nvenuti
Imolensis
Commentarii
in Purgatorium
Dantis.

Mss.
R. BIBLIOTECA NAZ. CENTRALE DI FIRENZE
Panciatich.
7

III
6

This page was intentionally left blank

*

Pagina lasciata intenzionalmente vuota

C x 1 4

14

Benvenuti Imolensis

Commentarius in Purgatorium Dantis.

Et correr miglior aqua alza le uele
Omai la nauicella del mio ingegno
Che lascia dietro asse mar si crudele.

Vm poeta bonus et peritus
sit ille qui describit et deter
minat in aquaq; rem scan
dz suam proprietatem et ue
ritatē ut scribit ph'us i sua
poetria. Poeta d'mtus descrip
to pfecte iferno sc̄dm exigentiā rei i quo
agitur de statu nocsorū realiter et moraliter
uista formā promissi ordinis describit purga
torii i quo agitur de statu recedentiū a uitijs
Ego uō exoneratus expositione libri primi uelut
ip̄e i parte laboris fuerig cū autore alacrius ac
cedo ad declarationē scdi qui plus difficul
tatis uidetur habere ratione materie altioris
et ignotioris. Et primo quidē totū istuz librum
distinctū i xxxiij capl'a ut per se patet duudo
i tres partes integrales. quarū pma uocō Antip
urgatorium. 2a uō post purgatoriū. 3a uō post
purgatoriū. Prima pars continet solū aliquos
relegatos ex purgatorio pp tardatā penitētiam
qui ua dimt erando nec possimt ituare purgato
rium sed ad tp̄us sunt carcerati et ista
pars durat usq; ad nonū capl'm. 2a pars. s. pur
gatorii continet i se septem q̄ta peccatorū, qui
purgantur a septem peccatis mortalibus i 9n
gitronibus, et ista durat a nono capl'o usq; ad
finem tocius septē. 3a pars. s. post purgatoriū continet
paradisum deliciarū ubi poeta describit Ecclīz
dei militantē et pmā beatricis apparitionem
et durat a xxix̄a c̄. usq; ad finem. Primum
capl'm phemiale tam nobile q̄ difficile hmōi
i se partibus fortes, potest breuiter duudi i q̄tuor
partes q̄ales. i pma quarū poeta more suo
pponit et inuocat. In scda describit tempus
amenū quo icepit hoc sacrū opus et inspectionē
celi et uenerabilē custodem sc̄i loci qui facit
eis aliquas penaones ibi. Dolce color. In tēa
ondit quō virgilius rīndet ad questa illi porta
rio et querit introitū ab eo ibi. Lo duca mio.
i quarta et ultima ondit quō custos p̄uasus
concedit libi ingressum et dat quedā precepta
seruanda ibi? Maritu. Alie uō sunt particule
speciales quas assignabo uxi modū solutum
discurrendo p singulas. Ad pmū ig̃ ueniēs duco
q̄ poeta pmo propōit, propōit siquidē materiā
docendorū circa quā aperit itentionem suam
et breuiter dicit q̄ aīus eius disponitur et appar
atur ad meliorē viā describēdaz q̄ facerit huc
usq; ordina litterā sic. La nauicella del mio in
egno. i. ingeniuz meū quod est tamq̄ nauicula
et dicit diminutiue ratione honestatis et hu
militatis, quia pueuit ad materiā humilem
naz i. e iferni faciem inuocationē suā dixit sa
lis ispbe. o alto ingegno, uel respexit metaph
oram magis propriā quia nauicula uelocius
currit p aquā et nihil uelocius est ingenio quod
pcurrit imuenciuz cito et multa cōplectitur. Nau
cula etiam facilius penetrat aqua et ita inge
niū acutiz māz uel dicit nauicula quia postea
nauigabit cū magna nau armata aquā
parabili ubi dicit 2o c̄. Dietro al mio legno ch
cantando uarca omai. i. deinceps. alzā le
uele. i. erigit altam speculationez et hic nō
q̄ poeta noster i toto poemate suo procurit
tres aquas, quarū pma est balsa et mortua
s. infernalis et istam nauigauit hucusq; ad
littus cū remo. 2a est alta et uiua, et i ista nūc
incipit erigere uelū. 3a est altissima et profundi
ssima. s. paradisi et ibi intribit profundū pela
gus. che lascia dietro asse mar si crudele. i.
eaz amaraq̄ māz qualis est infernalis ubi uidit
tot crudelia tormenta penarū amariora om
mari ut patuit p totum librū p̄cedentem
et ondit ad quid erigat uella dicens p cōrer
miglior aqua. i. cursū describendi meliorem
materiā et magis piā. et hic nō q̄ prima ad
i. mā est bona. s. rōe uirtutis que i se bona est,
que etiā fiut bona pro poeta et sequentibus
eum. 2a est melior quia habet i se uirtutē ideō
misericordiā. 3a est optima, quia habet i se sum
mū bonū et perfectā felicitatem.

Q cantero di quel secōdo regno
Dou'e lumano spirito si purga
E di salir al ciel diuenta degno.

Hic autor aperit itentionē suā circa materiam
propositā dicens. E cantero. i. ego poeta dantes qui
cātaui de primo regno infelicium damnatorū, nunc
cantabo ideō est poetice describā. Di quel so regno
.s. purgatorio. i. de secūdo statu aīe, que recedens
a uitijs cū i purgatorio moriū iuncta corpori,
et essentiali sepata a corpore prout notum
clarius, primo c̄ iferni ideo bene se declarans

diat doue lumano spirito si purga ab omi. s.
sorde uitioriz cui pena debita uin diat et di
salir al ciel diuenta degno, qua minus uide-
tur idigniz et otra diuina uisticia q aia pol-
uta labe maloriu ipura et grauis ascendat i
celu purissimu quod totuz est lux et amor,
et hic uo lector q hec tria regna psuadet
uisticia uera etiz apud gentiles, Vnde ut
omittam testimoia sacre scripture et fidelium
doctoru de iferno loquuntur magni phi et poete,
Vnde Ar in sua poetria diat In inferno ei et
ptinua tristicia et meror iconsolabilis purga
toriu uo posuerunt pictagoras et plato licet
no sub noie purgatory q uolunt q aia prauu
hois itrdu uiuet corpus eamus asimis serpeti
uel ursi ut ad tpus purgata possit redire ad
astra de paradiso et sentire pducta Vnde
Plato qui sequitur pictagora et Tulius q sequitur
platonem ostendunt uterq in suis libris de
re. pu. prmia destinata uisus i celo. s. imorta
litatem et uita beatq Vnde Tulius in ultima
pte q de re. pu. ondit prmia pata cultoribus
iusticie i celo et psuadet amore iusticie Scipi-
oni et quis sane metis compos dicat Herone
et Scipione pari pmio remunerari et Mel
salinaz et Lucretiaz pari supplitio puniri:
Vnde pictagoras i suis aureis uersibus ut
Calcidius refert diat, Corpore deposito ai
liber ad ethera pgas, Euades hoies factus deus
etheus alti.,

Ma qui la morta poesi risurga
o sancte musa poi ch'i uostro
sono
E qui caliope al quato surga
Seguitando il mio canto co quel
suono
Di cui le piche misere sentiro
Lo colpo tal ch desperar pdono.

Nunc poeta facat suaz iuocationez, et qui iuoca-
uerat poeticas musas s. e. iferni i qhezali ne
iuocat eas i oiali simli et speciali diat q primo
ma la poesi morta i. sua poetica mortua,
diait aliqui q poeta hoc diat quia tractauit
de mortuis, sed intelige sane q poesis no potest
mori, sed mortua i. neglecta et calcata tempe-
ris uo, hodie uo potest dia mortua et sepulta ideo
diat. risurga qui i. reuiuiscat i usta ma noua,
quaz nuc intendo aggredi Vn diat, o sancte muse
que facuit hoies sanctos et sacros iuxta illud
Tulii i orone, p Lucio archia pceptore suo, qr
suo iure, iir ille Enni sanctos poetas appellat,
q quasi deoru aliquo dono et munere comodati
nobis esse uideantur. No ne poesis facat hoiem
istu de peccatore sanctuz: pcy che uro sono. i.
postq rum redditus totus studijs uestris, et
egregie poetaru circa maz iferni, et noiatim
iuocat prncipalissima musaru que uocatur
Caliope, et est eloquens pronuntiatio nri dic,
et qui caliope alquanto surga. i. inalescat et
exaltet uocem suaz ad quod uo, q poeta ur,
usus est eloquentia i primo libro, naz introdu-
xit mercurium qui e deus eloquetie, sapiente
sibi porta cuutatis ifernalis cui ima uirga,
quod subalitet expositu est iferni c nono hic
uo indiget maiori eloquentia i paradiso uo
utetur maz eloquentia cui pfecta sapia ad ple-
naz aut itelligentia huius iuocationis, et alia
rui factaz, et fiendaruz i toto poemate datus,
est notaduz q omis poete ta greci q latini fing-
unt noue muzas, de quaruz nuo et noie os
conuenire uidetur, sed de ordine uirtutis et
propetatis est magna diuersitas. Alii uero
dicit q sunt noues spere sicut Macrobius
Alii q sut noue instrumeta formatiua uo
cis humane sicut Remigius sup marcianu
et ipse martianus aliter ordinat muzas q
fulgentius libro mitologiaru sed opinio fill
gentis magis uidetur digna fauore et plibus
placet Vnde nouissimus poeta petrarcha
sequitur ipm i suo libro bucolicoru. Est ergo
sciendu q iste noue muse fingunt noue
uirgines que dicantur dee poetaru et figuralit
representant noue, que sunt necessaria
poetanti, prma quaz ponitur Clio, Clio
ei est dea glorie unde dr a clos q e gloria
quasi gloriosa dea, qua appetitus glorie
primo paliter excitat poetas, ad scribendu
et ad fine fame scribunt unde illud Ouidij
quid petitur sacris, ubi longa fama poetis,
Vn petrarca ibide tange uirtute ultimus prme
muse dicit quid fame pdulas amor: bri pz
i isto uersiculo primu scire capit fame dul
cedine clio. Secuda uocatur Euterpe que
est dea delectatois, Euterpe ei grece Latine
dr bn delectans, qua suma delectatio et
i poetica, ut pulcre ondit Arist i sua poetria
quod indicat iste uersus. Euterpe uocat or
inde uuuamen ht. z uocatur Melpomene,
que est dea meditationis, Melpomene enim
interptatur meditatione faciens, qua post
cognitione et declarationem, dz homo illare
scientie meditando, naz no potest hri pfecta
cognitio reru nisi mediante meditatione
que pfiat hitum scie, vn uersus. Insistat Mel
pomene sup oblectans meditando. quarta
dr Thalia que est dea Capacitatis. i. appre
hensionis, est ei apphensio reru cognitarum
cu delectatione et meditatione. Dicitur ei
Thalia qi ponens germina quia plurima colligit
capit et dicat ut apphenditur i isto uersu.

Jpā Thalia ſinu p̄meditata capit. Quita poli-
mia que ē dea memorie et conuenienter
pon̄ poſt p̄dictaz, dr̄ ei polimia multā mem-
oriā faciens, vñ dr̄ a poliſ .i. pluralitas et
mens, nā poſt apphenſionē nectā remin
iſcentia et retentio potiſſime poeta q tot
tam uaria et diſſona h̄t meminiſſe, iut
contraz hic uerſus. He cepta ſuant memo
rat polia multaz. Sexta que ſuccedit i ordi
ne nōatur herato et int̄p̄tatur iuenien
ſile nā poſt h̄itum ſcīe et memoriā debet
poeta aliquid ſile inuenire, mihiz ei ē ſemper
hti iuental et nūq̄ aliqd de proprio inuenire.
quod ſonat iſte uerſus. Jnuenit hinc herato
que ſimulantur eis. Est Terſicore que eſt
dea iudicij, vñ Terſicore .i. diiudicatio de qua
dictuz ē Terſicore ſiue iuental diiudicat ipſa.
Octaua meretur nomē Vrania .i. celeſtis
q̄ eſt dea electionis. Hā uarie quece latine
celum, eſt ei uere opus celeſte ſcire eligere
Thema deſcribendiz, quod celeſtis mēs poe
te dantis mirabiliter fiat qui tā nobilem
māz ſcauit aſſimere ut nō h̄uerit parem
nec ante nec poſt ſe, hoc aūt declaratur ta
li uerſiculo, Eriqit uaraniā que meliora
probat. Hona ultimo uolet nūz Caliope
que merito ponitur i fine, quia ē dea eloq
uutionis, naz finaliter ad eloquētiaz omia
p̄dicta cōueniunt. Nam ope profecto fit re
citatio et traditur doctrina aliis publice cū
debita pnūciatione de eloquij uenuſtate.
Bene dr̄ Caliope a calo quod ē bonum
et phonos quod eſt ſonus q̄ bona et ſona
uox. quod mānifeſtat p̄ns uerſus. Caliope
regina ſonat decreta ſororū. Nouē muſarū
ſunt vnā. ſ. Clio Euterpe Melpomone
Thalia polimia herato Terſicore Vrania
Caliope. Et nō q muſe ſint nouē, et dicā
tur filie Jouis i medio aūt iſtarū nobilium
puellarum ſtat apolo deus ſapie et poetaru
et puelle i circuitu reſpituit illum illectuz
amore auis ſpe aūt tenet cithara ſeptem
cordarū ſuauiſſime cantans, quia ſol tem
pat armoniaz ſeptem planetaruz, i bene
dictū eſt. In medio reſonat cōplectitur cia
phebus, ex oībus p̄dictis ſatis ꝑpendere
potes, q poeta noſter nouit muſicā i oīali
et etiam ſpali. Jstam Caliopem amare offi
cium eſt i fine deſcribere, pclamare egregi
a opa quarū ideo bene dicat. E quia Caliope
alquanto ſurgā. ſ. ad deſcriptionez meam
ꝟtra emuloꝝ meoꝝ, et aduuet cantū meū
et ſubdit poeta modū, quo uelit ſe uinci
ab iſta nobili dea. ſ. ut cantet nūc p poeta
tio tam excelentez ſicut olim fecit pro mu
ſis ſuis, ꝟtra pierides quas mutauit i picas
et ad auus fabule itelligentiā p̄clarā opaz
preſcire, q ſicut ſcribit Ouidius vñ met-h
ſatus diffuſe, pallas dea ſapie cum uenisset

ad uidendū pnaſum mōtez celebērimū poetaꝝ
de quo plene dicā primo caplo paradiſi, et ellico
nc pulcērimū fontē illuis montis, comēdata
amenitate loci cōuocant muſas felicis rone
loci et ſtudij, tunc Vrania uroo celeſtis de
qua dictum eſt ſupra, rndit q uerū ē, diceb
at pallas ſi eent tut ab iuuryſ uolentorum
et cōtinuo nāuuut q ſemel ipſe nouē ſorores
irent ad templū appolinis quod eſt i monte
pnaſo, quidaz noie pyerus q armis ſubiuga
uerat regnū boetie iudeſ eis blande, et aliz
ficta reuerētia inūrauut illas, ut ūtrarent tēc
tū ſuū qi eſſet tempus pluuie, Cuz aūt ceſſa
ſſet pluuia et facta ſerenitate muſe uellet
recedere, iſte matuus clauſit poetas pbat uo
cal, ſed muſe leuiſſime euolauerūt p̄feneſtra
as, Pireneus temerarius aſcendit turrim
altaz et uolens ſeq eas, ꝑcipitē ſe deiecit, et
totus confractus maculauit trā ſcelerato ſā
guine ſuo, Cū aūt diceret iſta pallas muſā ē Vrania
fluuius uocat humanas, arboribus erant
aūt noue pice, et pallade petente que eſſent,
Vrania iterū narrauit aliaz iuriaz factam
muſis, et dixit q quidā noie pyerus de pelle
Cuuratus Alexandri magni, genuit vnā filiaz
tante ſuperbie et ellatois q time tranſcurſo
longo ſpacio multarū trāuiz uenerūt i mōtez
pnaſum, et cepimt, prūpe ō muſas dūtes, q
impluis nō fallerent ritulquis idoctuz uana
dulcedine cantus, et ſi haberēt aliquā fiduciā
ſui certarent cū eis, cū tali cōuentione ut uicte
relinquerent locū, et uictrices retinerent
poſſeſſionē loci et huj certaminis iudices
eſſent, Nimphe dee fontuū et dixt vrania
q ꝓtendere erat turpe eis ſed cedere iuſtiz
ē turpius. Ordine ō dato ſederūt hinc inde
ptes ambe, et ſedibus marmoreis, et illa que
nominata fuerat cepit cantare cōuitia deoꝝ
qualiter i bello giganteo fuerant et latuerūt
magnificando ſeſſa gigantiz, Tandē ficto fine
dixt vrania mandatuz fuit nobis, ut reſpon
deremus, tūc omes muſe cōmiſerūt uices ſuas
Caliope Regine q erat eloquentiſſima oīum,
et mirabiliter cātauit laudes deoꝝ et riu
nā gigantū, poſt longū cātuz nimphe dederūt
ſnīaz, neie diſcrepāte q muſe uicerāt, ſed
ille pterue ꝓtradicebāt clamabāt et i propa
bant, ex quo Caliope irata dixit, poſtq̄ nō
ſufficiat nobis ee uictas, dabimus uobis pe
res penas, et ꝓtinuo illi ridentibus et ſpzne
tibus omnationes, Caliope pauſit eas, et
male dixit i ira ſua, et ſubito cōuerſe ſunt
i picas, et antiqua loquacitas et rauca q
rulitas et uanitaz ſtudiū loquendi remāſit
i eis, muſe iō uictrices aſſumpſerūt nom
ſibi uictariū, quia uocate ſunt pierides
ſicut filie pieri, ſicut olim Sapio uocatus
eſt Africanus ab Africani uictis ad perpetuā
rei memoriā et gloriam .i.

Fabula sic breuiter transcurrā nūc breuit' uidea-
mus carā ipam aliquel alleoriaī, qm ista est
ficto ioamda ualde, dico q primo q Pireneus est
superbus uolentes q uidetur iterdiu āmittere co
lere et honorare musas itra domū suā simlit
hīndo legendo libros multos et pulcros poetaruz
nō ad usum uirtutū, sed ad propriā uoluptatē,
ideo bene dī uelle uolare musas sicut Hero
q aliq dus dedit opam musis, et aliquādo poe
mata scripsit seō musas et musicā et elloquē-
tiaz quertit i usuz obscenitatū suarū, qm muta
to hītu diuarebat p oīa lupanaria Rome, et
cū meretricabus disputabat de omī qñe uolup
tatū, uocans illos cōmilitūs suos, et suadens ut
bn sparent, quia est nil difficē poterat se uin
entē. Et Sallienus impator poemate clarus
sed fedatus omī uitiosa libidine cū alij poete
fecissent epytalamia sup nuptias nepotis siu
feat ipe optalamiū .i. carmē nuptiale ualde
subtile, sed i materia inhonesta dicens: Ite sim
pueri parit' sudate medulis omīby iter uos nec
murmura uira colūbe, brachia nō edē nec uī-
cāt obscula conch sed muse uolant et euadūt
quia scīa est inuolabilis, ut īquit Boetius. has
saltē nullus potuit pūcere t'ror. Licat ei Hero
mori fecerit Senecaz et Lucanū tn illi cuz scīa
et uirtute reuolauerunt ad sua astra et fama
et oīa īdelebilis remansit de eis. Ipe uō i fine
prostratus confusus est et īfirmatus talē exitū
habet omis uiolator scīe et uirtutis, sed ultus
sicut aliqui fuerūt iurias musis p uolentiam
ut patuit i pireneo, ita aliqui fuerūt iuriam
eis p ignorātiā sicut patuit i filiabs pieri que
nouez plumpserūt ostendere ō bnī nouē mu
sas qr scīa tot habet hostes quot sūt ignorātes.
Vnde et bnī scīe liberales simulāt hīnt picas
īfestas sibi imo septē mecanice hīnt picas suas
quia i omī arte et scīa iuenimtur magri doc
tores et artifices ignorātes qui solū uolent tem
eritate et superba loquacitate hīnt ostendere
cū pitis et probis magnificantes se solaz ubis,
et ti semp inuēti sunt tales maxīe hodie repi
untur, quādo solū sophiste audiūtur i scolis et
ubiqz. Sed huius litis iudices sunt nīphe dee
fontiū .i. uiri sapientes et clari q sunt fontes
sapie et eloquentie, quia solum sapientes sūt
q possunt uere iudicare de sapientibus et igno
rantibus et dant uitaz scām iter eos, sed ig-
norantes nō acquiescant imo pinacites pro
clamant, sed finalit' remanent pice, quia
solū remanet eis sonus uerbalis et i siluis idest
i populis garūt more picarū que profferūt
uerba et uōces humanas nō intēligentes se nec
alios, ideo tales merito possunt dicī Corui lo
quaces, pice garule, et rane strepidule, que
i portumo clamore obstrepunt auribs audiē
tiuz. Sed uidebatur musis turpe ostendere
cū ustus quia sm uerbū Salamōis, t'ioli respō
dere stulto sm stulticiā suā ne sibi similis

uideatur, tū turpius usuz ē cedere, quia ut dicit
idem sapiens. Rīnde stulte ne sibi sapiens uide
atur. Hunc ad līaz redeundo dicit poeta Cal
iope surgat armata. Seguitando el mio canto
.i. iuuādo suo fauore meū poeticaz tractatuz,
con quello sono. .i. cantu poetico excelenti et po
tenti, di cui. s. sono Le piche misere sentiro. .i.
pierides infelices miserabilit' mutate i pichas
pp suā audatiā et calorem Juuenalē, Lo colpo tal
mauis uulnus nō potest dari talibus q detegere
ignorantiā suam, che despezar perdonio, quia
rumq postea possunt sparе ut restituantur ad
pmā famā, quā sibi prius itempestiue et idigē
usurpare sibi conabantur. Istud .H. ē cōe uitiū
Juniorū et sic unde quātum simulando fiat ad
propositiz, quia poeta noster implorat hic ut
possit confundere emulos ignaros poetrie sicut
olim Caliope confudit pichas aduersarias suas et
dimisit eas in mala hora cū garritu suo nihil no
cauras sibi. sicut q magna musa obtinuit ostra
feīas garulas que audebant disputare secum
uta magnus poeta ostra emulos garrentes mo
re mulierū que tam temerarie q ignoranter
audebant calūpniare benedicta eius ponētes
os i celum sicut pierides ostra deos, sed auctor
noster loquitur laudes dei et deorū idest Ang
elorum ut patebit i processu: q

Dolce color dorietal
çaffiro
Che sacoglie ala nel
sereno aspetto
Dal meço piro i fino al pmo
giro
Allochi mie ricomūcio diletto
Tosto chio uisi fuor delaura
morta
Che mauia cōtristati li ochi
el petto
Lo bel piameta che adamar
conforta
Facea tuto rider loriente
Velādo i pesci cheramo īsuo

scorta.

Ista est secunda pars ḡnālis huius Capli primi ī qua autor uīr fācta pulcra ūuocatione uolens descendere ad tractatuz primo describit pulcrū tpus quo īcepit pulcērimuz opus suū describit autem ortū aurore primo p effectū .s. calorē aeris .sic per caplm causaz .s. p appitionē Luciferi q pnūtiabat solez uēire ad ortuz et qua littera ē fortis uolote scire qp poeta nr mult scālit dicē ī effectu qnis erat semper solutus iudē ī inferno aerē caliginosū pestilentē sp et ī quietū mināteʒ fulgura tonitrua tempestātes nūc intrat purgatoriū ūuenit aerē clarū luminosū purū atq; quetū . ideo exhilaratus est . Intrauerat ātē iferniz aduenīēte tenebraʒ noctis nūc ītrauit purgatoriū aduenīente luce diei ad īram q̄ dicat sēta . Dolce color . .i. pulcer et purus color illuis aeris ad dīam coloris aeris infernalis qui ē obscurus et amarus . doriental çaphiro illuis aeris celestis quē tā pulchre sub mētafora coloris lapidis zaphīri describit nih ei tre parit similis celo sereno ipo zaphiro q̄ p zaphīriz ītelligit solūmō illū colores serenus aeris . sil'em zaphīro nec ītelligat sicut q̄dā uane dixerunt qp p zaphīrū poeta ītelligit beatricem quia rpam hīm ūuenīet ī sumitate montis purgatorij . dicat ch'sā colorea nil sereno aspetto . .i. in aspectione illuis aeris sereni qui recte uidebat unus zaphīrus dal mezo puro . .i. ab illo emispio īferiori unde dicat emispiū q̄i dimidia sperā medietat . H . celi semp ē supra terram alia pars ī ut dictū est finali capło īferni et dicē ho c'seq uēti ī fino al primo giro . .i. usq; ad primū arcaliuz lume cui globū dicit attigē usq; ad globū lunarē uel primo giro . .i. usq; ad ēarculū ignis q ē primus ī spera actiuorū et passiorū et uocetur melior expositio . Ricomentio dilletto alochi mei . .s. ītelectualibus . tosto . .i. q̄to cho usā fuor delaurī mortua . .i. post̄ exiui dē aere mortuoz ī iferno sepultorū che mauea cōtristati luoghi mel petto . idest conturbauerat mentez meū oculo uidēdo et corde cōpatiendo tā tristicia mala damnatorū et tangit causaz huius serene apparētie et ult breuiter dicē q̄ uenus orienti ī illo hemispherio uta clarificabat aerē . Venus . H . aliqn ē oriētalis sicut qn̄ p̄cedit solez ī ortu suo et tunc uocatur Lucifer qi lucē ferens et est luciadissima aliaꝝ stellarū aliqn uō ē occidētalis . .s. qn̄ sequitur solem ī occursu et tunc uocatur hesperus ut dicet plenius paradisi C° xxmo . dicat q̄ so bel pianeta idest uenus q̄ est pulcra aspectu suo et facit homes pulcros amabiles et amātes unde dicat cha damar conforta . .i. suadet et machinat ī cli nat ī fluentia sua ad amorē nā dr mr amoris facea tuto rider loriente . .i. letari et splendē sicut . H . aer uidetur tristari aduēiente nocte qr̄ īduit colorē nigrū . Ita uidetur letari aduemēte die quia īduit colorē clarū et dicat . Velando ipela quia uenus erat ī pisces et nimio splendore suo celebrat ipm signū che eramo ī sua scorta qua semp̄ icedit p signa zodiaci sicut et cēt planete si ergo uenus oriebatur cū ariete post ue nerē qua āries sequitur īmediate post pisces et p ḡnis post uenerē et sic appropinquabat diei . So mi uolse hic poeta onāt quid ipse uiderit pulcriuz ī illo hemispio sereno et dicat q̄ quertens se ad meridiē respexit polū australem ī quo uidit nr lucentissimas stellas sed ad declaratiōnē huius lre que uidetur obscura bonuz est p̄scire qp quēadmodū hic nr polus nostrū sunt aliq̄e stelle q̄ uidētur īmobiles nūq̄ recedunt uel mouentur nuisi nro ita qp opposita pte uidetur rōnabile qp sint aliq̄e stelle uxta illum polū que ī alia pte tre eodē modo nō referūtur a firmamēto . Ille ꝯ nimq̄ possimt apparere existentibus ī illo hemispio superiori quia timor tre interpositus ē nec mirū cui dicatur ī media esse gentem cui nō appet nisi una de stellis planis quod nō potest contingē pp aliud nisi propt̄ interpositionē timoris tre ex quibus patet qp poeta noster nō poterat simul uidere utrūq; polū sicut multi falso dicūt hic ideo si cepit uidere polū articū . polus enim septētrionalis est sup capita nra . Antarticus uō est ī opposita pte et sub pedibus nris et firmamētū semp uoluitur ab ortu ī occasuz iter hos duos polos et inde contingit qp polus nost nimq̄ recedit nuisi nro et ille q est ex alia parte nimq̄ nobis apparet et econuerso accidit ī alio hemispherio . So ad litterā dicat poeta So mi uolse ad mān dextra . .s. uersus meridiē et posi mente . .i. respexi cum oculo mentis ad laltro polo . .s. australem qui erat alter ibi sicut nobis est basius et uidi mīs stelle . .i. mr uirtutes idest cardinales ut autor sē glosat et exponit capitulo ante penultimo huius purgatorij que merito appellantur stelle quia sunt clare īcōruptabiles sancte stelle et nō qp circa aliuz polū sunt tres luciadissime stelle oppōitis istis mr ut dr ī C° vmo que aleoricē sunt ī uirtutes theologice et dicat nō uiste mai . idest nō uisa iam p multa secula ab hōibus uitiosis si antiquis egregie coluerūt eas ideo dicat fuor cha la p̄ma gēte et nō qp aliqui exponūt hoc sic idest preter q̄ ab Adam et heua sed ista ē minus stricta expositio p̄ quia parentes parū stetert ī statu innocentie et minus pauca tuissent culto res istarū uirtutū et tm statiz ōndet qp Cato fuit illustratus ab eis . Alij exponūt pter q̄ ap gēte .i. ab hōibus prime etatis que dicatur fuisse aurea que ignorauit uitia et innocenter coluit uirtutes sed qm ista etas fuerit nō inuenio sed credo qp poeta uelit dicere qp miseri moderni pdiderunt illusionē istarū quatuor stellarū qs antiq nri bn uiderunt et uixerūt ambulātes ad lucē earū ad quas cetere uirtutes morales reducantur sicut antiqui romani bn Augustinus xv de Ciuitate dei ondit deus ī opulentissimo

So mi uolse amān dextra e puosi mēte
Alaltro polo e uidi quatro stelle
Nō uiste mai fuor cha la p̄ma gēte.
Goder parea il ciel dilor fiammelle
O settētrional uedeuo sito
Poi ch'priuato se di mirar qlle.

Romanorū quātū cuiusq; uirtutes ualeant etiaz
sine uera religione, et magni phi tā greci q̄ La
tini et ista uidetur uera ītentio autoris quod
ipe claxe mānifestat ī Cō omi, vbi dicat Virgili⁹
op stat cū illis qui plenissime nouerūt mȳ uir
tutes ītē, et declarat excelentiā pulcritudinis
istarū stellaz, dicens, Goder pareq il cielo de
lor fiamelle, quia uiri celestes illustrati radiis
illaruz que dirriguntur hoīes ad felicitatē et or
moderni dixerūt, coli eos, ideo statiz poeta
ex īdignatione et dolore īdignantur exclamat,
o dico stato septētrionale, per hoc ītelligit orbē
romanuz xpianuz qui est ruanus tramōtane
et polo orbi nro septentrionali, licet posset
large ītelligi de omnibus īcollentibus terraz
urrām hītabilem qui omnes uident ipm polū
licet magis septentrionales et occidentales
Vedeuo. ꝑ. uidiatū et spoliatū tanta claritā
te stellarū, vō dicat, poi che priuato sie de
ueder quelle.

Com io di lor sguardo fui ptito
Vn poco me uolgēdo alaltro polo
La ondel cāro gia era spartito
Vidi pesso di me un ueglio solo
Degno di tāta reuerētia ī uista
Che pur nō dee al padre alcun
figliuolo.

Hūc poeta omīa humānitate aeris et pulcritudiē
celi describit uenerabilē senē custodem loci, hic
autē erat Cato uticensis, et qr hic uidetur er
ror satis enormis. Rogo te lector ut mecū ad
parū colligas ad considerandū qd poeta nr uelit
et ītendat sub ista noua et mirabili fictione
que uidetur sapere heresim. nimis ri. uidetur ab
surdū q̄ ponat Catonē custodem purgatorij
que debuisset ponē ī inferno tū qr fuit paga
nus īfidelis, tū qr īterfecit se ipm. Videbe
bat meliꝰ reponi ītēr uolentes ꝺ̄ se ipos. Ad
hoc dicunt aliqui q̄ poeta pp mirabilē uirtutē
Catonis imaginatur q̄ deus sparuerit sibi ue
rā cognitionē fidei. sed istud nihil ualet, quia
ubi tē inuenero ibi te iudicabo. licet enī possibi
le sit, q̄ suspendes se laqueo habeat strictiōes
et saluetur, tamē nō possumus iudicare nec de
bemus nisi dānatione eius. ꝯo. si poeta habeat
respectū ad excelentiā uirtutis Catonis, sufficia
ebat ponere ipm ītēr uiros illustres cū socrate
Seneca et alis magnis uiris, quos ponit sine
pena ī loco luminoso et herboso, alis dicunt et
cōiter oēs, q̄ Cato hic ponitur pro honestate
nec istud ualet, qr Augustin⁹ primo de ciuita
te dei circa pⁿ ri egregie disputat contra istum
Catonē quia se occidit dicat. Honestas
turpia pcauens, si īfirmitas aduersa nō sub
stinens, ꝑterea honestas figuratur pocas ī
Martia Catonis ut dicetur paulo ī. Sed
omissis ambagibus, pro uera ītelligētia huius
passus debes memorare q̄ poeta noster ut
plurimū loquitur de purgatorio morali
quod ut clare pateat, est noꝰ, Q. M. Cice
ro ī epīs quas scribit M. Ciceroni fratri
suo qui parui corporis sed magni ānimi fuit
legatus Iullij celaris ī Gallia, ut patet q̄p
Iulium celsiz cū fecisset illi multas pstasiōes
ad uirtutē cōcludit q̄ frater faciet hoc fac
liter si putabit ipm Tullium esse pitez, oibus
rebus quas dicet et faciet. Ecce qualis Tul
lius proponit se ipm fratri suo ī exemplū
uirtutis. Seneca autē scribens Lucilio huic
sino optio uoluit proponere se ī exemplum
illi quia nō sunt ita turpidus q̄lis, sed suadet
ut ipse fingat sibi pritaz alicuius clarioris
uiri cuius auctor se custodiat sicut Catonis
Scipionis aut Lelij qui fuit amicus pfectissi
mus Scipionis et addit q̄ si cato uidetur si
bi nimis rigidus q̄ eligat Lelium uirū remis
siorē, uel alium cui uita et oīo placuerit sibi,
Sic q̄ Seneca reliquit nobis libertatem
eligendi quē uolumus, dūmodo eligam⁹
illū cuius uita sit nobis nota, ad propositū
ergo dantis ingressurus mā uirtutis moral'
sequitur q̄litaz senece, et eligit Catonem
rigidū, quia etiā ipse multū fuit rigidus
et durus, simulat multa eligunt sibi ipsiz
Senecā sicut ego eligi mihi ipm dantem,
nec mireris lector si sic moralis dixi istum
passuz fore ītelligendū, quia etiā uirgilius
nō hic locatur, ut ī loquatur de purgatorio
morali quia nō nouit purgatoriuz essentia
le nec ī uita cū fuit pagan⁹ nec post mor
tez cū sit dānatus. hīs nōtatis iudē qualis
poeta ur cū consilio senece moralis fingit
sibi pritaz Catonis qui dirrigat ipm ad
uiā uirtutis altissime, et sic dixi de uir
tutibus ita ītelligē de cāis quia tullius cona
tur imitari platonem, Virgilius homerū
Statius uirgiliū nunc descēde ad hāram quam
ordina sic. Ego dantis, indi ꝑsso de mi uno
ueglio solo. s. Catonē uticensem qui erat
senex ex etatis quia multū urx et sapia mlta:
solo. i. sine socio quia nō indigebat duce, sic
poeta noster qui erat socratis, Virgilio uel
solo. i. solutario quia solitudo ē maxime
amica uiris sapientibus et uirtuosis, et
dicat degno de tāta reuerētia ī uista. i. in
apparentia. Erat autez Cato sume reue
rendus ratione etatis qr senex, ratione
quia Romanus, dignitate quia senator
urbis, et functus mlbus magistratibus, clari
tate uirtutis et sapie quē reddebat eiz
uenerabilem ī hostibus. che pur no dee al

patre alcun figliolo. et hic nō bñ q̄ parentes
sint honorādi ā filyꝭ post deos ut dicat phꝭ. Si
parentibus qui dederint nobis corpora debe-
mus oīa quanto magis de nobis sint bene
meriti p̄ceptores et mag̃ri qui formauerūt
aīos mros primi. ii. dederūt nobis domuz
cōruptibile et caduaī. Alyuō domuz imor-
tale, et hunc sēnē iudi. Comio da loro sgu
ardo fiu partito. i. statz cū remoui oculos me
os ab inspectione illaruz mꝰ stellaz̄. Vn poco
me uolgendo al altro polo. s. ad nr̄m artiaz
et nō ritteligas q̄ uiderit ipm, quia ut iam
dictū est, nō poterat simul uidere utrūq̄
poluz, ymo dt̄ gtrariū, q̄r dt̄ La ondel cāro. i.
constelato arca polū nostruz que uocatur
Vrsa maior. qia era spartito, p quod dat i-
telligi q̄ iam transiuerat ad illud hemispiuz
ubi nō apparebat polus nr̄, qui tū bñ appa-
rebat bñ i nr̄o hemispio superiori, ante q̄ tra-
situz faceret ad aliud hemispiuz, nec expōas
sicut aliqui falso exponūt, q̄ autor uelit dicē
q̄ iam fiebat diel, q̄ia tunc plaustrū disp
eret nobis, q̄tuz ad usuz nr̄m, sed totum
gruū fiebat. ii. diel ī illo hemispio īferiori,
īmo uō fiebat nox, et icipiebat plaustrū
uideri a nobis.

Lunga la barba, e di pel biācho
misti
Portaua, e sio capelli simiglāte
Be quau caddeua al pettō do
pia lista
Li raggi de le quatro luci scē
Fregiauan si la sio faccia di
lume
Chiol uedea come sol fosse
dauante.

Hic poeta describit ysū uenerabilē senem
ab hitu corporis et ā. s. a uirtutibus, sed ante
q̄ uenīa ad expositione littere, primo est
diuiose ilisterdum, ad tollēdū ymā dubita
tionem, que oīs intelligentes adduat īmax
imā admiratione. s. q̄r poeta nr̄ nō pocuis
īduat hic Catonē sniorem, qui fuit optim⁹
moruz censor, et cōrexit ī urbe mirabiliter
malos mores, et huit ingeniz duumū uersa
tile ad oīa, et uideat clare, q̄ nō īmerito
miramur de eius sideratione dignissimuz
q̄ multa fuerint Catonei, puta bn de
eodem sanquine sicut patet p āgelū. s. noctiū
uticaū ubi tractat de q̄ranologia. Catoruz
quoqū primus et ultimus fuerūt uiri pre
stātissimi. s. Cato censoriūs et uticensis. Cato
prior oriūdus de tusculo a uitate pauus
istius catonis uticensis prius uenit Romaz,
q̄ portius cato a quo porcia familia origines
habuit, uidetur superior catone posteriore
nō solū etate sed uirtute et probitate multa p
lia, nā primo q̄dē promeruit cognome sin
gulare, sapiez, intelligē et nō solū magnā sa
piām, sed etiā magnā scīaz litteraruz nec solū
latinus sed et greca opā dedit eaz tam
latinaz iam senior didicisset, scripsit libruz
de originibus famosiz, fuit. ii. optimus agri
cola suū tpis. Vltra sciam magnā habuit
maiorē eloq̄ntiaz q̄ aliqs suus temporan
eus, quia latina eloquētia nūduz puenerat
ad summū culmen, quod postea tenuit sub Ci
cerone, ut testatur Seneca libro declamatio
nū. So fuit eloquētissimus orator suo tpre
nā scripsit orōnes innumerabiles, sicut. ii.
scribit Titus liuius, bimo uicibus p se caz
dixit nec unq̄ senectute coactus, ut uellet
defendi p aliū, et semp sūys absolutus
fuit, quod erat signū magne seueritatis
et innocentie, fuit. ii. clarissimus prud
entia ī gsulendo rei. p. et uirtute bellica.
Jpē consul catatus profectus ī hispaniam
magna plia gessit cū magna īdustria et
audatia, sed taz nō posset gtanē gentez
feroce a rebelione ablatis armis q̄bus
semp assueuerāt et sine q̄bz uiuere nes
ciebant, ut tolleret illis omēz cām et ma
teriaz rebellandi, misit singulis auubz latis
cū mandato, ut statī iussis pūtibz singule
pstarenerent muros et menia sua Vna
q̄eqz credat sibi soli p̄cipi paruit mādat⁹
multe tū rebellionis hīmodi fiebant, sed
rigidissimus dux omnē asperitate uitabat
ī nullū sceuior q̄ ī se ipm laboris uigilie
tanus somni pacientior ī se q̄ ī alyꝭ nilz
hñs ī exercitu suo p̄pui nisi auraz et no
men imperij, Nam cū iret ī yspania gsul
populi romāi ussus e eodē uino et abo
q̄b remigas cātantibus mīsterio truū huor
p certo hic ur fuit ilignis et omū ire
mirabilis, naz cum quida essent apti ad
sciam Jur cuiusl q̄ tunc erat ī pace maxīo
aly ad sciam rei militaris opam darent
crederes illū natū ad lras, q̄ armis ad
arma et breuit quicqd agē attentasset
id suū artificiū uiducass es. Vnde nō erat
facile uiditare, cui rei esset aptior, cui arti
esset habilior. Nam ut utar uerbo pliny
septem nālis hystoue, fuit optimus ora
tor, optimus senator, optimus Jmpator
orator inq̄ elegantissimus, Senatōr ora
tissimus, Jmpator uictoriosissim⁹. Nam

ī iuuentute mult+ clariſ pugnis ornat⁹. Poſtq̄
ad etatem dignitatēq; puenit laude multiplici
extitit honeſtiſ+ nulli hoīz. hſ ī re ōi quam
agrediebatur modeſtiſſimuſ ī aduocatione acē
rimuſ nulli cedens ymo tanto durior q̄to ille
ꝝ quē orabat erat maior ſepe acuſans nobi
leſ ſepe acuſatuſ abillis ſed ſemp abſoluti⁹
ſed nunq̄ uictuſ labore aut piaulo p̄ritus ſe
curuſ ſemper et īdefeſſuſ ad omīa ita ut iu
derentur fereuſ aīo et corpore nā nunq̄ aliquā
ptem iuuē tranqllā duxit q̄r nūq̄ areſ⁹. p. omi
niſtratione ceſſabat nec ullā partē iuuē tutā
ab emuloꝝ īuidia duxit. ſō octiaqeio ſexto āno
acuſatuſ de crimīe capitali cuꝫ hret para
toſ iuuenes oratoreſ q̄ poſſent aduuare et de
fendere īnocentiā tanti uiri nulluſ auꝫ uoluit
quod acuſantibuſ miraculū uiſiz ē q̄r nullus
potuit notare uocē tremētez aut memoriā ſeuo
uacilantem ex aliqua pte demū āno nonageio
expoſuit ſe Sergio albe oratori facūdiſſimo ac
cuſanti hyſpanoſ et quoſ ſuuēſ uexarat. eſt et
ꝝſilio ſenex Inqua et orōne defendit et ipm
Galbā feat de acuſatore reū et protraxit ad
iudiciū ppli. ſpe iō de uictoriſ yſpanie iuſtiſſi
me tr̄iphauit ipe deinde fuit colleꝝ Accij
q̄labrionis oſiliſ ſm̄ titū liuiū et ſm̄ Tullium
tribunuſ militarīſ et militāſ ſub eo fuit ma
gna parſ magne uictorie quā ille hūt de An
tiochio poteñtiſſimo reꝝe ſyrie ad mōtes trm
omphalēs ī greciā et nō multo poſt ꝝ uoluntatē
nobiliū qui hunc uirū oderant et timebant
factuſ cēſor cum Lucio ualerio flacco quem
ipſe uoluit collegam egit ſeueriſſimā Cenſurā
multoſ notatoſ infamiā expulit de ſenatu lutiū
qntū Alanuz trem Tit Alanī magni duaſ qui
uxerat philippi reꝝ macedonie. Ille. ptr.
Lu. placentie fecerit decapitari hoīem ī con
uiuio q̄uſ reū mortiſ ad inſtāciaz ſue meretri
cule q̄e dicebat numq̄ uidiſſe hoīem decolari
morem nouoſ et cōruptoſ extirpauit et antiq̄ſ
reformauit et ut occludam ato taliſ fuit iſta
cenſura. q̄ ai priuſ et poſtea multi fuerūt cē
ſores Illuſtreſ uirū Cato ſoluſ meruit nom
cenſoriū et uocatuſ eſt cato Cenſorius de
Catone aūt ſcipione ſatiſ dictum de īferiore
dicty ſunt mirabilia ſnferni C⁰ xxmj⁰. hic. H.
cato hūt corpuſ ifatigabile īuiabile qui for
titer et patienter portauit ī harena Affrice
oīa ītolerabilia plaula īcomoda dāna ſicut
uolentiam uenti hauſtrini excelliz caloriſ
iopiam aquarū ēroꝝ uarū multū timeſ
oīb⁹ ſuiſ ſibi uō nihil ſed oīa hec mala erat
leuiſſima niſi iueniſſet diuerſa q̄ſa ſerpētiz
peſtilentiaz īfluentiū et īauditi uariaq̄ q̄ſa
mortiſ ſicut plēne ſcriptum ē inferni. C⁰
xxmj⁰ xxb. et tamē inter tot peſtes et mortiſ
ſuoꝝ ymq̄ hic cato iuſtiſ eſt fractuſ aūt neq
lugens ymo iurtuſ Catoniſ ſimul erat iurtuti
nutritiue q̄ quieſcat ymo catiſ quieſcentibus

ipā uigilat et magiſ laborat diuerendo cibū
et miniſtrando cibū mēbriſ alimētiz ſō cato
iſte meretuſ me tr̄iphaſſet de harene affri
ce q̄ alter cato pro hiſpania ſubuocatuſ mlt
ta ſparſiz ſcripta ſunt apud diuſos autoreſ
de laudibuſ uſtauſ Catoniſ quaſ omiſ ut clau
dā uno uerbo dicat Tullius q̄ nemo melior
natuſ ē nemo pietate p̄ſtantior. Valeriuſ iō
dicat q̄ qui uirū bonū q̄ ſapientē nōiare uo
luit ſub Catoniſ nōie diffiniat. Hō tamē q̄
Cato p̄muſ trī laudatuſ fuit ualde adūſuſ
Affricano ſenioꝝ duꝫ clariſſimo ſub quo ꝝſto
nullitauꝝat tpre hi belli primia et fuit q̄r ille
recederet de Roma fuit etiā autor q̄ Karthago
euerteretur ꝝ Scipionē Affricanū utrū optī
mū dñ ex inuia Catoniſ ipo iam mortuo Kar
thago deleta eſt q̄ erat tāq̄ ſemp accuēſ ur
bi romanā. fuit ei ille cato prior ſemper
ſtimuluſ magnuſ nobiliū et habuit inquaz
amariſſimā rimaſ Cato iō uticenſiſ fuit ini
micaſſimuſ cēſari ideo ai Cicero fecaſſet li
brū de laudibuſ catoniū Ceſar feat librum
ꝝtrū quē uocauit Antichatonez. hiſ iō bn
librat⁹ potes facillime ophendere lector q
iſti duo Catones diuerſo licet tpre fuerūt
duo clariſſima lūa Romane iurtutiſ ſed
licet Cato cenſoriuſ ī multiſ laudeatur ex
cedere p nepotem ſuū quia fuit excellēs
ī lr̄iſ armiſ et artibuſ urbaniſ & ruſticiſ
tū poeta nr̄ potuit elligit ſibi iſtū ſecundz
q̄ primū quia magiſ placebat ad ſuū pro
poſitū q̄r iſte Cato fuit maxīe Centū mꝰ
iurtutū moraliū quaſ finxit appuiſſe ſibi
iſto principio tendēt ad puroratoriū et fuit
acerimuſ defensor libertatiſ quā ſolā poeta
nūc ibat q̄rendo nūc eſt tpuſ redeundi ad
lr̄az ideo poetā deſcribit iſtū Catonē primo
ab eius tumba uerendi dicens et ille ſenex
fortauia labarba lōga et miſta di pel biācho
ideſt canaz et ſuo capilli al ſimiliante .ſ. illi
barbe cane quia ſimiliter capilli erant lōgi
et cani ſicut barba uel ſm̄ aliā lr̄az Ai
ſuoi capilli ſimiliāte .i. barbā ſimilē ſuoꝝ
capillū canū eſt tū idem effectuſ ī canis
eſt ei prudentia et hoc nō q̄ hoc ē acceptuz
a Lucano qui ſcribit ī 2 q̄ q̄ſ ſunt orti bel
la cuulia īter Ceſarem et pompeiū Cato
primuſ ſibi crescere barbam et capillos ī ſig
nū doloriſ tam pater amantiſſimuſ patrie
dñ dicat urbi p̄ ē urbiqz maritus. In cōe
bonuſ ſic et dicat di qualiſ. capilluſ dopia
liſti caduual petto .i. p utrūq̄ humerum
et moraliter loquendo poteſt ītelligi de iu
tute et ſapia que dependebat ab iſto ſacco
ſō pectore capite dictū deſcribit ipm ab
ornatu iurtutū dicens le raqi de le ōtro
luciſtē .i. p dictarū luciferarū ſtellarū quatiō
iurtuteſ moraleſ radicebāt ī ipo pectore ſco
Catoniſ ſta Tullius et Lucanuſ uocatur Ca

ipm Catonē sanctū et erat sub lectū iparū urtatū
vñ dicat fregiauam si la sua faca die lume. i. exo
rnabant et reddebant eū clarū vñ ualeruī ma
ximus describit istū Catonē ab istis mſ urtutibꝫ
prncipalibus quarū p̄ prudentia docet recte
agere vīa iustica reddere ꝛc unicuiq; quod suū
est, tempantia reffrenare uoluptatel fortatu
do esse robustum ꝫ pricula mortis vñ dicat, chil
uedeua comel sel fosse da uante. i. at si cēt diel
clara que tū nō erat adhuc sed claritas Catōis
illuabat claritatem aurore et reddebat ipm
uisibilem clare.

Chi sete uoi chen contral
cieco fiume
Fugita hauete la pgioē etna
Bissel mouēdo quelle hone
ste piume
Chi uā guidati o chi uu fū lūr
cerna
Vscēdo fiior de la profonda
notte
Che sempre uera fa la ualle
inferna:
Son le leggi dabisso cosi rote
De mutato īciel nuouo con
siglio
Che dānati uenite ale mie
grotte.

Hūc Poeta ponit orōnez catonis ad eos qui
petit tria, Et primo q sint qui euaserint ab ī
ferno vñ dicat, chi sitte uoy dissel. i. ille cato
tā lumīosus loquitur cū admiratione factus
stupidus rei nouitate nūq alias uise, mouē
do quelle honeste piume. i. loquēdo hoc pro
tanto dicat qr loquendo mouebat pilos bar
be ī facie sua honestissima, chē contral cieco
fiume fugito aucte la pgione etna. i. Inferni.
Et hic nota q multa exponit q autor uocat
Acheronta cecū flumen, quod est oīo falsum
et ipossibile, quia ish nō exuerat de īferno
p flumen acheronta, p quod itrauerat, et si
exisset nō transisset ad hemispiū īferuis, nec
unq̄ peuenissent ad purgatoriuz, sed appellat
cecū flumen, illū Riuulū q nascitur ad radicel
montis purgatorij ꝫ inferni, quia directe ad
purgatorij oppoñ aque īfernali, que aqua
est occulta, quia labitur sub tra, ut patuit
finali cō Inferni, ꝫ cum carisiz vmgiluus et
dantes uenerant, īmaginabatur ei Cato, quis
essent de nūo dānatoriz, ideo mirabatur vñ
faciat ham petitionē et dicat, chi ua quidati, o
chi uu fo luderna. q̄. d. et si sic est q̄ euaserint
ab īferno quo duce quo lūe potuistis uenire
p tramitē tam occultū. Scebat. ꝫ. Cato ideo na
turalis nō poterat astatu uiuoū nisi duina
gra illumīate vñ dt. Vscendo fuor da la profunda
notte. i. de alta caligie nocturna, che sempre
uera fa la ual īferna. i. q̄ nox semp facit nigrā
uallem īfernalem, quia ī inferno nūq lucet
sol, nūq apparent sydera, q̄ autor iam p parte
hic uidere cepat. Io cato admiratiue facit ꝫ pe
titionem, et dicat, le leggi dabisso. i. nulla redē
ptio est hītantibus ibi, Son cossi rotte. s. p uos
quod est īpossibile, de mutato īciel nouo cōsilio. i.
an hoc est indultū uobis ex spīali gra duina.
che dānati. i. uos dānati ī īferno, uenite ale
mie grotte, idest ad locum purgatorij.

Lo duca mio allor mi
die di piglio
Con parole e cō ma
ni e con cēni
Reuereti mi fe le gābe el ciglio.

Iste est tertia pars generalis ī qua poeta nr ondit
quō virgiluus respondit Catoni ad quesita et
petuerit ītroitum. Et primo ondit quō uirgili?
audito et uisō isto sene sapientissimo reddidit
ipm reuerentē ꝫ illum dicat q̄, Lo duca mio. s.
virgiluus q duxerat me primo ad pnīaz Catōis
seis tribulis ī introytuz inferni et nūc duxit
me ad pnīaz Catonis senis uenerabilis, uolel
reuereri illū, ut dignū erat. Allor mi die de
piglio. i. cepit me subito et reuerenter me fe
le gambe el coglio. i. deposuit me ad prestādā
debitaz reuerentiā curuādo mihi genua et ic
nando caput illi. Cō parole cō mani et cō cēnis,
q. d. oīibus modis quibus potuit ī tam breui
ponctō quia ut iam dictū est supꝫ. Cato erat
dignus tanta reuerentia q̄ filius plus nō debz
patri, et ponit rīsionē virgilij, qui rīndit ipe
tionī catōis, quia petuerat quis duxerat
eos et lumen fecerat eis, vnde dicat,

Poscia rispuose a luy da me
nō uenni

Bōna scese dal ciel per li cui
prieghi
Bela mia cōpagnia costui sou
ēni.

Deinde ipse virgilius rīndit ipi Catoni, da mi nō
uēni, .i. nec potuisset uenire dm oī consilio et au
xilio humane scie sed diuine, vñ dicat, dōna do
mina, s. beatrix, que est sacra theologia, scese
dal ciel .i. quia hec sacra scia nō est, dat hōib
p acquisitionē, s. p infusionē a deo vñ dicat, pli
prieghi de la mia compagnia costui souēni, .i. isti
danti, qui est datus mihi ducendus p inferni
et purgatorii, sicut dictum ē plenē 2° C° iferi.

Mada che tuo uoler che piu
si spieghi
Di mia condition comella cuera
Esser nō puote il mio chate si
nieghi
Questi nō uide mai lultima
sera
Ma pla follia sua le fu si presso
Che molto poco tempo a uol
gier era
Si comio dissi fu mādato ad
esso
Per lui capar e nō uera altria
ua
Che questa p la quale io me
son messo.
Mostrato luo tuta la gēte ria
E hora intendo amostrar qlli
spirti
Che purgan se sotto la tuo ba
lia

Comio lo tratto saria longo
adirti
Del alto scende uirtu chi ma
iuta
Conducerlo a uederti e aud
irti.

Hic virgilius rīndet p me petacen Catonis
et dt, qui sunt qui uenerint extra cecam
flumen, et primo ad captandā benivolē
tiā ōmittit q nō potest negare quod ille
petit, ordinā sic litterā, Mā el sa nō puote
quia iudeo q tu es magne auctoritatis et
tpīe potātus, che il mio supplevele se meo
hi ad te, dā che, e tuo nolet che piu li spie
ghi, .i. plius aperiatur et manifestetur, di
uina condition comella, o nā, qr nō uenimus
tanq̄ hmi fugitiui, extra mādatu dñi fructi
Carcerem, nec sumus dānati p iudicē iferi
nalem, vñ dicit. Questa .s. dantis cōstitue
corā pntia tua, nō uide mai lultia sera .i.
mortē, sed uiuens adhuc transiuit p iferi
nū ad euitandū mortē etnā. Et hic nota
q Catholice loquendo homo dupliciter
descendit ad iferni, quidā .ti. peccauit mō
taliter, et neq̄ pēitentes et ostinati moriū
tur et tales nunq̄ euadunt ab iferno, alii
aūt peccando mōtalit descendunt i infer
no uiuentes, sed cognoscendo culpā p pei
tentiam euadunt, et talis fuit poēta uir.
sō dicat virgilius, ma p lo suo follia .i. teme
ritate, ui fu si presso .i. quia iā .xxxv. ānis
steterat etiam .xx. i peccatis, che molto po
co tempo a duolgier era, qua auaritia
pressus erat, i extremo periculo mortis et ne
mis virgilius ad eū mis succurisset ei, io dt
virgilius. Si comio dissi fu mādato a dessо
.s. dantem a beatrice, p inferni carnpar, s. a
deuotione lupe que maxīe infelicitabat
eū ultra alias feras et dt sō nō uera altria
ua .s. euasionis eius. che questo p la quale
io me sonmesso, unde dt virgilius .s. p hō
iferni, ad te quem tener altro uiagio, qd
totū ibi plene expositum fuit, quia .s. opor
tebat dantem deinceps descendere ad infer
nū .s. p aliam uiā qua primo itrauerat .s.
p spectationē ut cognita miseria iudicioru fa
cilius pueniret ad purgationē eorū, et ecce
uia p quā duxi eū, monstrata luo tuta la
gente tua .i. omīs prauos punitos i inferno
et hoc uerū est de qūb, singuloru, et nō
de singulis generū, et ora intendo mos
trar li spirti qe purgan se sotto la tua
ballia .i. penitentes et purgantes se a pec
catis i purgatorio, auxilio tui et custos, et

exaiam̄ se Virgilius si nō n̄arat totā formā
sui dissarsus uel processus dicens, Comio lo tr
ato .s. pom̄s arculos iferni, seria longo adr
ti .quia multū expenderē tempus et hoc ēet
iutile sibi et ī expedies quia tibi suffiat ad
mittendū rpm̄ intra regnū suū solum scire
q̄ ex grā diuina honesta de cā ueniat vnde
dicat virtu che maiuta conducerlo ad ued
eri et audirti scende de alto .s. acelo quia
mala uirtus humana nō pse erat sufficiens
ad hoc .

Or ti piaccia gradir la sua uenuta
Liberta ua cerchando chesi cara
Come sa chi per lei uita rifiuta.

Hunc virgilius finat suaz petiaonē pnapli
ttentā Catoni et aduirat rpm̄ p cāz accepta
bilē que adducit rpm̄ ut dignetur āmittē
rpm̄ qui sūmo studio querit libtatē, ex ipi
Catonis, sed ad intelligendā istū trām nō
bilem et subtalem uolō te prius multa dēa
pulcra notare, et primo quidē q̄ felix gen
romanorū pro mdoma ptē gessit magna
lia libtat amore, vnde Aug de .C. dei lf
fiezūt papue illa duo que dpulerūt roma
nos ad bella miranda .s. defensio libtatis
et carpitalis gloriē, qua ti gloriosiz ui
debatur eis dominari atq; imperare ī gloriū
nō famullari atq; seruire, primo studer
eorū priam fore liberam deīn dnāz, nō
ne brutius primus autor Romane libe
tatis amorē illius ptuli amori filiorum
quos sub oculis suis magno aīo fecit occa
di, quia reges a se expulsos reducē conabā
tur, et rpe forte pugnax ī campo filiu
regis amore iūdicte hasta transfixit, ab
eo piter transfixus, Hōne uirginis recu
pātor libtatis oppsse uirginā uirginem
filiā suam manu propria et alieno gladio
occidit, libere notandū etiā q̄ aliqui sunt
liberi et seruu a nā aliqui a fortuna ut pro
bat phūs libro politicoz naturalit q̄uz
sapientes et uigent effectu itellectu dnāntur
et insipientes et ratione carentes seruiunt
alii uō seruu et liberi a fortuna sicut
capti ī bello efficiuntur seruu capiētuz, et uic
tores liberi ponunt leges uict de ure
gentiū, aut precio uēdūt, et quid ppls
lis potuit dare manus libtate vñ Titus
Flauius consul romanus de quo facta ē
mentio paulū sup liberata grecia de
manibus philipi regis macedonie, grone
magnifica, exortatus ē grecos ad libtatē
et gratus donauit libtatem oibus cuitatib
qrebe ideo ad sonū tū uocamde uoci tam
letus et altus clamor factus est ut aues de
celo ceadisse dicantur, qm̄ nullū manus bo
nū nullū dulcius dare poterat. Naturale
.ti. est oibus alia libtatis amore ideo bene
Cato liber homo natus ī libera ciuitate
merito oderat cesarem qui libertatē quāz
entoruz āmoruz abstulerat de ciuitate. Hō
etiā q̄ uera libertas nūq̄ inuenta est et nusq̄
nec apud romanos nec apud grecos et mlt
to minus apud alios populos, tam roman
fuit libertas amata et diligens, sed omīs po
pulus qui habet abutitur libertate vñ Titus
liuius, hoc nā multitudinis ē aut humilit
serui aut sirpe dnātur, libertatē q̄ media
est, nec sperare tempate nec hre curat
vera tū libertas est libertas āmi qui ē liber
a uitys, et hanc sibi quisq; dare potest qui
tūq; sit ī seruitute uel captiuitate alteri
positus, et hanc nullus potest accipe hmt
hanc, nō erripuit dionisius tirānus sapiē
tior platoni. hanc libertatem q̄rebat hic
nobilis poeta dantes, et ut cato ueniaz ad
propositū virgilius uidetur sic augere. Si
cato phūs pagānus tollerauit oia īcomoda
diserminia aduisa et etiā se occidit pro li
bertate temporali deffendenda quia ut
Valerius ait, neq; libertas unquit post cato
nem, q̄to melius poeta xpianus pro acq
renda libertate eterna, debet alto aīo
tollerare oīs laborest et aspa etsi exped
iat mortē ut liber euadat a seruitute ho
stiū .s. uitioruū q̄ tam diu obsederūt illam
nobilem aīaz ī carcere corporis, nūc ad lit
terā ueniens virgilius Catoni de dante
dicat. Libertà ua cercando che sì cara, quā
quidaz generose mortis precio emerunt
sicut scribit Aug de .C. d. de Theobroto
phō, qui lecto libro platonis, de īmortalita
te aīe pcipitauit se de alto muro ut ad
uitā eternaz de hac uita morali miserie
transmigrarat, simile fecit Cato vñ aduiat
ipm̄ ī ex. Come sa chi per la uita rifiuta. qr
sicut tu Cato fecisti.

Tu sai che nō ti fu per lei amara
In utica la morte ou lasciasti
La ueste chal grandi sarra si chiara.

Hic Virgilius ītenter tangit causaz et gen
mortis Catonis, et ad huius lre claritatem
est primo sciendū tam utiliter q̄ delectabi
liter q̄ sicut scribit Iulius celsus socius Iulij

Cesaris qui rebus istis presens fuit. Cato non
interfuit prelio quod feliciter gessit Cesar in Af
frica contra Scipionē socerū pompei et Jubā
regē potentissimū mimidarb de quo prelio
dicitur plene C° paradisi vbi remanserat. H. utice
et qr non erat ibi fortis videns ajos cuncta
inclinari ad cesarem electerat plebē thermē
ex urbē scenatū uō detinebat inclusum in cui
todia equitis scipionis qui fugerant a conflictu
pueneriant vtcaz quaz ingressi intendebāt solū
tedibus et rapinis. Cato uō multis pswasionib
conabatur pswadere ut finē moribus faceret
ac pde et remanerent secū ad defendendū
tyrannū sed videns q nullo ingenio poterat reti
nere eos intēdētes solū prede et nō iurtutis
videns simulte omis surpuerī entes ut plurimū
intendere fuge oi spe perdita tandē oib rebus
qto diligētius potuit tali extremitate ordiāt
et filys tomēdate. L. Cesari qui erat questor i
pfidez aciatie, nullo signo omō sue intentionis
vultu et sermone solito et tranquillo vult i
cameram et clādestine portauit secū librum
platonis ptinentez imortalitatez aīe et gladiū
simul, alterū quo mori uelet alterū quo pos
set, lecto iō libro ad lucnā q diu visus ē sibi
recepisse firmitatem āi subtraut paruz
tunc stricto gladio quē usq ad illā diez seruā
uerat incorruptaz ab oi cede ffixit pectus illud
quod templū constantie hātur, duplicauit
dinere. medicus et familiares exatati aliquo
signo itantes cameram conabātur ingare inui
tum, quod ille patienter substinuit ut se ab
illorū molestia liberaret. post recessū uō il
lorū quia omē ferrū forte erat ablatū Cato
resumpsit manu inuncibus genezosiz illum
spīm nō tam emisit q eiecit ut ait Seneca.
Vbicunq; quis odiret eū qui erat hostis ce
sari fecerunt illi sepulcriz pp singularem
uirtutē eius, et quia murmurat ciuitatē
eorū, mirificis opib et ārmis catone mor
tuo. Lucius cesar pswasit uti censibus iam
p se bñ pswasis ut aperiant portas cesari,
quia de illius clementia multū spabat et cō
fidebat, ipse uō uult obuiā cesari et pnoluit
ad genua eius nō potuit nisi uitā hanc cesar
benignissime concessit illi et Marco Aquillio
Catonis filio et alijs filijs et soys, nunc ad
litteza dicat virgilius optimū exēplū huius
rei, hēmus te Catonē bñ dicat. Tul say che nō
ti fo per lei amara la morte, tanta est dulce
do libertatis q nō permittit amaritudinē mōtis
sentiri obtica q dicitur libie, distat a Cartagi
ne p dictā, et fuit olim condita a fenicibus
sicut cartago, oue. i. i qua obtica Lascuash la ue
sta. i. carnez. che al grādi. s. nouissima die
Judicij, sera si chiama. quia. s. caro glorificata
post resurrectionez, erit septies clarior sole,
aliqui tñ tenent hñt, carta et exponūt aliqui
quia Cato respondere uitā pswadet, nō reīduet
carnē sed trahet post se, sicut poeta finxit C°.
xmſ. sed ista trā et expoīo est alienissima, a
mente autoris q fingit Catonē ee saluū nō q
sic sit nec q sic credit sed sub tegumēto huius
nobilis fictionis intendit aliā nobilez sciaz, ut satis
clare iam expositū sup, sed acta ista morte Ca
tonis, ne aliquis malus ērōr oriatur legenti
ē cū magna inquisitia a diuētibus q de ista morte
apud autores morales multa scripta inuenium
tur. Cicero aut intentus est excusare tā offician
et dicit q iustus tyrānus nō erat aspiciendus
a Catone, sed qr cato nūc procurabat potius
interficere primo ipm tyrānum, sicut fecit brut
genez eius qui multo maiōr Catone interfe
cit Cesarem, deinde uiriliter pugnauit, et de
mū se interfecit, ne uideret in manib crudelem
hostū, uta q huius Justitiorem cām occidendi se
q Cato cessit. H. tamq nāliter clemens, ita in ardo
re belli ciuilis optabat salutē duorū optimoz
uirorū. s. Catonis sapientissimi et Ciceronis
eloquentissimi, et etc Ciceroi clementissimus
fuit. Cui post eidem thessalicā scripsit marce
lle bene sparе te uideo, Morte aut catonis au
dita inqt cesar, Cato iuidie ogrie mee et ego
sue iuideo. et tū aīi tullius p multos dixerat
annos ptrariū de morte uoluntaria vbi de. r. p.
Seneca aut mirabiliter comendat mortez catonis
et idicat in hāc mortē uoluntariā, sed etc
oīa benedicta sua hoc uno maledicto nimis
enormiter mandauit sic ergo peius fecit q
Tullius, qua tollerabilius est etiā excusare
q laudare. Augustinus uō iustius et uerius
mortē istam damnat et accusat p°. de. C. dei
arcta p^m ellegantes disputans ptra eū multis
pswasionib declarat oīs. H. lex tā diuina q hu
mana prohibet homicidiū, sic q nō licet hoī
occidere se, so meruto, quidā inqt sapientes
unus Catonis istud factuz nō laudauerunt
qm nullo mō cato turpe iudicauit uiuere
sub Cesare uictore cum. H. fuit autor iste
turpitudinis clarissimo filio suo cui pcepit
ut oīa de cesaris benignitate sperare. Si. H.
torquat laudabiliter occidit filiuz licet victo
rē quia pugnauerat q mandatū eius, cui
cato uictus pepat filio victo, quia nō pepat
sibi qto altioris āi Marcus regulus victo Mā
co catone. Cato. H. nō uicerat cesarē cui de
dignatus ē subiā. Regulus uō iam uicerat
cartaginenses, de q gloriosaz victoriā rep
ortauerat, et tū ab eis postea victus, uoluit
potius eos ferre seruiendo q auferre se eis mo
riendo, ideo fuit sub tēnatione cartagi
nēsiuz patientiā, et i Romanoruū dilectione
gstantiaz, nec auferens corpus uictū ab ho
stibus nec aīaz iuictū a suis. Si q uir Ro
manus cultor falsoruū deoz, fecit hoc uera
uirtute, qto magis uerus christianus cultor
unius uerī dei. Si at fortissimus Sanson se
et suos hostes Rimia domus oppressit hō fecit

spirante spū scō p quē miracula faciebat.
.hoc etiā sensēr omnes boī phi plato quidē
dicebat mortē nāles esse spectandā a simili
sicut. ꝫ. seruus positus i carcere a dño suo si
furtiz fugiat, dnūs nō liberat ipm a pena
sed potiꝰ penā adauget. Sta aīa i corpore qi
seruus positus i carcere, nec sine mandato
dnī sui se ide subtrahit nō se liberat a pena
et potius penā augmentat. Aliud silr addu
cit plato sicut si aliquis mortē ifferat alieno
suo reus est morte, quia homicidiū cōmittit
ita homo qui est dnūs dnī si i tarda at se
ipm hoc idem probat plotinꝰ discipulus
platonis et plenius q̄ cato plato. Ad idē dr
tullius q̄ pius omnib⁹ retinendus est animus i
custodia corporis, nec minus humanuz assig
natū a deo fugisse iudeatur, ymo cetis ma
lis potest esse aliquid remedij. huic iō mlt
cuz. ꝫ. homo nālr moritur, potest mori sine
peccato amissō, cum iō sponte inuocet ma
nuz nō pōt aīa exire sine peccō, nec se
amplius pūnire peccatu imo etiā homo p
fectus nō debet se occidere, quia tūc p mor
tē uoluntā coīgnat aīaz, et illā purgatuz
reddit impiuz, de hac mā pulcra multa
dicā sūt īfrā, Cº. xiiº ubi agitur de petro de
niuel qui iussus ēat manuz i se iscariz, Mul
ti tñ pōcupauerūt mortē credentes effugere
piual molesti, sed se i et nal et i remedi abi
les demorsecunt de quoꝝ sera penitentia dr
Virgilius. Cº. vjº Eneidos q̄ uelent etherea m
alto, nūc et pauperiē et duros pferre labores.
sed tarde. sdeo nullū mal⁹ peccatū est homi
q̄ interficere se ipm. est q̄ dies pfixa hoī, quaz
nec anticipare fas est nec differre possibile.
Cato q̄ qui semp fuerat magn et cōstantis ai
iosultē i fine fuit atq; papie et quo sapien
tissimus reputabatur i hoc stultissime egit
qm sapientibus ōibus uita iocūda est, letam
ferunt libenter tribē patient⁹ nib. ꝫ. pōt forma
aut nō possit uirtus obsistē. Sapienthor ergo
uidetur dicendus socrates, q carcerez nō fu
gerit⁹ sed xxx tirānoꝝ tā letus q̄ i uenenuz
missuz a illis ausus sit itrepidus q̄ndo uitam
nō potuit, ex dictis q̄ satis facile patere potest
q̄ Cato nō occidit se pro libertate aut honesta
te. sed mlt⁹ iudentur mouisse aī p̄mis inuidia
sicut dixit cesar, aī uictor uitā properet in
se Cato p̄merat audita morte dī⁹ ihm sūt
uere gdiā. bñ Augustinus i sup̄ dicit et bt
nos aliquid micius addamus errubuit.
Vere gdabatur. ꝫ. cato iur itrogauimus uer
re ad miaz hostis odiosissim⁹? Et actū sūt
idignatio et ira. Cato ei offensus a cesare
qui i suo consulatu fecerat ipm idigne tra
hi ad carcerē semp quesiuit iudicijz, et ob
hoc adheserat pompeio sed ultimo p dita
spe uindicte uiso q̄ cesare uictore, se occidit.
quartū sūt uaītis. Hā sicut bene scripsit
iur sapiens Cato iudetur quos iussisse caīz moriē
di nō ut tā Cesarē fugeret, sed ut historiaz nūo
scriberetur, suiq; nom aliquo grādi facinore
clarificaret. dignuz pro aliquali excusatione
Catoīs e nomē q̄ tunc iudebatur esse q̄osum
anticipare mortiz, cū homo timebat uenire
i manus aduersariorū suoꝝ sicu ludibriū for
tune aut aliud idignius pati et pius morte
et ne exempla aliunde p̄quirā tempore p̄dicti
belli Africani quo cato se occidit. Scipio socer
pompei se occidit et rex Juba, de quoꝝ mortib⁹
dicetur vjº paradisi, quid dicā de Annibale et rege
mitridate quoꝝ uterque se uenenio extinxit, ut
dicetur p̄fato Cº paradisi, et ita possem dicere
de mille, quid singulorū ex quero q̄m aliquē nobi
les cautates pro libertate exposite fuerūt ferro et
igne crudelissimo exadio a propriis cauis sicut
Regulitū numantia. et hastaba i hispaīa et ita
de multis et uere licet mors uoluntaria sit cal
petitur ap̄ omnes quia depositum reddi nō debet
absq; precepto deponentis, tñ creaī scripta
fide i casu necessitatis, mors iudetur amplectenda
huius rei memorādū ex iudetur reliquisse
minus sirius q nobilis senator Capuanus eo
tempore capitā dum obsessa erat redenda
Romanis i senatu suo aiosissima oratione loquit⁹
est memorat. illis multis et magnis iuriis
quas fecerat romanis Capuani? dando se
hanibali et ardentissimū odiū ḡ eos quoꝝ
fides nō pōt sanguīe lauari et ocludens plura
fit locu et honesti morte posse uitari omnia
acerba xxvij tunc senatores sua abierunt ei
domū ubi erat paratuz cōuiuiū et omnes reple
ti multo abo et uino uenenū sitiphimt, et sic
omnes libati sunt, ante q̄ porte hostibus aperi
rentur, sic ima breuis potio libauit corpus
a cruciatu aīaz a cōtumelia oculos et aures
a uidendo et audiendo idigna. Hō etiaz q
multi dicunt q̄ hic Cato uticensis se uenena
uit, quidez est ōio falsuz, sed fuit alt⁹ Cato
tpre Aug⁻ ut dicat Eusebius libro tempore.
Hō et q̄ Vincentius belluacensis i suo speculo
historiali quod fuit opus nē gallicū, scribit
q̄ hic Cato uticensis fecit libellū, quo pueri
scolastica utuntur, quod nō solum est falsuz
sed impossibile, quia i illo libello fit mentio de
Lucano qui fuit tpre Heronis, dicit etiā q̄
Cicero fons romane eloquentie fuit legatus
Cesaris i gallia quod est etiā falsum quia
ille fuit. q̄. Cicero frater Marci Ciceronis
ut iam dictum est supra.

Non son li editti eterni p
noi guasti
Che questi uiue e minos
me non lega

Ma ſon del cierchio oue ſon
li ochi caſti
Di martia tua chen uiſta ācor
ti pregha
A ſancto petto che p tua la
tegni
Per lo ſuo amor adimque a
noi ti piegha.
Laſciame andar p li tuo ſette
regni
Grate riporterò dite alei
Se deſſer mentouato la giu
degni.

Hic ultimo virgilius reſpondet Catoni ad
ſuā petitionē, quia Cato ſimplex petiuerat
ſi leges abiſſi erant ita uiolāde, ideo dicat. li
e dicti et ī.i. p̄cepta diuina, eſt enī edictū
p̄ceptus principis, unde ī euangelio exiuit
edictū a Ceſare Auguſto, nō ſon qualib; pēe noa.
quid ſtatū probat dicens, che queſte uiue
ſ. dante, et edictum quod dī q̄ nullus nunq̄
euadat ab īferno uelliquitz de mortuis
ī p̄ccatis obſtinate, et ego licet mortuus nō
tamen ſum dānatus, ad pena miſerum in
iſtrumū, bñ dicat, e minos, qui dicitur ſi
de exiſtentū, et eſt auditiū ſtuentie, ō hom
euis li. xj°. diſcerat ſibi aureū ſceptrū, nō
ſequame .i. nō loqat et dānat q̄.d. nō ex cō
ſcientia culpe, ſed ignorantia fidei, quam
ignorauu ſim dānatus. Aliqui tñ aliter ex
ponūt iſtam lram et dicunt, q̄ virgilius
multi dicere quis ego ſim decantatus mi
nois, tam ſancti relaxatui ad tempus ut ſū
ductor iſtius, ſed illa expoitio eſt oīo falſa
q̄r ſi uis bñ īſpicere, virgilius nō multi di
cere q̄ ſit ſub potestate Minois, imo ex
ī campo turrenta ſine pena aī alios iuris
illuſtribus, et eccē ſatis ſe ipe gloſiat,
ma ſon del cerchio .ſ. primo, che ſon li
ochi caſti de martia tua .ſ. uxore, unde
dictus eſt ibi, lucretia martia iuhar come
lia et dicat, chen uiſta amor ti prega .i.
te rogare uidetur, o ſancto petto .i. o ſce
Cato ī cuius pectore uiguit tanta uirtus
che p tua la tegni, q̄ntū armat pe poſt
motres ſicut dīxauit ī uita, adonqua
ad noi ti prega .i. nīc petitionī noſtre:
p loſuo amore, quia feīa facta ſiut ut dī
tangimus, et hic nō ag̃ p martiā que fuit
caſtiſſima et honeſtiſſima, ſiquitur ho
neſtas, que tamq̄ uxor ſemp adheret
uiro uirtuoſo, qualis erat Cato, et facit
ſuā petitionē ſpialez, virgilius dicens,
Laſciame andar per li tuoi bn regni, deſi
p ſeptez gradus purgatorij, ī q̄bus purgā
tur aſſeritis ī actu, et promittit p multz
dicens, q̄ratie reportero alei, ſ. ſi faci
nobis q̄rānā remiſſionis et dicat, ſe deſſ
mentatū la qui dicqui .ſ. ī īferno ſi ſal
uati curāt ſibi de laudibus dānatorum
uel hoc forte dicat, quia tenet ſalluſtio
Cato ſemp ſpernebat gliam humanā,
ſed ēto magis illā ſpernebat, tāto mag
gloria ſequebatur eum.

Martia piacque tanto
a li ochi miei
Mentre chio fui di
la diſſeli allora
Che quante gratie uolſe
da me, fei.
Or che di la dal mal fiume
dimora
Piu muouer nō mi puo p
quella lege
Che fatta fu quādo men
uſci fora.

Iſta eſt quarta et ultima pars ſpecialis
ī qua poeta oñdit qualiter Cato ad pe
ſuaſionem virgilij dederit ei paſſum
et quedā p̄cepta ſuarum et primo
quomō catto reſpondet ſecunde parti
petitionis, ubi virgilius requiſiuerat eū
p amorē martie, et dī breuiter, q̄ q̄du
fuit ſecū nihil ſibi gratiū denegauit, or
dinat ſic lram, dulce egli ualora .ſ. ille
Cato, martia piacqua tanto ali ochi
mei, cū ſuis oculis caſtis, mentre chi
fui la .i. q̄ndu fui ī illo limbo inter
illuſtres, che quante gratie uole da mi
fea, ſed poſtea nūq̄, unde dicat, or mo
ueri nō me po pui .i. nūc nō p̄ amp
lius flectere me preabul, poi che

demora di la dal mal fiume. i. ī ſnferno
p quē totuz labitur mala aqua acheōtal
qle mutat nomen ī diuerſis locis licet
ſit tm una aqua, ego uō ſto atra aquaz
contrariā illi que eſt īmoīata, et arriōt
cauſam, qua nō poſſit mouere dorſi-
nus, p quella legge che fatta fu quādo
me miſi fora, de hoc nō op poetā fingit
hic op fingit alīquē tractuſ de limbo pxpi,
et tranſlatuſ ad cuſtodiā purgatorij, et
tunc facta eſt noua lex op quicūqp ītra
ret poſtea īferni nō exiret, que lex primo
nō erat, quia antiqui patres ſpauentmt
dui euadere a Cerbere illo, ideō aīā dam
nata nō poteſt amplius mouere aīam
ſaluatā. Alij tm exponūt op Cato diā fac
ebat ī uita, amore uirtutiſ et honeſtatiſ.
ſed nūc cognoſcat op felicitatiſ nō conſiſtit ī
uirtute uel honeſtate, licet ſit ua ad
felicitatem, ſed dicūt op noua lex facta
eſt. ſ. euangelica que uult op morte ma
trimoniuz firmatur, ita op ſi Cato exuxo-
ret, hodie poſſet duce aliaz uxorē, ſimi-
liter Martia aliū uirū, et ſic dantes expo
nunt hanc illā, mentre ch fu di la. ſ. ī
mūdo uiuens aī ea. et tunc fea ſibi cez
grīam quā uoluit, ame, quia recepi eā
poſt morte ſecundi uiri, ſed prima ex
poſitio eſt de ītentione autoriſ ut patē
poteſt ītuenti Literam.

Ma ſe dona dal ciel ti muoue
e rege
Come tu di nō te meſtier
luſinghe
Baſtati ben che per lei mi
richiege
Ma dunque eſa che tu coſtui
ricinghe
Dun giunco ſchietto e chli
lau il uiſo.
Si cogni ſucidume qudi
ſtinghe
Che nō ſi couerta lochio
ſorpriſo

Balchuna nebia andar dinā
ci al primo
Ministro che di quei di par
adiſo.

Hic Cato reſpondet prime petitioī, quam
virgilius tenebat ſubra ubi dixerat, dīna
ſcenſe del celo p li anp̄ poh. 24 de alto deſcē
de unde che mia uita, et uult breuiter di
cere nō expedit op adiuret me p amorē
mulieris terreſtriſ, ſed ſufficiat op adiur-
et me p amorē et uirtutē illuſ celeſtiſ
dnē cuius pabuſ dicit et ſimile motiū ad
ſi cū rendig, iſto temerario ī tāto diſcrim
ine dicat ergo, ma nō era miſtier lingue
qua adulatiō uana uidetur requirere ſpē
cialiſſimū p amore uanū inimici ſtimē
quā olim dilexerat, ſe dōna del cel. ſ. bea
trix beatificata ī celo quā dantes ardentiſ
ſime dilexit et ideo baſtiſi che p lei mi
chieri, quia obtinebit ſine mora, unde ſtatī
concedit illi licētiam dicendi, baduāz ne
ſtet amplius ī uerbis, et ultimo dat ſibi p
cepta ſuſtanda circha nouū poetā ad purga
toriū, et primo incipit op mittat ī prīs ci
culo humilitatiſ, quia prima uia accedēdi
ad penitentiā cauſa aſcendēdi ad montē
altiſſimū uirtutē ē humiliatio que maxīe
erat neceſſaria huic poete qui ante q̄
intraret ſtudium, et inchoaret aliud op
ſalutiferū fuerat valde ſuperbuſ, dicat q̄ ſa
che tu reange, bñ dicat retinqat, quia au
tor olim erat anctuſ ima corda nodoſa aſpra
ide qua uirgilius diſcenſſat eū, p capie-
do Gerione, ideo uult op nūc retinqat
eū aī ſuum eſodi, ideo dicat, dum ſanco
ſchietto, et nō op tm figurat humilitatem
p ſimilitudinē uitaſ naſcitur ī loca baſſa et li
mo mobi, et eſt ſine nodiſ, breuiſ flexibi
liſ et cedit ad impetū undarū et arripiat
ſe ad ripam, ita autor, qui primo erat na
tuſ ītra montes et laxa, uoluit quercus
alta dura et nodoſa, nūc īduit humilitatē
et dedit tergum contra ipetuz aduerſoriū et
uenit ad habitandum loca plana. ſ. Ra
uēnaz recedenti agente ſuperbia ſuoriū ſicut
iam totiens ī pdictis. Et dicat tm optimū
poetā dicens, e che gli lauri il uiſo. i. fa
ciem eius, ſi che ogni ſucidume aſſuco
et aſſignat cām eius dicens op nō eſſet
cōueniens op uiſus ſeculatiſ uiri accederet
ad conſpectum Angeli dei, bñ dicat, che nō
ſi cōueria locho ſorpriſo, da la nebia
ideſt intellectuz offuſcata, aliqua macula
ultrorū, andar di nāa al primo mmiſtro
ideſt ad primam primi officialiſ, che di qui
di paradiſo, qui a unus Angelus ſedet ſup

portā ueri purgatorij tenens claues quibus
claudit et aperit portā fortiorē q̄ ista sit ubi
stat Cato i introytu Antipurgatorij Angelus
figurat sacerdotes de quo dr̄ plene nono C°.
Hic oritur una dubitatio vr̄ q̄ poeta sibi con
tradicat q̄r i p̄dicto c°. fingit q̄ iste Angelus
signauit sibi septē. p. 1. septes peccā mortalia
i fronte que postea singulatim purgabat per
singulos circulos quō ergo hic p̄cipitur laua
ri & urgilio ut accedat purgatus ad Angelum
dicēdus breuit̄ q̄ poeta hoc bn̄ et subtilitez
fingit, nā p hoc dat itelligi q̄ hō cōtritus de
culpis suis i aīo suo statī ē absolutus i ofpe
ctu etiā iudicis, et tūc si habet tpūs et locum
debet accedere ad sacerdotē ad ofessionē fa
endā et pēitentiā humilit̄ suscipiendā, ideo dix
xpūs leprosis quos mūdauerat. Ite ondite
uos sacerdotibus.

Questa isoleta ditorno adi
mo adimo
La giu cola doue labatte lōda
Porta de guichi sopra il mol
le limo
Nullaltra piāta ch̄ facesse
fronda
Odimasse un puote hau'i uita
Po challe pcosse nō secōda.
Poscia nō se di qua uostra re
dita
Lo sol ui mostrera che surge
o mai
Prēdete il mōte apiu lieue
salita.

Hic Cato quia mādauerat nouū poetā reāgi
i eo docet, ii ueniantur sua et describit locaz
ubi habundant sed ad intelligentiā huius lre
ē pciendū q̄ poeta nr̄ fingit q̄ i illo hemisp
io iferiori exposito iferni ē ima pzua et pla
na i sula circularis i cui medio elt umul mōs
altissimus usqz ad cēlū qui circa medium ē
murat̄ et factus ad gradus circulares, et
sicut gradatiz descendēr ad Centrū iferni
ita gradatī ascenditur ad cacumen istius
montis contiqu cēlo, sicut si quis uelit ascēdē
A renā berone incipiat a fondo et tendat i
altuz, sed i harena itur abitra hic nō itur
ab ex̄ itr̄ cautu mōtis, p una uia excalaz, quā
poeta Cornicē uocat, ut sepe patebit i pro
cessu, nūc ad lram dnat Cato, Questa isoleta
circūcincta mari, quā poeta uocauit puā
spzā finali C° iferni, porta di sundō so
ura limo. i. hūdo et hūli sole, la qui cola
i. i loco basso circa extremitatez dōue labat
te londa. i. ubi aquā maris repatit rpam
cōtinuo, i torno. i. circa circa littora, ad
ymo adymo, quia i loco basso uiuit et uigat
hūilitas tutior hra ipetus adūsozo, q̄ superba
alta et subdit, q̄ nulla alia planta posset ui
uere ul' durare ibi dicens, nulla altra piāta
che. s. uert f, facessi fronda o idurasse. i. que
faceret horiz surgbū flore prospitatis, sicut
uidica a magnanimitas fortitudo rē. ui pu
ote hauer fruta. s. negatiuā, que ē i plautis
et ecce cāz pero challe pcosse nō secōdauo
. i. nō cedit impetū adūsoriū, et uere poeta
nr̄ nō est fractus adūsus, imo hūlis et pa
tienter tollerauit exilū, paupiatē omiz fa
milie et oīa grauia, nec sequitur ē exem
plū catonis in despando, quē tam segnē
t accedendo ad uirtutez, et nō lector q̄ ic
nārauit i pīcipio iferni, et postea sepissime
p totū q̄ infernus est duplex. s. ēcentralis
et moralis et q̄ poeta alterutro tale pro
cedens tractauit de utroqz et pāpue de
morali et maxiē i dando penas oīnbus
oīnibus peccoriz, ta alis, purgatoriuz est
duplex. s. ēcentrale et morale, ideo autor
describturus purgatoriū, eodez mō nunc
tractat de ēcentrali, nūc de morali, sed prin
cipalissime de morali i describendo situm
et distinctionē oīuz penaruī penitentium
unde ut uideas clare q̄ poeta loquitur mo
ralit̄ i descriptione huius loci, uolo te scire
aliqua circa purgatoriū essentiale, et prīo
qtē uō q̄ locus purgatorij sm cōez opinio
nez theologorum, dicatur esse sub tra, quia
talis locus uulg correspondet fēdutati uulcani
cui pabulū, qui locus creditur esse pars iferni
. i. quibus dā pp uerbū Gregorij, ubi dicit
q̄ sub eodē igne, electi purgantur et dam
nati cremantur, nō sola pena ignis est i
purgatorio, pt tū ex duplici dispositione
alibi aīa punitur et purgari sicut dicit idez
Gregorius, ibidez de aīa pascasij qui purga
batur i glacie quod deus concedit uel uolo
eorem purgationē et liberationez, ut possit
aliis sibi ignitam uitam reuelare sicut patuit
i pascasio pdicto, uel ad destructionez et
extirpationē mālz, ut pena euidens nos te
neat, sicut de aliquibus audiui auiuenib
uel propt̄ ipetrationē aliqui⁹ sancti uiri
sicut sanctus patricius scripsit q̄ quidā
purgaretur i quodā loco subterraneo, ex

quo postea ortū est ibi fabulose esse purgatoriū
fiant etiā a simili ī mari sicalo, insula vulcani
dr̄ esse unū hostiū inferni, qua ex se mittit to
nitrua et ī cendia, ī quē locā aīa theodoria
regis ostrogotū nupta est deūgi audā sō hereūte
Est aūt pena purgatorij durissima. Nam
Augustī ī quodā sermone dicat op ille ignis ē
durior q̄ quicq̄ penaz̄ ī hoc seculo ofui pos
sit audīre nudire uel cogitare. Ex his ꝯ euid
enter apparet op autor describit hic locū pur
gatorij moralis, et ultō Cato dat tertiū et ul
timū documentū optimū dicens, postea nō sia
de qua nostra reduta, quia homo iquestus purga
toriuz .i. penitentiaz nō deby amplius rodire
uel sui ī ferni .i. uicia quibus recessit, et res
pondet quōi tanti quia posset dicē virgili
et quis diriget nos ī uiā iurtutis, Respondet
Lo sol che surge omay .i. ī capit oriri post lucā
ferū ui mostrara prender il monte .i. radi
dnie q̄re qui oritur, ī intellectu taluī uiatore
ondet nobis ꝺ arduū ire uirtutis et dr ad
piu leue salita .i. carpetis montē ubi uicinius
iuā facilioren.

Cossi spari e io sume leuai
Sēza parlare e tuto mi ritrai
Al duca mio e li occhi alti y
drizai
El comīcio seguir se li mie
passi
Volgianci ī dietro che di
qua dichina
Questa pianura a suo ter
mini bassi
L alba uīcea lora matutina
Che fugia īanci si che dilō
tano
Conobi il tremolar de la
marina
Noi andauam per lo solingo
piano
Cō huom che torna ala per
duta uia
Chen fino adessa li pare ire
ī uano.

Hic poeta describit tempus accōmodū suo
itineri et ipm utor et uult breuiter dicere, fie
bat dies, vnde dicat, lalba .i. albedo, uicerti
lora matutina, a matuta que est aurora, ch
idest q̄, fugia īana, quia aurora dispergebat ad
ueniente sole, ita q̄ luce fere recedebat, qui
paulo an̄ illuīabat orientē et sol accedebat
qui uīcebat eū, ō dicat, siche da lontano, q.
.d. pp lucem solis ante puenirem⁹ ad litus
Conobi il tremular de la marina .i. fluctu
ationem aque marie et tangit ipm iter

perduta uia
Chen fino adessa li pare ire
ī uano.

Nunc Poeta itendit ondere, qualis virgilius
adimpleuerat ordinate mādatū catonis, ergo
se, et primo se ondit quō pparauerit se ad
recapiendā disciplinā, sui ducis, vn̄ ostenuāt
ducta dicendis dicat, Cosi spari .s. ille Cato
e io sii me leue, qua primo stabat an̄ genua
sua reuerenter ante Catonē. senza parlare
.s. expectans tante et attēte quid dux erat ac
turus, et tuto mi ritrassi al duca mio, qua cō
traxit omnes uiros oronis ī unū meditans cr
ea nouū onus, vn̄ dicat, eqlochi aliy drizai
.q.d. ecce me paratuz oīa facere obediēter
impata, et ostinuo subiūgit pceptū virgilii
dicens, El comīcio .s. ille virgilius cepit dicē
pceptue, seguissi li mei passi, qua si semper
sectatus es p infernū, q̄to magis p istud regnū
p quod nitūq̄ itur n̄ ortu solis uolgiano ī die
tro, s. uersus orientez, et ecce aīz, chi di qua
.s. exptē orientis, clichina .i. ī clinatur, q̄sta
pianitra .i. insula plana, ay suo tēmi bassi ī
sunt ima .q.d. ripa est bassissima, ibi ideo ī
cohandū est ī tua purgatione ī loco sume
humiliationis.

L alba uīcea lora matutina
Che fugia īanci si che dilōtano
Conobi il tremolar de la ma
rina
Noi andauam per lo solingo
piano
Cō huom che torna ala per
duta uia
Chen fino adessa li pare ire
ī uano.

Hic poeta describit tempus accōmodū suo
itineri et ipm utor et uult breuiter dicere, fie
bat dies, vnde dicat, lalba .i. albedo, uicerti
lora matutina, a matuta que est aurora, ch
idest q̄, fugia īana, quia aurora dispergebat ad
ueniente sole, ita q̄ luce fere recedebat, qui
paulo an̄ illuīabat orientē et sol accedebat
qui uīcebat eū, ō dicat, siche da lontano, q.
.d. pp lucem solis ante puenirem⁹ ad litus
Conobi il tremular de la marina .i. fluctu
ationem aque marie et tangit ipm iter

ducens, noi andauā p lo solingo piano, .i. p pla
nitiem illius parue insule, et hic nō q̄ fecal dū
fictionē nr̄ī poete tra nr̄a habitus ē magna
frequentata a multis, quia plena peccatū, sz
illa tra purgatory opposita nr̄e est pua et
uacua quia est tra penitētiuz tēdēntiuz ad
uirtutez p quā paucissimi ambulāt, et de
clarat hoc p pulcerimā ypotonē et prysci
mā uiator ibus dn̄s. cō horrio che torna a la
pduta strada, pauca ei sunt q perueniant
ad uitā rectā, nisi cū studio p multa dei ua
ideo dicit ch̄ tūn adessa li pare me i uano
cū. .i. hō uiuens i mondo isto appellatur
uiator, quia tendit i p̄iam sēo sepe exor
bitat a uia recta, et dū p uiam uiatur, sic
poeta nr̄ qui p tot tēpora uerat p uiā
honorei et planos amores, sed nūc tandē
recognoscebat errorē suuz.

Q uando noi fumo doue la
rugiada
P ugna col sole p ēer i parte
D oue adorezza poco si dirada
A mbo le mani in sulerbetta
sparte
S oaue mētel mio maestro
pose
O ndio ch fu accorto di sua arte
P oi uer liu le guāzie lagrimose
I ui mi fece tutto discoperto
Q uel color che nī inferno mi
nascose.

Hic poeta ondit qualiter Virgilius uxta for
mā mādatorū Catōis lauerit sibi faciē, et
qua ītā est fortis, uult dicere sciatis q̄ ui
uenisset ad extremū litus illius insule, q̄
de loco herboso ui mūbus colligit de roze
q erat multe ibi et suauis lauit sibi uultū
huic ordina et expone ītam sic. Il mio
maestro. s. Virgilius doctus a Catone, puo
se suauemēte ambo le mane spte, .i. ex
pansas ad colligēdū rozē qui erat ibi re
tens de mane, in sulerbetta, quia erat tē
pus uerus, ideo herba era tenella et hoc
fecit. Quando noy fume doe la rosada
pugna con sole. q. d. postq̄ uenimus ad
locum cauū herbosum et umbrosum

ubi sol multū resistit soli ante q̄ dissoluat
ūi dicit, doue pocho si dirada, .i. modicū
resoluitur, ad brrecia, .i. ad umbrā ad flu
sū sicut uidemus de facto, qua sol est
altus ante q̄ resoluatur, Ros i solis basis lo. cui
gracus et ualosus, ubi i loco altus patet aby
et aridus, Cito dissoluitur a sole radio,
p hoc aūt autor dat itelligi, q̄ ros dume
grate habundat ibi ubi homines humi
liant corda sua deo, et lauātur eoru pecca
ī ueterata, et subdit quō obtulerit se lauā
dū illi dn̄s, Vndeq̄o che fuy accorto disiāte
qua ppendi q̄ nolebant laudare in multi
duz illo rore purissimo, puosi i uer luy le
guanzie lacrimose, et ipse sup̄ lauit me,
et nō q̄ dicat genas lacrimosas, quia hēbat
oculos turbidos, et mallosos ad modū quo
uel uult dicere, q̄ lacrimatus
est p dolere et gaudio simul, dolore qr
tū dū creatuat̄ p sibi, cū tanto dulcedine
uelut si diceret, heu me misū quid fec
p tantū tp̄us, et ex gaudio qua tudebat
se peccasse ad hortū portū ubi euehebat
orientē amaritudinē maris, q̄ duu hauhat
et biberat et ibi potabat dulcez rorē, qui
absterqebat omnez rubiginē ab intellectu
suo, unde potuit effectū huius sancte
lectionis dicens, quiui mi fecae tuto disco
pto, .i. manifestū, quel color, s. naturalē
che linferno minascose, qua q̄du est
ī ifrno, nō potuit plene cognoscere, q̄
.i. rōnez nāles prohibente peccato, quā
tūq̄ uideatur sapiens et multa scire
quia multa multa sciunt, et se tpōr nesci
unt, multa quezūt sciam, pauca uō possūz.

V enimo poi in sul lito diserto
C he mai nō uide nauicar
sua aque
H uomo che ditornar sie
poscia sperto.
Q uiui mi anse come altr
ui piaque
O r meraviglia che quale
gli scelse
L umile pianta cotal si rinaq̄e
S ubitamēte la onde lauelse.

Hic ultimo poeta ondit, qualiter virgili
reuixerit ai Iunco, et primo deserit locū

ubi habundāt ſuma dicens, venimo poy. ſ. recedentes a loco herboſo pleno op̄ fore, i. ſul lito deſerto, quod a nullo hītabatur et a nul lo frequentabatur, ſ. deo dicat, che mai non unde hauetur ſue aque, ch̄ ſia poſſa expto di tornar, per hoc ult dicere op nulli poſ ſunt accedere ad Antipodes, ſi tū ſunt op negat Auguſt⁹ de Ciuitate dei, nullus ō ſuit qui reuerteretur nūq̄, hoc dicat pro ulixe qui tūtaut illud accedē, ſm poete fictionem, ſed cito ip̄m pātuit, et notant dic̄ hoīes, quia Angelū bene uidit nauga re ſua aqua ſicut ſtatī patebit C⁹ ſequenta. Et nō op licet lra ex dicta videatur ſatis clara tū haby occultionē intellectum ul q⁹ dicē op nullus am eū ſuit ad purgato uū alta fantaſia mentis nec poetice deſcri bit purgatoriū op ſcamus. nec uideatur t hec expōſitio aliena lector, qua poeta ſio C⁹ paradiſi idem dt de mā paradiſi aiz dt lacqua chio p̄dogia may nō ſi corſe, et acce pto imo illoru ſanctoru, virgilius cinxit dantes vn dicat, quuu mi dinſe come altr ui piaque, ſ. Catoni et prūpit i excelē tiam, ex mirabili effectu, qui ſubito ſe quutus eſt ex auulſione illius ſuma dnſ o. i. dico, mirauilia. i. rē mirādā ualde che humile pianta. ſ. uīcus q bn figurat hūilitatem, ſi rin aque ſubitam ete la onde lauelſe, i. i eorē limo molli uxta rpetus aque, vnde euulſit ipam, cotal qual oli ſcelſe. i. talis quales ipſe ſe legit i. ſcotſium ellegit quia. ſ. rentutus eſt al tqr uīcus equē pariuſ uiridis flexibilisq; docens accedentes ad peitentiā debere tchinare capita ſua et hūiliare corda ſua p hoc ā figurat op exuno actu hūilitatis nascatur alius, et uirtus eſt op̄ſ offerēs ſe uniuq; uolenti eam amplecti, et trāſ fundere de uno i aliū, nec recipit dimi nutionē, hoc ā acceptū eſt a virgilio 6⁹ Eneidos, ubi dicat p⁹ auulſo nō deſſe at alter, aureus et ſimili fronde ſtat in qa metallo, hoc dicat qr quāto magis ex cantur tanto magis ſuccreſcunt, et proficiūt uirtutes ſcientie.

C. 1ma. Cap. 1mo.

Gia era il ſole alorizōte
giunto
Lo cui meredian cerchio
couercha
Gierusalē col ſuo piu alto
ponto.

E la notte ch̄ oppoſita alui
cerchia
Vſcia di gange fuor colebilāce
Che le cagion di man quan
do ſoperchia.
Si che le bianche e le uermi
glie guance
La doniera de la bella aurora
Per tropa etate duenia uam
rance.

Poſtq̄ i ſupiori C⁹ prohemiali, poeta dnſ propoſuit inuocauit et nārauit qualiter ibra uerit purgatoriū p Catonē, et totus et ātus fuit p virgiliū, nūc ſequenter i iſto ſio C⁹. icipit ſuit tractatū de hīs q neglexerint penitentiā uſq; ad mortē, qui ſunt zelosi t antipurgatorio, quoru plures ſunt ſpēes et p⁹ i iſto C⁹ tractat, de prima ſpe eoru q tardauerunt ſuā ofeſſionē uſq; i finē, a tr acti aliqua magna delectatione, tā nāli q artificiali qualis ē illa que ofiſtat i muſica, puta cantu uel ſono, Et pnſ capīm poteſt duuidi i mſ partes ōnales, i prima quarum poeta deſcribit tempus et locū ſimul ſui tractat⁹ ſubtilit⁹ et pulcre, in qa deſcribit vnū angelū, cuius officiū eſt tranſportare aīas ſalutādoru ad purgatoriū i uanī ubi ſtatz, t hoi erauam i tz⁹ deſcribit unā turbā aīaru portatarū ab angelo et earū q ditionē inter quas deſcribit i ſpāli unā aīaz mod eanā, quā familiarit⁹ nouerat i uita ibi. La turba, i q⁹ et ultiā iuitat aīaz amici ad amenduz, cuius cantus finalit⁹ interrūpitur a Catone rigide increpante eos ibi. eo ſe noua leze. Ad primā ptē uenient dico, q poeta deſcribit tempus et locū, et quia p̄cedenti C⁹ deſcripſerat ſtellā quamam que pronūtiabat diem uenire, ideo deſcri bit ipſam diem, et ult dicere i ſnīa, op i illo hemiſpio oriebatur dies i aziete, i nro uō ſupiori oriebatur nox i libra vnde ad itelligendam litterā clare que uidetur obſcura⁹ debet repetere unū q nod notaū i C⁹ p̄cedenti. ſ. op totū celuz i duas partes equales, quarū una uocatur hemiſperiū ſuperius altera medietas uocatur hemiſ perium inferius, et zona diuidens unā ptē ab altera uocatur Orizon, mō dicat poe ta op ſol puenerat ad orizontē i noſtro

occidente qui erat oriens sibi, qui erat ī hen
usp̃io ītērioꝛ, deo qñ uobis fit dies, illis fit noꝛ
et ēquerso. Et declarat se quia si sol erat ī ori
çonte, sequitur op ille circulus quē facit sol ī
meridie tangit ꝛ yerusalem que est īme
dio orbis. Hoꝛ ꝙ est dedirecto oppositi solis
uidebat sup illōs ab eorū oriente. Hunc ad
litteram dicto op poeta describit ortū solis
fingentis aurorā dñs. i. sole. s. oriens, qia
erā quīto aloriçente, quia recedebat a occi
dentu nostro et accedebat ad eos bñ diat. Le
uat, s. cuius oriçontis meridiē cerchio, i. in
nostro hemisp̃io copchia yerusalem acti
uus, quia yerusalem est subiecta meridia
no soli qr est ī medio mūdi. Col suo piu alto
puncto, qui appellatur cenitibus respicies
directa capiti nostrū, o la notte che oppo
sita aluy cerchia. s. illi soli. i. circuit, quia
nox nō est aliud nisi q̃ umbra terre que fit
qñ transit sub terram, et est sub nobis ussq
filiori. i. ītrahebat oriri de gange. i. de oriēte
nāo, quia gangel est fluuius ꝛmaximus in
die inf. a fluuia orientis famosa. s. Tigris
et Heufrates, gangel et Hillus. Et inf. occidēt
. s. danubius Renus, padus et Rodanus, et dr
Cole bellançe. i. libra que equa lance men
surat diem et noctē et sic erat equinoctiū
Xpi ale et dr che. i. que billançe, eli casoni
di man qñ souerchia, quia nō pōt ampli
tenere equalitatem, qñ ipsa nox superat
libram, s. qñ accrescit et intrat scorpionez
et probat p effectū op sol oriebatur super
eos, quia aurora ītrahebat mutare tercii
colorem. Nam pp approximationē solis
uapores primo albescunt, dr unde propter
refractionem radiorū solarū efficiuntur
Rubei et propē sup habundāt, az radij effici
untur Citrini, vnde dicit, siche le guançie
. i. gene splendoris bianche. s. primē et ūer
milie. s. secunde, dula bella aurora, alludit
poetice qñ aurora sit una pulcra dīa al
ba, et bene colorata deueniuan rancie, i.
obūbrate et atrine. Est. ii. citrinus gialus
rubeo colore pmixtus. q. d. gene aurore
que fuerāt primo albe, deinde rubee, et
nunc fiebant surrusē, p tropa etate. i. mo
rā, quia nimis steterāt ante conspectū
solis uentis, cū splendore magno, la doc
to era. s. ī illo hemisp̃io ītērioꝛ, mō enu
cleata sōa et declarata īra ī gñali, nūc sp
plura notanda ī speciali ad maiorem
claritatē. Primo quidē sup illo uocabulo
oriçon est notandū op oriçon ītrepretatur
limitans, est. ii. oriçon articulus qui tmi
nat spatiū nīi uisūs. i. ultra quē uisus
extendi nō potest, ubi. ii. uidetur nobis
celum ouūqi ipi tre, sntelige quādā lineā
que ita exo ōi parte circudatur equaliter
quousq; uisus hr̃ peuenire potest, et hec
linea uocabitur oriçon artificialis, est. ii. alius
oriçon nāalis. Vz. ille qui iacet uxta littora tre
diuiditur firmamentum ī hemisp̃iū superuis
et ītērius recto mō, et istum nā oriçon uariari
nō potest artificialis uō quē sibi fingit unus
quisq; uariatur sm motū illius ab uno loco
ī alium, nō. ii. pōt mouere pedes ītantea uel
retro qn uariatur ille suus oriçon, exima
. s. ptē crescendo et exaltā decrescendo, ī
prōpōito poeta loquitur de oriçontali nā
li nō de artificiali, ho uō sup illo uocabulo
meredianus op meridianus habet uariari
sm hītam tunc diuisitatē, meredianus est
quedā linea ītelligibilis que diuidit firmamē
tum ī parte illa ī qua sol equalit distat ab
oriente et occidente respectu nri. Certum
est. ii. op est quedā propīora diei ī qua sol
est ita sup capita nbstra op equalit ē remo
tus ab ortu et occasu, quem ortū et occasū
hīt quātuz ad nos. i. sm op nobis oritur nl
occidit, hec aūt hora appellatur meridies
qr media pars diei p̃terit, et media futura
est, debet fingē ī aīo, quādaz lineā ītelligibi
lem que firmamentū diuidat ubi sol ī tali
hora diei ūuenitur, et hec linea dr circulus
meridianus, qui circulus habet diuariari
sm diuisitatem hītationū, nō. ii. omīs gentes
eodē modo site sunt, uel ī eadem regione
ymo quedā sunt magis propinque diuersi
quedā magis remote ab eo vnde nec oībus
eodē tpe sol oritur nec occidit, nec simul
omīs hīt meridiē sicut nec siml omīs hīt
ortū et occasuz, imo ó illi q sunt propīq ores
orienti hīt acuis meridiem, et p cōsequens
meridianuz ī proposito quo poeta nō loqr
de meridiano artificiali, qualis est p dictus
ymo de nāli q diuidit istuz nīz hemisp̃iuz
superius ī duo equalia, et ī quo qñ est sol eq
ualit distat a uero oriente et a uero occi
dente, et ī eo solū meridies deberet esse
si omīs gentes essent equalit site, et nec
tamen hoc tre impedirent. Z. uō sup eo op poeta
dicat op meridianus tegit yerusalem, nā
uidetur dubitandū de eo quod alibi dixit
et hic dicat et dicet. Dz op yerusalem sit ī
medio mūdi, nā ōres uidentur magni
phi et Theologi dicendū breuiter, op yeru
salem potest dici, esse ī medio mūdi, ex tes
timoīo sacre scripture, est etiaz ī medio
regionis Iudee, vñ Egisippus ī libro de
captiuitate Iudeorū, dicit ī medio aūt Iu
dee cuitatis Ierosolimitana qī mubilibz
regionis totius, ut prudentibus placuit
habundanti regio meditanis copiis, nec
fraudata mari. Tunc ita ut qī caput ī
corpore nō obūbret sua mēbra atq; re
gat atq; ei tuicionī sit et pulcritudini de
qua multa sepe dicentur ī isto libro, et
posito op hoc nō sit uerū istorice, tñ ē uerū

Allegorice et allegantes.

Allegorice et alleganter fingit poeta, q̄ iste modus purgatorij dīrecte ē oppositus i ſnfer no, quia uirtus recte ītrariatur uitio ſicut iam declaratum eſt circa fīnē ifferni. Et nō q̄ hora temporis quia autor ītrauerat pur gatorīū optime quenit materie deſcribenē Vnde virgilius ſimili cāu deſcribit eādem horā pulēre, cū. ti. Eneas uēiens a Troia q̄ eſt tra uoluptat & paſſ multa et uaria pe ricula, ueniſet ad ſpectū ytalie, que pon pro tra uirtut. Apparebat aurora vnde dr 30. Eneidos. Iamq; rubeſcebat ſtellis aurora fugatis. Cū procul obſcuros colles humilēq; uidemus. Italiā italiā primus cōclamat ac hates. Italiam leto ſocij clamore ſolutant tra nūc poneta dantis uenies de tra uitor & ad tram uirtutis, cum fido ſocio. virg̃ illu ceſcent aura que eſt īuocatiū dei, letatus eſt uidens montem purgatorij et huīlem pla niciem que circudat eum.

Poi erauam lunghesso mare
ancora
Come gente che pensa a suo ca
mino
Che ua col core e col corpo di
mora
Echo qual suol pīsso dal matino
Pli grossi uapor marte rossegia
Giu nel ponēte sopral suol
marino
Cotal ma parue si ācor lo uegia
Vn lume p lo mar uenir si ratto
Chel muouer suo nessim uol
ar paregia.
Dal qual com io um poco ebbi
ritratto
Lochio p dimādar lo ducha
mio
Riuidil pu lucente e magior

fatto .1

Ista est ſcamda pars q̄ntalis, i qua Poeta pmus ſa deſcriptione temporis et loa, nūc deſcri bit unū Angelum, qui ex officio ſuo habet transportare ānas ad purgatoriū, et quia hra eſt ualde difficilis et ſtia abſcondita uolo te ſcare q̄ poeta ſntialit̄ uult dicere, q̄ cū virgi lius et ipſe ſtarent adhuc i luttore maris cogitantes circa iter agendū, uidit ſubito uenire p mare unū lumē fulgentiſſimū & ardentiſſimū ad modū planete martis cum uelocitate mirabili, quod quidē lumē q̄to magis appropinquabat tanto magis i maius ſcebat. Hic aūt erat quidā Angelus qui cū leuiſſima nauicula, portabat ānas pur gandorū ad ſtud luttus, ad hram q̄ poeta primo deſcribit diſpoſitionē ipōrum dicens, noy eramo lonchesso il mare amco ra, .i. nos ambo poeta adhuc eramus prope mare i luttore unde fuerat auulſus lunaus, et ecce quō ſtabant como gente che pensa ad suo camino. .i. ſicut peregrini qui uādūt pro īdulgentia, ſicut modō ſtabant ptnēt errare i ſua, q̄n primo itraturi i ſtratas rec tas, che ua col core .i. cū aio, et col corpo di mora, ne i conſulte moueat ſe, et uteriꝰ uide rint Angelum luminoſiꝰ, vnde ordina ſic luttoram que eſt ſatis intricata, et ecco un lume uenir p lomar, hic erat Angelus dni, si ratto .i. tam uelox et feſtinus, chel muouer suo nessim uolar paregia, .i. qua nullus motus alicuius auis leuiſſime uel uelociſſime, equat uel equiparat motuꝰ illius luminis, et bñ dicat quis. H. motus ali cuius auis corporalis poſſit aſſimulari mo tui Angeli qui eſt ſba ſpalis et incorporea et declarat ipm Angelū p uiā comptionē nobilem, et pulcram dnī lumē dicēs. Cota le .i. tam ardens et ignitū, qual marte, qui de natura ſua eſt callidus et igneus, ſor preſſo dal matino .i. aurora reſorgia p li grossi ua pori, qua ſi mars de ſua nāturā, rubeus in ueīat uapores obuios ſibi duplicatur rubor eius, qui nel ponente, .i. occidēte ſopra il ſol marino .i. ſupra ſuperficiē maris, et hic nō q̄m comparatio eſt propria de ībelligē tia ad planetam ſicut dnī mars calidus et rubeus de ſua nā accendit hoīes ad bella. Angelus ſplendens et ardens īduat hoīes et inclinat hic ad belladuꝰ ꝺ̄ uitaq; et debel landū hoſtes. H Nota etiā q̄ rubedo eſt tra inflamata, figurat amorē caritatis, quo an gelus ardet i ꝺ̄templatione dei, ſicut enī Angelus malus trahit hoīem ad īfernuꝰ ſta angelus bonus trahit eos a uitijs, et īduat ad purgationē, et confirmat dictuꝰ ſuū dicens ſacro, hoc lumen uidi, ſic ācor lo ueggia, modus eſt uirandi q̄ſi. d. ſi deus

M

det mihi tantā grām, q̄ ego iterū uideam
Angelū p̄dictū, s. q̄ ī pōcto mortis bene
dispositus ueniam ī purgatoriū
reale siat iam semel unus, ꝯ ad ip̄m
metalitre et fiat ī hoc parentesim .i. int
positionem et subdit ītensionē dicti luis
dñs, dal qual .s. hinc liue .i. angelo lumoso,
como ebbi ritratto un pocho lochio, .i. an
ī pario momento mouisse uisus ab eo et
cōuertisse uersus uirgilio, p domandar
lo ducha mio, o quid dē illud tā mirabile,
rumdel, pu lucente ernagior fatto quātus
ad uisum eius q̄tus ad proximationem,
et ī hoc nō uelocitatem terri, Angeli qui ī mīsti
ta transcurrerat magnū spatiū, ita q̄ quē
prius uiderat alongē splendentē, subito
uidit ip̄m de propē splendentissimū.

Poi degni lato adesso mapparo
Vnō sapea ch bianco di sotto
A poco apoco umaltro alui uscio.
Lo mio maestro amor nō fece
motto
Mentre ch primi biachi aperser
lali
Alor che bē conobbe il galleoto
Grido. fa fa che le gienochia
cali
E cho langel di duo piegha
le mani

O mai uedrai di si facti officiali.

Hic poeta describto Angelo ī oñali, nē describit ip̄m ī spāli quantū ad orḡa quib utebā
tur, et quia brā est difficilis ī sententia
multi dicere q̄ uidit duo alba que mouebā
tur a dextris et a sinistris eius, et paulo
post uidit quodda ꝯ eius albū quod cē
pit apparere sub eo unde dicit, poy unon
sapea che bianco, quia nō adhuc potezat
discernere quid esset sed postea sunt map
pario da ogni lato adesso, ita q̄ lumen
illud ribatz et īflamatū rutilabat īter
duo alba candidissima e unaltro .s. albū
usao .i. apparuit, di sotto alui .i. de sub il
lo luie primo. Et hic nō q̄ aliqui credē
tes subtilius exponere istam littezā dix
erunt q̄ ista duo alba erant duo Angeli
colletrales dicti Angeli et ꝯ albū erat ter
tius Angelus ī societate eius ī duas cādidas
uestimenta sed ista nō mouent nescio quid,
ideo dicit q̄ duo alba prima erant duo
ale uolantes et uentilātes illius Angeli igni
ti que figurant puritatē eius et velocitatē,
lucentia a ī poetarū et pictorū attribuit al
as angelo, ut notū est apud omnes ꝯ nō al
bum erat q̄dam nauicula alba quā rege
bat angelus subse, et ī qua portabat ānū
gregem aiaruz et ista fuit ītentio autoris
hāc sequens glosa est p̄cedentis, unde 9ti
nuo ondit q̄omō uirgilius se hūerit erga
manifestationē angeli et honorationē ei
dignus, lo mio maestro .s. virgilius qui
stabat attentus expectans, amor non
faceva motto, nō fecit mihi uerbū, nec
rndit ad id quod tacite petuezā cum
āmiratione, mentre che ipsimi biachi,
.i. usq; quo illa duo alba que primo ap
parubāt a lateribus angeli apparuerunt
alli .i. usq; fuerunt sibi habere formam
et figurā allatū, et p hoc mutat tractā
q̄ ratio sapientis non ī dicat cito uel fa
cliter ante q̄ cognitionē expressā de re ipsa
qua ipse dubitat de longinquo sic
ipse uirgilius dixit danti ī inferno ubi accep
iebat alongē q̄ntes pro turribus et cogn
ito angelo ab illis statim p̄cepit danti ut
reddat et illi debitā reuezenti az unde dicit
e grido fa fa che le ienochia cali .i. sine
morte procumbe sup genua tua, alor ch
conobe il galleoto .i. quando cognouit q̄
erat unus angelus q̄ ducebat nauē bñ
dicat, ecco langel de dio piega le mani, in
signū reuezentie quia si p̄stati reuezētia
magna catoni quanto magis Angelo nūbo
diuino qui hē transferre aīas mortuoū
ad purgatoriū ubi catho huius solū introducē
aiam uementem ī corpore poete danti
qui introduxit eū tamq̄ magnū magistruz
morū, bñ si bñ aditus nūq̄ inueniēt ap alia
aīa transeat p manus Chatonis, et ad bonā
exortationē eius dt, o may uederay si fatti
officiali .q.d. ubi q̄libet p̄fectū uidere
angelos malos tribules, horribiles, nigros
ferocez armatos clamātes, minātes et tra
hentes aīas ad penā dānabiles, amō ui de
bis angelos bonos splendidos luados, sua
ues, benignos, amantes et dizigentes
aīas ad penā salutarē. et hic nō q̄ sicut
poeta noster ī introytu īferni describit
hautā qui habebat trahere p aquam
fluuis, omnes aīas dānandorū ad naū, ita
nunc describit unū patronū qui habet
traducē omnes aīas purgādorū ad naue.

Vedi ch sdegnan li argomēti

humani
Si che remo nō uol ne altro
uelo
Che la lusue tra lui lontani.
Vedi come glia dritti uersol
cielo
Tractando lale cole et ne pēne
Che nō si mutan come mort
al pelo.

Hic virgilius describit excellentiā status gubernatoris ōnis et est trā clara unde dicit uidisti nautā mirabilē, sed uide modū nauigandi unq̄ uisis, vedi che segna la argumēt humāi. q. d. unde q nō dignatur regendo nauis uti organis hois que homo repit arte et ingenio, quali sunt uela remi et hemo sinos rē, que illa poeta tetigit ifernī. C°xxj° sed hic tangit tantū duo principalia, quibus uehitur nauis. s. remi et uelū, vn dicit, si rhemo nō uol ne altro uelo che la li sue tralitta si lotani, p hoc nō q angelus nō indiget auxilio, idiget homo vn nōti q bene dicit iter luttoris tam longi qua qua iste angelus transportat aiās bene morientiū ab illo nro hemisp pio supiori ad illud ifernus ad portum penitentie p mare tam amarū vn dicit, vedi come la dotte. s. ll ali alas, uersō il cielo. qua dirigit aiās ad celū, charon ad ifernus tractādō laer cō li et ne pēne. i. uolando p aerez aī pēnis pfectis, ch nō mutan come mortal pelo, hic exponunt aliqui q ale angeli nō mutātur in tpe, sicut pilus hoīs qui a principio est puus deinde crescit et mutat colorem quia canescit ultimo, resoluitur et consumitur, tu nō dic et melius q loquitur de plumis auiū, quia auel mutāt pēnas et earū pēne sunt cōruptibiles, et nō q cōruptio est propria de aue ad angelū, auis enī nobilis est leuis, uolans q3 per aerem, sicut nunc iste angelus, aer enī dnatur i aue, et aer iducit iter gaudia tam pēnarū alleuiat, et hilitat ut ferat sursum, vn auis qto plus ht pēnositatē tanto facilius se leuat sursum, ex leuitate q ht aptitudinē uolandi vn, q dat alas angelo ad denotandū subitū motū et expēditā operationē ut statis sequit.

Poi come piu e piu uerso
nuy uēne
Lucel diuino piu chiaro appa
rua
Per ch lochio da pso nol sostēne.
Machimal giuso. e quegli sen
uēne arua
Com un uassello snelleto e
legiero
Tanto che laqua nulla uegniua.
Da poppa stana il celestial noc
hiero
Tal che parea beato p istritto
E piu dicento spiriti dentro
sediero.

Hic poeta describit celerem apulsionē angeli cū luis itensione dicens, poy lucel diuino, .i. angelus dnī imortalis et incōruptibilis nō mutabilis, sicut nre aues, sen uēne ad rua .i. ad illud luttus ubi eramus, piu chiaro apparua. s. nō erat come piu e piu uersō nōi uēne, et ecce claritatez imensaz, poy lochio da pssō nol sostene, qua nō erat proportio obiecti ad sensum ideo dicit, ma ch ual uisō, s. ad trā qua oculus eius erat assuetus uidere tenebram ifernorū, et un p° iapiebat uidere lucē angelorū ideo bene ōndit ifirmitatē sui uisus, et quid. s. angelus sen uēne ad rua cō uno uassel, i. nauicula alba i sm lecto et legiero, quia nō erat glarea siue sabulina i sentina illius nauis ad firmādā nauē, sed uellocit arrebat p ēqa maris, unde dicit tanto che laqua nulla uegniua, q. d. nō mergebatur nec profundebatur i aquā, quia nauis erat leuis, et aīe sedentes erant leues, sine ponderе carnis, et nō q ista nauis est nauicula petri, p quā hoīes ducuntur ad purgatorium, .i. ad pēitentiā, imāte et drugente diuina qđ, que nauis unq̄ potest submergi i mari huius mūdi, unde dixit xps rōgnau prote petre, ne fides tua non deficiat, ideo bene est alba et pura ista nauis sicut fides, ubi nauis charonis est nigra et obscura, de qua dicit vrgli° bj° Eneydos, et ferruginea subiectat corpora cimba, et describit modū nauigādi

ſtauſ naute gloriosi dñi il celestial nochiero
.i. angelus missus de celo ad redemēduz miserol
de fluctibus tempestatū ſtaua da poppa
siat est de more gubnatū nauī et addit ad
augumētuz maioris perfectionis tal ch fauia
beato pur descripto nedū uulus siaut ego nc
udi eum licet oculus nō esset fortis adstatā
claritatem subsistnēdā et dicit epus di ceto
spiritu entro sederon pro sedebant .q.d. mł
ti tū charon otinuo hī ī ſua naiu maiorē mł
titudinē quia pro uno qui tendit ad peni
tentiā mille sunt qui tendūt ad peccāduz.

In exitu ysrael ex egipto
Cantauan tutti īsieme adima
uoce
Con quāto di quel psalmo e
poi scritto
Poi fece il segno lor di samcta
croce
Onde si gittar tutti īsula piagia
Et el segnu come uene ueloce.

Hic poeta describit cantū illaruī aīaz et ad in
telligentiā huius fictionis artificiose uolo te p̄
scare q egiptus ualde comēdatur ab autoribz
et p̄ q dē ab antiquitate vnde plato ī thimeo uult
q dilluuiū nō puenerit ad eos augustē tū ī lib̄
de ciuitate dei contra hoc dicat q est uerū de
dilluuio pticulari quod fuit ī ḡra tp̄re deuca
lionis et Ogyq regnū sed dilluuiuz gñale qd
fuit tp̄re noe bn̄ puenit ad egiptos et ad oēs
et de dilluuio pticulari loquitur etiā Aristoteles
libro problematum q dt q orientales fuerunt
sapientores quia dilluuiuz nō puenit ad
eos comendatur etiā Egiptus ā fertilitate qr
ut ait Lucanus Terra situ fecunda boūs sed
certe est plena serpentibus caligine et siccitati
plena monstris et superstitionibus cui⁹ genus e
quālr ī bellus uilis et tristis bn̄ ut ostendit
festimoīa sacre scripture Iuuenalis nō on
dit sacra egiptoruī colunt pro dys cames
et serpentes Adrianus etiā Impator magnus
romanus poeta et uir certe magne ītelligētie
et prudentie qui plus pambulauit prouinci
as romanas q aliquis principes detestatur ua
lde mores egiptoruī ī capitula ei quadaz
ad quā scribit ad ūcam siaut scribit helius
phamus ī uita eius ut ocidā aī Tulioī sio
tusculano ī libro b̄ Egiptoruī mores quos
ignorat quoruī ībutę mentes prauitatę ęuo
ribus Egiptę q maloruī mat⁹ Egipty uero
nō solū restituerūt moysi sed cū eo signa et mi
racula contenderunt q missus a deo feat
tot miracula apta et fuit magnus astrolo
gus ut phibet petrus comestor ī ystoria ecc
lesiastica. Iustinus trī breuiator troqi pom
pey fuit satis uerus scriptor rerū gestarum
tuste admisset uera fallit ī hoc. Scribit
enī libro trigesimo b̄o. Iter alia tū multuz
laudasset Ioseph qp Moysen filius eius dux
fuit hebreoruī qui fuerunt expulsi de egip
to cū scabiem et lepra patrentur abstulit
furto sacra egiptoruz corpa psecuti illos
repulsi tempestate dominz reddierūt quod
dictū dānat Augustinus et Orosius scribēs
sibi. Unde Ioseph historicus hebreus .3o. lib̄.
antiquitatū dicat Moysen lepra fatigatū
factuz fuisse ducē expulsoruī et eadem de
causa uoluisse ī comunea cū eis. Si. ii. hoc fuis
set uerū nequaq moyses expulisset lepro
sos a castris suis qui tū apud multas gēs
tes morabatur et honorabatur. Comendatur
et egiptus a magna potestate quia olim fuit
pharaones potentes postea Tholomeos qui
regnauerunt post Alexandrum magnuz.
hodie uō hī soldanos qui tenent babiloniaz
Alexandriā oī emulā Cartaginis syriam
et Iudeam sanctā et multas terras sed gens
egipta a semp fuit apta nata seruitutī. Ad
litterā q poeta fingit qp aīe portate ab an
gelo cantabāt illum psalmuz dauid qui
incipit In exitu ysrael de egipto domus
iacob de populo barbaro ī quo quidē psal
mo dauid describit deliberationez popli
hebreoruī de captiuitate egiptoruz. Et ā
diat et illi spūs sedentes ī nauī fundati
ī fide Cantauan tutti īsieme ad ima uoce
cū magno gaudio siaut olim cantauerant
ebrey ymnuz cū moyse ī exitu ist̄l de egip
to et nō solū cantabant prīa puī illius
psalmi sed totum usqz ī finē vnde dicat
Cō quanto de quello psalmo e posta a scrip
to et sic unde q spūs portati ī naue angeli
ibrabant purgatoruī cantando ubi portati
ī naiu charontis ibrabant ī frenū stremētes
dentibus blasfemātes deū parentes ꝛc. Et
hic aduerte lector q poeta noster finxerat
illos cantare psalmuz pdictū qm egiptus
tra plena erroribus laboribus et serpētib
figuraliter est tra hībilis plena peccatis
et pr̄alius animus rex est pharo .i. diabolus
qui appellatur princeps mūdi ut clare
ostenditur est ultimo caplo inferni ī qua tra
q diu hebrey steterunt fuerūt uexati oīb
malaitatibus et pressuris coacti facere oīa
opa uilia et humilia siaut cauare fossas Co
quere lapides murales ꝛc. Et ad tantum
deducti sunt q omēs mores eoruī statim
aī nascebantur necabātur nec poterāt
de ista tra pessima recedere et ad tam

atroabus malis nisi mediāte duuina qā que dedit ais optimū ducē moysen qui familiari ter loquebatur cū deo et sm p̄ceptū eius reg. ebat et conducebat populū dei ī trā promissiois, sicut angelus iste producat istos ad regnum quod promisit deus dilligentibus se, Et sic hebrey libati postea habuerunt deū propitiū et recuperunt maxima et mirabilia beneficia ab eo, sed sepe ingrati inquerebantur et uolebāt redire ī egyptum, propt̄ quod deus sepe flagellauit eos, Sta recte accidit his qui recedut à uiris et tendunt ad uirtutes p purgatoriū et sicut hebrei tādem puenientes ī trām promissiois, habuerunt mirabiles uictorias et maximas pdas ī trā fertilissima, Sta ish tendentes ad uirtutes debellant hostes .i. uita ī trā felicissima .i. uirtute, et tm̄ tenū phat ī celesti yerusalem. et hic nō q̄ sicut ul timo scribit Iosephus 3º antiquitatū, luna q̄ 4ª. sole oppositente ī ariete, hebrei liberati sunt a seruitute egyptiorū, ī quo puncto poeta nr̄ liberatus est a seruitute peccatorū, et p desi tum purgatoriū, puenit ad celestē Ierusalē de isto ducatu moysi, dicitur alibi plenius et finaliter poeta nr̄ ondit quo dulcedine depositurit aīas ad trām data est certo signo vnde dicat per uoy, Ille angelus, fece loro el segno de sancta croce, ad denotandū q̄ sic uenerant ad littus ī barcha fidei, ita sub uexillo et signo x̄ militarent et certarent q̄ra hostes p totum iter usq; quo pueniant ad p̄miū laborū magnorum, et bene fingit q̄ angelus dederit illis signū crucis, q̄via ifidelis donec est e ifidelis nō potest facere illud ite, ideo statim accepto signo descēdere unt omnes ad trā vn̄ dicat vnde sagittat tuti ī illa piaggia, ibi nō est portus ir solebant quiescere nec morari et ei .s. angelus. sen gio com el uēne ueloce, quia pars uelocita te reduit pro aliis aīabus portandis.

La turba che rimase si seluagia
Parea del luoco rimirando
ītorno
Come colui ch: muoue cose
assagia.
Da tute parti saetaua il giorno
Lo sol chauea cole saete conte
Da mezol cielo chaciato capri
corno

Quādo la nuoua gente alço la
fronte
Ver noi dicēdo amoi. se uoi
sapete
Mostratene la uia di gire
al monte.
Et uirgilio rispuose. uoi ce
dete
Forse che siamo spti desto
loco
Ma noi siam pelegrin come
uoi sete.
Dinanci uenimmo īanci a uoi
un poco
Per altra uia che fu si aspra e forte
Chel salire omai ne para gioco.

Ista est tertia pars generalis ī qua poeta des cribit ima turbam diuitū portataruiz ab ange lo, ex quorū nullo recognoscat aīaz unius sibi dilecti, et primo ondit morē earū dicens, La turba .s. illorū spūuz, che rimase li sel uaggia paria dil loco rimirando ītorno, sic fuerunt peregrini ī trā ignotā vn̄ dicat, co me colui ch: muoue assagia, et ish uene rant ad nouā rem tractādaz .s. ad peniten tiam et ptinno ondit qm̄ et quid dixerit ille spūs est, vn̄ scribit tempus y doneū p̄cessu istorū, et uult breuit̄ dicere q̄ iā fiebat dies clara ubiq; ī illo hemispio, quod ondit p euidens signū. q̄ s. Capricornus qui erat paulo ante ī medio celi dedinauerat aliq uātulum ad occasum procedente sole, naz ut dictum est ī principio xp̄i nox fiebat nobis ī libra, et capricornus est tertiū signū post libra ideo erat ī medio celi, nā semp sunt sex signa sup̄ trām et sex ī trāz quoq; tempore dato dicat q̄ lo sol orient cū ariete ibi, cha uea cacciato capricorno de mezo il cielo, quia sicut sol paulatiz ascendebat, ita cap̄ cornus paulatiz descendebat, saqittaua il giorno, .i. emittebat die, cō le saette zonte, .i. cū radijs suis ma nifestis qui uelut saqitte acuti penetrāt et fruāt subtiliter, da tute parti ī hemispio

D

illo/ et sic uide q̃ sicut p̃dixerat eis cato/ sol
ouens ostendebat eis iter/ et ascendebat pa
ulatim sicut et ipi ascendent paulatz/ q̃n
la nuoua gente/ que nouit appulerat ad
illud littus nouũ/ alzo la fronte uer noy/ pu
tas nos fore incolas illius loci dicendo/ auuy
se uuy sapete mostranne la uia de qire al
monte/ quia ignorabant uiã uirtutis/ et
sbdit poeta responsionẽ uirgilij ad illos dns/
E uirgilio respose/ oñs similẽ ignorãtiam
i se/ voy credete forse ch siamo spiriti de
sto loco .s. q̃r fecerimus diu residentiã hic
sed nõ est sic/ quia ubi misera mẽ recognos
cat errorẽ suũ nũc/ sicut et nos hẽ mẽ pro
pogatiuã/ qua queat reuerti ad uiã i uita
rectam/ uos uõ solũ post mortẽ unde dt
Ma noy siamo peregrini come noy siette/
qua uadimus ad montẽ sanctũ pro i dul
gentia/ sicut et uos et eatis pueniemus ad
ẽminũ q̃uos/ qua iã multũz ambulauim
p silua dspimaz/ et diu laborauimus/ pro
pueniẽdo ad istum uiã unde dicat/ diama
tienemo i ana da uoy un poco. q.d. mõ mõ
p altra uia .s. i scandalem/ che si forte ~ aspa
temp descendendo/ che ei salir oggi may
ne parea giuoco/ i. quit delectabile respec
tiue et uere gsiderata bñ et cognita ẽmi
tate et ẽfelicitate peatorũ quã semp tem
dunt ad ymaginandũ/ facilius est ascendere ad
altitudinem et felicitatem uirtutum/

L'anime che si fur di me accorte
P lo spirar che era ãcora uiuo
M eraueglãdo diuẽtaro usmõte
E come messagier che porta
uliuo
T rage la gente p udir nouelle
E di calcar nessun si mostra
schiuo.
C osi al uiso mio saffissar q̃lle
A nime fortunate tutte q̃nte
Q uasi obliando dire a farsi
belle./

Hic poeta describit effectũ responsionis
uirgilij/ et breuit dicat q̃ uidentes autores
fore uiuũ i tanta turba mortuorũ pnimia
admiratione facte sunt attonite et palli
de/ et est littera clara bñ dicat L'anime/
che si fiuron de mi accorte/ p euidens signum/
che era amor uiuo p lo spirare. q̃r .s. attrah
ebam et emittebaz aerem/ sine quo est im
possibile hoiem uiuere/ q̃ aie illoruz non
faciebant quo capent pulmone et ceteris
orgãis corporalibus/ thirauiliando deuen
tate sine morte. E t nõ q̃ sit por ẽ quedam
spetes timoris/ qui prouenit ex ĩcognita yma
gine/ ideo tret hoiez et mutat colorez sicut
est de nã timoris/ ymo aliq̃n uia opprimit
fantasiaz/ q̃ lingua ligatur ita q̃ loqui nõ
possit/ sed aũt mirabantur de rẽ noua et
insueta .s. q̃ umus uiuens ueniisset ad pur
gatoriũ/ et p alia uiaz q̃ ipi .s. pe. ti. uene
rat p terram/ illi uõ p mare/ et moralit
loquendo mirabãtur/ q̃ ipe solus inter
tot ante tempus et horã mortis ueneratus
ad penitentiaz quã illi distulerãt usqz ĩ
finez/ et ondit quõ oñs cã summa festina
tia euaserunt sicut ĩ omnibus rebus uidi
mus accedere/ q̃ ad noua hoies libenter
conarentur/ et hoc p oationez ualde
clarã/ de autore qui portat oliuz/ dicat q̃
e quelle aie fortunate/ qua electe et iã
certe de salute tutte/ q̃ te saffissez al mio
uiso .i. oñs firmauerunt se ante faciez
meaz et me aspiciebant q̃ angelus nũ
tiuz dui/ q̃ obliando dire ad farsi belle
.i. q̃ obliuiscendo ire ad montẽ/ de quo
patulo ante pottebant/ i quo quidẽ mõ
te aie fiunt pulcre/ qua purgantur et
lauantur ab oi ptagione uitiorũ et no
tanter dicat/ q̃ quia q̃uis uiderentur
dimittere uiã sanctã/ pariũ firmando se
tñ imaginabantur hõ pdere tempus/
opãs si uidebant hoiem gsentiũ i tanta
gratia .s. uiuũ ire p purgatoriũ et facie
bant asimili. Sicut come la gente tege
al messagio/ che porta oliuo p udir no
uelle/ ardidus auribus/ edi allor nessun
si mostra schiuo/ quia i tali actu nullus
prestat reuerentiaz alteri cedendo sibi
et hoc gp̃o multũz est ad propositũz et pro
pria/ uidz poeta noster erat nouus nũcius
portans bona noua/ quia faciebat nouũ
opus/ et bene portabat ramũ oliue/ qua
est arbor grate et sapie et pacis/ et ille
filius dei/ homo maghe sapientie por
tabat noua pacis quia querebat pacis
care se/ et alios deo triũphatis hostibus
idest uitijs./

J o uidi una di lor trauersi au
ante
P er abraciarmi cõ si grande
affetto

Che mosse me a far il simigliãte.
Ombre uane fuor ch̃ nela spetto
tre uolte dietro le mani a lei
a uinsi
E tante mi tornai co nesse al
petto.
Di merauiglia credo mi dipinsi
P ch̃ lombra sorrise e si ritresse
E t io seguendo lei oltre mi
pinse.

Hic poeta describit ī spãli uma aiaz modernaz de nuo pdictarũ, et ondit eius magnã affectiones, ad se quia nõ ptenta uidere ipsiz apropriuit ipetuose ī amplexus eius; dicat q̃ io udi una di lor ī spãli trasi dauãte. i. ãi aliasi p abracarmi, cõ si grande affeto, i. ai tanta affectione, ch̃ mosse me ad far el simigliante. i. reddere uice carnalitatis z nõ duz cognoscere ipm, et quia nõ potuit amplecti eũ, siait credebat nõ minus miratus est q nõ posset tangẽ eã, quã ille mirate fingebant q uiderat eũ uiuũ quia compatio ergt ī utrusq siait eũ uidebatur umbris uidere horiz uiuũ, sta danti uino uidebatur minũ uidere aiaz amplectẽtẽ se et nõ posse amplecta eam, deo q magna admiratiõe prorupit ī una exclamatiõne dicens, O
inmbre uane, o. i. dicit aiasi uacuasi et cane
tes corpore, pter q̃ ī uno, for che ne laspecto, i. preter q̃ i sola uisione. q. d. q iste imbre nihil uidebantur hec corporeitatis, misi ī tãtuz q erant uisibles, sed nõ erat aliz sensibiles, q declarat p effectũ dicẽs, tre uolte drieto a ley le mãne, i. ter amplexi fui illaz aiaz manibus post tergũ eius uictus, e tante, i. ai totiẽs uacuabo, mi trouay cõ nulla al petto, barba simt virgilij aĩ dicat, ter conatus eram collo dare bracchia circũ, ter frustra gphensa manus rcc. deo ponit effectũ exprie sui et illius aie dicẽs, di meraviglia credo mi dopinsi, q mutauit colorez sicut fecerat paulo ante
ute aĩ alys soays suus dicẽs, Crede, quia nõ poterat uidere facie suã met sicut alii oiũ, tã bñ sentiebat alteratiõnẽ suaz, et nõ mireris si autor ita fuit perfectus est t quia ute erat primus mortuus, quẽ autor fuerat amplexus, p ch̃ lombra sorrise, i. de simplicitate poete, qui tamptabat amplecti aiaz a corpore sepatã, sic
oliz solebat facẽ corpul aiatuz, e se retraxit. i. aliquãtulũ amẽ se retraxit, et io seqũdo lei, tm q̃uz illa se retrahebat, oltra me spinsi, i. protraxi me uersus ea.

Soauemẽte disse, ch̃io posasse
Alor conobbe ch̃ era, epgai
Che p parlarmi un poco sarestasse.
Ruspuosemi, cosi comio tamai
Hel mortal corpo, cosi tamo
sciolta
Pomarestro, matu p ch̃ uai:
Cassella mio ptornar altra
uolta
la doue so, so io questo uiaqio.

Hic poeta ondit, quo tpre rogauit istũ spirituz ad loquelã dicens, Et illa aia suaue mente, siait habuerat suauẽ uocẽ ī loquendo et cãtando, disse ch̃ io possasse, quia frustra conabar amplecti eaz, Alor conobbi ch̃ era, ita q quez nõ cognouerã ex conspectu cognoui ex loquela, et pqay ch̃ per parlarmi un poco sarestasse, q̃ia fuerat mihi carus et familiarus ī uita, et poit responsionẽ illius dicens, Ruspuosemi. s. aĩa pdicta, comõ io tamai nel mortal corpo, i. ī prima uita, cosi tamo sciolta, i. soluta et sepatu a carne, p o marestaro, ma p che uay. q. d. sed dantes q̃ uiuus finas istud itur, et postea respõdet appellans eũ noie ex magna affectione dns, Cassella mio. Ad quod sciendũ est, q iste spus cuz quo autor tã amicabiliter loqtur fuit quidaz suus florentinus cassella q̃u fuit famosus cantor tpre suo, unr quidẽ carnalis affabilis, ad quẽ dantes sepe solebat accedere ī uita dõ recreandũ spirituz cantu illius q̃ erat fatigatus studio, uel simulatus passione amoris, Ideo poeta introduxit eũ hic quia multũ placuit dã propositũ suũ, ut scribam uidebis, nec dicas siait auduu ab aliquibus, multi fuerũt excellentiores cantores ani illũ et post de quibus poeta iustus poterat facere mentionez, sed nihil ad rem quia autor potuis uoluit facere memoriaz et famã

de aīco cui tenebatur et adducē se ipm̄ i ex̄p
i mā cantus quo fuit sūme delectatus ut statī
uidebus dicat q̄ dixio illi caselle so fo questo
uiagio. s. purgatoriu. p tornar altra uolta la
dolce ripa son. q. d. Ideo facio hoc i uita ut i mor
te p purgatoriū merear puenire ad uitam
etnaz, sed ne dimittā aliquid i discussiū, hic
oritur iustissima dubitatio, querūt. h. multi
cū magna admiratione quid sibi uult ista
fictio istius noui poete, quare iste aīe religa
te ex̄ purgatoriuz primūtur sine aliqua
pena purgatoria. Ad hoc respondent quidā
q̄ amara p̄nia est hoī expectare. Alij dicūt
q̄ poeta p hoc dat itelligi q̄ aliqui puniūt̄
i isto mundo aīe purgatoriuz sicut dictuz ē
i p̄cedenti capło. Sed sic dicentes querūt sub
terfugia ignorantie sue. Sed ad ueritū intel
lectum istius fictionis debet notare q̄ sicut
plene dixi i primo cap°, poeta nr̄ loquitur
de purgatorio morali. Vult ei dare itelligi
q̄ de nūo saluandoruī aliqui simt mortui
s. pūalit̄ p totū tp̄us iute qui tñ saluantur
quia i fine hnt̄ contritionez et uerisimem
debitaz ad deū. Ideo bñ fingit q̄ moriantur
et uadantur extra purgatoriū sine pena
penitentiali p tm̄ tempus p quātuz distule
runt p̄niam i mūdo. et q̄ dico de istis itelli
gas de ceteris negligentibus de quibus dicit̄
iusq; ad Capitulū. s.

Mi te comera tāta terra tolta
E tegli a me nessun me fatto ol
tragio
Se que che leua e quādo echui
li piace
Piu uolte ma negato esto passa
gio.
Che da giusto uoler lo suo si
face
Ne ramēte da tre mesi eglia to
lto
Ch̄a uoluto entrar cō tuta pace.
Ondio ch̄e era hora a la marina
uolto
Dove lacqua di teuero sinsala

Benignamente fu da lui ricolto
Aquella foce ouia dirita lala
Pero ch̄ semp̄ quí si ricoglie
Qual uerso achrōte nō si cala.

Hic poeta quia dixerat Caselle q̄r uenis
uenerat ad purgatoriū, nūc merito petit q̄r
ipse tm̄ tardauerit uenire. Ad quod respon
det Casella q̄ angelus qui h̄t officiū transp
ortandi ad purgatoriū aīas uoluit ipm̄ la
uare potius et uere optimo hoc ipe fecit
q̄r nō dispossuit se citius, sed finaliter i illo
anno iubilei ipse sicut et alij multi reduxit
se ad deum et gratiam et ofellius uult to
mā pro īdulgentia et paulo post meruit
leuari ab angelo. Dicit & poeta primo, ma
ada como e tanta hora tolta, i. et tu quare
tanto tpre distulisti uenire huc, et gratuito po
nit responsionē Caselle, et elli ami. s.
Casella cantor dixit nessun ma facto oltragio
i. nulla iniuria et nulla iniuria a se quia s.
angelus dñi. che leua. s. i nau quando e au
le piace aī gratia diuina, piu uolte ma ne
gato lo passagio, quia. s. nō promouit me
ad istud purgatoriuz sicut tu sepe inuitabas
me ad cantuz. Et hic nō q̄ gra nō datur ei
qui se nō habilitat de quo possunt dari
multa ex̄, sicut de illo qui ad largitatem
nō extendit quia deus i quātuz i se est t
dat omnibus affluenter i illo qui oculos gratie
lumē claudit, cum tñ deus solem suum
oriri faciat sup bonos et malos i illo qui
fontez inuidie cupit fundiz uasis suis im
quia deus ut ait Augustin magna liberalite
et ubertate omnia continent̄ replet pro capa
citate eoruī i illo qui domui suā angit spi
nis ne ingrediatur amicus. Ipse. n. deus stat
ad hostiuz et pulsat i illo qui loluz nō ex
tirpat ex agro suo pp quod fructus creare
nō potest in illo qui negligit apire os ad
sumendū abū quia talis debet merito fa
me mori i illo qui tempore pugne arma
abiat quia talis merito sepe capitur uel ne
catur uel occiditur i illo qui remuz nō mo
uet tempore tempestatis quia talis sepe et
merito meritur i illo q egrotans medicū
ingrediat et ita possiz dicere de mille. Ideo
bene dicit Casella q̄ nulla facta est sibi
iniuria si nō fuit iam leuatus ab angelo
dñi et gratuito Casella assignat causam sui
dicti dicens. che de uista uiole. i. qr ex uo
luntate diuina fit uoluntas Angeli que
est semp iusta. q. d. Angelus nemini pot
facere iniuriā, ai sit minus? diuine uolūta
tis iuste. Et hic nō lector bñ q̄ sicut dicit
Calcidius cometator sup Tymeū platonis
ut deus uiuz Angelū, sic angelus uiuz hoiez

Angeli sunt oñi usui nūciantes deo nrās pces hoñibus uō uoluntatē dei ītimātes et illi nrāz ītigentiā certe ad nos duumū auxiliuz deferentes, quā ob cām uocati sunt angeli ab assiduū officiū nūciandi huius bñficij telis est tota q̄d et uniuersa ytalia, nā natura q̄ñs humāi ītirma nimis indiget auxilio melioris et pfectioris nature, q̄dbrē creator oiūz et conseruator deus uolens humanum genus esse pfectū ei angelos p quos recte regerentur, et ish quidē mīstri dei protectores nri sunt ꝺ aduersarū potestatē de qbꝫ ait plato q sunt quidaz admirabili puidentia memoria et docilitate qui oīa sciūt et cogitationes houz ītrospiciunt, et bonis eximie delectantur, ī probos odiūt nec uisibles nec sensibiles. Et oñdit casella q̄n se hilarauit tangens tpus q̄ñalis ī dulcedine dicens, bezantente eglē .s. angelus gratiosus a tolto .i. receptauit ī nauī chi a fluoluto ītrare cū tanta pace .i. quaīoz uoluerit conalari et pacificari deo, da tri missi .i. a tribꝰ mēsibꝰ q est dicere a Natali atra. Hā ut alibi dictuz est ānus quo poeta nostre huīt suā mirabiles uisionez Millesimus trecentesimus fuit ānus iubiley qui icepit a natiuitate et nūc erat tempus. uerus quia sol ītrauerat arietem. bocatur aūt hic ānus quē Moyses statuit ī deserto Iubileus et erat quīquagesimus ut refert Josephus. ꝫ. antiqtatiuz in quo debitores accreditoribus laxabantur & seruu dimittebātur liberi stantes si quidē Iubileo quod nom̄ significat libertatez restituebantur etiā campi antiqui dñi. Ideo dicit Casella q̄ tali tempore liberatus est de eo ipto et dē potāte pharaonis dicit q̄. Ondio che era alla marina uolto, .s. ad maritimaz romanā doue lacqua si sala .i. ītrat saluz suue mare, p quod ītelligit q erat queliz ad obedientiaz romane ecclesie, benignamēte sui dalui ricolto, .s. ab illo angelo qui libēter recepit redeuntes ad gremiuz ecclie, q̄ntū ꝺqz tande. Et nō q liber fluuius romanꝰ ītrat mare longe a roma p xij miliaria uiꝫ cuitatē quē uocatur hostia, quā olim condidit Ancus marcius quartus rex romanoruū ī ipō ostio manus et fluūs ut aut florus Iam tunc plagiens aīo debere esse ut diuitie totius mūdi et uctualia decurrentur illo q̄ maritimo hospitio urbis. Et subdit Casella q angelus reuertitur nūc uolentes hostiū tuberis, quia oīs .s. aīa saluāda trāsit p passuz illū .s. p portū romane ecclie, dicē q̄ eglē .s. angelus a dicta lata .i. nūc de pīa reuolat a quella foce .s. tuberinā et ecce rōnem, po chè quale .i. oīs aīa que, nō se cala iuꝰ dacheronte .i. nō defendit dānandam ad īferni, ī quē intratur p passuz acherontis, si raccoglie sempre quiui .s. ad portū alme urbis. q.d. bñ q angelus nō colligit aīas ab alia pte quaz ad ecclesiā caput Romana ecclesia.

Et.io se nuoua legie nō ti toglie
Memoria o uso ala moroso cāto
Che mi solea q̄tar tutte mie uoglie.
Dicio ti piacia consolarmi al quāto
L anima mia ch cola mia persona
Venēdo qui e affamata tanto.

Ista est quarta et ultima pars q̄nalis ī qua poeta oñdit quō mutauit Casellaz ad cantandum et quō cantus illius et ascultatio eorū fuerint exturbati p Catonē, et primo exordiens aduurat ipm̄ p beneficia pīta ut ita nūc recte et ipsiz fatigatuz simul cantu suo sicut oliz ī uita sua facere solebat. Unde dicit Et io supple Caselle dixi, se noua legge .s. post mortez nō ne toglī memoria et uso, q.d. si nō poterit p mortē memoriā et usuz que duo maxime fleuāt artē et loquitur conditionaliter quia nesciebat si ille qui pderet organa quibus uox formatur p mortez posset cantare et dicit alamo roso canto, quia parum fuerat exptus dulcedinē cantus Caselle ī tra amoris, ideo dicit ch me solea quetare tutte mie uoglie, .i. qui cantus solebant mihi dare passiones amoris et sic carpebat beniuolentiā ī eo quod dicit illū fuisse cantorē eximiuz adiutoriz sui amoris ut petit, dicio .i. de amoroso cantu, ti piacia loquitur blande, di consolarmi al quanto la mia anima, que uere ītiget consolatione bñ dicit, che uenendo qui .s. que aīa mea uetus huc .s. ad ultra purgatoriū, cō la mia persona .i. aī carne mea hūmana e affamata tāto .s. aī corpore p tot aspera loca p tormenta pēnaruz. Et hic nō op poeta hic de ītuitu fingit q petat delectationem cantus ad reuelationez suaruū auraruū, q̄ rei ueritate sūme delectatus est musica. Primo quidē rōne q̄nalis q hec delectatio nāles oīb⁹ sicut ea phūs scribit bns politicoruū aut Musicus magnus musicus et musicaruz amicus hoīb⁹ esse delectabilissimū cantare, ho rōe spūalis. Musica ei est necca poete, musice q̄dē sanguineaz esse poeticam palā est hoīb⁹. ꝫ. ratione spūalissima, cū ei tussis musice amicus sit naturalitez oīb⁹ etatibus, oīb⁹ moribꝰ maxime iuuenes et melancolia indigent delectatione, sm phm. Et hic poeta fuit valde melancolicus a nā et assiduo sicut cōiter fuerunt uiri sapientes. Ut Aristoteles libro problematū querit propt quid quicūq fuerunt uiri excellentes aut sm phiam aut politicaz

aut poesim aut artes iudentur esse meleconia qualis fiut hercules. Tullius tñ cu hoc dictū nō placet deridet hoc i suo tusculano.

Amor ch uelamēte mi ragiona
Comitio egli allor si dolcemento
Che la dolceça ancor dētro mi sona
Lo mio maestro 7 io et q̄lla gēte
Cheran cōlui paream si contenti
Cō anessum tochasse altro la mēte.

Hic poeta ondit formā et suauitatez cantus istius Casselle, et breuiter dicat q̄ Casella benivolui nō tardauit uel negauit cantare sicut est cōe utiū ouiz cantoz, quādo simt rogata ut aut Oracius sed statī cepit cantē, ñ dicat, egli .s. Casella, cormitio adar .s. cantando, Amor che ne la mente mi ragiona. hic nō q̄ dantes sciat istam cantionez de inutilibus et pulcritudine beatrias ipse ei nimiū delectatus ab ipā iuuentute sonis et cātibus musicis. sunt ei aūaū oīnis optis musicis et cithazedis siu tpis et p̄apue ista Casselle qui itonuit multos suos cantus et sonos. et p̄dictus cantalenā de amore beatrias itonauit cū sūma delectatione ipiūs dantis. vnde dicat si dolcemēte che la dolczia ancor me sona, q̄ impressio remā sit i aīa que mirabilit delectatur musica, vñ poeta ut oñdat delectationē musice, q̄naliter capere oēs statuz delectationem affectū illius cantus dicens lo mio maestro .s. virgilius, et lo et quella gente cheran cō lui, i. et reliqua turba quē erat aī ipso Casella. q. d. nō soluz unus studiosus z mulgaret parean si contenti como anessum tochasse altro lamento, q̄ ille cantus. q. d. q̄ nullus audebatur curare de alia re, ita erat altic tus cantu q̄ audebatur obtutus tendere ad montez de que paulo ante aī tanta cura querebat, ut ut cognoscat lector quāta est iuritus potentia et efficatia musice. Hō q̄ musica nō solum speculationi z etā moralitati quieta est, nihil enī est tam proprium humanitati, quā remitta dul abus cantibus. Est ei musica tñ naturalis q̄ stat Boetius i prohemio sue musice i simtes Iuuenes seniles, ita naturalit cātibus musicis afficiūtur quadā affectione uolū tatis ita ut nulla sit oio etas que a delectatione dulcis cantilene sepatus sit. Musica naturaliter est tā potēs q̄ prouocat et mutat hoīes ad delotionē ut pz i cheus ecclesiū placat ira. vnde pictagorā miti ganut Iuuenē ebriū tauromitanuz qui furiosē uolebat cōburere domū i qua erat clausa meretrix sua a quodā qui etā cognoscebat eam, sicut scribit Tullius i suo libro de consilijs. Similiter idem pictagoras retraxit a furore alios Iuuenes ebriosos qui ac censi cantibus tibianū tentabant irrumpere portas mulieris honeste. dicat et Boetius de empedocle qui tempsauit iracundiam adolescentis, qui furibundus incendebat hospitez suū, qua accusauerat patrē suū, omnis etas, oīs sexus, nāliter melodia musice delectatur vndeī funeribus tempat planctus ita q̄ causa flendi sit dulcēor cuz quodaz cantico. Nam antiquit fuit ysticido q̄ cātus tibie p̄cedebat planctus sicut scribit Staciuz i suo maiori uoluīe, vnde iudez q̄ mulieres deplorantes planctus suorum quodā mō decantare iudentur. ARo aut in poblematiz petit pp quid doleātes et delectantes fistulant, et dic ut hi quidē minus tristentur. Alij aūt magis gaudeant magni ergo et uariz sunt effectus musice.

Hui andauan tutti fissi e atenti
Alle suo notte e col ueglio honesto
Gridādo, che e ao spiritu lenti:
Qual negligença qual star e q̄sto:
Corzete al mōte aspogliarui
lo scoglio
Che esser nō lascia uoi i dio manifesto:

Nunc poeta ondit qualiter Cato sup uenientes turbauerit īmentez delectationes eoruz arguens oīs de negligentia, dicat q̄ ymnus pātē parti. Hui andauan tutti affixi et attenti alle soe notte .s. cantus illius casselle, et ecco el ueglio honesto .s. Cato uticēsis licat uterq̄ cato fuit uigidus et honestus et hostis oīs lasciue uanitatis, primus enim oīone grauissima clamauit i senatu romano, q̄m īpudentiā et audatiā feminaruz que repetebant usuz auri et argenti et preciosaruz uestiū, licet nō obtinuerit. vbi ēis nō tacens sola pīntia sua uetabat i theatro ne fierent ludi īhonesti valde i quib⁹ mulieres nudabantur. Ideo merito poeta introducit eaz īcrepantez uanā delectationē eoruū, vñ dicat chè e ao spirti lenti, qui dimittūt honestuz et sanctuz iter uitutis, propter delectamina uana, qual negligentia certe turpissima est lectura que p̄ negligētiaz fit, qual star equestro, i uno plano q̄

correte al monte .s. purgatorij al poluere lo
collo .i. ad deponendum honus de peccatis unde quod pgrauat aiam ad ymas deo dicat chel
cor nō lassera ad uoi dio māifesto ad quem
tutur p istū montē altū. Et hic aduerte bene
quātā arte autor noster petitur utitur hicq
primo ponit firmaz delectationē oīuz. de
inde mordacez īcrepationē Catonis. vnde
uolo te ulterius notare. q nō obstante cōmē
datione musice facta hic poeta digne re
phenditur a Catone. primo quia nō erat
amplius tempus. Secundo q hic renouabat
cantū de mīa amorosa. qua olīz fuerat nimis
tumultatus. Tertio quia nūc tendebat ad pnāz
vnde melius erat nūc plorando ad gaudiū
pcurre. q cantando peruenire ad planctū. Ad
quod nota q sicut musica bene morata et
tēperata parit optimos effectus ita si sit mol
lis et lasciua pessimos. quia nullū uestigiuz
sequitur honestatis. vnde plato qui fuit opti
mus musicus. p̄cipiebat q pueri nō audirē
tur īomnibus modis musicalibus. ex quo uole
bat q musica esset simplex et mascula
qualis olīz usi sunt lacedemonij. īgreci a
et Romani. īstabiq ad alliciendū animos
iuuenū ad mores bellorum et laborū. q effe
minata que emollit uirilitatez. Hā tibie gre
gorio cū blanda uox queritur sobria ideba
desciuit. deo amicabilis ad mitigandū uani
tatez uisus emendi īoculis dedixit. Ambro
sius ad īuitandū cantatē ordinauit ut ut came
rentur. Augustinus de utroq dubitat utr
unq; permittens. ut sicut scribit libro confe
ssionum et quidā ait bonus et prudens ha
bens curā magni cōuentus monialiū uetuit
ne cantādo diuinū officiū celebrarent. q
ut de ceteris taceam. Hero molliorem q
fuit uir oīuz mulierū. et mulier oīum
uirorū nimis dāpnabiliter delectatus est
oī q̄ne musicorū. oīa theatra greca pau
rent. ubi olī studiū musice maxime ui
guit. adeo q ignarus musice reputabat
indoctus. sicut themistocles p̄clarissimus
dux et p̄bus athenīensis culpabilis est. qua
ī ano bracz recusauit et pannūdas tre
mulissimus dux thebanus simulis Catonis
superiori ītanta reuz īdustria laudatus est
q sciebat optime canere. lirāq; pulsare
sicut scribit Tullius libro tusculanarum
questionū. Achilles domo lire alaboribus
recreabat. Socrates senensis senio nō erube
scebat discere musicā. et ideo Tullius ho de
legibus. mirabiliter cōmendat musicam
et idem tullius pulcre disputat utrum sit
utilis. et cōcludit q nec colenda neq; negligē
da sit. Et plato iur diuini īgenij arbitratus
est musicaz ad statuz siue cōruptionē mo
rū. ac rea. p. perinde. Hero ātē ita alienā
tus est mente p musicaz. q ī ultiō discrīe

positus deflebat nō quantus princeps. sed
qualis musicus. pcipet. ut scribit Suetoni
us in sexto.

E come ricoglēdo biada o loglio
Li colūbi adunati ala pastura
Questi sanza mostrar lusato ar-
goglio.
Se cosa appare ondegli habian
paura
Subitamēte lasciano star lesca
P chassatili da magior cura.
Cosi uidio q̄lla masnada fresca
Lasciar lo cāto. egir īuer la costa
Come huom ch ua ne sa doue
sareста
Hela nostra partita fu mē tosta.

Hic ultimo poeta describit recessum illarz aiarz
p imā gparationē breuissimā et domesti
caz. et breuiter dicat q isti recesserūt nunc
sicut columbi qui ītendentes ad capiēdū
cibū extinto clamore uel strepitu alicuius
supuenientis. subito auffugiūt dimisso
victu suo. Ordina sic litteraliz que uidetur
īricata. bidio .s. dantes. quella masnada
fresca .i. turbā nouā illarum aiarum. lasciare
lo canto .s. illius Casellе. et fugir uer la
costa .s. montis purgatorij. comō huom
che ua ne sa dou e resta. quia qui incipit
tendere ad uirtutem ignorat exitū. cosi
comō li colūbi subito fugiūt. quando
adunati ala pastura ī campo. q̄n pastum
toliendo biadi o olio quoti. senza mostrar
lassato orgoglio .i. dimisso suo magno mur
mure nālī. lasciano subitamente star
lesca. qua tā dulciter pascebantur. perche
assaliti sonda maior cura .s. fugiendi
nocumenti. que ē maior cura q̄ capiēdi
cibum. vn dicit. se cosa appare unde egli
habian paura. q. d. si cauent de salute
sua. Et hic nō q̄tum gparatio p̄dicta sit
pulcra et propria. primo q dē colūbi
sunt pulcri polti amorosi et mansueti.
Et tales sunt cōiter isti cantores et pul
satores. ut dictum est paulo supra de Ca
sella. et sicut columbi gregatim ī isto plano
pascebantur attenti et sicut columbi

qui de se sunt nāliter iquieti quietātur
ad aburn. Ita ista spūs similiter de se iquieti
quietabantur ad cantū et sicut exterui colūbi
clamore alterius fugiūt dimisso cibo tamore
Catonis fugierunt ipellente pudore qui ē
spetiel timoris, et concludit poeta istiz trac
tatuz et claudit cantuz dicens nela nostra
partentia. s. vrgily et mei fo men tosta
et fiat diminutionē. q.d. ymo multo ue
locior tanto quanto uiri studiosi magis timēt
uerecundiā, et magis uerecūdantur de oī
pauo fallo, ut ipse poeta clare dicat statz
in principio sequentis Capituli :.

Negna che la subitana
fuga
Dispergerse color p
la campagna
Ruolta al mōte oue ragion ne
frugha
Io mi ristrinsi ala fida cōpagna
E come sare io sança lui corso
Chi mauria tratto su per la mō
tagna.

Postq̄ in supiori Capitulo p̄cedenti prox, poeta
tractauit et t̄minauit de prima spetie relegato
rū, extra purgatoriū qui fuerant lenti ad pnīaz
usq; ad mortes seducti in magna delectatione mu
sicali. Nunc gnt in pnīa tertio capło agit &
tractat de secunda spetie relegatoz extra pur
gatoriū qui neglexerint suā q̄uersionez ad de
um, obstinati magna delectatione ecclesie
et sic grauius deliquerūt. Et istud cap̄m
sufficiat duidere in tres partes qnāles. In p̄a
quaz poeta nosler cōtinuat māz p̄cedentem
sequenti discubit subtiliter et occulte duo du
bid. In secunda describit in qnāli aliaz turbā
aiaruz et morel earū ibi, Hui deueniamo.
In 3a et ultia describit in spāli aliaz modernaz
animarum uiri illustris qui semp fuit rebel
lis et obstinatus contra eccliaz in tuta ibi. Et
vn di lor. Ad primū q̄ uidens dico q̄ poeta
p tractat duas questiones, sed ante hoc pro
cōtinuatione p̄mittit dispositionē siu et
virgily, quia. ti. dictū est in fine p̄cedentis
capli, q̄ illi spūs incepit a Catone omnes
affugerant. Ideo nūc ondit qd ipse fecerit
ne forte putaret ipm timuisse seqi illare
aiaruz. Dicat q̄ ipse solus recūrit ad dūcem
suū virgilū sine quo nō poterat ascēdere
mōtez. dicat q̄ cōtinuatue. Io mi ristrinsi. i.
reduxi me strictuz, ala fida compagna. i.
ad Virgilū fidelez amicū, qui nunq̄ defecit
eū, quousq; potuit sociare eū, qui turgilius
iā desperatat a fuga, Auegna che la subitana
fuga. s. post reprehensionē Catonis, dispar
gierse color. i. illi aiai uanai. q.d. ita dispa
rim fugerent omes sine duce, p la campagna
. i. planitiem illius insule, riuolta al monte
. s. purgatorij tendētes uersus occidentem
aiz solē aterqo, oue ragion ne purga. i. in
quo iustitia stimulat et purgat nos, et co
tinuo fiat metaphorā dicens, como seco
io sencia luy corso, sicut secerā paulo an
tū eo. q.d. nullo mō, chi maria tratto su p
la montagna, tā arduaz ut dicetur paulo
post. q.d. nullus nisi ipse qua sola ratio
dicat hoīem ad uirtutez illuminate sole
diuine gratie :.

El mi parea dasse sterso rim
orso
O dignitosa cōsciēcia e netta
Come te picciol fallo amaro
morso.
Quādo li piedi suoy lasciar la
fretta
Che lonestade ad ogni atto
dismagha
La mēte mia che prima era
ristretta.
Lōtento ralargo si come uagha
E diedi il uiso mio incontro
al pogio
Lhen uersol ciel piu alto si
dislaga

Hic poeta describit bonā dispositionem
virgily et sumet, qr. s. virgilius subito
redijt ad sūa grauitatez et ipse ad suū
principale intentū, vnde dicat primo de
Virgilio, El mi parea da si sterso rimorso

·ſ. remorſu conſcē dicīt multa de ērore ſuo
qua ſuppra uacauerat uta attēte cātau Caſelle
tu uō dicat op erat remorſus profeſtinantia
curſus q̄ diſcōuenit uuro grauī ut declarat
lra ſequens vñ exclamat ī cōmendationez
bone ꝺſcē O dico conſcā dignitoſa e netta
·i. dignitatib⁹ plena et purā ꝺſcā. ti. dicatur
q̄ cū alio ſcā cū homo eſt ſibi cōſcius ſuoruz
bonoꝝ uel maloꝝ ſdeo dicat comō te pcol
fallo amaro morſō, qua illud peccatuz q̄d
uidetur paruū uel nullū ꝺſcelere primi
hoīs uidetur magnuz ꝺſcē boni Error ei⁹
virgilij hic fuerat paruus ymo forte nullꝰ
·ſ. dicarruſſe parū qr aliqñ opportet ced
ere neccitati et obedire tpri et tī de hoc
virgilius erubeſcebat uxta illud Gregorij
bonoꝝ mētuz eſt ibi culpaſ agnoſcere vbi
culpa nō eſt Auguſtinus uidetur ſtrarīū
uelle qui dicat cuz humilitatis gratia mentiri
ſi peccator nō eraſ an q̄ uideretur efficeri
mentiendo ſed dictuz Gregorij debet ītelli
gi q̄ ꝙ uir bonus nō ſolum fiat ſibi conſcius
ſed nō ſeruat p̄cepta, ſed etiā ſi nō ſeruat
conſilia dnī poeta ondit qualr poſt red
uctionē uirgilij ipe ſtatuz ſe reduxat et reſ
umpſit ſuuz propoſitū, vnde dicat La mēte
mia .i. ſpeculatiō mentalis, che prima era
deſtricta ab illo ſuauī cantu Caſelle, limtē
to relargo .i. ītentionē primā palez ampli
auit et liberauit que primo erat captiua
ta et tota occupata circa illū cantū amoris
ſi cōmo uaga .i. auida uidēdi reſ nouaſ pu
rgatorij ſcīo dicat diedi uſo mio .ſ. ītelle
ctualiter īcontra al poggio uerſus mōtez
et declarat de quo mōtē loquatur dicēs
chon uerſo il ciel piu alto ſi deſlaga qui
moſ magis et magis dilatatur, virtz quo
pueniatur ī celū vñ nō op hic poeta fingit
op hic moſ īcepit ab arcto et gradatim
aſcendēdo ſemp ampliatur, ſicut patet
ī arena berone ſi īcipis afundo et tendis
ī altum, et talis recte eſt uirtus et hoc ſē
a quādo li piedi ſudi .ſ. illuſ uirgilij, la
ſcaar la ſtretta .i. qñ ceſſauit dauſit et fir
mauit ſe et tangit paruū fallū q̄ fecerat
virgiluſ vñ dicat che .i. que ſēbnāta
duſnaqa .i. diſturbat Lonel ſtade ſicut de
ſcribit tullius libro offiaoz̄ et Seneca ad
Lucillū et dicat, a oqn acto, ſicut enī gra
uitas et modeſtia dz ſapientez ī actibus
et ī uerbis ſic et ī mœſſu. velocitas enim
maq̄ negociatoz̄ et mercatoz̄ q̄ phoruz
et poetaz̄ et uere uidere uirgiliuz cuīē
p illā plānitiē et dantē poſt euz ai ſua
ampla toga dz pītare māz rigidū Catonē.

Lo ſol ch dietro fiameggiaua

rogio
Rotto mera dināçi ala figura
Chauea īme de ſuo ragi lo pogio
Jo mi uolſi da lato cō paura
Deſſer abandonato quādo uidi
Solo dināçi ame la tra oſcura
El mio cōforto pch pur diſſidi
Adir mi comīcio tuto riuolto
Nō creditu me teco e chio ti
guidi :
Veſper egia cola dolie ſepolto
Lo corpo dētro al quale io faceа
umbra
Napoli la eda brāditio e tolto.
Ora ſe nāçi me nulla ſa ombra
Nō ti meraugliar piu ch de cieli
Che limo al altro ragio non īgō
bra .

Hinc poeta itendit diſcuttere una questionē
et questio eſt talis, qua ua ſepata poſita ī
ter i medio radioruz ſolaruz nō faciat ex ſe
umbrā. Hanc dūt questionē fiat tangit ta
cite īeo q̄ fingit q̄ ipſe uidens umbraz ſua
ante ſe uenit ſe ad ſolis radiū umbrā virgi
lij. ſed nullū uidens obſtantem et timuit pōz
didiſſe uirgiliū ſuū de quo ille aduertens
arguit eū de ignorātia ſua Et tangit caz
dubitationis ſue dicens, Lo ſol ch dietro .ſ.
poſt uos fiameggiaua rogio .i. ſplendebat
rubeus uel ruſſus .i. nouus qr nouus ortus
rotto mera dināçi ala fiouera pp umbraz
meā, th ā ſol orieſ et occidens fiat umbr
as longas eleuatus mirabiles, ī meridie uero
nimas ut ſcribit phus libro poblematum
Ideo dicat chauea ī mi .i. ī corpore meo
obſtante, di ſuo ragi la pogio .i. quia ipe
ſol hēbat īherentiaz radioruz ſuoruz ī me
et ob hoc lo mi uolſi da lato, quia tūc forte
pari paſſu cū paura de eſſer abandonato
quia nō uidebaz umbrā virgilij quādo ui
di ſolo dināzi ami la tra oſcura .ſ. pp um
brā, et nō ſic uidebat aī virgiliuz. Et nō

q̄ hic poeta dubitabat de re umq̄ ampliꝰ
uisa quā nūq̄ uiderat umbrā suā i inferno et uirgiliꝰ sine umbra, qr̄ i inferno
numq̄ oritur uel lucet sol et subdit quō
uirgiliuꝰ asqueuit eū de ruditate sua di-
cens, el mio cōforto .i. uirgiliuꝰ solutus
ortavi me contra magnos tamores et pi-
cula īferni, tuto riuolto .s. uersus me p
pendens de errore meo, ꝯ nomēto adire
qī īdignāter, p che pur dubidi, q.d. o mo
dice fideꝫ, qdre itel facialiter amisisti fi
ducīā et spēm quā potuꝰ et debeꝰ habere
ī me q nūq̄ defuu te ītrā demoīoruꝫ. lō
dīat, nō crēdi tu me teco simple essē, et
chio te qudi, sicut simple soleo uespo. hic
uirgiliuꝰ soluit dubitationē dātus, assignāꝰ
cāꝫ huius rei et dīat breuiter q accidit
quia nō habet carnē secū quā reliquit se-
pultā ī henusino scipiori et aīa sepata est
Ba simplex ītorporea spūalis nullā hīs
densitatē p quā ipediret penetrationem
radioruꝫ, tangit ād locuꝫ siue sepulture
dicens, bespero equa cola .i. iam est sero ī
italia quia ut dictuꝫ est clare ī capitulo p̄
cedenti iā erat facta lux ubiq ī illo hemi
pio īferiori ubi erant, sch q tenebra noctis
facta erant ī nro scipioni ubi iacet corp
uirgilij, ideo dīat dotte esepolto lo corpo .s.
meuꝫ dentro alquale io facea ombra .s. dū
aīa mea erat iuncta corpori ī uita et decla
rat ī spāli locuꝫ et modiꝫ sepulture. Et hic
nō lector q sicut poeta noster fēat ī inferno
Virgiliū describere patriā ī qua natus est .s.
Mantuaꝫ i honorē et laudē uirgilij, qr Mā
tua est nobilissima Cuutas, ut nūc ī pur-
gatorio fingit uirgiliū tangere patriā, qua
maxīe delectatus est ī uita et apud quam
sepultus est .s. neapoliꝫ. Est ēi neapoliꝫ a
uitas luttorea nobilissima nō dicta ab Enea
sicut dīat uulgus ymo podius ab hostibus
troyanoruū .s. a greci. Est .u. greca cuutas
q̄ olim uocata est ptenope a uirgīe gdtrice
Cuutas olim dilecta uirgilio cuius ipe me
minit ī fine georgicoruꝫ, ubi dīat, Illo vir
gilium me tpr̄e dulcis alebat pthenope, ab
una pte neapolis nō longe a putheoliꝫ
est mons falernus celebratus carminibꝫ
poetaruū propter prōgatiua vini et īter
falernū et mare est mons qdā saxeus
manibus hoīuꝫ excauatus quiꝫ uocat cpta
neapolitanā quē uulgus dīat a uirgilio ma
giaꝫ ī cantationibꝫ pforatū sicut et ī cetis
que mirāda uidentur sicut etiā dicūt q
Castellū oui factū est ab ipo uirgilio vbi
nouissimus poeta petrarca scribit q, iter
rogatus semel a sereissimo rege Roberto
respondit ridenter se nūq̄ legisse uirgiliū
fuisse marmoreū aut lapidaꝫ qd rex ap
probans aut nō uestigia magice sed ferri
illic esse. Est enī uia publica arta sed long
issima p diuidui huius montis, tenebro-
sa et horribili nocte semper obscura de q
etiā dīat uulgus admirabile, sed q violata
est tpre belli et nullis latrociniis attentata
auus ī epīs ad Lucillū Seneca fīat mētio-
nez. Infine iō huius obscuri uineris, ubi
p uidetur celuꝫ ī alto monte, uidetur sep
tilcriū uirgilij opis antiqui et ex hoc forte
nata est opinio, q virgilius fuit autor
huius cauee, virgilius ei pegre moriēs
dū profiscereturꝰ ī greciaꝫ ifirmatus in
ua, ītor extrema supina recordatus est
sue neapolis, et obtinuit reduci ad eam
ut quā iuuus armauerat defunctus īcole
ret. Ab alia pte neapolis est aluus mons
oliꝫ dictus uesceuus, hodie uō uulgo uocat
suma, hic mons incepsi imperāte nerone
factus est ardens et p multa scaula igne
emisit. Ad quod spectaculū accessit plini
us uerōnēsis ora iudendi et cognoscendi
causaꝫ īcendij, sed uento anetez et fumul
lā exatante oppressus est, sicq illud ar
dens īgeniuꝫ uiuū sepultuꝫ ē ī cineribus
illus sic neapolis ex una pte ausodit vir
gilium Mantuanū, Et ex alia plinii uero
nēsem unū multiplicat scīe et floride
eloquentie. Est aūt iste mons mirabi
lis fructu multarū reū, sed p̄sertim
ubertate vini, q greci appellatur quia
illa pars ytalie olim a grecis possessa ma
gna gratia uocabatur. Et nota q tota
illa regio que dr̄ ēra Laboris fuit oliꝫ pars
campanie et utraq appellatio ab ubertā
te facta est a camporuꝫ fertilitate et trāse
untu, qm ager campanus nō solū pulcē
rimus ytalie sed etiaꝫ orbis terraū ut ait
Liuius, hoc ideo diffusius tetigi ut inde
ad q poeta dignū fecerit memoriā de
ēra fertilissimā ī qua iacent ossa fructi
feri regni et alta eloqui ī mentibus fruc
tiferis, et altis apud neapoliꝫ. Hunc ad
Lr̄aꝫ virgilius dīat Neapoli la .s. illud
corpus meū sepultuꝫ, et da brundicio e
tolēo, quia uirgilius mortuus est brun
dixij, et eius ossa relata sunt neapoliꝫ,
ubi p̄cepat sepeliri, alij tn̄ scribunt q
mortuus est apud tarentū, hec ossa et
alia eius opa tanguntur ī eius breui Epi
taphio quōd tale est. Mantua me genuit
calabri rapuere, tenet nūc parthenope
tecini pascua rura. q.d. bicolica. Georgi
ca. Eneyda. ex dictis uirgilius concludit
q nō debet mirari si nō fīat umbram
et arguit a minori et asimili quia inde
mus q corpora celestia nō impedīt una
uationeꝫ alterius, quia uidemus saturnuꝫ nō impediente ioue et corpus ue-
neris uel mercurij nō fīat umbraꝫ ad

radios solarel, quāto minus aīa que est
sba spūalis nō facit umbrā, dicat q, Or se
nāgi ad mi nulla sa umbra, si terra uel
aliud corpus nō obumbratur uel obscu
ratur p umbrā, que proueiat ame, nō ti
maraūghar pui che de celi che luno, ala
ltro ragio nō ingombra, i. nō impedit
nō obstat qn radij altezius celi penetret
et transeant et unus planeta nō obstat
radijs alteriusi, cāi tamen stella sit dēsor
pars orbis.

A sofferir tormēti e caldi e gieli

Simuli corpi la ūitu dispone

Che come fa nō uuol chamō si sueli.

Mat e, ch'spera ch'nīa ragiōe

Poscia trascōrez lāfinita uia

Che tiene una sustança ītre persone.

Hunc Virgilius soluit aliā questionē, que
oritur ex solutione dicte quōnis, et est hīa
ualde forte et cōter male ītellecta a plu
ribus qui locātur multū uelate. Dico ergo
q, Virgilius respondit tacite questiōi, quā
statī dantes facere parabat uēl facere pote
rat obiacenti sic, Tu dicis q, aīa sine corpore
nō facit umbrā, quia nō potest pati a ra
dijs solaribus. Unde est q, tu et alij poete
uocatis aīaz umbrā que potest pati et tot
tā uaria genera penarūz sicut iā ondish
p totaz īternū m, et promittis te oīsuz
p totū purgatoriū. Ad hoc respondet V
gilius q, hōc nō fit naturali rationē
sed dispositione diuina, dicat ergo La ū
tu. s. diuina cui nā formulatur, dispone
simuli corpi, uocat umbra cor similia
corporibus celestibus que sunt uisibiles
sicut ilia et est promethaphora, quia aīe
sunt de natura celesti īgenite et comu
ptibiles sicut et celi et bene dicat dispo
he, qr nō sunt disposite p nāz, assoffri
re, i. ad patiendū, uorrhenta, ī gene
rali. Modus aūt nō uult esse nobis no
tuz unde dicat, che. i. que uirtus diui
na, nō uol che auuy se sueli. i. manifest
comō fa, i. quō faciat et disponat sic ū
bras ad penas et pp hoc facit cōtinuo op
timā dispositionē contra scripbā arrosi
tatem horūz qui quezūt naturali ītellī
gatione cognoscere secreta dei qui tamen
hō possūt cognoscere maīfestissima nature
dicit ergo, Matto e chi spera che mia ratiōā
.s. nāliz, possa transcorrere .s. uelocitate
īgenij humāi, la īfinita mia .s. ī cōphensi
bilem, che. i. quā uaz una sustātiā ītre
psone .s. deus unus et trinus, tene. s. ī
piumendo aīaz ī corporeā igne corporali.

State cōtenti humana gente alquia

Che se possuto hauesti uieder tutto

Mestier nō era partorir maria.

Hic Virgilius fingit suaz spatiōnē arcā nā
desideriū faciendi et dat optimū consilium
qnāle oīnibus hōibus ut debeāt aūz capti
uare ī obsequiū fidei dicens. State ocenti
humana gente. i. o humanū genus alquia
.q.d. sufficiat uobis credere quia sic est et nō
querere pp quid est ī his de quibus nō pot
uobis plēne assignari ratio uel causa. Debe
mus enī simpliciter confiteri quia talia
sunt supnaturalia nec de eis possimus hre
noticiaz nec p reuellationē. Ad q, notāduz
q, sm ph'm duplex cognitio siue demōstra
tiō hētur de re. s. quid et quia demostratio
propter quid est qn demōstratur et probat
effectus p causaz que fit a priori. Demostra
tio uō, quia est que fit a posteriori. s. qn de
mostratur causa p effectum sicut gretia
exempli. Simile uidemus ī rebus nāliubus,
magnes aūt attrahit ferē sibi uaniorem
et lēuiorem, sed si adhibes ad amātez diat
Augustinus desinit trahere et remittit, hoc
ego sāo cognitione qr. s. ab effectu quia ad
oculū uideo tamen nescio propter quid qr
ignoro cām. Unde sapientes dixerūt q, magn
es habet hoc a uirtute specifica, uti possz
dicere de multis. Modo poeta noster ad pro
positū fingit q, uirgilius qui est sua ratio
naturalis hic sponte subiat fidei et suadet
alijs ut sint contenti credere quia sic est
et nō quezimus rationē quia fides dictat
q, deus ē trinus et unus, et q, est īfinite
potentie, et q, xp'us est deus et homo, et q,
aīa patitur ab ipne corporeo, q, si nō uis
quirere noli uestigare crede et māducabis.
Et confirmat uirgilius quod dixit duplia
tione, quarū prīa ostenditur talis, si possi
bile esset p rationē humanā cognoscere
diuinitatiz et ordinē illius ī creaturis. Cer
te hoc nouissent primi parentes formati
manu diuina natura ītegra et pfecta sed
ipsi nō potuerunt cognoscere omnia quāto

minus nos cōcepti ī cōruptione nati ī peccō
ītes tot ērores, dicat q̄ che .i. qua, si possito
uisu uedere tutto .i. scire et cognoscere oīa
clare, mestiere nō era parturire maria, qr
si uoluisset deus homem scire oīa, nō p̄cessi
sset p̄mis parentibus ne gustassent de lig̃
scīe, boni et mali, et si illi nō gustassēt nō
esset dānatus genus hūanus, et si genus hu
manus nō fuisset dānatus, nō oportebat chr
istū pati et nasci pro redemptione eius so
de p̄mo ad ultimus si homo potuisset scire
oīa nō oportebat mariā parere xp̄m, sic do
tī op aliqui fuit ī stantia contra ista solu
cionē dicentes, q̄ si etiā Adam nō peccasset
oportebat christū nasci, qua fuerat eterna
liter p̄destinatus et tunc littera exponitur
sic. Si potuisset uidere totū p rationes na
turales nō oportebat mariā parere xp̄m q̄
daret nobis fidem, que nō quērit rōnes, sed
quicqd dicatur credo q̄ p̄ma expositio sit ma
gis de ītentione poete, qua Thomas de aq
no quē ipse satis sequitur ī duum tenet q̄
si Adam nō peccasset nō oportebat nec xp̄m
nasci. Hā ubi nō est plaga nō est opus medi
cina, sed unus quisq; suo ingenio tenet quā opi
nionē uult uniuscuiusq; tī notandū uidetur q̄ non
solus licet homini scire omnia, sed nō licet sci
re pauca, ita ut uera uideatur sīnia dicentis
Labet oīo ueru discurrere p singulos scripētes
diuinarū rerū et humanarū et ī uenies omnia
erroribus plena Augustinus et Iheronimus
tanti doctores sacre scripture q̄ītendunt sa
lutem animarum quātus ītersē aliq̄n discordāt.
Media qui ītendunt salutē corporū q̄tum
cōueniant poete Auicena et Auerroym legi
te cū curant sibi hoīes quātus hīt opinion
es ystrarias! Decretalistē quō ad iuuicēs ystra
diant, et astrologi qualia mendatia diant
ut deceteris taceam.

E disiar uedesti senca fructo
T au ch sarebbe lor disio q̄tato
E ternalmēte edato lor plutto.
Jo dico daristotile e di plato
E di molti altri, e qui chino la
fronte
E piu nō disse e rimase tbato.

Hic Virgilius hanc nobilē psuasionē alia ra
tione, et uidetur arguere sic, si possibile
esset p rationē nālem et sanā acquisitā cogno
scere diuinitatē et ordinē illius ī creaturis.
Certe maxime nouissent hoc et alia, antiq
et excellentissimi phi. Sed nos uidemus
q̄ Aℜ et Plato qui nouerūt plus ceteris arca
na quod sciri potest p̄ intellectus humanus, et
tn nō nouerunt oīa ī puris etiā naturalibus
et multo minus ī diuinis, qua nō creationē
nō ī carnationē, nō resurrectionem, et uedi
sti .s. uos hoies nouistis tay .s. magnos phos
disaar .i. desiderare scire totū, senca fructo
qr uoto frustrati sunt, che serebbe lor disio
quietato si potuissent oīa scire p rationem
nec fuisset necessaria fides, sed sapienter multi
tuenta sunt. Ideo dicat, che .i. quod desiderū
et appetitus sciendi oīa uia naturali edato
lor p̄ fructo .i. est cōueniens illis ī plantū eternal
mente, qr eternaliter sunt priuati uisione
dei quē semp suspirant. Et declarat Virgil
qui fuerunt isti de quibus loquitur dicens Io di
co de Aristotile, e te plato. Et hic nō lector
q̄ poeta noster semp hic et ubiq; p̄mittat
Aℜ platoni. Unde ī inferno uocauit eū ma
gistrum scientū et platonē et Socratē posuit
propīquiores illi et merito, quia Aℜ extir
pauit errores oīum et ueritatem latentes sub
tenebris ignorantie adduxit ī lucē nec unq̄
tuenit aliquē magnū philosophicū qui hoc
negauerit. Aliqui tām magni morales et
catholici p̄ferunt Catonem sicut Cicero q̄
uocat platonem deum phorum et cōmendant
Aℨ dicit platonē semp excipio et Augusti
nus qui sequitur Tullium idem dicat quia dic
ta platonis sunt magis accomoda fidei chri
stiane et ciladuus comentator platonis
dicat q̄ Aℜ suo quodā more pleni pfecti
q; dogmatis electo q̄ uilius sit cetera falsa
diosa in curia neglexit. Similiter Macrobi
comentator tulij plus cōmendat platonem
sed certe uideo quare libri platonis nō fu
ita translati ad nos nō legūtur nō allegā
tur cū tī multi inueniātur in sermone ofte
co quare nō comentati sunt a maximis phi
losophis sicut ab Auerroi et Alberto magno
nō ne satis patet ex paucis libellis transl
latis platonis q̄ plato psuadet, et Aℨ demo
strat, et dicunt fautores platonis q̄ Boetius
fuit platonicus, sed qr̄ transtulit dicta
et libros Aℨ ī sermonem latinū cū tāta cu
ra cū magis studeret eius translationi q̄
antique et qr̄ ōmētauit aliquos libros eius.
Socrates āt omne studiū phie quesit
ad mores, et conatus est docere hoīes bonū
magis q̄ scientem ymo uoluit q̄ uirtus
non differret a sciā, et quia magnus fuit
nūs phorum et poetarum, qui p speculatio
nē deuenerunt ī cognitionem multarum
rerū nāluum et moraliū, ideo bene dicat
Virgilius, e di molti altri, sicut de auerroy
comētatore, et multis alijs q̄ crediderunt
oīa scire, de quibus alibi dictum est, et dicat
dantes, e qui chino la fronte, et ipse Vir
gilius hoc dicto deiecit oculos ī terram

ex dolore et pudore quia dictū tangebat ipsum .q.d. tdate et ego ītelix de nūmero illoū fui / et piu non dīsse quia uocem amisit ita q̄ nō potuit ampliuſ facere uerbū dotali materia e rimaſe turbato.

Poi deuenimmo ītanto apie del monte
Quiui trouamo la roccia ſi ēta
Chēdarno iu ſariamo le gam be pronte
Tra lerice turbia la piu diſerta
La piu remita ruyna e una ſcala
Verſo di qlla ageuole e apta.

Iſta eſt ſecunda pars ſpecialis Capitoli in qua poeta deſcribit alias turbās aīarū alioruꝫ relegatoriū ex̄ purgatoriū Et p̄o deſcribit locuꝫ ad quē appulerūt ab eius arduitate dicens et nui deuenimmo ītāto apie del mōte .i. noſ ambulantes ita p̄ planicies ꝯ ferētes de mā arduā puenimuſ ad radicē montis Et hic nō q̄ hic eſt p̄mū p̄ma pū mōtis .i. inicia uirtutis ideo ſtatim tāgit eius difficultatē dicens quiui trouamo la roçia ſi erta / i. ripa tā arduaꝫ / chendarno ie ſerien le gambe prompte. i. fruſtra quis tractaret aſcendere pedibꝫ quātuꝫ ocꝫ aq lis montamus et ītimio deſcribit difficultatem noſtroruꝫ montiū ītalicoruꝫ et ī effectu poeta uult dicē q̄ ī ripa Ianue īqua ſunt itinera difficilima oīuꝫ nulla uia ē tā aſpera que nō ſit plana et facilis reſpectu iſtius vnde uolo tē notare ad ītelligē dam iſtā nobilez ꝯparationē / iſtā regionē fuiſſe olim alterā cōtem quē romane uirtutis acrem longo exitio p multos ānos exercuit / ſic ei ſcribit liuius habebat oīa iſte q̄ hēbant facere romanū militē ingilem et ſolicitum .ſ. locoruꝫ montanā duriciem ītydiaruꝫ opportunitatē Munitionē Caſtelloruꝫ Continuationē laboruꝫ plurimū pcuſſi mūnuꝫ pde nihil occ extra hic ergo uide lector quātuꝫ ꝯparatio faciat ad propoſitū quia uir tendens et temptans aſcendere ad purgatoriū uł ad montem uirtutis tamq̄ miles romanus inuenit oīa īpedimēta / ſicut loca et tpa aſpera fortes aduerſarios continua bella / oia īcomoda et ut ocludā cū luuio / cū ubiq̄ trauū eſſet pugnāduꝫ / cū ſingulis difficultatibus hic aīz multis imo tempore pugnāduꝫ erat et ſicut tādē romanus inuat ita uir fortis uīcat oīa / et dicat q̄ uir natus eſt ad uirtutē ſicut auis ad ublatū. Nota manifeſtuꝫ errorē eoruꝫ qui dicunt q̄ liguria eſt lombardia plana, ymo totaliter recte / q̄ regio montana q̄ eſt ītra uniū et marā fluminā ut ait floriſ p hoc poeta oīndit q̄ difficilis eſt acceſſus ad uirtutes ī prīcipio Ad īram q̄ dicat poeta Lauua piu deſerta la piu romita. i. alta et aſpera / tra lerice e turbia Lerice eſt una trā / anuenſiuꝫ ī prouincia uerſus orientē Turbia eſt unū Caſtelluꝫ fortiſſimū ī fine ytalie ī introytu prouincie / ſup̄ nouacū iuxtā turbia / q̄i turbant una uolētibus ītrare uel exire ytaliā et iuxtā qui ſcat iſta itinera alpeſtria ripie / anue pōt ī maginari q̄ poeta nō poterat meliuſ exprimere aſperitatē loci p quez nō ītendebat ire / ideo dicit e una ſcala agiuole e apta .i. facilis et plana uerſus di quella .i. reſpectu illius ripe montis et uere difficillima inde tur una recedere adeliciis uoluptatū et tē dere ad primam et purgationē.

Or chi ſa da qual man la coſta cala
Diſſel maeſtro mio fermando il paſſo
Sich poſſa ſalir chi ua ſençala.
E mētre ch tenea il uiſo baſſo
E ſamminaua del camin la mēte
E io miraua ſuſo ītorno al ſaſſo.
Di man ſiniſtra ma parue una gēte
Danime ch moueno ipie uer noy
E nō parean ſi uenissan lente.

Hic poeta oīndit quō virgilius coepit īquirē de una habiliori ad aſcenſū dicat q̄ diſſe el maeſtro mio .ſ. virgilius fermando el paſſo .ſ. nō eundo, ochi ſa da qual man la coſta cala / i. a qua pte mons eſt proclivior et loquitur admiratiue tamq̄ ignarus loci et tripud aſpritate uie vī dicat ſi che poſſa ſalir chi ua ſenza ala / hoc dicat virgilius pro dante qui nō habebat illi alas ſicut angelus ymo habebat ſecū corpus ꝛepmens et retrahens deorſum. q. d. tdate q̄ homo iuuenis ī carne nō habet itellectū angeli cū nec poteſt uolare / niſi eo mō quo dicetur ī Capitulo quarto ſequenti / et ſcribit poeta qualiter

tendentibus ad uestigandū uiā facliorem
cupiunt nouā turbā aliarū aīarū uenien-
tiū ualde lente ordinā sic lēas / e una tur-
ba dantime / ista erat ha septa negligentiū
priaz usq; ī fine / che mo uien apey in uer
noy / .i. uenicbant uersus nos / et dicat / e nō
parean .i. et nō uidebātur mouere pedes /
si uenian lenti / et uē ista uebebant tande
ad montez purgatorij qui positi ī gramatica
ecclesie excōicati nūq; cōuertерunt se ad
montē nisi ī extrema morte / deo debes in-
telligere de ista id quod notatur de aliis pri
me tpetet. s. q; autor nō purgat eos hic ali
qua penitentia ut īnuat q; ista ī uita nūq;
pēnituerunt / deo fingit q; stent ptantiz
tpūs ex purgatorū / unde dicat / mapari
da sinistra .i. uia ē m uenire alonge a
sinistra / mentre chio tenea el uiso basso /
.i. īterz cuz ipse uirgilius teneret caput
tclinatuz ad traz sicut est de more medi
tantis / et examinaua del camin la mēte
.i. duz consuleret mentez suaz siue explor
aret ī mēte sua de itinere faciendo / et io
miraua itorno suso al sasso .q.d. uidi ista
gentez duz uirgilius teneret oculos suos
deorsum / et ego stabiz corra montē utercq;
solicitus de uia .¶

Leua dissio al maestro tu ochi
tuoi
E cho di qua chme dra cōsiglio
Se tu da te medesimo hauer
nol puoy.
Guardo alora e cō libero piglio
Rispuose / andiamo ī la che ue
gno piano
E tu ferma la speme dolçe fi
glio.¶

Hic poeta ondit qualit mostrauerit Virgi-
lio gentez istaz daturā sibi consiliū / dicat q;
dissio al maestro / .i. ego dantes dixi Virgilio
Leua li ochi tuoi / et sic uidebo q; uirgilius te
nebat oculos depressos et dantes leuatos aut
gtranū dicant aliqui textus / ecce de qua
che ue darra consiglio / ad eligendā uiaz / se
tu da ti medesimo auer nol puoy / et est
morule dictuz / p hoc nō q; quātūcūq; pe
rituf et exptus nō debet erubescere discē
a minori / imo oportet sepe docere ab ig-
aro uulgari. Vñ nō dubito q; Virgilius
ī libro georgicorū multa hūit a rusticis sicut
quos studebat de aliqua re / ī cui⁹ cognitio
nez nūq; deuenire potuisset cū toto suo ī-
genio uel studio et ita dantes qui pnoīa
aliter imitatur uirgiliū / deo stabiz subdit
q; prudens uirgiliis pariut sibi / unde
dixit quandomi allora .s. ille uirgilius .q.d.
bñ diaz filii et rispuose con / .i. aiz leta fa
cie, qī gratulando consilio eius / q; alacer
andiamo ī la .i. uersus eos / qr sūt multū
alonge / che uengon piano / quia fuerunt
lenti ī uia / p hoc notat / q; tales sunt pre-
uenīendi et exortandi ad uiā uirtutis / quā
si nouerunt / nō tū tenuerūt et quia re
cepat consiliū ab eo reddit sibi uicē dicēs
et tu ferma la speme o dolce figlio / quia
si feliciter ītenies uiaz quia uadit uelo
citer et ista tarde .q.d. quia uenisti acuz
ad questionē quā ista tardi et lenta qui nō
nouerūt nisi ī morte / deo bene potes spe
rare qm habes tanto plus gratie a deo .¶

Ancor era quel popol di lon
tano
Dico dopo nostri mille passi
Quātum bon gittator trarria
cō mano
Quādo si strīsor tutta aduri
massi
Del altra ripa esteter fermi
estretti
Com aguardar chi ua dubiādo
stassi.¶

Hic poeta ondit actū illarū aīarū et bre-
uiter uult dicere q; aī uirgilius et ipse
iā uidissent celeriter p spaciz unius miliā-
ris et appropīquarent illis p actū unius
lapidis / illi ludentes istos suos uenientes
tam solicite dubitauerūt sibi et adhesерunt
monti spectantes aduentū rey / dicat ergo
quel popolo / .i. illa turba nūrosa / era ancō
ra delūtano .i. longe a nobis / quanto uno
bono gittator trarit aī mano / ita q; pote-
rant satis hīliter nos uidere / dico da poy
nostri mille passi .i. postq; ueneramus
unū miliare ualde cito / quando se strīse
tutta aduri massi .i. saxis / de laltra ripa .
ī ultimo montis / esbettere fermi estritti /

ubi prius ambulabant disregata lente et plane, et ecce quō et quarē, cōmō christ̄ fi aguardare dubiādo, sicut contingit sepe cp aliqua gens magna militār i sua i mundo isto fi uident a casu aliquos nūcia os uel aurigel uenire cū festinātia uersus se statz firmāt se et dubitat que noua ish portant, et merito poeta fingit cp ish firmauerunt se dubitantes quia ish mirabantur cp ish duo solū ibant uersus eos mltos et velocia uera sua ascendendi ad mōtez, et ueniebant tam festini cum ipsi irent tam lenti.

O ben finita ogni spirita eletta
Virgilio iconmīcio p q̄lla pace
Chio credo ch p uoi tutta sa-
petta.
Ditene doue la mōtagna giace
Siche possibil sie landar i suso
Che perder tēpo achi piu sa-
pui spiace.

Hic poeta ponit orationē Virgily ad illos spūs qui captans benivolentiaz petit ab illis deinde fabulari dicens ergo Virgilio i comīcio, simple dicere illis, ut teneret eos suspensos i dubio, o ben finita, s. i articulo mortis, qr. s. i fine redyistis ad deū et nūq penitentia pōt esse tarda, equi spiritu electi, quia iam estis certi de salute, ditene dolce la montagna giace, i. ubi ista ascendēdi ad montē e procliuor unde dicat, siche possibile sia landar i suso, s. hōi uiuenti, sed adhuc nō manifestat hoc eis, sed expectat reddere eos benivolos magis quādo plus mirabit̄ de hoīe uiuo ut statim patebit et admirat illos dulciter dicens, p quella pace .s. eternaz, chio credo che p uoi tutta sapeti quia omnes ista i uita habuerant bellum cū deo gerentes bellum iniuste cū eccla dei, sed i fine pacificati sunt cum deo, et deo spectant ~~ester~~ uis certissime pacē post iustā purgationē et cōfirmat Virgilius sua petachiē fore iustissimā p una sententiaz nobilissimā dicens che perder tempo achi piu sapui spiace, ista est sanctissima ynia oīz sapientiz sed ut omittat dicta rectorum ipse Virgilius allegantissime hoc dicit ut ubi dicit, Stat sua cuiqz dies breue et irreparabile tempus, ōibus est uite sed fama ondere facti, hoc uirtutis opus, deo bene prudentissimus dantes qui sua uane expenderat magnā partē siue ute, nūc reliquā partem breuis tēporis conabatur bene expendere faciendo ish sanctū opus p quod extendet fama sua ppetua et quereret uitā eternā, deo bn Virgilius hic loquitur contra istos tam negligentes, qui primo ueniebant lente deīn stabant adherentes mōti uiuliter.

Come le peccorelle esthon
del chiuso
Adima adue atre elaltre stāmo
Timidette atterādo locho
el muso.
E cio ch fa la pma e laltre fāmo
Adossandosi alei se la sareste
Semplici equete elonpche
nō sāmo
Si uidio muouere alluenir la
testa
Di quella mādra fortunata
allota
Pudica i faccia enelandare
honesta.

Poeta noster ostendit p unā comparationez p se notā qualiter ille aie se habuerunt ad uerba Virgily et dicit breuiter qp fecerūt more pecudū que i omni sua actione facit quicqd fiat pcedens qr prima retardante cetere demorantur dubitantes, et ita mo prima mouente cetere sequuntur, nec tam sciunt quo tendant quare uel quō ordina sic littera si uidio la testa .i. principiū et caput, de quella mandria fortunata, i. illius turbe magne illarum aiārum fortunatarū qr saluādarū pudica i facia et nelandar honesta, quia disponebatur ad purgatoriū aiz tū fuisset tuta i pudicia et honesta, mouere et uenire. s. uersus nos ad ondendum nobis uiā qua diu aīe nos fuerant ibi allota .i. tunc assimili cōmō le peccorelle esthon del chiuso,

.i. stabulo uel septo, alma q doe atre et ita p omīs ad plures el altre stano temo de tte .s. ex ignorantia atterando. i. inclinando ad e rra, locchio el muso ita hoies uelute pecudes respiciūt qm uident alios respicere, ecco che fa la prima l altre fāno, etiā si illa ia cat se i puteū, accostandossi alley, ita mlt ti adherent opinioni et uite uitiū, et i fo ueaz cadunt simul seaz ille dico aīe simplice et quete et otente i hoc, vnde dicit, e lim p che nō sano, qr ignorant causaz. Et hic nota q comparatio tudetur satis propa qr qrex duz tatarus et simplicī tadtur precedētez, et illa eunte uadunt, et illa stante stant, ita turba multa diiaz igno rantiū sequebatur nūc pcedentez diiaz ze qis Manfredi quot milia houz sequuta sunt i uita ignoranter et beshalutet istaz regem regnātez licet esset i errore magno et ita nūc eū segtur laudabiliter tēdentē ad questionē, et uere magna pars q generis humāi sedet i barcha sub gubernatore ign aro et parit simul seaī. Et hic nō lector q ista que uidetur nuda comparatio de oiculis simplicibus est subtilis et uelut pulerā moralitatē, nā sub ista gparatione, poeta uult dicere tacite q magna pars ho minū uere uiuut more pecudū, iconsulte sine electione uel rōne omia agentes, ea dū q uident alios agere nō cōsiderantes qm faciūt bona uel mala nisi aly sic faciāt et papue sequūtur uestigia rectoriū, qr ut ait Claudianus mobili mutatur semper cum principe uulgus.

Come color dimāçi uidor zota
La luce i tra dal mio destro cāto
Si ch lombra era dame alagrotta.
Restaro, e trassor se i dietro
alquanto
E tutti lialtri ch ueieno apsso
Nō sapendo pche seno altre
tanto.
Sança uostra dimanda io ui
confesso
Che questo e corpo humano
che uoi uedette

P che lume del sole i terra e
fesso.
Nō ui marauigliate ma credete
Che nō sança uirtu che dal ciel
uegna
Cierchi di souerchiar questa
parete.
Cosil maestro, e quella gēte
degna
Tornate, disse entratte i amici
dinque
Co dossi de le mani facendo
insegna.

Hic poeta ostendit quō pdicte aīe ianzerint aliā maiorē dubitationē uiso corpore eius. Cō strue sic lrām, color i. illi spūs sicut mātre dus et quidā aly pcedentes, restaro, qua desierunt procedere ulteriuus, como uedet recta la luce. s. solis deua i terra, dal mio cā to dextro, qua respiciebā a sinistra, vn dicit siche lombra era da me allagrota, que erat primus additus montis, et trascaese i dietro al quanto, s. ex suspitione, et tutti q lialtri che ueniano apresso fāno altre tanto, i. sibi retraxerunt, se nō sapendo il perche, i. ign orantes causaz, sicut paulo m fecerāt alia uice, et subdit poeta q uirgilius q paulo ām monuerat de tempore nō pdendo, nūc uterū uoluit tenere eos suspensos, nec ex pectare q peterēt de re mirabili, a deo tabi pueniit eos, et certificauit de causa umbre dicens, sença uostra dimāda io ue confesso nō rogatus nec requisitus, che questo e corpo humano che uoy uedeti, q.d. iste socius meus est uiuens cū corpo re, p cui il lume del sole i terra e fesso, i. diuisum, et io nō ui marauigliate, licet res sit ualde mirabilis que nunq̄ alias fuit, qua ipse uenit ex spāli gra dei data a deo sibi, vnde dicit, ma crediti che anchi de soperchiare questa parete, i. istū mon tez altuz et rectuz i modū muri. Et finaliter poeta ondit q illi hoc audito statiz onder unt uiā pro qua uirgilius aduuauerat eos a principio, vn continuatiue dicit Cosi di maestro, supple virgilius dixit et quella gente degna. s. pueniēdi aliqn

ad passandum

ad purgatoriū qui saltē penituit īmorte/
disse tornate/ ostendens locū ītroybus/ in
troare nāq; doncha/ quia tamq; digniores de
beus precedere/ quia ille uiuus/ prouidit sibi
meliori tempore quā nos tardi/ et dicit/ co
dosso/ de le man facendo īegna/ s. sequētibus
portantes/ manus altas/ et erectas/ surgiz ōn
dentes/ uiā uenientibus/ alonge/ et uere bri
gosus/ et dantes/ cāi dextras/ sibi fecerūt uiā
multis/ ad uirtutes./

Qvn di lor īcomīcio/ dhi umq̄
t usse/ cossi andādo uolgi il
uiso
Pomente sedi la mi uedesti umq̄.
Jo mi uolsi uer lui/ e guardai
fisso
Biondo era/ e bello/ e di gentil
aspetto
Malum de cagli un colpo hauea
diuiso.

Ista est tertia pars/ et ultima huius tercij capi
ī qua poeta ītroduat unū spm modernū illu
strem/ qui fuit maxime īfestus ecclesie/ et
primo pmittit orationē illius ad se dicens/
et un dilorō. hic erat rex Manfredus dux
principalis illius secte aiarū/ īcomento/ su
ple. i. dicere mihi/ unque tu sei/ i. quicunq;
fis/ ī quo tm reluceat gratia dei/ q tam uelocē
uiuus uadis ad mōtem/ cossi andando. s. ne
pdas tempus uolgi il uiso/ qr poeta iam
incipiebat sibi tergum pcedens eū/ pon mōte
sedi la/ s. i mūdo iuuentutis/ me uedisti unque
et subdit quō parui illi dicens/ Jo me uolsi
uer luy aguardai fisso/ cū ocalo speculatois
ut uiderem si faceret ad propositū meum/
deo statius describit mānfredum ab hitu corp
oris dicens/ biondo era/ ebello/ ede gentil
aspetto/ ad quod notandū q mānfredus ille
fuit corpore pulcer prob; et prudens/ fuit
pulsor/ cantor et amator/ joculator et cari
alum et pulcrarū puellarū semp uestebat
uestibus uiridibus liberalis/ curialis/ letus/
deo multū amabilis/ et graciosus/ sed clari
tates harum iurtutū dehonestabant turpia
uicia/ Erat enī luxuriosus/ e piareus/ ni
hil spūaliter sapiens/ sed solas uoluptates
sectans/ Ambitiosus nimis/ nullū scelus
omittens/ cupiditate regnandi ut qui ī
ore semp hūit illud dictum Cesaris. Nā
si uolandū est/ ius grā regnandi uolandum
est ceteris rebus pietatem/ colens fuit ditissim9
et thesauro patris/ federia et Conradi frīs
et ex regno opulentissimo et ī omībus bellis
que hūit cū ecclā sanct laudabiliter guber
nare regnū suū ī bono statuq; seruare/
propt quod multū exaltatus est ī potentia
in terra et īmari. Manfredus fecit destru
cuitates antiquas si ponit ī apulia que propt
paludes habebat aerē infernū et carebat
portu et transtulit ipam longe/ p duo milia
ria ī littore maris/ quā a suo nomīe Manfre
donia uocauit et fecit ibi portū cū muro
amplissimo ītra mare/ quē molum uocauit
et breuiter potest dici de Manfredo id qd
dicit liuius de hanibale has tantas huius
uirtutes magna uicia equabant. hic Man
fredus natus est ex nobili dna de Marchio
nibus ī lombardia cū qua federicus rem
hūit/ qr aūt poeta tetigerat pulcritudinē
mānfredi/ statim ondit qualit ista pulcritudo
et nobilis aspectus deformata sint ī morte/
illius uolenta bnde dicat ma un colpo. i.
unus ensis auea diuiso bn di cilij/ ita q
habebat turpē cicatricē ī faciae./

Quādo mi fui humilmēte disdetto
Dauerlo uisto mai el disse/ or uedi
E mostrami una piagha a sōmol
pecto.
Poi sorridēdo disse/ io sō mānfredi
Nepote di costāça imperatrice
Ondio ti priegho che quando
tu riedi
Vadi a mia bella figlia genitrice
Del honor di cicilia e di raghona
E dichi alei il uer s altro si dice.
Poscia chio ebbi rotta la psona
Di due pūti mortali io mi rēdei
Piangendo a quel che uolētier
perdona.

Hic poeta ondit qualit Manfredus mani
festauerit se sibi/ qr ipe nō cognoscebat
eū. bnde dicat. el disse/ s. ille Manfredus
mihi. or uedi et mostrōmi una piagha

al petto ſimo / ita q̄ uidetur huīſſe duo mortalia uulnera ī populo ⁊nū ſupra oculum aliud ſupra cor / ubi eſt fons totius uite / quando me flu humilmente del detto / nō udi te umq̄ et reuerenter pp regalem aſpectu ⁊nde dīat / dauerlo uiſto rſiay .i. uidiſſe / umq̄ ipm uiuū et uerū / dīat poeta q̄r nūq̄ uiderat eū / nec uidiſſe potuerat / q̄m dīntel natus eſt eo āno / quo mortuus eſt manfredus / et ſubdit quō manfredus deſcripſerit ſe anōe ab origine / a uiuo / et dīat breuiter / q̄ eſt manfredus nepos conſtantie imp̄atrīcis / ad cuius b̄e fortis itelligentiā / eſt ſciendū q̄ federicus huius natus eſt ex gl̄rania et henrico filio barbaroſſe ut dicetur plene .3°. cap° paradi ſi / fuit electus ſmpator contra octonez quartū / et coronatus et conſecratus ab honorio papa .3°. M°. cc°. xx°. q̄ iperauit .xxx. ānis / quo tempore ſemp̄ fuit ītruſus eccleſie tamq̄ filius ingratitudinis contra matrez q̄ nutriuerat ipm pupillū et exaltauerat dd romanū ſmpiū / quare tā ratione ſuoz uitiorū / de quibus alibi dictus eſt quē auaritie p̄latoruz qui omīa ſibi uolunt quādo possunt / nūq̄ potuit habere bonā patem tā eccl̄a que fecerat ipm nasā fatulem / ſibi ex monacu uetula ō legē nature / et oīa iura humana et diuina rō memor perſecutionū patris eius henrici et aui eius federici primi . ſic q̄ uidere potest / q̄r manfredus hic ſubticat nomē patris / qui fuit ſēper flagellū eccl̄e / et ipſe reconciliatus ē i morte / et q̄r fuit nāls filius et conſanguis mortis eius / ⁊nunc ad litterā dīat poeta q̄ ille / poi ſorridendo / qua ſiluus erat / quod dantes nō putabat dīſſe . ſo ſon mānfredo nepote de conſtantia īperatrice / potius denoīat ſe ab ista ſancta femina q̄ a patre peccatore / et fīat manfredus ſicut mulus qui īterogatus a leone / cuius eſſet / dicebat ſum nepos equi / cū eſſet filius aſini . Simile eſt q̄ ſcribit Stacius ī ſo maioris depolunce / qui īterogatus ab adrasto rege argiuoruū / nolebat propalare nomē patris ſui edipi / q̄ītamis genus erat eius ex matre proprīa / ⁊nū dīat ſibi. Sed mens ſibi conſcia facti cū ſtatur pro ferre patrez / Eſt genitrix locasta mihi. Sic q̄ patet q̄ manfredus fuit nepos conſtātie / nō filius nō ꝓuignus ut quidam gloſſant hoc de dicto Manfredo fīat ſuā petitionē dāta dicens / Ondio te prego che quādo tu redi / i. reuerteris ī mundiz uiuorū / qua uiuus eſ / uadi ad mia bella figlia . ſta fuit alia magna conſtātia / que fuit filia Manfredi et uxor dñi Petri regis aragonū ſtrenuiſſime / cui ſucceſſerūt tres filij . ſ. Alphonſus q adoleſcen-

tulus mortuus eſt / ſ deo nō nominat eū / et Jacobū et federicū / ſ deo dīat genitrice / i. matrē de ſicilia et de ragonia .i. honorabiliū regū / q̄r dñus federicus fuit rex ſicilie / et dñus Jacobus rex ſtragonie / de prē et filius dicetur ītra cap° ⁊nū°. et alibi ſepe et dīat / et diche aluero aley / ſaltro ſe dīcae . ſ. qualiter ſuz ſaluus / licet forte contra uoluntatē tredatur / q̄r mortuus ſuz excōicatus ī dignatione eccl̄e / et aſſignat cām ſue ſaluationis dicens / poſſia ch̄o ebbi rotta la p̄ſona .i. corpus uulneratuz / di doi colpi mortali / altero ī faccie / altero ī pectore ut ita dictuz eſt / io me rendie pīāgendo ex contritione cordis / a quello che uolenter perdona / ſ. deo clementiſſimo / cuius proprium eſt miſereri ſemp et parcere .

Orribil furron li peccati li pec
cati mei
Mala bonta īfinita ha ſi gran
braccia
Che prende ao che ſi ruolge
aley .

Nunc Manfredus ad confirmationē dicti ſui confitetur ī genere peccata ſua ut oñdat īfinitā miſericordiā dei ⁊nū dīat / Orribel foro li peccati mei / ſed ſciendū āt plene hōribilitatē peccatorū mānfredi ī p̄rticulari eſt notandū q̄ manfredus peccauit in patrē / fratrē / nepotē / et matrē eccl̄ie / ſolus āi p̄ſ morti paterne / ut aliqui ſcribunt p̄uenit horā / quod ſi uerū fuit federicus recepit a filio naturali / quod crudeliter fecerat ī filiū legittimū / Conradus aūt audita morte patris deſcendit ex alamania ī ſtaliā / et uenit Romā cū timore eccl̄ie. Deīde tranſiens ī regnū recuperauit ſiciliā et omīa p̄ter neapolim / quez Mam. lete recepit / licet doleñs ī āio / q̄r ipe uolebat dñitz / Conradus āt continuo obſedit neapolim magnis uiribus / qua tandez obtenta omīs rebellēs āicos eccl̄ie tā religiosos q̄ ſeculares contriuit / ex quo ſi dīcuis dixiſſet uidebatur futurus p̄ſequitor eccleſie nō minus tp̄re auo et pro auo / ſed fatū ſue uie ſurpis trahebat eū . Nam cū regnaſſet duobus ānis ītirmatus eſt et ueneno tus opa manfredi p ⁊nū medicū ītimo criſtero ex quo remanſit paruulus filius Conradinus ī alamania natus ex filia ducis bauarie cū pater licet excōicatus reliquit eccl̄am tutricē / Anno m°cc°lxx° poſt mortez federici mortuo Conrado .

Manfredus remansit gubernator regni / q̃ tempore ſ̃nocẽtius papa quartus / aĝ mag̃o exercitu ĩtrauit regnũ / sed nõ post multo mortuus est neapoli et sepultus. Man. / aũit p̃ longã uacationẽ ecclesie / que diu ra nut pluribus duobus ãnis ſ̃ne pastore oc cupauit oĩa / et magno opere ſ̃tudiut con trahere et ǵfirmare aĩ catial fidelitũ imp̃y ĩ tuscia et lombardia / et uolens ſe facere regẽ / concilauit sibi aĩos barbarũ regni usus ergo fraude honesta / ſ̃la q̃ quocũq; magnatibus finxit ſe hre p̃ bral / qudlit. Cõradinus nepos ĩfirmabatur ad mortẽ / de quorũ consilio misit legatos ĩ Ermãiaz ad explorandũ uoluntates legati iḡ profecti ĩ Ermaniã ĩuenerũt q̃ mater Conradini / soluata de ſalute filij tenebat eũ aĝ aliq̃s fi lyſ cretarneſ ĩ eodẽ hĩtu / q̃ uidens magna munera missa / Amanfredo timens ne filio / biberet de eodem poculo quo pater ſ̃ornati aliũ loco pupilli / Cui ambassiatores dederũt uenenũ ĩ confectione quadã / ex quo puer mortuus est / ſ̃p̃i nõ credentes ĩterfecisse / Conradinũ / reuersi Venetias / fecerũt fieri galee sue velũ et cetera ĩstrã nigra / et ip̃i assumpserũt / mortẽ pueri uestimenta nigra et ſ̃m ordinẽ datiz retulerũt / mortẽ pueri / Manfredus assumpta uestre nigra / post magnũ planctũ cũ fauore amicorũ / et ma gno consensu tocius multitudinis / factus fex ĩ sicilia apud montẽ realem ãno x̃pi M°. cc°. lx°. preter mortẽ aũit ſ̃nocentij et longã uacationẽ / electus est papa Ale xander quartus de agnania / qui sedit ãnis vij. Et uidens Man. regni solio flor entem absq; auctoritate appostolica / ex coĩcauit eũ / contumacẽ contra quẽ misit unũ legatũ / sed mortuo Alexandro / Creatus est urbanus. ſ. de Cuitate Turone in francia / qui uir ignobilis q̃ẽ sed nobilis uirtute aĩ / uidens ecclam conculcatã uiri bus manfredi / quasi ĩ tota ytalia que posi derat exercitum ſ̃racenorũ ĩ patrimonio petri / fecit p̃dicari crucez / contra eos / quos repulit ĩ apulia / et ut ato ducẽ celebrauit consiliũ / ĩ quo proposuit quo nõ eccla subru gata a Man. qui nõ degenerabat a maio ribus suis / qui semp tribulauerũt eccl'az. Ideo ad reuocãdũ libertatẽ uidebatur sibi mittere pro fratre Carolo boni Lodouici / regis francie / de quo facta est mentio sup̃ et p̃demũ / multis dictis ĩcõmendationem / Caroli cũ magno ascensu oĩũz Caroli / uocatus ĩ Manfredũ / qui ueniens ĩ italiã tã feliciter q̃ felicit' habuit victoriã de / Manfredo apud beneuentũ. Postea de / Conradino ut plene dixi ĩ forni Capl'o / xxviij°. ex dictis ergo uidet ſi magna fue / rint peccata Manfredi / sed maior est / misericordia dei / deo dicat / mala bontati ſ̃fi nita. ſ. deus. asi gran braça che prende / cio che si riuolge / aley. ſ. per penitentiam / quia recipit ĩ gllos / quibus eccla claudit gremiũz. /

Sel pastor di cosença che ala
chaccia
Di me fu messo p̃ clemẽto allora
hauesse ĩdio ben letta questa
faccia.
Lossa del corpo mio sariamo
ancora
Jnco del põte p̃ſso a beneuẽto
Sotto la guardia de la graue
mora.
Or le bagna la pioggia e muou
el uento
Di fuor dal regno quasi longo
il uerde
Doue le trasmuto a lume spento.
p̃ lor malediction si nõ si p̃de
Che nõ si possa tornar lettemo
amore
Mentre ch la spança ha fior del
uerde.
Vero e ch quale ĩ gtumatia more
Di sancta chiesa / ancor chl fin
si penta
Star li cõuien ta questa ripa in
fore.
p̃ ogni tẽpo chl ce stato trenta
Jn sua p̃ſũptuon. se tal decreto

Piu corto p buon prieghi nō
diuenta.
Vedi ogi mai se tu mi puo far
lieto
Reuelādo ala mia buona gostāza
Come mai iusto. eanco esto di
uento
Che qui per que di la molto sa
uança.

Hic Manfredus tangit īplacabile oduī pre
latoruz contra se quia eraz post mortē queri
uerunt uīdictaz de eo faciēdo ossa eius abia
ex̄ regnū. vnde dicat. sel pastor di costança.
.i. archiepus Consanus. che fo messo .i. lega
tus p Clementē papā. allor alla caza dime.
.i. ad īquisitionem et precautionē corporis mea
auesse īdio ben letto questa facia. s. miseri
cordie dei. et si iudisset me misericorditer
receptū et saluū siait tu me uidesi lossa del
corpo mio seriano ancora. s. sepulta qr nō
abiecta fussent. i eo del ponte. Aliis quod
dī Calor. ppō ad benuēto hec autus samī
niy olī uocata est maleuentū. sed postea mu
tato nōie p romanos dicta est beneuētam
ut dicat Liuius. et dicat sotto la guarda de la
graue mora. i hoc tangit misā sepulturam
suaz. ad cuius itelligēt am. qr hec littera est
male itellecta est sciendū qp Manfredus in
ultimo plio quod gessit cī Carolo apud bene
uentū teseruis asiūs et dezelictus igessit se
i meduī furorē belli. siaut est scriptus iferni
C. xxbm. ibi pugnās prohibitus prostratus fuit
et quesitus tribus diebus nec poterat iuēiri
qr intrauerat aciem sine īsignibus regalibz
nec poterat sciri si erat mortuus uel captus
aut si euasi erat tandē unus ribaldus de sua
gente recognouit eū p multa signa corpous
suu i medio campi ubi fuerat acerus prelii
et ponens nobile corpus p transuersu iz uniuc
Asini ueniebat clamādo cī exaltatione. o
ego īuenī Man. sed unus Baro Caroli īdig
nans pussit eī fustē et corpus pīcauit Ca
rolo. Carolus itimo faciens uocari omnes
baronos captos petuit si illud erat corpus
Manfredi. q omes timidi respondebāt qp sic.
sed potens rex est amor et timet conspectū
regis uictoris. nō arma militū uictricia
nō supplicū. nō carcere. nō mortz. Ham
comes Jordanus uidens corpus amati re
gis factū fortune ludibriū. mānibus pau
sit sibi facaem. et clamans cī planctu dix

heu mihi dñe mi quid est quod uideo ex quo
fiui laudatus ualde a militibus francis hic
Jordanus fiui uir nobilis de pedemōtuz i lō
bardia affinis Manfredi acceptus et carus
sibi sua probitate et fidelitate. Ideo Man.
fecerat illi comitē. et dederat illi terras mul
tas i regno ex quo fecerat eū magnū dñm
et tamen Carolus misit eum i prouincia. et mo
ri fecit eum i carcere duro. Carolus rogatus
a militibus suis ut faceret honorē sepulture
tanto regi rīndit libenter facerē nisi esset
excōicatus. nec uoluit qp sepelliretur i sacra
to. sed sepultus est uelut miles q̄arius ap
pedes pontis beneuenti et sine ulla pōpa
exequiarū et sup fossā eius singuli de exercitu
Caroli iecerūt singulū lapidē. ex quo facta
est ibi magna congeries lapidū. et hoc est qd
dicat. sotto la guarda de la graue mora. vn
aliqui exponūt mora pro mola sepulture
similis acerui lapidum factus est sup corpus
assalon. qui īterfectus fuit et dejectus i foueā
siaut ei alia fuit oppressa multitudine peccato
rum. ita corpus fuit oppressum multitudine
lapidū. nec tñ ossa Manfredi diu quieuerūt
ubi prino remota alba abiecta sunt i aquā
dicat ergo. or le bagna. s. ulla ossa. la piogia
e batte el uento. qnia sunt īsepulta. de fuor
dal regno. et ecce locū qui longo iluerde. i.
prope. Aiunt dictū urride. quod iter regnū
et Campaniā descendit i mare tirenū. et dī
doue la trāsmuto. s. ille pastor Consentie
alume spento. i. candelis extinctis cī excō
catione et maledictione. Et nō qp Consētia
fuit olim cautus lucrīe unde fuit henricus
miles qui pro Carolo pfecto Bornatus qui
tauit regale diadema i pīlio contra Contra
dinū de ista cautate fuit frequenter mētio
nez Liuius p lor maledictione. exponunt
aliqui ossuz meorū. tu uō expone et meius
s. pastorū ecclesie. si nō si perde. i. nō ita i
totuz tollitur. che nō possa tornar lo terzo
amor. i. grā dei ad homem. mentre che la spe
ranza affior del uerde. i. aliquid uiriditatis
.q.d. donec homo i uita non desperat. Et hic
nota qp aliqui dicāt qp Manfredus i extremo
uite reduxit ad deuz. sed certe istud scire
nō potuit poeta qr Manfredus incognitus
mortuus est i medio furore belli. sn uita tñ
uoluit aliqñ concordare cī ecclesia. et sa
cere affinitatē cī Carolo ut ego uidi i qby
eplis suis. Dico q qp dantes hoc fingit quia
sub ista fictione intendit hanc conclusionē
qp nullus est tam sceleratus. tam excōicatus
qui i extrema morte nō possit redire ad
deū. exemplo Manfredi qui fuit tā i fel
tus ecclesie. licet pater plus quē poeta
posuerat dānatus iter epycuros. Et mā
fredus respondet alteri questioni tacte
poterat dicere dantes. quid q̄ iudicat

ista excōicatio. et qr excōicatio uista uel iuista timenda est. Rīdet Manfredus qp excōicatus ē longus remotus adeo et p gñs potest tarditus redire ad deū bñ dicat uere che quale/i. qui cūqz more ī cōtumacia de sancta chiesa qr .s. nūq reconciliatur ecclesie ī uita amor chal fin sepenta/.i. ī extrema morte quis redeat ad deuz cū spe/star li cōuen da questa ripa ī furore/i. extra uiaz montz purgatory/nec po test ītrare ipm trenta .s. tpribus/p ogni tpo che gli estato ī prosumptione/s. excomunicat. Et hic nō qp poeta pōt nūz pro nūo. ita. u. poterat dicere. x. uel. xx. sicut xxx. Manfre dus āt. xy. ānis quibus regnauit steterat ī ytalia mala ecclesie/ita si ponaz pro singulo anno xxx. habebit magnū nūz amoruz/et sic iuste dicere qp qui dilatat differt pniaz. tarditus re capit graz/et multiplicantur peccata eius/qr inmū peccatū est caūa alterius et uē lector q cūqz plūmit ñ eccl'az grauius punitur ī illo mundo etiā hystoricē loquendo/sicut me morabile exemplū hebu hēmus ī ista illustri stirpe siue iue ne alia ex quera mus/potest uidere manifeste uidiciū dei sup eā/Primo nāq federicus primus post multa aduersa transiens mare suffocatus ī fluīe Anthiochie oronte qp hodie dicitur ferrum/Henricus filius post multas rebellationes ītestinas debellatus et federicus ius oūz priorū suorū et posteroz potentissimus a filio proprio dr suffocatus. henricus primo geītus federia fractus hostis patri ī ulmus carcere obyt uel se occidit et eius duos filios. Man. fecit mori ī carcere Conradus alter filius federia ī ytalia uenenatus ē p Manfredū. Man. uctus a Carolo peremptus est ī filio prelio cum filios et filiam Caroli fecit ī carcere mori Conradinus adolescentulus cōradi pdicti filius uctus a Carolo decapitatus fuit infelix qui euaserat ab insidys Manfredi littoris gladio reseruatus/Henricus mortuus est ī longo carcere bonōiensiuz. Cōradus de anthiochia qui descenderat de stirpe federia/captus ī sicilia p Guidonem de monte forte/decatus et castratus/suspēsus fuit hinc finē hūit domū sueue toto orbe īclutā. Sueui. u. olim fuerūt potentissimi oūz germanoz/ut sepe pz apud Julium cesarem unde Julius cesar q primus romanoz ducatz transiuit rhenū/ī germania uicit Ariouistū regē suenoz stirpis/ex his ergo inde qp poeta noster ī ista mā/ī qua tractat de rebellibus ecclesie de industria eligit sibi hanc domū/qua nulla umq fuit īfestior ecclesie/de qua tamo potuit dici illud quod dicit Lucan de domo pompeiana/O miseranda domus Et subdit Man. qp licet sic dixerit de longo tempore relegationis/tamen pōt breuiari pabulo uite. Unde dicit/salubre sit tale decre to .s. iudiciū dei/nō dubitat pia corda per

bon preghi/et ultimo concludit orōnes suaz dicēs bedi ogimai si tu me puo far leto/reuelando alla mia bona constantça .s. filie sue que uiueb at adhuc/et ī qua sola sperabat īmundo que fuit elementissima dna/de qua dicetur sepe ī isto libro/et bene merito uocat eā ysantham bonā/quia noluit mori Jndignacion ecclesie/sicut pater suus Man. ymo uenit romaz cuz rege Jacob filio suo/et reconciliata est ecclesie/como may Justo .s. qualiter uelor ītrare pur gatoriuz/che qui .i. ī isto loco/molto squantça p quelli de la/i. p uiuentes ī seculo uno ad quod redditurus est./

Quando per delectançae ouer per doglie Che alcuna uirtu mia cōprenda L'anima bene ad essa si raccoglie Par chamulla potēça pui ītēda

Postq ī superiori Capitulo proxime pcedenti poeta noster tractauit et determinauit de .2. negligentiū qui distulerūt pniaz ad ultimuz uite pp excōicationem. Hunc ōnter ī isto Cap°. iij^to agit et tractat de .3. spe negligentiū qui cessā uerunt facere opa meritoria usqz ī finē pp solam pigritiam et ignauiā et presens capl'z uidetur p se distinctiz .i. 3. partes generales. Jn prima quarū poeta animaduersi se ad pcedēta describit suā dispositionē et uiā p quaz ītrauit ad montez/Jn secunda describit hemis pheriuz celi uisus/hemispiū ī feriorus ibi. a sceder a po nemo/Jn tertia et ultima describit sectaz isto riz pigroz et imū illoruz ī spāli q moderne fuerat sibi notus ī uita ibi ma se te piace. Ad primū dico qp poeta describit pcontinuaz dispositionē suaz barca mā, pcedentez et illud capitulū nō est minus subtile q pcedens aut prima pars est mālis et astrologica .3. moralis. Et in ista prima pte animaduua poeta sententialiter uult dicere qp ipa cuz tanta attentione steterat ad audiendū regē Man. loquentē secū qp multū tpus trāsiuerat qp ipe nō ppenderat: uolens aut hoc ostendere pmittit astractionē que aliquādo accidit aīe nostre. s. qp adeo interdiu occarpatur ar ca una passionez qp nō uacat alias alteri rei de mūdo qp sicut ptingit ī forti lethea ul trisha a/sicut aliquis abstrahitur arca cantū uel arca planctiz/quod nihil aliud sentire uidetur. Hunc ordina tam/que nō est mi nus itricata/q sua abscondita. Et ostendit

sic l anima .s. rationalis et intellectiua / per ch ad nulla potentia piu intenda .i. uidetur uacare nulle potentie priculari / sed tra potentie intellectue / quando bene si racoglie adessa .i. qn ipa aia fortiter se restringit ad se p delectanca ouer p dolore / .i. pr gaudia magna uel dolorel / che alcuna uirtu nostra si coprenda .i. quos delectationes et dolores aliqua nra potentia sicut auditiua uel uisiua / ita capiat et recapiat fixe / aliqu textus hnt / l anima bona .s. prima littera est melior et ognuo confirmat et glosat dicta sua p effactu dicens / e pero qn se de cosa ouede sr / ad delectabile uel tractabile per potentiaz sensitiua / che tenga forte assi laia uolta .i. aiaz intellectiuaz intentaz et ligatam circa illud unu . uasse .el tempo e lomo nō si nauede .i. nō ppendit et declarans hoc dicat che altra potentia e quella che a scolta .s. sensitiua p auditu / e altra e ql la che ha laia i terra .s. intellectiua / questa e quasi ligata .s. intellectiua que est tota dedita nr ex passionibus sus / et quella e scolta / .i. et potentia sensitiua est libera ab intellectu . /

C questo e ontra qllo error ch crede

V nanima souraltra i noi sacēda
C pero qn sode cosa o uede
Che tegna forte asse lanima uolta
V asse il tempo el huon nō se ne auede.
C haltra potēça e qlla ch la scolta
C altra qlla ch lanima i terra
Q ueste quasi legata e quelle scaolta.

Hic poeta tacenter damnat unu errorem ad cuius cognitionē est notandū quod fuit oppinio quorūdam philosophoū antiquoz q i hoīe esset triplex aia distincta .s. uegetatiua / Sensitiua et Rationalis / et q per uegetatiua fetus recarpet incrementū sicut plante / p Sensitiua haberet sensus postq fetus esset formatus et organizatus sicut et bruta hnt / et p Rationalez intelligeret et esset homo / et sic una aia accendebatur supra alia ut dicatur i littera / que errore poeta reprobat / quia si hoc esset uerū / sequeretur q i quolibet puncto uel instanti qlibz istarū triū aiaruz operaretur potentia sua p se / quod patuit nuc esse falsum. C arca caliz cui / qua aia cui sicut uacauit potentie sue intellectue / q sensitiua nō ppendit de curfu solis ueritas tam est / q una et eadem aia rationalis habet dictas res potentias / sicut dicitur .xxb°. cap°. huius purgatorij. Ad hram q dicat poeta / Et qsto .s. quod dictū est de aia i totiz occupata / e i ontra quello errore .s. prauū / che crede / et male / chuna aia sourà altra i nuy sacenda et hic est parentesis .i. una interpositio.

D icio ebbio sperienca uera
V dendo qllo spirito e amirādo
C he ben cquata gradi salutera.
L o sol e io nomera acorto. qn
V eīmo oue qlanime a una
G ridaro a noi. q e uostro dimādo.

Hic poeta applicat earum positū de aia ad suū propositum dicens dico / .i. de tali occupatione / ebbio isperienca uera uedendo .s. cū integritate aie / quello spirito .s. Manfredū recētem / et admirando / quia dicebat tam pulcra et admiranda / tam pulcra et notanda de infinita misericordia dei / et uere potentia intellectiua nostri poete fuit valde occupata circa pulcra fictionē factaz de Manfredo q multū expenderat tpis / licet nō iutiliter / unde dicat / che bē cinquanta gradi salito era il sole / uult dicere q iam transiarent qn iij hore diei quia sol ostenderat supra hemisperiū illud .p. L. gradus. Nā totus Zodiacus diuiditur in xij. signa / et quodlibet signū / habet xxx. gradus / et sic totus Zodiacus sm astrologos ptinet gradus 360. et nō intelligas de motu proprio solis qr sol stat p unū mensem i uno signo sz de motu firmamenti uolento sm nota q firmamentū mouetur de oriente i occidentez suo motu naturali / et trahit secum omnes speras planetarū i una die naturali / sz i xxiiij. horis. Sed sol et alij planete mouentur contra firmamentū motu proprio. Accidit igitur de sole sicut de formica sup rotā que mouetur motu contrario motui rote / ita q rota facit sepe totā reuolutionē suā / an q formica procurrat unū clauū rote / Sol igr mouetur i suo signo sed uelociter tactus a fir

mamento erant totī celū ī una die / Dicat q̄ poeta, et io nō mera accorto .ſ. de tanto diſcensu ſoliſ quando uenimo .ſ. ad locū, doue quelle aīe ad una .ſ. ſimul, grido ad noi q̄ e uostro dimado .q.d. hac debēt intrare. /

Magior apta molte uolte īpriā
Cō una forchetella di ſue ſpine
Luon dela uilla quando luua
ībruna.
Che nonera lo cale onde ſalime
Lo duca mio e io apreſſo ſoli
Come danoi la ſchiera ſe ptine.

Hic poeta deſcribit ītroytū montis arbiz et aſperū p una cōparatione domeſticam de uado aſpero et arto unde q̄ unitor claudit alz paual ſpinuſ, quando una ī capit maturari, unde dicat, lomo della uilla, .i. ītr cuſtoſ uel cultor uinee ī pruna, .i. ſpinat. Hā primus eſt arbor ſpinoſa, molte uolte āī una forcatella de ſue ſpini .i. āī paual ſpinuſ qual capit āī forcilla, quādo luua ībruna .i. maturet at, quia ī una nigra acaus apparet maturitaz et taliſ hētur cōiter florentie, magior apta .i. uadū latuſ, che nō era luchalle .i. ſtricta ſemita, onde ſalua lo duca mio .i. Virgiliuſ qui ſemp p̄cedebat me, Et io apreſſo .ſ. ſalui q̄r alie aīe nō intrauerant uia iſtam, unde dicat, como danuy la ſchiera ſe partine .i. q̄ acaus q̄ed illaz aīaruz, quā ducebat rex manfredus recel ſit anobis, quia poteſt uagari arcu montez ſed nō ingredi. Et hē nō q̄ iſta comparatio que ſudetur ita ruſtica eſt cauſa. Hā poeta noſter uelut ruſticuſ huc uſq̄z fuerat ſiluеſtriſ et ambulauerat p ſiluā .i. materiā uiaoꝝ aſperā et īaultaz .i. māz uirtutū que fuerat ſibi acerba huc uſq̄z, ſed nūc īcipiebat pariaſi mula ſentire maturitatē et dulcedinē euiſ, ſed adhuc aliqua ſpine peccatoꝝ claudebant ſibi uiaz, que ab inicio uidetur ualde arta et ardua, ut bene iam dictū eſt, ſed meluſ ut plenuſ tangit ī iſto capło. Nota etiā q̄ hic eſt primuſ ītreſſuſ montis, de quo poeta breuiter uult dicere, q̄ licet ītroytuſ uinee ſit diſcaluſ ad ītrandū tali tp̄e. Tamē iſte ītroytuſ montis erat difficilior ſine cōparacione, ut ſtatiz moſtrabunt ꝙ parationeſ ſequentes. /

Vaſſi īſanleo e diſcēdeſi īnoli
Montaſſi ſu ībiaſmātoua et ī
cacume
Coneſſo ipie ma q̄ conuien
cō uoli.

Nota q̄ iſte due uie ſunt due ſtrate, quaz una deſcendit de monte ſancti Leonis, et alia aſcendit ad montem Bismantue, et ſunt ſatis longe ab inuicem, ſed ſunt ſatis prope ad montem ſancti Leonis, et ſunt ſatis longe ad montem Bismantue, et ſunt ſatis longe ad montem Bismantue, et ſunt ſatis longe ad montem Bismantue.

Dico cō lale ſuelle e cole piume
Del grā diſio diretro a quel cōdocto
Che ſpāça mi daua e facea lume.

Hic poeta noſter expliat difficultatē et aſpiratiz uſum loa p̄ comparationeſ pulcriores, et uidetur uelle dicere ſūmarie, ſi bn̄ recoquo et reuoluo ī mente mea, numq̄z reperiꝝ ī mundo noſtro aliquē locū ita aſperum, ad quē nō poſſit fieri aſcenſus et deſcenſus aliquo mō. Haz aī pedibuſ uitur ad montez altiſſimū ytalie, ſed ad iſtū nō ſufficiūt pedes et manuſ ſine aliſ dicat ꝙ vaſſi ī ſanleo aſcenditur ab hoīe iuuente ad quod ſcendū eſt q̄ ſanctuſ Leo eſt Cuutal romandiole ī monte feltro iam ſatis deſerta tp̄re uiri poete, et hodie pluſ ī altiſſimo rhonte ſita, montibuſ altiſſimiſ congregatis circūcincta, ita q̄ recolliqui nō poſſit ītra fortalicia fructuſ et diā neceſſaria ad uictū et ſubſtentatio nez humane uite, ſicut et ſanctū Marinū Caſtrū ſibi et munitiſſimū et optimū, diſtans a ſancto leone p̄ quatuor miliaria mirabile fortalicia. Et nota q̄ comparatio eſt propriſſima, Hā recte cautal purgatorij eſt ſimilis ſancto Leoni quid eſt ī altiſſimo monte ſituata et eſt deſerta, hmī rarof hītatoreſ, ubi īfrenalis eſt ſequenſ gentibuſ et eſt fortiſſima tuta ab inſidijs et īſultibuſ hoſtiuz ſicut ſanctuſ leo, et dicat, et deſcendeſſi īnoli, Nota eſt quedā terra antiqua īripa fluuij ſup̄ mare ſubiecta monti altiſſimo ſcabroſo ad quē eſt difficilis deſcenſus, ita ut noli uideatur recte dicē deſcendenti, noli ad me accedere. q.d. poeta tacate ego deſcendi aī pedibuſ uſq̄z ad profundiz abiſſi, ſed hic nō poteram aſcendere ſine aliſ q̄r difficilius eſt aſcendere q̄ deſcendere, ut dicatur mſtra et dicat, montaſſi ſu bſ biſmatua, et hoc opz ſcire, q̄ biſmatua eſt petra mōtanea ī montibuſ rotq̄, tota ſaxea unua altiſſima, ita q̄ ſuꝑat omneſ colleſ uicinoſ et una ſolaz uiaz habet ī circuitu quam pauci defenderent alio mūdo ī cuiuſ limitate eſt planicieſ que colitur q̄n

est oportunū loca arāuiana sunt siluestria et
aspera vnde hītantes ī plano ituus fugūt ad ulū
locus tutissimū tempore belli. Accidit aūt q
tpre quo henricus sextus uenit ī lombardiam
cū Gibertus de corrigio dnus parme queisset
cū eo, quā tū postea desciuit nobiles regni ml
tus timentes sibi de henrico deliberauerūt reli
cta prīa, sicut olim atheniēses fecerūt ducere
se ad pdictas petrā ī expugnabile et ibi expecta
re ad tempus ad euitandū impetū belli sed nō
fiunt expedientes, quia dictus gibertus recedens
a Campo Imperatore ītauit bononienses et
florentinos et alios contra illū Erat aūt Ci
uitas regina ī magno flore sequenti multitu
dine populi habundans multis nobilibus do
mibus, quēī tam breui arsit deuenit ad tan
tā desolationē q̄ eius aues sunt dispersi per
totā ytaliā. Et hic nō q̄ hic mons bismatee
uidetur habere magnā similitudinē cū mōte
purgatorij quia est altissimus mons elatus
ad sidera fortissimus ex uno saxo ad quem
nō ascenditur nisi p uiā uiā tortuosam et ī
similitate est fortis, ubi homo stat tutus ab ho
stibus circūstantibus vnde strepitibus belloū
et hec oīa inuenies ī hoc monte purgatorij si uo
les pscrutater ītuendo vnde homo stans ī simi
tate ilius petre uidetur oīa habere sub pedi
bus, ita q̄ terra īferior uidetur esse īfernus
ūbimus sta ulterius positus ī simitate mōtis
purgatorij. i. ī pfectione uirtutis uidetur hre
īferni sub pedibus suis qui est locus suppo
situs et oppositus ish et sic propinquius celo
speculatur alta et diuina ergo bene dicit poeta
montasti sui ībismatea et ī camme. i. usq; ad
simitatē que plana est et addit et ī cammē
ꝑ dicit qr ī ista simitate est una pars ī extimo
eminens et altior. Modo uult dicere autor q
nō soluz ab hoīe potest ire ad simitatē istius
montis, sed etiā ad illi cammen pscalare,
nō q̄ dicat sicut aliqui ignoranter dixerunt
q̄ cammen sit aliud locus distinctus ab isto
.s. unū Castellū altissimū quod nesdo et to
tum est uanū et ꝓter ītentionē poete, et ut
alto dicā, iste est singularis locus fortissimus
ī lombardia, sicut samarinus ī romandiola
et tū uterq; additur, vñ dicit ameto ipse
.q.d. cū labore corporali ma qui .s. ad mon
tē purgatorij cōuien cum uoli et quia dixe
rat ī precedenti caplo q̄ ipse nō habebat alas
sicut angelus ad ascendendū. ratione uidea
tur nunc desperare gloriat dictū suū et ondit
q̄ homo potest facere sibi alas vnde dicit
dico colui isnele. i. uelocibus et cum le pi
ume del gran dilio i. cū pēnis magni deli
derij. i. cum labore ad ꝓcedente tēpe. Ideo
dicit dietro a quello con dreto. i. virgiliū q
faciebat sibi scortam et saluū oductiz, che
speranza me daua .s. ascendendi, licet uidere
tur durus ad illis, et facea lume, quia erri

gebat eum ī altum.

Noi salauamo p entro il sasso rotto
Ad ogni lato nestrīgea lostremo
E piedi e mani uolea il suol di sotto.
Poi ch̄ uoi fumo ī su lorlo supmo
De la alta ripa e la scopta piagia
Maestro mio dissio che ua farēo.

Hic poeta descripta difficultate ītroytus valde egregie, nunc describit eorū dicens. Dui saleuā .i. ascendebamus ꝓt orientes per entro el sas so rotto .i. uuā excauatā ītra montez que ua erat alateribus arta et ītrcuus aspa Id eo dic et ogni lato nestringea lostremo, ita q̄ ade xtra et asinistra tangebant ripaz, quia ang ustia est ua uirtutis et quod plus ē ab ill sol. i. terra disotto uoled piedi e man i. exi gebat q̄ manus sicaiuuarent pedibus sicut uidemus accidere ascendentibus montez aspeū et pedē potest ītelligere amorē et affectionē p manus operationē quia uirtus moralis ī operatione ꝯsistat et uult phus ī primo ethicorū uel dic q̄ nō solū bona āi dispositio sed etiā opis satisfactio req ritur tendenti ad prīaz et subdit quō pe tuerit a virgilio de ulterius ua tenenda dicens, Maestro mio .i. o virgili q doausta me omez uiā dissio che ua farimo poy che nuy fomō su lorlo supino .i. postq̄ puenimus ad finē illius me cauate ī ultiā extremitate de la alta ripa .s. illius montis alla scopta piagia quia prius uerat co pta intra illaz uiaz.

Et egli ame nessun tuo passo
chagia
Pur su al monte dietro ame
acquista
Fin ch̄ napaia alcuna scorta sagia.
Lo sōmo era alto ch̄ uūcea la uista
E la costa supba piu assai
Che da meço quadrant accētro
lista.

Hic poeta ponit responsionē virgilij, ad optiō consilio arcā nouā uiā dicens .s. respondit nessun tuo passo cagia .i. declinet ī dexterā

uel ſinistrā quia ibi nō erat ſignata uia certa
Ideo nō erat recedendū a ducē q tenebat me
diū rationis vnde dicit pur ſu al monte / i
tendens ī altum dietro a mi acquista / ſequi
ens uestigia mea ſin che nappaia alcuna
ſcorta ſaggia .ſ. que ſcit docere nos uiā ſic
ſcat paulō ante alia turba aīaruz et deſcri
bit altitudinē montis poeta et rectitudinē
uie p umā nobilē comparationē dicens lo
ſonno era alto .i. ea ratione montis erat altum
et tantū che uīcea la uista qr oculus humā
nus nō potest aſſimere ſiimutatez ſitus mō
tis q attingit celum ut ſepe iā dictuz ē / et dice
tur ſepiūs et la coſta .i. latus montis et repē
tia montis aſſai pui ſuperba .i. multo plus
rigida et recta che lista .i. linea da mēgio
q̄drante ad centro et nō intelligas lector
ſicut multi male ītelligunt q̄ iſta coſta ſcit
ita recta ſicut una linea longa que reſpicat
ſurſum / quia ſi ripa fuiſſet admodum mu
ri nūq̄ dantes potuiſſet ire aī pedibus ſuis.
vnde diduuſtis quotiens uirgilius portaue
rat euz ī inferno q̄n ī ueniebantur tales uiaſ
ſed p purgatoriuz numq̄ portabit ipm. Ad
ītelligentiaz uſō huius q̄ patronis debes notare
q̄ tria ſunt inſtrumenta quibus utuntur aſ
trologi .ſ. ſpera materialis p quā ōndit
corpūs celi aī araldi ſiui / cuius cognitio ē
neceſſaria ad cognitionē poetaruū. Scaīdū
uocatur aſtrolabiuz quod eſt inſtrumentuz
ſpiaī recte admodum maſoriy / ī quo ōnditur
tota diſpoſitio celi. Teraū uocatur quadrās
eſt et eſt quarta pars aſtrolabij / ī quo ōtine
tur breuiter quicqd cōtinetur ī aſtrolabio
et ut dem exemplum groſſum / iſtud inſtru
mentū eſt ſicut ſi recte duydas unuz ī alo
ruū ī quarta quarteria equalia / quoruū una
pars uocabitur quadrans. Moduz ad propo
ſitum ī iſto quadrante eſt linea media que
ī apit a centro .i. ab illa puncta acuta / et tra
hitur equidistanter uſq; ad extremā araī
ferentiaz / et iſta linea ſi ponat quadrantē
ī plano ī uno latere ſuo iudebis plane
q̄ ſtabit ſaltat alte / ſed nō nimis / ita q̄ ſi
dutor diat q̄ coſta montis erat magis ſup
ba q̄ linea / iſta uult dicere ī effectu q̄ erat
multi difficilis ad aſcendendū / ſed hō tn
ī poſſibilis ſicut potes clare iudere ī figu
ra hic alatere poſita. /

Io era laſſo quādio cōmiciai
O dolce padre uolgiti erimiā
Comio rimagno ſol ſe non
reſtai.
Figliuol mi diſſe ī ſin quiui

ti tira
Aditādomi un balço poco īſuie
Ch da q̄l lato il pogio tutto gira.
Si mi ſpronauan le parole ſue
Ch io mi ſforçai carpando a
preſſo lui
tanto chel cingio ſotto i pie
mi ſiie.

Hic poeta deſcribit laſſitudinē ſuaz quam ī
breui contraxit ī uerbere iſto aiz conſilio Vir
gilij dicens / Io era laſſo .ſ. ualde ato / quādo
icomenciai .ſ. dicere uirgilio q̄ nimis celeriter
procedebat ī ua / e dolcē padre uolgiete .ſ.
retro / erimira como io rimago ſ̄ solo ſe no
reſtai .i. remaneo ſine te / niſi arreſtes te
et expectes et deſ ſpacaū reſpirandi / et p
hoc poeta uult dicere / q̄ licet ipe haberet
aīuz promptuz tn̄ habebat corpus debile
et uīe hominis tendenti nimis dd tā arduū
iter vz montis purgatorij / Modicaſ labor
eſt ſanus et defacile fatigatur / ſdeo ponit
reſponſionē uirgilij dicens / et ille virgilius
diſſe figliolo mio. uocat eū filiū quia uocau
erat euz ī patrez / ī fin quiui tutta / .i. uſq; ad
iſtū certuz / unde diat / et aditomi imo balzio
.i. digito demoſtrauit mihi unuz gradum
imo poco īſuie .ſ. propīquū ſibi / che da q̄llo
lato dl pogio tutto tuta .i. mons totus decli
nat et declinatur / Et p hoc moraliter āmo
net q̄ homo tendens primo ad uirtutem
debet cū moderamine certo gradatī aſcen
dere et eligere ſibi omī die certā particulā
quia totaz uirtutez nō poſſet cito et ſimul
amplecti. ſdeo bene uirgilius aſſignauit
ſibi certū terminū / ſdeo ſtatiz ponit effectu
huius boni conſilij dicens / ſi me ſperuaron
le parole ſue / .i. adeo ītenderunt me
ad uiā / chio me ſforzai carpando a preſſo
alui / quia quando homo eſt factus certus
de termino propinquo nō ita grauatur
quātuzcūq; ſit ardus / unde diat / tanto chl
anchio ſotto i pey me ſtu .i. donec aſcendi
illū gradum quez moſtrauerat mihi / Cin
ghiuz enī uocant montani Conaç quādā
que appet naturaliter ī ſuya / et ſic regerunt
ibi aī corpore ſed nō aiz aio.

Aſeder ci ponemo iuu amē
duu

Volta aleuante onde erauā ſaluti
Che ſuole arriguardar giouare altrui.
Li occhi prima drizai abaſſi lui
Poſcia ualzai al ſole e amiraua
Che da ſiniſtra neraua ferui.

Iſta eſt ſcaūda parſ generaliſ, ī qua poeta noſter deſcribit diſpoſitionē orbi illiſ exiſtētiby ī illo hemiſpio, et primo cōtinuatſ dicta dicendi ōndit, quō dederit ſe quieti corporiſ et labori mentiſ dicens, Ambeduī ſ. ego dantes ſeſſiſ et virgiliuſ grā mei, ce pōnimo aſedere uy. ſ. ī illo balcō ſiue anchio pōſtenſo et uere erat opuſ quietē horta ad iſtam ſpeculationē deſcribendā, uolta ad leuante. i. uoluentes uſiz uerſuſ ortum ſolis, onde erauan ſaluti. i. a qua parte orientaſ ītrauerauamuſ primū aſcēſum mōtiſ, che .i. qui orienſ ſole giouare. i. delectare, altrui ariguardare, et tangit modū ſue īſpectionis dicens qp ut reuigoraret uſiz ad reſpiracendū melius ſolem reflexit oculoſ ad ptam unde diat, quochi prima drizai abaſſi lui. i. ad extremā ripaz illuſ īſule plane et baſſe ubi ſol primo oriebatur et ubi fuerat totuſ rore, et amictuſ ſuneo a virgilio. q. d. tacate ī mente ſua, ſi nō tantū me humiliaſſem nō eſſem tantū exaltatuſ et abinde oritur ſol. i. grā dei faciētibuſ taliter, unde diat, poſcia qli alaaua alſole et āmiraua, quia uidebat contrariū euiſ quod erat ſolituſ uidere et ecce che da ſiniſtra erauamo ferui. ſ. ab ipō ſole et ſic umbra erat proiecta ī dexteram. unde nō qp ſi homo eſt queſtuſ ad orientē ī uſu nīro hemiſpio hītabili, ſol ferit ipm a dextra, et ita at umbrā aſiniſtra ī illo āt hemiſpio īferiori faciat otrariū. ſ. deo nunc feriebat dantiz aſiniſtra, et iacebat umbraz ad dextraz, qua nr occidens eſt ibi orienſ, et e ō et ita qn ī noſtro eſt nox, ī illo eſt dieſ. Et ſtota ēt quanta arte utitur poeta noſter ī iſta fictione, qua tacte dat ītelligi, qp uir ſapiens q nūq̄ nulli pde re tempuſ, qn̄ ſeſſiſ ceſſat ab opatione uirtutiſ, uacat ſcie meditando tāi mētis arca aliqua pulcra ſicut ipſe nūc arca ſubtilia cōtēta pigroſ ignaroſ qui ſciūt reſidentiam hic.

Ben ſaude il poeta chio ſtaua
Stupido tutto al cāro de la luce

Oue tra noi e aquilone entraua.

hic poeta ōndit quomō Virgiliuſ ppendit de euiſ admiratione et admirationiſ cauſam dicens, ben ſaude el poeta. i. bene ppēdit virgiliuſ, chio ſtaua ſtupido tutto. i. ſtupefactuſ nouitate rei mirabiliſ et ſolute mihi al carico de la luce. i. ſoliſ au poete attribuit quadrigaz. i. currū mſ. rottanū, quia ſol effiat nobiſ mſ. tpa āni quibuſ uehitur annuit ī luce ſua diſpenſat, diſtribuit ōibꝫ et diat, oue tra noi et aquilone ītraua. i. inter ipoſ et ſeptētriones, et ītelligē q virgiliuſ et dantes erant nūc ī hemiſpio illo īferiori, qn̄ ī noſtro hoc eſt īpoſſibile uidemuſ enī ſolem naſa ex parte dextera qua ītrat orientem et hauſtrū et occidere ī ſiniſtra parte, q̄ ī obliquū qñ inter occidentem et ſeptētrionem, hoc aūt certum eſt ptingere nō ex continuo motu ipſiuſ ſoliſ, ſed ex motu firmamenti quo quotidie reffertur ad occaſum, quod firmamētum mouetur obliquē nobiſ, ſ deo bene dic autor qp ſol bene ſntrabit inter ipoſ et ſeptentrionem, qua occidens noſtriz ē orientī ibi, unde nō ulteriuſ qp atribuſ ptibꝫ terre .ſ. oriente, occidente et meridiē ſplendor ſoliſ poteſt ītrare ī quāoqꝫ domū, ſed a ſeptentrione numq̄ quod ideo contingit quia ſol numq̄ uenit ad ſeptentriones.

Ondegli ame ſe caſtor e polluce
Foſſero ī cōpagnia di q̄llo ſpechio
Che ſu egli del ſuo lume cōduce.
Tu uedereſti il çodiaco robechio
Ancora allorſe piu ſtreto rotare
Se nō uſaſſe fuor del camin uechio.

hic poeta noſter ōndit quō et qualit Virgiliuſ declarauerit ſibi quare et qualiter ſol ītrat aliter ī illo hemiſpio, aliter ī noſtro, ſed ante q̄ deſcendā ad expoſitionē littere euiſ ad clarā notiā, oportet primo aliqua notare. Et primo qp celiz eſt corpuſ ſpiraz ī cuiuſ medio eſt unuſ axiaſ circa quē uoluitur ipſum celum uſq̄ ī duaſ partes equaleſ, qui uocantur equinoctialeſ. Sunt et duo alii axiaſ qui diſtantes ab illo, alter a dextra, alter a ſiniſtra qui dicūtur tropici, quorū unuſ uocatur tropicuſ cancri ſiue eſtiualiſ, quia cum ſol peruenit ad illum axialem ī ſigno cancri, fiat nobiſ eſtatem. Aliuſ uō appellatur tropicuſ Capricorni ſiue hiemaliſ, quia quando

sol pertinet ad ustum circuli ī signo capricorni facit nobis yemē et dicitur tropicus .i. cōuersiuus, quia cū sol peruenit ad utrūq; istorū cōuertit cursus suus et retrocedit, unde numq̄ potest exire istos confines. Alter circulus celum ī extremitatibus suis, habet duo puncta super que uoluitur que appellantur poli, quorū unus est ī septentrione alius q̄ releuatus nobis ubi est tramontana. Alius est ī medio baltus nobis et occultus. Adhuc est circulus quidā ī celo obliquus qui per transuersum amplectitur tres primos circulos .s. equinoctialē et duos tropicos, et iste circulus grece uocatur Çodiacus .i. circulus animalium, quia ī eo sunt signa sub quibus continuo cōsizit sol et ceteri planete, cū sol uadit p̄ mediā lineā Çodiaci que uocatur ecliptica. Alij uō planete non. Est etiā notandum q̄ sex signa appellantur septētrionalia quia respiciunt septētrionē .s. Ariet Taurus Gemini Cancer Leo Virgo et q̄n sol facit nobis estatem est ī illis et calorem quia respiciunt nos magis alte et recte. Alia sex signa appellantur meridionalia, quia respiciunt meridiē .s. Libra Scorpius Sagittarius Capricornus Aquarius et pisces. Et quādo sol est ī illis facit nobis yemē et frigus, quia respiciunt nos magis oblique et balsē, ut hoc oīa lyntur clarē ī tractatu spere. Nunc ueniamus ad litteram cuius sententia prius est sciendā. Dico ergo q̄ virgilius uult dicere ī effectu q̄ si sol q̄ est modo ī ariete esset ita ī signo geminorū ipse uideretur Çodiacus uobis uersus septētrionē et est uerum q̄ sicut patet exiam dictus signū geminorū est signū cancri, ī quo est sol altissimus, ita q̄ si sol esset ī geminis uidetur multum Çodiacus capte dia respiciat polum nostrū et ita si esset ī cancro multo plus ordinata sic litteram. Unde igit ad mi supplet virgilius dixit, tu uidebis ut zodiacus robechio .i. rubiamdū, quia habet ī se sex signa flammea. Unde appellatur signifer, rotare .i. circuire, amictus pius .i. magis prope aborse .i. polo artico. Abi sunt due ursē .s. maior et minor, de quibus dicetur alibi sepe et p̄apue paradisi capitulo xxv°. Saluo se tū ut sic de Çodiacus fiat del cammin uechio .s. antiquū quod fiat inter duos polos tropicos quod est ī possibile p̄ nāz et hoc dico se castor e polluce sol fosse ī compagnia de quello speccio .i. corpous illuminosi .i. solis ī quo se cata lumina speculantur. Unde dicat, che su e giu del suo lume, giuca .i. ī hoc he mustro superiori et ī sotto ri, uel ad sup eriores et inferiores stellas. Sed nec remaneat aliquid obscurū, Ista littera tā bene declarata est ulterius ī quirendus q̄r Castor et polux ponūtur hic pro signo geminorum. Ad quod est sciendū q̄ Iuppiter rex Cretensis tempore quo regnauit, uiguit tanta mānitate et felicitatē, q̄ omnes duri illustres et mulieres grecorū finguntur apud eū traxisse originē ab eo, finxerūt q̄ ex Ione ī specie cigni .i. forma pulcritudinis ex leda uxore tindari nati sunt duo filij gemelli ex uno ouo .i. ex uno germine et semine, et due filie gemelle ex alio ouo germē. Gemelli fuerūt Castor et polux frēs, qui simul nati hūerunt parē formā, uirtutē et factū. Gemelle fuerūt hellena et Clitemestra, eodē partu nate, que hūerunt pitatem uiq; et uitupy .s. libidinis, quia hellena adultera paridis fuit causa tanti belli et exidij tā nobilissime ciuitatis Troye. Clitemestra uō adultera egisti sacerdotis fuit cā mortis nobilissimi ducis grecorum ytta troyā. Ad propositum q° aū patris rapuisset hellenā, Ish duo reges frēs eius audito rumore ī farmi subito ascenderunt una galeā, et ueloc̄ssime scanti sunt eius, sed statim orta ualida tempestate absorti sunt ī mari, et quia postea numq̄ inuenti sunt nec scitū fuit de eorū morte uel sepultura finale p̄sumptum est uulgo, quod fuerāt rapti ī celum propter eorum uirtutē et glo riam, sicut recte accidit de Romulo in simili casu tempore mortis uolente eius, poete uō finxerunt, q̄ erant gemini ī sydera geminorū. Unde Omerus .xj°. odis see introducit Vlixem dicentē et ledā uidi tindari uxē. que sub tindaro fortissimos genuit filios, Castorē equorum bellicosissimū pugillo bonū polluce, Aliquādo certe uiuunt, Aliqn̄ ät moriuntur .i. q̄n unus uiuit alter moritur et eō, qd ideo factū est, quia eorū stelle ita se habent q̄ una apparente alia latet et eō. Est dūt signū geminorū signū humanū quo ascendente poeta nōster natus est. Ideo fecit libenter de signo geminorū quod libentius cōtemplabat ī Çodiaco cui ita bene ymo melius posset dicere de Cancro qui magis distat ab equinoctiali et magis appropiquat polo.

Come ao sia se uno poter pensare
Dētro racolto ymagina syon
Con q̄sto mōte su la tra stare.
Si chamē due hāno un sol oriçō
E duersi emispi, onde ela strada.

Che mai nō ſeppe charreggiar feton.
Vedrai come coſtui cōuien ch uada
Dalun quādaccolui dal altro fianco
Selontelletto tuo ben chiaro bada.

hic virgilius docet poetā cognoscere diuersum
ītroytus ſolis et diuersas umbrā p unā figuras
et demoſtrationē clarā et breuiter dicat. Con-
ſidera ī mente tua. ep mons ſyon quod eſt ī
yeruſalem que eſt ī medio mundi habitabilis
ſit directe oppōitus huic monti purgatorij
ī quo nūc es et uidebis clare quomōdo ſol
mouetur nobis diſpu ab illis qui ſunt ibi. qr
.ſ. ferit illos a dextera et facit umbrā a ſiniſtra
nobis uō eḡ. Dicat ergo virgilius, ſe lo uoy pen
ſare comē ao ſia. ſ. qn ſol intret īter nos &
aquilonez et faciat umbrā a ſiniſtra de qua re
tu miraris, tu racolto dentro. ſ. ī mente tua, qr
nō potes hinc uidere montē ſyon aī oculo cor
porali. ymagina ſyon. hinc mons erat ītra ye
ruſalem et bene hītabat. vnde appellabatur
Ciuitas dauid, ſ deo poeta potuit facit mētio
nez de eo q̄ de monte oliueto uel caluario vn
ſacra ſcriptura ſepiſſime noīat eiz et maxime
pſalmiſta, ſtat ī ſii latera. ſ. ī noſtro mundo
cō queſto, i. ita recte ſicut ille mons purgato
rij ſtat ī medio huius terre, ſīc et iſti duo mō
tes ſunt oppoſiti vnde dicat ſiche ambedue
.ſ. ſyon et ille mons āmo un ſol oriçon, qui
eſt circulus diuidens hemiſpiū ſiriū, ab ītē
zioni, ſicut plene declarauit ī ſecundo capło
huius libri circa principiū vnde dicat et di
uiſi hemiſperij onde è laſtroda. i. Çodiacus
qui eſt uere ſtrata frequētata p quaz ipſum ſol
liter arguit ſol et ceteri planete quod declar
at eiz dicat, che mal nō ſeppe cōuegiar phe
ton, iā pluries ī inferno tacth et expoſita eſt
fabula fetontis, qui filius ſolis male ſciuit
regere curruū paternū. nā exiuit ſtratā pre
dictaz antiquaz. ſ. Çodiacī, ſ deo bene dicat.
mal i. malo ſuo et aliorū neſciuit aurigare
quia ipſe fulminatus fuit et ſuffocatus ī pa
do et omnia flumina et germina arserunt
ergo bn malecceſſit, quia neſciuit guberuare
currū omniū tanta luce, & hac imaginatiōe
facta iudeay, i. facilius cognoſcere poteris
comē ille Çodiacus et p ōnē ſol, quien che
uada ad coſtui. ſ. huic monti purgatorij, da
lun fianco, i. ab uno latere. ſ. a dextro, quando
ad oliuy. ſ. monti ſyon uadat, dalaltro. ſ. late
re qua ſiniſtro, nō Çodiacus amplectatur
aliquod utriuſz hemiſpiū et dicat, ſe lintelletto
tuo ben chiaro bada. i. ſi bene reſpicis cum
ſpeculatione ītellectuali.

C ierto máeſtro mio diſſio unquāco

Hō uidio chiaro si comio diſcerno
La doue mio īgēgno parea manco.
Chel meço cerchio del moto ſirpno
Che ſi chiama equator ī alamarte
E ch ſemp̄ riman tral ſōle el uerno.
Per la ragion che quinci ſi parte
Verſo ſettētrion quādo li ebrei
Vedeuar lui uerſo la calda parte.

hic poeta noſter fatetur virgilio ſe meliuſ ītelli
gere nūc iſtaz motū Çodiaci et meliuſ ipm decl
arat dicat ergo diſſio. ſ. virgilio. maeſtro mio
qui tam bene declaraſti īn ſtaz paſſus obſcuz
et remouiſti dubitatiōnē meā certe unquamco
nō uidio chiaro. q.d. ſciebā ſed nō ita clare, co
me or diſcerno la doue il mio īgēgno parea
manco. i. aliqualiter defectiuuz et certe uerū
dicat, quia bene debet ymaginari, qp poeta nr
nūc ſtudioſius diſcuſſerit iſtaz materiā et cla
riuſ intellexit uolens eam nūc deſcribere et
ecce quid, chel meçio cerchio. i. circulus eq
noctialis diuidens ſperam ī duo equalia ſym
omnē partē ſiu equaliter diſtans ab utroqz po
lo, del motto ſirpno, vnde dicatur et circuli
primi motus, chē ſe chiama equatore diei et noc
tis dicatur eī sic quia quando ſol tranſit per
illud quod accidit bis ī āno. ſ. ī principio libre
et arietis, eſt eqnoctiū. i. uniuerſa tra et dicat
meduſ quia ſicut eſt ī ſpera, ī alcuna arte
.ſ. ī aſtrologia, et dicat chē ſempre rimano tral
ſol et el uerno, hoc pro tanto dicat, quia qn
ſol uadit p ſeptētrionalia, tunc fiunt nobis
eſtatez et aliis yemē, aquibus eſt elongatus
et eḡ. quando āt uadit p ſigna meridionalia
fiunt illis eſtatez et nobis yemē. et ita eqnoc
tialis ſemp eſt meduſ ītēr eſtatē et yemē
quia ſub equinoctiali eſt maximus calor
quāuis Avicēna dicat qp ſit pars temperata
ſub eo uel habet reſpectuz ad extrema ad q̄
nunq̄ ſol accedit, ubi eſt ppetuū frigus et
aſſignat cām dicens, p la ragione chē de
quinci ſe parte. i. quia ex hac parte remo
uetur a nobis, uerſo el ſeptētrione. i. cōtra
aquilonē, ubi oppoſitum fit nobis vnde di
cat qn li hebrei. i. Iudei, quia erant olim
hītantes ī ſyon ī Ieruſalem uedeua lui, ſ.
ſolem, uerſo la calda parte, i. meridiem et
dicat notanter uedeuan de ptō, quia de pnā
Iudei nō hītant Ieruſalem, vnde nō oppoeta
ita poterat dicere de Italiaſ et galliaſ et aliis
hītatoribus nīe tre, ſicut de hebreis, ſed pō-
auis fecit mentionez de hebreis, quia fecerat
mentionē de ſyon monte, ſ deo magis fecit

de habitatoribus eius mentionem.

Q Ase ti piace uolentier saprei
Quātauemo ad andar chel po
gio sale
Puu che salir nō posson li ochi miei.
Et egli ame. qsta montagna etale
Ch sempr̄ al comīciar di sotto egraue
E quāthom puu uassu e mē sa male.
Pero quādella ti parra soaue
Tanto ch suo andar ti sia legiero
Come alesconta guiso ādar p naue.
Allor serai al fin desto sentiero
Quuu di ripossar lafāmo aspetta
Puu nō rispondo eqsto so p uero.

Ista est tertia pars moralis et pulcra ī qua au
tor describit nāz et proprietatem illorum pigro
rum et unū illorum ī spāli. Et primo antē q̄
ueīat ad istam gentē describit nām et propr
ietatem montis dicens q̄ ipse resumpsit a
labore corporis p quietez auditis istis delecta
bilibus dixit virgilio ma se piace quia uid
eor multum fatigasse te uolentera saprey
quāto aīo ad andare timebat laboriz longe
ne. Unde dicit chel pegio sale .i. monstēn
dit ī altum puu che salir nō posson li ochi
mei quia uisus nō poterat attingere cacu
men montis quod erat contiguū celo et ta
lis est recte uirtus q̄ tendit ad celū et subdit
responsionē qui pulcre exprimit naturaz
uirtutis unde dicit Et egli ame questa mō
tagna e tale .i. talis nature et proprietatis
chē sempre al comīciare de sotto e graue sic
iam expertus fuerat e quanto pur na si et
men si male quia minus grauat et hic nō
lector q̄ hic poeta allegātissime describit ur
tutez sub figura mōtis qui ad radicem est t
aspimus sed ī sumitate est āmenissimus
p hoc .ti. ondit q̄ uirtus est de difficili et a
principio uidetur dura sed ī fine est suauis
sima q̄ aūt uirtus sit de difficili patet q̄ dif
ficilius est attingere medium quā extremā ut
probat phūs 5o ethicorū. Ītem difficilius ē
hāliter discendere q̄ descendere. Unde plus
trahit unus p deorsum q̄ p. sursuz. Corpus
aūt corruptibile agrauat aīam trahens illam
deorsum ad malū et nō erigens sursum
ad bonū preterea bonū fit tantuz simpliciter
.s. bn̄ agendo maluz uō multiplicat .s. agendo
et cessando abono adhuc illuc quod mouet
nos ad bonū est extra nos et est futurū .s. et
na felicitas illud quod mouet nos ad malum
est ītra nos et est pn̄s ergo delectabile aprehē
sum p sensum seu p ymāgnationē de necessi
tate mouet concupiscentiaz sed tam ī fine uir
tus est maxime delectabilis. s. qn̄ est bene
hītuata unde phūs primo ethicorū signum
generāti hītus est delectatio virtus oī sua
et sua est arbor altissima cuius radices sūt
amarissime. fructus uō dulcissimi deo bn̄
concludit virgilius pero che quandella ti para
suaue .i. montanea uidebitur facilis tanto ch
ī suo andare ti sia legiero .i. sine labore quod
declarat pulcra metaphora como ad secōda
ī qui andare per naue .s. ip. est facile et sine
labore allora serai al fin desto sentiero .i. sum
mitate montis ī paradiso delitiarū ī fine laborū
unde dicit qui di ripossare lāo nella fāmo
aspetta quia ante nō potuit habere quietem
naz aī pueneret ad dictuz locuz nō laborabit
amplius ī ascendendo sicut uidebit q̄ ascē
dendo p omīs speraī celi numq̄ finget poeta
se sentire laborem et dicit puti nō respondo
.s. ex certa sciencia ex experientia facit te
certum primaz aūt amaritudinē phorrescit
quibus pigri sicut statim patebit de imo pi
gerimo.

E come egliebbe suo parola detta
Una uoce da pesso sono. forse
Che di sedere ī pria haurai distretta.
Al suon di lea caiscam di noi si torse
E uedemo amīcana un gran pdone
Del qual ne el ne io prima saccorse.
La ci traheno e iui eram p sone
Che sessi stauano alōbra dietro al saxo
Come huon p negligēçia astar si pono.
Ein di lor che mi sembiaua lasso
Sedea e abracciaua le gienochia
E tenēdo il uiso giu tra esse basso.
O dolce signor mio dissio adochia

Colui che mostra se piu negligẽte
Che se prigeça fosse sua sorochia.

Hic poeta uolens describere septus pigrorũ pulcre fingit q̃ virgilio talia dictante et persuadente ascensu montis una uox uenit de transuerso ad dissuasionẽ huius unde dic̃ et come egli .s. uirgilius abbe sua parola ditta una uoce de presso sono, hic sciendu est q̃ hec fuit uox unius pigri qui uocatus est bilacqua. Iste fuit de florentia qui faciebat cytharas et alia instrumenta musica bñ cũ magna cura sculpebat et inodebat colla et capita cytharaꝝ, et aliquando etiã pulsabat, sed eo dantes familiariter nouerat eũ q̃r delectabat est ī sono. unde supius ī .xo capitulo posuerat unũ ãiaz cantorẽ, et nunc posuit aliũ sonitorẽ, et quia noluerat istũ tã pigũ ad oĩa, nõ tñ prauũ sed satis purũ, ideo cum bona gr̃a tangit ipm̃ saltuũ, dicat ergo uox eius, forse dꝰe desiedere ī prima ch'ueray deschrita. q.d. ante q̃ perueniat ad sũmitatẽ sũq̃ habebis occasiõ ponere cũ descendendu l' sedendu sicut te posiusta semel. q.d. ut tibi uel tu nõ es adhuc ibi, et ondit poeta quomõ deuenerit ī cognitionem istorũ pigrorũ, quoriz morẽ describit bñ dicat. Cantum de nuy .s. virgilius et dantes. si torse .i. uoluit se al son di ley .i. illius uocis dissonãtis multiz ab eoriz nobili ītentione, et uidimo ad manana .i. a sinistra a qua parte sunt reponendi ista troibel bn cõm predone .i. una magna petra siue saxiz que faciebat unaz magnã umbrã del qual .s. saxone ello ne io .i. nec uirgilius nec dantes, prima ch'ascose .i. ante q̃ audiremus illaz uocez que traxit oculos nr̃os ad locũ bñ procedebat et ideo nõ ppenderãt quia erant dediti meliori ꝓpositionẽ, ergo la a trahemo .s. uersus petronẽ, et sũt eramo pssone .i. aue quorũdaz pigrorum, che si stauan a lombra dreto al sasso, et unde q̃ bñ poeta tangit ī breuibus ubi propriaz nãm istoꝝ uiuũ qui ī frigore stant ad solem, et ī sole stant ad umbrã. Hunc enĩ erat sol altus, ideo retraxerat se ad umbrã post saxum. Hã ista tales ī omni tempore uitant calorẽ, fugiũt calorem et frigus. Et ideo de eis tam breuiter et tã leuiter poeta ptransit. bñ unde q̃ qui alius est secta carnaliorũ ī inferno talis est secta istorũ pigrorũ ī purgatorio et tangit, quare sic stabant, quia non aliqua necessitate uel cãũa, sed ex mera pigricia, unde dicat como homo che p negligẽcia a stare si pone, unde isti pigri nõ sunt negligentes ad opa mea bona, sed etiã ad oĩa facta ita q̃ pmittit domũ ruere super se, et quitã cadere sup oculũ suũ, et unde nunc poeta noster describit ī spali unũ amicũ suũ, auum pigricia omni suo tempore amicauit inter sibi notos, et specificat eũ ab habitu nature pigri dicens. et bn dolor, hic erat bilacq̃ cuius uox male sonuerat supra, che me sembiaua lasso .i. qui uidebatur fessus sedendo, quia nunq̃ faciebat nisi sedere hoc dea unde eũ dantes aliq̃n ī uita ītexerat eum de pigricia sua, et sic erat solitus uidere, q̃ dũ sedendo et quiescendo fit sapiens. Sed certe sedent negligẽtes et sedent sapientes. bñ nõ q̃ duplex est ocũ, alterũ uiri sapientis, qui negociat circa studia honesta, et hoc ocio nihil ẽ dulcius. Aliud est negligentis qui sola requie delectatur, et tali ocio nihil ẽ fiduus, nihil ẽ similius sepulcro. Primuz ẽ studiosoruz a quo puenerunt egregia opa utilia et delectabilia mũdo, quale est studium opus q̃ouoslum nr̃i poete. Secundũ ocũ est aptum tristibus dediti uentri et sono, Quod sñm uirgiliũ est q̃sinquineuz mortis uel saltz ẽ ymago eius. Labor q̃ est mã uirtutis et gloriose, ocũ uõ pariẽ utilitatis et ĩfamiã, qualis erat ocũ bilacq̃ bñ audi si bene sedebat, dicat ei. et abracauua le zenochia, tenendo il uiso basso tra essa .i. ĩter illa genua, dignũ ergo ẽ q̃ diu tardet uidere eum, qui diu non cessauit respicere traz, et subdit quõ onderit uirgilio cũ exprobratione pigritiaq̃, dicat q̃ dissimo .s. uirgilio, o dolce padre mio adochia .i. cũ oculo respice si uis bene uidere. Colui che mostra se piu negligente, ex habitu corporis che se pigricia fosse sua sorochia. q.d. ac si ipse et pigricia nati essent ex eodẽ utero nature.

Allor si uolse a noi e piu si mẽte
Mouẽdo il uiso pur su pla coscia
E disse or ua tu su che ualente.
Conobbi alloro chiera eq̃lla
angoscia
Che mauacciaua un poco anor
la lena
Nõ mi pedi landar alui. e poscia
Cha lui fo giõto alço la testa apẽa

Dicēdo hai bē ueduto comel sole
Dalomero sinistro il cāro mena:

hic poeta ondit quō si habuerit ille audiens sibi īpropari pigriaā, et quō cognouerit eum ex actibus et uerbis eius dicat ergo allor. s. ille spūs sentiens se tangi ad iram, se uolse ad niy. i. adme et inpilū, et pose mente mouendo il uiso pur sū p la costa qua nō subtinuit grauatū humore tre caput aliquātulū subleuare, Oaī enī et qui es sunt due pestes hoīs, qui pariunt tumorē corpori et rubiginez aīe, et audi uerbuz tristuis īpō actu, et disse or ua su, tu che sai ualente, ita diat piger uulus tota die qm̄ arguitur depusillanimitate sua. bade tu qui habes bonas cames. q. d. Ego nō sum angelus, nec habeo duczs siatt tu ut possim ascendere montez arduuz Et ideo diat poeta, Conobbi allora ch era, ex loquela sua, quia ducebat labia sua ita lente et linguaz siatt et cetera membra, deo quantūqz fessus accessi libenter ad ipsum ociosum, unde diat et quella angossa che mauacaua un poco ancor la leua, qua eram ita fessus, q uix poterā resp̄icere, monimpedi landar aluy, quia putauu modicuz recreare sermonem eius, unde diat, Et poscia cha lui so aguncto alcio la testa a pena, unde quō ille trist bene assignexit duobus tantas uiris poetas, et quō recepit honorifice cōcaueż suū uisū ad quō iudendū ceteri spiritus conabant et reuerebāt et audi quid dixit dicendo iustue, ai bē ueduto como el sole mena el cauo d'alomeo sinistro. i. aspatula tua sinistra. Istē ā bilacqua nō uisus ab autore latens sb saxum tacatus ascultauerat collationez quā fecerat cū uirgilio circa motū solis qui īillo hemisp̄io fereb̄at ip̄m alatere sinistro, et faciebat umbraz adextra. unde uide q̄ ille piger supius dānauit laborem dantis circā opus uirtutis. Hē uterus dānat laborem eius circa scientie, et hic te lector uolo parū mo rari auz animū, et ymaginari q̄ poeta nō sine quare ītroduxit istuz deridentem pulcrā speculationē eius uultus, quia uultus ipse intuserat turpē pigriaē uitiū, unde nō q̄ ēm ptolomeū ī p̄ī capio suu q̄triptitū Astrologia habet duas partes, quaruū una ē de iudicijs, altā de motibus. Prima si sit uera uel sabilis, tū nō duz uidetur sata, deo qui laborat circa eam merito uidetur iuidē dus nō solum ab ignorātibus, sed etiaz a uiris sapientibus. Hanc partez astrologie dānauit et īcrepauit poeta noster multū egregie. xx°. C°. ifern. qui iduat hoies ī errores multos. Alia pars Astrologie est de motibus et ista est ualde nobilis, utilis et necāa, unde et Ecclesia habet calendaziū et auguz niz et alia multa nisi ab astrologis, Ideo iste piger iutilis idigne iuideb at dantem nisi speculationi motuū celestiū, sicut eō. Virgilius īcepit eū deplorā tem ifelicitatez astrologoruz diuinatorum ut patet p̄dicto Capl°. xx°. Sic ergo patet q̄ poeta noster sub ista fictione dat nobis ītelligere morē pigri qui truffatur de uiris sapientibus, qui fatigant aiaz circa cognitionem rerum occultarū et subtiliū, cū ipi marceant se ocio et audent dicere, nl li nocet, nihil mali facio, sed impossibile ē bñ agere agentez ut testatur p'bus libro politicorū. Vadat ergo bilacqua et marceat cū aqua sua et tu lector nō mireris, si poeta idixit tam ista obscuū i tam nobili materia, et exemplū poete stude al imitari.

li atti suo pigri, e le corte parole
Mosson le labra iuue un poco arriso
Poi comīciai. Bellacqua anne nō
dole.
Ditte o mai ma dimi p ch assiso
Qui ritta se attenditu iscorta
O pur lo modo usato ta rripriso,

hic poeta ondit quomō ex actibus et uerbis istuis recepit uisuz et consolationē dicens li atti suoi pigri e le corte parole, quales fuerunt audituri, quia dixerat tantuz duo ū ba, que fuerant duo stomata sua, mosser le labra mie un poco a riso, qui tamen ratione uel nimq̄ uel legere uel scribere usus litterā, poi comenciai, sipple dicere illi o bilacqua Et est notāduz cōuenienter homini. bene ā bilacqua ondebat, se nūq̄ bibisse uinū, ita erat gelidus et tarduz, ad me nō dole deti o may, postq̄ iudeo te saluuz et otiuo petit de tanta tarditatis eius dicens, ma dime pche si assiso qui ritto, i. quare es tu firmatus hic, attendutu iscorta, i. spectas duczs tu, qui te conducat ad montez, sicut ego habeo, o pur ta rripriso, i. uel tū resipuisti, lo modo usato, i. pigriaaz quā eaz semp solitus habere tedaz īutū.

Et egli ostate lādar īsu ch porta
Che nō mi lassarebbe ire anātizi

L ucel de dio che siede ī su la pōta
P rima cōuien che tāto il ciel magiu
D i fuor da essa quātio fea ī uita
P erchio ī dugiai al fine il buon sospiu
S e oratione ī ꝑma nō maita
C he singa si di cuor chē gracia uua
L altra che ual chē ciel nō e udita:

hic poeta ponit responsionē bilacque ad peticiones suas qui nō loquitur amplius duplicēter sed reuerenter confitens culpas suā unde dicat et egli .s. bilacqua respondit mihi o frate et amico andare ī su che porta .q.d. nihil prodest et ecce cām che langiolo de dio che de su la porta .i. sacerdos dñi q sedet ī introytu ueri purgatorij ut patebit Capitulo nono, nō mi lassarebbe ire ad martiri .i. ad penas que irrogantur inimicis ītra purgatoriū ī suo tempore purgabor currendo sollicite p cacalū occidiosū ubi nūc semp sedeo hic et ecce quare prima cōuien che tanto el ciel magiu .i. tantus tempus di fōr da essa .s. portā quanto io fea ī uita .i. quāto tempore uixi ī mundo p che ī dusiai al fine ibuon sospiu .i. ostinationem et pnās saluo se oratione ī prima nō ma uita breuiādo mihi terminus et dicat che surga suo dicaor che ī gratia uua .i. alicuius uisu uiuētis ī mūdo fiestro siat et petebat Manfredus ī capitulo precedenti et bene dico ī gratia .gr. laltra .s. ozō ī uisu che uale .s. nihil che ī ciel nō e udita .i. nō exauditur a deo, et hoc notanū supra scando et tertio capō de ubi qui uidentur stare sine .s. pena.

E gia il poeta ī anci mi saluua
E dicea. uiēne omai: uedi ch tocho
M eridian del sol che ala riua
E uopre la notte gia col pie mor
ocho.

Hic ultimo poeta claudens capm describit recessum corum a loco. dicens Egia el poeta .s. virgilius ī ana mi saluua .s. p montem qui uidebatur sibi nimis scandere cū usus prius, Ideo admonebat nō esse perdendum tempus, et dicit ueni omai, qr tempus est recedendi, Ideo describit statim tempus et uidetur breuiter dicere, q ia erat hora meridiana ī illo hemispherio corum respectu et ī nostro nox ia dillatauerat se usq ī occidentē, dicat q uidi che teco meridian dal sole .i. circulus meridianus, quid sit meridianus est tactus a sole .q. est meridianus est dictus plene .z. caplo circa principiū che .i. qr uel quod la nocte .s. procedens ab oriēte corpr, moracco .i. mauritaniā que ē regio affricæ ī fine occidentis, et ponitur pro parte occidentali, colpe, quia iam pruenit ī occidentem ita q dat pedem nocti de la riua .i. ī extremo littore morochi, unde nō q siat nō fit dies equaliter oībus quia prius fit ī oriente q ī occidente meridie et prius ī meridie q ī occidente, Ita fit nox similiter diuersimode:

O era gia da quelle om
bre partito
E seguitaua lorme del
mio duca
Q uādo di retro a me drizā dol dico
V na gr too, ue ch nor par ch luca
L o ragio da sinistra a quel di sotto
E come uuo par che si cōduca.
L i occhi riuolsi al suon di qsto mōto
E uidile guardar per merauiglia
P ur me pur me allume chera rotto.

Postq ī superiori Capitulo proximo pcedenti poeta noster tractauit et determinauit de tertia specie negligentiū penitentiū scilicet pigritia naturali. Hic unc ītēr agit et tractat de quarta specie eorū qui distulerūt suā questionem ad deū ꝑuenti morte uiolenta, et totum istud Capitulū quātus diuiditur ī quatuor ptes .i. generales. In quarū prima poeta noster ad complementū tractatus pcedentis describit spāles actus supradictarum animarum ergā siu et se, ergā illus aī īcrepatione uicissim. In secunda describit quantas spem animarū relegatarum ex ex purgatorio et more eorū ad se ibi ad tanto. In tertia describit ī spali aiam unius moderni q nārat modū sue mortis uiolente, et uno ītomico. In quarta describit alius spm moderni q nārat modum sue mortis uiolente et sepulture ignote ibi, poy disse uno altro, Ad primū uenient

dico q̄ poeta ad plenioꝝ perfectionē tangit
adhuc de mā i supradicta ne uideatur tibi
superfluū si poeta reflectit se ad materiam
p̄tractatā nā si hoc nō fecisset ordo datus
iu debatur p̄fectus quia p totuz ī feznuz non
tuenit sectam aliquā que mirabetur q̄ ipse
unus iret p̄ tram mortuoꝝ et illud idem re
perit ī purgatorio huc usq̄ et quia de amira
tione uiroꝝ pigroꝝ nihil dixerat. Ideo nūc
plene hic addit dicat ergo continuās se ad pre
cedentia. Io era già partito di quelle ombre
.s. illoꝝ pigroꝝ qui stabant cū bilacqua q̄r
satis dictum erat de mā tam uili et sequitur la
sorme del mio duca. s. uergilij. uirgilij. qui p̄ce
debat me sursum et uocabat ad altioꝝ māz,
q̄n una .s. illaꝝ dīaze gridò dietro ad mi
unde dicat quia ipse recedebat et illi pigri
remanebant ī sessione sua drizando el dito
.i. ondens me alijs quia nullus uiroz ad
huc ppenderat de umbra eius quia erant
ita lenta et tardi aīo sicut corpore. et quia
attente notauerant ipm loqui cū bilacqua
et ecce quid dixit uè che nō pare che lo ra
gio .s. solis, da sinistra luca .i. luceat ī dex
teram ad quel di sotto propter umbrā cor
poris et p ons uidetur unus unde dicat et
come uno par che si oduca .i. respirādo po
st ducez suuz et ondit poeta q̄ ualde placi
erit sibi uidere et audire q̄ habetur ī tanta
āmiratione unde dicat q̄uchij uuolsi .s.
cuz aīo lieto al son de questo motto, quod
cedebat ī laudez meaz et uidile guardar
p meraueglia pur me pur me et nulluz
aliū pp utaz et ullume che era rotto propt
umbraz. Et nō lector q̄ istud capitulū quod
multū uidetur clarum habet ī se multos pas
sus difficiles et obscuros ut patebit et ecce
primo nō debes itelligere ita nude q̄ ista
murmurentur de eo q̄ poeta erat unus et q̄
ipse gloriabatur et uirgilius de hoc ī cepit
eum. Isti enī merito mirabantur de dante
q̄ erat unus ītez tot mortuos quia ante
tempus mortis uenerat ad purgatorium
ad emendādaz uitā uuoloz, mirabantur
etiā q̄ erat sapiens ītez tot ignorantes. Hā
ista phm propue ignorātie admirātur ho
mines sapientes et solus faciebat taz stuz
opus p quod ī mutabat uuentus adhuc in
mundo, ut ex suo uenirent ad conuersionē
dū tempus hīent ipē āt audiens uocez
uiroz que sonabant laudes eius, gloriaba
tur audire eos, q̄r libenter audiebat dia
q̄ ipse solus erat uir singularis excellēte
q̄ nō habebat parē ubi debebat poni cū
ap̄ostolo dicere, gratia dei suz id quod suz:

Perche lanimo tuo tāto simpiglia
Dissel maestro che landar alenti

Che ti fa ao ch̄ qui uu si pispiglia.
Vien dietro a me e lascia dir le gēti
Sta come torre ferma ch̄ nō crolla
Gia mai la cima p soffiar de uenti.
Che sēp̄ luomo ī chui pensier
rāpolla
Sovra pensier da se dilūgha il segno
P che la foga l'un dell'altro ī crolla.

Hic poeta ondit qualiter uirgilius ppendens q̄
ipse ī flāmabatur uanis laudibus eius multa
audiuit ī pite ī cepit eum rigide unde dicat
dissel maestro. s. uirgilius qui habebat cor
rigere errores meos, p̄che lāto tuo simpiglia
.i. ī plicat se alijs rebus uanis, cum ex propō
to tendat ad uirtutem ideo q̄r, che landar
allenti .i. retardat et dicat che te fa ao ch̄ quui
si pispiglia, i. quid confert uirtuti id quod
illi de tē loquuntur tacto murmure. q. d. uu
che uuuo, pocus derogat et detrahit tibi. Et
hic nō q̄ uirgilius iuste ī cepat dantē hic qui
uidebatur gloriari laudibus inuloꝝ ignaro
rum quia uir sapiens nō debet magnū pō
dere uulgi iudiciū uanū. Ideo bene dixit fa
bius maximus uir sapientissimus paulo emi
lio nobilissimo gloriaz qui sperneret uerā
habebit ut scribit Liuius et Augustī. uirtutē
hūa magna uirtus est sperneꝝ gloriā. hm
ptasius poeta eleganter dixit scire tuū nihil
est nisi te scire hoc scīat alter et pulcrū est
digito mostrari et dicere hic est quod dictū
a multis male ītelligitur. Loquitur ēi p̄sius
yronice. q. d. uidens, o homo ualens putas
ne tu tuam scientiam esse nullā si fama tua
nō p̄dicatur ab alijs et reputas tu tibi ad glo
riam, si digito mostrari ī populo. Et de te
dicatur ītez homines hic est ille. Ad pro
positum ergo nūc uult uirgilius dicere danti
populari aure ne le mancipiū nō te mou
eat uulgi stupor. Hā melius et tucius est
fieri clarum uirtute, q̄ fama taliū. Non enī
est uera uirtus cui testimoniuz conscientie
nō sufficit, et dat uirgilius optimū consiliū
danti dicens vien drieto a mi, qui duco
te ad uirtutem, et nō ad famaz gloriā ostēp
tui. q. d. consule consilio iudicio rationis
nō uulgi, ī examinando te, unde dicat et
lassa dir le genti, quoniam credis hoc ac
adisse nisi poete cum transiret p ciuitatem
ytalie, q̄ oculi omniz conuertebantur ī eum
et ora dinoscentiuz loquebantur de eo, et ipse
ī aīo complacebat sibi, et ideo contra uentū
iturus dicat, sta come torre ferma. s. costāt

et fortis / che nō cadulla già may lacima / siait
uoluebas modo caput / p soffiar de uenti
.i. glorie uane que recte assimillatur uen
to iut dicetur ītra et assignat cām dicti
siu dicens / che sempre homo ī cuy pēsere
rāpella .i. repullulant / soura pensere .q.d.
quādo coqtamen bonus ꝓpedit acquisitio
nem primi / dasi dilongā il segno .i. finez
primo palutar intentum .q.d. pēdit sbam
pro accidente et ecce quare / perche la so
ga .i. pēsum / de laltro / s. coqtum minis hazio
āduciente / i solla lum .i. priuat uel de
bilitat primum.

Che potia io dir se nō io uegno
Dissilo alquāto del color cosspso
Che fa luhom di pdon tal uol
ta degno.

Hic poeta ostendit suā bonaz cōrectionem
ad increpationem virgilij / qua scat more
boni uiri / qui nō indignatur et nō exaiisat
errorem suuz / ymo reuerenter et obediēt
subiat se corrections / et paret precepto /
dicat ergo interogatiue / che potria io dire
.q.d. quid potuerim de iure respondere
aliud? se nō io uegno / s. post te ergo / dis
simulo al quanto corrupto del colore .i. ref
perfus rubore uerecundie / chi fa lom
de pdone tal uolta degno. Et nota q
poeta ondit se nūc uere ire p purgatori
um / qua tam ato et tū facultate pēitet.
Hunc pudor et dolor sunt due precip
ue tales quibus homo ascendit purgato
riū / sed certe lector hic tacere non pos
sum / qr tuen io omis auctores puta phos
Poetas / Oratores / hystoricos codez errore
laborare / qua omis latrant / clamat / dis
putant otra uulgus bmis dicat uulgus
indoctus. Alter uulgus insanus. aliud ul
gus uanū / aliud uulgus mobile / et ita
de mille / omis dānant / iudicia / opiniōes
Sententias / mores / uitaz / dicta et facta
uulgi / et tamen ī mala ora omis quezūt
artes / ingenio / labore / studio / fauorē uul
gi. s. famā laudes et honores / sicut fla
te patet ad propositum. ergo poeta nr
ericubuit sentiens se uulte incepasse de
eo quod uane gaudebat nunc uanis
uocibus stolti ꝫ plebeiorum.

Ch tanto pla costa di trauerso
Veniam gēte ītanci anoi un
poco

Cātando miserere auerso aūso.
Quādo sacorsero chio nō dauia
loco
Pio mio corpo al trapassar de
ragi
Mutar lo canto ī uno / o luogo
e roco.

Ista est secunda pars gñalis / ī qua Poeta
describit nouā sectam que surpuenit de
uotissime cantanti / dicat ergo / en tanto
.i. ītertim me sic confitente errores meuz /
gente .i. nouū genus hoīum duersum
ab his quos dimittebamus / quia illi stab
ant / isti ambulabant / illi fuerāt ualde
frigidi et timidi. Isti nō multū callidi et
audaces. Veniam ītanto da mi un poco
p la costa di trauerso / nō puā rectam
qr nō poterant ascendere suisuz ad pur
gatoriuz cantando miserere. Et nota q
dauid scribat hunc psalmū / cū nimis gra
uiter offendisset deuz / de quo psalmo
dicatur magis propie paradisi Capo
Isti āt grauiter offenderant deū
nec pēituerant ī uita sicut dauid / deo
merito supplicatur īplorant duinaz māz
confitentes illud dauid culpas suas di
centes simul illud dauid. Miserere
mei deus / sm magnā māz tuā / et sm
multitudinē miserationū tuarū dele ini
quitatē meaz. Deus enī ut dicat deuotus
bernardus dī pater misericordiarum
nō ultionū uel uindictarū quia misereri
cōm et ouginez sūmit ex proprio usu
scandi aūt magis ex nostro / ymo q dā
usuha a uidetur misereri / quia impia
est usuha a que hunc fragilitatis nō no
uit ignoscere et dicat, aduersa aduersa
ad quod nō q dauid scripsit psalmos
suos sub lege metri sicut et Jeremias
planctus / unde auctor poeta dicat met
ra uix sacris nō est īcognita libris / ps
alteriū lyra cōposuere modi. Hō etiā
q dauid scribat. C.l. psalmos / et uersus
duomilia sexcentos sex. bñ ꝫ. ter qui
quaginta dauid cauit ordine psalmos
uersus. Bis milles excentos sex tamen il
le / de quibus psalmus septem appel
lantur spiales sue penitentiales / ad
quoruz similitudines petrarca scribat
alios septem / et unus deuotissimus
qui magis uidetur uocare deū ad mi
sericordiā est iste unus bz miserere.

deo bene ista tendentes ad misericordiā
dei penitentia mediante, cantāt istū ps
almū prīalem, et ista similiter admir
ati sunt de dante unde dicat ps h
quando sacrauer chio nō dauia loco al tra
passar di raggi .s. solariū, p lo mio corpo,
quod nō erāt p aerū, et ideo faciebat um
brā, mutar lor canto .s. deuotionis, īm
olongo, e roco, quod fuit signū admiratio
nis, quia certe ceperunt omnes pariter
admirari et clamare, o quale miraculuz
q iste uiuus uadat p purgatoriū, et uere
mirabile uidebatur eis quia iste solus
īter eos nō distillerat emēdationē uite
ad senectutem uel mortem, ymo ī medio
itinere uite humane rediebat ad uitutē
et salutem.

E due diloro īforma di messāgi
Corsero ī contra noi e dimādarne
Di uostra cōdicion fatene sāgi.
El mio maestro uoi potete and
arne
E rittar a color che ui mādaro
Chel corpo di costui e uera carne.
Se p ueder la sua ombra ristaro
Com io auuiso assai e lor rispsto
Facial honore et esser puo lor
caro.

Hic poeta ondit qualiter due pncipales
ex ade illa pamerunt ad explorādum
qui ipsi erant unde dicat Et diu dilor
ista duo forte erant quidā dnūs Iacobus
del cassaro, et bon conte de monte feltro
ī forma de messāgi, tamq missi pro pte
ceteroruz. Corsero .s. p cōstaz, contra noi
ista duo cucurrerant multū tempore mor
tis, unus equus, alter pedes, ut euaderet
a morte, quoū unus fuit promptus ī
qua alter manu, ut statz dicitur. Ideo
hūc uelociter pueneunt, et dimādarne
di nostra cōdicione fatene sāggi, quia u
debantur magne auctoritatis. Ista duo
poete quoruz alter erat uiuus, et con
tinuo ponit rsponsionem uuigilij ad
illos dicens, el mio maestro .s. uuigilius
dixit eis. Nā uuigilius semp assūmit p
tem dantis, quando dictū cedit ad laudē
dei eius, qui a laui ī proprio ore sordesce

buy potti andarne, ne perdati tempus
eītrare aquei che ui mandaron, i. reffrē
et reportare illis, qui muscunt uos ad nos
chel corpo di costui, qui sequitur me,
euera carne, i. nō fictia a, et ideo st p gr
restaro p uider lombra sua, qua firmau
erunt, se cōmo io aduiso, bene extimabat
uuigilius q ista minarentur de quo et ceteri
assāy elor rispsto, nec est opus pluribus
uerbis, et ideo faziali honor, quia magni
poete honorauerunt eum ī inferno, scdo
ista multo magis qui sunt saluandi et dic,
et esser pui lor cano, quia iste tamq poe
ta magnus potest eis dare longam famā
et potest rogare pro eis, quia est ī statu
gratie positus:

Vapori accesi nō iudio si tosto
Di p̄ma notte, mai fender sereno
Ne sol calando nuuole dagosto.
Che color nō tornasser suso im
meno
E quīti la coglialtri a noi diez
uolta
Come schiera che scōre sança
freno.

Hic poeta describit celerem redditum istorū
duoruz ad suos p nobilem comparationē
ad cuius declarationez oportet primo no
tare, q fiat scribit phūs libro metauo
rum, uapores attracti a terra, ascendunt
plus et minus, sm eorū qualitatez, qui
ei sunt ita naturales et grossi q nō exce
dunt mediā regionē aeris, sed ibi cong
elantur a frigore uel resoluūtur et ca
dunt quidam subtiliores et magis astē
dunt, quorū aliqui sunt ita rustici, q
nō possunt resolui ī uentū, sed ascendunt
ī tantuz, q propter uanitatē spere ignis
et motū accenduntur, et si fit modice qua
titatis, ato cadunt et p metū eorū uidet
q celum aperiatur et plus nō faciunt
sed si sunt magne quantitatis, multuz
tardant ad resoluendū, aliqn p plures
dies, aliquando p plures menses, sicut
comete de quibus dicetur alibi. Ad pro
posituz ergo poeta facit hic sparationē
de illis uaporibus, qui sunt modice qua
titatis et materie subtilioris, et uiscose.
Ad litterā ergo dicat ipse, nō uidi may
uapori aperiri fender sereno, qua hoc

accidit ī estate / di prima notte. s. ī sero / et fa
at etiam comparationē de nubibus / que per
caliditatem aeris descendunt ad terram / q̄
expulse a dicto calore / et hoc accidit sepe
de mense Augusti / q̄n sol est ī leone uel pro
pe canē maiorē / que eo tempore ascendit
cum sole / ut patet p albumasar ī suo ītrod
uctorio / dicit ergo / ne sol / i. nec uidi solem
splendere serenitz / calcando nuuole / i. cadē
tibus nubibus expulsis. s. a calore / da gosto
et applicat utrāmq; comparationē dicēs
ad propositum / che color. i. illi duo numq̄
nō tornassero suso ī meno / p hoc ostendit
q̄ redierunt ī instanti / tū quia erāt uelo
cissimi de se tū quia erant audi facti ex uer
bis virgilij / audito q̄ iste erat unus ex nu
qui poterat ei breuiare tempus / et elongare
penas sicut uidebis q̄ ipse faciet membris
ppetuā de his duobus / et est comparatio ma
de propria de spiritibus ubi est calidus et sub
tilibus ad uaporem subtilem accensus et leuis
et sic ad nubes uelocis que subito ascendūt p
aerem sicut ista ymo sine comparatione uelo
cius uiderunt et redierunt quā aliqui uapo
res descendant / quia aie sunt ī corpore / ideo
bene dicit / q̄ nunq̄ uidit tantas uelocitates
et tangit quid fecerūt dicens / et quinci
la dier uolta ad nuy coglialtri / i. āi cetera
multitudine magna uālde / que facta ē
nuda audita re tām mirabili assimili. come
schiera che corre senza freno / i. sine ordine
aliquo absq; eo quia unus differret alteri
et ita fuerant isti ardentes spiritus refre
nati ī iuta.

Q uesta gente che prieme anoi
e molta

E uegnonti a pgar dissel poeta

P o pur ua / et ī andādo ascolta.

Hic virgilij consilium ponit auctor arcta tuba
istam numerositatem sequādam / ne expēdatur
nimiū tempus tutiliter dicens / dissel poeta
.s. virgilius / questa gente che preme / i. āi
pressiua uenit ad nuy / auida uidendi et
audiendi te / e molta / qr ut per se patet
multe sunt et ī nūmerabiles illi qui ītercludūtur
tota die quorū multi si uixissent diutius
forte uenissent ad pnās ante mortē / et uē
gon a pregare sicut statis uidebis ī tribus
spiritibus qui pcabuntur dantes / ut ipse
precetur pro eis / et de multis aliis dicetur
ī principio sequentis capitoli. unde nimis
habebat facere / pero pur ua. i. ua dal et re
moreris / et ī andando ascolta / qua non
opus magna speculatione animi ī ascul
tando isti sicut supra ī audiendo regem

Manfredum āi nimis temporis expendidisti.

O āia cheuai per esser lieta
Con q̄lle membra cō le quai nascesti
Venia gridando. um poco il pas
so queta.
Guarda salcun di noi unque
uedesti
Si che di lui di la nouelle porti
De puai: de p che nonascesti:
Noi fimmo tutta gia p força morti
E peccatori ī fino alultīa hora
Q uiui lume del ciel ne fece accōti
Si che pētendo e pdonādo fora
Di uita usciamo adio pacificati
E del disio di se ueder nachora.

Hic poeta describit ōnem istorū uenientiū
qui captata benivolentia faciant petitionem
suā unde dicit et ille āie / uenian gridā
do. s. alonge o āia / et bene dicit quia
dantes animā eo ibat p regionē mortuorū
licet uiuens adhuc aiz carne / che uay p
essere leta. s. quia tendit ad celum p pur
gationem peccatorum / āi quelle membra
cō le quale nascesti / quod est singulare
donū dei / unde poco il passo queta / i. re
morare modicū et aduerte hic / q̄ ista
littera nō uidetur bene sonare / quia
ut iam dictum est / āie iste erant uelocis
sime / et uno momento attingebant dā
tem tardissimū grauitate corporis / di
cendo breuiter / q̄ nō oportebat q̄ dā
tes ei staret se propter expectare / sed
quia nō uidebatur dignari ascultare eos
eundo continue / unde dicit / guarda se
alcun de nuy unqua uidesti. s. uiuētes
ī mundo / siche di lui di la nouella porti
et quia poeta sm̄ p̄ceptum Virgilij nō
se arrestabat / nō se reuoluebat ad eos di
cant simpliciter de: que dicto deprecā
tur / p che uay / i. quare nō cessas abeūdo
p che nō tarestu / et uidentes q̄ dantes nō
uidebatur flecti ad preces eorū / ut move
ant ipsum ad cōmemorationē / narrant
eorū miserabilē mortē dicentes / nuy fū
mi gia p forza tutti morti. i. interfecti

Q ua um ualentes humani

quia uiri ualentes fuimus ī mundo. e peccatori
ī fino alultima hora, sine penitentia tua ī uita
et tamē meruimus apud deū ueniaz bñ diat
quinn. s. ī ultimis. lume del ciel, i. gratia dei
est ī talibus cum diat Augs hac ā ādueisione
conantur peccator ut moriens obliuiscatur
sui. qui dum uiueret oblitus est dei, et unde
quō ih bene suadent poete uidentur ei dicē
tacite deus nō uocat nos peccatores ī extremo
et tu nō uideris dignari uel uidere uel audi
re nos. et tū poeta nō faciebat hoc ex arrogā
tia ideo solus ambulando audiuit uerba pa
uoris. et ecce quō illuminati sunt ī morte,
siche pentendo, s. peccatoruz nostroruz, et p
donando. s. debitoribus nris. dsimo fora de
uita. i. mortui simus sēliter, adio paaficati
.i. recōciliati cui eramus rebelles, che. i. qui
deus nāscora. i. aīat. de uiderse, i. quo solo
est sēliatus, sed nō possumus adhuc ire sicut
tu Vadis.

E io p che ne uostri uisi guati
Nō riconosco alcun ma sa uoi piace
C osa dio possa spirita ben nati
Voi dite. e io faro p quella pace
Che dietro a piedi di si fatta guida
Di mondo ī mōdo cercar mi si face.

Hic poeta ondit qualiter uolentes tandez pab
istoriz uolent interfectoruz, redderet se
placabilem et fauorabilem hinde excu
ans se, et io dixi p che ne uostri uisi quati
.i. quis respiaz facies uiras, nō recognosco
alcun, quez uideriz ī uita, sntelligo dignitaz
nota de quo uelī pficere memoriā et tamē
offert se totuz ad iota eoruz ex caritate dicēs
ma sauoi piace cosa dio possa ospiritu bñ
nati, posthq esse bene saluati, dita et io faro
quia uidemini mihi uiri honorabiles, et
uirati p quella pace. s. eternā, che me
se fai cercare. s. aliz tot laboribus de mūdo
ī mundo quia primo patzi regnū tacituz
nūc pauzo regnū penitentiū, ut sic tādez
pueniaz ad regnū beatoruz, dietro ai piedi
.i. post uestigia di si fatta guida. i. tam ex
cellentis poete.

E Vno ī comīcio cia scam si fida
Del bñficio tuo sanza giurarlo
Pur ch l uoler nō possa nō recada.
Ondio che solo ī anzi altri parlo
Tu priegho se mai uedi ql paese
Che siede tra romagna e quel di
carlo
Che tu mi sie de tuoi prieghi
cortese
In fāmo, si che bē p me sadori
Pur chio possa purgar le graui
offese.

Ista est Tertia pars generalis ī qua Poeta agit
et tractat de uno sp̄u moderno ī spali, qui
procurauit sibi morte sua temeritate, Et
ad ītelligentiā huius littere, que est satis male
ītellecta apud extraneos uolo te scire, q Azzo
tertius marchio Exten magis famatz apud
modernos q Acço primus uel secundus nō
ratione maioris uitutis sed potentie et ma
gnificentie. fuit eī dnus ferarie. Mutine, Re
gij. et Cognatus regis Roberti, cepit graue
bellū contra Ciuitates Parme et bononie, que
tunc temporis erant potentes et florentes
causa belli fertur fuisse, quia Marchio que
rebat dominiuz Parme, sperans p hoc facili
ter occupare bononiaz, quia pp parmenses
aī bononienses fecerunt confederationē
ītra se ut pfati Marchionis conatibus obuia
rent, part illoruz de sancto Vitali, que fauebat
rebus Acconis, expulsa est aī epi, qui erat de
domo illa. Marchio īdignans, conabatur re
ducere eā. Ideo āno dñi. M°. cc°. nonagesimo
quto Marchio quertens totuz impetuz bellī
supra Bononiam īuasit eā a duobus lateribz.
Nam ex una parte colligauit se aī Maghar
do pagano dno fauentie, et aliis gebellinis
de romandiola. s. aī Scarpetta de ordolaffis
de forliuio, Bouzone de fracola, et lamber
tatzis exulibus Bononie. Maghinardus cōtractis
undiqz auxiliaribus aī subsidio equestri et
pedestri Acconis uenit contra Ymolaz, quā tūc
tenebant Bononienses, nūo mj°. miliā, qui
exiuerūt obuiā ut impedirent transitum flu
minis Santerni, quod tunc ītumuerat ualde
sicut est de more illius fluuij. Sed Magn
ardus audax et ītrepidus oppresso impetu
aque cum toztibus equis sicut olim cesar
ī rubiconis transitu, transiuit flumen, et
conuertit bononienses ī fugā, et Ymolam
cepit. Capta aī magna pte bononiensiū
ex altera parte Marchio faciebat rehedi
ficari unuz Castellū noīe bazzanū, quod
ex antiquo pacto facto inter bononienses
debebat stare destructuz ī ppetuū, sed

bononienſes qui uenerant ad ꝯpediendam
edificationē, audito ſiniſtro rumore ymole
reuerſi ſunt, et ſic eodem die ymola pdita
eſt, et bazzanū rehedificatū contra bono
nienſes. vnde dictū eſt quā propriā nor
at ymolaz bononia plorat, Aczo bazzanū
releuat quod marchio planū, nō Aczo
lacerauit et lacerabit bello, auz nō iude
retur conſequi uictoriaz ſperataz, proui
rauit ſibi magnos aīcos, et magnam
ſibi partē fecit i bononia et breuiter eo, zes
deducta eſt, ꝙ qui regebant rem pu
bonoīe, ceperunt uocare rectores et
officiales de parte ghibellina, qr guelfi
erant fauorabiles marchioni, ſed po
ſtea ī breui fecit pacem primo cū par
menſibus, deinde cū bononienſibus,
tempore ipō belli, bononienſes elegerūt
ſibi ī poteſtatez ad uitā reddendā, Ho
bilem militē, dnm Jacobū del caſſaro
de auitate ſancti, qui uir temerarius et
qui nō bene didicerat regulā Juriſ po
tentioribus, parer eſſe nō poſſimus
ſemper temere obloquebatur, de pdicto
dnō Marchione, ſemp uocans eū pro
ditorem oſtendens, qui reliquerat ghib
ellinos Romandiole. Marchio ſepe au
diens hec et īdignatus dixit, Certe iſte
Agalo marchaſius nō ī prime ſeret in
ꝓudentiā ſuā aſininā, ſed calcabitur
huſte ferreo, dedit ergo operā, ꝙ certi fa
muli ydonei ad hoc ꝓſequerentur illū
quocūq; poſſet finito offitio bononie.
Cum aūt ille iret de uenecia ſ. paduā
ī confinio territorij uenetī et paduani ī
uaſus a famulis, qui latebant ī inſidijs
nel sciens quo fugeret, ignarus uiaz
et locorū, trucidatus eſt ut apte tāgit ī
littera, Hunc ad litterā dicit poeta,
Et mo. ſ. dilectū ſpūz, qui erat Jacobus
del caſſaro, ſnomīcao. ſ. dicere captum
bēuolentiā, Ciaſcun ſe fida del beneſ
cio tuo, quod tu offerſi, ſenza iurarlo
et hic nota ꝙ iuramentū nō debz fieri
niſi urgente neceſſitate, nec debet quis
tāc iurare p creaturā, ſed per creato
rē, quia iuramentū eſt ſpēcies latrie
i. diuini cultus. Cuz aūt homo iurat ī
uocat deuz ī teſtem, quod uerū ē quod
dicit, et ī hoc preſtat reuerentiā deo. Hō
etiā, ꝙ ſimplex uerbuz ī uiro ſapiente
debet habere plus auctoritatis, q̄ ſac
amentuz ī uiro uilgari, et dicit, ſi pur
chel uoler nō poſſa nō reada, dūmodo
ī potentia nō impediat uoluntatē. q.d.
ſi habuerit facultatem ſicut habet uo
luntatem. Et hinc nō ꝙ tria ſūt phim
cōcurrūt ad extenaonē oīs effectus, ſc
uoluntas ſua et poteſtas. ſicut autor ī

dixit ītem Capitulo. xxxj. poteſt aī qs
habere uoluntatez et potentiaz, et tamen
quia nō habebit ſciam nō habebit effec
tuz, Potenaā enī dicit aptitudinē et nō
actum, ut ſenex qui eſt aptus natus ad
doctrinā, quia poteſt diſcere mediante
ſtudio et exercitio. Sed poeta hic ſicut bo
etius capit potentiā perfecte que pre
ſuppoīt ſciam. Hā fruſtra eſt potentia
que redua nō poteſt ad actum, et frustra
eſt calcamentuz, cuius nō eſt calciacio
ut utrūq; dicit phus, et rogat iſte ſpus
pro ſe dicens. Ondio che ſolo ī ana aqli
altri parlo, tamq̄ auditor, te prego ſe
may iudi quel pdeſe. ſ. Marchiam an
chonitanaz, che ſede. i. ſituata eſt, tra
romagna, a parte occidentis, e quel di
carlo, et regnū Caroli 2 q tūc regna
bat, che tu rne ſidi tuo preghe contēte
i. ut rogeſ deum pro me, ut cauſ poſ
ſim uenire ad purgatoriū, ī fine. Et hic
nō q famū eſt cultus ſatis amena ī littō
re maris ī littore Adriaq, et ī introytu
marchie anchone, fertilis uino et oleo
ſed nō hodie hoībus auſibus, que ſic
denoīata eſt, quia famū grece latine dr
templuz. ſbi enī olim fuit templū famo
ſiz fortune, que modicū ſtultis ſibi ſuo
auo, nūc falſiz enī eſt quod dicit Goth
fredus uitribienſis, ſicut et multa alia
que ſcribit ī ſuo libro qui dicitur pant
heon, quod apud famuz fuit olim temp
lū dee famī, ad quod uſitandū uenie
bant olī peregrini de partibus galia
rum et dicit. ſiche ben p mi ſacrifici
nō fortune, ſed uni uero deo ī cuius ma
nu eſt natura et fortuna, p che io poſſa
purgare le gran offeſe. i. ut poſſiz per
uenire ad purgatoriū et purgare peccata
mea, quibus grauiter offendi deum.

Quīdi io fui mali profondi fori
Ondusai ſangue uſſul qual io ſedea
Fatti mi foro ī grembo allātenori,
La douuo pui ſiarro eſſer credea
Quel da eſti il fē far ch mauea īira
Aſai pui la che diritto nō uolea.
Maſio fuſſi fugito ī uer la mira
Quādo fo ſouraguīto adoriato
Ancor ſarei di la doue ſi ſpira

Corsi al palude e lechanuce il
braco
Minpigliar si chio caddi/eli uidio
De le mie uene farsi ī terra lacco.

Hic dictus ſpūs ſpeciat loaz ſue ouqi-
nis et uolente mōtis dicens/ O-undi fi° io
.ſ. de p̄dicta cuitate femenſi/ mali proſiī
di fori .i. foramina et uulnera multa fiā
mihi penetrantia totū corpus. Vnde/ i. ex
quibus foramnibus/ uſci el ſanque/ et
effluxit .ī ſul qual .ſ. ſanquine/ io ſedea
.i. uiuebaz/ quia ſanquis e° ſedes mime/
vn aliqui philoſophi opinati ſunt q aīa
eſſet ſanquis/ facti mi foro ī grembo ag-
li anthenori .i. ī territorio padūanoum°
quos ſic denoīat ab anthenore/ Ad quod
nō/ q Ciuitas paduana eſt nobiliſſima
ratione antiquitatis et potentie/ quoniā
ſicut ſcribit virgilius primo eneyd/ Ant
henor poſt excidiū troyane urbis uenit
ī ſinū maris adriaa ſubuqauit euqauoz
populos hītantes ī mōtibus auus fey iu
diciū adhuc eſt q uilla prope paduā uſq
ī hodiernā diem/ uocatur burcqanea.
qr exburqē ſibi euqauoz dicta ē/ primo
ergo nomen huius urbis fuit Euqania.
deinde uocata eſt patauiū/ demū padua
eſt ēt potentiſſima ab olim quaz oliz ūua
ſit Clyonimus rex hiliry .i. ſclauonie
et male ſibi ceſſit/ ſicut ſcribit Titus hi
uius nobiliſſimus hyſtoricoz̄ de hoc di
citur alibi paradiſi .vz Caplo nono. et
dicit Ladoue piu ſicuro° eſſere credea
quia inter venecias & paduā/ duas flo-
rentiſſimas inbes/ ubi ſolet iter eſſe tuti
ſſimū/ et ſubdit auctorē ſue mortis di
cens/ quel da heſte/ .i. Marchio azzo
oſtenſis/ el fe ſtar/ p famulos ſuos/ at
qui p aliuz ſicut p ſcripm ſicarie iudet.
Et nota hic q heſtum eſt nobiliſſimū
caſtrū antiquitz et fatale/ diſtans a pad
ua/ p xxb miliaria/ vnde oliz traxit
originem et denoīacionē/ clariſſima
domus marchionū illuſtriū eſtenſiuz
p multa ſecula florens/ et ubiqz famoſa
que digniſſime noīatur ab eſt hoc enī
ſolū e° appellatur uerbū ſubtm/ vbi ce
tera appellantur occidentalia/ ymo ut
theologi uolunt hoc ſolum uerbū pre
dicatur de ſolo deo/ Iſta ergo domus eſ
tenſis ſola eſt ī flore ītez domos anti
quas uſus partis ytalie/ quales ſicut
domus de Camino de Romano ꝛc̄/ et
dicit che me aueua ī ira/ et merito
quia ira eſt appetitus uīdicte et ma
xime contra p̄rurpendentē/ et mult
plus et dicat aſſai piu che drutto non
uolea hic exponunt aliqui .i. ulteriuz
q̄uis exigebat .qr. ſ. extra terminos ſue
iuriſdictionis/ tu uō dic ulteriuz q̄ ipſe
Marchio uolebat qua uolebat q̄ hoc
fieret venecijs/ et ſubdit iſte ſpūs/ quō
poterat facilius euadere/ ſi recto anſu
fugiſſet uerſus paduam/ vnde dicat/ ma
ſe °fuſſe fugito ī tier la mira. que ē queda
uilla ultra °ſriacū p duo miliaria/ quādo
fui ſouraquito adoriago/ ubi erāt inſi
diantes/ abcor ſarey ladoue ſi ſpira/ .i.
ī mūdo uiuentiū/ et uult breuiter dicē
ſi ego fuſſez fugā/ p ripā fluminis
brentę directe uerſus paduā/ adhuc eſ-
ſem ītermedios/ qua poterā facilius eua-
dere/ aī equo uel oa a mānibus illoz̄ pe-
ditum/ puieniendo ato ad locū hītationis
ubi ſiuſtem tutus/ ſed ḡuiz ſcat/ vn dic
corſe al palude .ſ. p tranſuerſiuz relic
ta uia recta/ elecamuzzie/ et il bracq.
.ſ. illuſ uallis/ me pigliar ſi/ .i. utī me
ī plicuerunt/ chio caddi .ſ. ab equo ubi
habilius et tuciuſ me truncarunt/ vn-
dicat/ et li uidi io de le mie uene farſi
ī terra lagq/ qua ſanquis meus totiſ
effluxit °ubi :-)

Poi diſſe un altro/ de ſe qui
el diſio
Si compia che ti trage alalto mōte
Com buona pietade aiuta il mio.
Io fui di monte feltro/ io ſon bō
conte
Giouāna/ o altri noua di me cura
Per chio uo tra coſtor cō baſſa
fronte.-

Iſta eſt Quarta et ultima partiala/ ī qua
poeta deſcribit aliū ſp̄m modernū/ q fuit
nimis audax ī prelio/ ſicut iſte fuerit ni
mis temerarius ī officio/ dicat ergo/ poy
diſſe un altro/ .i. aliuſ ſpūs captiui be
nivolentiaz. de:q. d. deprecor te/ ſe quel
diſio ſe compia/ .i. ſi illud tuū deſideriū
compleatur feliciter/ che te trage alalto
monte/ et ſic unde q aduirat duī unde
tendebat ad montē/ ut poſſet peruenire
ad celum/ et uidere diuinā eſſentiā/ ī qua
ſola quietatur omne deſideriū humanū/

O rispuosilli a pie del casentino
Trauersa una acqua cha nome lar
chiano
Che soura lermo nasce in appennino.

aduita il mio / supple desideriū cō si bona pieta
de .q.d. cū eque bona caritate similiter roga
pro me si unq̄ contingat post te dictū stuz
ad mūduz op tu uadas ad Marchiā ad ciuitatē
orbini quia siu nobilior et ualencior q̄ iste
sit ideo ut reddat docta bēuolū statiz des
cribit se anōie & cognōie dicens Sofiu de
monte feltro Ad sacriduz aūt qs fuerit si te
spūs et unde debet scire op mōnt feretrus
est quedā contrata i Romandiola continens
in se multas ecclas sicut Ciuitatem sancti Leo
nis de qua dictum est i Capitulo pcedenti
Samarinū et alia Castella ex qua cōtrata
fuerunt olim oriūdi et traxerūt originez co
mites famosi uocati usq; in hodiernā diez
Comites de monte feltro de quorū prim
ordio nō habetur memoria sed de domo
ista multa fuerunt uiri strenuissimi quo
rū unus antiquissimus repio dñm monte fel
tranū qui genuit bonconte ex bonāte na
tus est montefeltranus miles ex mōte fel
tra nō natus est famosissimus comes Gui
do de quo tā multa dicta sunt Capō itē
xxbm° ex isto Guidone natus est bonconte
de quo hic fit mentio Juuenis strenuissi
mus armorū qui in conflictu aretinorum
apud bibenā mus sus a Guielmino Epō
Aretino ad consaderāduz statū hostium
retulit op nullo modo erat pugnāduz tuc
epūs uelut nimis aiosus dixit tu nūq̄ fui
sti de domo illa Cui bonconte rndit Si
ueneritis quo ego nūq̄ reuertimini et sic
fuit de facto qua uterq; pugnax probiter
remansit in campo dicat ego So son bon
conte bonus bellator fuit manu ubi
pater igenio ex isto bonconte nō remansit
aliqua stirps Sde dicat q nullus est qui
roget pro eo unde dicat Giouāna que
erat uxor sua que poterat uenire sibi
alii uiri et alti nō ademi aiam .q.d. Cō
sortes mei pariz curant de mortuis qz
sunt dediti dominijs et potestatibz tpalibz
Hā comiti quidem successit comes Federi
cus huius genitus eius uir ualentissimus q
magis tyrānice tenuit rebinū q̄ aliquis
predecessorū uel successorū suorū unde fuit
bruiadatus ab urbinatibus qui huit mltos
filios s. Gallasuū comitez nolfuū et alios
de quibus nō prosequor ne elonger a pre
posito et dicat bonconte p choo bo tra cos
toro cō bassa fronte .s. ex dolore et pudo
re quia nullus est i seculo qui roget deum
pro me.

Et io alui qual força oqual uictura
Ti trauio si fuor di campaldino
Che nō si seppe mai tuo sepoltura.

hic poeta ondit quō iquesuerit a bonconte
de sepultura eius que nunq̄ fuit sata Et
ad declarationez huius trē que nō est bn
intellecta est sciendū op āno dñi M° cc° lx
xxbm° florentini sociato Carolo secundo
qui reuertebatur neapolim uersus aragoo
na ubi fuerat captiuus ut dicetur alibi
Juerūt contra aretinū cū duce quē deder
at eis deus Carolus q uocatur x aymeri
cus de uerbona uir probus et prudens
in pliio otractu indigz uiribus quelforum
de senis. Luca Piscorio et Volterrus et de
bonoia et inter alios uenit in subsidiū flore
tinorū Maginardus paganus uir pitus
armorū de quo dictus est paulo supra.
Ex altera uō parte Epūs aretinus de bby
tinis bonconte de monte feltro et dnūs
Guido nouellus tunc potestas Arecij cū
exercitu uenerūt bibenā et fidentes uiri
ualentibus quia habebant sccū .xij. elec
tissimos quos palatinos uocabant pcu
uerunt pugnaz cū florentinis nec timē
tes nūz hostiū qui erant duo milia eqtū
et .xij. milia peditū Ipi nō erat solum
octingenti eqtes et octo milia pedites.
Ex qbo Aymericus de nerbona fertur
dixisse aūt simus proditi aut ista sint
uiri isti et continuo mutauit totum
ordinez belli. Aretini tū parui pendebāt
hostes dicentes temere q florentini mo
les erant magis familiares ueneris q̄ mar
tis licet esset antiquus patronus eorum
Cum āt quidā seniores suaderent nō
esse pugnandū unus Juuenis aretinus
nimis calidus dixit qui timet fugiat
tunc miles antiquus dixit Heri Heri
or sic uocabatur tu habes roseū nimis
atrinū .q.d. tu es nimis Juuenis tu fu
gies et ego manebo et ita fuit de facto
et breuiter ordinatis aciebus hinc et in
magna arte conairsiz est cū tanto ardo
re animoz q primi pauidres florētini
fuerint fuallime debellati Cursius de
donatus strenuus miles licet pena capi
tis esset mouens se ex acie magnāmit
tessit se in hostes transuersaliter cuz pcu
tanto q fuit principiū uictorie suoriz
magnis uiribus pugnatū est tandem
florentini uictoriaz obtinuerūt et pl bo
nū occisi sunt plusq̄ duo milia Inter
alios Guilelmus epūs et alius Guilelmus
de pagas uir strenuissimus illo tempore

nepos Epi bonconte de monte feltro / ex h°
uo uictoria arroganta a Aretinoru .s. tota
pars ghibellina fuit multu attenuata .Ad
litteram ergo dicat poeta / Et io aliqy supple
dixi illi bonconti qual foza oqual uentura
ti trauia qlia fuora si de Campaldino. Sciad
plu facilz est apud popu et bibena i con
tracta quada que dicatur certus muduf i
planicie que planicief uocatur campaldini /
che no se seppe mai tra sepultura na corp
us eius nuq potuit inueniri / sed poeta fic
tione facit sibi sepultura et subdit respon si
one bonconti nascentis forma sue mortis et
sepulture / Et primo describit quid traxit
eiz de Campaldino describens fluuiuz ibi
uicinu ubi dicit / ecca rispuose .s. boncote
ad pie del Casentino no longe da bibena
trauersa una aqua .i. fluuius che a nome
Archiano / et tangit originem illius aque di
cens. che sopra Lerno nasce i apennino /
Ad quod nota q iter Aretu et Florentiaz
i confinio Casentini / est queda solutio deuo
tissima solitudo / ubi est heremus q dicatur
sancta Camalduiensis qua fundauit ubi uir
uenerabilissimus Romualdus de rauenna
institutor illius ordinis de quo uito et ordi
ne dicu plene paradisi Cap°. xxii°. Sic
unde q poeta noster uolens magnificare
ustum paruu fluuiolu / dei dulcissa fecat
mentionem / de isto nobili heremo / qui uere
est locus notabilissimus .i

La ouel uocabol fuo diuẽta uano
Arriua io forato ne la gola
Fugiẽdo a piede / e sanguinando
il piano.
Quiui perde la uista e la parola
Nel nome di maria fini equiui
Caddi / e rimase la mia carne sola.
Io diro uero e tu il ridi tra uoi
Langel di dio mi prese / e quel
dinferno
Gridaua o tu del ciel p che me
priui?
Tu te ne porti di costui lo etno
Per una lagrimetta ch mi toglie

Maio faro del altro altro gouerno.
Hic bonconte p̃missa descriptione fluuij / expli
cat locu sue mortis dicens / Io forato ne la gola
.i. uulneratus ad mortez i quittue / fugiendo
a cõflictu / ai piedi perduto .s. equo i prelio /
et sanguinãdo il piano .s. Campaldini / a
riuay la doe el uocabolo so duienta uano /
.i. ad faucem qua Archianus ũtrat i arnuz /
qua ibi perdit nomen suu et dicit / quiui
.i. i fauce dicti fluminis / pdei la uista / ela
parola et fini .s. uitã / nel nome de maria
.i. inuocans beatã uirginez / que est mater
misericordie et i qua habebam deuocionem /
et quiui cadde .s. mortuus / et rimase la
mia carne sola .s. sine aia / et subdit boncõ
te qualiter i ista contriacone saluatus est /
dicens / Io dico uero et tu ride tra iuui .i.
referas hoc i mũdo uiuẽtuz / ut nunq des
perent / licet fuerint peccatores / usq ad mõ
tez et habeant spez i maria / Angelo de dio
.i. angelus bonus mi prese / et quel dinfer
no .i. angelus malus / gridaua otu del ael
.i. angele dei / p che mẽ puui / .s. uire meo /
tu te ne porti de costui leterno / i. aiaz que
est i mortali fual ciluaz et portas i naui /
ad purgatoriu / Ista uidebatur ista i extremo
q angelus bonus psuaderet sibi q pen
tentia nunq posset esse tarda / quia latro
de cruce trasiuit ad paradisuz / Malus
iõ psuadebat i ostranũ / et reclamabat ha
bitie credis / tu fatue aĩ semper fieris lon
ge nũc saluari i instanti / unde dicit per
una lagrimetta / chel me coglie / i. que cep
it mihi illud quod ẽ eternuz i isto et dic
Angelus malus / Io forato altro gouerno /
q.d.° malã tractationem / delaltro .s. corpo
re mortali / quia aĩa separatur tamq perpe
tuũ a corruptibili / ut dicit phus libro de aĩa /

Ben sai come nel aere si racoglie
Quello humido uapor che in
aqua riede
Tosto che sale ouel freddo la
coglie.
Giunse quel mal uoler che pur
mal chiede
Collintelletto / e mosse il fumo
el uento
Pla uirtu ch sua natura diede.
Hic bonconte uult narrare suã sepulturã ignoratã

et de corpuis pluuiaz et tempestatz uolen-
tam q̄ demon exatauit malicia sua ad facēdū
ludibriū de corpore p̄mittit generationem
pluuie nālem, et ad intelligēdaz istā litterā
debet primo notare, q̄ sicut scribit p̄bus li°
methaurorū et Albertus magnus, aer distīc-
tus est i tres regiones siue partes, quarū
suprior est calida propter reflexionē ra-
diorum, qui refrangūtur i superficie terre
Media uō que uocatur ibernalis est frigi-
da, quia distat ab igne et terra, et radij
solis ad tanto transeuntes, parū calefaciūt eā,
sol ergo cū radius suus attrahit uaporem,
humidū amari, et terra usq; ad istā mediā
regionem frigidam, qui cōdēsatur i nubē
que deinde resoluitur i guttas, poeta ergo
ualde breuiter et clare tangit hic generatio
nez pluuie nālem dicens, sicut natura
operatur i emissione pluuie, ita nūc facit
diabolus sua opera, et unde dicat, ben say.
q.d. scire debet tamq̄ p̄bus nālis, cōmo
si racoglie ne l'aria .i. qualiter congregat
i secūdā regione aeris, quel uapore humi
do .i. grossus, che i aqua riede .i. resolu
tus, tosto chel sale .i. q̄to ascendit donc
el fredo el coglie .i. ad secundā regionem
aeris frigidam, ita nunc angelus malus
nūc facit unā pluuiā i nālez, unde dicat
quel mal uoler .s. p̄dictus demon, che
pur mal che de col intelletto .i. q̄ semper
querit facere malū ex intellectu suo cuq;a
quia est ordinatus, q̄ unq̄ querit nisi ma
luz, sicut bonus est ita confirmatus, q̄
nūq̄ querit nisi bonū, quūse e mosse el
fumo .i. conatus uit nebulaz, el uento, et
ecce quo potuit hoc facere, per la uirtu
che sua natura diede, quia licet angel°
malus fuerit, priuatus gratia retinuit
tamē suam et potentiaz naturalem, ita
q̄ potest fualiter mouere aerem et aq
uā et turbare alia elementa. Et hic nō
q̄ poeta noster data opa, facit hic usum
fictionem de pluuia quā exatauit de
mon, ut notaret aliq̄d de potentia de
monis, de qua Augu. multa scribit, et
Albertus magnus in suo libello de potē
tia Demonis.

Indi la ualle come el di fu spento
Da prato magno al gran giogo
coperse
Di nebia, il giel di sopra fece in
tento.
Si chel pigno aere i aqua si cōuerse

La piogia cadde, e a fossati uēne
Di lei ao che la tēra nō soferse.
E come ariui grandi scouēne
Ver lo fiume real tanto ueloce
Si ruino che nulla la ritenne.
Lo corpo mio gielato i su la foce
Trouo larchiano rubesto, e qu
el sospinse
Hel arno, e ciaolse al mio petto
la croce,
Chio fedime quādol dolor mi
uinse.
Voltōmi p̄le ripe e p̄lo fondo
Poi di suo preda mi coperse
e cinse.

Hic prosequitur mātz īchoatā de pluuia, et
uult dicere breuiter, q̄ demon facit magnā
nebulā, ex qua magna pluuia natā ē ita
q̄ aqua magno īpetu detrusit corpus
bon cōtē i arnū. ubi sepultus fuit sub
glarea, Construe sic litterā, que uidet
satis ualde ītrīcata, Indi .i. deīde ille demon
couerse la ualle de nebia, al gran giogo,
.i. usq; ad apenninū uel sm aliam lram
la ualle coperse al gran giogo di nebia
ita q̄ nebula descendit a montibus circū
a ualle et peruenit ad montez. Unde nota
hic q̄ q̄n nebula descendit a montibus
i uallez īdicat serenitatem, et eā significa
cat pluuiā, sicut h̄. q̄ his uerbis confir
matur, Cum terras nebule pulsant,
Lux clara propinquat Ethera cū densant
imbribus arua rigant, et hoc dico
factus est de nebula, come el di fu spento
da prato magno .i. status cū recessit de
prato magno. hic debet scire q̄ pratus
magnus ē una magna montanea, que
recedit a recto colle apenini a y meridie
et uidetur tante altitudinis, quante
apeninus, Ideo sol uidetur tardius re
cedere ab illo monte, et i isto monte est
alia magna herenis uallis umbrose,
Ideo poeta libenius facit mentionem
de prato magno. Scias etiā q̄ pratum
est pulcerimū castrū, inter Florentiā

et Pistorium, de quo dictum est īferni C°. XXbj°. Est et aliud pratū quod dr̄ uetus ī Camsentino, uxta arnuz, nō longe a prato magno, et dicat bonconte, et ille demon ficat, il calo ītanto disopra .i. ficat aerem ītinctuz et offuscatuz magna caligie nebule uel siper īposuit frigus deprmendo ex quo facta est pluuia, vnde dicat fiche laer pregno .s. nubibus, si cōuerse ī aqua, et ideo la piogia cade, et decoch de ley .i. quicqd illuus pluuie, latenza nō soffocase .i. terra plana nō sustinuit et nō ibibit, uēne a isolsati et seruno .s. illud totum aque fluxū, uer lo fiume real .i. aruū, tanto ueloce aī magno īpetu che nulla lo ritēne, illud totuz sipfluū aque, como ai zuu grande si cōfuene quia portabat aquaz ī arnū, et ecce effactū, lerchiane robasto .i. robustū et forte, tantus uzibus aquarū uenies, trouo lo corpo mio .s. mei boncontis, gelato .s. mortē uiolenta ī eo nō remanserat sanguis et aqua uiolenta, i sula fece .s. illius fluus, ubi intrat arnū, et sospinse ēllo .i. et īpulit ipm corpus ne larno et suo lse al mio pecto la croce chio fei de mi .i. quā crucem ego fra de brachus meus ī memoriā passionis xpi .qn̄ il dolor .s. mortis, me uinse e i oltomi p le ripe e p lo fondo ipius auri, poy me copse e cinse .s. supra et arai, de supra pietra .s. aī aqua mixta, et sic bonconte respondit de sepultura sua quā sibi poeta dixerat ēe ignoratū, Et o sadeza lector, quantu ante poeta nostor exaltauit ustaz māz de se hūlez et depissez.

De quando tu serai tornato al
mondo
E ripossato de la lungha ua
Seguitol terço spirito al secōdo
Ricordita di me chio son lapia
Siena mi fē e disfecemi maiema
Sal si colui chīmanelata pria
Disposata maiea cola suo gēma.

Huic ultime poeta subnectat quendā tertiū spiritum de nūo pdictoruz, et ut pns luttera fit clarior, et primo ē sciendum, q ista aīa fuit quedam nobilis dna senensis de stirpe ptholomeorum que fuit uxor cuiusdā nobilis militis q uocatus est dnus Hellus de panochi-
schus

de petra, qui erat potens ī maritima senauz. Accidit ergo q aī semel cenassent et ista dna staret ad fenestrā pallacij ī sola cuius sui, quidā domicellus demandato dni Helli cepit rpam dnam p pedes et rapitauit eā per fenestrā que cōtinuo mortua est, nescio qua suspicione, ex cuius morte crudeli natuz ē magnū odiū īter dictuz dnm Hellum et ptholomeos consortes ipius domine, nūc ad proposituz, ista dna rogat dātē ut roget proga, si unq̄ uenerit ī tuscia ad Cautatē senarū, dicat ergo .ll. tertio spiritu .s. dne ipie ītersecte? sequito al secundo .i. locutus est successiue, post spiritū boncontis, qui secūdario locutus fuerat post primū. dr̄ dictio depcatiua est, ricordete de mi, et ut possit bene recordari eius ptinuo tangit nom̄ locuz originis, locī mortis et mortis actorē, che son la pia, ista dna uocabatur pia, quaz ipie miniſter eius ceciderat. Siena me fece .i. genuit me. est enī patria prī apud generationis q̄dmoduz et pater .q.d. fui una femina de Ciuitate senauz, de partibus illius Ciuitatis, e desseami maiema .i. maritima senarū ītersecat me, et ecce quō. Sal si colui .i. uir meus bn̄ scit hoc et est consciꝰ sibi me mortis, licet diceret et dica facerat q ego cecideram casualiter de fenestra che maneliata pma manea .i. qui positi erat anuluz, dispōsando .s. me. dē la sua gēma. sicut tempore matrimonij anulus tam̄ fuit ad matrimoniuz illud, quod araldus ad tabernā, et hoc dico faciet, quando tu seray tornado al mōdo .s. uiuentiuz et riposato de la longa uia .i. aī requieuerit a longo itinere p̄ aliquo īferno purgatorio et paradiso.

Quando si parte il giuoco de la çara
Colui che perde si riman dolente
Ripetendo le uolte e triste tempara.
Con laltro sen ua tuta la gente
Qual ua dmāzi, e qual diretro

il prende
E qual dallato li si recha a mente
El nō sa resta, e q̄sto eq̄lo itende
A cui porge la man più nō fa pīa
E così dela calca se diffende.
Tal era io ī q̄lla turba spessa
Volgendo a loro, e la equa la faccia
E promitēdo mi sciolgea da essa.

Postq̄ ī supiori Capitulo proxime p̄cedenti poeta noster tractauit et determinauit de quarta specie tardatorū ad penitentiā pre uentorū, morte uiolenta. Hinc ḡnter ī isto b̄o. Capitulo īmoratur adhec ī eadem mā et pīs pulcerimū Capitulū potest diuidi ī quatuor partes generales. In prima quarū poeta transiuenter pstringit aliq̄ illorū spūm uiolēter īterfectorū. In secunda discutit unā questionem, que oritur circa mās p̄tractus et introducit ī spāli unū singulare spm contemneū pugilē ad loquendum secū ibi, Io comēcai. In tertia facit mā digressionem ī qua facit mās ī uectiuā contra Ytaliā et principales auctores desolationis eius ibi cui sedia Ytalia. In quarta et ultima facit unā īuectiuā spālem contra florentiā ibi Sierencia mia. Ad primū ergo uenientes dico q̄ poeta breuiter pauxit quosdam de nūo predictorū, sed p̄mo p̄mittit dispositionem illius multitudinis eq̄a se et sua eq̄a illos p mā comparationem pulcerimā, que q̄ua clara est ut tota die experientia docet. nō quantus sit propria sicut em uictorie Açardi multi arāidant ī ludo. Alij a fronte alij a tergo alij ad dexterā, alij ad sinistrā. et rogant singulariter eū, ut det eis de eius uictorie ipe aūt nō remoratur sed continue eundo pōzit manū ih̄u alij, et sic paulatim exonerāt se a pressura. Sta nūc poeta noster ī ista turba maxima uictor uidorū ditatus diuina gratia, qua ih̄u īdigebant promittebat uni dare precel altera elimosinā altera commendare ipm suis, alteri se facere mentionē de eo et obtinue ibat ne expenderet tempus ī uan, sm q̄ p̄operat sibi ingiuus, q̄r nimis h̄uisset facere, si uoluisset satisfacere omnibus ih̄u mortuis īploratibus suffragia ārarum uel famā ab eo. Ideo notāt solum aliquos paucos. Ad litterā ergo dicit poeta, colui che perde romā dolēte, quia expost uit suus fratrime, quando si parte al gio co delaçaza, et dicit, repetendo le uolte et tristo ī para si tamen discere potest aliq̄d ī ea arte ī qua magni magri sunt sempēr mendia, quare hic nō intēndo dare doctrinā huius artis, tum q̄r sum pātus ignarus eius, tū quia nulla pestis est pniciosior ī mundo, nullus est ei enormē maleficius quod lusor fraalliter nō faciat siat fratrimendacium punitū, predicatōne rō. hoc ut ī pluribus ītelligas, nō ei loquor nūc de Augusto uel Claudio uel aliquo dno dum te, sicut etiā tales multa cū pabulo fecerint propter ludū, et tangit morē alterius partis dicens cō laltro. s. fructore, se neua tutta la gente, iuncto relicto solo, qual. i. aliquis lisfaccia amente. i. reducat se ad memoriā illi si forte erat oblitus eius ī alla leta ad et pressura sed ipse ita obsessus quid faciat audi, el nō sarà sta et questo et q̄llo itende, quia nunc uni nūc alteri dat aliq̄d et ille ad ay porge la man più nō fa pressa, ymo recedit lettus, et così dala calca si diffende cō dāno suo quia miss peccūam quā male quesierat pcul dubio pegit et poeta applicat dictā comparationes. Ad propositum dicens, cotal era io. i. similis vincenti ī quella turba spessa, que stabat sepe et petebat et promittendo bene dic quia lusor dat dona de presenti, ipse uō tm dabat uerba de futurio, et pauci e seruauit promissa, qui a de paucis facit mētionez, de quibus statim dicit.

Quiui era laretino che dale braccia
Fiere dighino di tacho ebbe la mōte
El altro chanegho corrādo ī caccia.

Hic poeta describit quosdam spūs moderno notabiles, et primo notat unū magnū sūr consultū de Arecio. qui fuit illo tēpore famosus et acutus ī dubii sapia, audax animus. Unde ītrogatus semel a scolaribus suis bonōie, de quodā puncto suis, non erubuit dicere ite ad dcāusū, qui ībracta uit totus corpus unus. Unde dicit, qui era laretin, sīe uocatus est dnus benecasa liqat male cesserit sibi et fuit de uno Castello comitatus Arecij, quod dr laterina, et tangit occasionem eius unū oūz siu tpus uiolentissimū, quē notanter describit a ferocitate sua, ideo lector uolo, q̄ sias q̄ i Ginus nō fuit ita ītimus, ut aliqui scribūt q̄ fuit magnus sicharius et spoliator stratārū. Iste ras q̄ Ginus tachi, fuit uir mirabilis magnus membratus niger pilo et carne fortissimus, ut scuta lederet mutat ut papinius cursor, prudens et laqueus fuit de nobilibus de lafracta, comitatus scenazo q̄ expulsus uiribus cōtrariis de sancta flora

occupauit nobile castrū radicofani contra papā
et cuz suis familis manipularys faciebat mul
tas et magnas predas, ita qꝫ nullus poterat
ire tutus Romā uel alio ne p partes illas, iz
fere nullus tanzebat manus eius qui nō re
cederet contentus et amaret et laudaret eū
et audi morē laudabilez i tali arte latroīa
di. Si Merchator erat captus Ghinus explo
rabat prabiliter quantuz ille poterat sibi
dare et si ille dicebat quīgentos aureos aca
piebat trecentos sibi, et reddebat ei residu
uz dicens nolo qꝫ possis negociari et lucra
ri. Si erat unus sacerdos duc̄s et pīquis
auferebat sibi multā l' mulā pulcrā, et da
bat sibi rongnū tristem. Et si erat unus
scolaris pauꝑ uadens ad studiū, donabat
sibi aliqtā pecūaz, et exortabatur euz ad
bene agendum et proficiendum i sciencia,
et certe si iste Ghinus nobilis nō fecisset
aliud laudabile nisi qꝫ tā egregie medica
uit Abbatem Elumacensem delicatissimuz
et ditissimū uirū, et curauit optime a mo
rbo stomaci, pro quo ibat ad balneas cū
superbo apparatu gallico, ut pulcrius
scribit uir placidissimus de certaldo ser
mone materno i suo libro decameron, sa
tis laudandus esset, sed ut ato ueniaz ad
propositum, accidit semel qꝫ quidā frater
Ghini captus, adiudicatus est suspendio
p̄ dictuz dn̄m benecasam, qui erat tūc
assessor i Ciuitate Senarū, sed timens fe
rocitatez Ghini finito officio fugit et
auditor pape, ut sic tucior esset cum at
sederet semel ad banchū pro tribunali
i sala publica, ubi erant multa personarū
Ecce Ghinus tacti cognitus, uelut sceu
ola magis timendus quā timens fugit
eū terribiliter et gladio transfossum p
capitaut euz ab alto et fugiens euasit trā
siens, uelut fulmen ardens p medium tur
barum, et hoc est quod dicit nūc poeta
de benecasa, che dalle braçia fiere de ghī
de tacho ebbe la morte. Et nō etiā qꝫ ipse
Ghinus huīt mortez uiolentā ab alio. Ha
papa bonifacius magnanimus auditis nā
mirabilibus istius hoīs relatu et rogatu p̄ti
Abbatis Elumacensis, misit pro eo et ro
gauit, qꝫ tā nobilis aīus sic se ihonesta
bat arte predandi. Cui Ghinus rndit
qꝫ exercebat uitiū rapine, ut possit uti u
tiliter liberalitatis. Tunc bonifacius uidens
qꝫ istud erat uiciuz fortune nō ai fecat
eū militem sancti Johānis, et dedit sibi
magnū beneficiū, quo posset honeste fa
cere magnificentias semel aūt sās apd'
asinā luncā i comitatu senarū intermi
tuas ius amultus armatis probiter pugnās
interfectus est, de quo auditu illud mira
bile quod scriptuz est de Cesare. s. qꝫ omis
peratores eius i breui mala morte obierunt
Ideo forte dantes noīat euz hic, ut ponat eum
saluū de hoīe isto plura nō dico de quo posset
fieri tragedia. Deinde poeta addit aliū aretinū
Et ad faciendū quis fuerit iste inoīatus, deb
et scire qꝫ Ciuitate Aretij ex nobilibus de petra
mala, fuit unus dn̄us tarlatus antiquus, qui
genuit Angelum primo genitū, ex quo natus
est Guido epūs Aretinus famosus, dn̄us
Aretij, uir magnanimus et magnificus, inh
hns cleucale, qui aretiū patriaz suā magnis
honoribus et multis comodis decorauit, ex
dicto Tarlato natus est alius filius noīe Gu
zius patruus dicti epī Iuuenis strenuus ar
moriz, hic cū Tarlati gereret belluz cū bostolis
nobilibus de Aretio, qui exules recipiebāt se
i castello quod dicitur rondine i ualle arni
equitauit contra illos et eī prosequeretur
quosdam, equus fortis transportauit ipm
i arnū, et suffocatus est i quodā pellago, cui
corpus inde extractū bosculi ludibriose sagit
tasse dicuntur, quia propter acerbū odiū habū
est i ter pentes, dicat ergo bene e laltro S. Are
tinus, chancgo S. flumine arni corrēdo
i caxia, dum prosequeretur hostes uel
illi eum

Quuu pgaua cole mani sporte
Fedrigo nouello e quel da pisa
Che fe parer lo buon marchuço
forte.

Hic poeta noīat aliū Iuuenem et strenuz
et nobilem, iste ut ato dicā fuit filius dom
ni Guidonis nouelli de comitibus Guidom
bus de Casentino, quē occidit quidā furnazo
lus filius dn̄i Alberti de bostolis predicti,
dicat ergo Federicho nouello pgaua quitu
i ter alios rogantes, cō le mani sporte i. ex
pansis ut roguret pro eo, et nō credas
qꝫ autor noīauerit hic istū Iuuenē, nisi qꝫ
et ille de petra mala fuit multū probus
et tangit quendā aliū spm pisanū nō tm
ut faciat mentionē de eo, quantū ut faciat
cōmendacionē de patre eius, et hic uolo te
notare, qꝫ inuenio cōiter multos dicentes
qꝫ iste fuit alter federicus pisanus, quem
Marçuchus pater dn̄i Johānis Scornigiani
terribili ictu interficiat, quia ille pisanus i
terfecerit filiū eius, ego tn audiui, abono
boccacio de certaldo, aū plus credo qꝫ Mar
zuchus fuit bonus uir i Ciuitate pisarum
frater cellus de domo, cuius filio cōmes Ugo
linus fecit trūcari caput et mandauit qꝫ
corpus relinqueretur isepultuz, sed is te
patercullus de sero humiliter accessit ad Co
mitem, uelut quidā extraneus, aū negocia-

nō tangeret dixit sine lacrimis et sine alio signo doloris, certe dne esset de honore ue-stro, q ille pauper occasius sepelliretur, ne esca canibus crudeliter relinquatur, Co-mes recognoscens eū, stupefactus dixit ua-de, qua pacientia tua uiuat duriae meae et continuo Marzuchus fuit et tradidit filiū sepulture, dicat ergo, et quel di pisa, supplē rogabat me, che fa parere el bon Marzucho forte, id est morte filij ipius et loquitur de fortitudine uera aī non corporis, quia uere hic pater fuit fortis et constans nō minus q̄ illā magoriā phus qui obitū filij patienti aio tulit.

Vidi conteorso e lanima diuisa
Dal corpo suo p asso e p timegia
Come dicea nō p colpa comisa.
Piero dela broccia dico e qui pro
uegia
Mentre di qua la dōna di barbāte
Siche p o nō sia di pegior gregia.

Hic poēta notat aliū nobilem dicens vi-di Interogantes, Conteorso, iste comes ursus fuit filius Comitis Neapolitani de accerbia, qui accerbe fuit interfectus uelut ursus tractatu cōitis Alberti de mangona cuius consobrini, qui ursus or-dinem talens ponitur a poeta in purgatorio et ille perditor debet esse in inferno in cha yna, et notatus ustus tustus de ytalia, poe-ta ultimo subaudit quendaz aliū hoīz nobilem de gallia indigna infamatū et de-cassuz. Ad aliius cognitionē, debes scire q iste spūs fuit gallicus, vocatus dnus petrus dela brocha in tumulo consiliarius et secretarius philippi pulcri regis fra-cie qui quia oīa poterat in regem suū fecit petrus de ureis, apud sōderiā fm Impatorē romanoruz incarcerit in odiū carnalitez ex inuidia, et ipsa regina cepit graue odiū contra eū quē uiz suus tm diligebat. Unde falso accusauit eum regi, q scripserat sibi litteras uenereas p̄pter quod rex credulus, subito acce-sit ira et pudore l furore, fecit innocentē iuste suspendi, sicut legitur de Octone Impatore, qui fecit decapitari militem suum falsa accusatione uxoris sue, quā tamen postea cremari fecit, ueritate repta, dicat ergo poeta, Et uidi lanima diuisa dal corpo suo .s. uiolenter separa-tam, p asso et p uegia .i. inuidia, non p colpa comessa .i. nō quia de rei ueritate erat in culpa, unus accusatus fuerat et dicat, Como dicea .i. sicut ipse referebat mihi, tamen infamia laborabat contra eam in uulgo, sed dantes qui fuit parisij, post exilium suum explorata diligenter ueritate huius rei dignū dixit ponere ipm saluz in purga-to rio et reddere sibi bonā famā, sicut fecerat petro de vineis in inferno, et poeta quia erat locutus nimis clause declarat se dicens Piero dela brocca dico, et quia ipse nūc describit purgatorium, et tendit ad pnāz huius peccati in uita dicens, e la dōna de barbante .i. regina francie, que erat filia ducis braibantie, pueggia qui .s. ut pēi tentiā agat in mundo āe morte .s. inocētis quē falsō per inuidiā accusauit, mentre et di qua .s. in hac uita, siche pero .i. pp id enorme peccatuz commissuz nō sia .s. ipsa de peggior gregia q̄ iste petrus q est iter docētes pēitentiam in hoc loco. q. d. nec sit de grege damnatorū in inferno.

Come libero fiu da tute quāte
Que lombre che pregar piu
chaltri pieghi
Siche sauaci lor diuenn sante
Io comīciai. e par che tu mi nieghi
Oluce mia expresso in alcun testo
Che dicreto del ciel oration pieghi.
E q̄sta gente priegha piu di q̄sto
Sarebbe dunque lor speme uana
E nō me il detto tuo ben maīfesto.

Ista est secunda pars generalis Capituli in qua poeta describit unā questionē que oritur ex dictis, et describit unū spiritū singularem cognitū Virgilij et dubitando breuiter stat in hoc Virgilio d̄o eneydos, scribit q Eneas cū uult ad infernū, inue-nit iter multus alias aīas, aīaz palinuri qui gubernator nauis ipius Enee tēpore noctis, deceptus a sōno, cecidit in mare, et natando peruenit ad littus ytalie et dū uelet exire ad littus, quidā pasto res pricātes ipm esse piratā lapidib; mactauit eū, iste aūt palinurus, uiso Enea in inferno, rogabat eū supplr ut deduceret eū inde, cui sibilla respōdit

qp iudiaa deoꝝ nō poterant pabus
houiz reuocari, modo ad propositum
dantes dubitat et petit d uirgilio, quō
stant ista simul. s. qp iste aīe roget, ut
rogetur pro eis, ut breuiter tempus ex
quo uidetur iudiaū dei posse mutari,
tua uō sua contrariū sonat. s. qp non
possit flecti preabus, primo ergo dan
tes mouit istaz quōnez dicēs uirgilio
Io comiaai, supple dicere uirgilio, come
libero siu q ato liberatus fui da tutte
q̄nte quelle ombre solute, eis promisso
che pregar. i. que umbre robauerūt
me, piu che altre preghi. s. pro eis
et ecce quid, sicche sandnae loro de ue
nir sancte. i. acceleretur eis ut ato ue
niant ad purgatoriū, quod redd aīas
sanctas et amicas deo et petuu, o luce
mia, i. o uirgili qui pellis ab oculis me
is ommē tenebraī ignoratie, unde i infe
rno uocauit eū solem i similiū cāu, el
par che tu mi uegni spresso. i. expresse
i alcun testo. s. v. ene. che oratione
pregni. i. moueat uel imutet, dicreto del
dio. i. iudiaū dei ubi dicat, Desine fās
deuz flecti sperare precando, et ecce oppō
tum, et questa gente pregha pur dq̄
sto, ut ostendiuz alt i notatis hic et sup
i tertio et quarto Capitulo, de duob
ergo est alteriū, qua schiuebbe dumq
latiar speme uana. s. preces nō move
rent deum, o nome il ditto tuo ben ma
nifesto. q. d. uel non bene itelligo dictū
tuū, noluit dicere uel dictū tuū est fal
siz propter urbanitatem. ¶

Et egli ame la mia scritura e pi
ana

El aspança di costor nō falla
Se ben si guardi cola mente sana.
Che cima de giudtio nō saualla
Perche foco damor compia in
un pimto
Cio che de sodisfar chi q sastalla.
El a douuo fermai cotesto pimto
Nō samendaua p pghar diffetto
Per chl priegho da dio era di giuto.
Veramente acosi alto sospetto

Hō ti fermar se quella nol ti dice
Che lume fia tral uero elōtelletto.
Non so sentendi io dico de biatrice
Tu la uedrai di sopra issu la uetta
Di q̄sto monte ridere e felice. ¶
Hic poeta ponit responsionez Virgily clarā
dicens, et dolu ad me, sup. Virgilius rndit
la mia scriptura epiana. i. nō dubia
nō scopulosa, et la speranza dicostor,
quā ponunt i preabus alienis, nō fallax
. i. nō est uana ut dias siat boeaus i fine
nec frustra sunt i deo pces, se ben siquaz
da cola mente sana. i. oculo mentali, et
declarat primo ham partem et dicat, qp
si terminus breuiter ubi amore sanctitatū
pauz nō tamē mutatur ex hoc consaluum
dei, dicat ergo, che cima de Iudiao. i. al
titudo uel pfūditas iudiaj duuini, nō
saballa. i. hō demergit et nō tollit, p che
foco damor. i. ardor caritatis alicuius
uite pfect, compia i un punto. i. pfiaat
i momento, cio che de satisfar. s. per lon
gū tempus, chi qui sastalla. i. qui hic stat
et moraz trahit p tantuz tempus, p quā
tuz tardaut penitentiā, qua apud deū
nō aiunt tempus, et ipse omis actiones
hominz puenit et pudit ubi rogatorium
pro illo siait Gregorius rogauit pro illo
Traiano, ut dicatur i Cap. 20. dictuz decla
rat primū dictuz suū et dicat, la douuo
fermay cotesto punto. s. i inferno ubi
affirmatiue posiu ustum suum, s. qp homo
nō debet sperare posse flectere iudiauz
dei pabus, nō samendaua p pgar diffe
tto et assignat causaz, p che il pregho
dadio era disiūcto. quia. s. i tempo fiebat
illa pcatio ubi nulla est redemptio, et qr
hoc fuit ante aduentū dñi, quo tempore
etiā, si sanctissimus Moyses, qui tociens
preabus suis flexit deū uolentē pdere
populuz i ira sua, rogasset pro salute Yo
seph, uel alterius multi defuncti nō flexisset
deuz, quia sic statutū erat ne aliquis
saluaretur donec ueniret saluator. Et
subdit Virgilius suū optimū consiliuz
circa talez materiaz, et breuiter uult
dicere qī his et similibus nō debet stari
dictis philozum et poetarū, nisi sacra scrip
tura assentiat, dicat ergo, ueramēte ad
cosi alto sospeto. i. tanti profunde dubi
tationi que ptinet ad fidem, nō ti fir
mar so q̄lla. s. beatrix, nō tel dice che
lume fia tral uero e lintelletto. veritas
ei ut dicat philus est adequatio rei ad i
tellectuz, et ne procedat i aliquo obscure

diat nō so sentendi io dico de beatrice et tu bene spera quia ato pueniet ad eā inde diat tu la uederay al cōmo de la nota di questo monte .i. ī orto deliarę ut patebit ī fine huius libri ridere et felicie .i. letari et felliater .ꝙ

Et io signor andiamo a magior fretta
Che gia nō ma fatico come dianzi
E uedi o mai chel pogio lombra getta.
Hor andarem cō q̄sto giorno ī āçi
Rispuose, quāto piu potremo o mai
Mal fatto e daltra forma che non stanç̄i .
Prima ch sie lassu tornar uedrai
Colui ch gia si cuopre de la costa
Siche suo ragi tu nō romper fai .ꝙ

Hic poeta ut ondat quō pueneit ad unū singularem semotū a ceteris primo ondit quō ipse factus est audior ad eunduz audito noīe beatricis et quō intraueit virgilius diat ergo Et io, qua diat ꝙ uidebo beatricem ī cacumine montis andiamo ad magior fretta q̄ fecerimus hucusq̄ che gia nō ma fatigho cō diang quia spes faciebat eiz audaceṁ credebat eiz eo die posse scipare mōtez et uidere beatricem ut p̄z ī ideo tangit tempus breue dicens et uede omay che lombra el pogio getta .i. q̄ mons iacat umbraz valiz orientem et nos, ille diat virg̃ Maiores q̄z cadunt alt̄ de montibus umbre. Et uult dicere ꝙ sol declinabat ad uesp̄as, et ponit responsionē virgilij q diat, ꝙ nō tam ato pueniret quo uult et optat unde diat, et ille virgilius respuose noy andaremo com questo giorno tanto ante occasum solis, quāto piu potremo o may .i. tam breui spacio mal fatto edaltra forma che non stanç̄ .i. q̄ deliberes, quia ua est longior q̄ putes Hā p̄ che si lassu ī cacumine uedray tornar .s. ad ortum, colui .s. solem, che gia si cuopre dala costa .s. montis, postq̄z hoc

aultatur siche suo ragi tu romper non fay .i. nō facis umbrā, q̄uia sol bassus nō facit te ampluis .ꝙ

Ma uedi unanima la che posta
Sola soletta ṽerso noi riguarda
Quella mensegnera la ua piu tosta .
Venimo alei o anima lombarda
Come tistau altiera e disdegnosa
E nel muouer deli ochi honesta etarda .

Hunc poeta describit unū singulare cōpatriotaz virgilij ad cuius ītelligentiā debet scire ꝙ hic nouus spūs fuit quidaz cuius Mantua nus, noīe Sordellus nobilis et prudēs miles et ut quidā uolunt aurialis tempore cęsarum de romano de quo audiui nō tñ affirmo satis sociam nouū quod breuiter est talis forme habebat E cęruus quandam sororem suā ualde uenerā de qua fit mencio sermo paradisi Capitulo nono quę accensa amore Sordelli ordinauit caute ꝙ ille intraret ad eam tempore noctis p unū hostiolū posteruis uix cognitaz pallacij ī ciuitate ṽerone et qr ī strata erat turpe uolutabrū porcorū siue porcaria brodioū, ita ut locus nullo modo uideretur suspectus faciebat se portari p quendā seruū usq̄ ad hostiolum ubi E mēsa parata recipiebant eū. E cęruus audit hoc fato uno sero subornatus sub ī pelle serui transportauit Sordellū deīde reportauit quo facto manifestauit se, sordello sufficat abstineas de cetero ac cedere ad opus tam sordidū, Sordellus terefactus subito petiuit ueniaz promittens unq̄ redire amplius ad sororem tñ E cuthoa maledicta retraxit eiz ī primū fallaz, qr ipe timens E cęruū formidatissimū hoīz siu temporis recessit ab eo quē E cęruus ut quidā ferit fecat postea trucidari nūc ad litteram dicat virgilius dante ma uedi la .s. sorosim, una āa che e posta sola soletta. Et hic nō ꝙ poeta ponit Sordellus sepatū a multitudine magna ceterarum āiaruz tone excellentie, q̄uia fuit uir singularis uirtutis ī mūdo licet ī penitens ī uita, ergo ponit sordellū solus ī purgatorio, sic Saladinū ī Inferno, uel ponit hanc āiam solam .i. solitariā ṽñ audio ꝙ sedat libraū qui uocatur thesaurus thesaurorū, quē unq̄ udi et dicat et uerso uoy uguarda

et nō arrit ad uidendū nos / siait alij fecerūt
quia nō uidebat umbrā / uel quia magnani-
mus erat et diat quella ne ſegnera la
ua piu tosta .i. leuiorem aſcenſū / et oīdit
quō uenerint ad eā / quia illa nō uenebat
ad eos diat ergo / bonimo alei / et gramo
ex āmiratione tanti uiri prouūpit ī eius
comendacōnē apostrofans nūc ad eā et
dns / o aīa lumbaida / qua de Mantua a
uitate lombardie .q.d. o aīa admirabilis
īter lombardas / come tastau altera e dis
degnosa / qua sordellus fuit alta aī et indi
gnantis nature / eā uidebat et audiebat
turpia et īhonesta / unde diat / et nel muo
uer de loch honesta etuda / quia erat un
bene compositus et bn moratus /

Ella nō a dicea alcuna cosa
Ma lasciauane gir solo squardādo
A guisa di leon quando si posa.
Pur Virgilio si trasse alei pgando
Che ne mostrasse la miglior salita
E qlla nō rispuose al suo dimādo
Ma di nostro paese e uela uita
C inchiese. el dolce duca īcomūciaua
Mantoa. e lombra tuta īse rēita.
Surse uer lui delluogo oue pria
staua
Dicendo o mātoano io sō sordello
Dela tuo terra. e lun laltro abraccia

hic poeta oīdit quō Sordellus se hūt ulla.
eū puēisset ad eum / et quō Virgilius petiu
erit de ua / et p hoc deuenerit ī cognicōz
eius / et diat / Ella .s. aīa sordelli / nō a di
cea alcuna cosa .qua. s. nō curabat de no
bis īcognitis / unde diat / ma solo squardā
do lasciauano gire / et declarat modū p
uā comptiōz nobilem dicens / ad quam
de leon quando si posa / et hic oīdit eum
magnanimū / licet eī magnāimus / mouet
nec curat eū qui nō molestat eū / sed ha
bebat aiuz paūsatū nō subitū / et q uc
nihil diceret / pur Virgilio si trasse alei
ne perderet tempus / pregando che la ni
mostrasse la miglior salita / i. habiliorez
ascensionem et diat / et quella nō rispuose
al suo dimando / et prudenter egit / qua
uolebat primo sare qui essent Vnde iude
ex si simpliciter sordellus oīdisset ubi uā
et ubi uissent ad uiā suaz / nō deuenisset
īcognitam nē Virgilij cōcaus siu / q fuit sibi
gratissima / et sup oblectauit aiuz eius
diat ergo / ma di nostro paese / et de la ata
chese / uolebat a eū sare / auus naconis
et professionis essent / ut melius posset
uidiare de eis / ideo statz cepit uirgilius
respondere de pria et diat / el dolce duca
.s. uirgilius qui tamq bonus dux explora
bat de ua ī loas ī quibus nūq fuerat / ī
comūcaua / simple dicere. Mantoa / nolebat
eī dicere / mantua me genuit / sed sordellus
magis stupefactus nōie mantue / quā sup
dantes / nōie beatrias / subito ītercupit ser
monem / et uult ī osaila eius / unde diat et
lombra īse tutta romitta .i. stupida / sor se
uer luy .i. uirgiliuz / de loco dolse prima sta
ua / dicendo o mantuano / quicūqz tu sis
dūmodo mantuanus / io son sordello nota
bilis eius de latoa terra .s. mantua / e l un
laltro abraccaua .i.

Ai serua ytalia di dolore hostello
Naue senza nochiere ī grā tēpesta
Nō dōna di prouīce ma bordello.
Quelanima gentil fu cosi presta
Sol p lo dolce suon dela suo terra
Di fare al catadin suo quiui festa.
Et hora ī te nō stano seça guēra
Li uiui tuoi e lun laltro si rode
Di quei chun muro e una fossa
serra.

Ista est Tertia pars generalis ī qua poeta
facit unā discressionē p quaz inchit contra
ytaliam et principaler auctorer desolacō
nis eius / primo ergo sumpta occasione ab
actu istoriz ducūb proborum aiuz / qui
oīderunt habere itur se tamtā cauitatem
ad priam ergo considerans autor tantas
discordias ciuiles ytaliconuz ī gnali / ex ama
rīdignatione exclamat dicens hay / ītor
nectio dolentis .q.d. dolenter dicā / serua
ytalia / que solebas esse liberima et donare
libertatem ut dixi / Cap° p°. huius Libri /

di dolor e hostello .i. hospiciolū et domi
cilium dolouꝛ uxta illud / nesum e magioꝛ
dolor ꝛc. naue senza nochiero .i. capꝫ
primape et gubernatore / i gran tẽpesta
nō dōna di prouīcia, que solebaꝫ esse
regina regnoꝝ / ma bordello / et nota
metaforā pulcraꝫ siait eiꝫ i lupanari
uenditur caro humana / pao sue pu
dore / tra meretrix magna .i. auaricoma
na / et auꝛa liberalis / uendit libertateꝫ
italicā / siait etiā ad postribulū uadunt
indifferenter omnes uolentes aī delectacōe
uta ad ytaliā cōcurrit omnes barbare
nationes / cū auiditate / ad ipam cōcul
candā / tamq̄ meretricē prostitutā / et
assignat poēta causas sue exclamatio
nis dolorose dicens quella aīa gentile
.i. cordeliuꝫ uere nobilis uirtute aī et
ut audisti / suo si pōsta de star al atadin
suo quiui festa .i. uirgilio / sol por luy
dolce son di la suo tẽpa .s. mantue / et
trī erat uterq̄ mortuus / et nullus imq̄
moueꝛat aliuꝫ / cū uirgiliuꝫ fuerit / per
tot secula ante sordellū . et hera .i. mo
derno tempore / li uiui tuor .i. q̄ uiuūt
īte italia / hō strano senza querā / et quid
est peius sine bello auli et plus q̄ auli
im diat / et lun laltro si rode / tamq̄ ca
neꝫ / di quei che im muro et una fossa
sora .i. qui habitant i una ciuitate uel
terra / et eadem domo et eadem archa
qua multi qui simul i morte sepeliunt
nō possunt stare simul i uita. /

Cerchati misera itorno dale prde
Le tuo marine epoi ti guarda
ī seno

Salcuna parte ī te di pace gode.

Hic poeta rōuertitur ad exclamandum
contra ytaliā et confirmans quod dixit
dicit / ō misera .s. ytalia ciuis nullus
miseretur / cerchati itorno dela prode .i.
ripas / le tue marine .i. terras maritimas
et poy ti guarda ī seno .i. ī medio .s. tuas
mediterraneas / salcuna parte ī te di pace
gode. Et hic lector me excusabis / qr ante
q̄ ulterius procedam / cogor facere inecti
uā contra dantem / oīndit poeta mirifice
reuiuiscere mō uti pax / ubi lubytas / ubi
tranquilitas ī ytaliā / facilius uideres
o dantes / q̄ aliqua particularia mala
tuo tempore premebant ytaliam / et illa
quidē paua et pauca / mās ei inter dā
na ytalie / cumentā primarias et discordiā
quaꝫ respondam familiarū / nuc aut pe
tora fata nos pmunt / sta ut dicere possiꝫ
de tota ytalia / quod uirgilius tunc de un
ica urbe dixit. Crudelis ubiq̄ luctus / ubiq̄
pauor et plurima mortis ymago / pro dꝫ
ytalia nō talia passa est tempore hani
balis nō tempore pui / nō tempore Got
torū aut longobardorū / Athila etiam
nō legitur transisse Apeninū nec totala
paduꝫ / sed solū uastauit regnū et Ro
mā / quāto ergo exacerbatius possem ex
clamare / si fas esset ad cīpotentē / q̄ tu
qui ī tpra felia a tot dictis / quibus nos
omes nūc uiuentes ī misera ytalia / pos
simus iudicare / ipse ergo qui pōt aīa
mittat ueltrū / quē tr iudicii ī sono
si imq̄ uentanus est. /

Che ual p che ta nō caasse il freno
Giustiano se la sella e uota:
Sançesso fora la uergogna meno.
Hai gente che douresti esser duota
E lasaar seder Cesar ne la sella
Se ben intendi ao ch dio ti nota. /

Hic poeta aggrauat miseriā Italie, quia
si ytalia fuit olim oppressa a barbaris
post impiū translatū ī gretiā, trī hiuꝫ
aliqñ releuantem et reformatē ea, dꝫ
q°, che uale. q. d. nihil, p che iustiano
iustus impator, ta ricchaasse el freno
idest gubernaculū et regimen, hoc aī
seat legibus, que constrīxit hoīes ui
tas, et armis, quia liberauit ytaliam
de manibus Gottorū, ut pulcre scribit
paradisi vj. Cap°. se la sella e uota .s.
sessore, et si sedens impij caret impa
tore, qui stat ī germania, ut statim
patebit et dicat / senza esso fora la uer
gogna meno .i. uergandia foret minor
sine ipo freno simile dicat Lucanus de
romanis, q̄ si fuissent semp seui, ut
multi barbari, minus molestie fezendū
esset et continuo ineunt ogra pastores
ecclesie, qui nō pmittunt iperatorem
regnare ī ytalia / dicat ergo, hay. i. dolet
reuerendo. gliente .s. sacerdotali / et nō dicas
gens italica / siait quidā exponit / et
nō bene che deuesti esser diuota .s. deo
et uacare pīalibus et dimittere tpalia
impatori / et lassar seder cesari ī la sella
.i. imperatorez, que est uacua sessore iu
stā dictū est. Et dicat se bene tenāc ao
che, diuina nota, cum dixit, reddite q̄
sunt cesaris cesari et que sunt dei
deo. q. d. sinō uis aliud intelligere et ex
ponere illud dictū xpi. Et hic nota ut

udeas q̃ poeta uiste ĩcepat prohibẽtes
imperatorem esse ĩ ytalia, q̃ ĩ Millesimo
CC° nonagesimo octauo, Albertus dux
haustrie primogenitus pempto adulto
ellecto impio fuctessit ill ĩ regno q̃ ãno
sequenta tmisit legatos Bonifacij signi-
ficans se uelle uẽire ad sedes aplicã° su-
sceptuus de more coronã, quibus pp̃a
respondit q̃ nõ erat ellectus legittime
et q̃ ĩdignus impio, qui adustus reges
dñm belkũ suum ĩtuste mouerat et prod
itorio illũ occiderat, et sedens armatus
ĩ solio et ense cinctus, et habens ĩ capi-
te impiale diadema, tenens q̃z manu
ad capulũ ensis cincta, nõ ne inquit ego
possum, impij ura tueri, Ego sum certe
Cesar, postea orta discordia ĩter ipm
et filippũ regẽ francie, bonefacius fecit
fedus cũ Alberto, et ipm uocauerat eo
tempore, quo uocatus est ĩ Ciuitate
Anagine :-/

Guarda come sta fiera e fatta fella
P nõ esser coreta da li sproni
Poi che ponesti mano ala pdella.
O alberto todesco cha bandoni
Costei che fatta ĩdomita e seluagia
E doureste ĩforcar li suoi arcioni.

hic poeta ĩuehit contra Albertuz pdictuz
qui neglexit eũ, posset uenire ad liberã-
dã italiaz, ordina sic litterã, et dest̃de
ĩtra et dicas, O alberto todesco, ellecte ĩm
pator, cha bandoni costei. i. istã Italiam,
che e fatta ĩdomita et saluagia. i. rebellis
et ĩobediens impio quia nõ uẽisti ad eã
domãdã, et doureste ĩforzar li suoy arzioñ
. i. equitare eam, quarda come questa fie
ra. s. Italia, e fata fella. i. prauã, p non
esser coreta de li sproni, imp̃alibz, poy
che ponesti mano ala pdella. i. postq̃
assumpsisti regimen istius fere bestie et
freniũ sibi, tñ q̃ aliq̃ trahunt istã bestiã
ad ligentem, et nõ ad Albertũ, et exponit
sic, tũ pp̃a uideas, quõ ista Italia ẽ facta fe
lea, quia nõ p̃misisti Imp̃atorẽ uenire, et
assumpsisti ĩ te regimen :-/

Giusto giudicio dale stelle chagia
Sovral tuo sangue e sia nouo e
aperto
Tal che tuo succesor temẽza naqua.

Chauetu tu el tuo padre sofferto
Per auaricia di costa discretti
Chel giardin de lomperio sia deserto./

hic poeta ĩprecatur dicto Alberto maluz
ob dictã culpã dicens, Giusto quidicio .s.
diuinũ dale stelle cada sovra el tuo san
que. i. ueniat super te, Et hic nõ q̃ stud
euẽit de facto. Haz ĩ millesimo trecenteio
bmo, klis mady, Albertus p̃dict̃ fuit oc-
ciditus ab uno suo nepote prodicialit̃ ĩ
transitu unius fluus descendes de nau
cã fuit, qua dictus Albertus occupabat
patrem hereditatis, ducat̃ austrie, ponit
ergo hoc factuz tamq̃ futurũ, qua habet
respectũ ad tempus siue uisionis, nunc ad
tempus quo t̃ scripsit, sicut sepe idem
ondi ĩ ĩferno ĩ multis dictis, que uidetur
prophetica, cuz tamẽ nõ sint, ideo dicat,
et sua nuouo et aperto, qui a bene uidi
cuz satis extraneũ et dicat, tal chel tuo
succesor temenza naqua. i. territus ex°
tui descendat ĩ italiã et certe henricus
de lucemborgo, bene studuit reformare
ytaliã, licet nõ potuerit morte p̃uent̃
ut scribitur paradisi C°. xxx°. et assignat
cãm ĩprecationis facte dicens, chauete
tu. s. Alberte, qui debebas magis accendi
ad ueniendũ p mortez bonifacij, qua
promisera sibi et ĩodũ regis scãtie, el
tuo patre .s. rodulfus q fuit prudentissi-
mus et ualentissimus, de quo dicetur
plene capitulo sequenta, qui ondunt se
uenire, et omis ytalia fuerunt ualde con-
tenta, et florentini deliberabant parere
mandatis, ideo dantes uult dicere tacite
si Rodolfus uẽisset florentiã, nõ euẽisset
illa scandala, et ego nõ essem exul noc
dico, dilbreta p auaricia dicebat. s. ĩ Ala
maia, auiete sofferto. i. subtimuisti q̃
ytalia destrueretur, cuz tũ ceteris cauis
post positis, debuisti totis uiribz
intendere, ad reformãdũ ytaliã, que
sola poterat dare nobis imperiũ orbis ter-
rarum, ideo dicat, chel giardin de lompio
. i. italia. sia deserto, et h̃ nota bene q̃ yta
lia est pulcrior domus mũdi, cuius arx
siue caput est roma, cuius gloue orbis
terrarũ totus augustus fuit. Tuscia est ea
camera, qua ẽ pars ornatissima et or-
dinatissima huius domus ĩ qua morã-
tur pulcre puelle, sicut ĩ camera, et ubi
fiunt secreta consilia, sicut ĩ Camera
lombardia est sala, quia ibi sunt magi
potentie, ibi fiunt magnifica cõmuna
Ample sunt ei quille lombardoꝝ cõtez

romādiola est ortus romanus tota urens
tota fertilis et amena Marchia Ancoītana
est cellarū qui hi sunt uina suauissima
oīūz olea uiola fiens, Apulia est stabuliz
quia hi sunt nobilissimi equi usa palea,
fenū stramina planicies, et ista facta st
magna bella campestria, ut autor dixit
iā ītrā C°. xxbm°. Marchia tarusiana
est uindarū huius nobilissime domus
hīs arbores altas floridas. Venetias paduā
et veronā, habet et ista domus multas alias
pulcras et accomodas māsiones, de quibz
esset longū prosequi, sed prīcipaliora tetigi, sed hoc ytalia magnus bellator bellus so
nat. Vnde ut scribit Virgilius. Anchises pr
Enee uenienti ī conspectū ytalie, uisō ego
alonge bellū inquit terra hospita portas.)

Vieni aueder montechi e capeletti
Monaldi e filipeschi huon senza cura
Color gia trista eqsti con sospetti.
Vien crudel ueni e uedi la pessima
Di tuo gentili e cura lor maghagne
E uedrai santa fiore come siatta.

hic poeta īproperat quedā partialaria dā
na urbū ytalie, quoruz ipse uidetur cā, et
quibus poterat faciliter mederi dicat q°
Veni ad ueder montechi e capeleti. iste fu
erunt due clare familie Verone maxime
monticuli, qui habuerūt duo bellū cū alia
familia nobilissima. s. cū Comitibus de sco
Bonefacio. Hā monticuli comites cū fauore
E cerrini de romano eiecerūt Azzonē ītm
Marchionem Estensem, rectorē tunc illius
ciuitatis, sed ipse ī manu forti cū Comite
Alberto sancti Bonefacij monticulis alte de
bellatis, rūtexauit veronā ubi finē uite fe
liciter terminauit et dicat Monaldi et ph
ilipeschi iste fuerunt due nobiles domus
de urbe ueteri hom senza cura, quia tota
die ītersē rixantur nec est q̄ quiet et dī
Color. s. monticulos ia trista quia iam
exules et dispersi et quesi. s. monaldi
et philipeschi, cum sospetto, quia timent
sibi de eorū ruina, et ex indignatione īpe
mīat exclamationē et dicat° bien crudel
ueni crudelis quia negligit famaz suaz
crudelis quia negligit cūctā tot nobilium
priuilegiatorū ab antiquis ītperatoribus
romanis. Vnde dicat et uedi la pressiza
di tuoi gentili. i. oppressiones tuoruz nobiliū
et cura lor maghagne, quia sunt sine cu
ra et inter ceteros Bedezay sancta fiore co
me secura. Iste comites de sancta flora
fuerūt olim potentissimi ī maritima Senar
Et iā tunc senenses destruebāt eos, de q̄
mā dicetur plene Capitulo sexto.)

Vieni aueder la tuo roma dy piāgue
Vedoua esola, e di enotte chiama
Cesare mio p che no macopagne.
Vieni aueder la gente quāto sama
Ese nulla di noi pieta ti moue
Auergognar ti uien dela tuo fama.

Hic ultimo obiat Alberto aliud maius ma
luz quod preponderat magis ceteris. s. de
solationez alme urbis, que est caput orbis
unde dicat Veni aueder latio roma, quia
dicerus rex romanoruz, che piangie. i. de
plorat suā desolationez vedoua sola sine
principe sponse et protectore eius, siait
olim principes Alemani olim consolata sut eā
q̄ ideo īuocat auxiliū tuū vñ dicat, et di
e notte chiama Cesari mio. i. imperator
p che non ma compagni, ne siam preda
oīūz ut ato dicaz. Vieni ad ueder la gēte
. s. ytalicaz, quāto sama. Et quia Albertus
posset dicere ad sui excusationez nō amo
uos, ex quo nō amatis uos īuicē rīdet
et se nulla pieta de noi. i. si aliqua op
sio nostrū misoruz ti moue. i. non flectit
saltem. Ad uergognar ti uien dela tua fa
ma quia reprīcerus priuus et nō es, et qr
pessima serui uenit et dedecus dno sic certe
predicti duo cesares minus maleferuerūt
et nō ueniendo ī Italiā q̄ hic modernus
ītperator. Karolus de luxemborgo nepos
bone henrici sexti de quo dicatz est, q̄n
bus uenit ī ytaliam maxime secūda uice
tempore urbanī v°, cū terribili execratu
ab omnibus accepit et oīūz libertates, q̄s
potuit uendidit, unde ergo ītamia sem
per eius.)

E se licato me, o sōmo gioue
Che fosti īterra p noi crocifisso
Son li giusti occhi tuoi riuolti al
troue.
O ēpparation che ne labisso
Del tuo consiglio fu p alcun bene
Jn tutto dala corgiera nro īstesso.

Che la cata ditalia tutte piene
Son di tirāni e im marcel diuēta
Ogni uilano che parteqiādo uiene.

Hinc poeta iratus et turbatus ex p̄dictis que uidentur contingere sine ullo ordine diuine prudentie, que nō uidetur aurae iacturas naufragantes ytalie exclamat ad deū dicens, Et sē liato me, sup. dicē, fiat coloē qui dicatur licentia, quia nō ɔliz, o sōmo Ioue .i. omīpotens eterne deus et loquitur poetice, nam poete gentiles capiunt Iouē pro sūmo deo, che fotti ī terra pēr noy crucifisso, et ita nō debemus auertere oculos tuos a nobis. Unde potest, son li occhi tuoi usti riuolti altroue, q̄ ad ītaliaz. q.d. am uideris reuoluisse oculos tue pietatis ab Italia, et benignus respicere aliam ptez am est uerū q̄ tu fiat hoc ī tuo secreto cōsilio, quia .i. permittas aliqua mala fieri ut inde elliaaz aliquod bonū occultū effectuz, et ī cognitū nobis. Unde dicat o ep̄ paration .i. p̄ordinacio, che fay ne labis so .i. profunditate quia uidicia dei abissi multa, chel tuo consiglio prouidentie tue et ecce ōr, p alam bēne ī tuo sasso .i. tota liter diuisitz et alienū de la corgier nostro .i. a cognitione nostra, quia oculus noster īfirmus ut ualet cernere alia littera haby ī tuito per uoler corrigier nostro sasso .i. ut oīo corrigal nostrū diuisionem, sed prima lra est melior et magis de ītentione poete et assignat poeta cāz exclamationis facte ī dicto ne uideatur minus temerarius dīn dicat, che lacata ditalia nō aliarū prouīcaū cōiter, son tutte piene de tirāni, ymo tiranulis. Unde dicat et q̄ multi pessimi est et ogni uilan che men parte ozando deu entes Marcello, Et hic nota lector q̄ poeta nō loquitur hic de illo Marcello famosissimo uictorie, qui circa finē primi bel li primi occidit manu sua, uirridoniaū regem, ī lombardia apud padū, deinde tempore 2i belli primi, cepit florentissimā ciuitatem seraculanitz ī sicilia et fre quentissime uiat hanibalez, quia ille nihil fuit ad propositum nec loquitur de Marcello cogrego adolescentulo nepote aiusti, nec de alio aliquo Marcello aī mlti fuerint, sed de Marcello illo consule qui fuit audacissimus miles pompeianus ītestibus semp Cesari, qui uidicauit ipm hostem, ut patet apud Suetoniū libro p.o contra quem dicat Cesar ut lucanus scribit, Marcellus oz loquax, et nōia uana Catonis, uult ergo dicere poeta tacite q̄ siat olz Marcellus ex magna affectione p̄sumpsit et īsurexit contra Cesarem primū Impatorem, ita hodie omīs castelan? et uilanus p̄sumit et īsurgit contra Impatorem, et bene uidicaū uenit contra Marcellum, nā aiz Cesar clementissime donas set sibi uitam quidam seuus crudelissime gladio eripuit :.

Firenze mia bē puo esser cōtenta
Di q̄sta disgression ch̄ nō ti tocha
Merce del popol tuo ch̄ si argomēta.
Molti han giustitia ī cuore etardi
Socha
Ma nō uenir senza cōsiglio alarco
Ma il popol tuo lā sōmo dela bocha.
Molti rifiutan le comune ī carco
Mal popol tuo soliato risponde
Senza chiamare e dice .io mi so
barco.

Ista est Quarta et ultima pars generaliz ī qua poeta noster ne uideatur oblitus Flor enaē siue de qua nihil dixerat adhuc in isto purgatorio, fingit spīalem ī uectiuam cōtra eā quā Inter ciuitates ytalie pnīs neq̄ocaū tangit et alloquitur eā pulcris sōniatibus cōtinue ironicāt et dicit p̄io firenze mia ben puo esser contenta, et leta inter alias terraz ytalie, ironice dicat .q.d. nō ptenta neq̄z leta, di questa disgression .i. de ista exclamatione quā fecit ibi disgressionem aue recedens mā primo pulit et dicit merce dil popol tuo che sargomenta .i. p uidet sibi tamē populus sāqz cū tām ab antiquo uocatur ecaū .q.d. p ozatiū ista disgressio p̄cipaliter tangit te, licet ultimo comiserīt hīmones ad te culpa tui populi, quia populus tuus ato dedicat te ad desolationez, naz āno sequenti nata sunt ī bella ciuilia, et assignat cām quia populus florentinus est promptus ad officia et consilia, unde dicat molti an qui sticia ī cuore .q.d. multi uiri sunt uisti ī mīi do hītes optimaz ītentionem, ergo suam rem. pu. etardi socha .i. tarde facillātur et loquūtur ne īgsulte aliquid dānosum dicant, Unde dicat, p nō uenir senza cō sulio alarco .i. ad emittendū uerbū, quia alibi dictuz est, quod recte dictuz assimilat'

saqitte uolatili, quod eumpit ab ore ire uocabiliter, sicut saqitta ab arai et fauit et ledit ad mortez, ma il popol tuo la. s. illam uulnaā, i cōmo delaboca. q. d. non habet uulnaaz ī corde, sed ī ore ualde p̄ mptā, et oñdit q florentini sint prām pti ad offiaa dicens, molti rifiutan lo cōe ī carego. i. pu. offiaa, sicut patet sepe apud Titz liuium de multis illustribus romanis, qui reaisauerūt magistratus sibi sponte oblatos, et coacti acceptāuerunt, et sponte deposuerūt, sicut Camillus fabrius C uiematf, sed florētini manus semper promptas porrigunt ī cōe, unde dicit, ma il popol tuo solicito responde senza chiamare. q. d. p̄uenit et subtiliter procurat sibi offiaa, aī maḡ solicitudine et soleria pabus et precipue que nimā poterat sperare obtentiuā, et dicit lo me sobarco. i. p̄paro me, nā subarco et subanco. i. cago pānos ad cinturam ut sim expediēt ad aliquid agendum.

Or tu fa lieta che tu hai ben onde
Tu richa, tu cō pace, tu cō senno
Sio dico uero leffecto nol nascōde.
Athene e lacedemonia che fenno
Lantiche leggi e furon si ciuili
Fecero al uiuer bene un picciol
cenno.
Verso dite che fai tanto sottili
Prouedimēti chameço nouēbre
Non giūge quel che tu dotobre fili.
Quante uolte del tempo chrimē
bre
Legge, moneta offiao, e costume
hai tu mutato e rinouate mēbre.
E se ben tu ricordi e uedi lume
Vedrai te simigliāte aqlla īferma
Che nō puo trouar posa īsu le pi
ume

Ma con dar uolta suo dolor sch
erma.

Hic poeta ex his infert suā conclusionē ostendens q ex ista optima dispōitōe ciuiū, qui sunt prompti ad consilia, et promptissimi ad officia, sequitur optimus effectus ꝫ, firmus status illius ciuitatis. d. ℈. or tu fa lieta, ironice loquitur. q. d. imo pocius deberes tristari et dolere, quia tu richa. s. malis ducibus, tu cū pace, p contrariū quia tunc florentini pregnantes ato erant pluri bella ciuilia alborū et nigrorū, et tu cō senno. q. ꝫ florentini tui ducantur uiri prudentissimi, sed rei euentus ato probauit contrariū, unde dicit, sio dico uero si pro nō quia nō est uere diues, nec pacifica nec prudens, leffetto nol nascōde, quia tu disponeris ad ruinā, et cōfirmat dictus suus per nobilissimā comparationem, et uult breuiter dicere, q nulla policia grecorū antiquorū pōt assimilari nobili policie florentinoru, ūn dic, Athene, que quitat fuit clarissima fuit, et Lacedemoīa, que fuit clarissima armis, unde Flaminus consul romanus, ut scribit liuius dixit ō tu abim tirānus Lacedemoniorū Athenas et lacedemonem, quondā duo luūa greae, sub pedibus tuis relinq̄mus, chē senno lantiche legi, ab illis ei postea, romani habuerunt leges. Solon ei ḡdidit leges Atheniensibus, et Liqurgus Lacedemonēsibus unde. Arist. 2. rethoricorū dicit Athenie fuit Solonis legibus utentes felices fuerunt, et Lacedemonij leges liqurgi, et apud thebas, ei presidet phi fuerunt, et quitas felix fuit, ergo florentia que habet magnos phos poetas et oratores uulgares, potest dici felix p contrariū et dicit, et foron si ciuil, licet policia eorū peccauerit ī multis ut ostendit phus, libro politicorū, fecero un picciol cenno, i. signiū. q. d. paruū apropinquauerunt, ad uiuer bene. i. ciuiliter et bene, uerso ī te. i. respectu tui et probat, ch fai tanta subtili prouidimēti, ironice loquit. q. d. tu rides et ridiculas prouisiones, chameço nouēbre nō giūge, quel che tu dotobre fili. q. d. q quādo statuta et ordinamenta tua nō seruantur per mensē ad dimidio, et nō uidentur tibi uidenda methafora quia est propria, uult ei dicere, opa tua sunt femínea et paū durāt et ato rūpuntur ut filū mulieris, licet uideantur subtilia, et hō declarat patens, quante uolte, quia oī die fiūt ibi nouę reformationes, quā

est pessimū, quōiam ut dicat phūs as
suescere mutare leges, et assuescere nol
le obedire legibus, ideo leges ī minus
bone seruande sint, moneta, quia no
ual peccūa fecerunt, officia, quia nc
consules nunc anciamos, nūc priores
habuerunt, et multa noua officia ad
uenerūt, et cōsuetudines, mores mutātur
ibi de die ī diem, quia florentini dis
cretes p mūdū reportāt uarios mo
res alienigenarum ī patriā, ut potes
udere ī mulieribus eorū. Et rmoua
te membre, quia auel qui sint tamq̄
membra ī corpore illius magne ciuitat,
sed potest dici de te illud quod dicit
Augustus de roma, q̄ melius esset hāc
corpus pingue sanum q̄ gigantū, mul
tis infirmitatibus uexatum, ideo subdit,
ma se ben te ricordi et uedi lume, et
nō loquor tibi plus nonice, pedrai sim
iliate aquella infirma, sīlz mulier
molli ī lecto decūbenti, che nō pno tro
uar possa ī su le piume, que nō qescat
etiaz cū dormit, ma cō dar uolta schi
erina .i. deludit, quod totum cedit sibi
ad cumulū maioris doloris. Et nō si
militudinē propriissimā, multi dicē
bant tu florentia florens, iudeam mu
lier famosa, decorata oī q̄ne ornamē
torum, sedens ī molibus plumis et uel
tibus splendidis, tamen es itus repleta
oī genere morborū et sordiū, et frequēs
multitudo nō inducat tibi salutez sīz poca
mortez, ergo uade uale, et quidem si potes,
nota etiaz illud quod hic dicitur dicat
de florentia potest etiā dici de oī terra
mundi ī diuersis temporibus, nā ultra
qz p̄dictarū Cunctarum grecarum sepe
multauit status et facta est serua, ut
patet apud iustinū et multos.

Osia che la coglienze
honeste e liete
Fuoro iterate tre e qu
atro uolte
Sordel si trasse e disse uoi chi sete:
Anci che aq̄sto monte fosser uolte
Laūe degne di salire adio
Fuor lossa mie p octauiā sepolte.

Io son uirgilio e p nul altro rio
Lo ciel perdei chi per nō hauer fe
Cosi rispuose alora il duca mio.

Postq̄ ī supiori Capitulo proxime p̄cedenti
poeta noster expediuit tractatū neglig̃ētiū
Quarte spēi, qui distulerunt tempus pēi
tendi preuenta morte uiolenta, et uiā fecat
ad consequentes māz que est de neglig̃ētib;
quīte spēei, qui distulerūt pēitentiam
ocarpati laudabiliter arcā regna tempora
lia, nūc psequenter ī isto hūs Capl'o, exequit
istam nobilem māz principū, et pūs capl'z
ut p se patet est duplicium ī .m. partes ge
nerales. In quarū prima autor scribit ithū
dialogū seu sermonez factuz inter duos
Mantuanos. s. Virgiliū et sordellū, p quā
Virgilius maī festat se sordello, et sordelli
Virgilio laudibz extollit. In 2ª describit loca
amēnissimū illustriū uirorū ibi, ma setu
poy say. In tertia describit authoraliq
os principes illustres modernos, quoruz
fama dignius celebratur ibi prima chel
pocco sole. Ad primū ergo uenienti dico
q̄ poeta describit mutuā collationē Virgi
lij et sordelli. Et primo continuat māz
sequentez ad p̄cedentem, quia ei fixerat
ī precedenti Capitulo q̄ sordellus audi
to solo noīe Mantue ruerat mirabūdus
ī amplexus uirgilij, ideo nūc pro conti
nuatione fingit q̄ gratulatione sepius
repetita sordellus repetuit a uirgilio qs
esset et ille respōdit dicat ergo Sordel
et uidetur nomen conseqūns rei quasi
parū sordidus libidine si trasse .i. par
se reduxit, et dixit uoy chi sete, quia
erant duo magni poete simul, unus an
tiquus alter modernus uel dicat simpli
ter uirgilio cū honore et reuerentie ī pli uq̄
et ista uidetur melior expositio quia
Virgilius respondebit solum de se, et
nō noīabit hic socū, dicat ergo posia
che la coglienze .i. gratulationes el ample
xionis et facie honeste et lete, nō lasci
ue et uane, fuoro iterate et refacte
tre e quatro uolte .i. plusies et plusies.
Et hic nota q̄ poeta hic comprehendit
utrūq̄z nūz .s. parem et ꝑparem, et pre
mittat imparez tamq̄ perfectiorez. Vn
nūs impar apud arithmeticos appella
tur masculus par nō fēia, propter
imperfectionē sicut scribit Macrobius ī
suo de sōno scipionis exponens illud
Virgilij, o terq̄z quaterq̄z beati. Et con
tinuo subdit responsionē uirgilij qui
breuiter dicat q̄ licet sit hic nouus
est tamē mortuus et dānatus ante q̄

esset ordinatū purgatoriū circa tempora
impij Cesaris Augti ordina sic brāz
il duca mio rispose così .i. Virgilius respōdit
sibi sub hac forma uerborū, bosse uno for
sepolte p octauian, de qua sepultura dictū
est supra plene Caplo tertio, prima cha
queste mote .s. purgatorij, fosser uolte laie
digne di salir adio .i. aie saluādorū, qua
ante aduentū xpi, qui incarnatus est sub
Augusto, nō erat purgatoriū, et tacto tpe
mortis et sepulture, tāngit nomen suū
et uicaū infidelitatis dicens Soson virgilio
a uirga dictus, ut dictū est primo Caplo
Iferni. Virga ei utuntur pastores, de quib
tractat libro bucolicorū. Virga utūtur agri
cultores de quibus tractat libro Georgi
corū. Virga utuntur rectores urbū, de
quibus tractat lo Eneidorū, uel dictus e
Virgilius, qi uir gloriosus, uel uirtute gloz
iosus, et dicat et per nullo altro rio .i. non
p aluū zeatus, Ancel perdei .i. uisionem
dei et salutez eternaz, che p nō hauer fe
.s. uerā .q.d. nō sui damnatus defectu
meny, sed grate, quia si huiusmodi fidem
plenaria ruinarū uicta aī magnitudie
sce poterat extinguere uicioz pauci
tatem :.

Quale colui che cosa mancj se
Subita uede ondei si merauiglia
Che crede e nō dicēdo ella enoue.
Tal parue quegli epoi chino la ciglia
Chumilmēte ritorno uer lui
Abracciol douel minor sapiglia .i

Hic poeta ponit effectū responsionis virgilij
p unaz compationē claraz et apertaz. et uult
dicere breuiter q sordellus sarpefactus
remirabili audito q virgilius mortuus p
mille ducentos āmos et ultra, nūc apparet
ibi nescebat quid faceret, quia credebat et
nō credebat affirmabat et negabat, sicut
homo facit cōiter i re subita, et tū tandem
credens rem nō esse fictaz, iterū accurrit
ad amplectendū eū de nouo, dicat ergo tal
parue quelli .s. sordellus, qual colui .s. uir
che subito uede cosa īanzi se, quaz nunq
putauerat euenire, unde se miratus subit
credendo et no, quia erat uera licet uide
retur incredibilis, dicendo .s. aio suo, ella e
noue .i. parū stetit sordellus cū isto sarpo
re, unde dicat, et poi chino li ciglia, in si
gnū reuerentie, et humilmente ritorno,
uer lui, tamq minor uersus maiorem
primo ei hombrauerat ipsum solū pietate
prie, nūc uero ratione uirtutis et sapientie
unde dicat, et abracciolo onel minor sa
piglia, minor ei cum reapit maiorez se
inclinat et amplectitur illum infra bra
chia, et interdū amplectitur genua ut
scribit homerus.

O grolia di latin disse per chui
Mostro cio ch potea la līgua nostra
O pregio eterno del luogo ōdio sui.
Qual merito o qual gracia mi ti
mostra?
Sio son ditorr le tuo parole dēgno
Dimi se uien dinferno edi qual
chiostra.i

Hic poeta posita gratulatione virgilij po
nit magnificaz orationem illius magnāi
sup cōmendatione virgilij, et ad huius al
te cōmendacionis cōfirmamentū, hic to
ta mente considera, q poeta noster dig
nissime prorūpit in laudem excellentissimi
virgilij, de animi copiosa elloquentia mira
bilia dt macrobius. v. saturnaliū, dicēs
Eneidia mantuani multiplex et multi
formis est et dicendi genus omne eplec
titur virgilius nāq eloquentia ex omi
genere cōflauit dicendi. nīs. ei sūt gña
dicendi .s. copiosus in quo Cicero dāmāt
breue in quo Salustius regnat siccū, quid
fluentius astabitur pingue et floridum
in quo pluui luxuriatur. sed apud unū
maronem hec quatuor genera reperies.
fuerant etiā Athenis .x. nobiles orato
res, quoruz oiiz nullos uirgilius imitat
est, ex quibus oībus fecit unū pulcrū
mū tēpamentū unde paulo i. dicat
elloquentia maronis ad oiiz mores
intuētra est, nūc breuis, nūc copiosa,
nūc sicca nūc florida, nūc simul oia
et erat hic auctor elloquentie metrice
uere necessarius post tullium principē
elloquentie prosaice, qui de uirgilio
egregie uaticinatus est. Hā aliz audis
set quoddā iuuenile opusculū eius, et
admiratus quesiuisset auctorez, iā se
nior uidens iuuenē dixit uerbū illud
magnificaz Magne ipse altera rome
quod dictū auditū ex ore tulij placuit
uirgilio, q post āños .xx. iā mortuo Tu
lio inseruit opere suo sic ergo Tulius
i oratoria, ita uirgilius i poetica, palmā
tulit de quo prosaus timuit dicere.

Credite Romani.

C redite romani ſcriptoreſ credite gray. neſao
quid mauſ inalzatur illiade et ne plura pre
conia virgilius querā. cōcludo breuiter cum
Macrobio hec eſt mazonis glia ut melliſ lau
dibuſ creſcat nulluſ uitupatione minuat.
H unc ad lram dicat poeta noſter. q. ille
Sordellus exordiens primo cōmēdauit un
q. aſingulari elloquentia dicens. ſue ſordel
lus dicit gloria di latin. ſicut homeruſ
gloria greacuz. licet ei lingua latina habeat
multaſ et magnaſ nationeſ. tamen habuit
ortū ab ytalia. a rege latino amōiata. et au
doreſ ytalicoſ habuit. ſicut priſcianū. do
natū. tulū et dicat. p eum noſtro ao che poe
tq potea la lingua noſtra. ſ. ytalica in metro
et cōmendat ipſum aſingulari honorificē
tia prie dicēſ. o pqio etērno. quia gloria
mundi durabit. q diu mūduſ. ut dictū eſt
ſecundo C aplo inferni. del loco onde io fui
ſ. ciuitatiſ mantue. et uene nomen vugi
li. ſeat famoſaz mantuā. pluſq illuſ alia
quitaſ fertilitaſ uel pulcritudo. ita ut nō
ſolum i gallia apud parriſiuz i occidente
ſed i grecia apud Conſtantinopoliz i ori
ente? Et hic nō q. uiri ualentes faciunt
C iuitateſ famoſaſ. ſicut AR/ ſtragiā. ho
meruſ ſmirnā. democritus abdeā. pind
aruſ thebaſ. ſed ut ōmittaz grecos quoruz
maximuſ eſt nūl. quid dicaz de italicis
et noſtris. plinius et catulus celebrāt ve
ronā. Titus liuius paduā. virgilius mā
tuā. varus cremonaz. Macrobiuſ et caſſiſ
parmā. Gallus forū aulij. Claudianuſ
Florentiā. plinius multaſ. acciuſ penſaurū.
Tullius arpinū. Juuenalis aquinū. Archita
et ēnius tarātiz. propaſius ſpoletū. pacui
nius brundiſiū. et nē p ſingulos diſcurā
plurimi romā. Sed precipuē Marcus uaro
iur doctiſſimus romanorū et potat Sorde
llus qual merito. q.d. nullū meū meritum
o qual gracia mi ta moſtra i iſto loco ſoli
tario. dime ſe uien dinferno. Audiuerat
ei iam ſordellus a virgilio q. p diderat ce
lum defectu fidei. nō ideo potuit ac eſſe in
purgatorio et dicat i ſpiali. E di qual
choſtra. i. de quo arculo qr nimiſ inde
cetur i dignū ſi eſſet poſitus i inferno et
loco tenebraruū. qui illuminauit tantum
mūdum et nimiſ ſe humiliauit dicens
io ſon degno de udir le toe parole. que
meriteriunt ad audientiā principū. imo
extorſerunt lacrimaſ Auguſto digniſſimo
principi totiuſ orbiſ.

P tutti i acerchi del dolente regno
R iſpuoſe luy. ſon io di q uenuto
V ertu del ciel mi moſſe e co le
uegno.
H ō p fare. ma p nō fare ho p duto
A uedere lalto ſole che tu diſiri
E che fu tardi dame conoſciuto.

H ic ponit poeta reſponſionē uirgilij ad q̄ſita
ſordelli. qui primo reſpondet ad id quod que
rierat ſordelluſ. bz ſi uenebat abīferno. dicat
ergo. Luy. ſ. virgiliuſ ſic perſuaſuſ. riſpuoſe
io ſon uenuto de qua. ſ. i purgatoriuz et ille
dixerat de quo arcilo. p tutti li archi del
dolento regno. ſ. īferni. qui eſt locuſ perpetuu
doloriſ. deinde reſpondet ad id quod primo
petiuerat ſordelliuſ. ſ. que grā et diat virtu
del cel. ſ. grā dei prouenientiſ et ſubſequenſ
ſ. beatrix. mi moſſe. ut oſtenſiuz eſt ſecūdo
C apo īferni. et colli uegno. illa ſemper me
īmitante. et auſcultante p loca tam aſpera
et periculoſa tanta. Et quia ſordelluſ poſſet
petere. quid mali feciſti. pp quod ſis dānatus
dicat virgiliuſ. o perduto ad uedere lalto ſol. ſ.
ſolē iuſtitie deuz. quia eſt alcior ſole ſenſibili
et omī corpore ſupcelesti. che tu deſiſti. i. que
tu deſideraſti cū certa ſpe uidendi. ego uō ſame
ſine. qr fu tardi p me conoſciuto. q̄ua. ſ. ſolū
poſt mortem. ſ. qn xp̄uſ ſpoliauit limbum
qn nō erat amplius penitentie locuſ pro vir
gilio. nō p fer. ſ. peccata mea nō demeriſſet
meī īferniū. quoz̄ pēituiſſem ſi huiuſſem
fidem. ma p nō fare. ſ. opera meritoria.

L uoco ela gui nō triſto da martiri
M a di tenebre e ſolo. oue ſlamenta
H ō ſonan come guai ma ſon ſoſpiri.
Q uiui ſto io. cō paruoli īnocenti
D a identi morſi dela morte auante
C he foſſer de lumana exenti.
Q uiui ſto io. cō quei che le tre ſante
V irtu nō ſi ueſtiro eſença uicio
C onobber laltre. e ſeguir tutte quāte.

H ic virgiliuſ dicto quō trānſiuit p omīa loca
inferni. tangit locuz ſue reſidentie i inferno
dicens. loco. ſ. lībuſ elaqui. i inferno non
triſto di martiri. qua ſbi nō habemuſ penā
ſenſuſ. ſed penaz dāni. quia ſimuſ priuati
uiſione dei. unde dicat. ma ſolo di tenebre
. i. triſtiſ ſolūmō tenebriſ. ſed contra poeta
ſcribit hunc locum. q°. arp̄o. inferni lumi
noſum et clarū. hic uō dicat ipz tenebroſuz.

dia potest q̄ poeta hic nō loquitur singula
riter de loco minorū illustriū remoto/sed
de toto circulo limbi/uel dicat et melius
q̄ omīs illa lux dānatorū est tenebrosa/
respectu luci saluandorū/et declarat qu
alitatem illius loci dicens/ove ilamenti
nō sonan come quay/quā ad penaz seq
tur dolor et planctus/ma son sospiri/q̄
ad desiderū sunt/sequitur sospiriz/ut
ergo suspirant videre deū/et subdit ur
gilius societatem/quā habet ī dicto loco
ne forte sordellus putaret ipm stare so
litariū/sicut ipse erat/et vult dicē bre
uiter/q̄ ī illo limbo sunt duo genera p
sonarū.s. parvuli īnocentes/et viri vir
tuosi pagani/dicat ergo Qui sto io coi
parvuli īnocentū/qui nō peccauerunt
actualiter/quia nōl habebant adhuc ele
ctionem/morsi dai denti de la morte/
.i. crudeliter puncti ī tenebra etate a
morte acerba/et audi quō/auanti che
fosser exenti/.i. ante q̄ essent seperati
et liberati/da lumana colpa/.i. a peccato
originali. Et hic nota q̄ peccatū originale/est illa macula quaz primo contra
hit aīa/q̄n unitur cor/ex aīa cōrupti
p peccatum primi pentis/que tota mal
sa posteritatis fuit infecta/quia prima
causa fuit rebellis deo/ideo nō est habilis
ad recipiendam gr̄az uiatorū et ulto
rū nisi primo reconcilietur deo/abluta sor
de p baptismū/sicut olim reconciliabat
p fidem parentū/et p circūcisionez/et tū
dit aliud genus hominuz dicens/quun
sto io cū quei.s. phis et paganis/che
non se uestiron le tre sante uertu.s. fi
dem. spem. et caritatez/que uirtutes
diuine xp̄ianoruz tantū/et conobor lal
tre.s. quatuor morales.s. prudentiaz.
tempantiā. Iustitiā et fortitudinez/sēza
uangelio/quātuz est possibile homini posi
to extra gr̄am fidei/et sequur tutto qu
anto/sicut iam satis dictum est primo
Capitulo huius libri:.,

MA se tu sai/o puoi alcuno ī-
dicio
Da noi pche uenir possian piu
tosto
La doue purgatorio ha'drito inicio.
Rispuose. luoco certo nō ce posto
Licito me andare suso e ītorno

Pquiātar posso aguida mi tatosto.
Ma uedi gia come dichina il giōno
E andar su di notte nō si puote
Pero chel pensar di bon sogiorno.
Anime sono adestra qua remote
Semi cōsenti io ti merio ad esse
E nō senza diletto ti fier note.,

Ista est secunda pars generalis/ī qua po
eta describit magna atte locī uiroum
illustriū xp̄ianoruz/qui ī pedib circa ci
ram aliorum nō recordati sunt sue salu
tis nisi ī morte/sed ante q̄ ueniat ad
istā descriptionez/virgilius petit a
sordello de ua breuiori purgatorij/ad
quod appropinquabant/dicat ergo/sa
tis dixi tibi quis sim/vnde ueneriz/et
quō/ma se tu say o poy. hoc dicat. quia
nesciebat/si iste quez ī uenerat quie sce
tem et solutarū erat solutus ascendere
sursus/da ad noy alcuno īdicio/si nō
potes uel non uis uenire nobiscuz/pche
uenir postiam piu tosto/quia expedi
tempus tecuz q̄ putabā/la doue purga
torio aduerto initio.i. portaz et primi
piū/et statiz ponit responsionē illius
dicens/ris pose/ille sordellus/loco cer
to nō ne posto/uixta illud uirgilij.
Hulli certa domus/hūanus est opa
cus/licito me andar suso ītorno/Et h̄
nota q̄ ista responsio uidetur compe
tere omnibus confirmatis tardantibus
penitentiaz/qui nō timent uiaz/certa
salute et uirtute/que ducat ad felicita
tem/sed fluunt uagando et discredo
p temporalia que sunt quedā deuia
ideo dicat/p quanto posso.s. cōuale
morū illustriuz/ad quida miti acosto
ita q̄ dix dantis/hic inuenit ducem
dū hpropinquaret ad locū/quo pū
a pallide tendebat/et sordellus dat
consiliū virgilio suū.s. ut prouideat
de loco ydoneo ubi quiescant ī nocte
dicat ergo/ma uedi omai come dichina
il giorno.i. primus dies. sole iaz occa
dente.q.d. pauū possumus amodo am
bulare ī die isto/ideo dicat/et andar
su di note nō si pote/et hoc de natura
montis/ut dicetur ī Capitulo.xxvm.
circa medū/pero e bon pensar di bo
sogiorno.i. de loco ubi quiescamus
sicut fecerūt uiatores/qui prouident
sibi de bono hospicio aduenīte sero/

et ideo dicat sordellus ne perdamus tẽpus/ ducam nos ī locū amenū ubi uidebitis no bilissimā sectam hoīz, unde dicat, anime sono adextra, ī bona parte, qua riuoreno bilissimo sequestrate ab omī grege uulgarīū hoīz, ideo se mi consenti lo tū mi mando ad esse, si placuit ad factuz tuuz, enō senza diletto ti sien nore, et bene dicat quia delectabile est uidere magnificentiā illorum principū, et audire gesta eorū, et precipue poetas, qui hnt pro materia describẽ gesta illustriū uirorū. et si antiquus poeta paganus uirgilius hoc facit de aliquib antiquis paganis, quanto iustius hic noster poeta de modernis xpianis.

Come ao fu risposto chi uolesse
Salir di notte fora egli impedito
Daltrui: o nō saria che nō potesse:
El buon sordello ī terra fregol
dito
Dicẽdo uedi sola questa righa
Hō passaresti dopol sol partito.
Hō pero chaltra cosa desse brigha
Che la nocturna tenebra ad ir suso
Quella col nō poder la uoglia intrigha.
Ben si porria colei tornar īquiso
E passegiar la costa ītorno ẽrādo
Mentre chloriçonte il di tien
chiuso.

Hic poeta ondit quō uirgilius petiuerit de causa, quia de nocte nō potest iri p purgatoriū unde dicat, rispondo fu. s. p uirgiliū Sordello, come ao. i. que est causa, che uolesse salir di notte. i. ascendere surssum p purgatoriū, fora elli impedito. s. ab aliquo, qui habeat custodiā loca, oseria pur p che nō potesse. i. an hoc soluz prouenerit ab īpotentia sua .q.d. an causa istius prohibitionis esset ase uel ab a°. Et ponit responsionem sordelli, ad quoez suā. d. el buon sordello ī terra frigo el dito, faciendo umā lineaz dicendo, sola questa righa nō uazarebbe .i. transire posset, di po il sol partito, per hoc dat ītelligi, q homo nō potest ire ad penitentiaz et uirtutem, nisi sol diuine gratie luceat sup ipm, et assignat causam quia homo potest habere grātiā, quādo uult, unde dicat nō pero altra cosa dessebriga ad ir suso, che la nocturna tenebra .q.d. sola tenebra peccati est illa que obscurat uā purgatorij hoī, ideo dicat, quella. s. tenebra nocturna, ītrica la uoglia. impedit et implicat uoluntatem qr nō permittit hoiem uelle, col nō podero qr nō potest quod nō uult, et sic unde q homo est sibi causa, quia nō uult et nō potest tendere ad uirtutem, quia ex libero arbitrio, facit sibi tenebraz peccati que priuat ipm lūe solis. Et sordellus addit pulcre, q homo bene possit descendere aut arauiagari, unde dicat. ben si porria tornar īquiso colei. s. cui illa tenebra nocturna, de passegiar la costa. i. rippā, ītorno cuando .q.d. bn potest relabi ī uiaa et uiagari p illa mentre che lorizonte tenchiuso il die, q.d. donec durat nox, ante q̄ soluatur ad orizontem et faciat lucem, p hoc dat ītelligi, q homo positus ī peccato mortali, bene potest adhuc descendere. i. peccare, in arcuire errando. i. ne plus addere uirtutibus.)

Alora il mio signor quasi amirādo
Menane disse adunque doue dia
Chauer si puo dilletto dimorādo.
Poco alungiati eramo di lici
Quandio macorsi chel monte era
scemo
A guisa che uualon li scemano quici.
Cola disse quelombra nādaremo
Doue la costa face di se grembo
Ela il nouo giorno attenderemo.

Hic poeta ponit deliberationez uirgilij post consiliū sordelli dicens, alora a° il mio signor. i. q̄ admirando de natura istius loci qui non potest adiri, nisi de die lucente sole, disse menane donque, ex q° nō potest iri de nocte, ne pdamus tẽpus, la doue dia. s. ad locum uirorum illustriū, chauer si po diletto dimorando q.d. tacite, q̄ quidez nō possumus nec

tendere ad bonū honestum uirtute tendamus
ad aliquod bonū delectabile uel utile qr mlt⁹
decorabit māz cōsideratio ustarū āiaz clara
rū, que gaudent hic tanto priuilegio. Et con
tinuo ostendit, qualiter puenerīt ad uidēdū
locuz promissuz dns Focd longata eramam dilti
p hoc presuponit, qp sordellus dixerat eos uer
sus locū, quando io macorse chel monte cal
cano era scemo .i. excauatus, ita qp erat una
aīa cōcauata plena intra montē, aquila chel
malon li forma quūt .i. assimili sicut uidemus
ī nra terra hītabili qp uallis subiecta uel ad he
zens monti excauat ipm montez. p hoc aut
poeta figurat, qp ista uirtus ualentes hīt locum
remotiz ab allis, spectabilem ī loco alto ad
quē sordellus obtulit se ductarū eos vn dicat
quel vmbra .s. sordellus, disse colamādarco.
ostendebat eis locū, doue la costa face desi mo
rembo .i. sinū et recepta cilum ī concauitatē
pulcra, ela attenderemo .i. ibi expectabimus
il nouo giorno .i. diem sequentez, ita qp hanc
noctem expendemus delectabiliter circa uisio
nem. Et hic nō qp poeta pulcre fingit, qp sor
dellus direxerat ustos poetas ad uidendum
ustos unos illustres, qua fuit homo amatiuus
et curiosus ītuestigator et admirator oūm
ualentium siu temporis et oīuz uirtutez et
mores sciebat et referebat.

Tra erto e piano era un sētiero sgembo
Chēne conducte ī fianco dela lacha
La doue piu che meço muore il lēbo.
Oro e argento fine cocco e biacha
Jndico legno lucido sereno
Fresco smeraldo ī lora che si fiacha.
Da lerba e dali fiori dentro aquel seno
Posti cadcun seria di color uinto
Come dal suo magior e uīto il meno.
Nō hauea pur natura uu dipinto
Ma di soauita di mille odori
Vi facea uno ītognito e īdistinto.

Hunc poeta describit nobilem locī ustoruz uiro
rū illustriū, ut locus correspondeat locato.
et primo unā uiolā tortuosaz p quā puene
runt ad locī residentie dūs Vn sentiero sgēbo
.i. tortuosus uel transuersus, era tra erto e
piano .i. inter montez et planiciem uallis
uel dic qp calix ille nec erat erectus nec plan

che ne conduse ī franco di lalacca .i. ī latus dcte
coste ad quoddā balcū unde res pēxe uallē
ut paulo post dicetur, la doue il lembo .i.
extremitas, more pui cha meggio. deinde
describit ī spīali locī pulcerime stacionis
ustorū, et quia descripserat locī illustrium
uirorū pagamorū. mss. Co. ī seni herbosum
et clarum sub duo mīe maiori arte. describi
bit locī illustriū xpīanorū modernorum
sub tecto montis, et est littera fortis et sīna
occulta, ideo aduerte qp dantes uult sīnal'r
dicere, qp hic locus erat amēnissimus oūm
qua si quicqd colorū delectabiliū, numqz
natura zeruz produxit ī aliqua pte terraz
totuz simul collectuz reponeretur intra illā
cameram uideretur arpulcritudine mirabili
colorū qui sunt ibi. Ordina ergo litteram,
et construe sic, oro e argento fino, sine mi
stura aliqua quorū utrūqz habet colorē
p fectissimū inōzruptibile cocco. Cocus ut
describit dias coridel est herba ramosa, hns
ī uirgis grana rotunda similia lenticule
et dicit plinius qp est genus teo ī athica
et asia nascens calcinate ī vermiculū se
mutans ex ista herba tingitur pānus pul
cerrimus rubei coloris de quo hic loquitur
auctor, hebraca .i. cerusa que ut dicit idē
dias coridel fit multiplicatez ex aceto optio
ī uase cohopto plumbo, et optima cerusa
est candidissima. ideo p coctū et cerusaz
ītelligo colorem rubicundissimū et albis
simū. Jndico legno .i. arbor de india
qua ī India est multiplex genus arborū
diuersoruz colorum, quos ē delectabile
uidere, e lucido sereno .i. pulcer color ae
ris puri sereni, qui est delectabilissimus
aspectu oculoruz, fresco smeraldo lapis
pdosus, uiridi colori, maxime cū flangitur
bīa hoc et similia, posti dentro aquello se
no .i. agregata simul intra illuz locuz capacē
cōcauū seria uicto cadcun di color .i. ī colo
re da lerba et ay fiori. qua .s. color mira
bilis herbe et florū exultentiū, ibi erat
maior et excellentior oīmbus coloribus
pdictarū rerum assimili, come il meno e uī
cto dal suo maiore, qua manus lumen
offuscat minus. aliqui tī uolunt qp pdicta
uocabula ponantur ablatiue ī consequētia
Et subdit poeta qp ultra ustam pulcritudi
nez colorum, ibi erat mirabilis suauitas
odorum. Vnde dicit nō hauea pur natura
uu de puncto .q. d. non solum natura po
suerat ibi tot et tam uarios colores ad de
lectationem uisus ma ui facea, ipa nā
uno .s. odorem ītognito ideo nō potest
describi et īdistincto pp cōmixtionem
tot odorū, di suauita de mille odori, fle
flagrantia multorum odorū, quo ad delec
tationem odoratus. Et hic nota q' qcqd

poeta fingit de isto loco ameniſſimo eſt uerum hyſtorice et allegorice, primo quia ibi regei et principes hñt pallacia alta adornata pic ta uaryſ figuris habundant auro argento et lapidibus pciosis, et utuntur uestib; uar yſ et ebis ſplendidis mille colorū et odoriz Similiter hñt localia uasa aromata et oīa gña pigmentorū, ſed allegoice p istā uiridi tatem florū et ſuauitatem odorū poeta dat itelligi uiriditatem florentiū opum, et odore bone fame et ſplendore inclite gloie istorū. Has ista ſpūs illuſtriſſimi naturaliter inquerit maiori igeio et uirtute de uirtuosis enīz lo quitur hic poeta, ideo notanter dixit i littera qd natura pinxerat ibi.

Salue regina i ſtil uerde et li fiori
Quindi ſeder cantando anime uidi
Che p la ualle nō parean di fori.

Hic poeta deſcripto delectabiliſſimo uirgo illuſtrū, deſcribit cantū deuotiſſimū eorū dem, et pulcre fingit qd cantabat illā oīonē unde dicit quīdi .i. ex isto gradu, uidi aīe nobiliſſimaſ, ſeder i ſtil uerde .i. herba uiri diſſima, e ſu ifiou tot colorīz cantanº Salue regina, que oratio ſūme cōuenit iſtal primo quia ista oīo cantatur i eccla ad cōplectō nū et nunc fiebat ſero 2º quia oratio fit ad uirginē cuius ista fuerunt deuoti. 3º qr ista oratio admonet ſuperbos qui colunt et affectant nimiſ dāna et impia temporalia quibuſ credunt feliciari, et ut humiliētur et contemplentur calamitatº mundi, cui dr Ad te clamamuſ exuleſ filij eue, Quid qº de muliere nati letantur et gloriantur re gniſ i exilio huius uite, et dicit, che per la ualle .i. que aīe exiſtentes i illa planicie cauata et concamerata, et ſic bene ſuenit id quod dicitur i illa oīone .ſ. i hac lacrimaz uale. Licet ei uallis ista ſit uestita herbis et floribus et delectabilis coloribus et odo ribus, tamen eſt repleta lacrimis et miſeriis ma parean di fori .i. puerebant ad uisuz meuz oẽ. Ista qp dantes ſtant extra i loco alcuſculo, uidebat illos ſedentes et cantā tes intra illam cōcauitatem uirentem et ſplendentem.

Prima chel poco ſole o mai
ſanidi
Comīcao il mantouan che a hauea
uolti
Tra color nō uogliate chio ui guidi.
Di queſto balço meglio egliatti e uolti
Conoſcerete uoi di tutti quanti
Che ne la lama giu traeſſi accolti.

Ista eſt Tertia pars generalis, i qua poeta de ſcripto loco cōuenienta. Hunc deſcribit ſin gulariter aliquos ſpūs illuſtres modernos qui uiſi ſunt ſibi memoria digniores. Et primo quidez ondit quō ſordellus imita uerit uirgilii ad conſideratiōē istorū dñi el mātuam. ſ. ſordellus, che nauea uolti quia traxerat eos de ua recta p unū tra mitez obliquū ut iā dictus eſt, comīcao ſu ple dicere uirgilio mātuano, nō uogliate chio ui quidi .i. nūc ſed poſtea ducaz uoſ tra coſtoro, tam deuote cantantes primo chel poco ſole may ſauidi, erat ergo ſol qi i occaſu et ſic nota qp ſubtiliter poeta fingit ſe uidere istos tali hora, quia nō eſſent hic ſaluati niſi qi i occaſu uite cōuerterunt ſe ad ſolem iuſticie, et aſſignant locū quare de loco illo ſint ſpectādi dicens, uoy conoſ cerete meglio qli atti ei uolti de tutti qsti .i. oūz et ſiñquloū. di queſto balco .i. ſtanº hic i isto gradu alto che acola tra qui nella ama .i. qua ſi eſſetis congregati cūz eis ira illam planiciem cauatā, ad denotandum qp fama istorū interduz ſonat magis alonge qī prope iuxta illud claudiani, rūmuit pre ſentia famam.

Colui che piu ſede alto e fa ſembiāti
Dauer negletto ciascho che far douea
E che nō muoue bocha ali altrui
canti.
Rodolfo Imperador fu che potea
Sanar le piaghe chāmo ytalia morta
Siche tardi p altrui ſi ricrea.

Hic ſordellus nominat aliquos ſpūs electo reſ, et primo primapalioiem primapem .ſ. imū Impatorem ad auus cognitionez et primo ſciendū qp Rodolfus genere germa nus patruus, comes, ſua probitate factus e dux potentiſſimus, nā acquiſiuit ſueuiam uetaz que uacabat morte ducis hauſtrie, q fuerat decapitatus ſimul cū Coradino aui ſui dicat ducē Alberti ducez filiū ſuū, et requit rodolfus .xx. āniſ, et electus Impator huit graue bellum cū rege Boemie potentiſſimo

ānō dn̄ī .M.°cc.° Lxxbij.° qui potentia et op
ulentia sua indignabāt parere sibi, pp qd
Rodulfus, cū magno et forti exercitu, uit
contra eū, cui rex potenter occurrit, et cō
misso acerimo prelio iter tū ferocēs gētes,
Rex boemie atīe pemptus, cū magnā stra
ge bellatorū. Et sic regnū boemie reuenit
subiugū Rodulfi, sed postea fecit pacē
cū filio regis mortui, sed fecit ipm uen
re ad se sedentem i sede p medū luci,
et illū stantes genibus flexis i luco coro
nauit sibi pn̄tibus oīb⁹ baronibus,
et dedit sibi filiaz i uxorem, et regnū reli
quit, et sic superbū hūliauit et hūlia
tuz exaltauit die xxbij. augusti, et sic iude
qr poeta ponit ipm saluuz. nā Rodulfus
iste fuit magnānimus magnificus et pius
et iustus, sine dolo, timens deū, uictor i
bello, multū formidatus ab alemānis et
ytalicis, et certe si uoluisset uenire i ita
liam, sine resistentia erat, dn̄s, ideo auc
tor arguit eum negligentie hic et i preced
enti capło. Ad hāc q° poeta p̄mittit Ro
dulfum sanctū, quia huit primapatum
romanū, quo nullus est altior i orbe xp̄i
ano, sed dicunt negligentie dicens, colu
che piu sede alto, sup̄eminens oīb⁹
quia imperator, efa sembianti, i. oīdit i
apparentia, dauer neglecto cio che fur
dolea, nā debebat uenire romā, ut rec
iperet coronā imperij, et uisitare et coro
nare ytaliam, demū facere translatū ad
reapandā sanctā, imo primapaliter
ad istum finez. Papa Greg⁹ decimus
de placentia, uocarat ipm̄ elligere imp
atorem, que oīa facere neglexit, arripdita
te potentie i germaīa ut auctor tangit
p̄cedenti capitulo, imo uisus est dimittu
re urra imperij i italia, qua reliquerat
bonōiaz et romandiolaz eccl̄e pape imo
le de ursinis, ideo dicat, eche nō moue
bocha aqli altrui canti, quia dolet et eu
bescat de negligentia sua, fō ridolfo im
perator electus, che potea sanare le
piaghe. i. parcialitatēs et diuisiones, cā
no italia morta, ita q° forte nūq̄ reui
uiscet, siche tardi si recepta p laltro. idest
reformatuz p henricū imperatorez de lu
borgo qui licet descendere cū bono aio
nō potuit exigere italiaz, ut tractuz est
p̄cedenti capło et tangetur paradisi ple
nius capło .C.° xxx.°.

L altro che ne la uista lui cōforta
R esse la terra, doue lacqua nasce
Che muta i albia, e albia i mar ne
porta.

O ttachero hebbe nome, ene le
faice
Su meglio assai che uū laslao suo
figlio
B arbuto cui luxuria o otio pasce.

Hic sordellus notat aliū .s. regem boemie
qui fuit genus dicti Rodulfi, et eodem
tempore fuit magne uirtutis dicat ergo
L altro .s. rex, che nela uista luy conforta
sicut confortauerat euz i uita, ut pficēt
dicta sua debita, roxo la terra .s. boemiaz
quā describit a fluūibus suis dn̄s, doue
lacqua naste .s. fluuius molottus, che
monta .i. expressa ifrenus i albā fluūe
quod deriuatur ab alamaīa, de quo Lucā
nus i secūdo uel sm aliā lram, molta
a mulceo, siat mutā a mingo, uel est
ipm nōmen fluuij, et albia i marne
porta, et est fluuius magnus q labitur
p medū pagie urbis, ubi imperator
habet hodie sedem. Et exprimit nomē
et uirtutem euis dn̄s, ottachero ebbe
nome, et dicat, q° pater fuit melior fi
lio multū, unde dicat, esser assay meg
lio suo figlio barbuto, qui tunc regnabat
et habebat barbā ualde magnā, uxta il
lud. Est bn̄ barbatus sub mēzanio q̄nat°.
uel dic et uerum q° pater fuit melior in
firmitā, qn̄ ligatus i fassis uagiebat i
annalibus q̄ filius positq̄ fuit iuuenis iam
barbatus, loquitur yperbolice quod op
tima probat dicens, cui .i. quez binas
lau, luxuria et ocio pasce qua adhuc
uiuebat, que duo uicia sunt ualde de
testabilia i uno uulgari reduzi regē. nā
ociositas et uoluptas anima simt hostis
antiqui ad missas aīas capiuādas.

E quel naseto che streto acōsiglio
Par cō colui cha si benigno aspetto
Mori fugiēdo e disfioarando il
giglo.

Guardate la come si batte il petto
L altro uedete cha fatto a la guāçia
De la suo palma sospirādo letto
Padre e socero son del mal di-

francia

Sāno la uita sua uciata e lorda

Equindi uene il duol che si lilīāa.

Hic sordellus notat alios duos regel simul ad cognitionē primi, oportet hic scire, qp multi dicunt qp iste qui mortuus ē deflorando Liliū, fuit bonus ludouicus rex frā ae, qui bis fecit passagiū, primo contra Soldanum i egiptū ubi fuit captus et dim ssus. 2°. i barbariā contra turcos ubi am misit magnā ptem exercitus ex pestilentia et ipse infirmatus mortuus est i turnese, sz nullo mō potest itelligi de p̄dicto, tuz qr iste fuit uir sanctus, et est positus i catho logio sanctorū, tum qua non est mortuus deflorando Liliū, fugiens, ideo nō debet poni hic i nūo neglegentiū. dicendus ē ergo qp potuit poeta lōqui de filio eius q uocatur filippus nasellus est, Ideo ulteri us debet scire, qp iste filippus fuit cognat dñi petri regis aragonū, qua hūit sororem eius i uxorem. q audita rebellione Sicilie, quā dictus petrus ecepuerat Ka rolo primo patruo ipius filippi, uenit facere iūdictam de prodicone, quā fece rat domui franae. Igitur āno dñi. M.cc° Lxxxiij°. filippus francis lodouia filius, facto magno apparatu, cū nūoso exerci tu. xx. miliū eqtū, et Lxxx. miliū pedi tuz, cruce signatorū francorū prouincialiū theotonicoruz, cū maximo thesauro rec essit de francia cū filippo et Karolo filio suo, et cuz uno cardinali legato pape, et uit narbonā, causa transeundi i cathe loniaz contra regem petrū, cuius subiugā di aragoniam, de qua Karolus filius eius erat p̄coniugiatus ab eccla romana, et p mare arripuit i prouincia centumgulti inter galeas et alia ligna, et cōiunxit se cū dnō Iacobo frē petri, et inimico qui abstulerat sibi insulam maiorice, de q coronauerat Alfonsium primogenitū suū. āno sequenti recessit a narbona, et post multos labores pueniens i catheloniam obsedit cuitatē Gironde, quā tamen cepit per famez. Petrus prudenter consi derans uires regis francie, quibus se impare sentiebat, noluit se cōmittere plo campestri, sed tm intendebat, ad impediendum uictualia, et cū semel posuisset i insidys occurente sibi aie electissimorū equitū francorū, Rex pe trus uictus est, et uulneratus i facie cū una lancea, et eius equo capto p habe nas, ipe probus et prouidens, nō obstā te uulnere facie, iddit habenas cū ense et urgens equū calcaribus, exuit de pressura, et euasit a captura, sed nō potest bonā anā de uulnere, reuersus ad uillā francaz post modicū, mortuus est. 8° die nouembris, āno dñi, M.cc°. Lxxxb. et sepultus honorifice i catheloniā. Filippus aūt āmisit classem suā, quaz Rogerius de lor ualentissimus amiraq uius dñi petri, uenens de sicilia cum classe iuhsit et incedit. Q ua propter fi lippus uidens fortunā sibi aduersaz. ere mato nauigio quo uictualia portaban tur, concepit tantū doloreż, qp infirmat est ad mortz, ex quo franci cōpulsi sūt recedere, portantes regē eorum infirmatez magna pars exercitus pyt fame, et pestē, et rex petrus ante mortē, rehuit Guondā, Exercitus filippi fugiens, pue nit pampilonā, ubi expirauit die 2°. octo bus, et sepultus est apud sanctū domi nicū, domū factus est rex filippus filius eius, qui agnominatus est pulcer arm regina Iohanna de nouarra uxore sua. Hinc ad lras dicit sordellus, Equel na suto. i. filippus nasellus, aliqui tamen testat hūt nasuto sed male, che stretto a consiglio parla cū luy. i. loquitur cuz illo i secreto consilio composito, uel parla. i. uidet sibi i silo duo, est tamē eadez sententia cha si benigno aspetto, Iste erat Giohel mus rex nauarie filius boni regis theb aldi. mori fugiendo e deflorādo il coglio nonū regū francie. i. minorando, qua filippus iste fecerat maiorē apparatuz contra Aragoniam, q unq aliquis prede cessorum suoruū. et ibi bellum fuit cū maiori āmissione hoīuz et equoruū, et īpensa pecuniaruū, q unq p aliqua tpra i regno francie. naz rex sequens, et plu res baronel fuerūt postea semper inde bitel. Ideo poeta notanter dixit, edi fo zando el coglio, dicit ergo, quardate la come si batte el petto, dolens de suo i fortunio et filio uecoso simul, cū p̄dco Guilelmo, vñ dicit, laltro uedete. i. qui lelmū p̄dictuz, cha fatto ala quanela dil altro palma suspirando lecto, qua si i qena recinabat et pausabat i palma siatt i lecto, qua etaz ipe dolebat, de filippo genero suo uecoso, licet nō tm Et declinat qui fuerunt isti duo reges dicens, padre. s. filippus nasellus, e filo ergo. s. Guilelmus rex nauarie, socer fi lippi pulcri tūc uiuentis, fō dil malè distancia. i. filippi pulcri mali, ymo pe ssimi, cuiz regum francorū, ideo dicit Sāno la uita sua. s. illius mali regis, ma ata e lorda, multa et enormia crimina illius filippi tanguntur, infra. c°. xx. ideo dicit, equindi meno el dolo. i. dolor

chesi li lancia .i. fecit ad unum .i

Quel che par si membruto e che sia
corda
Cantando co lui del maschio naso
Dogni ualor porto cinta la corda.

hic sordellus nominat simul alios duos reges modernos occidentes temporaneos, quorum uterq; fuit ualentissimus, et fuerunt in uita hostes acerrimi .s. dnus petrus rex aragonum, et karolus primus, qui eripuit Sacliam pro qua mortuus est ipe petrus, et philippus nasellus, ut patet ex iamdictis, et ipe karolus etiam mortuus qui in uno anno dicta de causa, unde debet fare, q karolus dum uoluerat ex promissa qui magno apparatu ut faceret bellum contra Sacliam, et obsedit messanam, sed in breui omnibus sibi adhuc cedentibus concepit tantum dolorem, quod ut creditur fuit causa accelerande mortis. naz in breui postea mortuus est die br. Januarii, die sequenti post Epiphaniam anno dni Mcc Lxxxiiij°, qui uera penitentia et contritione, et sepultus est neapoli. nunc ad litteram sordellus describit petrum predictum ab habitu corporis et animi .s. a uirtute, et dat sibi ydoneum karolum predictum, quem describit ab habitu corporis, dicendo, quel che par si membrutto .s. petrus rex aragonum. Et hic nota q iste petrus fuit ualentissimus et famosissimus regum occidentalium suo tempore strenuissimo, in armis formidatus, plusq aliquis regum christianus et sarracenus, considerato paruo et paupere regno suo, et dat sibi ydoneum ualentissimum dicens, ache si cordaliet in uita discordassent, quia modo sunt in loco penitentie, ideo remiserunt sibi iuriar cantando co luy del maschio naso. .i. cum karolo primogenito, ualde. Et hic nota q iste karolus fuit magnus et membratus colore oleagino et magno naso feroci aspectu, uigidus in militia, multum uigilans, parum dormiens, solens dicere, q dormiendo tantum temporis, cupidus regni et pecunie probus, alti cordis audax, et co stans uerax, in promissis tardiloquus, sed factus nimium, uidens honestus, et catholice magnus pugil ecclesie qui maiora fecisset si no humana fortuna aduersaz in fine ut dicetur plene paradisi capitulo xix°. dogne ualor porto cinta la corda .i. q ille petrus fuit angulo milicie decoratus, armatus omni scia belli et disciplina militari .i

Che si Re dopo luy fosse rimaso
Lo giouinetto che retro alui sede
Ben andaua il ualor di uaso in uaso.
Che no si puote dir delaltre rede
Giacopo e federico hano ireami
Del retagio miglior nessun possede;
Rade uolte risurge pi rami
Humana probitate e questo uole
Quei chella da per che da lui si chiami.

hic sordellus notat post petrum filium eius p̄ mogenitum commendans eum et utpote qui sero fuit rex. unde dicat Ben andaua il ualor di uaso in uaso .i. et bene transfundebatur uirtus de patre in filium sicut uidemus in quodam arbore qui dicitur alui sede .s. Alfonsus fosse rimaso Re dopo luy .i. superuixisset diutius in regno. unde no, q tempore mortis petrus reliquit in testamento Alfonsum primogenitum regem Aragonie et Jacobum filium regem Sacilie, sed Alfonsus parum uixit post mortem patris, ex quo Jacobus secundus frater successit in regno aragonie, et federicus tertius frater huius regis Sacilie. Ideo poeta dicat in impetu istorum duorum, che no si pote dir delaltro he rede, quod probat, quia Jacopo e federico hano ireami, quod hereditarium est fortuitum, sed del retagio melior nessun possede, quia neuter istorum duorum possidet de uirtute patrina. Sed Alfonsus uirtuosus fuit patri filius similis et nobilis. Sordellus ex hoc subiungit nobilem sententiam, .i. humana probitas .i. humanus rare uolte risurge .s. a radice pi rami, sicut a patre in filios. et ratio est, quia ista no est acquisita, sed a deo, ideo assignans causam dicat e questo uole quel chella da .i. deus, p che da luy si chiami .i. ut recognoscatur a deo no ab alio.

Anche al nasuto uano mie parole
Homen dal altro pier che colui
canta
Onde puglia e prouença gia si dole
Tant e del seme suo minor la pata
Quanto pui ch biatrice e margherita

Costanca di marito ancor si uanta.

Hic sordellus quia uituperauit utrūq; succes sorem patri degenerantes a paterna pbitate nūc reflectit hmonē suū ad socuz eius karolum et dicit. Anche mie parole mo dentia, uano al nasuto .i. ad karolū pre fatuz quez stupuit doscripsit a masaillo nasō, quia habuit magnū nasū et uni les aūz, nō men chal altro pier, regē Arra gonū, che aū luy canta, aū trī cōtenderit socuz, i uita de regno sacilie, occupato ab eo, et uocauit eū proditorē, et prouocauit ad singulare certamen. Sed assignato loco et tempore, petrus nō comput allegans locū suspectum. hec aūt cōmutatio facilē sagaa fraude, ut interponeret tempus quo firmaret statū suū i sacilia, sicut fecit. Dult ergo dicere sordellus, idē dico de uno herede karoli, quod iam dixi de duobus heredibus petri, ideo dicit onde .i. aquo karolo, puglia e prouencia qua se dole, pp mortez eius, quia herez debi bus .s. karolus claudus successit sibi i reg° apulie et prouīcie, quorū primū karolus uindicauerat a rege manfredo. 2°. huerat ex dote uxoris, que fuerat filia Raymōdi Berniger, comitis prouīcie, ut dicitur pl enē. 3°. C°. paradisi. Et declarat sordel lus utilitatem heredis karoli primā com paracionem sub littera satis intricata, et uult sententialiter dicere, q karolus clau dus est tanto uilior pre qto petrus aragon est melior filius suus, dicit ergo la pianta del seruo suo. .i. filius eius, qū uelut plāta descendit ex semīe patris tantoe minor i probitate et uirtute, qnto constantia q fuerat filia regis Manfredi, de qua plenē dictū est. 4°. capīo huius libri, piu seruata .i. gloziatur amor di marito .i. meliore ma rito .s. dono petro ualentissimo, che biatrice o margarita, iste due erant nurus dicte cō stantie, Altera uxor dni Iacobi, altera dni federici, quarū neutra poterat gloriari de probo uiro, quia ut daret ex dictis, ish duo degenerabāt a uirtute paterna. Alij tam diamt, q iste due fuerunt sorores Cons tantie, quod nō credo.

Vedete il re de la semplice uita
Seder la solo Arrigho dinghiltera
Questi ha ne reami suoi miglior
uisata .

Hic Sordellus notat aliū spm illustrem henricuz regem Anglie. Iste fuit filius Ricardi ualentissimi, qui mirabilia fecit contra Saladinū, qui henricus fuit uir bonus et bone fidei possessor. sed hz buit herede melioē se p ōtrariū. petri et karoli .s. Adoradū uiriz ualentissimuz dicat ergo, vedete il re dela simplice uita fuit simplex ~ purus, sed nō stremuus, sicut pater et filius, .s. Arrigho dengalterā, seder la solo, ponit ipm solū, quia solus fuit simplex i nūo regū Anglie qui fuerūt cōiter astuti ualde, ut quia solutazuus nō gaudebat conuersatione. homiz uel quia Anglieri. Anglia ei anglus terre est re posita i occeano occidētali vz uirgilius Et penitus toto diuisos orbe britānos. questi .s. rex henricus ama uitmi suos .s. Anglia scocia et aliis insulis, melior uisata .i. melioē filiū .s. Adoraduz, qui tunc uiuebat.)

Quel che piu basso tra costor sa terra
Guardando i suso, e guiglielmo ma
rchese

Pcui Alexandria ela suo guerra
Fa pianger monferato e chanauese.

Hic ultimo sordellus notat ultimū spiritū minoris gradus, ad cuius cognicionem est sciendū, q iste fuit Guilelmus Mar chio montis ferati uir ferox et crudelis tī ualens et potens, qui fuit aliquādo capitaneus Mediolani contra papiā. Iste āno dni. M. cc°. nonagesimo, cū fuisset cum pauci ad auxiliū Alexandrie Alexandri ni ad ītantiā Astensiū, quibus Marchio erat inimicus, cepunt eius proditorie ac ceptus magnis pecuniis ab Astensibus q sunt pecuniosior omnibus ytaliaē ceteris paribus, quia sunt magni usurarij, et mortuus est i carcere predictorz. Captuus ymo unus canis saltauit crudeliter super corpus defuncti, et cepit caput eius cum manibus, et pauxit ad terram. Alexādri ni reputantur ei homines nimis temerarij i lombardia, qui interfecerunt Episcopiz suum. credo ego q Ciuitas facta ē ex elec tione uariarū gentiū, ut dicitur infra. C°. xbmo. Ad litām ergo dicat sordellus, qllo che piu basso tra tostoro sa terra, ponit eum bassiorem quia nō fuit tante digni tatis et potentie, sicut pdict, etsi fuit sa pbus, bene humiliatus est i uita et i morte guardando i suso. .s. ad celum ex deuocio ne, e Guilelmo marchese. Iste cognōia tus est spata longa, p au .i. pp alium capitaneū Alexādria de la paglia i lomb ardia Ciuitas ualde noua, e la sua quer ra .s. ipius Alexandrie, fa piāger mon

Monferato quia spoliatus est dño suo q̄ mortuus est sine herede masculo et hereditas puenit ad ympatorē Constātinopolitanū qui hūit unā filiā Gu lelmi. Est aūt monsferatus ī finibus Lombardie, gtrata amena. hns infinita Castella ī collibus fertilibus, ecam au ese, gtrata est cōterminа monferato que clauditur a duobus brachys fluuj quod dicatur dura, ateraq̄ parte clāditur pado, a quarta ab alpibus, et hī forte ducenta castella, que est et ualde fertilis, et ipsa similiter plorat morte dnī sui :-)

A Ra gia lora che uolge
ie il diso
Ai nauicanti eteneri
sce il core
Lo di chan ditto ai dolci amia adio.
Che lo nouo pelegrin damore
Punge, sē ode squilla di Lontano
Che paia il giorno pianger che
si more
Quando ī comīciai arender uano
Landare e ammirare Luna dellalme
Surta che lascoltar chiedea com
mano.1

Postq̄ ī precedenti Capl'o supiore, poeta nos tat tractauit et determinauit de v^a. spē post ponentiū penitentiā occarpaco ne dignitatū et potestatū temporaliū. Hunc consequenter ī isto vm^o. capl'o. agit et tractat, de dispositione dictarū animarū, et ptractat aliqua pambula puia, ad uerū purgatoriū, ad quod appropinquant. Et totaī illud capl'm uidetur posse diuidi ī tres partes generales. In prima quarū poeta describit orationes istarum aīarum illustriū, et oro nis effectus. 2°. describit singulariter unaz aīaz modernā, de nūo^o predictazo ī qua familiarital loquitur ibi. Sordello

anchora. In tertia et ultīa describit pugnā inter serpentem ī uadentē aīas et angelos descendentes, et describit aliā aīaz moder naz, ī cōmendacione domus illius ibi q̄ li ochi mei. Ad primū notandū dico q^d po eta describit orones illarū aīarum cum effectu, et primo describit tempus, quo facta est oratio, et uult breuiter dicere q̄ erat hora tarda, que tangit corda na uigantiū et peregrinātiuz, et facit eos re cordari filiorum et amicorū, dicat ergo era q̄a lora .s. sero prime diei, che uol qe il dicho ai nauicanti .i. reuoluit de sideriū ad familias eorum quas relinquezunt dormi, et dulcescat cor eorū maxīe die p̄ qua recesserunt unde dicat eche .i. que hora serotina, e itenor isse el cor lo di chan dicto ai dolci amia adio .i. uale et quod dico de nauigantibus intellige de peregrinātibus, unde dicat eche .i. que hora serotina, punge lo nouo peregrin .i. qui nouiter itrauit peregre, damore .s. amatorū parentum et aliorū amicorū, sē ode squilla da lū tano .i. si audit campanā pulsantem alonge ad aue maria che .i. que cāpana paia pianger .i. uideatur deplorare. il giorno que se more .q.d. que recedit et declinat uel die, che .i. qui nouus pegrinus ita punctus amore uidetur deplorare, q̄ minus ato noctes cat, ante q̄ hospitetur, talis ergo hora erat, quando ī comīciai arēder uano ludne .s. illū sordellus loquentes. q.d. q̄ statz cū sordellus fecit finez suo sermoni, udi unā illaz aīaz uz disponēduz se ad loquēduz cū deo vñ dicat. et ammirar. s. incepi, luna de lalme .i. unā illarum aīarum, que erat aīa iudicis iuui de gallura ut postea dicetur. surta .i. elleuatas, quia primo sedebat az alys et ista aīa disponebat se ad oranduz et ītutabat alias ad oranduz secum. Deo ī ponebat eis salentiū vñ dicat, che .i. que aīa, lascoltar che dea cō mano .i. que nutu nō uerbo faciebat signū illis, ut facerent finez cantu qūia cantabant salue regina, ut dētur est ī precedenti capo, et ascultarēt oro nes quas facere ītendebant q̄i dīat ta cite, amodo est tempus orandi non cantandi. Et hic nota quātuz cōpa racio sit propria ad propositū, sicut ēi nauigantes p mare et pegrinātes p terrā, adueniente sero, recordātur domus prīe et aīarum, et cogitatur de portu et hospicio, ubi requiescant a laboribus suis, ita nūc iste aīe ambulantes p mare amarū et ualle La-

armarū, et cogitant de portu et hospitio
ubi requiescant a laboribus suis, ita iste
āie nunc ambulantes p mare amarum
et vallē lacrimarū huius mondi record-
antur sero. s. ī morte prīe celestis, quaz
dimiserant propter curā regnorū tem
poraliū, et sic tandē a laboribus magnis
requiescant.¶

Ella giunse e leuo ambo le palme
Ficando liochi uerso loriente
Come dicesse adio daltro non
calme.
Te luci sante si deuotamente
Lusciо di bocha e cō si dolce note
Che fece me ame usar di mente.
E laltre poi dolcemente e deuote
Seguitar lei p tutto lumo ītero
Hauendo liochi ale superne rote.¶

Hic poeta describit dispositiones orantis
et orationes eius dicens, ella. s. āia, quī
se e leuo ambe le palme. i. cōuīxit mān
et leuauit ad celū, ficando liochi uerso
loriente. s. oculos mentis. Hā orantes
conuertunt se ad orientes rogant, ut sol
iustitiae oriatur super eos tām deuote
come dicesse adio daltro nō calme. i. nō
curo de re alia, qua tota mea ītentio ī
tendit ī te. Et tangit ōnes dīs, quia
āia cepit cū magnā deuotione cantare
unū hymnū beati Ambrosii, qui cōtinet
ad complectorum contra illusiones demo
nis et ī pollutiones carnis dicit ei. Te
lucis ante terminū, deū precemur supp
plices, ut soluta clementia sīt presul ad
custodiā propitius recedāt somnia, et
noctū fantasmata rē. Sic ergo quomō
poeta fingit istos cantare talem ōnem
que congruit tali horae tempori, dicit
ergo q̄ ista ōo quē ī cepit, Te lucis ante
terminū rē. oli usa de bocha, illi spū
si deuotamente e cosi dolcemente. s.
melodia cantus, che fecemi ame usar
de mente. q. d. q̄ sum totus attractus
ad audiendū suauitatem illius dulcis
sime melodie. hoc potest clare ītelligē
si recurrit ad ea, que notatū de mira
bili uirtute et efficacia musice, ad diffe
rentias et deuotiones. 2°. capitulo huius
libri. Et dicit q̄ ille āie fecerunt idem.

unde dicit e laltre. s. āie illustres quibus
obediuerant ī tota magna regna multe
urbis, et magni exercitus, seq̄tur lex. ob
edientes pario ruptu, dolcemente edi
uote, quia. s. simoxerunt et uerterunt
se similiter ad orientem et ūxerunt et le
uauerunt manus orantes deuote et can
tantes dulciter, p tutto lumo ītero. hymnus
enī est laus deo debita, hauendo liochi
i. cōtemplationem mentales, ale supne
rote. i. ad celos sicut similes actū possu
mus uidere sepe hora complectory in
choris ecclesiarū nostrarū. q̄ unus incep
alte cantare dictū hymnū uel aliū, et cō
tinuo ceteri sequuntur usq; ad finē hymni.
Et nō q̄ poeta fingit hic istos duos ōra
re, q̄ adhuc nō fuit ī aliqua secta diuino
ruptui, quia appropiquat ad purgato
rium, ideo merito induat istos spūs intra
tuos penitentiā omne contra temptamē
ta demonis, sed statim dicet aliquis, quō
ih orant contra sompnia et alia que
certum est nō esse ī purgatorio dicendum
breuiter, q̄ talia nō sunt ī purgatorio et
sera ali sed morali sic. Nam q̄n tēdit
ad penitentiā, maxime temptantur
et ideo magis indigent oratione.¶

A guçça qu lector bē liochi al uero
Chel uelo e hora ben tāto sotile
Certo chel trapassar dentro e legiero.
Io udi quello exercito gentile
Tacito poscia riguardar ī sue
Quasi aspetando palido e humile.

Hic poeta descripta oratione deuotissima
illustriū, describit ōnis effectus, et quia
factum est nobilem fictionem, primo cō
uertit sermonem suū ad auditorē, ut red
dat eū attentus dicens, o lecto aguça hoc
ly. i. subtiles speculationes mentis, qui. i.
ī isto passu, al uero. i. ad ueritatē latentē
sub littera, e hora ben tanto subtile. i. cl
ara et aperta, certo chel trapassar. s. ocul
orum ītellectualium, dentro. s. ad sūāz, que
est ī clusa sub ītegumento e legiero, et fa
cū dicit, th̄ā si quis bene cōsiderat fictiōem
p̄cedentem, p quā poeta ōndit orationē
suorū factis ad deū certe facultate ītelli
git sequentem, ī qua ōnditur effectus
orationis iuste exaudite, qr. s. statim
missus est auxiliū a celo contra tempta
ationes. Et ideo statis ponit dispositionē
āiarū expectātium sicut sum adeo dīs.
Io udi quello exercito gentile. i. illos sps

illustrel qui fuerūt olim strenuissimi armoriz, et armatol duxerunt exercitul et mortaliter simt ī continuo certamine contra uica, ideo supplr implorāt diuinā grām, et ponūt spez ī ea tanto facto fine orōi, possi riquardar ī sue, ad celū uel ad culmē montis, quasi aspe tando .i. ī dubie spabant suā orōnez esse exau ditaz, pallido, p affectionez, et humile, per deuocionez et hic subiectionem. Et hic nota lector, q illud quod dantes hinc singit sb taliter de istis regibus et principibus qui hu miliant se deo et obtinent subsidiū, acci dit de facto hm historiā ueritatē et Theodol io impatore romanorū ualentissimo. Nam cū gerēret belluz contra hostes infestissimos ī gallia hūiliter cōuersus ad pces obtinuit ꝙ tela hostiū retorquerentur ī ipos mittē tes. Vnde facialiter hūt optatū uictoriā ut scribit Augustinus de ciuitate dei, et Orosi⁹ ainul rex miraculose facit mentionē. Claudianus poeta paganus gratias dantes qui gratulatur theodosio sup hac gloriosa victo ria dicens. O nimiū dilecte deo cui fundit ab antris Eolus armatus hiemes cui militat ether. Et iurati ueniunt ad classica uenti ꝛc. de quo Ambrosius facit maximaz cōmend ationem. ¶

E uidi uscir delalto escender giue
Due angioli cō due spade afocate
Tronche e priuate dele pūte sue.
Verdi come fogliete pur mo nate
Erano ī ueste che dauerdi penne
Percosse traeuan dietro e uētilate. ¶

Hic poeta describit succursus petitū missus adeo .s. duos angelos armatos uenientes ad defensiones eoruz contra durū aduersa riū et potentez. Vnde dicit. E uidi duu an geli uscir del alto .s. celo. escendere qui .s. ad terraz supra uallem p hos duos ang elos missos adeo ītelligo duos nūcios dei peccatores aiaz portātes ultionē et mi sericordiā que duo, deus operatur circa penitentes ī purgatorio sicut expresse hutor tangit ī aliquo textu purgatorij, io dat eis arma quelumenta dicēs cō due spate afocate .i. ignitas et rubeas. naz en sis figurat ultionē que iuste fecit delin quentem et dicit. Tronche e priuate de la pūte sue, p hoc tangit misericordiaz q contempsit tpām ultionē ī eodē tpe, enim quia ultio et mīa sunt simul imite ī deo. Et tangit uestimenta angelorū p co parationē nouoriū filiorū dicens, et illi angeli erano uerdi ī ueste, come fogliete pur mo nate, et est propria cōparatio de uiridi tate ad uiriditatez, et de noua ꝛppitione ad nouā nationē filiorū che .i. quasi uestes p cosse dauerde pene .i. ab alis. traheua .i. portabat dietro auentilate .i. uibrate. Et p istam tantaz uiredinez ītelige magnam spem quā portant et dant isti angeli istis se humiliantibus et sic disponentibz ad grām, qui sperant ī diuina iustitia et misericordia ī quibus debet spes redem tiuz ad deuz semper urere. ¶

L um poco soura noi astar si uēne
E laltro scese ī lopposita sponda
S iche la gente ī meço si cōtenne.
B en discernea ī lor la testa bionda
M a uele facie lochio si smarria
C omauertu che atropa si cōfonda.
A mbo uengon dil grēbo di maria
D isse sordello aguardia dela ualle
F lo serpente che uerra ua ua.
O ndio che nō sapea p qual calle
M u uolse ītorno estretto macostai
T utto gelato ale fidate spalle. ¶

Hic poeta describit actū istoruz angelorum dicens. Lum. s. angelus, se uēne .s. ex una pte uallis, astar poco soura noi qui eram⁹ ī dicto balcao, e laltro. s. angelus, scese ī lopposita sponda .s. ex altera parte uallis ne ex aliqua subintraret offensio, si chela giente. i. nobiles illi primapes, ī mezo si contene, et sic posita inter duos iugiles custodes, erāt tuti et bene spabāt de sa lute contra oīa impedimēta, uel sic gens purgatorij est equaliter posita īter iusti tiā et misericordiaz, et describit excellen tiā dictorū angelorū dicens. ben discer nea ī lor .s. angelus, la testa bionda .i. aureaz, pp quod figurat pfectionem angelicā, sicut aurū ē perfectissimus metallorum, ma nelle facie lochi se sma zia pp excessum splendoris cadentis, a facibus eorū que oculus infirmus noster sustinere nō ualet, ideo dr come untu che atropa si confonda sicut un tus ī sua gratiatur ad raduz solis, et de rei ueritate intellectus noster sepe altāz

nō ualent cernere uel cōprehendere profū
ditatem diuine iustitie uel mīe, Et ondit
officiū iustorū angelorū dns. disse sordello
mihi admirāti ulos angelos, ambo ueqon
del grembo de maria. i. adeo qui pmāriā
facit iustitiā et misericordiā nobis, bn sine
maria nō esset purgatorii, ergo bene a ma
ria uenit nobis auxiliū i aiuz laudez dictū
est, quē totus mūdus capere nō poterat tuo
gremio contulisti, et ecce ad quid. aquardia
si la ualle, pro qua itelligitur uallis ista
misthe, p lo serpente. i. temptacōne diab
oli que insidiatur fallaciter tendentibus
ad penitentiā, demon ai i spē serpentis
temptauit primos parentes nros. Et hic
nō, q aie iustoz que nūduz itrauerūt pur
gatorii, possint temptari ut hic dicatur
sed aie existentiū i purgatorio nō ut pz
infra Capitulo xj°. et dicit. che una uolta
.i. nūc nunc quia facit ultimū de potentia
ut reuocet apropi quantes ad portas pur
gatorij abono proposito, et concludit effectū
uerborū sordelli ex parte sui dicens, ondio
che nō sapea p quel calle, simplē uenimus
essent serpens quia temptacio uenit occulta
et subintrat latenter, tm uolsi uorno, ti
mens mihi ex oī parte, estricto ma coltay
tutto gelato, qr nimius timor reddit ho
mines totū stupidum, quia sanguis recūrit
ad cor ut sepe dictū est, ale fidate spalle
.s. uiriliq; ad quē fidenter eram solitus
reuniere et pulere fingit hoc qr historice
semp est p mās inimicas hois, ideo tēri
bilis et formidabilis, et ideo iste serpens
qui primus propinauit uenenū primo hoi
et dedit mortem illi īmortali, plus terruit
nūc poetam nūduz uisus q aliquis serp
entū quos uiderit i hazena inferni, qui da
bant tāz uarias mortes peccatoribus,

Sordello ancora andiamo
o mai
Tra le grandi ombre e parlaremo
adesse
Graciosō fia aloro uedersi assai.
Solo tre passi credo chio scendesse
E fui disotto, e uidi un ch mirava
Pur me, come conoscier mi uolesse.

Ista est. 2ª. pars cāpli, i qua poeta nr describt
singulariter unaz aiam modernā illustrem
que similiter cōfabulatur secū de filia et ux
ore. Et primo pro cōtinuatione ondit, qua
liter sordellus non contentus ondisse eis ab ex
spūs uiroz illustriū, et actus eorū deduxerit
eos ad locū, dicat ergo sordello anchora, sup
le dixit nobis, andiamo omay. i. descendam
ad dictā uallem, era le grande ombre. s. ma
gnoz et magnātoz tūnoz, e parlaremo
adesse. i. aliquibus ex nris ytalicis, ut pate
bit, et assignat eām, quia gratioso sia loro
uederne assay. i. quia erit satis gratus ymo
gratissimū uobis uidere uos duos tantos poe
tas, quia uri illustres et moderni sūme del
ectantur uidere et audire poetas qui possūt
facere de eis memoriā et fāmā, sicut sapien
tissimus rex Robertus honorauit et laureau
nouissimū poetam petrarchā, qui ubiq; facit
altas cōmendacōnes de eo, sicut ergo fuit
nobilis iuuenis Alexandri magni ad achilez,
aiuus gloriā homerus fecerat eternā. sta no
bilis timor Alexandri imperatoris timentis
uiros lātos et elloquētes, ne aliquid alpū
de eo scriberent. Alia lra habet, bedezue, ita
q tunc sordellus ponit se tercii, sed nimis
esset magna laus discipulo, et tanqit desce
sus eorum et āiaz una dns, solo tre passi
credo chio scendesse de illo gradu alcun
culo, e fuy dissoto. s. i uallem, e uidi un che
miraua pur me, iste erat iudex tunis de
quo statim dicetur, qui mirabatur dantē
nō pro eo q erat unus, sicut ceteri qui
qui nūdum sciebant hoc, sed quia uoleb
at cognoscere eū uicinū sui, ideo dicit co
me cōnoscere me uolsse.

Tempa gia che laere saneraua
Ma nō si che tra liochi suoi e miei
Nō dichiarissor cio che pria si eraua.
Ver me si fece e io uer luy mi fei
Giudice nino gentil quanto mi pi
acque
Quando ti uidi nō esser tra rei.
Nullo bel salutar tra noi si tacque
Poi dimando. quant e ch tu uenisti
A pie del monte p le lontane acque.

Hic poeta ondit quomō deuenerit i cogni
cionem ipsius admiratus se, nō obstante
hora tarda, bn dicat, tempera. s. cepus
aluz, che laere saneraua. i. q aer efficieba
tur niger obscurus umbra noctis aduenientis,

ma nō si .i. sed nō i tantū, che tra quoch
mei e suoi nō dischiarasse chio che pri
ma sentissi, ipe aer ante q̄ descenderet
ifernus, et ideo uer me si fēde, ille nimis
tamq̄ auidior, et io uer luy me fēa, et ma
nifestat nomē eius gratulans sue salutā
cioni. Ad cuius descriptionem seu cogni
cionem debes sciare, q̄ iste nimis fuit no
bilis q̄ntꝰ et potens pisanus originē, qr
fuit dē scotis de pisis, et fuit Iudex gallu
re i sardinia, de quo dictū est Inferni, capº
xxxiijº, qui cōfederauit se cū florentinis
et lucanis, et magnū bellū feat tamq̄ str
enuus contra pisas, i M.ccº. sed paulo po
st mortuus est i castro sancti Miniati so
poeta qui nouerat beīgnaz nāz hois i uī
ta, et eius bonā dispōcionē i morte poīt
ipm saluū. dicat ergo Iudice Hino, nom
fuit olim potentissimi regis assiriorum
q quōdam subiugauit totum orientem
de quanto me piacque q̄ndo te iudi
non esser tradei .i. inter dānatos i mise
no, reos mortis eterne, hoc dicat qr ni
nus fuerat occupatus circa potātiz tem
poraliū, et bellauerat contra patriam
ideo nullo bel salutar tra noi se tacque
ad renouandaz amicitiaz, poi dimādo
quanto e che tu uenisti apie del monte
i. q primus applicuisti ad Insulā, prope
montem purgatorij, p le lontane aque,
s. a fauce tiberina, ymaginabatur nim
q dantes uenisset ad purgatoriū, por
tatus a nau ab angelo p mare, sicut
ōnīus est secundo capitulo huius libri.

O dissio luy. p entro iluogi tristi
Vēni stamane e sono i prima uita
Ancor che laltra si andādo aquisti.
E come fu la mia risposta udita
Sordello e ello i dietro si racolse
Come gente di subito smarita.
Lumo a uirgilio, e laltro a me si
uolse
Che sedea li, gridādo su cōrando
Vieni auieder che dio per gratia
uolse.

Hic poeta ponit responsionē ad Hinū
et dicat q̄ nō transiuit p eam uiā per
quā aīe defunctorū, imo uiuens uenit
p̄ferniū, dicat ergo o dissio luy .s. illi
huno, e q̄uenen sta mane, qua i dilu
culo itrauit purgatoriuz ut patuit pº
hinuus, p entro uogi tristi .s. transiens
p loca iferualia, vnde iudeq̄ sciat dā
tes nō intrauit infernū eo mō quo
saluati, et declarat qr nō uenit p uiā
qua mortui cū addit, e sono i prima
uita .s. temporali. Ancor .i. q̄uis, che
acquisti laltra .s. uitā eternā. indādo
.i. sic purgando me auuoys p istaz mō
tez laboriosum, et ponit effectū siue res
ponsionis, qua uterq; audientiū stupe
factus est ualde, vnde dicat. Et come
fu la mia risposta udita .s. q̄ erā ba
nus qui soli duo auduerāt hoc, qua
audita iam, q̄ nimis recesserat atur
ba sciorū et ueneratī occasiz danti
uolens recognoscere ipm, i dietro se ri
colse, pauloº magno tempore uī dicat.
come gente desubito smarita, de re no
ua nūq̄ aliās usa uel audita et ti dias.
Hōnes ordellus qr tm fuerat cī dāte
ppenderat ipm fore dānū, dico q̄ nō
quia aīa sepata ibi nullius sciat et
homo uiuentis. sta q̄ p iustiz nō cog
noscebatur q̄ uiueret, sed ex eius māi
festatione, uel p aliū simile signuz,
vnde poeta exclamauit supra Cº
2º. o umbre uane fors che ne laspetto,
et ostendit quid fecerunt ish duo sci
pstichi dicens, lum .s. sordellus se
uolse a uirgilio, qr dns o quis ē iste
mirabilis quē tu dias totiz uitū p
loca mortuoruz. e laltro .s. ninus sup.
uoluit se a un chi sedea li .s. cōmdo
marchioni malaspine, qui erat si
bi socius et familiaris sedens cū alys
i loco basso, quia iste erat ytalicus et
uicinus suus et magis pār q̄ illi pū
capes et magnatf, ideo sciati ninus
conuertit se ad illū q̄. dando ex admi
ratione, su Corrado .i. surge ato uēi
uideas che dio p gratia uolse .i. rem
mirabilem, quaz deus ex grā spīali
concessit uni nostro tuscho ut uiuens
disponat uidendo regiones mortuoz
i secula, uere ista est stupenda grā
que numq̄ uidetur cōcessa alteri.

Poi uolti ame p quel singular
grado
Che tu dei a colui che sinal cōde
Lo suo primo p che: che noglie
guado.

Quando ſarai di la dale lazgonde
Di agiouāna mia che ꝑ mi chiami
La doue ali ſnocenti ſi riſponde.

Hic poeta ponit orationē Hiſmi ad ſe q̄ captans benuolentiā petit, ut recomendet eū filie ſue ſicut fecit rex Māfredus ſupra. Et littera iſta ē ualde obſcura, et ſmia clauſa, vnde iſta hēā poteſt habere duplicez itellectum, primus ē op Hiſmus adiurat dantē p amorē vrgilij, q ipſe recomendet eiz filie ſue, et tunc exponē et ordina ſic litterā. poy uolto amē, .ſ. ille Hiſmus q primo uoluerat ſe ad cō ruidū malaſpinaz, dixit mihi admiratiue exordiens, ꝑ quel ſingulare ꝙdo .ſ. de lectacionis et amoris uēl aſcenſionis ad celum. che tu dei acolui .i. quē tu debes vrgilio, quia plus tenebatur dilligere virgilium, et plus debebat illi gratus et grāciā actionē q̄ altri auctori demū cō, qui dederat ſibi cām tanti poematis et fecerat ſibi uiā ad tā altam ſpeculacionem vnde dicit. che ſi nascōdeſſe lo ſuo primo .i. ſuū corpus quod eſt primus tempore q̄ āia quia priuſ fetus generat̄ i utero et ōrganizatur q̄ āia īfundit̄ in corpus ut dicetur xxv°. capitulo huius purgatorij, quod corpus uiuēs erat abſcōditum .i. ſepultum et petit, ꝑ che .i. quare ſic abſcondit ſuū corpus. et reſpondet ſibi ipſi ſtatī, che nō ꝙle quado .i. quia nō eſt uiadū uel uia q̄ mortuus poſſit portare corpus ſuū ſecū. q.d. uno uerbo, ad uxorem tē ꝑ debitū quod habes cū uirgilio q mortuus diuat te uiuus uſq ad celum. ꝓd liceat iſta expoſicio iudeatur ſubtilis et pulcra, eſt tamen alia melior et maior. Eſt ergo ſciendus uirgilius talis, q Hiſmus adiurat dantez ꝑ amorē quez habet ad deum, et tunc littera ē ſic exponenda ꝑ quel ſingulare ꝙdo .ſ. aſcenſionis uel dilectionis uel ꝙdiuidi mus, che tu dei acolui .ſ. deo aut plus teneris q̄ virgilio uel altri benefactori tuo, quia unusquisq̄ iudetur dilligē tenerētur deū ſup oīa, et ſupra ſancti puz illi reddere ꝙdet etiā ſi eſſet certus de dānacōne ſua. Aliogn eſſet īgratus q̄to plus tu q ultra alia multa et magna beneficia obtinuiſti ab eo ſingulariz ꝙdaz aſcendendi uiuus ab īfima ſi alle, uſq ad ſūmuz celuz et dicit, che .i. qui deus ſi nascondē lo ſuo primo .i. primā cām et primū primapū, et rīndet cōmuno ſibi ipi, che nō ꝙle quia de .i. nō eſt uiaduz uel uia, quō homo poſſit cognoſcere īfinitā certā primā .q.d. uno uerbo. Hiſmus aduro te p illū infinitum īcōprehenſibilem cantorē, cuius ſingulare beneficiū fatū reducat īte, quando ſerai de la dale large onde .ſ. occeani itermedij .q.d. quādo reduxerit ad mūdum uiuentiuz q̄m eſt duuſtus anō amagno mari, di agiouāna mia .i. filie mee, ꝑ mi chiami .ſ. orando deuote ad deum. La doue .ſ. i celo, ali īnocenti ſi riſponde, quia deus exaudit ꝑces īnocentiuz uultus et iſta erat uirgo puella pura. Vnde ad itelligentiā claritatis iſtius littere et ſequētis debes ſcire q̄ iſte nobilis Hiſmus huit īuxorem illuſtrez dnām beatricē ſororē Marchionis eſtenſis azonis tercij famoſi de quo iā ſupra facta eſt mentio. cap°. v°. huius libri, et alibi ſepe, ex qua genuit filiam, que uocata eſt Johāna, ipſe uero mortuus eſt ſine maſcula prole poſt cuius mortē uxor eius nupſit dño Galeacio uicecomiti Capitaneo Mli, et filia eius nupſit dño Rizardo de camino, dño teruiſij. Ideo Hiſmus rogat dantez, ut dicat filie ſue q̄ roget pro eo. quia uxor ſua nō iudetur amplius curare de eo.

Nō credo che la ſua madre piu
mami
Poſcia che trasmuto le biāche bēde
Le quai cōmien che miſera ancor
brami.
Per lei aſſai di lei ui ſi comprende
Quanto ī fēia foco damor dura
Se lochio ol tacto ſpeſſo nolacēde.
Nō le fiera ſi bella ſepoltura
La uipera che i melaneſi acampa
Comaiuria fatto il gallo di gallura.

Hic Hiſmus ondit, quare nō recōmendat ſe uxori, qr nō credit q̄ amplius curet de eo, ſicut ſimule dixit ſupra. Bon conte de monte feltro de uxore ſua Johanna dicit ergo, et quare dico de filia, qr nō credo che la ſua madre .ſ. beatrix uxor mea que ſic uocata eſt a beatrice quondam Aldōandini marchionis filia que nupſit Andreaxio regi ongarie, mulier magn anima ualde, piu ſmarrita, ſicut priuſ amabat ī iuta, poſcia che trasmutato le bianche bende, quas portabat īiudu[te]

.i. postq̄ transnolauit ad scandas nupcias dñi Galeacij. p hoc nō q̄ poeta tacte tangit uanā curā q̄rōrūdam, qui ex nimio amore, quē hñt ad uxores, a quibus uidentur diligi ī uita sollicita sint, quid actare sint post mortē eorū, et uident eis prescribere legem, ne transirent ad scanda uota, cum tamen possint dia satis fēlices, si ī uita seruetur par debitum, equalis amor et mutua fides cōiugij, nō iste diuinat sibi malū dñs Iequalai. s. b bindas albas cōiuz, che misera anchor brami. q̄r. s. deuciet ad talē statuz q̄ uelet libenter esse ī primo statu uiduitatis et sic fuit de facto, q̄r uir suus secūdus expulsus de Mlō, factus est stipendiarius cas trucij ī tuscia, et mortuus est ibi. Et ex hoc Hmus arguit ab uxore sua ab alio ī stabilē amorē mulierū dñs, p lex assai di loue si cōprende. .i. p imā facilitatē cognoscitur de alijs. uel sm aliam litterā, dila. .i. ī mūdo uiuētiuz, quanto ī femena fuocho d amor dura .i. nō diu durat ardens amor ī muliere, se lochio ol tacto spesso nol lacende. Mulier ēi ut alibi dictū est, naturaliter ē frigida sed more fēru. sic accenditur uisu uel tactu efficatur calidior uiro caliditas q̄ tractatur nō nisi sepe reaccendatur.)

Non le fara si bella sepoltura
La uipera che i melanesi acampa

Comaurra fatto il gallo di gallura.

Hic Hmus probat, q̄ ista nō bene fecerit nubendo secūdā uicē, quia nō erat sibi tā honorabile post mortē, dia uxor Galeaaj, sic si dicatur uxor ℔ Hmi, dicat ergo. La uipera ī signū uicecōitatis de Mlō, che milanesi acampa .i. quā Mediolanēn portant ī campo, quia Galeaaus erat tunc dñus Mlī, nō li fara si bella sepultura .i. tam honorabilem, come haueria fatto il gallo di gallura. Hā gallus est signū iudiciī gallurē. q. d. pulcrius fuisset sibi, q̄ ī epitaphio siue titulo sepulture legeretur. hic iacet beatrix uxor iudicis Hmi de gallura, q̄ q̄ legatur uxor dñi Galeaaj de Mlō. Et dicāt cōiter exponentes, quia nimis erat nobilior et melior illo, sed de hoc nō facio curā hic, sed dico q̄ loquitur subtilius, et uult dicere maior honor erat huc illustri muliori dia uxor nimis uiri tantuz .s. primi, q̄ secundi, ita q̄ tacte tangit eā q̄ nupsit secundo, unde iā doluit de hoc supra, et certe istud est laudabile ī muliere, et fuit laudabilius olim ī roma q̄ aliq̄du fiunt quoddā templū pudicie, unde ualerius dicit, q̄ que uno erant contente matrimonio, imo usq̄ ī hodiernā dien nō hēnt mulier ī magno pāo, uel honore ī urbe, que nubit post primū uirū. Sed certe ueīt lex noua que dicat, mulier soluta lege uiri, quocūq̄ uult nubat ī dño. Ista nobilis dña quid debebat facē uidua que erat iuuenis et formosa, et si ne filyi masculi, et quō potuisset etiam si uoluisset contradicere Marchioni fratri suo potentissimo. Sed ulterius nō erit sup fluū considerare hic, q̄ poeta noster nō sine quare descripsit hic inadenter ista domuz Mediolanensem abitationis, q̄r ar matura ista terribilis, et domus fuit nimis potens dui ī lombardia. Unde primo nota. q̄ uipa est serpens strictus stipitis, amplior inferius, hñs caput dentatū, os acutū sed masculus tantuz duos dentes superius, et alios duos subtus eorū dentes illius fēie aiūt habet plures, et ī hoc cognoscitur masculi a mulieri femine ut dicat Auicena Et de isto ālī plures et multi dicunt q̄ exitus superfluitatis est sicut puncta dicit, ideo nō potest concipere nec parē sicut alia ālia, quod totuz Albertus magnus reputat fabulz et dicit q̄ nūq̄ natura dedit actū cuius nō daret naturalē potentiam et facultatem, et ideo dicit q̄ omia q̄nera serpentuz concipientiū primo oua et postea parientiū ālia pp strictas uteri dispositiones dicuntur uppere q̄si ī intrinseca parientes, ad propositū ergo dicunt Vicecomitū de Mediolano portat uiperam pro armatura, que tenet ī fantasiuz totuz sanguineuz ī ore, quē nec deglutit nec euomit, sed tenet continuo ī actuatu. Uult ergo dicere Hmus q̄ beatrix plus est honorata gallo armatura primi uiri sui domestica, q̄ uipa armatura secūdi uiri serpentē fedā, qui gallus naturaliter inimicatur serpenti. Certa secūdū nz arta potentem domū, est sciendū q̄ primus promotor uicecōitatis fuit Cardinalis octauianus de ubaldinis, qui fecit fieri Ottonē uicecōitem capellanū suū Archiepm Mlī, qui uir altissimus rogauit dictum, ut faceret fieri Raymonduz de la turre patriarcham aquileie ut illi de domo sua sequerentur eum. et sic factū est, qui Raymondus tenuit patriarchatū xxbj ānis, et fuit frater dñi Alemani q̄ primus fuit capitaneus Mlī. Igitur anno dñi. M°. cc°. lxxbj°. expulsis dñis de la turre de Mlō, qui dui fuerāt potentissimi. Otho cū suis intrauit Mediolanū cū isto mō et pacto, q̄ plures ex nobilioribus dñis dominis eligerentur capitanei, que regerent ciuitatez successiue. Quorū primus fuit dñus Matheus uicecomes auus nepos ob reuerētiā auus,

cū aūt Matfeus diceret ī fine āmi patruo
suo offiū finiū. Otto extorsit gladiū de
uagina nepoti et dixit, cape ame si po
tas hunc gladiū, ille notauit dictū, et
contanuauit regimen. Iste Matfeus fuit
uir prouidēcissimus tirānus ī sua sobolia
fecit multa magnalia et uixit ultra nona
ginta ānos, et usq; ad mortē uiguit mag⁹
intellectu. Cū aūt Matfeus uellet oīa sibi
et nō participaret consortibus suis et ali
ijs expulsus fuit de mlo, et illi de latūre
cū uiribus patriarce, uenerūt supra mlm
cū magno exercitu et magnis potentibus
Lombardie, et breuiter opā Alberti scotti
de placentia, Guidetus de la turre ītrauit
Mediolanū, et paulo post factus est capita
neus, duxit aspuz dnīuz ualde, et multū
pficuus fuit Matfeū et filios, ita q; quasi
reduxit eos ad nihilū. Vnde sufficienter pa
upcule de terra ī terrā reduxerunt se ad
unū paruū castellū ī comitatu ferarie,
propter affinitatem beatricis de qua dictū
est. Guidetus nō contentus pficuione il
ludens fortune Matfei de mdustria misit
hoīem anualem sagacem ad eum q fecit
Matfeo duas potiaones. s. quō stabat
et qn̄ stabat redire Mlm. Matfeus prud
ens lepide rndit ad p̄, et subito uidetur
mihi stare, qr scio uenire sm tempus. Ad
sm dixit, qn̄ peccata dni tui ꝓpondera
bunt mea, tunc reuertar Mlm. Guidetus
facta sibi relacione p unū anualem, dixit
bene lucrifecash palafredū et robam, et
ista sunt bene uerba prudentissimi uiri
Matfei et sic fuit ī bretu. Hā Matfeus re
ītrauit mediolanū, qn̄ Hinus stabat
reductus p honoriā sextū. Iste matfeus
huit .b. filios, quorū primus fuit Galeaz
aus, qui successit patri ī dnio et Azzo
filius eius tenuit dominiū post eū. hui
fuit Johānes archiepus Mediolani uir
satis simplex, sed multū regebatur cōsilio
suorū consiliatorū et fuit sūmus cū Lu
chino terzo genito, et defuncto Luchino q
fuit ultimus tirānus, Johānes solus
regnauit hic fuit potentissimus, nam
ultra trās Lombardie, quas tenuerat
Luchinus huit bonoriaz et manuā aiz oīa
uisu dictione sua. Quartus fuit Marcus
miles strenuissimus armorū. Quintus
Stephanus, q dum propinaret poculuz
baptizato, et uellet illi dare uocabulū, ut
ordinatū erat aiz fratribus, Bonaiuz
presentiens dixit bibe tibi, qui coactus
bibere, mortuus est. hic Stephanus fuit
pater Bernabouis et Galeaz, qui duo
diebus nostris ita lacerūt lombardiaz.

Cosi dicea, segnato de la stampa

Nel suo aspetto di quel dritto çelo
Che simisuratamēte il cuor auāpa. ī
Hic ultimo poeta ponit finē sermoni Hmi
et exaltat eū arta ea que dixit de uxore,
et femininis, et dicit q; ex bono zelo non
ex çelotopia quā huit de uxore sua, quā
nimis calide amauerat, dicit ergo cosi di
cea, ille nimis, signato di la stampa. i. im
pressione uel signo, di quel dricto çelo. i.
iusto et honesto amore coniugali, che sim.
misuratamente. i. q amor legitimus tempate
il cuor auāpa. i. intendit auiz boni uiri
ita q; nō ī mense uel īordinate amat, ita
q; cadit ī zelotipiā. et sic unde quō poeta
loquitur obscure ī mā, que de se tantum
est clara:.

Gli occhi miei ghioti andauan
pur al çelo
Pur la doue le stelle son piu tarde
Si come rota piu presso alo stelo.
El duca mio figliol dh la su guarde.
E io alui. aquelle tre facelle
Diche il polo di qua tutto quanto
arde.
Ondegli ame. Le quatro chiare stelle
Che uedeui stamane son di la basse
E queste son salute oueram qlle.

Ista est Tertia pars generalis ī qua poeta
reuertens ad mām suspiui tchoatam describit
pugnā angelorum et serpentis, et describit
aliaz spm illustrem modernū, cū comen
datione eius domus, et primo quidem
continuatione notat dispositionem suam
dns, gliochi miei gliochi. i. auidi uidendi
andauan pur al çelo, et specialiter, pur
doue le stelle, arta utriusq; poliz mouetur
tarduus et ille polus, qui est semp nobis
occultus, est illis semp apparens. Et ego
noster polus archticus qui est semp nobis
apparens est illis semp occultus, et spcialī
dat tarditatem stellaziz que mouentur
arcti poliz p propriā compaationem dicens
si como rota piu presso alostello. i. dixi
est simple tardior fiunt clarū exemplum
T horologio, quia ille arcticus qui est ītior

dixi nō uidetur quasi moueri respectu ultī
qui uidetur qī uolare. Et ondit quid ui-
deat ibi, quia tres fulgentissimas stellas
dñs, el duca mio .s. utroqlus uidens me
uta abstractus uersus poluus petuit,
figliolo che lassu guardi, circa ullū poluz,
et io alui simple respondi, aquelle tre
facelle .i. stellis ardentibus, diche il polo
di qua .s. antarticus, tutto quante arde
.i. splendet, deinde ondit quō uirgilius
declarauerit sibi pmutacōnē stellarum
esse factā, et ad intelligendā ista luttera
recordan, q poeta nr° descripsit primo
capitulo ante q̄ intraret purgatorium
se uidisse quattuor stellas, nō tunc nisi
apud antiquos p quas figurauit mj°r uir-
tutes cardinales, a quibus tendens ad
uirtutes, debet inchoare, unde introduxit
ibi Catonē moralez, quē dicte stelle sup
mdys illustrabant. Hunc uō intrauit
uerus purgatorū, fingit tres alias stellas
ascēdisse i. loco illarū .i. tres uirtutes di
uinas, ad quarū lucez homo debet ītra
re penitentiā, et ille quattuor prime de
clinauerunt sub ubi qr. s. sint subiecte
eis tanq̄ malle ministrantes eis dicat
q°. ondelli ame. simple uirgilius dix. le quatro
chiare stelle .i. uirtutes° pdicte moales
quibus tanq̄ primis aīa bona adornat°
sicut corpus componitur ex mj°r ellemētis
che uedeu sta mane i ortu aurore, son
de libasse .s. sub ubi tribus, e queste .s.
tres, son salute ouerau quelle .s. ad no
strum polum antarticū, unde debet conside
rare, q uirgilius q nūc loquitur est i alio
hemispio oppositō nostro, ideo polus an
tarticus qui est nobis occultus erat appa
rens eis, et erat polus eorū lucēs, qr
recollerunt atenebra uitiorū mri hemis
perij.

Comio parlaua e sordello asse
ul trasse

Dicendo. uedi lalnostro auersaro
E drizol ditto, pche la guardasse.
Da quella parte onde nō ha riparo
La picciola uallea era una biscia
Forse qual diede ad eua il abo am
aro.
Tra lerba e fiori uenia la mala stri
scia

Volgiendo ad hora ad hora la testa
al dosso

Leccando como bestia che si lisciia.
Hic poeta describit aduentus serpentis quē
supra dixerat, sordellus esse uenturū ad
tempacionez aīarum, et primo dt quomō
uirgilius ondeat ipm sibi, unde dicat
come parlaua .i. diu sic loquebar cum
Virgilio, e sordello asse il trasse .s. ipsum
uirgilium dicendo, uedi lonostro auersario
.s. tē serpentē tentacionis, e drizo el dito
ostendens sibi locū, unde ueniebat, per
che la guardasse. Et sic nō q̄ cū strictus
disponimur ad contemplādū uirtutes
diuinas que nūc ducūt ad deū, tunc
diabolus studiosius nititur nos reuocare
insidys suis, ideo bene poeta fingit, q
sint retracti a cōtemplatione illarū stel
larū, et alloquutione quā faciebāt de ea.
Et continuo describit que erat ista spēs,
et unde, et qualr ueniebat dicat ergo
una bissa forse qual diede ad eua el
abo amaro, quia suasit ut gustaret de
pomo uetito, quod uisu est dulce et sua
ue, sed i effectu fuit amarus et mortifer
et dicat notanter, forte q nulla tētacio
potest esse illi filij, quaz serpens fecit
primis parentibus, quibus psuasit q el
lent sicut dij scientes bonū et malū.
era da quella parte aperta onde le pzo
leta, ualle semiota caulata i monte, i qua
stabant aīe uiroz illustrū, nō ha ri
paro .i. qr nō habet montē oppositum
nō aliquod castrū uel obstaculū. uult
dicere q serpens nō ueniebat desuper
p montes, nec ab aliquo latere mōtis ubi
erant duo angeli armati ualidissimi
spatis prmptis ad defensionē, sed solus
ueniebat uersus hostū uallis, p uiam
planā herbosam. Et nō q̄ sub ista pul
cra fictione poeta figurat moraliter q
temptacio principaliter inuadit hoīem
ab ea parte qua inuenit eū magis imu
nitū et ipatū, qr. s. diabolus luxuriose
ondit pulcrā femina que hē magnas
potestates i hoīem, Auaro ondit mag
nā peccuaz que oīa potest, ueniebat
ergo demon nūc armatus, ad temptan
dū ubi nobiles spūs uarijs delectacio
nibus, puta unū luxuria, aliū potentia
aliū gloria, unde dicat. La mala strisse
.i. meretrix tota, que īduat hoīem ad
oīa mala uenia tra lerba e fiori, quia
temptatio ingerit se blande iter deli
cias et delectationes uarias, uolgiendo
ad hora ad hora la testa, al dosso, ut red
dat se totā pulcrā et appetibilez. Ideo dt

Letando como bestia che si lissa, lissare est
proprii mulierum, quando fricant se et
comūt, ut magis placeant.¶

Io nō uidi e pero dicer nol posso
Come mosser lastori celestiali
Ma uidi bene, e giuro e dalto° mosso.
Sentēdo fender laire ale uerdi
ali
Fugir serpente, e li angeli dier ∗
uolta
Suso ale poste, e riuolādo equali.
Hic poeta descripta insultatione serpentis
īsidiosa, describit defensiones angelorum
dicat ergo, Io nō uidi e pero dicer nō posse
como mosser li astori celestiali. i. quo mō
angeli recesserint de loco ubi erant positi
ad custodiā qui merito assimilantur
auibus, et sunt alati et uelocissimi, ut
tacens dictū est, et dicatur īsto priuato
uo, et pōpue asturibus q sunt inter ceteras
multū, ma uidi bene luno e laltro mosso
uolantes contra serpentes. Et p hoc nota
q homo nō ppendit quādo auxiliū dei
uenit ad eius contra temptationē, quod
qrā uenit occulta, et postea cognoscitur
p effectū, qn temptādo fugatur, quia nō
potest obtinere uictoriaz i. aiaz eius, ita
q et uisibiliter et mīa mīfestatur i pob
Et subdit effectū. s. fugā serpentis dicēs
il serpente sentendo fendere laire ale
uerde ali illorū angelorum qui dabant
bonaz spem uictorie illis aiabus ibi po
sitis, fugi, a facie angelorū, e li angeli
dier uolta serpente fugiente rimolādo
circa ualles, iguali. s. equaliter nouerūt quia semper militant simul insti-
tia et misericordia dei ad protectionem
hoīs, suso ale poste. i. ad ultrāq spōdaz
montis, ubi primo stabant ad custodiā
montis. Et hic nota lector q oīa sunt
i continuo certamīe, ymo oīa quecūq ce
ata. Hā angeli i celo primo habuerūt
bellū inter se, et otimo boni angeli pu
gnāt contra malos, planete militant
contra firmamentū et interelle siant
et elementa inuicem contrariantur. In
terra uō aues, pisces serpentes, hoīes
et cetera āialia. Quid hoīes inter se:
nō pater cū filio: nō uir cū uxore: nō
frater cū fratre: ne dicaz cū de seruo
cū dnō de priuigno, cū nouerca, de
nuru aī socru ymo ipse homo sepe discor
dat secum.¶

Lombra che sera aguisa raccolta
Quando chiamo p tutto q̄llo assalto
Pur nō fi da me guardar scaolta.¶
Hic poeta describit aliuz uirū singularez illu
strez modernū. Et primo tangit mirabilē
attentionem illius ad se, et ibi dicit breuiter
dicere op p totū illud spaciū, quo serpens
uerat contra ualles, et angeli uolauerunt
contra serpentes, et reuolauerūt illo fugato
ille spūs mīq̄ remouit oculos ab inspicen°
eū, dicat ergo: lombra, hic erat corradus
malaspina, che sera raccolta al
quidice. i. que traxerat se uersus hominum
quando chiamo. i. q̄n exclamatione sup
uocauit et dixit, subaudi uenisti uide
nō fo punto scaolta. s. nō fuit aliquo mō
remota aspectando me ita erat ligata
de fixo īintibus īme, p tutto quello assalto
. i. q̄ dui dinanti ille insultus inter unum
serpentem et duos angelos, ita q ille
poeta nō stetit plus attentus ad certa
dū certamen īter serpentem et angelos
q̄ steterit ille corradus ad respōdēdū eū
quia nō poterat fugari uisione eius
dudum q̄ erat uirus et uicinus simul
optabat eū stare noua de domo sua, et
mansuus erat q̄n presaga, q ille esset
futurus singulare pōntiz de stirpe sua
ut siat statim dicatur.

Se la lucerna che ti mena īalto
Troui nel tuo albitro tanta cera
Quant e mestieri īfino al sōmo
smalto.
Comīcio ella. se nouella uera
Di ualdemagra o di parte uicina
Sai dillo ame che gia grande la
era.
Fui chiamato Curado malaspina
Non son lantacho ma di lui discesi
Anuiei portai lamor che q̄ affina.
Hic poeta ponit orationes illius spiritus
ad se, q ad captandā benīuolentiā aduīat

eū p id quod maxime tunc optabat / ut dicat si bi noua de partibus illis / dicat ergo / comiao ella .s. umbra Coradi / sel al uocaña .i. sēa tua uel lux ungilly / uel diuina illustratio et gra / che ti mena ī alto / uersus celuz / trou tanta terra .i. uirtutē et conspectionez et speail dtionē uel tanta cera .i. tantā materiā et tam bene dispositaz / nel tuo arbitrio .i. tuo īgenio et li bero arbitrio / quante e mesher .i. nēcāo exig itur et requiritur ad tantuz iter / et tā longuz corpus .i. ad pfectionē finalem huius purga torij / unde dicat / ī fino al sūmo smalto .i. uez ad sūmū cacumen montis / quez poeta uocat smaltū p pulcrā methaforaz / quia ibi ē ort deliaruz planus umidus herbosus / floridus illi methafora usus est / inferni cap° quarto describens locū uirtutū illustriū .et ibi notan de propietate huius methafore / ideo nō re peto / ne ſuz nimis longus. Si ergo habeas tantā grām / dillo ame se say nouella uera nō fingas mihi / di ual di macra .hic nō q macra est flumina rapax īmanigabilis ut dicat lucanus qui labitur apud antiquaz cantatem dehstam lune / ū nec eadē ual lis hodie appellatur uulgariter limosa flumi est confinis tuscie / de quo alibi dictū est et dicetur / ideo dicat / odi parte uana sicut de tuscia uel ligunia / et manifestabat se aloco anōie auntute / ut reddat sibi magis benuolum / et dicat che qia grāde la cera .q.d. sin dnus magnus ī uita ī illa ualle macre et audi quis fui .i. Chiamato fue corado malaspina / Ad quod sciendu q ꝑ coradus erat maior dnus meus dom° iuuentute armoꝝ clarus tempore sue mortis huic aut auū eusdem nōis qui fuit oēs magnifice exaltauit suā familiā et mag°a ꝑmia promeruit apud ottonē imperatorē. Et hic nep sibidolut imitari probitatē aui .Et hic nō q̄ cronica ianuensiū mlta scripta sunt de antiqtate nobilitate po tentia et uirtute illius clarissime familie Marchionū malaspinarū . Audiui etiā q beatus Augustinus au plus credo / facat mentionē de ista domo / sed hoc nunqz audi de qua familia multi fuerūt uiri illu stres et multi fuerūt Coradi uiri nalētes ideo ad tollerandam equiuocacionē que multis induat errorem / sicut patet ī colsi bus sapientibus / et mille familis illustrib illc Coradus dicat nō son lanthquo quia fuit ualde uirtuosus / ma di lui discensi ꝑ rectaz lineā sanguinis / nec degenerauit ab eo sicut auctor dixit ī precedenti capitulo de filiis illustriū / unde coradus tamqit sin gularem actū uirtutis sue dicens / afino portai lamor .i. caritatem / che qui zaffina .i. qui īducat me ad purgatoriuz ubi aīa affinatur / sicut auruz ī igne. Unde nota q̄ narrat de isto corado / q uenient ad mortē sine prole / oīa castella cōdimisit iter cōsor tes suos et predia condonauit exortas eos ad concordiaz / et tm discordie hodie dissu bant istā domū / sicut et quasi ceteras ytalie / aliqui tm exponit istā litterā aliter et dicant q̄ coradus uult dicere / q̄ ītuitu amauit suos ī exaltacionē sue domus / q̄ neglexit opa meritoria / ītentus carā tpalia de quo hic expectat purgari .ꝛ

O dissi alui / per li uostri paesi
Gia mai nō fue / ma doue si dimora
P tuta europa chei nō sien paesi.
La fama che la uostra casa honora
Grida isignori e grida la cōtrada
Si che nesa chi nō ui fui ancora.

hic poeta ponit suā responsionez ad petico nes Marchionis / et extollit gloriaz sue domus / ex generalia fama oīuz hoiuz bn diat / dissō alui .i. dli corado / o admira tiue loquitur / qia mai nō fi per li uostri paesi .s. p uallez macez et uciuz diat / quia ī M ccc° nunq̄ fuerat ibi / sed post expulsionez suā atb fuit ibi. sed licet nō fuerit ibi psonaliter / tam audiui semp uera de dmo uestra. unde dicat mādo ue si domora .i. ī qua parte fit habitacio p tuta europa / ubi est maxie orbis christ ianus / chei nō sian paesi .i. publice co gnita propter singularem uirtutē ntrorū et declarat se dns / la fama che la nostra casa honora .i. honorabilez reddit ī altissimo nīū uirtutis / grida isignori .i. celebrat et predicat .i. marchiōes malaspinas / siche nesa chi nō ui fui ancora / et sic fama / q̄n omnes famati / nō est oīo perdita ut philosophus .ꝛ

E io ui giuro sio di sopra uada
Che uostra gente honorata non
si fregia
Del pregio delabonta delaspada.
Uso e natura si la priuilegia
Che p chel capo reo lo mōdo torcha
Sola ua dritta el mal camin dispregia .ꝛ

hic poeta ī singulari extollit.

Hic Poeta ī singulari extollit domū Marchionū a duplica uirtute, que maxīe quemlibet uiris illustribus. s. liberalitas et probitas, adeo q̄ etiam aliquos uiros reddit gloriosos et aduocat sic esse p id p quos maxīe fiut aduocatus, a corado uīn dicat Et uoce giuro se de supra uada. s. ad sūmū mōtis ōpa uiuendi et gratia dei, che uostra giēte. i. generis siue genus malaspinorū, honorata. i. honorata, nō sefregia. i. nō deornatur et spoliatur del prosīō de labursa. i. liberalitatis, e del aspada. i. probitatis. Et hic nō lector q̄ uirtus habet hoc proprium ut ī amorē sui bonos euocet malos ī sui piorem, et ai omis uirtus habeat hoc maxīe fortitudo que semper fiut maxīe honorata, hc meruit triūphos, hec statuas, hec oīa genera honoruz, que Roma noluit cōferri sapioni ut scribit liuius et contulit cesari et augusto ut scribit florius et confirmat dictiz suū dicens, usu e natura, que duo sunt potentissima ī oīi re, sc la priuilegia, ullaz domū uestrā, che sola ua dritta. s. p uia uirtus, e il male camī dispoia. s. uitioū et dicat p chel capo uo. s. papa et simpator torcha el mūdo. s. descendo uisibilem, sed licet ista exposicio uideatur de mente auctoris, qui ponit istam conclusionem sepe et posisime ītra Capitulo xbj°, potest tā expōi honestius, ut p caput mundi ītelligat diabolū qui dicitur princeps mūdi, et q paulo ante ī specie serpentis, uiolerat aiaz istoū nobiliū, et nō est nequius caput super capite serpentis.

Et egli ormai, chel sol nō si ricorcha
Sette uolte nelletto chl montone
Con tutti equatro ipie cuopre e
īforcha.
Che cotesta cortexe oppinione
Ti fie chiauata ī meço dela testa
Cō magior chioui che daltrui
sermone.
Se corso de giudicio nō saresta.

Hic ultimo poeta ponit responsionem C. oradi marchionis, q̄ī premiū tam liberalis gmendatoris facte producat, q̄ ī breui ipse expietur de facto illud quod dicitur. solh relacione fame. dīnat. Et olli. s. cōradus dixit m, oriua qui a plus nō teneo teī uerbis, che sol nō si ricolea. i. recollocabitur, sette uolte nel letto. i. signo, chl monton. i. quez solem uiues, sub quo signo tunc sol erat, copre et īforza cū tutti quatro ipiei. q. d. non ptransibunt septem āni, che cotesta cortesa opinione, quā habes de qlla dom' ex fama tantū, tusia chiamatā ī meqio de la fionte. i. confirmabitur ī medio tiu capitis. s. qn̄ eius ī exilio, cū maior chioui. i. b̄nficijs q̄ occulata fide, chē dalcui sermone. i. q̄ fama aliorū, et dicat, si uso de qudicio nō sarestu. Comadus uidebat q̄ ī futurū ex iudicio dei dantes factus exul erat recipendus honorifice a consanguineo suo, et sic fuit de facto, qui a expulsus de patria puenit ī terras illorum marchionū, et ibi liberaliter tractatus a marchione marcello, et p ipm reductus fuit ad ipm nobile poema, quod ōmibat p exiliū suū, cui principiū credebat esse āmissiz, siat plene notum Inferni capo vmo. circa principiū, ideo nō miretur lector si poeta noster treat tantā opolam cōmendationem de illa stirpe illustri certe morbo īgratitudinis laborasset si preterisset ita tacide.

Lla concubina di titon
antycho
Gia simbiāchaua al bal
co doriente
Fuor de la braccia del suo dolzaīco.
Di gēme la suo fronte era lucente
Poste ī figura del freddo āīale
Che cō la coda paiote la gente.
E la notte de passi cō che sale
Facti hauea due nelluogo ouezamo
El terço gia chiinaua īsuso lale.
Quando io che meco hauea di quel
dadamo
Vinto dal sōno ī su l'erba īchinai
La oue gia tutti, e āque sedauamo.

Postq̄ a principio huius lib huiusq; poeta noster tractauit et determinauit de his qui damnantur relegati extra purgatorium i antepurgatorio, nūc consequenter i isto nono capitulo aggreditur tractatū ueri purgatorij i quo primūtur et purgantur principaliter qui peccauerunt i vn peccatis mortalibus. Et pīs capitulū pōt diuidi i quatuor ptes, quarta lect. In prima quarū, poeta describit, unū mirabile sōpniū quod huit i sompnio. In 2a. describit interpretationē sompnij ibi. nō altrimente. In 3a. describit portā et portarium huius purgatorij ibi, lector tu uedi ben. In quarta et ultīa, describit eorum ingressum i uerū purgatoriū ibi, tenere otra. Ad primū uidendū dico, q poeta describit unū mirabile sōpniū. vn attende, q illud capl'm est ualde difficile et subtile, ideo potest uidere si dātes fuit mirabilis poeta. volens ergo describere sōpniū, primo p̄mittit sompnij describendi horam temporis qua obdormiuit. Sententialiter nō uult aliud dicere, nisi q dedit se sompno exigēte natura, sed circa finē tertie hore noctis apparere debebat, describit ergo l aurorā lume poetice dīs. La cōcubina di tytone antiquo. Sed aduerte q ista littera uidetur multū difficilis et dubitabilis, qr poeta uidetur dicere unū quod nūq̄ fuit dictū uel fictū p aliū poetam .s. q aurora lume sit concubina titonis ideo aliqui dixerunt, q auctor describit hic auroram solis, sed hoc ē flumen et impossibile sequitur. bene consideret lit teram istam. dico ergo q simpliciter describit auroram lume, sed aī uocat eam concubinā titonis, dico et credo q poeta noster denouo hoc fingit, sicut sepe ymo quasi semper facit fictiones i omni materia. Considerauit aī, q omnis poete dant auroram solis i uxorem titoni ideo ipe dat illi amicā. s. auroram lume, quia uxor stat prope uirū. Amaxia nō alonge uult ergo dicere, q erat tertia hora noctis p̄me, quia aurora lume iā surgebat, que est concubina titonis. Sto cui intelligentiā, debes scire q titon filius laumedontis regis troiani nō iure sed uiribus et auxilio fortune acquisiuit certā terrā i extremo oriental cuius fuit rex. Ideo poete finxerunt q titon esset maritus aurore quia huit terrā unde uenit aurora subiectā sibi, sicut uir ht uxorem, et ex ea procreauit filiū noie memnonē, qui i auxiliū regis priami ad troiā uenit dū obsideretur a greci et fuit ibi bellando peremptus, sicut scribit virgilius, dicat ergo q Concubina Titonis antiqui, ideo dicitur lumegia se biancheggia .i. stingebat et apparebat alba, quia aurora lume est alba, ubi aurora solis est rubea, al balco doriente .i. a fenestra orientis, sicut mulier pulcra alba surgens sedat se ad fenestras, ideo dicit, for di lebraccae, quia uidetur iacuisse i thalamo, ante q̄ appareat, del suo dolce amico. s. titonis et dicunt aliqui q proprie dicatur uapor elleuatus et grossus, quia elleuatur a terra et stat p pe terrā, et describit signū aī quo orizebatur dicens, la sua fronte, illius pulcre amice, era lucente di gēme .i. splendētibus stellis, postea fronta .i. i signo, q habet nās et figuram scorpionis, ideo dt. del freddo animale. s. serpentis scorpionis, che con le coda pongte la gente. Et hic nota, q istud signū scorpionis nō dat hoī nimis nigrū et pestiferū uenenū sed scorpio animal frigidus, scribit ei Guido bonati de forliuiensis magnus astrologus se uidisse i arabia unū astrolabiū mirabilis magnitudinis, i quo erant figurati oēs signa Zodiaci et i signo scorpionis erat figuratus unus ethiops, tenēs scorpiū ad nasum, ad indicandū, q nati ascendente scorpione delectantur fodere i stercoribus et rebus fetidis, qualem multos sepe uidemus, et specificat horam temporis dīs, a la nocte .s. prima di passi conchesale appellati horas passus quibus nox incedit statt et dies, et tunc ibant paribus passibus, quia erat equinoctij facta hauea dui .s. passus .q.d. iam fecerat duas horas, el terzo .s. passus, qia mana i quello ale, quia tempus non soluz aderat, sed uolat .q.d. et tertia hora noctis iam fauebatur. nā postea ascendente libra que apparuit ibi i pīo capio noctis requiebatur scorpius inmediate aī aurora, nel luoco oue er uamo .i. i illo hemispio inferiori, quando io qui solus heram uiuus, qui meco auea di quello dadamo .s. carnem et corpus, uinto dal sōno, sine quo natura humana uiuere nō potest, insu leaba michi nay .i. posiu me ad iacendum causa gestandi i su leaba .i. i illo solo herboso, ubi erat letus illorum illustrium. Unde dicit La doue tua cinque sedeuano .s. uirgili ipse dantes sordellus, iudex nimus et Marchio cōradus. Et hic nota, q dantes describit conquiā horā siu sompni. Nā cum tunc esset tempus equinoctij, ipse ut studiosus erat solitus uigilare p tres horas noctis, et euigilare i aurora, sicut nūc fecat.)

Nel hora che comīcaa itrish lai
La rondinella presso ala matina
Forse amemoria de suo ꝑmi quai.
E che la mente nostra pelegrina
Fui de la carne e men da penser
presa
Ale suo uision quasi e diuina
In segno mi parea ueder sospesa
Vn aquila nel ael cū pēne doro
Con lali aperte e achalar ītesa.

Hunc poeta descripta hora temporis qua obdormiuit. s. aurorā lume describit, hora qua sompnū fecat. s. aurorā solis. Et bre uiter uult dicere, q̄ cū dormisset ad suffi centiaz secundū suā nāz et cōsuetudiēz hūt imā uisionez circa aurorā diei, q̄n solz plus flexu sompnia uera. uisio autē erat, q̄ uidebatur sibi uidere unā aquilā ī alto, que celeriter descendens rapiebat eū, et portabat usq; ad sperā ignis, ubi ꝑnimio calore ardens cogebat eū ꝙuolare. Ordina nūc litterā sic. ī sōnio. i. ī sōpnio mi parea ueder una aglā. Ista erat luca .s. diuina gratia, de qua dictuz est plene secundo C. inferni, sospesa nel ael, qua pendet amente diuina, con pēne doro de nobiliori materia, nō potuit formare alaſ ipsius aquile, qua nullū metallum pfectius, quia nūq̄ corrūpitur, nūq̄ dim inuitur, nunq̄z deficat, ideo dicit, con le ale aperte, quia gratia dei semper aperit brachia, et libenter dimittit, uel admittat omnes redeuntes ad eū, sicut nūc poeta nostrū. Vnde dicit, et a calcar ī cosa. i. ītentā et paratā ad descendendū ī subsidiū auctoris, sic eū ista luca succāunt poete nro intrauno ī infernū, dū ī petrat ab illis tribus fēris, pessimis ipedientibus sibi ascensuz mōtis. Ista nūc succurrit ītra tuno purgatoriuz contra serpentē, et quia sua uirtute nō poterat. leuauit eum in altum et pītaliit corā angelo dni, et h fecat circa aurorā diei, quā describit apla neta erundinis. Vnde dicit, nel hora. s. po stmodum ī fine noctis, che la rondinella comīcaa itrish lai. Vox est naturaliter significans. q. d. tristes uersus et lamē tabiles, presso ala matina prope diluca luz, et dicit, forse amemoria de suoi ꝑmi quay. i. suoriū antiquoriz doloriz. Ad huius littere ītelligentiā plene oportet scī re longā fabulā quā Ouidius scribit ual de diffuse. Pro sui maioris au breuitate hec est sūma, Tereus rex tracie hūs uxorem nōie progne, filiā pandionis regis Athe narū ꝓcibus uxoris sue profectus alth enas petebat a pandione socero, ut daret sibi filiā uxorem, nōie Filomenā, quia uxor sua sūme optabat uidere sororem, et ecce ītrī supuenit Filomena pulcer rima, uelut dea tā forma naturali, q̄ cultu artificiali, qua uisa īfelix Tereus stupefa ctus nimia pulcritudine, ita exarsit ei amore, sicut stupula subito accenditur igne, et fluctuās aio ītrius, ui exabatur ut ignis arus, sicut est de more amantiz tandem sub honesto colore obtinuit filiā a patre, q̄ molestissime tulit eius recessuz, quia erat solacū senectutis sue. Igitur Tereus accepta Filomena ī nauī prosperare nauigans, cū primū applicuit ad littus regni sui, letus uelut aquila, rapto lapore traxit Filomenā cognatā suā ī quandam siluā, ī domū cuius dā pastoris, et illam trementez uelut agna capta a lupo, aut colūba rapta ab accipitre, et frustra re clamantez defloraut uirginitate sua. Sed Filomena magis accensa igne ire, q̄ Tereus igne libidinis exprobābat illi barb atā crudelitatem et hūmanā luxuriam et minabatur se propalaturā hoc ōibus. Quare Tereus extincta flāma libidinis reaccensus flāma ire, et euulsit illi cru delius linguā, q̄ extorserat honorē eius que linguā feriebat terrā, uelut lingua serpentis amputata, et illa dimissa re uersus ī regnū fallaciter finxit uxori q̄ Filomena mortua erat, post tempus Filomena, quod nō potuit dicere lingua scripsit manu sua nā texit paliū, et ī seruit litteras, quibus significauit sorori tam ī dignū facinus. Illa infuriata dolore accessit ad locū, et sororē occulte duxit ad regiā, et Filomena plorante progne dixit, q̄ nō lacrimis sed fero erat agē da uindicta, et dū multa minaretur, ec ce ipsius filius eius infantulus ueniebat ad matrem, qui armauit illius iram. Hā crudelis mater uiso filio dixit ah q̄ es similis patri, et cōtinuo illū captū traxit secū uelut Tigris ceruulū terrenū teneruū ī locū secretum, et ipie uigulauit et coxit, extremitatibus resecuatis, et ī uitato mārito cibo, sicut aliquādo soleb at, apposuit filiū sibi, qui cū ignarus aliquādo comedisset potuit Ignis filiuz suū, tunc progne non ualens ultrius dissimulare crudelia gaudia dixit, quē potis intus habes. Sz Thereo arrspiacte

quia credebat q̄ esset ī camera, et querente
ubi esset Ithis, filomena proicat caput filij
ī faciem patris, nec unq̄ optauit tantū loq,
sicut tunc ut posset memorare sibi crudeli
tatem pro crudelitate. Thereus aūt factus
furiosus, abiecta mensa uoluisset si potuis
set euomere carnes filij. clamās se fore sepu
lcrū filij sui, et ī furore rapta ense p̄sequeba
tur eas. sed ambe subito conuerse sunt ī aues
progne ī rondinē, et filomenaz ī auem sui
noīs. Thereus conuersus est ī auē turpissimā
que uocatur upupa que dicunt p̄sepul
cra mortuorū. Ithis uero puer, conuersus e
ī faisanū. Sed ultimo nō lector, q̄ res narra
ta, licet dicā fabulosa, tota sunt hystoria
uera, sicut scribit Augustinus de ciuitate dei
et Orosius preter fines, ubi dicitur et fingit
transformatio istorū, cuius fictionis allego
riā ponā infra. C°. xlvj°. Ex dictis ergo clare
patet, quia prondo dicitur prope rhame cū
tanc tristes lamentationes. Et subdit poeta
q̄ tali hora fiunt ī teriduz sompnia uera dīs
che la mente nostra pur peregrina .i. magis
remota et abstracta dalla carne. i. ascensibz
et passionibus quia tunc perfecta digestiōe
et resolutis fumis, mens est magis sobria
emen dat pensieri pressa. i. nimis occupata
cauis rerum exteriorum, ale sue unione quasi
ce diuina .i. p̄sagia q̄r. s. preiudet uere futu
ra p sompnia. Et hic nota q̄ quedā sunt
sompnia nālia sicut iudemus q̄ aliqui
sepe anā faciūt sompnia uera, aliqui
somp falsa, Quedā sunt bethalia, sunt illa
que proueniunt accrapula uel ebrietate q̄dā
nō sunt sp̄ualia, que fiūt reuellacione di
uina.

Et esser mi parea la doue foro
Abandonati isuoi da ganimede
Quando fu ratto al sōmo cō altoro.
Fra me pensaua. forse questa fiede
Pur qui p uso e forse daltro loco
Disdegna di portarne suso ī piede.
Poi mi parea che poi rotata un poco
Terribel come folgor discendesse
E me rapisse suso ī fino al foco.
Ivi parea che ella e io ardesse
Esi lincendio imaginato cosse

Che cōuiene chel sōno si rōpesse.
Hic poeta describit locū et modū sui raptus
p̄mā nobilem comparationem ad cauēs
intelligentiā debet fare, q̄uit fingit poete
et greci et Latini, Ganimedes filius regis
troyanoruz cū uenisset cū socijs ī uenacionēz
extra Troyā, ecce Aquila que dr̄ auis Iouis
subito illū raptum portauit ī celū, ubi fac
tus dr̄ p̄incerna Iouis. huius fictionis ue
ritas est q̄tam ī spectat ad mm propositus
q̄ urpitez pocuit rex crethe felix, cū ueīs
set ī aciem contra Troianos regē frigie, aq°
Troya denoīata est, apparuit sibi consp
ectus aquile, quā acceptit pro bono augu
rio, et breuiter factus uictor, cepit Gani
medez filiū regis, quem duxit ī cretam
et fecit p̄incernā suū. Ad ystam ergo dt
poeta, et esser mi parea. s. ī ualle siel sil
ua, doue isoy. s. soli, foro abandonati. s.
apud Troyam, da Ganimede suo q̄ alij
alia dicunt de isto facto, sed dicta sufficiat
quando fo rapto al sōmo consistorio. s. ī celū
inter deos. Et hic nota attente, q̄ntuz poe
ta noster sciuit figmenta aliorū poetaruz
ducere ad suū propositum. bene dīz nō pot
set ī ueniri comparatio magis propria
huic facto. Aquila ē auis Iouis optime
figurat aquilā missā adeo. Ganimedes
raptus ab aquila figurat ip̄m nobilē poe
tā, raptū ab aquilā diuina silua amena
et uirtuosa apud montes troie figurat ual
les herbosam floridā illoruz illustrū apud
montes purgatorij nobiles socios Ganimed
is figurant nobiles socios dantes, qui re
mansezut ipso rapto ī altum, sicut socij Ga
nimedis illo rapto, et sicut Ganimedes
factus est seruitor Iouis, sic dantes factus
est seruitor omnipotentis Iouis, tractus nc
ad purgatorium, ubi efficacius totus diuin?
et sic peruenit ī celū, et ondit q̄d ymagi
nabatur ī sompnio dicens, fra me pensaua
.i. ī illo raptu mentis, forse questa. s. agla
fiede. i. sic fecit alit' sede pu qui. i. ista
ualle puso quia forte habet suū nidū, hic
e forte disdegna de portarne suso ī pede
dal altro loco q̄ ab illo sed nō stetit diu
suspensus cauis euis, quia aquila nō stet
diu suspensa unde dicit, poy mi parea
che poi rotata .s. illa aquila, un poco dil
candesse terribile come folgore. Aquila ē
dicitur a poetis esse armiger Iouis, et mini
strare fulmina illi, ita ista aquila potest
.s. missa adeo fulgurat sup hoīem et ipz
ī cendit et rapit ī altū, unde dicit, e mi ra
pisse suso ī fino al fuoco. i. ad sp̄ā ignis, q̄
est determina celo, et ecce effectus illius rap
tus, mi parea chella et io ardesse, ī illo ig
esi lincendio imaginato ī mente tolle. et
ita uehementer me incendit, chel cōuene

chel ſomno li rumpeſſe / ita q̄ euigilarē aſompno. Et ſic inde q̄ō auctor accenſus nouo amore adiuina gratia / fuit tractus a valle / ad montem :]

NOn altrimente Achille ſi riſchoſſe
Li occhi ſuegliati reuolgēdo ī giro
E nō ſapendo la doue ſi foſſe.
Quando la madre dachirone aſchiro
Traffugio lui dormendo ī ſu lebracca
La onde poi li grecꝫ indi partiro.
Che mi ſcoſſio ſicome da la faccia
Mi fugi il ſōno e diuentai ſmorto
Come fā luon che ſpauētato agiaccia.

Iſta eſt ſecunda pars generalis / ī qua poeta / noſter deſcribit interpretacionem clarā ſui mirabilis ſompnij / factā a virgilio. Et primo p̄mittat ſuā euigilationem / quāz egregie deſcribit / p imā comparacionē nobiliſſimā. Ad cuius cognitionē clarā / quia multi hic mīta ſuperflua / multoq dixerūt eſt ſciendū neceſſario q̄ hanc materiā / hic tractam elegantez ſcribit Stacius / ī ſuo minori qui dicitur Achileyda. cuius ſimā breuiter ellicere conabor. Thetis mater achillis / tradidit illuz īfantulū allendum et īſtruendum bonis auibus chironi centharco qui habebat domicilū ſuū / ſue ſpelunca / ſub monte pelion ī theſſalia. Chiron ergo nō nutriuit achilem lacte more aliorum / ſed ſanguine et medullis leonū / dem ducens eū p cauernas ſiluarū / aſſuefaciat euz uenationi ferarū / calori frigori / et oī labori aī uenabulo / faretra et ſagittis / nec tenebat euz ī molli lecto / ſed ī duro ſaxo ſimul ſe cū / et cū uix eſſet duodecā annoz / docuit euz arcere / ſaltare / natare / nec unq̄ permittebat ipm ſequi damas uel ceruos / ſed urſos apros et leones / et exercebat eum ī omni genere pugne. Sed dna thetis ſentiens patrem iuſſe ad rapiendaz helle naz / ſuſpicans filiū Achilem moriturum apud troiā / uolens obuiare facto / decreuit tranſferre eū ad locū tutiorem. Accelſit ergo ad domū chironis / et ecce achilles re diebat a uenacione cū multo ſudore et puluere / et tamen ītercalaris erat dulcis aſpectu cū facie nimea / colore purpureo / capillis flauis / oculis radiantibus / a portās ſcam duos catulos leoninos / q̄s deuebat unquel / ſed uſa matre / abiectis leonaliſ ruit ī oſcula et amplexus. Audiens ergo dea thetis q̄ rex licomedes regnabat ī inſula ſchiro que eſt una de cicladibus / aſportauit Achillem oio ſopitū ad illā / ubi ipſe euigilans aſompno / ſtupefactus reſpiciebat / nouā terrā / nouā aquā / et oīa noua. Ita q̄ dubitabat agnoſcere matrē / ibi mater induit eū duis reaſumtē et uerecōdantez hītuz femineuz. Hā tunc achilli filie regis uenerant ad templū palladis quod erat ī littore maris ubi celebratur feſtum. Erant āt ſeptez niīo / quarū maior uocabatur deidamia / ceteras pulcritudine extollebat / qua uſa ille crudus puer / continuo contraxit nouū ignē amoris ī oſſa / et nouū zuborez ī facie / et niſi pudor et reuerentia matris detinuiſſet eum / turbaſſet feſtuz / nō obſtante turba magna multitudinis / Sic ergo ſecalitez factus eſt manſuetus / et permiſit ſe ueſtiri et polliri more femineo / et mater admouit euz / qualiter debebat ſe gerere ītez mulieres / et tradidit eū regi licomedi conſeruandum uſq ad tempus nubilis etatis / fingens eē ſorbrem achilis / et ſub iſto colore exaſtab at / ſi uideretur nimis uirilis / rogauit ut caueret a rerum / et papue ne ueniret ad littus / ne forte raperetur troianis / ſicut hellena a paride. Erant ergo filie regis mirabantur uirginē tāquā honorabant / et tangere quadebant. Interea grecia / et tota europa parat bellū contra troyaz / et regez omnes ſe p̄munīūt / et populi armātur ad ultiones tā atroci iniurie / et tandem omnes naues grecorum conuenerunt apud aulidem inſulaz que eſt ī mari Euboico / et omnes unes congregate ī unū corp / ſub uno rege agamenone / et quis ubi eſſet fortis diomedes / aſtutus ulixes audax / Thelamonius / alius aiax / et alij etiā multi magnifici primi pelei / tota multitudo / ſuſpicabatur achilem abſentem / et nomē eius amabant / et ſolus achilles contra lectores potebatur. Ex quo poſt linguā conſulta bonem / Calcas ſacerdos / et augur ad poſtulacionem protheſilai / quez fortuna trahebat ī bellū / dixit q̄ mater abſcondebat euz ī aula regis licomedis ī forma feminea / et ſtatiz diomedes pueri / ulixem dixit. Hos uocat iſte labor / cui ulixes letatus aſenſit parata ergo nauj / ceperunt nauigare p Cicladas / et tandem proſpouentos peruenerunt ad ſchyron ſeropulosaz / et deſcendentes ad littus / dimiſerūt nauez cū ſociis / ne iſte de inſula terrerentur / et ipſi duo accelſerunt ad urbem / et portās ramū Olue / inuenerunt ī introitu porte / cui facī dixi ulixes narrauit / qualiter erant miſſi ad explorandū uias et paſſus

ne auxilia irent ad Troyam / Rex illos gr-
atanter receptos introduxit in aulā / ubi x-
es prouidus / totā regiā cōsiderauit oc-
ulis / si notaret ibi aliquod ueshquī iur-
ginis malaile. Achilles aūt audito nouo
exhilaratus est ualde discūbentibus dic-
tis omībus rex mandauit ꝙ filie
uenirent / sed ulixes intentus / statis colle-
git qesti achilis / que nō stabant uerecūde
et timide sicut alie domicelle / et ōndebat
transuersaliter illī diomedi / et nisi de
idamia sollicite reuocasset eū / et tenuis
set sub modesta / admonendo illū / nūc
pede nūc manu / nūc oculo / tā esset mā-
festatus achilles / duabus grecoruz / finito
cōuiuio / rex cepit dicere / ꝙ multuz unde-
bat dulcibus illis / nā si esset iunior / uel
haberet prolem uirilem / iret uel mittēt
ad bellū troyanū. Tunc confuse ulix
es captata oportūitate temporis resp̄dit /
Certe rex tui desiderat rem gloriosaz. Quis
ei nō aperet uidere aude innumerabile
exercitum / et tot regesq ducesq et p̄iapes
aī tota fortitudo et pulcritudo potentis
Europe / cōuenerunt contra troyā. Hiiq
aliaq fuit data tā copiosa materia ī fa-
me fortibus uiris. hec dicens ulixes re-
spexit itentiū asaltantes eā ante mensā / ni
si deidamia abduxisset sorores et ipm /
ipse tamen ultimus recedens / retro asp-
iebat ulixem. Ulixes deinde dixit re
qi ꝙ remaneret ī pace, procurauit u
xor filiabus suis / que erant excellētes
ī pulcritudine. Respondit rex / quid dice
res si uideres eas facere sacrificia a ba
cho uel palladi. et si certe eas erit po
tentia uidere. Tunc duces concepuerunt
maiorem spem / sed nox illa nulli est
longa saqaq ulixi / et desiderabat ato
die ꝙ sicut ꝙ ad ueniente die cepiunt pul
sare timpana et alia īstrumenta bachi
et ille uirgines cepiunt trepidare / sed
achilles ordines non seruabat / diomedes
aūt ad mandatū ulixis parauerat q-
dam donaria multebria donāda illis
ī premiū laboris / et patre rege consen
tente ut acceptarent / alie ellegebat trix
ia / alie cimbala uel similia uocalia por
timenta ad mulieres. Sed timuit achilles
uidens clipeū splendentes / ī quo erant
sculpta crudelia prelia applicata uni
haste / quē ulixes de īdustria fecerat
affigi / ifremuit ne mandatuz matrū
nec occultus amor deidamie remāsit
ī eo / sed troya erat ī pectore toto. Et ꝙ
appropiquans magis ad clipeū / uidēs
se ī illo / hōruit et erubuit / tunc ulixes
appropinquans illi dixit / quid dubitas
sanare / quis est greca tua expectat te si
sustentis / ergo rumpe moras audacter
Hā achilles apperiebat sibi uestem a pec
tore / ut se spoliaret / tunc tubice ulixis sic
erat mādatū sibi / cepit fortiter pulsare
tubā. et etiā continuo omnes puelle territe
reliq̄erunt uestis patrē. Achilles āt abiec
ta ueste / aprehēdit scutū et hastaz / et sta
taz uirilis est alter / tantū calor belli occup
auit eum / et replicauit salā / horribili splen
dore armorū / et stabat iam terribilis in
medio timentiū / uelut si iā iret ꝺ hecto
rem. Ex alia parte deidamia / uidens
fraudez detectam / cepit clamose plora
re / nā achilles cognouerat eū uoletter /
cū semel uisset extra cuitatē bachi / ad
quod nō licebat accedere nisi mulieribz
et concepat ex eo et iam pepat filiuz
occulte ꝙ nullus sciebat / nisi quedaz
nutrix deidamia. Achilles aūt audiens
grandia lamenta deidamie / fracta uir-
tute sua occulto amore / dimisso clipeo
cōuertens se ad regem attonitū et pau-
dū / nouitate rei mirabilis / nā ralut pu
blice illi totam formā fraudis materne
dñs / ꝙ cedebat licomeda ad magnam
gloriam / ꝙ esset ille qui mitteret eum
ad bellū / et ꝙ habebat eū cauoreꝫ / pre
poleo q̄ q̄nuerat eū / et Chirone qui
nutruerat / potens ut confirmaret
matrimōiuz futuue contractū / et exau
sans deidamiaz / que nō potuerat uitare
uires tuiz brachiorū / dicebat hec ergo
me pati pena de hoc. tam socer et so
ciens filiū ante pedes addit iaz
et anus. Ille q̄us cognoscerat timuiā
sue cure filie / tam timebat obuiare
factis / et si attentasset quid profuiss
certe Achilles ibi spreuisset matrē sua
si p̄ns fuisset. Licomedes ergo ut ha
beret talem generū consensit / tunc dei
damia uerecunda uenit / et q̄us nō
sperat ueniam / placuit patres media
te achile. his rebus gestis missus est
nūcius ī thessaliā / qui signauit patri
peleo / rem magnaz / ut pararet socios
et classem ad bellū. Et ipse rex lico
medes armauit genero suo duas na
ues exclusas se / ꝙ plus nō poterat
aduciente nocte. Achilles dormiuit se
cuius cū sua deidamia / et illa anxia
petebat q̄n reuideret eum ītor brachia
sua / dolens ꝙ uix habebat spaciū plo
randi / et ꝙ una nox dederat et abstu
lerat achillem sibi. Achilles aūt consо
labatur eā / et iurabat sibi fidem pro
mittens magna / postea ingressus naue
cepit abscedere ab scyro deidamia
uō stans ī alta turri cū sororibus lacri-

manibus et teneris filiū nouū puerū vel
placebat alonge achillem recedentē. Ille
uero sepe torquebat oculos ad muros urbis
cogitans domū uxorē, et planctū uxoris
reliicte et oculta amor zenalcebatur ī
corde eius. Sed ulixes sentiens ipm sulpi
rantez, conatus est caute reuocare eū suis
uerbis dūs. O destructor destinate magne
troye, ergo tua mater celauit te arbitē
sub hūana femineo, ut tanta uirtus mar
ceret ī ociosa umbra, au achilles rndit,
q sīū ensis excusaret fallū matris, et pe
tiuit ulixem, q sibi nārraret primapia
et ultas causas uenū contra troiā. Ulix
es nārauit illi raptum hellene, et dixit
post multa, quid ageres si aliquis irat
nūc ad rapiendus deidamiā, et asporta
ret a patria illam attentā et clamātē
nomen achillis magni. Tunc achilles red
uxit manū ad capulū, et magnus iu
bor accendit faciem eius ulixes cōtētus
his uisis, et continuo diomedes cepit
petere achillem de eius nutritura sub Chi
rone, et sic confabulantes uenerunt ad
campum, ubi erat illa miranda, q scribit
homerus ī ylia yliade. Et hic nō lector,
q solet sepe moueri dubiū, qualiter est
possibile, q puer filius Achillis natus ex
deidamia uenerit ad troiā, post mortez
patris, ad bella querenda, sed certe sic dubi
tantes nō considerant q apparatus tanti
belli nō potuit fieri ī breui tempore. Vñ
debet scire, q tempore mortis hectoris
hellena iā reuerterat ī troia, p spaciū. xx.
annorum, ut scribit homerus xxmus hilia
dos. Ex dictis etiā removetur aliud
dubiū vz. quis fuerit laudabilior, an hec
tor an achilles, certe nō solū homerus
grecus, sed uirgilius latinus et cetēri po
eta latini uidentur preferre achillē, qui
ī strenuitate armorum fuit fortior, et alia
multa ascribuntur sibi, que Chiron
magister suus docuit illius qui nouit
pulcre cantare et medicamina herba
rum, nobiles mores uisha ā, et modum
regendi, ut scribit stacius. Hunc est
tempus uenendi ad trām, que illis ui
sis remanet ualde clara, dicat ergo /
Achille nō altramente. i. similiter, si
ris esse. s. a lompno et uirgilauut, qui
ochi sueglian riholgendo ī quo, ut au
disti plene ī narrata hystoria? e nō scrip
endo la doue si fosse, quia mutauer
nt locum, unde dicat, quando la
madre. s. thetis timens prefatum
transtuge lui. i. furtive et celeriter
transtulit, dormiendo. i. dormientez,
ī le sue braccie, nō fidens cōmittere
illum alteri, d achirone. s. centauro
nutritore suo, a schiro Insulā archipelagi
La donde. i. de qua īsula, li grecy por
di partuo. s. ulixes et diomedes, qui dux
erunt eius ad exercitū grecorum, ad mortē
destinatum, a qua mater frustra conabat
liberare eū, che mi scolli io. s. a lompno
uirgilauu, si come il lompno me fugi da
la faccia, quia aperui occhi prius sbauri
e diuentai rimotto, nouitate rei mirabilis
ārimuli. como salomo che spauentato ci
cca. Et hic nota quantus hec nobilis cō
paratio est propriissima p omnes partes
sua. Thetis ei demouit achillem achi
rone magro suo, et dīna ista diuina. s. luca
remouit dantem a uirgilio magro suo, q
sicut chiron uenit nouit nās equorū be
stiarū, arborū herbarum, sicut patet ex li°
bucolicorū, sub quo dantes dicat nobiles
mores, sicut Achilles sub chirone, et sicut
mater achillis sollicita de sallute filij, ne
net morituus ad troiam, transtulit ipm
de pulcra cauerna ad locū tutū et quetū.
Ita ista pia mater luca sollicita de salute
ihesu filij, ne ret morituus ad voluptatē
transtulit eum ad locū tutuz et munitu
purgatorij. Et sicut fortissimus achilles eui
gilans stupefactus est totus, uidens oīa
noua, factus est nouus, ita ualentissim?
poeta dantes est attonitus.

Dalato mera solo il mio conforto
El sole era alto gia piu dh due hore
El uiso mera ala marina torto.
Hō hauer tēma, dissil mio signore
Facti siano che noi semo abuon
puinto
Nō stringer ma relarga ogni uigore.
Tu se omai al purgatorio giunto
Vedi lalbalço chel chiude dintorno
Vedi lentrata la oue par diquinto.

hic poeta ondit quō ī tanto dubtō fuerit
confirmatus a uirgilio sicut erat solutus
ī omī timore, vñ dicat, dalato mera solo
il mio conforto. s. uirgilius qui securus
fuerat eum, quia hic erat opus maiori
ārā ad tam arduū ascensū, nec uirgilius
per se erat sufficiens ad pducendū eū
ad illū passum, et templus erat bene
dispositus pro eis, quia iam erat multū
diei, fugata tota nocte, unde dicat, el sole

.s. nouul ī die seconda, era alto qa piu che due hore, sì ch̄ potevano tute ī capere nouuz iter, et ipse erat bene dispositus, unde dicit el uiso mera ala marina torto. s. uersus ouētez Et ponit exortacionem unqly dicens, lo mio segnor .s. qui solus uenerat ad regendū me, disse nō hauer torna, ymo pocuz bonā spez so facti secuo che noi semo abon ponte, qua puenimus ad portam tute auctoris, ubi uisi ta a et mīa exatet hoīes sin merita houm, et iō nō stringe ma relaxa ogni uigore .i. uirtutez āī, qua tu soi ornay āl purgatorio quīto et ua est patens, unde dicit, vidi la ibbalto .i. gradum, qua ubi est ua .i. una scala truī graduī, chel chiude dintorno, et ibi ī monte erat cauata una porta p quam ītrabatur, unde dicit, vidi lentrata la doue par di quīto .i. dimisum .i

Diançi nelalba che procede al giōno
Quando laīa tua dentro dormia
Sopra li fiori onde la qui adorno.
Venne una dōna edisse io son lucia
Lasciatemi pigliar costui che dorme
Sil agieuolero per la suo uia:
Sordel rimase elialtri gentj sorme
Ela ti tolse, e come il dì fu chiaro
Sen uēne suso eio per lesue orme.
Quiui ti puose e pria mi dimostrazo
Li ochi suoi belli quella entrata aptā
Poi ella el sōno ad una se nandato.

hic virgilius manifestat dantj quando et aq̄ fuerit translatus, ad istū locū altū, et sic ī terpretatur sompniū, unde tangens primo tempus dicit, dimana alalba .s. ī aurora, che procede il giorno .i. ortum solis, quando laīa tua dentro dormia, multū abstracta a carne, sopra li fiori unde el aqui adorno .s. ī valle illa floruda, ubi stant prinapes uēne una dōna ī forma de una aquila, q̄ aante uidet, et alte uolat, uere imperiosa dna edisse io son lucia que lucet omnibus disponentibus se ad illā recapiendā, sicut nunc poeta nostre, ideo dicit lasciatemi pigliare costui che dorme, quia uos alij illustres, mundu estis dispositi ad uenien dum suisum, sil aqieuolero .i. aleuiabo ipz grauez et sompnolentuz, p la sua uia, que est ualde dura et dicit uirgilius sordel rimase qui a socauerat uos intra uallem, el altre qē tal forme .i. alie illustres uel secūdū aliam litteram, el altri senti forme .i. alie gentes preter me, qui solū secutus sum illaz dnam et tamen non effectus, sed credo q̄ prima littera de mente auctoris, et ecce factum Et ella ti tolse ī pede suo, sub umbra alarū suarum, e sēne uenne suso corner die fu chiaro nazī nocte nō potuisset ascendere. Et sic nō, qualiter diuina grā leuauit aīam auctoris dormientez ī hērba et floribus .i. adhuc occupati circa delectabilia post noctē .i. cecitatem peccati aduiente die .i. claritate post aurorā et ꝑparationem gratie. Et dicit uirgilius, et io per le sue orme .i. p uestigia aq̄le ueni suisuz, et ponit finez huj raptus dnī, qui apostlo .s. lucas deposito horrore, egliochi suoi belli quia est lux illuminans, pria mi dimostrazo quella ītrata aperta .s. portam purgatorij, que aperitur sic dispositis et condūdit per ella .s. aquila, el sonno senādio adima .i. sil quia ī instanti illa recessit et ti engiash .i

Aquisa duhom chen dubio si racerta
E muta ī conforto sua paura
Poi che la uerita glie discoperta.
Mi cambia io. e come senza cura
Videmi el duca mio sup lo balço
Si mosse, e io diretro ī uer laltura .i.

hic poeta ultimo ponit bonū effectū exortacionis uirgilij dicens, lo mi cambia .s. in mente, aquisa dun che e dubio sera certa, e che umbra sua paura ī conforto .i. timorē ī spem, poy che la uerita glie discoperta, qua uidet rem profuturaz sibi quā pri dubitauerat nocturnam, ideo dicit, el duca mio se mosse super lo balço .i. gradum primonstratū mihi, come unde fine senza cura .i. ḡato uidit me liberū ab oī dubio et io diretro, sicple motu me, ī uer laltura illius schale alte :.

Lector tu uedi ben comio inalzo
La mia materia e pero cō piu arte
Non meraviglar sio larinchalço.

Ista est Tertia pars, ī qua poeta describit portam et portariuz purgatorij, et quia iā erat pulcra et artificiosa fictionez, et factura

est aliaſ ī iſta materia / ideo reddit auditorem attentū ad ſequenta magnificam ſpecſiz ſuū vnde dicat O lector tu uedi ben .i. facilmente uidere debei et potei exiam dicti come ī alcio et ex alto la mia materia / ſm q altiuſ aſcendo p montem / e pero nō mi rauogliare ſio larinchalzo .i. ſuffulco et minuo cū priuante .ſ. fictionibuſ magiſ artificioſi et ſententioſi vnde nō hic / q̄ antipurgatorii ſiut mā plana et facilis reſpectu purgatorij / et ita poſt purgatoriuz erit mā difficilima purgatorij ut iudebit ī proceſſu .

Hoi ch apreſſamo / et eraumo ī pte
Cola doue pareami ī prima rotto
Pur come un feſſo che muro di pte .
Vidi una porta e tre gradi di ſotto
Pgire adeſſa / di color diuerſi
E un portier chancor nō facea motto .
E come lochio piu e piu uaperſi
Vidi ſeder ſopral grado ſopriamo
Tal nela faccia chio nolo ſofferſi .
E una ſpada ī q̄nuda haueā ī mano
Che ī ſlectaua iraqi ſi uer noi
Chio driçaua ſpeſſo il uiſo ī uano .

Hic poeta tangit acceſſum eorū ad proximū purgatoriuz / et deſcribit portam et portariū ī generali vnde dicat et eraumo ī parte vbi eā pſſamo .ſ. illi balcao / et eraumo ī parte cola doue pareami prima rotto .ſ. ante portam que erat caſata ī mōte fracto aſſi / pur come un feſſo che di parte muro .i. diuidit pro faciendo portā / fiatſepe ī muriſ fit mūſ quando uolumuſ facere portam . Et eccę iudi una porta e tre gradi di ſotto p gire ad eſſa / quia ſine iſtis nō poteſt quiſ recte intrare purgatoriū di colori diuerſi ut ſtatiz dicetur / et un portier qui erat unuſ angelus / chancor nō facea motto ī quo deſignat ſacerdotē aſſeſſorem / et deſcribit ī ſpiali ipm portariū ab excellentia et hitu dnſ / e come lochio piu e piu ua perſi .i. et cū magiſ et magiſ intendi oculum ītellectualem ad cognoſcendū ipm / uidel ſeder ſopral grado ſopriano .ſ. tertio / ſiat ſedet iudex ī alto tribunali ad exāiandam cām et ſententiā ferendam iuſte ideo ſibi dat enſem ī manu et dicit / tal nela faccia .i. tā ſplendidū / che nō loſoffeſi / propter exceſſum ſplendoriſ p hoc ſignificat q̄ ſacerdoſ debet eſſe lumi noſus et clarus ſapia et iuſtitie uelut angelus dnī . Et nō mireris lector ſi poeta repreſentat nobis ſacerdotem ſub forma angeli / quia iohāneſ ī Apochalipſi uocat ſacerdotem quarūdam eccleſiaruz Angeloſ . Sacerdoſ enī / uelut angelus miniſtrat deo ymo iudetur excellentior angelo ī eo / q̄ conficit corpuſ dnī quod angeluſ facere nō pōt . Et dat tunicā debitā huic paſtori āiarum dicens / et una ſpada nuda ī mano / p hanc ītelligo linguaz ſacerdotiſ quaz debet hre ī manu .i. potāte ſua / quia mors et uita in mānibuſ linguę que lingua ī ſacerdote deby eſſe nuda et apta / ut hic dicatur de ſpata et acute punitiuaſ ſubtiliter peccata / et abſadere et extirpare / uel enſiſ eſt iudicium ſacerdotiſ qui recte ītelligat peccata / et iuſte īducat pēnitentiā / et iuſte abſoluat peccatorem / cū tranſiuerit per treſ graduſ qui hic deſcribuntur / et dicat de iſta ſpata / che reflecta iraqi ſi uer nō directe reſpiacenſ noſ / chio drizaua ſpeſſo il uiſo ī uano .i. iſum eam / qui nō iudebam :

Dite coſtina che uolete uoi
Cominciao egli adire / ouer la ſcorta :
Guardate chel uenir ſi nō ui noi .
Dōna del ciel di queſte coſe e accorta
Riſpuoſel mio maeſtro / a lui pur di
anci
Ne diſſe . andate la / quiui e la porta .
Et ella ipaſſi uoſtri ī bene auanci
Ricominciao il corteſe portinaio
Venite dunque ai uoſtri gradi īanci .

Hic poeta deſcribit orationem angeli ſedētis ad eos qui petit ad quid uēiant et quō / vnde dicat elli .ſ. angeluſ ſacerdoſ dnī / cominciao adire conſtrate .i. alonge ante q̄ aſtenderemuſ ſcalam tuū gradūū / dite .i. dicate et manifeſtate mihi / che uolete uoi .q. .d. potiuſ uoſ ſponte penitentiam quer la ſcorta .ſ. lucia / quaz date chel uenir ſi nō ui noi / nō optime dicat / quia multi quottidie accedunt ad ſacerdotem pro pēitentia / qui traſatur de eo / et de deo / ut uideantur boni uiri / uel ut derelinquant bonā famā deſe

siait uocose feat sanctus Capeletus, de quo pulcre scribit bocatus de ceetaldo, placidissimus hoūz et ponit responsionē tuzoly, ad eū dns, rispiosel mio maestro alus. s. Angelo, dōna del cael. s. luca, e acorta de queste cose, qua ipa nos scontaut, ymo portauit usam, e pur diauzi .i. paulo aīme duse andate la, ostendens locū, chiu ce la porta, p quaz itrare debetis, et ponit replicationez angeli, acceptantis aduentū eorum dns, el cortese portinaio .i. portau qui debet esse benignus, et liberaliter apperue accedentibus debite ad purgatoriuz. et cominciao. s. dicēe, et ella. s. dna, auda i passi mi i bone. q. d. prospet grassus uestros, de bono i melius et diat, uenita dūq ai nostri gradi i anq, qui sunt tres. s. contriao cōfessio et satisfatio.

La oue ueimo alo schaglion primaio
Bianco marmo era, esi pulito e'lo
Chio mispichiai i esso qualio paio.
Era l secondo tinto pui che perso
Dima petrina ruida e arsicia
Crepata p lo longo e per trauerso.
Lo terço che di sopra sa massicia
Porfido mi parea si fiameqiāte
Come sangue che fiuor di uena spicia.
Sopra questo tenea ambo le piāte
Langel di dio, sedēdo su la soglia
Che mi sembiaua pietra di diamāte.

Hunc poeta describit tres gradus primarios constituentes ustā scalam, et primo primū quē ponit album et purū .d. biā co marino era alo schaglion primaio .i. q primus erat factus ex marmore candido dolue uenimo .i. ad quē primo pueimus per hunc gradū figurat nobis illud quid primo requiritur ad penitentiā .s. cōtricti onē cordis, que leuat et mūdat tribulam cordis, ab omī labe peccatoū, ideo diat, esi polito eterso .i. mūdus et luadus, chio me spechiai i esso quale io paio, ita q uidebat se clare i speculo constantie, quā abstersserat lacrimis, et describit scālū gradum i ordine, et diat, q erat factus ex lapide rigido arsico crepato, unde diat era il segōdo tinto pui che perso .i. plus q color scurus. iste gradus scalnd⁹ figurat confessiones, que aperit nigrod infez cordis tincti, siue tangit cor pudore et dolore, unde diat dima petrina, in spetie petre, ruuj, et arsiaa ita crepat cor durum confessis et tamq ignis saluta ris purgat, ideo diat, crepata p longo e p trauersa, qua confessio rimatur oia secreta, et elliat inde sanies, ex oi parte siait ignis faat exhalare malū humorē ex terra scindendo eam, et apperiendo pozos clausos, sao tamen, q aliqui uo lunt, q primus gradus sit confessio et etiā sit contrictio, que faat crepare cor durū et tinctū peccato, quod nō credo, qua tunc nō seruaretur debitus ordo. Et describit tertiū, et diat q hic gradus erat factus ex lapide de proferitico rubeo unde diat. lo terço che de sopra sa massiaa .i. qui superemus aggregatur sup alios, porfiro mi parea .i. lapis rubeus unde diat, si fia meqiante, asili, come sanque che fiora de uena spiaa, p hūc tertiū gradum figurat satisfactionem que debet esse de colore sanguineus uum qua de opibus uiuis. Et subdit ultimo poeta stationem angeli, q tenebat pedes sup terzo gradu, et sedebat ad amatho diat ergo langel di dio .i. sacerdos glorios ista mūstat dui uicarius petri, sedendo i sula soglia .i. sedens i lumine hosti, che mi sembiaua pietra de diamante, qua sacerdos debet esse firmatus super constantia, et debet esse i flexibilis sicut adamas, est i domabilis, qua nulla arte, nullo ingenio, nullo amore uel timore, debet removeri ad revelandū penitentiā, etiā si proditor mātis tradidit sibi prodictionem patrie, tenea ambo le piante .s. pedū, sopra questo .s. tercium gradum.

Per li tre gradi di buona uoglia
Mi trassel ducamio dicēdo chiedi
Humilemente chel serame scioglia.
Diuoto mi quitai asancta piedi
Misericordia dneli ch mi aprisse
Ma pria nel petto tre fiate mi diedi.

Sette .P. nela fronte mi discrisse
Col ponton dela spada. e fa che lauu
Quādo se dentro q̄ste piaghe disse.

Hunc poeta ondit, quō libenter accessit ad penitentiā, et libenter receptus fuit, vnde dicat, il duca mio. s. virgilius qui primus nō fuerat sufficiens, ad ducēduz me de ualle molli ad usta saxa dura, mi trasse per lutti gradi, iā descriptos, sū di bona uoglia, quia nemo trahitur inuitus, dicendō che di humelmente, quia humilitas est prima uia, qua itur ad penitentiā, chel sēame staoglia .i. ut aplat hostiū q̄ claudat portā, et ondit quōmō parum precepto uirgilij, humiliando capt et cor situ distens, dilota mi guttau asmeth pedi, sacerdotis qui debet esse angelus, et nō diabolus, quales hodie sunt multi mīa chesi .i. ut miserearis mei, eche ma presi, portam que erat tunc clausa, q̄r pulsate et aperietur, et dicat, ma pria nel petto tre fiade mi diedi .i. ante q̄ peterem peccassi ter pectus meū cum manu, dicens mea culpā, hoc p tanto fingit, q̄ tria sunt uniuersalia peccata, quibus mūdus ipse laborat, que obuiauerunt dante primo ascendenti ad mōtē uirtutis, uel quia offendit trinitatem aui nunc petit reconciliari, uel quia peccauit cogitatione locutione et opere, sic mos est accedentiū ad priam, transiuerat p contritionem confessionez et satisfactionem, sup quā sacerdos tenebat nunc pedes, qm̄a tota essentia penitētie fundatur i satisfactione, ideo bene assimilauit ipam, sanguini uiuo. Sanguis ei est sedes aie i uita penitentis p̄fatur i satisfactione, et ondit quō angelus, dedit sibi penitentiā dns, et ille angelus mi descrisse sette p. .i. septē peccata mortalia, nela fronte, quia reduxit et proposuit ante oculos mentis, col punto de la spada .i. subtili scrutinio et examine linque, et ecce p̄ceptū saluifezū, et dis se lauu queste piaghe, qm̄a ista peccā sunt uulnera uulnerā aie peiora, quam quelibet uulnera corporis, quando sic dentro, intra illud purgatorium.

Q Enere o terra, che secca si caua

Dun color fora col suo uestimento
E di sotto da quel trasse due chiaui.
Lima era doro, elaltra era dargento
Pria cola biancha e poscia cola gialla
Fece ala porta si chio fui contento.

Ista est quarta et ultima pars generalis, i q̄ describitur sum introitū i purgatorium, et primo describit claues, quibus sacerdos appruit hostiū et uestimentū sub quo tenet eas, vnde dicat, cenere e terra chel secca secca fora .i. foret, dun color col suo uestimento, hoc est q̄ uestis eius erat pallida et humilis p quod notat q̄ si penitent debet se hūiliare, et sacerdos nō debet tenere claues sub arrogantia, et uere iste claues fac unt multos nimis superbos, dicat ergo, et trasse due chiaue di sotto da quel. s. uestimento, quia duas claues preciosas tenet sub uesta tam uili abiecta. Et describit has claues a materia, quia sunt ex duobz pfectissimis metallis. Ad aium intelligentiā oportet scire, q̄ claus prout hic accipitur theologice, est potestas absoluendi et ligādi, qua ecclesiastica iudex, dignos recipē indignos excludere debet a regno, claues iste sunt due. s. scientia discernendi et potentia ligandi et absoluendi. et ista datus est, que immediate apperit serram peccati, sed prima ondit, chi appreziēda sit, dicat ergo, Luna era doro, sith ē auctoritas absoluendi et ligandi, et laltra era dargento, Ista est scientia discernendi p quam sacerdos cognoscat, quā penā meretur peccator et quid agēn, et ille sacerdos prudens et potens, fece ala porta si chio fui contento, quia .s. libere apprezuit mihi, prima cola biancha .s. angelica, quia scientia discernendi, precedit potentiam absoluendi, e poscia dī la gialla .i. aurea, quia absolutio sequitur confessionem discretam:

Q Uandūque luna deste chiaui falla
Che nō si uolga dritta pla toppa
Dusseli anoi, nō sa pre q̄sta challa.
Piu cara e luna, ma laltra uuol troppa

Darte edingnegno auãte che disserri
Pche lequella che nodo di groppa.
Dappier letegno, edissemi che erri
Ançi ad aprir chatenerla serrata
Pur che la gente a piedi misatterri.

Hic poeta describit necessitatẽ istarũ clauũ ondens altezã alterius auxilio idigere, ita qꝫ una nõ potest adimplere officiũ sine altera unde dicit dissemi anoy .s. sacerdos, quãdiuqꝫ .i. qñqꝫ luna deste chiaue falla che nõ uolga dritta, pla troppa nõ sapre questa calla .i. iste antiq̃ calis quia licet sacerdos hẽat sciam magnã sine auctoritate uel eo nõ potest dare hoi iuste penitentiã. Et hic nota qꝫ auctoritas qñqꝫ est sine sciã, qñqꝫ sciã sine ipa, sicut dsimili i iuris dictione scias, aliquis est iudex hns auctoritatẽ iudicãdi qui nõ habet iuris sciam et aliquis eo hẽt sciam iuris qui nõ habet auctoritatem. Auctoritas ergo sine sciã nõ potest accipi sine peccato. Et õndit diffriaz clauũ dns, pur chiara ce luna .s. aurea quãto aurũ carius est argento ma laltra .s. argentea uol tropo date ce dindegno, qua opus est magno studio et igenio ad hndam sciam recte iudicandi de aiabus horũ et consciis, quod nõ est ualde difficile auante che disserri .i. apperiat et ecce cãm, pche ce quella chel nodo di groppa .i. dissoluit nodũ peccati, potest tũ discretio et fides confitentis supplere ignorãtiã sacerdotis. Et õndit aquo habeat dictat daniel .d. da pier lo tegno .i. a sede apostolica sacerdos hẽt sacrã sciam qua scit absoluere et habet auctoritatẽ qua põt absoluere. Et subdit sacerdos pceptum petri dñi et ille potens disse mi, qñ cõmisit mihi officiũ clauuz, chio era ana ad apier chi tenea serrata, p hoc notat qꝫ sacerdos debet esse magis promptus ad absoluendũ ꝫ ad negandũ absolutionẽ. Ideo optime dicit Crisostomus. Si deus benignus, qr sacerdos eius austerus, ubi ei paterfamilias est, largus dispensator nõ debet esse tenax debet ergo recipere a peccatore illud quod potest et uult, et nõ exasperare eũ, dũmõ nõ ueiat ei superbia, unde dicat pur che la gente a piedi me satterri .i. prosternat se humiliter potens ueniam.

Poi pinse luscio alla parte serrata
Dicendo, entrate, ma façoue accorti
Che di fuor torna, chi dietro si quata.

Hic poeta tangit apertionẽ porte et introductiõẽ suam cũ consilio Angeli. Unde dicit, poi ille angelus pinse luscio ala pte serrata .s. uersus interiorem que purgat peccata, dicendo entrate qua iuste petitis et dignus mia mansione acorti .q.d. reddo uos cautos, che di fuor torna che idietro si quata .i. quicunqꝫ temere respiat sibi atergo excluditur contra portas sacrate cautatis .q.d. qui relabitur i peccata eiatur de purgatorio qua oĩs recidiua de terior est sua radice. Et hic nota qꝫ iste angelus nõ ponit autori aliã pniam certam sicut illã quã christus imposuit mulieri cũ dixit, uade et amplius noli peccare, licet ista fecerit maxiã pniã. Potest etiã dici qꝫ iposuit sibi penitentiaz, qñ induxit sibi supra, qꝫ lauaret illa septem uel uera cum lacrimis cõpunctionis.

Equando fuor nei cardini distorti
Li spigoli di quella reggie sagra
Che di metallo son sonãti e forti.
Nõ mugho si ne si mostro si agra
Tarpeia, come tolto le fu il buono
Metello, perche poi rimase magra.

Hic poeta describit difficultatem usus uteritus p una nobilem comparationẽ. Et uult dicere breuiter, qñ aptata usui ianue fuit tantus sonus et stridor, quod rome olim est factus i aptione eorum facta per Cesarem ad cuius rei intelligentiã debet breuiter sciri, qꝫ sicut scribit Lucanus dum esset in sua phasalia Cesar fugato pompeo de italia reuersus roma, ordinauit urbem ad suũ modũ et ut hẽret stipendia necessaria ad usus bellorũ emulloz, accessit ad expoliandũ erarium. Cui quidã metellus tribunus plebis aduersus fuit resistere sed illo recepito p quendã aurelium cocta affinẽ Cesaris et repulso oĩs thesaurus ablatus. Modo ad propositum i aptione usus porte purgatorij que est de metallo, factus est sibi sonus illi qui factus est i apparitione eorum, cui porta sibi erat de metallo. Ad litteram ergo dicit poeta equando li spigoli di quella regia sacra .i. porte sacrate, so distorta di cardini. Caudo est instrm illud ferreum arca quod uertitur hostiũ, che de metallo sono sonanti e forti, qua durus et difficile est itrare portam illius ciuitatis fortis et bene munite tarpeia camera i qua erat thesaurus comunis, non eugho .i. nõ ruguit uel nõ sonuit bñ lucanus. Tunc ruperat tarpeia sonat, sicut simple sonuit ista porta purgatorij, nesi mostro si acra sicut simple

Hic poeta tangit apertionẽ porte et introductiõẽ

nūc ista porta et hic nō q̄ Tarpeia uocabatur
oliz mons ī roma ubi est capitoliū romanū
ī quo fuit templū Iouis optimi maximi et
ibi erat erarium Romanuz quod denōiatuz
est tarpeia a quadā uirgē tarpeia filia cap
ei custodis aras que cū exisset ad fontem
pro aqua corrupta promisit dedit ī gressu
sabbinis ī arcem illi tamen contrariō oppri
serunt tam clipeis, uel ut oñderunt q̄ pro
ditori nō est seruanda fides uel ne uiderētur
ī trasisse cautatem p̄ prodicionē ne minuerētur
oliz fach siait scribit liuius et dicit como
lī nō tolto il bon metello. Sed hic solet queri
quis fuit iste metellus ad quod est notāduz
q̄ de familia clarissima metallorū multi
fuerunt uiri illustres famosi siait metellus
numidicus, metellus pius, metellus ysauri
cus metellus macedonicus dictus felix qui
hūit duos filios quorū unus uocatus ē balea
ricus Alter cretaicus fuit iste qui contradixit
cesari qui ipe primus uiat crētā de qua tri
umphauit et magnū thesaurū posuit ī er
ario ideo quia habebat suos labores ibi uoluit
prohibere ne spoliarentur sed certe quicquid
dicatur, credo q̄ nullus uborū illustriū fuit
quia iste fuit tribunus plebis et tribuni ple
bis cōiter semper erant thesa nobilibus ideo
uocat eū bonū quia auxit ē contrahire cesa
ri uiolatori libertatis tamen de isto tribuno
nihil dicat Iulius cesar nō florus nō suetoī
nō aliqs quez ego uiderim aliqui tū textus ha
bent il bon metello .i. magnus thesaurum
sed prior littera est uerior? Et dicat, perche
poi rimase macre .i. pauper Et hic nota
q̄ cesar qui fuit aliq̄n pontifex maximus
aliter arguit erarium quā q̄ nūc iste sacerd
os magnus pugnatorius. Nam bis spoliauit
erarium primo triumphalem pro parte, nam
ī suo primo consulatu, ut scribit Suetonius
furatus fuit tria milia pondo auri et posuit
ibi tantūdem auri ficta postea spoliauit uo
lenter tolī unde hyn Orosius cesar extraxit
nūc de erario mil. xxij pondo auri et ar
genti pondo nouē miliā. hic ei erat thesa
rus scipionū Catonū Metellorū et magni
pompei et aliorū duū magnorū. Et hic il
timo nota lector q̄ntū utile nobili cōpatio
ppriissime fiat ad propositū, siait enim
illustres romani deuicti hostibus triūphāt
ascendebant montē tarpeū cū cantu et mu
sice letitie, et soluebant uota sua Iouī optō
maximo agentes gratiarum actiones, uti rede
untes uictores, deuicti hostibus .i. uitas ascen
dunt montē purgatorij cū cantu et gau
dio, et soluūt debita suo omnipotenti Iouī
Ecclesia Romana.

Io mi riuolsi attēto al p̄mo tuono

Et te deū laudamus mi parea
Vdire ī uoce mista al duolce suono.
Tal ymagine a punto mi rendea
Cio cho udiua qual prender si sole
Quando a cantar cū organi si stea
Chor si hor no sentende le parole.

Hic ultimo poeta describit q̄ audiuit nūc factū
pro eius ingressu et dicit Io mi riuolsi attento
al primo tono .i. sono dicte aperture et au
diui sonū deuotissimū cantus unde dicit
ermi parea udire te deum laudamus te dñz
confitemur. Et hic nō q̄ritū hymnus fecit be
atus Ambrosius cū traxisset Augustinū de
malis erroribus, uelut medicus spiritualis q
hymnus cantari solet statim post cauthonem
summi pontifex, ideo conuenienter fingit hic
cantari hymnū istū post conuersionē suā ad pēi
tentiam. Siait ergo sanctus Ambrosius sacer
dos cantauit precēdio. Te deū laudamus
reducto Augustino uno acutissimi ingenio
Sta nunc iste sanctus sacerdos cū magne fe
sto cantauit dictū hymnū introducto ī pugato
riū dante uno magni ingenij, uel forte nō
solum iste unus angelus cantauit sed mlti
et ondit modū ususq̄ cantus dñs ī uoce mi
sta al dolce suono. Hā gaudiū magnum fit ī
celo sup aīa peccatoris pēitentiā agentis et
dicat alibi q̄ intelligebat se confiteī, siait cā
tus qui fit simul cū suono organi ī quo aliq
uerba intelliguntur aliqua non? unde dicit
Io chio udiō mi rendea tal ymagīe apīto
.i. representabat mihi talem figuram dicens
qual prender si sole quando se stea, stabat
ī mūdo usq̄ a cantar cū organi, audiui iam
sepe q̄ntz hic nobilis aūis cū summa delecta
cone uacauit cantibus et sonis q̄n potuit
chor si orno sentendo le parole, Et sic unde
lector quot nobiles compationes poeta ī ail
lauit ī isto archiacuto capitulo, siait de Ga
nimede de achille et de Organis.

Oi fimo dentro al roglio
dela porta
Chel mal amor delaīe
diffusa
Perche fa parer dritta la uia torta.

·Sonando la sentj esser richiusa
E sio hauesse lochj uolti a essa
Qual fora stato al fallo degna scusa:

Postq̄ i supiori Capitulo proxime p̄cedenti poeta noster tractauit et determinauit de suo introitu ad purgatoriū. Hunc ḡnter i isto .x.c°. agit et tractat de primo uno capitulj. s. sup bta, quod punitur et purgatur i primo cap ītulo purgatorij. Et p̄s capl'm, potest bre uiter diuidi i tres partes generales, i quarum prima, poeta describit difficultatem uie p quā erant iturj et cautelā eundi. In secūda describit ī signes actus humilitatis, que contrariatur superbie que hic punitur, ut sic docear nos purgare istud primū pessimū oīūz uitiorum ibi, La su nō erim. In tertia describit penā ip̄orūz superborū, et fuit ductuā, contra eos ibi, mentre io. Ad primū ueniens dico q̄ poeta describit difficultatez uie, cū cautela eundi, sed primo p̄mittit cōtinuationem ad supra tactum mātz, et dicit q̄ sensit portam purgatorij claudi post ingressum eorū, unde dicit, Ego poeta dixi, La sentj esser richiusa .s. illaz portam purgatorij, iterūz claudi post apertionem, sicut primo erat clausa ante q̄ intrassemus, sonando .q.d. p audituī, nunc p uisuz cognouj ipsaz esse clausam, por. i. postq̄ primo dentro al soglio della porta .i. limen quod supra portatur ad amantheuz, che. i. que porta purgatorij, delusa .i. remouet ab illis, al male amor delatē. hic nō. q̄ sicut poeta noster pulcre scribit infra cap°. xxuj°. Amor ergo malus est, q̄n̄ inordinate amamus aliquod bonū ultra debitū, sicut q̄n̄ ponimus affectatatem i diuicijs, honoribz potentia uoluptatibus et similibus, uel q̄n̄ nimis remisse amamus summū bonū .s. deum, et iste malus amor est cā oīūz uiciorum capitaliū, qui hic puniūt, et assignat cām, quia poeta purgatorij facit ānās delusisse et deduxisse illum malū amorez i penitentia dīs. p che ille amor, fu la sua torta .s. peccatorum uel malorum parer dritto, quia nihil potest amari nisi bonum uel apparens bonū, sic ergo inde, q̄ autor uult dicere q̄ seruauit p̄ceptum, quia audiuit portam esse clausam p stridorē, sicut ei fecerat magnus sonus captura, ita fecit i clausura, et tamē ipe nō retrospexit, et bene fecit, unde interrogat, esso hauesse lochi uolti .s. montis, ad essa .s. portaz, qual fora stata schiusa al fallo .i. que fuisset multa excusatio erroris meo. q.d. nulla ideo bene dicit Seneca, Tollite excusationes nemo peccat iniuste, et i hoc tangit tacite multos, qui querūt excusationes peccatis suis. Unde allegāter quidā sacerdos dīi dixit peccatori dicēti nō ne petrus sacerdos habuit totiens negauit xp̄m, qui secutus est eum tantem segnace penitentez. Dantes ergo cōstans nō reuoluit se, ne perderet suāz suaz sicut orpheus uxorem suā, sicut pulce expositum est i terni Cap° mj°.

Hor salauamo per una pietra fessa
Che si mouea, e duna ad altra pte
Sicome londa che fugge e sapressa.
Quisi cōuene usare un poco darte
Cominciol mio maestro i accostarsi
Or quīa or quīdi allato ch si parte.
E io feder li nostri passi scarsi
Tanto che pria lo stremo dela luna
Rigisse al lecto suo p ricorcarsi
Che noi fossimo fuor dequlla cruna.

Hinc poeta describit primā uiā purgatorij ualde difficilem dīs. Hoy salauamo .i. ascendebamus, p una pietra fessa .i. diuisam et artam, p istam uiaz aliq uolunt itelligere humilitatez strangz superbie que fugit se, et contrahit ad hanc partem, et illā sm q̄ fortuna quatat illaz, unde dicit che si mouea duna ad altra pte .i. hinc inde, quod declarat p pulcraz comparationē et claraz dīs, sicome londa .i. aqua, che fuge et sapressa .i. que accidit et recedit, sm uarium fluxū maris .i. impetū aduersorū, Ego tamen credo, q̄ poeta sub ista fictione pegrina, uelit figurare q̄ difficile est et laboriosum, ipm primū uicū itrādi uiā uirtutis, quia homo nesciat facilit capere meduī, imo declinat nūc ad unū extremū similitez, et nūc ad aliud sicut iudemus clare i istis primis, qui hic puniuntur, nā superbus superbiz uocat magnanimū, et humilem pusillum. Et ponit constituū uirgilij alta ustam trāsitum dīs, il duca mio. s. uirgilius cōmicio, simple dicere mihi, q̄ si conuene usar un poco darte, quia ubi est malus periculum, ibi cautus est agendum et ecce antem, ma costretti, or quidi or

quindi alado. s. lapidis, chessa parte. i. recedit, asponda. Et hic nota q̄ poeta videtur dare p̄ceptum quod dat Ar. primo ethicorū, ubi dicit q̄ homo volens uenire mediū mutuat, debet facere sicut volens dungere unq̄, qui flectit ipam multum ī contrariā partem, ut sic adducat eaz ad rectitudinem. Et oñdit difficultatē loca p̄ morā temporis, quia multū expēdebāt de tempore ī faciendo istud modicū uie et uult breuiter dicere q̄ steterint bene per unā horam ī transeundo istū passus fortem, unde dicit, eao fece li nostri passi scarsi. quia lente incedebamus, mutantes latꝰ ḡm motū lapidis, quod declarat per motū lune dns, tanto che lo scemo dela luna. i. luna que erat sūma, quia iam erat diminuta p̄ quatuor dies post, pleni lunii. Erat aūt hora plena, quando dantes transiuit infernū, ī quo stetit per tres dies et iā steterat ī purgatorio p̄ unā diem et nūc erat ī secūda. Iam eiz audita ī precedenti capło, q̄ sol erat altus duabꝰ horis et nūc expendebant unā horaz ī ista ua ita q̄ erat quasi hora terciarū, vñ dicit virgilius ī ipo scando die, allecto suo. i. ad occasum, p̄ uicarium. i. cām collocandi se quia q̄ando disparet nobis ī occasu, uidetur quasi ire paulatū ad lectū suū, prima che noi fossemo fuor de quella cruna. i. extra petram illaz, que erat dimissa et arta, sicut foramen acus quod est per longū strictū, uel ḡm aliā litterā, cauna, et tūn dicam q̄ appellat ista ua cauaz, per pulcrā methaphoram qua prima initia uirtutis possunt dici tenabula, quibus homo primo nutritur. ꝛ

Ma quando simo liberi e aperta
Su douel monte ī dietro si rauna.
Lo stancato e ambe due incerta
Di nostra ua, ristamo ī su un piano
Solingo pui che strade p̄ deserta.
Dala sua sponda oue confina il
uano
A piedi dalta ripa che pur sale
Mi sumebbe ī tre uolte un corpo
humano.
E quanto lochio mio poteā trar

dale
Hor dal sinistro e hor dal destro fiāco
Questa cornice mi parea cotale.

Hic poeta, descripta prima ua difficili ual de, nūc describit uiaz generalem magis tralem p̄ quā itur ad sūmuz purgatorij, et quia littera uidetur nimis obscura, ad ullius itelligentiā claram, volo te īmaginari q̄ iste mōs purgatorij, est tam tūti 20 tunda altissima arta quā fit una sola ua facta ī cacumine ad reuolutionem, p̄ quam ascenditur usq̄ ad sūmū tūs, est una ua arta istū montem, que appellatur cornice et distincta ī septem gradus, in quibus purgantur vn. genus peccatorū et unus gradus est distinctus ab alio, et clausus ad porta. Ad litterā ergo dicit poeta, q̄ peruenerūt ad istā uiaz facilioreꝫ dns. Ma quando simo liberi et aperti: s. extra illam petram ī stabilem cauataz ubi fueramus p̄ horā clausi, scilicet ī extremitate douel monte ī dietro si rauna, quia mons aggregatur ī se, clausus a dicta ua, et est integer, quia ab illo loco usq̄ ad sūmū, nō inuenitur aliqua uallis, aliqua fissura uel fractura, sicut inuenitur ītra locum istum ut patuit paulo supra. lo stancato. quia eram ā caine, et fecerant uiaz taz impeditā et ambe due ītra de ūra ua, quia eram ignari locorum, simile dixit ī primo īferni, quando fuerunt ītroducti a catone, ristamo ī su il piano. i. ī ua plana et aperta que erat pono cornice et dicit, solingo pui che strada p̄ diserta, quia paucissimi graduntur p̄ istaz uiaz penitentie, et maxime superbi qui primo inūiuntur ī ista ua. Et descripta ua ī generali, describit eam ī spiali quātum ad latitudinē et longitudinem, et uult dicere breuiter q̄ ista ua, habebat forte tria brachia uel tres passus, sed altitudo cuius erat ītenta, q̄r uix bailus poterat attingere sūmum. Costrue sic litteram. vn corpō humano. i. homo uiuens ī corpore, sicut ego eram ibi, mi sumebbe. i. mesurabat per sincopā ī tre uolte cū brachijs et podibus, et ponit numerum perfectum, sicut alibi supra, quia nūo deus impare et gaudet, ut hit utiqbus, dala sua sponda. s. extrema illius ue, oue confina il uano. i. uacuū. q. d. ubi est solus aer pro confine, qui aer appellatur a poetis uacuus, nā q̄uis talis pho nō sit dare uacuū, quia omnia sunt plena aere tū uulgariter dicimus illud esse uacuum ī quo nihil est nisi aer, a pie delalta ripa dicta montis, che pur sale, quia recte tendit sursum, et tangit longitudinē dicen

e questa cornice, dat nomẽ proprũ huic uie sic ẽi appellatur ab architectoribus thꝰ mami parea cotale .i. tam alta et arta quãto hodi mea potea trar dale .i. quãtuꝫ uisꝰ meus poterat uolare sursum, quia usta uia protẽ datur usqꝫ ad speram ignis ut patebit ifine et dicit, or dal sinistro, et or dal destro fiaco .s. eundo circa montem.)

LAssu nõ eram mossi ipie nostri
mco
Quandio conobbi quella ripaitorno
Che dritto disalutta hauea manco.
Esser di marmo candido eadorno
Dintaglie, siche nõ pur policreto
Ma la natura li hauerebbe scorno.

Ista est secunda pars generalis i qua poeta docet refrenare superbiam, p nobilia exepla sume nobilitatis, et primo fingit q supra est mons erat incrustata marmore albo, i quo mirabili artificio erant sculpte q̃dam hystorie continentes humilitatem altissimaꝫ personarũ bñ dicat, i nostri pedi nõ era anto mossi lassu .q.d. nundũ ascenderamus illã uiaꝫ descriptam .s. cornicez, quando io conobbi quella ripa itorno .i. tergiz montis marmoreiz i circuitu, che hauea dritto di salutta manco .q.d. rectitudinez ascensus nõ habebat, quia nõ poterat recte ascendi p ipm, sed per uiã que erant ipm, esser di marmo .i. facta ex marmore, candido et adorno .i. albo et ornato, dintagli .i. sculpti usi .i. tam perfecte et cũ tanto igenio che nõ pur policreto, qui fuit maximus artifex statuariũ, ut scribit plꝰ bñ et hico rum, ma la natura, que est potentior arte cũ ars sit quedã ymago nature, li hauerebbe scorno, quia uideret se delusam, et nũq fecisse figuras eque pulcras aut similes illis. Et hic nota q iste policretus fuit excellentissimus statuarius greciz, de quo scribit plinius xxxmꝰ nãlis hystorie dicens q policretus cationi agroladi discipulus multa opera mirabilia dicere fecit adeo q̃ solus horum artem ultra fecisse iudicat. fecit duos pueros ludentes nudos q fuerũt ratio Titi imperatoris, quo opere nullus perfectius multi iudicauerunt, unde hanc fecisse iudicatur. Ego uidi florentie, i domo priuata, statuã uenereas de marmore mirabili i eo situ i quo olim pingebatur uenus, erat ei mulier speciosissima nuda tenens manu sinistra ad pudenda dextra uõ ad mammillas, et dicebatur esse opus policreti, quod nõ credo, quia ut dictũ est, policretus sculpsit i ere non i marmore. Ideo ulterius te uolo notare lector q poeta noster forte melius et magis proprie dixisset braxitelis, sunt marmore felliciores, ideo clariores sunt braxitelis, Ergo marmor nobilitatis fecit opera q incredibilia, et inter alia fecit uenerem tante pulcritudinis, q quidã iuuenis furioso amore ipsam maculauit, et multi de diuersis partibus nauigauerunt ad insulam eandem ubi erat usta statua pro ea uidenda, et rex Hicomedes uolebat soluere oia debita quidoum, que erant maxia pro illa hñda, sed nõ potuit obtinere.

Langel che uene i terra col decreto
Della molti ãni lacrimata pace
Apersel ciel dal suo luogo diuieto.
Dinanci anoi si parea uiuace
Quiui intagliato i un atto soaue
Che nõ sembiaua ymagine che tace.
Giurato si saria, chel dicesse aue
Perche ui era imaginata quella
Chadaprir lalto amor uolse le
chiaue.
Chauea i atto impsa esta nouella
Ecce ancilla dei propiamente
Come figura i cera si suggella.

Hic poeta incipit describere actus summe humilitatis, et primo excellentissimam omiz humilitatiũ, que numq̃ parere habuit parem nec habere potuit neqꝫ q filius dei fuerit inclinatus, tamẽ infra naturaz suam excelsissimã, ad sumendã carnez humanaz uilissimã ex qua humilima omiz et ipse xpus i omni uerbo et opere i uita et morte semper fuit humillimus, ita q̃ summa humilitas fuit i christo et maria dꝫ. Langel .s. Gabriel, qui uenne i terra col decreto de li molti ãni lacrimata pace, .i. lacrimabiliter desiderata et sus pirata a sanctis patribus, per multa secula ãnoz. alij tñ plus. alij minus expectauerunt

istam pacem ut exirent de loco tenebrarū/ ad
qliam altam celi vnde dicit e aperse il celo
quod prius erat clausum/ dal suo longo dire
to/ quia ei primus parens gustauit de pomo
uetito. ideo uetitū fuit sibi et genero suo ut
posset exire infernū/ et itrare celū p tantū
tempus/ dināçi anoi parea si uerace quuu
ītaqliato/ i isto marmore/ i uno acto soaue
che nō sembiaua .i. apparebat/ ymagine
che tace .i. figura multa scalpta i lapide
sed poaus lapide uuia/ quod probat am
subdit/ quirato se sezia .i. uirare potuisset
audient^e/ chel diceesse aue siple maria ꝛc̄.
et ecce quare/ per che uu .s. i dicto marmore
ex opposito marie/ era ymaginata quella
.s. beata uirgo cha daprir l'alto amore .s.
diuinū pro salute humāi generis/ quod
habebat odio/ uolse le chiatie/ uirginitatis
et hūilitatis sue/ vnde tangit hūilitatē
Marie i eo actu i quo zcepit salutationem
dñi et hauea .i. habere uidebatur/ i atto im
pressa .i. i marmore/ sta fauella .s. ecce an
cilla dei propriamente/ asi come figura i
cera se fingeria . hic ergo actus marie docet
superbos hūiliari vnde ipa dicit ecce ez
respexit hūilitatem ancille sue et iterum
dicit/ deposuit potentes de sede et exaltauit
humiles .¶

Ch̄ō tener piu ad un loco lamente
Dissel dolçe maestro che mauea
Da quella parte ondel aior hala
gente.
P che mi mossi col uiso e uedea
Diretro da maria da q̄lla costa
Onde mera colui ch̄ mi mouea.
Vn altra storia ne la roccia īposta
Per chio uarcai uergilio e feemi p̄sto
Acio che fosse al occhi miei disposta.¶
Hic poeta describit alū actū maxīe hūilitat^e
que fuit i excellentissimo zege dauid/ et
primo fingit q̄ uirgilius iuitet eum ad alia
audenda dicens/ disse il nostro dolce mae
stro .s. virgilius qui dulciter me docebat
hūilitatē/ che mauea da quella parte .s. si
nistra/ vnde ala gente el cor/ vnde uide
q̄ dantes ibat ad dextram/ iuxta ripam
montis/ et uirgilius bonus dux ibat ad si
nistra ne uiaret et utitur cōi modo loq̄ndi
qua si alcuo unū a sinistra/ ille p̄t dicere
habeo te/ ideo bene dicit qui habebat me/ non
tener pui la mente .i. speculatiōe metales
ad unū loco .i. solus ad hūilitatem xp̄i et ma
rie/ forte ei Lector huius libri posset dicē ego
nō sum christus nō maria quia peccare
nō potuerunt/ ideo poeta adducit i exēplum
hūilitatē potentissimorū primapū/ qui po
tuissent mduus uti superbia q̄ multa superbiat^e
de nihilo/ Et subdit qui obēdienter disposi
erit se ad uidendū humanā hūilitatē altius
dñs/ p chio mi mossi col uiso . s. intellectuali
e uedea diretro da maria .i. post hystoriā ma
rie/ p quella costa .s. dextra i marmore/ vn
mera colui che mi mouea .s. david q erat
figuratus ibi i eadem costa a dextra. Et nō sic
sicut multa q̄ uirgilius uel cor sui mouebat
eū/ quia tunc poeta contra diceret sibi/ ai iaz
dixerit q̄ uirgilius erat sibi a sinistra/ ubi est
cor hoīs/ uidebat ergo una altra historia roccia
i posta .i. i ripa sculptaz vnde dicit/ per chio
uarcai uirgilio qui traxi me ante eum/ efi
mi presso/ illi historie scande acio che fosse
a gliochi miei .i. ut meliu et habilius consi
derarem eam .¶

Era ītaqliato li nel marmo stesso
Lo carro e buoi trahēdo larca santa
P che si teme officio nō comesso.
Dināçi parea gente e tutta quanta
Partita i sette chori a due mie sensi
Facea dir lun no laltro si canta:
Similemēte al fumo de li incensi
Che uera ymaginato e gliochi el naso
E alsi e al no discordi sensi.¶
Hic poeta describit istā historiā ad auuis in
telligentiam debet breuiter scire/ q̄ sicut scri
bit libro .2°. regū/ et colligit p Iosephū libro
antiquitatū datid mortuo p saul rege isp
bissimo/ factus rex congregauit omēs^o cleros
ysrael ut transferret archam dñi i ciuitatem
sua sion. Accepit aūt eam de domo Ami
nadab filij p saul/ qui erat i gabaa/ et illam
positam i plaustro nouo/ ducebat cū mag^o
festo/ i omi genere musicorū/ Oza uō et achio
filij dicti Aminadab regebat curru/ et Achio
p̄cedente boues i una cepunt calcitrare et
archa declinare/ propter quod Oza extēdit
manū ad archam et tenuit ne caderet/ pp
quod dñs iratus percussit eum/ et subitō
mortuus est david territus noluit q̄ tunc
ducē archam ad se/ sed dimisit eā i domo

amisdam Obitedon, ubi stetit tribus mensib.
Sed dauid audito q dñus benedixerat domũ
illã, iuit et dixit archam ĩ auritatẽ dauid, et
erant cũ eo vŋ. chori, cũ frequenti uictĩa, et
suffragatoribus thuris. dauid uõ cantabat
cũ organo, et saltabat coram archa. Cũ autẽ
archa, cũ magno gaudio populi ĩtrasset ciu-
itatem dauid Micol, eius uxor, filia pſaul
regis, uidens p fenestrã unũ sic saltantẽ,
despexit eũ ĩ corde suo, et posita archa in
loco suo, Micol egressa ĩ occursũ dauid, tur-
bata dixit, Oq̃ gloriosus fuit hodie rex is
rael discoperiens se ante ancillas seruorum
suorũ q̃si ludetur unus de seruis, de quo da
uid nõ curauit dixit ei, q semper luserat
cũ dño qui elegerat eũ, reprobato pſaul pa
tre suo superbissimo, et q adhuc fieret uilior
pro dño, et gloriosior appareret. Hunc ad
iram uidit poeta, era ĩdoliato ĩ la ripa nel
marmo stesso .i. eodem marmore, lo duxo ei
buoi trahendo larcha santa, erat siquidem una
cassa ĩ qua seruantur hodie aliqua sacra, s
cilicet corona xpi et clauus. Inuita archa erant
multa sacra .s. tabule legis et uirga moysi
cũ qua uidit superbissimũ pharaonẽ, et
uicerit mare et multa alia. Hanc archam
fabricauit moyses, cũ adduxisset populus
dei de egipto, de cuius constructione et trãs
latione dicitur paralipsi cap°. xx°. et dicit
p causse terme officio nõ cõmisso, quia prũ
ta est audenter temeritas. Oze que e spes
surphie ĩ quo datur exemplus, q homo nõ
intrusceat se officio alieno, ne ira dñi ueniat
super eũ. Et hic nota q aliqui dicunt, q iste
Oza nocte p̃cedente cognouerunt uxorem
suam, ideo nõ debuit manibus pollutis tan-
gere rem sacrã, licet absq; hoc ipe fuerit
p̃ manifesta culpa, quia nõ debet probanus
tangere rem sacram, cũ sit crimen sacrile-
gij. In morte eius punita est temeritas
Oze et ipe saluatus est. Et tangit nubila
onem pape dñi, dinãa .i. antẽ dictam
archã, parca gente. s. hebreorũ sculpta in
marmore, et tutta quanta parata a vŋ co
ri facea dir a dui mei sensi. s. uisui et audi
tui, lum non. s. cantat, quia auditus nõ
audiebat. laltra si cantã. quia uisus affir
mabat tm, sed auditus negabat, et sic
pugna erat ĩtra duos sensus ĩ facto tharis
tationis. Vnde dicit. Similemente oliochi
el naso .i. uisus et odoratus, fe si discordi
al fiumo de lincenso che ue ymagnato .i.
figuratus ibi, at al si et ai no. quia .s. uisus
affirmabat et dicebat uere hic fumus thu
ribulorũ sed olphatt eos. nõ sentiens odores
denegabat.

Li procedeua al benedetto uaso

Trescando alçato lumile salmista
E piu emen, che re eram quel caso.
Di contra effigiata ad una uista
Dun gran palaççõ, Micol amiraua
Si come dõna dispettosa e trista.

Hic poeta describit humilitatẽ magnam
dauid et superbiã Micol dñs, lumile pſal
mista .s. dauid qui fecit pſalmos, pro
cedeua li al benedetto naso .i. processit qua-
lit ibat post archam, alcato more sacer-
dotali, trescando corizando. Et nõ rideat
hic lector, si iste magnificus et potens rex
religiose saltabat hinc, dũ dux romanus
paganus saltauerat cũ sacco ad collũ, ad
mandatũ sacerdotis, ut dicat Valerius et
dicit, e piu e men che re eran quel caso,
erat plusq̃ rex, quia ĩ habitu sacerdotali
et dignitate pontificali est maior regali,
et erat minus q̃ rex ĩter tubas pſalterndo
et cantando humiliter, E contra ait Micol
uxor eius superba, effigiata dicontra .i.
figurata ex opposito dauid, ad una uista
.s. ad fenestrã, dun gran palazzo amira-
ua. s. dauid tã turpiter nubilantem
si come dõna dispettosa e trista. quia ĩ
dignabatur et tristabatur de actu et gestu
uiri sui. Et hic nõ q aliqui uolunt, q
Micol nõ tamẽ dolebat, de humilitate uiri
q̃tã q uidebat cõgaudere, et alias mul-
tas pluresq; arca dauid, cui ipsa esset
turpis, sed certe Micol filia superbi, ob
cõtemptũ religionis, cũ arrogantia non
pepit filiũ ex dauid usq; ad mortẽ. dau
id uõ ob deuotionẽ filie et humilitatis ha
buit quietem ab õibus inimicis suis.

Io mossi ipie del luocco ouio stanua
P auisar da presso unaltra storia
Che diretro a Micol mi biãcheggiaua.
Quiui era storiata, laltra groria
Del roman primapato, il cui ualore
Mosse Gregorio ala sua gran

uictoria.

Hic poeta describit terciũ actũ maxime
humilitatis ĩ imperatore romano pottẽ
tissimo qui ĩ uita fuit remotus ab uno
uero deo. Ad huius littere uolo te scire
q multi describunt pulcre hãc histo-
riã sicut helinandus gallicus, et polic

atus anglicus qui sic scribit libro 6°. Troianus tante fortitudinis et audacie fuit q longe et late ampliauit fines romani imperii, qd post augustū magis fuerat defensum q nobiliter ampliatū, gloriā tamē militarē moderatione supauit Rome, et per prouincias omībus q sē equalem reddens, amicos uisitans etā infirmantes, et diebus festis cum illis faciens cōmunia equis et uestibus eorū indutus utens publice et priuatis dictans omīs exemptiones audientibus donans, relaxans tributa prouincias, nulli grauis omībus adeo q usq; ad nām etatē acclamatur felicior sit Augusto melior traiano, ergo oībus traianus preferendus est q tam latis solus mundi regni constituit, coronā mundi eius legitur cōmendasse sanctissimus papa Gregorius, qui fusis pro eo lacrimis extinxit tormenta inferorū, dīno remunerā te i copiosa mīa iustitiā quā traianus fecerat iudice. Cui ei memoratus imperator ascendisset equū, iturus ad bellū, iudex aphonso pede eius, misabiliter lugens sibi iustitiam fieri postulauit de his qui filiū eius optimū et innocentissimū hoīes iuuenē iniuste occiderant, et dixit, o Auguste tu imperas, et ego patior tam atrocē iniuriā, cui respondit imperator, satisfaciā tibi cū rediero, et illa quid si nō rediero? Dixit Trayanus successor meus satisfaciet tibi et illa quid tibi proderit si alius bene fecerit, tu mihi debitor es, hm opera mercedem receptūrus. fraus est nolle certe reddere quod debetur. successor tuus tenebatur patientibus iniuriā pro se, te nō liberabit iustitia aliena, bene habet successor tuus, si deinde liberabit, Trayanus motus his uerbis descendit de equo, et cām presentialiter exaiauit, et cū digna satisfactione, consolatus est iudicē, dicitur aūt beatissimus papa Gregorius, tam diu pro eo orasse, donec ei reuelatū est Trayanum a penis inferni, esse liberatum. Unde trayanus merito preferetur alijs, cum uirtus ita placuit sanctis pcteris, ut eorū meritis solus sit liberatus. Hunc ad litterā poeta descripturus hanc nobilem historiam ppetuo celebrandam, primo pparat sē ad illam dicens, io mossi mi pe del loco oue io stava. q.d. fca imū passum tm, p auisar da pso unaltra historia, que facta est inter equos et equal, no inter boues et pedites, siait historia dauid, che bianch egiaua .i. i marmore albo apparebat dipcto da micol, fēam superbā, oue era historiata lalta glia .i. gloriosa militia et iustitia del romā pnapato .i. imperi trāni, uel uir ualor .i. uirtus mosse Gregorio .s. primū qui fuit doctor magn⁹ et ipse ualde hūilis et uere nobilis aīūl fuit suus i regnando proiisto, a la sua gran uictoria, quā uat infernū ibi nulla est redemptio, et Trayanū liberauit de mānibus hostis antiqui.

E dico di troiano imperatore
E tuna uedouella, lica al freno
Di lagrime ateqiata e di dolore.
In torno alui parea calcato e pieno
Di caualeri, e laquile nel oro
Souressin iusta al uēto si mouieno.

hic poeta describit ipam historiā tactam, unde se declarans dicat, io dico di troyano imperadore romano e duna uedoella lica al freno, retinens et retardans eius, di lagrime attriqiata e de dolore, et uere hoc fuit, romana mulier audax i prudens, que tam audacter i gessit se i tuenda sua ātē, et tam prudēter contendit cū summo impatore. Quid ergo miramur si mater cordolā dixit illa alta uerba contra filium qui i stabat hostiliter Romā, fiat ergo bene poeta ponere i ira et actus et uerba istius mulieris, et tangit apparatū belli dīns, i torno alui era calcato e pieno di caualeri, hic ei⁹ inclitus imperator multa et magna bella gessit, de cuius uirtutibus et laudibus dicam⁹ plēius paradisi capi⁰ xx⁰. e laquile nel oro, quia aquila nigra i campo auro erat i signū romanorum duci, se moueano soluesi al uēto, .q.d. uexilla erant iam explicata, quia traianus iit uerbo luciani utar, erat loquitur uictrices aquilas et alū orbem.

La miserella i tra tutti costoro
Parea dicer. signor fammi uēdetta
Di mio figlio che morto ōdio macoro.
E tu egli alei rispondere, or aspetta
Tanto chio torni. e qua signor mio.
Come persona i cui dolor s affretta.
Se tu nō torni. e de chi fie douo
La ti ferra. et ella. laltrui bene

Ate che fia ſetul metta ī oblio.-
hic poeta deſcribit querelam et cōtemptio
nem illius mulieris cū ſimperatore dicens
la miſerella parea dicere tra tutti coſtoro.
quia dolor faciebat eam audacem īter
ſtrepitus legionū armatarū. ſegnor fami
uendetta del mio figliolo che mōrte onde
ma coro, quia gladius nō ita tranſfixerat
corpus filij ſicut dolor cor matris. Et hic
nota, q aliqui ſcribunt, q occaſor iſtius
filij fuit filius troiani, et q traianus trādi
dit ipm ī filiū huic mulieri cū magna ſub
ſtantia, ſed hoc nō credo, q numq̄ inueni
traianū hūille filiū, ymo ipſe adoptauit
Adrianū ualentiſſimus ſimperatorez et poſt
reſponſionem principis dñi, et alia alia
reſponde ſimplē iudebatur, or aſpeta tanto
chib torni mheius cōmiſiſſet uindictā alti
equeſta ſimplē iudebatur reſpondere co
me perſona ī au dolor fa ſfatta, quia do
lor faciebat eam ī pacietem more, ſegnor
mio ſetu nō torni! quia dubius eſt euentus
belli. Et ille trayanus iudebatur reſpōdere
quei chi fie douio, ī in loco, l'altrui fara. .ſ. ipaz
iindictam uiste, equella ſimplē iudebatur
reſpondere, l'altrui bene ate fia. .i. quid pro
deſt tibi, ſetul metti ī oblio. .i. ſi tuū bonū
uultū traddis obliuioni, ut eā uadas ad ex
purgandos barbaros aues hoſtes patrie
relinquis impunitos.

Ondegli. or ti conforta che cōuiene
Chio ſoluia il mio douer anci chi
moua
Giuſtitia uuole, epieta mi ritene.
Colui che mai nō uede coſa nuoua
Produſſe eſto uiſibile parlare
Houello anoi perche q nōſi troua.

Hic ultimo poeta ponit effectum dicens, ond
egli. ſimplē trayanus iudebatur reſpondere
orti conforta .i. ergo mulier conſola, che
conuiene, ex quo debitor tuus ſum, chio
ſoluia il mio douer. .i. ſoluā meū debitū
ītanzi chio moua, erat enī iam ī proemtu
et dicit, Giuſtitia uole e pieta mi retene. Et
hic q aliqui dicunt q iſte actus trayani
magis iudetur ſpectare ad iuſticiā, q̄ ad
humilitatem. Ad quod dico q hic ſunt ma
gna iuſticia et clementia, que ſunt due
uirtutes principales principū, ſed maxīa
humilitas fuit fundamentum huius uirtutis
certa maxima humiliacio fuit, q altiſſimus
princeps ita inclinauit ſimperatoriam
maieſtatem, ad audiendū mulierculā ploratez
ſub ſuperbis ſignis ī campo marcio ſuperbo in
ter equites ſuperbos, certe unus tirannus facēt
iuſticiā de hōmicidio, ſed ī tali caſu, etiam
iuſtiſſimus impator cōmiſiſſet cām alteri.
Sed traianus īn omībus factis fuit ſemper
humilis placabilis et dulcis. Vnde aiz ī cepa
ret quia nimis eſſet familiaris omībus,
reſpondit ſe debere eſſe talem ſimperatorez
ambus, qualez auez deſiderauerant ipe ſibi.
Et ultimo concludit poeta ī hiſtoria humi
litatem, et reſpondit tacite quōi poſſet ei
aliquis dicere, quis fuit tam extollens ſe arti
fex, qui uideret autem et nāz reſpondit
dñs. colui che mai unde coſa noua. .ſ. de
produſſe eſt uiſibile probare. .ſ. q iudeba
tur hic īter Angelū et mariā, īter dauid
et Micol īter traianus et mulierē et dt.
nouello anoy p che chi nō ſe troua, qua
nō comphendimus hanc loquelaz houm
cā uiſu ſed auditu.-

Entrio mi dilletaua di quar
dare
Limagine di tante humilitadi
E per lo fabro loro aueder caro.
Echo di qua ma ſimo i paſſi radi
Mormoraual poeta molte genti
Queſti neumerāmo ali alti gradi.
Liochi miei chamirar eram cōtēti
Per ueder nouitadi onde ſon uaghi
Volgendoſſi uer lui nō ſtiron lenti.

Ista eſt Tertia et ultima pars Capituli, ī
qua poeta deſcribit penā ſuperbiz. Et p°
ōndit, quō bugliuus induxerit eū ad mili
onez ſtoriū dñi, mentre io mi dilletaua
di quardar. .i. ītez aiz ſtatem adhuc attē
tiz cā delectatione ad uidendū, limagiē
di tante humilitade, que erant īſe pulare
ſed plus ratione artificis. Vnde dicit ep
lo fabro loro .ſ. deū, aueder caro il poeta
.ſ. magiſtus. mormoraual .i. murmurā
do dicebat, hoc dicit quia magiſtus uiden
dantem ita fixo ītuitu ītentuz ad ſpectio
nem ſculpture lapidis, cepit uoce ſubmiſ
ſa dicere, quaſi ridentes expecta modicā
qua iudebis aliā purgationem uerā, .ſ. ſu
perbos ſub ſaxis, et ecce quid dicebat, echo

di qua molte genti.

di qua molte gente, qua magnus est numer⁹ superboꝝ mā tamo ipassi lēto, qua ueniūt sub pondere saxoꝝ et dicit, qi esh ne me nezano aglialtri gradi .s. primi cerchi quē nundū ītrauerāit, sed stant⁹ extra cōsideraueraṁ historiaſ p̄dictaſ, et ondit quomō se uoliūt, factus auctor qd ad uerba uirgilij dicens qliochi miei .s. ītellectuales, chamina eran contenti, illaſ pulcraſ sculpturaſ, sicut dicit uirgilius de Enea et aūz picturi pa sset tam? Ista aūt erat pictura ethilis, uolq endosli uōe lonp .i. superboſ tam supbe ue nientes, nō fōr lenti, et ecce cām, p ueder nouita, la onde son uaghi .i. auidi, qua naturale uelle audire et uidere noua ut plura sciamus.

Hō uo pero lector che tu ti smaghi
De buon propōimento p udire
Come dio uuol chel debito si paghi.
Hō attender la forma del mātire
Pensa la succession, pensa cha pegio
Oltre le gran sentēça nō puo ire.

Hic poeta uolens describere penā grauiſſi mā primo apostrophat ad lectorem ne fugiat uitam penā, unde ad ītelligendaz hūiꝰ uolo te notare, q⁹ poeta noster aliter punit superboſ et ceteroſ peccatoreſ ītermo et aliter ī purgatorio. Oīs ei penā ītermi ē perpetua et cōacta, oīs uō pena purgatorij temporalis et uolūtaria, ideo primo admonet lectorē ne recuſet forte sponte penaz uitaz qua et si grauis est tamen breuis. Unde melius et temporaliter hūiliari, q ī futuro eternaliter cruciari, dicit ergo auctor, qui peccatis per superbiā nō uo⁹ che tu sm ligia distuberis et remouearis di bon pro pōnimento .s. purgandi superbiaz, p udi re come dio uole et uuole chel debito se paghi .i. peccatuz purgetur debita pena, et ideo, nō attender la forma del mārtire, .i. nō consideres grauitatem pene, pensa la succesione future gloie qui est eterna pensa che pegio nō p̄o ire ultra le gran sentenza .q.d. pena purgatorij, que ad pl quod possit extendi nō potest transire ultra diem uidicij, et hoc est uocū est ī pur gatorio essentiali, ī moali uō uult dicere consydera q⁹ humiliatio uidetur tibi grauis certe nō potest esse longa, quia nō ultra mortem, ergo age sūmē honus tuuz ītua breuissima uita, et consydera, q⁹ si nō hūi liauis sponte humiliaberis coacte.

Io comīciai. maestro, quel chio uegio
Muouer anoi nō mi sembian p̄sone
E nō so che si nel ueder uaneqio.
Et eqli anne la graue condicone
Di lor tormento aterra li ramuchia
Siche imie ochi pria nebor tençone.
Ma quarda fixo la edisuetichia
Col uuo que che uuen sotto aq sassi
Gia storqier puoi come ciaschun
si pichia.

Hic poeta describit ip̄am penā superboꝝ ad cuius intelligentiam nota bene, q⁹ uilissi mā et dignissimā penā, poeta dat istis sup bis, fingit ei q⁹ singuli portant ī sua sup̄a cerui⁹ saxum pondeosum, quod ītuitur eos ad terrā et incedunt ita grauatiz pau latim per uiā, p hoc aūt figuratur, q⁹ qui uult purgare illud graue superbie uitium superbie, debet⁹ submittere caput suū ad t̄ram, quod prius portabat erectū contra celū, et breuiter debet tm̄ ī clinari et hūlia ri q̄ntum uult extolli et exaltari. Istud aūt uidetur grauissimū supbo, qua imputat sibi hoc ad magnā nulitatē, qui uolebat ui deri magnanimus. hoc aūt facit optime op timus ⟨imperator⟩ Theodosius, cui ēpi superbo exterminasset ciuitatem, et ueisset Mediola nū, beatus Ambrosius rigidissime et morda cissime īcepit eum uolentē ītrare tēplū Ille aūt dolore et pudore magno pauſis post quezelā magnā et multaſ lacrimaz hu miliauit se sponte, petiuit ueiaz et penitētiā et sic reconciliatus est sicut et multi audi uimus superbis qui uenerunt cū corrigia ad collū. Ad lrāz ergo dicit poeta, Io comīciai simple dicere uirgilio, maestro quel chio uegio mouer anoi .i. uersus nos, nō mi sembian persone, nō uidentur mihi homines, sicut tu dicebas mihi. Auctor ei nō uidebat nisi saxa mouari p uezem et nō homines latentes sub eis, e nō so che simple sit, si nel ueder ua neqio .i. uta ī uisu uacillo, quia uisus dicit th⁹ nō sunt homines, sed meni dicit, ymo st et ponit responsionez uirgilij, qui dereqit sibi formā facti dō dicit et elli anne simple uirgilius dixit mihi, la graue condicon di lor tormento aterra li ramuchia .i. ianuat .q.d. qui solebant extendere se ī celū, nunc contrahunt se ad terrā, siche imei ochi pria nebor tenzone .q.d. Ego iam dubitaui prima

fiue / quando primo uidi . q. d. nō uidē
tur ull ellah / qui solebant ire cū capite
ita leuato . Et docet uirgilius cognoscere
eos dicens / ma guarda fixo la / ẽlinādo
te e disnuchia . i. dissolue et discerne col
uiso / quei che uen sotto quei sassi . i. sub
pondere suxoriz / qia sorgier . i. perpende
re / poi come ciascun se picha . i. pauit
sibi pectus genibus gr̃a lutate ponderis
prementis dum .]

O superbi christiani miseri e lassi
Che de la uista dela mente ifermi
Fidança hauete ne retrosi passi .
Nō uacorgete uoi ch noi sen uēni
Nati aformar langelica farfalla
Che uolā ala giustitia sēza schermi .
Diche laīo uostro ī alto galla
Poi siete quasi antomatim diffetto
Sicome uermo ī cui formation falla .

Hic poeta grata p̄dictorū fiat unā pulcrā
et utilez ĩuectiuā / quasi contra genus
superborū / qui superbiūt pro rebus uanis
finis / unde dicit . O superbi christiani
notanter dicit xp̃iani / qua ĩfideles ad
purgatoriū nō ueniunt / misseri lassi
quia miserabilis est semper finis superbo
rum / che di la uista dilamente ifermi
nō cernentes ifirmitatez xp̃iane nature
fidanza hauete nei retrosi passi . i. ĩfir
fortunis p quie creditis tendere ī altum
et relabimini ī miseriā . Et hic nota q̃ po
eta optime dicit / aī plinius paganus di
cat ī septimo miseret / et etiam pudet
extimare / q̃ sit humola origo superbissimi
aīalium / quē sepe ante q̃z misceatur fetor
candele extincte extinguit / et natum
morbis culices necat / ipa uita quanto
longior tanto miserior . unde quidā extim
auerūt optimum nō nasci / aut citissime mo
ri / ideo bene dicit plinius / Quis te dz
credis aliqua prosperitate superbientes tam
facilter perire potuisti / certe qui fragili
tatis humane memor fuit / numq̃ superbiet / qui a planctu uitaz ĩcepit finitie mi
serie auspicii . Et quia superbus consi
tuit sibi finem ĩfelicitate prīa / ostendit
ad quē finē formatus est homo p unaz
subtilem comparationem / et uult breuit
dicere / q̃ homo natus est ī mūdo sicut
siue fuerit sicut ille uermis qui facit
seriā . talis ei uermis facta uestē cū mlto
labore suo moritur / et ex eo exit alius
uermis / hīs alas sicut papilio / ita dicti
homo factus est factus operationibus suis
corrūpitur et moritur / sed aīa leuis inde
exit et euolat . dicat ergo / nō ua corgieti
uoi . q. d. perpendere potestis si nō cīca
cō excecati / che noy siamo uermi ignāi
ad corpus / nati aformare langelica farfal
la . i. papilionem / per quē intelligit aīaz
racionalem / que uidetur de natura ange
lica celesti / qua ĩmortalis ĩcorruptibi
lis leuis / et pura . Et nota quātuz com
parato ulteriz uermiū est p̄mirabilis
propria / qua ish uermes ut expientia
docet indigent maxima maxiā cura et
custodia / qua sunt maxime delicati
et ĩdigentis nature / ĩ tantū q̃ modicus
uentus uel fetor ledit eos / et finalime
corrūpuntur et moriūtur . Ita recte hoies
p nobilitatez sue complexioīs / et siait ish
uermes sunt naturaliter ĩdustres / et
faciūt subtilia opera / ita hoīes qui aīā
uinaīnt oīa alia fatiūt opera mirabilia
Et certe lector / q̃n considero nāz ish uer
mis faciente seriā / cogor credere illud
quod scriptum est de fenice / que moritur
et ex se renascitur uermis qui ĩdiut alas
et renouatur ī auez / dicat ergo che . i.
que farfalla . i. aīa / uola ala iustitia . i.
statz post mortem uadit ad iustitiaz dei sen
za schermi . i. defensionem / quia nō potest
uitare iudicū iusta iudicis qui semper sed
et pro tribunali / et iudicat iustus q̃ trium
de quo dictum est . Et concludit notabilit
poeta et dicat / diche laīo nostro ī alto galla
. i. superbiat siait galla ī aqua superbitur
cum debēt stare humilis ī terra . q. d. de
qua re uana extollimini de diuturnitate
uel finalitate uel sanitate certe / poy sete
quasi antomatim ī diffetto . Et hic nota
q̃ antomaton sim q̃ scribit p̄hus ī tertio
de generatione aīaliū / sunt aīalia q̃ nata
p putrefactionem et acasū / et sine coitu
fiunt aliqui uermes et apes et uespe / et
dicatur proprie antomatiz . i. mirabile
ideo dicit / sicome uermo ī cui formation
. i. generatiua / falla . i. defectu / ideo bñ dixit
ille humilis Job / uermis sum ego et nō ho
mo .]

Come per sostentar solaio o tecto
Pmensola tal uolta una figura
Si uede giugner le ginocchia al petto .
La qual fa del no uero uera rāgura

Hascere achi lu uede cossi fatti
Vidio coloro quādo puosi bē aura.
Vere che pu e meno erm cōtratti
Secondo chauien pui emenadosso
E qual pu pacięna hauea negliatti
Piangendo parea dicer pui non
posso.

Hic ultimo poeta facta exclamatione cōtra superbos recitatur ad explicandā formaz pene eorū p unā cōpationē propriissimā ad suū propositus, et uult breuiter dicere q singuli istorū stabant sub pondere sa xoum ita oppressi, ut crepare uideātur siait asimili uidemus q figura hoīs mar morea sub onere hedifiaj, stat cotracta, ita ut deficere uideatur, construe sic, eudio color. s. superbos, cosi fatti .i. ita contractos quandio possi ben aua .i. cū bene notau formā eorum, come una figura sculpta uel picta se uede tal uolta ēuīgere lequi al patto ī tali forma, qualis stat miser homo ī utero matris, tenens cubitos super genua et faciē super pugnos clausos, et diat p stentar solatio o tecto, siait scri bit plinius de hercule marmoreo facto a praxitele, qui uidebatur sustentare atri uz Tita Imperatoris p mensola .i. prob asse qui supponitur capita trabiū, et dr. La qual. s. figura, si naturē uera rāana dei nō uero, quia de regno uera sed ficta achi la uede. Et sic uide si comparacio potuit esse magis propria ī māitestādo talem actū, et si homo iterdū compatit hoī nō uero, sub nimio pondere, q nto magis ipse memor superbie sue compa tiebatur nūc istis superbis, et quia dictus suū uidebatur nimis largū, ideo decla rat ipm dicens vere che pu e meno nō eranb gtratti. sm plus et minus ponde ris .i. sm q fuerant plus et minus superbi vnde dicit secondo chauean pui e meno adosso. Et ꝯcludit grauitatem humi pene dns, equale pū pacientia hauea negliatti piangēdo parea dicere pui nō posso. p hoc auctor pulcre notat q nullus est tam patiens, qui nō uidea tur nimis durū, humiliare se, de sup bis loquor. Q̄ durū putas fuisse, se dorico barbarisse, quando subiecit se Alexandro pape hosti ī festissimo pe tenti supplicater ueniam, et ille superbe dicebat, super et basilischum ambulabo.

Padre nostro che nei
cieli stai
Hō araūscritto, ma
per pui amore
Che a primi effetti di la su tui hai.

Postq̄ ī superiori capitulo proxie p̄cedēti poeta noster tractauit et determinauit de qualitate et pena superboꝝ ī gñali, nūc ꝯter ī isto xi. capitulo, aqt et tractat de eisdem supbis ī spali. Et totū p̄s capitulū, potest breuiter duidi in quatuor partes generales. In prma q̄ru premittit oīonē quā cantāt ista supbi. In 2 introducit unū spm moderniz supbum, ratione generositatis sanguinis, ibi de se quisq̄. In 3 introducit hm spm supbiz modernū, et pmū rōne excellentie artis, ibi ascoltando. In quarta introducit tertiū spiritū moderniz superbū, rōne potentie et status tpālis ibi, colui chel camin. Ad primū uāens dico, q poeta premittat oratiōnē, quā cantāt ista supbi, quia. s. cantant oīonem dnicā, dicentis pater noster. Sed ante q̄ uāam ad expo sitionē littere, est primo p̄undendū, q aliqui miratj sunt, imo q̄ truphati, quz poeta ītēdat h̄ istā oīonem cōez, quā ca nunt omnes pueri et puelle. Ad quod di co, q nō inutiliter, nō superflue hoc fecit quia ī ea sunt multa passiua, nō p̄ intellecta ideo ipam ponit et ī quibusdā punctis exponit. Et est notāduz q poeta pcaut ponit istā oīonem sanctaz hic q̄ alibi, qr isti supbi dānabiliter peccauerūt, et plus fecerunt contra istā oīonem, ideo oratio nem perfectissimā oīuz amīt. Ad au perfectionis intelligētiam uolo te tota mente notare, q oīo est perfectissima primo rōne auctoris, est excellens et inuentiua, quia nō discipulo uel prophe ta, sed a dei sapientia īstituta. Ratione materie sufficiens est et completa dicta nectā hoī comprehendens. Ratione fōr me, quia breuis et expedita, sic ei docuit ut uerbū abreuiatū faceret xp̄us ī oīone. ne quis de ignorantia sui posset se ex cusare, quia tandiu ī templo uel ī ecclesia ad studiū, ergo bene est oīo perfectis ma. Vnde Augustinus si per oīa sanctoꝝ penitentiū libros discurras, ītēt extremo nihil ineptum, quid istis nō gratum uel

excludat / ista ergo oro nō continet nisi bonū / quod patet discurrendo p omīs petitiones. In duabus ei primis petimus cōsequi ultimū finem / et prima ei que est / sanctificetur / petimus dilectionē nīri ī deū. In duabus sequētibus petimus que per se sunt utilia / ad ipsum finem consequendum. unū quidē directe ei dicimus / fiat / aliud uō īdirectē cū dicimus panem. In tribus sequentibus petimus que utilia sunt p accidens. In prima quidē petitione petimus ei dimitte. In 2ª supplicatione hostis ei dicitur. et ne nos. In 3ª liberatione amalo ei cōcluditur / sed libera. Quia uō ī omī deprecatione benuolentia est eius quē deprecamur ut ait Augustinus / to breuius premittetur prologus. s. pater noster qui es ī celis / ī quo disponitur animus deprecātis. primo per hoc quod dicitur pater / dulcedinē habū est ubi ū terribiliter dicebat. Ego dominus / ego dns / nūc uult appellari pater / et sic fiducia prestat obtinendi / quod petitur filijs adoptionis. Quanta ergo cura debet conari / qui dicit pater noster / ne tanto patre nō sit īdignus / et dicit noster / et nō meus / ut confiteatur filiationem esse cōez aliis / et nō uelis derogare uni filiorum tuorum / pater ei est spialiter solus xpi / sed omnibus aliis. Et quia uoluntas exaltationis ondit esse deo / per hoc quod dicitur pater / ita et potentia per hoc quod dicitur / qui es ī celis / sed cum sit ubique dicitur peccat esse ī celo quia ut dicitur / primo celi / et mūdi propter corruptiones celi / omīs possiderunt celum / locus spūs / dicit ergo poeta ī littera inuocatione / O padre nostro che nei celi stai. i. declarat quis sit ī celis dns / nō descriptio / qr nō continetur a celis / sed solus est ois continens / ut ait Augustinus / Hanc immensitas diuine magnitudinis est / ut ītelligamus ītra oīa non iclusum / extra omīa nō exclusum / unde nō est magis ī celo q ī terra / uel alibi. sed constituit sibi locū excellentem et luminosiorem / et quo angeli et beati cōtemplātur eum. unde dicit. ma p piu amor ipmi effetti. s. angelis ab immēso seculi dilata sit tua / quia magis diligit eos / et diligitur ab eis. ¶

Sanctificato sia il tuo nome / el tuo ualore

Da ogni creatura come dēgno
Di render gratie al tuo dolce uapore. ¶

Hic poeta dicto quis sit qui petitur / incipit ponere que petuntur. primo ei petitur honorificentia diuini nominis / quia ondim / nos diligere deū ī se / et propter se / et quia nouerit eius patrem et dixisse eū hīare ī celis. uidetur respondere / quid mis quid petis. Ad hoc rndens peto / ut sanctificetur nomen tuū / et merito pponitur ista petitio / quia ante omīa debet filius portare honorationē patris. Et hic nota / q quia littera uidebat obscura / quo ei potuit sanctificari / qui est sanctus sanctorum / poeta hoc declarat dns / Sanctato sia il tuo nome el tuo ualore. i. unus da ogni creatura. q. d. fac nos sic uiuere / ut per nos te uniuersi glorificent / et nomē tuū sanctissimū ampliceur ī omībus digne ideo dicat / come digno dirender grā al tuo. i. benigne qē / uel expone sanctificetur. i. firmetur ī nobis sactū ei et firmū / et hec prima petitio maxime uidetur contra superbos. ¶

Vegna uer noi la pace del tuo regno
Che noi adessa nō poten da noi
Sela nō uien / cō tutto nro ingegno.

Ista est secunda petitio / ī qua post honorificentiam patris / adiungitur comque petitio hereditatis / ī qua dirigimus nos ī deum dicentes. Adueniat regnum tuum / et quia ista littera uidetur obscura / poeta ipam declarat dicens / Vegna uer noi la pace del tuo regno. q. d. nō possumus huc celestia ī elinari / sed magis nos ad celestia elleuari / catena diuini luminis / que uenies a cælo trahat nos sursum / et assignat cām / quia sic dixit dicens / che noi nō poten / simple uenire / adessa. s. pace. da noi cō tutto nō ingegno / quia nō est possibile hoī accedere ad regnū dei / et nisi oīa dei iuuarent et perficerent ad eum / ideo dr / Sella. i. si ipa pax / nō uen. s. ad nos. Et hic nota / q christus proposuit nobis primum beatitudinis / sub methafora regni. naz ī domo una inueniuntur necessaria ad uitā / sed melius ī uicho et optime ī ciuitate / ī regno / si habundant / per regnū / ergo potest beatitudinē statū oīum bonorum aggregatione perfectum. ¶

Come del suo uoler li angeli tuoi
Fan sacrificio ate cantādo / osanna
Cossi faciano li huomini di suoi.

Ista est tertia petitio / ī qua petimus q nos directe ducat ad regnū. Et ad huius littere ītelligentiā uolo te notare / q istud dictum exponitur diuersimode a multis. uno mō ut per cellum ītelligat ultimū / per terram peccatorem / sed hīc hoc uidetur q hoc petitio solū proficeret peccatoribus. 2º mō ut p celum intelligatur spūs. p terram corpus.

ſ. mō ut p celum ītelligatur christus .eq et per terrā ecclesia .ſta ut ſit ſensus, op ſiat christus ſecat uolūtatez patris, ita fiat ī eccla, ſic tri pliciter ponit Augustinus. Quarto mō expo nit hieronimus ſic, ut quē angeli ī clapate ſeruiūt tibi ī celo, ita et nos tibi ſeruiamus ī terra, et hanc expoſitionē hieronimi ſegt Thomas de aquino, quē poeta noster ſegt, dicit ergo ustam peticionez declarans, come el ſuo uoler gli angeli tuoi fan ſacrificio ate au dedicauerūt totā uolūtatez ad ſeruiē dum, cantando osānā, quod idem ſonat op ſalutifica, coſi facciamo gli homeni de soy .ſ. de uoluntatibus tuis. Et hic nota lector q aliquis hic dubitabat, qua nō dixit chr istus ſicut ī angelis ita et ī hoībus, ad quod reſpondetur, q nō oēs angeli fecerūt uoluntatez dei ſed tm modo qui ī celis ſunt nec oēs angeli fecerūt uoluntatez dei, qr nō dānati nō etiā pro oībus hoībus oramus quia nō pro beatis, ſed pro his qui ī terra ſunt.

A dogi anoi la cotidiana māna
Senza laqual p queſto aſpro diſto
Aretro ua chi piu di qr ſaſſanna.

Ista est quarta petiao ī qua petimus inſtr umentū et organū quod ualet ad obtinē dum reqsitū, et hoc multipliciter expōitur .ſ. de pane ſpiritali, ſacramentali et corpo rali per panez ītelligimus oīa necāa uite pnti et humano uictui, et dicit nostrū, ut oēndat, q uictualia oībus sūt cōia unde q habundat panibus, et nō dat īdi gentibus, nō ſolū manducat panē ſuum ſed etiā alienū, ut dicit Crisostomus. p hoc quod dicit quotidianū intelligitur, q quotidie est necessariū. Cipriānus aūt ex ponit ut tm qui manducat quātuz cō naturalis exigit. Si ei ī uno cōmunio tm expendis, quātū tibi ſufficere potest, per centū dies, iam nō quotidianuz cibū sic manducas, ſed multorū dierū, uel sic dī ne deſiderū petiaonis extendatur ī longi uz, ſed quare dicimus, da nobis si nim est, rndet gregorius uestrū est p accepto nem, a deo dicto datur ex munere, ne iō fiat nostrū, qī res ſuntua ſine uolūtate dnī. dicimus da nobis hodie, quia non cogitabis de crastino, ad hīam ergo dicit poēta, da dogi anoi la quotidiana māna. Et h nota q̄ loquitur ſubtiliter, quia per māna ſub pulcerrima metaphora, dat ī telligere cibuz ſpūalem et corporalem, qr pluuit a celo, et pauit corporaliter popu luz dei ī deſerto. ſta et hic panis pascat cor poraliter et ſpiritualiter ī deſerto huius mundi, qui est uere deſertū, ſicut poeta pul cre finxit primo capitulo īferni. Onde dicit ſenza la qual .ſ. māna, per queſto aſpro de ſerto .i. ī isto mundo, a retro ua chi piu di qr ſe fāna, quod uerū est tam de cibo cor porali mouetur, quātuz ad corpus, et sine ſpūali mouetur quātuz ad āiam.

E come noi lo mal chauen ſofferto
Pdoniamo a ciaſcuno, etu pdona
Benigno, e nō guardar lo noſtro
merto.

Ista est quinta petiao, ī qua petimus remiſ ſionem peccatoruz debita ſunt peccata, ſm Aliquos hīnū que petimus nobis dimitti, ſed ſub condictione dimittere, aut debemus nō ſolū uelam poſtulantibus, ſed etiaz nō poſtulantibus, petimus ergo ut remoueatur a nobis illud quod habet nos excludere a re gno dei, ſed malū culpe .i. peccatū, dicit q. etu benigno perdona .ſ. nobis. et nō guardar lo noſtro merito .ſ. q ſumus īmerito et īdigni come noi perdonamo a ciaſcun lo male ch auen ſofferto. Et hic oritur dubitatio, qr uidetur q homo qui nō parat alteri, dicat ustam oratiōnez directe reget contra ſe, ad hoc dixerunt aliqui, q littera debet expo ni sicut nos dimittimus .i. dimittere debemus ſed quicquid dicatur unusquisq debet, et potest dicere ustam orōnem comunē oībus ī qua loquitur ī persona ecclesie. Onde di mitte nobis et non mihi.

Hostra uirtu che di legier ſadorma
Hō ſperimentar cō lantico aduersaro
Ma libera da lui, che si lasprona.
Questa ultima pghiera signor caro
Gia nō si fa p noi che nō bisogna
Ma per coloro che dietro anoi
reſtaro.

Ista est ſexta et ultima petiao, nā petita uēia peccatoruz ptoruz, petitur preſeruatio a futuris, ad quod est noz, q temptare idē est quod experiri uel probare. temptat ergo hoiem, qui de eius uirtute experientiā ſu mit. Virtus aūt hōis exultat ī duobus. 2z ī opando bonū, et declinando a malo. pmo modo deus temptat hoiez. 2 mō uirtus hōis temptatur p inductionē ad malū, per tres temptatores, primo temptat caro, qr

unusquisq; temptatur a cōcupiscentia sua, ut dicat Aplus de se. 2° temptat mūdus cū uanitatibus suis. 3° diabolus temptat hoīes de uno, ad quod uidet hoīem fragilius ī celi nari, et magis temptat quē robustiorem inuenit purgatorios, nec aliquis sanctorū sufficeret ad eludendam demonis subtilitatem nisi puus christus repelleret et sanaret eorū cautelas, dicat ergo poeta ī littera, nō sperimentando nīra uirtute cho di leggier sadonna .i. que tam debilis fragiliter ī elmatur et oppumit ad terrā, sicut palea qn pluit super eā, cū lanticho aduersario .i. diabolo. Et hic nota, q ut dicat Augin nō oramus hic ut nō temptamur? sed nō ut īducamur ī tēptationes, sicut si aliquis ad necasse est igne exaīari, non orat ut igne nō tangatur, sed ut non exuratur? et subdit? ma libera .s. nos da lui .s. demone, che si lasprona .i. stimulat, et ḥ nō q hic poeta sequitur Thomas de aquino. Aliqui tamē uolunt, q cū dicat? sed libera sit septima petitio, ita ut petat liberatio ab omi malo. Et hic pō ut aliqui uolunt iste septem petitiones continent septē uirtutes contra septē uitia. ideo ultimo ponitur conclusio amen. q.d. uere et iuste sunt petitiones tibi propositę, ō nos exaudire digneris. Et ultimo poeta addit quia superbi sic orantes dicebāt ī fine, se facere ultimā istā petitionem nō pro eis sed pro uiuentibus vñ dicat. Questa ultima preghera .s. ne nos ī duchi, o signor caro chia nō se tā per noy, chi non? bisogna, quia mortui temptari nō possunt, ma pur per color che dietro a noi restano .s. pro uiuentibus ī mundo uel pro diabus que sunt circo q nūdū ītrauerunt portas purgatorij, nā ille possunt temptari a demone, ut patuit supra carlo octauo, et sic moraliter loqtur potest etiā dia, q ille nō temptatur? .l. serpens querat hoc quia angeli defendunt eas.

Cossi ase, enoi buogna ramogna
Quelombre orādo andauan sotto pondo
Simile aquel ch tal uolta si sogna.
Disparmēte angoshate tutte atōdo
E lasse, su per la ripa cornice
Pingando le caligine del mondo.

Hic ultimo poeta concludit bonā dispositiones illarū animarū dns cossi sicut dictū est quelombre. i. aīe pdicte, orando bona ri mogna .i. bonū augmentū, ase et a noi, q sumus adhuc ī hoc seculo, andauan sotto pondo .s. saxorū, et declarat ipm ponduſ ī portabile grauissimū, p una subtilez comparatiōz, que propissime repre sentat hunc actū dicēs, simel aquel. .s. ponderi, che tal uolta se sogna. Ad cuius ītelligentiaz est notandū, q est quoddā genus morbi naturalis ad dēs hoī ī nocte ī somnio, qua uidetur ei ut audio ab aspis, q habeat totū mū du super se, et uidetur suffocari sub nimio ponderę et uocatur Aphialtes ebus iste aīe dicō ibant, angoshate .i. anguishate, disparmente s̄m plus et minus ponderi, tutte atondo, quia omes ibant ī circuitu montis. e lasse .i. fatigati super. la prima cornice .i. per primā, circulū, qui est prima pars illius tornici et dicat, pingando la caligine del mondo .i. superbiaz que obfuscat mentes precedit enim, quia ubid uitiū uult facere hoīem deum uel similem deo.

Se di la sempre ben p noi si dice
Diqua che dir e far plor si puote
Di que chāno al uoler buona radice.
Ben si dee loro atar lauar le note
Che portar quīa siche mondi elieu
Possiamo uscar de lestellate ruote.

hic poeta persuadet nobis reddere pia uicem .s. mercedem duplicatā pro ihs vñ dicat, se di la .s. ī purgatorio, ben p noi se dice .s. ab ipsis q orant pro nobis cū dicatur, et ne nos īducas, che si puote, ītrogatiue loquitur. dire. s. orando etiā? sicut ieiunia elimosinas peregrinationes et cilicia p noi p aīabus eorū? di qua .s. ī mūdo nostro? da qui .s. uiuis, chāno al uoler bona radice. aliqui ēi bn uoluntatez benefaciendi mortuis, quorū pces nō meantur exaudiri ōnē. Et respondet sibi dicens, bene si dee atar lauar le note lor. i. signa .s. peccata mortalia, che portar .s. ī fronte signata a sacerdote, quīa .i. ab hō seculo

siche mundi .i. mūdati et purgati ab istis mali alieni .i. alienati ponere saxorum poss iamo uscir a le stellate rote .i. ad spere celorum .¶

De sequitia e pieta mi dis
grieui
Tosto si che possiate muouer la la
Che secondol disio mio mi lieui.
Mostrate da qual man inuer la
scala
Si mia pui corto ese e pui dun
uarco
Quel nesegnate dymeno erto cala.
Che questi che uien meco plōcarco
Dela carne dadamo onde si ueste
Al montar sui contra sua uoglia
e parco.¶

Ista est secunda pars generalis, i qua poeta introducit unū spiritū moderni, q fuerat superbus rōne generositatis sanguinis. Et primo inquit, q uirgilius rogat umbras i qnali, ut docēt meliorem suā, et i breui ?ut pulcra ōrone sua, uirgilius p° facat exordiū. 2° petitionē. 3° ꝯfirmationē. primo quidē captat bēuolentiā ab istis p id quod desiderant oīa. s. p liberā fesh nationem, uel festinā liberationē. Vnde aduertat eos dicens, de ꝯ dictio depcatiua est, sequitia e pieta, i ustitia diuīe mīe. exercētur erga illos qui puniūtur i purgatorio, ut iā sepe dictum est, mi disgrieui tosto .i. alleuiet ab oneribus uris, sicche possiate mouer la la, ad uolandū sursum, che secondo il disio mio mi leui. s. ad celum, quod summū desideratis, mostrate da qual man. s. dextrā an sinistram, se ua piu tosto i uer la scala, que duat ad cornicem, q et sic uide q mundū trascuerāt uiā. sed stantes extra, prīo uiderāt exaltationē humilium i rippa figuratam, deīde penā superboꝝ ueraz sola sine cornice et diat, e se ce pui dun uarco .i. passus uel ascensus, quel nonsegnate che men alto cala. q. d. si i dextrū° et sinistrum ascenditur, ostendatis nobis quo leuius alte dere possimus et assignat causaz qr sic petat dicens, che questi che uien meco .i. qui sequitur me ducem suū, per lo carco de la carne dadamo .i. corporis quod trahit originem ad adam, ita q habet unū onus tantus, et uult subaue aliud. s. saxū sursum. Vnde se ueste, qr est adhuc uiuus, al montar sui, per istam scalaz, contra sua uoglia e parco .i. auarus. q. d. spūs eius punit pius est cum aūt infirma de quo dubet.¶

Le lor parole che rendero aqueste
Che dette hauea colui chuio sequiua
Hō fur da cui uenisser māifeste.
Ma fu detto .amam destra pla riua
Cō noi uenite etrouerete il passo
Possibil asalir persona uiua.
E s'io nō fossi impedito dal sasso
Che la ceruice mia superba doma
Onde portar couene il uiso basso.
Cotesti chanchor uiue enō si noma
Guardare io pueder siol conosco
E per farlo pietoso aquesta soma.¶

Hic poeta ponit reprehensiones illarū umbrarū satis clare et dicat. le lor parole che rendero, illi āie, aqueste .i. uerbis, che dicte hauea colui .s. uirgilius, chuio sequiua .i. auius uerbis imittabar poetando, nō fur da cui uenisser māifeste, quia licet uox audiretur, tamē nō uidebatur persona, que erat latens sub saxo, q d' nō solū erat magnū et graue, sed etiā latum. Ista q ubi primo superbus conabatur ostendere se, nūc nitatur ex humilitate se occultare, et licet nō uideret aquo prouenirent uerba, timen ueiebat ab Vberto comite de sancta flore, et tāgit uerba dīni. ma fu detto, ab uno spū, uenite cū noi .q. d. sicut unus, amam destra per la riua, quia per purgatoriuz semper itur ad dextram, et trouerete il passo asalire persona uiua. intellexerat iste spūs q poeta noster erat uiuus quādo uirgilius dixerat q erat tardus propter carnez de quo erat ualde superfluus et uult dicere tacite, q licet ista purgā di uideatur superflua ualde difficilis,

nō tamen ī possibilis est uolenti. Et oñdit auditatē
uidendi uiuū dicens. et sic nō fosse ī pedito dal
sasso / sub quo nō possūz respicere nisi ad tram
che la cornice una superba dona / quā porto bas
sas sub ugo hūilitatis / quia portau eas altam
ī uita bñ diat / onde portar cōuene il uso bas
so. s. ad terrā / guardare il coteslo chancor ui
ue quod est mirabile / e nō se noma .i. notāt
per lieder sel cognosco / quia debet esse uerisili
homo magne excellentie / e p farlo piatoso
a questa soma. s. ut cōpatetur grauī oneri meo. /

Io fu latino e nato dum grām tosco
Guiglielmo aldobrādesco fu mio padre
Non so sel nome suo guamai fu uosco. /

Hic pdictus spūs ut ī clinet facultau aūz auctoris ad se mānifestat se a prouīcia gñali et spāli
et patentibus et noie proprio. Et ad huius lrē
ītelligentiā est sciēdum qī maritima cuitatis
senarūz / fuerūt olim comites nobilissimi de sancta
flore castello adeo potentes ītuscia q solebant
gloriari q poterant omnī die āni mutare locaz
et state ī loco tuto. tot castella fortia habebant
sed habuerunt duu belluz cū dicta cuitate
p quod iam tpre nri poete iā erant ī magna
ruina et hodie sunt quasi oīo exterminātī de
hac sacre illustri fuit iste Vmbertus qui hic
Loquitur iuuenis quidez strenuus et audax
ualde / qui cū exiuisset probiter contra mīmi
cos / ad ūnū auxiliatorez ītrefectus fuit ī capo
apud unū suū castellū quod campagnaticū
appellatur / ad litterā ergo dicat iste Io fu latino
.i. italicus / naz ī italia primo natū est nomen
Latinū / e nato dun quan tosco .i. nobilis et po
tens comitis ī tuscia et ecce patrez Guiglielmo
aldobrandesco / sic cognōiatus fu mio padre
et dicat / nō so sel nome suo guamai fu uosco
q.d. credo q sic / quia fuit satis famosus ītalia.
Iste Vmbertus audiuerat uirgiliū loquentem
Latine / ideo sic loquitur. /

L antico sangue e lopere legiadre
Di mei magiori mi fer sì arrogante
Che nō pensando ale cōe madre.
O gnuomo ebbi ī dispetto tanto au
mte
Chio ne morì come ulamesi sanno
E sallo ī capagnatico ogni famte. /

Hic Vmbertus narrat quid prestabat sibi su
perbiā et dicat / q fuerunt duo. s. nobilitas et
ruitas / uiroz claroū pgenitoū / dicat ergo /

L antiquo sangue .i. nobilis e lopere legiadre
.i. gesta strenua / di mei maiorz .i. pdecessoruz /
antiquitas ei fuit nobilitatem / ut dicat phs
libro rethoricoruū / mi fer sì arrogante .i. fecerūt
me tā superbū / che nō pensando ala cōe madre
.i. ad Cuiaz ex qua omnes sumus nati uel co
munez matrē / uocat terrā / que est cōis oīum
parens / uel uult dicere et melius / q omnes
equaliter nascuntur de femina / uti q p uiaz
natiuitatis / nulla est differentia / iter eqoem
et zuticā / q.d. respiciens tm nobilitatez et
claritatem maiorē / et nō ad uilissimū ortū
oīuz hoīuz / ognomo ebbi ī dispetto. Et hic
nota / q hm phm / 2° rethoricoruz / hic est ma
lus mos nobiliū q sunt despectores suoruū
progenitoruū / quia nobilitas creuit ī eis siat
patuit ī Alexandro magno / qui ī fiuore iter
fecit ciuitā familiarē suiz / quia pferebat phi
lipū patrem sibi et dicat tanto quante .i. tā
excessiue despexi omnes / nō a precando uiros
et potentiā hoīuū / chio ne mori come ulamesi
sanno / a quibus ītrefectus fui / e sallo ī campi
gnatico castello / tūc meo / ogni famte / quia
ibi cū paucis exiui contra multos. /

Io sono Vberto / e nō pur ame dāno
Superbia fu che tutti imiei cōforti
Ha ella tratti seco nel mal āno.
E qui cōuien chio questo peso porti
Pur lei tanto che adio si sadisfaccia
Poi chio nol fei tra uiui q tra morti. /

Hic Vmbertus dānat superbiā / cū exterminij sui
et suoruū dicens. Io son Vmberto e nō pur a
me dāno superbia fu nel fē che ella atratto
seco tutti imei conforti / idest consanguī
neos meos / qui plures p potentiā superant
sunt a senensibus / sicut iaz tetigit supra
alpo vio / nel mal āno / quia ī ruinā irrepa
rabilem. Et concludit Vmbertus tangens
penitentiā ob culpā / e qui cōuien che questo
peso porti .i. ponderosuz saxuz / per lei. s.
superbiaz / tanto .i. tam diu / cha dio si sadisfaccia .i. diuine iustitiae / qui tra morti / i. ubo
primo creatio / poi chel nō fei tra iuiui.
i. ī uita temporali. /

A Scoltando io chinai ī giu
la faccia
E un di loro / nō quel che parlaua
Si torse sotto el peso che lipaccia.

Ciudemi e conobemi echiamaua
Tenendo luochi cũ fatica fili
Ame che tutto chino cõ loro andaua.
O dillio alui nõ ſetu O deruſi
Lonor dagobbio elonor di quelarte
Che luminiar chiamata e ĩparuſi.

Iſta eſt Tertia parſ generaliſ ĩqua poeta ĩtro duat aliũ ſpm ſuperbiũ rõne excellẽtie artiſ et primo apparuit ſẽ et illũ ad loquendum vñ cõtinuãſ dicta dicendiſ duat. Aſcoltando chinan ĩ qui la facca, ut uidere illũ loquẽ tez, et un di lor. ſ. ſuperboriũ nõ queſti chi parlaua .q.d. nõ magnuſ et magnificuſ ſic comeſ vmbertuſ ſed quidã ſpẽs pauuſ et plebeuſ. Erat aũt unuſ miniator librorum ſe torſe ſotto il peſo che lĩpacia, quia nõ per mittit erigere caput. e uidemi e conobemi quia nouerat me ĩ uita, echiamauami. ſ. me tenendo gliochi cũ fatticha fili .i. fixoſ pp pondus, ame che tutto chino andaua cũ lor. ſ. cũ ipſi oculi ut uiderez et audirem fialiuſ loquentez. Et moraliter poteſt ĩtelli gere q exemplo iſtius et aliorũ. hic diſcebat ſelimari et hũiliari, et mãifeſtat eũ dicenſ diſſio lui. ſ. illi ſpũ qui uti fumauerat ſe. O admiratiue loquitur et pene. nõ ſetu odor oſi. ſic odoriſtuſ fuit magnuſ miniator ĩ auitate bononie tempore auctoriſ qui erat valde uanuſ iactator de arte ſua nõ credens habere parem. ideo dant qui optime nouerat aũz euiſ audũ Luidi et gloriẽ, deĩduſtria comendat eũ ſuper omẽſ ut expectatur ſi de poſſit uentũ quo ſolebat eſſe ĩflatuſ dicenſ lonor dagobio. q.d. qui multũ honoraſ priaz tuaz, vnde dicit elonor di quelarte. ſ. mini andi che luminiar ce chiamata ĩ pariſi, pari ſiuſ enĩ dicitur illuminare, ubi italia dicit miniare. Et hic nõ q miniare eſt magiſ proprie, ſic ei dicatur a colore minio, qui olĩ fuit aliquãdo ĩ maximo pao, vnde Scipio africanuſ, ducenſ gloriоſiſſimũ triũphum deueto hamibale ĩtrauit iubez cũ fere tecta minio ut ſcribit plinius.

Frate diſſeli, pui ridon le carte
Che pẽnelegia framco bologneſe
Lonore etutto hor ſuo, emio ĩ parte.
Ben nõ ſare io ſtato ſi corteſe
Mentre chio uiſſi p lo gran diſio

Del excellentia ouemio aior ĩteſẽ.
Di tal ſuperbia qui ſi pagha il fio
E ancor nõ ſarei qui ſe nõ foſſe
Che poſſendo peccar mi uolſio adio.

Hic poeta ponit reſponſionẽ illiuſ ad ſe, qui humiliter falſam gloriã, quã querebat, et con cedit ipſam. alteri, dicat ergo diſſedi. ſ. ille O doroſiuſ dixit michi, O frate piu ridenti florent, le carte che pẽnelegia .i. eũ pennicello, franco bolognẽſe, hic fuit aliuſ miniator de bononia excellentior cõcurrens ſe, cũ ſicut adhuc apparet ĩ quibuſdã libriſ miniatiſ p eũ, ratio dat ſibi palmã huiuſ artiſ dicenſ. Lonor ce tutto hor ſuo, quia. ſ. ipe tenet apicem, e mio ĩ parte, ſolũmodo, et ſub dit ben nõ ſare io ſtato ſi corteſe, ſicut modo ſum, mentre chio uiſſi et ecce cauz. p lo gran diſio le del excellentia .i. propt magnũ deſide rium excellendi ceteroſ ĩ arte mea, douẽ mio aior ĩteſe. quia totũ conatuz apponebã circa hoc. Et hic nota q aliqui miniatur hic ex ignorantia, et dicũt quare dantes nõ fecit hic ho mines ignoti nõiſ et baſſe artiſ cũ potuiſſet digniuſ facere mentionem, de uiris excellẽ tiſſimiſ qui pulcra et nobilia opera fecerunt auditiſſimi gloriẽ ſed poeta certe ſcit hoc cũ magna arte et uno optimo quia per hoc dat tacite ĩtelligi q appetitus qlĩc ĩtã differenter oc cupat omẽſ q enĩz pauci autiſcel ſunt ſolliciti circa illã acquirendã, ſicut uidemuſ q pictoreſ apponunt nõia opibuſ, ſicut ſcribit galenus de pictore nobili etc. Excludit odoroſiuſ q ad culpã necẽ ſequitur pena ut fio .i. tenduz. ſ. pauz et ſuppliciũ, ſe paga qui .i. punitur de tal ſuperbia .i. tam ſuperbã gloria. Et dicit q hẽ bonuſ pactum q nõ tardant penitentiã uiſ ĩ fine, vnde dicit et anchor nõ ſarei qui. i. iſto purgatorio, ymo eſſem relegatuſ extra cũ aliiſ, ſe nõ foſſe che mi uolſi adio, a quo receſſerã per ſuperbiaz poſſendo peccare quia ĩ uita homo poteſt peccare p libertatẽ arbitrij. Et ſic odoroſiuſ tacite cõmendat felicitatez nui poete qui bono tempore conuerſat ſe ad eũ, et admonet unũquẽq, ut nõ ſit tardus ad penitentiam.

O uana gloria de le humane poſſe
Cõ poco uerde ĩ ſu la cima dura
Se nonne quita dalletati groſſe.

Hic poeta gratia pdictoriũ exclamat ad diſſi aſionem ĩanis gloriẽ, ordeat q iuuenis et ua nuſ eſt cuiſ appetitus, quia paucaſſimi ſe. puerentes ad ſummũ gliẽ, et cuz peruenerint

rarissime gloria dui durat. Et quia ista lra
uidetur nō modicū obscura, uolo te notare q
multa multa uana dixerunt ad illius expōi
onem. Aliqui ēi dicunt q gloria parum
durat et ato arescit, nisi attingatur ab eti
tibus grossis .i. ab antiquis sapientibus, qui
sanū uti ea moderate, sed istud nichil ua
let, quia multi Juuenes ītēperanter mūda
nā gloriā obtinuerūt sicut Alexander ma
cedo, cuius pectus fuit — īsaciabile
gl'ie. Sapienti uō clarissimus est spernere
gl'iam, etiā studio uirtutis acquisitā. Alij
aūt uidentur subtilius dicere, exponentes
q gl'ia parū durat, nisi attingatur a magnis
stellationibus, sed ista expositio est alienis
sima a mente auctoris, qui dicitur sine u
detur uelle et sic est, q quocūq; tempore
aliqui peruenerant ad summā gl'iam, licet nō
tot quot sub cōuentionib magnis, ita q in
tpre Alexandri magni fuerunt magni ph
mosi, sicut AR, plato et alij, et tempore
Augusti Tulius Livius et Trechus tarhen
alijs temporibus fuerunt et ante et postea
uiri famosissimi, sicut homerus bochus Aue
roys. Sed ne uanus iudear disserendo p plu
ra, dico breuiter, q uera intentio poete dst, q
fama uel gl'ia aliquis debet dui durare in
animine, oportet q cōiungatur etatibus gr
ossis .i. rudiū hoīz itellige p respectū ad se
uerbi. q. fama plorus nō dui uiguit in alto
quia AR subtilior diminuit et obfuscauit
gloriā eius sed quia post AR nō uenit alī
subtilior ideo fama adhuc uiget. Hinc
inde litteras dicat poeta, arguens amoran
propue excellentie hoīz. O uana gloria
de le humane posse .i. humanarum potē
tiarum et studiorum hoīz sicut armorum sic
tarum artiū cū poco dura uerde .i. q breui
tempore uiret. q.d. q ato arescit. in cacumā
.i. in summo apice. Et notanter dicit in arma
quia fama multorū durat in longū tēpus
sed nō excellentia singulari saluo se nōse
quita da letate grossi. quia si cōiungeretur
subtilibus nō duraret uerbi grā, si fuisset
plures tempore uirgilij, qui scripsissent
de eadē materia uel simili equo uel eque
bene fama eius nō durasset iam per tot
secula in alto apice.

Credete cimabue nela pintura
tener lo campo eora ha giotto il grido
Sichela fama di colui escura.

Hic poeta confirmat dictū suū per exempla
moderna, que clare manifestant expositionē
factam. Et primo ponit exemplū duorū cōa
uum, siorum, quorum unus nōie Cimabos
fuit excellens pictor, Alter nōie Guotus
et fuit excellentior illo, ideo ato derogauit
gloriæ eius. Ad litteram ergo dicit poeta uel
ōdoricus, Cimabo, tuus florentinus, are
dette tener lo campo nella pentura .i.
uictoriam gloriæ in ante pingendi, sed spes
eius est delusa, quia reperit se et etatibus
grossis, imo subtilioribus, unde dr. et ora
ha giotto il grido .i. rumorē fame et gl'ie
sicche la fama de colui. s. Cimabouis q ce
scura. Et nota hic lector, q poeta noster
merito facit ymmutationē Guotti rōne
cautele, rationē uirtutis, rōne familia
ritatis, de isto nāq; Guotto sciunt tuen
tionem et laudem. Alij duo poete florē
tini .s. petrarcha et bochatius, q scribit
q ita tanta fuit excellentia ingenij et ar
tis huius nobilis pictoris, q nullā rem
retu naturā produxit, q iste nō repre
sentaret tam propriā, ut oculus uidentū
sepe falleretur, accipiens rem pictā pro
uera. Accidit aūt semel, q dus Giottus
pingeret padue, adhuc satis Juuenis
unā capellam in loco ubi fuit olī theatrū
siue hatena dantis peruenit ad loam
quē Giottus honorifice recepit, duxit
ad domū suā, ubi dantes uidens plures
thamulos eius, sūme delectat, et ut a
to dicū silimos patri petuit, Egregie
magister nimis miror, q cū in arte pic
toria diligentiā nō habeas parē. Vn est
q alienas figuras scalptas tā formosas, sic ue
stas nō tam turpes. Cui Guiottus sub
ridens, ato respondit et presto, quia pin
go de die, sed fingo de nocte, hec respōsio
sūme placuit dāti, nō sibi esset nota
aut inchiatus in macrobio li. saturnaliū
sed quia nata iudebatur ab ingenio hoīs.
Iste Guiottus uixit postea dui nā mor
tuus est, Mccc°xxxvj°. Et sic nō q Guio
ttus adhuc tenet campū, quia minus
uenit alius subtilior eo cū tñ fecerit ali
qñ magnos errores in pictura sua, ut
audiui a magnis ingenijs. Ista pingēdi
et scalpendi habuit olī mirabiliores ar
tifices apud grecos et latinos, ut patet
p plinium in naturali historia.

Cosi ha tolto lumo alaltro quido
La gloria dela lingua e forsi enato
Chi lumo elaltro chacciera del nido.

Hic poeta adducit exemplū aliorū mo
dernorum, quorū uterq; fuit pulcer pictor
ruthiorum, i lingua materna, unus uocat
est Guido quidicellus de bononia, de quo
et auus laudibus habet ifra capitulo
xxvj°. Alter uō nocatus est Guido de

calualcantibus de florentia sine compatione ex
cellentior eo quia fuit magnus phūs de quo
iā multa dicta sunt ī fezni x°, ubi poeta cōme
dauit eū alcā. hic cōmendat eū ab elloqntia
dīcs. Lun quido .s. caualcante, ha tolto coh
.i. simili modo, siait Giottus florentinus,
alaltro quido, mō de gemmicellis bononiēsi
la gloria dela lingua .s. dicendi ī lingua ma
terna. Et hic nota q̄ iste siait et Guido ita
dantes fuit homo multū speculatiuus, tardi
loquus faciens subtilia et subita stomata.
Accidit aūt semel q̄ Guido cogitabundus
deābulabat solus iuxta setīm Johān ī florētia
cū quidā miles florentinus, nōie bertus de
burneleschis, superuenies cū aliis socijs cla
mauit super eum dicens. Ecce quido, cui
tū cogitatiuus, q̄ ignorat deum nō esse
quid facies. Cui quido presto respondit dū
potestas dicere, iuxta domū ūras, quicquid
continuo placet et euolauit. ñdae eorum
quia erat agilimus ut capriolus, tunc illi
res placentes, imus alterū cepit dicere, q̄
Guido erat imemor quia id quod
responderat nichil portabat, cī nō huīt
plus facere ibi q̄ ceteri caues. Hec quido
minus quib dnūs berthus dixit yrno nos
esse īmemores, qui nō ītellexissent eū, ipe
dixit nobis honeste maxīa uerecundia,
quia si bene ædificatus, niche sunt domus
mortuorū, qui dicat esse uestras domos
ad habitandum, q̄ uos et nostri uulgares
alij ignorantes ad corpationes scātorū
sepulti penes q̄ hoīes mortui et sepulti
et ideo ait sumus hic sumus ad domū
ūram. tunc illi intelligentes cohopeatum
stoma quidonis laudauerūt auctorem
et interpretē eius et subdit poeta, e forse
e nato .s. aliquis excellētissimus elloqu
ens, et dicat stonātes forte quia uerecūde
loquitur de se ipo. che limo el altro .s.
utrūq; quidonis, ch nocera del nido .i.
de domo fame, quā pulcre describit
Ouidius ī maiori et certe hic pelasus
no solū expulit illos de possessione, sed
et omnes alios ante se et post se usq; ī
hodiernā diem. Aliqui tamen uolūt
q̄ poeta noster hic loquitur de quodā
tertio quidone polenta nouello, sub
quo uixit et mortuus est qui fuit ur
banus intelligens et eloquens, sed non
Credo.

Non ce el mondan romore altro
dun fiato
Di uēto chi or uien quīa or uien
quindi

E muta nome pche muta lato .
Hunc poeta ex dictis concludit uanitatem
fame, assimilans ea uento unde dicat el
mondan romore .i. fama loquax, nō e
altro chun fiato di uento, et est optima
similitudo, quia fama est uolatilis uelut
uentus et ato pertransit magna spacia tamū
cū magno rumore unde uirgilius: fama
malū quo nō aliud uelocius illū, nobilitate
uiget, uiresq; acquirit eundo, parua met
primo ꝛc. talis recte est uentus unde dicat
chi or uien quīa, et or uien quīdi .i. nūc
ab una plaga mundi nūc ab alia, e muta
nome pchè muta lato quia unus et
idem uentus habet diuersa nōia et diuersas
uires ī partibus diuersis ita est recte de
fama et gloria, quia illud quod ē laudab
ile apud unā gentem, est uituperabile
apud aliā, siaut ei dux venetiarū qui
est tam uenerabilis apud suos si decce
deret ad partes uestras ne dicā barba
sed certe uideretur cū cornu suo quod
portat ī capite, siait eaī uentus uenit
īterdum cū magno impetu et oīa prosternit
ita et fama sepe facit magnos motus si
cito deflat et uanescit siait uentus.

Che uoce hauran tai pur se uecchia
sandi
Date la carne che se fossi morto
Anzi che tu lasciassi il pappo el dīdi.
Pria che passin mille ānī ch pur
corto
S pacio aleterno chun muouer
di ciglia
Al cierchio che piu tardi ī cielo e torto.
Hic poeta fine odoroso ostenta uanitate
fame, ostendit eius breuitatem, et est hīa
fortis, sed ī effectu uidetur uelle dicere q̄
fama hoīs que durat mille ānis, yrno
mille milibus si sit possibile parua nō
nulla est si comparetur ad eternitatem, quia
finita ad infinitum nulla est proporno dic
ergo odoroso tai .s. dantes qui appetit
gloriā che uoce auran piu .q. d. patium
plus uel nichil plus fame habebis, setu
sandi .i. sepat et dundat La carne uecchia
da te .i. si priorem senectute che se fossi
morto anzi che tu lasciassi il pappo el dīdi
.i. ī infantia, quando nesciebat adhuc ex
pedite loqui, et notare panem et denarium

et hoc dico prima che passi mille āni che spacio
piu corto abbetano .i. respectu eternitatis īfinite
chim mouea de aqlia .i. q̄ unū instans ī diuisi-
bile sit breue, al cerchio .i. celo, che piu tardi
ī celo ce torto .i. respectu none spere quem
mouetur ī centuz āniz uno gradu. Aliqui tn
exponūt qp poeta loquitur hic de oraculo Go-
dina, qui erat tortuosus, sed nichil esset dicē.
hic ideo aī dicat ce torto debet exponi .i. tor
quetur mouetur uoluitur oraculariter.

QOlui che del camin poco si
piglia.
Dināzi ame, toscana sono tutta
E ora apena ī siena sen pispiglia.
Onde era sire quādo fu distrutta
La rabia fiorentina che superba
Fu aquel tempo si corne hora putta.

Ista est quarta et ultima pars generalis, ī qua
poeta describit aliū spām moderniū superbū, za
cone status et potentie temporalis, ut ondat
breuitatē uane glie. Ad cuius itelligentiā est
sciendum qp ille fuit quidā noīe Provenza
nus Saluanus dnūs nobilis cuitatis Senaz,
qui aī gente regis Manfredi dedit illū terri
bilez conflictuz florentinis ad mōtez aptū
de quo plene dictuz est īferni Cap°. decimo
et capitulo xxx secūdo, hic prouīdanus, in
M cc lxbmp°, aī comite Guidone nouello et
gente Manfredi uenit ī obsidionē ad quod
dā castrū quod dicitur cole ī comitatu Floē
tie, et hūit mille quadringentos equites, et
octo milia peditū. Tunc florentie erat q̄dā
uicarius Karoli ueteris noīe Ganes bertaldus,
qui aī sua gente gallica, et florentinis, fuit
contra p̄dictos senenses timentes sibi nolue
runt recedere sed ī recessu fugerunt tuasi ab
hostibus, et fracaliter debellati, prouīdanus
captus decapitatus fuit ī campo, p dictū G a-
nes bertaldum, cuius caput abscissum, affixū
fuit haste longe, et circūportatū p campuz,
ex quo fuit uerificatū et declaratum, respon
suz anguli sine domūs, qui p̄dixerat sibi,
sibi, puonabis, uicas nō, morieris ī prelio et
tuū caput erit sublimatuz sup cetera pau
ci sentientibus paruz fuit afforentinis ī iū
dictaz corū, qui fuerāt occisi paulo ante, ad
montez aptuz. Hunc ad līam, dicit Odoro
sius nostro poete, Colui che del camin si
poco piglia, qua ibat totus contractus per
cornicem, dinanzi ame, qua precedebat
ipsum, sono tutta toschana, quia fuit ad tpūs
famosus ī tota tuscia, et ora .i. nūc de pūn
M cc c°, apena sen pispiglia .i. uix sufficiat
et memoratur siue murmuratur de eo tacte
ī siena, patria sua ubi fuit magnus et magni
ficus dnūs, q̄to ergo minus ī florentia ul alibi,
et ondit q̄ gloriā erat, p uictoriā magnā, quaz
hūit de superbia florentinoruz dnūs, Onde era
sire .i. cuius autoritas senatuū erat dnūs quā
do la rabia fiorentina, plebs famosa florēn
tie, que tunc erat ītolerabilis, fō destructa .i.
debellata et prostrata, et sic una superbia pu-
nitur ut est de more, unde dicit, che fu superba
aquel puncto, quia contra consilia omniuz
sapientiuz, uoluit ptinaciter ire contra hos-
tes, ad extminiū suū, si come ce or putta
.i. laxuia uana auara sicut meretrix.

La uostra nōianza e color derba
Che uiene e qui, equi la discolora
Fsi au ella esce de la terra acerba.

Hic poeta sine Odorosius tanqt ex dictis mi-
tabilem fame et similitudinez herbe dicens
La nostra nōianza e color derba che uiene e
ua, quia nūc uiuescit nūc arescit, et dicit
q̄p qui dederat eā aufert eā .s. sol. Unde dt
e qui per au ella .s. fama tamq̄ herba bsco
acerba de la terra .i. nata est tenella nūduz
matura, la discolora .i. aufert sibi uiriditatez. Et bene assimilat famā herbe, que
uirtute solis, tpe primi ueris, egreditur acer
ba ex terra, postea procedente tpe caliditas
temporis crescendo discolorat ut exsiccat
eā, sicut patet ī messibus, Ista fama huma-
na que nō habet radicez stabilem, paula
tim ī tempore mutatur et āmittit uiriditatē.
Et ita uidetur dicere, q̄p tempus est illud
quod dat et tollit famaz hoīuz, ideo nō q̄p
gloria humana est quedā umbra, uel au-
ra uolatilis, quā qui dant, hoīes arripiūt
ī tempore, unde sepe uidemus, q̄p qui
erat gloriosus heri, hodie est ignominiosus.
Stultitia est ergo ponere spām ī deposito,
quod locuerit penes īstabilez et ptiduz
quia populus est iniquissimus uitiox, et
ex mūbz, imo linguis earū pendent fa-
me hoīuz, et tamen nulla est fama tāta
hūilitas, que dulcedine q̄lia nō tanqatur.
Unde Tullius uix ueniatur aliquis qui iuste
ptus laboribus nō desideret q̄liam, quasi
mercedem rei pūblice gestaē, sicut affricanus
maior et magn' Pompeius, et alij duces
auudissimi gloriē. Sed hic oritur dubitacio
qua uidetur q̄p auctor contradicat sibi
qui ī inferno dixit q̄p homo qui moritur
sine fama uanescat uelut fumus ī aere,
et spuma ī aqua, hic uō assimulat ipaz

fama uento et herbe. dicendū breuiter est q̄
bn̄ diat hic et ibi / quia ad uirtutē sequitur
fama et gloria et homo potest liate appetere honorem laudem et gloriā de merito suo
et si referat hic ī deū n̄ ī nocamentū p̄ximi
sed n̄ debet ponere fēlicitatem suaz ī ea / nec
subito de ea / deo hic dānat superbā gloriam
et merito / quia hic tendit ad penitentiam.

Et io alui. tuo uer dir mincora
Bona humilita egran tumor mapiāi
Ma chie quel di cui tu parlaui hora:
E que rispuose. Prouenzan saluami
Et equi p che fu presumptuoso
A rechar siena tutta ale suo mani.
Ito e cossi cua sença riposso
Poi che mori cotal moneta rende
A sodisfar chie di la troppo oso.

Hic poeta laudat dictū Odorisij / et petit de
p̄dicto sp̄u dn̄s / et io alui. simple dixi illi
Odorisio / tuo dir uero mincora .i. ponit m
ī corde / bona hūilita egran tumor mapiami
.i. mittigat ī me magnā inflacionez uetose
glorie. hoc diat quia ipse multū aliquādo
amauit gl'iam / et petat / ma chie colui di
cui tu p̄dicaui hora. ille famosus tuscus
de quo diœbat mihi nūc. Et ponit respon
sionez Odorisij / qui manifestat nomē et cal
pā illius sp̄us / unde diat / que q̄. s. Odo
risius rispuose prouençam saluami e qui
ī ista graui pena / et ecce cām / per che fu
p̄sumptuoso. Temeritas est una de filiab
superbie / rechar siena tutta ale suo mā
.i. ad reducendū totaz patriā suā ī suam
potestatem. fuit aī senensis gloriosus et ua
nus. Et tangit diuturnitatem pene ult
grauitatē dicens. Ito e cossi cuan senzia /
risposo poi che mori. iā xxxbm̄ ānis.
Et ondit q̄ pena correspondet culpe di
cens / chi e troppo oso .i. quiaz est nimis
audax / quia superbie n̄ est aliud q̄ super
alios uelle ire / dila. s. ī mūdo uniēntiz
zende cotal moneta .i. luit penā tā dignā
a sodisfar .i. ad satisfaciendū diuine iusti
cie.

Et io seguello spirito chatende
Pria che si penta lorlo dela uita
Qua qui dimora e quasi n̄ ascēde.

Se buona oration lui n̄ aita
Prima che passi tempo quāto uisse
Come fu la uenuta lui larqita:

Hic poeta mouet unā dubitacionez / tacta dictum
sp̄m / et breuiter petit quō iste peruenerit ad
purgatoriū / qui deberet esse extra quia tarda
uit penitentiā usq; ad mortez / unde repetēs
illud quod iā totiens dictū est diat / Et io si
ple dixi Odorisio / se quello spirito chatende
.i. expectat lorlo. extremitatē dela uita prīa
che si penta dimora lagni / iter alios reclogatos
e n̄ ascende qua su / ad uerū purgatoriū / se
bona oratione / aliorum uiri iusti n̄ aita lui
ī petrando oratiā apud deuz / sicut audiet ifra
de alio sp̄u penenti / qui fuit adductus p̄babus
sancti uiri / prima che passi tempo. s. tantū /
quanto uisse. s. ī peccato sine penitentia. co
me fu la uenuta larqita alui. .i. qualiter ergo
fuit donatus et cōcessus sibi accessus ad pur
gatorium.

Quando uinicia piu glorioso disse
Liberamente nel capo di siena
Ogni uergogna deposita sabisse.
E si p trar lamico suo di pena
Che sostenea ne la pregion di Carlo
Si conduisse atremar p ogni uena.
Piu n̄ duro e scuro so cho parlo
Ma poco tēpo andra ch tuoi uicini
Farāno si che tu potrai chiosarlo.
Questa opra li tolse quei confini.

Hic poeta ponit responsionem Odorisij ad qu
esitaz sibi / qui breuiter respondet q̄ prouīcia
nui promeruit uitaz qrām adeo pp opus piū
quod aī summa utilitate et benignitate fecit
pro amico ad sūpnia pro necessitate. Ad cuius
rei ītelligentiā clarā / uolote scire q̄ aī quidā
amicus p̄uincianus captus ī conflictu Coradini
detineretur ī carcere Karoli uictoris / adiudica
tus morti / nisi infra certū breuē terminū
soluisset. x. milia aureorū. Ipse exposuit se
ad mendicandū suffragia pro redemptione
amici. Hā posito bācho aī tapeto ī platea ci
uitatis cepit hūiliter rogare unūquēq; ut
conferret redemptioni illius / et sic ī breui col
lecta pecunia necessaria liberauit amicum
Ad litteram ergo dicit poeta Ille Odorisius
disse / prouīcianus predictus Liberamente

sa fixe .i. firmauit et collocauit se, nel capo di
sena, .i. i platea senarij que uulgo appellatur
ibi campus, et est pulcerrimū fōrū, quasi ar
cularе acrautu magnus pallacyſ, et ī eus
circuitu ſolent deambulare nobiles et hono
rabiles ciues, ī medio uō negociantes, ideo
prouīdauit habilius fieret iſtaz procuratiōnē
peaīe ibi, et dicit quando uidea pui gloz
oſo .i. ī illa gl'iosa ciuitate, diſpoſta a dōna
uergogna, quia uerecūdia magna uidetur
quando dnūs rogat ſeruū, ut minor ma
iorem. Et tangit ſūmā hūilitatez prouin
cami dnūs, eſe conduſe atremar p ogni uēa
.ſ. rogando, quo nihil eſt diuus et uerecam
diuſ, ſ deo bene exclamat Seneca 2° de be
neficijſ, o uocoſiz uerbū multu dimiſſo ſēp
dīm rogo et ecce, p trar lamico ſuo .i. uoca
batur tinea captus apud tagliacozū exp
ectabat decapitari, ide dicit de pena che
ſoſtenne nela pgion di carlo .i. karoli regis
ueteris. Et ſic uide q prouīdauit redimit
amicū de manibus ſ karoli, qui nō potuit
poſtea ſe redimere de mānibus uicarij illius
et concludit Odoriſius, quella opera tāte
hūilitatis et caritatis, La tolſe quei cōfini
.i. liberauit eū, aloco confinatorū extra
purgatoriū. Et exaltat se predicens ſibi
ſuum oculū, unde dicit, piu nō duo, qr
bene itelligenti pauca uerba ſufficiunt,
e ſauio ſo chio parlo. quia dixerat q pro
uincianus oduxerat ſe ad tremendū p
omnē uenā ma poco tempo andara, qr
forte biēniz tranſibit che tion uicini. .ſ.
florentini, ſdzīno ſi, expellendo te de pria
che tu potrai chiosarlo. .i. declarare alys, qr
cū trerhore et pudore diſcet rogare alioz
et ſaat parēthoſim :.)

Ipari come buoi che
uano agiogho
Mandaua io cō quella
anima charcha
Fin chel ſofferſe il dolce pedagogho.

Poſtq ſuperiori capitulo proxime pcedenti,
poeta noſter tractauit et determinauit de
purgatione ſuperbie et ianuā qlie ī ſpiali, que
eſt filia primogenita ſuperbie. Hunc ītēr
ī iſto c°. xij°. docet noſ iuuare utrūq3 uiaū.
Et pīs capitulū, poteſt breuiter diuidi ī
tres partes generales. ſn prima quarū deſ
cribit ſuū apparatū, ad ſequētez materiā,
et tangit ipam materiā dicendorū. ſn ſecūda
pte, pterijt breuiter multa memorāda
exempla ſuperboꝝ ondens, miſerabiles ef
fectus ſuperbiarū ibi. Videa colui. ſn tertia
deſcribit unū angelū, qui mūdat eū a ui
tio ſuperbie, et dixit ad ſecūdū circulum
ī quo purgatur ītīdia ibi, piu era qui. Ad
primum uenienſ dico, q poeta primo deſcribit
apparatū ſuū, ad ſequentez mām, quā pro
ponit, ſed pmittit cōtinuationē dictoruz
ad dicenda, p ima pulcra oparationē et
clarā dnūs, ſ o mādaua cō quella āa carca,
.i. Odoriſio onerato pondere ſaxi. di pari.
.i. pariter et equaliter, come buoi che ua
no agiogho. Et eſt propria compatio, ſicut
ei taurus ſuperbus poſitus ſub uogo, ut do
metur et fiat hūilis et manſuetus, ita q
diſcat nō ferre ampliuſ cornu uel pede.
ſta nūc Odoriſius ſuperbus poſitus erat ſb
ſaxo, ut domaretur et efficeretur humilis
et manſuetus, et obliuiſceretur nō ferre
alios ingua. Et dantes qui ſuiter fuerat
ſuperbus ibit par ei illo, ut habiluſ loqui
eretur ſecū, et diſceret īclinari et hūiliari
et dicit, fin chel ſoffersi il dolce pedagogo
.i. donec permiſit mihi magiſter et dux
meus uadere, nec rideat de iſta meth
afora tāq puerili, qua Ar. ponit ea Lib°
ethicorū, ubi uult ei figurat rationē, que
ducat et regit paſſionē, et diſciplinat ſic
pedagogus pueri. dicitur ei pedagogus
a pedos, q ē puer, et gogo q eſt ducere,
quaſi ducens pueruz, et dicit notanter
dulaſ quia pedagogus ſolet uidere tenui
pilos et timent ſibi ſuo. ſſte nō erat
benignus et carus. q

Ma quando diſſe. Laſſa loro e uarcha
Che qui e buon cola uella e co remi
Quātunque puo a ſchiun pūger
ſuo barcha.
Dritto ſi come andar uuolſi rifemi
Cola perſona, auēgna che i pēſieri
Mi rimaſſono echinati e ſcemi.
Io mera moſſo e ſequia uolentieri
Del mio maeſtro i paſſi e amēduie
Gia moſtrauan come eramo legieri.
Et el mi diſſe, uolgi uochi ī giue

Buon ti sara per tranquilar la ua
Veder lo letto dele piante tue.

Hic poeta p̄missa cōtinuatione describit suam dispositionē ad tractatū sequentez et dicit q̄ ad p̄ceptū exercit se ubi ibat primo ī ruatus cū odorosio dicit ergo dicit ergo ma rifremi dritto cō la persona si come usolse andare. i. sicut est naturale et racionabile hōi ire recte. Rectitudo ei aliquit nobilitatē vnde eī natura fecerit ceteris āialia prona ad terram solū hoīem fecit rectū ad cēlum ut dicit Ciceo ouidius. Salustius Juuēalis et oēs sapientes et dicit Aueona che i pen sieri mi zimanessero e chinati e scemi. q.d. q̄ exercuissem me surgiz tamen pondus cur rentiz tamnabat me ad terraz, quia ille odo rosius p̄dixerat sibi discret q̄ graue sit zoqare, sic ergo exeri me q̄n intrauit dis se lassa lu. q. odorosius. euasit. i. transi ad nouaz materiaz et assignat optimam materiā dicens che. i. qr bona. i. utile et necessariū, cui sam pingere sua barcha i. promouere īgeniz suuz, quod assimila tur nauj, ut patuit ī principio primi ca pitulj huj purgatorij, quātunq̄ po. q.d. totis uiribz īgenij, qui. i. ī isto loco proœlosō cō la uella e cō zemi. i. cū speculatione ma iori et minori. Et ḥ nota q̄ methaforu nauis est propriissima ad propositū, sicut etā nautā oportet uti oī arte et īgenio ad euitandā nauiz de loco pericloso nē īcurrat scopuluz, ita oportet nūc poetā facere ad euitandaz animaz asaxo superboruz, ut tan rat naufragiū et oīdit modus nauigā di istā aquā amarā tangens bonā dispō sitionem utriusq̄ vnde dicit. Io mea mossa uxta p̄ceptū uirgilij, e seguia uo lentieri auidius nouere ī passu del mio maestro come eraua legieri, ipse per se et ego per eum et ei me disse uolgi uoch īquie. q.d. cōuerte speculationez tuam et fige zemuz ī aquaz. i. stillū tuū ī māz amaraz istoruū superboruz, ut iudeat nau fragia eoruū et euadat vnde dicit buon ti sera o superbe uedor lo letto de le piante tue. i. considerare uiaz superboruū hiō iacent prostrati per terrā, p trāqui lar la uia. i. ad alleuiandā uiā. que erat alta et laboriosa. Et hic oritur dubitacio quare poeta noster supius finxit exem pla humiliū esse scalpta ī alta zippa ī marmore alto, hic uō finxit exempla superboruū esse figurata ī terra, et calcari a pedibus ambulantiū, dicendū breuiter q̄ elegantez hoc finxit, ut insinuat uel innuat, q̄ qui se hūiliat exaltatur et ex haltatus elatus, qui uō se exaltat hūiliatur et fit obscurus.

Come per che di lor memoria sia
Sovra isepolti le tombe terzagne
Portan segnato quel chelli eran pria.
Onde li molte uolte si ripiange
Pla puntura de la zimenbranza
Che solo apij dar de le calcagne.
Si uudio li ma di miglior sembianza
Secondo larthicio figurato
Quanto per una di lor dal monte auāza.

Hic poeta manifestat formā figurarū apparē tiū ibi, p unā comparationē mirabilem. et uult dicere ī summa q̄ siant petre que tegunt sepulcra mortuoruz ī terra, hñt sculptā q̄ figuraz sepulti, ad memoriā eiuz ita q̄ trāseuntes p ipas ī claustro, fermat se et respiat, et intuitu ītendat, ad la cognal considerant quis fuit homo qui iacet ibi sta asili erāt nūc hic apparentes diuerse ymā gines eoruū superboruū et superbiaruū. Ordi ña sic traz et construe. Si uidio li. i. primo aicalo figurato, quāto auanza p una di for dal monte. q.d. totū illud spacium quod fuit uaz inter duos montes, quoz una uocatur cornicem. ita q̄ tota illa ua ubi uidebantur sculpti, p quā nūc ibant, erat tota plena uarijs figuris, et dr. ma di miglior sembianza. i. apparentia secundo lathicio qua subtilius et artificiali aliuis uidebantur figurare, quia nō ante humana, sed diuina modi supra redi. co me le tombe terragne. i. sepulcra facta ī terra, quia facta ī muro ad alto nō face rent ad propositū portam signato. i. figu rato, sopra isepolti. s. mortuis, quel che eran pria. s. tulis uz sapienti uel potens p che di lor memoria sia, et ad utilitatem uiuoruz vnde dicit vnde le molte uolte sene piange. i. ploratur a respicente per la puntura de la zimenbranza. i. ex pietate et compassione recordationis, quia uenit ī mentez qui fuit, et quid nūc est, et dr che. i. que recordatio, solo apij de le calca gne, quia solū hoīes pij mouentur mem bria mortuoruū, nō impij. Et hic nō ignaz compatio facit mirabiliter ad propositū sicut eā ambulans p cimiterium uel clau strū ecclesie, uidet figuras mortuorum et considerat, q̄ nō sic est amplius homo sed uermis et puluis, pp quod si est homo bene dispositus mouetur ad compassionē et recordatiu se mortalitū. Superbus uō

obstinatus nō terretur timore uel memoria
mortis. Ista nūc poeta uidens siquas superborū
qui fuerāt tā alti et gloriosi in mundo, nūc ut
dejectos et prostratos considerans, qui fuerāt
et qui erant factus humilis, condolebat misere
humano et irreparabili superborū. et uidebat
altam gloriā eorū sub pedibus cōculcatam:.

Vedea colui che fu nobil creato
Più chaltra creatura giu del
cielo
Folgoregiādo scender da un lato.

Ista est secunda pars generalis in qua poeta do
cet uitare superbiam ponens multa memoria
da spectacula superborū. Et primo incipit a
maxima omnium superbiarum, que nūq̄ fuit pare
.s. a superbia primi angeli, qui uoluit fieri similis
altissimo. dicat ergo Vedea colui. s. lucifer um
qui primo occupauit mentis oculis eius, che fu
nobil creatopiu chaltra creatura, q̄ plus re
cepit de luce et gratia a creatore. scender qui
dal cielo folgoreggiando, cū superbia sua dā
un lato. s. ab hemispio superiori, ut plane dictū
est finali capitulo inferni. Et sic nō q̄ fuerit
scribit petrarcha in simili cāu dans remedium
contra superbiaz. fundamentū uere uirtutis e
humilitas. nec tanta claritas ulla e. quā superbia
nō obscurat. Sat ille qui clarissimus ar
chanus se ipm extollens, nō soluz obscurus. sed
princeps fieri meruit tenebrarum, ergo bene
ad summaz superbiaz, scripta e summa culpa.

Vedea briareo fitto giu dal telo
Celestial giacer dalaltra parte
Grave alla terra plo mortal gielo.
Vedea timbreo, uedea palade emarte
Armati ancora in torno al padre loro
Mirar le membra de giganti sparte.

Hic poeta describit secundum actū et effectū superbie maxime, sm figmenta poetarum. s. Briarei
maximi gigantis, q̄u uoluit expugnare regnū sum
mo ioui, sicut lucifer plumpsit contra omni
potentē deum. Ideo fulminatus est ab eo aliis gi
gantibus, de isto briareo et fabula gigantū dicti
Inferni capo. xxxio. et alibi sepe. et dictum est
quid fictio importet allegorice. Ideo nō plura
hic dicat ergo. fitto dal ciel celestiale. i. a fulmine
giacer gratie ala terra, pp magnitudinē corpo
ris, plo mortal gielo. quia mors addit corpus
gelidum, extincto calore nāli, et calor superbie erat
extinctus in eo. dalaltra parte. s. ex opposito lu
cifer, et tacta fulminatione unius gigantis,
maxime terribilis, tangit una fulminationes
ceterorū gigantū, in eodem bello gigantheo, quos
omnes Iupiter cū filys suis fulminauit, dicat q°
vedea anchora Timbreo. i. uidebā et apol
linem, qui sic dicitur a timbra insula pallade
que et minerua dicitur a marte, qui est deus
belli, et omnes dicuntur filij Iouis, armati. s. ap
olo sagittis, pallas scuto et hasta, mars oibus
armis. Intorno al padre loro. s. iouē, mirar
le membra de gigantū sparte. i. despota a ful
minibus, et sparsa per campos flegre in regi
one thesalie, ut dictū Inferni cap° xiiij°. Et
h lector uolo te notare unū, pro intelligentia
huius littere, et expositione multorū in poe
auctorū. q. q. antiqui phi, et poete, licet inde
centur ponere plures deos et deas, tñ de
ea ueritate ponebāt unū deū, qui est causa
omnium p, sed poete p tot deos et deas intelligebāt
gratias potestates, uirtutes et effectus unius dei.
Ita q. unus et idem Iupiter erat Apolo et pal
as in sapientia. Mars in potentia. Mercurius in
elloquentia. et ita de multis, quod totum
mirabiliter et clare expressit Valerius Soran
poeta latinus in duobus uersibus sic dicens.
Iupiter omnipotens regum rerumq̄ deumq̄, Progenitor
genitrixq̄ deum deus unus et omnis. ut scribit
Augustinus de ciuitate dei, de mente uatum,
Modo ad propositū, poeta nō uult aliud di
cere h nisi q. deus sua sapia et potentia
fulminauit gigantes. i. superbos plumbeis
contra eum, fecit semper facit et faciet.

Vedea menbroth apie del grā lauoro
Quasi smarito enquandar le genti
Chen sennaar cō lui superbo foro.

Hic poeta describit aliū actū et effectū superbie
.s. magni gigantis Nembroth quē describit
Inferni cap° xxxi°, a magnitudine sua, a sono
terribili eorum, ab ydiomate, nō intelligibi
li a sume quo erat ligatus. Hunc iō descri
bit eū singulariter, a superbo ope quo uoluit
ascendere celum, et effugere diuinū iudicium
Ad quod est sciendū, q. sit habetur ex libro
geneseos, et Iosepho libro antiquitatū, gigantes
fuerūt tempore diluuij, sed post diluuium
Nembroth pronepos, nec fuit gigans cor
pore magnus, uiribus fortis, qui uenatibus
obtinuit principatū, et primus cepit ipa
re gentibus iudibus, autus persuasione ab
hominibus illius temporis, coniuratū est contra
celum et ceptus opus est, in Sennaar regione
Caldee a diluuio. Huic Euchate uel Eufrate
ex quo Nembroth nō soluz felix sibi. sed etiam
deus superbe iudebatur. Hā ut fertur usq̄ hodie

umbra turris a longe uidetur ad ĩstar montis
elleuati ad nubes. Sed dei iudicio pars alta co
ruit, sed q debebat esse frenũ hoĩũ superbo
fuit ĩcatamentũ illi. Hã nembroth quod des
tructũ erat repquit sed ĩmissa confusione
linguarũ, ĩ diuersas regiones orbis cũ duĩsis
ducibus recesserunt. Sic nembroth solus ofu
sus remansit ĩ regno, uel ut aliqui uolunt
recessit ĩ persas. Ad litterã ergo dicit bedea
nembroth apte del qui laborõ .s. turris ba
bel quasi ĩmanito confusione sermonum
e riguardar legienti .s. fratres et socios che
sentiar contrata, colui .s. nembroth superbo
superbi foro. Et hic nota lector q nũq̃ credo
fuisse manus uel mirabilius opus ĩ terris
de quo mirabilia scribit Q uitius tiraõ libro
iiij°. de gestis Alexandri, dicit ei q semiram
condidit babilonez, cuius murus hũit ĩ lati
tudine xxx. pedes, ita q quadrige sine peri
culo occurrebant sibi. Altitudo fuit .L. cubito
rũ, grauitus totus operis, hũit cccc° Lxbiij°
stadia. Eufrates magnus fluuiº ĩterfluit ur
bem, cuius pons est miratus inter mirabilia
orientis. In hac urbe superbus Alexander statu
dinitus, q ĩ aliqua alia, cuius luxuria ma
xime notuit militibus suis. Hã ibi precio
pentẽ uendunt libidinẽ filiorũ, sed postea
Cyrus rex persarũ superbissimus, de quo di
ctum paulo post, flumen hũiliauit, et superba
z babiloniam domuit, quã euertit, ycro iõ
dicit, babilon metropolis caldeorũ, cuius
muri xbj. passuũ p quadrũ ab angulo ĩ
angulũ quod est stimul Lxiiij° miliã.

O niobe cõ che ochi dolenti
Vedea io te segnata ĩ su la strada
T ra sette e sette tuoi figlioli spenti.

Hic poeta describit aliũ actum et effectũ superbie
uiuius mulieris, ad quod est breuiter scẽdum
q sicut scribit Ouidius clare vº meta
morfoseos niobe, filia Tantali regis armentissimi
oĩũ, quia ex auaricia nascitur superbia, et
uxor Amphionis regis thebarũ, post ĩfelicẽ
C admũ, deuenit p superbiã tantaz ad ĩsãiaz
q spernebat latonaz deam, que dicitur fuis
se mater Apollinis et diane ut dicetur
plene capitulo huius libri et uocabat illã
coli, gloriansi et extollens se de nobili ple
quã habebat bꝝ. filios marcellos et totidẽ
fetas, sed ĩ iudicium superbie sue, omnes filij
diane iussu sagittati, ab apolline, et omnes
filie adiane ex quo ipsa conuersa dicitur
ĩ saxum. hoc forte ĩdicit, q separatis filij per
cussi sunt ab Appolline deo sapie, quia
ĩfatuati sunt, et septem filie peccasse sũt
adiana dea castitatis, quia facte sũt meretri
ces. Et certe nimis ĩtollerabilis ẽ superbia
femine cui natura dedit mollẽ carnẽ, hũile ĩge
niũ frigidã uirtutem quasi infra terminos ue
recundie pudicie et naturalitatis decet esse
contentus. Ad litteram q̃ dicit poeta ĩdignatus excla
mans O niobe fẽa iuana cõ che ochi dolenti
uedea io te quia ĩduratã erat ĩ saxum. qr .s. pro
nimio dolore ĩportauerit ĩtus signata .i. figu
rata, ĩ su la strada .i. ĩ illa ua sine comitiua tra
septe e septe tuoi figlioli spenti .i. ĩterfectos.
Et hic nota q siait scribit Aquilus libro noc
tiũ athicarũ filij Hiobes, apud aliquos poe
tas fuerũt septem malcalli et septẽ femine,
sicut apud Ouidiũ que sequitur poeta nost
apud alios tm̃ ponũtur sex, sicut apud hom
erũ xj. odisse apud alios quatuor et quatuor
apud alios tres, et tres ideo forte hec fictio ĩ
portit aliud mysteriũ q̃ dictum sit.

O psaul come ĩ sula propia spada
Q uiui parcui morto ĩ gelboe
Che poi nõ senti pioggia ne rugiada.

Hic poeta describit aliũ actum et effectũ superbie
magnificentissimi regis. Ad quod ẽ sciendũ
q sicut potest colligi ex libro regũ et Josepho
ex libro antiquitatũ. psaul fuit primus rex
Israel, gloriosus inter reges orientales sui tem
poris, qui ẽ querente patrem asinas patitur de
dedit ĩ regem populo Ebreorũ, et ĩ uigilia
at p Samuelẽ prophetam. psaul fuit alte
statue totius corpore pulcer facie felix bella
tor, qui multas uictorias obtinuit de mul
tis regibus et gentibus et magnas fecit pdas
dictatus exultatus nimis terruit terras ultio
re Egipti usq; ad littus maris rubei felix
pulcra prole filiorũ. Sed quia contra preceptũ
dñi, seruauerat Agrith rege amalachitarũ
victi prelio, reprobatus a domino mutata
fortuna ĩ contrariũ punitus fuit iussione
futurorũ, quã deus dederat illi, et aliquando
uexatus demone, et sepe perdebat exercitus.
hic superbus psaul uoluit exi ĩuidia bis oc
cidere dauid hũilez qui contulerat sibi tot
beneficia, et bis seruauerat eũ a morte, qz
posset occidere, et ĩ necessitate recurrit ad
phitonissam que suscitaret sibi Samuelez.
finaliter cũ odiosus esset deo et hoĩ, eduxit
ĩfeliciter exercitus contra philistinos hostes
apud montes gallee, cõmissa pugna, cum
uideret suos debellari, et filios suos cecidi
se mortuos, et se uulneratũ petiuit mortẽ
ab armigero suo, sed cũ ille recusaret ĩsul
uit super gladiũ, et superbũ illũ spm, mag
nanimiter deiecit ne haberet ludibrijs aduer
sariorũ suorũ, qui etiã post mortes ĩ corpo
ra seuierunt. Hã capita regis et filiorũ p
portauerunt ĩ hastis per terras eorũ, et corp
ora ĩ muris, ad tempus suspensa tenuerunt

talus est finis superborū Ad litterā ꝙ̄ poeta noster ꝺdignantē exclamat. o pl̄aut, superbisse ꝛeqū, come pareue qui figuratus ꝺua morte ꝓ̄pria spada dē te ipō ꝺterfectus ī galboe, cui tribus filys suis et dixit che poi nō sentu pioggia ne ꝛugiadā. hoc dt dauid audita morte ꝺcessi et fflioꝝ̄ maledixit montē galboe ut ros neq; pluuia caderet super eos et merito. Hā pl̄aut et si superbus magnānimus tamen fuit, qui dū pstruet finē suū nō expauit nō declinauit pugnā et uictus se peremit gladio cui magnānimitatē multipliciter cōmendat vosephus.

O folle aragne si uedea io te
Gia meça aragne trista ī su li stracti
Del opera che mal per te si fe.

Hic poeta describit aliū actū et effectū superbie mulieris. Ad quod est sciendū q̄ sicut scribit Ouidius ꝯ̄ maiorū Aragne fuit fēa textu ꝛeōsissima de colophō, iam cuitatē asie que p superbiā ausa est pferre se palladi, que dicitur dea sapie, apud quā ecos, quia huiꝰ ꝛeōsionis aduenit multas ꝛ̄ tos de nouo sicut tānitiaū et aliaꝰ pallis, ergo audita temeritate fēe, ī habitu uetule cepit monere eā benigne, ut cessaret a benignitate sua. Aragne aūt magis superbiens et ī digniā mirabatur dicti, huc palat uenit ad certamen tele seu, et siquidē ī sua tela certat laudet ꝺeōrū. Aragne uō ī sua tela artificiosa, ualde sigura quit crimina et ōuicia deorū sicut ad ultima ioue et aliorū propter quod pallas nata pallidi eā ī capite cū instrumento tele et illa ī furore se suspendit, sed pallas statim uenit eā ī uermem seu noiū, et reliquit eam sic pendentē, semper ītenden tē opi tā fragili et caduco quid subtili. Ad litterā ergo poeta īdignātiue exclamat O folle aragne. i. temeraria mulier. Ham si Niobe de qua dictus est paulo supra, cuꝫ regia nobilitatis diuisset regno et pole pollens, dānata est, turpi superbia quāto magis aragne fēa assai plebeia, que nulli ante tantū ausumuit ut non cederet diuinitati, si uedea io te qa magia magna, ne uis si tunc transmutaretur, tristā ī sua stracce. qr pallas lacerauit opus eius del opera. i. tale, che mal per te se fe. s. malo tuo et dāno tuo. Et hic nō quoꝫ q̄ ista fabula que ꝺcitur femineā et ridicula ꝙt sub se pulcerrimā allegoriā. Hā per palladem debet ꝺcelligere ubiū uere sapiē tem, per aragnē ꝯoppressā uerbosus, qui cum erat se et toto posse laborat, ut faciat aliquod subtile opus, sicut recte faciunt hodie ish moderni logica anglia. sed tale opus durat ad faciendū sicut tela Aragne subtilis nō ualet nisi ad faciēduꝫ uel capiendū muscas uolantes, et minuta ālia, ita tale opus nō ualet nisi ad capiendū iuuenes uanos, sed nō senes uere pḟantes, ergo bene finxerūt poete Araneā esse odiosā palladi, que ita ofendit et dānauit opus ei.

O roboam qi nō par che minaci
Quiui il tuo segno ma pien di sp
auento
Nel porta un carro senza chaltri
il chaci.

Hic poeta describit aliū actū et effectū superbissimi regis. Ad quod sciendū q̄ sicut legitur lib. ꝛeqū, et libro vosephi antiquitatuꝫ, Roboam filius sapientissimi Salomonis, et clementissimi dauid nepos, mortuo tpie tuenit ī terrā sabaan, ubi cōuenerat uniuersus populus israel, qui supplicauit regi, ut dignaretur alleuiare iugū, quod salomon ī posuerat eis. Roboam aūt spreto consilio seniorū, iuniorū consilio acceptato respondit superbe, q̄ minimus digitus eius erat grossior dorso patreno et q̄ si pater paruerat eos flagellis, ipse caderet eos scorpionibus, populus turbatus rebellauit sibi. Hanc x. tribus recesserunt tunc ab eo, et preficerūt sibi Ieroboam regē et adorā thesaurarius potentes tributū lapidauerunt quo audito Roboam territus ascendit subito curruꝫ et cū magna festinātia refugit ī ierusalem sedem regni sui, contra quem Sisoth rex egipti, audita sedicione, statim uenit, et uastata regione ferro et igne obsedit yrlim cū numeroso exercitu. Sed roboam ex superbissimo, factus humilissimus tuale cernens tunc ī populo recepit regē egipti ī patriā turpi sedere cui tandem cōcessit spoliare nobilē urbē et tēplum illud dictissimū salomonis. Sisoth reddens, illū paupatū reliquit sibi tributarium sic Roboam factus inuis et obscurus, ī felicater mortuus est. nichil regale secū portans nisi q̄ sepultus est cū maioribus suis, qui sine illa iniuste mortuus erat ī uita, bene ergo fleda sua superbia, ꝺ deo poeta inuisue exclamat ī eū, o roboam, cū illo roboatu tuo, qia nō par chal tuo segno. i. figura minaca quiui, ī ista uita sicut tu olim minatus es ī sichen

ma im carro nel porta / Illi Roboam / pien di
spauento / fugientes uam et timore populi /
pria chaltri li cia. qua nō expectauit ipetū. /

Mostraua ancor lo duro paumēto
Come almehon a suo madre fe caro
Parer lo suentarato adornamento. /

Hic poeta describit aliū actū et effectū superbie
uniusl mulieris. Ad cuius itelligentiā debet
breuiter considerare illud quod scriptū est
de Amphiarao. xx°. capitulo īferni, qui cū
puidisset horendā mortē suā, apud theb
as occaltauerat se ne iret ad bellū, sed ux
or eius sola conscia facti corrupta ab argia
uxore polinicis, que donauit sibi paosam
iocale, māifestauit uirū, pp quod Almeō
filius Amphiarai, pius erga patrez, īpie
mactauit matrē. de hoc at dicetur plenius
2° cap° paradisi. dicat ergo. il duro paumē
to. i. illa strata dura, qsalis est una superbe
mostraua anchora, ibi siguratū, come al
meon, filius magni anguis, fu parer ca
ro lo suentarato adornamento. i. felix mo
nile donatuz sibi a sua madre que uocata
est herifile, quā occidit t ultionē patris. Et
hic notā, q autor merito appellat illud or
namentū īfortunatuz, quia fuit primo don
atū, hermone uxori cadmi, que fuit tot
īfelicitatis i stupe, de quibus scriptum est
Inferni capitulo :xxx°. sed maxime fuit
īfortunatuz, huic herifili, que fecit unum
mou, et a filio mactari meruit. Hotā etiā
q iste actus nō uidetur tantū fuisse superbie
q auaricie, potest tamē dici, q hec mu
lier peccauit faciendo hoc ad superbā gliam. /

Mostraua come i figli sigitaro
Sopra sēnacherib dentro al tēpio
E come morto lui qui lasciaro. /

Hic poeta describit aliū actū et effectum
superbie īsanē. Ad cuius itelligentiaz ē sciē
dum, q istu historia scribitur ē libro. 3°.
regū, et p aliqpomenon libro. 2°. cuius bre
uez hec est summa, Mortuo Archam rege
israel. Ezechias filius eius optimus, cepit
regnare īyrlm, qui reduxit populū ad
cultū dei, et templū sacerdotū et regio
nū, mirabiliter ordinauit regnū suum
constituens et exponens i manu dei, et
sic prosperatus est i omnibus actionibus
suis. Senacherib rex assiriorū poten
tissimus, itrauit iudeam, uolens sibi ac
quirere regnū yslrl, et cōuertens totum
impetum belli, contra yrlm, quā Eze
chias muniebat ot apparatu murorum
armoriū et aliorū necessariorū, p̄misit nūcios suos yerlm, qui iactauerunt potētiaz
regis, superbissime populo dicentes, q Ez
echias decipiebat eos, quia deus eorū non
posset eos liberare, de manibus sui, fecit
magnā blasphemiaz i dnm deū ysrl, et
Ezechiā seruū eius, quia Ezechias et Isai
as prophā exclamauerunt usqz ad celum
et dnus misit Angelū suū, qui percussit
uirū hoiem robustū et bellatorem, et oēz
primatē exercitus. Senacherib reuersus est
cū ignominia i terrā suā, et cuz ītrasset tē
plum dei sui filii, gladius pemerit eum
et scribitur ysaie, q angelus dni ītrafe
at tentū octoginta quinqz Assiriorū, Iosep
hus nō dicit, q morbo pitauit. Sed quare
īcredule hoc nō credis, qui credis oīa lib
ris gentiliū, nōne bīnus ille superbus
qui romā supbā euertebat, et alia mag^a
faciebat ī italiā, et greciā, tandez cū misset
ad spoliandū illud famosuz templum
apollinis delphici, audit sui exercitū, terre
motū, grādine et tempestate prostrati
et ipse gladio se īterfecit. Hinc ad īraz
dicit poeta, et illud paumentū, mostraua
come i figli. qui fuerunt duo. s. Adrome
lech et Sarasar, sigitato, cū impetu supra
Senacherib. patrem suū, dentro dal tēpio.
hoc fuit ī famosa ciuitate niniue ī tem
plo dei sui, qui dicebatur nesaréth. et
come morto lui quiui ll assano, et fuge
runt ī terram Arath, et sic uide quō ira
defulminauit istū superbū blasfemuz
fortius q campanā, et exaltauit humiles
Ezechiam, de quo dicetur plenius para
diso capitulo. xx°. /

Mostraua la ruina el crudo exēpio
Che fa tamiri quādo disse a Ciro
Sanque sitasti, e io di sanque tēpio. /

Hic poeta tangit aliū actū alte superbie,
et miserabilem effectū. Ad quod sciēdū
q Cyrus ab itantia impie exposit^a opa
tui sui Astragis pie lactatus a came, nu
tritor ani sui, factus potentissimus rex
psarū Asia subiugata, et uniuerso ciuita
te potestatem suaz redacto ītulit bellum
scithis quoriū regina thamiris misit fi
lium iudicatū, contra ipm, quo debella
to et occiso regina iusta, ira fremens super
mortez unigenite filij sui, dolorē ozbita
tis nō effudit ī lacrimas, sed solacium
ulcionis. Ergo hostes recenti victoria
exultant et acquirunt pari fraude. Hinc
cōpositis insidijs i montibus truncdant
ducenta milia persarū, cū ipso rege et
caput eius, truncatuz a corpore, mandant

imeqi ī uiriī sanguine, plenus aī ista exprob
atiõe sacrarie sanquẽ, quẽ satisfi et anus
ī sta abilis semper fuisti, et sic superbiã ouz
metricez, marius femineã, fiegit et uicat
Ad litterã ergo dicat poeta illud paumen
tũ dnũ, mõstraua .s. ibi figuratuz. lãia.
.s. stragem et eadem magnã execratus, et cru
do eserñpio. i. et exemplũz crudele nõ uincã
bile, che fa tamiri regina tartarorũ, quãdo
disse a Ciro, superbissimo regi persarũ sãgue
sitisti. i. hũisti sipĩ et appetitu humãi sãn
quinis effundendũ, et ideo et io di sangue
tepio, ad sedandã sitim hic superbus cyz
rus superbã babiloniã cepit et populum
ebreũ restituit de captiuitate babilonis
de quo dicit ysaias christo meo Ciro.

Mostraua come ī rotta si fugiro
Li assiri poi che fu morto holoferne
E anco le reliquie del martiro.

Hic poeta tangit aliũ et amariũ exitũ superbie
fracte, fraude femineã. hystoria ista scribit
diffuse ī libro spãli, qui intitulatur Iudich, au
stimaz attingã breuissime, quia est notissi
ma uulgo. Erit ergo sciendũ, q Habuchodo
nasor potentissimus rex assiriorũ, auus
regni medos fuit magna Hinniue ī tãtam
superbiaz laudita ellatus est, q uolens solus
dia deus ī terris, constituit Holoferne prima
pez milicie sue ut omnez trã suo subiuga
ret impio, qui multas gentes et nationes
ui et terrore subiicat sibi, uastans et spoliãs
terras et prouincias. Sed filii israel territi exem
plo aliorũ munierũt fortilicia sua, et oc
cupauerunt ipsos montiũ iplorãtes auxi
lium dñi cũ magna humilitate. Holofernes
hoc audito, exarsit ī irã, et cũ furore dixit
execratus contra bethuliã ciuitatez, ī mõtib
sitaz, et primauit eaz omni aqua, cũ ait ca
tis extrema cogeret bethulianos, ad dedi
nez de consilio Oziesacerdotis deliberauerũt
expectare .v. dies. Tunc Iudich uidua mu
lier formosissima et ditissima, que erat
honeste uite et bone fame, exornans se
omni cultu, cuius decore deus ampliauit,
qua nõ ex libidine, sed uirtute cõposito
ista pendebat, exiuit ad hostes, cũ una sola
ancilla sua, et ducta ad Holoferne fingit
finxit se recessisse ī extrema necessitate, ut
consuleret sue saluti, et doceret modum
capiendi ciuitatis, admiscens falsa ueris
magnis adulationibus cepit Holofernem.
sed multo fortius pulchritudine sua stetit
aut per iiij.or dies ibi simulans se uacare
orationibus sim lege suam. Holofernes autem
ardens eius amore, uno sero ī conuiuio ma
gno, cũ bibisset plus q unq. Iudich ingressa
est

eũ sepultum somno et uino et caput illius ab
scissum portauit ad suos, quo de consilio
eius populi ī muro ciuitatis bethuliã erupiunt
et exercitũ facialiter debellarunt iã ptimore
fugiente. Ozias aũt misit lras, p omnes ci
uitates ysr'l, et persecuti sunt eos, per oĩa
terminia montiũ. Et Ioachim summus ponti
fex, ī yrlem uenit bethuliã, ad uidendum
Iudich, quã exaltauit et benedixit super
omnes mulieres. Ex his patet, quõ ītollerãda
superbia, confusa est p manus hũilime
mulieris. Ad lrãm ergo dicat poeta, et illud
paumentum, mostratur ibi figuratũ, come
li assiri si fugino ī rotta, qua fit dicatur ī
littera, ita conterriti sunt, ut nullus lo
queretur cũ proximo suo poi che fo morto
Holoferne, et sepultus ī sanguine suo, et dicat
et anco. i. etiã õndebat, le reliquie del mar
tiro. s. occisionem militũ suorum et lacerum
fugaz. erant eĩ Centũ. xx. milia peditum
et equitũ. xxv.ti sibi et predas magnas
nã omnes dictas sunt spolyss, benedicta
ergo Iudich castitatis exemplum, que de in
uicto et īsuperabili punape tam magnam
miter triũphauit.

Vedea Troia ī cenere e ī caverne
Ilion come te basso e vile
Mostraua il segno che li si discerne.

Hic ultimo poeta posuit regẽ Priamũ, mem
orabile exemplũ fortune taz misabile q tri
ste spectaculum oĩbus superborum. Ipse quidẽ
antiquo sanguine dardani, generosus uxore
felix, prole inclitus. Nam ex hecaba xbmp
filios utriusq sexus, suscepit, ex cõiugio
xxxj regno opulentissimo clarus ut exione
sororis dedecus, abholeret helena p paridem
rapta, audit superbã ciuitatem ilion per
decẽnium ab hostibus obsideri hectore opti
mũ uirũ troianorũ ab achille raptam, et
troilũ alterũ hectorem eiusdem manu p
emptum, et post paridis et aliorũ necem
patriã captã audit ardentem uirus et mulie
bria captiuata. Et ipse tandez more uic
time mactatus ad aram senex infelix, supp
plex aĩam manu pri misere efflauit. Ad
litterã ergo poeta tangit summã regni et re
galis ciuitatis priami, ut per hoc õndant
maiorez infelicitatem, quia rex simul ciz
regno ccadit, dicat ergo Vedea Troya, figu
ratiz ī illo paumẽto, ī cenere et ī caverne
propter multas terras euersas, et apostro
phat ad ciuitatem sedem regni, dicens
cũ admiratione, Oylion, altum et superz
biz, come il segno che li si discerne. i. fi
gura que cernitur ibi ī mura. mostraua te
basso e vile. et ñ nota lector, q illud fuit

Ciuitas Troye et nō arx sicut cōis error ē multo-
rū sicut potest probari testimoīo illustriū hysto
ricorū. Scribit ēi scribit Titus Liuius. Lucius
Scipio dictus Asiaticus ēi consul romanus ēi
Scipione Affricano fratre suo gerebat bellū con
tra Anthiocū regē asie puenit ēi exercitu
ad ylion postq̄ castra et campus subiecta ci
uitati ingressus urbem et arcem fecit sacrificiū
Minerue que potissime celebratur ibi pferēs
i omībus rebus et sermōibus dicens se asseru
romanos ex illius originē hūisse. hoc idem scribit
Troqus pompeius rhetor. dicit ēi Liuius q̄ Scip.
io ante q̄ perueniret ad ylion primo uenerit
dardaniā ciuitatē que ut credo hodie dicitur
dardanellū, que ciuitas uenit sibi obuiā ex
Leticia, pretereā achilis multas terras cepit
ītra Troyā, et euenit ante q̄ perueniret ad
ylion sicut thebem Lesbiam et alias sicut scri-
bit homerus i hiliade. preterea quō hercules
ēi una nau cepisset magnā troyā, aut quō
priamus i tā breui tempore rehedificasset tro
yam. Troya ergo fuit prouincia i asia mino
re pauca, sed fertilis amena plena gentibus.
qualis paulo ante erat romādiola i Italia cū
erat i flore. sepe tamen capitur ab auctoribus
illiū pro troya et troya pro illio. Vel oportet
te dicere, q̄ illio illiū, etiā euenit crudeliter
finibus mutamur, quā antiquā rome pōtes
cede et īcendio finaliter deleuit, ut dicit Au
gust. f. 3°. de Ciuitate dei.

Qual di pēnel fu maestro odi stille
Che ti trahesse lombre etratte chiui
Mirar farieno uno īgegno sotile.
Morti li morti, ei uiui parien uiui
Hō iude me di me chi iudel uero
Quātio calcai fin che chinato giui.
Or superbite, enia col uiso altero
Figlioli deua, enō chinate i uiolto
Siche uechiate il uostro mal sētiero.

Hic poeta peraudit breuiter exemplis notabi-
libus quorūdam superborū, cōmendat magis-
terii et artificiū, dicterii figurarii, unde pōtat
ēi admiratione qual fo maestro di penello
o di stille. q.d. quis fuit unq̄ tam excellus
pictor uel designator excellens. q.d. nullus, ch
iritraesse li umbre. i. figurat, ei tratti chiui
mirar faceno uno īgegno sotile. sicut ape-
lles zeuxis fidie et siliūz pictorūz, qui nesci-
ent attingere excellentiz tante artis, quod
confirmat dicens. Li morti pareā morti
ei uiui paream uiui. ita erat propius sicut assi
dicat plinius. q̄ equus unus uisa equa imitā
dedit, et ℔ dico notam oculis. unde dicat. chi
iude il uero, sicut utroliusl, nō iude me. i.
meliusl, di me. q.d. optime uidi ueritatem,
quanto io calcai. i. toto spacio me, fin che
chinato giui. i. donec iui ēi usu ad terram
respicerē illas figuras. Et ultimo poeta
digne exclamat contra duriciē superborum
qui nolunt considerare ista exempla, ad
purgationem superbie dns, o figlioli deua. i.
o miseri hoīes de muliere nati, or superbite
Lo fronice. q.d. superbire nō debetis, cuia col
uiso altero. i. cū capite elleuato ad sidera,
aut debetis respicere terrā de qua estis, e nō
chinati il uolto, fronice. q.d. īclinare deber
etis, sicut ego nūc fea, siche uegiate il uo
malo sentiero. i. uiā uitiosam quaz nunc
descripsi, continentez i textu superborū. Et
hic nō lector q̄ dantes dedit hic cōpendio
sam doctrinā circa superbiā euitandam.
sed si uelis copiosam materiā uide luculen
tissimū speculū, quo poterit clarius et ple
nius speculari s. libriū de casibus uirorum
illustriuz, quē elegantes edidit bocatius
de certaldo uir humilimus hoīz.

Poi era gia uer noi del monte
uolto
E del camin del sole assai piu spesso
Che nō stimaua lāto nō saolto.
Quando colui che sempr̄ īanzi ateso
Andaua comīcao, driça la testa
Hō ne piu tempo da gir si sospeso.
Vedi cola umangelo chessa presta
Fuenir uerso noi. uedi che torna
Dal seruigio del di lancella sesta.

Ista est Tertia et ultima pars generalis, ī qua
poeta noster describit unū angelū q̄ mūdat
ipm ab isto primo uitio superbie, et dirigit
eum ad scandū cirqulū, ī quo punitur inui
dia. Et primo ondit quomō Virgilius, ī
uitauerit eū ad uidendum angelū, quia iā
multū temporis et loa, trāsierat ī illa isp
ectione figurarū. Unde dicat. poi era gia
per noi del monte uolto, quia iā pertransier
amus ad finez primi circuli superborum,
e del camin del sole assay piu spesso. quia

iam transiuerat sexta hora diei ut statim dicetur de utroq; che nō sapeua layo nō sao
lto .i. ligatus circa speculationes illaruz figuraruz, qua ita attente notauerat illas, qs
nō pezpenderat de loco uel de tpre, quādo
coluī. s. uirgilius, che sempre andaua at
taso .i. attente, īma comincao, siple dicē
michi, driaa la testa, quaz tenuista huc
usq; īclinataz ad terraz, qua nō ce tempo
da ir piu si sospeso, circa consideratio
nez predictoruz, et ecce qr non, uedi q̄lla
un angelo ī alto chesa presta pz uenir
uerso nōy. Et hic nota conuenientez ficti
onem, siait eiz ī inferno, ponit angelos
malos ministros poetas penaruī uolentes
sibi ī pedire itroytum aradoruī. Ita nūc eī.
ponit angelos bonos ministros gratiaruz
īmittāt ipos ad purgationē uiaoruī. Et
tangit tempus dicens uedi che lanalla
sesta .i. hora que seruit diei, torna dal seru
iso del dì, quia functi est seruitio suo et
officio .q. d. hora sexta 2° diei transacta et
septima incipit.

Di zuerença il uiso eli atti adorna
Si che dilletti lonuuarci ī suso
Pensa che questo mai nō raggiorna.
Jo era ben del suo āmonir uiso
Pur di nō pder tēpo, si chen quella
Materia nō potea parlarmi chiuso.

Hic poeta ondit quō virgilius preceperit,
ut ipse prepararet se, ad dīone recipiendum
tā nobiles hospites vñ dicat, et ille virgilius
dixit, di zuerença il uiso eli atti adorna
.i. speculationem ītellectualez, et actionē
realem, ut reuerenter admittat q̄z uēi-
entem, et reddit cām. si dilecti lu lonu
uara suso. s. ad sm aradiuz superiorem
uso. Et ut reddat ipm promptiorez ad
monet ipm, circa brevitatē temporis
utilius dispensandi dns, pensa ché q̄sto
may nō raggiorna .i. retrocedit, cuius ām
medietas transiuit, erat eī tunc eqnoctiū.
Et subdit quō statiz percepit eius persu
asionez dns, Jo era ben del suo āmoniz
uso. s. pur di nō perdere tempo. quia
frequentissime virgilius hoc facere voleb
at, siait pulchre vñsiz est sepe ī inferno
et purgatorio, ideo nō oportet ampliꝰ re
plicare, vnde dicat, sichen quella materia,
breuitatis tpis, q̄n dixit, pensa non
potraqmi parlar chiuso. quia uti bene
placebat michi, siait sibi nō perdere
tempus, statis ergo dictū erat, de ītelici
fine eoruī, siue aliorū superboruī, ideo tempus
erat mūdandi propriā superbiā, et ecce tno
dum.

A noi uenia la creatura bella
Bianchо uestito, e nela faccia quale
Par tremolando matutina stella.
Le braccia aperse eīdi aperse lale
Disse. uenite, qui son pīsso igradi
E agieuole mente omai si sale.
A questo īuito uēgnon molti radi
O gente humana puolar su nati
Poche apoco uento cossi cadi.
Me nocca oue la roccia era tagliata
Quiui mi batea lali per la fronte
Poi mi promise secura landata.

Hic poeta describit Angelū uēientez ad pur-
gatoriū eius, q̄ntū ad habitū, et quātuz ad
actū dns, A noi uenia la creatura bella.
.s. angelus qui plus habet de similitudi-
ne pulcritudinis creatoris, ceteris creaturis
et tangit illius puritatem dns, bianco
uestito? ut iā dixit .2°. capitulo huius
libri, et tangit luaditatez dns, e nella fac
cia tale .i. tām splendidus, qual matuti-
na stella par tremolando .s. ueruz que
et luadissima aliaruz stellaruz, quando
precedit solem de mane ī oriente, et uo
catur lucifer, siaut dictū est primo caplo
purgatorij. Et nota qp primū angelum
quez uidit, assimilauit marte ī splendo
re flāmanti, sicū uō assimilat uenere,
que est clarior et pulchrior marte, et ui-
detur maior marte, ideo quia uidebat
illū alongo, assimilauit marti. istiz uō
uidebat de prope, ideo eū assimilauit
uenere, fecerat etiz uisuz acutiorez, quia
iā multa uiderat de regno isto, et purga
uerat primū uiaū pessimū. Et ostēdit
quid fecerit angelus erga se dns, le bra
de aperse, siaut recte facit dnus gratiosē
dus, quando recepit seruū redeūtez ad
grām, post recessum et fallū suū, ideo
dicat, et uidi aperse le ale, et disse uēite
audactez, qui son presso igradi .s. secūde
scale, que ducat ad sm aradiuz et dicat,
qp melius est, e agieuolemēte omay se sa
le .i. facilitez ascenditur amundo ad celos

arcalos quia erat leuel exonerato grauissimo
pondere superbie. Superbia ei auferat deum
inuidia proximū. ira se ipm. Et exclamat
poeta dolenter ex hoc, molto radi. i. ualde
paua, uegno aquesto ītuito, qua pauci ssi
mi habilitant se et disponunt ad recapiē
dam quā, per purgationem, que semper
apta fuit est parata ad recapiendū hoīes
ideo ponit, o gente humana per uolar fu
nata. i. ad hunc finez, ut per uirtutez sua
al tibi additus ad celū, ubi securus perfecta
beatitudine, sicut iam pulchre auctor dix
supra. capō .xo. circa finē ubi dixit, nati a
formar langelica farfalla, per che ha poco
uento, surpte q̄le, et uane prosputatis, cosi
radi, ab altitudine tua, et ponit effectum
huius benigne īmutationis dicens, me
nocca, ille angelus uolans ante nos, oue
la rocca. i. ripa, era tagliata, ī modum sca
larum, quum me bathes Tale per la fronte.
i. abrasit primum peccatum, quo facto, poi
me promisi sicura laudata, qua dixit ita
securo, et ītrate sm circulum īuidie, que est
alia filia superbie, qua īpossibile, quin
superbus ītrideat.

Come arman destra p salir al mōte
Doue siede la chiesa che sogiogha
La ben quidata sopra rubaconte.
Si rompe del montar lardita soga
P le scalee chessi fero adetade
Chera siano il quatno ela dogha.
Cossi salenta la ripa che cade
Quum ben ratta dal altro grone
Ma quīa e quindi laltra pietra
rade.

Hic poeta describit ipm ascensum, ad sm
arcalū, p una compationē domestica prie
sue. Ad cuius ītelligentiam, debet primo
scire, q ī ciuitate Florentie ultra arnū, ex
menia eundo uersus Arcū, est una Ec
clesia sancti miniati īmonte, satis pulcra
et deuota, modo ī ascensu ipius ecclesie
qua uia erat alta, et repens nimis facta
sunt olim quidā gradus lapidei, ī modū
scalarum, quasi a radice montis usq ad in
troytū ipius ecclesie, ut sic habilius et fa
cilius possent ascendere uiri et mulieres
euntes ad eccl'am pro īdulgentia. Ad pro
positum dicat ergo poeta, q ille ascensus
ad secundū arculū purgationis, erat simili ish
nūc ordina lutterā et construe sic, La ripa ch
cade dalaltro giorno. s. ascendo, ben ratta
ise cosi salenta. i. efficatur planior et facilior,
quiui. i. ipso ascensu et dicat, ma quina
e quindi, a destra essinistra, laltra preda
zade. uult dicere q utraq; sponda montis
alatere scale, nō est adhibilis nec sensibilis
redi nūc supra, come lardita soga del mōtar.
i. ardui ascensus, se ruppe. i. splanata fuit
p le scalee. i. gradus stellatus l scalarū, che
se fero ad etatē. s. meliori q̄ nūc sit, qua
florentini erant tunc legatores. unde dicat
chera siano il quaterno ela dogha, quater
nus quidez erat securus, quia nūduz mer
catores capant lacerare cartā de quaterno
rationū, et cancelare postea, sicut sepe fit
hodie, ut de registro cōis fiunt laceratum
solū tempore auctoris et dicat. La dogha
qua de stario florentie, fiunt extracta,
una dogha, ut habebis clare paradisi xxiio.
et hoc q dico, a man destra p salir al mōte
extra terrā, doue siede. i. ī quo monte si
tuata, la chiesia. s. sancti miniati supe
minens florentia fiunt extracta una dōga.
Et hic est sciendū, q miniatus dicitur
fuisse filius regis armenie, qui uenies
romā gratia deuotionis rediit se ad
ipsū locum, ubi tunc erat silua solitaria,
quez deaus Impator fieri decolari, deīde
facta est ibi Ecclesia parua ad honorem
et post tempus fuit facta maior et
pulcrior a florentinis, qui uisitabant
illam ex deuotione, ideo dicat, che sogio
ga. i. que ecclesia habet sub se ī plantae,
la ben quidata. s. florentia, et lo proice
.q.d. male rectaz et peius ductaz, sopra
rubaconte, pons est supra arnum per
quez itur ad dictā Ecclesiam, qui sic
denōiatus fuit, ab uno potestate flore
tie qui nocatus est rubaconte, et fuit no
bilis miles de mediolano, de illis de
mandello, cuius tempore factus fuit h
pons Mcco. Et nota ōntiaz dicti opatio
propue facit ad pns propositū, quia
cū exeunte de florentia, terra superbie
ascensum montez, pro īdulgentia pecca
torū, īuenunt ascensū mirabilez, p ora
dus lapideos, ita recte nō īuoluntes ut
dantes florentinus exeuntes de circulo
superbie, ascensum alū arculū altiorez
pro purgatione inuenerunt ascensum in
modum scalarum.

Noi uolgiendo iui le nostre psone
Beati pauperes spiritual uoca
Cantaro si che nol diria sm̄ōe.

Hai quanto son duerse quelle foa
De linfernali che quuu p canta
Sentra ela qui plamenti feroci .1.
Hic poeta describit letitiā quā fecerūt āie pmi
orauli de purgatione superbie facta ī eo ab ang
elo qua cepērūt oēs dulcissime cantare vñ
dicat e uoa . s. illorū superborū cantatiō si .1.
tam dulciter, chel nol direi sermone .1. nō pos
sit explicarē sermone uulgentuli, et dixerunt
cantando, beati pauperes spū, qm ipoꝝ est
regnū celorū . beati mites, qm ipi possidebūt
trām . beati qui lugent, qm ipsi consolabūtur .
beati misericordes, qm ipsi misericordiā conse
quentur. Beati mundo corde, qm ipi deum
uidebunt beati qui persecutionez patiūtur,
pp iustitiā, qm ipsoꝝ est regnū celorum .
Sic ergo uidens, quō hec ūba, cōueniunt ihū
qui hīē purgantur, auuto superbie . Et dico cā
tauerunt hoy uolgiendo uū le nostre psone
.1. dū dueztzemus ad ascensuz secūdi orauli
et cōmendat istū cantū p differentiā ad plā
ctum īfernalem dicens, hai . q.d. dolenter re
ffero qnto, quelle uoce . s. exultentiū ī purga
torio, son duerse dale īfernali, et ecce quō
differunt che qui . s. ī purgatorio, sintra p
canti . sicut iam patuit supra ī introytū
primo quia cantatū fuit . Te deū laudamus
et hic nūc et alibi sepe ut patuit ī processu .
elaqu . s. īfernū ītratur p lamenti feroo . sic
patuit qī primo ītroytū infernī, aīe blasse
mabāt deū nāz et fortunā suā . Et charon
clamauit querelanter contra poetā uiuuz,
et Cerbeus ferocter Latrauit, sic pluto sic
ceteri custodes infernī, ut de barbaricis nib
dicam qui tā beshaliter pullabat tubetaz.
Et hic nota qꝝ hoc totū est uerbū moraliter
qr quia ītrat penitentiam uolentesue in
trat cū gaudio mentis ex deuotione purgata
consīā? Qui uō intrat penā que ut plurī
mū necāo sequitur ad culpam, ītrat cum
planctu et querela, quia quilibet sub pluuia
.1. multiplicia passione dōlet et clamat hux
uiosus etiz iuenit ad ruinā uenti ita prodi
gus et auarus qui tam acerbe contēdunt
inter se, ita qui buliunt ī sanguīe et qui
adurzuntur aflāmis et ita de ceteris .,

Gia montauam su per li scaglion sacti
Et esser mi parea tropo piu leue
Che p lo pian nō mi parea dauāti .
O ndio, maestro di qual cosa greue
Leuata se dāme . ch nulla quasi

Pme fatica andando si uceue:
Rispuose, quando .1. P. ch so rimasi
A ncor nel uolto tuo pssō ch sinti
Serāno come lun del tuto rasi .
Fier li tuo pie dal buon uoler si
uinti
Che nō pur nō fatticha sentirāmo
Ma fie dilletto lor esser si pinti .,
hic poeta describit effectū uentilationis facte
ab angelo, qua statiz factus est Iouis Leuis
ideo pcht a uinqlio cām sue alenationis,
et ille assignat duezaz cauſaz, vnde dicat .
qia montauam . s. ad scādū orauli, sū p
le scalion sancta .1. per graduſ scamde
scale que ducat ad penitentiā alteruꝝ
uiaj, et sic reddat purgatū sanctū, et esser
mi parea tropo piu leue . et sic erat in
rei ueritate, quia deposuerat graue saxū
superbie, che nō mi parea dauanti p lo pia
nō . 1. paulo ante p planiciaz īsule, ante q
puenirem ad montez et dicat . O nde . sup
le petuu maestro . o uinqli, di qual cosa
greue se leuata darme che quasi nulla fa
tiqa zecaue per me andādo, itelligas rel
peetue . Et ponit rez ponsionez uinqli, q
assignat cām et pollicetur meliorem spez
bñ dicat, zis puose quando .1. p. che son
zimasi ācor nel uolto tuo .1. aiz tex pec
cata mortalia īsignita ī fronte tua, pessō
che sinti .1. quasi mortua iā mortificata
zadice superbie, de qua alimentū trahēb
ant . serāno del tutto zasi .1. abolita, come
lun . s. P. 1. peccatuz superbie, est oio abra
sum ab ala angeli fen li tuoi pe .1. affec
tiones, si mutti dal bon uoler . q.d. ita cō
ualescat uirtus che nō pur nō sentirāmo
fatica, sicut nō, ma fia dilletto lor, 1. sed
potius eis erit delectabile ipsis pedibus
esser son pinti .1. impelli a bona uolūtate .,

Allor feccio come color che uāno
Cō cosa ī capo nō da lor saputa
Se nō che i cēni altrui sospican fāno .
Perche lamano ad accertar sauuta
E cercha e truoua, e quel officio adēpie
Che nō si puo fornir p la ueduta .

E cole dita de la destra sempie
T rouai pur sei le lettere chencise
Q uel dele chiaui arme soura le tẽpie
A che quardãdo il mio duca sorise.

hic poeta ostendit qualiter certificauerit se per tactus de eo de quo nõ poterat certificari per uisus, quia .H. nõ poterat eã oculis uidere sibi frontes, ideo eã manu tentauit scire hoc. dicat ergo. allor feccio assai, come color che uano cõ cosa ĩ capo uoy dalor saputta, quia ab alio apposita, seno che tẽne altruy suspicar fano quia uidet illos p alios p nutus et signa dicere sẽ intr se p che la mano da cercare saiuta, quia extenditur ad caput e cerca e troua, rem dubitatã, e quello officio adempie che non se po fornir p la ueduta. Et hic nota q aliqua sunt abiecta propria quorũdã sensuũ sicut uisus iudicat de colore gustus, de sapore olfatus de odore. Aliqua uõ sunt que discernũtur p plures sensus sicut numer figura quantitas. Vnde homo potest aliquis cognoscere .x. soldos, quos habet ĩ manu, etiam si nõ uideat, et ita fiunt ĩ proposito. Vnde dicat. e cõ le ditte de la dextra sempre trouai pur sei le lettere. s. p. chen ase quel dele chiaui. s. angelus portarius qui tenet claues purgatorij, arme soura le tempie. cũ suo chiaro lucentissimo. Et concludit mãz, et claudit Capitulũ dns. Ach quardando il mio duca sorise, gratulando quia placuit sibi factum :.

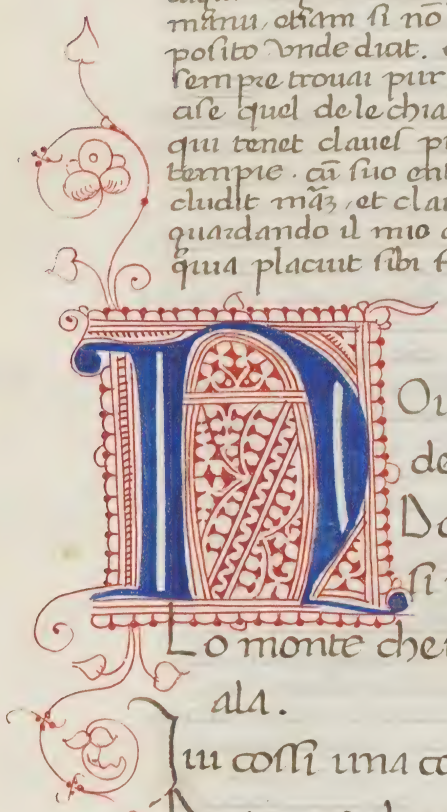

O i eramo al sõmo
de la scala
D oue seconda mẽte
si rilega
L o monte che salendo altrui dismala.
T ui cossi una cornice lega
D intorno il poggio come la pmaia
S e nõ che larco suo piu tosto piega.

Postq ĩ superiori capitulo proxime precedenti poeta noster docuit refrenare superbiam multiplicem et finiuit tractatũ superbie. Hic inter agit et tractat de ĩuidia que purgatur ĩ 2 cerchio. Et totũ pns Capl'm diuiditur ĩ tres partes gnales. In prima quarũ poeta describit subtiliter uiam istius secundi cerchi et docet pcauere ĩuidiam p exempla dilectionis et caritatis grauiantia illi. In .2. describit penã et purgationes ĩuidoz ĩ gnãli ibi. ma ficta. In 3ª et ultima describit unũ s'pm ĩ spiali cuius mens ĩuita crepabat ĩuidia ibi. ami pareti. Ad primũ ueniens dico, q poeta describit locũ disticiasse suus sed primo premittat continuationez more suo quia in fine capituli pcedentis descripserat ascensum ad secundũ cerchiz ideo hic continuatiue ondit, q iam ad finez illius ascensus dicat q. Hoy eramo al sũmo de la scala. s. secunde pscripte, doue si rilega .i. retinetur et reliquitur lo monte. s. purgatorij, che dismala .i. purgata malo .i. peccato. altrui. sicut ĩ morbis corpo ris generatur ex corruptione humorũ, ita morbus aĩ ex corruptione uitiorũ et dicat salendo quia gradatz ascendendo purgantur ĩ isto mũdo singula peccata. Et continuo describit istam 2 uiaz tangens quietantiã et differentiã quã habet aĩ prima dicens iii. ĩ illo 2 cerchi. una cornice, una exterior, cossi lega .i. ligat et circũdat il poggio .i. montez dentorno come la pmaia, ubi sunt superbi et dicat, se nõ ch laco suo. i. saltio q quus eius piu tosto piega quia uidetur q mons sit ibi arctior, et tam uidetur q sit semp amplior, ut iã alibi dictũ est, uel uult dicere q cerchius iste est breuior licet mons sit latior, ymo cerchius sit plãior quia nõ erat arduus a principio, sicut primus et sic erat facilior.

O mbra nõ lie ne segno chesi paia
P arsi la zipa, e parsi la uia schietta
C on luuido color dela petraia.
S e qui p domandar gente saspetta.
R agionaual pocta, io temo forse
C he troppo aura dindugio nra elletta.

hic poeta describit ipaz uiaz a circũstancijs suis ostendens eius dificultatem a pcedere. Vnde dicat. Ombra nõ lie. i. aĩa que ibi pũitur ĩ uia, sicut ĩ prima ua fuit superbi ne segno chesi paia, nõ figura uel ymago apparens ibi scalpta, sicut apparebat ĩ pma uia, que erat ita mirabiliter laborata sed solum, parsi la uia schietta. i. sola sine aliq spiali signo solũmõ aĩ mali colore unde col luuido color di la petraia, qua illa strata erat facta ex lapide luuido. Et hic nota q sub ista archificiosa fictione, auctor dat subtiliter ĩtelligi q uitiũ superbie est maĩfestissiuz

et reddit se notissimū p multa signa .uiuum
nō ∫ muidie est occultissimū, sed manifestatur
aliqñ ī colore luuido, sicut apparet de facto
q̄ uirtus uidens uel audiens frahitur q̄dam
uel horore uariat colorem et respergitur
luuore, siat dicat de se unus spūs ī ēaplo
sequenti et subdit q̄ ex hoc uirgilius non
poterat spare de diuigente eos ī uiā rectam
unde dicat, il poeta ∫. magnus, rationauit
mecū uel secuz io temo che nostra elettā .i.
electio mie, diua forsi troppo dubitosa, et sic
timebat perdere tempus inutiliter, quo nichil
erat molestius sibi, sequi ∫uspecta. ∫. a nob
gente per domandar de itinere. Et hic nō
q̄ poeta pro tanto hoc dicat, q̄ īuidi qui
punitūtur ī isto cerculo, erant multū intra
uiaz longe ab isto iniao et ītroitu p milia
re, nec ibant uelociter uel lente, siat su
perius, qui docuerant eos primā uiaz, et ha
bebant oculos clausos.¶

Poi fisamente al sole li occhi porse

Fecie dal destro lato al muouer cētro

E la sinistra parte di se torse.¶

hic poeta ondit quō uirgilius nō ibi reprie
consilliū humanū recepit ad auxilium
diuinū, quo dirigeretur ī uiā rectā, ad in
uestigandā occultā mātz īuidorum, unde
dicat et ille uirgilius, poi porse li occhi. ∫.
ītellectuales fisamente al sole, ut oraret
et intelligē ad solem uisibile, qui ē deus
et ecce quōmō uoluit se, fece centro dal
destro lato a mouer, uult dicere q̄ ubi p
mo ibat ad dextram montis, retinuit se
circulariter super pede dextro ad sinistrā
uersus orientem, unde dicat e la sinistra
parte di se torse, circa illud centruz dex
tre, quia ∫. cū sinistro pede, uoluendo
se fecit circūferentiā dicto centro. Et uult
dicere subtiliter q̄ dixerit cor suū, quod
stat a sinistra uersus solem .i. deū, ad ī
plorandam grām. Et hic nō q̄ poeta
noster nō poterat ītrare istū uiaz cū auxi
lio uirgilij .i. rōnis, sed auxilio grahe cohō
pantis sine qua nō potuisset tractare de
isto uitio magis q̄ ī ∫nferno, ubi nichil
dixerat de eo quia ille nō est locus grahe
ubi possit hū plena cognitio et distincto
peccatorū, que habetur ī purgatorio.¶

O dolce lume achui fidanza io entro

Pro nuouo camin tu mi conduci

Dicea come condur si uuol quin

centro.

Tu scaldi il mondo, tu souresso luci

S altra regione ī cōtrario nō ponta

Esser dien sēp li tuoi ragi duci.¶

hic poeta ponit deuotā oīonem uirgilij ad
solem dīm, at ille uirgilius, dicea o dolce lu
me, lumē solus est ipsa grā dei, que illumi
nat omnē hoiem uenientez ī hunc mūduz,
nau fidantia entro, quia ∫. fidenter spat
ī grātia dei, qui habilitat se ad illā recipi
endam p penitentiaz, p lo nouo camin
.i. uiā inuidie, cuius materiaz dispono
nouiter describere, tu ne condua, ex quo
nō habemus hic aliquem ducez, come
conduir se uol quīcentro. ∫. ītra istum
sim circulum. Et ne sua petitio uideatur
uana, ondit q̄ merito debeat spare q̄ ducū
dicens, tu scaldi il mondo, trimq̄ lāpas
indeficiens, tu sourresso lui, oīa illumi-
nans, et ideo, li tuoi ragi den sempre
esser dua. oīuz itinerantiū p ormhem
calem, saluo sultra region ī contrario no
ponti. Et est pulcerrima methafora,
siat enī sol sensibilis, semp illuminat
mūdum, et tamen itердū nubes et nebu
la eripit, nobis conspectū eius. Sta Lux
diuine grahe, semp illuminat nos, nisi
tenebra peccati priuet nos illa. Sz ante
q̄ ulterius procedaz lector uolo p̄mittere
quesitionem difficilimā, que oritur hic,
quia ∫. poeta noster, tam seriose et
arioste hic ptractat de inuidia, de cuius
pena nullaz mentionez, sicut ī inferno,
nec minus uidetur dubitandū de uana
gl̄ia, de qua egregie iam tractauit hic,
et ī inferno uidetur oīo pterisse. Ad
cuius forsi nodi dissolutionē est sciēdū
l̄ dicendū q̄ poeta potest dia punisse
inuidiā et īanez gl̄iam, ī inferno sed
īplicite et occulte. Considerauit ei, q̄
ista duo uicia, licet uideantur diuersa
et hīe diuersos effectus a superbia, tamen
ambo sint ab uno stipite, et magis ad
herentia matri q̄ cetera, nec tū superba
et dilligens mr̄ potest ex aliqua parte
se continere, quin hab duas filias sep
secū trahat. ∫n purgatorio nō de hoc
tractat explicite et apte, quia duplicem
huit respectū, sm dīm diuersa loca, hō
ei positus ī inferno .i. ī statu uitiorum
nō cognoscat, nec discernit peccata n
ī coī, et ī confuso, sicut ī materia pnti.
dicat aliqñ superbus, bene cognosco uitiū
meū, bene sco q̄ sum superbus, sed nō
dicat, sum īuidus, sum gloriosus, sum te
merarius, et ita de aliis filiabus superbie.
Sed positus ī purgatorio .i. ī statu peni
tentie, discernit et luminat, tā prima -

palia q̄ accessoria, et de singulis dolet, et penitentiaz sicut etiā potest uidere, qī in inferno tractauit ī uno capitulo de auaritiā prodigalitate nāmdiā et accidia ī generali, et oppendi ose, nō nōiando ī spiali aliquē auarū, prodiguz uolum et accidiosum. In purgatorio nō tractat de singulis distincte diffuse et de singulis facies nō unū capitulū sz plura, et ī singulis nōiatim notans aliqu os talu uitio. Sed hic statim subortur dubitatio, que nō uidetur habere minus difficultatis. hic enī obiicet aliquis et merito si poeta ī purgatorio magis minute exq uit et discutit peccata, qre ergo ī purgatorio nō punit et purgat tot spetes uoluntariū et fraudiz, quas tanta arte et studio describit et distinguit ī inferno. Haz ī toto purgatorio, nisi blasfemiz dicat, de sperantibus desperantibus, et extra māz agentibus similiter nec adulatoribz simoniacis diuinatoribus, sisimatis, falsatiz proditoribus, de quibus singulariz tractat ī inferno, dicendū breuiter, ut m uidet q hic diligens tractator ī purgatorio tractat diligenter, de vij. peccatis principalibus eoz, maxime qui peccauerunt p ī continentiam, quia de talibus ueritur mlt qui ueniunt ad purgatoriū et penitentiam ī uita uel ī morte, sed illi q peccāt p malicia, raro ueniunt ad purgatoriū ī uita uel ī morte. Ideo de talibz uoluit facere tractatū p se, sicut fecerat ī Inferno.

Quanto di qua p un migliaro si
conta
tanto di la crauan noi qui ui
Cō poco tempo p la uoglia pronta.
E uerso noi uolar furon sentiti
Non p o uisti spiriti parlando
Ala mensa damor cortese inuiti.

Hinc poeta ondit, quō precatio virgilij uisa statiz fuerit exaudita, quia ītendebat iter, et quedā uocē uolantē p aerem ī occursum eoz mouebant ut p̄cauerēt inuidiā, p exempla dilectionis et caritatis contrariē inuidie. Unde ostendit dicendis dicat, noy crauan qui ui tāto dila ītra illū cruciatuz secunduz purgatoriū, quanto se conta p uno miliario. s. p mille passus, di qua ī isto mundo, ī poco tēpo p la uoglia pronta, quia erant auidi ueniendi ad aiaz, quia uidebātur ire quodāmō frustra p illā uiā sollutaziz et nudā, tam umbris q̄ fictitiis sed tudicat quare habuerunt tantuz ire ante q̄ uiderent aliquos spūs, ad denotādum q̄ ut h mūdi, erant longe a cognitione eorum, reposito ī occulto, ita q̄ oportuit q mlti quererent ante q̄ inuenirent, cū tñ inuenerint superbos statiz ī intuitu ue. Et ecce inuenerunt primo spūs uolantes p aerē. Unde dicit. E spirti nō p o uisti. i. nō taz uisi a nobis sicut alij solebant uideri, furon sentiti. s. ad uocē. q. d. auditi, licet nō uisi, uolaz uerso noy, ad doctrinā nos traz. Unde dicit, ma parlando, furunt sentiti, cortesi inuiti. i. liberales inuitatores, ala mensa damor. i. ad amorez caritatis. Et sic nota q̄ sicut poeta finxit, q̄ admonitio humilitatis facta fuit eis patenter et manifeste contra superbiam. Ita nunc fingit, q̄ āmonitio caritatis fiat eis occulte et insibiliter ad euitandaz inuidiam, que est occulta, ubi superbia ē manifesta.

La prima uoce che passo uolādo
Vinuz nō hnt, altamente disse
E dietro anoi lando reiterando.

Hic poeta describit primā uocez, quā audiuerunt ibi, et fuit illud uerbū quod dixit beata uirgo ī nuptijs galilee, cum deficeret uinū, cōuiuantibus, dicat ergo
La prima uoce che passo uolando, non intelligas q̄ hic esset spūs uocalis sonum ut carnibus uictus siue, disse altamente, ut bene perueniret ad auditus auditoris uinuz nō hnt, ut et bene ī primeuis mentis eius, ista optima uox dicat, eiando reiterando. i. repetendo, dietro anoy, quia ī uox ueniebat uersus poetam uolādo ueloc̄issime, et ibat ipe promptissime ideo cito transiuerat eū, et audiebatur post tergū eius, et ut uideat cōtrū ista uox faciat ad propositū. hic nota q̄ ma gia nō sicut, sicut cōiter faciūt mulieres ī nuptijs et quinijs, que quia nimis amāt honorem proprie excellentie suē tabus oculis, respiciunt pulcritudinem et ornatū aliaz, quia uulpes amat fraudes, lupus agnū, sua laudes, sed hoc sola perfectissima mulier q̄ redemit dedecus femineū, nō notauit ultuz quibus inuideret, sed ī comodū cōuiuaz cū gaudio est, et continuo succurrat cantabue per contrariū inuidie. Hō ergo tri statū est cor eius super fulsitate nup tiali, sed potius letificauit cor omniū uino optimo oūz uinorum.

Ē prima che del tutto nō si uduisse
P alongarsi unaltra, io son honeste
P asso gridando, e anco nō si affisse.¶
hic poeta describit scamdā uocē, quā dicat fuisse honestū et ad ītelligentiā ipsius luttere que uidetur ualde dubia. est sciendū q̄ alii qui dicunt hic q̄ honestes fuit īuidus, sed nescio uidere cuius īuidiā. Et pōto q̄ fuisset īuidus nō ponitur hic uox eius tamq̄ spūs īuidi tum quia ut iam dictum est, iste uoc es mutabant ad amorē caritatis, tū quia ut dicetur paulo post de fieno īuidie, tractatur ī sequenti capitulo, hic nō tractatur de modo uitandi et fugiendi ipam. ideo uidetur poetā dicēdū q̄ honestes fuit pi et caritatiuus, et usus est pietate erga patrē et amore erga uxorem et benuolentia mutua erga aīaz. primo ergo fuit pius erga patrē quia mactauit ipaz matrez suam q̄ almeon. Et ā clitemestra serpens uenen dsior et adultera turpior q̄ helena soror tempore obsidionis troiane adulterata est hephazie aī. Egisto sacerdote ysanqui neo uidi sui. et demūz ī fine belli illū aga menonē gloriosissimū ympatorez, tot regiz duaī et primapū uictorez troye de primo tuū phantem illa consaa sibi crudelissimē mactauit adiuuante Egisto. sed deo iustissimē honestes mactauit ipaz matrez aī Egisto. honestes etā huit amorez ad uxorez suam hmonē quā recipiauit iuste de manibus piui. illo mactato uellit bōuolentiā mutuā erga palladem a quo nūq̄ fuit derelictus et demū hanc uicez caritatis et pietatis recepit a sorore sua Ephigenia que de iuthia uenit scaiz ī ytaliam aī illiz ymolare debēt. Ad litterā ergo dicit poeta, E prima ch̄ del tutto nō si uduisse. q.d. ante q̄ totaliter euanesceret illa uox prima iterata p alīgarsi .i. propter distantiam spūs trānseuntē unaltra. s. uox scanda passo gridando io sono honeste exemplū caritatis quia erat uindictaz patris. unde homerus xi°. Odisse ītroducit aīaz agamenonis, ostitatā apparentem ulixi ī sntēno, qui q̄ereret q̄ fuit mactatus ad mensaz, sicut bos mactatur ad presepe īnocens post omnes labores et tantos fluctus et persuadet ulixi qui uinq̄ sit huīus fōie, nec appiat sibi esse secretum quia nichil est mortali hoī mulierē ī fine cōmendans penelopē uxorez ulixis q̄ esset mulier prudens et pudica et dicat. et anco nō si affisse, quia transuolauit sicut prima.

O dissi padre che uoca son queste
E comio dimandai, echo la terza
Dicendo amate da cui mal hauieste.
hic poeta describit tertiā uocē spīalez, ad idem que sonuit illo petente de uocibus illis unde dicat dissi io illi uergilio. O padre che uoce son queste et q̄d sibi uolūt, et come dimandai antequam uergilius rīderet, echo la terza .s. uox que fuit, Amate da cui mal hauieste. hoc preceptū dñi ī Euangelio īuitat nos ad ueriū amorem qui est diligere etiam inimicū, quod est oppositū īuidie, que odit etiā aīam. Et hic nota q̄ ista uox tertia ne cessario sequitur ad sedm, quia illā supletur et perficit. uidetur enī dicere tacite, nō solū debetis amare benefactores, sed debitis debitores sicut honestes qui amauit prīem uxorem aīaz et sororem, sed etiā ynimicū maleficientez nobis, quia hec est perfecta caritas, Amare eī amantez et benefacientē facit etiam bruta.¶
El buon maestro. questo anghio
sferza
La colpa dela īuidia, ep o suono
Tratte damor le corde dela ferza.
Lo freno uuole esser del cōtrario suono
Credo cheludirai per mio auiso
Prima che giūgi al passo del p
duono.¶
hic poeta ponit responsionez uirgilij ad suā petitionē qui declarat quare iste uocalista responderit ipsos īuidos ad āmonitiones eoīū unde dicat el buon maestro ame, sicut ipse rīdit. La colpa dela īuidia cosi la sferza .i. ita uerberat et corrigit ipsos īuidos. Et ideo dr. e pero le corde dela sferza .i. corrigie scilicet .s. uerba uocis et correctionis pertinētia eos, sono tratte damor .s. caritatis, uult ergo dicere, q̄ ista uerba sunt dissuadentia īuidiā et subdit. lo fren uol esser del contrario suono. uult dicere q̄ uerba reflenantia īuidiā debent esse uerba continentia pauoz effectus īuidie, ita q̄ sunt contraria ipsis que continent effectus amoris, et tamen et illa facit contra īuidiā, dicat ergo de isto freno, credo che ludirai. s.ī fine sequētis capli, p uno auiso .i. ni fallor, prius che giūgi al passo del perdono .s. finez secūdi atrii, ante remissionē īuidie

et remotionez fiendam ab angelo. Et nō uult aliud dicere nisi ante q̄ exiet istū cantum audiet uocet alias zelomantes ȳruz ī aere :-1

MA ficha liochi p laire ben fisō
E uedrai genti ī anzi anoi sederi
E caaschun e lungho la grotta assisō.
A lora piu che p̄ma li ochi aperi
Guardami ī anzi e uidi ombre cō māti
Al color de la pietra nō diuersi.-1

Ista est secunda pars generalis ī qua poeta describit penā et purgationez īuidoziī ī qñali. sed an̄ q̄ procedā ulterius ad ītelligentiam istius pene quā poeta dat generi īuidorum est bene notandū quātus sit commēcentissima fingit enī q̄ stant sedentes adherentes mō subleuantes unus alteriz cū humero orant⁹ deuotissime cohoperti mantellis luti di color, hntes oculos clausos, cū filio ferreo. Modo ad propositum, quia īuidia est dolor aliene felicitatis, homo uolens purgare se istud uitiū debet sponte ī se assumere medianā que tollat hunc dolorē. Ubi enim solebat primo discarnare, notando felicitates alienas. Hunc sedet īherens monti .i. uertuti et ubi solebat optare dānū alteriz, nūc erat pro salute alteriz. Et ubi solebat letari cunta alteriz, nūc porrigit manū aduitricez illi cuenti, et releuat ipz et ubi solebat cū dolore uidere alienas felicitates, nūc sine sibi oculos, ne respiciant iuidie aliena bona, et cōpat se ulti alicui hūliant se deo. Quia omīs īuidus ē superb⁹
Vnde erat q̄ etiā dedissent eis anerez ī capite uel ubi solebant portare uestes īuidiosas. Hunc portat misabiles et isto modo optime purgatur iste modus morbus ocaultus ītrior et erumpit ne apostemetur ītrinsecus. Hunc ad litterā poeta ponit, q̄ uirgilius fecerit eū attentum ad hanc pulcrā materiā sequentez dicens ma ficha il uiso .i. specialiores ītellectu alem ben fixo .i. attente. p laere quia nichil uideri potest nisi p̄ medium aeris euedrai gente .i. genus īuidoziz, sedere si ī anzi anoy. ubi solebat semper ire, et īquirere semper noua de fortunis hoīum Hunc cessant atali īquisicone, e aasain ce assiō .i. apodiatus, longo la grotta .i. uersus uel prope ripā montis. Et ondit quō parueuit precepto uirgilij dicens. Alora piu che prima gli ochi apsi .i. specialiores mentales melius disposui ad cognoscendū istos, quardami ī anzi, ut dixit uirgilius, e uidi ōbre cā manti .i. aias cū mantellis, nō diuersi ymo conformia al color di la pietra. nō diuersi sed prior littera uidetur uerior, licet nō diuersa ī sententia.-1

E poi che fumo un poco piu auanti
Vdia gridar, maria ora per noi
Gridar michele e piero e tutti isāti.

Hic poeta describit ōrōnez īuidoriū dīs, e poy che fumo un poco piu auanti .i. magis pro pinquo illis, udia gridar maria, aduocata peccatoriū ora p noy, et ita audiebā, cridar michele .i. o angele michael trutinatorum aiaziz e piero .i. o sante petre clauiger zeq¹ coloziz cō tutta isancta sup. orate pro nobis. Et hic nota q̄ ista īuidi nūc faciūt ōniaz illi quā solebant facere ante penitentiaz, sicut fingitur finaliter q̄ dū quidā anc īuidus et alius auarus orarent ītemplo iouis, mercurius missus fuit ad eos, qui dicęret q̄d quod unus peteret alter recuperet duplicatus time īuidus peuēiens petiuit, ut sibi euuere tur unus oculus, ut alterō eruerentur duo.-1

Nō credo che per terra uada anchoy
homo si duro che nō fosse punto
Ꝑ compassion da quel chio uidi poy.
Che quandio fui si pssō di lor quīto
Che gliatti loro ame uenian certi
Ꝑ li ochi piu di graue dolor mumto.

Hic poeta describit duriorē penā īuidoz pmittit compassionem pene ditens, nō credo che per terra uada anchoy ī mūdo nostro homo si duro, hns cor saxeuz ita īduratum che nō fosse punctō p compassione da quel chio uidi poy .i. nouē pene. humanū est ēi opati passionibus hoīz unde humanitas dicat timot etiā corda efferata barbarorum ita q̄ sepe cōpatiūtur miseris inimicorum et deplorant mortes eoz. et honorāt funera siait sepe fecit hanibal crudelissimus ergā multos ducez romanos, honorans uultum eoz̄ quē prius īfestissime oderat, siait patet ap̄d liuiū, quātō fortius ergo romani naturaliter clementes, nisi sint humanitat clementia et tangit quid uiderit dicens, ch quando fui si pssō di lor quīto che ali atti loro misabiles illoriū īuidoriz ame uenian certi .i. q̄ nō dubitabā, siait q̄n eraz alōge p liochi, quia uidebā oculanter de prope.

fui mundo .i. punctus / di graue dolor ex com
passione grauis pene.

Di uil aliao mi parean coperti
E lun sostenea laltro cola spalla
E tutti da la zippa eran sofferti.
Cossi li caechi a cui la roba falla
Stano apedoni achieder lor bis
ogna
E lumo il capo sopra laltro aualla.
f che i altrui pieta tosto si pogna
Nō pur per lo sonar dele parole
Ma per la ustia che nō meno ago
gna.

hic poeta describit ipam penā dīns / di uil
aliao mi parean copti / sicut olim sancti pa
tres faciebant humiliantf se i conspectu dī
implorantf mīaz et uēiaz / qn peccauerāt
sicut nūc ush. e lun sofria laltro cō la spalla /
ex caritate / et tutti di la zipa .s. prope
montem eran sofferta / quia sublleuabā
tur a uitiis / et speciat misabilē actū
mundoz / p comparationē claraz ceorum
dīns / cossi li caechi achui la roba falla .i. de
fiat / quia sunt pauperes / nec possint alt
ter lucrari / stano a pedoni / apud eccl'as
achieder lor busogna .s. elimosinaz / e lumo
il capo sopra laltrō aualla .i. īclinat et de
īdultria sic faciunt / per che i altrui .s. ieū
tibus ad īdulgentiaz / pieta tosto si pogna
.i. opassio ntō qētiz nō piu per loro sonar
dele parole quibus multoz prouocāt audi
entes / nos ad mīaz / ma p la ustia ch nō
meno agogna .i. latrat et clamat i effū
ymo magis monet ad compassionē uidēs.
E t hic nota quātuz usta compano q unde
tuz cōis et domestica est propriissima p
ōnīs partes suas. E cce ū stant uxta te
plus sanctuz / et ita īuidi qui sunt ceca
qua hnt oculos hic clausos / stant uxta
montez sanctū / et sicut cea sublleuēt et
sipportant unus alterū / ita īuidi hic et
sicut ego orant pie patentes / elimosinaz
qua īdigent / sta inuidi pie orant peten
tes uēiaz qua indigent / et sicut aliqui eū
tes uxta ecclīaz mouentur ad compassio
nez erga ceccos / tam ex actibus q ex uibus
ita ush poete eunte uxta mōtē / mouēb
antur ad compassionē erga ustos / inuidos
tam ex actibus q ex uerbis.

E come agli orbi nō aproda il sole
Cossi alombre quiui ondio parlora
Luce del cel di se largir nō uuole.
Che a tutti un fil de ferro i cigli fora
E auscelli come asparuier seluagio
Si fa per o che queto nō dimora.

hic poeta ultimo describit ultimā penaz
durissimā īuidoz / p comparationez eoz
dem ceoz / que est similitez propriissima
et uult dicere sententialiter / q sicut ceci
sunt priuati usu / ita uli īuidi habent
oculos clausos / ita q nō possunt uidere
solem ustre .s. deū / dicat ergo. E come
agli orbi nō aproda il sole .i. nō prohibet
lumen solis / q nō uident et auius pulue
tudine / et luto nō possunt delectari / cossi
alombre .i. ūabus īuidoz / lume del
cel .i. sol .s. deus / nō uol largir se .i. nō
uult donare se / qui .i. īsto regnō ceci.
ondio parlora. quia ibi nō possūt uidē
deum / q dui stant i usta pena / sed purga
ta penā uidebunt / sicut modo optime et
sapiēt / et assignat eam dīns / che a tutti
i fillo del ferro il cigli fora .i. fuit ut ista
dicatur planius / et dāt filū ferreū / ut inui
dī cat forten clausuraz / ut nō possit de fo
ri aprire oculos īuidie ad respiciendum.
E t speciat istaz suturaz oculoz / per
cōpitiones ad illaz que fit oculus accipi
triz / unde dicat / e cossi .i. filū ferreū ita
forat / debet supplere ad illi / come si fa al sp
aruier seluagio / et ecce qr. p che io non
dimora. E t hic nō quantū usta spacio
sit nobilis et propria / sic ēi accipiter au
dax odio īpedit et lacerat aues / pinques /
sicut qualeas et silues / ita inuidus temerari
ex malinolentia īuadit psonas diuites
et pinques / et si potest manū / īponit ro
stroz super eos .s. linguā / et lacerat famā
eoruz / si nō potest baz / et sicut accipiter
siluestris nunq̄ quescat de quo dicat ouī
dius. Odimus accipitrez / quia semper
uiuit i armis / ita īuidus nō contentus sor
te sua / semper habet aīuz īquietū / ideo
optime īquit Oracus . Inuidus alterius
macrescat rebus opimis. et dicat Inuidia
scalli nō inuenere tirāni / maius tormētuz
.q.d. q tirāni de sicilia / sicut phallaris et
dionisius / qui īuenerunt uaria et noua
genera tormentoz / nō inuenerunt aliquid
peius īuidia. E t sicut oculi suuntur ac
cipitri siluestri / ut domesticetur / ita hic

Tuido maligno ut manſuiſcat / nõ etiã qꝫ ꝑ ẽ
uilissima pena Tuidorũ. qm̃ Tuidia maxime
cauſatur a uiſu / ideo bene dicebat ſocrates / qꝫ
Tuidus i qualibet cuitate uelet habere oculos et aures. ut haberet tot tormenta / quot
uideret et audiret proſpera hoñz / quia Tui
dus tot habet tortores / quot Tuidioſus habue
rit laudatores / ergo uolens bene purgari
iſto uitio / debet oñ̃ claudere ſibi oculos / ne
reſpiciat proſpera hoñz ad Tuidiã / uixta
preceptum dñi i Euangelio / ſi oculus tuus
ſcandaliçet te :-/

AMe parea andando far oltr
aggio
Vedendo altrui nõ eſſendo ueduto
Pchio mi uolſi al mio cõſiglio ſagio.
Ben ſapea ci che uolea dir lo mutto
Epo nõ atteſe mia dimanda
Ma diſſe / parla / eſia breue / earg
uto.
Vrgilio mio uenia da q̃lla bãda
Bela cornice onde cader ſi puote
Pche da nulla ſponda ſigirlãda.
Dalaltra parte meran le deuotte
Ombre / che ploribil coſtura
Premeuan / ſi che bagnauã le gote.

Ista eſt Tertia et ultima pars i qua poeta deſcribit uitiũ ſpiritũ moderniz / i auius mõte
Tuidia maxime exeraut moreſ uiroz
ſuas / et primo diſponit ſe / ad iſtaz mãz
ſpialez / de conſilio uirgilij dñi ſui me pãr
ala faz oltragio andando / p iſtaz regio
nez earuz / ꝛedendo altrui / et nõ eſſe
ueduto. Et uidetur dicere uane / cum non
poſſet uideri ab illis / ſed uult dicere / qꝫ ui
debatur ſibi Tuzioſuz nõ facere ſe ſentiri
iſtis Tuidis / quaꝫ ſupra fecerat ſuperbis /
petendo et reſpondendo / p chio mi uolſi
al mio conſilio ſagio. i. ad conſilium ſagaꝫ
uirgilij / quez erat ꝛolitus ſemp conſulere
i dubijs. Et continuo oñdit / ſagacitatez
eius / qr preuenit eũ ante qꝫ pateret / ne
perderet tempus / unde dicit / elli. ſcilicet

Virgilius / ben ſapea ch̃ uoleua dir lo mutto
quia cognoſcebat uolumtatez meaz / etiaz me
tacente / epo nõ atteſe mia dimãda .i. nõ
expectauit peticiones meaz / ma diſſe parla
eſta breue e arguto .i. breuis ſermone / et
ſubtilis ſnia .q.d. dic pauca uerba et bona
cũ iſtis. Et tamen poeta / ante q̃ loquitur
deſcribit ſtatũ ſui / et illaruz aiaruz dicens /
Virgilio mio uenia da quella banda .i. pla
nitie extrema / dla cornice. q.d. ſocabat
me aſiniſtra / uerſus extremitatez illius uie
ut tutius cõſuleret ſaluti mee / unde dicit
onde cader ſe puote / ab alto i baſſum / ſicut
eaz qui uadit ꝑ uiaz uiaz arctaz / circa di
quẽ montez noſtrũ / ſupra unã plaiaem
et ecce quõ ꝑ che de nulla ſponda ſingur
landa / dua. ſ. nõ erat cinctu aliquo clau
ſtro muro uel ſepe / du laltra parte. ſ. late
re montis / mirati le deuote ombre .i. aiẽ
Tuidorũ deuote orant / ita qꝫ nõ poteraz
ibi uidere uel recedere a peitentia / bñ dicit
che per loribel pe coſtura .i. diuã ſuturam
oculorũ facta cũ ſuo fleu / piangeuã ſich
bagnauan le gote / qui a deplorabãt aultuz
ſnũidie. /

Volſemi aloro / e o gente ſcaza
Incominciai di ueder laltro lume
Chel diſio noſtro ſola haĩ ſuo aira.
Se toſto gratia reſolua leſchiume
Di uoſtra cõſcienza / ſiche chiaro
Per essa ſcenda dela mente il fiume.
Ditemi chi me ſie gratioſo e caro
Se aũa equu tra uoi che ſia latina
E forſe lei ſera bon ſio lapiaro. /

Hic poeta ponit ſuã oñez breuez / ad duc
tas umbras ĩ oñali / et facit exordium ad
petitione dicens / Incominciai / ſupple dicere
illis ad captandaz benuolentiaz / o gente
ſcaza. per certũ ſpem. di ueder laltro lu
me / ſitmi ſolus / quod nunc uidere nõ po
teſtis / chel diſio uoſtro ſolo ĩ ſua aira / qr
totuz deſideruz neſtruz / ſolũmodo de hac
aiaz. nec aliã aiã habere poteſtis / q̃ iſtã
ſolaz / ſe gratia. ſ. diuine ex gra ſpali / tol
to riſoluaᵗ leſchiume .i. cõtagia pluget
di noſtra conditione / ut. ſ. apperiatᵗ uob
oculos / ſi che ſiume dla mente
.i. gratia diuine mentis / ſi che chiaro /
ſine nebula / per eſſi. ſ. conditionez uiaz
eccitatis. q. d. ut actus ueiat ad patiens

dispositaz et sic inde quomō loquitur breuiter et subtiliter iuxta consiliū uirgilij, si inq̄ hō fiat ditemi che sia grahoso e caro? i. qua erat mihi gratia et caritas, se anima te qui tra uoy, i secta tuscorū, che sia latina. i. italia de hiis, ut plurimū poeta inquirit tamq̄ nobilioribus et dignioribus memoria q̄uis peccatoribus ut satis patet i toto poemate suo, et promittat premiū ut finaliter consequatur quod petit dnus, e forsi lei. i. tali aīe, sera bon. i. utile et honorabile qua zoqabo pro ea et dabo sibi famā fio lapa zo. i. si disco.

O frate mio ciascuna e catadina
D una uera cita ma tu uuoi dire
C he uuisse i ytalia peregrina.
Questo mi parue p risposta udire
Piu tanzi al quanto ch la donna stauа
O ndio mi fece ancor piu le sentire.
T ra laltre uinombra iudi chasi petaua
I n uista esse uolesse alcun dir come
L o mento aguisa dorbo i su leuaua.
S pirito dissio che p salir ti dome
S e tu se quelli che mi respondesti
F imiti conto o p luogo o per nome.

Hic poeta ponit responsionē uiri sapiēs qui interrogatus a quodā suo familiari uocato Virgilio de nomine, loco et genere, et de causa propter quam ibi erat, respondet breuiter et subtiliter iuxta consilium ipsius Virgilij, et dicit quomodo loquitur breuiter et subtiliter, uxta consiliū uirgilij, si inq̄ hō fiat ditemi che sia grahoso e caro? i. qua erat mihi gratia et caritas, se anima te qui tra uoy, i secta tuscorū, che sia latina. i. italia de hiis, ut plurimū poeta inquirit tamq̄ nobilioribus et dignioribus memoria q̄uis peccatoribus ut satis patet i toto poemate suo, et promittat premiū ut finaliter consequatur quod petit dnus, e forsi lei. i. tali aīe, sera bon. i. utile et honorabile qua zoqabo pro ea et dabo sibi famā fio lapa zo. i. si disco.

O frate mio ciascuna e catadina
D una uera cita ma tu uuoi dire
C he uuisse i ytalia peregrina.
Questo mi parue p risposta udire
Piu tanzi al quanto ch la donna stauа
O ndio mi fece ancor piu le sentire.
T ra la

malignitatis iudic. Et ad itelligentiā clarā debes
istius luttere debes memorare illud quod scrip
tuz est supra C°. xj°. purgatorij de prouīa amo
filuiano qui cū uenisset cū suis senensib. cōtra
Castrū cōitatus florentie quod dr tolle. Ista
dna ardens odio senensiū, ex sola iuidia pos
uit se ad fenestrā uniius pallacij, i Castro suo
satis uicino loco belli expectans euentū ut et
optans audire zumā siforū audito ergo ru
more sinistro, q filctus et morte dual miser
anda exultans gaudio imenso dō gratulāb
ex se eroxit caput contra celū torquere et di
xit. Sit de me amodo quicquid uult et fa
ciat michi deus q̄ pcus potest, qua amodo
uuā letu et mortā contenta. Modo ad pro
positū, ista sappia ad confirmādū quod dix
erat, primo propoīt suū fallū, i qñali dicēs
dam. Et perche tu nō credi dno finqāmi
odisio fil come ti dico tolle. i. temerarua
et aggrauat factuz dicens, qia discēdendo
laco. i. cacabo di mea āni. q. d. iā declināte
etate mea, ita q istud nō erat uitiū etatis
et ā. Et hic nota q mulier naturalr ī cli
natur facilius ad pietatez et bēuolentiam
q̄ uir et cauis lacrimatur, et est magis i
uida q̄ uir, et magis ꝺtēptiosa, et mdīz
mendax, et i rebuz honestis et regimine est
magis stulta q̄ uir ut dicit Auicēna. Unde
propriū subiectuz nō habet i eis, uirtus et
honestas, et ut plurimū mali uidit, homo
nō inter cetera ālia, magis attingit per
fectū nature.

Eran li atadini mei presso a colle
In campo quīti cō loro aduersari
E io pregaua idio di quel ch uolle.
Rotta fuor quiui e uolti nelli amari
Passi di fuga e uiegendio la caccia
Leticia presi atutti altri dispari.
Tanto chio uolsi i su la ꝑdita faccia
Gridando adio omai piu nō ti temo
Come fel merlo p poca bonaccia.

Hic Sappia narrat i sp̄ali fōrmā facti di
cens. Eran li atadini mei. s. senenses cū
prouīciano duce eoruz, presso a colle, qd
est castrū magnuz i principio fluminis
helse de quo dicitur i fine huius purgato
rij. In campo quīta cō lor aduersariis. s. flore
tinis, et io pregaua dio di quel che uolle.
. s. q̄ essent confficta et sic fuit, unde dicit
rotta fuor quiui i campo ubi erant in
obsidione, e uolti nelli amari passi di fuga siait
ei est maxime dulce uictoꝝ persequi fugientem
ita est sume amarū uicto figere afatie sequēs
de quo paulo ante dixerat Speciosiz triūphū
apud montē aptuz, e uegendo la caccia .i. pese
athonē fenestre presi lētiaa dispari atutte
laltre. s. leticis. q. d. numq̄ sil'em i uita mea.
Unde dicit tanto chio uolsi i su. s. uersus celū
laudita faccia, i sumo, quidamdo adio omay piu
nō ti teme et dicit q̄ fēcit asili, come fa il melo
p pocha bonaccia dicitur fabulose q̄ melus
post scuitaz hyemis supueniente tranquillo
gaudit, piu nō ti temo domino christo son
dal uerno. ita q̄ ego pro parua uictoria pre
sumpsi loqui contra deum. Audiui q̄ ista ma
ledicta mulier erat ita infiniata mente q̄ cō
cepit et predixerat se p̄cepturā desperater
de fenestra, si senenses fuissent uictores illa
uice. Erat ei sappia nobilis dna de illis de
biqocio, quod est unū castellū i territorio sena
zun, longe a colle de ualle helse forte p q̄tuor
miliaria, que nimis oderat populū florentinū
et hoc ideo qui iudebat dul florenti et diu
uictori. Erat ei prouīciauus tunc ualde potes
et famosus. Et hic nō q̄ ubi est maior uirtus
et maior q̄dia, ibi est maior iuidia, et tamen
nulla est taz humilis fortuna, que nō maligni
tatis dentibus, sed solet miseria caret iuidia.)

Pace uolse cō dio i su lo stremo
De la mia uita e ancor nō sarebe
Lo mio dolor p penitentia scemo.
Se cio nō fosse cha memoria mebe
Pier petinagno i sue sancte orationi
Adhuu dime per caritate merebe.

Hic sappia narrata ailpa sue iuuie nārat
causam sue salutationis. s. penitentiā licet
seram. Unde dicit pace uolse cū dio, cum
quo habuerāz inimicitiaz, suadente iuuidia
inimica caritatis, quā deus semper precepit
et suadet, i su lostremo de la mia uita, qn
nō poteā amplius peccare. Et quia dantes
poterat statz dicere, quō nō es extra purga
tō uū cū alijs tardantibus zūdit et anchor lo
mio dolor. i. debitū. s. peccatuz nō sarebe sce
mo. i. diminutuz per penitentia, quod est iā
satis simū, qua taz sten diu i pena purga
toria, sed adhuc nō uolssem huc, se nō fosse
cha memoria mebe pier petinagno, hic
fuit quidaz sanctissimus heremita tūc magne
fame, qui mō apud florentiā dicitur sanctus
petenarius, i sue sancte orationi, ideo exau
diri meruit dicit di me p caritate merebbe.
quia ex sua caritate, cū magno feruore rogauit

deū pro me, ubi ego ex sola īuidia rogauerim deum cū magno ardore pro extermino meorū auium.

Ma tu chi se che nostre cōditioni
Vai dimādando e porti liochi scaolti
Si come credo espirādo ragioni.
Liochi dissio mi fieno ācor q tolti
Ma picol tempo ch poca e lofesa
Fata p esser cō īuidia uolti.
Tropa epiu la paura onde sospesa
Lanima mia dal tormento di sotto
Che su loncarco di laqui mi pesa.
Et ella ame. chi ta donque cōduitto
Qua su tra noi se qui ritornar credi:
Et io, costui che meco enō fa motto.
E uuno sono epo mi richiedi
Spirito elletto se tu uuo ch muoua
Dila parte ancor li mortai piedi.

Hic sappia, quia multa dixerat satis una de īuidia sua, petit ab auctore, de cuius grata, qui uiuus uidetur ire, ex singulari familiaritate, p regna mortuorū, dicat ergo satis petrus ex uerbis meis scire q fuerim, ma tu chi se, che ua dimādando nostre conditioni, quod est mirabile, e porti liochi sciolti .i. nō ligatos cū filo, sicut nos quod est mirabile, et dicat espirando .i. uiuendo, rationi si come io credo, quia ipsa nō poterat certe scire, si dantes erat uiens uel uidens, quia ipa nō uidebat, sed existimabat. Ad quod respondet poeta magis sapienter et breuiter, et nō rndet qd sit, ne uideatur uanus, sed respondet ad id, quod illa dixerat de oculis aperiet tū adhuc habebit eos clausos sua uice, dic ergo dissio liochi mi fieno ancor qui tolti .i. liuti sicut et uobis. s. ī morte, quando uenio redibo ad purgatoriū, ma ptaol tēpo, quia parū stabo ī ista pena, che poca e lofesa .i. culpa qua offendi deum ī hoc, fuit per esser uolti .i. oculi illi mei, cō īuidia. q. d. tuita mea ego parū uolui oculos ītui die, ad prospectandos houm respiciendum, et uult dicere uno uerbo. Ego fui semp modicū īuidus, ideo facilter et etiā purga bor cito hic. Et confitetur aliud peccatum ī quo magis offenderat dīs, tropo epiu la paura onde sospesa laīa mia dal tormento desotto, uult dicere q multo plus timet penas superborū, que punitur ultra ī primo cerchio .q.d. fuit dd tempus magnus superbus q̄ īuidus, ideo iā dubito de pena, onde dicit che qia lontano di la qui mi pesa. q.d. uidetur iā mihi, q̄ habeam grauem pondus quae, domnā meā superbā ceruicē. Et hic nota q̄ poeta noster, a iuuentute fuit superbus, rone nobilitatis suae, et boni status, sed certe bene portauit omnes suos ī uita, omnes dico exules paupertatis et īuidie aliorū. Et certe deme audes dicere, cū bona consōa, illud idem. s. qui fui aliqn superbus q̄ īuidus, sed certe idem bn portaui ppter ī mūdo. Et hic poeta ponit nouā peticonem illius sapientis ad se que breuiter uidetur dicere, si tu ergo expectas purgari ī futurū hic, quō ergo hic uenisti dicit ergo et ella ame, sup. sapia dixit, chi ta donque conduitto qua su tra noy, qui hic iam purgamur, se qui ritornar credi. s. ad mūdum uiuorum, et ipse ponit responsionem suā dīs, et io, sciplen rndi, costui che meco enō fa motto .i. unus quidam qui me tacite expectat hic, est ille qui me conduxit huc, et ultimus rndet ad id quod supra dixerat sapia cū dicit spirando et dixit e uuno sono, zelatorem ad mūdum, e pero spirito eletto, qui salutandus est mi richiedi se tu uoy chio moua ancor li mortali piedi .i. q̄ uadas pro te ī parte. s. aliqua.

O questa esi audir cosa nuoua
Rispuose che grā segno eche dio
tami
Po chol prego talor mi gioua.
E chegioti p quel che piu tu brami
Se mai cala LA terra di tostama
Cha miei propīqui, tu ben mi ristami.
Tu li uedrai tra quella giente uana
Che sperā ītalamone, ep deraqli
Piu di speranca cha trouar ladiana
Ma piu ui pderamo liamizaqli.

Hic poeta ponit responsionem illius sappie

que sume miratur de laudibꝰ ei⁹ concessa au
ctori, et potuit sibi orionem sicu, et fama resti
tui, dicat ergo et illas appia, respose, cū ad
miratione, q̄uesta e cosa noua si ad udir,
quia nunq̄ fuit audita de alio, che gran
regno e. i. tuidens, argumētuz, che dio ta
m⁹, et q̄ sisi gratia eius, et uere sine sing
ulari gratia, poeta noster nō poterat fare
istud ueer, pero tal hora mi gibus col tuo
prego. q.d. aliquādo roga pro me, quia
tua p̄catio debet esse iusta, ex quo es i
gratia. Et ponit aliud cū maiori aura. s.
ut reddat sibi formā perditaz. Vnde dicat
admiratiue, E chegioia che per quel che
piu ti brami, sicut⁹ per saluationes tuam
uel perfectiones istius operis, cha mei pro
pinqui. i. uicinis, tu ben mi infami. s.
dicendo me tuisse inter saluos, sciebat
ista dña ifamiaz remansisse de se i pria
de odio magno, quod gesserat contra duel
fiuos, et docet⁹ ubi sit tuenturus consangui
neos suos dns, tu li nedezai. i. uidere⁹ po
tezis, tra quella gente uana. i. i genere
senensiuz, de uanitate senensiuz, poeta
noster dixit i spāli, xxxvmo cap⁰ infra
hic iō dicit magis i cōi, et tangit duas
notabiles uanitates illius ciuitatis, ch spera
i thalamone, ad quod saendū, q thalamō
est unuz castellum senensiuz i maritima
ubi senenses expenderūt aliqn multum
et sepe fecerunt cauari portuz, cū magnis
laboribus et expensis, sed perdebāt opaz
quia portus cito replebatur, et propter
corruptiones aeris, locus nō est bene hab
itabilis, et tamen semper habebant ibi
thalamonem, et de ipo confabulabāt
sed spes eoruz erat uana, vnde dicat, e
perderaqui piu di speranza cha trouar
la diana. s. hoc tangit aliaz uanitatem
l' uanitatem maiorē, diana dicebatur
esse fumus, de quo fuit olim opinio, in
ciuitate senarū, q laberetur sub terram,
ideo diu laborauerunt et cauauerūt ml
tiz pro inueniendo ipo, nec adhuc inuētus
est. Et concludit, vna ui piu perderemo
la mirabili. Et hic nota, q ish quos uo
cat hic āmiragliosi, ut audiui aquodam
senense, uno magno auctoritate et dāhsta
erant quidā qui uolentes lucrari cōdu
cebant hoīes tot pericul uel cāmas ad ca
uandum pro certo pāo, quoz aliqui
consumpti sunt. Aliqui referūt istud
dictum ad castellū thalamonis, non ad
flumiū diane, et dicit q poeta loquit
de āmiragliis nauiū, qui applicantes
ad portum illum falso laudabat, recepit
aliquando magna dāna. Et sic tho⁹
de ciuitate senensium i cōi. sed quid dix
isset poeta noster, si uidisset, nō est

dum Caminū senensem, qui permisit sibi
persuaderi tam fatale q̄uam, q erat
rex francie, et iam dabat dignitates, et
promittebat offica, dimissa propria he
reditate :-/

Qui tē i superiori capitulo, proxime p̄ce
denti, poeta noster tractauit de purga
tione iuidie. Hinc ōnter agit et tractat
ispiali de una gente i qua multū regn
iuidia. Et p̄s⁹ Capitulū quartūdecim⁹
oportet duuideri i quatuor partes gene
rales. In prima quarū poeta introducit
duos spūs egregios, duoruz nobiliū de
nobili prouincia Romandiolo, qui iquirit
de eo. In 2ª facit imā digressionem, ad des
cribendā uallem Arni cū hūanibus
et i spiali turbationē florentie ibi, e l'altro
disse. In 3ª describit dictos duos spiritus
et deplorat romandiole mutationem
ibi, lo dir di luna. In Quarta et ultima
tractat de freno quo possit reuocari ui
cū iuidie ibi, noy sapiam. Ad p̄mum
ergo dico q poeta introducit duos nobiles
de romandiola iquirentes de eo. Et ad
aperiendā uiaz, ad hanc mām, est p̄mo
sciendum, q ish duo spūs notabiles erat
quidā nobilis uir et prudens Romādio
lus de bretonoro uocatus, Guido del du
ca. Alter iō erat uir probus de forlimpo
de notabili domo calbulosiuz, q ambo
audito colloquio sappie, cū dante, et ex
hoc cognito q erat uiuus corporaliter, ce
perunt loqui, cū admiratione de ipso, et
inquirere de eo. Hinc ad litteram poeta
dicat, q duo ex illis orbis, audientes sap
piā dicere, q dantes portabat oculos
apertos, et dantez respondentez, q oculi
adhuc clauderentur sibi, ibi cognouerunt
q erat uiuus ibi cū corpore, et
omnibus sensibus, et admirantes de
tali gratia, desiderabant scire eius con
ditionem, ideo unus eoruz. s. dnus Gui
do del duca de bretonoro incepit admi

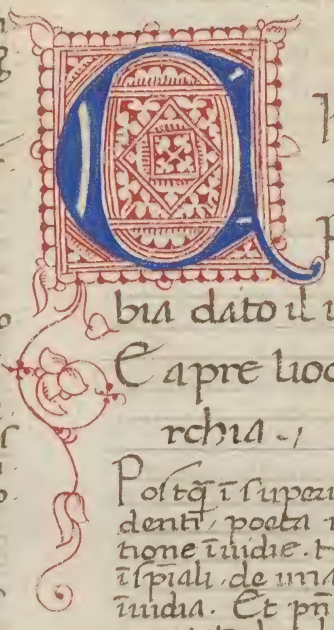

Hie costui chel nostro
monte cerchia
Prima che morte lia
bia dato il uolo
E apre luoch a sua uoglia e coue
rchia -/

tiue dicere soco suo Raynerio de calboli. che costuy chel nostro monte cerchia .i. qui circuit pugatoriu de circulo ī circulu. prima che morte habia dato il uolo. hoc dicit quia in morte ānata. ānā sepata a corpore. statiz uolat ad iustitiaz. ut alibi dictū est. e apre li occhi a sua uoglia. e coperchia. q nos facere non possimus. propter sitiam caliginis.

Non so che sia. ma so ch none solo
Dimandal tu che pur lui amami
E dolcemente. si che parli a colo.

Cosi due spiriti luno e laltro chimi
Ragionauan di me. mi aman dritta
Poi fer li uisi per dirmi sipini.

hic poeta ponit responsionez soas. qui dicit. nō so che sia. nisi sicut tu. quia nō uideo eū sicut nec tu. et ipse uidetur talis. nō ro mandiolus. ad loquelā. ma so che nō e solo hoc dicit. quia supius audierat dantem dicentem. q amic auertebat eū. qui nō loq batur. et ideo dicit Raynerius. dimandal tu che pur lui amami. uel secundiz aliā lrāz. qlitauiami. sed prima lrā est uerior. q iste loquatur romandiole licet nō mutetur sna addit. E dolcemente si che parli a colo. Et hic nota. q multi multa dicunt. i expositione huius lrē plures eī dicūt et exponit. q iste spūs iuit dicere. Interoga eū tam dulciter q rideat tibi ad plenū. ita q aīus audito nō remaneat i suspenso. quia ut dicit est triplex punctus i dictamine. s. coma colon. et periodus etc. Alii dicunt magis fri uole. Interoga eū ita dulciter q loquatur colo. i. filio meo sic uocato. sed quicquid dicatur credo q uelit dicere. et a colo ac cipio accidentale. q.d. incipe eū gratulanter et placide. ita q loquatur. Unde supra capitulo vno. dixit possia che la coglietе honestе elette. Et ondit formā loquendi predictorū inter se. ad preparationem cordi ad loquendū sibi bn dicit cosi. sicut dictū est. duo spūs f prescripti. s. Guido et Rayneriul. unus. i. celinah. et appodi ah luno e laltro ragionauan di me. amā dritta. s. ex parte montis. et dicit. poi fer li uisi supini. i. erexerunt uultus faciei. p dume. i. ut loquerentur michi.

E disse luno. o anima che fitta
Nel corpo ancora inuerlo ciel tē uai
Carita ne consola ene ditta.

Onde uieni e chi se che tu ne fai
Tanto meraviglar de la tuo gratia
Quanto uuol cosa ch nō fu piu may.

hic poeta ondit. qualiter alter illoruz soaz rogati fuit alloquutus eū. Et primo ponit exordiū eius dns. e luno. s. Guido del duca disse michi. o aīa che fitta ancora nel cor po. i. uiuens i mortali corpore. inuer del cielo ten uay. p uias montiz altū. p caritā nō est inuidia. queruit de foliatate eius. q ex caritate contraria inuidie. aduirat eum dns. ne consola. i. consolare nos. q quon dā tristabamur prosperitate aliorum. e ne ditta. i. dic nobis per caritatem. q maxīe duat nūc te ad celū. qui suus parū inui dus. et queris purgare oīa uicia. onde ue ni e chi se. et allignat causas sue peregrinationis. s. cūmaz admirationes dicens. che tu ne fai tanto meraviglar de la tuo gratia. singulazissima concessa tibi. ideo dicit. quāto fuol cosa che nō fu piu may. multi alii ue niunt uiuentes. ad purgatoriū moraliter loquendo. sed nemo tūq iuit eo modo quo dantes. i specialatione poetica. et sic inde qualiter iste spūs bene gratulatur. imo dulciter adulatur nūo poete. sm q fuerat rogatus.

E io per meza toscana si spatia
Un fiumicel che nasce i falterona
E cento miglia di corso nol satia.

Di sovr esso recho io questa persona
Dirui chio sio saria parlare i darno
Chel nome mio ancor molto non suona.

Se ben lotendimēto tuo acarno
Collentellecto alora mi rispuose
Quel ch dicea pria. tu parli darno.

hic poeta ponit suas responsiones. dicto spū et primo indet prime parti petacōis. s. inuenit et dicit breuiter. q uenit de tuscia. de ualle arni. et ad intelligentiam huius littere et sequentis. oportet prius scire. q poeta sepissime notat eū. Et h spāliter describit q arnus fluuius ē tuscie qui oritur ex dextro latere appenini de monte qui uulgo dr falterona. currens uersus occidentez. et a principio labitur

per ꝑpicas uallīū cī modica aqua ꝑ cassentinū
dictus aduect ab alys aquis, factus qūdus cast
a finitimis relinquit accetū demū itrans aquū
florentinū, labitur uxta anasam Castellum
vnde traxit ouginē clarissimū poeta petrar
cha diebus nr̄is demū transiens ꝑ medium
florentie flores tocus tuscie itrat pisas ant
quissimā cuitates quas diuidit i duas ptes
et nō longe ab ea cadit i mare Tirenū. Hūc
ad litterā dicat poeta, et io. supple dixi illi
Guidoni potenti vn fiumicello .s. arnus et
bn̄ dicat, quia arnus nō est fluuius magnus
nec nauigabilis, nec piscosius est tn̄ famosius
quia labitur ꝑ famosas terras, et quia uni
famosi dederūt sibi famā ipaz describent
sicut dantes petrarcha et Bocacius et alij flo
rentini qui discripsit ꝑ mūdū multū, che
nasce i saltrona, ex eodē monte nascitur
Thiberis, ꝛ̄spacia .i. uagatur, ꝑ meglo tos
cana, quia q̄i ꝑ mediū fluit tuscie que
est longa sed dicit. Et tangit eū arnis dn̄s
e Cento milia dicorso nel fiorētia. Hā extēdit
quasi ꝑ Centus xx. miliaria. Intellige quā
tus ad arnis aque. Hā si capitur alocus sic
originis usq; ad casus ꝑ terrā, et multo bre
uius spacius. Hā arnus qui forte nascitur
ꝑ xx miliaria longe a florentia retro flecti
tur se et retrogreditur ꝑ multa spatia et
dicat, poy souerso fiumen apud florētiaz
rethato .i. portatu questa psona. Et ꝛ̄spōdet
patri personis nō respondet quis sit sed
excusat se dn̄s dicens chosta ꝛ̄sia parlar
i derno. et ecce causas, chi norne mio an
cor molto nō sona .q.d. adhuc nō sum
multus famosus, sed ato ero per dei grām
hoc itinere perfecto, et uerus dicat, maz am
illud opus nō erat nobis quasi nisi inter
suos, sed opere publicato, celebratus fuit
ꝑ totā ytaliam, et subdit q̄ ille spiritus
statiz iterpretatus est dictus suū dicens
Quel che dicea prima .s. Guido mi risp
ose alor tu parti darno, ex crāstancias
se ben acarno .i. concipio, l intendimento
tuo .i. illud quod itelligis, cō lontelletto
.s. meo.

A L altro disse luu, per che nascose
Questi l uocabol di qlla riuera
Pur come huom fa deloribili cose:
E lombra che diao dimādato era
Si sdebito cossi. nō so ma degno
Ben ee chel y nome di tal ualle pera.

Ista est ꝛ̄scanda pars generalis, i qua facit dis
cessionē, ad describēdū ualle arni, cī hītatoꝝ
bus eius. Et primo introducit ꝛ̄scandus spiritū
q monet duboes socio, circa responsiones dāt
q nō nōiauerat arnū vnde dicat el altro .s. Ray
nerius de calbulo, disse alui .s. illi Guidoni del
duca, questa .s. fiaola arni per che nascose,
ꝑ circāloquutionē uerboꝝ, il uocabulo di qlla
riuera .i. nomē arni asili, pur come huom
fa deloribil cose, nā res inhoneste et infames
solent uellari sub alia forma uerboꝝ, sicut
poeta noster pulcre et honeste facit capº xxvº.
ubi uolens nōiare uirile mēbrū dicat lo mē
bro che luom cola. et infra xxvº capº. pinga
tovj uolens dicere, q sperma descendutis
ad testiculos dicat ꝛ̄scende onde piu del tuoi
che dize, et ita de multis. et ponit responsiones
socij, qui dicat se ignorare causas uerasz, sed
iterpretatur, que causa potuit illū mouere,
vn̄ dicat, E lombra .s. guido del duca ch dico
dimandata era, ab illo Raynerio si debito
cossi .i. solut ita debitū dubitationes, non so
quare iste absconderit nomen arni pera .i.
pereat ita q̄ nō sit mentio de ea.

Che dal principio suo doue si pgno
Al pestro monte onde trōco peloro
Chen pochi luoghi passa oltra quel
segno.
In fin La oue si rende per ristoro
Di quel chel ael dela marina asauga
Onde hāno i fiumi ciascū cio ch ua collozo.
Vertu cossi per nimica se fuga
Da tutti come biscia o ꝑ sventura
De luogo o ꝑ mal uso chelli fruga.

Hic Guido assignat causas sui dicti, et est tā
littera q̄ sūa facilis obstacula et uult dicere
sūmarie q̄ i tota ualle arni, a principio sui
usq; ad finez, sunt ita praui et uitiosi, q
coiter fugiūt uirtutez tamq̄ inimicaz suaz.
Hunc ordina litterā et construe, et capes ibi
che se fuga uirtu .i. expellitur, da tutti .s.
aueqnis, ꝑ nimica come biscia .q.d. q uir
tus est ita inimica oībus, sicut serpens q
est naturaliter inimica hoī, quā fugit et
fugat toto posse suo. Et reddit rōnez dicēs
cause dn̄s, op sventura del loco .i. ifortunio
.q.d. uel influentia celi, o ꝑ mal uso .i. uel
ex prava consuetudine peccandi, che li
finga .i. simulat et ꝛ̄pellit ad peccandū

uixta ip̄recationez certē luz. vnde q̄ mala cō
suetudine delectent. Et prima pars ē falsa,
qui a celuz nō mouet nisi ꝯclinantē, sicut
poeta probat ītra carp° xbj°. Sed 2ª est uera
et ad ueritatez diffinctiue sufficiat, alteram
partem essē uerā. Huic redi supra, et
hoc dico sit, dal primapio suo .i. aloco ou
qinis arui, doue .i. ī quo loco, lal pelloro mō
tē .i. al peninsul portans al pes, qui diuidt
ytaliā p̄ medū, ce si p̄no .i. timoriosus
et altus, ondee troncho peloro .i. aquo ape
nino, est troncatus et diuisus mons pelor
us ī sacilia. Et hic nō, q̄ mons apeninus
solebat olim cōtinuari usq; ī sacilia, ut tra
dunt oēs auctores, sed abruptus fuit, uel
terremotu uel ī petu, diuinū manū. s. 30ª. et
tiem ubi nūc est fretū Massīe. Mons ergo
q remansit ex parte sacilie, uocatus ē pel
loro, a pelloro gubernatore hānibalis. Haz
cū hanibal transiret de ytalia ī sacilia
uidens se subito translatuz, credidit se
deceptū fraude pelloro, et natus cū furore
sapitauit ipm̄ ī mare. sed postea errore
recognito, fecit illi mortuo, spectabile sepul
crū, q̄n uiuuz nō potuit honorare. Ab
isto ergo, mons pelloruz denōiationez sum
sit et dicit, che poco loco passa oltra quel
legno. uult dicere q̄ mons appenimus, est
parū altior ī aliqua parte sua, q̄ ī loco ubi
hasatur arnus, et dicit ī fin .i. tusq; ad
mare, la ouel se rende .i. ipi mari, p̄ usuoro,
.i. p restauratiōnem, di quel .i. de illa aq̄
chel cel assuga .i. trahit per uaporez, di la
marina .i. ex mari, vnde .i. de qua marina
affirmi anūcio che ua coloro .i. aqua. Et
hic tangit generationez pluuie, nā ut dic
tuz est supra capitulo v° sol caloro suo
trahit uaporez hqueos ī nubez, que resol
uitur ī pluuiaz, et sic fluuia reffluunt ad ma
re, id quod stelle absuleramt sibi.

Onde hāno si mutata lor natura
Li habitator dela misera ualle
Che par che arce li hauesse ī pastura.

Hic Guido ex dictis suis concludit trasfor
matiōnez icolaruz istius uallis .d. Li habita
tori de la misera ualle. s. arni, hāno si mu
tata lor natura, quia naturaliter sunt in
diuisel ad oīa opa, et subtiles, che par ch
arce li hauesse ī pastura illos transmutator.
Et hic nota q̄ ista arce, de qua facta est
mentio, īferni capitulo xxbj°. fuit famosis
sima magna et īcantatrix. eliz ītalia, que
suis uenenis dicitur transformasse hoī
nes, ī diuersas spes ferarū, sicut porcos,
camel, lupos, modo ista iudicatur huisse
illos ī potestate sua, et ipos pauisse malis
uenenis, ymo ayenena que ish uidentur
bibisse, sunt peiora, q̄ uenena arcel, quia
certe nō mutabat nisi siquez corporū, sed
nō qualitatel aioruz, sicut apuleius scribt
de sūpo, q̄ uidebatur sibi factus Asinus
et tamen rationalis uigebat ī eo. Hoc
tū q̄ talis transmutatio corporuz, nō est
possibilis, sicut plene disputat Augustinus
sed est quedā illusio demonis. Haz demon
ludificatur fantasiā hoīs, que etiā per se
cogitando uel sompniando uariatur, per
infinerabilia q̄ā reaū, et sic etiā deludit
uisuz uidentiz p aerem ze. ymo sicut pli
nius dicit, ubi loquitur de hoīe mutato
ī lupū, nullū taz ꝑpudens mendaciū, ut
talle careat.

Tra brutti porci piu degni di galle
Che daltro cibo fatto ī humano uso
Diuza ꝑma il suo pouero calle.
Botoli troua poi uenēdo giuso
Rinchiosi piu ch nō chiede lor possa
E alor disdegnosa torse il muso.
Vassi chagiendo, e quāto ella piu ī
grossa
Tanto piu troua di can farsi lupi
La maledetta e sfuenturata fossa.
Discesa poi ꝑ piu pelaghi arpi
Troua le uolpi si piene di froda
Che nō temano īgnēgni che li occ
arpi.

Hic poeta probat conclusionē generalem
p̄ uniz īductiones partiales hitatorū
et dicit, q̄ arnus primo transit p porcos
.i. comites quidonez, quos appellat por
cos propter fedā luxuriā et merito ubi
nota, q̄ isti Comites eliz habuerunt dnīuz
ī ciuitate Rauēne, sed fecerunt fere omes
trucidari, ī furore populi, propter effre
natā libidinem, quia ut dicit philosō
phus, propter īuriaz uxorū, multe tira
nides perierunt, deinde ex uno supstite
restaurati īnūosam prolem, facti sunt
potentissimi citra appēninuz ī Romādio
li, et ultra appenimuz ī Tuscia, sed hodie
pro magna parte defecerunt uirus et

uiribus p potentiā florentinorū, dicat q̄
illa uallis dicta, dicitur prima ad suo pon
te calle .i. cursus cū parua aqua, tra but
ti porci. Ista dicat Oratius, q̄ si bibisset po
tassset uenena arcesi, sicut sibi fili, misset
miscuisset cāsi īmundus, et sui inimica
luto, ideo dicat profundos, trouia le uolpi
si piena de fiocha che nō temo īgegno ch
le occupi, quia .s. sepe uiderunt īgenia sb
tilia florentinorū, sed certe eis altiora
et tota potentia pisanorū, anichilata uide
atur, quia ciuitas ista uetustissima uelut
decrepita, uidetur fecisse cursus suum.
Unde uolo te scire, q̄ īo Mcclxxxiyo. Cum
tas pisanū erat īflorentissimo statu, ha
bens maximū decus nobiliū potentium,
īse forte plusq̄ tercia ytalie. Erant ōi
ibi ciues, Iudex uisus de gallura Iudex
biboree, comes bgolinus q̄ comes rhanus
comes nerius, comes Anselmus et sīgu
li tenebant tanū magnā, et habebant
caudā floridā et sequelas, et eorū nobili
tat⁹ et potentia dīnabantur Inslule sar
dinie corsice helbe, exquibus habebat
maximos redditus, publice et priuatis
et dīnabantur mau cāi eorū naturaliq̄ et
meramoīsi, et ultra mare īciuitate Acho
erant potentissimi de qua expulerunt
Januenses uicanos suos eorū uicho igne
cremato, et una tanū īmare tincta sīn
quine Januensiū, sed certe ut est de mo
re, superbia detrusit superbā. Hā post ml
tas uictorias hīcinde receptas, Januenses
cū terribili classe et ualida Iuuentute, ue
nerunt contra pisanos, cū quibus nauā
li prelio, cōmiserūt apud meloriā sco
pulū, supra portū pisanū, ubi ut ato
dictā pisani fuerunt debellati ītalliater
xij. milia capti, et mj.or milia perempti
et graues leges et diue cōdictiones na
uigandi sunt⁹ imposite eis, et ab illo tē
pore semper diminuta est potentia pi
sanorū, propter bella ciuilia et extēa,
que habuerunt a florentinis, et alia si
nistra fortunarum. ℓ

He lasciaro di dir p altri moda
E bon sara costui sancor sarmenta
Di cio che uero spirito mi snoda.

Hunc Guido descripta ualle anni, ab
omnibus hītatoribus sui, describit singu
larem turbationes, ībreui euentura flore
tie. Et ad huius littere ueram ītelligen
tiam breuiter scendū est, q̄ īo cc. lxxxiiio
cū pars nigra esset reducta īflorentia
p Karolū scie tercia, sicut plene scrip
tus est īterni Co. lxo. principes ipius

partis nigre, uidebant īmagna suspitione,
quia sentiebant partes albā, esse potentes
īflorentia et exules sepe scribebāt ciu
bus de parte sua. Ideo dederūt operam
q̄ fulterius de calbullo, tunc potestas flo
rentie, fultus fauore illorū, subito cēpit
quosdā ciues, de dicta parte alba, ītra q̄s
fecit, dnus Bertholomeus de gerardinis
maximus, et Donatus de caualcantibus
Nicolaus de adimaris, Tignosus de mac
as, duo de scolaribus, et obidens illis, q̄
tenebant tractatū proditionis, cū exulib⁹
albis, sena quesitone tormentorū, siue
essent consci, siue non, sicut eos confiteri
q̄ uolebant perdere ciuitates. Sed ille
Tignosus, ex nimia cropulentia suffocatus
ē ītortura, ceteros cōdemnatos decapitā
uit, et ad instantiā dni musatti Francisci
magni caporalis, uoluit capere aliquos
de albanibus inimicis musatti, sed illi
presentientes euaserunt, ideo omis de alb
anibus condēnauit pro rebellibus, qui
nūq̄ fuerunt postea ciues florentie. Ex
quo magna turbatio nata est ī ciuitate,
facta sunt multa mala et scandala. Ex
dictis ergo satis patet, quare dantes nūc
detestatur negligentiā fulterii, qui ita ma
le tractauit suā partem albā, eo tempore
quo forte ipse intrasset florentiā. Hunc
ad litterā. Guido p̄dictus dicat Raynerio
de calbulo, cuius fulterius fuit nepos, ne
lasciaro di dir per che altri moda .i. non
tacebo unq̄, quod occurrit mihi nūc dice
dus, quātus iste Tusci uiuus audiat et
attente, assultet me, et dicat, e bon sara
costui .i. utile erit ista tuste, sancor sāme
ta .i. recordatur, de cio che uero spirito mi
snoda .i. euus q̄ mens mea uere presagit
qui a poterat forte prouidere sibi, cū sit rex
pellendus uel ne, alis erit expulsus, ītrat
reduce ad faciendū se decapitari, uel bonū
erit, ut det Infantiā nepoti suo.

Io uecio tuo nipote che douenta
Cacciator di que lupi īsu la riua
Del fiero fiume e tutti li sgomenta.
Vende la carne loro, essendo uiua
Posaa liancide come antichya belua
Molti di uita, e se di pgio priua.
Sanguinoso este de la trista selua.
Lasciala tal che di qui amille ānī

He lo stato primaio nō si rinselua.
hic Guido narrat factū factarū ato dicens, Jo
necio tuo nepote .s. fulterii uirū uere ferocez
chē diuenta cacciatore di quei lupi .i. pscator
florentinoz i sula ziua del fiero fiume .s.
arni, e tuta lisgomenta, et disturbat et ondit
quō .d. uende la carne essendo uiua, qua
musattus franceschus qui peccaua sua sorōi
pat, karolū fratrem regis Francie, qui uener
at florentiā tamq̄ pacarius, bene potuit cor
rūpere fulterii qui uenerat florentiā tamq̄
rector, posea lanade come antecha bellua
.i. bestia siue bos i senectute, secum peraibat
ideo dicat molta prima de uita, et bonis cor
e sē di presio .i. bona fama, que est res pre
ciosa, et concludit, sanguinoso .s. accede mi
torus, essē di la trista selua .i. que é flo est
silua lupoz, quā dimittat triste, unde dic
lascia tal, ex desolatione nobiliū, et discordia
ciuiuz che de qui a mille āni, ita poterat
dicere nunq̄, nō se rinselua, de pdictis lu
pis, qui multa expulsi nunq̄ reduxerūt, et mor
tui multo minus, sta karolus sine tema
paulo ante bānierat solū aliquos de parte
alba, sed nō fecerat sanguine iusto, nō mul
tū auxit malū, ideo dicat, nello stato primaio
idest primo floruido.

Come alo annūcio di dogliosi dānni
Si turba il uiso di colui chascolta
Da qualche parte il piglio li sā dānni.
Cossi udio laltra āima che uolta
Stauia ad udir turbarsi e farsi trista
Poi chebbe la parola asse racolta.

Hic poeta ponit effectū huius sermonis
dicens per comparationem de se propriaz,
et manifestā come alo nūcio di dogliosi
dannj si turba il uolto, ex tristicia, di colui
chascolta de qualche parte piglio li sā dānni.
.i. aquacunq̄ parte periculū mordeat
eum nela fāma, et applicat cōparationē
ad propositum dns cossi udio laltra āima
.s. Raynerii, che uolta stauia ad udir .i.
que attente ascultabat, turbarse, i face,
e farsi trista poy chebbe la parole asse re
colta. qua notauit q uerbis tangebat
isaniaz nepotis sui. Et nota q illud fac
tum erat preteritū, qn poeta nolber scr
ipsit, sed ponit ipsum tamq̄ futurū, qua
habet respectum ad tempus uisionis siue
quo fingit illum spiritum, pronūiasse
sibi hoc:.

Lo dir de luna e de laltra la
uista
Mi fe uoglioso di saper lo nomi
E dimanda ne fei cō prieghi
mista.
P che lo spirito che di pua parlomi
Ricomīcio. tu uuoi chio mi riduca
Nel fare ate ao ch tu far nō uuomi.
Ma dache dio ite uuol ch traluca
Tanto suo grata nō ti saro scarso
P o sappi chio son Guido del duca.

Ista est 3. pars huius Capituli, i qua
poeta describit pdictos duos spūs, et deplo
rat mutationē prouīae eorū .s. Roman
diole. Et primo ondit qualiter v quare
factus auidus potuerat de eis dicens,
Lo dir de luna .s. die Guidonis, e la uista
de laltra .s. Raynerij, mi fe uoglioso .i.
affectuosum de sapere lor nomi ideo
dicat, E dimanda ne fei cō prieghi mista
ut facilius obtinerem, et ponit rationes
unius dns. per che lo spirito che di pua
parlomi .s. Guido del duca. uuomihao.
.s. dicere q finierat longū sermonem
suū, tu uoy chio mi riduca .i. icliner
me, nel far ate ao che tu far nō uuomi
qua nolui sh michi dicere nomē tuū
ideo nō debeam tibi dicere meū, gra
tui meriti, sed diuine gre, unde dicit
ma de che dio uole che suo grata tāto
traluca i te. quanta, nunq̄ contingit
alteri uiuenti, ut ia dictum est, nō te loro
scarso, imo largus, poy sappi chio son
Guido del ducat, uir nobilis et liberalis
de bretoneuo.

Ful sangue mio dīuidia si ziarso
Che se ueduto hauessi huom farsi
lieto
Visto maiesh di liuore sparso.
Di mia semenza cotal paglia mieto
O gente humana p che pōm il core

La oue meshen-

La oue mesheri di consorto duueto:
Quesh crimeri questel p̄gio el honore
Dela casa da calboli oue nullo
Fatto se reda poi del suo ualore.

Hic Guido nōiato sē, nōiat culpā quā hic pur
gatur dns Il sangue mio .i. ego uiuens i uita
q̄ aīa sedebat i sanguine. Fō si arso diuidia
qua inuidus inuidia cōbinitur itus et extra
che se ueduto hauesse huom farsē lieto, ex alio
prospitate uisto mauresh .i. udere potuisset
de luor sparso .i. colore luuido resplizi fame,
qua stratz palescebā dolore uxta illud ma
droby, et tangit que sequitur ad culpā dns
di mia semenza. S. inuidia cotal paglia mie
to .i. penaz, et est propria methaphora, qr
quale semen hō seminat tales spicā colligit
ideo facit imā utalez exclamationez contrā
inuidos dns O gente humana .i. o genus hum
anū, p che posti il auore la oue mesheu du
eto di considto .q. d. i tpalibus bonis que si
mul a plurib⁹ possideri nō possint, quod
nō accidit i eternis, ideo i possessione tpra
liū, oportet nō habere consortez .i. socii. Et
noiat socii suū Quesh .i. iste alr iusta me
ce rinieri, et repetit cōmendationē eius,
questel pregio elo honore, dela casa da calb
oli, nobili et honorabili oue nullo fatto
se reda poy del suo ualore quia nullus i
dicta domo fuerat successor illi i uirtute
usqz ad tempus illud ymo oms degenerauc
rant.

E nō pur lo suo sangue efatto brullo
Tral po el monte ela marina el reno
Del bel richesto al uero e al trastullo.
Che dentro aquesh tmini eripieno
Di uenenosi sterpi siche tardi
Fcaltuaz omai uereber meno.

Hic Guido deplorat generalez depuationem
nobiliū Romandiole, et facit ommendationez
multoū uirtuosoū quibus hec prouincia
paulo ante habundabat, et primo dicit q
oīs nobilitas Romandiole est spoliata boīs
honorabilibus, et est repleta prauis moribus
unde dicit, e lo suo sangue .i. nobile genus
Raynerij de calbulo nō puro ce fatto braulo
.i. denudatus et paupatus, del ben richesto
al uero .i. bono aī, caltrashulo .i. bonis cor
et exterioribus bonis .q. d. bono honesto utili
et delectabili que regnabant i Romādiola
de proxime preterito tempore. Hā Rayne
rius mortuus erat forte p quīq; āños ante nā
fiut i⁹tr⁹fectus, et iohānes frater eius cū i⁹trasset
fortunaz cū multis rauēnantibus et armimē
sibus, et hoc dico i Romandiola quā describit
a confinibus suis dns, tral po el monte ela
marina el reno, nā Romandiola a septentri
one habet padū flumen et mare adriaticz
a meridie habet alpes apenini ab occadēte
habet Renū fluuiuz qui labitur uxta bonōiaz
ab oriente uō habet Marchiā anchonitanaz.
Et uere credo, qi mundo nō sit pulcrior ps
terre q̄ illa que est a bononia usqz arminiū
i clusiue unde aduerte q ista prouincola ē
nobiliter situata qua habet a tergo alpes ap
enini, contra austrū uentū inimicā nature,
a fronte habet liberū et apertū aspectū, ipsus
boreā uentū aīaz generationis, habet i se
collectū quicquid bonorū reperitur alibi sp
sim, sicut mare, terrā montes, planū, flum
ina frequentissima montes, ualles, siluas,
aerem salubrē, uina olea, mella, carnes
pisces copiaz a none multitudinez hītatorū
magnitudinē dumtaxā, que i taz paruo sp
atio habet tot armenas ciuitates, castella,
rura, uicos. Et ofirmat dictū suū p effectū
dns, che dentro aquesh termini .i. p̄dictos
confines, e ripieno de uenenosi sterpi .i. tra
nis parui et magni ualde pestiferi, qui
more puncit serpens aiz inuidia et more
serpentū se mordent et lacerant, nec unq̄
ter se possint habere bonā pacez, sicut taz
dictū e Inferni capitulo xxi mo. Et nō so
li sunt mali sed multi. unde dicit, si che
tardi omai uereber meno .i. deficerent oīo,
per cultuar, aliqua bona cultura et bene
dicat. Haz licet aliqui ad tempus indeātur
extirpari, tamen i breui repullulant uelut
capita ydre.

O ue il buono licio e arigho manardi
Fier trauersaro, e Guido di carpigna
O romagnoli tornati i bastardi:

Hic poeta noster consideraus q̄ uera laus
patrie est sola uirtus animi. unde uirgilius
describens felicitatez romanaz, dixit eā feli
cez prole uirorū. Hinc uolens describere
laudem romādiole, parcit breuiter alios
uiros illustres, de dulcissi terris Romādiole
Et primo fingit q̄ Guido del duca fuerit
q̄ i centro Romandiole .s. a bretonoro pa
tria sua. Et noiat duos nobiles dignos fama,
unde dicit, oue il buon licio .q. d. hō est alr
filius et uere fuit bonus et prudens miles
nec reliquit ex se heredem. Hā dicit liaus
de ualbona nūciata sibi morte unius filij
sui ipecillis, nō mutato uultu dixit, hoc nō
michi quia semper fuit mortuus, iz nūcia

Caterina

mich pio nouo si est sepultus. Hec minus
euis prudentia emtuit ī filia sua pulcerrima
quā cū ipse senex repisset cōiunctā amoro
se cū Rizardo nobili fluene de maynardis
de bretinoro ex alnita puelle et simplica
tate materna, prudentissime fecit eā despo
nsari, sine diminutione honoris, sicut io.
conde scribit, bocatius de certaldo, et nōat
sm. d. et Fuccio manzadi. Iste de maynar
dis de bretonorio similiter cur nobilis et
prudens fuit ī tuta socius ultimi dnī quodā
nis qui loquitur qui eo mortuo fecit secari
lignis p medium ī quo solita erant ambo se
dere. asserens q nō remansserat alius simil
ī liberalitate et honorificentia, ide bene qu
erit nūc de eo ubi sit. q.d. nō inuenitur ille.
deinde nōat alios spūs illustres duos
et primo petrū traversarū, hic fuit dnus
cautatis ravēne, cur magnanimus et mag
nificus, qui filiā suaz tradidit ī uxorē Ste
phano regi vngarie. floruit tpre federici
secundi, et audius est recedere ab eo, post
cuius mortez federicus obsedit ravēnaz et
cepit. Ideo bn queat iste Guido, piero tra
uersario, ubi est. q.d. qui est hodie dnus ī
romandiola filius sibi amator sue cautatis
Et nōat alū dicens, e Guido di carpigna
iste fuit nobilis cur de monte feltro, qui
omes sibi parer liberalitate superauit, de
quo audib, q cū fecisset collēne cōmunū
ī bretonorio, defaciente pecunia, fecit uē
dere dimidiū care cultre quā habebat de
qua re ī cepitur a familiari cautatis
sue, conduxit stomate, dicens q ī estate
pcalore, tenebat pedes extra, et ī hieme
uero pfrigore tenebat crura contracta.
Ideo iste Guido del duca considerat tal
et uxor ī Romandiola, dignos romana
cautate exclamat cū dolore, O romagno
li tornadi ī bastardi, nimis cautaliter lo
quitur iste, imo debuisset dixisse ī spuri
os, imo ī mulos spetie pmutata.

Quando ī bologna un fabro si
rallīgna

Quādo ī faenza un bernardin di
foscho

Venoha qētil di piccola gramegna.

hic Guido nōat alios et urbanos de
romandiola, et primo unū bononiensez
dnūs, un fabro Iste fuit nobilis miles de
labertacys de bonōia, uir sapiens et ma
gni consilij. Et est hic faber, nomē prop
tū ne itelligas de quodā fabro tribuno
plebis qui felicitatis fuit nobilis, quādo
rallingna. i. zenasatur q.d. tarde, unī bo
logna que se nidus phorus mater le
gū oīz bonorz feritlis humanitat pissi
ma nutrix. et nōat alū fauentinū uz
plebeiū sanguīe sed nobilē uirtute aī
dnūs vno bernardino di fusco. Iste bernar
dinus fuit filius fusci uni rusticj, sed uir
tute sua honoratus ī prīaz, ad quez nō
erubescebant nobiles fauentini accedere
ut audirent eius bonas sententias et
pulcra stomata, et eius dicta moralia
et notanda elleq̄bant, ideo bene dixit
Venoha qiētil dī piccola gramegna. q.
d. nobilis planeta nata ex vili herba, et
hec est minus colenda, sicut aurū quod
oritur ex terra rosa et spina. Quando ī
faenza fuple se zelegnā. fauentia olim
dicta est terrus famis a famo romano,
quā federicus secūdus, cepit post ravēn
naz hec diebus istis, cū esset opulenta ī
flore bono, sub dnō pastorū ecclesie, oc
cupata est proditorie ab anglicis stipen
diarijs ecclesie, et exclusis ōmibus aui
bus, sine cede, tota spoliata est et detē
ta ultra āni cursum, inter manus bar
barorū Latronum.

Non ti meraviglia sio piāgo tosto
Quādio zimembro cū Guido da prata
Vgolin dazzo che uuetter uosto.

hic Guido cōuertens sermones suos spia
liter ad dantem, nōat duos alios de ro
mandiola uicinos patrie eius florētie
vnde dicat. nō ti meraviglia sio pia
ngo tosto .i. o dantes et nōn appellat
eū nōie proprio, qua ipse voluerat
se nōiare ut patuit supra. quando zi
membro vgolin dazzo. Iste fuit un nob
ilis et armatus de ubaldinis, clarissima
stirpe ī romādiola, qui fuerūt diu potē
tes alpibus atra appenninū et ultra
prope florentiā, sicut et cōtes Guidon
es tam dictū est supra, et dicat, che
uuetter uosto .s. tempore mō bono,
quo ī romandiola uigebat uera nobili
tas et multa cautalitas cō guido da prata
Iste Guido fuit alius uir probus de una
nulla ī Romandiola, tam faventiaz et
Ravēnaz, unde quidā uoluntfuisse
ultī Guidonē cū illo de ubaldinis.

Federico tignoso e suo brigata.

hic Guido nōat alū romādiolū, iste fuit
nobilis et duels uir de Azimino, cuius
domus erat domicilū liberalitatis nl
li honesto clausa communitabatur lete
cū omnibus bonis, ideo dantes describit

ipsum a sociatate sua que erat tota laudabilis
diat ergo Federico tignosd audio op ille habe
bat pulcerrimus caput capillorū fauorum
ideo p antifrasim sic dictus est e sua briga
ta dō animino. Et hic nō op animinū est
nobilis et antiqua ciuitas romandiole sup
mari adriaco quondā fidelissimus portus
romanorū ut sepe patuit apud Liuium
huīt theatrū ubi diatur hodie forū et ar
cū triūphalem qui adhuc apparet et pon
tem pulcerrimum.

La casa trauersara eli anastagi
E luna gente e laltra e diretata.

Hic Guido cōtemptus noīasse supra soliz
petrū trauersariū de rauēna, nūc noīat ip
sas stirpē que fuit tota clara et alia fūliz
famosaz ualde de dicta terra vnde diat La
casa trauersara, de ista domo fuit aliq ma
gnus miles princeps i Rauēna, sed paul⁹
transuersarius, qui simul cū uiribus ue
netorū expulit salpinquerā principem de
ferraria eli anastagi, et ish fuerūt magni no
biles et potentes, aquibus una porta i rauē
na usqz hodie denoratur porta anastasia,
de ista domo fuit nobilis miles dñus Gui
do de anastasijs, qui mortuus est p īpacē
tā amoris amisdam honestissimē domine
quā umq potuit flectere ad eius amorez,
fuerūt et alie familie clare i rauēna, sicut
familia honestorū, de qua fuit nobilis ado
lescens Anastasius de honestis, qua amo
ratus de filia pulcēzima pauli trauersarij,
tandez illā habuit i uxorez, sicut honeste
scribit arzipsius i quisitor ouiz delectabili
uz historiarū. Et hic nō lector, q poeta
noster facit hic ush quodnē nominare
aliquos uiros secularez modernos, qr sic
cōtemniebat uiro militari, sed alios uiros
illustriores antiquorū, genuit hec patria
sicut petrus dāmianus, de quo poeta scribt
paradisi xxi°. et Romualdiz de honestis
de quo scribit paradisi xxv°. Hota etiam
q rauēna est tota spera hui⁹ mundi anti
quissimos magos intra tiam, q sine sig
nis magne uetustatis, ubi quondā Cesar
factuns aule bellū morā traxit tamez
i conflictu proiithe sue. vt suetonius scri
bit, quā duo flumina amplectūtur que
ibi i unum cōiungūtur i unū, habuit por
tū capacissimū, q est modo repletus ra
uēna templorū multitudine, et pulcritu
dine decorata fide catholica insignita. Haz
ab initio fidei petrus misit apolinarē dis
pulū Rauēna, ad semināduz fidez. Ex
quo tempore fuit postea potentissima
temporibus gothoruz longobardorū uana
dalorū, huīt sepe reges, multa et magna
predia feat et tulit licet oliz sit tantū languida
et exhausta sed decrepita āmisit uires suas p
xima occasu, siait eī scribitur i libro cronice
rauēne qui diatur pontificalis. Rauēna con
dita est a pronepotibus, Hec post diluuiū an
natiuitatē christi p anos ⅌. iij^c. nonaqitano
uē, quod nō credo quia de tā longa antiqui
tate, nulli auctores autentici, quibz ego inde
rim aliquid scribunt. Rauēna .H. fuit coloīa
sabinoruz ut diat pliuius, et dicunt quidā
sequentes opiniones op sic dicta est, quia ra
tibus cōuenientes cō didcerūt eā. Hō minus q⁹
si poeta nobilis elleqit sibi mnere et mori
i nobili ciuitate, ubi iacet apud locū minor
i tumulo ualde grauī, et certe digniuz qui
esset dantes i terra madida sanguine mar
tiriz i qua fuit honoratus i uita q i terra
maligna ingrata, ut ipe ait de qua uiues
dignes factus est exul, et cōcludit de duab
familijs papius de rauēna, eluna gente
elaltra .i. genus trauersariorum et anastasi
orum, e diretata. qua nō extat heres suus
de quo dolendum est.

Le dōne e cauallieri liaffāni eliagi
Chemen uogliana amore e cortesia
La doue icuor son fatti si maluagi.

Hic Guido memorat gesta et festa gentis
romandiole dns equando rimēbre le dōne
e cauallieri, qui multi erant i romandio
la, et dat de singulis officia sua dicens,
li affāni eliagi .i. exercita armorū honestā
cōmunia tripudia et alia solatia, quorum
aliqua magis cōpetūt uiris, aliqua mu
eribus et dicit, chemen uogliana .i. que
predicta i ducebant nobis i uoluntatem
amore e cortesia, quia amor et liberali
tas duo sunt, que inducūt homes ad
pulcra et delectabilia et diat, la doue
icuor son fatti si maluagi .i. i quia ro
mandiola ai sunt ita mutati ab amo
re i odiū cariolat⁹ i cupiditatez. Et ui
de q aliqui referunt totū ush dictuz
solutnodo ad rauēnaz, sed hoc nō ui
detur, imo referendum est qd totā Ro
mandiolaz vnde statiz ondit, q amor
et liberalitas recessit de patria sua.

O betinoro che nō fuggi uia
Poi che gita sene la tuo famiglia
E molti gente p nō esser ria:

Hic Guido ai dolore, reuocat sermonez
ad patriā suā dicens exclamatiue, O
betinoro. Istud est nobilissimū castrum
quasi i Centro Romandiole i monte,

sita supra forliuiu; hñs pulcerrima mõia et loca amena et fertilia che nõ fuoi ua q.d. air nõ recedis de contrata, poy che qita se ne la tuo famiglia, tã nobilis et gentilis defiat, e molta gente, que erat bona, per nõ esser ria .i. recessit ne reser uaretur ad ista tpa prana. Et hic nõ ut uideas, si magna nobilitas uigebat pau lo ante i bretonoro q tempore istius Gui donis, quando aliquis uir nobilis et honor abilis applicabat ad terrã, magna cõtentio erat, iter milites nobiles de bretonoro, in cuius domũ ille talis forensis, deberet declinare propter quod cõcorditer deue nerunt iter se, q colũpna lapidea figere tur i medio platee, cũ multis ãnulis fer reis, et omis supuenens esset hospes illius ad cuius ãnulũ alligaret equus.

Ben fa bagna caual che nõ risiglia
E mal fa castro caro e pegio conio
Che di figliar tai cõti piu simpiglia.

Hic Guido cõmendat una terrã ab eo, q sui nobiles defecerunt, et dicit dãnat ab eo, q adhuc retinent suos nobiles deprimatos dicit ergo, ben fa bagna caual, magnũ ca strum est inter ymolas et rauẽnas, q hñt olim comites nobiles curialitate plenos, che nõ risiglia .i. nõ genuit ampliꝰ dulces filios sicos, quia ta sui nobiles tempore auctoris pro magna parte defecerãt, e mal fa castro caro. Nobile castrũ et uere carum supra forliuiu, i ualle montoris, cuius cõi tes hodie defecerunt, sed tunc adhuc ui gebant, sed degenerabãt nobilitatem uicinor, e pegio conio. Istud fuit castellũ longe ab ymola p vj miliaria, quod hodie omnio nõ extat, sed multi cõites eius erãt tempore auctoris adhuc hodie sunt, ideo dicit, ch di figliar tai conti .i. parere tã degeneres piu simpiglia, et tñ ista adhuc hodie de turture antiqua multũ retinent, i strenuita te armorum.

Ben faran i pagan da chel dimõio
Lor signora, ma nõ p o che puro
Giamai romagna dessi testimonio.

Hic cõmendat aliã nobiles stirpem de ro mandiola .s. paganos, qui habuerũt dñiũ i montibus supra ymolas et fauentiam, quorũ territoriũ uocabatur podere paga norũ, de quorũ stirpe erat tunc unus ma ginardus, qui nobilis genere, pulcer cor pore, fortis uiribus, strenuus armorũ, hñbat dñiũ fauentie et ymole, audax ut Leo, cuius gestabat usquiũ modo dicat iste, ben fazãnõ i pagani, quorũ familia hũit aliq uos claros uiros, sicut petrũ paganũ et alios que erit tunc felix, qñ defecerut oĩno, qua maginardus infamat eã, nũc uiuos rõ dicat quando el demõio lor signora .i. quando maginardus morietur, quẽ uocat demones, p pulcerrimã methaphorã. demon ẽ int pretatur sciens, et est demon bonus et mal⁹ apud latinos, ut sepissime patet, p Augu stinũ de Ciuitate dei, et p calcidiũ, super chuneũ platonis. Iste aũt fuit astutissimus et sagacissimus hoĩũ, quales aliqui alij fuerunt i romandiola, quos ab asthica po eta noster nũcupat eũ blixẽ Inferni capio xxbij°, sicut ei Romandiola habet aliqua ingenia angelica, ita hẽ aliqua diabolica, io dicit, ma nõ si. nõ tñ ita bñfaciẽt pagnũ p mortes maginardi, che may prior testi mõio, bona .s. fama, zimagna de luy .s. maghinardo dila .s. i mundo iuuentus, hoc ideo dicit quia infamia erat uulgo de maginardo, q ipse tenebat partẽ quelfam i Tuscia, et ghibelinas i romandiola, et istã infamiã poeta facit durabiles, donec dura bit iste liber, quia dixit i inferno de eo, ch multa statue parte dala state al uerno, s. ẽ infamia fuit uere falsa, sicut plene dec laratu i ullo capio iferni. Hanusi. Magin ardus fuit contra ghibelinos, aliquando i fauores florentinoruz, ex hoc poterit me retur laudes q̃ infamiaz, quia debebat illus tratio esset et posse suũ de maginardo nõ remansit proles masculina, sed quedã fe mine, que transierunt i familia bbaldino rum.

O ugolin di fantolin sicuro
El nome tuo da che pui nõ saspetta
Chi far lo possa tralignãdo sicuro.

Hic Guido predictus nõiat ultimũ spm de romandiola et illũ consolatur, quia nõ reliquit filios ex se, qui posset dege nerando obfuscare famã eius, unde q̃p ostrophat sermones suos ad eũ, dicens O bgolin di fantolin. Iste fuit de fauentia uir singularis bonitatis et b pudẽtie, il nome, quod remansit de tẽ claru sicuro .s. ab infamia, da che pui nõ saspetta, ali quis heres uel successor, chi lo possa far sicuro tralignando .i. degenerando aucto ritate, sicut accidit i nobilibus de fauẽ tia. Unde inde q̃ poeta noster posuerat duos nobiles de fauentia, i glacie. hic nõ ad redimendas infamias, nõiat duos plebeios famosos. Et hic nõ q̃ poeta nobilis, nullã prouitiaz de mũdo tamtũ

honorauit ꝯtrz ustam. Haz ī usto eodez capitulo
describens prouīaaz et patriā suā nullū unzū
singulariter nōiauit. Ş̄imiliter ī c̄. xb̄o. descri
bens lombardiā. solūmodo .3. expectabit azequi
la. E qo uō nulluz īueni unq̄ auctorē antiquū
qui hāc prouīciam ī aliquo culpauerit, oīo
Romandiola olim uocata est flāminia afreq
uentia et multitudine flaminū .i. sacerdotiz
postea uō Romandiola q̄ ortus romanus, z
quid plura loquor, cū nulla fere pars eius
floreat preter Ariminū certe magis q̄ hic
Romādiolus fecerit mirabilē statum ultus
deplorantē, ubi desolatio um transisset ad
cental fere prouīciaz ytalie.

M a ua ua tosto omai che or mi
dilletta
tropo di piāgier piu ch di parlare
S i ma nostra raqion la mēte stretta.

Hic Guido del duca tōplens suā narratiōnē
licentiat dantez dīs ma ua ua tosto, che
mi dilletta, omay tropo piu de piangere
cha di parlare q.d. quia uolo potius redire
ad plorandū peccata, q̄ deplorare poetam
uidentez quia ultus est. unde dicit, se
ma nostra zasion, i. ultima, stretta la mēte
qua largauerat ad loquendū de factis alieis
cū mea strictus tangant me, et tū ille iu
dex ex caritate et pietate patrie, facit ultī
longā querelaz ad emendationez siorum
ut infra declaratur Capitulo sequēti.

N oi sapauam che quelle anime
care
C i sentiuam ādar per o tacendo
F acea noi del camin confidare.
P oi fumo fatta soli procedendo
F olgore parue quādo lacre fende
V oce che quise di cōtra dicendo.
A nadarāmi qualonque mapnde
E fugi come tuon che si dilegua
S e subito la nuuola scoscende.

Ista est quarta et ultima pars, ī qua poeta
noster post longā digressionē agit et trac
tat de treno iudie, iuxta promissionem
supius factam, et primo p̄mittat recessuz suū
ab illis duobus spiritibus de romandiola unde
dicat, noy sapauan che quelle aīe care .i. ca
ritatiue Ci sentiuan andar, q̄uis nō uider
ent nos, pero tacendo faceuan noi de camin
confidare .q.d. q̄uis nichil dicerent nobis
et nos eis tn ibamus cū fiducia, credentes q
bn ibamus, et q ille ex caritate monuisset
nos de meliori uia si fuisset expediens, et
tangit processuz eorū et primaz uocē quā
audiuerunt ī isto itinere contra iudiā dīs,
poy fumo fatta soli procedendo, quia ubi p̄o
pmanebaz ī colloquio cū illis duobus spiritib
de romandiola, nūc ibant sine sermone ad
uiā suam et ecce unā uocez cū impetu ma
gno subito sonuit ī aere et ꝟ erat uox quā
olim dixit Caym. Et ad huius lrē itelligētiaz
que uidetur forte, et a multis male itellecta
est notandū q̄ poeta nr sub ista fictione, ult
dicere spūaliter ī effectu, q̄ homo uolens ī
se uitiuz iudie debet ad mentez reuocare
effectiz prime iudie, que fuit ītersi. Nam
primus hō natus ī mūdo, sola iudia diab
oli qua mali iudent bonis, ut ait Augusti
nus, interficit frem suū uniocez habel iustū
et innocentez propterea deus maledixit usq3
ī bn? q̄ationez qui postea fecit oīa scelera
magna et suos inuitauit ad latrocinia et ra
pinas ꝛc. Modo ad propositū poeta noster
fingit, q̄ uox Caym sonuit auribus mētis
eius, dicit ergo Voce che quise di contra, ue
niens nobis ī occursuz, ad ām onitionez nraz
dicendo anadarāmi qualūque mi prende,
Ista fuerunt uerba Caym, naz aiz dīus pet
terzit ab eo ubi esset frater suus habel, ipse
rndit, q̄ nō erat custos frīs, et cū diceret
q̄ ipse occideret eū, desperans dixit se occi
dendū ab oībus, et tamen postea itersectus
est ī silua cū saqitta anepotis suo, dicit ergo
parue folgore quando lacre fende. quia
subito fulgiranit ī oculos mentis eius et ita
subito transiuit unde dicit e fugio come tuō
quia fuit terribilis et terruit mentez eius
che si dilegua si subito la nuuola scoscende
.i. scindit. Aliqui tn dicunt, q̄sta fuit uox
aglauros que dicit q̄ iudia occidet eā, ut
dicunt q̄ est ide iudia que loquitur, et
dicit q̄ pena occidet eaz, sed littera non
patitur talem expositionem.

C ome dalei ludir nro ebbe tregua
E t echo laltra cō si gran fracasso
C he simiglio tonaz ch tosto segua.
I o son. aglauro che diuēni sasso
E allor p ristrīgermi al poeta

In dietro fea e nō īanci el passo.
Hic poeta describit secūdā uiocz, p quā do
cet refrenare īuidiā. s. considerando aliz
pessimū effectuz īuidie, que reddit hoiem
saxeū, sicut ēi frater īuidit fratri, ut patz
ex prima historia sacre scripture, uel sor
or īuidit sorori, ut patet ex ista secunda
historia gentiliū. Ad euidentiā ergo huiz
littere, debes scire, q sicut scribit Ouidiuz
2o. maiorū arca finez. Cyclopū qui fuit pri
mus rex athenarū, habet tres filias, quaz
una est uocata Pandrase. Alia aglauros
Tertia uō herse. Mercurius captus amore
herses pulcritudine corrupit aglauro primo
magno cumulo auri, ut conciliaret sibi
amorez sororis herse, et assignato die, ordi
ne dato, īuidia īcepit cor aglauros, pro
pulcritudine sororis, que amabatur a tali
amante, et cōtinuo redeunte mercurio, ce-
pit pectere illius amorē, sed ā ille recusa
ret, et aglauros prohiberet ipm īcrare ad
sororem. Mercurius cōuertit eā īsaxū. Et
nota q sub ista fabula cōtinetur historia
uera. Iaz mercurius realiter fuit homo ī
grecia, nepos magni phi trimegisti, qui
adamauit herses filiaz regis athenarum,
et corrupit illius sorores alloquentia, astu
tia et pecunia magna. Sed aglauros īui
dia mutauit propositum, et uoluit pfecti
sorori ī muliere amore, ideo poete bene
finxerunt, q mutata est īsaxum. Iam
īuidia recte īdurat et īfrigidat cor hoīs
priuans ipm amore et calore caritatis,
qn īplet ipm odio contra frem et sorores
sicut ī pnti casu. Hunc ad litterā dicit
poeta continuans partez prii, ce como
dalea. i. ab illa uocē prima, lodir nostro
ebbe trequa. i. auditus noster habuit
quietez. q. d. statiz ai cessauimus illā uocē
primā uocē audire echo laltra. s. seconda
uox terribilis īsonuit, com sigran fracas
so. i. fragore aeris assai che simiglio ton
ar che tosto segua. quia sicut sepe post
magnuz tonitruuz imū sequitur aliud
ita hīc post unaz uocez terribilez secuta
est alia. et ecce quid io son aglauro mu
tata maligna, che diuen sasso. Et nō di
cas quid habet facere Caym pessimus
qui est ī Centro ītermi ī purgatorio silī
quid aglauros quia respondebo nichil
sed poeta fingit uocē horuz īsonare au
ribus purgātiuz se, unde statiz ponit effectū
dīs, qui statiz adhesit uuglio. Unde dic,
et alor. i. tunc, fea el passo ī dietro eno ī
anzi. q. d. retraxi me, et nō processi ul
terius, ut uuglius se firmaret, et ego ad
herendo ei unde dicit p restringeatme al
poeta. q. d. q reduxit se, ad rationez timēs
fieri sasso, sicut ei uuglius clausit sibi
oculos ī Inferno, ut fugeret aspectū Huidu
se que conuertebat hoīes ī saxuz, ita ipse
nūc per se fortior q ī inferno ocurrit ad
uuglium, ut uitaret īuidiā, que similiter
hī hoīes saxificare. Et hic attende notā
dū est, q dantes magna arte ex ōibus
historys primentibus ad īuidiā, elleqit sibi
ad suuz propositum, istaz quā tetigit breuit
ī uno uersiculo, quasi dicens tractē, si uis
plene scire q pestiferus monstrū sit īuidia uide
Ouidiū, ubi describit fabulā Aglauros, qua
elleganter ibi describit domuz īuidie, que
īterficat aglauros, p quā domuz ītelligit cor
īuidi, quod est domicaluz īuidie. Ex qua
descriptione breuiter colligi possunt quīqz
effectus praui ipius īuidie, quorū primus
est, quia cor obscurat odio et rancore. Unde
dicat q domus īuidie est abscondita ī bassa
ualle, copta nigra putredine siue sole, siue
aliquo uento pessima tristis frigoris, que
semper caret igne, semper habūdat caligie
secundus quia cor cruciat tristitia et dolore
unde dicat ibi, q īuidia uidet prosperitates
hoīuz, et dolet uidendo portans baculū spi-
nosuz ī manu macerat se et alios, et est sibp
placū sibi ipi. Tertius quia totū corpus deco
rat. unde dicat. q īuidia habet palorez ī
facie, et macrez ī toto corpore, obliquos oc
ulos, dentes rubigmosos, cor plenū felle, lī
quā madidā ueneno, nūq ridet, nisi cū
uidet dolores alienos, nec dormit quia
anxiatur super curis. Quartus quia deuor
at uitaz alibū unde dicat ibi q īuidia
comedebat carnes uiperinas, alimenta
suorū uiroruz. Quintus effectus quia del
etat ōia bona unde dicat ibi, q īuidia
p quā qz partez transit, deicit flores, cō
buxit herbas, prosternit segetes, et quid
est peius suo afflatu pestifero ī fiat popu
los ciuitatuz, et uix tenet lacrimas, quan
do nichil uidet lacrimabile.

Gia era laura, dogni parte queta
Et el mi disse. quel fu il duro camo
Che douria luom tener dētro a suo
meta.
Ma uoi prendete lestha si chel hamo
Delantico auersaro assai ui tira
E poco ual freno o richiamo.
Chiamaui cielo e ītorno ui si gira
Mostrādomi le suo belleze etne

E lochio uostro pur ateza mira
O nde ui batte chi tutto discerne.

hic poeta ondit, quō uirgilius terrēptatur est effectū illarū uocū unde cōtingās ptē para dicat, qia era laura .i. aer, dogne p te queta .i. sine aliqua uoce, que primo mouebat aerez, more tonitrui et fulgo ris, et ca. s. uirgilius, me disse quel fo il duro carno .i. forte freniz. Camus cā est capistriz, cū quo ligantur ora equorum, che deuria tenir lusīm dentro alla meta .i. terminuz. q.d. q deberet facere stare hoīem contentiz stat tate sua. q.d. uno uerbo utraqz uox audita, debet esse frenū reuocans hoīem ab īuidia, sed nō prod est nobis, unde uirgilius alloquitur dātez tamq spēm humanu qñs dns, ma uoy. .s. mbitales, prendete lesca .i. alecebra bo norū tpalū, i qua latet hamus. un dicat, sichel hamo de lantiquo aduersario .i. fra udulenta temptatio diaboli, qui primo nui dit deo, propter quod cuit demū hoi, quē secuz traxit i ruinaz, asse ui tira, quia suadet uos iudicare altri, propter ista bo na, e pero poco ual freno o richiamo. q. d. pauci prosit uobis exempla, et praua manifesta reuocantia uos, et cōcludit p.c re uirgilius, q nec timor pene, nec spes gloie possunt nos mouere unde ponit sitaz nobilissimā, scribendaz litteris au reis dicens, chiamaui cielo, ad premiuz paratum nobis. i torno isi gira, undiqz uos claudes et oplectens, mostrādoue le suo belleze eterne .s. sydera magni tudinez, celeritatez, pulcritudinē, E lo chio nostro pur ateza mira .i. ad ter rena temporalia et concludit, Onde ui batte che tutto discerne .i. ideo iuste punit nos deus.

Vanto tra lultimar de lora terza
El principio del di par de la spera
Che sempre aguisa di fanciullo scherza.
Tanto pareua qa i uer la sera
Esser al sol del suo corso rimaso

Vespero la equi meza notte era.
E i raggi ne feriam p mezol naso
P che p noi girato era sil monte
Che qa dritti ādauano iuer loc caso.

Postq i precedenti capitulo, poeta nos ter expedinit tractatuz iudie, que pur gatur i scamdo cirulo purgatorij. Tunc cō sequenter agit et tractat, de tertio uiao capitali, quod purgatur i tertio cirulo, et totū Capitulum quītū decimū, cōtinz est diuidi i iij. partes qñales. In pma quarū poeta, describit apparitionez uni⁹ angeli, qui purgat eū, a uitio iuidie, et dirigit ad dandū iii. In 2ª. faat declar ationem, unius dicta posita i precedenti capitulo, quod iudebatur obscurum ibi, el mio maestro. In 3ª describit imā suaz uisionez, per quaz docet precauere naz ibi, cornio uolta. In quarta et ultima ponit interpretationez illius uisionis fictā uirgilio ibi. Quando lāta mia. Ad primū rediens dico, q poeta noster describit appitionem unius angeli, q primo p̄mittit descriptionē hore, et ui detur dicere sentētialiter, q erat hora uespertina, quod dicat per imā circu tionez uerborum, dicat ēi q tūc erat ab illa hora ad uero, quintuz est ab ortu solis usqz ad horaz tertiaruz, utraq large loq uendo, restabant forte tres hore diei, et ut clare dicam, erat quasi hora xxi^a. dr tanto parea qa esser rimaso al sol del suo corso i uer la sera, hoc in tellige i secunda die, quanto par dila spera .s. solau, che sempre scherza .i. mouetur, aguisa di fanciullo, et est propria similitudo, quia sol siat puer suo continuo motu, semper laborare uidetur, siat ethaz puer anatiuitate sua, est paruus et debilis, sed cōtinuo crescat, et capit uires usqz ad medium postea incipit declinare, et tendere uersus occasum, ita sol proprie primo debilis ascendit usqz ad meridiez, et fit fortior, demū declinat ad uespaz, tra lultimar de lora terza .i. finez tertiarū el principio del di .i. ortū solis, et ut dictum est quod dicaz, uespero era la .s. i illo hemispio. Et hic nota q si dantes fuisset i yerusalē, que est opposita mōti purgatorij, i media nocte, tunc i alio he mispario fuisset ratione meridiei, sed quid erat i ytalia, qn scribebat hoc, ro

diat / q uesper erat ibi / qua nō equaliter fit dies / et nox oīnibus gentibus ymo diuersimode diuersis situ terrarū diat ergo ei ragi . s. solis / ne feriant / .i. feriebant p̄ mezo el naso / et ecce cāz / p che per noi quādo era il monte / tm̄ che andauamo drito iuer loc caso . i. occidentem / qua ibat circulariter ascendendo p̄ montez / itā q̄ aliquādo hēbat soles atergō aliqn̄ a fronte /

Quando sentj a me grauar la fronte
A lo splendore assai piu ch̄ di p̄ma
E stupor mi meteam cose nō cōte .
Ondio leuai le man iuer la cima
Dele mie oglia / e fecemi il solechio
Che del souerchio uisibile lima /.

Hic poeta describit accessionez angeli / quaz sensit p̄ mirificatez fulgoris qui subito se fulsit in faciem eius / unde diat Quando sentj a me grauar la fronte alo splendore nec inter splendorez solis effectuz maiorez / sicut aliqui male intellexerunt ymo debet considerare / q̄ splendor solis primo sanctus grauabat oculos poete quia erat basso et recte feriebat faciem eius / sed alius splēdor superuenientis . s. angeli qui erat multo splēdidior sole / multō fortius grauabat sibi frontem ideo diat assai piu ch̄ de p̄ma / .i. q̄ primus grauaretur a splendore solis / et diat e stupor mi meteam le cose nō conte . i. nō cognite . q. d. ignoratio causē erat causa admirationis / ex eo quia nesciebat bn̄ tantus excessus splendoris subito pueniens quia uincebat splendorez solis . Et subdit come dun̄ quod adhibuit arcta / h. d. ondio leuay le man iuer la cima dele mie oglia . i. supposui manus oculis meis / e fecemi il solechio / sicut homo solet facere contra nimium splendorez solis / et ondit quare fiat solechius dn̄s / che lima . i. diminuit / del souerchio uisibile . i. de superfluitate obiecti quod uidetur / unde A Pt / Libro problematuz circa principiū quesit pp quid usus solem / opponēt / manū ante lumen magis uidemus / et diat quia superhabundātia / p̄ hibita a manu / usuz nō lesit /

Come quando dal aqua o da lo specchio
Salta lo ragio ala opposita parte
Salendo su p̄ lo modo parechio .
Di quel che scende / e tāto si diparte
Dal cader dela pietra in igual tratta
Si come mostra esperiēza e arte .
Cosi mi parue da luce refratta
Iui dināzi a me esser percosso
Fche a fugir la mia uista fu ratta /.

Hic poeta oīndit reuerberationez Luminis angelici / p̄ comparationez nobilez et subtilem / et uidetur dicere q̄ euenit sibi aduēiente angelo / sicut de radijs solis q̄n faciūt in aquā uel speclm / qui refrangiuntur equaliter in partem oppositā / talis ergo refractio radiz facta est ab angelo in faciē sua . Hūc ordina sic lr̄am cosi mi parue esser percosso / iui dināzi a me da luce refratta . s. ab angelo in faciē uel forte / quia lux angeli defluxit in luce sicut in speculo / Come q̄n lo ragio salta dal aqua o da lo specchio ala opposita parte / salendo sup lo modo parechio . i. pare uel similem / aquel . s. uero radio primo / che scende . s. ad aquā uel speculuz et addit e tanto si di parte . s. raduz ille / dal cader dela pietra in igual tratta . i. equalez lineaz . Ad intelligentiam huius lr̄e obsaue . Nota q̄ sicut scribit Albertus / libro de proprietatibz elementorū / casus lapidis est linea perpendiculariter inducta a centro solis / super capita hoīuz . hec aūt linea uocatur metha phorica / casus lapidis eo q̄ lapis et quodlibet simpliciter graue cadit in terrā p̄pendicularitez / unde diat ibi . q. ethiopes habitātes inter tropicū estiuū et equinoctialez / hūt duas calidissimas estates / quia sol bis pertransit occasum / et casuz lapidis sup capita eorū / sicut asimulat poeta uidetur hic dicere q̄ radij angeli nōe cecidērūt cū magno calore et splendore suā / quo superfluus est et diat / si come mostra experienza / q̄r sic uidemus ad oculum e arte . s. perspectiua quo partez spectat ad phiaz / ptz ad cōgeometriā . Et hic nō / q̄ omne corpus emittit de se radios in aerem / sed quia aer est corp? uisibile nō apparens / sed in speculo multiplicantur / et reddunt ymagines duplicate / tam ut patet in speculo concauo plano et cōcauo . Et potest effectuz huius reuerberationis dicens / per che la mia uista a fugir fo ratta / quia uidelicet uis una oculi infirmi / nō ualuit sustinere tantuz excessum splendoris /

Che e quel dolce padre a che nō posso
S'chermar lo uiso tanto ch̄ mi uaglia
Dimmo e pare iuer noi esser mosso .

Hō ti meraugliar ſancor tabaglia
La famiglia del ciel arme uſpuoſe
Meſſo e ch uene īuitarne chuō ſaglia.
Tolto ſera che a ueder q̄ſte coſe
Hō ti fie graue, ma fieta dilletto
Quanto natura aſentir ti diſpuoſe.

Hic poeta ondit qualiter ſtupefactus ſu bito petuerit de re mirabili dñs, diſſio. ſ. uirgilio o dolce padre, ī rebus aī dubijs loqui tur blanduſ chi e quel. i. quale lumen a che nō poſſo ſcheermar el uſo. i. deffendere aī toto cauto ſolechy, tanto che mi uaglia, ut poſſim reſpicere uel cognoſcere ipm et dicat e par īuer noi eſſer mōſſo, et ſic erat ī rei ueritate, quia angelus luminoſus uēiebat contra eū. Et nō op magna arte, auctor deſcripſit iſtuz ꝙ angelū, ꝙ quāto culpa īmu ne eſt occultior, tanto purgatio debet eſſe pa tentior et clarior, et ponit reſponſionē virgilij clarā dñs. Ille uirgilius, reſpoſe ami nō ti meraugliar ſancor la famiglia del ce lo. i. angelica natura que eſt familiaris, miniſtra celeſtis patris ſūmi, tabaglia. i. ab arboglia abluatrat excecat, meſſo e. i. an gelus miſſus a dnō, che uene īuitarne chu ōm ſaglia. ſ. ad alū eraulū, et dat ſibi bo naz ſpem uigorandi uſū debilem ī breui dñs, toſto ſerā che a ueder queſte coſe. ſ. ſp lendores angelorū, nō ti fie graue ma fieta dilletto. ſ. aī perfecte purgatis ueniet ad celū et dicat, quanto natura aſentir ti diſ puoſe. q.d. nō tamen credas te uſurum an gelos ī celo ita perfecte, ſicut uident aīe beatorū, quia donec eris aī iſta carne, non poteris habere tantā q̄ram & uirtutem.

Poi giunti fūmo al angiel bīdetto
Con lieta uoce diſſe ītrate quina
Ad un ſcaleo gia men ch lualtri eretto.
Noi mōtauamo gia partiti linca
E beati miſericordeſ fue
Cantato retro, e godi tu che uinci.

Hic poeta deſcribit purgationez factā, ab angelo et ſuntationez eius ſm q̄ p̄dixerat ſibi virgilius, dicat ergo et ille angelus, diſſe con lieta uoce, quia magnū q̄ndū eſt angelo, de conuerſione peccatoris, entrate quiſno ad un ſcaleo. ſ. ad aſcenſuz ſcale terag eraulī, men eretto. i. minus arduuz et difficilem, che laltro. ſ. precedens, quare ſcala īnudie eſt magis recta, et ꝑ dixit, poy ſūmo q̄ūdo. i. poſſūmus peruenimus ab angelo benedicto, qui a ipſi ibant cōtinuo cōtra angelū, et angelus ueiebat contra eos. Et ſub dit q̄ndiū quod fecerūt aīe, quia purgab ātur ibi de purgatione ſua, quia audiuerāt uerba angeli, vñde dicat, noy gia partiti da luy linca. i. digreſſi de eraulo īnudorum montana. ſ. ad eraulū īracundorū, e ſue cā tato retro, ab illis ſpiritibus, illud Euangelū beati miſericordes. Iſta uerba cōne faciunt ytra īnudiā, quia miſericors cōpatitur alie ne miſerie. Inudus ūō letatur et ponit aliā uocem dñs, egode ti che uinci. Et fuit etiā cantatū, ti qui uincis uincis īnudie Letare, qua et nos letamur teaz nec inui demus magne felicitati tue.

Lo mio maeſtro e io ſoli ambe due
Suſo andauamo e io pēſai ādando
Prode aq̄ſtare nele parole ſue.
E drizami alui ſi dimandando
Che uolſe dir lo ſpirito di romagna
E diuieto e cōſorto menzonando:

Iſta eſt ſecunda pars q̄ndalis, ī qua poeta deſcribit declarationez uiuus dicta poſita ī capitulo p̄cedenti, quod uidetur nō bn clarū. Et primo ondit quō et qualiter petuit a virgilio de ſuo dubio dicens, am cōtinuatione, Lo mio maeſtro, et io anda uamo ſuſo, p ſcalaz, ſoli ambedue, qua nullus ſpūs purgatus exuierat ſimul ſcāi de eraulo īnudorum, e io penſai aquiſtar prode. i. facere aliquez perfectuz, ut temp⁹ utilius expendezetur, andando, per illam ſcalā, nele parole ſue, ſicut fiat p omnes ſcalas iſtius purgatorij, ideo dicat, e drizami alui ſi dmādādo che uolſe dir lo ſpirito, de romagna. ſ. dnūs Guido del duca de bretonorio, e diuieto e conſorto menzonādo. ſ. q̄n ī precedenti capitulo, exclamāt contra gentez humanā dixit, doue meſher di con forto diuieto. ſ. arca temporalia, que non poſſunt ſimul et ſemel ab oīnibus poſſi deri, ymo expedit, q̄ que poſſidentur ab uno ſic ī poſſeſſa, ab alio īuenta ſibi, aliuſ aūz accidit ī ſpiritualibus.

Perchelli ame, di ſuo magior magagna

Conosce il dāno / epo nō si amizi
Sēne uiprende p ch mē sen piagna.
P che saputano nuostri diuizi
Doue p cōpagnia p tesi scema
Inuidia moue il mātaco alosspiri.
Hic poeta ponit responsionez Virgilij / ad questam / qui dicat breuiter / quātē sub illus uerbis tetigit uitiū / quo fierāt maxime infectus / ideo ex caritate increpuit genus humanū / ut mutaret uitiū / pro quo nūc portabat tā amarā penā / quia priuatiue erat nobili mansione oculorū / dicat ergo / per chello ame / sinple uirgilius rndit / et dixit ille spūs de romādiola / conosce il dāno .i. penaz / di sua maior magagna .i. culpā quia mauls mutaū quod hūerit i se iste Inuido fuit inuidia / ideo dicat epero nō si amizi / quia nō debet quis / sēne uprēde .s. nos hoies .q.d. ideo reprehendit nos / ut homo magis caueat inuidiā / et p ons minus puniatur. Et hic nō bēne / q uere inuidia / preter ustaz penā uolūtariā / quaz ista poūtentes fecerunt / hnt semper penaz secū / cetera ei uita / hnt secū aliquid uo luptatis / siait superbia tm gloriosiz iudetur culmine / que crēdit per diuicias / omīa cōmoda simul possidere luxuria / et qula nimis sensibilez affecunt delectationem Et ita de ceteris / sola inuidia nō delectat sed molestaz suū possessorez / ideo bene q daz inuidiā iustissimā uocauerūt. Q uod nō agat i alios patet quia nititur expellē caritatem et amicitiaz / de genere humano ut uult Tullius / sine quib; uita humana durare nō potest / et ondit uirgilius / bn inuidia oriatur dicens / p che nostri disiri .i. humanos appetitus / saputano .i. sim dantur et fixmantur circa terrena / que .i. i quibus / pte .s. aliqua / si scema p com pagnia / quia quod ost unus diminuit .s. distribuatur i plures / ideo inuidia mo ue il mantaco di sospiri .i. accendit et inflāmat spiritaz ad sui prandiz / et do lendū de bono / quod uidet alteri / et sic habes / ex quo nascatur inuidia.
Ma se lamor dela spera suprema
Torzesse i suso lo desidero uostro
Nō u sarebbe al petto qlla tema.
Che p quāto se dice piu li nostro
Tanto possede piu di ben caasamo
E piu di caritade arde i quel chiostro.
Hic uirgilius ondit q ḡtiū accidit i rebz spūalibus / dicens / ma se lamor dela spa supma .i. celi torcesse i suso il desiderio uostro .s. ad supna / nō auisarebbe el pet to. quella tema / quia nō oportebat tūc timere diminutionez. Et assignat causā dns / che .i. quia / caasam possede tanto piu del bene quāto se dice piu i nostro .i. quanto sunt plures possessores i celo Ex ista patet satis / ideo ondit q uera et perfecta caritas inimica inuidie / unde ibi d. E piu di caritade / arde i quel chiostro .s. i celo. Ex ista patet satis declaratio / et glosa illius testus.
Io son desser contento piu diguno
Dissio che se mi fosse pria taciuto
E piu di dubio ne la mēte aduno.
Comesser puote chum uen distribuito
In piu possessor faccia piu ricchi
Disse / che se da pochi e posseduto:
Hunc poeta uirgilio mouet una quōnem / que uidebatur ōni ex delectatione facta p uirgiliū dicens / dissio son piu diguno h. magis in uacuus / desser contēto .q.d. siz minus contentus / ex responsione tua che sio fosse piu taciuto .i. q si nō assem ibi dubiuz / quia factus siz magis dubius q certus ex uerbis tuis. Unde dicat epiu di dubio ne la mente aduno / et ec at quomodo / comesser puote chum uen distributo / i piu possessor faccia piu ri chi disse / che se da pochi e posseduto / ōna exempli / si habeo panez uel pomuz meū et ipm duudo i .x. partes / et distribuo iter .x. hoies / nō ne ego sio pauperior et rel participationez sustepit diminua onem. /
Et egli ame / pero che tu rifichi
La mente pur ale cose terrene
Di uera luce tenebra dispichi.
Quello infinito e ineffabil bene
Che lassu / e cosi corre ad amore
Corne alucido corpo ragio uene.
Tanto li da quāto troua dardore

Si che quātumque carita si crēde
Cresse souressa letterno ualore.
E quanta gente piu lassu sintēde
Piu ue da bene amare epiu usama
E come specchio luno alaltro rēde.

hic poeta ponit responsionez unqlis qui pō assignat causam huius dubitationis. vnde dr et elli ame. siple unqluus dixit. perche tu rifichi la mente. i. qua tu reflectis considerationez mentis. pur ale cose terre ne que sunt corporalia. dispichi tenebra. i. trahis dubitationez. di uera luce. ex ueritate. que est clarior luce. si reflecte zes mentez ad eterna spualia. Et declarat hoc de bono spāli. p una oparationē nobilem et clarum. et dicat breuiter. q deꝰ ita ifundit radiū sue gratie. i mentem hois. sicut sol radiū sue luis. i specalum sed plus et minus. sm capacitatez recipientium. dicat ergo quello ifinito effectiue il bene. i. summū bonū. s. deus. che lassu e. s. i spera suprema. eo modo quo expositus est. v erat. i ratione dnica. uel nō ponatur i littera sed dicatur. che lassu corre ad amore. i. descendit ad amantem. como raggio uene alucido corpo. sicut ad specalum. et tm specalum uel aliud corpus luadum. quāto est luadus tanto plus recipit de lumine. tāto lucida. s. se fruendum beatis. quanto troua dardor. s. caritatis. vñ dicat. siche letto ualore. i. plus summi boni. cresse souressa caritā quātumqz si crede. i. tantus quantus ista caritas se extendit ad amandum. q aut unus et idem bonū nō dus diminuatur ex partipatione mltorum. patet q una uox mea transit ad aures multorū scolariū. et doctrina mea diffunditur i mentes multorū auditorum diuersimode tm. pro qualitate recipientium. et tm i me nō diminuitur. imo crescit. sicut memini me solitus dicē. cū faciem istas lecturā i bononia. Et concludit. E quanta gente piu lassu sintende. i. itenditur et multiplicatur i celo. uel intelligunt se singulos. piu ne da ben amare. epiu usama. quod declarat per 9 partiones dicens. ecome specchio luno alaltro rende. sicut si sint plura specula. quorum unus representatur i alio. et sicut uidemus q una Lucerna accendit mille. et cētumilia. et ita sapientia et fides.

E se la mia ragion nō ta dissama

Vedrai beatrice et ella pienamēte
Ti torra qsta e caasama alt⁴ brama.
Procaua pur che tosto sieno spēte
Come son gia le due le āque piaghe
Chesi richiudon p esser dolente.

hic ultimo unqluus finez permittat dātez ad uditū sapientioris. si forte minus sufficienter sit responsum. vnde dicat. E se la mia ragion. s. nātus. nō ti disfama nō tollit. tibi famaz nō sacrat appetitū tuū. bederay beatrice. i. specalabitur theologiam. ad quaz pertinet ōndere fruitionē summi boni. iddo dicat. et ella pienamente ti torra questa e caasama altra brama. i. sitim. s. dubitationez fidei. et dat unqluus optimū consiliū puenienti. ato ad beatricez dns. procaua pur che le anque piaghe. i. plage. que sunt ulnera mortalia ad āie. tosto sieno spente. i. mortificate. come son gia le due. s. superbia et inuidia peiora ceteris. et tam qt modū purgationis dns. chesi richiudon. i. sanātur. per esser dolente. per ueraz penitentiam.

Q Omio uoleua dicer tu
mapaghe
Vidimi quito i su laltro girone
Siche tacer mi fer le lua uaghe.
Jui mi parue i una usione
Extatica di subito esser tratto
E ueder i un tempio piu pone.
Et una dōna i su lentrar cō atto
Dolce di madre dicer figlio mio
P che hai ti cosi uerso noi fatto:
Echo dolenta lo tuo padre e io
Te cerchauamo e come qsi taqque
Cio che parea pria dispario.

Ista est tertia pars generalis. i qua poeta nostre destribuit ima sua usiones p quā docet uitare et precauere uitiz

fre per quedā memoranda exempla prona
uz, que cū haberent uſtā cām creſcēdi
uſe ſunt clementia et bōignitate magna,
Et primo cōtinuāſ partes para oñdit, quō
diſpoſitaſ fuerit ad nouā māz dñi, come
uoleua dir. ſ. uxorilio, tu ma paghe .i. qui
etaſ et contentaſ me, uidimi quinto ſulaltō
giorno .ſ. tertio ubi punitur ira et dicit,
Riche la luce uage .i. oculi uidi uidendi
nouitatel, mi fece tacere, et gratuo clauſi
oculoſ et obdormiui, unde dicit iui introi
tu arculi, ma parue eſſer tratto da ſubito
ex iſperato i una uiſione extatica .i. abſtrac
tia, extaſiſ ei eſt qū mens eſt alienata, nō
p reuelationem, ſed per fortes ymaginatio
nem, que trahit et occupat eāz ſic totam
quod aliud nō opatur. Et primo occurrit
menti ſue extracte illa laudabiluſ modera
tio āi marie, que āi p triduū queriſſet fi
liū, tandez illo tuento, nō ſicut fecerat al
ia mulier exaſtit i iraz, nō clamauit, nō
blaſfemauit, nō minatuſ eſt iūdictaz, ymo
bōigne, dixit uoce ſuaui. fili, quid feciſti,
ecce pater tuuſ et ego dolentes querebam
te ꝛc. dicit ergo, et uidebatur michi, uider
i illa uiſione extatica, piu perſone, ſicut
ſacerdotel et ſenioreſ āi quibuſ chriſtuſ
diſputabat, i uno tempio .ſ. yerim ut ſa
bitur luce 2o capitulo. Et una dōna .ſ. ma
ria, iſtu lentraz, uſuuſ templi, āi atto dolze
de madre, nō irate, dicer chriſto figliol
mio perche ay coſi tu uecſo noy fatto, dan
do nobiſ dolorem, unde dicit ecco lo tuo pa
dre, ſ. yoſeph, et io dolenti te cercauamo,
et dicit, e come quella .ſ. maria, ao che
pareſſi prima .ſ. templū perſone xpo, di
ſparzio.

Jn di mi parue un altra cō quelle
aque
Cui per le gotte chi dolor diſtilla
Quādo di grā diſpetto i altrui nac
que.

hic poeta deſcribit aliā mulierē que per
otraxiuz marie irata, petebat iūdictā. Sed
un euuſ magna moderatione placauit eā
et recte procedit poeta. Poterat ei dicere
aliquiſ iracondus, nō poſſiz exemplo ma
rie, otinere me ab ira, ideo ſtatiz adduxit
exemplum de hoīe peccatore et pagano.
Ad auuſ cognitionē, eſt plācendiz, qd ſic
patet apud tuliū et ualeriū, et multoz
aliozſ, phiſiſ tractuſ fuit auuſ athenieſiſ
magnuſ phūſ et orator, qui mirabili el
loqtentia, et fraude ſua, puenit ad tiran
dem athenarū, quā tenuit xxxuj āniſ, cū odio
principū et fauore plebiſ, ut ſcribit juſtinuſ
auuſ filiā pulcerrimā, az uir ſecū duceret q
dā adoleſcens, ardens cuiſ amore, occurrens
ei i uia, dedit illi oſculū, propter quod uxor
magiſ accenſa ira qū juuenis amore acceſſit
ad uirū, petens, de tanta inſania et temeri
tate phiſiſtrat aūt, uſtā irā mulieris
uocāde, ſcomate mithqauit, dixit ei ſubridēz
quid faciemuſ hoſtib; nriſ, ſi pugnemuſ
noſ amantel, dicit ergo, i di .i. deīde poſt
maniā, mi parue, i tadez uiſione, unaltra
.ſ. dña uxor phiſiſtrati, cō quelle aque .i. la
crimiſ, qui per le gotte, dolebat ei aliter qū
maria ira et indignatione, ideo dicit, chi do
lor diſtil, quia dolor extorquet lacrimas
ab oculiſ papie quando di gran diſpetto
i altrui nacque .ſ. ille dolor.

Cdir ſe tu ſe ſire della uilla
Del cui nome ne dei ſu tāta lite
Cunde onne ſcaenza diſſanulla.
Vendeta te di qlle braccia ardite
Chabracciar nra figlia o filiſtrato.

hic poeta ponit oīonez mulieriſ ad uiruz
qua perſuadet iūdictaz iurie bñ dicit,
Cdir ſiple uidebatur illa dña o filiſtrato
uendeta te di quelle braccia ardite cha
bracciar noſtra figlia. Et probat qd debet
facere et fiat finalem iūdictā, quia dñuſ
nobiliſſimuſ potentiſſime auitatiſ athen
arū, aū excellentez nobilitatem tangit du
plia argumento. primo a noīſ ipoſitione
mirabiloſa. 2o aſtidio ſcārum. Et ad huꝰ
itelligentiā, uolo te notare, omiſſiſ fabuliſ
qd Aliquiſtinuſ ſcribit xbm de auitate
dei, qd regnāte rege cecrope auitaſ athe
narū condita uel reſtaurata fuit, que
ſic denoīata eſt a minerua, que grece
athena dicitur. Et huuſ eāz aſſignat
ſim varonez. Hā tēpore cecropiſ, dño pro
digia ſtupenda apparuerunt unū quod
i illo loco ſubito nata eſt arbor olue, ex
tezza quibuſ prodigiiſ rex motuſ, miſit
ad apolinem delphicuz, ad explorāduz
quid eſſet itelligendū et quid agenduz.
Jlle rēdit, qd oliua ſignificabat mineruaz
aqua neptūnuz, et qd erat i poteſtate cuiu
uz, a quo noīe duoruz deorū, auitaſ poſt
uocaretur Cecropſ, audito reſponſo, ſtatiz
omſ anes utriuſqz ſexuſ cōuocauit ad
conſiliū. moſ ei erat tunc qū illuſ phūz
fēie iterarant publicaſ conſiliiſſ, et breuit
maſculi pro neptūno, fēie pro minerua
dederūt uocesſ ſuaſ, ſed quia una pluſ

ĩuenta est fēāuz minerua / obtinuit uictoriaz.
Tunc neptūnus iratus ī undatione maris
uastauit terras atheēnsiū / qua facile ē de
moni effundere lacus ōez aquā / Cuius ut
ira placaretur athenienses statuerūt ne mu-
lieres de cetero ad suffragia poplī uocarētur /
et ut nullus filius hāret homē matris / et nl
la fēā uocaretur athena / dixit ergo uxor
philistrato uiro suo ut magis mouerat eum /
se tu se sare .i. dnus / si pro ēr / nome ne
dei si tanta lite / iter neptūnū et palladē /
hanc litez tangit Ouidius ī vi° maioris ubi
fingit / q palaz hasta sua percussit terram.
et subito nata est oliua. Neptūnus uō mir-
ga sua / pcussit terrā / et nata est aqua. sub
hac fictiōne / quidā uolunt q allegorico ītel
ligatur / q magnū certamen fuit ītēr sapien-
tes ullus nubis? an Cuutas esset magis nobi
litanda et honestanda uel studio pbōrum
uel ex lucro mercatoruz. Et tandez obtentū
est q dignitas huius urbis / potius erat ī sa
pia / q ī opulentia / ideo dicit / e unde on
ne sāentia dicaulia. Vnde Augustinus ibi
dez dicat / sta illa cautas mater fuit tutrix
liberaliū doctrinaruz / et tot et tantoz pfec-
qua nichil huīt grecia clarius et nobilius
Ludificatibus demōibus delite deoruz suoz
masculi et fēie de uictoria fēie / p fēias
accepit nomen athenas / et offensa adeo
uicto / opulsa est punire uictoriā dee uicto
ri / plus timēs aquas neptūni / q arma
minerue. Ecce q pulchre Aug. mordet de
mentā illoruz sapientū / plato aqebat grās
natiue de quīoz .s. q genuerat eū hominē
nō brutū mare nō fērāz grechā nō barba-
ruz atheēnsem nō thebanū / et q etate so
cratis aquo īstrueretur / Et hic nō / q loco
uxoris femine greche que iratū petebat
uīdictam de hoste amarito / poterat cōsen
tiuit poni post mariā / mulier romana
.s. Luna uxor potentissimi hoīuz Augusti /
que benignissima nobilit persuasit uiro
uolenti sitmere supplicū de cōiuratis / ut
more medicoruz / mutaret remedia / et ute-
retur clementia / et nō ira. Quo facto /
Augustus ex inimicis capitalibus / fecit sibi
optimos amicos.

El signor mi parea bēigno e mite.
Responder lei cō uiso tēperato
Che fanen noi ach mal ne dira /
Se quei che a ama ep noi cōdamato:
Poi udi centa accesi ī foco dira
Cō pietre / un giouenetto ancider

forte
Gridādo asse / pur mattia mattira.
Elui uedea chinarsi per la morte
Che lagrauana gia ī uer la terra
Ma deliochi facea sēpre al ciel porte.
Orādo alto sire ī tanta guerra
Che pdonasse a suoi persecutori
Cō quello aspetto ch pieta disserra?

hic poeta ponit rēsponsionez philistrati ad
uxorem dnī / El signor mi parea rēsponder
lei .s. uxori benigno e mite .i. humilis col
uiso tempato che fanen noi .i. facere debebi
mus / ach mal ne dira .s. hostibus odiētib
nos / se quei che a ama / sicut iste uidēs / ep
noi cōdamato. Et hic nota q iste philistrat
nō soluz ī isto cāu / sed ī multis aliis / usus ē
humānitate et clementia. Hā dū semel ī
mensā quidā amicus uino grauatus expuit
set ī faciez suā / et famuli astant p illum
trucidare philistratus oīo prohibuit. Et
cū ille post obrietatez recognoscens errorē
suū / uellet se occidere philistratus benigne
consolatus est / cū promittens ī punitatez sibi
et primā amicitiaz. poy. hic poeta posito
exemplo clemētie aūi pectatoris / adducit
exemplū uiri sancti .s. Stephani protho-
martiris / qui nō soluz nō petebat uīdictā
ex ira / sed roqabat uēiaz / pro mactatibus
eum. Iste cū Stēphanus ut habetur ī actibus
apostolorū post mortez xpi / plenus grātā
et fortitudine / faciebat prodigia et signa ī
yrlm. Sed cū quidā de synagoga dispūtātes
secū / nō possent rēsistere sapiētie eius.
Introduxerūt duos falsos testes / qui accusa
rent eū de blasphemia ī deū et moysen.
At ille tacens aliaz cōmendationē de deo
et moyse / purgauit se acrimme obiecto /
et cepit increpāe eos. At illi stridebāt den
tibus ī eum. Ille aūt intuens ī celū dixit. Ecce
uideo celos aptos / et yhm stantez ad dextē
rā dei / tūc clamant et clauserāt aures suas
ne audirent blasphemiā / et duxe
runt eū extra synagogā / et lapidauerunt
eū / postea aūt genibus / exclamauit dns / do
mine dne / ne statuas illis hoc peccatum
et cū hoc dixisset / obdormiuit ī dno. Ad
litterā ergo poeta tangit uā iudeorū dns
poy udi / ī cadez uisione / centa accese īfoco
diua. nā ira est accensio sanguinis circa
cor / propter appetitu uīdicte / ana der
forte un giouenetto .s. Stephanus cō petre
bnde orator poeta dicat / q illa gens saxea

oppſſit eū alapidibuſ, ſed ille per lapideſ
adheſit petre .i. chriſto, et dicat, oridando a-
ſſe pur mazza mazza, exortantes ſe in
uicez. Et tangit moderationez ſtephani
dñi, O uedea lu .ſ. Iuuenalū, chinarſe
qa i uer la terra, cū corpore, p la morte
che la grauaua, ſub multitudine lapidū,
ma de hochi facea ſempie al cel porte, nō
immemor mandati dñi qui precepit orazi
pro perſequentibuſ noſ, bñ dicat, orando
ſalto ſire .i. deū aliter q̄ mulier rogabat
paulo ante dñm Atheniēſū i tanto querra,
ſchid bellū iuſtuz nimis, quia mille ipi
feriebant, et ſolus iuſtus ſuſtinebat, che
perdonaſſe ay ſuoi perſecutoi, et hoc facieb
at cō quello aſpetto .ſ. benigno. che pieta
diſſerra .i. appit qua maiori miſeratione
idigent facientes q̄ patientes iuriā. Et hic
nō, q̄ mirabilē effectuz hūit ſanctiſſima
oīo, quia paulus cōuerſus eſt ad fidē pre
abuſ Stephani, qui fuit tūtuſ pugil fid
ei chriſtiane, et tam probiter cū eſſe defen
ſauit eā contra hoſtes.

QVando laīa mia torno di fori
Ale coſe che ſono for di lei uere
Io riconobbi i miei nō falſi errori.

Ista eſt Quarta et ultima pars generaliſ,
i qua poeta noſter deſcribit interpretationē
ſue uiſionis. Et primo oñdit qualiter
ipſe exactatuſ, recognouit ſuaz uiſionem
uerā, dicat ergo quando laīa mia, q̄ prius
erat collecta, tota iterum et abſtracta,
torno de fori ale coſe che ſon for di lei
uere. q.d. ad ſenſibilia, quia prius vide
rat ymaginaria, io reconobbi i miei non
falſi errori. Iſta littera videtur multuz ob
ſcura, ſed poeta uult ſmaliter dicere, q̄
licet nō eſſet uerū, cū ſic videre illa, phi
ſibi videbatur videre, nichilomin uerum
erat, ea fuiſſe ita uera, ſicut uiſū fuerat
ſibi videre i illa uiſione extatici, uult
ergo dicere recognoui, uerā uiſionē meaz
ſtatiz cū euigilaui.

LO duca mio che mi potea uedere
Farſi cō homo che dal ſōno ſi ſlega
Diſſe, che ai che nō ti puoi tenere.
MA ſe uenuto piu che meza lega
Velando hochi, e cole gābe auolte

AGuſa di cui uino oſōno piega.
O dolce padre mio ſe tu maſcolte
Io ti diro, diſſio ao che mi aparue
Quādo le gambe mi fuzō ſi tolte.

Hic poeta fingit, q̄ cū poſt euigilationem
iret adhuc quaſi ſōpnolentuſ, et uiolen
taſ, uirgiliuſ iquiſiuerit de cauſa taliſ
iceſſuſ, vnde dicat, Lo duca mio .ſ. uir
giliuſ, che mi potea uedere, et uidebat,
fauſi cō hom che da ſōno ſi ſlega .i. diſol
uitur et exactatus niper aſompno, diſſe
che ay che tu nō te po tener, aliud cogi
tamen natuz, ex illa uiſione, totam cō
turbauerat poetaz et merito ut ſtatim
audiet dicat ergo ma ſe uenuto piu ch
meza lega .i. p miliare cū dimidio, qr
lenta cōiter continet duo uel tria mili
aria, uelando ochi, quoſ nō poteſ
tenere rectoſ et dicat, Aguſa di au ui
no o ſōno piega, q nō ualet ſe ſubſti
nere. Et ponit reſponſionez ſuam
ad uirgiliū dicens, diſſio odolce padre
mio ſe tu maſcolti io te duo ao che mi
aparue, i uiſione quaz fea, quando
le gambe me fuzon ſi tolte, ſicut tu
uidiſti, qua āmiſi omneſ uireſ corporis
ex magna perturbatione aī. Et hic
nō q̄ poeta noſter, ſubtiliter facit iſtā
fictionez, fingit aī ſe ita fuiſſe et fatq
atū iſta uiſione, qua debebat potius
eſſe uigoratuſ, contra ipetiz ue, ut p
hoc dat intelligi, q̄ ira que eſt appetit
eſt ita nāliſ hominī, q̄ homerus dix,
q̄ ira eſt dulcior melle diſtillante, dul
ciſſimū ergo uidebatur ſibi quicquid
uiderat i viſione illa, ſ. q̄ deberet more
marie ſe hre ad filiū, quando cōit pro
uocatuſ ad uā, et q̄ deberet more
phiſitrati, reittere iuriā factū i filiaz
ſuaz, et q̄ more Stephani, deberet
parcere lapidibuſ ſibi inocēa mortez,
quia iacepiret illoſ uiſte. Certe uide-
batur ſibi difficiluſ parcere offendēti,
q̄ ſuperboſ humiliari, et inuido miſereri.
Ipſe aī aliq̄n appetuerat iudictā, qd
maximi fuerūt et florentini. Et uere
ita uidetur difficile hoī, q̄ multi oſtrin
i articulo mortiſ, aiz i ceteriſ eſſent bn
diſpoſiti, nulla rone uel perſuaſione
poſſent inclinari ad parcendū. Sic q°
uide, q̄ iſtud carpim eſt ualde ſubti-
le i multis paſſibuſ ſuiſ.

Et ei ſe tu haueſſi cento larue
Sopra la faccia nō mi ſarie chiuſi

Le tuo cogitation quātumqz parue.
C io che uedesti fu per che nō saisse
Dapirre lo core alaqque dela pace
Che da lo eterno fonte son diffuse.

hic poeta ponit ad responsionez se, qui dic se nosce īrinseca secreta cordis sui, dicat ergo, et a. suple virgilius dixit, nō expectāt ulterius narrationez meā, se haueste cāto Larue .i. cohoperturas, sopra la faccia, est eīz larua illa figura, siue simulacrū, qd apponitur fatuī, ad cēlandā nothaā hoīs, ad terrendū pueros, nō mi sarien chiusi .i. ignote, le sue cogitation quātunque parue .i. occulte et abscondite. Et otauo virgilius interpretatur uisionez dnī, cio ch uedesti, i illa abstractione mentis, fō p che nō saisse da prir lo core .i. ne redi sset, disponere animū īduratū odio, alaque di la pace, quā offert tibi deus si paras altezi, unde dicat, che son diffuse delat no fonte .i. deo .q.d. breuiter, quicquid indita amouet te parere, si tu habere pacem cū deo, qui paratus tibi, an tu qui es nobilis, nō uis īclinari ad id, quod sepe īclinabatur Cesar Augustus, et semper Iulius cesar. Et hic nō, q licet parere uideatur propria uirtus sanctorum tū est etiā mos magnāimoū, un Cesar i hoc prebuit exemplū magnāimitatis, an aliud nō possit cōparari. Hā aiz i theatris essent pīncipes sibi capse eplarum et oīuz scripturarū pompei, subito ce mari fecit, et nichil legit i affrica, de litteris sapionis socii pompei, scribit plinius vo nālis historie.

Hō dimādar che hai: per quel
chi face
Chi guarda pur colocchio ch nō uede
Q uādo disanimato il corpo giace.
Ma dimādai per darti forza al pede
Cossi frugar cōuiensi i pigri lenti
Ad usar lor uigilia quādo riede.

hic uirgilius tacte quoī, quia ei dātes poterat dicere, si ergo tu scebas causas trinsicas mee turbationis, quare petebas quid haberem. ad quos rndet uirgilius, q nō ex ignorantia, sed ad confirmandū ipm et monendū, q diste ret parcere, et hra uidetur multe obstare.

Sed sualiter uirgilius uult dicere, q nō petiuit pp illud ꝓpter quod petit ille qui uidet trīa cū oculo corporali spuali, q ei uidet cū oculo corporali, tantus solet fattere de itentione, diz ut certioretur, qui nō uidet cū oculo spuali, et cognos cat dispositiones trinsecas, nō petit ad certificandū se, sed ad confirmāduz homines īzebus dubijs, ad litterā ergo dic virgilius, nō domandai ch hay p quel chi face .i. per illas causas quas petit homo mortalis i corpore uiuens, chi guarda piu colochio .s. corporali, che .i. qui oculus, nō uede quando il corpo .s. humanū, giace disanimato .i. mortuū, quia post mortē hominis oculus nō uidet, sed spualis sic unde dicat, ma dimādai per darti forza al piede, qui tremebat et timebat itrare locuz ubi pugnatur ita, ut oportet q homo remittat iuriaz et offensas, et abiciat appetitū uindicte, unde inde q licet ratio suaderet ihū introytū, tū passio dissuadebat et dicebat uolo potius me per omnē uiā īferni, q per ista, vñ dicat cossi cōuiensi fugar .i. stimulare et pungere, ipigri lenti, qui sunt tardi ad penitentiaz, q̄ tetigerunt dui i tempo no peccati, ad usar lor uigilia quādo riede .i. qñ exaltantur et disponūtur ad pēitentiaz, ita q uirgilius i illa pe tratione sua pungerat ꝓpm tacite .q. diceret, ha camus camis humane quare es tardus ad parcendum.

Hoi andauan per lo uespo atteti
Oltre quāto potean luochi alūgarsi
Contra iragi serotini elucenti.
Et ecco a pocco a pocco um fūmo
farsi
Verso di noi come la notte obscuro
Ne da qllo era luoco da scāsarsi
Questo ne tolse luochi elaere puro.

hic ultimo poeta claudens capitulū, tā git māz sequentis capituli, que est de pena iracundoīū, et primo tangit si uz processiuz dns, noi andauan p lo uespero attenta, ad nouaz et fortem materiaz, oltre quanto potean luochi alūgarsi contra iragi .i. solis, serotini elucenti, quia fiebat sero, et sol tūc erat ad occasuz, recte sciebat fatē, et

ecco un fiumo fatto, i quo puniuntur iracundi
uerso di noi assai obscuro come notte, et
quod erat peius, ne ora loco. s. aliquis
di cautsinsi da quello. i. declinādi ab uno
fiumo diuertendo ad illā partez pro uitan
ipm. Et ecce effectū fiumi, questo netolse
ghiochi e lacere puo, quia abstulit nobis
conspectū solis et oīuz rerū, Quid iste fium
us sit, et quid importet patebit i sequen
tibus: L

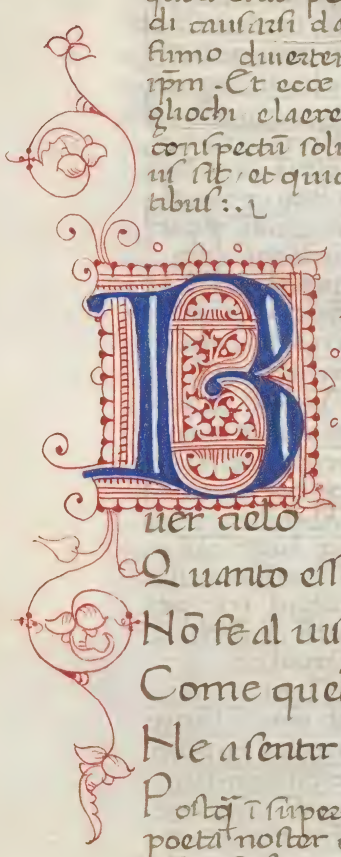

Vno dinferno e di notte
priuata
Dogni pianeta sotto po
uer delo
Quanto esser puo di nuuol tenebrata.
Nō fe al uiso mio si grosso uelo
Come quel fiumo chuui ci coperse
He assentir dicco si aspro pelo.

Postq̄ i superiori capitulo proxīe p̄cedēti
poeta noster docuit iuxte uiaū ire. Hic
q̄ntez i illo capitulo xb̄i°, agit et tractat de
q̄ntā pena, qua purgat̄ illud uitiū, i 3°
gradu purgatorii, et p̄ns capitulū, pōt
breuiter diuidi i quatuor partes generales.
In prīā quarū describit generales p̄nas
iracundorū, ut dictū est. In 2ª introducit
unū singularez spīm moderniū, q fuit ma
xīe promptus ad irā ibi ortu chi sie. In 3ª
mouet altissimā quoīez dicto spīu, qui
nobiliter soluit illā ibi, et io duuy. In 4ª.
et ultimā, describit mutationez morum
modernorū lombardorū ibi i sul paese.
Ad primū ueīendi dicco, q poeta describit
pnās iracūdorū, q poeta aduenit decē
tem modū purgādi iracundiā, fingit eī
q̄ illi purgantur i fumo stumo densissimo
nigerrimo amarissimo, ita q̄ nullus possit
uidere aut discernere quicq̄ i eo. Modo
ad propositū, fimus oritur ex igne, et
ita est quidaz ignis, quia est accensio fa
quinis arcta cor. Sicut ergo nō pōt esse
ignis sine fumo, ita nec ira sine fluctatio
ne mentis. Ille ergo qui uult subtiliter
purgari ab isto uicio nocentissimo re
debz primiri i fumo. i. debet ymaginari
diligenter naturā et proprietatez huius
uitij, quod ita extinguit lumen rationis et
fumigat q̄ homo alienatur mente, et tamit
furoreꝫ firmū, quia i ira crudelis hō hoiez
q̄ fera lacerat, ut plene onstiz est i inferno
ubi punitur ira. Hunc ad litterā dicit
poeta, q̄ nūq̄ uidit obscuritatez silem ista,
et similiter fuit dicere, q̄ p totū tēpus
quo stetit i inferno, aiius arculi sūt omis
tenebrosi, et p totū tempus, quo stetit i
mūdo, nūq̄ uidit tenebra sil'z huic. Ad
litterā ergo dicit poeta huio, obscuritas
dinferno q̄ est semper et ubiq̄z obscurus
plus tñ et minus pride ibi est fumus pa
ludis stigialis frigide et hūde, ibi ē fumus
barone ardentis calide et sicce, ibi ē fumus
nigre piaf et serpentū, ibi fumus tot igni
iz? odi notte nox est dese naliter semp
obscura propter subtractionē lus solaris
et sup i duchonez umbre terre, sed maxīe
q̄n non sunt sydera fulgentia celo, io bn
dicit priuata, quātuz ad aspectū nostruz
dogni pianeta, et potissime luna, que
quia infimior est terre tamq̄ alter, sol il
luminat mūdus de nocte celo bn dicit
sotto pouer celo quātuz i apparentia, qr
celum quod est durissimū tot q̄mis lu
centibus tunc uidetur pauperatiz, q̄n ap
paret priuatū p̄ciosissimis ornamentis
suis. Et ondit i supmo gradu dns, quā
to esser puo, aliqua nox existens priuata
di nuuola tenebrata. s. nube uel nebula
densissima et obscurissima, tale inq̄ bu
xū, nō fe al uiso mio si grosso uelo. Ideo
nō ita uellanit rudere rheuz et signāter
dicit grossum, quia uelū quod suppoī
tur oculis solet esse subtile leue, et nō
impediat totaliter uisuz. Istud aut erat
grossuz et graue, nō permittens oculum
suum officio suo, et quod plus est, ne
dicco si aspro pelo assentire, et dicit bene,
quia ueluz esse solet uel habere pilū mol
lez et leuez, ut nō ledat oculū nobilez,
sed uelū istud habebat pilū durum et
aspū nimis, ita q̄ duzū erat et rudere
et sentire fumū ihū q̄ nūc strati erant
unde dicit Come quel fiume, i quo pu
niuntur iracundi. Et hic nota q̄ poeta
conuenientissime hoc fingit, quia uere nl'
lū peccatuz ppetratur i mundo, ter
minentes, aut punitur i inferno ita mor
tuos, q̄ tm obfuscet oculos mentis sicut
ira. Ideo bn posuit i inferno, q̄ iracundi
lacerant se inuicem, et crudeliter ei den
tibus detruncant.

Che lochio stare apto nō sofferse
Onde la scorta mia saputta e fida
Mi sa costo e lomero mofferse.

hic poeta ondit p effectū uehementiā ustus
fumi acerbi, qui coactus est necāo claudere
oculos, vnde dicat che lochio .s. intellectualis
stare aperto nō sofferse et bn dicat, quia
fumus ire ita confundit animi, qp nō potest
cognoscere ueritatez mixta illud Ouidij, sta
mini memorē nō simit esse sui, quia ni
mis recedit a rone homo iratus. Et ob hoc
subdit spm subitū et ifamū consiliū mqi
li i tanto errore, quia ei ille meus poeta nō
poterat sequi mqlim, quez nō poterat u
dere pp fumū, nō statiz mqlius ueit ad
ei, ut ille adhereret sibi bn dicat, vnde la
scorta mia .i. mqlius qui me scortabat,
saputa e fida. i. fidelis et sapiens, quia mr
qlius sapiens, bn sciebat ire p istiz fumiz
quia uidebat sine laxione, et fidelit gore
bat ana. de cōmisso sibi i ista ua, mi ā oste
ubi primo erat pazū sepatus ab eo pedēs
eū elomero mostrase .i. obtulit in spatu
la, siait uidens, facit ecco .q.d. tacte, qp
p istā uiā tenebrosaz piaciolaz, oportet
ire ductu roīs, que repntatur p mqlim.
Et hic nota qp sub ista pulcra fictione
poeta admonet hoīez turbatū ira, sequi
uestigia et exempla magnoz sapientiz
pcedentū, siait plato qui post longam
peginationez i qua uisitauerat magnos
sapientes, Egipti ytalie et Sicilie tandē
reuersus i patria inuenit bona sua uas
tata, negligentia sua, uolut tūc exi
gere pena de eo sentiens se iratū. Et ar
chita phus tarentin, a quo plato multa
didicerat, cū iratus ia uelle pezaltere fa
mulū, retraxit famulū, et cōmisit correcto
rem altez, nec excederet modū p iram
que est impetū furoris, et ita de milite, qº
bn uult dicere mqlius, fili mi, si uis om
nia regere, te subice rationi.

Si come cecho ua drieto a lo suo guida
Ch nō smarrisi, o p nō dar di cozzo
In cosa chel molesti o forte mada.
Mandaua io p piacere amaro e sozzo
Ascoltādo mio duca, ch diceua
Pur guarda ch da me tu nō sie
mozzo.

hic poeta ondit, quō prudenter paruit
pcepto mqlij, quia statiz adhesit sibi p
imaz cōparationez optimaz que est de re
clarā vnde dicat, mandaua io post tra
mqlij firmatus sibi, p piacere amaro e sozzo
talis zoe est, que amaricat animi, deformat
corpus, et pulcre ondit Tullius i tusculano
et Seneca i suo de ira, et uere terribile et
turpe nimis uidere hoīantez iracundia sua
assimili, si come cecho ua dietro a lua gui
da, pro salute sua, per nō smarrise .i. nō
exorbitet a uia recta uel quod peius esset, p
nō dar di cozzo .i. ne montet i pro unde, in
cosa chel molesti, siait i ligniz uel i ferrū
quod conatur sibi fatem, e for se ancide,
siait i equū uel i thaurū iratus. Et sic nota
qualiter poeta noster propriissime iratum
cechū be ei ratus et cechus et plusq cecus
Cecus ei licet perdat uisionez corpalem
nō tn perdit mentalez, imo magis uidet
i eo. Iratus uō licet retineat lumē corporis tn
perdit lumen rōnis. Cecus etiaz incurrit dā
nuz uel mortez ignoranter et dolenter sed
iratus ferit et occidit alios, et se scienter
et dolenter, pp appetitū uindicte, siait
scribit Liuius de romanis qui ad tanta ira
et odio pugnauerūt contra Carthag, aqbus
recepat ignoiosaz ira et iniuria, qp o ailu
orū uisi fuit sint audere i pelo et post uicto
riaz, furiose uterfiebant equos et alia alia
Et dicat sic iba ascoltādo il mio duca .s.
mqlū, qui uelut bonus dux nō ostentus
accōmodasse michi humerū amonebat me
uerbo vnde dicat, che dicea, fili mi, pur qua
rda che da me tu nō se mozzo. q.d. caue
ne ira uolenti, quoquo sepatet te a me,
quia facilter et sic ito posses perdere
me, et tarde uel nūq reuenire.

Io sentie uoa e a ciascuna parea
Pregar p pace e per misericordia
L angel di dio che le peccata lea.
Pur agnus dei eran le lor exordia
Vna parola era i tutti e un modo
Si che parea tra esse oi me cōcordia.
Quei sono spiriti maestro chio odo:
Dissio. et egli a me tu uero aphēdi
E dira cōdia uam soluēdo il nodo.

Hunc poeta describit orationez deuotā ira cū
dorū, et clare dicat qp petebant et repetab
ant agnus dei, sed dicas forsan rector qr
hoc: qz nō sine magno mīsterio hoc fin
git. Ad quod uolo te scire qp siait scribit
Phus 2º rethoricorū multi sunt moi quibus
potest placari natus iter quos est unus
potissimus, qn ille qui fecit iniuriaz, humi
lit se iuniā passo, et ueniaz petit vnde dicat

q̄ ad hūlıatos cessāt ira canes ōnduīt / qui nō mordent ıdmant p̄. si sibi mō ad propositū usa iracondi petunt uēiam hūliantes se ao no dei / quē prouocauerāt ad irā irascēdo qui aqunt / nō est iratus ītrentibus sibi ludibriū et supplicū / ymo rogabat p illos diat ergo / io sentia uocē / nec uidebat fiāē tes eā / et ecce formas oronis / e aasaina parea pregare / p parte e p misericordia que sunt cōtrāria ire / Lambel de dio. s. christus / qui uere agnus dei īnocens / ima culatus hūlime p̄misit se diua ad uicta mā / ad placādā trā patris / initeratū aiz sanguine suo / ideo diat / che le peccata lauā. s. horiz nō sua / et tangit modum oronis / quā cantabāt dns / pur agnus dei eran le lor exordia .i. principia sapiētia bonuolentiaz / et īducentia dei ad cōmi serationes. Et subdit / una parola era ī tutta eum modo / quia quesunt unus libe rationes alterius / ibi querebant destruc tiones ī uita hūi / diat / si che parea tra esse ogni concordia / ubi oliz erant iter se discordes / ymo uata sunt repugnantes sibi ipis / dem ōndit poeta quō / cergora uezit se de ishi et coriz purgatione dns / dissio o maestro / o uirgili / qui son spirati che odo quos cognosco per uerba licet nō uideā eos. Et tangit responsionē uirgi lij dns / et elli ame. s. uirgilius dixit / tu uero aphendi .s. q sint spūs / tu tm ignoto zas qui sunt sed dicam tibi / e diracondia uan soluendo il nodo .i. uadit soluendo et liberando se per penitentiaz / ab ira cun dia / que uere est fortis nodus / ligans homes ita q nō habet libertatez / et est ira condia ira inueterata.

O R tu chi se chel nostro fumo
fendi
E di noi parli pur come se tue
Paressi ancor lo tēpo p calendi:
C ossi p una uoce detto fue
O ndel maestro mio disse. respōdi,
E dimāda se quā si ua sue.

Ista est secunda pars q̄nalis ī qua poeta noster ītroducat unū singulare spiritum moderniū purgantem irāndiā sibi, qui sentiens poetā uiuū petat ab eo cū admi zatione, quis sit / diat ergo / cossi per una uoce. Ista nox erat mata lombardi / detto fa ortu chi sie qui diaz nos esse spi ritus / et sic nō uidetur esse spūs / chel nostro fumo fendi .s. cū corpore / quod cetri spūs nō faciunt / e de noi parli pur q̄ mortuis pur si come tu parressi ancor lo tēpo per calendi. q. d. uelut si uiueres adhuc cū ta corporali nā mortui nō diuidūt tēpus qr tempus nō occurrit eis / sed i uiuentes sic. nā diuidūt mensez kalendas idus et nonas uxta illud, Ex nonas maius octo bor uilluus et mars quatuor et reliqui tenet idus quiluy octo. Sic ergo uide q ī marcus fuerat suspiratus, poetaz ē uiuū tū qr senserat motū aeris fumosi grossi quez cū corpore faciebat / tū qr audiuerat modū loquendi / quia dixerat illos spūs esse / quos audiebat et sic uidebatur se excludere a nūo illorū. Et subdit pceptū uirgily / sine auus liaenta nichil faciat dns / onde il maestro mio / uirgilius ma quiber bene loquendi / disse respondi / et dicas sibi quis es: quia hic est spiritus dignus loqui teci / e dimanda se quia se ita sic, ne nemus eundo per istum fumuz obscurū / aiz itendamus per uiam rectā semper ire sursuz / donec perueniā mus ad culmen montis.

E t io o creatura chetta mondi
P tornar bella a colui che ti fece
M arauiglia udirai sēmi secondi.
I o ti seguitero quāto mi lece
R ispuose / ese uedez fūmo nō lascia
L udir a terra qui ī qlla uece.

hic poeta ponit responsionez suā ad illuz spm̄, et primo p̄mittit exordiū faciens illū bēuolū et attentū promittens se dicturū de re magna et mirabili, diat q̄ et io / simplo rndi / o creatura .i. aīa creata a deo / chetta mondi / a macula ire / que sepe fiat te turpez ī uita / sicut proprium est ire / ut iā dictū est paulo ante / per tornar bella / qualis tu fuisti a principio a colui .s. deuz / qui est pulcerrimus ipe che ti fece de nichilo / marauiglia udirai .i. rem mirabilez īauditaz / se mi secōdi .i. si sequeris me eundo / quia nolo remo zari ne perdā tpūs. Et subdit responsio nez illuz aīe ad se / que facta auida no uitate rei promittit se scaturā eū / quā tuz poterit / unde diat / I o ti secondaro .i. sequar te / quāto mi lece .s. quamtuz dicit fumus / quia nō licet mihi exire arcilū ihū / usq quo suz ornio mūdatus

ab ira et dicat / esel fumo ueder nō lascia .s. alter alterū / quod esset certus argumētus tamē / lodir a terra quāto ī quella fiocca .q.d. licet nō possi seqr̄ te cōiuncte / sicut tu sequeris alīū / qua nō uideo te / tn̄ sequar uocez tuā / et ita erimus cōtinuo satis propinqui ./

Alora incominciai cō quella fascia
Chella morte dissolue mē uo suso
E uēni qui p ifferna / ambascia.
E se idio mi īsti o gratia ricchiuso
E anto ch̄ uuol chio uegia la sua
corte
P modo tutto for del moderno uso.
Nō mi celar chi fosti anzi la morte
Ma dil mi . edimi sio uo bē al uarco
E tuo parole sien le nostre scorte.

Hic poeta facit narationez suā cū petitione dñi / alora incōmiciai / suple dicere illi aiude expectandi / men uo suso .s. ad celū per purgatoriū / cū quella fascia .i. carne / et est proprium trālumpto / sicut cū debilis fascia ligat et trahit membra / ita caro fragilis aiāz que quidez caro finaliter dissolui / sicut fascia ut putrefiat iterū sordes / sicut fascia bñ dicat / che la morte dissolue .s. omo resoluit nam et ante mortez paulatim rūpitur et consumitur / et sic dico q̄ sum uiuus / et addit aliud .d. / ueneni qui / ad istud purgatoriū / p ifferna / ambascia .i. labore et angustias maiores / q̄ iste sit .q.d. hēo iā cognitiones istorum quesitas magno labore ī inferno / nūc istendo habere purgationes eorum ī purgatorio . Et fac suā petitionez adiutās / eū / p ulā singularez grām / que est ibi concessa dicens / esse idio / si pro quia / si qua sine grāa dei non potera cū auxilio et cōsilio unquam facere tam sacrū opus / ma si sua grā / rinchiuso / me singularissime admittendo ad suaz grāz / tanto chel uole che uegia la sua corte .i. q̄ uenias ascendaz ī celū / p modo tutto for del moderno uso .s. per poeticaz speculationem ymo antiquorū / ne dū modernorū ascēdit unq̄ celū / eo mō quo singularis poeta . Et potat duo dīs nō mi celar che fussi anzi la morte .q.d. dixi tibi q̄ sum adhuc uiuus iter mortuos / sed tu dic michi rogo quis fuisti quis iter uiuos / ma dil mi .s. dic michi clare / edimi sio uo ben al uarco / et si recte uado ad uiaz meaz / et est scaiada petrao et dicat / etuo parole sien le nostre scorte / qua nos ambulabamus sm sermonez tuū / qua nō hēmus alium iudicez ī isto fumo ./

Lombardo fui / e fu chiamato marco .
Del mondo seppi . equel ualor amai
Al qual ha hor caschun distexo larco .
P monter sù drittamente uai
Così rispuose . e soqūse / io ti pgo
Che per mi preghi quādo sù serai .

Hunc poeta ponit responsiones illius spūs ad utramq; petitionez / et primo ad primā vz quis fuerit / Et ad huiusmodi ōnes responsiones intelligentia plena est procedendum / q̄ iste marcus lombardus / qui totus est nūc cū poeta et loquitur usq; ī fines capli / fuit quidam miles curialis / de nobili cultura tenentium q nō more nebulonū modernorū uacabat lebus obscenis / sed honestis / uir eū fuit nobilis cū clare uirtutis / sed frugalis ue et ydonei animi nature . Audiui aūt nobiles ydignationes de hōie isto qualis reputatur ī nobilibus iocatis . Hiaz semel a cū esset captus / et imposita sibi ī mensa tulea ultra posse / misit p nūcium suum ad dñz Ricardum de camino tunc dñz Trevisij / rogans supplicater / q̄ nō permitteret eū mori ī angustia carceris / qui miserius ydigne sortē aīa / stratis scripsit multis dñis lombardis / ī quorū amissi marcus erat solitus cōuersari / q̄ deberent conferri redemptoi eius liberalitez / quo audito marcus magnāimiter ydignatus remisit cōtinuo nūciū ad dñm Ricardū / dicens / q̄ uolebat potius mori ī captiuitate q̄ esse reus et tantorū . tunc dñus Ricardus confusit dāna ulitatez suā / de propria pecūa / soluit summaz et liberauit marcum . Ad litteraz ergo dicat poeta / et ille spūs declarabens se / aprioie / nōie proprio et ultimate / così rispose / sub tā curiali forma uerborum / Lombardo fui . Et hic notat / q̄ iste denōiat se agente / quia fuit de lombardia ifferiori / que dicatur Marchia trauisana / ut dic et meluis q̄ denōiatus est lombardus / quia frequentius cōuersabatur / cū dñis Lombardie / tempore suo ītez quos sepe tractabat concordias / pacis / affinitates / fudezationes / aliq̄n transibant ī Tuscaz . Unde audiuit alibi / qualiter prophetauit Comita Pgolino

trano pisani ira dei uentura super eū et dicat
e fui chiamato marco / quo nōie multi tuenitū
tur Venecijs. Et hic nō q̄ nullū nomē inueniatur
huūsse tot illustres uiros / sicut illud nomē ma-
rcus uario uir doctissimus romanorū / Marcus
cato uir sapientissimus / Marcus seua uir for-
tissimus / et ita de plurimis. Et iste marcus fuit
prudens affabilis exptus aq̄bilū mūdi. s. deo
bñ dicat / del mūdo seppe q̄uia magna notitia
rerū humanarū / eq̄lello ualore animi. s. uirtu-
tem que est ōino derelicta vnde dicat / al qual
ha hor aasam distexo lazo / qua nullus dimq̄t
nūc opinionez suam / ad signū uirtutis / uel dic̄
melius / q̄ quilibet habet nūc reū tensiuz ad
hoc̄du et repelendā uirtutem longe a se / tāq̄
inimicā more phorum qui fugientes hostem /
cū arai saqittauit a tergo. Et respondet marc⁹
e petitōi bñs / p mōtāz su drittamente uay
q.d. itrasti uiā rectam et uerā / si uis ascendere
celum. Et addit poeta / esse quūse ille marcus
io ti prego che p mi ꝓh. i. ores ad deū pro
liberatiōne mea / quia preces tue debent esse
iuste / ai sis i gratia positus / quando ui seray. s.
i illo celo qui est locus beatitudinis:-

Et io alui per fede mi ti lego
Di far ao che mi chiedi ma io
scoppio
Dentro a un dubio sio nō me nespiego.
Prima era scempio e hora e fatto doppio
Hela sentenza tua ch̄ mi fa certo
Qui et altroue q̄llo ouio acoppio.

Ista est Tertia pars generalis i qua poeta ondt
qualiter ipe audiens marcū magnifice dolētē
de uirtute cui oēs moderni hostiliter inimi
cantur mouet sibi arduā questionē petens q̄
sit causa tante infelicitatis. Et primo quidez
ut reddat marcū benignū ad responsionē suā
inuat se factuū id quod petit aiz uenerit i
celū / dicat ergo / Et io alui. supple dixi / per
fede mi ti lego. i. obligo me tibi per fidez / qr
milliz e fortuz uiualuz si hoie uirtuoso / di far
ao che mi chiedi. s. me rogabatis pro te i ce-
lo. Et subdit dubius quo maxīe premit⁹
dicens / ma io scoppio. i. crepo ex nimio pō-
dere / dentro ad un dubio / valde forte / sio nō
me nespiego. i. si non absoluio et exonero me
quia ex isto sequūtur omīa inconuenientia mun
di / ut statim dicetur / et assignat cāz huius
. s. q̄ i dieb⁹ magis exaresat / quia inuenio dēa
et sīnias multorū sacientia michi istud dubiū

Ad anim⁹ luttere obscure intelligentiā clarā / uo-
lo te scire / q̄ poeta noster audiuerat simulem
sermonē alibi. s. i secundo arailo purgatorij
capitulo xiij⁰ a Guidone del ducā spiritu
Romādiolo inuido qui loquens de hītatoribus
anni / qui fugiūt uirtutem tamq̄ serpentes / dix
hoc esse / uel ex infelicitate loci / uel ex paruo
usu horuz / et nūc audiebat idem / a marco
spū Lombardo iracundo / qui hoc dicat de oī-
bus i generali et i particulari / de hītatoribus
padi et athesis / per que loca dicat posse trā-
sire tute quicūq; uerecūdatur a proprīquare
bonis. Ad litteram ergo dicat poeta / prima era
scempio. s. illud dubiū / quia audiuerā ab
imo spū tu mi credebā / e hora e fatto doppio
ne la sententia tua. i. i dicto tuo quod hēo
pro sīnia / che mi certo quello. s. dubiū / sta
q̄ si primo credebam / nūc uideor michi cer-
tus / qui i isto loco pīa / et altroue / i p dicto
arailo inuidorū / odio acoppio. i. copulo et
cōiungo / istud dictuz tuuz dubiū / quia conso
nare uidentur ista duo dicta inuicem / ita q̄
ambo sīaūt michi istud dubiū. s. unde pro-
cedat tanta malitia hoīum / que reperitur
ubiq; terrarum.

Lo mōdo e ben cossi tutto disserto
Dogni uertude come tu mi sone
E di malitia grauido e couerto.
Ma pgo che mi adite la cagione
Si chio la uegia e chio la mostri
altrui
Che nel ciel uno / e uno qua giu
La pone.

Hic poeta explicat ipm dubiū / repetens et
confirmans illud quod dixerat marcus de
uirtute ubiq; deserta dicens / Lo mundo e
ben cossi tutto disserto. i. spoliatus et pri
uatus / dogni uirtute tam morali q̄ diui
na / et bñ dicat totum / qr i rea uetustate oīs
natio inuenitur praua / come tu mi sone
ex uerbis tuis et per locuz a contrario / e de
malitia / que est contraria uirtuti / grauido
. i. pleniz e coperto / ita q̄ malitia ōtinuo
parit et multiplicat uelut bolus i agro /
et uirtus latet et suffocatur tamq̄ regat / q̄
nō audet erūpere. Et petit de rōne tāta
mali dicens / ma pgo / quia sic est et sic
credo / che a mi adite la cagione / quia sa
ze est rem p causam cognoscere / si chio la
uegia. i. clare cognoscat rpam cām / p mea
salute / e chio la mostra altrui. s. ad illumiām

dum / uiui de ītia aīarū.

dum alios de tanta ceatate ignorãte et tãgit
duplicem opinionem de hoc. Aliqui dicũt q̃
oĩa proueãunt ab astrio et de necessitate. Alij
uõ q̃ ab hõibus ex libertate liberi arbitrij vñ
dicit che nel cielo mio quia aliqui ponit
cãm ipam ĩ cielo, sed quidam ista occasionem
peccandi. Hã ista opinio est õino falsa et er
ronea et contra mentez Ar+ platõis et oũm
nobiliũ phorum, cuno qui la pone. i. et
alius ponit ipam causam ĩ astris hõibus et hec
est opinio sana uera et ab õibus tenenda.

Alto sospir che duolo strisse ĩ nui
Mi se fuor prima, epoi comicio frate
Lo mondo e cecho, etu uien ben da
luy.

Hunc poeta ponit responsionez mara, ad
propositaz quõnem, et primo ẽmittit pulcre
q̃ uolens soluere eam ĩcepit cõquestione
tolorosa, nã emisit suspriũ magnũ deinde uce
dñs Ille marcus mi se fuor prima alto sospir
quod uenit de profundo mentis che. i. quod
suspriũ duolo. i. dolor strisse ĩ nui, quod est
adiectiuũ dolens et idem est quod heu. q. d. q̃
marcus ex dolore alto clamauit heu et possi
ma opinio est de hoc. Alij tñ uolũt q̃ marcus
doluerit de malo regimine pletaruz, de quo
postea dicit, sed prima expositio est, q̃ statim
declarat ĩa sequens ĩ qua amare ipsorat
ipi poete vnde dicit. E poy comicio, cuple
dicere ñ ille marcus. o frate lo mundo e cecho
quia multi qui reputantur magni sapiẽtes
ĩ mundo uiri magnoriz ingeniorũ fuerũt ĩ ista
ceatate ignorãtie q̃ oĩa euenirent de necitate
nõ iudẽt prouisa adeo possent mutari per
liberũ arbitriũ. Adeo Tullius ad iutãduz uniz er
roriz ĩamuit aliũ qr negauit prudentiã de
quo multũ reprehenditur ab Aliquisano vñ
dicit etu uien ben da luy. s. ab illo mũdo ce
corũ quia dicis te tñ dubitare de hoc q̃ cre
pas.

Voi che uiuete ogni cagion rechiate
Pur suso al ciel cossi come setutto
Mouesse seco di necessitate.
Se cossi fosse ĩ uoi fora destrutto
Libero arbitrio e nõ fora giusticia
Q̃ ben leticia e q̃ mal hauer lutto.

Hic Marcus explicat hunc errorẽ ceorum
dñs uoy che uiuete. s. ĩ mundo ceco rechia
te. i. reducitis ogni cagion. s. boni et mali
pur suso al cielo. Imputant+ astris opa oĩa
uestra et semper habeas ĩ hoc illud dictum
cleãtis phi, quod tragens allegat seneca fata
uolentẽ duarit, nollentẽ trahunt. Et hoc fuerit
pur come se tutto mouesse seco. s. ipm celuz
de necessitate cuius cõtrariuz dicit phus, qui
dicit q̃ aliqua sunt futura necessaria. s. que
hñt p̃determinatã cãm sicut hõiez mori, et
solem crastinum et alia futura cõtingentia hñ
tia se ad utralibz, que possunt euẽire et nõ eue
nire. Et hic nõ q̃ aliqui uoluerũt, q̃ planete
nõ efficerent nobis bona uel mala, sz solũmõ
essent signa eorũ que nobis euẽiunt sicut pla
tonis. Alij uõ dixerunt ex effectu plarũ hõibz
aliquid boni aliquid mali euenire nõ ut tñ
ut necessitarent, sed ut illud quod optatur
nã siue pocius deus per nãz, ex efficãcia pla
narũ ordinaret, de qua mã plene tractat
Aniustinus de ciuitate dei. Et dãnat marcus
istã errorez prauũ pp magna ĩcõuenientia
que sequerentur ex illo dicens. se cossi fosse
ut quidaz male opinantur, ĩ uoi fora destructo
libero arbitrio, et p õns nõ esset dare uirtutez
que est habitus electiuus siliter nec uitium
et sic frustra ponerentur puniciones et pa
dissn. Et eodem mõ nõ fora iusticia nec ĩ
mundo isto nec ĩ alio p bona letitia. i. p uirtutẽ
hñtẽ ẽmiũ e p mal luctu. i. et pro malicia hñ
penaz, ad quaz sequitur planctus, et tunc
frustra essent consilia pces et alia multa ĩ
cõuenientia destructiua mũdi sequerentur
exinde vt õndit Bocatius ĩ v°.

Lo ciclo i uostri mouimenti inicia
Nõ dico tutti ma posto chiol dica
Lume ne dato abene e armalicia.
E libero uoler se fa sa fatticha
Ne le prime battaglie col ciel duria
Poi uince tutto se ben si nutrica.

Hic Marcus ĩcipit soluere dubiũ et primo
õndit quõ res sunt a cielo et quõ nõ dñs. Lo
ciel i uostri mouimenti inicia corporales
sunt federe ambulare, sed ãtales, sicut uelle
uulgare nõ cadunt sub impio motus celestis
ideo restringit dictũ suũ dicens, nõ dico tutti
et ad robur dicti sui addit, ma posto chiol
dica. s. q̃ nũquid omns motus uestros adhuc
ne dato lume abene e armalitia. s. cognos
cendi bonuz et similiter maluz, et eligendi
et renuendi p quã potuisti refrenare illatos
motus cli, q̃ fortiter trahit et ĩclinat aiam
aliquius, ita q̃ aia nobilis ĩ corpore posita iu
detur quasi leo positus ĩ carcere vñ concupisci
bile et irascibile impat rõni, qñ aia homins

fuerit peruersa / ut dicat phūs v̄ politicorū . Et
tñ potest liber homo obstare ante q̄ transeat
i hostiam. Exemplū huius habes / nec ex cōia
māz / de qua hic agitur / q̄n aliquis colicas / qu
alis sunt hic marcus ītonatur aliq̄n ad iram
et furorem / ex īfluentia martis / licet ergo sit
difficilimū a prīcipio impedire hūc motum /
tamen ut prudens tempabit colerā istam
cū bono regimine / ut ēdo cibus frigidus / q̄bus
extinguat calorem ilium / ymo tanta est po
tentia liberi arbitrij / q̄ uīcat et sepat con
cupiscabile / quod est mālius ī oībus / sicut bñ
dicit Boetius / q̄ illud dignendi opus / quod
nā semper appetit ītendū uoluntat. Sic q̄
patet q̄ a constelatione / aliquis contingit
aptitudinez / nō coactionem / unde dicit ma
cus / et libero uoler. s. arbitriū est datū nobis
cū predicto lumine rationis / che se fatica
.s. cū difficulter pugnāt contra actionem
celi / ne le prime battaglie .s. ī principio
resistentie / chel ciel dūra .i. pugnat et dr.
poy illud liberum arbitrium / ultra tutto / q̄r
nītat quicquid celū agit contra eum / et sic
quicq̄id primo erat dīnū / efficitur leue / se
ben se nutrica .i. regitur per bonā consue
tudinem . sīlr modo hercules bñ pugnādo
sustinuit celum. /

A maior forza e a miglior natura
Liberi soggiacete / e quella cria
La mente ī uoi chel ciel nō ha ī suo
arra.
Po sel mondo presente disuia
In uoi / e la cagione ī uoi si chuoggia
Ed io te ne sarò hor uera spia.

hic marcus probat / q̄ homo nō sit subditus
celo quātuz ad ām dicens / uos uuentes
soggiacete liberi a maior forza / q̄ sit uis
celi / e a miglior natura .s. diuina que est
natura naturans / e quella . s. nā ill deus
cria / ab initio / la mente .i. ām rōnalez
ī uoy .s. hoībus / chel ciel nō ha ī suo arra
.i. ī potestate / qua ām que est res diuina
non est agenerante / sed a deo creante / liz
sensus corpori moueatur sm cōplexionez cor
poris . timus absurdū ergo uidetur / q̄ hō
sibi a natiuo celo cū potius astra sint facta
per hoīem q̄ e contrario . Unde ad confirman
dū propositum / ocurrit michi res iocosa .
Floruit nō est diu ī cuitate padue . petrus
de helbano / oriundus astrologus et medicus
qui ad tempus stut ī ista opinione prauā
decidit aūt semel / q̄ accensus ira contra
seruū suū / qui nimis tarde redierat domuz /
uolebat ī furore uūcere manuz ī eū . Time sunt
sagax / subito usus est ingenio et dixit / fateor
magister et dne / me errasse / sed unū uerbū
p̄cor audire dignetis / an q̄ a me meritā penā
exigas. Audiui sepe et bene recolo te dicentez
q̄ domina cuētant de necessitate / quō ergo po
terā accidere . petrus magr respondens /
manū ad baculū / clamare cepit / et
necesse est seruo neḡ / q̄ te dure corripiam
de cōsumacia tua / tunc seruus nō tacitus /
applicans manū ad capulū dixit et certe
magister īsane necesse est q̄ īnḡā gladiū
ī uiscera tua. petrus aūt timore temperante
ira dixit / semper stabis meā si uoles / et p
mitto tibi q̄ nunq̄ decetero habebo opinio
nem istā / neq̄ alteri suadebo . deinde mar
cus ex dicto / dānata prima parte diuisi
tionis / tamq̄ flāma deludit secūdā partē
esse uerā dicens / po sel modo pūte .i. hoīes
uiuentes ī mundo / desiua .s. a recta uia /
uirtutum et moruz / ī uoy e la cagion . quia
.s. est culpa hoīuz nō celoruz / et ideo ī uoy
si cheggia / ī quibus tenētur . Sed forte dicas
et q̄r tit dixisti / celū nos īclinat ad pec
candū / dico q̄ nichil est / quia pari modo
forma mulieris allicit uirū tuum / et sapor
uini qusti / et tam mulier uel uinū nō est
ī culpa. Et dicat marcus / eio te ne sacro
hor uera sapia . q. d. more exploratoris
referam tibi ueritatem subtiliter inuestiga
tam de ām et ecce .

Esse dimam alu chella uaghegia
Prima che sia aquila di fanciulla
Che piāgendo e ridendo pargoleggia.
Lām sempricta chessa nulla .
Saluo che mossa da lieto fattore
Volentier torna acio che la trastulla.

hic marcus ondit libertatem āie / que a
principio habet potestatem / sed nō usum
liberi arbitrij / sed deo sapienti ab ipa prima
infusione / ondit quō ām datur a deo pu
ra et īmaculata . Ordina sic lram / lām
simplicita / est tamq̄ tabula / ī qua nichil
est depictum / apta nata recipere omnē
īpressionem formā et figurā ī pmendā
sibi saluo che mossa da lieto fattore . s.
a deo creante / uolentier torna / postq̄ est
infusa cor / acio che la trastulla . i. alludat
sibi / prima che sia . i. anteqū īfundatur
cor / aquila di fanciulla . i. do mō quo tē
pore alludit īfantule / che . i. que īfantu
la pargoleggia . i. puerizat uānizat / ridēdo

o piangendo / quia ut dicit Oratius de puero / tracto colligit et deponit et mutatur in horas /

Di picciol bene ī pria sente sapore
Q uiui singāna e dietro adesso corre
S e guida o freno nō torze suo amore.
O nde cōuēne legge p fren porre
C ōuenne rege hauer che discernesse
D e la uera cittade al men la torre.

hic marcus oñdit quid primo īpediat aīaz / quia sicut corpus est realiter prius q̄ aīa / ita primo oportet hīre aīaz corporis q̄ anime ut pulcre oñdit ph̄us libro politicorū / dicendo et illa aīa / di piccol bene .s. sensibili delectabili / ī pria sente sapore / sicut clare patet / quare ī primo ortu statiz miser homo uenit ī lucem / duz dolore ex loco humido calido / ī aerem frigidū siccū / stuitz delectatur cū opera nutricis fouetur ī aqua calida / dein sugens lac / magis ītrepit delectatu / demū pp multa ītermedia / appetit diuicas / q̄ sūt causa uoluptatis / deīde quia p nām / hō est appetens honoris et glorie / tandit ī superbiā / inuidiā ꝛc. ideo bñ dicit / quiui .ī. isto paruo signo / singāna / ipa aīa / quia credit ipsiz esse magnū bonū / et ideo / e dietro ad esso corre / qr̄ sequitur ipm appetendo / et ī hoc fuerunt prelii magnū / nisi adhibeat remediū / quia tunc etas tenera capit et retinet / ideo dicit / saluo se guida .i. pastor o freno .i. lex / nō torca suo amore .s. fuerit bona et uere magno labore est opus / quia nō sufficit pater nō magister / nō pedagogus / nō rector. Et ob hanc cām subdit ista dicens / sint leges / fuerunt et dati sunt pastores / unde dicit / unde cōuen legge .s. p diuinā / per freno pone .i. reponēte ad refrenādas hominū uitas / cōuene lege hauer .s. spūalē che discernesse .i. declarāet homī p doctrinaz / de la uera cittade .s. dei / al men la torre .s. ī cimaz felicitatem .q.d. oportet / q̄ saltē ī genere detur ītelligi hoīb / quod est dare unū primū principiaz / ī quo sicut ī alta sp caula consistat beatitudo hoīs /

La leggi son. ma chi pon man ad esse?
Nullo. p o chel pastor che precede
Rumināt puo / ma nō alūqhie fesse.

hic marcus quia dixerat leges esse necessarias / addirigendū hoīem ī bonū / que ī digent executore / increpat pastores / qui sūt ministri legū / uerbo nō opere / ex quo segt depravatio hoīz / dicit ergo marcus / qui constituerat ī uita bñ scire mordere / la legge son / sicut mosayca euāgelica sacriamo hec / ma chi pon man adesso .i. opationē et cōtinuo respondet sibi ipsi dicens / nullo et ecce cām / pero chel pastore che pcede .i. aplicus qui presidet generi christiano ut faciat uiaz illi / rumiñar po .i. loqui ma nō alunge fesse .i. operationē. Et ad ītelligentiaz plene istam litteram debes scire q̄ sicut scribitur ī leuitico xi^o capitulo / deus precepit populo ebreorū / ut comederent de oī aīali / quod rumīaret et bīet ungulā duplicē / de eo aūt / quod rumināret / et nō haberet ungulā fixā nō comederent / sed īmūdiz reputarent. Est aūt ruminare abū a sono / ad os reuocare / mō ad propositū uult dicere auctor / q̄ pastor moderatus bene ruminat / qr̄ habet ī ore legem dei / et plene discutit / et de rei ueritate Bonifacius qui tunc erat papa / bñ faciebat leges / et sanctā scripturaz / et scripsit ī iure canonico / sed nō diuisit potestatem temporalem a spūali / imo utrūq̄ officium confudit ī unuz /

Per che la gente che suo guida uede
Pur aquel ben fe dire ondella eqiotta
Di quel si pasce / e piu oltre nō chiede.
Ben puo ueder che la mala cōdotta
E la cagion del mondo a fato reo
E nō natura chen uoi sie corotta.

hic marcus tandez ex p̄missis īferat q̄s / principaliter ītentā .s. q̄ malitia pastoris e prīcipalis causa perditionis mūdi / unde dicit p che la gente .s. christiana / che uede suo guida .i. pastorem / pur fe dire .i. fecisse et ītendere quel bene / sensibili temporali / ondella eqiotta .i. auida quia assuetus illi / et delectata est ab origine prima / ut iā dictum est / di quel .s. illo bono parvo / e piu oltre nō chiede .s. maiora bona spūalia. Et hic nota q̄ poeta noster / uiste cōqueritur de iusto zelo mine platonis / q̄ ē q̄ cām oīz malorū / q̄a ut iudemus de facto / populus amoribus sacerdotū / faciliz contrahit uicia / q̄ uirtutes / unde arguunt sic prelati / pastores / sacerdotes / religiosi / qui sapientissimi hoīz / docet nos mandata dei et leges sanctas scripturarū / petunc ac appetunt ista temporalia / puta pecunias / uoluptates et talia / ergo aut cognoscunt ea esse bona / aut deum clementissimū pie oīb fore

parsimū. Ideo prelati tenentur de ālabus subditor/ qui secuti sint eorū mala exempla. Ideo subdit Marcus. ben poy ueder ex his que dixi. che la mala conducta. s. pastorus. ce la cagion chel mū do a facto reo. sicut ei bonus ductus secat mū duz bonū sicut patuit ī primitiua eccla. enō natura chen uol sie corotta. Tolerabilius est q° proprys laborare uitys. q̄ ī multitudinē ductū dere pestē uitioꝝ. Ideo tuta plati deberet esse irreprehensibilis et ī occupabilis.¶

Soleua Roma chl bon mondo feo
Due soli hauer che luna elaltra strada
Faceam ueder edel mondo edi deo.
Lum laltro ha spento et e quūti laspada
Col pastoral. elum colaltro īseme
Puna forza mal conuien che uada/
Fo che quūti lum laltro nō teme.
Se nō mi credi pon mente ala spiga
Cognerba si cognosce per lo seme.

Hic Marcus confirmat dictuz suū ab effectu/ qr dū fuerūt boni pastores. et mūdus fuit bo nus. et ita cō dicat. ergo Roma chel bō mūdo feo certe nulli hoīuz fuerūt iuxtā q plura memoranda gesserunt solo amore iustitie q̄ romani ita fuit de totus orbis arcaulo nō fuerunt plura exempla uirtutū q̄ ī re. p. pnuus urbis. Sicut patet clare apud oēs historicos poetas et morales quos Latina elloquentia habet. soleua hauer due soli. s. pontifices et primapem che facean ue der luna elaltra strada. s. uiaz spūalem et temporalem. ideo dicat. e del mōdo ede dio. Ista reddebant que sunt Cesaris cesa ri et que sunt dei deo sicut patuit ī const tantino et Siluestro. In iustiniano et adapi to ī karolo magno et adriano. et ita postea ī quibusdā octonibus germanis et papis rom anis. Ideo bn iustinianus Imperator ait maga ī hoibus sunt dona dei assumpta collata cle mentia sacerdotum et ipuz. Illud quidem diuinus monstrauit hoc aūt humanus presi dens ex uno eodemq̄ principio uterq̄ ma nabit. Et subdit q̄ nisi hoīuz accidit cupi ditate et ambitione pastoris dicens. Lum laltro ha spento. s. papa īperatorē et Imp erator papam. sicut patuit ī federico 2° qui oīa spūalia tirānice usurpauit et pape Gregorio nono. qui occupatū regnū federia co abīte ut statz dicebat. pōt tn̄ intelligi precipue de bonifacio. qui dixit sibi enter ut patuit supra capitulo 6°. ideo dicat. et e quinta laspada. i. potestas temporalis. col pastorale. i. cū potestate spūali. que figura tur p unctā pastoralem. hoc idem iudit īpe pocta paulo post īolemente b°. ō henricum 6°. cui tn̄ duos gladios sufficere impio christ tiano euangelij testatur auctoritas. ideo dic. e lum colaltro īseme. simul confusa. p una forza mal cōuen che uada. qua nō potest unus tam diuersi officia bn̄ exercere. et assi gnat cām dicens. po che quūti. s. ensis et pastoralis unctā. lum laltro nō teme. nec reueretur qd̄ probat p exemplum de prosi mo dns. se nō mi crede. quid uidear tibi homo curialis nouoruz fictur. tēne mēte ala spiga. i. respice ad effectū. cognoscā se cognosce per lo seme. nā pp discordiā que fuit īter papam et federicum 2m Lombardia tos ytalie fuit quasi destructa.¶

In sul paese. che la dige e ponga
Solea ualore e cortesia trouarsi
Prima che federico hauesse briga.
Or puo siccuramente īdi passarsi
P qualunque lasciasse p uergogna
Di ragionar coi buoni oda pssarsi.

Ista est quarta et ultima pars. huius nobilis capituli. hic nobilis marcus. ad dilatandaz hanc materiaz. pro confirmatione dicti sui describit mutationem que propter discor diā pape et Imperatus āmisit bona tpralia et spiritualia. Et ad huius lrē expositionē oportet breuiter pertractare aliquid de fe derico 2°. de quo aliqua scripsi pugatorij capitulo 3°. federicus ergo ellatus magna potentia multoruū regnoruz et nobili prole proborū filiorū tpalia et spūalia cōcalcab at propter quod fuit excommunicatus. ab honorio papa. et stetit cōtumax sex ānis honorio mortuo successit ī pontificatu Gre gorius nonus de anagnia qui sedit xuj°. ā nis. quo tpe federicus hūt exhorrabile bel lū secum. post hoc federicus magna classe nauali transiuit yerusalem Johannem brenē son socerū suū. de quo fecit se coronari āno dnī. M°cc°xxb°. Gregorius nonus. audita pace facta. quā federicus fecerat cū soldano dedit opam q̄ dictus rex Johannes itrauit regnū apulie quod totū fecat rebellare fe derico. Sed federicus uelut ardens fulmen belli cū suma celeritate reuolauit ī ytaliā cū duabus galeis. et totū regnū celeriuus

recuperauit et ultra hoc occupauit patrimoniu
petri ducatu spolati et Marchia anchone du
cens secu saracenos de miccia quos traxerat
de sicilia de montibus depraui ut scalia es
set tutior et appulia subiectior Deinde au
Gregorius ordinasset consiliu contra federicu
magnus nisi platoru uenienes de partibus gal
lee captus fuit apud pisas quos postea fe
dericus paupime dimisit istante lodouico re
ge francie. Et tunc natu est bellu inter ianu
enses et pisanos post hoc federicus hasprare
cepit ad dnm lombardie Vnde sentiens q
Mediolanu parma et bononia et plures alie
terre lombardie et romandiole cotraiurauerunt
cu ecclia contra eu descendit de regno i lom
bardia magnus uiribus et post mlta prelia
Mediolanenses tortas uiribus suis ecclesie et
coligatoris cu uocassent i auxiliu brixiense
cotraxerunt cu federico i loco dicto corte noua
et post acre pluri Mediolanenses debellati sunt
cu magno dno suoru et exaltatione federici
q illa pugna strenue se gesserat annus re
dolore Gregorius octimatus mortuus e rome
paulo post federicus uo uictor cepit magna
partem lombardie et romandiole quo tpre
hunt elefantu ad quse uidendu cofluebant
multa de populis lombardie. tandem creat
est papa innocentius quartus ur nobilis ian
uensis ex nobilibus de fusco ano dni M°cc°
xly. qui sedit anis xj. et repleuit eccliam mlbus
cardinalibus ex duecim partibus christiane
ecclie. Quo audito federicus turbatus fertur
dixisse heu pdidi amicu meu presagiens qd
futurum erat. Hic innocentius prudens et ma
gnificus uidens potentia et contumacia fe
derica qui quasi totu possidebat italia. fecit
armari apud ianua .xx. galeas p consortes
suos et cu cardinalibus et curia uenit de roma
luqduna supra rodanu ubi celebrato con
cilio cui interfuit bonus lodouicus danauit
et excocauit federicu. intrusi consanguineu
innocentij et amicu ecclesie expulsi de parma
intrauerunt parma ossensu populi i quorum
auxiliu continuo uenit Gregorius de monte
Longo legatus ecclesie cu mediolanensibus
placentinis et mantuanis et parauerut se ad
defensione. federicus idignatione et ira ple
nus contractis magnis uiribus cu exercitu
de romano obsedit parma et fecit ibi basti
ta magna i forma ciuitatis quia uictoriam
appellauit. Juranes nunq recedere nisi pma
capta quia conceperat destruere et trahere
ere uictoria. Quitus federicus impugnante et
ecclia defendente fuit parma pro spacio sex men
sium scilicet hiemis cogente militia ciuitatum
utrinq ad propria remeauit federicus uo
romanus it uictoria expectans tempus estatis
spe expugnande ciuitatis que poterat uictualiu
penuo tpre potuerat resistere. Ideo

federicus parumpendens obsessos die quada iue
rat extra uictoria ad falcone tunc parmenses
quasi desperati furiose exeuntes suas reuit uictoria
qua captas ferro et igne destruxerut et pda
magna dictas sunt. Federicus uo Cremonas
sequens uix euasit amissis rocalibus suis et co
rona qua habuerunt parmenses
sunt die martis prima februarij, ano dni M°cc°
xlvij°. et ano sequenti heutus filius eius bel
licosus captus est abononiensibus, apud mur
ma qua uictoria bononienses ellati sunt ualde.
Federicus mortuus est nichil de tanta potena
secu trahens nisi sarcina peccatoru. Hunc de
scendendu est ad lram qua sic ordinabis ba
lor e cortesia .i. uiri ualentes et liberales soleq
trouarsi i sul paese .i. Marchia treuisana et
Lombardia che ladige e porioa .i. balneat qua
atheses nobilis fluuius labitur p marchia tri
uisina p ciuitate verone que regio dicto tpre
fuit crudeliter afflicta p carnius de romano
cofederatu cu federico, sic padua verona Vin
centia Trinisiu. padus uo nobilissimus fluui
us diuidit Lombardia p mediu, que regio fuit
miserabiliter lacerata p federicu ut patet ex
dictis. Et hic no q ille marcus bn nouerat
dnos et uxores nobiles utriusq riparie quam
solebat sepe frequentare et mores laudabiles
uxoru et mulieru referre. Vn sermo diuenes
p ripariu padi du iret de ferraria Fauenam
audiens comendari margaritu consanguinea
Azonis tercij Marchionis Estensis iturus argen
tum, ubi ille erat temptaturus ueritate. Mar
garita aut ualens et bn morata cu audisset
de forma marci recepit ipm letanter, cui mar
cus magni fiet loquens aut, Illustris dna al
ta uirtus ubiq nota conduxit me huc, ut
gloriari possim uidisse et audiuisse dnas. que
excedit ceteras nobilitates quis et uirtute cu
Marchionissa uolens experiri acutis pectionem
marci prudenter no rndit ato. Certe marce
no possum dicere esse istud bonu quod tu de
me dicis, et marcus ihs dixit, imo bn potuis
setis, si uoluisses de me mentiri, sicut ego me
tituli sum de uobis. Ex quo dna subridens uerum
esse uidens, quod de marco audierat, donauit
illi certu rocale et pmisit ire ad uia sua. Et
hic no q marcus nouit facere nobilia scomata
quia bonu scoma debet mordere auditores
ut oues no ut canes, et debet fieri presto, et
no sine mora de qua ma pulcre tractat
macrobius libro saturnaliu et dicit marcus.
prima che federico haueste buga .i. bellum cu
eccla aut Innocentio mo, et subdit marcus nc
esse ytaliu et marchia et Lombardia Vnde
dicit, or puo secondamen i di passarsi p dcta
loca que sunt derelicta abonis, p qualsique
.s. pdum lasasse p uergogna de zalonar co
boni quia sunt ibi zati, o da pressuri .s. illi
bonis. q. d. quicu q uercondantur colloqui

et conuersau cū bonis et curialibus potest audacter transire per has partes, quia inue niret multos de suis uiles et uiciosos.

Ben uen tre uechi ancor i cau rāpogna
L antica eta la nuoua, e par lor tardo
Che dio amiglior uita la ripogna.
C urrādo da palazzo el buon gerardo
E guido da castello che mei si noma
francesamente il semplice lōbardo.

hic marcus, quia uidebatur fecisse sequelam generalem de lombardis cū mordacitate sermōnis, ut redimat pudorem, fiat exceptionē specialem et dicat, qd i dictis duabus prouinciis, supponūt tres uiri ualentes rehmētes adhuc de curialitate et uirtute antiqui, unde dicat, ben uen tre uechi ancor, i quibus antiqua est uirtus, de quibus digniū uidetur facere famā, nō dicit, i cau lantica eta rāpogna la noua. i. ipropetat et uituperat modernos et sūme dolent uitā mutatā nāz siorū cōprouīcialiū. unde dicat e par lor tardo che dio li ripogna amiglior uita. s. future. q.d. mors uidetur eis tarda et loquitur ypperbolice uel dicit qd optant reponi ad melioreē uitā. i. uirtuosiorem q sit uita modernorū et declarat ipsos nōiatis dicens, C omado di palazzo. hic fuit nobilis de ciuitate brixie de cuius strenuitate audiui qd cū esset uexillifer pro sua re pu. i prelio trūcatus sibi manibus q defecit publicā stipē. ymo perseuerauit cū trūcis retinēs nō primus illud q uitā abiecit et sic uidetur fecisse fortius qz dentatus, qui āmissa manu i pugna fecit sibi aliā fabricari. El bon Ghizardo. iste fuit nobilis miles de Trūisio de nobilissima domo ilioru de camino, q sepe habuerūt prīcipatū illius ciuitatis, hic fuit uir totus beniguus humanus curialis liberalis et āicis bonorū ideo anchonomastice dictus est bonus. E Guido da castello. iste fuit de regione lombardie de robertis quorū tria erant membra. s. illi de tripoli, illi de castello, illi de sirno, ideo denoīat ipm a uocabulo spiali, per quod erat notus, et ita publice uocabatur. iste floruit tempore nostri poete ai ciuitas illa esset i magno flore et regeretur libere, fuit aūt uir prudens et rectus sani consilij armatus et honoratus, quia cultator erat rei. pu. et protector patrie, licet tūc alij essent potentiores i terra illa. fuit liberalis, cuius liberalitatis poeta expertus est semel receptus et honoratus ab eo i domo sua. fuit etiam Guido pulcer iuentor i richimo uulgari et pulcre apparet i quibusdā dictis suis. ideo i cōmendatione eius dicit che mei se noma. i. qui Guido melius nosci. fran cesamente il semplice lombardo. hoc exponūt aliqui, quia de curialitate sua tanta fama creuit per franciā, q uocabatur sim plex lombardus, sed istud est uanū dicere imo deberet scire, q gallia uocāt omnes ytalicos lombardos, et reputant eos ualde astutos, ideo bn dicit, q proprie uocarentur gallice simplex lombardus, simile dixit su pra de henrico rege anglorū ubi dixit ui dete el re de la simplice cuita. cē.

Di oggi mai che la chiesa di roma
P confondere i se due regimenta
C ade nel fango, ese brutta e la soma.
O marco mio dissio, bene argomēta
E hor discerno pche dal rettaggio
Li figli di leui forono exenti.
Ma qual gerardo e quel ch tu per saggio
D i che rimaso della gente spenta
I n rīproniero del secol seluaggio:

hic ultimo marcus repetens et declarans primapalem q?. docet poetā quid āmodo debeat respondere interrogationibus de dicta quōne, unde dicat, di oggi mai che la chiesa di roma. i. pastor ecclesie, p confundere se due regimenta, et sic nō habet inquilā fixam, cade nel fango. i. peccatum, ese brutta la soma. i. et ita fedat regnū christiane religionis et uere turpe est uidere sacerdotē togatū armatū. et subdit quō ipse confirma uerit dictū marci, auctoritate sacre scripture, dicat ergo, dissio o marco mio bene argomenta, & cōmixtione gladij, et clauis causam per effectū, et hoc ui deo & bono testio. Ad cuius euidentiā est sciendū, q sicut potest colligi ex mlīs sacris libris, et ex Josepho li. āntiquitatū. Leui fuit unus ex duobus filijs Ja cob ex lia, a quo denoīati sunt leuite, hanc tribū moyses segregauit ab alijs, et sacrauit ut ministerio uacaret sacrificijs, et uacaret ab omnibus militie. Moyses goleuitarū tribū seruitutē deo sepauit

a ꝑfys, et constituit populū dare eis decimas ānorū fructuū. vnde ego quid poeta uelit dicere hic aī dicat, et or duscerno .i. et nūc perpendo, per che i figli deleui sicut Moyses et Aaron et alij leuite furon rei essenti .i. diuisi et remoti, a dño di retaggio .i. hereditate terre sancte, quā promisit deus Abraam Isaach Jacob et seminiboꝝ. deinde poeta mouet dubiū magno, acta unus noiatoꝝ, quia uocauerat eū simpliciter Ghirardū, cū multi alij possent ee i illa regione, et pria illius noīs, vnde dicat, ma quel gerardo e quel che tu mi di .i. dicis, che vimale prosagio .i. pro sagga et sapienti, dela gente spenta .i. mortua in ꝛi prouerzo del secolo maledetto .i. i improperiuz et dedecus praui temporis.

O tuo parlar mīgāna, o el mi tenta
Rispuose ame. che parlādomi tosto
Par che del buon gherardo nulla sēta.
E altro sopranome io nol conosco
Se io nō togliesse da sua figlia ghaia
Dio sia cō uoi, che piu nō uegno uosco
Vedi lalbor che plo fiumo raia
Gia biancheggiar eme cōuien pātemi
Lāgnolo erni, prima chio li paia.
Cosi torno, che piu nō uole udirmi.

Hic ultimo poeta ponit ꝛnsionē maro ad quesitū. dns ille marcus, rispuose ame parlar mīgāna o el mi tenta, et ecce quō che parlandomi tosto par che del buon gerardo nulla senta .q. d. miror de te, qr licet sis tuscus, nō lombardus, nō uideris fare quis fuerit Gerardus, cuius carnalitē et bonitas, iā transiuit appenniū, et per famā peruenit i tusciaz. Et subdit, per altro sopranome io nol conosco. Sed hic statiz oritur dubitatio, diceret aliquis quō marcus dicat se nō nosse ubū ab alio cognomine, cū tū cognomen illoꝝ de camino esset tunc famosum i lombardiā, ymo i tota ytalia. et ꝑ capue marcus fuit familiarissimus ipsius domus, et dñi Rizardi eius pater fuit iste gerardus, dicendū breuiter, q poeta hoc fingit de industria duplici ratione, primo ut oīderet eius eximiā bonitatem, uult dare itelligi tacite q Gerardus debet esse magis notus bonitate sua q nobilitate familie illoꝝ de camino. Secundo ut faceret memoriā de nobilitate filie eius, vnde addit, sio nol tolesse da sua figlia vaya .q. d. neqz nobilitas neqz bonitas fuat eiz ita notiz, sicut filia eius nobilissima, ita nō erat famosissima i tota lombardia, ita q ubiqz dicebatur deca mulier quidez uere gaya et uana, et ut breuiter dicam tremisina, tota amorosa, que dicebat dnō Rizardo fratri suo, procura tū michi iuuenes prochos amorosos, et ego p cuabo tibi formosas puellas. Multa iocosa faciens. Pretereo de tua ista, que dre pudor prohibet, demū marcus licentiat se, a poeta dicens, dio sia cō uoy, qui tendis ad eum che piu nō uegno uosco, quia nō possum exire ex fumo obscuro et uenire ad lucem claram, vnde dicat, vedi lalbor, claritatem ueris, uel splendoīe angelicam, che per lo fumo raya .i. radiat .q. d. apropinquat aer clarus, quia sumus i confinio fumi, qia biancheggiar ista, fumū niquū, eme cō uien partirmi, quia nūdū purgati iram cogor reuerti intra fumū, ad pena debitaz, prima che li paya .i. ante q angelus appareat ibi et faciet parentalitū dicens, langelo emi, offerens se, ad purgatoriū, et claudit māz et capitulū dns, cosi torno, che piu nō uole udirme, qua satis bene et plene determinauerat pntem litem.

Ricordati lector se mai
ne lalpe
Ti colse nebia per la qual
uedessi
Nō altrimenti ch p pelle talpe.
Come quando uapori hūidi espessi
A dradar comīciansi laspera
Del sol debilemente entra p essi.
E fie la tuo ymagine legera
In guīgnere a ueder comio riuidi
Lo sole i pria che gia nel colcar era.
Si pareggiando i mei coi passi fidi
Del mio maestro usao fuo di tal nube

Di rigi morta gia ne balsi lidi.

Posta ī superiori Capitulo proxime p̄cedenti poeta noster tractauit de q̄nali purgatione ire. Hunc q̄nter agit et tractat de mō et remedio quo refrenatur ira īpetuosa, et īgreditur tractatū accidie, que punitur ī quarto cerculo purgatorij. Et p̄nt capl'm breuiter potest diuidi ī tres partes q̄nales. In prima quarū poeta docet frenū ire. In 2ª q̄ndit qualiter fuerit mū datus a uitio ire, et dirrectus ad 4m cerculum accidie p unū angelū apparentē sibi. come si frange. In 3ª poeta tractaturus de accidia sb tiliter īuolūgat unde ipa accidia habet ortū et cetera uitia capitalia ibi noy cerauan. Ad primā uenientes dico q̄ poeta docet refrenare ira, sed prima cōmunit̄ dicta dicendus premittat quō sol ī occasu apparuit sibi exeunti de nubibus iracondorū, p una cōparationē ualde consonam, et uidetur sm̄ aliter, uis tu udere qualiter exuu fumū ustū tenebrosum, et pueni ad aerem luminosū. ymaginare si aliq̄n ī transitu alpū, aliqua nebula uelauit sibi usū et paulo post, sole paulatī rarefiāte cepisset recuperare usū debiliter et udere, sicut illa bestiola que uocatur talpa. Hunc ad litterā que est parū obscura, quia ītricata et construe sic. O lector recordate come laspera del sol debelmente entra per essi. s. uapores quando i uapori humidi et spessi. s. nebule de qua dicebat ibi cōmūiasse ad irradiar, radysi solaribus resoluentibus eos. Et hoc dico se mai nebia te tolse nelalpe. Et hic nō q̄ liz alpes sint diuerse ī diuersis partibus mūdi tñ poeta noster loquitur de alpe appenini et de ea parte que est inter bonoñiaz et florentiam ubi fuerat expectus istum casum sicut et ego recordatus ibi dicta dñi simili modo nebula occupasset me ī dicta alpe, et dicat p la qual. s. nebulā, uedessi. s. subtilem ītrepositionem nubis, nō altramente. i. similiter, che talpe p pelle suple udent et idem est ac si diceret q̄ parū uideres. Et hic nota q̄ talpā udere uidetur ondi dupliciter. primo quia habet oculos et natura nichil fecit frustra. 2º quia ut udemus, talpa am strata udet aerem mouetur udet tamen debiliter, quia nā prouida apposuit sibi unaz pelliculaz tenuez ne ledebatur, quia stat continuo sub terrā, et recte tragdus durāte ira est similimus talpe, de qua dicit plinius. Talpa tot modis a reru natura dānata, cecitatis perpetue tenebris uiua, semper sepulta, et applicat poeta cōparationem ad propositum, e fia la tua ymagine. i. ymaginatio leggiera ī qūgere a ueder come io ruuidi il sole ī prima. s. ī exitu illius cerculi, che gia nel cor cār era. i. qui sol iā collocabat se. q. d. iam erat ī occasu. ī 2ª die, et concludit, si paregiato i mei. i. equando passus meos, coi passi fidi del mio maestro. s. uirgilij qui fideliter ducebat me, et ego caute sequebar eū pari passu p uestigia eius, usq̄. s. ego for da tal nube. s. ex fumo obscuriore, oī nube uel nebula ai miei morti pp occasum dicat gia ne balsi lidi, q̄r sol q̄n ocidit, uidetur meigi ī mari. Et consideranda quātuz cōparatio premissa, est propriissima, poeta oī diz transiret p alpem. i. uiam et materiā fortem ire, cū maximo labore ne uenerat nebulā. i. fumū ire, p quē transierat uirgilius ducē uirgilio et nūc tūdez ī fine ipius fumi iapiebat erudere, nō tū plene, sed paulo post purgatur ab angelo, excussa oī nube caliginis, que amplius nō ledet uisuz eius.

O ymaginatiua che ne rube
tal uolta si di fori chenon sacorgie
p che dintorno sonin mille tube.
Chi muoue te sel senso nō ti porgie?
Moueti lume che nel ciel sinforma
Per se op uoler che qui lo scorgie.

Hunc poeta uolens describere unā uisionem ī qua uidit ceteros effectus ire ex admiratione primo exclamat super forti ymaginatione que ītendū uendicat totā aūanti sibi dicat ergo admiratiue. O aduerbiū ē admirantis, ymaginatiua che ne rube. i. que derobat nos et predatur, tal uolta si di fori remouet nos ab oībus sensibus exteriorib̄ exteriorib̄, che nō sa corgie p che dintorno sonin mille tube. q. d. q̄ homo non audit ītrumenta musica sonora solentia multū exaltare auditū, et ita nō udet mille mulieres formosas licet transeant inte oculos eius, et ita de alijs, nā merito petit de tā mirabili abstractione dicens, chi muoue te del senso nō ti porgie. i. con fort motu tuo. q. d. aiz ymaginatio non sit sine sensu, quid mouebat te nūc, et continuo rēdet sibi dñs, moueti lume. i. ifluentia celi per se. s. ex natura celi q̄ iniciat motus nostros, ut iam dixi capitulo p̄cedenti, e per uoler che qui lo scorgie. i. uel a uolūtate diuina, q̄e transitiuit ipz lumen ad hoīem, sine medio celi. q. d. hec talis ymaginatio mouetur a celesti lumīe per se formato, uel a deo trāsmisso. Et hic nō q̄ licet poeta legisset sepe de tā forti ymaginatione ī Socrate democrito Caricade et alijs multis, tamen ī se ipo fuerat mirabiliter exptus. Accidit eī semel sibi ī auite senarum ī onso sibi libello tamoso, nec amplius uiso per ipm, eī nō posset bñe comodi

copiā de eo, adhesit tamen pectore barche imuis speciem et cū tanta attentione perauxit libellū totū, perfixū plistens fixus, sine motu oculoruū ab hora nona, usq; ad uespam, op nich extrinsecus sensit, cū tū fierat ibi prope festum nupciale, cū plausibus, cantibus et sonis. Et interrogatus quō potuerat se cōtinuisse, ne respiceret tā celebre festū, ubi erat suauis aspectus tot mulieruū senensiū, et dulcis melodia, tot instrumentoruū musicoruū, rndit se nichil sensisse, ex quo post primā admiratione magnaz secuta est 2ª maior cū ipse esset amator amo rosorum cantuū.

Dellempieza dilei che muto forma
Hel uicel cha cantar piu si dolletta
Hel ymagine mia aparue lorma.
E qui fu la mia mente si ristretta
Dentro dasse che di for nō uenia
Cosa che fusse alor da lei receta.

Hunc poeta ondit per tria exempla qualiter i forti ymaginatione sua uiderit tres effectus ire, unū thalū, alterū peiorem, tertiū pessimū, de quo primo nā plene dictū est supra capitulo nono, qualiter ira ignea impulit matrē ad neccandū filiū, quōz tradidit epulandū patri. Sed et atreus thiesti frī simili mō tradidit filios illius inquilatos ad uescēduz. Et ptolomeus pluton interfecto filio suo etaz misit extremitatesl el cōpatre uxori et sorori sue, quā expulerat, accepta eius filia i uxorem. Abimelech etā truncauit LXX^ta^ frēs suos pter unū qui euasit. oūz aūt crudelissimus fratricatel rex persaruū qui interfecat patrē matrē filiū et XXX^ta^ frēs. tū poeta noster fuit hic contentus dicere de una ira femineā. Nam mulier nāliter est clementior q uir. i. magis diligit filiū, q pater. Ordina sic lram, lorma .i. figura, dellempieza, impie crudelitatis, dilei. s. mulieris progne, che muto forma, quia conuersa est i yrundinez, ideo dr, ne Lucel che acantar piu si dilletta quia plus canit intra tecta hoīz, ad memoriā suoruū doloruū, ut alibi dictus est, licet philomena dulcis canat, que fuit soror eius, aparue nel ymagine mia .i. i ymaginatiua. Et hic op huius fabule que posita est plene supra cap° nono. Allegoria est, et subdit op ista ex ista ymaginatione prima, la mente mia fo ristretta .i. tam fortiter abstracta, dentro dasse che cosa che fosse allora netta dalei .i. op res que recapitur tunc ab ea p ymaginationez, nō uera di for. s. a sensibus.

Poi piouue dentro alalta fantasia
Vn crocefisso dispetoso e fero
Nella sua uista, e cotal si moria.
Intorno adesso eral grande Assuero
Nester suo sposo el uisto mardoceo
Che fu al dir eo e al far cosi itero.

Hic poeta tangit secundū effectū ire peiorem que sic iterdiz inflāmat hoīem, ut pro uno et una parua iniuria, uelit perdere centū milia innocentū. Et hanc historiā satis notā, de q^a^ est spialis liber i sacra scriptura, breuiter et succincte pecauū. Siquit ergo potest colligi i libro hester, et ex Iosepho libro antiquitatum. Assuetus rex persaruū potentissimus, influxa capite regni sui, fecat celebrarum cōuiuiū oībus pricipibus pfectis prouinciaruū suarum ut oīderet iactantiā potentie sue die septimo cōuiuij, factus hillarior uino pcepit ut regina noīe Vasti introduceretur coram multitudine, quia pulcerrima erat, que uenire contempsit. Ex quo rex ira succensus, dorsiorū cōsilio sapientum repudiata ea mandauit, op ex oībus prouinciis quererentur uirgines multe, ex quibus multarū, quereret sibi unaz i uxorem. Erat aūt i Ciuitate Susarū, quidā Iudeus nomie Mardocheus, hūs neptē noīe Hester, filiā frīs, quā adoptauerat sibi i filiā. Ista data ē inter alias, cū pulcerrima esset, et inuenit gratiam apud regez, nec idicauit que esset, quia ita pcepat sibi mardocheus. Erat aūt i credibilis pulcritudinis, amabilis, gratiosa. Rex uō ex altauerat super omnes, quendā suū pricipem cui nomen erat aman, quē omnes reuerebātur et adorabant pter mardocheū. Quo cognito aman, tanta ira et idignatione cōmotus est op nō cōtentus sup plicio uniuus, cōcepit exhinc omne genus uideruū, dixit ergo regi, op nacio quedam dispsa erat i regno suo, que nō seruabat secta, sed deo totū erat regi honiz et utile op tota delectaretur, maximuz thesaurius haberetur. Rex credulus tradidit anulo suo Aman dixit op omne argentū esset suum et de gente faceret quicquid uellet. Ille mittit lraz per omnes prouinciaz ad omnes pfides ut omnes Ebrei, una certa die sint, diz crepho ne sexus uel etatis uocarentur hester hoc facto. ad pces mardochei exposuit se prialo mortis, quia nullus impune poterat accedere ad regem, nisi uocatus, iuit ergo et gratiā promeruit, et petuit a rege ut ipse et Aman, uenirent ad cōuiuium suū. Interea Aman iudeus, mardocheū more solito nō assurgere sibi, fecat erigi trabem altitudinis quinquaginta cubitorum, ut suspendi facet

mardocheū. facto aūt prandio, regina requisita
a rege quid uellet, petuit liberationē sui pop-
uli hebrei, quē Aman destinauerat morti.
Rex iratus surgens, itrauit uiridariū, et Am
an timitus, iuit uersus reginā, ut placaret
eam. Et ecce rex reuersus ī cubiculū repit
aman, qui corruerat super lectulū, ī quo
sedebat hester, et dixit etiam, reginā uult
oprimere me pnte. Et ptinuo dnus Eunu
chus dixit regi, unde lignū, quod paratū fecit
pro morte mardochei, cui dixit rex, app
endite eum ī eo, et sic factū est, et requi ira
quieuit, et continuo rex tulit mardo
cheum ī locū Aman, dans sibi anulum,
et ad preces hester reuocauit litteras mis
sas ī perniciem iudeorū, et decem filij ama
suspensi sunt. et multitudo maxima iter
fecta est a iudeis nūo eorum, qui paraue-
rant iterficere eos. Quis ī hoc nō miretur
iusticiam et sapientiam dei, qui nō solū
punuit malignitatē Aman, sed excogitata
ī alium tormenta, cōuertit ī eum. Hunc ad
litteram, dicit poeta, poy proue. s. p ymagi
nationem, dentro alaltra fantasia vn croel
fisso. s. Aman altus princeps, qui exaltat
est ī crucem altissimam, cū ultima ignominia
et exaltatione hostis, que ifelicissime, siue
ifelicissime oderat, despectoso. i. idignabūdus,
efero. i. crudelis, qua numerosius genus ino-
centum, uolebat crudeliter traderē morti, ne
la sua uista. i. apparentia, e cotal semoria,
ex ira et indignatione regis assueti vn dr
et subdit, storto adesso. s. Aman, ssi grāde
assuezo, supplenit. Et hic uolo tacere, q
hic assuezus fuit cambisses filius ciri
uicta a tamiri, qui apud persam dicitur
arthaxerses. In iudich nō dicitur Habuco
donosor, que poeta bene uocat magnū.
Hā ipse tenoldit magnā babiloniā ī
egipto, et ab ī dia usq; ethiopiā, tenuit
zoghū super centū xxbij. prouinias, et dr.
hester sua sposa, uxor ecclesiastica pudorosa,
et iusto mardoceo, uiro iusticie appellat, q
nolebat exhibere hōi, ad honorem adorac-
onis debitū deo, cū tū omis hoc facerent,
timore et reuerentia tanti regis, ideo dicit
che fu al dir el far cosi ītero. i. tā constans
uerbis et factis, ut patet ex iam.

E come questa ymagine rompeo
Se per stessa, aguisa duna bulla
Cui mancha laqua sotto ql si feo.
Surse ī mia uision una fanciulla
Piangendo forte, e diceua o regina

Per che per ira ha uoluto esser nulla:
Anasa tua per nō perder lauina
Or mai pduta, io son essa ch luto
Madre alla tua pria, chala mia

ruina.

Hic poeta ponit tertiū effectū ire pessimi
oūm. s. aī quis ex ira ītrfecerat sancta
pū, quo nullū est manus peccatū, sicut
dictus est ītrm plene capitulo xnj. et
primo capitulo pungatorij. Et ad itelligē
hā huius littere plenā, est prescendū
breuiter, q sicut scribit uirgilius. iij°. enei.
dos. Regina amata, uxor regis latini,
ardens ira et dolore, primo cepit suadere
uno, ne daret filiā lauiniaz Enee dicens,
q iste predo asportaret eam p mare, ad
p[ri]a uestā, et q hic esset alter paris troia-
nus adulter, qui rapuit helenā, et por-
tauit ad troyam, finaliter post multa
et aspera prelia facta ītr latinū et Eneā,
Regina amata, sicut scribit idem uirgili°
ī iij°. et ultimo, prospiciens de domo sua
Eneam uenientes contra laurentū ciuita-
tem suā ītermittere ignes ī menia, et nullas
gentes turni, contra illū credens, iuuenes
infeliciter extinctum ī prelio subito dolore
commota ī furorem, post multas querelas
lasata uesta suspendit se laqueo, ad altū
trabem, et ptō morte uulgata, Lauinia
filia lacerans sibi rostas fi[ri]genas, et flau-
os crines, deplorabat ītantem morte
matris amate. Ad litteram ergo, poeta dr
dicit, quō ista tertia spēs ire, suborta est
ī mente sua, per ymā similitudinem
propriā et claram, dicens contimatiue,
e come questa ymagine. i. statua aiz
ista ymaginatio, rompeo se p stessa. i.
cessauit, et deficit, aguisa dūna bulla.
i. sicut ampulla, aū mancha laqua
i. mā ex qua, sotto qual si feo, sicut ei
uidemus tpre pluuie ī aqua, qū una
bulla uanescit et resoluitur, alia statim
nascitur. Ista nūc una figura finita ī ipse
te auctoris, Alia subtrahit, sed pazū du-
cabat, sicut bulla ī aqua, sursse ī mia,
uisione, ī illa abstractione, una fanciul
la. s. uirgo lauinia formosissima, piangē
do forte, super mortem infelicis matris
e dicea. i. dicere uidebatur ī planctu.
O regina mater mea amata, per che
ha uoluto per ira esser nulla, quia ita
tantē sponte, abiecisti esse, quo nich
nobilius deus et natura dedit, Et ecce
quomō, anasa tay p nō perder lauina,
filiā tuā, hoc dicit quia uidebatur illi

perdere eam / si deueniret ad manus uiri extranei or may perduta / iterfiaendo te / et manifestat se dicens / Io sono essa. s. lauinia / che luto .i. ploro / matre .i. o mater mea / pria alla tua uiua cha la mia . hoc dicat / quia amata premortua est turno / qua nūdum turnus occisus erat ab enea. q. d. prius ploro ob mortem tuā ignominiosam q̄ alioquin qui pro me gloriose mortuus fuit? Et hic nota lector / qd uirgilius hanc fictionem accepit ab homero / qui ī xpo odissee / introducit anticliā matrem vlixis / que apparuit filio ī inferno / ter aliās āias illustres / et narrauit qualiter se interfecerat ī uita desiderio eius sciait ergo anticlia suspendit se laqueo timens āmisisse dilectissimū filiū suum uta sicut timens perdidisse lauiniam filiā dilectissimā / et Turnū generū suum :.

Como me si frange il sōno oue di butto
Huoua luce pchuote il uiso chiuso
Che fratto guiza pria che muota tutto.
Cossi lo maginar mio caddeguiso
Tosto che lume il uolto mi pcosso
Maggior assai che quel che i nostro uiso.

Ista est secunda pars generalis / i qua poeta describit appariationem angeli q mūdauit eū a uitio ire / et dirigit ad aliū oculum / ubi purgatur aliud uitiū / et primo ondit / quō exaltatus sit a profundo sōpno / p imā nobilem cōparationem / et uult sententialiter dicere / q accidit nūc sibi / sciat dormienti fixe ī camera / qui supueniente forte splēdore solis / p fenestra / et percutiente ī faciem suā / subito exaltatur / totus territus / sta nūc lux angeli uehementis / exaltauit hōm dormientem cū tenore / dicat ergo / come se frange .i. dissoluitur / il sōno oue di butto .i. subitō noua luce fugans tenebras / per cotte il uiso chiuso .i. feuerberet ī oculos clausos a sōpno / che fratto .i. qui sōpnus ruptus / quiza .i. uibratur / pria che muota tutto .i. ante q̄ moriatur ī totum / cosi / a sibi / lo maginar mio .i. ymaginatio et abstractio fortis ad modū sōpni / cade quiso .i. deficit / tosto che lume .s. angelicū il uolto mi percosse / lumen dico / maior assai cha quello che i nostro uso / quale est solis / uel quodcunq; lumen nostrū / quia angelus lucet splendidus / omī luce mundana. /

Io mi uolgea per ueder ouio fosse
Quando una uoce disse . q si mōta
Che da ognaltro ītēto mi trasmosse.
E fece la mia uoglia tanto pronta
Di riguardar chi era chi parlaua
Che mai nō posa / se nō si rafrōta .
Ma come al sol che nostra / uista graua
E p souerchio suo figura uela
Cossi la mia uertu qui mancaua.

Hic poeta ondit se lumine angeli / quo sunt exaltatus ondit uocem eiusdē / qua sunt inuitatus ad nouā materiā / et dicat Io mi uolgea / tamq̄ attonitus / p ueder ouio fossē / quia nescieba me esse ī fine terrij / oculi / ira caudoū / quando una uoce. s. angelica suauis / nō terribilis / sciat uox la uirtute / disse. qui si monta . s. ad 2m̄ gradū accidiosorum / cha da ognaltro ītento mi trasmosse .i. que uox removit me ōino a materia ire / priusī tenta / et disposuit ad aliam . Et subdit quō ex uoce / factus est auditissimus / audendi loquentes / si forte possit cognoscere bñ dicat / e fece uoglia tanto prompta / quia uox nō sonabat humana / di riguardare chi era chi parlaua . quia sciat lumen angeli excesserat omne lumen nostrū / ita loquela eius excesserat omne colloquium humanū . Ideo putabat q̄ loquens nō esset spiritus hōis sed angelus / ideo bñ dicat / che mai nō posa se nō si rafronta .i. nisi reuertatur ad celū / unde uenit ad uidendum naturā angelicā de fronte ad frontem / et uerū dicat / quia omnia naturaliter repetunt principium suum / sciat uidemus q̄ corpus nūq̄ quiescit donec reuertatur ad terrā / et aiā zafon alius nūq̄ quiescat / donec reuertatur ad celum . Ergo bñ uoluntas hōis / que fertur ī summū bonum / nunq̄ quietatur / nisi de mū illo ūento . Et subdit q̄ frustra temptabat cognoscere angelum / p cōparationem eiusdem solis / quia sicut oculus humanus nō potest respicere eius lumē / pp

ifirmitatem ſuā / excellentiā luminiſ illiuſ .ita nūc multo minuſ oculuſ eiuſ poterat angelum ſtueri .vnde ordina ſic lrām ma la mia uirtu .ſ. uiſiua qui manchaua .ſ. i reſpiacendo angelū qui celabat ſe nimio lūe ſuo coſi come al ſol ſiple deſiacebat che noſtra uiſta graua .i. uiſionem hoīs pp diſproportionē uirtutiſ ad obiectū e p ſoiecchio .i. propter excellentiam lūiſ ſua figura uela .ſ. nobiſ. /

Q ueſto e dirito ſpirito che nela
Via da ir ſu ue driza ſenza prego
E col ſuo lume ſe medeſmo cela /.
S i fa cō noi come luhom ſi fa ſego
Che qual aſpetta pgo el uopo uede
M aligniamente qia ſi mette al nego.
Or acordiamo atanto ſuito il piede
F rochacium di ſalir pria che ſabui
Che poi nō ſi poria ſel di nō riede /.
C oſſi diſſel mio duca. /

hic poeta oīndit / qualiter uirgiliuſ uidens / q ipſe ſuanū conabatur cognoſcere loquentez maſſeſtauit ipm ſibi / nā uirgiliuſ nō uidebat oculo corporali / ideo acutuſ et perfectuſ / diat ergo uirgiliuſ / Q ueſto e dirito ſpirito .ſ. angeliciuſ beneficiuſ / che ue driza nela uia dā ir ſu / ad altiorem graduꝫ / ut ſic tandez puenias ad pīaz et regionem angeloīū / ſenza prego / quia nō expectat rogari / e col ſuo lume ſe medeſmo cela . et hec cām quia nō poteſt uidere eum / et oīndit ueā caritatem angeli / p comparationem dīnā / ſi fa cō noy .ſ. ille ſpūs angelicuſ / come luhom ſe fa ſego .q.d. ſicut homo ex quadaꝫ nāli bōuolentia et caritate ſuicauit ſibi ipi / qm̄ eſt opuſ ſine prece alterius .ſta nūc iſte angeluſ ſe ht ad noſ / et puenit pcel nrāſ. E t hoc uirgiliuſ arguit coem errore houm / qui uidentes idigē tiam proximi licet uelint ſubuenire tm̄ expectant et uolunt rogari / vnde diat / che quello .i. quicūqz / aſpetta prego el uopo uede .i. neceſſitatem et copiam malignantem / qia ſi mette al nego .q.d. iam uidetur tacite negare et crudeliter agit et contra caritatem / qm̄ nō preuenit pcem / ſi cognoſcat idigentiam hoīs / quia ergo angeluſ tam benigne docuit uiam uiam. / deo uirgiliuſ ſuadet obediendū dīnā / Or acordiamo atanto ſuito il piede .q.d. ergo age / ſequamur et uremuſ uiam prochacam de ſalir .i. procuremuſ aſcendere ſcalaꝫ / pria che ſabui .i. ante q̄ fiat uox obſcura / et ecce cām pche poy nō ſe poria ſiple / ſalir / ſel di nō rede col ſole nouo quia de nocte numq̄ poteſt uinci p purgatoriū . E t concludit / coſſi diſſel mio maeſtro duca .i. uirgiliuſ ita locutuſ eſt michi de angelo et tentatione ſua. /

E io colui Volgemo i noſtri paſſi ad
una ſcala
E toſto chio al primo grado fui /
S entimi pſſo quaſi un muouer dala
E uētarmi nel uiſo e dir. Beati
P acifici / che ſon ſanza ira mala /.

hic poeta deſcribit aſcenſionē cuiꝫ purgatione ſua dicens / E io colui uolgiemo i noſtri paſſi ad una ſcala / que ducebat ad q̄m orailliim / e toſto chio al primo grado fui / ut ſtratem ſcalam / ſentimi pſſo quaſi un muouer dala / hec erat ala angeli / euentarmi nel uiſo / et delere unū peccatuꝫ a fronte mea .ſ. peccatuꝫ ire / quod declarat lra ſequens / que diat / e dir uerſus me beati pacifici che ſon ſanza ira mala . E t hic nota bene q ſignanter dixit ira mala / quia aliqua ira poteſt eſſe bona et ſine peccato / qm̄ ſit cū moderamine recte . Q ui tullius i ſuo Tuſculano / et S en i libro longo diſcurſum cōcludunt oīndere omez ira fore malā et deteſtabilem / tm̄ neſcio uidere quo ſnia phi poſſit dānari / q uult q ſiat cū debitis et circuſtanciis .ſ. ubi . qm̄ quo et quare . H ā propter triſticiā multus corrigitur aīus deliquentis rē. /

G ia eran ſoura noi tanto leuati
L i ultimi ragi che la notte ſeque
Che le ſtelle apariuan da pui lati.
O uertu mia per che ſi ti dileque /
F ra me ſteſſo dicea / che mi ſentiua
L a poſſa de le gambe poſta i tregue /.

hic ultimo poeta deſcribit tempuſ quo aſcendebant ſcalā ultimā / quia .ſ. erat uox vñ diat / qia eran ſopra noy .ſ. per ſūmuꝫ aciſ li ultimi ragi .ſ. ſolis / che .i. quoſ radios la notte ſeque / et hic finitur ſecunda dies aſcē ſus purgatorij / che le ſtelle apareā da pui lati / diuerſitate ſole / qui minora lumina nō pro mittit apparere de die / et ſubdit quo cepit fatigari / dū tenderet contra mentez / de quo conſequitur dīnā exclamatiue / fra me ſteſſo

dicea o uirtu mia perche si ti dilegue defias õno
ita q̄ nõ possum alterius facere passum ymo
nec mouere pedem / et huius nõ erat alia
causa nisi nox superueniens que impediebat
ulterius ire unde dicat / che me sembua la pos
sa de le gambe .i. potentia ambulandi posta
i tregue .i. i quiete qua frustra conabatur mo
uere crura . Alij tñ dicũt q̄ tendenti ad pur
gationem accedere labor iudebatur nimis
grauis sed prior expositio est uerior : /

Poi eramam doue piu nõ saliua
La scala su / et eramo afissi
Pur come naue cha la piaqia ariua /
Et io attesi un pocho sio udissi
Alcuna cosa nel nouo girone /
Poi mi uolsi al maestro mio . e dissi .
Dolce mio padre dim̄gle offensione
Si purga qui nel giro doue semo :
Se pie stãmo nõ sia tuo sermone /

Ista est Tertia pars pulcerrima huius Capituli
i qua poeta subtiliter uenatur ortũ accidie
et ceterorũ uitiorũ tã purgatoriũ q̄ purgan
dorum . Et primo describit locũ ubi quiẽunt
et apperiunt se ad iueshqandũ dñs ohmiatñe
noy erauam . q.d. iam peruenieramus ad locũ
doue la scala nõ saliua piu su . s. i supremo
gradu nec ipsi poterant ampliꝰ ascendere
pro tũc propter obscuritatem / et eramo af
fixi .i. firmauieramus nos ibi assi / pur co
me che la piaqia ariua / et est similitudo valde
sicut ẽ nauis firmatur ad plaqiã ut stet
ad tempus . et postea tandem perueñat ad
portũ ubi tutissime quiescat . Ista nũc i qeniũ
poete quod ipse iã assimilauit nau i prin
cipio huius purgatorij / firmauerat se ad
sirmitatem scale / ubi staret p noctem / et ita
iam fecat alibi et facet dõnec perueniat
ad deũ / i quo tanq̄ i placido portu mens
post longã nauigationem quiescat / nec tñ
uoluit perdere penitus ultim noctez . unde
dicat / et io attesi un pocho / sio udissi alcuna
cosa / uel sim aliaz litteram / udisse nel nouo
girone . s. quarto / sicut erat aliqñ solitus u
dire uel audire i introitu / aliorũ circulorum
e poy . s. cũ nichil uidere uel audirẽ / mi uol
si al mio maestro . s. uirgilij / qui iformaret
me de loco / e dissi o dolce mio padre / loqtur
blande auidus audiendi nouitatez / di qual

offensione .i. culpa offendens culpã / se purga
qui nel giro doue semo . s. quarto / et dicat se
ipsi se stãmo . q.d. si nõ possumus ambulare de
nocte / nõ sia tuo sermone / quia bñ possumus
loqui de aliqua materia pulcra / nõ ipedite
ad propositum . Et hic nota lector q̄ poeta nr
magna arte facit hic istã inquisitionẽ utilem
et necessariam p quã faciat distinctionẽ claram
totius purgatorij / per oms gradus suos / sicut
fecat i uno exẽplo Inferni / per oms circulos &c.

Et egli ame / lamor del bene / semo
Del suo douer qui rutta si ristora /
Qui si ribatte il mal tardato remo.

Hic poeta ponit responsionem uirgilij / ad se di
centis / et elli ame / simple uirgilius p̄ rñdit / lamor
del bene . s. ueri boni / semo / diuinter et len
tus / del suo douer / ad acqrendũ illud bonum
hoc autez non est aliud dicere nisi accidia .
Est eñ accidia amor deffectuus boni simi / q̄d
ardentius petere debemus / est ergo accidia qu
edã negligentia tepiditas / et oñ cõtẽptibilitas
ad acquirendũ bonũ appetibile / qui rutta si
ristora .i. i isto circulo supletur et emendatur
ideo dicat / qui si ribatte il mal tardato remo
et est propria methafora / sicut eñ q̄ nauigauit
lente i die / cogitur frequentius uerberare aquã
cũ remo / si uult restaurare quod pdidit / et
puenire citius ad portam / ita hõmo q̄ negli
gentius i uita tetendit i bonũ / cogitur solicitius
agere post mortez i isto circulo quarto / sicut
dicatur i sequenti Capitulo . /

Ma per che piu aperto itendi ancora
Volgi la mẽte ame e prenderai
Alcun buon frutto di nostra dimora.

Hic Virgilius quia fecerat ionem de amore
dilatat se / et extendit ad determinãdũ origine
et cãs unde oñ peccata principalia procedũt
quorũ oñ est causa amor / et sũmarie ui
detur dicere q̄ superbia inuidia ira / oriuntur
ex amore / siue appetitu mali i prossimũ . Ac
cidia / ex lento amore cognitiõis / et acquisi
tionis ueri boni . reliqua tria . s. Auaricia / lux
uria / gula / nascuntur ex superfluo amore
nõ ueri boni . Et sic amor priuatus est origo
et radix oñũ peccatorũ . Primo ergo ondit q̄ qu
omõ uirgilius fecerit eũ attentiꝰ / ad istam
distinctionem faciendam / promittens sibi ui
litatem eius unde dicat / ma per che piu ap
to itendi ancora / ultra id quod dixi de amo
re uolgi la mente ame . i. i peailahonem
mentalem ad uerba mea / e prenderay alcun
bon frutto di nostra dimora / uta q̄ nõ per
demus istam noctem / qua hẽmus morari hic /

et uere magnus, quia ex isto sermone, fructus colliquatur tota forma et qualitas purgatorij, et omnia tractata et tractanda fuisset aptiora ista distinctione facta.,

He creator ne creatura mai
Comincio el figliol fu senza amore
O naturale o danimo e tul say.
Lo naturale e sempre sẽza errore
Ma laltro puote errar p mal obietto
O p troppo o p poco di uigore.

Hic poeta ondit qualiter uirgilius tractaturus promissas mas, sapit aquoda oñali principio necessario, ad ista distinctiones et ad declarationem littere sciri, oportet primo scire, q est duplex amor. s. naturalis, quia oia naliter bonus appetit et licẽ. Aliud est aialis siue uoluntarius, primus nõ potest esse causa peccati, sed secundus sic, sed dupliciter propter arbitrij libertatem sicut aũ quis amat rem, que non debet amari, sed sibi uidetur bona, sicut destructionem proximi, uel amat rem amabilem, sed nimis inordinate, uel amat rem simme amabilem, sed remisse et lente sicut patet i lra, dicit ergo poeta et ille uirgilius comẽdo simplẽ dicere michi figliol mio ni creator. s. deus, ne creatura, nec creata adeo. q. d. nichil i rerum natura, fu mai senza amor, et ecce quo, o naturale o dano, quia oia ul naliter uel uoluntarie amant bonũ et dicit, et tul say, tanq bonus phus et theologus, hoc supposito declarat, qui amor est causa boni et causa mali. d. lo nale. i. amor ex intentione nature, e sempre senza errore, quia nũq declinat ad malus, ma laltro. s. amor uoluntarius, puote errar p mal obietto, quod uidetur sibi bonus, et nõ est. Hec malus i quantus apparens bonũ, obiectus est ei illud, quod p mo occurrit potentie, sicut color est obiectũ uisus, et bonus est obiectũ uoluntatis, ergo p malũ obiectus intelligo summe bonus, sicut qñ amamus destructionẽ proximi, que uidetur nobis utilis, sicut sta hec dicitur. Aliquando amor potest errare circa obiectũ bonus amãdo indebite, sicut amando diuitias plus q debeat vñ dicit, o p troppo di uigore. s. himis appetendo temporalia, o p pocho. s. lente amando deũ, et proximum uerbum bonum.,

Mentre chelli, e nei primi bẽ diretto
E ne secondi se stesso misura
E sser nõ puo cagion di mal dilletto.
Ma quãdo al mal si torze cõ piu cura
O cõ men ch nõ dee corre nel bene
Contral fattore adoura suo fattura.
Q uũa cõprender puoi chesser cõuene
Amor se mẽte i uoi dogni ũtate
E dogni opation che merta pene.

Hic uirgilius declarat quod dixit ondens, quando amor peccat, et qñ nõ dicens, mẽtre chelli. s. amor aĩ, e diretto nei primi ben, puta deum p uirtutes, e se stesso misura, rescando superflua, et aĩ modo et aĩ mensura amando tpalia, q̃ntũ sunt neccia humane uite, nei secondi. s. bonus extãus fortunis, que sunt bona secũdaria et ordinantur ad pcipalia, esser nõ puo cagion di mal dilletto. i. peccati, et non potest cessare, quia sole uirtutes quibus hõ contingit male uti, et qñ possit peccare ondit dicens, ma quãdo, ipe amor aĩ, si torze al mal. s. ad malus proximi p superbiam, inuidiã, iram, quod tñ sibi uidetur bonũ, ut iam dictus est, occorre nel bene aĩ piu cura che nõ dee. s. quam est nimis sollicitus circa corporalia, per auaritiã qulã et luxuriã, e cõ men. i. et quãdo amor curat i summus bonum cũ minori sollicitudine q̃ debeat, p ac adiã tunc, sua factura. s. homo creatus a deo, adora cotal factore. s. deũ creatorem qui est amandus sup oia. q. d. tũc peccat, quia facit contrã mandata sua. Et concludit dicens, quãdi cõprender poy, ex prmissis potes facile colligere, che amor cõuen esser semenza. id causa i uoy. s. hominibus, dogne uirtute. tunc. s. amor est directus i primis bonis, et mensuratur i secundis, e dogni operation. s. male, che merita pene, et sic habes q amor est radix et brigo omis actionis tã meritorie q̃ demeritorie, quando detorquetur ad malũ, uel auget aĩ maiori uel minori cura ad bonũ q̃ debeat.,

Or per che mai nõ puo da la salute
Amor del suo subiecto uolger uiso
Dal odio propio son le cose tutte.

E perche ītender nō sī puo diuiso
E per sē stante alcuno essi dal primo
D a quel odiar ogni diffetto e diaso.
Resta se duidendo bene stimo
Chel mal che sorma e del proxīo
e esso

A mor nasce ī tre modi ī nostro limo.
Hunc uirgilius ītendit ostendere que uitia oriuntur ex forme uel ex amore mali, quod tū uidetur apparens bonū, et primo pmittit q̄ talis amor est semper ad aliū nō ad ipsum ipsi pū, quia amor semper conseruat illū ī quo est, et unusquisq; desiderat suā salutē, dicat ergo, o per nō puo uolgier uiso, quia ubi amor, ibi oculus, de la salute del suo su bietto, quia amor nūq̄ recedere potest ab eo cuius est amor, le cose son tutte .i. secure et remote, da lo dio proprio .s. sāpius, quia nemo potest odire sanctipū. Similiter non potest quis odire deū, unde dicit, e pur che alam esser nō se po ītendere duuso dal primo .s. deo, e per se stante, quia sine deo nichil esse potest, ideo ogni diffetto e diaso .i. omis affecto est separata, da odiar quel .i. ipm primū esse .q.d. quia impossibile est q̄ aliquod esse creatus sit, et stet p se, sine ipo primo esse, ideo nō odit ipm, et ex his ītrat propositiu ītentiu .s. q̄ oditu est proprie ad aliu, nō ad se, uel ad deu, unde dicit, resta .i. reliquitur, ergo se bene extimo duuidendo per locū assumptū dione chel mal che sorma, sub colore boni semp ītelligat, e del proximo .i. odio hī, et tale odiū causatur ab amore quem habet ad sāpium, et esso amor .s. mali, nasce ī nostro limo .i. ī nobis hoibus, quia primus homo factus est de limo terre, et ab ipo contraxit cōem amorem mali, quia noluit excellentiā sui, ponitur hic tī materia pro manto et dicat, ītre modi, ex quibus oriuntur tria pessima uitia.

E chi per esser suo uicin sopresso
S pera excellentia, e sol per questo
brama

Chel sia di suo grādeza ī basso messo.
Hic Virgilius tangit primū modū mali amoris, a quo nascitur primū uitiū dānabilissimū .s. superbia, superbus ēi quia amat exaltationem suam, desiderat depressionem proximi, dicat ergo, e supple aliquis, chi spera excellentia, nam superbia nō aliud est q̄ sui per alios uelle ire, per esser suo uicin sopresso .i. p depositionem proximi, e sol per questo brama .i. et solū propter istam causam et nō aliā appetit, chel sia ī basso messo .i. q̄ ille uicinus deiectatur a statu suo, p sua grandeza .i. ut ipse magnificetur. Sed hic notā, q̄ talis amor uere est puersus, nā querit iacturam et ruinā suā, sicut plene monstratum est sup̄ capitulo xiiº. nichil enī superbus hoīe, nec miserius, ut ait plinius, cui enī uel unde miser homo superbit, an nescat se receptaculum sordidū hospitaū, doloruū materiā pū mortis. Nichil est ergo odiosius deo q̄ superbia certe cū cetera peccata hoīum, habeant excusationem licet licet īmoderate. Superbia nullā habet cū sua filia īuidia, que statim sequitur matrem, ergo monstri genus est superbus homicidio.

E chi podere e gratia honore e
fama

T eme di perder p chaltri sormōta
O nde satrista, siche cōtrario ama.
Hic uirgilius tangit secundū modū amoris mali, a quo nascitur īuidia. Inuidus ēi qui timet, ne alterius sortuna decoquet siue sortune, dolet de illius felicitate, dicit ergo, e .i. aliquis alius, chi teme di perder podere .i. potentiam, gratia .i. fauorem hoīum, honore e sama, nam īuidia proprie est inter pares, sicut filius īuidet filio medius medio, p chaltri sormonta .i. quia uicinus superexcedit eum ī facultate sua, onde sa trista siché contrario ama .s. ut ille deprimatur. Et hic nota q̄ īuidia maxime regnat ītер uicinos, unde rex romanorum nō īuidet regi pthorū, aut ille sibi, sed q̄n uicini erant impio, tunc erat īuidia magna, nō ne satis nra mala pmunt nisi aliena nos cruciant, antiquitus prouerbiū est īuidia, lippa ēi oculis nō īuidet. Unde uicinitas et prospezitas, parentes sunt īuidie. Quid ergo tristius īuidia que solis malis pascitur, et torquetur bonis, et quod alius optat, nam sibi habet malum. Ergo bene et egregie, Alexander macedo dicebat īuidos, nil aliud est q̄ tormenta sui, et certe uerbū graue erat leuis spiritus.

Et ī chi p īguria par che adonta
S i che si fa de la uendetta ghiotto

E tal cõuen chel mal altrui ipronta.

Q uesto triforme amor qua giu di
sotto
Si piangie.

hic ultimo tangit tertiũ modũ mali amo
ris a quo nascatur. Iracundus ei appetit uin
dictam de parumpendente eũ, cum homo
nãliter sit appetitus honoris, dicat ergo, et
ĩ ch. s. aliquis alius, che par adonta. i. reap
at contumeliam, p ĩuria facta, ab alio, si
che fissa dala uendetta giotto. i. auidus mul
tum, e tal conuen chel mal altrui ipronta
. s. destructionem proximi. Et hic nota q
hec pestis q̃uis destruat et crucet alios tñ
sepe poscit brem suũ. Vnde licet homerus
dixerat, iram esse dulciorem melle distilla
te, nichil tñ uidetur amarius ira. Vñ Celius
senator romanus iracundissimus houm
exclamans contra familiares suũ, qui in
oñibus sibi consentiebat, dixit irascens, dic
aliquid q̃tra, ut simus duo, sic omne uerbi
lũ trahimus ad ĩiuriã capitalem, nec est tam
ta offensa, quanta est superbia nra, nobilis
simus ergo genus mundicie est parcere, ĩo
bñ nobilissimus orator tribuit ad sũmam
laudem nobilissimo q̃ nichil solent nisi
iniuria obluisci. Adrianus nõ factus im
pator, uni quẽ habuerat capitalem ĩimi
dixit, eu asith uere uerbum nobile mag
nificũ et Cesareum. Et concludit istud
membrũ dñs. Q uesto triforme amor. i. iste
triplex amor mali ĩ proximũ se piange
quĩ qui di sotto. i. puñgatur ĩ tribus arcũ
lis infernorum de quibus iam tractatum
est, sta q̃ respicit ad locum, nõ ad librũ.

Or uo che tu de laltro ĩtende
Che corre al ben cõ ordine corotto,
Ciascun cõtusamẽte un bene apprende
Hel qual si queta lanimo edisira
Perche di q̃ger luu ciascun con
tende.
Selento amor aluu ueder ui tira
O aluu aquistar questa cornice
Dopo quisto penter uene martira.

Hunc utriculus procedit, ad distinquẽdũ
amorem bñi, ut ondit, que peccata cõmit
tuntur circa ipm, et primo ĩuitat auctorẽ
ad attentiones alterius membri dñs. Or
uo che tu de laltro ĩtende. i. uolo q̃ tu tolli
q̃s de alio amore. s. boni. Vnde dicat, che
corre al ben cõ ordine couotto, deũ de uolẽs
ondere. Vnde oriatur accidia ꝓmittit unũ
generale principiũ necessariũ ad h dicens,
Ciascun contusamente un bene aphende.
. i. cognoscat unusq̃sq; et sũmus bonum,
quia nullus est tã barbarus, qui nõ cogno
scat ĩconfuso deũ esse, nel qual si queti
laĩo, quia tali bono aprehenso, nichil ul
terius desiderari potest, ideo dicat, e desidra
. i. desiderat illud bonũ quod patet, p che
a ciascun contende. i. conatur, di quĩger luu
. i. illud bonus ergo, se lento amore aliu ue
der ue tra. s. ad ipm cognoscendus, o alu
acquistar. i. uel ad ipm ꝛequirendũ q̃sta
cornice. i. iste circulus quartus uene mar
tira. i. punit, di po quisto penter, qr nul
lus ad purgatorium accedit nisi iste peni
tens, et iste amor lentus uocatur accidia.

Altro bene e che nõ fa luhom felice
Hone felicita, none la buona
Essentia dogni ben frutto e radice.
L amor che adesso tropo sabãdona
Di sopra noi si piange ꝑ tre cerchi
Ma come tripartito si ragiona
Tacciolo accio che tu per te ne
cerchi.

hic ultimo uirgilius describit aliud bonum
secundariũ, a quo oriuntur alia tria uicia
dicat ergo altro ben e. s. secundariũ uolup
tariũ, che non fa luhom felice, sicut fiat
primũ bonus, et hoc bonus nõ ne felicita
. s. uera, nõ ne la buona. s. beatitudo, ĩo
dicat, e la radice. s. talis boni fortuiti, esse
cia dogni bon frutto, quia nõ parit uerã
beatitudinem ergo l amor chadesso. s. hui
bono fallaci, tropo sabandona, nimis imo
derate appetendo, si piange. i. punitur,
di sopra noy. respicit ad locum nõ ad lib
rum, per tre cerchi. i. ĩ tribus circulis su
perioribus. q. d. hic amor parit auariciã
quidam et luxuriã. Et subdit claudens ma
teriã et ordinem, q̃ relinquit istũ amorem
boni ĩdistinctum. Vnde dicat, ma come tri
partito. i. qualiter ipse amor boni diuisus
ĩ tres partes, si ragiona tacciolo accio che
tu per te ne cerchi. hoc dicit quia ĩsequẽ
tibus poeta facit speciale tractatũ de
uno quoq; truũ uitiorum predentiũ ab isto
triplici amore. Aiut ei nimis amas bona

duuciarum, et tunc ītrens auaritiam aut ni-
mis amas et ītrens qualam aut nimis amas
spetiem humanā, et sic ītrens Luxuriam:

Posto hauea fine al suo
ragionamento
L'alto doctore e attento
guardaua
Ne la mia uista sio parea cōtento.
E io cui noua sete amor frugaua
Di for tacea e dentro dicea forse
Lo tropo dimandar dmio fo li graua.
Ma quel padre ueracе che sacorse
Del timido uoler che nō sapriua
Parlando di parlar ardir mi porse.

Postq̄ ī superiori capitulo, poeta demō-
strauit, qualiter omīa uitia hñt originem
ab amore, nunc ī isto capitulo xbm̄, īto-
dit purgare uitiū accidie, quod oritur ab
amore remisso uni boni, Et pīs capitulū
est distinctū, ī quīq; partes q̄ales. In prima
quarū poeta facit distinctionez amoris. In 2ª
mouet unā dubitationem, que nascatur ex
illa diffinitione ibi. Le tue parole. In 3ª. des-
cribit ī generali penas et purgationes acci-
dioso rum ibi. La luna. In quarta ītroduat
unū spm moderuus ī spali qui laborauit
morbo accidie ibi. ogente. In quīta et ultā
docet expellere uitiuz accidie, equa. Ad
primuz ergo dico, q̄ poeta petit a uirgilio,
diffinitionem amoris, et primo continuat
dicta dicendis dicat, L'altro doctore. s. excel-
lens poeta uirgilius, qui alte docuerat ortū
oīuz uitiorum, Posto hauea fine al suo ragio-
namento. i. racionio subtili, quod fecerat
de amore, e attento guardaua, qua de
mā forti, ne la mia uista sio parea cōtēto
de distinctione facta. Et ondit quō nō con-
tentus adhuc dubitabat dicens, et io au no-
ua sete. i. auiditas sciendi, ancor fruqana
i. purgabat et coquebat, di for tacea sermone
uerbali, e dentro dicea sermone
mentali, forse lo tropo dimandar dmio
fo li graua, per hoc dñt dat ītelligi, q̄ ali-
q̄diu deliberauit cū rōne, si satis ad plenū
ductū erat de mā amoris et uidebatur opnō
et subdit quō uirgilius pīsuit sibi securitatem
petendi dñs. mā quel padre ueracе. s. uirgi-
lius che sa corse del timido uolere che nō
sapriua, ad propallandum dubiuz parlādo
di parlar ardir mi porsi quia dixi pete aud-
acter quod concepisti.

Ondio, maestro il mio ueder sauua
Si nel tuo lume dmio discerno chiaro
Quāto la tuo ragion porta o discriua.
Però ti pgo dolce padre caro
Che mi dimostri amore a cui reduci
Onne buon operar el suo cōtrario.

Hic poeta ponit petitionem et primo captat
bēuolentiam, ut reddat eū magis promptū
ad dicenda cōmendans que dicta sunt. V ī
diat. Ondio, simple petitio, et dixit o mae-
stro. s. uirgili, continuo acumulat eius
honorem, primo ēi uocauerat eū doctore
altum, demū patrem ueū. nūc tertio ma-
gistrū, il mio uoler sauiua. i. uigoratur
sē nel tuo lume. i. claro colloquio dmio dis-
cerno claro, sine nube dubitationis, quāto
la tua ragion, p sciam nālem et moralez
porta o discriua, arca distinctionē amoris
per te factam, però ti pgo dolce padre
caro, blande loquitur, ne frauetur, che
mi dimostra. i. diffiniat, ostendat quid sit a-
mor, a cui. i. ad quem amorez reduci, p
distinctionez quā nuper fecisti, onne bon
operar el suo contrario. i. male operari, et
sic uide, q̄ poeta necessario faat hic istaz
petitionem, ad maiorez perfectionez su
tractatus, ne uideretur procedere pernoc-
ta. E x dictis ēi bene constabat, qualiter eū
esset omīs boni et mali, sed nō apparebat
que res esset amor.

Drizza disse uer me la qute luci
Del ītelletto e fieti manifesto
L'error de cechi che si fanno duci.
L'āo che creato ad amar presto
Ad ōne cosa e mobile che piace
Tosto che dal piacer ī atto desto.
Vostra aprensiua da esser ueracе
Trage ītention e dētro auoi laspiegha

Siche laīo adessa uolger fuoe.
E se riuolto ſuer di lei si piegha
Quel piegar e amor eglle natura
Che per piacer di nouo ſuoi si lega.

hic poeta ponit responsionem uirgilij ad hūa pticionem / qui primo reddit eū attentum ad dicta oīdens difficultatem materie / bn̄ dicat ergo ille uirgilius / dusse dritta uer me laqute ltra del intelletto .i. subtiles oculos intellectuales / e fleti manifesto lezzor de cechi .i. quoruūdam ignorantum / che se tano dua .i. doctores dicentes / omēz amorez esse laudabilem / ut dicatur ifra / quod flumen est / Et uolens oīdere / quid sit amor ſapit pz alonge / ab ipius radice dicens / laīo che creato dal amat presto / qua sicut dictuz est ī capitulo precedenti / nec creator nec creatura fuit umq̄ sine amore / e mobile. i. ſclinabilis / ad ogni cosa che piace .i. ad quicquid delectat ipm / tosto che se desto .i. q̄to excitatur et mouetur / dal piacer matto .i. ſtuis nata delectatione / Sicut cuz uides mulierē speciosam forma illius ſtrāt p fenestras oculorum ī cameraz aīe / et moliet ad amandū illam q̄uis absentem uel numq̄ uidēdaz / Et declarāt quod dixit dicens / uostra apprehensiua trage ītention / mentis / da esser fierace .i. a re uera extra existente / qua nichil est ī intellectu quod puus nō fuerit ī sensu / et ītrat ī alcun p uisum uel auditum rē. unde dicat / E contro a uoy lasprega .s. illaz rem que placet / siche face laīo .i. uoluntatem / uolger ad essa .s. ad rem / essi uuolto ipse aūs? se piega ſuer di lei .s. illius rei / ergo amor / uel ſclinans laīo ad rem sibi placadaz / oblatam ab extra unde dicat / qnel pregare e amor e quelle natura / qui potest dia quedaz natura / de nouo ī prestia ī aīo / che ī uoy si lega .i. creatur / cō piacer di noy uiuere rez placabilis. /

Poi come el foco mouessi ī altura
f la suo forma / che nata a salire
La doue puu ī suo materia dura.
Cosi laīo preso entra ī disire
Che moto spiritale / e mai nō posa
fin che la cosa amata il fa gioire. /

hic Virgilius / data diffinitione amōis oīdit p comparationem nālem uiz et efficatiam amoris / unde dicat / poy laīo preso .s. ab amore entra ī disire .i. capit desideriū rei amate che moto spiritale .i. quod desiderium est motus spūalis / e mai nō posa fin che la cosa amata il fa gioire .i. donec capit fructum optatuz cuz gaudio / cosi come il foco moueſi ī altura / 1° ex sua natura semper tendit sursum / p la sua forma ch̄ nata a salir .i. apta nata ad ascendendum / La doue .s. i spera sua / pua ī suo materia dura / et comparatio conuenientissima de amore ad ign̄em / ratione leuitatis caliditatis et potentie. /

Orti pote apparer quāto nascosa
La uerita a la gente che anera
Ciascuno amore ī se laudabil cosa.
fo che forse apar la suo materia
Sempre esser buona / ma nō ciascun segno
E buono amor che buona sia la cera.

hic ultimo uirgilius oīso / quid sit amor et unde / et quō generatur ī nobis. Hunc detegit errores ceterū / de quibus dixerat sup? dicat ergo / orti pote apparer .s. ex iā dictis / quanto nascosa .i. ignota et ignorata / La uerita a la gente ch̄ aues .i. proprio ponit et affirmat? / ciascun amor / bō et malū / ī se laudabil cosa / simple esse quod tn̄ nō est. Et assignat causaz errozis istoriū / qua considerabant materiā esse bonaz / cū nichil possit amari nisi bonū / sed cōdescendebant uel considerabant oy aliquid potest apparere bonū / quod tn̄ ī se malū est / sed amatur tā? apparens bonū / unde dicat / po che forse apar la suo materia .s. amoris / inq̄ tn̄ amor est / sempre esser bona / et bēne dicat appet. Quia posito / q̄d quod amatur semper appareat bonuz / nō tamen semper sic est / quod declarat sub metha fora pulcra dns / ma nō ciascun segno e bon amor .i. q̄uis / che bona sia la cera / .i. signatuz q̄uis cī cera sit ī se bona / nō tn̄ oīne signū quod īprimitur ī cera est bonum. Ista posito oy rel / super quā fundatur amor / sic ī se bonū / tn̄ potest īdebite amari / sicut cū quis nimia ara amat tp̄alia et multo fortius si apprehendit rem malam / pro bona: /

Le tuo parole el mio seguace

igegno
Rispuosi io lui mãno amor discoũto
Ma cio ma fatto di dubiar piu põgno.
Che se amore e di fori anoi offerto
E laĩa moua conaltro piede
Se dritta o torta ua nõ e suo merto.

Ista est secunda qñalis difficilior prima in qua poeta mouet umã questionẽ que oritur ex rõsione uniqlis quod dubium stat sñialiter in hoc si amor pte ueit ab ex a placibilitate rei oblate in quo aĩa meretur uel demeretur si bñ uel male amat aut causa sit extrinseca. Ad litterã ergo poeta continuans dicta dicendis dicat. Rispuosi io luy. s. virgilio dño patri et magistro le tuo parole mamo discopto amore .i. manifestauerunt michi distinctiue quid sit amor al mio sequace igegno .i. igenio meo quod sequitur te pria cio ma fatto di dubiar piu pregno .q.d. ex solutione primi dubii natus est aliud maius et periculosius in mente mea. Nã argno sic p id quod dixisti omnis operatio trimõ bona uel mala procedit ab amore et amor generatur a re placibili que offertur nobis ab extra ad quam placibilitatem aiãs ligatur ergo nec meretur nec demeretur. Si eiz aĩa bñ a creatore q sit apta nata ad possidẽdũ hrẽ cõplacabilitatem et per talez dispositionez amat si amat male nõ est sua culpa si bñ nõ est suũ meritũ dicat ergo che se amore offerto aio nro e di fori a noy a placabilitate rei extrinsece e laĩa moua conaltro pede q̃ aut pede amoris qui est naturalis motus quia aĩa creata est ad id ut dixisti supra nõ e suo merito .i. laus uel culpa sed obiecti placibilis se ua dritta o torta .i. super uã uirtutiz uel uitioruz .

Et eqli a me. quãto ragion qui uede
Dirti possio. da i di ila talspetta
Sur abeatrice che opera e di fede.

Hic poeta uolens soluere aliud forte dubium primo induat uirgilii protestantem q̃ intendit soluere q̃dã sñm sãam naturalem nõ diuinã dicat q. et eqli a me simple uirgilius respondit dir te possio circa quesitũ quanto ragiõ qui uede .i. quãtus phia naturalis thoe cognoscat dã i di ila .i. si uoluerit stare ultra rationem naturalem talspetta pur a beatrice .i. theologie. et cõtinuo gloslat quid itelligat p beatricem i toto opere suo unde dicat che opera e di fede et sic nõ uidetur sñia aim stare sit ratio per causas cognoscere sed certe est sñia perfectissima quia ihusa a prima causa non inuenta ab ingẽio humano .

Onne forma sustancial che setta
E da materia et e colei unita
Specifica uertute ha i se colletta.
La qual senza operar none sẽtita
Ne se dimostra ma che p effetto
Come per uerdi fronde i piãta uita.

Hic uirgilius incipit soluere dubiũ et primo assumit unũ generale principiũ necessariũ ad suũ propositum. Et ad huius fortis littere intelligentiam oportet primo scire q aĩa negatiua et sensitiua educitur de potentia materie et simul mouitur et oritur cũ illa sicut patet i plantis et brutis sed aĩa rõnalis nõ educitur de potentia materie nec oritur cũ corpore sed infunditur adeo et datur pro forma. Modo ad propositũ poeta uult dicere sñialiter q omnis aĩa rõnalis habet suã certaz uirtutem que nõ potest cognosci nisi exterius prodeundo i actuz ideo si sqã naturalis uidet aliaz habere cõplacabilitatem i bono iudicat eã bonã et si uidetur contrarium nunc poterit esse littera clara dicat ergo uirgilius onne forma sustancial .i. oĩs aĩa humana che setta .i. diuisa e da materia que consideratur abstracta a materia omnis enim forma rõnalis est simplex talis et sine mã uel sm aliã sñam et unita .s. per se e cõlei .i. cõiuncta corpori uertute specifica .i. habet unaz proprietatem quam differt ab aliis eiusdem spẽi. s. rationem uel intellectum colletta i se .s. intra ipam aĩam la qual .s. uirtus .i. ratio nõ ne sentita .i. cognita senza operar .i. extra i rebus unde dicat ne si dimostra ma p effetto .i. nõ apparet nisi solũmodo quando uidetur effectus extrinsecus sibi assimilis i anima iperfecta. nõ cognoscimus quod uiuat nisi quando uidemus eam florere Vñ dicat come uita .i. aĩa negatiua simple

demonstratur per uerde fronde .i. cū uiret.)

Poi la donde uegna lontelletto
De le prime notitie homo nō sape
E de primi apetibili laffetto.
Che sono ī uoi si come studio ī ape
Di far la mele e q̄sta p̄ma uoglia
Merto di loda e di biasmo nō cape.

(Hic uirgilius ex p̄missō principio elliat conclusionem principaliter ītentam .s. quādo āīa meretur uel demeretur, et quando nō. Et uidetur dicere ī effectu op primi motus nō sint ī potestate nrā, ideo p illos non hēmus meritū uel demeritū sed secundi. sic dicat ergo po luhom nō sape .i. sare nō potest la onde uegna lintelletto .i. rō de le prime notitie .i. p̄mariū rerū q̄ sciuntur siue principiorū uel maximariū similit nescit unde ueniat effectus primorū appetibiliū unde dicat e del assenso dia tener la soglia .i. uerus eligendi bonū a malo. Ideo subdit questo e el principio .s. uoluntas arbitrij, que est ī principium ītrinsecum uolitiū, la onde se piglia ragion di meritar ī uoi secondo che amore recepit et pepulerit, accoglie e uoglia .i. recipit et expellit. et est arbitrij sicut eorum purgium tūa frumentū ī area qui excludunt superflua ab eo.)

Or per che questa ognaltra si ra-
coglia
Innata ne la uertu che consiglia
E del assenso dia tener la soglia.
Questo el principio la onde si piglia
Ragion di meritare ī uoi secōdo
Chè buoni e rea amori accoglie
e uoglia.

(Hic uirgilius concludit ītentū suū dicens or pchè ognaltra .s. uoluntas se racoglia a questa .s. liberū arbitriū. Unde paulo infra uocat istam uirtutem ītnatā libertatem unde dicat e del assenso dia tener la soglia .i. uerus eligendi bonū a malo. Ideo subdit questo e el principio .s. uoluntas arbitrij, que est ī principium ītrinsecum uolitiū, la onde se piglia ragion di meritar ī uoi secondo che amore recepit et pepulerit, accoglie e uoglia .i. recipit et expellit. et est arbitrij sicut eorum purgium tūa frumentū ī area qui excludunt superflua ab eo.)

Color che ragionando andaro al
fondo
Saccorser dessa innata libertate
Però moralità lasciaro al mondo.
Onde ponian che di necessitate
Surga ōne amor che dētro anoi sac-
cende
Di ritenerlo e ī uoi la podestate.
La nobile uertu beatrice ītende
Però lo libero arbitrio, e però guarda
Che labbi amente sappartar tenprēde.

(Hic uirgilius ad confirmandū ōnes illā, ad ducat optimū argumentū, quia sapientissimi hoīum, Ar. plato et alij adūenerunt doctrinā moralem p quā hoīes uiuerent prudenter ī mundo, quod fecissēt frustra, quod fecissent pempta arbitrij libertate. dicat ergo, Color .s. phi magni, che ragionando. §. rōcinando, disputando, andāro al fondo .i. ad profundū rōnis, quantū possibile est humano ingenio, ītor tot errores, siue precipue p̄ter libro ethicorū saccorser dessa libertate .i. arbitrij, innati .s. hoībus, però moralità lasciaro al mondo, refrenando libertatem, ne declinaret ad malū. Et concludit, onde ponian che ogne amor, siue boni siue mali, che dētro anoy saccende, quia uenit ab extra, surga ī uoy de necessitade, quia nesciebat unde ueniret intellectus primarū noticiarū, et primi motus, ī uoy e la podestate di ritenerlo, ipm̄ amorem, ne declinet ad malū. Et hic nota lector, q̄ ista ratio si bene cō sideratur, cōuincat omnes, quos ei est ille mediator, qui uult consentire, q̄ nō expediat uiuere egrotum, quod tū esset uerus si oīa de necessitate euenirent. Quos astrologus

uelit suā animam.)

uelit suã artem dãnari cũ dicat posse obuiare futuris cõtingentibus si pscitatur p artẽ suam. Quis iudex hõ inuitatur si dicatur sibi qꝫ iuuste punit malefactorẽ. Quis mercat/nõ dicat ne gligentiã nimiũ obesse negociatoi quis sapiẽs nõ probet multa cõsilia esse necessaria mundo. Quis agricola nõ nouit culturã prodesse ad fertilitatem fructuũ sed ut eto dicã quidam uitia sua in celũ i fata i fortunã dicentes illud Cleantis phi uolentẽ fata ducũt nolentem trahunt. Et demũ remittat Virgilius poetam ad theologiam et dicat sñaliter qꝫ ipse p se sua scia naturali nõ põt alius accedere ad declarationẽ quoũ quia tm iudicat cãz p effectum. Sed beatrix intendit qꝫ nobilis uirtus i. excellentior que sit i hoĩe est liberum arbitriũ qr per sanctipũ meremur uitã eternã uel dãnationem, dicat ergo beatrice itende la nobile uirtu. s. ingratã p lo libero arbitrio e però guarda che labi a mente/sel parlar ta prẽde/ sicut patebat .3°. capitulo paradisi vbi dicat La maggior don che dio ce. uel dic recordare petere de hoc quando eius sciam. Vnde tangit de hac re. p°. cap°. paradisi qũ arca finẽ. ubi dicat qꝫ ordo quẽ deus dedit nẽ cauisat i nobis primos motus ꝛc.

LA luna quasi a meza notte
tarda
Facea le stelle a noi parer piu rade
Fatta come un secchion ch tutto arda.
E corria contro al ciel p ꝗlle strade
Che sole ifiamma alor che ꝗ da roma
T ra isardi ei corsil uede quãto cade.

Ista est Tertia pars generalis i qua poeta describit purgationem accidiosorũ et primo facit descriptionem temporis et uidetur uel le dicere breuiter qꝫ luna nõ erat ampliꝰ plena ne oppositu soli sicut erit i principio inferni et oriebatur liuida et splendens ea media noctem dicat ergo La luna qua erat decãnona quasi ameza notte hic erat uel per tarda ad oriendum facea le stelle a noy parer piu rade/ quia luna obfuscat minores stellas liue suo ideo dicit fatta come un secchion che tutto arde/ q.d. semiuacua et rubea sicut ignis i fuoco qui tota nocte ardet ut dirigat nauigantes ad portus uel sm alã litteralẽ schiegiõ/ sicut saxum naĩuiter ardens/ emittens ignem et dicat/ cõtra illa luna/ sicut currũt accidiosi/ contro al ciel .i. firmamentũ p Çodiacũ quia luna sicut et sol et ceteri planete mouerentur contra firmamentũ vnde dicat p quelle strade. i. sperat chel sole/ existens i scorpione i fiamma alor/ circa medietatem octobris/ che quel da roma .i. homo existens rome uede equãto cade. i. qñ est i occasũ tra sardi e corsi. Ad quod est sciendũ qꝫ sol tunc qñ tendit ad occasum splendet uersus romã inter ysulam corsicã et sardiniaz/ uta qꝫ romani uidẽt eum splendentem i facies eoriz/ si quis prospiciat iter dictas insulas/ quia roma respiat arphiacũ quod est iter meridianũ et occidens.

E quelombra gientil p ciu si noma
Piettola piu che nulla Mantouana
Del mio carcar diposta hauea la
soma.
P chio che la ragione apta e piana
Sopra le mie questioni hauea ricolta
Staua cõ hom che sõnolento uana.
Ma questa sõnolẽtia mi fu tolta
Subitamente da giente che dopo
Le nostre spalle a noi era gia uolta.

Hic poeta ondit quõ fuit cõuersus ad noua mãz accidie et uult dicere quãtuz qꝫ anima exoneratus magno pondere dubioriz uelet modicũ dare se otio et quieti exaltatus est a noua gente que uelociter ambebat per illã uiam/ dicat ergo equelombra gentil .i. ãia nobilis uirgilij nõ nobilitate gñis sed uirtutis et scientie p cui se noma .i. nouatur et celebratur piettola vicaus est paruus vnde fuit oriundus uirgilius qui olim uocabatur Andes piu che nulla mãtouana/ymo ipa mãtua plus nobilitata est noĩe uirgilij qꝫ ambi quitate et pulcritudine uel felicitate sua deposta hauea la soma del mio carcar .i. mei dubij quod nimis grauabat mentem meã p chio hauea riceuta quella ragion apta e piana/ quã uirgilius decerat solueꝰ sopra le mie questioñ q̃ue absolute et declarate fuerunt/ staua cõ hom che sõnolẽto uana. q.d. ex paruo labore fessus dabam me sõpno more accidiosi. Et sic uide quõ antiquabsse iterat materiã accidie/ quia fingit

se subito uidusse nouã gentem dicens, ma questa sõpnolentia mi fo tolta .i. fuit ista ĩterrupta da gente .i. a genere accadioso rũ, chera qua uolta a noi dopo le nostre spalle. quia dirrebat aĩ tanto studio, q ia pur rezzant totĩ circulũ, et uterũ uolliebãt ar sum, post terga eorum.

E quale ysmeno qua uide et asopo
Longo di se di notte furia e calca
Pur che i teban di bacco hauesser u
uopo.

T ale p quel giron suo passo falca
P quel chio udi di color uenendo
C ui buon uoler iusto amor caualca.

Hunc describit purgationem accidiosorum, quibus dat meritissima penã, dicit eĩ qs sunt ĩ continuo labore, dirredo loquendo meditando, qua contraria contristãt airãtur. Accadiosus eĩ peccat triplr .s. corde nõ cogitando de deo, de salute sui et proximi, nõ dolendo de peccato, nõ uocando studiũ hore, nõ orando, et laudãdo deum, nõ docendo proximũ, consolando, rẽphendendo, et sic de multis, opere nõ dando elimosinam, nõ eundo ad eccl'am, et ita de aliis. Ad propositũ ergo, qui uult purgare accidiã ĩ se, ubi solebat stare sedere tacere debet ambulare auere, ubi solebat ocari, debet negociari, ubi solebat dormire debet uigilare, et eniciant a sompno, debet dicere sibi et aliis, quid hic et tot ãnis, ecce mus et comedimus, bibimus et dormiũs. mus, tarde nõ euigilamus. Ordina sic lucteram, que est aliqualiter fortis, et illa gens iam dicta accidiosorũ, falca .i. girat' suo passo .q.d. discurrebat, p quel chiron .s. quantum, uenendo .i. uenient, p quel chio udi di color .q.d. quãtum potui cõprehendere de nũo illorum, tã festine auentiuz au .i. quos, bon uoler e giusto amor caualca, qua calcar solliciti' amoris, ita stimulat eos, et contra torpore militat ardor aĩ, qui aĩ sit pessimus ad multa, est optimus ad uirtutem. Hã ut scribit Aug. Arr. uir excellentis ingenii elloquio platoni impar deambulãndo, disputare solebat. Vn cuius secta denoiata est, peripathetica, et sic faciebat exercitũ saluta re aĩe et corpori, et declarat auctus et clamorem istorum, p imã comparationem pulcrã. Ad animi intelligẽtiã, debet scire q sunt patet, apud multos auctores. Thebã

solebant certo tpre celebrare festa bachi tempore nocturno. nã coronati edera, i duis pelle lintea, portantes hastas uirẽtes i manu, exibant ciuitatẽ Thebarum et discurrentes per ripas fluuiorũ suorũ aĩ gaudio et furore ĩuocabat nomẽ bachi et boll a udabant, sidem faciebant aĩ egebant uino et pluuia, ut scribit Gaius, dicat ergo, et illa gens discurrebat, tal .i. tã festina aĩ feruore, quale ysmeno et asopo, duo fluũa thebarum, uidi qa furia e calca .i. festinatam gentiũ, di notte longo di se .s. per ripas suas, pur che i theban di bacco hauesser uuopo .i. ĩdigerent ope eius. Et hic nota, quantũ oportuno auxiliatur proposito, si cũ thebani surgebant de nocte, ad canẽdas laudes bachi, qui fuerat repertor uini et triũphi, ut dicat plinius, quãto magis christiani debent surgere et auere, ad cantandas laudes uero deo, qui est dator oĩũ bonorũ.

T osto fuor sopra noi, p che corrẽdo
Se mouea tutta q̃lla turba magna
E due dinãzi gridauan piangendo.
Maria corse cõ fretta ala mõtagna
E celare p sogiogare ylerda
Prese marsilia e poy corse ĩ hispagna.
R atto ratto chi tempo nõ si perda
P poco amore gridauan li altri a pso
Che studio di ben far gratia rĩuerda.

Hic poeta describto ansiũ accidiosorũ, describit clamores eorum, et cõtinuas partẽ parti dicat, tosto fuor sopra noy, et ecce cam, p che quella turba magna, quia maxima est turba taliuz uitantiũ labore, se mouea tutta correndo, et certe grauissima pena est illis assuetis oio, E due dinãzi, pcurrentes alioru, gridauan piangẽdo, quia purgantes se tantam plorãdo et dicebant ĩpropriũ accidie, maria corse ĩ fretta ala montagna, ut uisitaret helisabeth. Ham ut habetur Luce p.o c.o Angelus missus ad mariaz ĩ ciuitatẽ nazareth, nũciata sibi conceptione saluatoris, dixit, et ecce helisabeth cognata tua rc̃s. Et continuo Maria, audita conceptione helisabeth surgens aĩ festinatione abiit ĩ montana, et mansit aiz ea tribus mensibus, usque quo peperit deinde reuersa est domũ suaz. Et uere

Maria fuit inimica accidie oīmode, orā-
do vigilando, laborādo, anxiando ad mōtes
fugiādō ad plana Egipti ꝛc. Et qr posset
dicere accidiosus, nō possūt esse maria
ideo statim adduat exemplū cesaris. Et
ad ītelligentiā huius lrē, est breuiter sci
endum, q ut testatur Suetonius Cesar,
fugato pompeio ex italia, et ordinata ur
be ad libitum, dū tenderet ī hispaniā, cō
tra tres legatos potentissimos pompei
nō retardarent uter, licet massilia potens
assima clauderet sibi portas, et silua in
opia retardaret eum. Vnde relicto bruto
ad obsidionē massilie, profectus ī hispaniā
ī breui subegit oīa, diat ergo alter illorum
damātium, Cesare .i. Iulius, prse mar
silia, que est ciuitas ī prouīcia narbonēsi,
Nam dimisit ibi brutus ī obsidione, de cui
victoria dicetur capō ix. Epoi corse ī his-
pagna uelocissime iuit, per sogiogare y-
lerda, que est ciuitas ī hispaniā cēterioꝛi
ubi erant petreius et affranius duc
es pompei, quos cōpulit ad deditionem
p fitim, et continuo varo, qui erat ī inte-
riori hispaniā, sponte se dedit. Et hic nō
lector, q nullū exemplū poterat adduce
poeta magis propriū, quia nullus unquā
mortaliū fuit magis inimicus acadie
q Gaius cesar, sicut potest colligi sepe, ex
stilio celso et suetoīo tranquillo, q scrib-
libro primo, q cesar ultra fidem erat pa
tiens laboris, et longissimas uias ꝛcredi
bili celeritate confeat. Aliquando centū
miliaria ī una die, et si flumina retar
dabant, transibant aī ute utre ītato, ita
ut nūcios suos sepe preuenirent. Et sbdit
generale ītramentū aliorū .d. o ialtri, se
guentes primos, gridauan, apresso ratto
ratto chel tēpo non si perda, quo nichil
est ciuius, p poco amor, et assignat cām
optimā dicēdi, che studio di ben fare ri
uerda, gratia que aruerat propter aca
diam, q̄e est amor diminutus:.)

Gente ī cui feruore acuto a
desso
Ricompie forse negligēza e īduglo
Da uoi p tepideza ī ben fare messo.
Questi chi uiene, e certo io nō iu
bugio
Vole andar su pur chl sol ne riluca

Pone dite onde pesso il pertugio.
Parole furon queste del mio duca.

Ista est quarta pars generalis, ī qua poeta
introduat unū spīm moderni, qui fuerat
valde accidiosus ī uita. Et primo pmittat
gencralem persuasionem unicuiq, ad illos
spūs, et clamantes ut reddat eos benignos
ergā auctorem, manifestans grām ī audita
cōcessam illi uienti, diat ergo unicuius
o gente ī cui feruore acuto .i. ardenti amor
sīmi boni, recōpie .i. supplet et restaurat
forse adesso .i. nunc de pēna, negligentia
.i. accidiam, o īduso .i. moraꝝ uel tarditate
uerū bonū, dilationem dico, messo da uoy
ī ben fare per tepideza .i. p accidiaꝝ que
est quedam tepiditas pigerima, et fiat
morationes petitionē dīs, Questi .i. hic
poeta nouus, che uiue .s. ī prima uita ī
mortali corpore, et quia ulta uidetur res
miranda, et nō de facili credenda, statꝝ
interponit et diat, e certo io nō ui bugio
.i. nō mentior, uole andar suso, ad montē
arsalū, pur chel sol ne riluca .i. dūmō
dies redeat. Haꝝ de nocte nō potest iri
p purgatoriuꝝ, siat iā totiens positum
et expositū fuit supra. Et petit dicens,
poi ne dite onde presso il pertugio .i.
hostium īrandi perforatiꝝ et extauatū
ī saxo. Et diat, parole furon queste del
mio duca .i. virgilij, qui ut recte ducēt
me sic petebat.)

E un di quelli spiriti disse uieni
Dietro anoi e troueral la buica.
Hoi sen di uoglia amouera si piē
Che rustar nō poten p o ppdona
Se uilanīa nostra iustitia tieni.

hic poeta ponit responsiones uniuss spūs
singulariꝫ, qui docet uiā, uixta petitio
nes uirgilij, bñ diat. E un di q̄lli spiriti
Quidam Abbas veronensis, sollicitus et
expeditus multū, arnens sine capa lon
ga, disse uieni, et sic inde quō se hīe-
rit more purgantes acadiā, quia non
tardauit diuinum suū, nō implicauit
se exordijs, sed sine mora subito rīdit
uieni dietro anoi p uestigia mea, e
troueral la bucca .i. os foraminis. Et
continuo ipe spūs seexcusat, quia bone
sta causa stimulat eū, noi sen di si pie
uoglia amouea, ubi olim p contrarium
nolebamus tantum stare et quiescere,
che restar nō poten, licet sit spectabilis

res et stupenda uidere hoiem hic i carne uiuentem. Et continuas arsiz dt, pero pdona
.s. nobis oibus, se tieni .i. reputas, nostra
uisiua simple esse uilaia. Et hic nota q̄ po
eta noster signanter hoc figit, quia uidem⁹
de facto, multos expendere tempus uane, q
dū tendūt ad negocia honesta et utilia rem
orantur, ut cōplaceant hoibus, et loquūtur
et confabulantur delectabilia. Ideo elegantes
Cato ille censorius, laboriosius aut i libris origi
nū, ex oi otio rōnem esse deo reddendā, et
nō solū ex opibus sed etiā ex uerbis. Ham ut
idem elegantius dixit, uita humana ē silua
ferox ferarū si exerceatur, paulatiz ex cōsumitur
sed contio i dies magis et magis fit luculiz
et splendidū. Si uō nō exerceatur, contrahit
semper rubiginē, et i cāpo deficat et fit obscu
rum et turpe.

Jo fiu abbate i sam Ceno aVerona
Sotto lomperio del buon barbarossa
Di cui dolente ancor Milan ragiona.

hic pdictus spūs manifestat sanctpū⁹ descri
bens se a dignitate aloco a tpre. Et ad itel
ligentiā plenius huius lre est primo sciendū
quia iste spūs se dicat fuisse tēpore
barbarussse. Q̄ federicus primus de suauia
de quo aliqs facta est mentio, impauit anis
xxxvij. qui primus fuit sicut eccle. sed pos
tea huūt lites cū Alexandro 3⁰. senensi
qui excōicauit eū, quo tpre bella multa
huūt i Italia cū lombardis fauentibus pape
et uictor oūz destruxit spoletū et Terdonā
laudū transmutauit, hedificauit Cremaz,
Cremonā recepit p deditionez. Et iter me
moranda gesta, Mediolanū p obsidionem
cepit, āno dñi. M. clxij. quā poi prostra
tus menijs, totā igne cremauit et fecat ara
ri et seiāri sale. Et de ruinis mirabilez stra
gem propter que Alexander timens furore
potentie eius, confugit uenetias, ubi zeue
zenter receptus, moriz fecat cuius fauore
mediolanenses rehedificauerunt eorum
ciuitatem eueisam āno dñi. M. clxvij.
Demū paulopost ipi auz auxilio creponē
sium placentinoū et aliorū lombardoruz
ciuitatum ecclesie timdauerūt nouā ciuitatē
contra papiā semper inimicaz Mediolanū
que fuerat federico fauorabilis, et hanc terā
i contēptum papie Alexandria uocauerūt.
et dux Venetiaruz magna classe gessit bel
lum nauale, cū henrico impatoris filio
que uictuz et captum duxit uenetias. Fe
dericus uidens fortuna mutata se cōtinuo
declinare et Alexandrū exaltari, fauore
Lodoica regis frange, et henrici regis Ang
lie gñi, et Guglielmi optimi regis sicilie
Venetoruū et lombardoruū, pleqtos petijt pacem
et ueniam, et ueniens uenetias proadit ad pe
des pape quttury, cuius papa applicans pedē
dixit illud psalmiste super aspidem et basili
cū ambulabo, et cōculcabo leonē et draconē,
et impatore dicente, nō tibi sed petro. Papa
rndit, ego sum Vicarius petri. demū federicus
pro satisfactione cū uniuerso exercitu suo trā
siuit i syriā, ad redemptionē terre sancte, et
suffocatus est i fluue Anthiochie, cū se leuaret
calore estuo. Hunc uenīedo ad lrāz, dicat iste
spūs. Jo flie abbate. uocatus est abbas albertus
uir bonus moribus et uita, quē quia poeta
nouerit fuisse ualde accidiosum, quo uno
laborāt multi prelati, ideo ipm introducat h⁹
sic loquentem, et tangit locuz. d. In sancto
a uerona. Ad quod nō q̄ Ceno fuit octauus
epūs ueronensis, āno dñi. C. lxv⁰. sanctita
tuz dionisij pape uir magne sanctitatis sue
et eloquentie, p multa et pulcra uolumina
edidit i sacra scriptura. Notandu etiā q̄
sanctus Zeno, est i tribus locis i Verona. .i. i
monte, alius iuxta Athesim, et est parum
oratoriū siue capella, et de isto credo loquit
būs Gregorius, libro dyalogorum, ubi scri
bit, q̄ aīo semel athesis tumdasset ciuita
tez Verone, a qua nō intrabat p fenestras
ecclesie sancti Zenonis. Est et alius sanctus
Zeno longe a fluue quasi p iactū teli, aīo
eccl̄am, nulla pulcriorem uidi i uerona
et de isto debet itelligi hic per excellentiā.
Est quia hec ecclesia habet monacos, et
ibi fuit Abbas iste Albertus, qui hic loqui
tur et describit tempus a principe .d. sotto
lomperio del bon barbarossa, uocat federicū
bonuz, quia fuit un uirtuosus, strenuus
largus triūphator, et corpore pulcer, et
a calore defloratus est barbarossa, et tāgit
singularem eius uictoriaz .d. dicau dolēte
ancor milan rasona, quia dolenter me
morat ruinas suas. Ham i eius euersione
lxxxij⁰. hoūz dispersa dicuntur, ita ut
aliqui transiuerunt ab ad barbaras na
tiones, et hoc de mense marcij, et stetit
sic destructus .v. anis. Et hic nō q̄ Medi
olanuz metropolis lombardie, olim hedifi
catum est a gallis, nō galli senones, ducē
breno transiensis alpibus, et expulsis. Tu
sci nō longe a Tigano fluue, audiuerūt eū
locum i quo considerant agrum i subruū
appellari. Et quia nulla gallie sic uocaba
tur sequentes nomen loci condiderunt
urbem quā Mediolanū appellauerūt. Vn
mediolanenses galli et subres sepe uocā
tur a tito liuio et alijs, et usqz i hodiernā
diem bona pars agri mediolanensis uo
catur i subruz. Vocauerūt aūt mediola
nuz ab augurio notabili, quia i eius he
dificatione inuenta est porca pro media

parte lanosa. Vnde Mediolani ī pallacio mone sunt īscripti hi uersus. Sus fuit īuentus ubi finxit castra uimentus. In medio teuco lana tulit. Accadit ergo ut nomē aptaret̄ mediolanū q̄ uocaret. Alij tm̄ dicunt, q̄ Mediolanus olim potens ciuitas, et iā florens t̄pre magni Marcelli, qui reḡ eorū uiuidomariū manu sua obtrimcauit̄, et dicit q̄ medio lanus, est q̄ ī medio duorū amnū. s. Tiaj et Ambri, uel abdue, sed papia postea fuit potentior tempore regni eorum, hodie tm̄ est subiecta Mediolanō, aut maiori parte Lombardie.

E tale ha qa lun piede entra La
fossa
Che tosto piagera quel monastero
E trisso fia dauere auuta possa.
Per che suo figluo mal del corpo ī
tero
E dela mēte peggio e ch mal nacque
A posto ī luocco di suo pastor uero.
Jo nō so se piu disse, o se piu taqque
Tanto era qia di la da noi trascorso
Ma questo ītesi, e ritener mi piaq
que.

Hic dicit̄ Abbas, qua fecerat mentionē de sancto Zenone, cuius monasteriū ipse egregie guberna uerat, dolenter facit querelam de quodā alio abbate successore suo, q̄ neq̄ter tractabat illud diuos et nobile templū. Et ad ītelligentiā istius littere oportet scire, q̄ mortuo Ecceuino de ramo Mastinus de la scala factus est dnūs Verone quo truncato ab Emulis, Albertus frater ei⁹ successit ī dnio, et iudicauit mortē fratris. Ex alberto natus est capitaneus bartholomeus alboynus, et cui grandis fuit et filiū nālem, qui uocatus est Joseph. hic fuit Abbas sancti Zenonis, uir probus et ītegre a puericio sed consilio medicorū tractat⁹ muliere, uelut īquinatus pice diaboli factus est sceleratissimus. Habz cui alboynus qui successerat bartholomeo ī dnio, uellet reducere ex pusillanimitate comites sctī Bonifacij ī p̄sonā abbatis cōquerente cane, tanq̄ auolus ī cepans amare alboynū armata manu et turbidauit multos, ex dictis cōitibꝫ ad uillā eorū que īsula postea uocata est īsula de la scala. de isto ergo Abbate loquitur hic predictus Abbas et dicit dolens de mala tractatiōe sui monasterij. E tal. s. Albertus de la scala, e qia un pede entro la fossa, qr tessus é senio iudebatur iā prossimus morti, che tosto piā gera quel moneslero. qr. s. morietur, et luet penas iniurie facte sctō loco vñ dic. e trisso fia dauer auuto possa. s. ī ipm notabile monasterium. Et ī hoc tacite arguit dnos tpales, qui iniuste occupant bona eccl'ie, aut ī dignissimus tradunt. Et assignat cām dicens, p che a posto suo figlio. s. Joseph, mal del corpo ī tero hoc dicit, qua erat claudus, e dela mente peggio, quia erat prauus aīo, e che mal nacque, qr ex damnato coitu cōceptus fuerat, ī loco di suo pastor uero, aut tm̄ esset pocus Lupus raptor. fuit ei homo uiolentus, de nocte discurrens p suburbia cū armatis rapiens multa et repletus meretricibus loci illi. Et fuit alius Abbas Joseph ī dicto loco spurius Alberti iuniorus fratris Mastini scelerator illo p⁹. Ideo bñ dicebat quidā ueronensis, q̄ sanctus Zeno expellebat demones, et habebat eos ītra domū, hoc dicebat, quia mulier, q̄ est demoniata, ducitur ad sanctū Zenonē. Et ultra poeta cōcludit, q̄ nō pōt plura referre de dicto spū. Vnde dicit: Io nō so se piu disse o se piu taqque. Tanto era qia di la da nuy trascorso quia numq̄ diuiserat cursum propter loqui, ma questo ītesi e ritener mi piaque. q. d. hoc unus notauit ut meum oculū faciam ad arquendū uiolatores sacroꝝ.

Aquel che mera ad ogni uuopo
soccorso
Disse uolgta qua uedine uue
Venir dando alaccia di morso.

Ista est q̄rta et ultima pars generalis ī q⁹ poeta docet uitare accidiam ostendens eius tristes effectus. Et pulcre fingit q̄ Virg. ond⁹ sibi dnos detestantes accidiam, dicat ergo e quel. s. Virgilius, che era ad ogni uuopo soccorso, hic ei rndigebā succursu, quia nō potera amplius uidere dictū spm, ideo ne p dezem tempus, disse uolgte qua. s. a terqo ue dine duy, et sic unde q⁹ poeta magna arte fingit, q̄ duo spus primi uadunt tātamtes Laudes sollicatorū, sicut Cesaris et marie et alij duo ultimi, per contrariū cantando cō uitia accidiosorum. Vñ dt Venir dando alaccia di morso. i. mordaciter lacerando et uitu perando, et meuto. Vñ notate rogo q̄ accidia trist⁹ mater ocij, nutrix libidinis⁹, tardatrix

operū / Inimica Laborū ꝓmit aūz / ligat mē
bra / marcēsat sorde Impuida ceca / Amica
sōni / sine ulla Laudabili arra / ỹotraria studi
o / socia pigritie / pnūtia paupertatis / sutulus
sterilis / mortua diz uiuit .

O iretro atutta diceuā ꝑma fiue
Morta la gente acui il mal saperse
Che uedesse ſordam le rede sue.

hic poeta describit cantū ulorū / et dicit qꝫ ꝑ
cantabant accidiaz ifelicissimā hebreorū . Ad
quod est sciendum / qꝫ nulla gens magis te-
neatur cognoscere deum / et querere / ꝫ bene
factorē suū / qui liberauerat eos de ḥba. am
arissima seruitute egiptiorū ꝑ moysen / cū ma
nifestissimis miraculis / et apuit mare / ī quo
mersit pharaonem / et pauit eos mānā ī
deserto / et alia bñficia īnūmerabilia fecit / et
tñ fuerūt tam lenti / imo ut melius dicaz tā
maligni et ingrati / ꝑ xl. ānis errauerūt ꝑ
desertum / et ꝛepe uoluerunt reuerti ī egiptū
et semper uoluerūt mactare ducē suū / ꝫ do
dicit / et illi duo mordentes accidiā / di retro
atutta / qua postremi erant / dicean / can
tando / pria fūr morte la gente . s. hebreo
rū / qui fuerunt ultra sexcēta milia uirorum
A au il mar saperse / ꝑ tactū uirge Moysi
che iordan / qui est fluuius ī cōfinio siriē
primo ingressu terre sancte / uedesse le rede
sue / quia oēs mortui sint / ante qꝫ perue-
nirent ad iordanem / que postea hēredes
eorū transiuerūt / sicco pede / sicut patres trā
siuerāt mare / ipi eā qꝫ iure hereditar⁹ deb
ebant succedere ī terram promissā / promissā
sibi adno / uel dicit eos añ qꝫ heres / uidi
eret Iordanem .

E quella che la fimo nō sofferse
fino ala fine col figlio danchise
Se stessa a uita senza gloria offerse.

hic poeta tangit aliū actū ultimme acci
die / ī gente troiana / de qua scribit uirgilius
quarto Eneid. qꝫ aī Eneas ī sicilia celebra
uit ludos / ad tumulū anchise patris sui
quadā senex / Iuuenes et mulieres / fatigati
longa peregrinatione et magnis laboribus
extediati ꝛtenderēt naues Enee ut hērent
ulterius et subire noua pericula / quibus En
eas usus / Iamore / ꝫ cōsilio cōstituit nouam
terram ī sicilia / ubi reliquit totā turbam
imbellē dicit ergo . E quella . s. gens et nō
dicas qꝫ loquitur⁹ de ceruia / sicut quidaz
uolunt et male / che la fimo nō sofferse . i.
nō tollerauit pacienter laborem / del figli
ol danchise . i. Enee / ꝑ fino al fine . Et
uere ista gens fuit ultus et lenta / qua cuz
uenissēt de troya ī sicilia / cū tot laboribꝫ
periculis et īcomodis / bñ poterant trāsire ī uici
liā / que est sepata a sicilia angustissimo
messane / ideo bñ dicit offerse
si stessa a uita . i. ad uiuendū ī loco / senza
gloria / qua nō uenit aī alys ad fundādū
romanū impiū gloriosum . /

Poi quādo fuor da noi tāto duisse
Quelle ombre che ueder piu nō potessi
Nouo pensier dentro a me si mise.
Del qual piu altri nacquero e diūsi
E tanto dumo ī altro uanegiai
Che luochi per uaghezza ricopersi
El pensamento ī sogno trasmutau.

hic ultimo poeta finiens / tractatū accidie.
et claudens / istud nobile capitulū / describit
suā dispōnez et apparatū ad sequētez
mā / unde dicit / poi quādo quelle ombre
. i. aīe ꝑdicte / fuor da noi tāto duisse / per
distantiā loa / che ueder piu nō potessi / nec
audiri ſibi / ideo ne īanuez uiaz accidie
nouo pensiero . s. de noua mā uenanda /
dentro a mi se mise . i. ūtauit mētez meaz /
del qual piu altri naquiero e diuersi / et
dicit / e tanto de lumo ī altro uanegiai ch
oluochi ꝑ uaghezza ricoperti . q. d. obdormi
ui / el pēsamento ī sogno trasmutai / ult⁹
dicere / qꝫ ī somno fecit⁹ muabile sōnuz
quod describitur mirabiliter capitulo se
quenti . Et per istud sōnuz / poeta dat
itelligi profundā abstractionez mentis
ꝑ quaz fecit altā fictionem / ut statim se
quitur : /

El hora che nō po il
calor diurno
Intepidar piu il fredo
de la Luna
Vinto da terra / o talora / da saturno.

Postq̄ ī capitulo ꝑcedenti / poeta tractauit
et determinauit / de uitio accidie . Hunc
ītēr ī isto 19º capitulo / agit et tractat
de uitio Auaricie / que purgatur

in V° caraulo. Et pñs carplm põt duudi / i mr. partes qñales. In quarũ p poeta / describit tõ nitũ suũ. In 2 describit itroitum / ad quũtam caraulũ et apparationem angeli qui dnigit eũ ad uã suã / et purgat q uiao accidie ibi lo uolsi. In 3 describit pẽnã et purgationes animoriũ / ĩ uno spũ moderno ppalit ibi / co mo 10. In quarta et ultã

ibi / lo Mera.

Ad primũ uoiens dico / qp poeta describit sonnũ suũ. et quia semper sõniat esse aurorã / qñ sõnia uera sunt / ideo primo describit horã temporis artificia liter. Ad cuius ĩtelligentiaz debet primo scire / qp sol cũ est ĩ nro 2 hemispio superiori reuerberat terrã radys suos / et calefacit ipaz et uicinã partem aeris / sed post occasum solis / luna frigefacit / siait sol calefacit / z tñ pp calorem diurnũ pcedentem / terra calefacta resilit usqz ad diluculũ / et sic calor diurnus / illa hora uũatur a terra / que est frigida et sicca / et alĩ a saturno plura frigore et sicco et nocturno / dicat ergo / He hora. s. ĩ aurora / chal calor diurno / qp sol fiat ĩ die / et durat usqz ad illã horaz / nõ po pus ĩrepidar. i. tempare / il fredo de la luna. s. nocturnũ quod luna fiat ĩ nocte ille dico calor diurnus / usto da tra que est frigida / e tal hora. i. aliqñ / da sa turno / qui et ipse frigidus ẽ. Vnde qdaz dicunt. Caue tibi a cõiunctione lune cum saturno. /

Quãdo igeomanta lor magior fortuna

Vegiono ĩ origente ĩanzi alalba

Surger puia che poco lesta bruma.

Hic poeta describit horã temporis artificia liter. Ad cuius ĩtelligentiã / debet notare qp geomantes utũtur multis figuris fictis ex fũctis / sed una pparue / que dr fortuna maior que fuit abstracta / a sexistellis sibi dispositis / ut patet ĩ ista figura / que oriũtur ĩ aurora / et dicit qp ista fortuna maior est figura ĩ fine aquarij / et ĩ prima pio pisaz / 2° dicat ergo / quãdo igeomanta geomãtia dr qqe qd est terra et mãtis diuinatio / quasi sãa facta ĩ diuinatione ẽre sic dicta q̃si indi et saraceni ĩ ortu solis ac cedunt ad luttus maris / et faciebant ibi pincta sua paria uel ĩparia ĩ harenas maris / quẽ morẽ adhuc hodie seruare di cuntur / begiono lor magior fortuna for qier ĩ origente / i aurora / anzi alalba / que stas sequitur auroram et dicat / per ma ch poco lesta bruma / quia statz succedit alba oriente sole / qui clarefiat aerẽ. Et hic nõ qp geomãtia uit aliqui uolunt / est cõe reprobatum astrologorum / et ex hoc nõ sequitur nec uidetur 2 spernenda patuus / quia habet aliqua principia ĩ astrologia. Vñ appellatur astrologia minor. Alij tñ 2° dicit / qp geomãtia nõ ẽ sãa / nisi eo mõ quo sortes nisi fiat sub constellatione ueridica uel fallidica / vñ si fiat ĩ aurora / qñ uenus uel mercurius sunt orientales / solet dicere uerũ / nisi mars obstet uel aliqua stella de nã martis / sed qc quod dicit / nichil credo geomãticis / tam nichil credã astrologis. Et 2 si uis bñ ordinare lraz / incipe arbitrio sequenti / deide reuertere supra ad primum. /

Mi uene ĩ sogno una femina balba

Helliochi guercia e soura i pie uistõta

Cole man monche e di colore sanalba.

Hic poeta descripta hora / nũc describit somnũ / quod fiat ĩ tali hora / et ad declaracionez littere / uolote scire qp poeta noster / p illud mirabile somnũ / prefiguiat mãz de qua tractaturus est / quia ei ẽ tractaueiat de quatuor uicijs capitalibus / que sunt spualia / sm Gregoriũ. t. hinc tractare intendens de reliquis tribus que sunt corporalia et uersantur esse delectabilia / fingit sibi appa rere unã fẽam mirabiliter deformatã / q paulo post p ispectionem cuius mirabiliter reformatur / et pulcra et placida uidetur. Nota ergo profundam fictionem poete. nã sic pistã mulierem sic transformatã ĩ con trariã figuã / poeta figuraliter repsentat nobis illecebrã et uoluptatez mundanã / que recte ad modũ mulieris / et ĩ se turpis et ho ribilis quãtuz ad existentiã et rei ueritatem. Sed est pulcra placabilis et amabilis / quãtuz ad apparentiã et umbrã exteriorem. hanc ergo mulierem prodigiosam / poeta describ a quinqz organis defectiosis. primo qr erat balbutiens 2° linqua. 2° luscа unsi. 3° claudа pede. 4° trunca 2 manu. quisto / fuscata colore. Hunc ergo his pmissis / uidendum est ad lraz exponendum / que male expoita est a multis / q putauerũt / ista mulierem solũ figurare auaritiam / de qua tractatur ĩ pncio capo. quod tñ patuus est falsum ymo figurat au driciã gulã et luxuriam / ut statim clarebit ex rpa expositione / dicat ergo poeta / una fẽa balba / hoc respiat ad auaritiã / que nõ loquitur clare et aperte / sed implicite et dolose. Gulã quia obtectus fiat linquaz grossam / ut nõ possit articulate loq / luxu riã quia fiat homem adulari lingue et multa fingere fle / helliochi querula / hoc fiat auaritia quia auarus nõ uidet

recte / nimia cupiditate ceaus tā hōdi q̄ retinē
di hoc fiat gula que reddit oculos turpientes
et uisus destruit luxuria multo fortius / quia ob
fuscat oculos corporales et ītellectuales / et quid
deceat nō uidet ullus amans / E sopra ī piedi
sforta / talis est Auaritia / que nūq̄ recte iūdicat
nec iudicat recta lance / quia peius que Ebrius
prestat risus ī dentibus ipsius ābulare tortuose /
Luxuria pessime uadit per uiā rectam / cō le mā
moche . ishid patet ī auaro qui nichil recte fa
cit nisi cū moritur / unde paulo ītra audiet q̄
auari stant mānibus et pedibus ligati / Gulosus
nichil uult operari Luxuriosus mīnus ymo lu
xuria fouetur īhertia et accidia . E di color sial
ba / hoc uerificatur ī Auaro quloso et luxurioso
qui habent bona tēporalia / omnes ish cōiter ha
bent facere pallidā et sine colore / talis īquā
mulier / mi uēne ī sogno / hoc est propter abs
tractionez mentis / dedit se ad considerandum
quid est ipsa uoluptas / et uidit q̄ realiter erat
talis si bene īspiatur /

Jo la miraua e come il sol conforta
Le frede membra che la notte agraua .
Cossi lo sguardo mio le faceā scorta /
La lingua e poscia tutta la drizaua
In poca dora e lo smarito uolto
Come amor uuole cossi la coloraua /

hic poeta descripta nā uera ipius uoluptatis des
cribit ipam apparentiā fictaz / et fingit subtili
ter q̄ ī inspectione sua illa uisa est tōta refor
mari / p quod dant ītelligi / q̄ ītirmitas humā
nus / facit illā uideri pulcrā que nō est / Vn
loquitur proprie et dicit / Jo la miraua .i. cum
admiratione respiciebā / et sic tangit quid nos
decipit / quia mutamur ista talia utilia tamq̄z
mellora et pulciora q̄ sint . et q̄tō oūdit re
formationē ustus multeus / p cōparationem
pulcerrimā que br̄ stat ī hoc q̄ sicut calor
solaris īdie refocilat membra oppīsa a fri
gore nocturno ita ītuitus eius reformabat
bīa membra turpia illius mulieris . dicit ergo
e come il sol cōforta le frede mēbra che la not
te agraua / nimio frigore quod contrahit et li
gat membra / Cossi lo uiso mio / qui est cau
moris / li faceā la lingua scorta . i . expeditaz
que prius erat balba / sīc q̄ li sforta ē est hic
nom̄ adiectum et nō sb̄m sīc / e poscia la dri
zaua / exponit aliqui illā lingua ad cantā dū
taxat uō dicit ipam mulierē q̄ntū ad oculos pe
des et manus / ī quibus erat obliquitas / ī po
ca dora / quia facilluter et cito fallitur et mo
scatur oculus noster . e cosi li coloraua lo sma
rito uolto / qui prius erat pallidus et sine
colore et dicit cō amore uole / quia amor ce
cus faciebat illā turpem uideri pulcrā ita q̄
amorabatur de ea / et ita rectificabat ornabat
et colorabat eā . Et hic nō q̄ cōparatio est
ual de propria . Hā calor amoris / ad modum
solis colorat et ornat illā mulierē frigidam
et tristez / quā ad omnes partes suas Auaritia
ea procedit a frigiditate / ideo mulier ē nāliter
ardens / Ebrietas īfrigidat hoīem / dn̄ uidem?
q̄ Ebriosi stant libenter ad solē / ut dicit
Ar̄ . libro problematuz et Macrobius luxuria
extinguit calorem nātalem . /

Poi chauea il parlar cossi dischiolto
Comīciaua acantar / si che cō pena
D allei haurei mio ītento rimolto .
Jo son cantaua io son dolze sirena
Che marinar ī mezo mar dismago
Tanto son di piacer asentir piena .
Jo uolsi Vlixe di suo Camin uago
Al canto mio e qual meco sa usa
Rado sempre te si tutto la pago .

hic poeta describit dulcē cantū huius falla
cis mulieris tā mirabiliter reformate ī quo
p̄dicat mirabilē potentiā suā dīc ergo / poi
che lauea el parlar cossi dischiolto / quod prius
erat ligatus balbutie comīciaua acantar / cū
magna delectatione si che cū pena haurei ri
molto . i . difficulter remouere potuissem mio
ītento . i . meā ītentionem da lei / ita affixe
ītendebā illi / et explicat cantionez eius illa
mulier cantaua io son io son / et dicit bis
ad maiorem expressionem dolce sirena
Sirenes sm fictionē poetaē sunt monstra
maris / antiqua suauissimo cantu seducen
tia nauigantes / quos sopitos submergebat
et spoliabant / ideo bn̄ ī communi uocat
uoluptatem hic sirenem que propinat
ducere uenenū / unde dicit / che ī meçio ma
re . i . ī isto mūdo amaro / marinar dismā
go . i . nauigantes disturbio tanto de piacer
asentir piena / et bn̄ dicit / quia quantum
ad sensum uidetur habere summā placibili
tatem / que tn̄ summe conturbāt ītellectum .
Et subdit efficatiā potentie sue / quia non
solum ītuitos / sed et occultissimos uiros
exorbitare facit / Vnde dicit / Jo uolsi Vlixe
qui fuit prudentissimus longa experientia
dal suo camin uago / quia peregrinatus est
per decēnium / al canto mio . Sed q̄ homerus
xp̄o edisce / dicit q̄ Vlixes unxit Sirenes / qr

feat se alligari malo nauis et obturauit sibi
aures cū cera ne audiret cātus earū dicit poet
op poeta loqtur de Circe et calipso qui uiere
sirenes detinuerūt ulixem circes p annuz cali
pso p multos. Et concludit q̄ialez potentiā
suā i oībus. d. equal meco sauia .i. q cūq;
fiat sibi hītum p longaz consuetudinez i ipis
uoluptatibus, rādo sempre si tutto la pago
.i. ītā contento.

A ncor nonera sua bocha richiusa
Q uādo una dōna parue sācta e pīta
L onghesso me p fir colei confusa.
O Virgilio virgilio che questa
Sieramente dicea e quel uenina
Colliochi fitta pur i quella honesta.
L altra prēdeua edināzi la prima
Fendendo idrapi e mostraualmi il
uentre
Q uel mi suoglio col puzo chīdi usaua.

Hinc poeta describit aliaz mulierē pudicā
potentius illiq̄entez contra meretricez im
pudentissimaz. p hāc itelligit uirtutē rōa
lem que detegit turpitudinē p̄. et docet
uitare illv blanditiaz. dicit ergo cōtinuatiē
A ncor nonera sua bocha richiusa, quia
adhuc persistebat i cantu suo, quādo ima
dōna, bn uocat ista dnāz, ubi illaz uocauerat
famulaz, quia rō debet dnāz et passio fa
mlri, patie. s. i somnio, sancta, qr efficat
hoīes sanctos ymo deos, uel sancta .i. firma
ubi illa erat mobilis et mutabilis, e presta
quia statim sucurrit hoi ō appetitiz sensua
litatis, lunghesso a mi .i. prope me i meū fa
uorem per fir colei confusa, quia prius glo
riabatur de potentia et placabilitate sua. Et
ondit quō recurrit ad uirgiliū .d. dicea .s. ego
dantes, fieramente o uirgilio o uirgilio, ad
miratiue loqtur, che questa. s. dnāz tā imp
eriose auctoritatis, et el .s. uirgilius, uenia
colliochi fitta pur i quella honesta, et sic
unde op oculus dantis i carne positus respi
ciebat tantiz cū delectatione illā prīa libri
am sed oculus uirgilij sine carne respicie
bat ista ham cū uerecūdatione. illa ei uidebat
pulcra et amabilis. Ista nō tqda sed uenera
bilis. Et subdit maioriz potentiaz usus mulie
ris, que facilr confundit illā. d. et illa mu
lier, prendea laltra, uel uirgilius fuit, et di
nanzi la pria fendendo idrappi, et bene

H ā pulcritudo tota illius consistit solūz i sup
ficie. H ā auaritia uidetur pulcra i auro ar
ento uestibus. Gula i cibis uinis. Luxuria ui
detur pulcerrima i mulieribus. Sed iterius
Latet omis turpitudo et abominatio vn diat
e mostrauami uentre uas fēdū ideo concl
udit rōnez quel me suoglio .i. exactauit
me dormictem col puzo chīdi usaua, o oīz
bene o q̄ pulcre, iste honestus et uerax poeta
nō ne est maq̄ fetor auari qui fedat omia
pulcra et honorabilia sua mīa. Ideo
stercorant mensā auari qualis fetor quolsis
nō ne exebrietate cadit i lutū os eius fetet
nares fluut, oculi lacrimantur ymo euomit
uinū effudit uenenū. Et q̄alis sit fetor lu
xurie fedū est dicere:.

I O mossi liochi al buon maes
tro e mentre
Voci come dicesse. surgi e uieni
t rouuam la porta p la qual tu entre.
Su mi leuai. e tutta eram gia pieni
De lalto di igiron del sacro monte
E dandauam col sol nouo ale reni.
Seguendo lui portaua la mia fronte
Come colui chella di pēsier carca
Che fa di se un mezo arco di ponte.

Ista est secanda pars q̄nalis i q̄ poeta tractat
de itroitu ad q̄ntiz circulū i purgatione sua
p angelū. Et prio ondit quō uirgilius iuita
uit ad procedendum suua sua .d. Io tolsi liochi
al bon maestro ac si diceret quid restat age
dum e mentre .i. ītez cū uoluerez oculos
uoce .s. uirg. ueīt ad me, come dicesse surgi
qua satis tormuusti et fantasiasti, e uieni
trouam la porta ō circū, p la qual tu intri
et cōtinuo tangit suā obedientiam circa descr
iptione tpis. d. Su mi leuay e giron dil sacro
monte, qui tendit usq; ad cēlum, eram gia
pien de lalto dic .s. z°. q. d, omis circuli pugat e
erant iaz illuiati nouo sole vn diat. Et an
dauan col sol nouo alereni, quia tūc erant
conuersi ad occidentem, et hec est terna dies
posto; itrauerunt purgatoriū. Et subdit dis
positionem i ista illa p̄ma cōparationem
domesticā et clarā. d. seguendo lui bonū du
cez, portaua la mia fronte incuruatus ad tiaz
come colui chella di pensier carca magna ei

et fortis ara grauabat mentes suā propter illā mirabilem uisionem ideo dicat che sti di se uno meglo arco di ponte qui sarruat se eo modo quo semiarcus siue seminolta ponte lapidei supra flumen.

Quādo udi uenite qui se uarca
Parlare ī modo soaue ebenigno
Qual nō si sente ī questa mortal māca.
Colui apte che parien di agno
Volsea īsu colui chesi parlōne
tra due pareti del duro māciogno.
Mosse le pēne poi e uentilōne
Quu lugent affirmādo esser beati
Chauran di consolar Laīe dōne.

hic poeta ponit quo modo fuerit dīrectus ab angelo dicens sic ergo ibam quando io udi parlar .s. ab angelo uenite qui si uarca .i. hic est passus ad aliud caralluz ī modo suaue ebenigno quia uox nō erat humana ideo dicat qual se nō se sente īmortal marca .i. nō auditur ī isto mortali mūdo et ibdit quō traxerit eos et p quē locū .d. cosi colui che se ploue .s. angelus uel sero īsulo uel sus altuz montez p cō lale aperte quibus portabat ōīm che pare ari de agno .q.d. albus. agn⁹ ei auis alba ca nora aut recte sil'atur angelus rōne albedinis quia est purissimus et rōne cantus suauissimi qui est ī angelo tra due pareti del duro māciogno .i. saxi ī quo erat excauata scala uel q saxuz erat excauatum hinc inde tamq parietes rectus. Lapis ei maciosus appellatur ille durus ex quo fuit matine deide ondit quō purgauerit eū d. mosse le pēne scālē .i. alas albas e uentilōne et p hanc uentilationem tractare dat ītelligi q angelus abrasit me eius de p.i. peccatum actidie et ecce quō pronūciauit eū absolutū affirmando illos qui lugent esser beati chauean de consolar Laīe dōne .i. qui habebunt ī celo āias suas dnas cōsolationis multi dicere q angelus dixit illud Mat hei .5°. c⁹. beati qui lugent quōn ipi consolabuntur .q.d. beati q deplorant pecca sua ī uita sicut fecit ipse poeta qui nē sunt parū accidiosus nec distulit pnāz post mortez sicut alij qui erāt hic.

Che hai che pur īuerso la tua guata:
La guida mia īcomīcio adirmi
Poco ambedue da lāgel sormōtati.
E io cō tāta sospēsion fu irmi
Hor ella uision cha se mi piegha
Si cho nō posso dal pēsar partirmi.
Vedesti disse quella antiqua stregha
Che sola soura noi omai si piāgne
Vedesti come luhom da lei si slegha:
Basta. e batti atra le calcagne
Liochi riuolgi allogoro che gira
Lo reoe eterno colerote māgne.

hic poeta ondit quō uirgilius petuerit ab eo de cā sue alterationis .d. la guida mia me comīcie adirmi che hai ben uer la tra par che quasi .i. respias aut tu debeas plus respicere celū quāto magis salus ī altū et hoc dixit poco da langel ambe due sormōtati .i. nobis ambobus pauz sepatis ab angelo p ascensuz .q.d. cū modicum ascēderimus post uentilationez et locutionez angeli et subdit responsionē sua dns et io sup. dixi sibi, nouella uision nunq aliaz uista per aluz cha si me piega .i. trahit me ad cogitandum super ipsa ut itelligā quid sibi uel tam noua ideo dicat si che io nō posso dal pensero partirmi, nisi uncias quid latz sub ista figura dñ dicat. fu ir mi cū tāta suspicion .i. cū tanto dubio inclinante me ad terrā, demū post declarationem uirgilij esse dubiū suum qui primo zephicat formā sōnij sub brevitate dñ dicit disse ille uirgilius uidisti, quella aīca stregia .i. ignorata meretrices que ab inicio mūdi seduxit hoīem che sola sop noy omay se piāge .i. purgatur et plurimi deiecti ī tribus circulis superioribus uol dicat by sola plorat sup nos, quia dolet recessisse ab ea ipsa rationē confusa, quia nō potuit revoluere nos ab itinere nro sicut iactabat se fecisse de ulixe, ideo dicat uedesti cō lora da lei si slega .s. p detectionez furoris. Et dat uirgilius optimū consiliū sibi contra ustaz uisionez suadens ut singulis membris accōmodet sua officia .s. ut pedibus ambulet super terrā et oculis respiciat celū, dicat ergo basta te .s. quod uidisti ad īformationē tuā e batti atorno le calcagne .q.d. pedes qui

sunt apti nati ambulare deseruiāt terreno
celsiu, eruuolgi quocchi, qui sūt posti ī
alto et apti nati ad uidendū, alta che
qui .i. monet et uoluit caritatiuē, lo
sege eterno .s. deus, cō le rote magne .i. ma
gnis spere uel reuolutionibus, uel hoc dt
Virgilius quia poeta portabat ocilos ad
terram. Et hic nota q sub uelis uerbis pulcris
integlius nō uult aliud dicere, nisi uterq
uitę terrēs. scilt peccūa, Gula, luxuria,
quātū sufficit ad sustentatione uite, et ū
tiaz ipa pedibus tuis tamq̄ uilia et pua
et erige speculatione mētem ad altiora
quod est eternū et imortale ita intellect
debet querere ipm rc.

Q uale il falcon che prima ipie si
mira
Indi si uolge al grido e si protende
Lo disio del pasto che lalatra:
Tal mi feci .e tal quādo si fende
La roccia p dar uia a chi ua suso
Ādai ī fino ouel cerchiar si prende.

Hic poeta ondit p nobiles cōpatōes, quō
statī se dispositt andare ad preceptū imp.
dicit ergo Io mi fecī tal qual il falcone
che prima ipie se mirat ī di si uolge al gri
do. s. falconem, e se protende .i. extendit
se, p lo disio del pasto che la il tira. s. ad
ipm falconem. Et hic nota q quantus
sparato est propria, sicut ei falco de stu
natura leuis ac aīosus, uolat ī altū p rotas
multas magnas. Ita poeta noster uolabat
alis īgenij p multos et magnos circulos al
ti montis, et sicut falco p̄us sibi respicit
ad pedes, Ita nūc faciebat ipse poeta. Et
sic falco leuans caput se extendit anditā
te esse que trahit eum, ita poeta noster
erigens caput, extendit se spe celi ad
clamores uirgilij, qui sicut bonus falcone
rius ducebat eū ad uenationes, et dt quō
ascendit .d. etas, qual falco, mandaly qu
anto la roca .i. ripa, se fende .i. quantus
scala durat per totū, p dar uia a chi ua
suso ī fino ouel cerchiar se prende, et usq
ad strictius .b. circuli, ubi ali tendens īcapt
cacciare sicut fit ī omnibus aliis quonibus
quia scala est semper recta, sed una que
appellatur cornix, est semper circula
ris.

O mio nel quīto giro fui dis-
chiuso
Vidi genti per esso che piangea
Giacēdo a tra tutta uolta ī giuso.
Adhesit pauimento aīa mea
Sentia dir loro cō si alti sospiri
Che la parola apena sintendea.

Ista est 4ª pars qñalis, ī qua poeta describit
punitiones et purgationes auaroū, ī uno
tpu moderno huiusmodi, et ut littera fiat
clara, est notandū, q poeta perfectissime
purgat hic auaros. fingit ei q omis stat plo
rando, et resipiscat aīa eius ad terra, et tergo
cōtra celum, di manibus et pedibus ligatis. qd
aūt hoc figeret ipe poeta exponit paulo
ītra, Ideo possū leuius pterire. Est ergo
imaginādus q uolens ī se purgare uitiū
auaritie, debet ī mente sua recordari, do
lere et plorare dicta p dicta uita. Si ei Ac
adia cessat a bono p pigritiā, Auarus
fiat omne malū p malitiā, Ideo fingit
culū, colit terrā, primo fodit more buffoni
et manus et pedes tenet ligatos, quia
neūi dat nulli sucurrit infelicissimus ho
minū. Quedaz ei aūalia, pro salute uite
sponte abiciūt partem corporis, ut dicat
plinius, sicut uulpes capta laqueo, am
dentibus amputat pedes pro euasione.
Auarus uō miser aīa exponit manifeste
morti, pro modica pecunia acquirenda
uel defendenda. Ad litteram ergo poeta
dt, Comio nel quīto giro fui dischiuso, h
dicat quia scala est clausa inter duos pari
tes, sed cornix ulla est aperta ab extremi
tate, ubi nullū ht claustrū, iudi gente p
esso .i. genus auaroū, che piangea ad paz
suā, plangendo a terra tutta uolta ī giuso
Et subdit quid dicebant ī planctu, unde
dicat, sentia dir loro, auaros illud dictū pro
phe Adhesit pauimento aīa mea, uult di
cere q omis auarus purgans se, dicit aī
dolore, tota intentio et affectio mea et aīe mee
iacuit ī uita auiditatis terrenoz iuxta
Est ei pauimentū terra īdurata calcata, qu
ale est solū ecclesie et dicat, cosi alti sospi
ri, quia profunda fuerat auaritia, che
la parola apena sintendea.

O eletti di dio li cui soffrizi
E giustitia e speranza fa men duri
Drizate noi uerso li altri saliri.

Se uoi uenite dal giacer sicuri
E uolete trouar la uia piu tosto
Le uostre destre si en sēp di fori.
Cossi prego il poeta e si risposto
Poco dināzi a noi ne fu. per chio
Hel parlar auisai laltro nascosto.
E uolsi uochi aliochi al signor mio
Onde egli massenti cō lieto cēno
Cio che chiedea la uista del disio.
Hic poeta pōit petitionem uirgilij ad illos spi-
ritus, qui captat benuolentiā et dicit: O elleth
di dio .i. predestinati ad saluationē, li au sofri-
ri .i. quorū penas, quas portant, e iustitia e
speranza fa men diri .i. minus grauia et to-
lerabiliora. duo cū alleuiant penas istorū .s.
iustitia qr digne patiūtur, et spes quia spāt
post satisfactionē peruenire ad felicitatez, dri
zau noi uerso qui laltri salir .i. ad ascēsū
alti montis, postq̄ p nos nō potuissi ascēdere.
Et subdit rēsionem unus illorū spūz, qui
captat benuolentia eo mō, quo fecerat uirg.
dicit ergo, si uoi uenite dal giacer sicuri, hoc
dicit quia uirgilius dixerat q̄ uolebāt ascē-
dere, ex quo cōprehendebat q̄ erāt sine
pena, et ex spāli qrā faciebāt istud iter
uel qr imaginabatur q̄ fuissent i eadē pena
sed soluti et purgati, et loquitur dubitatiue
quia facilis ad ītum nō poterat uidere cer
dicat ergo: e uolite trouar la ua piu tosto
le uostre destre siam sempre di fatoi mora-
liter loquendo nō tenentis manus subtus
siait nos faciamus nō porgendo pauperi
proximo, et qr poeta ne procedat obscure
cosi prego el poeta .s. uirgilius p excellentiam
essi rispolto poco dināzi anuy, ab imo spū
magni sacerdotis, vnde dicit, p chio nel
plar auisai laltro nascosto, uult dicere q̄
ex uiis perpendit de alio spū iacente, ita q̄
loquela erat qi latens. Et ondit quō petijt
licentiaz loquendi aī eo unde dicit, e uolsi
li ochi al signor mio .s. uirg. q. dicens tiate
possiz loqui cū isto, et ponit ascensiz illius
dū dicit, vnde egli massenti cō lieto cēno
cio che chiedea la uista del disio, naz i fatie
ondi desideriuz meuz sine loqui, et uirgili?
silt solo nutu respondit, scatre loquere cū
isto Papa auaro. Aliter tñ q̄ aī papa Hico
lao de ursinis.)

Poi chio pote di me far mio sēno
Trassemi soura quella creatura
Le au parole pria notar mi fēno.
Dicendo spirito i au piāger matura
Quel ranzal quale adio tornar nō
posti
Sosta un poco p me tuo maior arra.
Chi fosti e p che uolte hauete i dossi
Al su mi di, e se uuoi chio tumpetri
Cosa di la ondio uiuendo mossi.
Hic poeta ondit quō allocutus fuit illū spm
d. poi chio potea de mi far a mio sēno, ex
licentia dñi, quia secus nō est fiu uiuis, trai
semi sopra quella creatura .s. papā adria-
nus que nō poterat ad me uenire, le au
parole pria notar mi fēno, qñ rndit virg.
dicendo aī exordio, spirito i tau piangen
planctus, matura .i. accelerat auz matiziria
te, quod .s. fructum pīe, senza el quale a
dio tornar nō posso, quia sine depurgatione
nō potest āa reuerti ad celū, sosta un poco
p me .i. p fauorē meū, tua maior arra. q.
d. licet plus arcat de planctu q̄ de me ro-
go cessa modicū a fletu qrā mei, quia si
tū purgat auaritia, et ego quero totis uiribus
fugere ea ame et ab aliis. Et qūo petit
ītā. d. di mi .i. dic michi, che fusti, hec
est prima petitio, e p che hauesti uolti idolli
al su, contra celū, et 3o petit et dic michi,
e se uuoi chio tumpetri cosa di la i mūdo
uiuendo, ondio uiuendo mossi, qñ descēdi
ad ītemuz per quez huc ueni, et sic uide
q̄ poeta dicat impliate qualiter est scarius
a dicendo.)

Et egli ame per che i nīri diretri
Riuolga il cielo a se sarai ma ꝑma
Scias q̄ ego fui successor petri.
Intra siestri e chiauari sa dima
Vna fiumana bella, e del suo nome
Lo titol del mio sangue fa suo arme.
Hunc poeta ponit responsionez illius spūs
ad quesita, qui primo rndit prime petitioi
et ꝑmittit se transitiuzū ad ītam vñ dicit
Et egli ame sup. rndit sarai .s. paulo p̄
p che il cielo riuolga i nostri diretri .i. dorsa
a se nolens q̄ uidemus ipm, et describit

se a dignitate. d. ma prima / saal qp ego fui suc
cessor petri / sed nō paupr ut petrus demum
describit se a nobilitate oīnis. Et ad eundēm
sequentes lre debol primo scare qp Mcclxxmo
Adrianus quīta natione sanuēsis de famosa
et potenti domo illorū de flisco / qui primo
uocatus erat Octobonus electus ad papatum
tpīe Rodulfi ellecti ad imprū romanorum
sedit ī cathedra petri uno mense et vno di
ebus / vn morte puenta nec sacerdol ordina
tus est / dicit ergo Adrianus / vna fontana bol
la sa dirna / sic dicta a fluue / louagno sa dirna
.i. auallatur abassatur / intra si este e chi auazi
que sunt due terze riperie sanī. elo titol del
mio sangue .s. illorū de flisco / se sua arma
.i. apicem sine culmen nobilitatis et potēie
magne del suo nome / qr. s. dicti nobiles uo
cabantur comites / de louagno / de quorū oīne
fuerūt multi nobiles uri ītalentes et pcipue
alius papi / qui dictus est īnocentius papa q.
uir quidē magnificus / destructor eresdeos sī
et sacentiaius / utroqz ure et sacra scriptura
et huius īnocentij fuit nepos iste Adrianus
ex fratre qui suis exultantibus de promotōe
dixit. Melius erat nobis Cardinalez uiuiz
q papā mortuum.

Vn mese e poco piu prouai io come
Pesa il gram manto achi dal fiingo il
guarda
Che piume sembra tutte laltre some.

Hic Adrianus ondit / qualiter modica expe
rientia cognouit īportabile pondus papalis
dignitatis. d. io prouai come il grā māto pesa
sicut a labe Auaritie Gule luxurie que fedāt
uirtutes omnes / ut iā dictū est ī prima pte.
Et hic nota qp uere laboriosum est oīnis
pontificale / si debeat bn sezuari īmaculatuz
et magis expto poterat credere Adrianus. s.
scūllo papē Gregorio primo q ī multis libris
et locis dolet et plorat istud grauamen / ex q
ondit saranā ullaz nimis molestā cē oībus
qui custodiūt ullā ylesē. Ideo bn Celestinus
quartus qui mortifero uiāsē deposito aū gaudio
et letitia et solicitudinē repetebat / nisi re
tractus fuisset opa bonifacij / et tū sullo pri
uato carcere scē dixit / et aīaz felicater deo
reddidit / ubi bonifacius ifeliciter et despate
uitā finiuit / et confirmat dictū suū p cōpīra
tiones claras. d. che tutte laltre some sebra
piume. .i. quia cetera onera quātumoqz gra
uissima uidentur leuissima ī compatione
ad istud. Et hic nō qp uere nullū onus est
par ish. Hā qui supmū pontificatū adeptus
est oīnz airal oīnz saranas ī se ipm trāstulit
qm intrauit mare magnū cū parua nauicla
que semp agitatur turbine oīnz uentorū / et
ex libero factus seruus ī magnaz icidit. Oīnz
ei linque de eo loquūtur et lacerātur eius
uitā / et quicqd mali fit / ubioz totū ex illo qi
imo fonte maloru prouēisse ducūt. Ideo bene
alius papa Adrianus natione anglicus dicēb
at qp pastor erat silis uentri / contra quem
oliz oīa membra iuste cōiurauerūt / ideo iuste
defecerūt. nā stomacus qi suus publicus / dis
pensans oīa oībus alimenta subtraxit / ideo
ut breuiter concludā sūmus pontificatus si
bn queritur est sūmus honor. Si uō male est
sūmus periculū aīe / sūmū malū / sūma misia
sūmus pudor / ergo dubiū est ex oī parte ne
gocij. Ideo pfatus Adrianus papa quartus
bn dicebat cathedrā petri spinosam matrem
acutissimus p totū ossetū aculeis / et tāte grauī
tatis ut robustissimos puniat / et conterat hu
meros / et cōcludebat nō ne miseria dignus ē
qui pro tanta pugnat miseria rō. et dicat vn
mese e poco piu / qr stetit ī papatu forte xl
diebus. Et hic nō q; aū oīs uita hoīnis sit bre
uis / zeqī est breuior / pontificū brevissima bn
maior nūs multo ē pontificuz q; īmperatruz
inuenitur / qua raro aliquis uocatur ad aū
men tante dignitatis / nisi uel uigens ī senio.

La mia cōuersione o me fu tarda
Ma come io fatto fui roman pastore
Cosi scopersi la uita bugiarda.
Vidi che li nō si quetaua il core
He piu salir potiesi ī quella uita
E che di questa ī me sacese amore.
Fino a quel ponto misero e partita
Da dio aīa / fui del tutto auara
Or come uedi qui ne son punita.

hic Adrianus ondit / qm et quare recognouit
errorem suū. d. La mia cōuersion. s. ad deū
o me / heu michi dāno meo fō tarda / qr sō
contra finem / vnde dicit / ma come fatto fue
romā pastore .i. papa romanus / cosi scopersi
la uita bosarda / quia auaritia mendax pro
mittit hoī sufficentiam et presstat sibi ī di
gentiam. Et tangit cām quare detexit uitā
fallacem ī papatu / quia uenit sibi ī mentem
ecce quid pensi tot laboribus totis uiribus
anctis diebus uite tue / studens semper augi
ditati ut perueniret ad ishī armariū oz̄adum
dicat ergo / uidi che li ī tanta altitudine nō
si quetaua il core / siait flō speranceā / ne piu
potea salir ī quella uita .i. nō poteā peruenire

ad altiores gradū dignitatis ī uita tpāli. Et hic nō q̄ Adrianus fuit optimā rōnem, an eī regi uel primapi tāta dignitas uel potās: ceteri hīnt regere mortalia, hic spiritualia gubernare, alij hīnt ēheminētiaz ab hoīe hic ab eterna sapia dei, alij facultatez terre norū, hic hī libertatez eternorū, ymo ut diamt dānator uiuorū simul et mortuo uz. Hichil ergo manus est uel esse potest ī orbe christianō, licet hodie pauū magni pendatur, sed deo bene diat p che di ghiesta .s. uita eterna, pro qua hic habenda puz gor plorando, ī mi sacese amor, et hic subdit quale fuerit ante illud tempus d. fin a quel ponto, promotoīs, maxime siu aīa misera, pcata dā dio. Et hic nota q̄ Adrianus uerūz diat, q̄m auaritia secta tores suos a consortio diuinitatis, et usu celestis bēitudinis remouet et elongat, nec potest auarus uoti cōpos, siait accidit uni tonsorij istius Adriani. Hā dīnus pīcpal de fusco dixissimus clericoruz ī panit uicium atū impij a Rodulfo ex quo depauperatus est. Et diat Adrianus, del tutto auarta qr finor toaus Auaritie consistit ī duobus de tiabus .s. ī moderate appetit aliena et sua tenacius seruat, siait ipe feat diu. Et hic nota q̄ a primapio primitiue eccle olim hec dignitas nō erat inuidiosa, qua omnes fere pōtifices trahebantur ad subplicuz et martiriū. Hunc uō petitur aī tanta de ambitione ut fraudes munera et promissa īterueiant pro hac dignitate hīda et q̄t Adrianus ī hac mā. Or come uidi qui nessun punita.

Quel chauarina fu qui dischiara
In purgation de laīe conuerse
E nulla pena il monte ha piu a-
mara.
Si come lochio nīro nō si adherse
In alto fisso che ale cose terene
Cossi giustitia qui a terra il mese.
Come auaritia spense a ciascun
bene
Lo nīro amore onde opar perdesi
Cossi giustitia qui stretti ne tene.
He piedi e riele man legati e pīsi

E quāto fie piacer del giusto sire
t anto stremo īmobili e distesi.
hic Adrianus rñdet sedamde quoī iuxta promissiones factā oñdonis quare stant sub tali forma martiij. Vñ diat, quel chauarina fu .i. malitia auaritie sē dech iara qui .s. ī ista pena, ī purgation de le aīe conuerse .s. ad deū quātes sunt aīe auaroruz ibi positoruū qui habuerunt emendationem ī fine. Et hic nō q̄ poeta bene fingit hoc, q̄ memoria et consideratio excruciat aīuz peītentis auari dū recolit qualiter cecid nō leuauit oculos ad celum, sed solū tenuit fixos ad terrestria, et manus et pedes huit semp ligatos, nō erogādo aliqd pauperibus, nō subueiendo proximo, nō proficiendo sibi nec alteri, sed deo bñ diat, e nulla pena il monte ha piu amara, qr memoria talis uite peccatissie est amarissima et loquitur yperbolice, et declarat parabolarius qr sedet sic .d. Si como lochio nīro nō saderse ī uita ī alto fisso cha le cose terrene cossi iustitia qui, ī ista arcalo, a terra il mese. Vnde nota q̄ ista auari recte fecerunt ymagines talpaz, qui semp ī imo uersantur, quoruū toti conatus ī terrā deprimitur, ut nichil altū sapiant, nichil diuinū, sed nichil humanitz, nā soliti hoīs recta facie respicere celū aī natura cetera aīalia abiecerit ad pastū. Sic ergo peior est cupe culpa auari tat eo q nē parit ipio. Et eodē mō diat come Auaritia spensē el nostro amore t Haz auaritie trigiis extinguit omnes amo rē et ōēz ardores tenitatis, unde operar pdessi oē bonū, cossi giustitia qui stret he tene nei piedi e riele man ligati e pressi. Et hic nota q̄ istud maxime tan git ipm pontificem qui ī spūali credito rius est obligatus. Ideo bñ Gregorius uocauit se seruū seruoruū dei q̄ hīt reddē rōnem dño oiuz Eccl'aruū, ymo oiuz aīaz que pereunt negligentia sua, ergo quātumcz qui elligitur papa sit diuissimus statiz efficiat pauperrimus, et q̄t Adrianus e quāto sia piacer del iusto sire .i. q̄ dui placebit deo iusto dño, tanto stenārio īmobili e sospesi, sub spe:.

IO mera īginochiato, e uolea dire
Ma come io comiaai, et el sacorse
Solo ascoltādo del mio reuerire.

Qual cagion disse i gui cosi ti torse
E io alui per uostri dignitate
Mia conscaēza dritta mi zimorse.

Ista est Quarta et ultima pars, i qua poeta remouet imā dubitationez contra dictū spz .s. utrū dignitas tpālis finiatur morte tpāli, et finqtē primo op uoluit procūbere ad pedes ei⁹, et eū reuerezi, sm exigentiam istius dignitatis, vn̄ dicat so mheza i⁹mo christo e uolūa dire, ad excusationē mheiz sanctissime pater, parcat scātas ura uilte ignorantie mee, quia nescieba uos esse papaz vn̄ nota op nulli iter christianos exhibetur reuerentia maior, quātūcūqz ille sit uilissimus, uel uiciosissimus, quod promiscuo habetur a multis, hoc ait elegāter tetigit hic poeta semel i ciuitate Verone. Hā caz ibi cenaret se cū quibusdā honoratissimis uiris unus auaricius petit vn̄ est ura doctissime q ura sel nauistraq, intrat unq mare, et q mulier sel puera nult, mpluis cōcipere, et q tot milia panpū nō deglutiūt paucissimos diuites. Cui prudentissimus dantes uerit⁹ patē errorē cōmunis minus itelligentibus sanat' uitauit solutionē, et rndens potēs dixit Adde q⁹ qr .s. reges, principes terre reuerenter exosculantur pedem filio lotis et tonsoris cui fuerit factus papa. Et dic op Adrianus reassumit suā reuerentiaz .d. Mia come i⁹mica. Simple dicere, et ei saccorse del mio reuerire solo ascoltan⁹ bene dicat, quia Adrianus nō poterat videre rpm flectētez genua, aut iclinātes se quia tenebat oculos fixos imobiliter ad terrā, disse qual cagion et si torsi in qui. Et ponit responsionez suaz. d. et io alui. sup. dixi, mia conscia dritta, caz sim fidelis deuotus militantis ecclesie mi zimorse, op fuerā locutus ita nude et i singulari, puta dignitate .s. papali, ideo nūc loquitur sibi i plurali.

Driza le gambe leuati su frate
Rispuose nō ezzar cō seruo sono
Teco e cōgli altri ad una potestate.
Se mai quel sācto euāgelico sono
Che dice, neqz nubent intendesti
Ben puo ueder per chio cosi ragiono.

Hic poeta ponit responsionē Adriani, qui probat op post mortē nec sibi nec alteri debeatur exhibitio reuerentie vn̄ dicat ille Adrianus, zis pose o frate drizza le gambe, eleuati sui nō ezzar, et probat op nō debeat ipm reuereri, nūc dicat ergo suiz, cōseruo teco e cōgli altri ad una potestate, hec uba sunt abstracta ab apocalipsi 19°c°. ubi cum beatus Johānes procubuisset ad pedes uni angeli fuit sibi dictū unde ne facerus, ai ser uus tuus sum et fr̄um tuorū hntuz testimoniū yhu, deū adora. Et sic unde quomō Adrianus adduat optūz exemplū, ex optō sacre scripture. Si ei fas est facere tale comparationem, dantes iur sume speculatus potest assimilari Johāni sume cōtemplatiuo, qz uterqz licet diuersimode i abstractione mentis uidit uarias et mirabiles figuras, fuit ergo Johānes procubuerat ad pedes angeli. Sta nūc dantes ad pedes magni sacerdotis. Et fuit angelus nō acceptauit hunc honorez uocans se seruum sui et aliorū christianorū. Ideo textus qui hīt quer so peruersus est. Et subdit Adrianus cōfirmans dictū suum per aliud testimoniū sacre scripture, ben poi ueder p chio cosi ragiono se mai intendesti quello nouo euāgelio sono Mathey 22° capitulo, che dice i resurrectione neqz nubent neqz nubētur et sic ei rndit christus ai facta esset sibi de quo de muliere que plures huit uiros cuius debet esse i resurrectione, ex quib patet op dignitas tpālis euanescat p mortē.

Vatene omai nō uo ch piu tenesti
Che la tuo stācia mio pgar di sagia
Col qual maturo ao che tu dicesti.
Nepote ho io di la cha nome alagia
Buona da se pur ch la mia casa
Hō feza lei p exemplo maluagia.
E āsta sola di la me rimasa.

Hic ultimo Adrianus licentiat poetaz dns vatene omay, quia habes plura audere de e mā ubertima auaricie, et habeo redire ego ad solitū planctū, bn̄ dicat, nō uo che piu tenesti, quia satis stetisti meaz, che la tua stancia mio pregar di sagia .i. qr tua mora itermisit planctuz meum, col qual maturo .i. accelero, cio che tu dicesti paulo ātea .s. prīaz. Et qn̄ Adrianus rndet ze penaoī, quia ei peruerat supra si uolebat eū facere aliud i mūdo rndet Adrianus, nepote ho io di la. s. i tuisa

ī uale macre / cha nome alagia · Jsta nepꝭ
pape Adriani fuit uxor marchioīs macelli
maleſpine / quia multū honorauit eū tēpore
ſuu exilij / ut alibi dictū eſt / et iſta dña miltiz
cōplacuit tunc dante · Vnde quidā uolunt q
poeta loquatur de ea ī ſta cap° xxiij° / ubi dt
q una mulier faciet ſibi placere ciuitatem
Lucanā / ſed nō credo · Et dicat Adrianuſ
bona da ſi quia naturaliter pudica et hōeſta
pur che la noſtra caſa nō faca lei p exēplo
maluaſia .i. lubrica et pudica · Et uidē q
iſte ſacerdoſ loquitur honeſte et caute / dicat
eī q nepaſ eſt bona / niſi imitetur exemplū
aliarū de domo ſua / p hoc eī dat intelligi caute
q multe mulieres ulroū de fluſco / fuerunt
nobileſ meretriceſ / qualiſ ſi fama nō mentit
fuit uxor petri de ruſſis de parma / ſtrenuiſ-
ſimi militis / quid dicā yſabella uxor / dñi lu-
chini potentiſſimi et iuſtiſſimi tiranni ī Lom
bardia · Et q° Adrianuſ / E queſta ſola di la
me rimaſa / ī qua ſperare poſſum / quia
illi de domo mea ſunt dediti auaritie / ſicut
ego ſciu / tū quia uanuenſis / tū qr ſacerdos .
Itaq° rogo te / recōmenda me ſibi / et boniſ
opibuſ ſiuſ : q

Contra miglior uoler /
uoler mal pugna /
Onde contral piacer
mio per piacerli
Trassi delaqua nō sacia la spugna.
Mossemi il duca mio si mosse p li
Luogh spediti pur longo la roccia
Come si ua p muri stretto amerli.
Che la gente che fonde agoaa agocia
P liochi el mal ch tutto il mōdo oc
cupa

Dalaltª pte ī fiior tropo ſa procia.

Poſtq̄ ī pcedenti Capl'o / poeta noſter tracta-
uit et determinauit de q̄ñali pena et pur-
gatione auarorū · Hunc cōtex / ī pñti xxº
capitulo / docet uitare et fugere iſtud cōe
malū hūanū q̄ñſ / duplici ſua · ſ. cōſiderādo
bonos effectuſ largitatiſ et uoluntarie paupta-
et effectuſ prauoſ Auaritie et cupiditatiſ · Et
iſtud capitulum ī quo autor hoſtiliter inſurgit
cōtra auaritiā ī ſpeciāli armis / uidetur diuidēdus
ī quatuor partes q̄ñales · Jn prima quarū poeta
deteſtatur auaritiaz et cōmendat libertatē.
Jn 2ª introducit / unū nobilez ſpm auarū / et
principez multorū auarorū / qui recenſet mala
mala et mittenda per ſuccoſſores ſuoſ / im-
pellente auaritia ibi o aīa · Jn 3ª dicitur ſpūſ
trāſactus enormia peccata miſerorū aīa-
rum / mira breuitate ibi / ao che io dicea.
Jn 4ª et ultīa / quoddā mirabile quod euene-
rit ibi / nō oranan · Ad pm uidetur dico q
poeta noſter detеſtatur auaritiaz / cā cōmē-
datione largitatiſ / ſed pō pmittit ad conti
nuationem / et uult breuiter dicere q reaſ-
ſit ab illo ſpu / q̄uſ nō contentuſ / quia af
fectabat loqui cū eo / ſed nō potuit / dicat
ergo / uoler . ſ. bonū quale erat meū / mal
pugna . ſ. iuſte et idebite / contra miglior
uoler / quale erat uelle illuſ Adriani / poe
eiz adhuc uolebat loqui cū illo aliquo nō
tn neccā ſed accōmoda ad ſuā mz · Et
Adrianuſ uolebat reuerti ad maturādum
pnūz / quā nimiſ tardauerat ī uita / Jdeo dt
Onde contral piacer mio p piacerli / qr luce
tauerat me / trassi de laquā .i. hauſi de
fonte ſuo / de doctrina ſua / qua optime
porauerat contra auaritiā / nō saaa laspug
.i. nō ente ſamata ſpongia . q.d. nōdū cōte-
tato aīo meo ſitibūdo / ideo ne perderem
tempuſ / moſſemi al duca mio / qr pcēde
rat me / ſe moſſe p li ochi expediti .i. per
loca uacua / nō occupata ab illuſ ſpitibuſ
iacentibuſ / pur longo la roccia .i. prope
ripā montiſ . q.d. cēpimuſ ire per unaz
uiaz artā / que eſt media iter montē et aua
roſ aſſi / como ſe ua p muri ſtretti a meli
ne homo facilter cadat / Et aſſignat cāz
taliſ uie / quia auari occupabant partem
exteriorem / unde dicat che la gente . ſ. ſecta
auarorū optima che fonde . i. emittit et
expellit / agoaa agoaa . ſ. plorādo et lacri
mando ī purgationez lacrimarū iuſtaruū
quaſ aliaſ fecerat . Auaritia cī ut ait Eccli
pideſ ſatiſ habet ī ſe penarū multū lacri
marū et laboriz exigit / et tū miſere aīa
ruſ / ut quicqd nō acquiritur / dānuz putet
il mal . ſ. crimen auaritie / che tutto el
mondo occupa / nullū eī uitiuz inter oīa
quod ī pellat hoīem ad plura et maiora
mala / homo eī natuſ nuduſ plimiſ ī-
digenſ / uidenſ q pro denario quaſi oīa
necēa habere poſſint ſic aliter inclinatur
ad oīa per que poſſit illū habere / tro-
po ſa procia ī fiior da laltra parte idelt
nimiſ adheret extremitati uie contra mo
tem qr auaruſ ſemper tenet extremum
quod uitare querunt iſti poete / ideo ad

adherebunt monti uirtutis.)

Maledicta sie tu antica lupa
Che piu che tutte laltre bestie hai pda
Flo tuo fame senza fine arpa.
O ciel nel cui girar par ch si creda
Le condition di qua giu trasmutarsi
Quãdo uerra per cui questa discreda:

Hic poeta considerans qñale nocamentuz auaritie amaricato aïo exclamat ꝺ eũ dns. Maledicta sie tu antica lupa, sic appellat eã ifrni capitulo p°. et alibi sepe, che piu che tutte laltre bestie, q leo uel leopardus, hai preda, q plures hoies capit uoletia tua. Auaritia ei paruit terras et maria ter la tronũ et piratarus ifidias armauit man hoũz ad ifidias texuit fraudes, uenena confecit, testa falsauit, senora inuenit. mẽda tia finxit curas mordaces semper acumu lauit. Et cũ uideatur q̃ cõmoda nẽ, oĩa iacruit i cõmoda. Et dicit p la tua fama sentia fine arpa. .i. profũdã uoracez. Auar ei fit ꝯtinuo idigentior crescente fame mẽ tis, que nõ potest expleri sicut fames corpo ris fcaliter saciatur. Et iplorat poeta ux auxiliũ ꝺ tã uiolẽtam bestiã. s. auẽ fortẽ qui exterminet eã. bñ apostrophat ad cẽlũz et dicit. O ciel nel cui girar par che se crede la condition di qua giu trasmutarsi, qua uidemus sm modus et ifluentias supioz ꝺ transmutari regna et impia mũdi, quãdo uerra ille ueltrus p cui questa discreda .i. recedat de mũdo de quo iaz dixi q̃ ex pulsurus de uilla i uillã. q. d. nõ esset tempus q ueltrus zeponeret lupũ i infer nũ, qua auaritia potens penetrauit i uiscera terre, et q̃ peruenit ad ifferos, ut siue niret decimas quas natura prouida bñ celauerat materias oĩũz malorum.)

Hor andauam cor passi lẽti e scarsi
E io attẽto alombre chio sentia
Pietosamẽte piãgere e lagnarsi.
E per uentura udi. dolce maria
Dinãçi a noi chiamar cosi nel
pianto
Come fa dõna che ꝑtorir sta.
E seguitar poueria tosto tanto
Quando ueder si puo ꝑ q̃l hospitio
Doue sponesti il tuo portato santo.

Hinc poeta dãnata auaritia, intendit cõmen dare uoluntariã paupertatẽ et largitatẽ sil, et primo tangit suã auiditatẽ cõntra hoc dñs. Hor andauam cor passi lenti e scarsi, p illaz uiaz anqustam, aliuz contrariuz faciebat i cornalo ꝓcedenti, qua accidiosi sunt i oĩ° arsu. Auari uõ nõ mouentur. Et io attento alombre chio sentia piatosamẽte piãgere e lagnarse, ubi ipie solebant i luta plorare et cõqueri, quid parũ uel nichil hẽbant. Et subdit quid dicebant i planctu, qua decan tabant sanctã paupertatẽ marie bñ dicit. e per uentura udi chiamar nel piãto dinãa a noy dolce maria. hic qui clamabat erat spũs Vgonis zapete, ut patebit paulo post alibi, cõsi como fa dõna che ipartorir sta. Et hic nota q ꝺpriatio sit propria licet ei mulier puerpa sit i maxia pressura, tñ cã gaudio expectat exonerari et habere fructũ magnũ. Sta aĩa auara licet sit hic i amaris sima pena tñ expectat cã spe cetera alleuari et obtinere fructũ beatitudinis. Mulier etas nãliꝝ est auara et prona ad lacrimas, siaut umbre ultroneũ e seqtur sup. audiui poueia fosti tanto quãto ueder si po ꝑ quel hospiao .s. presepiuz ut dr luce 2° c°. dolce sponesti il tuo portato sancto quia quez totius mũ dus capere nõ poterat tuo gremio cõtulisti.)

Sequẽtemente ite si obuon fabricio
Cõ pouerta uolesti anzi uirtute
Che gran richeza posseder cõ uicio.

Hic poeta adducit aliud exemplũ sobrie pauperatis i uiro pagano, quia poterat quis dicere nõ potest oĩs homo pati icõmoda paupertate siaut maria. Et ad itelligẽtiã huius lre est sciendũ q fabricius fuit consul romanus, qui bellũ gessit cõtra pyr rum zeqem ut dicitur vj° capitulo paralipo si quo ꝺpe fuit. Cimus ualentior eo et tñ maior mentio et cõmendatio fit de fabricio rõne maioris paupratis siait ergo scribit Sallust, qus libro vj° de uita et moribus uiroz illustriuz duo legati samitũ uenerunt ad qyñ liuiuz memoratz multas et magnas res quas bñ et benuole fecerat samnitby post data pacez offerentes dono grandẽ pecuniaz et orantes ut recuperet qñ multa deficiẽt ad necẽsitatez uictus et elaritatez sue dom. Nichil ei splendidũ et paratũ erat pro am plitudine hoĩs et dignitate uirtutis. fabriq hõ deduxit ampla manus ab auribus ad

oculos / demū ad nares / ad os ad gulā / demū ad
uentrez et ifeziora . Et sequens hec uerba rn̄
dit / duz ōibus his mēbris que tenqi potero
resistere et impare m̄ / nichil ōio defiat / iō
uobis reseruate peccāz neccāz nr̄is usibus
nec eā quibus nō est neccā aut grata in
qeratis . Romāi siqdē nō curāt hr̄e auruz
sed impare uoluit hn̄ibus aurū . Idem
fabricius cōpulit pyrrū ad romanoz̄ aia
arm appetēdaz remisso medico / qui promit
tebat pyrrū uenenare . Ideo bn̄ dixit seneca
Sr̄mū fuit anno nō urna uenena nō uicē
multa occurrūt dicenda que resecto breuita
ti / dixit ergo poeta / sequēte mēte intelli / illū
spm dicēte / o bon fabrician / quez boetius
uocat fidelem / uoleti nāq possidere uitu
te cō pouerta / cha qrā richeza cū uitio vñ
claudianus contentus honesto / fabricius
paruo spnebat munera regum. /

Queste parole meram si piacute
Chio mi trassi oltra p hauer cōteza
Di quel spirito onde parean uenute.
E sso parlaua ancor dela largheza
Che fece Nicolo ale pulcelle
P condur ad honor lor giouenezza.

hic poeta adducit exēplū nobilis largitatis
sub uerbis breuibus et clarus / qm̄ beat⁹ Nico
laus mortuus pentibus uolens sua bona
pauperibus erogare / dū quidā nobilis tres
filias adultas egrotante sorore / uellet qstuz
facere / pro substentatione uite occulte de
nocte proiecit p fenestrā massaz auri suo
lutū pānо / ex quo prōgenita maritata ē /
post tempus iterato et tertio sile fecit / ex
quo reliquę nupserunt / et sanctus cognitus
est a patre uirginū / dixit q⁹ poeta / q⁹ fetus
auidus ad uba illius spūs / fecit se proxi
miorez illi vñ dixit / queste parole / dicta
de uera pauptate marie et fabricij / merā
si piacute / qr et ego pauper erā et libenter
considerata facultate / chio mi trassi oltra
p hauer conteza . i. familiaritatez et notitiaz
di quello spirito onde parean uenute / quē
nō poteraz uidere / quia habebat os ad tram
et ecce quid ultrozius audiui / esso . s. vgo /
parlaua ancor dela largheza / uere⁹ hec
liberalitas digna fuit taz egregio spiritu .
Nicolaus ei qēma sacerdotaz ante sōsecrat⁹
ē natus ut ait policratus / che fece Nico
lao / osonū nomen . Nicolaus ei uirtutiz
sanctus uel q⁹ia interpretatur / ale pulcelle / tri
bus uirginibo / per condur ad honor lor gio
uenezza / nō ut potiretur eis : .

O Aīa che tanto ben sauelle
Di mi chi fosti dillio / eper che
sola
T u queste degne lode rinouelle.
Nō fie senza mercē la tuo parola
Sio ritorno acōpier lo camin corto
Di quella uita chaltermine uola.

Ista est 2ª pars generalis huius capituli /
in qua poeta introducit prefatū spm̄ ad col
loqū secū / q multa mala cōmemorat sui
et suoz̄ facta p anarithaz / dixit & dixit. s.
ego dantes exordiendo / o aīa chr̄i tanto ben
fauelli de pauptate et largitate contra
auaritiaz / dimi chi fosti i prima uita / p
che sola i tanta multitudine auarorum
tu uincuelli . i. retinuisti / queste degne
lode / et sic petit duo / et ut facilius⁹ consē
quatur id quod petit profitet sibi spm̄ū
dn̄s / nō sia senza mercē la tuo parola / qr
licet dimittat modicaz plantaz et camiz
pp me rogabo deū pro te / nil dabo tibi fama
vñ dic̄. Sio torno a cōpir lo camin corto
. i. reuertar ad studium / ad pagendum illā
modicā uitē quod th restat / quod ē breuis
simū / licet uideatur longū / ideo dixit /
di quella uita . s. tpālis / chal termine uola
. i. ad mortez ataxime anxit .

Et egli io ti dirò . nō p conforto
Chio attenda di la / ma p che tanta
Grazia i te luce p̄ma che sie morto.
Io fui radice dela mala pianta
Che la tra christiana tutta aduqia
Si che buon frutto radi sene
schianta.

hic poeta potit rōsionē ultra aīe ad sā
quō poeta uulte moueatur ad dānandaz
ultrā charitatem / est primo considerādum / q sic
i quibus dā crocis memorie tridui repit
ex progenie qnōsa clarissimi Karoli mag /
Multi reges regnauerunt i gallia p secla
multa . sz tā tande remansisset i regno ex
Lodouico rege solū quidā pupillus non
idoneus regno pp imbecillitatē etatis vgo

cognoſcatur. C appeta magnus reg̃ ſeneſcalc̃
ſ. cum malibus rex p̃moturus reliquerat ha-
benas regni captus ceci auiditate regn-
andi puĕri facta p̃uenit, et ſic dolo malo
p̃uenit ad ſceptrum. Alij tñ ſcribũt q; Vgo
defuncto Lodouico quũdo ſine liberis fra-
es transferre uolentibus regnũ ad Karo
lũ ducem Lotheringie p̃em ipſe Lodo-
uia uſurpauit regnũ, et Karolus cui filius
mori fecit. Alij tñ coloramt uſtud factum;
et poeta noſter honeſtus loquitur de hac
re ſubticens ſ̃ſarmẽ modũ promotionis
Vgonis, et dicit tamtũ q; Vgo ſuffragio for-
tune et fauore auorũ aſcendit aulmen
tamti regni, ex macellaria p̃ris taberna.
Cumq; deſcendentes longo ordine ſuccef-
ſerunt quorũ aliqui p auaritiã et ambi-
tionẽ multa mala fecerunt, de quibus
poeta quedã pauca breuit attingit. Ad
hrãz ergo primo dicit poeta q; ille exau-
audit miſericordẽ ſibi promiſſam dñi dicit.
Et ego li. ſ. Vgo rñdit, io duo. ſ. q; ſicut
nõ p cõforto chio attenda di la .i. expectẽ
ĩ mũdo, quia nõ aro de fama, uel quia
ſũt ũno dati auaritie, ma p che tanta
quanta ĩ te luce pria che ſia morto. Hull
ẽz uiuens iuq; hũt tantaz grãz, dico q;
ſo foy radice de la mala piãta .i. arboris
et parentele francie, che aduqua .i. adũ-
brat nocue ſicut arbor habaz, la terza
chiſhana, quia domus francie offendit
totaz chriſhanitatem qr dãnatur, dñi dic
ſiche bon frutto radde ſine ſchianta .i.
bona opano rano oritur a ſhrpe iſta. Et
tñ aliqui fuerunt reges illuſtres de linea
iſta, ſicut Lodouicus ſctus et Karolus fr
eius. Et domus hec uſq; ad tpra iſta ẽ
potentiſſima ĩ mũdo occidente, ſic rex fra
ie, rex nauarie, rex Vngarie, regina
Appulie.

Ma ſe doaggio lilla, quãto ebrugia
Poteſſer toſto neſaria uendetta
E io la chegio aliu che tuto quugia.

hic Vgo phat quod dixit p regẽ dicit re-
gnãtem? nã philippus p̃ulcer peſſimus
regũ francie, ut dicetur paulo poſt ãno
dñi Mcc lxxxv̊, iuaſit Cõitatũ flan-
drie, et cepit brugiã, Lillã et gayam
et alias tras uaſtauit et ãno Mccc
cũ comes flandrie, cũ duobus filiis ue
niſſet ad eũ. Rex fecit eos carcerari, et
abſtulit eis cõitatus flãdrie: ſed poſt
biẽnium, ſecuta eſt mũdicta quã ego hic
orauit, quia flandrenſes facti rebelles
fecerũt magnaz ſtragem de exercitu
ipſius regis, dicit ergo Vgo, ma ſe doagio
quãto ebrugia elilla poteſſer toſto ne
ſcẽua uendetur, uindicta iſta iaz erat facta
qñ poeta ſcripſit, ſed reſpicit ad tempus
ſue uiſionis, qñ fingit ſe iſta audiſſe ab
Vgone, et dicit, eio la chegio alm .ſ. deo.
chẽ tutto quugia .i. uindicat quia uſtus
iudex iudicta fiat de eo oĩ iuſtitia, uel
reſpicit ad mortẽ philipi ut dic alibi.

Chiamato fu di la Vgho ciapetta
Di me ſon nata i philipi eloiſi
E chi nouella mẽte e frãcia retta.
Figliuo fu io dun bechaio di pariſi
Quãdo li regi antichi uẽner meno
Tutti fuor chiuſo rẽduto ĩ pãni biſi.
Trouami ſtretto ne le mani il freno
Del gouerno del regno et tãta poſſa
Di nuouo acquiſto eſi damici pieno.
Che ala corona uedoua promoſſa
La teſta di mio figliuo fu dal quale
Comẽciar di coſtoro le ſecrate oſſa.

hic Vgo manifeſtat ſe et ſuos a noĩe dicẽs,
chiamato fu di la .ſ. ĩ mũdo mortalium
Vgo Capetta Vgo p̃fatus cognomẽto capeh
ſiue capucij dictus eſt, quia puerus ipſe
puer capucia ludo auferre ſolebat, cui quo
Robertus filius regnauit .xj. ãnis, et poſt
obitũ p̃ris ãnis triginta quatuor, uir qd
pius ſtratus, E dime ſon nata i philipi ei
Loyſi, quia plures de linea ſua fuerunt re-
ges philippi et Lodoya. H ã de iſta geno
logia z Vgonis fuerũt multi philipi, ſicut
philipus primus, philipus ſuus, philipus
tertius potentiſſimus victorioſus, philipus
quartus dictus naſellus, philipus quintus,
philipus ſextus, et philipus ſeptimus, qui
ut credo dictus eſt pulcer, de quo tanta
mala hic dicit. Multi lodouia fuerunt de
ſhrpe Karoli magni que deſinat ĩ Lodouico
quinto, poſtea de ſhrpe Vgonis fuerũt alij
.ſ. Lodouicus groſſus, Lodouicus ſeptimus,
Lodouicus vn̊, qui fuit pater lodouia ſcti
Et dicit pui nouellamẽte francia e retta
franca eſt prouincia parua, que eſt ĩ qual
ia, que milltas alias prouincias hẽt ſubiectas
ſicut prouinciam, burgundiã, Hormãdiaz
picardiã, Aquitaniaz, Vaſcoĩaz ĩc. deinde
deſcribit ſe ab origine ſua. d. Figliolo fu io

dum bechar di parisi . Et hic nō q aliqui dicāt q iste fuit nobilissimus miles de Hormādia dicti q fuit dux Auerlanien . Sed dantes auctor tissimus inclitorū regū memorādorū, ait esset peritus gramatice studii repit q iste vgo de rei veritate, filius carnifici fuerat . Ideo repu tat fictū quicqd aliter dicatur ad colorandum nobilitatem origīis, sicut multi faciūt, et tūc temporis d. quādo i regi anthi, descendēte a karolo magno, uener meno hoc aūt fuit āno dñi .mcc. lxxxbj°. tutti fiori chimo ren duto ī pāni bigi, dicit aliqui q hic erat frat minor quod ē impossibile, qr nūdū erat ordo minorū, sed erat monachus cī pānis nullibus grisis, Et eo tempore dicat vgo troiā stretto rie le mani el freno del governo del regno . s. francie, e tanta possā de novo agito qr erat peccatorius et dives nimis, esi damicella pieno, iste vgo zappeta recte facit sicut tar quinius priscus qui natus patre mercatore de chorintho sua providentia et opulentia per venit ad regnū romanū dicat ergo, che La corona medoua .i. una cauta, La testa de mio figliolo fe promessa . s. Robertus . Vgo ei ut quidā scripserunt voluit coronari . Audiue rat ei q sibi regnatum erant ī septima generatione, et dicat, del qual primo rege, le sacrate esse, quia inunguntur et sacrantur reges de costoro . s. philipporū et Lodouicorū cōmu nar .

Mentre che La gran dote provenzale
Al sangue mio nō tolse La vergogna
Poco valia ma pur nō facia male.
La ī comiao cō forza e cō mēzogna
La sua rapina, e posaa p amenda
Ponti e normādia prese e guascoq .

Hic vgo incepit narrare mala sua et ficta p auaritiam, et primo tangit magnā oc casionem quā fecerūt auare . Ad quod est sciendū q lodouicus qui postea fuit sā ctus, et karolus frater eius, qui fuit postea rex sicilie, habuerunt ī uxores duas filias Raymundi berengerii de tholosa, et sub no mine et calore dotium usurpauerunt totā prouinciā narbonēsem . Ille ultra rodanū, iste citra, sicut dicetur plenius paradisi ca° vj°. mōdulo ad idem tempus descendentes vgonis erant aliqualiter auari, sed nō ita usurparent alienum iuste, dicat ergo ī hac poco valia .i. parū erāt valentes et virtuo si ma pur non facea male, per auaritiā violentiam et fraudulentiā, mentre che le gran dotte provenzale vere magnā.

Nā plinius vere cōmendat istā prouinciam, nō tolse La vergogna al sangue mio nō intelli gas ut quidā flo sanctine exponūt, q dotus ista nō esset potens ad ista dote . Sed vult dicē q ante istud factū, ista domus hē bat unā verecundiā, quia dicebatur de obscuritate et ignobilitate originis, et post istud factū cepīt hoīes dicere de audacia et insolentia ī verecundiam istorū, ita q maior verecūdia et infamia abstulit primā, ita q amplius nō dicebatur de marcellario, q aūt ista sit intentio poete, declarat littera sequens dū subdit, li comiao, ab illa dote et pda magna, la sua rapina cō forza e cō menzogna, quia cepit tūc primo rapere violenter et fraudulenter, e posaa parmi et fraude, prese ponti . i. comitatus pōt e normādia e guascogna, et dicat per amenda, loquitur ironice . q.d. ad emen dationes prime rapine facte de prouincia fecerunt alias de aliis prouinciis.

Karlo uēne ī ytalia e p amenda
Victima fe di Coradino e poi
Ripinse al ciel Tomaso p amēda.

Hic dicitur vgo dānat duas violentias factas crudeliter per Carolū pdictū . Ad cogni tionem primē debet sciri q Coradinus debellatus ī campo consilio et arte senis Alardi, ut plene dictū est ī tertii capitulo xxbm°. fugiens pervenit cū quibusdā pro cubus ad plagiā Rome, ad Castellū dictū asarri, ubi armati subito sagittā tende bat ī sacrā, que rebellabat karolo, sed captus a quodā Johāne de frigepānibus de Ro^a prētatus fuit karolo, karolus p° aliquot menses deliberate et consulte ī foro neapoli, fecit decollari ipm Coradi nū et ducē Austrie cū multis baronibus et comitibus quorū corpora uetuit se pelliri ī sacro, dicat ergo Carlo . s. uetus primus victor Manfredi, uēne ī italiā vocatus ab eccla, E fe victima .i. sacrificiū de coradino quia ipm innocentē uelut agnū immolauit, p amenda, loquitur ironice . q.d. ad emendationes occisionis prouincie mactauit humane corporum. Et hic nō lector q valde minor de qui busdā qui arguunt poetam dicentes, q iuste ītimat cultū regē . Sed nō adpat si eo nō adpādā, nō ne ia ipm posuit gloriose ītr reges et primates christianos tūma pugilē ecclesie, sed certe huic actū dānauerunt oēs sapientes et aīa karoli. Hā robertus filius comitis Flandrie gene ipius karoli transfixit mucrone ipm° indi cem, qui tulerat talem iniquā sentētiam.

Hō ne hic Karolum.

Nō ne hic karolum impunitus tulit Guidonē
de montefforte qui interfecit consāguineū regis
Anglie ī gremio dei: Nō ne cōdēnauit ad per-
petuus carcerē dnūz henriam frēm regis hys-
paīe cōsanguineū suuz quē tn fecerat sibi
hostem p auaritiā, aī nollet sibi reddere ma
gnā pecūniaz, quā hūerat mutuo ab eo. et
phibuit ne ille obtineret Sardiniaz ab Ec
clesiā. demū tangit aliā uiolentiaz enormē
Ad auuis dellīgētiaz debet scire, qd karolus
pdictus hūis. sūspectū Thomā de aquino
uel quia offenderat cōtra consāguineos ei⁹
uł quia Thomas uirus ad cōalitz generale
ī gallia lugdunū, habuerat dicere, qd non
tneret oppressionē regicolarū timoris sibi
ab illo fēdt eū uenerat ī mia p quēdam
phm familiarem suū, q mortuus ē apud ab
batiaz fosse nome ī regno, dicit ergo, e poy
ille karolus ripinse Tomaso al cel, qr iur
sanctus redimit ad cēlū vnde uenerat pamen
Loquitur yronice. q.d. ad emendationē prime
uictime quā fecerat gladio smolauit aliū iu
uenez doctorē uenero, sed iusto iudicio, kar
olus ante mortē hūit multa aduersa, qr aī
elatus successit magnazū uictoriarū sphret
maiores uidit rebellionē sicilie et captiuita
tem filij sui qui poterat interfici ī uindictaz
Coradini si hostis uoluisset abuti uictoria,
Et mortuus ē aī dolore filio adhuc carcera
to.

Tempo uegio nō molto depo āni
Che trage un altro karlo fuor di
fr.ancia
Far cognoscer meglio esē esuoi.
Senzarme nesce sōlo, e cō la lācia
Cola qual chiostro guida e quella
ponta
Si cha fiorenza fa scopiar la pancia.
Q uūdi nō terra ma peccato e onta
Guadagnaro p se tāto piu graue
Quanto piu leue simil dāno cōtra.

Hic vgo ualde detestatur uilē Auaritiā al
terius karoli. scte karolus deuotos cogn
oīatus sine terra frater philippi pulcri
uocatus ī Italiā p Bonifaciū sub nōīe pon
tificādi florentiaz fūme disturbauit, ut ple
ne scriptū est īferni capº vjº. demū armata
magna classe ap̄ Neapolim terrā portū
saguīādo ītrā ciuitatē et exprobrādo ut eligeret
karoli secūdi fuit contra sicilia. Sed ī breui
facta sibata et ītrani pace reuersus est ī fran
ciā perdita magna parte sue gentis, sed eo
bn impropiū dictū est. karolus uenit in
Tusciā pro pace et reliquit sibi bellū et fuit
ī Sicilia pro bello et reportauit ide igno
miniosā pacē, dicit ergo. Tempo uegio non
molto depo anni, qr p anuz fuit postea
factum, che trage un altro karlo fuor di frā
cia qr dicta est a francone duce uł a ferro
ataste sm Isidorū, per far cognoscer meglio
se ei suoi, quia semper p auaritiaz nimiz
delinquezūt quod cōtinuo declarat cū dic
senza arme nesce solo, qr sub titulo pacifi
candi exiuit a francia, et nō ē usus a ptis
uiribus more gallorū, sed pfida prodicione
bn dicit. e cō la lancia cola qual ghiostro
quida, et uidetur optima cōparatio, qr
sicut Judas prodidit xpm pro pecūnia, ita iste
cōruptus pecūnia prodidit Bonifaciū, qui uoca
uerat eū vnde dicit, e ponta quella .i. im
pīgit illā lanceā, siche fiorenza fa schiopar
la pancia, et est propriissima cōparatio
quia eo tempore florentina erat ualde cor
pulenta plena quibus īflata sinpia. Et iste
karolus fecit eā p uentrē, ita cp fecit inde
exire stercora uitalia, sed papiros cuius de
quorū nūo fuit pclarus iste poeta, ideo bn
soluit sibi hic. vn ad exagerandū factū dicit
quūdi, ex ista prodicione nō qua degenera
tricia per se, quia si uolebat fallere fidem
debebat capere sibi illā florentissimā tricez
et nō curasso de donatis, ma peccato e onta
qr deū et multos hoīes offendit et dicit
tanto piu graue .s. peccatū, quāto conta .i.
reputat cō simil dāno .i. sicilie, piu leue
.s. peccatum.

L altro che gia usci preso di naue
Vegio uender suo figlia e pategiarne
Come fāno i corsar de laltre schiaue.
O auaricia che puoi piu farne
Poscia chu il mio sangue ate si tratto
Che nō si cura dela propia carne.

Hic vgo tangit temeritatē et uilitatē alterius
karoli filiorus qui fuit pgenitus karoli
primi. vñ uocatur karolus sus. Et ad dec
larationē littere ē sciendū cp dū karolus
pater iuisset ī prouinciaz ad armādā classem
p recupanda sicilia rebelli. Rogerius dicti
Amiraglius regis petri potentissimus et puis
mus et victoriosissimus ī bello nauali, am
magna classe uenit sup̄ Neapolim terrā portū
sagitādo ītrā ciuitatē et exprobrādo ut eligeret

Karolū primapem ad pugnā / plac̄ebat eiz
tāq̄ uigilātissimus dux / q̄ rex Karolus aiz
māgna⁹ classe rediens de prouīcia . Jam
erat ī mari pisano / siqt ergo petebat et
optabat . Juleis improuidus et calidus
aiz proceribus et oī milicia / ascendēs na
uiz exiuit cōtra Rogeriū . Rogerius saga
cissimus mandauit suis / q̄ nō intenderent
ad persecutionem fugientiuz / sed soluz ad
galeam ubi erat regale signū / quo facto
primo cōgressu belli multis naliby inue
nis fugientibus ipse cū suis proceribus sun
tibus rfrenati certamine tā facialiter q̄ ce
leriter debellatus et captus est cū nouē na
uibus longis et ductus messanaz ī sacilia
ubi plusq̄ ducentis ex suis nobilibus q̄ ad
uo necati sunt ī uīdictā Coradini / ipso
Carolo cū paucis sociis reseruato . hec uic
toria potialis est Rogerius āno dñi M cc⁰
Lxxxmjo / die sequēti Karolus pat applī
cuit gaietaz / qui accepto sinistro rumore
filij accensus ira / dixit uelle ipm esse
mortuū / q̄n nō fuisset p̄ceptuz meū . ma
dauerat eiz pater filio / ut nullo mō cō
mitteret se pugne mazime ul̄ tresti ī
abūtia sua . demū Karolus mortuo patre
cōcordans cū rege Aragonū / reuersus ē
ī regnū suū / et tradidit⁹ filiā Azoni 3⁹ mar
chioni Estēn facta sibi donatione propter
nuptias / Hunc ad hūm diat Vgo / Vegio
laltro . s. Karolū claudū / che qua usciō p̄so
di naue / et certe fuisset occisus / nisi pro
hibuisset regina constantia / uender sua
figlia quā tradidit uiro pecuīa / e patergia
ne⁹ como simo / i corsari de laltre schiatte
quasi uendunt pro certo preio / sed quid
dixisset poeta noster q̄ Johānes rex frācie
captus ab gliali diebus nr̄is uendidit filiā
suā dño dño Galeazo tirāno de Mlo .
Ex hoc Vgo dolore ītrinseco tactus excla
mat ō auaritia potentissima . d . o auaritia
regina uitorū / che potu pui farne . q . d .
nil̄ manus / possia chel mio sangue bā si
tratto che nō si cura de la propria carne .
Et hic nota q̄ iste maxime dolet de ava
ritia illaus Karoli / quia fuit ualde liber
alis īter reges sui temporis / sed certe amor
pecuīe uīat⁹ animos naturalem / et res ip̄os
sibiles faat possibiles / dñi felix ī quo ava
ritia finxit suas radices paasceatur / aiz
quocūq̄ quota parte uite sue si posset
uendere alteri tempus sibi dati a nā .

Perche me paia il mal futuro el fatto
Vegio ī alagna itrar la fior daliso
E nel uicario suo xp̄o esser catto .

Vegiolo un altra uolta esser deriso
Vegio rinouelar la cæto el fele
Etra uuu ladroni esser anciso .

hic Vgo amare cōmemorat facinus ip̄ius
quod p̄gravat ceteris . Ad cuius intelligētia
est utile sciare q̄ philipus rex francie pil
cer cōcepat indignationez cōtra Bōifatiuz
vm̄ / q̄ promiserat facere Karolū deniu
los fratres suū Impatorē Romanoū / q̄n
uenit propaciari ī Tuscā / sed nichil ser
uauerat q̄ audiuit q̄ ualenter se habuerit
uno eodem āno cōfirmauerat Albertū
ducem Austrie . Ideo Filippus indignatus
tenebat et honorabat Stephanuz de co
lūna inimicū eius et benefica cōferebat
ī francia pro uoto suo / pp quod Bōifaci⁹
magnanimus et alti cordis factus est palaz
sibi ifestus / et ad iusticiandā cām suaz
fecat atari prelatos francie / ad cōcilium
et Filippū prohibentem / et cōtumaciter
recusantem se subdituū eccle tp̄alit ex
cōicauit . Filippus obtinēs multa crimiā
bonifacio dicebat ip̄m fore deponēdum
sic / hīc inde accensis igne irtuū et dis
cordiaruū alter ī alterius p̄nitiē cōiurabat .
Bōifacius minitabat flādrēsibus ō regez et
Albertū ellectū ī italiaz finitabat . Filippus
pessima meditans de cōsilio Stephani
misit quēdaz legatuz ī tusciā / aī musato
francisco milite florētino / qui uenientes
ī cōitatuz florentie ad stagiā castellū dā
musata dis silabat sagaater agere debo
no pacis / et clādestinē aī magnis pecuīis
et donis corruptis multis pabz ordinauie
runt capere Bōifaciū ī p̄ria / ubi stans ītre
piduz nichil tale sentiebat / quo facto sar
ta de colūna cū ccc equitibus et mltis
aliis et mercenariis peditibus sub uexillo
regis imo mane ītrauit Anāgeiaz cū cla
more et ignaruis populus scatuit einsq̄
regalia cinxit et papale palaciū . Bōifaci⁹
ut audito tumultu oīuz auxilio destituti
tāq̄ magnanimus dixit sciāt ex quo debeo
mori p prodītionē ut xp̄us moriaz ut
uicarius xp̄i . Et cōti⁹ assumpto bitu ponti
ficali cū claubus ascendit papale sedez .
Sana cū suis uolentē deo / ut sca dignitas
seruaretur ītacta nō ūisceret manus in
eiz / sed ullū solis uerbis lacessitū / sub bo
nesta custodia relīquentes cōuersi sunt
ad rapiendū thesaurū . Post tertiā diez
pplus imagine recognoscens errorem
suuz ruens ī arma dūce luca de fuscho
cardinali expulit sanā aī ypocritas . Bōi
facius liberatus tertia die more christi
nō potuit letari / sic durato corde dolore
sed recedens aī aura uenit romā ad sem

Petrū aut̄ itentione celebrandi cōcilū et fa-
ciendi altā uindictam de iniuria atrocissā
facta sibi p regē, sed itenso dolore supāte
animū eius, ouertit in rabiē eius de suo cor
pore se rodere totum. Et sic uerificata est
prophia simplicissimi celestini q̄ p̄dixat
sibi, itrasti ut uulpes, regnabis ut leo,
moriris ut can̄. Vide ergo si iuste poeta de
testatur tā crudele scelus in filippo, dicat
q̄ Vegio el fior delis. i. lilium q̄i flos de alys
quod est armatura regū francie, itrat in
Alagna, ciuitatē bonifacij, esser capto nel
uacuo suo, et hoc dico fiet, p̄ chel mal fi
nito el ficto pala men. i. ut minora uide-
antur mala fienda et iā facta, quia uere
oia peccata p̄terita et futura uideant par
ua uel nulla i comparone ad illud bn̄ sub-
dit Vegiolo in altra uolta esser deriso, qr
capud ab hostibus, uegio rinouelar lacero
el fele, p amoros dolores bonifacij, et tra
mini latroni esser uciso, iter satelites reg
is et saue, uel ut aliqui dicant iter Carde-
nales, qr uolūt q̄ aliquis cardinalis fuit
consciꝰ huius facti. Mortuus aut̄ est Boi-
facius, M°ccc°iij°, die xij. octobris, et sepult°
i sancto Petro.

Vegio il nuouo pilato si crudele
Che ao nol saccia, ma senza decreto
Portal nel tēpio le capide uele.
O signor mio quādo sarò io leto
A ueder la uēdetta che nascosa
Fa dolce lira tua nel tuo secreto.

Hic Vgo ultimo subānectat aliud malū ma-
gnū, quod fecit idē filippus cōtra quos-
dam fautores bonifacij, et ad appiendam
ista litteram, que multis clausa uidetur,
oportet fare historiā memoria dignam
alius hec est sūma. Quidā Iacobus° biro
quindus noie et origine ex dnis molay
gallus Iuuenis q̄osuis ai frater p̄ioq̄tus
ſm cōsuetudinē gallicā, hērat dominum
ilz oūz, contulit se ad militiaz templarioz
qui erant magni pugiles fidei, ubi factus
magister illuꝰ ordinis sanxit ordinz filip-
pi pulcri quius erat op̄r, quia uidebatur
fuisse boifacio, sed uerius ob auaritiaz fac
tuz est ergo p̄mittente Clemente quinto
qui promiserat filippo destructionem
templariorū, q̄ prīcipales templarioruz
eadem die capti sunt de mādato filippi
p omne regnū suū, et eorū templa ci-
stella thesauri et oīa ocarpata, quibus
ductis pensius multa crimina obiecta
sunt, que oīa illi perseueranter negabant
dicentes se ḡtuos probaturos sub iusto iudice
si daretur. Rex ira ardens mādauit ut tor-
mentis extorqueretur, quod adulationibus
nō poterat, sed ai nichil proficeret magistro
ai tribus ↄcijs reseruato, ceteri palā dam-
nati sunt icendio, si i proposito stetiss̄et, erat
robusti uiuenes et aiosi. Ideo oībus alligatis
singulis palis ignis ē appositus, et p̄one
profitente liberationem et ip̄unitatez con-
fitentibus, nullus potuit flecti terrore uel
prece, ut cederent irato regi, et confessione
parerent uite sue. Sed ut ordinis cōcordiā
sepe dicta firmarent, cepunt tortores sin-
gulis apponere ignez primo inguine pe-
dibus et plantis ascendendo deducere p oīa
membra. Illi aut̄ tractatus uoce i celum cla
mabant se ueros christianos, et eorum
religionē semp sanctissima fuisse. Hec un°
uisoz ad mortez potuit a tā constanti pro-
posito remouere. Iacobus uō magr longo
tempore macerat̄, tamen ductus liquida
nuz multis exortationibus p̄suasus, con-
fessus fuit aliqua Clemēti pape. Quare
retractus pansus ai ai duobus legatis
ex latere rege, scripta legerentur, i qua con-
tinebatur magni liberatio et ordinis da-
natio, ipe ai ictu ex ↄcijs, qui erat frat̄
delfini uiēne, petuit alta uoce silentiū
quo cōcesso audiente multitudine p̄ne
testati sunt, q̄ morte dignissima moriē-
tur, nō qr cōmisserunt ulla ea que legeb-
antur, sed quia permiserunt se reduci
persuasionibus clementis pape et regis ti-
rānī contra honorē ordinis sui tā sancti
et tot sanctorū probatū auctoritate p̄uz,
et tot egregios uiros cōmilitones et socios
in se p̄ fragilitate cōsumptos militer
fraudassent, sed dura scripta lata Iacobus
ai fratre delfini igni datus sicut et pri
mi et ambo rege tacente constanter
et itrepide i supplicio interiit alij duo
uili confitentes euasserunt. Lxj. fuerunt
qui tamē martires innocenter perierunt
hanc flebilem hystoriā multi fidedigni
notiuerūt. Sed preceteris Iocatus de Ter-
raldo elegantissime describit laudabilit̄
cōmēdās constantiam et fortitudines
istoriū ultra uirtutez uiroz fortiū, ab
antiquo laudatoriz de istis, et origine
ordinis eorum, dicens paradisi caplo
xxxix°. Nunc uidendum ē ad hram, dic
Vgo, Vegio il nouo pilato .s. filippum.
Et hic nota q̄ poeta prophetice uocat
filippū nouuz pilatuz, sicut ei pilatus
qui fuit de lugduno. Iniuste odenauit
innocentes christum, sic iste apud lugdu
nū, cōdemnauit fuisse istū innocentem
milites christi, et pugilem fidei, et sicut

pillatus fecit ligari christū ad columnā et crudeliter flagellari, Ita filippus fecit istū protectorē christi alligari ad palū, et cōcremari crudelit ai soajs nō cōtemptus p̄mo bonifacij cepit se per sarrā de columna, dicit ergo, si crudele che ao nol sacia .s. acerba morte bonifacij, ma porta nel tempio .i. ō templarios, le cipide uele, quia nō tm̄ ex appetitu uindicte quātus ex cupiditate inflatus est ō templarios qui erant ditissimi, et dicit sensus decreto, dicant aliqu .s. pape, sed nō bene qr hoc papa consensit, sed uult dicere iuste, qr fecit sibi de uoluntate legem et de furore decretū, hec facta sunt .M°ccc°vij°. Et concludit ergo, pp horrenda peccata istius filippi apostrophans ad deum, O signor mio .s. deus quando .s. egressus hinc & ritorno io lieto .s. te arò i paradiso, audiet in te, sicut in speculo la uendetta, que ato erit de filippo, che nascosa .i. occulta, fo dolce ira tua nel tuo secreto. Et hic nota qd contrarietas stat in hoc, qd notatū in prima cantione diurna fuerunt auaciissimi paupertatis et largitatis, illi uō de quibus fit mētio in cantione nocturna, fuerūt amici auaritie et cupiditatis. Hō etiā qd laudes largitatis cātantur in die, qr largitas facit homines claros, sed in amicitia auaritie cantatur in nocte, quia auaritia facit homines obscuros: -2

Quello chio dicea di quella unica
sposa
Dello spirito santo e che a fece
Verso me uolger p alcuna cosa.
Tanto e risposta a tutte mie prece
Quantol di dura, ma come el sanotta
Contrario suon prēdeno in qlla uece.

Ista est Tertia pars gñalis.

Noi repetiam pigmalion allotta
Cui traditore laltro e paricida
Fece la uoglia sua de loro ciotta.

Hic vgo paūlō breuiter multa impropia auaritiam, et primo auaritiā pigmalionis qui frater didonis cecā cupiditate auri mactauit Sicheū socerū suū, propter quod dido fugit de tiro et uenit in libiam, ut dicet paradisi capitulo 9mo, et dicit, Noi repetiam allotta .i. illa uice qñ fit nox, pigmalion auarū, cui la uoglia sua ciotta de loro .i. quē uoluntatis cupida auri fece traditore, rupemus uinculū fidei stricti quo erat ligatus Sicheo marito didonis sacerdoti hercules quē sacrificātes inocētes

īmolauit ad arā ideo dicit elladro quia furtim obtrūcauit illi ītantum paricida quia īterfecit propīquū suū. Parricida ēt appellatur ille qui necat parentē uel affinē largo loq̄ndo.

Ela miseria del auaro mīda
Che sequi ala suo dimāda īgorda
Ela qual sempre cōuien che si rida.

Hic vgo tangit secūdū actū Auaritie semp memorāduz cui risui que fabula notissima est. Hā migda rex lydorū ditissimus filū gordij q fecit nodum īdissolubilē quē postea Alexander uiolenter soluit cū esset de uotus bacho impetrauit ab eo ut qd tāgeret uerteretur ī aurū et cū ex tā paucō munere moueretur fame et siti uteriꝰ imploraut ut talis grā reuocaretur ab eo. p hāc nobilem fictionem poete uoluerunt ītelligi q auarus araīuallatus diuicijs et auro affatim fame et siti et ī oīe pmanet cruciatu dicit ergo ela miseria .i. repetimus miseriam .s. fames sitis et cē īcomodū del auaro migda p excellentiā uocat eū auarū, che seguite ala sua dimanda īgorda .i. auidam īpōtunaz, p la qual sempre cōuien che si rida quotiens fit memoria de hoc et certe nō dubito q poeta noster ridebat cū hoc scriberet. Ideo vbi Ari. pº polithicorū dicit scom uicios est talem esse ditatū quibus habundans fame perist quēadmodū et migdam illi fabulose dicūt, pp insaciabilitatez desiderij omibus sibi exhibitis aureis. Quidaz eī scripserunt Migdaz hiūsse amicū, qui reddēt hospitem insubilem quod plinius reputat fabulosum.

Del folle acam cacam poi si ricorda
Come furo le spoglie si che lira
Di Josue qui par amcor lo morda.

hic vgo memorat alū actū auaritie q nimis uidetur displicuisse deo. Ad cui cognitionez est sciendū q̄ sciat scribit Josue. vjº capº. et dicit Josephus lib. antiquitatū, principi populi Israel post moysen cū traxisset terram promissionis transito Jordane cepit ciuitatē Jericō et destruxit ut dicetur plene paradisi capº. ixº. Sed cū iussu dei mādasset ut nullus aliquid tangeret de pdā auitis. Quidam nōie Achaz nimia cupiditate abstulit paulū pulcrum et certū argentū et aurū quē abscondit sub terra ī tabernaculo suo, qua re ira tus dñus fecit q̄ q missi erant contra aliā ciuitatem nōie Hay uicti ab hostibus terga dederunt amissis aliquot de suis, pp quod Josue lugens inuocauit dñm, et hīto trīsto

q̄ puniret reū facto furti diligenti scrupulo Achaz cōfitentem furtū fecit lapidari et oīa sua igne cremari, et sic cessauit furor dñi dicit ergo vgo. Ciascun. s. cupidus huic si mordā ad purgationez auaritie que fuit ita punita saxis et flāmis, del folle Achaz uel uel molus achar qui fuit primus temerarius contra preceptū dñi come furo le spoglie, de cuitate maledicta a dño, q precepit destrui totā, et igne succendi, ideo hūit bene penaz ī mtū vride dicit. Si che lira de Josue qui par amcor chel morda. Et uere magna fuit ira Josue, qua fecit filios et filias et animenta cremari, quod uidetur iustū, et nō minor uidetur ira dei, qui iratus erat contra totam populū innocentem, propter culpaz unius Auari.

Indi accusiam col marito saffira
Lodiamo i calci chebbe eliodoro
E ī infamia tutol monte gira.
Polinestor chancise peliboro.

hic vgo tangit aliū actum iuxta Auaritie. nā ut patet oī Christiano ī primitiua eccla multitudinis erat cor unū et aīa una erant et illis oīa cōia. Vir ergo quidā Ananias et Saphira uxor eius ī yerusalē uolens sequi aplos uendiderunt agrum proprium, et parte pcij retenta, reliquaz pntauit bto petro, de quo petrus redarguit eos, ut habetur ī actibus aplorū. vº cº. Et illi statim ceciderūt mortui ad pedes eius, dicit ergo Indi accusamo. s. cum tantes nos Saphiza. s. mulierem col marito quia ex militate peccauerunt nō spantes spm scm alere eos. Et subdit aliū actum sacrilege auaritie. Ad quod est sciendum q̄ scribitur machabeorum libro 2º. capº. 3º. Heliodorus missus a seleuco rege asie ī yerusalem, ad expoliādum ecclesiaz templi, quia audierat ab Apolline ibi esse īmensas copias ad sacrificia nō ptinentes, cū peruenisset ad templum cū satellitibus suis, et ī polliceret illud, aparuit equus tribilis cū equite armatissimo qui cepit heliodorū calcitrare qui territus suis satellitibus dispersis, quesiuit ad dñm, petiuit uitam, et reuersus in Asiam, oīa narrauit regi, dicit ergo vgo. Lodiamo, ī ista cantione nocturna i calci, pedes feritorū tremendos meliores fuissent muli q̄ equi. e ī fama, hic vgo dānat aliū actū ī mptie Auaritie. Ad quod ē bñ sciendum q̄ scribit virgilius. 3º. Eneydos. Cū eneas post excessum a Troya peruenisset ī traciā regionem, et uolens facere sacrificia euelleret uirgas mirti, ex prīo ramo cepit manare sanguis. Ex quo eneas factus

stupidus et tepidus / tēptauit uterū euellere
aliū ramū ut exploraret cām latentem
rei / et uterū sanguis manauit de cortice. 3°
maiore iu cepit euellere uirgultū. Et ecce
uox lacrimabilis exiuit de trā. d. cur pie
Enea ipie lacerat me miserū iā parce septo.
heu fuge crudelis terra fuge littus auarū
cū / hunc polidorū infelix priamus quōdā
miſat polinestori regi trace qm̄ suo cū
magno pondere cū uix deficeret potentia
sed ille mutatus ad fortuna obtrūcato po
lidoro / rapuit aurū pp quod Eneas to
sulto recessit de scelerata terra / dicit q° vgo
e polinestor / crudelis rex crudelis gētis
chiamase polidoro p auaritiā Junctes ino
centem cognatū suū / qui tutol monte
cantatus ā nobis p totā arculiz i infa
mia ipius Auaritie.

Vltimamente / e a si grida. crasso

Dia chel sau / di che sapore e loro.

hic ultimo vgo ifirmat auaritiā hoiem
qui ultissimē fuit penas Auaritie i exē
plum oīū pene apiz auaroīū. Ad quod
clare itelligēdū est sciendū / q crassus cō
sul Romanus potentissimus collega pom
pei homo iaudite auaritie eo tēpore quo
cesar cōfederatus ad utroq; ita multis ānis
bella gessat i gallia / fuit i ouentes cōtra
parthos ad nobilissimo exercitu magis
spe peamie spe q glie / qui ut brevissi
me dicā ad transiret Eufratē ō pacta
pompei / qui fecerat fluuiū illū magnū
esse terminū ipij romanoīū et parthoīū
et infelicitēr deleto exercitu / occisus est i p
lio / cui caput abscissus affixus est haste
et portatū ītra ciuitates carrarus / ubi au
rū liquefactus infusum est i os eius / cum
hac exprobratione / aurū sitisti aurū bibe.
Et certe ista sitis magna extincta ē san
guine siu et crassi filij siu nobilis adole
scentis / et xij pulcerimarū legionū / dicat
ergo vgo. Vltimamente cosi crida o crasso
lobtuit de marco crasso diuissimo roma
noīz post scillam / qui ut dicat plinius
dicebat nō esse diuitem / nisi q reddituū
ānuo / posset tenere legiones i campis nec
fuit satis nisi totū pthsrū exiuisset auz
di lei chel sau di che sapore e loro / qui as
pertus es / et ut uiuens sciat dignissimū
erat certa tam sitis auri fuit ut fa sciat
scribit Josephus / ai iret ō parthos / per
ueīt ad Judeā / et abstulit thesauruū tēpli
quē pompeius reliquerat intactū / aut a
thos peaūdaz tradidit trabem auream
magni ponderis / ut redimeret cetera
ornamenta ppa templi. Juraverat
ei Crassius / nichil aliud de templo tollē,
et tm̄ rapuit omne aurū templi quod erat
maxīz / qm̄ nō minor fuit auaritia he
breoīum q̄ romanoīū. Et hic nō op nā
liter loquēdo saporis et odoris metal
lorū / subaliqualr tēndi pp sulphur / sed
auruū mime qui hīt sulphur subtile sic
milia / sed pariz īmutat quisq; et quasi
nō est sensibile sed moralr loquēdo am
arissimū fuit Crasso / ergo bn Crassus
claudit cōuicio auaroīz. Ex dictis ergo
iude q̄ amarissimus est sapor auri.

Talor parla luno alto e laltro basso
Secondo lafection cha dir asprona
hora amaqior e hor aminor passo.
Fo al ben chel di a si ragiona
Di angi nonera io solo / ma qui
da presso

Nō alçaua la uoce altra persona.

hic vgo imponens finez suo longo sermoī
remouet ānā dubitationez / quia ei poeta
dixerat supra / tu sola / rīdet vgo / q nō
erat solus renouans illas laudes / sed
solus audiebatur ex aliis / quia altius cā
tabat ai maiori affectione / dicat ergo
tal hora parla luno alto laltro basso? in
altera utra cantilena / seamdo lafectione
maiorē uel minorez / cha dir asprona
.i. simulat / or amaqior e hor aminor
passo .i. nūc ad altiorem nūc ad bassio
rem uocem / ideo excludit / pero io nō era
solo dināa .i. paulo ante stat tu essim
abas / al bene chel dica si rasona .i. ad cō
mendationez pduptatis et largitatis / q̄
hic dicuntur i die / ma altra persona
q̄ ego vgo / nō alcaua la uoce qui da
presso / quia alij cantantes simul meā
citebantur / uocē da presso :

Di eramam partiti qia da esso
Ebriqauan di soncrchiar
la strada
Tanto quāto al peder nera, pmesso.
Quādio senti come cosa che cada
Tremar lo mōte ōde mi pse un
gelo

Qual prēder suol colui cha morte uada.

Ista est Quarta pars ustus capi, i qua poeta noster describit mirabile accadens qd' emersit ibi .s. tremorē et clamorē qui in aussit sibi timorem magnū, bñ dicat continuatue. Huy erauam partu qa da esso. i. ab ipo bgone zappeta, qū si fiāt auarus de auaricia ī uita. sunt in laqus uerborum hic. e briqauan di souerchia lasbrida .i. cōnabantur uiaz, qr multaz mal auerāz cū illo spū p̄mittēte uiqlio tanto quāto al poder nēra promesso, q. quāto erat possibile fragilitati mee, qui eraz cū carne, nec poteram auzere uel uolare, sicut uigili uel angelus, quādo senti tremar lo monte como cosa che cada. Et est comparatio optima, terre motus eī est res terribilis, qui sādit ītra dū montez euertit urbes alz magno interitu hoīuz. Et hic poeta noster uidebatur uidere morte pre oculis, nō eī timemus que uidentur nobis alonge, quia nō timemus mortez nālem, quiz non credimus fore propiquam.)

Certo nō si scotia si forte delo
Fria che latona ī lei facesse il nido
A partarir li due ochi del celo.

Hic poeta declarat hūc motū mentis p nobilē ḡparationem, ad quaz itelligē dam clare debet scire, q delos ē insula notissima apud poetas ima de acladib .s. ī arapelago Romane que olim diatur fuisse mobilis, donec latona mater ap polinis et diane confugit ad hanc ille lam Junone psequēte eā, ubi peperit duos filios suprādictos. huj fictionis allegoriam qdā ponūt sic: dicāt eī q delos fuit īsula quondā quassata magnis et crebris tremotibus, qr cauernosa q aliqn sretat capta aquis nouē mēsibus tempore diluuij quod fuit ī greca regnante ogigio rege. In fine uō apparuerunt ibi rādy solis et lune, ideo datus est locus fabule, q latona peperit ibi solem et lunā. Veritatem igit ista exposicio consona uideatur, Macrobius libro saturnaliū subtilius zimatur ueritatem huius rei profundius latentez, dicat eī q ab origine mūdi, cū oīa elementa essent simul mixta ī uno corpore, quod antiqui appellauerūt chaos cū cepisset fieri distinctio formalis elementoz, terra adhuc humida substantia ī molli et instabili sede natabat, sed cesante paulatim calore celesti, hec duo sidera nata uidentur, et sol quidē maxīa ui caloris tenuit locū superiorem. luna uō uelut fetā humida tenuit locū īferiorem. Latona enī ut phia uolunt, est terra cui duo obuia uit Jumo ne luā ista oriantur. i. q aer qui tunc erat humidus et turbidus obstabat celo ne splendor luminū appareret, sed diuine prouidentie opa uiat que aduuit partū, pp quod fingūtur parti īsula delo qr ex tunc nobis uidetur oriri, qr partus. i. ortus lūz oīa faciat apte clare scere, delos eī interpretatur claritas. Ad lrām ergo dicat poeta, Certo delo nō si scotia sit forte. i. nō mouebatur, sicut ita nūc mons purgatorij, pria che latona profiga et gravida, fiacesse ī lei el nido .i. hospicium et lectū, a partarir li doi ochi del celo. s. solem et lunaz. Et hic notā quātuz cōparatio est propriissima sicut ei delos īsula clarissima luna ad celum, sic nūc mons purg° clarissimus emittebat ad celū duos clarissimos poetas unū antiquū. s. Stazium. alū moderniū. s. dantem de uiq°, nō loquor quia ibit ad celū.)

Poi comīcao da tutto parte un grido
Tal chel maestro ūuerso me si feo
Dicendo nō dubiar mētre ti guido.
Gloria ī excelsis tutti deo
Dicean p quel cho di uician gpresi
Onde ītender lo grido si poteo.
Noi astauamo īmobili e sospesi
Come i pastor che prima udire
quel canto
finchl tremar cessō et el cōpiesi.

Hic poeta describit clamorē, qui est secut° ad tremorē, hinc clamoriz magnū fecerunt spūs ex magno gaudio p liberatione nē stabj ut dicebat ī sequēti cap°, dicat q° poy comīcao da tutte parte un grido, p° omnes circulos montis, tal chel maestro ūuer de mi se feo, ad succinctum, dicē do nō dubiar mentre ti guido. i. nō timeas donec duco te, quia si defendi te ī inferno contra oīa terribilia, quanto magis ī purgatorio. Et explicat uocem clamātiuz. d° tutti dicean gloria ī excelsis

deo per quel cha da uiam cõpresi / aspiritibus ibi iacentibus vnde le grido si potea istendere. Et sic inde q̃ merito poeta hoc fingit sicut eĩ Angeli cantauerũt diz leticia hymnũ ihũ q̃ natus est redemptor mũdi / ita nuc spus q̃ liberata est aĩa / et tangit effectũ clamoris .d. si ni stauamo ĩmobil e sospesi / allecti suauitate cantus / come i pastori / tempore natiuitatis che pria udir quel canto .i. gloria ī excelsis / fin chel tremar cessò silr et clamor et e cõpresi / qua clamor durat q̃ du tremor. Et hic nõ q̃ ulta ꝛ cõpo nõ essẽt mag propria de pastoribus ad poetas quos semp Virgilius appellat pastores libro bucolicorum / et ipi duo erãt duo pastores optimi / unus uetus alter nouus.)

Poi ripigliamo nro camin ſancto
Giũrdãdo lombre che giaceam p tra
Tornate gia ĩ ſu luſato pianto.
Nulla ignorãza mai cotãta guerra
Mi fe diſiderando di ſapere
Se la memoria mia ĩ ao nõ erra /
Quãta parea alor pẽſando hauere
Ne pla fretta domãdar era oſo
Ne p me li potea coſa uedere.
Coſſi mãdaua timido e penſoſo.)

Hunc poeta reuertitur ad materiã ſuã dicẽs poy ripigliamo noſtro camin ſancto / quod pauz ſtẽ miſeramus pp tremores et cantus guardãdo lombre .i. ãas auaroꝝ / che giacẽ p terra tornate gia .ſ. poſt dictũ gl̃ia ī excelſis deo / ī ſu luſato pianto / Et ſubdit q̃ fuit ẽ auidus ſaendi cãũz huj mirãde rei / vñ dicat nulla ignorãtia mi fu mai cõ tanta queria ĩ ão / deſiderando di ſaper aliquid ſẽ la memoria mia ĩ ao nõ erꝛa / prouident qua tot milia dubiorum quod dicebat / quãta parea alor penſãdo hauere / ſuper dicto terremotu. Et dicat q̃ ſitis magna creſcebat qua nec p aluũ nec p ſẽ poterat declarari vnde dicat / ni era oſo dimãdare .ſ. auaro p la freta qua ibant ualde ueloater / cuz multuz ſtetiſſent ĩ iſto caalo / et ulta nõ ui debatur mã leuis tractanda ĩ diſcurſu / ne p me potea ueder coſa .ſ. aliquã que eſſet tanta terremotus / ideo concludit. coſi mãda ua timido e penſoſo / et uere tẽpus erat nõ diœndi plura ĩ iſto xx° capitulo / quod continet ĩ ſe tot nobiles hyſtorias fabulas ~ ſnias:.)

A ſete natural che mai
nõ ſacia
Se nõ cõ lacqua onde
la femminetta
Samaritana dimãdo la gratia.
Mi trauaglaua e pũgiemi la fretta
Lampaciati ma dietro al mio duca
E cõdoliemi ala uſata uendetta.

Poſtq̃ ī pcedenti caplo poeta noſter docuit multiplicater uitare uitiũ Auaritie. Hunc ẽnter ī iſto pnti xxꝰ capꝰ agit et tractat de purgatione prodigalitatis / q̃e punitur eadẽ pena qa Auaricie ī eodem caalo. Et iſtud poteſt duplici ī uiꝰ partes q̃ales / ī quaruz prima introducat dãtem una illuſtrẽ antiquaz hui purgatũ uitio prodigalitatis / qui Virgilius narrat ī q̃nto cõdithonẽ ſiu et damas. Jn 2ª Virgilius inquirit a dicto ſpũ de cã terremotꝰ et clamoris pdicti ibi ma dimi. Jn 3ª inquirit ab eodem qui fiũt et de cã ſic diuturne pene ibi / el ſanto duca. Ad primũ ergo dico q̃ poeta introducat dãtem illuſtrẽ antiqui poete / ſed primo pmittit ſuã cõmunationez ad pcedẽtia / qr cũ ī fine capli pcedentis cõcluſerat quãto ardore deſiderat cãm illius terremotus. Jdeo nũc replicans idem oñdit ſuã diſpoſitionem et dicat q̃ appetitus ſaendi nimis moleſtat eum. Sed ad pleniorem ſtelligentiam lr̃ eſt pũo ſaendũ q̃ cũ xpus de Judea iret ī galileã tranſiens p ſamariã pernenit ad locum ubi erat fons Jacob / et fatigatus ex itinere cepit ſedere ibi / Et ecce mulier ſamaritana uenit ad hauriẽdũ aquã / diſcipuli ei uerant ī ciuitatez ad emendũ aboſ / dixit ergo ieſus / da michi bibere / ait mulier rñdit / quõ cuz ſis iudeꝰ petis a me ſamaritanã bibere. Hõ ea contintur inter iudeos ſamaritanos / rñdit ihesus / ſi scires donũ dei quãm ualoſe ſit petiſſes ab eo / et dediſſet tibi aquã uiuaz. Et ibdit oñs qui biberit de aqua hac ſiaet iterum / de ulta aqua / dicetur paradiſi caplo xxx. Hunc erat littera clara quã expone ſic / la ſete naturał .i. deſideriuz ſaendi / nam oñs nãlr ſare deſiderant aiam ſuã vñde quia imũ quodq; appetit nãlit perfica /

Sca aūt perfectio aīe / licet talis perfectio nō
habeatur ī uita ad plenū / sed solliz ī patria
Sdeo dicat / che mai nō sacia appetitiz āi / se
nō cō laqua .s. uiua que est .s. grā spūs scti
bn̄. i. aqua la fōnetta samaritana dimādo
la grand cāi dixit dn̄e da michi de hac aq̄
ut nō sitiā ī eternū sicut scribitur Johis iiio
capo. Et hic nō q̄ samaritani differunt a Jud
eis / sicut greci a latinis / quia sunt schismatici
ī fide. Hāz q̄n uidebant iudeos floīe appel
labant eos cognatos q̄i de Joseph nati / aiz
trī uenerūt diz de plid / q̄n uō uidebant eos
deletos nō cōtinebant scaiz / Ista ergo sitis / mi
trauaqliaua .i. turbabat et fatigabat m̄ mētez
e punzeami la fretta .i. festinātia stimulabat
me ut cato irem / p la spaciata uia / ocarpatū
ab ulis spibus iacentibus / dietro al mio du
ca / qr ibat multū expedite / e condolearmi ala
uista uendetta .i. cōpatiebar pene auaroz
licet merite / et uere pena istoriz est amaris
sima quia sunt priuati magnis bonis .s.
luce quia nō uident nisi terraz et libratem
oīz membroz. Et sic tria erant uexantia
autorē .s. auiditas sciendi / uelocitas eundi
et misericordia aliene pene.

Et ecco si come a noi ne scriue luca
Che christo aparue a i due chermo
ſ uia
Gia surto fōr de la sepolcar buca.
E aparue imombra / e dietro a noi
uenia
Dal pie quardādo la turba ch̄ giacē
He aaddemo di lei si parlo pria /
Dicēdo / o frati mei dio ui dia pace.

hic poeta describit apparitionē unius illustris
poete per uiā nobilez cōparationē / et ad ī
telligentiā huius peregrine et antiquate cō
parationis est primo sciendū q̄ multi mīā
tur / quia poeta noster christianissimus fac
staciū xp̄ianuz / hic stare nescientes uidere caz
Sdeo primo poetā dico q̄ poeta potuit cō
iecturare ex multis scriptis staciuz fuisse
christianū. Hā si uirgilius qui fuit ante
christū sensit aliqd de illo p carmina si
bille / ut ē testatum Augustinus / q̄to magis
Staciuſ q uidet tpre suo crudele extermiū
et sanctius antea quod erat timis de Judeis
et tot miracula facta p martires quos do
miauus tm crudelissime preciuis est caz
christianū nomen semp magis creſceret.

fuit etiā Staciuſ ausus dicere ī maiori .fru
mus ī orbe deos fecat timor .fuit et hones
tissimus et moralissimus ī oībus suis dictis.
Sed siue fuit christianus siue nō / nō facio
uiz ī hoc / q̄n subtiliter et necesse poeta hoc
fingit / quia multa erāt tractāda p eos que
nō poterant sine poeta christiano / ut pate
bit ī 24o capo et alibi. Sed poeta potuit itro
ducat eiz hic / quia costat tpm uixisse ī su
ma egestate et inopia / quod nō uidetur po
tuisse cōtingere uiro tante excellētie ī ube
ī qua dicitur Rhetoricā docuisse / nisi ex er
rore prodige largitatis / introduxit aūt nunc
clarissimū poetā p nobilissimā cōparationē
dicis / Et ecco imombra / illustris aīa Staciſ
ca parue .s. nobis duobus / si come ne scriue
Luca .s. xxmiio et ultimo capitulo / che christo
qa surto .i. leuatus p resurrectionez / fōr de
la sepolcar boca .i. ex os sepulcri / aparue
a duy .s. discipulis cherano ī uia / eunteſ ad
castellū emaus et dicat e dietro a nuy ueīa
illa imbra / da pie quardando la turba che
giacē .s. multitudinez auaroz magnā iacē
tiz per terrā / i quoz nūo et supplicio ipe
erat paulo ante et dicat ne aaddemo dilei
.i. nō ppendimus de ulius subita apparitiōe
si parlo pria dicendo / o frati mei dio ui dia
pace .s. eternaz ad quaz ego tendo. Et hic nō
quantiz dicta comparatio ē propria / sicut
eī christus post resurrectionē de sepulcro / ap
parut duobus apīis ignotis quos salutauit
ita nūc Staciuſ post liberationez suā ex car
cere apparuit ignotis duobus poetis quos sa
lutauit.

Hoi a uolgemo subito / e Virgilio
Rendelli il cēno chacio si conface.
Poi comīcio nel beato concilio
Ti ponga ī pace la uerace corte
Che mi rilega nelo etno exilio.

hic poeta potit p̄fessionez uirgilij qui reddit
illi uicem multi et uerbo bn̄ dicat. Hui ābo
a uolgemo subito ad rem nouā / quia nō dū
uiderāt ī toto circulo isto aīaz liberā solutā
et letā nisi istam. Et hic nō q̄ poeta noster
cū fecerit tā longū tractatuz de auaris ī isto
circulo / nūc introducat unū solū prodigū / qr
auari sunt sūniti et prodigi rari / et sunt
magis clari / dicat ergo E uirgilio rēde alui
il cēno chacio si confice / qr pari reuerētia
ī dinauit caput illi et salutauit illū bn̄ dt
poi comīcio sup. dicē / la uerace corte .s. dui
na ī qua nō regnat inuidia nō ualet adu
latio / che mi rilega .i. cōfinat / nel eterno ex
ilio. s. ī limbo ī ferni / ubi sūt exul et naliter

a carta illuis regis / ti ponga ſ pace / quam nuciaſti nobis / uel beato cōcilio .i. cōſiſtorio beatorū . Et ſic uide quō uirgilius carptat beniuolentiā optando illi illud bonū / quod per ſe nūq̄ ſperat .

Come diſſeli e parte adaum forte.
Se uoi ſete ombre ch dio ſu nō degni
Chi ua p la ſua ſcala tanto ſcorte.
El doctor mio / ſe tu riguardi uegni
Che queſta porta e che langel profila
Ben uedrai che coi bon cōuen che
regni .

hic poeta ponit petitionē quā fecit Stacius ex admiratione dñi. dixerat .ſ. Stacius come .i. quō eſt iſtud factum mirabile / ſe uoi ſete ombre che dio ſu nō degni .i. oſſ deus nō faciat dignas aſcenſione ſuprna ſicut tu dicis q relegatis ī inferū / ch tua tā to ſcorta tā per tot gradus / p la ſua ſcala .i. p montē purgatorij / qd ducat ad celū et faciat umā pārhentesiz .d. e parte anda ua forte .i. et iterū ibamus uelocater nec tardabamus illis loquentibus / ita q ly pte nō denotat hic portionem / nec nomē ymo aduerbiū / et tantū ualet quātū ī illo me dio / et eſt uulgare florentinū . Et ſubdit rēſionem uirgilij ad ſtacium .d. el doctor mio .ſ. uirgilius dixit / ſe tu riguardi uegni .ſ. nigra / che queſta porta .ſ. iſte no ſtus poeta querit ī fronte / e che langel pro fila .i. que fingula angelus deſcribit diz enſe uniuſq̄ ītrantib purgatorij / quāz quatuor iam deleuit et tria adhuc re ſtant delenda / ben uederai che conuen che regni coi boni .i. q ſit de numero ſaluādoruz / licet ego siz dānatus .

Ma p che lei che di enotte fila
Hō li hauia tratta ancora la conochia
Che cloto īpone a ciaſcuno e cōpila.
La ūa ſua che tua e mia ſorochia
Venendo ſu nō potia uenir ſola
Per chal mio modo non adochia.
Ondio fui tratto for de lāpia gola
D inferno p moſtrarli e moſtrarli

Oltre quātol potra menar mia
ſaiola .

hic Virgilius aſſignat cām q̄r ex īferno ue nerit ad purgatoriū / et ſic rēdet quōni tiāte . poterat ei Stacius ſtatz dicere quō ergo / uel quare uenſti eū ſaluando uirgi lius rēdet / q̄r dantes adhuc uiuus per ſe nō poterat aſcendere / dicat ergo / ma laſa ſua .i. iſtius dantis que dedit ſpeci lationi / che e tua e mia ſorochia .i. ſoror q̄r ſimus tres fratres amantiſſimi / et tres poete maximi ab uno patre deo / nō potes uenire / ſola qua ſociata erat a carne et reddit cām / po chal mio mo nō adochia / quiuis ſimul nō uidet aante nec ſpeculatur ſicut ſequata . Et tā dit quare iſte uiuit ſub uerbis occultis Ad quod eſt notādū / q poete fingunt tria fata / quorū officia ſignāt ſub ſpe cieī mulieris / quarū una pōterat colum ha trahit filū / 2a uō trimcat filatū . 3a uō uocatur cloto / que interpretatur produ ctio de nō eſſe ad eſſe . Et p hanc dant itelligi natiuitatez hoīs . 2da uocatur la cheſis que interpretatur ſors / et ſigt caſus humane uite / que ſub ſorte laborat . 3a uocatur Antropos / que eſt adducto uel deducto ab eſſe ad non eſſe / et interpretatur ſine cōuerſione / quia a morte ad uitaz eſt impoſſibile fieri regreſſu / dicat q̄ / p che colei .ſ. lacheſis / che di e notte fila q̄ quā paulatz duz nō ſentimus ſubtrahitur aliquid uite noſtre / dñ uiuēdo mori mur / et ſtando anuimus / nō li hauia ancora tratto la conochia .i. ſtuppam .q.d. nonduz conſtipserat caliduī rāle et hūdum iudiciale / che cloto impone q aaſam e cōpia / quia a principio eſt da tus hoī terminus uiuēdi / hoc āt totum nō uult aliud dicere / niſi q iſte adhuc uiuus nō poterat ſolus huc aſcendere quia more mio nō poterat cōtemplari et cōcludit / ondio fui tratto for de lāpia gola de līferno .i. de limbo qui eſt pri mus magnus circulus ī introitu īferni p moſtrarli .ſ. penas dānatorū / e moſ trarolli ultra .ſ. penas purgatorii / quan tol potra menar mia ſciola .i. med doc trina / dñ dicat quia ratio rōnalis p cāz humanā cognoſcat q uiaſ debentur ſupplicia / et omnis lex hoc iubet / et omis phya hoc ſentit .

A dime ſe tu ſai per che tai
crolli

Die dianzi il monte e per che tutto
adima
Parue gridare i fino a suo pie molli.
Si mi die dimandando p la cima
Del mio disio che pur cola spanza
Si fece la mia sete men digiuna.

Ista est seconda pars principalis, i qua vuq; queritur a Stacio de causa terremotus et cantus facti, dicat ergo. Ma dimi se tu say, uerisimile ei debet stare cū stetezis hic p tot secula ānorum, p chel mōte de di ānj tal crolli .i. qr mons dedit paulo ante tam tribiles motus et agitatus, e p che tutti ad una .i. qr omnes spūs simul, parue gridar .s. gloria i excelsis deo rō i fino a suo pei molli .i. usq; ad radices montis ubi sunt et humus mollis ut patuit p capitolo huius libri. Et subdit poeta q; ex sola petitione uirgilij satis quietatus est animus eius quia .s. cōcepit spem certam saendi quod optabat. Vnde dicit. si mi die dimandādo, ille uirgilius de pdēts p la cima del maior disio .i. amabuliz desiderij, quia expectabat uelut puer i amabulo expectat lac a nutrice cū acuto appetitu, che la mia sete .i. desiderū saendi si fece men digiuna .i. appetens, pur con la spanza, ante responsionem.

Quei comicio cosa none che sanza
Ordine senta la religione
Dela mōtagna, o che sie fior de
lusanza.
Libero e qui da ogne alteratione
Di quel chel ciel dase i se receue
Esser a puote e nō daltro etiqione.

Hic poeta ponit rōsionem Stacij, qui ex ordinat patū alonge, et dicat q; nulla rō ne nāli potest fieri tremotus, uel alia alteratio i monte illo. Sed ratio diuina est causa talis tremotus, dicat ergo quei .s. Stacius, comicio, suple dicere i cōtali, cosa nō e, aliquid non est, che senta la religion de la montagna. Religio est id etqa deum, quod reuerentia apud paretes fiel maiores, senza ordine quo nichil pulcrius i rebus natura, o che sia fuor de usanza, qr consistendo e altera nā .q.d. nichil fit hic fortuitū uel casuale, sed tm quod fit, nō fit rōne mali siait i mūdo istro, vnde dic. libero e qui da ogne alterathone, que fit i terris uel montibus nostris, sed bene, esser a puote de quel chl cel riceue da si issi .q. nō pōt uiaz nature e non dalira cagione, quia nō eo mō quo celiz attrahit aqua vn nō q; sol suo calore attrahit uapores fumos et humores quos cōdensat i nubes, et sic cōdensatos resolut nūc i pluuias, nūc i rores, nūc i niues, nūc i pruinas, et sic de aliis.

Perche nō pioqia nō grāde nō neue
Nō ruqiada, nō brina piu su cade
Che la scaletta di tre gradi breue.
Huuole spesse nō paion ne rade
He corrusear ne figlia di taumāte
Che di la cāgia souente contrade.

Hic Stacius breuiter colligit generales i pressiones, que nāliter fiūt i aere, q; nulla fit ab introitu purg. supi. Ad istelligendā litram est primo notāduz, q; sol ab inferioribus elemētis eleuat uaporez ad locum frigidū, ubi ispissatur i nubem et frigidus loc incipit expellere calidum. Et si expellit subito fit pruina que est dura, si nō subito sit nix que e mobilis de facili ophensibilis. Mā ei humidarum ispssionum est una licet diuisa. Mā ex nī pluuie est nubes frigida. Mā nimis e mā calidus, calida nubis. Mā rosis est uapor tenuatus et subtilis. Mā grandinis est nubes calidissima, aqua sil totū egreditur frigidū, sed a nube nimis egreditur paulatz uapor ehā nimis multuz habet de terrestri admisto. Vnde aqua nimis nō est pura, ymo pnitiosa sed fecūdat multuz terras, dicat ergo sta ans uere hic nulla est alteratio, p che nō pioqia, nō grande nō neue, non rosada, nō pruina cade piu su cha la scaletta breue di tre gradi, que ducat ad portam purgatorij, ut infra dicat. Et hic nō q; fiait aliqui uolunt uapores qui eleuantur a sole. Ex quibus pluuia nix grando et oīs aerea ipressio qnatur ad plus tendūt i altum, p bm miliaria, et ab ide sipra nō fit generatio aliqua. Et tangit materiā impssionū dictarz .d. nuuole spesse non paion .i. apparet nobis, ne rade ne cōrusear

quia ignis fulgurus fit ꝯclusus ꝯ humido aqueo. Et tangit subtilius alia impssiones. d. ne foglia de thalimante .i. hyris que uocatur arais plumalis. Ad quod nō q hyris est nubes soli oppoīta solis radius multipliater ꝯformata. Poete aūt fingunt hyridem fuisse filiā thaumātis nā thaūmas grece latine ītrpr̄tatur mirabilis ē. et mirabilis apparet oculis nris et dīc. che dila .i. que hyris ī mundo uīo cangia sonēte contrade .i. mutat sepe regiones. hoc dicat qr si hyris apparet māne uidetur ab occidēte si ꝯuespis ab oriente.

S ecco uapor nō surgie piu auante
Chal sōmo di tre gradi chio parlai
Doue al uicario di pietro le piante.
Trema forse piu qui poco o assai
Ma p uento chenterra si nasconda
Nō so come qua su nō tremo mai.
Tremata quādo alcuna aīa munda
Subito si che surga o che si moua
P salir su e tal grido seconda.

Hic Statius tangit rōnem nālez uenti et terremotus. Hā uentus est uapor siccus et subtilis eleuatus a sole, et tremotus fit, qn uentus strat uiscera tre, et ꝯcarceratus nō potest exire, ideo uiolentus cōmouet t̄ram, et tremere facit. dicat ergo, secco ua por nō surge piu auante .i. magis citius chal sōmo di tre gradi, illius breuis scale chio parlai supra capo xxmo, et gloſat dic tus subtus. d. doue al uicario de pietro le piāte, qua angelus dn̄i sacerdotem sedet ī limine porte et tenet pedes ī primo gradu. dicat ergo, trema forse piu qui, ītra dictū gradus, poco o assay, quia fit tremotus paruus uł magnus, et tangit cās tres motus. d. tremath qn̄ alcuna aīa munda .i. perfecte purgata, subito si che surga, sic audri iactantes, o che si moua, ad aliū gradū superiorem siait alij qui nō iacent, uel nō sunt ligati, p salir su, ad aliū gradus superiorem, e tal grido, quale audith. s. gloria ī excelsis deo, seconda .i. sequitur ī mediate tremorem.

De la mōdicia soluer si fa proua
Che tutto libero a mutar cōuento
L aīa sorprende, e di uoler le gioua.

Prima uol ben ma nō lascia al talēto
Che diuina giustitia cōtra uoglia
Come fu al peccar pone altormēto.

Hic Statius rn̄det quoī tacite poterat ei unusquisq; statiz petere ad quid uel quo cognoscatis uos, q aīa aliqua sit purgata sol uoler .i. sola uoluntas, fa proua che uolo libero, sine aliqua necessitate, laīa sorprender a mutar cōuento. s. ascensiz ad altiorem gradus purgatorij, e di uoler la gioua, et tunc delectat ipsas aīam uelle mutare cōuentus. Statius fuat alia ambophorā nectō, qua unq; statū ductus quo nō uult semper exire pena, rn̄det Statius q uult sed nō libere, qr aīa spōte subiat se ad pe, exigente diuina iustitia, dicat ergo, prima uol bene. s. illa aīa mutare gradum ante q̄ recedat a pena, ma il talento nō lascia .i. appetit nō permittit. q. d. q licet uelit tn̄ non desiderat recedere sn̄ debita satisfactione, et ecce cām, che .i. qua la diuina giustitia pone altormento. s. ipsam aīaz peccantez, contra uoglia, cui dē uolūtate libero, como fo al peccato, de tali uolūtate dicetur infra capo xxmo.

Et io che son giacuto a q̄sta doglia
C inquecēto āni e piu pur mo sentj
Libera uolunta di miglior soglia.
Po sentish il tremito eli pij
Spiritu p lo mōte render lode
Aquel signor che tosto su lin uij.
Cossi ne disse, e po dhl si gode
Tanto del ber quāte grāde la sete
Nō sapre dir quantel mi fece prode.

Hic Statius confirmat quod dixit ex. suu, et sic manifestat suā liberationē, dic ergo, Et io che son giacuto a questa doglia .i. ego subiacui huic dolorose pene anarorum, C inquecento āni e piu oltra quartū centesimus āns, quo steterat pro accidia ī q. circulo, ut dicetur infra, pur mo sentj libera uolūta di miglior soglia .i. ascendendi ad meliorez et superiorem gradum. Et cōcludit Statius q ille tremor montis et clamor spūus factus

est propter eū dicat ergo po sentish el terre
moto eli pij spiriti .s. auaroriz qui tuta fue
runt impij et alios spūs, p lo mōte rēderlo
da quel signor dicente gl̄oria ī excelsis deo
che tosto fū lm uij .i. dirigat ad superiores
gradus siait me iuuant. Et ultimo poeta
poit effectū rnsionis facte a staao quia re
mānsit quietatū desideriū eius oō dicat ergo
cōtinuatiue cossi li disse staaus virgilio, et
nō saprei dir quāto mi fece prode .q. d. ni
mis profecat sita mee nāli de qua dictus est
ī primapio capli hoc aūt declarat p metha
phorā proprissimā dns clare, p o se gode
tanto del bere quāto e grūde la sete. Et hic
nō qp poao est gratia nōn tū ex qualitate
uini q ex dispositione bibentis. Siait asli
xerses rex persarū potentissimus qui cum
inūabili exercitu ītrasit greciā vī iniliter
debellatus turpiter et trepide fugeret ius
uia aqua turpida fenda statiz declinauit
ad terram et cepit auidissime bibere de
quo increpitus a milite suo dixit se nūq
meliis bibisse qr nūq hūerat sitim ./.

AL sauio duca / ormai uegio la
rete
Che qui ūpiglia e come si scalapia
E che a trema e diche cōgaudete.
Ora chi fusti piacciati dnio sapia
E p che tanti secoli giacuto
Qui se ne le parole tue mī capia ./

Ista est 4ª pars gnālis melius prīcipalis huius
Capli ī qua uirgilius iquirit a Staao quis
fuit et primo asserit se clarū de rnsione
facta ad captādā bēuolentiam vī dic. El
sauio duca .s. virgilius supp̄ dixit virgilio
staao ormai uegio la rete .i. peccatiz aua
riae che qui ūpiglia .i. tenet nos hic ca
ptos et ligatos, e corde si scalapia et inde o
quō aperitur illud recte qū liberamini
et sili inde de che a trema .i. qua de cā
sit hic terremotus e diche cōgaudete .i. cō
gratulamini īuicem regraciantes dnio de
liberatione alicuius aie? Et peat duo .d.
ora piacciati dnio sapia chi fusti ea pla
bilitate qua iam usus es meaz placidissīe
uirorū / e p che sia giacuto / qui siait et
alij auari p tanta secoli .i. p tot centenaria
annorum .s. quīqz .q. d. bn potest esse purga
ta auaritia ī te si fuisset auaritia Mide
uel Crassi et diat / ne le parole toe mī capia

siait suari sunt .i. capti hic et alios capūt
ī uita .q. d. loquere m clare rogo te siait ego
loquus sum tibi .r.

NEl tempo chel bon tito co lauuto
Del sōmo rege uendico le fōri
Vnde uscil sanque p Giuda uēduto.
Col nome che piu dura e piu honori
Era io di la rispuose q̄llo spirito
famoso assai ma nō cō fede ancora.
Hic potest responsionē staaj ad primā peti
onez virgilij qui prio describit se ab optio
primape suub quo clarust. Et ad ītelligen
dā ustaz trām quā multi ignoranter puertūt
est attente sciendū qr siait potest colligi
ex multis autoribus. Hero imperator ad re
frenādus furores ebreorum qui facti erant
rebelles Romano impio misit uespesianū
uirū sapientissimū et strenuissimū armoz
que feroz et igne p̄ualuit gallīa, deinde
reliquas prouincias Iudee. Sed certus factus
qr omis multitudo Iudeorū cōuenerat ye
rosolimā ad offerendū sacrificia dnō suo
sm morē antiquorū patruz motus signis
anxit totā urbez obsidione. Sed quia Ci
uitas nobilissima regalis erat ī expugnabil
munitione murorū et multitudine furorū
uetus perseuerabat romanorū plus potuit
q̄ obstinata et audita pfidia Iudeorum,
Ciuitas ergo ab ex hostiliz uribus quassabat
Hā tres tyrānī Iohānes Simon Eleazarus
occupauerant tres regiones urbis, qui liz
inderentur cōcordes cōtra hostes tū sepe
bellis lacerabant. Sed nec discordia ciuiū
nec ruina murorū nec ocasio furorū nec
suasio romāi principis qui eos ad pacem
inuitabat potuerunt flectere gentez dure
cervicis, ut nō potius uellent oīa extrema
tolerare. Interī Herode sublato uespesianus
licet inuitus et oīno reluctans factus imperator
a militibus uenit Romā. Et Titus eius fili
us inuictus oūz laudatissimus remansit dux
belli qui ipam Ierusalem cognita pfidia
p fide gentis maqis certauit et ad tantam
inopiam deduxit qr oīa meo huius
ī suos aptos cōuertuntur. tandez obsidione cō
tinuata urbs capta est et tunc ī sapuas
sacrem ī templū scenturz est et Ciuitas
minus nudata et vndecī centena milia Iu
deorū fame ferro secundio ō et oīs genere
pestis cōsumpta sunt. Cetera multitudo ī
captiuitatē et seruitutem gentiū deducta
est. Ex quo tempore mihi gens deo et ōibus
gentibus odiosa p uniuersum orbez dispsi

seruiliter uiuit et durat in sua miseria. Hẽ ordina sic hrãm, quello sputo .s. Stacus, risponde virgilius, io era di la in mũdo iuuenalis, formosi assay loquitur uerecũde in laudem sui, ma nõ cõ fede ancor .s. christiana sed audacter laudat nomen siue professionis .d. col nome. s. poetico, che pui dura, et plus durare facat nom̃ aliorũ. Ideo hñ dix Lucanus. O sacer et magnus uatũ labor oĩa fato, Eripis et donas populis mortalibꝫ euũ. Et si dical michi de Aug. et de multis phis antiquis, dicã tibi de homero et aliis multis q fuerũt diu ãn quos ipe phus frequenter allegat et papue homerũ, et piu honora .s. hoĩem. nõe eũ poete siait nullus durabilius, ita nullũ honorabilius, ut dicetur plene p̃o carp̃o paradisi, et ecce qñ nel tempo .s. ãno ab urbe condita, hñ xxb. chel bon tito, qui considerata etate et impij bonitate, de aui laudibus dicetur hñ paradisi, uendico le fora .i. foramina sui nulnera christi. Onde usa el sanque per Juda uenduto .s. ãne et Cayphe, aui Lagi uto del cõmo rege .i. uiuante et permittẽte deo, siait ipe titus fecisse dixisse, anni straui urbem clarissimã. Et hic nõ qr multi pierse itelligunt et peruertũt istã hrãm, quia nõ est dubiũ qr titus uel vespasianus fecerũt iudictã christi aiz itendone, aiz nõ crediderint christũ et fuerũt pẽit̃ pagani, siait patet p Suetonium. Et si testimoniz nõ placet tibi quia fuit gentilis infidelis. Certe Josephus ebreus et nobilis auis yerlim quẽ beatus hieronimus enũrat in cathalogo sanctoriũ, hanc hystoriã luculento stilo describit. Et eqliphus cõpediosius eo et beatus Ambro sius q Josephum sequitur, et ut br̃ dicã Augustinus hieronimus Rufinus Oro sius et ceteri in hoc cõcordant, sed hñ diuina maiestas sic statuit p peccata Judeoꝝ qr de inimicis cũ inimicis meis uindictam fuacim .i

Tanto fu dolce mio uocale spirto
Che tolosano ase mi trasse roma
Doue meritai le tẽpie ornar di
mirto.

Staco la gẽte ancor di la mi noma
Cãtai di tebe e poi del grãde Achille
Ma caddi in uia co la seconda soma.

hic Stacus quia describat se a nobili sãa, describit se a suaui eloquentia dicẽs,

Tanto fo dolce mio uocal spirito, hic carp̃o spiritu prout academ̃s stile .q.d. sonus uoci mee et pronũciationis cũ magna eloq̃ntia q patet ex opibus eius, de qua dicit Juuenalis in satira. Curritur ad uocẽ iocam dam et carie amice Thebaidos letis aam feat straci urbem, promisitqz diẽ tãta dulcedine capias. Affiat ille aiosi rẽ che roma trasse mi tholosano ase, fuit enim Stacius origine de nobili tholosa, que ẽ anitas in prouincia narbonensi. Vñ uenit roma tpre uespesiani et usqz in tpra domiciani, fuerit ubi emicuit fulgor eloquẽtie sue, vnde dicit, onde meritai le tempie ornar de mirto .q.d. fui coronatus merito fronde mirta que est arbor calida multum ad denotãdum ardorem ingenij poetici, milte tñ erãt olim corone de quibus dicetur p̃o carp̃o paradisi, deide describit se a nõie proprio .d. la gente ancor mi noma di la .s. in mũdo uiuentium et sic loquitur stacius, qr dantes erat ibi uiuus, stacio hoc nomen sonat effectũ, qr stetit diu occultus christianus in uita, et post mortem stetit p tot secula. Et sic virgilius dicitur est a uirga uel a stacando, siue circulus a circulo, qr idem sonat, deide stacius describit se a duplia mã, de qua scripsit dñs. Cantai di thebe .i. poetice descripsi mãz thebanã. Haz stacius uidens discensionẽ esse inter tirannos et domicianũ, assũpsit ad instructionẽ eorum hanc memoriãdam hystoriã duorũ frũm describendam, de qua multa dicta sunt in inferno et dicetur in isto purgatorio, et tangit ham hystoriã .d. e poi del grãde Achille, quia demũ fecit libros minores in quo tractauit de iuuenilibus gestis Achillis, de quibus iã plene scripsit puqz hñ carp̃o. Et subdit, ma cadi in uia colla seconda soma. Et hic pñ lector qr otra usatz hrãz multi multa dixerunt, alij pro poeta nõ alij calũpniatores istud dictum, qr dicunt qr stacius ẽ mortuus sio libro ipfecto, qbus est rñdendũ breuiter et clare, qr uere sm opus est completũ, nec dantes hoc tangit negat, sed iuuit dicere qr cecidit anim̃ a salma, qr debebat subire tertiam hystoriã .s. gesta domiciani, siait ipe protestatur in prohemio sui thebaidos, et in prohemio Achileidos. Vñ uidetur stacius sibi exaltandus, si uideatur nimis adulari domiciano audito rumore et defectione germanorũ, qũ esset ualde adolescens, tñ tu magnitudinem nõ reuelauit siaut alij fecissent, sed apte hñs igestã fortitudinem sup̃ etatẽ statiz tendebat in barbaros. Sili belli fama tercia sine ullo dãno romano iugo se subiecerũt. domicianus qꝰ clarus et insignis etatẽ sup̃atibus factis

et patri honorem afferentibus, Romam
reuersus est, qui an̄ q̄ pater uēret ro
mas Capitolium uiriliter defenderat ab
hostibus. Ideo iuuente Indoles potuit dea
pere Stacū cōmendando domicianus
ab his.]

Al mio ardor forse me le fauille
Che mi scaldar ne la diuina fiamma
Onde sono allumati piu di mille.
Del Eneide dico lo qual māma
Fūmi, e fummi nutrice poetando
Sanzessa nō fermai peso ne drāma.
Ep esser uiuuto di la quando
Virgilio uisse, asentirei un sole
Piu che nō degio al mio usar debādo.

hic Stacius describit se amobilissimo poeta
quē semper studuit imittari, et ista lr̄a
ambigua hr̄e potest duplicez ītellectum.
Vnus & Stacius sit factus poeta christianus
p ipm sm primū. lr̄a est sic exponēda
le fauille .i. dicta uirgilij tāq̄ uiue sen
tille, onde sono allumati .i. illūiati, piu
de mille, quia multa milia latinoruz
didicerunt poetriā et eloquentiā mediā
te dogmate uirg̃, che mi scaldar de la
diuina fiamma .s. accenderunt mentez
meaz eius doctrina diuina, si sēme .i.
sementis et radix, al mio ardore .i. ar
denti ingenio meo ad poetandū. Sm
aliū ītellectum lr̄a exponatur sic, le fa
uille che me scaldar de la diuina fiamma
.s. caritate fidei xpiane, fuo seme .i. fie
runt sane diminute, al mio ardore .i.
meo amori .q.d. Stacius, licet haberez
ate crudelitatem fidei uē, tn̄ amor me
fuit carnis et lentaus dui, et sic peccatu
p accidiā, sicut testatur paulo post. Sz
hic nō q̄ licet poeta q̄ Stacius hūerit utr
umq̄ bonū .s. poetrie et fidei, tn̄ prma
expositio sunt melior, quia si Stacius
fuit illūiatus luce fidei p uirgilū non
mille sicut alij lr̄a dicat: propterea lr̄a
sequens declarat expresse q̄ loquitur
sm primū modū, unde subdit, del En
eide dico qui liber potest dici speculuz
humane uite, sicut dixit Aff. de Odi
sea homeri in rhetorica. La qual fūmi
māma .i. mamilla dulcis, fil māma .i.
mater propinans michi primū lac poe
trie sm dicit, e so mia nutrice poetando

.i. studiū totis uiribus imitari ipm opus,
unde dicat, senzessa nō fermai peso di
drama .q.d. nō firmaui minimū pun
tum uel passum. Est ei drama paruulū
pondus quo utitur media. Et bn̄ q̄m sta
cius in suo thebaydos, semp nitatur imitari
eneyda uirgilij .d. e sentirei un sole .i. imū
ānuz solacium, piu chio nō degio .i. plus
q̄ debeam uisse pene mee, al fmo usar de
bando .i. de exilio purgatorij, per esser
uiuuto di la .s. in mūdo istius uiuentis, q̄n
uisse uirgilio .q.d. Stacius ego uellē adhuc
de pacto stare p ānuz in purgatorio, et fu
isse illo tempore felix sub Augusto quo
clarius Virgilius.]

Tolse uirgilio a me q̄ste pa
role
Cō uiso che tacēdo disse tra
Ma nō puo tutto la uerita ch uole.
Che riso e piāto son tāto sequaci
Ala passion da che ciascun si spicha
Che mēsequon uoler, ne i piu ueraci.

Ista est quarta et ultima pars capituli, in q̄
poeta ondit, qualiter ipe manifestauit uir
gilio Stacio, qui tn̄ multa cōtulerat cum
Virg̃ nō cognoscens eum, et primo ondit
qualiter uirgilius imposuerit sibi silentiz,
sed ille nō potuit se continere se arisu
Et ad declarandū istā lr̄am fortez, ē prio
notandum q̄ appetitus aliuus ē ītellectiz
aliuus sensitiuus. Et sensitiuus aliuus est
irascibilis, aliuus cōcupiscibilis. Et sic qan
dū quod ondit p risum, procedit ab
appetitu cōcupiscibili, et planctus q mo
uetur p furiaz procedit ab irascibili. Et
ambo isti appetitus sunt de potētia sen
sitiua, et alter sequitur alterū. Et appetit
ītellectus qui est uoluntas, et p ortem
regulatur appetitus sensitiuus, nō sēp
ē potens sup sensitiuū, qr nō semper
irascibile et concupiscibili obedit rōni
siue rōnali uolūtati, que ē siū fundamē
taz in intellectu, et hoc est quod uult dre
lr̄a hic q̄n poeta ondit, q̄ contra uelle
uirgilij .i. rōnis sensualitas sua risit,
et dicat q̄ imitans nām sm cōplexionē
nālem, appetitus sensitiuus primus ob
edit ītellectiuo, quia tūc plus operatur
sec eis uirtus eoruz. Hunc ad lr̄az dicat
poeta, queste parole, dicta per Staciuz

uolse uirgilio ami cō uiso tacendo amicādo
disse tacā .s. cū nutu facei / et dicit ad excusā
tionem suā / mala uirtu che uole .i. uolūtas
uel appetitus ītellectiuus / nō po tutto sup
passionem / et assignat rōnes cū subdit /
che riso e pianto / que sunt passiones aie
sono tanto sequaci ala passion .i. uirtuti
concupiscibili / di che cadam si spica .i. exa
dantur / che men seguen uoler .i. uolūtatē
nei piu uerda .i. etiaz ī sapientibus / quā
etiaz uiros sapientes et ueridicos / oportet
aliqn̄ uidere et plorare iuste / sm lectiam
et trisitiā quibus afficiuntur. /

Io pur sorisi come luhom cha micha
P che lombra si tacque e riguardōmi
H eliochi ouel sembiāte piu si ficha.
E se tāto labore īsieme assōmi
Disse p che la tua faccia te steso
Vn lāpeggiar di riso dimostromi.
Or sono io dima parte edalt[a] pso
Luna mi fa tacer / laltra scōquira
Chio dicha ondio sospiro e sono īteso.
Dal mio maestro / nō hauer paura
Mi dice di parlar ma parla e digli
Quel chel dimāda cō cotāta cura.

hic poeta oñdit qualiter se tacente cū lin
gua loquutus fuit cū risu ex quo stacius
suspitione capta aduiranit eū ut diceret
cām sui risus / dicit ergo / io pur sorisi cō
luhom cha micha .i. qui īdignat facem
cōmouendo uel affirmādo aliquid / per che
lombra .s. stacij si tacē e riguardome cō
liochi ouel sembiante / piu si[c] ficha / Et po
nit penagones eius .d. dicit ille stacius / de
logitur admiratiue / p che la faza tua / q̄
uidetur michi rigida et honesta / dimon
stramu un lampeggiar de riso te steso / nc
se assōmi tanto laudor ī seme .q.d. si de[o]
det tibi tantaz grām / q̄ feliciter perficias
tam laboriosum opus / sicq̄ p totū simul
aggregel et poeta / deinde loquitur et
ostendit sua perplexitatez ī q̄uo uoto du
orū poetarū / quia p̄cepto uniusl nō potāt
ōire et aduirationi alterius nō audebat
vnde dicit / Or sono io duna parte edalt[a]
pred .q.d. prohibebor loqui et tacere nō
possum luna .s. uirg[o]. mi fa tacere elaltra
.s. stacius / mi sconquira chio dicca ondio so
spiro e sono īteso dal mio maestro .s. auiq[o]
quez plus et plus reuerebar / qui uidebat meā
diuiditatem loquendi nūc qualē habebā
supius faendi / ideo dedit sibi licentiā fae
ditendi vñ dicit e disse ille uirgilius / nō
hauer paura di parlar pp me / ma parla
e digli quel che domāda cō tanta cura .s.
cām[e] tui risus. /

O ndio forsè che tu ti marauigli
A nnco spirito del rider chio fei
Ma piu di miration uoi ch ti pigli.
Questi che guida ī alto liochi mei
E quel uirgilio dal q̄l tu togliesti
forza a cāntar de gli huomini e de dei.
S e cagion altra al mio rider credesti
Lasciala per nō uera / et esser credi
Quelle parole che di lui dicesti.

hic poeta pōit responsionē suā / ad pena
onem stacij .d. Ondio licentiatus a uirg[o]
dixi spirito antiquo qui peccasti iam
mule ānis elapsis / forsi che tu te ma
rauigli del rider chio fei / quia forte
uideor tibi derisisse magnificas laudes
quas fecisti de uirgilio et singulariss[i]mz
amorē quez oñdisti te hre ad illū cele
berrimū poetam / ma uogli che tu pigli
admiratione / Et ecce rē stupidaz / questi
che guida ī alto .s. ad summuz uirtutis / olio
chi mei .i. speculationes ītellectu ale / e q̄l
uirgilio nūq̄ satis laudatur dal qual tu
togliesti forte a cantar .i. alte describere
de[o] huomeni e de dei .q.d. imitatiaonem
uirgilij tui poeticē descripsisti bella thebar
ītroducendo hinc ide hoies et deos ī arma
sicut tu .s. uirg[o] fecisti et accepisti ab home
ro / credesti al[o] rider mio lasciala per nō
uera essere e credi quelle parole / suple
esse uera / che di lui dicesti / quia et ego /
credo illud quod dixisti ī cōmendationez
uirgilij / ideo nō uis ī cōtemptu eius tu
ego[o] tuus illuūatus et tuitatus / ab eo ad po
etandū / licet habueriz manus lumen qre
q̄ tu uel ipse .i

G ia si chinaua ad abracciar li piedi
Al mio doctor / ma egli disse frate
H ō far ch tu se ombra e obra uedi.

Et ei surgendo or poi la quãtitate
Cõprender del amor dha te mi
scalda
Quãdio dismẽto nostra uãitate.
Trattãdo lõbre come cosa salda.

hic ultimo poeta cõcludit finẽ sue rñsionis
qua stacui repletus sui pore et amore
ãi sũma reuerentia et gratulatione ĩcli
nauit sẽ ad gratulãduz uirgilio dicat q°
gia sinchinarla ille stacui urbanus et
gratus ad abraciar li piedi al mio doc
tore cuius sẽ discapulum profitetur . Et
hic nõ q° poeta bene fingit stacũ noluis
sẽ procũbere ad pedes uirgilij quia ipe
stacus hoc testatus est ĩ uitã . Hã pfecto
ope maiori õ quod laborauerat ãnis xij .
sicut uirg° ĩ suo xj . dicat ĩ fine libro suo .
Hec tu diuina eneyda tẽpta sed longe
sequere et uestigia semper adora . Et
subdit quõ uirg° remisit stacũ dns ma
ello . s . uirgilius° disse o frate nõ far che
tu se ombra et ombra uedi . q . d . uterq;
uestruz est aĩa sẽpata ĩtangibilis ĩsensi
bilis deide dicat q° stacus urbane excusa
uit eurorem suũ unde dicat Et ei . s . sta
cus oñdit surgendo or poi comprehen
dere la qualitate del amor ardenti cha
ta mi scalda ad amandũ te quãdo dis
mento nostra uaĩtate . i . obliuiscor nãz
mortalium qui sunt uani uacui corporis
tractando lombre . i . aĩas licet uisibiles
como cosa salda . i . corpoream et sensibilẽ .

Mandaua si che senza alcun labore
Seguiua ĩ su li spiriti ueloci .

Posq̃ ĩ pcedenti capitulo poeta noster tractauit
de uitio prodigalitatis ĩ psona stacij . Hunc
ꝯnter ĩ isto xxij° capo terminat mãz qule que
piũtur ĩ vj° cerchio . Et pns capl'm pot breuit
diuidi ĩ duas partes qñales . In quarũ poeta
oñdit qualr uirg° ĩquirit a stacio de ulnis
mal purgatione . In 2ª ipe uirgilius ĩquirit
ab eodem stacio de cõuersione eius ad fidem
christianã ibi E quãdo tu cãtasti . In 3ª stac°
ĩquirit a uirgilio de quibusdam poetis illus
tribus ibi Tu dunque . In 4ª et ultĩa parte
agit et tractat de purgatione mal qule ibi
Ticeuasi qua . Ad primũ uer'm dico q° poe
ĩduat uirgilium ĩquirentẽ de purgatione stacij .
Et primo cõtinuans se ad pcedentẽ materiã
promittit purgationẽ suã factã ab Angelo a
uitio auaritie et prodigalitatis . Et ad decla
rãdum nouũ modũ scribendi quo utitur hic
poeta est considerãdum q° de more eius est
omnibus aranlis arta fines introducere unius
angelũ q purgat eũ a uitio primitio ibi et
dicitur eius ad alium aranlium hic aũt plin
poit hoc fictum esse hoc aũt fingit ut fingẽ
dat ĩtelligi purgationẽ suã hic finisse facilẽ
uta q° oĩ nõ auderet quia locus fuerat
aĩ stacio faciliss'mo tã delectabilr et qua
parũ laborauit morbo auaritie et prodigali
tatis a quo recedit et minus mao qule ad
quas nunc ad litterã dicat poeta Langel
de quo nichil adhuc dixit sed nũc dicit
artificialiter breuiando q a era zimaso
dietro a nuy ĩ quinto cerchio et repetit lan
gel dico che nauea uolti al sexto giro qui
bus rasorium hauendomi raso pt prius q̃ uen
ieret nos uno colpo . i . uulnus mortale
. s . quibus peccatum dal uiso . i . a fronte . Et
subdit gratulationes alioꝝ spũm dicens .
E quei . s . aĩe auaroꝝ qui remanserunt
ĩ quinto giro chiano lor desir a uisitia . i .
ad iustificandus se p purgationes dicto
neauea beati mult dicere q° dixerat ille
dictus Mathei quinto cap° beati qui esuri
unt et sitiunt iustitiã quoñ ipi satiabũtur
et ita ĩfelices qui exiuiunt et sitiũt . Alij
tñ subtiliss exponentes dicũt q° illi spũs
dixerunt . Beati quoꝝ remisse sũt iniq
tates et quoꝝ tecta sunt peccata et hoc
propter dantez et stacũ qui erãt nuper
absoluti alter ab auaritia et alter a prodi
galitate et dicebant ĩ fine sico arpiens
saluare humanũ genus Ita ibi affixi terre
ĩ suo cruciatu dixerunt sico . s . saluari sed
prior expositio magis uidetur de mente
huius et subdit effectum siue purgatois
. d . Et io piu leue che p altre foa . i . alios

Ja era langel dietro
a noi rimaso
Langel che nauea uolti
al sexto giro
Hauẽdomi del uiso un colpo raso.
E quei chiano aquistricia lor disiro
Detti nauea . beati en le sue uoci
Cõ sitio sẽza altro cibo forniro.
Et io piu leue che p altre foa

arailoſ et merito qua depoſuerut quinq; grauiſſima pondera capite ſuo / et reſtab ant ſibi duo leuiora / nãndaua ſiche ſeq uiua i ſu / p ſcalã quitus li ſpiritu ueloci ·t· uirgiliũ et Stacius / qui erant ſine gra uitate carnis et habuerũt preſto ſoeia et diat / ſença alcuno labore itelligas per reſpectus ad alios arailoſ / qui huiusq; hiũt tm̃ unũ ducẽz uirg̃ / nũc iõ habeb at aliũ ·ſ· ſtaciũ qui loq̃batur tũ dulciter cũ ſũmo poeta uirgilio / q̃ dantes non ſentiebat laborem uie quasi portaſ a uehicalo ſermoĩs eorũ ut ſtatus ſequitur.)

Q uãdo uirgilio comẽcao / amore
A cceſo de uertu ſemp̃ alt̃ accẽſe
P ur che la fiãma ſua pareſſe fore.
O nde dallora che tra noi diſceſe
H el libo de liferno giouenale
C he la tua affection mi fe paleſe.
M ia bẽuolenza ſuerſo te fu quale
P iu ſtrinſe mai di nõ uiſta p ſona
S i che or mi pareã corte q̃ſte ſcale.

hic poeta ponit nobilem oronẽ uirgilij ad ſtaciũ qui primo ad captãdã bẽni uolentiaz / premittit notabilem ſtiam de amore honeſto q̃ eſt q̃ amor uirtu aſ habet hanc potentẽ proprietatem q̃ cogit ſemper amatũ redamare amã tem / dũ mõ amor appareat eĩ pp aliquod euidens ſignũ / diat ergo poe ta ibã uerecater / qtãdo uirgilio cõmẽcao ſiip. dicere uerſus ſtacius / amor accẽſo da uertu ſemp̃ altro accẽſe / ad reddẽdã ſibi uicez / quod nõ faat amor boĩ utilis uel delectabilis / et forte ulta requla nõ eſt ſemp uera ĩ bono honeſto et diat / pur chẽ la fiãma ſua ·i· effectus / pareſſe fuora ·ſ· p opera / unde uidemus q ſe pe diligimus uirtũ uultuoſiz q̃uſ nõ uiſiz uel cognitã ſic ego diligo dãtez mortuũ · Et applicat uirgilius eſtã ſmiaz ad propoſitũ et diat / q̃ amauit ipſum ſtatiũ tã p multa ſecula quãuis rõ co gnitã ſibi nõ rone alterius / diat ergo ẽnde mia bẽuolenza uerſus te fu ſi uiſto ta talis / quale. ſ. benuolentia / di ſona nõ uiſta ·i· nõ uiſe nõ cognite / pur ſtrĩ ſe mai / aliquẽ amantez ẽnde diat / ſi che or mi pareã corte queſte ſcale / q̃ reſtant aſcendende / ita q̃ ſalia amon ſine labore et hoc duo fuit / d alora che Juuenale qui fuit poeta ſatirus de agno magnus moralis / duſceſe nel libo dẽ li ferno tra noi ·i· iter poetas paganos illuſtres de quibus dictũ eſt iferni cã q̃. et dicetur i hoc capitulo paulo ifra / che mi fece paleſe tua affectione quã ha bebas erga me. Et hic nota q̃ aliqui di aunt q̃ poeta noſter uidetur hic erraſſe dicẽdo / q̃ Juuenalis fuit mortuus ante ſtaciuz diz hoc ſit falſiz / quia Juuenal' fuit mẽtionez de ſtacio ut iã dixi capo p̃cedenti. dicendũ eſt bñ q̃ dãtes non diat Juuenalẽ fuiſſe añ ſtaciũ / ſed ſo lũ q̃ Juuenalis maifeſtauit ſibi amorẽ ſtacij erga uirgiliũ. Hã uirgilius q fuit dui ante ſtaciuz nõ poterat uideri eiz uel opus eius q̃ ſtacius moriens non Juit ad iferniũ. Sed Juuenalis qui fuit poſt ſtaciũ / bñ uidit opa ſtacij / et aiz ĩ morte tã q̃ pagan⁹ Juit ad limbũ ubi erat uirgilius / potuit dicere qualiter quidã poeta nobilis fuerat poſt ipm p longũ tẽpus / qui multũ amauerat et exhiberat uirgiliũ et opa eius.)

M a dimi. e come añco mi pdona
S e tropa ſicurta malarga il freno
E come añco omai meco ragiona.
C ome potea trouar dẽtro al tuo ſeno
L uogo auaritia tra cotãta ſcarſo
D i quãto p tua arta foſſi pieno:
Q ueſte parole ſtacio muouer ſẽno
V n poco ariſo pria poſaa riſpuoſe
O gni tuo dir damor me caro cẽno.

hic uirgilius p̃miſſo pulcro exordio fuit petitoẽz ſuã / et quezit a ſtacio aĩ admi trationẽ de uiao ĩ quo uidebatur fuiſſe diat ergo / ma dimi como auarita po teo trouar dentro luoco al ſẽno ·i· tãp natatez tuaz aiz auarita ſit inimica poetis / tra cotanto ſẽno ·i· iter tantum ſã piam / de quanto pieno foſſi p tua arta ·i· ſtudio / et fuit parentheſis ·d· e como añco me perdona q̃ bẽuolentia ut nũc cõuerſa eſt ĩ uerã amiciaz / ſe tro po ſequita malarga il freno ·i· ſi nimis fidenter et faſtiditer huic locutus ſeã e como dico omai meco ragiona / q debz pati ab amico / q̃n arguitur de aliquo uitio. Et ſubdit quo ſtacius ſe huiuit

actu et uerbo .d. queste parole cẽno moue
stacio un poco a uso prima. Stacuꝰ ēz nō
nūc uisit de errore uirgilij sic dantes ri
sit surpra de errore stacij, e poi rispuose
ogni tuo dir me caro cẽno da morte .q.
d. quicqd dicaꝰ extra me habeo pro signo
ueri amoris, hoc dicat stacius, quia uirgi
lius petuerat ueiaz de nimia lecunita
te dicendi.

Veramente piu uolte aparon cose
Che dãno a dubitar falsa materia
P le uere cagion che son nascose.
La tua dimanda tuo creder maniera
E sser chio fossi auaro i laltra uita
Forse p qlla cerchia douio era.
Or sappi chauaritia fu partita
Troppo da me, e qsta disinistra
Migliaia di lunari ãno pimita.

Hic stacius proprie fuat oiones suaz. Et
ad magnificãdaz ista responsiones cõ
sidera quãta arte utitur hic iste magꝰ
orator. Hã ex utroꝝ ut uideatur ipm
imitari i equs pnã, primo affirmit
unã notabilez snãz, super qua fundet
dictũ suũ, et illa snãa est propria uir
gilij, dicat ergo veramente piu uolte
aparon cose .i. apparent multe res,
che dãno a dubitar falsa materia, qr
presentant causam dubitãdi, caz tamen
nõ sint uere dubitabiles per le uere
ratione che son nascose, quia ignorã
tur, unde dicat uirgilius Re saĩz ico
gnita turbat. t. vñ nõ q multa que i
se uera sunt nõ creduntur propter
ignorãtiã causarũ, sicut q nauis mari
tranquillo et celo a sereno subito asor
betur, et nũq de cetero apparet et sic
q titulus fuat usidictaz de morte xpi
ut dicatur i pcedenti capitulo, quod
tũ est falsuz, Et tãgit ipm errorem
uirgilij .d. la tua dimãda maniera .i.
affirmat et declarat, esser tuo creder
cho p fosse auaro i laltra uita .s. tem
porali mudana, forse p quella cerchia
douio era, qr iueniꝰ me i cerchio au
aroꝝ, Et dehinc cõtinuo ponit ul'
ipm errorem .d. or sappi chauarita fo
partita troppo da mi, propter prodiga
litatem maxime distantes ab auaricia
que ita exacerbe fuit i stacio, ut alĩ
deficeret sibi panis, cui erat i maiori amo
re et fauore i roma, ut scribit Iuuenalis.
Et hic nõ q recte talis est effectus prodiga
litatis, quia trahit hoiez i oia incomoda, et
contrahit mẽbra i uili lectulo, uelat cor
pus paruo et sordido pãniculo, uentri
dedurit leuamia longo odio, et stomaco
uacuo, fit sona hũda fames et ãnda sitis,
illi seqtur creditor auarus importunus ex
actor repetitor prodigus, sic fit misero
uita pena mors solacia, ideo dicat stacius
q ad istud magnũ uicũ, scilicet ē longa
pena, e migliara de migliari .i. multa
milia mẽsuraz. Hic ãnus lunaris ē im
mensis, et utitur tali mõ loquendi ut pe
na uideatur longior, hãmo pisita questa
disinistra .i. prodigalitatem.

E se nõ fusse chio drizai mia cura
Quãdio iteri la doue tu chiame
Crucciato quasi al humana natura.
P che nõ reggi tu o sacra fame
Del oro li appetiti dei mortali
Voltãdo sentieri le giostre grame.
Allor maccorsi che troppo aprir lali
Potean le mani aspẽdere epẽtermi
Cosi di quel corne delialtri mali.

Hinc stacius describit suã emendationẽ
ab isto uicio, et dicat q unũ dictũ uirgilij
nũ retraxit eum. Et ad intelligentiaz istiꝰ
littere nõ q uirgiliꝰ 3º eneidos, uã descrip
sisset crudelez auaritiã polinestoris, de qua
dictuz est supra capº xxº, exclamauit am
i indignatione, Quid nõ mortalia pectora
cogis Auri sacra fames .q. d. q auiditas
auri cõpellit corda hoiũz ad oia magna
mala, thi hic stacius interpretatur uirgilius
istud dictũ et dicat q uirgilius uoluit
dicere tantam duritiaz, taz i dando q
i retinendo, Ordina nunc litteram sic, Et sen
tieri le giostre grame quas fecerunt pro
digi et auari i inferno uoltãdo ad pun
tas circuli .q.d. ego essem dãnatus, quia
peuerassem semper i prodigalitate, se nõ
thio drizai mia cura, super isto uicio, qñ
iteri la doue tu chiami, tertio eneydos,
quasi cruciato indignatus, al humana nã
.d. o sacra fames del oro .i. execrabilis ap
piditas auri p che nõ regis tu lappetito
di mortali, quia alij petunt immoderate
pp dare, alij propter retinere et subdit

correctionē ſuâ dīſ. Alor ma corſi che le
man poteam troppo aprir lali, nimiſ prodi
galitatem effundendo et uolâdo ad expē
ſas, e pentirme coſi de quei .ſ. malo .i. prodi
galitate como de qlialtri mali:.

Q uãti riſurgeram coi crini ſcemi
f ignoranza che di queſta pecha
T oqliel penter uiuendo e neli extremi.
E ſappi che la colpa che rîbecha
f dritta oppoſiaon alcim peccato
C onteſſe î ſeme qui ſuo uerde ſecha.
P o ſio ſon tra quella gente ſtato
C he piange lauatricia p purgarmi
f lo cõtrario ſuo me îcontrato.

Hic Staciuſ dãnat prodigalitatẽ î hoibuſ
qui ignorant malitiã uſuſ uaj, ſicut ipe
ſcat ad tẽpuſ. Vnde dicat interogatiue, quã
ti.ſ. prodigi, riſurgerã coi crinibuſ ſcemi .i. aĩ
capillis ſcaſis, quia ut dictuz eſt î inferno
Auari reſurgũt î die nouiſſima aĩ maĝo
clauſis, et prodigi cũ crinibuſ diminutis
p ignorantia che di queſta pecca .q.d. mlti
qui nõ credunt peccare ymo uirtuoſo
riantur qm̃ pluſ expendũt, ideo dicat P to
qliel penter .i. taliſ eſt pẽtentia et pena
habebit hic î mũdo, uiuendo neli extre
mi .î iuxta que ſunt extrema iuſtituiz ſic
auaritia et prodigalitas. Et ultrõ Staciuſ
dat unũ notabile p quod reſpondet que
ſtioĩ tacite, quia poterat dicere uirgiliuſ
quare ergo tu ſtetiſti tã diu purgandus
cum auaris. Rñdet Staciuſ q duo uitia
recte p oppoſita puniũtur î eodez et pari
pena, dicat ergo, e ſappi che la colpa che rî
becca .i. aduerſatur et occurrit, abecco ab
ecco alam peccato per dritta oppoſiaon
qualia ſunt iſta duo, qui ſecca ſuo uerde
.i. luit penã equalem, cõ eſſo î ſeme .i.
cũ illo peccato ſibi õno. Et hic nota lector
q merito poeta noſter dat eandez penaz
ambobuſ iſtis uitiis, licet ſemper pluſ de
teſtetur auaritiã, ſicut et pluſ facit, qr
î rei ueritate prodigalitas eſt minuſ dã
noſa peſtis, et inimica rei.pu. Prodigus
eſt qui expendit pluſ q̃ natura petat pl'
q̃ nã miniſtret, facit acto de pleno uacuũ
de dulce amarũ, de luce luctuz, de ceſare
codrũ, laude luſurũ, de multo nichil, ſic
prodiga manuſ prodiguſ facit, nã acto red
dit ſe cõtemptibilem illuſ qbuſ paulo ãn
uenerabilis iudebatur, et dolet dextrã male
prouidiſſe ſiniſtre, tarde pẽiteret, ymo
quod eſt mirabiliuſ et dãnabiliuſ ſi fortu
na redit neſcit reuocare manũ qua licẽ
auſ conſiderarat uti, huiuſ uitii prîcipa
tum tenuit Alexander, qui et cui innũ
bilef partes mũdi nõ ſuffecciſſent ut male
perderet omſ. Quid Nero? quid Gauſ? qd
baliqula? quid Antõiuſ? O quot unoſ ita
lẽter uſus uitii deduxit î rabiẽ et deſ
perationem. Et concludit Staciuſ, pero ſio
ſon tra quella gente ſtato che piange lau
riaa p purgarmi, ſi paupertaſ nõ ſtabiſſe
ret î me iudictã huiuſ conſilii uicy,
p lo contrario ſuo me ſcontrario .i. propter
prodigalitatem que eſt contraria Auaritie
et deſtruit ſemp eam:.

O R quãdo tu cantaſti le crude
armi
D ela dopia triſticia di Jocaſta
D iſſel cantor de buccolici carmi.
f quello che clio teco li taſta
H õ par che ti faceſſe cantor fedele
L a fede ſenza qual bẽ ſtar nõ baſta.
S e coſi equal ſole o quai cãdele
T e ſtenebraron ſi che tu drizaſti
P oſcia di retro ai pescator le uele:

Iſta eſt ſcamda parſ prîcipalis, î qua poeta
oñdit qualiter Staciuſ natiuitatem uirgilio
cauſiz ſue cõuerſionis ad fidem, de quo
uirgilio mirabatur cũ uideatur loqui pagãice
î libriſ ſuiſ. Et ad ſtelligendã plene littrã
oportet colligere ſiũmariue cauſiz îfelicis
Jocaſte. Eſt ergo ſciendũ q̃ Staciuſ in
habuit ex Stacio î maioni, et Seneca trage
do Jocaſta nobilis regina fuit uxor Lai
regis thebarũ, q̃ diuinã cõcepiſſet ex eo, Lai
conſuluit apollinẽ de prole naſcitura
et audito q̃ erat occidendus manu filij
ſui mãdauit partuz abiri ad feraſ, ſed
Jocaſta puerũ natũ tradidit cuidã phorbãti
paſtori regis, qui cõpatiens etati tempa
ruit mãdatiz regis, nã perforatis pedibuſ
ſuſpendit illũ, afim unco ad arboreꝫ, et cõ
tinuo ſuperueniens paſtor peregrinuſ illuz
accepit et donauit cuidã de corintho, qui
portauit eũ ad meropon Vxorẽ regis polibi

Regis corinthiorꝫ.

regis corinthiorū carentis oī prole, ideo et a
rege et a regina susceptus est ī filiū uelut
missus a celo aī ptenderet idolem ī regalē
et uocauerūt eū edipū a pedibus. Edippus
iō factus iuuenis formosus fortis hīs aūz
et mores regales. Audito q nō erat filius
polibi captus desiderio cognoscendi patrem,
obtenta licentia difficulter a polibo uenit ad
oraculū delphicū ubi audiuit q prēz īuenī
ret ītoade et matrez postea duceret ī ux
orez qui ītrepefactus deuenit ī phocadez ubi
orta seditione īter forenses et ciues Laius
uolens sedare litez passus fuit gladio ab
edippo demū uenient thebas īcognitus for
q credebatur filius pollibi regis, datus est ī
uxū socaste q adhuc deplorabat mortez Lai
quā Edippus libenter accepit timens ne
duceret ī eropem quā credebat esse matrē
suā iō lete regnās genuit quatuor filios ex
matre. Sed ecce magna peste nata ī ciuite
dū quereretur modus purgatoris de more
thirelias maximus augur dixit q nūq cessa
ret pestis nisi occisor patris et macilator
matris deponeretur a regno, et hunc dice
bat esse Edippū Re horrenda detecta oīs
turbata est letitia. Et iocasta deplorante
ītamen nuptias suas, Edippus abiecto hītu
regali ponte eruit sibi oculos aī dignas,
et ī ppetuas tenebras se dānauit, Auus
trisdaz filij dereliquit et maledicta ap̄re
accensi cupiditate regnādi tādez conuenerunt
ut uno regnante p annuz alter exularet
sed aī post annuz ethiocles deneqaret, cep
tuz reddere polinica, natū est bellū ītum
de quo dictuz est ītrani capo xxbio, et alibi
sepe dicat ergo poeta, e el cātar di buccolica
carmi. i. Virgilius qui scripsit bucolicam
ī ducens uirgo collectores sub noīe pastou
disse. s. stacio. La fede. s. xp̄iana senza
la qual ben star nō basta, quia fulsa ui
tus est ī optimis moribus sine fide, non
par che te facesse amor fidel. s. xp̄ianuz
p quel che clio li tasta. i. q potest cōprehendi
ex sono lire poetice que loquitur tantuz
de cultu deoruz. Clio cī est prima nouem
musaruz que est dea gloríe et fame, ut
dictū est primo capo purgatorij, quādo tu
cantasti le crude arme. s. mutuā cedem
de la dopia trisdaa de Iocasta. i. duorum
filiorū eius p se inuicez occiderūt. Et uere
magna fuit trisdaa iocaste. Hā retractās
tandita mala que passa fuerat ī patiens
tot dolorum et miseriarū transfinxit sibi
cordia eo ense quo Edippus interfecerat
Laiū uel sin aliosuitaz ītēlicē laqueo ter
minauit. Et ex hoc potest uirgo se cosi e
q fuerit ītidelis uisq ad illud tempus
qual sole o qual candele te stenebraron
. i. quis sapiens uel que eius dicta illūinarūt
te ī tanta tenebra ignorātie, siche driciasti
posta le uele nauigando, aquā salutarē
dirretro al pastator. s. beatū petrū primapē
fidei. q

Et egli alui tu primo mīuiasti
Verso parnaso aber ne le sue grotte
E prima apressio dio maluminasti.
Facesti come quei chi ua di notte
Che porta il lume dietro, ese nō gioua
Ma dopo se fa le persone dotte.
Quādo diceste. secol si rinoua
torna giustitia, e ptmo tēpo hūmo
E progenie scende dal ciel noua.
P te poeta fusti per te chrisstiano.

Hic poeta ponit responsionē stacij, ad pe
titionez virgilij d. et egli alui, sirp. stacius
rndit uirgo tu prima me menasti uerso
parnaso ad poetandum. Parnasius ei est
mons celeberrimus dedicatus poetis, aber
ne le sue grotte. i. ad hauriendū de fonte
heliconico amenissimo, ut dicetur primo
capo paradisi, e postea a pssō dio me lu
minasti. q. d. tu uirgo fecisti me ex igno
rante sapientem, ex prodigo pauz, ex
pagano christianū. Et hoc confirmat per
cōparationē domesticā et propriā dicens,
facesti come quei che ua de notte che porta
el lume dreto sicā cereus accensus, et asi
nō giouā, quia parū iuuat sibi ante oculos,
ma dispositi. s. post tergū, fa le persone dotte
uirgilius ei ambulās i nocte ignorantie
fidei, portans sicā lumē sapientie clare
feat stacium post se uenientez doctū uē fidei.
Et sic patet quō comparatio bn assonat
propositō. Et ondit stacius quō p tuba
uirgilius que sunt posita et exposita ple
ne primo capo ītrani, ideo dicat nō repe
to, dicat ergo quādo dicesti libro 1 buccō
licoruz, secol si rinoua, et uere magna re
nouatio secuti facta est sub Augusto, qui
magna prudentia cōposuit mundū fluc
tem ī tucia, torna giustitia, que appella
tur uirgo a poetis, e ptimo tempo humano
. i. etas aurea que fuit tempore saturni,
e progenie scende dal ciel noua. s. Augusto
uel christus, et concludit stacius ex dictis
p te poeta fusti per te christiano. Et hic nō
q immo quisquis conatur reducere alta dicta
sapientis placentia sibi ad sensoz intellectū

siant egregie fiat probans que multa dã
tã homeri q̃ Virgily reduxit placide in
obsequiu fidei xpiane.

Ma p che ueggi mei ao chio disegno
A colorare stendero le mano.
Gia eral mundo tutto quãto pgno
De lauera credenza seminata
E li messaggi de lo eterno regno.
E la parola tua sopra tochata
Si consonaua a noui predicanti
Ondio auisitarli presi usata.

hic stacius tacta ĩ q̃ali causa sue conuer
sionis, nũc tangit ipam ĩ spiali, et dic
se factuꝝ more pictoris, qui primo de
signat figuras grosso modo, postea color
at et exornat. dicat ergo, dicat ergo. ma
p che ueggi mei .i. ut inteligat melius
et clarius, ao chio designo ĩ confuso des
tendero le mano a colorare .i. ad decla
randu, et ecce quomõ, qũ ora el mũdo
tutto quãto pgno .i. plenius, de la uera
credenza fidei xpiane, seãta, quod
semen geminauit miracolose, per li
messaggi de leterno regno .i. p aplos mi
ssos ab eterno rege, nã missus interpre
tatur apostolus. e la parola tua sopra
tochata .i. dictũ suũ .q. propheticu, se con
sonaua ai noui pdicatorib .s. aplis qui
dicebant christu uirgine natu. Et uẽ
uerba Virgily satis uidentur cõsona fidei
tũ credo q̃ poaus ĩtelligat de huiusmo
di q̃ de christo. Ondio auisitarli p̃si usata
.i. consuetudinem.

Venermi poi parẽdo tãto sancta
Che quãdo domiciano li p̃sequette
Sẽza mia lagrimar nõ fior lor
pianti.
E mẽtre chi di la p me si stette
Lo li souẽni e i lor dritta costumi
Fer dispregiare a me tutte alt[e] sette.

hic stacius õndit suã dispositionẽ erga
christianos tempore domitiani. Et ad̃ in
telligẽdã bn uitã trãm, uolo te scire q̃ do
mitianus iste fuit truculentissimus hoim

nũ exercitus armoꝝ neglexit saguttarum
tãũ pitissimus, qui arcã sniaa p̃iapat
quotidie secrete petebat cameraz et mu
stat stillo acutissimo cõfigebat. vñ auidã
interrogãti, ant aliquis eet tuus cã simpato
re, aliis nõ absunde rndit, nec mustat
quidẽ multas et magnas crudelitatis fec
sibi rapinas luxuriosus potas fuit, qui
filiã fris uxorem corrupit uiuẽte adhuc
p̃re tuo sup̃abus et uinus nimis. vnde
a priapo simpy hũt dicere ĩ senatu se
dedisse impiũ p̃ri et fri. Et alia uice
fecit proclamari ĩ senatu p̃ponem
dñus et deus noster, si fieri iubet pre
apiens ne sermone uel scripto aliarius
aliter appellaretur, pp que terribilis et
odiosus factus est oĩbus. vnde cõiura
tio facta est ĩ eum p libros aicos ĩimos
et uxorẽ, et multoꝝ gladius trucidatus
est, cui mortẽ pater uespesianus iocã
de p̃dixerat. Cui ei semel ille ĩ cena ab
hiberet, a limos, dixit quia nõ potius
ferũ times. Et hinc ad lrãm dicat, ue
nermi poi parendo tãto sanct illi pre
dicanti, che sẽza mio lacrimar nõ
for lor pianti ex compassione inocen
tiu, quando domiciam li p̃sequette
domitianus quidez post Neronem
p̃secutiones fecit ĩ xpianos. imo ĩ tãtã
flagrauit odio xpi, q̃ tulit Orosio fecit
diligenter ĩquiri de iudeis, de stirpe da
uid, ut periret eos de terra, qr audi
uerat xpm natũ de sẽie dauid. Et sic
dit q̃ non soliꝰ aĩo sed opere sũcãuit
illi dñs, e mentre che p mi di la si
stette .i. q̃ diu postea uitaz hũ rome
io li souẽni allor dritti costumi fer
dispetiar a mi tutte altre secte, sicut
sarracenoꝝ Ebreorum.

E pria chio cõducessi igrea a fiumi
Di tebe poetãdo ebio batesmo
Ma p paura chi uso ẏam fiumi.
Lõgamente mõstrando pagamesmo
E questa tapideça il quarto cerchio
Ciorchar mi fe piu che al quarto
centesimo.

hic stacius õndit, q̃n factus ẽ xpianus
dñs. E pria ebi io batesmo, uel fluis l'
aque, chio conducesse igrea ai fiumi
di tebe poetando, añ q̃ complesissem
sextã libum, ubi descripsi aduentum
grecoꝝ circa thebas cã by. regibus suis

et confitetur ubilitatem suaz. d. e simi .i. fuit
michi et dño meo christiano ihuso .i. oc
ailtus p pauza siait et seneca diat q talia
sapiens sequabit nõ tamq̃ dysi grata / sed
tamq̃ uulgo placita / ideo diat / longame
te mbstrãdo paganesmo / terrore mortis
qua nõ siu tam ardens i amorẽ christi
uit sponte subirez supplicii / et quod pei
erat ludibriũ seuissime bellue domiaãi
ideo nũc luo penã pio dignã / ideo diat
e questa teppedeca .s. purgatorij amẽ
do az accidiosis / pui dial quanto cõtesi
mo .i. ultra quadringentos ãnos. ¶

Tu donque che leuato hai
tu coperchio
Che mascõdeua quãto ben io dico
Mentre che del salire hauẽ sollicito.
Dimi doue Terencio nro amico
Cecilio / Plauto / e uarro / sello sai
Dimi se son dãnati / e i qual uico.

Ista est tertia pars capli / i qua poeta oñ
dit quale stacius i quirit a uirgilio / de
quibus dã poetis latinis / Cui uirgilius
rñdet de illis et de alijs multis / tã greçis
q̃ latinis / diat ergo stacius / tu donque
poeta magne / che leuato hai il coperchio
.i. qui detexisti uelut ignorantie mee
che mascondeua quãto bene io dico .s.
bonus fidei / sine quo nõ peruenitur ad
sũmus bonũ. q. d. qui fecisti me christia
nus uel diat tu leuasti uellamen sub
quo stabã occultus / qr .s. ignorabatur
utrũ essem mortuus pagantus uel christi
anus. Sed prior expositio uidetur ma
gis aãta lrẽ / et diat / mentre che del sa
lire hauen souerchio .i. donec restat ali
quid de die i quo ascendere possimus
dime doncha Terencio nostro amico / hic
terencius fuit poeta maximus q scripsit
comedias delectabiles ronne i quibus
proprie descripsit mores / inuentũ / senũ
dñorũ / seruorũ / meretriaz / lenonũ / Adu
latorũ fuit natione Cartaginensis / romã
uenit captiuus tpre mag̃ sapiõis / nõ
placatus habet est cõis error mltorũ / quia
fuit ille alter terentius romanus libertus
p Sapionem ut patet p ualeriũ et Eu
sebiũ libro tẽporis / dicit plautus super
naleno. Cecilio. Alius poeta latinus
cui similis sepe ponit Macrobius libro
saturnaliũ / quas Virgilius imitatur.
Plauto. hic fuit nobilis poeta latinus ut
patet p Tullium i libro tusculanarum / fuit
eloquentissimus suo tpre / et scemata
pulcra facies ut scribit Aquilius libro
noctiũ athicarũ / uel sm senechã fuit
sarcinal .i. de sarcina antiqua ciuitate
romãdiole scripsit pulcras comedias i
maiori egestate q̃ stacius / qr de die
uolebat molã pro uictu / de nocte uero
scribebat / e barro / hic fuit poeta latin9
cõtẽporaneus uirgilio / qui simul cũ
tuca correxit Eneida uirgilij / de mã
dato Augusti. Alij tñ uolunt / q intelligat
poeta de varone uiro doctissimo Roma
norũ / qui fuit mirabilis orator poeta hy
storicus tpre Cesaris / quẽ plutarchus
nõ erubuit cõparare Ar. de quo Tullius
fuat altissimas laudes / tñ credo q au
tor potius loquitur de eo primo / q fuit
ciuis uirgilij / et pot intelligi de utroq̃ /
qr iste debet reponi iteratios illustres
paganos. Et diat / celo sai qua uerisi
militer debes stare ideo / dime se son
dãnati i inferno / et si sunt dãnati
die michi / i qual uico .i. i quo arculo. ¶

Costoro e plio / e io / e altri assai
Rispuose il duca mio / siam con
quel greco
Che le muse lattar piu chalde mai.
Nel primo cãgno del carcere cieco
Spesse fiate ragionan del mõte
Che semp ale mitria nostre seco.

hic ponit trãsionẽ uirgilij dñs / rispose
il duca mio .s. uirgilius illi stacio / costoro
notati p tẽ / e plio. hic fuit poeta sata
nus tuscus de antiqua ciuitate multe
rarũ satirus magnus uiuens mortuus
est / et uiue liter9 scripsit .s. turpe nimis /
Adeo q nisi corrumpat magr eius decla
rasset suus dictã patuo cornetulo / male
intelligeretur qui paruũ libellũ dimisit.
Et io9 diat uirgilius de se ipo / e altri assai
bñ diat qua paucos poetas latinos
uirgilius nouerit q9 capio i inferno / et
hic / unde poterat hic notare digni9
Ennium lucretium / flaccum / pacuuium / Ac
tium. Hennium / Catullum aquilium uirgilij
accepit ut clare demonstrat Macro
bius / sian cõ quello greco .s. homero
che le muse lactano .i. nutrierunt
Adulci doctrina fuit ei homerus fons

iqeſoriz ut ait pliniuſ / piu chaltrui mai
.q. d. q nūq̄ hūſt parez ī poetria .bñ uoca
uit euiz capitulo pallegato ītzeni ſuprāuiz
poetā et merito / quia tāntū debet uiqliº
homero / quātuz ſtaciuſ uirgilio / bñ bitº inº
liº de architectura nō ſolū uocat homeruz
diuinū / ſed quēdaz deuz eloquentie / ideo
nō plura dico de eo et ſubdit uiaz ī quo
moraſtur et quid opantur ī eo. d. ſpeſſe fia
te raſonan del mōte .ſ. parnaſo paradiſo
nō / che ſempº a le mitria nze ſeco .ſ. poe
tricaſ muſaſ / naz tractant fabulia fabri
uit diat Oraciuſ / nel primo cerchio .ſ. li
bo del carcere cero .ſ. ītzeni qui erat car
cer eternuſ dānatorū plenuſ cecitate ignō
rantie et tenebrazum .ʔ

Euripide ue nosco e antifonte
Simonide agantone e altº piue
Grecа che già di lauro ornar la
fronte.

Hic virgiliuſ qua noſauerat homerum
primapem poetaru grecorū / ſub cuiuſ tu
tela ſimt omneſ poete / nūc noſat quoſdā
aliоſ poetaſ grecoſ .d. Euripide ue nosco
cū ſuis loco ī eodem / hic fuit ut diat ma
crobiuſ clariſſimuſ poeta tragicuſ / quem
ſepe allegat phiuſ ī ſuiſ libriſ moralibuſ
qui fecit nobileſ tragediam de meleagº
ī qua deſcribit ī quo habitu uenerit qſqz
duciū ad capiēdum aprū et ipſe tūdeſ lace
zatuſ eſt a caibuſ nō ſuenatione ſed ī
aula Archelay regiſ macedonie. E anti
fonte poeta grecuſ q dr feciſſe libruz de
interpretatione ſomniorū et rūſoruz ſi
monide poeta greciuſ qui mortuuſ e preº
gaudio / hīta victoria uniuſ tragedie de q
uicta fuit ap̄ ualeriū et pliniuz ? Agathone
iſte fuit poeta greciuſ et tragicuſ et diat
Et altri piu aſſai .ſ. poete grecа nō mmº
famoſi / ſicut pīdaruſ thebanuſ / ſophocleſ
Eſchinuſ / alceuſ / Ariſtophaneſ antiquuſ
comicuſ / et plureſ alij a quibuſ oīb̄ uirgº
multa accepit / et diat che già di lauroº
ornar la fronte .i. qui olim coronati ſunt
fronde laurea / ſicut coronabantur mag
tragedi et ducеſ / ut dicatur primo Cºº
paradiſi.)

Quinti ſi uegion delegenti tue
Antigona dea file e Argia
E hismene ſi trista come fue.

Hic Virgiliuſ notatuſ quibuſdā poetaſ
greciſ nōīat aliquaſ mulieres grecaſ no
tiſſimaſ apud ſtaciū. Et pº duaſ ſorores
reginaſ. Ad cuius itelligentiez eſ ſciēdum
qº polinicеſ de quo dictuz e ſupº ī ſcāda
parte capº minor filiuſ Edippi exul a
thebiſ pueīt ad argoſ claraz ciuitatem
greciae / Et eodē tēpore Thideuſ pro me
leagro frē ſuo profugus ab Etholia regi
oneº pueniit ad eādemº urbem / et ambo ur
gente tempeſtate ītraueruīt ueſtibuliū re
gie domuſ et deueniens ad litem propter
inquiſitā loa cepiſt alter alteriū ſtimulā
te ſmale tractare Polinicеſ corpore mag
nuſ / ſed Thideuſ maior aio et uirtute tum
ultu aūt feruеſcente Adraſtuſ rex graiuſ
ſenio exanimuſ a ſōno accenſiſ liūbº dre
mit aliqā pugnā iſtoruz. Et uideſ alteriū
aī pelle leonisº alteriuz aī pelle apri / duaſ
filiaſ ſuaſ nobiliſ forme / et nubiliſ etatiſ
diſponſauit amboburſ ūz. Argiā polinia
et deyphilez Thideo recordatuſ ſomniij ſui
ī quo uiderat q filiaſ ſuaſ unā rapiebat
leo / alteraī aper / aī uideret aūoſ hñtes il
loſ et multuſ regaleſ / qui facta qñ regiſ
fierunt poſtea frēſ et ſocij amiciſſimi
de quorū moribuſ ap thebaſ dictū eſt ple
ne ī inferno / Ad litteraī diat ergo uirgº
ſtacio / quiuſ ſe uegion de legēti tue /
de quibz tractaſti ī thebayde / deyphile et
Argia ſorores et noīat duaſ aliaſ ſorores
ītelligi ores / que fuerūt filie Edippi et Io
caſte et ſorores īfeliciſſimoruz frūz Ethi
ocliſ et polinicаſ .d. Antigone nō loquitur
de antigone filia laumedontiſ mutata ī
Cicoīam / et hysmene ſi triſta come fue
qr uidit extrema oīuz triſtantiz ſed ce
ſtatez ſpontaneā patriſ mortez uoluſta
riā matriſ / mutuaz mortez frūz / ſeruitu
tem prīe et tot regiz ſteritū aim eorum
exercituſ.)

Vedeſſi quella che mostro langia
Cui la figlia di tireſia / e teti
E cole ſuore ſue de idamia.

Hic uirgiliuſ noſat aliā hyſiphilem / que
fuit magnū ſpecialiū fortune / de qua
dictuz eſt ītzeni capitulo xbmº. Iſta enī
decepta a iaſone / receſſit ab īſula Lēno
que poſtea greciſ ueſentibuſ ī obſidioneº
thebaruū / et laborātibuſ ſitu moſtrauit
fontez / qui ſoluſ nō aruerat ſicitate
.d. ergo / uedeſſi ītez aliaſ mulieres illu
ſtreſ / quella .ſ. hyſiphile filia thoāiſ
regiſ / che moſtro langia / fontē thebanū
de hoc dictuz plene ītzā arpº xxbnº / ideo
hic ptranſeo / quia ibi eſt propria materia
et diat / Cui la figlia di tireſia .ſ. manto
de qua plene dictuz eſt ītzeni caº xxº. Et

hic videtur autor cõtradicẽ sibi qui posuit
ustum iter diuinatores, nũc ponit eaz iter
ãiaz priorũ, potest dici bñ, q hic nõ respic
ad limbũ, sed ad carcerez cecũ. Ethen que
fuit mater Achillis, de qua nimis dictuz est
vmo capitulo huius purgatorij, E cõ le suo
re sue de idamia uxor achillis, de qua et
eius sororibus habes plene pl ꝑfato Capl'o
ideo nichil est :.

MA ceãsi ambedue qua li poeti
Di nouo atenti a riguardar
intorno
Liberi dal salire e dai pareti.
E qua le quatro ancelle erã del giõrno
Rimase adietro e la quãta era al temo
Drizãdo pure ĩsu lardente corno.

Ista est quarta et ultima pars qñalis ustus
nobilis capituli nõ minus curiosa et copi
osa q̃ alie ĩ qua poeta tẽdit ad sextũ circulũz
ĩ quo puñitur gula. Et p̃ cõtinuãs partẽ patz
dicit, tacẽmsi qua ambedue li poeti .i. iã
recerãt finez nobili sermoni ĩ tot pulcra
et iocũda ĩuicez retractauerant, di nouo at
tenti a riguardar ĩtorno circa nonaz mãz
poete dicũt liberi dal salire e dai pareti, qr
iã transiuerant p totaz scalaz que est ex
cauata ĩ monte, ita q̃ hñt ĩ mõte hĩc ĩde
q̃ parietes et puenerũt ĩ uiaz planaz .i.
ĩ cornicez. Et descripto loco descripsit tp̃us
dñs q iã erat qnta hora diei vnde dic
E qua le quatro ancille del giorno .i. qua
tuoz hore que ancillãtur sequẽdo dẽi, erã
rimase adietro .i. iã ꝑterierãt, e la quinta
era al temo .i. qubñaculo solis .i. parabat
ad vnauz terraz dici, drizãdo ĩsur pur lar
dente corno. q.d. ĩcipiebat tũc ascẽdere
sole subardenti, aĩ eĩ esset tũc eqnoctiuz
erat prope meridiem.

QUãdol mio duca io credo cha lo
stremo
L e destre spalle uolgier ne cõuenne
Girãdo il mõte come far soleꝛmo.
Cossi lusinça fu li nostra ĩsegna
E prendemo la uia cõ men sospetto

Fl Lassentir di quella ãa degna.
E qli giuam dinãç. et io soletto
Diretro e ascoltaua lor sermoni
Che apoetar mi dauano ĩtelletto.

Hic poeta oñdit q oñdit quõ de cõsilio Vir
gilij et consensu Statij ĩtrauerũt cornicez
sexti circuli .d. quãdo el mio duca .s. uirg̃.
dixit, io credo che lostremo .i. extremitatẽ
ripe, ne conuẽça uolgier le destre spalle
qr ad dexterã semp ũtur recte p purgatoriũ
q̃ãdo el monte cõmo qua solimo, qr per
scalaz semper ũtur recte, sed p circulũ ar
cualiter et dic. cossi lusanza .s. nõ appet
ibi aliud signũ. Et tanq̃ rõnez qr secure
ibat .d. e ꝑdimo la uia cõ men sospetto
ymo aĩ magna confidentia, p lassentir di
quella aĩa degna .s. Statij que erat diq̃
ascensione aĩ iã purgata et libata a pen̄s
purgatorij, ideo uerisimile erat q̃ recte du
ceretur p uiã istã. Et subdit modũ eundi
.d. elli, duo poete antiqui, qũan dinanç
q̃ ꝓcesserant euz iã p mille ãnos, Et io so
leto dietro sup. ibam, et ascoltaua loro
sermoni sacrificos, cha poetar mi dauano
ĩtelletto et nulli dubiuz q̃ dantes ĩuita at
tente ascultauit, et ruminauit dicta uir
gilij et Statij. Et multa didicit poetari ab
utroq̃ eorum, ideo nõ ĩgratus reddit eis
debitorem honorem :.

MA tosto rupe le dolci ragioni
V nalber che trouamo ĩ meza
strada
C õ pomi ad odorare soaui eboi.
E come abiete ĩ alto si dirada
Di ramo ĩ ramo cossi q̃uo ĩquisto
Credio ꝑche ꝑsona su nõ uada.
Dal lato ondel camin nostro era
chiuso
C adea delalta roccia un liquõ chiaro
E si spãdeua per le foglie suso.

Hinc poeta describit qñales penã ĩ qua
hic purgantur quiosi. Ad cui pene ĩtelli
gentiaz est hic ꝑspicaciter ĩtuendũ, q̃
autor nr fingat fictionem cũ magna arte
utilem et delectabilẽ. finqt eĩ q̃ reperit ĩ

ī medio uie imā arborem excelsam ī̄tem poma pulcra suaua odorifera. cuius for[a] erat cōtraria nīs arboribus. Stipes ei eius erat grossus si deslp ubi solet apex p ramū p ȳns grossiores erant sirpius, ubi solent esse subtiliores. et erant retioluti deorsū uti ut nemo ascendere posset. Et alatere mō tis fluebat aqua leuis sincera prospicua que fugiebat cōtrariū nīs aquarū, qua ubi me aque balneant t̄raz ad pedes ar boris, illa ascendebat p folia pomi, quosi at stant sub arbore respicientes cōsuguo fructū dulcē delectabilem et aquā. Affi ciuntur sepe fame et sitī. Hunc ad pro positus hic est cōuenientissimus modus pingendi uiaū quositatis ut s. quosus uidens et sentiens cibaria splēdida deli cata, et suaua uina nō tangat sed affi ciat gulā et gulosū fame et sitī, et absti neat a cibis et potibus paosis et utatur uilibus et grossis quod egregie figurat ī arbore hac. Hā poma que sunt pl'ara uisu et dulcia gustu, figurat oīa ḡna cibariorū et appētibiliū. Aqua suauis et clara figurat ōne genus poaiorū, q arbor ē ouersa uti ut nullus ascendere ualeat figurat prohibitiones que augent cōscientiā uti q quātūcūq uideat hō et sentiat ista ī̄tamenta gule abstīeat ab eis nec curat auide ad ea, sicut mlti uiri faciunt. Gula ei uitiū est bestiale nimis, ī quod facilr labimur impulsi nāli delectatione quā nā posuit ī gu stu ad substentationes uite. Huic stā apparebit clara que prius erat obscura dicit ergo poeta, ma una alber che troua mo ī mezza la strada mirabilis forme cō pomi ad odorar suaui ebori ut ma gis alliciant et crucient, tolto zuppe le rōne ratione .i. interrupit dulcia colloquia uirgilij et stagi que nō minus allicicbāt animū meū q ulta poma gustū. Et decla zat formā arboris p unā cōparationē pulcrā dīs, e como abatte ī alto si digrada uersus celū, di ramo ī ramo p multos gradus, cossi quello .i. illa arbor posita sup. digradabatur ibi ī quisto uersus stā et assignat cām d. credio p che persona sia nō nuda, ad colligendū et cōmedēdū de fructu eius. Et unde q cōpo abiecta est ualde propria rone altitudinis rectitudis rectitudinis et diuersoū graduū. Sta qu la habet longitudinē profūditatez et diuer sos ramos ī multiplicitatez epulaū. Et subdit potū post cibū uenatus .d. un liquo chiaro .i. aqua pura, cadea dalaltra roc ca .i. rippa, dallato onde el camin nō era chiuso .s. aperte monta et alte coste e se spandea p le foglie .i. frondes rāoz suso uersus celū p cōtrariū aliaz aq[a] uta q̄ quosi uidentes et nō ualentes attīgere magis cruciatur sitī.

Li due poeti al alber sapressaro
E una uoce per entro la fronde
Grido, di questo abo auerete caro.

Hunc poeta docet uitare uiaū gule fingens uocē procedere ab arbore que ītendebat ubi cibū uentū bn̄ diat i du poeti uirg[o] et stacius alalbor sapressaro ad cōsiderandū ubi uile uiaū, et una uoce grido p entro le fronde di q̄sto abo auerete caro .s. cautudinez cautha qr copiā aborū debet castigare copia ō delectationez, prima bn̄ nō, q gula se per sollicita ē ad sustatādū motuam fame et extīctā sitz: ut pallatū mol liat uentre dilatet, et faciat corpus hospitaū morboū et receptaculū sord iuz. Et sic gula facit ea tormēta, q nā fiat oblectamēta nūq̄ sobria oīa absor bet et ieiuna et plena semp cruciatur que multa et magna ī unū et paruū uentrez Intulat et dolet, q nō pōt oīa uno claudere uentre, et uellet hre reli quū corpus pigneū, dū mō stomacū hīet gigantez, bn̄ ergo cōstat caro qui la ipi[s] gulosо qui emit ipaz pao uite.

Poi disse, piu pensaua maria ōde
fosser le nozze horeuole e ītere
Che ala sua bocha chor per uoi
risponde.

Hic poeta describit aliā uocē, cōmen dātem sobrietatez et detestationē gulo sitatis, et p[o] optō ex[o] marie, que ī nup. ass galilee dixit uinuz nō hnt nō rōe ebrietatis, sed qra honoris sponsi. dic q[o] poi disse .s. illa uox, piu pensaua ma ria onde .i. ex qua re, fosse le nozze horeuole .i. solēnes, et ītere, sine aliq[o] deffectu ut scribitur Iohis 2[o] capo, cha la soua bocha ut biberet sibi, chora .i. que bucca nūc orat ad deū p nobis. Sciebat ei maria inimica gule, quod q ītrat p os nō inquinat aiam, et q homo potest uesci cibis splēdidis, et ui nis et uitiosis gulose et ebrie. Et hic nō q sicut scribit macrobius de mēte galieni uacātes gule nō possimt diu uiuere nec esse sani nec quicq̄ celeste cogitare ne dū honorabile siat modo Maria.

E le romane antiche p lor bere
Contente foron daqua.

Hic poeta tacta sobrietate marie q fuit pfectissima mulierū, nūc adduat exēplū uniuſ regis qui mulierū clariū, et bene poterat ēnī dicē aliqua mulier, nō ſuz maria que repleta ſpū sc̄o, ymo ſum fēīa fragilis que hēo appetitus ſordīatos, ideo ecc̄e exemplū nō uniuſ ſed multor paganoz. Hā romane olim ut est apud halerium nō bibebant uinū ne ī aliquod dedecus prolaberētur. Vnde nārat ipse ualerius de romano q mactauit uxorez ſuaſte quā repit bibiſſe furtiz. Hā ab ebrietate ad libidinē facile sit translitus maxīe ī muliere. nā q̄dq uinū appetit uiagis uanuā aput, tn̄ romanī prmittebāt eis lucentē cultuz prone. Et tanhē Seneca iā tpre suo cōquerit q mulieres nō minus potant q uiri, et uinos uino prouocāt et dicit q diz nō patiebātur calidū nez pdagam ſuam nūc, dicit ergo poeta, q illa eadem nox uenens ab arbore dixit. E le romane antiche foron cōtente daqua p lor bere, ut contētarent hodie uino et ſimplici uino.)

E daniello, dispregio abo e aquisto
ſauere.

Hic poeta adduat aliud ex sobrietatis ſiuuene ebreo. Ad quod ē sciendū, q sic habetur danielis prīo. capo et ex Josepho Nabuchodonosor rex magne babilonis capta yerlm, adduxit sciāt regez Joachiz et nobiles pueros cū thesauro magno. Et de mādato eius quatuor pueri principalis fuit daniel pulcri forma et doc lef ingenio electi sunt ut ueſcerentur cibis regalibz, et erudirentur disciplina caldeoꝝ. dāiel aūt proposuit ī corde suo nō polluere uentrez suū cibo uel uino mensę regalis, ideo impetrauit a custo de suo legitimo pro abo, et aquā p potu et factus ē pulcrior ut promiserat illi ſibr et sociis suis quibus deus dedit sciaz et doctrinaz, danieli aūt preaptie dedit sapiaz et itelligentiā oīuz uisionū et sōniorum, ut hēbit plene paradisi quarto capitulo, dicit ergo bn̄. E danielo, ppha magnus, dispregio abo regalis mense e aquisto sauere. q. sapiaz magnā qua uiuat oīs sapientes et magos orientis.)

L o secol primo quādo oro fu bello
Se ſanorose cō fame le ghiande

E nectare cō sete ongne ruscello.

Hic poeta adduat aliud exemplū qñale gentis uniuſ etatis quā dicūt fuisse regnante saturno rege cretensi, ī qua homines uixerint īnocentes et sobrie sine bello sine cibo, sine dolo et potu malia aliter sperato, dicit ergo, lo secol primo quādo or fu bello, tpre saturni. ista illa etas uocata est aurea pp puritatez et perfectiōez et tale regalū fuit sine quia uel ebrietate vn̄ dicit, fu saporose le ghiande cō fame quia fames debet exstare quibz nō sapores et silr fuit, ogno ruscello. i. riuulū aque pure, nectare. q. undei dulcē et sapidū more nectaris, nectar ei. i. mulsū .s. pocalū factū ex uino, cū aromatibz, cō sete, qr nō comedebant nō bibebāt, nisi famescente et sitientes hora tarda. ideo bn̄ dicit se q etas aurea sub saturno cōtenta modico et simplici uictu, nō longo labore quesito sicut glandibus et aqua. Et hic nō q appellatione glē dis oīs fructus cōtinentur, ut dicit lex ciuilis. de ista etate dicetur plenius ītra capitulo xxbmj°.)

Mele e locuste furon le uiuāde
Che nudrigo il batista nel diserto
P chelli e glorioso e tanto grāde
Quanto p lo uāgelio ue aperto.

Hic ultō poeta adducit aliud exemplū rigide sobrietatis de se dicit. nā gloriosissimus iohes melle et locusta legitur ed ucatus ī silui, dicit ergo bn̄. Mele, liquor dulcis apū sobriarum uel sm alios mele .i. mala siluestria, e locuste, locuste sm grisostomū fugatus siquidem nos, qui quasi quibdaz corporū saltibus efferebamur uolūtati uagi oribus, inutiles uerbis querulis sede peregrini. Hūc aūt sumus sanctorū alimonia, foron le uiuāde che mutaron el batista nel deserto. s. Johem qui ī bn̄o āno fuit ad desertū, p chelli glorioso etātō grande quāto per lo uāgelio ue aperto, ubi dicit inter natos mulieruz etc. Sed quid oportet adduce exemplū sanquinis Johis qui sāctificatus fuit ī utero matris, cui legimus gloriosissimos duces bellorū, pro temperantia q̄lia fuisse sobrietatis aīcos, sicut scipionem Cesarem Anibalem primum etc.)

Entre che luodi per
La fronda uerde
Ficaua io cosi come
fur suole
Chi dietro alucelin sua uita pde.
Lo piu che padre mi dicea figliole
Viene ormai chel tẽpo che ne posto
Piu utilmẽte cõpartir si uole.

Postq̃ Statius corp⁹ arcta finẽ, poeta noster tractauit de pena i purgatorio quilozorum i qñali. nunc gñt⁹ agit et tractat de eadem materia magis i spiali. Et pñs capitulum xxiij⁹ pot diuidi i quatuor partes qñales ad minus. In quarũ prima describit⁹ formã quilozorũ multiz animale. In 2ª introducit unũ spm singulare moderni notabilis uiro quile diu sibi declarat penã que obstare posita dst i pcedenti cap⁹ ibi, qia erat i admirar. In 3ª parte poeta mouet unã quionez dicto spiu ibi, Et io alui. In q⁹ et ultima manifestat se et suos ducez dicto spiu de fratre. Ad primũ uerisimile dico, qp poeta declarat forãz pene quilozorũ, et p⁹ premittit suã dispositionem supra arborem Statius descriptiz pro cõparationez. d. mẽtre. s. iteriz chio fichua luochi intellectualez, per la fronde uerde. i. illius arboris a sili, in cuius fructu solet chi dietro alucelin sua uita pede. Et est comparatio propria, quia si homo intendit fixe respicere ramos arboris, ut uideat aues ibi latentes, et sepe perdit tẽpus inutiliter, qr nõ potest illas capere. Sta recte poeta nunc se placebat attente per frondes illius arboris, ut uideret quis loquebatur sibi, sed frustra quia nõ poterat illũ cognoscere, io bñ uirgilius reuocauit eũ. d. lo piu che padre. i. uirgilius preceptor et informator eius mei magis colendus q̃ pater, mi dicea figliole o fili mi, ueni ormai, quia nõ est amplius standũ hic, et ecce cãz inales et neciaz, chi tempo me posto, de quo modicũ restat nobis, piu utilmente cõpartir si uuole, qr multa restant uidenda, que ambulando poterimus cõtemplari.

Io uolsi il uiso el passo nõ mẽ tosto
A presso uirgilio che parlauan sie
Che lãdar mi facean di nul costo.

Et ecco piãger e cantar sidie
Labia mea dñe per modo
Tal che dilletto e doglia partorie.
O dolce padre che quel chio odo
Comẽciai io. et egli ombre che uãno
Forse di lor douer soluẽdo il nodo.

Hic poeta ondit qualiter mouebat a uirgilio recessit ab arbore, et accessit ad spũs qui piugabantur ibi, dicat ergo Statiz, io uolsi el uiso. s. mẽtalez, il passo. s. processum ad aliud ptractandum, nõ men tosto. q.d. remoui pitez oculũ et pedez ab arbore, a pesso uirgilio. s. uirgilii et Staii poetaz, che parlauan sie. i. tã dulciter et delectabiliter che mi facean landar tosto di nulla. q.d. qp nullũ laborem sentiebaz i eundo, et mẽto qr i uita populus romanus amabat certatiz ad audiendum alterutrũ istorum poetarũ, ymo hodie uidemus multos aude cõuenire ad audiẽdũ libros istorũ, sit aliqs bñ legens et itelligens. Et tangit quo propi quauit ad spũs, quia audiuit uocez. Vnde dicit, Et ecco si die. i. auditũ fuit, piãger e cantar, qr illi de purgatorio ploriãdo cãtãt et cãtando ploramt p spẽ et penã, et ecce quid dicebant, labia mea dñe. i. illud dictũ prophetarum quod ad cẽs laudes diuinas decantatur. s. dñe labia mea aperies, et os meum ãnũciabit laudez tuas, que bono opãe optent quilosi ista. q. si dicamt labia, et os quie exercau multũ et sepe ad mãdum tandiu et glorificãdum nomẽ tuum cũ tanto studio et maiori et dicat p mõ tal. i. cum tanta affectione et efficacia, che partorie dilletto e doglia, delectationez ex deuoto cantu, et dolorez ex cõpassione amarez pene qr affectu extremi fame et sitis uix poterant labia mouere, aut uocem formare. Et subdit petitionez suã cui breuis rnsiõe uirgilius, circa dictos spũs. d. cominciai io sup⁹ dicere, o dolce padre. s. uirgili, che quel chio odo et ello. s. uirgilius rndit, ombre sup. sunt, che uano forse soluẽdo il nodo di lor douer. i. debitaz peccati pro quibus sunt hic macerati et carcerati fame et sitis.

Si come i pelegrin pensosi fãno
Giugnendo per cammin gẽte nõ nota
Che si uolgono ad essa e nõ ristãno.
Cosi diretro a noi piu tosto mota

Venēdo e trapassando a ammiua
Danime turba tacita e diuota.
Heliochi era cassama oscura e caua
Pallida nella faccia e tanto scema
Che da lossa la pelle sinformaua.

Hic poeta describit formā uoleutiuz dānum p unā cōparationē clarā .d. turba .i. una multitudo .s. quoloꝝ qui sunt ī pēnis / et multi saluantur / tacita e diuota .i. tacite et deuote sedens ad pugationez / moti piu tosto .i. que mouebatur celeriꝰ q̄ uos / qr nō erat homo cū carne ī eoꝝ societate / sicut ī nra uenendo drieto amuy e trapassādo .s. ato dñ nos / a ammiraua cosi si como ipe regrin pensosi fūno .s. admirātur / quīqnēdo p camin qente nō nota .i. aliā qentem peregrinā nō notaz eis. Et hic nō quātum hec ofpo è applicabilis propoīto auctoris sic ei peregrinātes uadunt p uiā ad ī dulgen tiā peccatoꝝ suoruz aiz deuocone et ta cita / oīone / sta nūc ulli spūs tendētes ad purgationez / Et sic ueleutes alios pere grinos ignotos respicuit sibi ateqo / et nichil dicunt / sta nūc ulli ueleutes uirgilū stacū et dantez nō cognitos sibi reflectūt se / et nō retardant se / suū uter ne pdant tempus et nichil dicunt. Et subdit hūiz dictaruz āiaruz .d. oassama illaruz āiaruz era obscura e cauā ne qlioch propter famē plus tū et minus sm profūditatez qule / pallida ne la faccia pp carentiā sanguinis / e tāto scema .i. mūtra / che la pelle sinformaua dal lossa .i. recipiebat formaz ab ossibus sub quibus erat tensa sine carne / hoc totū faciebat fames / nūc ad purgandū pinque dinez quā olīz fecerat īglutiēs opportūm .(

Nō credo che cossi abuccia strema
Crisitone fosse fatto si secco
Ꝑ diguinar quādo piu nebbe tema.

Hic poeta manifestat extremā maciē ulto rū famelicoꝝ p imā pulcerimā cōparationem et propriissimā. Ad cuius cognicionē est p scendū / q̄ fuit fingit Ouidius libro bmo maioris circa finē. Herisitton de thessalia ui sacrilegus / temere spnebat deā cererez / et colētes eam / adeo q̄ nemus consegratum illi dē d uiolasse. Et uni ex famulis formi dāu īcidere q̄r cū dedicatuz dee ī furore amputauit caput / et arborem ipaz prostra uit ad terrā. Irata dea altā uindictaz fecit de hoc īsano. Haz imisit famez īauditā ī uentrez eius / unde hersiton ī nocte som niabat comedere uane uorans uentz. Et ac scēte ī dies fame uēdidit et comedit omīa sua. Hā quod satis fuisset uni populo nō sufficiebat uni hoī / et quāto plura uorabat tāto plura appetebat more ignis / demū oī bz cōsūptis / uendidit unicaz filiā suā plēb uiabz. Et ad tāuz extremitatez deuenit / q̄ cepit comedere membra sua uoraūs se ipm / Ista fabula cōsideremus uera allegoriaz que latet sub cortice lre. hersithon hāoz figuraliter est quoslus / qui ī cōsulte spnit cererem deā bladi / qr .s. nō contētus pane et uino et alijs fructibus terre querit sapi da sūmo artificio pparata. ideo uū dicta debita iusto iudicio dei pata est / qr fames ītrat corpus eius / qua si bn prandet uix meluus cenare / si multū bibit / semp plus appetit / et sic cōtinuo magis ardet appe titus corruptus / ita q̄ ī nocte cōuiando du at labia et dentes / et uelut ignis cōsumit illud de quo possent iuuere mille / qd ultra hodie uēdit capuz crus umeraz / ut satisfaciat uētri ī portūissimo creditori cō sūpta peccūa uēdidit demū equū uestē ancillam / et absorbet et deglutit oēz sbaz suā / demū uēdidit filiā propriā uxorez sororem q̄ stituit pdiaciā altā / pro pāo / ut respondeat īprobe qule / postreo deficietibz oībus / uult tuoreꝰ ī se ipsum aiz effiatur seruus alteruus famulator adulator leno / et quod est horribile dictu comedit se ipm / duz uadit ad hospitale ymo ad fossatuz / et ubi comedit oīa sua bona / pediculi comedut eū et uermes paulatiz ipm adhuc uiuentez comedunt et rodunt q̄ sic maledicta quia dānosis simū uiuū irremediabile malū. Hunc ad līaz dicit ergo poeta nō credo che he risitone fosse fatto secco .i. macilentus et extenuatus / abuccia strema / sine aliqua carnositate / p diguinare .i. propter famē quādo nebbe piu tema .s. aī cepit uorare se ipm .)

Io dicea framestello / pēsando ecco
La gente che perdo gierusaleme
Quando maria ne figlio die di becco.

Hic poeta manifestata fame ex uniuus ma nifestat ipam ex multoz / ideo cōpo est propriissima ad factuz. Et ad intelligeciaz istius lre / est sciendū q̄ fuit hētur & Iose pho / et alijs multis auctoribus / tpre ultimi dirissime obsidionis / qua tuit uespesia nus pmebat yrlm oībus tollerabilibus in cōmodis crudelissima et nulli alij cōpāda plus q̄ cetera mala recebat miserā urbem de qua nō possem breuibus uerbis dicē

qñ quidē hoībus ſtercora et urinas ſumētor⁊
coacti ſunt capere ſed quod miſerabilius
fuit fluit et cū lacrimis memorādū. Mu
lier quedā nobilis qñe et diuicis nōie
marta eſt ſ alia multitudine que cōfluxe
rat ad urbes tpre obſidionis ut alibi dic
tus eſt ſupra cuius fame⁹ tran⁹ pmo
īnualerant demū p monēta ſatelit⁊ latro
nuz reliquias rapiebant pp que mulier
īdignata et īſaniā accenſa ſepe illos pro
uocabat maledictis et ad iterhaēdus ſed
cā nullus uel ira uł miſericordia mactaret
ullā nec aliqua uia poſſet querere uictū
fame et ira peſſimis cōſultoribus īhūāte
armat ꝯ iuri nature. Hā ait ūpto īfāti
tulo quē lactabat dicere cepit īfelicis
matris īfelicior fily ī bello fame rapīa
latronū aui te ſeruabo. Hā ſi uita ſpari
poſſit uno⁹ romane ſeruitutis ſeruamus.
ſed uta nūc rpam hui⁹ tēpis fames pueit,
et pdones peiores fame et ſeruitute
nos pmūt. Veni ergo mi fili eſto mri
abus pdonibus furor ſeculi fabula
que ſola deficiebat miſeriis uideorū, et
cā hoc dixiſſet filiū uigilanti et medi
us aſſuit et reliquū reſeruauit. Et
ecce pdones ītantē odore carnis mor
tes minātes niſi abū quē ſenīāt daret.
tūc illa īfuriata dixit certe partes op
timā reſeruaui et ois detexit mēbra
īfantis. ſed illi quis crudeles terrā ſ
nimis nec potuerunt facere uerbū un
cente nulli pietate illa uō multū crudeli
feroc⁹ latrōibus dixit filius meus eſt
meus partus meus peccatus cōmedite.
Hā ego prior comedi que genui, nolite
fieri miſericordiores matre aut fēa me
liores. Illi trementes recedūt hinc ſoluz
misere matri reliquentes. Et cōtinuo
repleta eſt ciuitas flebili rumore et q
libet adhorrebat factus uelut ſi ipe fēt
aſſet et laudabāt mortuos poſtq̄ taliū
rerū polluerētur auditu. Hinc ad ſrās dic
poeta ſo dicea fra mi ſtesso pēſando ecco
la gente perfida giudeorū che perde verz
bñ Joſephus narrans īfinitas calamitates
eorū cōcludit ut āt breuiter dicā neq;
puto alia ciuitatez unq̄ fuiſſe paſſam
talia neq; illā nationez poſt hoīum
memoriā ferociē fuiſſe malitie et ecce
qñ maria ne figlio die di becco. Et hic
nō q̄ ſcait maria filia Joachim ebrea
uidit agnū filiuz īmaculatuz crudelit
affigi ligno cruci, ſta nūc alia maria
filia eleazari ebrea propriū filiū īnocen
tē crudeliſſimo affixit ſpito et dente
laceat ſeū. ℣.

P aream lochiate anella rēza gēme

Chi nel uiſo de li huōmi legge
homo

Bene auria quiui conoſcauto lēme.

Chi crederebbe che lodor dun pomo

Si goūaſſe gienerādo brama

E quel dunacqua nō ſapēdo como.

Hic poeta adducit tertiā cōparationē ad
maīfeſtādaz fōrmā ulton dñi Lochiate
.i. ſedes oculoū pareā melle ſenza gē
me quod probat p aliud auguimentum
quia ille chi legge homo nel uiſo degli
hoī bene hauerīa quiui conoſcauto liēme
hoc dicat qr ultimum nomen homo eſt deſ
criptus ī faciae eius. Hā ubi ſunt duo ocu
li, fiunt due lrē o et linea naſi cū duob⁹
arcubus ſupalioruū fingit fōrmā huiꝰ lrē
M ī faciae ultorū famelicoruū. h. uō nō eſt
lra ſed aſpirationis nota, ideo q̄ ſ poterat
legere M ī faciae ultorū famelicoruū. Et hic
nota q̄ Ouidius ubi ſupꝰ deſcribens famē
dicit ſiꝰ q̄ habebat oculos cauos capillos
hyrtos labia alba dentes rubinosos auiz
duram et ſubtilez p quā poterāt uideri
oīa īteſtina pectus habebat pendens
et uentre affixū ſpine dorſi uidebātur
longi genua īflata crura magri.
Et ꝺ ſubdit poeta q̄ nō poterat cognoſcē
can talis famis qr nō poterat ymaginari
q̄ procederet ab arbore illa bñ dic ꝺ in
terrogatiue chi credereb̄e: q.d. nullus
che ꝺ lodor duno pomo generaſſe brama
.i. appetitus edendi ſe gouernādo e quel
.ſ. odor dunacqua generaret appetitum
bibendi nō ſapiādo como ignorādo cāz
quomō fiat:.ℓ

Si eram ī amirar che ſi li
affama

P la cagion āchor nō manifeſta

Di lor magreza, e di lor triſta
ſquama.

Et ecco del profundo de la teſta

Volſe ame liochi un ombra, e,
guardo fiſo

Poi grido forte āl. gratia me queſta.

Ista est 2ª pars qñalis ī qua poeta introducit unū spm mōdanū de secta quilosoꝝ. Ad cuius cognitionez ē prīo sciēdū, q ille fuit quidaz cōcaus suus, noīe forese fus natione florentinus qñe nobilis frater famosi militis Corsi de donatis cūcaus et affinis poete nri aī quo uxorat ad ipius familiariter, et qr nouerat eū multū laborasse uitio qule, licet esset alit uir bonus, ideo introducit eū hic ut ma ceratuz, et prīo ondit quō fuit p cognitus ab illo. d. qa era ī amirar p la cagiō amor nō manifesta, de cdore pomoꝝ et aque, di lor magrecaa e de lor tristа squidma .i. sicce scibici, et ecco un ombra .s. foresius donati dornetus cōspectu suo, uolsemi liochi del profundo dela testa .i. de concauitate oculoruz, e guarda fiso uolens recognoscere me, poi grido forte ex magna affectione uidens q eraz dantes, quat grata me questa .q. d. mirabilis, q uidea te hic uiuuz, et ī audita grā est data tibi.

Mai nol aurei riconoscauto al uiso
Ma nella uoce sua mi fu palese
Cio che laspetto ī se hauea cōquso.
Questa fauilla tutta mi racese
Mia conoscēza ala cāgiata labia
E rauisai la faccia di forese.

Hic poeta ondit qualiter recognouerit eū. d. Mai no aurei conoscauto al uiso ita erat transformatus. Et hic nō q poeta merito fingit q nullq recognouisset istū ad uisuz, p hoc uolens dicere tiaate, q sqlitare ifentis multū et ato trāsmutat formā hois. Vñ domicianus qui fuerat pulcer Juuenis factus deformis alijuao capitis, et pīquedine uentris scribit ad amicū, q nichil ē grauius nichil breuius pulcritudine, et dicat ma acio che laspetto suo me hauea cōquso .i. clauserat et celauerat cognitōi mee mi fo palese .s. suus erat, nella uoce, q nō est ita de fili transmutabilis sicut facies, vñ dicat questa fauilla, mirabile est quod loqla iudicat de hoīe eraz eaz nō uidetur, mi racese .i. remouit tutta mia cognoscentia, que erat extincta ala cambiata labia ī facie mutata, e rauisai la faccia di forese.

De nō cōtendere ala scauta scabia
Che mi scolora pgaua la pelle
Hi adiffeto di carne chio habia.
Ma dimi il uer di te. di chi son qule
Due aīe che la ti fimo scorta
Hō rimamer che tu nō mi fauelle.

Hic poeta ponit oionem foresij ad se qui primo potit, ut dicat qui sint duo duces eius, nō attenta eius figura trāsformata dicat ergo et ille foresius, pgaua me dāte duces dēpcatue, de nō attendere .i. pro deo nō aduertas, ala scauta scabia .i. ad siccā maciē, che me scolora la pelle .i. fiat me pallidiz ī facie, ne adiffetto di carne chio habia p totuz corpus. q. d. rogo te nō dedigneris loqui meaī licet uideris me ita horribiliter trāsformatū, hoc ideo dicebat foresius, quia dantes respiciebat eiz fixe nō ex contēptu, sed ex adolescentia, ut statiz patebit. d. ergo ma dime il uero det .s. chiō tu neiih hoc quod nunq̄ auditū fuit de alio uiuente, et dicat, diche son quelle doe aīe separate, che lati fimo scorta, dicentes te p regionez mortuoruz et rogo te nō timmer ch tu nō mi fauelle, q soa alr erat tā solitus cōferre meaz ī uita.

La faccia tua chi lagrimai qia morta
Mi da di piāger mo nō minor doglia
Rispuosi luu ueqiēdolla si torta.
Po mi p dio che si ui spoglia
Hō mi far dir mētrio mi mera
uiglio
Che mal puo dir chi pien daltra
uoglia.

Hic poeta ponit rnsionē suā ad foresiū et primo ad pmū quod ille tetigerat et dicat q nō ex īdignatione, sed ex cō passione respiciebat eū, dicat ergo, rsi puosi luu .s. foresio, la faccia tua chio lagrimai qia morta, qr tempore mortis ploraueraz sup aīaz amatiz, et post mortez sepe suspirauerat eū siat dicat Augustinus de aīco suo libro confessionū, mi da di piangier qia non menor doglia .q. d. ymo maioz, quia nō doluu tantuz uidere te mortuū sicut doleo uidendo te ita transformatum

ideo diat uigendo sitorta .i. tortuz trasmutatã ab illa. Et hic nõ q̃ istud maledictuz uiaũ qule nimis enormiter alterat omne corpuz. Hã quia ĩduat macilentiã thysim pigniedinẽ bulsiaẽ tremẽtez pãlesiz siaẽ tez ydropiliz siccã scabiẽ feculentẽ febrez fedã nauseã torsiones uisterũ deformitatez toaus corporis et ĩmaturã ifelliciter mortẽ. hec aũt fames quia purgatur quia ĩduat tm̃ solã macredinem. Et ostẽ pebit cũm tãte extenuationis ĩ eo ante q̃ respondeat ad petita. d. po me di p dio rogo te che si ui sfoglia .i. qd est istud quod petis de me et sogiss mentrio me mauiglio de re icognita nec habeas pro malo che mal po dir che piẽ daltra uoglia .s. maiori de qua magis curat .ſ

Et egli ame dal eterno cõsiglio
Cade uirtu nelaqua e nela piãta
Rimasa dietro ondio si mi sotiglio.
Tutta esta gente che piãgendo canta
Seguitar la golla oltre misura
In fame e ĩsete qui si rifa sancta.
Dibere edi mãgiar nacende cura
Lodor cheste del pomo e dello sprizo
Che si distese su per sua uerdura.

Hic poeta ponit responsionẽ foresij ad petitionẽ suã que mõlto est clara p ea que iã exposita sunt supra de mirabili potentia pomorũ et aque diat ergo Et egli ame sup. foresius dixit uirtus cadde dal eterno consiglio .i. prouenit ĩ uisto iudicio dei ad purgandã gulã pinquẽ et imetã nelaqua e nẽla piãta .i. ab arbore pomifera rimasa drieto que descripta est sup̃ ondio si mi sotiglio .i. excarnot et subdit q̃ nõ solũ ipe sed ceteri taliter puniũtur .d. tutta sta gẽte .i. ista multitudo magna quã cernis hic meaũ transire sub arbore che piãgendo cãta dicendo dñe labia mea aperies ut dictũ ẽ sup̃ si rifrescan qui ĩ fama et ĩ sete ubi p̃ficeat peccatrix p seguitar la golla oltra misura .i. plus q̃ expedit ad sustentationẽ uite sm̃ cõplexionẽ etatẽ locã tp̃us laborem et regionẽ. Haz ĩ hoc oportet seq̃ medũ uirtutis qm̃ illud quod ẽ minimuz siait phus adducat ex̃ de milone qui tãte quũ pugno mactabat tauzũ et illuz socũ comedebat nec gramabatur et tñ pes illius tauri satis sufficisset michi. Et declarat causaz huius famis et sitis .d. Lodor cheste del pomo e dello sprazo .i. aqua che se dilende p sua uerdura .i. ramos arbouis nacende fiura .i. gñat nobis appetitũ di ber e di mãgiar .ſ

E nõ pur una uolta questo spazo
Girando si rifrescha uostra pena
Io dico pena e douria dir solazo.
Che questa uoglia ali alberi ci mena
Che mẽna xp̃o lieto adir heli
Quãdo ne libero cola sua uena.

Hic foresius assignata causa pene istorum assignat cãz itẽsionis eorũ pene quia cõtinuo uadunt et redeũt ad locũ arbois et aque diat ergo E questo spaco .i. ista deambulatio quaz cõtinuo facimus quãdo arca montẽ si rifresca .i. renouat et reparat nostra pena .s. famẽ et sitiz nõ pur una uolta .q.d. imo sepissime et talis debet esse recte pena quilos ut si ait supe solebat ire ad cognã ab tabnã ita nunc sepe subsineat famẽ et sitiz uoluntarie unde fiat colorẽ qui dr̃ correctio .d. Io diceã pena e douria dir solacio. Et subdit solaciosiz penaz eoziz p deuotissimã comparationẽ .d. che qlla uoglia ce mena multotiens aqualtri hoc diat qua ĩuenimus aliã arborem ĩ eadem uia ut patet ĩfra capo seqũti che meno christo lieto adir hely hely ĩ uigno crual existentes quãdo ne libero cola sua uena .i. ppria sanguine. Et hic nõ quatuz cõparatio ẽ propria xp̃us eiz ĩ arti crual quatum tuz afficeretur amare pena corporali tri lete dixit hely hely pro salute mre redemptionis ita aũe istoriũ dulciter circumamantur ĩ odore aque et pomi qm̃ siue salutationis. Et hoc uidemus esse uerum ĩ purgatorio morali qua homo uolens purgare ĩ se uitiũ quile sponte abstinet a cibis et uinis sapidis quanus uideat sibi durissimi cessare a delectabilibus mundi. Et ulterius nõ q̃ pena penitentialis ĩ uita est magis uoluntaria quia est a uolũtate ipantes sed pena purgatorij est a uolũtate subtrahẽte quia uoluntarie tolleret et tam hoc uehementer desiderant ad p̃iaz peruenire et ad hoc auxiliũ optãt ab aliis: ?

ATio alui foresse da quel di
Hel qual mutasti il mondo

a miglior uita
Cinquanta nō son uolta infina qui.
Se prima fu la possa in te finita
Di peccar piu che souenisse lora
Del bon dolor che adio ne rimarita.
Come setu di qua uenuto ancora
Jo ti credea trouar la qui di sotto
La doue tempo p tempo si ristora.

Ista est Tertia pars qñalis si qua poeta noster mouet unu dubiu foresio et e dubiu tale dicta est sepe carta priapiu huius libri i multis locis et caplis qr differenter pnias ad extremu mortis stant relegati extra purgat p tantudez tpis. Cu ergo poeta sciret foresiu fuisse de nuo talui meri to dubitat et dubitando petit quo an tpus puenerit ad purgat. d. ergo Et io alia sup. dixi e forsi cinque anni nō son uolta infina qui da quel di. s. mortis nel qual mutasti mondo a miglior uita .q. d. tu mortuus es .q. uas quisq annis elapsis. s. i Mcclxxxxbj hoc psuppoito come setu uenuto ancora di qua ad uerū purgat sela possa del pec tar piu iuoluptate quile aui semp fuisti usq ad mortem che souenisse lor del bon dolor. s. pnie cha dio ne rimarita .i. recon ciliat. Et est proprius modus loquēdi aia ei meretrix que recessit a deo adulterando ai multis progis recōciliatur illi pretendo supplianter ueiam .q. d. si peccata tua prius primus dimiserit te q tu illa quo nō es tu ai aliis cōcubinis. Catella bilacqua et talibus vñ dic Jo ti credea trouar laqui di sotto, i antepurgatorio errātez circa montē ladoue tēpo p tempo si ristora, quia tanto tēpore stabit extra quanto dilata est pnia. Et h nō q poeta nr fiat hanc penitonē ut ue niat ad unu suu propositus, ut status pa tebit, quia ei sepe fecerat mentionē de florentinis siui et maxie eoru, ideo nic opp tata opportunitate accit sibiu suu contra mulieres eorum.

Ondegli arme si tosto ma condotto
Aber lo dolce arenzo de martiri
La nella mia cō suo piagier dirotto.
Cō suoi prieghi deuoti cō sospiri
Tratto ma da la costa oue saspetta
E liberato ma de lialtri giri.

Hic poeta ponit rōnsiones foresii ad se qui breuiter dicit qp itercessio uxoris sue aci feat eu ascēdere. Ad quod sciendu e qp foresius pfitt huit i uita una uxorē suam cui nomen fuit Anella mulier qdē sobria et pudica que temperatur uiz aiz illo qui lolo aui habebat semp pparare delicata qi quo maxie euis eibuit et sic i uita numq cessabat reuocare eu ab errore suo ita post mortē nuq cessauit orare pro eo ita post mo cū tā mulier soleat facilit obliuisa priorū affectuū ut autor alibi ia dixit dicit ego bndelli ame .s. foresius rndit Lanella mia uetula uxor sic uocata ma cōductto tosto aber lo dolce assentio di martiri .i. dul ces amaritudinis penaruz quāto ei delecta tio i cibo et potu fuit magna tāto pena est amara i ferme et sibi et tā dulcis ui detur rone spei col suo piāto dirotto ita qp sobria uini facta est prodiga lacrimaruz et ita ma tratto da la costa .s. i feruori mōtis bnde e sospetta ad tempus ut dictus est come suoi prieghi deuoti et ideo iustus e cō sopiu a profundo cordis e liberato ma de lialtri giri i feruoribus purgatorii .s. de circulo superbie finaliter.

Tante adio piu cara e piu dilletta
La uedouella mia che molto amai
Quāto i ben operar e piu soletta.
Che la barbagia di sardigna assai
Helle fēie sue piu e pudica
Che la barbagia doue la lasciai.

Hic foresius extollit singularitatē uirtutis Anelle que paucas hēt socias iter tot et honestas mulieres florentinas, et ut uide at quid autor noster sentiat sub nomie uiriis debet notare qp nichil est melius nichil utilius muliere pudica. Multa ei sunt que per se nobilitant clara ingenia uiroru mulieru propria uirtus pudicitia ideo sume laudāda quia bñ meretur de maioribus quoru sanguinē fluxuia sobola nō uituat bene de filiis qui nō hēt erubes cere de sua matre nec dubitare de pre bñ primo de se quia liberat a cōtumelia alieni corporis, ergo principalissime mulier debet hre aiaꝝ pudicitie qua amissa oīs uirtus ruit hec pauperez cōmendat diui tez extollit deformē redimit et exornat pulcraz, ergo bnus foresius aii contigit hre

tales mulieres de qua dicit La uedouella .s. anella quā anudo desponsauerāt che molto amau et bñ redamauit me uiuentes et de sinctis / e tanto piu cara piu dilecta adio quāto epu sollecta i ben opar / i pria nostra i qla mulieres nimis uane opātur. Et cōfirmat quod dixit de mulieribus florentinis p cōparationes ad quasdā mulieres barbaras / que dicit esse i sardinia sine pudore sine hītu ciuili / dicit ergo che la barbagia di sardegnia / mōtanee est altissima i insula illa in qua hītant qēs siluestres / sine lege sine regione uera que dr remansisse ibi qn insula de reacpta / de manibus barbarorū / de affrica quorū mulieres sint nimis lubrice et impudice / p mittentibz uiris / nā pro calore et prauā consuetudine uadūt idute pāno lineo albo excolate / ita ut ondat pectus et iba recte more florentinarū / talis inq barbagia e assai piu pudica ne le fete sue. q.d? minus ppudica / che la barbagia .i. florentia quā barbagiā alteram uocat / douno la lassay.

O dolce frate che uoi tu chio dica
Tempo futuro me gia nel cōspetto
Cui nō sara questora molto antica.
Nel qual sera i pgamo itenderetto
Ale sfacciate done fiorentine
Lādar mostrādo cole pope il petto.
Quai barbare fuor mai quai saracine
Cui bisognasse per farlir copte
Ospiritagli / o altre discipline?

Hic foreslus oñdit q ad uanaz uoluptatē mulierū florentinarū iā pacta e debita disciplina quā pnūciat esse .d. dān. O dolce frate che uoy tu chio dica de mulieribus nris / tempo futuro / i breui / me gia nel conspetto .i. est michi pns / quia tā pudeor uidere / cui nō sera questora molto antica .q.d. nō multū longe ab hodierna die et pnta hora / nel qual sera i tēderetto i pgamo .i. i quo tempore uetabitur publice i pulpito / Ale sfacciate done fiorentine / que sine fronte sine pudore pō tamen uerecūdiā / Landar mostrando il petto co le pope .i. etiam mamillas que sunt occultabilia / nec debent oñdi nisi legittō uiro / et oñdit q sic expedit eis pp nimias impuditias earū. Vnde dicit ulterius quae / qual barbare / qual saracine fo mai? q.d. nimoꝝ uel nullq / cui bisognasse disciplina ospitali .i. uel spitales sicut excoicato uel hītus bonus / quales dedit bt's gregorius mulieribus romanis sub quo honestio latet o altre .s. ul' discipline tpales / sicut statuit ciuitatis ul' pena officialis q uetat honestā et enormē dicationes pānorū arcta collū / sicut alioñ factum est florētie pp usum barbaricum. Et hic nō q poeta posset merito me fingit inectiua q usū. Hā nulli mulieres i mūdo hnt tā uasta organa / et diuersa ornāta / et subtilia argumenta pro exercicio sue artis / sicut mulieres florentine pro cultu sue persone. Nō ei cōtente nāli pulcritudine / temptant addere / et cōtra oīs defectus credibili arte saguater se armāt. Haz pannitate adiuuant cū planula alta / carnē nigrā dealbant / facie pallidam faciūt rubicundaz / capillos faciūt flauos dentes eburneos. Mamillas breues et durās / Et ut br dicaz oīa membra artifia ose coponūt. Quod mulierū tuscarū more referā de quibz scribit de Areao satyrā fiat ad imitacionē appulei. Hō solū at mulieres tuscie / sed ubiq; trazus item pantf facte sūt sicut seneca ot de mulieribus romanis. Fetē aūt florētine comedūt et bibūt ām q uadāt ad nuptias l' ecclesiam.

Ma se le suergognate fosser corte
Di ao chel ciel ueloce loro amāna
Gia p urlar haurie le boche apte.
Che se lantiueder qui nō migna
Prima fier triste che le quaz e i peli
Colui che mo si cōtola cō nāna.

Hic foreslus pnūciat mala euentura i breui super florētiā que mulieres florētine habebunt deplorare vñ dicit / ma se le suergognate / bene dicit / quia uerecūdia est frenū mulierum / et silencium est ordena ornamētum earū / que duro ramo sueni untur i mulieribus florentinis / fosser corte / sicut ego fuz / di ao chel ciel ueloce loro amāna .i. cito preparet et predestinet eis / sicut eodem uiroꝝ et filiorū bonoꝝ diuersiones / scandia domoꝝ / que oīa i breui imminebāt illi urbi / qa pār ulae / que sunt uxores lupoꝝ / aurien le boche / apte uocatiue sc. i celū / et ecce quare / che se lantiueder qui nō migna.

.s. si ꝑuidere futura nō est ꝟ fallit quod nō credo / pria fien tristi che colui .s. ītās che mo se cōsola p uāna .i. qui uagit ī cunabulo et quietatur ad cātū mulieris que dicūt nana / alianimia empelli le quācae .i. ſduat lanuginez. q.d. nñ q̄ ille qui est mō puer fiat barbatus. Et hic nō lector audiui aliquos temere dicentes / q uſhud ꝓnosticū est uituperiū poete / qr iam trālucerāt tot tp̄ra / quōt exciderūt ea que ꝓficere uidentur ī tām breui ſpacio. Ad qd ꝟ rñdeo q autor loquitur hic de ꝓteritis et factis / nō de futuris uł fiendis / ſed uidetur prophetare / qr respicit ad tēpus siue uisionis / que fuit M°ccc°, ut iā to dict dictus est / magna et oī mala ſcelera ſūt post uſhud tp̄s / fiant ītestina discordia / ciuile bellū et expulsio ptū que fuerunt 2° et 3° āno ſequenti / et āno quarto uenerunt de nouo ad arma albi et nigri. Et flagrante furore belli / accensus ē ignis siue casualis / siue artificialis / ut multa dixerunt opera aiusdā Hery ſbiteri de abbatibus / qui ipm p° īmisit ī domum ſuā / et br̄ cremata ē breuior pars melior aurtatis / plus q̄ duo milia domus / cui dā no ſexta mirabili / nec ītez cessatuz ē ab armis. ſed cōtinuo facte ſūt magne prede. Et āno xl° cecepunt ulā terribilē stragē ap̄ montē Catinū ab bquisone de fixi ola &c.

DE frate or fa che piu nō mi
ti celli
Vedi che nō pur io / ma q̄sta gēte
Tutta rimira la douel sol ueli.
P chio alui. se tu riduci amente
Qual fosti meco eq̄l io teco fui
Ancor fie graue il memorar p̄sēte.

Ista est quarta et ultima pars / ī qua poeta manifestat forestio / quō uenerit hic uiuus et qui sunt duo duces sui. Et p̄mo ſdūc forestū ī stantez / ut nō differat ulterius rñdere ad petitionē ſuā / dicat ergo forese sui dep̄catiue / de frate. q.d. zoppo te carissime frater / or fa che piu tu nō mi ti celi / postq̄ rñdi tibi plene et delectabiliter ad utriusq; q̄situā tuū / tā publicā q̄ p̄uatā. Et ad captādā plenius bēuolentiam dicat / uedi che nō pur io qui nouo te ī uita / et recognoui te statiz paulo ante

ma tutta q̄sta gente .i. turba maxima quos / coniuz / uirtuosa douel sol uedi .s. aī ūmbra corporis tui / quod nō fuit ībre mortuum / et subdit quō respondet p° forensio / occulte uti q; fiat īsinuationez captādo bēuolentiaz / et sūt alii uult dicere q; forensis nō est tūtū īmstatus uł mutatus ī corpore postq̄ mortuus ē / quātuz ipe mutatus est ī ano / dicat ergo / p chio alui / simple dixi / se tu uidua .i. reuocasi ad mē tez et memoriaz / qual fosti meco ī pria nostra ītes illas sitenes / e qual teco fui cōuiuēdo tecū / et memorare p̄nte .i. p̄nsi decordato uel recordacio / Ancor fia gra ue .i. erit molestū nobis / qr memoria p̄teritoruz ītes nos / nō fiet sine dolore et pudore. q.d. tacete si tu recordaris mō eoruz que dicebamus et faciebamus uane uacādo lasciuis amoribus et alijs rebus uanis sequentes delectabilia nō honesta / Certe talis memoria erit amara tibi qr hic purgaris / ut pueniaz ad beatā uitaz et michi qui quero uirtutez et gloriam magnis uirtutibus et uigilijs / et sic factus nouus homo / maturus grauis et bene moratus.

DA quella uita mi uolse costui
Che mi ua ſanzi Laltrier quādo
tonda
Vi si mostro la suora di colui.
El sol mostrai / costui p la profūda
Notte menato ma di ueri morti
Cō questa uera carne chi seconda

hic poeta respondet aperte / qualit uiui us uenerit illuc dns. Costui che ua ſanzi .s. uirgilius / mi uolse da quella uita uana et uiciosa / Laltrier / forte ex diebus / qn̄ la sora di colui .s. luna soror solis / qui fuerunt gemelli nati ex uno patre Ioue quos simul pepit Latona ut dictum est ī insula delo / uidi mostro tonda / quarta decīa marcij sole ī ariete. q.d. ī bono et filia primo ita q; semper de bono ī melius / ideo dicit / il sol mostrai costui .s. uirgilius ualētissimus p̄uenientē diuīa grā / menato ma ſcemū et ſaluū / p la profunda notte di ueri morti .i. profundaz noctez ītermi ubi sunt uē mortui sine spe nō sicut illi qui sūt ī purgatorio / cō questa uera carne ideo fuit de qua mirarmini / chel seconda .i. sequitur eū prosperā.

In di man tratto su li suoi conforta
Salendo e rigirādo la montagna
Che driza uoy chel mōdo fece torta.
Tanto dice di farmi su compagna
Chio saro la doue sara biatrice
Quiui cōuien che senza lui rimagna.
Virgilio e questh che cossi mi dice
Caditallo, e questaltro e quelombra
Fan iscosse diantzi one pendice
Lo uostro regno che da se la sgombra.

Hic poeta ostēdit quomō descendit ad infernum ducente virgilio ondit quō ascendit purgatorium ad eodē vnde dicat Indi .i. ex illo inferno ubi nūq; licet sol man tratto su li suoi cōforta ad purgatoriū p quod nūq; itur nisi lucente sole, salendo .i. ascendendo ubi in inferno tenditur semper deorsum, e rigirādo la montagna .i. circulariter eundo che driza uoy nostris deū chel mondo fea torti, qr abusi esse rebus mūdanis. Et subdit spē promittēs sibi de futuro .d. ille virgilius dice te farne tanto su cōpagna chio saro la doue sia beatrice .s. in cacumine montis et dicat quiui conuene che senza luy rimagna qr non habet alas ad altiorem uolatū. Et declarat utriusq; dicē .d. virgilio e questo qui fuit pastor bonus cui virgo sua me direxit huc usq; ad sūmum, che cosi me dice, et facet ut dicat e caditallo .i. digito ondi eū, e quelaltro e quel ombra .s. alia stacij p cui .i. cui cū, ogni pendice, omis pars montis precedentis, scosse di nāa .i. mota e paulo ante ut patuit supra in fine xx capli del uzo regno .s. purgatorij che da se la sgombra .i. liberat et mittit ipm tanq; purgatū ad regnū dei. Et hic nō lector q ex multis dictis supra potest cōiecturari q poeta noster finxerit q totus mons tremit qñ aliqua alia liberatur a pena p hoc ei iudicatur facile dicere q talis oīno conclusio tenenda docet sapiet quasi queda ymago deitatis:

El dir landar nel andar lui pui lento
faceā / ma ragionādo ādauan forte
Si come naue pīta da buon uento.
Elombre che parean cose rimorte
Fle fosse de luoch amiration
traheam di me di mio uiuere accorte.

Postq; in precedenti capitulo poeta noster tractauit et determinauit de purgatione quilibet que pmittur in vjo ztalo. Hinc inter in sexto capitulo xxmo. agit et tractat de eadē mā q est multiz copiosa in multis aliis spiritibus modernis, uel tractat de alia spē quilozū qui fuerūt amatores uini. Et pns capm nō potest diuidi in pauciores q̄ quatuor partibus In prima quarū introducat dictiz spiritum foresij, a quo inquirit de quadā sorore eius et quibusdā aliis. In secūda introducat aliz spm de nōtatis p foresiū qui cōmendat ipm autorem a singulis eloquentia, et nominat quosdā papiosos inventores in liqua materna ibi ma come fa. In 3ª poeta petit ad cōtērendum cū foresio, qui pdicat sibi aliqua futura ibi e como lom. In qª describit alia arborem, et docet quō refrenatur uitiū quilibet ibi, equando. In 5ª et ultā iducat angelum qui purgat eū a uitio quilibet ibi, poi pelagati. Ad primū dico q poeta iduat adhuc foresiū qui notat sibi quosdā alios spūs, sed primo pro cōmunicatione ondit bonaz dispositionē utriusq; solent ei ambulantes simul interdū remorare in una, pp colloquiū, et e ō colloquentes simul solent dimittere uel tardare colloquiuz pp accelerare iter. Ad propositū uō poeta uult dicere q uterq; faciebant, et bene dicat ergo, nel dic .i. mutua collatio amborū facem pui lento landar nostrū ne landar facea pui lento luy .i. ipm loquimur raqionādo andauan forte a silli, sicomo naue pinta dal uento bon. Et est propria similitudo. Hanc ei istoriz leuit in pellabatur a bono spū, et tendebat ad bonū portū, cū bona confidentia, quia hēbat duos pios patronos .s. Virgiliuz et statiū, qui bene faciebant uitare scopulos et tenere rectū iter. Et subdit dispositionē illaruz aliaruz .d. e le ombre che parem cosi rimorte .i. in carne et sita, per le fosse de luoch ut dictuz est in capitulo precedenti, traheam ad miracione de mi ille dico accorte di mio uiuere p ombraz corporis poterant ish mirari q̄ dantes erat uiuus, nec erat macer, sicut ipi licet esset macer p nāz et sanidū nec erat ebriosus, sicut ish fuerat ymo ualde sobrius.

Et io cõtinuãdo al mio sermone
Dissi La sen ua su forse piu tarda
Che nõ farebe p altrui cagione.
Ma dimi se tu sai doue pichardа
Dimi si uegio da notar psona
Tra qsta giente che si mi riguarda.

hic poeta ondit quõ processerit i sermone icohato qr eis i fine pcedenti caplo loqndo aĩ foresio dixerat qr aĩa strati recedebat a regno purgatorij ideo nunc reflectit se ad illud dictũ et dicat Et io cõtinuãdo el mio sermone disse foresio ella .s. umbra strati sen ua su uersus cẽlũ forse piu tarda .s. pr me, et unq̃ i quorũ societate uult ee tisq; ad suũmus mõtis che nõ farebe per altrui cagione quia qa alterius nõ retar dasset si nõ occurrisset nobis i ua, ymo iã euolasset i cẽlum Et inde sic q uersus aĩaũ ponit ad tpus propriũ cõmodũ pro aĩco ut dicat phus nemo ethicorũ .q. d. tacite me oportet re expedire actius dte ne retardemur strati qui tendit ad cẽlũ Ideo dicat m rogo te tibi ẽ soror tua et faciat pensonez suã .d. ma dimi post q̃ dixi tibi de meis se tu sai doue pichardа soror tua et iterũ petit, dime si uegio p sona da notar dignaz famaz tra qstã gien te quiescit che si mi riguarda cũ tanta admiratione.

La mia sorella che tra bella e buona
Hol sõ qual fosse piu triũpha lieta
Nel alto lũpo qia di sua corona.
Si disse pria. e poi, qui nõ si ueta
Di notar claschim da che si muta
Hostra sembianza ua p la dieta.
Questi e mostro col dito e bonagiũta
Bonagiunta da Luca.

hic poeta ponit responsionẽ foresij primo ad primã pensonez suã cõmendãs sororẽ suã a merita laude dns La mia sorella .s. picarda che tra bella e bona nõ so qual fosse piu Et est magna laus mulieris qr rara est concordia fẽme atq; pudicitie triũpha leta nel alto limpo .i. i cẽlo imp ereo qia di sua corona qr pugnauit fortiter i mundo ptra carnem ubi ẽ cõmuna pugna sed rara uictoria ideo nũc fruitur uerã qliam. Et sic inde op dantes tribus hĩ bus dat tria regna .s. picarde paradisum foresio purgatoriũ Accursio ifernũ ut patebit paulo ifra. Et subdit rnsionẽ foresij ad secũdã pensonẽ. d. si disse pria epoi sup. dixit qui nõ si ueta di notar claschim qr liciter possiu notare unũquenq; et nullus habebit pro malo, quia est ita trus formatus pena qr nõ est cognoscibilis bn d. da che si muta ma sembianza .i. ex quo est ita exhausta et macrefacta apparentia sue figura nra, ua p la dicta .i. longaz famẽ. Et cõtinuo foresius notat unũ suũ uicinũ luchanũ natione. d. questo e mostro col dito ut cognoscatur, e bona giunta da luca, nec describit eũ aliter qr plen? dicat de eo ifra paulo post posuit eĩ eũ primũ añ omes quia melius nouerat eum Et quia fuit maximus magister quiosi tatum.

E quella faccia, di la da lui che lal
tre trapunta.
Ebbe La santa chiesa i le sue braccia
Dal corso fu, e purga p digiuno
Anguille di bolsena, e la uernaccia.
Molti altri mi nomo ad uno ad uno
E del nomar parien tutti cõtenti
Si chio p o nõ uidi un atto bruno.

hic foresius notat aliũ spm qui fuit altissimus quoq; quile. Iste fuit papa Martinus gallicus ideo fuit multũ fauens Carolo primo cõtra siciliã, et misit francos cõtra forliuium, uir bonus et prudens nimis tn splendide uiuens. Hã caz hẽret curiã i Italia i Ciuitate Viterbij faciebat suffocari anguillas optimas illius lacus i uino optimo uernachino, et illas sapidissimas auidissime comedebat, nec minus bibebat caz illis quia anguilla uult natare i uino i uentre, dicat ergo foresius describens ultimum spm a dignitate a pria aquositate. E quia faciat di la da lui .s. post bonagũtaz, piu che laltre trapunta .i. magis macra, qr grauius deliquit, qui uaria arte laxabat uentrem, cui utilior erat fames et utilissima sobrietas dũ fedo et misero saculo tot paosa cõfundebat, ebbe la sancta chiesa i le soe bracia, plus tn huũt curaz anguillarum q̃ alteriz, dal corso fu Turonis est Ciuitas franciae, e purga p digiuno lan-

quille de bolsena locus est & ecclē iter pulsu
& uiteruiz / cla uecnaccia . Istud uinum
plus ceteris nutrit et impīguat et nas
catur ī montibus altissimis Janue de quo
nō fit mentio apud autores / qr illa loca
nō erant colta cultu . Et hic nō q utiluus
erat ish magno sacerdoti bibisse de illo
uino ī quo erāt anguille neccate / quia
qui bibit de tali uino semp fastidit uinū
ut dicat Albertus magnus / et ego expe
rientiā uidi ī uno magno epo . Et subdit
poeta / molti altri mi fiomo . i . noī aunt
michi ille foreliul / a uno a uno e del no
mar pareā tutti contenti / pp causaz
assignatāz / si che pero nō uidi īm atto
burino alicuius turbationis . 2

Vidi p fame auoto usar li denti
Vbaldin da la pilla .

Hic poeta noīat aluz spīm modernū de
qñe quiosdā . Iste fuit quida nobilis
miles de clara familia Vbaldinoz / de q
fuerūt multi ualentes uiri / et ipe fuit li
beralis et ciuilis frater Cardinalis octa
uiani magnifica / qui semel duxit cā tota
aruia ī montes ad domū et castellū ish
Vbaldini / et ibi stetit plibus mēsib . Modo
poeta posuit cardinales ī inferno tanq
epycureū / et ishū ponit ī purgatorio / p
quiosdā dicat ergo Vidi Vbaldini / nomen
est proprium et cognomen a qua fuit de
Vbaldinis et dicit da la pilla / nomen
est loci a quo unū membruz ishius dom
Vbaldini fuerūt antiquis florentini / qbz
date sunt alpes florentie sub quibernatio
ne et defensione / sed ipi calcauerunt pos
sessionem p longa tpa et diebus ishis
sunt destructi p cōe florentie / iussit li
denti a uoto . i . euanuz p fame et bene
ish dant hunc actum / quia prodigi iqe
nij / ad oīa mutamenta qule . Ipse enī
de more suo quotidie iquirebant ab
expensore suo qui ordinasset pro prādio
sine pro cena / et illo respondente hoc /
et illud respondebat / fatuus enā sic nec
unq̄ ille potuerat tot uaria ordinare / qn
semper adderet aliud . 1

E bonifacio che pasturo col rocho
molte genti .

Hic poeta noīat aliū magnū quiosim
gallicū qui potuerat stare cū papa Mar
tino gallico / quē bene potit hic / qr galli
a sūt arma qule et uini . Et quia pre
lati maxīe laborant morbo qule / ste
runt fuit Archiepus Rauēne / dicat / vidi
bonifacio nō dicas / quia multi dixerūt
q hic bonifacius fuit filius Vbaldini
predicti / et describit eū ab īsignio sin
gulari magne dignitatis sue : d . che
pasturo molte genti / quia archiepūs
rauēnas est magnus pastor / qui hab
sub se multos epōs suffragameos / ab ari
mino usq parmaz et dicat / col rocho .
Naz cū ceteri pastores habeāt unqm
pastoralem rectoriā / iste habet totam
unq̄ rectam / et ī finitate rotūdam /
ad modū calculi sine rochi . 2

Vidi messer marchese chebbe spatio
Gia di bere a forli cō mē secheza
E si fu tal che nō si sentia satio .

Hic ultimo poeta noīat aliū uinū pote
tez / et transit de Rauēna ad forliuiuz
ubi sunt meliores potatores et meliora
uina / Iste fuit nobilis miles de Ario
ogliosis de folimio / pr dñe lete / que
fuit mater dñi bernardi de polentis
qui fuit dionisius Rauēnatiz / Iste fuit
uir amabilis et placidus multū / unde
cū semel adiuuaret piscinā suā / ut
sibi diceret quid dicerētur de eo / et illo
respondente trepide / dñe dicitur q nū
q̄ facatis nisi bibere / dixit ridenter / et
dñr nūq̄ dicūt q semp sitio / dicat ergo
describens eū a nobe proprio / uidi mess
marchese . Cū autor noīet tā multos
milites ī toto poemate suo / nūq̄ fiat
ishī honorē dñi / nisi duobus . s . dño
Guidoni de fano / et ish dño Marchesio
qr tū ualens fuit ī bibacitate et eccē
quō / chebbe qia spacio di ber a forli
qr diues et potens ī patria sua / ubi st
uina magna finiosa / cō men secheza
q̄ mō / quia tūc habebat copiaz uini
et pueniebat sitim . Hinc nō ī tanta
siti nō potest hre unā guttā aque /
et dicat / e si fo tal . s . bibitor / che non
se sentia satio . s . unq̄ . Et hic nō q sanit
eleganter dicat plurib hec necessitaz se
quit hoc utilū / ut bibendi consuetudo
augeat suauitatez / quato plus bibūt
tato plus sitiūt / coll alializ nō sitien
tes bibimus . Et qui uinuz nō habent
nāle facūt sibi artificiale / et sic ī multa
pte mundi cessat ebrietas / et penes est
mutamenti excogitātur cā bibēdi ple
ne īfundunt ut sitiz uomāt iterum
hauiūt et iterū atqz 3o / tanq̄ ad pe
dendā uina genita et tāq̄ effundi
illa nō possunt nisi p corpus humanū
sed q fructus / uinū mentez mutat / si
norez q̄rit / cadit ī cenū / secreta reuel
lat / hinc pallor cōgene pēdule / ulcera

ocaloñ / tremule manuſ effi dētel plēa
uaſa / que fit pena pñſ / finaleſ ſõni / et
ſquietudo nocturnd / ſequenti die flat⁹
fedus ex ore et fere oñz rerñ oblitio: ⁊

MA come fa chi guarda e poi
ſi preza
Piu dim che daltro fei aq̄l da lucca
Che pu parea di me uoler cõteza.
El mormoraua e nõ ſo ch qētucha
Sentiua io la uel ſencia la piaga
De la giuſticia che li ſi pucha.
O āa diſſo / che par ſi uaga
Di parlar meco / fa ſi chio tītenda
E te / e me col tuo parlar apaga.

Iſta et ſeamda parſ qñaliſ / ī qua poeta
īducit primū ſp̄m nr̄atiz ſuppoſ per
foreſiuz / et primo oñdit quō eleqerit
de nūo multorū et requeſtrit eūm
ut loqueretur dare ſecū. Iſte aūt fuit
bonaqūta de urbizaīſ / uir honorabil⁹
de Ciuitate lucana / luculentuſ ora
tor ī lingua materna / et facaliſ īuen
tor rithimorū / ſed facilior uiroñ q
nouerat autorem ī uita / et alñ ſcripſe
rat ſibi / ideo autor fingit eū ita fami
liariter loqui ſecū de ip̄o et alyſ īuen
toribuſ modernis / dicit ergo ma fea
q̄uel da lucca .ſ. bonaqūte / che pu
parea de mi hauer certeza / uel ſm
aliaz litteraz / uoler conteza aſſi come
fa chi guarda multitudinez hoñz / e
poi ſapreaa pu dim cha da laltro p
ſigna que uidet ī illo. Et ecce quō el
mormoraua de dāte ītelligit ut patebt
paulo poſt / e io ſentiua nō ſo che qētu
cha .i. q̄enſ obſcura. naz tuba aūtiuz
erat ſcaz ut patebit ītra / ita q q̄ēcai
la dicit hic diminitiuuz ī qualitate
nō ī quātitate uel nūo et dicit / la
ouel ſentiua la piaga de la uulhaa
che ſi li pelica .q.d⁹ ibi prope arboreꝫ
ubi ſenciebat penā que iuſte macerat
eoſ / uel dic ibi ī quiſtu aqueqte uel
quttue ſuſtiz ubi ſenciebat trucianti
ſimuſ et ſibi. Et poīt penaonem
ſuā ad bonaqūtaz .d. diſſe io o āa
che par ſi uaga .i. auida / di parlar
meco fa ſi chio tintēda qr murmurabat
īter dentes / ita q nō poterat īteliqi / io
dicit / e apaqa .i. quieta te / e me col
tuo parlar chiaro.

FEīa e nata e nō porta amor bēda
Comīao el. che ti fara piacere
La mia cita come chuon la ripnda.
Tu tene andrai cō q̄ſto antiuedere
Se nel mio mormorar prēdeſti
erzore

Dichiarerata amor le coſe uere.

Hic poeta ponit zñſionez bonaqūte ad
petitionē ſuā / qui loquitur de fmā de q̄
p⁹ murmurabat. bonaqūta eī ī illo mur
mure ſuo dicebat de dāte ī 3ª p ª. Iſte q
alīñ fuit locutuſ temere de ciuitate lu
cana cito uēiet ad uidendū eā / et amo
rabitur ibi / dicit ergo / El comīao ſimple
dicē illi bonaqūta / femena e nata e
nō porta amor benda / qr eſt ſmupta
puella / ita uocata eſt parqoleta / de q̄
autor facit mētionē / īſta capl̄o xxx p⁹
Ciu⁹ amore captuſ eſt / dū tp̄re ſui exilij
ueīſſet Lucā / ideo dicit / che ti fara pia
cer la mia cita .ſ. lucā / et dicit / cō la
zprehenda / hoc dicit qr dāteſ ita arq
uit ciuitatez lucanā de barataria / ubi
dixit de ancianiſ ſcenate. Et qr locuī
fuerat obſcure ſubdit / ta tene andray
cō queſto āuiedere .i. cū illo pronoſtico
ſ quo tacite predixit ſibi exiliuz ſuuz
et dicit / ſe ne l mio mormorar p̄ndiſti
erzore credens q̄ dicerez de alia materia
dichiarerata amor le coſe uere .q. d. ato
uidebiſ effectiz et recordaberiſ uerboruz
meoruñ que uidentur modo clauſa. ⁊

MAdi ſi ueqio qui colui che fore
Traſſe le noue rime comīcāndo
Done chauete īteletto damore.
Et io alu .io mi ſono un che quādo
Amor mi ſpira uoto / e aq̄l modo
Che ditta dentro uo ſignificādo.

Hic bonaquinta qua fecerat mētionez
de amore futuro autoriſ / nūc facit mē
tionez de amore p̄terito eiuſ. Sciebat
eī q̄ danteſ fuerat mirabiliter amoratuſ

et fecerat nobiles cantiones de amore / ido loquitur de eo tāq̄ de quodā tertio .d. Ego quidē dixi tibi de quo murmurabā / ma di sed tu dic mihi sic uerum qui colui .s. dā tem. Erant ei ibi tres poete sine pena sed solus i dantes unus quē bn ille cog noscebat unde dicit / che tralle fore i pub liai / le nove rime cominciando una cantio nes que incipit / dōne che hauti intelletto damore io no cā i noy dela mia dōna dir .d. Et subdit poeta suaz responsionē. Et si boīfacius fuerit locutus caute .q.d. es tu ille dantes qui tā egregie locutus fu isti de mā amoris / ipse respondet caute et honeste .d. q scripseriz tm q amor dic tauit sibi / dicat ergo et io aliu suple rndi so sō imo che quando amor mi spira .i. aspirat michi / et nō intelligas de amore diuine gratie / sicut quidaz falso exposuert imo de amo lasciuo / noto .s. i mēte / e uo significando extra p uersus amoris / quel modo che dicta dentō .s. q ipe amor ita mat me sicut olim apollo dicebatur itrare pectora poetaū / et dictare materiā descri bendā. Et hic nō q olim fuit solūmō dicta men triāle taz i prosa q i metro / poeta fōr te aducentis āmis atrait ītentuz est dicta men uulgare / et fuit i principio uulgen tiuz pro tma amoris / sed hic poeta ipam mirabiliter traxit ad māz honestissimaz qualis est i poemate suo.

O frate issa uegio io dissel il nodo
Chel notaro e quitone / e me ritēne
Di qua dal dolce stillo nuouo chio
odo.

Io uegio ben come le uostre pēne
Di retro al duttator sen uāno strette
Che de le nre certo nō auenne.

E qual piu aguardar oltre si mette
Hō uede piu da luno al altro stilo
E quasi cōtentato si tacette.

Hic poeta ondit quō bonaqūta extollit eū / et dat sibi palmā cōtemporaneos i uentores / unde dicit dissel stile bonaqūta o frate issa uegio .i. nūc uideo et cognos co / al nodo .i. impedimentū / il nouo chio do .i. rectinaciuz / che ritene el notaro stile est uocatus Jacobus de alentino et p excellēziam pp perfectionez artis / dict est notarius / e quittone. iste uocatus est frater quittonus de Areco pulcerimus ītē tor i lingua materna / nō taz rone stili q grauitaz sntiaziz / quibus usus fuit i nu dis uerbis / unus librū ego uidi / e me. s. bonaqūtaz / di qua dal cōle stille .i. atra stillū nestruz dulcez .q.d. nullus nrm potuit attingere altū et delectabilē modū dicere. Et subdit bonaqūta declarans se Jo ue qio bene como le uostre pēne i scribendo sēn uano stretto nō errādo / diretro al duc tador .i. amorez sicut iā dixisti q soles fa cere / sicut amor dictat tibi .q.d. bn ondis q sis calidus amore qn scribis cā ardenti ingenio / sicut solet dici uulgariter q male cantat de amore qui nō sentit / ideo bn cantauit uirgl Ouidius et alij poete antiq et Sapho poetissa / et ut melius sit explicitz nouissimus poeta petrarcha nō tā egregie se scripsisset i isto stilo nisi amor sacrisdis set euz / et dicat / che de le nostre certo nō auēne ut .s. nīe pene sectarentur dicta torem .q.d. stilus noster uester frigidus. Et hic nō lector q quasi omis hic fallūt p errorem dicentez / q p dictatoriez debet itelligi Tullius simus dictator et orator. Sed michil ad propositiz / qr de tali dicā mine nō loquitur hic iste / nec fuit nōn andus hic iter istos potatores / sed meli? unus filius Cicero / de quo dicat plinius / q noluit auferre gliam bibendi Marco antōio itersectori patris sui qui ante eū auidissi me apphendit palmā bibendi facto no uitē de sua ebrietate. Et ultiō bonaqūta acquit eī ex indignacione eoz iudicium quibusdaz qui ignoranter cōtendūt de h? unde dicat / e qual .i. quicūq̄z se mette piu ultra a gridar de hoc nō uede piu .i. nō cognoscit plus / da luno stilo .s. a mo moderno / al altro .s. nostro antiquo / et dic e quasi cōtentato si tacette .s. q tā pulcre detexerat ueritatez. Et hic nō quātuz poe noster hāc māz bassaz exaltauerit et uela uerit uerbis nō apertis.

Come li angeli che uernā lōgo il nilo
A lama uolta i aere fāno schiera
Poi uolam piu i fretta e uāno i fillo.
Cossi tutta la gente che li era
Volgēdo il uiso raffretto suo passo
E per magreza / e puoler legiera.

Hic poeta finita tali materia descēdit recessuz

illuminauit.

illarū aīaꝝ p una cōparatiōnē ſatiſ cla
ram .d. tutta la gente che li era .ſ. quiloſorum
que erat turba ſatiſ magna, uolgendo il u
ſo quē prim̄ tenebat fixiz i me rafferto
ſtio paſſo feſtinauerūt tātuz quātuz zetar
dauerant ad uidendū dantez uiuū, dum
loquebatur cū foreſio et bonaquīta ſtta
dicō genſ leqiera p magreza e p uoler
qua libenter anzebant ad purgationez
coſi come li augelli .ſ. gruei che uerna
uezo il nilo .i. hiemant i egipto p quaz
labitur nilus alama uolta de ſi famno
ſchiera cū magno ordine poy uolano
piu ſtretta e uāno i filo. Et nō q̄ cōpara
tio eſt ualde propria de aīabꝫ leuib ad
auez uolātez ſicut eī gruez cū magno or
dine ſollicite de ſalute ſua fiant de ſe
lineaz rectaz, qū tranſeunt de tracia regi
one friqida i egiptū regionez calidam
ſta recte aīe ubi auide ſue purgationis
faciunt de ſe longā et ordinatā acern
qū uolant p arcticū friqidū, ubi ſunt
poma friqida et aqua friqida tempācia
abaria, et uina calida ueriſ, arattum
calidū ubi eſt igniſ puriſſimus luxuriozoſ
demū uolant uerſus arcticū auarozum
quoꝝ regio eſt friqidiſſima ſicut gruez
ſimiliter reuertūtur ad regionē friqidā.

E Come luhom che di trotar
e laſſo
L aſcia andar li cōpagni e ſi paſſeqia
Fin che ſi foghi laffolar del caſſo.
Si laſſo trapaſſaar la ſancta qr
eggia
Foreſe, e dietro meco ſeuenuta
Dicendo. quādo fia chio ti riueqia.

Iſta eſt Tertia pars q̄ñalis, i qua poeta
reuertitur ad alloquendū cū foreſio, qui
pdicat ſibi aliqua futura i prīa eoꝝ, et
primo deſcribit diſpoſitionez foreſij, per
cōparationez ſui p̄cedenti, quia ſicut
illi feſtinauerūt recceſſum qui erat recti.
Ita foreſius tardauit recceſſuz qui erat ſa
tiqatus, ſicut ergo uidemus, q̄ i turba
inhoꝛātiuz feſtine alī unus feſſus per
mittit alioſ p̄cedere feſtine, et ipe re
manet ſolus ad recreandū ſpm, et ſe
quitur plane cōfabulādo cū alio uiatore
qui nō eſt de turba illa, ita recte nūc
ſtiat foreſius remanet cū dante ita qui cōpo
eſt propriſſima .d. ergo e foreſi li laſſo trapaſ
ſar la ſancta qreqia quiloſorū qui efficiūtur ſeta
p prīaz uerum, conſo lom che laſſo di trotar
l'aſſa andar la cōpagna quaz poſtea ſuenēt
fra che ſboqi laffolar del caſſo .i. reſumat
ſpm fatigatum. Erat aūt foreſius laſſus
qr affectuſ fame et ſiti magna fecerat lo
quim ſermonē cū autore ita qp uix poterat
reſpirare et dicat, e dietro meco ſeuenuta
dicendo quando fia chio ti ziueqia.

H ō ſo riſpuoſi Luu quāto mi uuua
Ma qia nō fia il tornar cotāto toſto
Chio nō ſia col uoler prima ala ruua.
F o chel luoco ufui auuuer poſto
D i giorno i giorno piu di bē ſi ſpolta
E a triſta ruuina par diſpoſto.

Hic poeta ponit rōſibnē ad petaonem
foreſij, oñdens diſpoſitionez ſui p ĩdiſpōez
patrie vnde dicat, riſpuoſe io luu. ſ. fore
ſio nō ſo io quāto mi tuua bñ dicat quia
nemo tā diu hūit fauētes craſtinū ut poſ
ſit ſibi polliceri ma el tornar mio .ſ. hinc
poſt mortez nō fiam tantoſto .i. nō erit taz
feſtinū chio nō ſia prima col uoler ala
ruua .i. ad terminuz et finez uite, et loquitur
autor ad modū boni uiri qui tardiū uidetur
mori qū uidez deſolationez prīe futuram
i breui ita dicebat Cato cū uidetur
parari bella ciuilia rome vñ dicat p o chl
loco .ſ. florentia, o fui auuuer poſta .ſ. a
parentibuſ uel fortuna piu ſe ſpolpa .i. ſpo
liatur et exanimificatur da beñ .i. bonis
uiris et bonis opib; da giorno i giorno .i.
i dieſ. q. d. uoſ qui ſolebatis eſſe pinguez
nō ita demacramini ſicut florentia de die
i diem uidetur ſpoliāda ciuibuſ vñ dicat
e a triſta ruyna par diſpoſto hoc dicat qr
i illo mō cōceptū erat ciuiſ diſcordia cito
parturiendo p quā ipe erat expellendus
nō rediturus.

O r ua diſſea che quei ch piu na colpa
Vegio a coda dima beſtia tratto
I nuer la ualle oue mai nō ſi ſcolpa.
L a beſtia a ogni paſſo ua piu ratto
C reſcendo ſempre fin ch lal̄ p̄cotte
E laſcial corpo uilmēte diſfatto.

Hō hāno molto anolgier q̄lle rote
E drizo liochi al ciel / chate fie ch-
aro
Cio chel mio dir pur dichiarar nō
puote.

Hic poeta oñdit et ponit cōsolationē fore-
sij qui diat q ato ueiet Judiaū dei / sup
illuz qui erat causa / et principalis autor
istius turbationis. Et ad intelligētiaz huj⁹
lr̄ē que multis uidetur obscura / ē sciēdū
q Corsinus de donatis miles probatissimus
dio / manu et lingua / qui pncepit partis
nigre / reductus in florentiaz p Carolum sine
tra⁹ deposuerat partez albam aī esset i
magno flore et potētatu factus ē suf-
pectus regentibz populū / uel qr uideb
atur nō idigne tractare aī fuisset zeal
pator partis nigre / sed popule odiosus
populo qr factus erat q̄ner vquzolus
uel vquciolus de schiatta dn̄i pl'arum
potentissimi hostis florentinorū / qr̄ cō
tracto tumultu populi timentis ato laz
audaciā eius infitror̄ fuit catatus bānit⁹
et ꝯdēnatus in parua hora / et sub uex-
illo iustitie cū potestate capitaneo et
alijs magistratib⁹ itaqz ē ad eū tm̄ reū
maiestatis / qui pl'entens impetuz irate
multitudinis p̄munierat se aī sius
in burgo sancti petri et potenter pl'abat
usqz ad uesperam / tādez destituit / hpato
auxilio socioꝝ descruit domos / q̄ domi
nio sunt euasit / et fugiens solus ei
nō posset resistere pabulis uel prosilijs
Catellis nos persequētes
eū timens sicut iudibrium hostiuz cum
esset podragosus pmisit sponte se cadē
ab equo uel⁹ cū cecidit / ut aliqui uo
lunt / et cū equus traheret eū retento
pede istapite / passus est letaliter in
quitare ab imo milite / quez moribun
dum quidā monach portauerūt ad abba
tiaz sancti salui / ubi sepultus est sine
honore funeris. Hunc ad litterā dicit
poeta / dissei. s. foresius / or ua chi ue
dio quel che piu ha colpa tratto a co-
da dilla bestia. s. ab equo deīde ade-
mone / fuer la ualle / primo amalem
deīde iferales et diat / one may nō
se scolpa / quia i ualle dni nū q̄ libe
rabitur a pena / et tangit mortez eius
d. la bestia ua pur ratto ad ogni passo
crescendo sempre i altū fin⁹ fin che
lal percote / calcitrādo cū pedib⁹ / uel
collidendo eum p saxa / el'alcia il corpo
ulmente dilatato .i. cōminutum et cruciatū
.q.d. tuate iuste siat hostis patrie
mortuus est tractus ad caudā equi /
vñ melius fuisset sibi splendide uiuē
i terra sua / siat frater suus foresius. Et
subdit q ato erit hec iusta uīdicta .d.
nō hano molto anolgier quelle rote .s.
spe celestes / vnde itēsexit autor / e dri
do liochi al ciel .q. d. nō transibunt
multi dni / naz octauo dmo post hoc tē-
pus fiut / che te fie caro .i. erit tibi ma
nifestum / ao chel mio dir pur dichi
arar nō puote / qr predico tibi cōfuse
ti illud quod ato uidebis. Et sic inde
qualiter animus corpatus / corpore pul
cer potentie auidus infeliciter extermi
natus est a suis nigris / quoꝝ fuerat
exaltator.

Tutti rimani omai chl tēpo e caro
In questo regno si chio p̄do troppo
Venēdo teco si aparo aparo.
Qual este alcuna uolta di qualoppo
Lo caualier di schiera chi caualchi
E ua p farsi honor del primo i troppo.
Tal si parti da noy cō maior ualchi
Et io rimasi i uia cō essi due
Che fiu del mōdo si qrā maris
chalchi.

Hic ultimo poeta ponit liētiā et recef-
sum a illius foresij / vñ diat q foresius
cōcludit / tutti rimani omay cū ultis
tuus / chel tempo e caro i questo regno
.s. purgatorij / quia caz i omib⁹ rebus
sit cautz potissime i actu peitendi / vñ
diat / si chio perdo troppo uenēdo teco
si aparo a paro plano passu qr habeo
celeriter ambire alz alijs sub arboref / ad
purgationez qule / et tu cū carne non
posset uenire stimul meaī / Et subdit
formā recessus eius p pulcrā oparonez
et claraz .d. et ille foresius / se parti tal
da nuy cō maior ualcha .i. passibus
maioribus q̄ fiant galopando / qual este
alama uolta di qualopo / qui est me
dius iter cursus et troyati / lo caualer de
schiera chi caualchi ō hostes / e ua p
farsi honor del primo i troppo .i. de po
occurente sibi / et ast cōparato propria.
Siait ei miles animosus libenter p̄mp-
te recedens a suis accedit ad debellādū

aliquē hostem / ita nūc foreſtiuſ recedens
ab iſtis libenter et āīoſe aiarrit ad expu
gandū uiaſ quaſ / quo nullus hūr umq̄
peiorem inirrūcāī et diat et io zimaſi
t uiq̄ cō eſſi duy .ſ. vergilio et ſtaao / che
for del mūdo ſi gran mrareſcalchi Et op
time apellat iſtos duos magnos poetas
qm̄ uirgiliuſ egregie deſcripſit nāz equoz
bella uirortiz et ſtacuſ bella greco
et uteraq̄ nouit moreſ hoūz / fortunaſ
regnoriz / ſitus Locorum ꝛc.

Quando ſ'anci aloro ſtrato
ſue
Che liochi mei ſi fero alui ſeguaci
Come la mēte ale parole ſue.
Parueni i rami gravidi e uiuaci
D'unaltro pomo / e nō molto lōtani
P eſſer pur allora uolto ī laci.

Iſta eſt quarta parſ gñaliſ / i qua poeta
deſcribit aliā arborem ſub qua cruaā
tur quiboſi / et primo oñdit qualiter ſibi
reſplacenta foreſtiū recedētes / apparuit
ſibi arbor ſibiſ pme. vnde cōtinuanſ
ſe ad pcedentia dicit / e quādo ī anci
a uuy ſtrato ſue ille foreſtiuſ / che liochi
mei ſi fero alui ſequaa poſt receſſum
ſuum / come la mente .ſ. mei feat ſe ſe
quaces / ale parole ſue / que dixerat va
cinādo de morte auſty / qua ſciat gī oc
uliſ reſpicebā ipm recedentes uti ai mē
te reſpicebā ad uaricniū eiuſ / parueni
rami d'unaltro pomo .i. arboriſ pomifē
re / grandi .i. hūmi plei multis pomis
e uiuiſaci .i. uirentel pp aquā recentes
que cōtinuo rrigat eoſ et dicit / e non
molti lontani .i. longe ame / p eſſer
pur allora uolto ī laa. q. d. rami arboriſ
erant michi ſatis propinqui / ſed nō
ppendebā aaiuſ qua uenebā cōferēdo
tuis foreſto / deīde reſpicebā poſt eum
recedentes / quo diſpciente apparuit in
noua arbor. Et hic nō q uſta arbor hā
eſt ſimiliter enerſa ſiait p^a / et ī oībuſ
ſilīma / et poeta punit uſtor tra duaſ
arboreſ / ſed uſta recēda uidetur magiſ
cruciare q̄ prīa forte / quia prīa punit
ſ quātu / ſecunda ī quali / uel qr prima
punit epulones / hā potatores q magiſ
peccant / ideo diuuſ truncātur ut ſtatiz
patet .ꝙ

Vidi gente ſotto eſſo alçar le mani
E gridar nō ſo che uerſo le fronde
Quaſi bramoſi fantolini e uani.
Che pgano / el pregato nō riſpōde
Ma p far eſſer ben la uoglia aguta
Tiene alto lor diſio e nol naſcōde.

Poi ſi parti ſi come ricreduta.
hic poeta deſcribit penā nouoriz / p pulcē
zimaz cōparationez et marauiglā. d. uidi
gente ſotto eſſo ſub iſta nouella arbore
alzar le mani ad rapienda poma ſi
forte caderent / e gridar nō ſo che roḡāt
pro deo remediū appetitu magno / ner
ſo le fronde ubi erant poma recentia
que refrigerarſet parū guttura eoz ſicca
a ſiti / quaſi bramoſi fantolini e uani che
pgano aliquez habentem pomiz et oñ
dentem / el pregato nō reſponde / quia
nō poterat ſibi manuz / ma per far bē
eſſez la uoglia acuta .i. ut magiſ accen
dat appetitiz eoruz / tene al coloz deſio
.ſ. pomi dēſideratiz / e nol naſconde
Et hic nō quātuz cōparatio eſt propiſ
ſima / taleſ nāq̄ quiboſi ſunt ſimileſ
ſfantulis / qui ſequūtur ſemp paſſionē
et appetunt qcqd uiderīt de nouo / et
ſepe uolunt cōmedere et bibere / et ſi
negatur eiſ quod appetīt ſtatiz cruciāt
ymō uidentur ſuffocari / et mori more
pgnātiuz mulierū / hiſ talleſ molleſ iuſ
tiſſime punguntur / quia uidēt coram
oculis pendentia poma / nec ualēt attī
gere ea. Ex quo magiſ creſcat pena / et
tangit recēſſum eoz. d. poy ſe parti illa
genſ ſi come ricreduta .i. ſedata. q. d.
ſtūgata q nō pluſ poterat quia nichil
lucrābatur.

E noi uenimo al grāde albero adeſſo
Che tanti pghi e lagrime riſiuta.
Trapaſſate oltra ſenza farui pſſo
Legno e piu ſu che fu morſo da eua
E queſta pīāta ſi leuo da eſſo.
Si tra le fraſche nō ſo chi diceua
E che uirgilio e ſtacio e io riſtretti
Oltre andauam da lato che ſi leua.

Hic poeta tangit accessum suū ad arborem
post recessū illārū āarum et amonitionez
sibi factam ab arbore. d. E noy uerno al
grande albero, sub cui umbra mānēt ifi
nita milia quilosoruū. ad essō .i. statū arborē
dico che tāta preghi elagrimi rifiuta, qr
nō exaudit illos fogamez cū tanta audita
te ut iā dictum est. Et subdit uocez uenti
entem ab arbore q dicebat, trapassate olt
renta farne pīsto .s. prope arborez magnā
et unde qualiter uox ista cōsonat cū upra
prime arboris. Illa cū dixit de hoc ato habe
bitis tamisha. Ista ipō dixit nō appropin
quetis ad pomū. Felthreū cū est quistādo
ideo tāgit cōtinuo origines eius. d. legno
e piu sū i summitate monthis ut patebit suo
loco, che fo morso di Eua q quistauit de
pomo uetito arboris scīe bonī et mali. E
questa pianta se leuo da essō .s. ligno bñ
dicat quia i primo nati est quia .q. d. tacete
ulteriꝰ miseri uiaū quile, quod fuit prin
cipiū dānationis humāe generis, licet qui
tamen pomi propie non fuit causa, ut dīc
ipse Adam paradisi cap'o xxbj°. et dicat
e tra le frasche nō so che dicea .q. d. audie
baz uocem sed nō dicentez sibi dixit de uoce
prime arboris quod respiraebat i uanum
quis esset autor uocis, sed pauerūt sancto
edicto bñ dicat, p che virgilio stacio e io
ristretti, ad fugiendū amplissimi uentris
uoraginem, oltra andauan dallato che se
leua? .s. ascendit. q. d. uixta ripaz altum
montis qr adherebāt uirtuti.)

Ricordiui dicea di maledetti
He nuuoli formati che sattolli
Theseo combater coi doppi petti.

Hic poeta ponit ham uocez q docet refrena
re quia memoriam dānosi effectus eius. Et
p'p ex'm centaurorū. Ad cuius itelligēciaz
est sciendū breuissime q theseus clarissimus
dux Athenarū quasi alter hercules i uirtute
fortitudinis, dū pns esset nuptiis, p uxo
re amicissimi soci sui, Et centauri calefacti
cibo et uino sponsaz rapere cona
rentur magno labore, sed maxīo honore
feliciter superauit hanc pugnā iocosam
diffuse scribit Ouidius i maiori. Ish quidē
centaurꝰ pro parte hois, pro pte equi st
stipendiarij recte sibi equi, suis moribus
et uita. Hullus ei aīa est humilis nullū
superbus dño suo. Equus ei tāta fortitudīe
et velocitate ingens pro uno abo uult sibi
alterius, domari, ligari, ferro frenari, calcaria
armati equitis ferre, stabulo carcerari, et
tū nō sicut seruus, sed dīnus hostis, et obe
dienti dño suo. nō de equo dia potest

illud quod quesitum est de Tullio cesare
.s. an fuerit expediens uictos flari et Cesarē
nasū. Ad propositū ergo Centauros fortissimos
tradidit Theseo facialiter superatos, dicat ergo
poeta et illa uox dicebat, Ricordeui o aīa
quile amatores uini de maledicto cētaurus
formati ne nuuoli, hoc dicat q̄ centauri
fingūtur geniti i aere et nube, ad designandū
uelocez diuersum eorū et facilez dissolu
tionem quia de hora i horā dispdūtur
ideo uane ifiammāt, che sattolli .i. q sattari
sua uino ~ abo, cōbattero theseo .i. pugna
uerunt cū doppij petti .i. cū pectore humā
no et equino. Et hic nota q i cōmuno centau
rorū abaco cōnumerātur ad martez et miscētur
uinū cū sanguīe quod noluerat limphare
aqua ideo bene male captaz cū sanguine
victoriam.?

E delli ebrei chal bel si mostrar molli
Per chei nō uolle Gedeon compagni
Quādo iuer mādum dissese i colli.
Si acostati alim de due uiuagni
Passāmo udendo col pe dela golla
Seguite gia dai miserī guadagni.

Hic ultimo poeta adducto ex īmoderate po
tentiū uirtuz qui pugnauerunt cū morte
adducit exemplum īmoderate bibentium
aquā qui turpiter exclusi sunt a pugna
et victoria gl'iosa. Et ad itelligendum est
primo memorādum, q̄ sicut potest hīi ex
libro Judicū, et Josephy libro antiquitatū.
Cū ebrei urgerentur fame et bello madia
nitarum qui diu urato oppresserant
eos, cōuersi ad dīnum cū fletibus et lacrimis
mīaz petierunt. tunc angelus dñi Gedeoni
iuueni mādans ut liberaret filios yſrl'. Et
cū Gedeon cōgregasset xxx'ta Judeorū, que
turba pauca uidebatur r'i modithanar
qui tā q̄ locuste cohopuerant terrā, dīnus
mādauit Gedeoni, ut remitteret timidos
et reuersi sunt xxx'ta uirorū, Iterū dīnus
uolens sibi victoriaz nō uiribus hoīm
putari mandauit Gedeoni, ut duceret
eos ad aquaz i medio ardore solis, et qui
biberent cū manu duceret secū, qui autē
genibus flexis biberent more canū remit
tentur domū, quo facto inuenti sunt tre
centi tantū manu bibentes, cū quibus
Gedeon transiens Jordanem prima uigilia
noctis tualit exercitum inimicorū singulis
portātibus singulas tubas lagenas et lam
padas ardentes. Et signo dato cepierunt
omnes pulsare tubas et lagenas cōcutere

retenti L ampadibus cū sinistris quo mostro dā
nate morientes pterriti et confuse se inuicez
necantes conuersi sunt i fugā quos Zedeon per
sequens truncauit ad saluetatē et plena uic
toria potitus est captis duabus et occisis quā
C xx^m hostiū et arabū qui uenerant i auxiliū
eoriz et quierunt ysrl xl. ānis quibus Zede
on tenuit principatū. Hunc ad lrām dicte
bat uox E dellı ebrei sup. recordamini e
uber se mostrar molli qua bibendo floxe
runt genua p cho nō gliebbe Zebeon ppaq
illos molles qui Zedeon fuit oī uirtute sū
mus ut dicat Josephus qn̄ dulcesi uollu .i.
castra uel montes i uer mandian .i. cōtra
madutanas. Et hic nota bñ qp Zedeon index
ebreoriz ex nūo xx^o subditoriz repit tm̄
trecentos sobrios. Et merito Zedeon curauez
tutele et officiū principis est curare tutelā
et ea delere uel reuocare ad utilitatem
et q iniquū est excludere a finib⁹ suis
ut hic uictoriā obtineat de hostibus et legi
subicere quos a iugo seruitutis liberauit.
Et bñ princeps debet esse oī uirtute sūmus
qualis fuit Zedeon. Et concludit poeta
tristā mā quale .d. nos tres si accostan alun
de iduy uiriagni .s. detto latere montis pas
samo uidendo col pe de la gola que pdica
bantur a uocabus arborum aspe dico sequita
qia da museri quadagni quot sunt cōmittē
tes fuita et leuocanīa propter quā ymo
mutantes aliaqā more cānis cui fit mutat
nomen pro uno frustro panis :.

Poi relargati p la strada sola
Ben mille passi e piu cin
portar oltre
Cōtemplādo a asam seza parola.
Che andate pensando si uoi sol tre
Subita uoce disse ondio mi scossi
Come fan bestie spauētate e poltre.

Ista est Quinta et ultima pars capituli i
qua poeta ondit qualiter purgatus fuit
uiao quile ab angelo et primo describit
nouaz dispositiones ipoz triū .s. magnaz
et lōgaz meditaaonē dñ dicat bē mille
passi e piu ce portara ultra poi .q. d. iui
mus plusqz uiriz miliare postqz audiui
mus ullas uoces zelazgati qr ibi ibam
primo stricti ad ripā altaz montis redi
uimus ad meditū uiaz dimittendo arborē
post tergā nīra nos dico cōtēplādo causā

senza parola. Et hic nō lector qp autor
nō sine causa et sine magno ministerio
fingit qp iuerit tm̄ abstracti sine locutiōe
cū essent tres eloquentissimi poetē nisi
qp pparabat ingenia ad māz sequētis capli
inelligādaz que profundissima ē, et uta
qp ad tpām elucidādaz laborauerūt simr
tres .s. unquilus nālis Statius moralis et
dantes diuinus Hā pauca capitula iueni
es i toto poemate que hēant plus difficul
tatis et subdit nouā uocez auditā sup
noua consideratione eoriū .d. subita uoce
que nō procedebat ab arbore sicut pcede
tes sed ab angelo disse che andate pen
sando uuy tri soli que tacite tangit eos
uelut si diceret ulta mā nō fuit plena
nota phis et poetis ideo dicat ondio mi
scossi .i. motus et turbatus sum, tuz quia
uox fuit subita tū quia nō uisa est humā
na a silli como fan bestie spauentate e
poltre .i. puelle .q. d. eraz iuuenis et no
uus ubi scaj mei erant antiqui et magis
expti ideo cōparatio est satis propria de
se ad puellaz :.

Drizai la testa per ueder chi fossi
E qia mai nō si uidero i fornace
Uetro o mettalli si lucēti e rossi.
Comio udi un che dicea. se auoi
piace
Mōtar i su qui si cōuien dar uolta
Quīa si ua chi uol andar p pace.
L aspetto suo maneai la uista tolta
P cho mi uolsi dietro a miei doctori
Como hom che ua secōdo cheli ascolta.

Hic poeta describit ipm Angelū loqntez
et dirigentez eos. Vñ dicat. drizai la testa
.i. uisiz intellectualem p ueder che fossi .s.
autor ullus uoas fiait fecerat ad utrāqz
arborem, sed nō frustra quia ibi nichil
uidit, hic pō rez notabilem dñ dicat, e
qiamay nō si uidero i fornace ignis ar
dentis, uetri e metalli si lucenti ē rossi
comio udi un hic erat angelus lucentis
simus ardentissimus rone sime purita
tis et perfectissime caritatis che dicea
sa uuy piace mōtar i su, erant eēz i fine
.h. circuli. Qui se conuen dar dar uolta
ondebat angelus scalaz que ducat ad .h.
circulū, ideo dicat. Quīa si ua chi uol

andar p pace .i. qui queuit facere pacē
cū deo quē offendit / hī tramsire p uiaz
istaz . Et subdit excellentiā ardoris et sp
lendoris angeli .d. laspetto suo mauel
la uista tolto sicut aspectus solis facere
solet trauenti rpm . ideo reamit ad re
stiquū suum vñ dicit / p chio mi riuolsi
a uoi doctori .s. ad singulum et stacū
.q. d. audite quid dicat iste mirabilis
Vadamus ergo / cō hom che ua secōdo
che lascolta .s. sicut audit aduce suo
qui regit eum uel ab angelo qui dirigit
eum ad omēm circulum . ℣

Equale muciatrice delli alberi
L aura di maggio muouesi e dezi
tutam pgnata dalerba eda fiori.
tal mi sentii un uēto dar p meza
La fronte / e ben sentii muouer
la piuma
Che fe sentir dambrosia loreza.
E sentii dir. Beati cui alluma
tanto di gracia chelamor del
gusto
Hel petto lor troppo disir nō fiama
E siziēdo sēpre quāto e gusto /

Hic ultimo poeta describit pfectionez
factaz ab angelo a uiao quie qui leuiter
abrasit ab eo .vj. s peccatiz p ima nobi
lem cōparationez uenti leuis q trāsiet
p aeres pinū / et solū uirens spirat su
auiter i facies horiz, dicit ergo / e me
sentii i tal uento produci ex motu an
geli uolantis / dar p meza la fronte .i.
delere leuiter unuz stilla uentillatione
quale laura di maggio .i. uētus mitis a
muciatrice de li alberi .s. clarorū / mouen
si e olezza .i. ombraz et odorez spirat / au
ra dico / tutta spregnata da lerba eda
fiori .p quos trāsit et dicit / e ben sēh
mouer la piuma .i. pēnaz alaruz ang
eli cuius suauitatez tangit p alā cōm
parationez nobilissimā ēd. che fe sētir
larechia .i. umbrā dambrosia . est aūt
Ambrosia herba qua diuinitus pasci
eq solarez a poetis. Et nō q sicut dicit
plinius Ambrosia denoiata ē Arthe
misia ab uxore Mausoli regis Cruchosa
ad modū Absinthij cū foliis maioribus
et piquioribus que nascūtur i capadocia
vñ dicit q Ambrosia coronātur capado
ces. Sed de hac dicit diascorides q hī
multas uirgas palmis tribus / et folia i
modo inmixta silia rute / et uirge sunt
plene sēie qi accuis odorē uini habet
que nō florescit . Radix eius subtilis et
longa duabus palmis / latine appellat
milefolium et est calida et sicca sicut
ambra / et dicta est Ambrosia quasi
amosia . Amosis ēi grece dicitur cibus
uel esca / ideo equi solis frigmtur pasci
ea / quis nūc nō indeat quātū silitudo
sit propria . Q ua angelus nūc uētillā
do / propinat celestez estaz autori qua
pascerentur aliter q ista quiosi odore po
mi et aque quo ira gricātur amare
et subdit poeta claudens capitulum
esenti dir illū angelū beati sūp. siti
lli / cui alluma .i. quos illuīat / tanto di
gracia et uere p beati qr pauo / che la
sor del gusto .i. appetitus edendi et
bibendi nō sitia .i. nō emittat / tropo
di sir .i. smoderatiz desideriū / nel petto
lor cui uicaī est quittir / exuuiēdo .i. de
siderando edere / semp qñ e gusto / tā
tas ēi estas sumere debemus / quibus
nō oneretur corpus / nec libertas aie
pgrauetur / ut ait Ieronimus q ophē
rē hoc probauit / sed et plus fugiēda
est ebrietas q estas . Hā natura dedit
ad potū salubrissimū liquorez aque
quo cetera qualia utāt̄ur . ut dicit pli
nius et Loth / qui euaserat liber ex
ebrietate corruit i incestum: ℣

Hora era onde il salir
nō uolea storpio
Chel sole hauea il ca
perchio di meriqge
Lasciato al tauro e la notte alo scōpio.
Pche come fa luhom che nō si affige
Ma uassi ala uia sua ch chilli apaia
Se di bisogno stimolo il trafige.
Cossi entramo noi pla callaia
Vno inanzi altro pndēdo la scala

Che p erteça il ſalutor diſpaia.

Poſtq̃ i ſupiori capitulo poeta mr̃ determinauit tractatuz qule que puniũr i 9o° araulo. nũc i pñti capitulo xxv°. p tractat una̅ arduã quõnes q̃ naſcatur circa dictã mãz, et ſtrat tractatũ luxurie que puniũr i 9o° araulo. Et pñs capitulũ poteſt diuidi i quatuor ptes gerales, i p̃ quarũ poeta propoũt altã que ſhonẽ uiuq̃ aũ uiuq̃ reſpondet i q̃ñali. In 2ª ſtrauiſſ. fabuſ q̃uiqlis ultiõ uolens ſoluere quões, quo aĩa ſepata patiatur tapit a longe et ptractat dñationem fortis ibi, ſola i duita. In 3ª idez ſtrauſ deſcribit productiones die i ipm fortũ, et ſuus ſepationes a corpore et ſeparate paſſiones ibi ma come da aial. In q̃ et ultima ſtrat mãz luxurie, et deſcribit penã eius i q̃ñali ibi, eqia uiduto. Ad primũ dico, q̃ poeta mouet difficultẽ que ſhones uiuqlio. ſ. quo aĩa ſepata poteſt pati penã. Et primo pmittit horã temporis, et ſnialiter i effectu, nõ uult aliud dicẽ niſi q̃ nõ erat hora pendi tps qr iã trãſiuerant due partes diei, i ſuo hemiſpio, ſicut due ptes noctis trãſiuerant i noſtro, ſ deo accelerabat iter, dicat ergo, hora erat tã tarda, onde el ſalir nõ uolea ſcorpio. i. impedimentuz ymo feſtinãcaz pocaus, qr erat iter meridiem et uelpar vñ dicit, chel ſole qui tũ erat i arietẽ, hauea laſciato el cerchio di mezzo. i. circuliz meridianuz, al tauro, q ſequitur arietem, e la notte ſup. zelioqui erat ipm circuli, al ſcorpio quod ẽ oppoſitus tauro, ita q̃ quota hora diei erat ibi tota hora noctis erat hic. vñ ſubdit proceſſus eorũ p una̅ cõparonẽ propriã et claram. d. per che nuy itramo p la ſcala q̃a. i. ſcalaz cauatuz. vñ circuli, vno i mq̃ altro prio uno. 2°. ſtrauſ. 3°. dates, nec potuerant trãſire oms ſimul propter anguſtiã loa. vñ dicit, prendẽdo la ſcala ultima, che diſpiaqa. i. de diſſepat, il ſalutor. i. aſcensorez quia nõ pmittit ipz ne patrem cũ ſeco, p antezã. i. altitudinẽ ſicut cõiter hñt fieri. Haz altitudo ſcale nõ impediret paritatem etiã ſi pinqet uſqz ad celũ uel deũ, et h̃ ſecundũ ſoñi cõ fa lomi che nõ ſaſſige. i. nõ figimat ſe, ma uaſſi ala una ſtia che li appaya. q. d. continuat iter ſuuz quicqd occurrat ſibi, ſe ſhmolo di biſogno el traſſige. i. ſi urgens neceſſitas urget punget eaz ſicut nõs modo qui hẽamus multa et magna uidere i tam breui ſpatio temporis. 2

Equale il agogin che leua lala
Puoglia di uolar enõ ſatenta
Da bandonar lo nido e qui la cala.
Tal era io cõ uoglia accesa e ſpenta
Di dornãdar uenẽdo i fino al atto
Che fa colui cha dicer ſargomenta.
Hõ laſciao p landar che foſſi ratto
Lo dolce padre mio ma diſſe, ſchocca
L arco del dir chẽ fino al fẽro ha tratto.
Allor ſicuramente apri la bocca
E comĩcai. come ſi puo ſtir magro
La done luopo di nudrir nõ tocca.

Hic poeta deſcribit ſuã diſpoſitonẽ, arta quõez que afficiebatur aũz eius, per una̅ cõparationez maĩfeſtã, ideo ordinat tm̃ litteraz ne pedaſ tpus, ideo dicat, ſo era tal cõ uoglia accesa e ſpenta. i. acuta et extincta, de domãdar, et ſic dicat duo ẽria reſpectu diuerſo, et ecce quõ, uenẽdo i fino al atto. q. d. trahendo uerba uſz ad ſũmitates liqe, che fa colui che dicer ſargumentũ. i. pparat ſe ad dicẽdum, aſſũ, quale il cogogin che leua lala p uoglia di uolar, enõn ſatenta dabandonar lo nido equi la cala. Et hic nota quãtuz compatio eſt propria p oẽs ptes ſuas. Hã uiqlius et ſtrauſ alti poete tragia poſſunt aſſi'ari accuiſſ facentib9 nidiz i altis tectis. Et dantes poeta minor rone aſſi'atur filio accipitre. mõ ſic filius accipitre deſiderat leuare alam ante tpus, ſed ſentiens ſe ipotentem ad uolatũ depoſit eam, ſta dantes q uenerat ultra miſuare tacte, deſidera bat mouere liquã aude ad altã que ſhones, ſed ſi dubitat añ tpus uolare reprimebat deſiderium ſuũ, expectãs licentiã ſeioriz. Et ſubdit licentiã datã ſibi a uiqlio, et ſuã petitionez dicens, lo dolce pdre. ſ. uiqlii, nõ laſſio, ſup. dicere, p landar che foſſe ratto. q. d. au dacter ſolue linquaz, et emitte uerbum quod iã traxiſti uſqz ad dentẽ, et pro pria methaphora, uerbũ ei leue uolat tit ſagitta irreuocabiliter, et penetrat uſz ad uictima cordis, et poſt effectũ. d. allora ſcuramente apri la bocha, quã ſola ti miditas tenebat clauſaz, e comenciay

simple dicere / como se po star magro aliqs
La doue i arabus luopo di notar .i. opus nu
triendi .s. comedere et bibere nō tocal .i. nō
habet locā . Et hic nō q̄ questio usta quaz
autor mr tā amose ptractat hic erat oīno
necessia qua quicquid dictū est p totuz i
ferno et purgatorio de tā diuersis penis
aīazū uidebatur uanū aiz nō appareat p
uiā nē q̄ aīa separata a corpore possit affla
gime siti uel alia passione .)

Se tamētassi come meleagro
Si consumo al cōsimar dum stazzo
Hō fora disse ate questo si agro.

Hunc poeta ponit rūsionē Virgilius ad pro
positū quōdam qui soluit illaz i q̄ñali, p duo
argumēta ex⁹ arguens a minori et alii q̄
primū est de passione et cōsūptione meleagri
que facta est tā mirabiliter et occulte. Et
ad itelligentiaz huius lr̄e satis obscure oportet
succite colligē fabulā meleagri, de qua Eu
ripides nobilis poeta fecit tragediā. Et ouid
ius latinus describit eam ualde diffuse mo
re suo. Ymo maiorū auctorū hec est. tpe
quo althea regina callidoīe uxor regis Oe
nei et mater fortissimi tydei, de quo to
tiens facta est mētio, pepit aluū filiuz noīe
meleagrū et subito facta affluerūt et immise
runt i ignes lignū siue ramū arboris, et
dixerūt q̄ quādiu duraret torus, puer na
tus seruaretur i uita quē mater ab strac
tū ex igne statim extinxit aqua et extractuz
cū magna diligentia cōseruauit. Cuz autē
meleager factus esset adultus accidit q̄
Aper terribilis uastauit agros calidoniorū, qui
magnus ut taurus armatus situs ut sagittis
et dentibus fulmineis uastabat oīa. qua pp
meleager ordinauit nobiles uenationē ad
prendendū illū, ad quā cōuenerūt certatiz
fere oēs iuuenes aīosi greci qrā honoris
et glie fuit strenuus theseus et pirrithous
singula par fr̄ū corum, filii castor et polux
clarissimi par fr̄uz et Iason i celitis po
stea Argonautarū nuncupatus fortis thelamō
et senior cū octis nestor. Et duo fr̄es ipsius
alter sthenelus et thoas. Et pelleus pr
fortis achillis uenit atlātis celeberrima nuptā
for⁹ et hītu uenatrias, cuius amore uise
subito captus est nobilis meleager. Sed m
cepta uenatione cū altissimo clamore in
roruz et latratu canū quisq; prose itende
bat ad montes Apri. Sed i medio ardore
pugne athlantis cū sagitta leuiter tetigit
auriculā apri quo nō tantū letata ē ipsa
quātuz amans meleager ex quo magis ac
census est furor uiroruz tādez magnarum
Meleager quez audacissimū faciebat amor
passit hasta aprū tergo, et plaudentibus
Toas caput amputatū donauit ex emulatio
ne fr̄es althee rapuerūt donū uirgini. me
leager ira frendens plus q̄ aper, paulo āt
interfecit utrūq;. Althea dūt audita morte
fratruz interfectorū a filio i furore abiecto a
more filiali fatale torrez īmisit i ignē, et cō
tinuo Meleager deficiente tote deficere ce
pit ato i modicū cinerez resoluit. Huic ui
dendū est quid latet sub usta mirabili fic
tione. Althea siquidez est ois mater q̄ pa
rit filiū, au nascenti statiz syderi pfinquit
tēpus uiuendi ut uolut astrologi. Vino q̄
Iamon dicat positus terminū quē nō trans
gredientur. Intelligas sm ueritatez nature.
Hā p accidens potest aliter euenire ut dicat
prophā uiri sanguinū et dolosū nō dimi
diabunt dies suos. q.d. nō uiuet medietatē
tpis quo debent uiuere sm nāz, sicut ac
cidit hic de facto i meleagro qui fuit fu
sus sanguine aliōrū furiū, ideo item
postmodū mortuus est, torus aūt madefact
aqua ficuerat calorez nātalem et humorez
radicalez qui q̄diu durat uiget uita qm
uita humana dicit Auicēna est sine
lucerna que deficit uel cū ignis cōsumit
oleū nimiū extinguit ignez. Venatio ulla
fuit famosa rex hystorica magis q̄ ficta.
Hunc ad lr̄am dicit poeta ille uirgilius
dixisse questo. s. dubiū nō for ata si agro .i.
nō esset tibi tā difficile uel mirabile, se
tamentassi .i. reduceres tibi ad mentē, cō
meleagro se consume paulatiz deficiens
al cōsūmar dum shao. Et hic nō lector q
multi sepe petierunt a me quid faciat ad
propositū istud exēplū meleagri, ad quod
dico q̄ corpo nō posset magis facere ad
propositū, sicut ei meleager ad cōsima
tionē meleagri Vnius tragedi paulatī de
ficiebat, sta hīc umbra ad odorez pomi et
aque p ramos illius decurrētis paulatiz
macerabit. Et sicut meleager cōsumptus
est a cā extrinseca, et ab influentia astroz
sta umbra hic consumitur a cā extrinseca
.s. a uolūtate diuina. Alii tā dicit q̄ mors
meleagri facta ē p artez magicā, et tunc
multū faceret ad propositū. Hā hīc ar
guit a minori sicut recte Augustinus fac
i libro de Ciuitate dei. vbi dicit q̄ nigro
mantia potest alligare umbrā corpori aereo
quāto magis potētia diuina pōt alligare
aiam igni corporali.)

Ese pensassi come al uostro guzzo
Guiza dētro alo specchio uostra ymage
Cio che par duro ti parebbe mizço.

Ma p che dentro a tuo uoler tu dage
Ecco qui stazo e io lui chiamo e
prego
Che sia hor sanator delle tue piage.

Hic Virgilius adduat secūdum exemplum natur
ale ad suū propositū, quod est de ymagine
que mouetur i speculo ad motū corporis op
positi. Vnde dicat. e ao che te par duro ad co
gnoscēdum tu parebbe uno l'mezo .i. uidetur
tibi molle et facile, se pensasse come una
ymagine .s. humana ymago quiza .i. cōm
ouetur dentro alo specchio al uostro quizio
.i. motū. Et hic nō q hec cōpo multū uide
tur facere factū qr siat ymago i corporea
mouetur i speculo corporeo, sta aīa i cor
porali ociciatur i aere corporali et siat
ymago ueīt ab eē ita passio ueīt ab ex in
aīaz. Sed qr opus e maiori discussione
ideo uirg cōmittit quōez pleni soluendaz
Stacio unde dicat, ma ecco qui stazo per
che dentro ta dage .i. accomodes te et con
tenteris al tuo uoler qr uideo te auidum
audiendi profundus de ista mā q p ex
artificialia uel nālia ideo dicat, et io lui
chiamo e prego che sia hor sanator dele
tue piaghe .i. q remoueat ista dubia de
mente tua que fuerūt et sūt magna uul
nera aīaz multorū sicut ato patebit infra.
Sed hic merito oritur dubitacio qr uirg
cōmittet hanc quōez stazo soluendam.
Ad quod dico q uirg scautus platonem
posiuit q aie fuissent create ab eterno
et ab stellis labecētur i corpora humana
et postea i morte reuertebatur ad sydera
sua. Et q̄us talis opinio esset min⁹ mala
q̄ opinio Auerroys et multorū tm est er
ronea apud christianos ideo bn induat
stazū poetā christianū, qui sm phām
et fidē ptractat ista māz. Similr poeta
describit infra ecclām dei militātem et alia
multa que nō erant multa nota ipi uirg
ideo nō ualet quod dicat qdā q uirgilius
cōmittit hic uices suas stazo quia fuit
magnus phūs et mediocris status, nam
maxime dedit opam mediane:.?

SE la ueduta eterna li dislegno
Rispuose stacio la oue tu sie
Distolpi me nō poter cio far nego.
Poi comīcio sele parole mie
Figlio la mente tua quāda e riceue
Lume ti fiero al come che tu die.

Ista est secunda pars q̄nalis, i qua poeta i
ducat stazū q motus p̄babus uirgilii ītēdit
soluere spialiter dictū quōez, et ītrahens
alonge prīo ptractat q̄nationez fetus et aī
q̄ exclusat se q p̄sumat hoc corā uirgilio
maiori magro se dicat ergo poeta rispuose
stazo illi uirgilio cui magna reuerentia
nō poter fari nego .i. me nō posse facere
negationez tibi dño et magro meo, discol
pirme .i. excuset et remoueat me a culpa
temeritatis si li dislegno .i. si explico et apio
tibi, la ueduta eterna .i. ueritatez eternam
huius quōnis, la doue tu sie .i. i p̄nia tua
.q.d. stazi uirg hoc unus soluz excusabit pre
sumptionē meaz q ego nō possiz denegare
aliquid tibi cui omne tuū precamen sit m
artissimū p̄ceptum. Et subdit exordiū sta
ti ad se q promittit sibi declarationē quōis
unde dicat poi comīcio sup. dicere m ille
stazius ut redderet me attentū o figliolo
q habet duos patres .s. virgilium et me se
la mēte tua quarda e riceue intellectu alite
le mie parole te fien lume al come che
tu die .q.d. ipsa uerba mea declarabunt
te de quōne qr nūc petebas uirgilium cum
dicebas quō potest fieri quis mater zc.

Sanque pfetto che poi nō si beue
Delle assetate uene e si rimane
Quasi alimēto che di mēsa leue.
Prēde nel core a tutte mēbra hūane
Virtute īformativa come q̄llo
Cha farsi q̄lle p le uene uane.

Hic stazius incipit d q̄nationē fetus ad au
ctoritatē sm p̄suasionez stazi, est tota
mēte attendēdum q p siat traduī omis excel
lentes phia stomacus hois tamq̄ q̄nalis
coquus cibuz idigestū decoquit et digerit
mediante calore cordis ex una parte et ex
et epatis ex alia parte qr ex se et sū calo
re non posset et partez quidē grossam
mittit ad istestina. Reliquas ptes subtiles
ad se et fiat alia ad epar quod calidū
trahit illā partez ad se et fiat alia dige
stionez mīse et superfluū mittit ad uesicam
.s. urinā que est colamētum humorū et
partez priorez retinet ex illo quod purissi
mū est transmittit ad cor tamq̄ ad re
gē totius machine corporalis, et residuū
mittit ad cetera mēbra p uenas ex quo
nutriuntur et abatis mēbris remanet alicq
quod uocatur sperma .i. semen et tale

tpre cortus ī hoīe decurrit ista ad uasa se
minaria .s. testiculos, et ibi ex rubeo effia
tur albū et effunditur ī matricē mulieris
et ibi cōmiscetur cū sanguīe eius et agit
ī illū, et fiunt ex coagulo et lacte fit cāl
eius, ita ex sp̄mate et menstruo fit fetus id.
Hunc ad hūm diat stacius, sanguie pfecto
.i. sp̄ma qui ē decoctus et depurgatus che
poi nō se beue da le uene assetate .i. sit
bundus uel hūmibus situs. q. d. quod non
transit ī alimentū sed pp q̄ñationes est
ei superfluitas utilis unde dicit, esi rimane
a silli quasi alimēto, che leue di mensa .i.
tollis et remouesi. Et nō q̄ illitudo est
propryssima siant ei ex cibo apposito re
q̄ uel dño illud quod remanet et leuat
de mensa, ē ita bonus siant illud remanet
siue cornestū est, qr est de eadez sb̄a. Sta
est de sanguine dato cordi, qr illud quod
restat factā abatione et distributione
est ita bonū siant illud quod trāsit ī ali
mentus, sic iḡ sanguis prende nel cor
.i. acquirit ī corpe, uirtute ifformatiua, naz
cor nō solū habet rōnez prīcipij 2m epi
tis et cerebri sed etiā respectu oiuz mem
broiuz au sicut sp̄us qui exit cū sp̄mate
rnatus ī quo ē uirtus ifformatiua, ido
dicit, a tutte membra humana .s. formā
da qr ī corde corpit potentiaz formāy
oīa m̄ēbra, corne q̄uo .s. sanguis, che
.i. uadit et discurrit, p le uene a fare si
quelle .i. ut fiāt illa membra, unde ap
paret q sp̄ma potēnaliter ē hō .i. aptus
natus fieri homo, siant oiuz ī potentia
est gallina. Sp̄ma iḡ radicaliter est
ī corde, sed formaliter est ī testiculis. Vñ
qritalia trahit quod superfluit mēbris
siant uentosa sanguines, sic patet quō
hic sanguis est pfectus.)

Ancor digesto scēde oue piu bello
Tacer cha dire, e quīdi posaa geme
Soura altrui sāgue ī nāl uassello.
Jui saccoglie luno e laltro ī seme
Lun disposto a patir e laltro a fare
P lo pfetto loco onde si preme.
E quīto lun comīcia ad operare
Coagulādo p̄ma e poi auuia
Cio che per sua materia fe costrare.

Hic Statius ponit uirtute potentiali sp̄ma
tis ponit eius cōparationē ad q̄ñationes

fetus .d. Ancor digesto talis sanguis .talis
factus sp̄ma, scende oue piu bel° tacer cha
due pro honestate relinquit ītelligendū
lectori quod descendit ad testiculos eqn
di .i. ab istis testiculis geme .i. distillat
ī nāl uasello .i. ī matrices mulieris q est
apta nati ad reperiēdū tale semen. est
ei sicut urinale uel burla q strictissime
clauditur recepta limoneta, soura altrui
sanque .i. supra sanguīez mulieris q diat°
menstruus .i. lunaris qr fluit sm lunatio
nes nimis diuerse ī diuersis mulieribus.
Et hic nō q̄ queda pars puior uteri
quinus cōcurrit ad q̄ñationes. Alia ei est
pars īmūdissima quē fedat et ifiat oīa
mūda, ut testatur plin°. 9° nāl hystorie
et alibi sepe, cuius effectus detestabiles ho
nestus ē tacere q̄ loqui siant fuit hic
honestissimus poēta, et subdit q̄uēcionē
uteroū duoruū sanguinuz .d. luno e laltro
.i. uteroz sanguis uiri et mulieris sa coq
lie lui .i. ī ille matrice luno .s. menstruus
disposto a patir .i. sustinere laltro .s. sper
ma uiri dispositiz a fare .i. agere ī ipliz
sta qr pater dat formā filio, māter nō maz.
Sp̄ma aūt mulieris nō est necūz ad gen
erationes et dicit, p lo perfetto loco onde
si p̄me qr decaditur a corde, aly tū dicit
a cerebro. Et tangit stacius formationes
et aīationes fetus .d. e quīto lun .s. ipse
sanguis sp̄maticus quictus aī sāguine mes
truo° corrotta ø adoperat coagulādo p
ma onde dictus est uetulus. Tres ī lacte
dies, tres sunt ī sanguine trini. Bussēni
carnez tursēni mēbra significāt. E poi auu
ua .i. uiuificabat, ao che se costrue .i. re
manere, p sua materia .s. sāguinē mestr
uuz quod fiat qsistere ibi, p sua materia
ī quaz ī primit suā formā, et bene dicit.
Naz coiter nō fluit sanguis hic a mulier
ī pregnationez, vñ hūt uſtud cōe signum
cōceptoris, et nō uult aliud dicere nisi
q̄ generatur aīa uegetatiua ī fetu qualis
est ī arboribus.)

Anima fatta la uirtude attiua
Qual duna pianta ī tāto differente
Che questa e ī tua e q̄lla egia ariua.
Tāto oura poi che qla si moue e sente
Como fongo marino, e ī di ī prende
Ad organar le posse onde e semēte.
Or si spiega figliol or si discende

La uirtu che dal cor del generãte
Dove natura a tutte mẽbre ĩtende.

Hic striaus tangit generationez aĩe sẽsitiue
ĩ fetu qua utrãq; educatur de potentia
mẽ et nõ datur ab ex̃ sicut rõnalis de
qua dicetur postea et cõtinuãs partem
pti dicat la uirtude activa que ex parte
agentis fãtta aĩa qual dicha pianta
.i. qualis est aĩa uegetativa arborus pla
netẽ ei hñt partez aĩme poaul q̃ aĩaz
vñ earuz aĩa est imperfecta qr edificatur
de mã p uirtutez formãtez et est uege
tativa ĩ sensitivo sicut potentia ĩ sub
actu et sensitiva ĩ hoĩe iuncta roni ẽ
multo maioris uirtutis q̃ ĩ aliis aĩalibꝫ.
Intellectiz nõ aĩe rõnalis educat simul
de luce prima sua et nõ de aliquo mate
riali præexistenti ideo bñ dicat ĩ tãto
differente ch̃ aĩa plãcte che queste. s.
aĩa que est ĩ fetu et ĩ uia .i. ĩ fieri qr
nõdum hñt perfectiones suã tãto citra
poi ĩ illaz mãz che qia sẽmone e sente
.i. qr fit aĩa sensitiua qualis est ĩ bruis
quod declarat p cõparationes propriã
.d. qr talis ẽ tũc aĩa ĩ hoĩe qualis est
ĩ aĩali imperfecto sicut ĩ cõclusio quod
nulla hñt formã mẽbroz sed aliqd
loco cordis et cerebri et nõ mouentur
a motu procelliuo de loco ad locũ sed
tm̃ mõ dilationis et constructionis qñ
sentiat aliquid cõferens uel nocẽs vñ
hñt solũ sensiz tactꝰ dicat ergo como
tongo marino sicut hostrea et est con
ueniens cõpo valde. Et postea ĩtendit
ad formationes mẽbroz bñ dicat et
ĩdi ĩprendi .i. deide capit ad organa
ar le posse .i. ad facãdiz organa potẽ
tializ corporalibꝫ sicut oculũ uisui aures
auditui onde e semente ĩ quarũ potẽ
tiarum ipsa est semen. Et concludit sta
tiz ĩ hac parte. d. dante o figliolo or
si spiega or si distende .i. nunc expli
catur et nũc declaratur .q. d. ex pre
dictis nunc finaliter patet. La uirtu .s.
dcã uirtutis ĩformatiua che el del cor
del gñante .s. masculi dove .i. ĩ quo
corde natura .s. nãta ĩtende sicut iã
dictum est supra a tutte membra .s. pro
creanda. Et hic nõ q uirtus generatiua
principalis est ĩ corde ut dicat Auerroys
ĩ 2o sui coliget. ꝫ huic uirtuti principali
deseruiunt testes. Cõcurrit aut sperma
fẽe ĩ gñatione nõ tñ semp net
de necessitate sed ad fuamentum. Est eĩ
sperma fẽe humiditas quedã aquosa
et superfluitas sicca unde discutiẽs per
delectationes sicut salua ex ore. pater
ergo solus dat formã filio.

Ma come dãtal diuegna fãte
Hõ uedi tu ãcor qste tal põto
Che piu sauio di te fẽ qia errante.
Si che p suo doctrina fẽ diquito
Da laĩa il passibile ĩtelletto
P che da lui nõ uide organo assũto.

Ista est tertia pars qñalis ĩ qua straius
describit productiones aĩe rõnalis et p°
uolens manifestare originẽ eius tangit
arduitatez istius passiꝰ. ut reddat° poe
tas agutũ et p̃cautũ circa huiꝰ erroreꝫ
cõmentatoris. Ad cuius erroris cognitionẽ
oportet p̃scire q. Auerroys dixit ĩtellec
tualẽ naturã ee sepatã ab aĩa et irra
diare sup hoĩs aĩas sicut irradiat lux
solis sup speculũ et ex illa irradiatione
dicebat formas ĩtelligibiles fluere ĩ aĩas
sicut ex luce solis fluit ĩsibilia ĩ per
spicuũ. Et hoc mõ dicebat multiplicari
ĩtellectũ sicut multiplicatur lumẽ solis
ĩm illuminata quibus ĩmittatur et sicut
illuminat+ supdicis subtractis nõ remanet
nisi unicũ nomẽ solis ita parentibus
hoĩbus dicebat unus ĩtellectus p̃petuus
ĩcorruptibilez ex hoĩbus relinqui hunc
erroreꝫ pessimum multiplicater impbat
Albertus magnus ĩ suo libro de aĩa tr̃
sequeretur q. una nũo esset aĩa uege
tabilis ĩ oĩbus et una nũo sensibilis
et p ons una nũo esset digesto et
unus augmentus et unus fluxus et
una memoria quod primis ẽ absurdũ
et irrisione dignum. Videmus etiã q.
unus sapiat et° felicitat tũc ueniũt
ad statũ perfectionis aĩ uirtus organica
incipit debilitari ĩ uegetibus ĩ senium.
Aristot° nõ probauit formas ĩtellectu
alem esse sepatã cui cõtemplacio sit
felicitas firmas puras admirabiles hñs
delectationes animus consensit tota schola
peripatheticorũ solus alexander decre
tatus transit ad epicurũ dicens illꝫ
quod ẽ dicimus ĩ tota nã generabilium
esse corporale, dicat ei ĩtellectũ esse
ex elemẽtis et sic ĩtrinse simul aĩ corp
ore aĩa ig essentialiter est ymago et
similitudo p̃me causẽ et lucis ĩtellec
tuũ celestiũ que est quoddã sigillũ
ĩtelligentiarũ sepatarum ai qbus° hñt
eãdez° sepationes et esse eius est idez
bonum et optime quod est causa p̃me
et ĩtellectuum diuinorũ his premissis

eundē naliter dicat Staci cōtinuatiue ma
tu nō uidi amor ex oībus dictis, come da
nimal diuegnā fante .i. fiat rōnalis, qr
nullū aīalis ꝓpriuz ē fieri nisi hoīs nul
luz etiaz aīal ꝓpriū diatur famulari
nisi hō quō aūt fiat hoc est difficile u
dere, undē dicat, questo e tal puncto .i. taz
focus, che pur sauio de n .i. maiorē phiz
q̄ sis. S. Auerroys. Vnde licet multi et ma
qui phi enormiter euanuerūt circa posīa
nōz diē, tn poeta ꝛ nr nō curauit hic fa
cere mēcionez de Auerroy qui multos se
cū traxit i errorez, fe qia certante, cū tanī
hic sapiens gillatus sit, q ipse satisfecat
oībus dubijs, eo q iussus ē ꝛsiliare oīa que
dicat Ar. de itellectu possibili. Et tangit
ipm errorē, qr nolunt q itellectus esset
pars aīe cū tn sit, undē dicat si che fe
diuisiūcto .i. diuisuz de laīa .s. hoīs, il possi
bel itellecto. Ad cui itelligentiā nō, q itel
lectus possibilis est aptus natus rpere oīa
itelligibilia, sicut tabula rasa ad picturaz.
Et est locus spēz itelligibiliū ad quē itel
ligibilia mouentur i pfectiuz itellectus,
vbi agens est perfectio itellectus possibilis
et itellectus agens illūiat possibilez sicut
lumen diaferiū et est forma possibilis.
Et sic inde q duplex est itellectus. s. possi
bilis et agens et ista duo sunt unū, sicut
cōpositi, sed operatioibus sūt diuersi et di
uisi et i his diuersis aīa est perfecta sba sep
pmanens incorrupta, et hic itellectus possi
bilis et iste agentis efficitur speciales et
dicat q sua doctrina que i hoc nō sunt
nā sicut nec i quibusdaz alijs, ideo hoc
nomen uidetur cōuenies Auerroys .i. sine
uno vñ altissima ingenia clarissimoz uno
ruz posuerūt maximos errores sicut ori
genes i diuinis. Et assignat Staci cām
que traxit Auerroym i tantaz errorez .d. pche
da liu .i. ab ipo itellectu nō unde organo
assumpto uidemus ei q uisus nō uidet sin
oculo et auditus nō audit sine aure. Sed
itellectus nō est uirtus organica, sed sine cor
poris instrumēto oīa ministeriales operatur
et de oībus rōnatur et uolūtas libera est
cōuertendi se ad quod uoluit, ideo uisus
est Auerroy q itelligere oīo esset diuisum
ab aīa, sed certe licet itellectus nō cōiget
aī corpore cōicat tn aī eo quod cōicat
corpori. ?

Apri alaperita che tuene il petto
E sappi che si tosto come al feto
Larticular del celebro e perfetto.
Lo motor primo alui si uolge lieto

Soura tātarte di natura espira
Spirito nouo de uirtu repleto.
Hinc staci dānato errore Auerroys de
aīa corporali, ponit uerā sn̄iaz catholicoz
.s. q aīa datur a datore, Ideo pīo inuitat
poeta ad ueram doctrinā itelligendā et re
tinendā. d. Apri el petto .i. cor tuū ala ue
rita che uene .i. ad te post errorez tactum
e sappi che si tosto come al feto qui est i
utero matris, articular .i. iuctura del ce
rebro e pfecto .q. d. q̄sto corpus est orga
natus i muliere. Cerebrū enī ē organiz
uirtutis aīalis sicut cor uirtutis uitalis et
epar uirtutis naturalis. Et hic nō q sicut scri
bitur xbo de aīalibz cor ē quod primo
formatur et pīo uiuit et ultimo moritur
licet aūt epar et cerebrū pīcipiantur a
corde, oportet formatione cordis esse
annexā formationez epatis et cerebri que
sunt tria principalia membra totius autez
facūt ad cōpletā itelligentiā spei. Lo
motor primo .s. deus se uolgie lieto aliuy
supra illuz totuz sic perfectiz supra tāta
altitudinē uere ibi est mirabilis opera
natiue. Haz uis formatiua aīalis que
format et efficit aīal est i seipo pulcriz mo
dū quo artifex est i artificiato quod fit
per artem et nē oē artificiū hoīs est nich
li cōsideretur opus nē i gubernatioē em
bioīs sed opus dei est mirabilius. Vnde
dicat e spira spiritu nō itelligat physice
prout spiratus est uapor sanguinis tem
pans qr tunc est spūs ille instrumentiz
aīe sed hic accipit spm pro ipa aīa sicut
accipitur scpe i toto isto opere et cōiter
ubiq. Et dicat signāter nouo pp platoni
cos qui dixit q aīa erat ab eterno, sed
ut dicat Augustin deus creat cōtinuo aīas
qr creando infundit et i fundendo creat
et dicat, de uirtu repleto .i. potentia ma
gna. ?

Che ao che troua actuo quiui tira
Jn sua sustāza e tanto unalma sola
Che uuie esēte e se isse riqira.
E pche meno amiri la parola
Guarda il calor del sol ch si fa uino
Guito alomor che de la uita cola.
Hic staci tangit potēchā magnā nouā
spūs qr assimilat officiū uitalis op aīe plāte
tis vñ dicat. che qui .s. spūs tira ao che
troue actuo .s. i fetu quiui i sua sba qn
hec aīa rōnalis licet sit una hoīs tamen

habet diuersas potentias qr colligit in se oēs formas p̄cedentes se ordine nāe. Vnde hᵒ aīa rōnalis que est forma hōis facit hōiez esse hōiez totiz et sola ultīa forma dat esse spēi. Ideo dicit e falsi unalma sola ex multis ꝯ platonē qui dixit in uno corpore esse plures aīas spē differentes. Siait intellectiuaz in cereb° nutalez in corde cōcupiscabilez in epate irrasibilez in fele q̄atiuaz in testiculis. Sed sm Aug^m una et eadez aīa est q̄ uiuit sentit intelligit vnde dicit che uiue quātuz ad uegetatiuā aīa dr uiuere carnaliter quod est causa uite et uiuens in se ipa siait lux dr luminosa et cā luis et sente quoad sensitiuā esse in si ziqua quātuz ad intellectiuā quia intellectus intelligit Vn in eius oppone ipe ē pn̄apius et finis uel hoc dicit qr motus rō nis procedit a causatore in caturā demū a creatura in creatorē circulariter. Et manifestat unitatez uitus aīe p unā nobilem cōparationez et claā. d. E quarda el calor del sol che se fa uino quāto ad unior che de la uite cola .i. q talis modo facit unuz tā mirabiliter et potenter. Haz ex uilissimo hūore facit nobilissimū liquoriz. Et sic uidemus quātuz cōpus sit pulcerrima et propria siait eiz sol calore sub facit unū cuius effectus sunt optimi et pessimi Vnde nā uini aq busdā assimulata est potentie deoruz sta sol eternus boitate sua facit aīam rōnalē cuius operationes sunt optime et pessime Vnde natura aīe est qn̄ diuina qr ē quasi resultatio luis eterne ideo est qn̄ oīa ut ait thomistā et dicit p che meno a mirabile la parola quia uere sermo est de re mirabili.

Quādo lachesis nō ha piu di lino
Soliessi da la carne e l'uestute
He porta seco el mimmo el diuino.

hic staius ponit productionē aīe rōnalis ponit illius sep̄ationez a corpore poetice. d. qn̄ lachesis nō ha piu del lino quod est dictuz qn̄ finita est hōis uita tria ei fata ponūtur a poetis de quibus clare dixi supra cap'o xxj°. Caladius nō cōmentator sup thymeū platōis dicit fatū dicimus ex prouidentia fore nō prouidentiaz ex fato. Cloto ei dr portare colum aī lino propter tortuosaz reuolutionez qua proueniūt ea que diuersē nē motus importat. Lachesis dr quasi sortita officiū ut oīa opa et effectus suscapiat. ideo bn̄ induat filiuz ytalum. Antropos abrūpit filū post quod nō ē dare regressuz. Aduenīte igitur antropos illa almā solue si di la carne cui qua prius erat ligata et l'uirtute .i. i potēcia sua ne porta seco humano .i. uegetatiuā et sensitiuaz el diuino .i. rōnalez aīam q̄ est quid diuinū et a deo datum.

L altre potētie tutte quasi mute
Memoria intelligēdia e uolūtade
In atto molto piu che prima agute.

hic poeta ondit quid aīa sepata retineat secū et quid nō. Et ad intelligēdaz hāz est notāduz qp potentiarum aīe quedā sunt proprie passiones sine corpore sic intellect' uolūtas et uicuū. Alia accidentia sunt coīa sibi et corpori. Et ustorū accidentiū aliqua passio ē que incipit ab aīa et postea expletur p corpus siait uisus auditus et oēs sensus et uegetatio alia incipit a corpore et redūdat ad aīaz ut somn^s et uigilia q incipit ab euaporatione cibi et efficatur ligamentiz uel solutio unitatiz aīe et oīs talis^ passiones communes euanescunt cū fit sep̄atio aīe a corpore. prime uō q̄ sunt proprie sunt liberationes solute ergastulo amarissime seruitutis dicit ergo staiuz. Et illa aīa recedēs a corpore ponit secuz memoriā. Et loquitur staius hic sane tāq̄ poeta christianus, nō tamq̄ phūs paganus. Hā de memoria nō uidetur necū quia est uirtus organica cōsistens in posteriori cellula cerebri. Sed sm fidez bene dicit intelligentia .i. intellectū et rōnez eius luntate que est semper libera multo piu ante .i. intensiones et uehementiores che prima pp impedimentiz corporis in acto .i. actualiter siait eiz nō debilitatur uel defiat nauta naute destructa uel cōfracta cassa uel inueterata ita aīa exuta corpore habet uires suas, licet nō utatur organice nō tñ remanet otiosa imo retinet uires intellectuas fortius et perfectius et dicit talit^ potentie quāte mute simple rememorabiles siait uisu auditu sōno uigilia cē.

Senza arestarsi p se stesso cade
Mirabilmēte a lima de le riue
Quiui cognosce i prima le sue strade.

Tosto che sluogo li la circōstriue
La uirtu formatiua raggia intorno
Cosi e quāto nelle membra Viue.

hic staius ondit quo tendat aīa sic sepata et uult dicere uno uerbo, q talis aīa subito uadit ad istenū uel purgatoriū Vnde dicit et illa aīa senza arestarsi .i. sine mora, cade p si stessa ispellente diuina iustitia mira

bilmente quia ſuſibilis eſt a luna de le riue
.ſ. uel acheronta fluuſ ubi charon nauta
trāſportat aīaſ ad purgatoriū utroq; īna
ui. Aīa eī obſtinata ſtatiz feſtinat ad dā
nationem, penitēſ uō ſponte feſtinat ad
purgatoriū, ut purgata perueīat ad cēlū.
Vñ ꝓm et Algazel īmitatores euſ aīa p
morte cōuertitur ad lumen ītelligētie ad
uſ. Iſaach uō dicit aīaſ uiſcaaz cōtēnere ſe
ſ orbe ſuprēmo ī pſalmo dicācāu et iocūdi
tate, que aūt ſiccāt dedite obſcuris ac
tibuſ deprimūtur ſub orbe tenebroſum
et triſticia, et ī igne magno perpetuſ ī
cendiſſ cōcremāt̄r et dic̄ quinī .ſ. ī alta
ripariz dictaz, cognoſce prima le ſue
ſtrade .i. quā uiaz tenere debeat uel ad
gloriaz uel ad miſiā. Et ſubdit quomō
aīa diſponat ibi ad penā .d. toſto chel
loco li la arcōſtruue .i. relegat ipaz aīaz
uel ī inferno uel ī purgatorio, La uirtu
formatiua q̄ formāt et diſiquit ſuam
ſp̄em, ragia ītorno et loqtur ꝓ mā̄r ſicut
ſit hic ī cōrpore ut ſcalliuſ ītelligatur
unde dicat, coſi e quāto nelle membre u
ue .i. taliter et tātiz qualiter et quātum
radiabat primo ī cōrpore, dans formaz
tota et ſingulis partibuſ euſ.

E come l'aere quādo eben piorno
F l'altrui raggio chēſe ſi riflecte
De diuerſi color diuenta adorno.
C oſſi laue uicino qui ſi mette
I n quella forma che ī luy ſiggiella
V irtualmente l'alma che riſtette.

Hic ſtatuit mā̄feſtatur noua diſpoſitio q̄
acquirit aīa ibi ꝓ nobiliſſima cōparatiōnes. Sed cauſa ītelligentie rōnes, bonz
eſt ꝓcne q̄ omnſ taz ꝑſi q̄ poete ī hoc
cōuenire uidentur, q̄ Iriſ eſt ſpeculum
ſolis ī aquoſa nube. Iris eī eſt arcuſ
rotunduſ uel q̄ nō excedens ſeī circulū
et frequenter portio minor ſemicirculi.
Hā quanto ſol ē altior tāto arcuſ eſt
minor, et quāto ſol fuit īferior tā arcuſ
eſt maior. Vnde nō īcōueniens E uuipi
deſ poeta dixit, Iudeā eſſe ſagittaſ Apo
linis affixaſ ī ſuperficie cameie Junonis
que eſt uſ diuiſa ī aere, dicat ergo e
come l'aere q̄n e ben piorno .i. plenuſ
pregnanſ uel ebruſ nubibuſ ītelligo q̄
ad partes, quia ſol nō apparet niſi ſ ae
re alicubi ſereno et alicubi turbido, diuē
ta adorno .i. adornatuſ et inſignitus, de
diuerſi colou. Hā bñ dicat q̄ colores

Iridis nō ſunt aliud niſi radij ſolis humore
uaporis uel nubes diuerſimode tincti, p̄ alterius
ragio chen ſe ſe reflecte, bñ dicat q̄ cauſa
efficiens Iridis et colorū eſt radius ſolis ra
diens repaſſus et reflexus ad uaporem
multiplici refractione, et dicat ſic de q̄
egregie poeta noſter tenuit diffinitionez
Iridis. Et nō quātuz cōparatio ſit propria
ſicut eī ſol īcorruptibilis ex potentia ſua
mirabiliter īprimit diuerſos colores ī cor
pus aeris nebuloſi. Ita et aīa īmortalis im
bute ſua mirabiliter īprimit diuerſos colo
reſ ī corpus ſicut et diuerſa organa di
uerſarū potētiaruz ī corpus aeris ſibi uici
niſi radij ſuiſ, dicat ergo, coſi l'aer uicin
qui ſe mette q̄ mā, ī quella forma. ſ.
corporis humani, che .i. quaz formā
ſuggiella ī lui .i. repīntat ī ipō aere uir
tualmente l'alma che riſtette .i. aīa que
remanſit ibi habet potentiaz īprimendi
talem formaz.

E ſimigliāte poi ala fiamella
Che ſeque il foco la onque ſi muta
S eque lo ſpirito ſuo forma nouella.
F o che quādi ha poſta ſua paruta
E chiamata ōbra e quādi organa poi
C iaſcun ſētire ī fino ala uedūta.

Hic ſtatuit ꝓ aliā ſubtilē cōparationē oñ
dit uirtutez talis aīe ſic hītuate, et bñ dicit
q̄ aīa deſcēpſ ſemp portat ſecū formam
nouiter acquiſitā ſicut ignis flāmaz. Et
eſt propria cōparatio de aīa īcorporea
ad ignez, qui eſt corpus ſubtile ſpūale
Vñ aliqui opinati ſunt aīaz eſſe ignez
dicat ergo, E forma nouella quaz īduit
ſibi aīa ex illo aere, ſeque aīo ſpirito
ſuo .i. aīaz ſomigliante ꝓ poi ala fiamella
eſt eī flāma ſumuſ accenſuſ ī aere, che
ſeque el foco la onque ſe mutat de loco
ad locuz. Et ſubdit, nouiz nomen quā
acquirit aīa .d. poche quādi .ſ. ab illa
forma ha poſta ſua paruta .i. apparen
tiā ꝓne, ſicut dē vñ carp̄o īfrenī .q.d.
qr efficitur uiſibilis, e chiamata umbra
que a principio fuit quedaz umbra cor
poris duime luce, nūc capit umbram
corporis ſeparatā a corpore. Ideo quidam
nolunt q̄ paſſiones corporuz nō remā
nent ī aīa poſt reſolutionē corporis
ſed potius illeſ illus, que inſtrumenta
exercentur ī māz traducūtur, aī ei aīa
nāluter ſit perfectio corporis remanent ī
ea, et ī potentijſ euiſ hītus et paſſiones

sclinātes ad motus corporis sic remanet
i nauta imaginationis nauis postq̄ a
nau sepatur et dicat equidi .s. sub illa
forma aerea illa aīa organa poi .i. orga
nizat postea aasam sētire .i. sensifi
siū i fino ala veduta .i

Q uīdi parlamo e quīdi ridian noi
Q uīdi fatuan le lacrime e sospiri
Che p lo mōte hauer sētito pioi.
S ecōdo che sa figono i diuiri
El altri affetta lōbra si figura
E queste la cagion di ch tu miri.

hic ultō stacaus post longū discursū cōclu
dit principale propositus .s. q aīa tali mō
patitur diuersimode uelut si esset i corp
ore cōstituta vñ dicat quīdi .s. ab illa for
ma parliamo p uocē que formatur i
nouis orgais exprimēdo nceptū mentis
e quīdi rīdian huy oīdentes i facie lea
tam et silr quīdi faciam le lacrime e i
sospiri sm diuersa genera penarū che p
lo monte hauer sentito poi tu qui uid
de aralo i aralū oīa uidisti usq ad
ultimū au appropīquamus. Et ut ge
neraliter dicatur lumbra sē figura i corpo
re aereo secundo dne aa singono i desiri
.i. diuersa desideria e qualitr effetti sic
dolor gaudiū timor spes fames sitis
zc. Et finat finez .d. e questi e la cagion
di che tu miri .q.d. ista est cō qr aīa
sepata potest pati de qua re tu paulo
ante mirabaris et petebas virgilio :-i

E Gia uenuto alultima tortura
S era p noi e uolto ala mā dest
E t eravamo attēti ad altra cura.

I sta est quarta et ultīa pars generalis
i qua poeta nr agit et tractat de ultīo
uitio .s. luxuria que purgatur i 4to
et ultimo cuculo purgatorii. Et primo
quidez oīdit suā dispositionez et attē
tionez ad nouā māz inuestigādā. Unde
cōtinuat partem patis dicat p E gia se
ra uenuto p nuy .s. p tres poetas sta
cio sic conferente i una alultima tor
tura .i. ad ītroitū ultimi cuculi ad
summitatez scale. Venerāt ei ducusq
p scalā vnā altaz i qua fecerat altas
disputationez que scala est recta sicut
et cetere et nūc stratum ipm circuitus sa
piebant torquere et flectere uiā. Ideo ta
les deflexiones appellat tortuā Ideo dic
eli uolte alman dextra ad quaz semp
itur p purgatorium et eravamo attenti
ad altra aīa .s. ad purgationez lubidinis
et sic unde qr poeta seruat optimū ordi
nem. Hā qula parit luxuriaz tāq filia
matrez fouentez se et cōtinuo eaz deflat
refouentez ideo hn post longā sequitur
luxuriā qulā et i utraq est breuis delec
tatio sed longa passio et aī sint omīa
uicia grauiora nullus est uitius qula
et luxuria.

Q uīdi la ripa fiāma i fuor balestra
E la cornice spira fiato i fuso
Che la riflecte e uia da lei sequestra.
O nde ir me cōuenia da lato schiuso
A d uno ad uno e io temea il foco
Q uīa e quīdi temea cader i chiuso.

hic poeta describit penā purgatoriā luxu
riosoū i qñali. Et ad itelligendā clare
formā istius poete pene imaginare de
bes q poeta fingit q luxuriosi puniūtur
i una que circūdat montez quatuoren
uocauit cornicez sicut ei patet ex sequedi
cis. Via ista hī ab uno latere ripā exte
riorem vñ hō potest ruere et ex alia parte
hī montez siue ripaz īteriorez montis mō
a latere mōtis spirat fiāma ignis ardētis
et uētus qdaz i oppō reflectat fiāmā cōtra
montez ita q uiaz faciat transire uolētib;
vñ una arta et parua remanet ex latere
apto. Ad hāz ergo dicat poeta quinti .s.
i 4to aralo septimo la ripa .s. ītrior
balestra .i. emittit uentū uiolētiz contra
fiāmaz che .i. qui uentus la reflecte .i.
retorquet ipām fiāmaz e sequestra .i.
diuidit et separat uia da lei .s. ab ipsa
fiāma ita q uiā dimittit pro transitu
ideo subdit Unde ir mi cōuenia da lat
schiuso .s. extrinseco ubi nulla est clau
sura muri sepis uel saxi a uno a uno
et nō duo uel tres simul ita q iste calix
hēbat soluz tm latitudinis q unus poterat
ne hō solus ideo multū dubitabat unde
dicat Et io qui solus erā ibi cū corpore
et poteram lesi temea el foco quīdi .s. a
latere dextro e quīdi .s. a latere sinistro
temea cader chiuso ab ex̄. Et hic nota
q poeta dat optimaz purgationē luxurio
sis quos fingit puniri i igne qm uolēs
se purgare de uitiū luxurie debz reuocare

ad mentez ardorez ifiuus uoraal ignis et
ardere totus pudoris rubore et cõsiderare
tendia ifius ignis libido eã ardens simul
cremat aiaz et corpus. Hã cor ueneno extĩ
ctuz ignis dr nõ posse cremare sed istud
ardes ueneniũ sic cor flãmat et urit quã
cito consumit uenus facie sua cremant tr
oyã que oĩa aãalia cõmouet et catat nõ
etiã parat nõ sexu impiosa uenus ñ hoĩ
quẽ anaiã mordet daimeus sdeo bñ poeta
noster sponte subijt maxiaz aiã huiꝰ opis
ꝑ quod uitauit istud et cetera uitia.)

Lo duca mio dicea per questo loco
Si uuol tener ali occhi stretto il freno
Lo che essir potrebbe per poco.

Hic poeta ponit salutare cõsiliũ unqlij ad
se ĩ ista uia. d. Lo duca mio .s. unꝰ liuus q
pcedebat me stando medio dicea ꝑ questo
loco se uol tener quocchi el freno stretto. Et
hic nõ qr uere hic sunt frenandi oculi ne
pes labatur ĩ iscendiũ. hic eĩ ignis blande
se offert ĩcautis et sua ui penetrat ad medul
las eã fecerit sanguinez ebullire flãmatis
uenis et iterato usu nouã cõtrahuntur ĩ
cendia que raro extinguntur sine fundac
one lacrimaruũ et post tolerãtiã multor
laboriũ deducat hoiez ad mortez et deindz
ad laqueuz uel gladiũ proprium. Et assigt
cãm unqlij siu dicti. d. Lo che essar potes
si ꝑ poco. q. d. finaliter posset falli si eĩm
homo adhereat igni aduratur et si adhereat
extremitati apte tradit ĩ peius ꝑapitiũ. Et
bñ consulit unqlius hic dans qr uterq
aliqñ fuerat expertus ardorez huius ignis
quod nõ potuit finaliter euadere q ꝑpor
tebat itrare ubi igneꝫ et transire ut patet
bit ĩ sequenti capitulo.)

Sume deus clemencie nel seno
Al grãde ardor allora uidi cãtando
Che di uolgier me fe caler nõ meno.
E uidi spirti ꝑ la flãma andãdo
Echo guardaua loro e anchei passi
Cõpartẽdo la uista aquãdo aquãdo.
A pso il fine che a quello hymno fussi
Gridauã alto uirtu nõ cognosco
Indi ricomiciauan lino bassi.

Hic poeta ponit orõnez quã cantant Luxuri
osi ĩ purgatione sua et dicit q cantãt unũ hym
nũ qui directe fiat cõtra luxuriã Vnde dicit
udi allora cãtando nel seno .i. ĩ capacitatez
illius ignis al grande ardore .i. ad refrigeriũ
magnꝰ cordis ardoris luxurie sume sume
deus hymc quidez hymnuz et dicit che me
caler nõ meno che del volgere .i. ꝙ de ies
piendo ad uiaz ipaz .q. d. ego uolueram
primo ad tota aia ocullos ad pedes ad dic
tuz unqlij sed nũc reuolui eos ad ignem
ad cãtuz illoruũ spiuz nõ minori affra et
tũ ppendit de spiribus quos prius nõ ui
derat unde dicit e uidi spiritu .s. luxurio
sorum andãdo ꝑ la flãma .i. euntes ꝑ ignẽ
et cãtantes hymnuz ꝑdictuz. Et tangit for
mã sue ispectionis. d. p chio quardaua loro
ai admiratione qr ibant cantãdo p ignẽ
e cõ mei passi qr ex hoc nõ erã oblitus
ꝓceptoruz unqlij cõpartendo la uista aqñ
aquãdo .i. uelocius nẽ cõuertẽdo uisuz ad
ignez ne uerer nũc ad terzã ne uerem
deorsum. Et subdit poeta aliã oõnem
quã cãtabãt dicta spus sãr ꝙ uaũ luxu
rie dicens cõtinuatiue et illi spus a pso
al fine che quello hymno fussi .q. d. finito
illo hymno ꝑdicto gridauan alto unuꝫ nõ
cognosco ueabũ beate unqmus signũ sume
pudicitie que facit eam digniã deo si eĩ
nuptie replent terzã unqmitas replet ce
lum Imo mulier spudica deberet dicere
rubore audito uerbo marie. Alij tñ aliter
exponũt istaz litteraz et dicit q illi spus
cantabãt alte nõ cognosco uiruz .i. ullum
hoiem uiuũ .s. dantez qui recedit tractus
ab igne sed prior expositio sanior et dicit
Indi .i. deide recomiciauan lino .s. sume
deus clemencie bassi .i. bassa uoce ita q
cãtabant primo hymnũ basse deinde
cñsiuz Marie ad angelũ alte.)

Finitolo anco ricomiciauan al boscho
Si tuene diana et helice cacaõne
Che di uenere auua sdegno il toscho.

Hic poeta põit aliud dictũ aliorꝫ spiritũ
ĩ uituperationez luxurie que sepat mulierẽ
a comercio aliaziz pudicaziz. Ad declara
tionez huius lie est breuissime sciendz
q fuit scribit Ouidius so maiorꝫ Iuppr
p fraudez et uiz strupuit callistonez unqmẽ
de arcadia solitã ire ĩuenationez cuz aliis
unqmibus que pdita unqmitate nõ aude
bat appropiquare diane nõ leuare oculos
nõ loqui. Cuz aũt semel dea fessa uenacio
ne et cetere unqmes ĩ uiridi nemore nu
date lauarẽtur ad fontez ad refrigerãduz
caloreꝫ callisto cognita est esse corrupta ĩ
utero ĩflato, ex quo diana ĩdignata turpit

expulit illā ut nō maneret puriſ fontē / et ma
cularet choruſ ſacratuſ uirginū / q̄ poſtea dr̄
mutate ī Vrſaz ſra uimonit̄ / que uxor Iouiſ
p̄ſequebatur pollicez mariti · Sed breuius
inſeramuſ quid lateat ſub cortice fabule / Iu
ppiter ſignatiue eſt magnuſ adulter ſic
de rei ueritate fuit qui ui et fraude flor
at uirginē / et fallit illā puriſ ſimplicez fra
gilem ? Diana nō q̄ dr̄ dea caſtitatiſ ē lu
ſtra que ī fluentia ſua faat uirgines / ſicut
clare patebit .3°. carpſo paradiſi / q̄ fingit̄ aiz
ſuiſ uirginibuſ ire ī uenationez ad p̄ſeca
tionē ferarū .i. ad mortificationē cōcupiſ
centiarū q̄ lacerāt aiaz et carnez crudeli?
oī fera · ſed infelix feīa nō poteſt tegē fallū
ſuū / ideo bñ exclamat Oiduuſ ibī / heu
q̄ difficile eſt crimen prodere uultu / dia
na nō .i. dna caſta repellit eā a ſocietate
honeſtarū mulierū / et illa nō audet ap
parere ī conſpectu eaz et maxīe Iimo
uxor adulteri p̄ſequitur eā / et illa ſepe
effugiatur uſa / que ſi domeſticatur p̄mit
tit ſe tamq̄ palpari et equitari ab oibuſ
paruiſ et magnis / et impugnatur uerbe
ribuſ ſicut dicitur Vrſa Ad ſrām ergo d
poeta finitolo .i. finito illo hymno baſſe cri
dādo anco .i. iterū clamabāt illi ſpī al
te / diana ſe tene al boſco / qr ſolitudo
eſt maxime aīca pudicie et pulcre
ondit ſeneca ī p̄ſona ypoliti pudicaſſi
mi Iuuenīſ / e caccione helice qr alio no
mīe dicta eſt caliſto et aſſignat cāz hone
ſtaz .d. che que eſt helice hauea ſētito
il toſto di uener .i. quſtauerat ueneniz
libidiniſ / que eſt dulce uenenū ſebriaſ
cor hoīs .?

Indi al cātar tornauano / idi dōne
Gridauano / e mariti che fuor caſti
Come uirtute e matrimōio ī pōne.
E queſto modo credo ch̄ lor baſti
E tutol tēpo ch̄l foco li abruſcia
Cō tal arra cōuien cō cotal paſti
Chella piaga da ſezo ſi riacuſcia.

Hic ultimo poeta ponit aliā cantilenam
ī cōmendationez caſtorū / et ostendit̄ hāc
partez p̄cedenti dicat / Indi tornauano al
cantar .i. demū illi ſpūſ facto clamore /
reuertebāt̄ ad cātuz / ſicut alternāt̄ no
cteſ nūc cātando baſſe / nūc clamando
alte · Et uidetur q̄ hucuſq̄ uni fecerūt
cōmēdationez uirorū caſtorū · vñ dicit /
Indi .i. demū / dōne . i. uxores q̄ fuerūt
adultere / qridauan i maritu che for caſti
uātes fidez uxoribuſ / ideo dicat / come uir
tute e matrimōio ī pone · Et hic nota q̄
matrimoīuz nō ſoluz ordinatuz ī ueteri et
nouo teſto / et p̄ legeſ ciuileſ et canonicaſ
ſed etiā apud gentileſ bñ uiuentes / ſicut
olim apud grecoſ et romanoſ / Imo et Ar
probat ī politicaſ / q̄ nāt̄r homo ē aīal cō
uiuale cōtentuſ una . Et concludit poeta
.d. et claudens caplm / e queſto mō clamā
di credo che lor baſti .ſ. mulieribuſ p tutto
el tēpo ch̄el foco li abruſcia ad purgationē
et eqce cāz / cotal arra cōuien cō cotal paſti
.q.d. taliſ mediana cōuenit cū talibuſ
moribuſ .ſ. ut ignis cōpeſcatur igne / che ſe
richuſca la piaga di ſozo hoc eſt dicere
ultimū peccatuz luxurie / Et ē cōueniēſ
methafora / ſicut eī medicaſ fiat plagaz
magnā et aliqñ uult illā / ut putreſcāt
ſta eternuſ medicaſ peccatū luxurie hic
purgat ne pereat ſimiliter :-/

Entre che ſi per lorlo
uno ī angi alaltro
Cenādauamo ſpeſſo il
buon maeſtro
Dicea quarda ī qui chio ti ſealtro.
Feriami il ſole ī ſu lomero deſtro
Che gia ragiādo tutto loccidente
Mutaua in bruncho aſpetto di
calestro.

Poſtq̄ ī ſupiori capitulo poeta nr̄ tractauit
ī parte finali de purgatione luxuriātium
luxuria nāli . Hinc ōnter ī p̄ſn capitulo
agit et tractat de pena luxuriātiuz luxu
uria ī nāli . Et iſtud capln ſuffiat duidē
ī treſ partes q̄ñaleſ . In quaz̄ prima poe
deſcribit duaſ ſectaſ luxurioſoz̄ / de p̄ſa
quarus introducat unū ſp̄m modernū / ad
loquēdus et petendū de ſe . In 2a poeta rñ
dens petitōi ſibi facte maīfeſtat ſe et ſibi
maīfeſtari fiat gentz utriuſq̄ ſexꝰ ibi
Io che de doe uolte . In 3a et ultīa / maīfeſtat
ulū ſp̄m ab arte ſuenien uulgariť / matthe
et gratia illuſ notāt aliquoť alioſ ſuen
toreſ tā gallicoſ q̄ Italicoſ ibi / poi che de
ziquardare . Ad primū uidens poeta deſ
criptaz utrāq̄ ſexem primo / p p̄fectione

Et io facea cō lombra piu rouente
Parer la fiāma / epur atāto īdiao
Vidio moltōbre īdādo poner mēte.
Questo fu la cagion che diede īteso
Lor a parlar di me e cōmīciarsi
Adir / colui nō par corpo fictao.
Poi uerso me quāto potean farsi
Certi si fero sempre cō riguardo
Di nō usare oue nō fusser arti.

Hic poeta describit primaz aaez luxurie tuz ō pāz / et prīe ondit quē illi ppō derit de eo quod erat cū corpore uiuens vñ dicit / Et io facea la fiāma parer piu dolente .i. magis tristez qr faciebaz ipaz magis colubra .s. corpous mei / de quo cepīt admīari aīe / vnde dicit / e uidio moltre ombre .i. aīas mortuoū / ādādo p ignez / por mente pur atāto īdiao .s. cōluz ad illoz quod īdicabat ipz esse uiuū . Et subdit / questa la cagion che dede īdiao lor pāla de mi . .s. q eez uere uiuus / vnde dicit / e cōmīciarsi a dire īter se / colui nō par corpo fictao .s. aereū quale nos habemus / sed uer/. Et dicit q dicti sancti audi nouitate rei / accesserūt uersus eus / unde dicit / poi certi .s. spūs de turba hermofroditaz iuz ut patebit postea / se fero uerso mi ad extremitatez ignis / quāto potem sinsi .s. usq ad cōbustia / sempre cum riguardo de nō usar .s. extra ignem deūe nō fosser arti .s. ī uiaz ubi erant poete sine pena / siait aī sponte pecca uerūt ita spōte puniuntur ī igne .2

O tu che uai / nō p esser piu tardo
Ma forse reuerendo alī altri dopo
Rispōdi ame dyo sete e ī foco ardo.
He solo ame la tuo risposta e uopo
Che tutta qsta nāno maior sete
Che dacqua fredda īdo o ethiopo.

Hic poeta pōit pulcrā ōionez uni de nūo pdictoz qui primo captat beni uolentiaz multiplr .d. O tu che uai de po qualtri .s. uiuentiū et sanctoz / non p esser piu tardo .q.d. nō ideo quia sis nouus poeta / et illi antiqui quia tpūs magnū nō facit meliora crimina / sic fiat melioza uina .q.d. bñ posses ire par aī pdictis licet sis moderni / sed ideo sequens illos ut faciaas honorem qr fecerūt tibi primo vñ dic / ma forse reuerente .i. uel forte ut sis reuerens pdictis / quib multa dicturis / rndi ami che sete et ī foco ardo .q.d. bene uides q male loqui possiz / qr multo diuz cruciaor sitī / sub igne aī illis luxuriosis q̄ quiosi sub aquā . Et cōfirmat dictuz suuz p propriā cōparationez .d. la tua risposta e opo .i. necāa / nō solo ad mi ad refrigerandum ardorez et sitiz / che tutta quella .s. soaj mei / uāno maior sete .i. anditatez bibendi uerba trā a che rado .i. q̄ aliquis hītor rudis / que est ī extremo orientis sub ortu solis / o ethiopo .i. q̄ aliquis hītor ethiopie que est ī extremo meredici / et multo calidi or tdiā / dacqua freda / licet ea habeāt magna fluimina / nō tā aquaz frigidā

et bñ diat quia nulla ītemperatura solis ita affiat sitī ethiopes sicut iste excessius calo ius ignis ustos nullu etiā ethiopes ita affectant bibere aquā frigidā sicut ih xp̄s nigri affectāt nūc audire hoīes quem uidebāt uiuentē ibi quod nūq̄ fuerat uisus uel auditū ab alio.

Dime corne che stir di te parete
Il sol pur corne tu nō fossi ancora
Di morte ītrato dētro da la rete.
Si mi parlaua un dessi. e io mi fora
Gia manifesto / sio nō fossi atesto
Ad altra nouita chaparse allora.

Hic poeta ponit primo spāles potētias illius spūs qui dicat sibi / dime. i. dic mihi nobis ergo / como e chi fa de li pa zete al sole .q.d. quō fiat umbras quę impedit solē uentre ad nos / quātum tua umbra capit / como se tu nō fossi strato ancor dentro da la rette di mor te. q.d. uelut si tu nō essēs adhuc mōr tuus et est cōuenies methaphora / mo rs eī piscatur i magno mari mortali us et oia qña afantēus capit et dicat poeta si nōe parlaua un dessi q fiāt tur affabilis i mūdo / she quidez siut miles bonōr de clarissima familia priapus uocatus Guido guinocellus Guinocelli eī fuerunt unī membrus de priapibus pulsil de bonōia sedia one auili qua ipperialis erat. siut eī ipse Guido ur prudens eloquens sue niens egregie pulcra dicta materna sicut āt erat ardentis ingenij et lingue ita ardentis luxurie q fialis multi i ueniuntur sepe / o quot uu uirtuosi ce tera bona hac labe defōmauerūt iō bñ fingit poeta q ipse capud pslatio ne eī subito respondisset si nō ītur uersset ipedimētus / bñ dicat Et io me fora qia manifestato se io nō fosse atteso .i. nōn fuisset factus attentus ad altra nouita che parue allora / sic eīs quido erat auidus audiendi ex nouus / ita dantes erat auidus uidendi rem nouas.

Che p lo mezo del camino acceso
Vēne gente col uiso īcōtro aqsta
La qual mi fece arrimirar sospeso.

Li uecio doqui parte firisi presta
Ciascuna ōbra e bascarisi una cō una
Sēza ristar cōtente a breue festa.

Hinc poeta describit aliā sectā nouam luxuriosorū de qñs sodomitarū ocāsionū usus et eorū actus et uoces / unde dicat che gente. s. sodomitica uēne p lo mezo del camin accesso. s. ab igne / col uiso cō tra questa .i. cū quae obuiā prime secte la qual mi fece arrimirar sospeso / quia cepi expectare cū admiratione quid futura esset / sicut illa prima gens exp ectabat cū admiratione audire me. Et subdit quid uiderit ex utraq; parte d. li uecio doqui parte tā prime q̄z he gentis / dascauna umbra que recte resp ondebat altera umbre recta linea / sibi presta a basciar una cū una i properiū nephariē cōiunctionis quaz i deallo p qualiter sicut poeta gloriabit mille ānis & fugerent abhoīantes semet et quasi dicētes qui diabolus obstulit tale ruēt aut quaz delectationes potest habere uir de uiro / aut homo de bestia s actu libidinis.

Cossi p entro loro schiera bruna
Samuisa lūma colaltra formica
Forse .adesplar lor uia e lor fortuna.

Hic poeta spāficat mutuos actus istaru ānaz p cōparationes clarā et propriā formicaru. Ad quā bñ adaptādaz nota q formice i colligendo abiz oīs ambu lant directe p lineaz unā que ducat ad nidū et obuiant unī locaz i quez con ferūt thesauros suos aboriz sibi et multiz istant opi / sta iste aie ambulāt recte ad unā lineaz / ad querendā suam salutez / et attendūt locaz ubi thesaurizat i celo / et sicut formice psentientes imi nentez mortez / et dānationez redeūnt se ad patriā / et sicut formice simul oīs maneq̄ et fere ad purgationez / ut iā pa tuit i fine p̄cedentis capitulī / et ita uniuerse simul egrediūtur p turpes tur mas sicut more formicaruz / et simul habitant boni nā gratia qui pauci dece zant ō nāni. Et ut nō plura dicam sicut formice nigre occurrunt sibi suisce sub magno solis calore / ita aie iste de nigrate obuiāt sibi sub magno calore iqitis. Ad hūc ergo dicat poeta / cossi lūma formica cōsa ansa alaltra contin

gentes siant iuices ai ore / p entro lor schiera
buina et ecce qua adespiar lor iua quaz
debeant tenere ex nali igenio / e lor fortuna
.s. ubi debeant querē grāa sibi ad uictum.?

Tosto che parton la coglieza amica
Prima chel p̄mo passo la trascorra
Sopra gridar assama sa fatticha.
La nuoua gēte sodoma e Gomora
E laltra. nella uacha entra phasife
Fchl torello a sua luxuria corra.

hic poeta ponit uoces dictarum aiarum quibus
rememorāt turpitudines suas .d. Tosto che par
ton illi spūs la cogliencia amica .i. receptac
onez aīcabilem / quaz supra uocauit breue
festuz silr̄ uiturpando amiciaz et gratula
tionez dānabilem ubi habuerūt mōmenta
neaz delectationez / sed longi dolorez / a as
sama si fatica sopra gridar / quāto alcius
possint / prima chel primo passo la trascō
za .i. transeat ubi uel transportet eos .q. dicat
statiz imediate post actū prosupsimt i uocez
nezentis sibi ailū siant et diabolus dicatur
fuere .Et subdit clamorez utriusq; secte
.d. la noua gente que supueneraat postea
supple clamabat sodoma e gomora .In hoc
propalant quo uigo sint soluti .q. dicat
pronocauimus irā dni sup̄ nos siait olim
sodomite Quisq; ei fuerūt cuitates i consi
nibus oliz arabie crematе sunt igne cele
sti ob talem aulpā .s. sodoma et gomora
Adama sebon et segor unde iosephus de
bello iudaico . pentapolitus oliz tā fructib
q ibā cuitatiz fortunata nūc tota exhau
sta fulminibus assisse memoratur / adhuc
ea licet uidere zeliquias ignis et terrar
ymagines et zenascentis carneribus fruct
qui colore quadā sunt uirentiz silues carpē
tiz usō maibus i fumus dissoluitur et ane
zel / Idem dicat Augustinus / et quod non
minus miradū uidetur dicat Jheronimus
q nocte qua natus est xp̄us / sodomite
extincti sunt / ne christus cū ueīt i lucez
iuenirez nāz humanā tā polutā . Et dic
e laltra .s. gens prima clamabat detegens
suū flagicia .s. bestialitat extendens sua
libidinez ad utrūq; sexus phasife uxor mi
nois ingente flāmā luxurie / Entra nella
uacca .s. artificiataz / p che torello .s. parum
taurus inueā et uitulus / corua a sua luxu
ria quod uidetur ueus fuisse / Unde valeri
scribit q taurus apud siracusas sepultus
E ad amorē et adulteriū Enee uace fumie
silitudinis ſ natamento .?

Poi come grue chale mōtagne rife
Volasser parte / e parte suer larene
Queste del giel quelle del sole schife.
Luna gēte sen ua laltra sen uiene
E torna lacrimādo a p̄mi canti
E al gridar che piu lor si cōuiene.
Era costumsi ame como dauanti
Ell medesimi che me hauiā pgato
Attēti ad ascoltar nei lor sembiāti .

hic ultimo poeta ponit recessiz illaz aīaz
p cōparationē propriā et clarā / sta eī recede
recta linea uersus diuersas partes sicut uen
erant Unde dicat Luna gente que secūdario
aduenerant sen ua .i. recedit laltra .s. p
ma / sen uēne ut reuniāt nos et audiāt
me loquentez come grue che uolasser pte
ale montagne rife hōc est dicere uersus
septēriones ? Montes eī riphei sunt i phib
aquilonis sub nostro polo / parte suer lare
ne .s. meridiez queste .s. que uolant uer
sus arenas schiue del gielo .i. uitantes
frigus septētrionis, quelle .s. que uolant
uersus montes ripheos / schiue del caldo
.i. uitantes calorez meridiei .Et hic nota
q poeta hn̄ assimilat luxuriosos gruib
qr grus ht carnez caliduz nigrā et fēn
dam̄ et uolat gregatim siant et ush / et i
linea et cū clamōre magno et facūt cō
traziuz uolatuz nō tm̄ ex frigore et calore
siant grues, qua utraq; aues hic arguat
i igne? et dicit / e tornan lagrimādo ai
fin? canti qr resumunt deide hymnum
illuz basse .s. sūme deus rē / et al gridar
.s. alte uzū nō cognosco .che piu lor si
cōuene Unde qr honestus est cātare
et clamare nomen clementis dei / et ma
xie uirginis / q̄ sodomā et pasiphez . Et cō
cludit poeta q illi de prima dae redie
runt ad extremitatez ignis expectantes
responsiones eius unde dicat et essi me
derimi che me auen pgato i persona
quidonis quincelli zacostarsi ami como
dānati nō exeuntes ideo ignez illi dico
attenti ad ascoltar ne i lor sembianti
qua i apparentia uidebantur uelle au
dire quo faciebat umbram : .?

I O che due uolte hauea uisto
lor grato

nommncua

Incomīcaa o aīe ſtare
Dauer quādo che ſia di pace ſtato.
Non ſon rimaſe acerbe ne mature
Le mēbre mie di la ma ſon q meco
Col ſanque ſuo e colle ſue quīture.
Quīta ſu uo p nō eſſer pui ceco
Dōna e diſopra che mi acqſta grā
Pchel mortal p uoſtro mōdo reco.

Iſta eſt ſecunda pars qnālis ſ qua poeta reſpondens petrarce ſibi facte manifeſtat ſe et ſibi manifeſtari facit utrāq; gentē vn cōtinuāſ partes parti dicit lo che hauea uiſto lor grato qr gratū habebant q reſponderem ſibi doe uolte .ſ. ſemel ſupra qn̄ dixit Guido q pluſ ſdiqebāt reſpōſione ſua q ethiopes aqua frigida et nunc iterum aīa uideret omnes nudi pretet quaſ tacentes Incomīcaa ſimple dicere captando benuolentiaz o aīe ſecure dauer ſtato di pace .ſ. eterne ubi nūc eſtis ſ cōtinua puq ſine requie ſtra igniem quando che ſia qr tpāliſ et finitura eſt una pena q̄uſ lōga le menbre mie nō ſon rimaſe acerbe .ſ. ſiuuentute ne mature .ſ. ſ ſenectute Er at ei mediocris etatis .ſ. xxxb anoz dila .ſ. ſ mūdo uiuentiuz .q. d. nō ſuz mortuus Vnde dicit ma ſon qui meco .ſ. uiuentia col ſanque ſuo e cō le ſue qontine Et qr ſ petrarcha dictus fuerat ſibi q nō ibat poſt alioſ pp tarditatez quod reddebat ſibi ſiue cedebat ad gloriaz Ideo ipe qui nūc non queuit laudez ſed purgationez ſuoꝝ peccatoruz rīndet humiliter cōfitēſ ſuā negligētiaz et ignoratiā bn̄ dicit quia ſu uo p mōtez uiū p nō eſſer pui ceco qr nimiſ diu ſtu et nimiſ tardauu pēitentiā ſed qrā dei ſuccurrit michi bn̄ dicit donna eſtu di ſopra .ſ. beatrix ut tenens dictum eſt che ma quita gratia ideo miſit uirq ad me p chel mortale .ſ. corpuſ reco pē queſto mundo .i. porto p purgatoruz .?

Ma ſe la uoſtra maggior uoglia ſacia
Tolto diuegna ſi chl ael ualbergh
Che pien damore e piu āpio ſi ſpatia.
Ditemi aac chā cor carte nēuergh
Chi ſete uoi e che quella turba

Che ſēne ua di retro ai uīri terghi.
Hic poeta dulciter aduirat p̄dictoſ ut maiſe ſtent ſe et alioſ recedentes ī cōtrariaz partez vnde dicit ma ſe la uoſtra maior uoglia diuegna tolto ſiaa que nūc eſt ita audaa ſichel ael nalbergi nō celuz mobile ſed ſemp quietuz che pien damore .ſ. celuz empireuz quod totuz eſt lux et amor pui ampio ſe ſpaaa quia continet oīa celoſ ſtra ſe dicit mi che uiu ſete qui ethſ ī ſta turba e che quella turba che ſe neua dietro ai noſtri terzi et dicit aao che amor ne uerzi caute .i. uīnecez .q.d. ut ſcribaz de uobiſ et det uob fama ſi ī mūdo remāſit ſfamia lubidiniſ ?

Hō altrimēti ſtupido ſi turba
Lo mōtanaro e rimirādo amuta
Quādo rozo e ſaluatico ſe ī urba.
Che aaſaīombra fece ī ſua paruta
Ma poi che ſuron di ſtupor ſcarche
Lo qual nchialtriu cor tolto ſi muta.
Beato te che da le noſtre marche
Ricomīcio colui ch pria mi chieſe
Pmorir meglio ſperiēza imbarche.

Hic poeta deſcribit effectū ſiue reſponſionis et dicit aī cōparatione clara q illi ſpūs audito de ſuo uenire p ſtupore obmutuerūt ſed paulo poſt depoſito ſtupore Guido qui nocellus cepit reſpondere ad queſitā ſibi .d. lo mōtanaro .i. ruſticuſ alpeſtriſ ſe turba ſtupido nouitate rei e amuta .i. obmutuerat rimirando quia ſtupor alīs reddit hoīem elinguem quādo rozo .i. rudis et nouus ſentiēba .i. ſtrit urbez nō altrimēte .i. ſimiliter che aaſaina ombra fēta ī ſua paruta .i. apparentia ſine uoce Et hic nota q hec cōparatio uidetur groſſa et eſt tam ualde propria licet ei poſſe ītelligi de q̄ub mōtano p̄iō uenente ad urbez tū poeta ſpāliter ītelligit de montano hītante ī alpibuſ florētie qui prima uice qua uēit florentiaz uidens excelſa palacia hoīeſ auileſ mirabileſ ſirenes nō ſacratur uiſu et uidens tot mīq uiſa obſtupefactus hunc actū uiderat poeta alīs ī ipa patria ſua ſuat ei montani miranturr uidentes p̄iō florentiā florentē Ita nūc uſ miratur uidentes p̄iō ciuez florētinū florentiſſimuz adhuc iuuentem Et ſubdit oīonez Guidonis ad ſe .d. Ma poi che ſuron ſtanche .i. exonerate di ſtupore qui fuit ualde breuis

vnde dicat / lo quale nelli altri cori tosto semuta qui[a] uni magnanimi nō mirantur aliqua diu / licet noua uel magna uidean tur / hoc aūt dicat spāliter pro dño Guidone qui fuit uir bn̄ cordatus / bn̄ dicat colei che prima ne chiese .s. aīa quidonus quinicelli / ricominao suple dicere mihi quia dixerat ex superna gratia ibā p purgatoriuz i uita beata ta to te felicē che mi barche .i. colligis et reponis i barchaz tuu igenij / Experientia de le mie marche .i. dē nostris experiencijs mōtamus p mori meglio / nec dubito q poeta me liuus dixit / uixit et meliuus mortuus est p cōpillationes huius operis.

La gente che nō uien cō noi offese
Di cio p che gia cesar trionphādo
Regina cōtra se chiamar sintese.
Poi si parton sodoma gridando
Riprouerādo asse comai udito
Caguta larsura uergognando.

Hic Guido respondet de utrāq; secta / et primo de ha q̄ precedebat / et sm̄ aliter dicat q̄ tale genus hoīz peccauit p sodomiaz quod inau dīctame fuit olim obiecto cesari clarissimo prīcipi. Ad cuius rei intelligentiaz est sciendū q̄ scribit seutoni primo de duodecim cesaribus / cesar multus assis igne libidinis. Et primo quidē tpīe adolescentie sue cū militaret i asia sub regno pectore missus ab eo ad Nicomedes regem bithinie turpitudinem passus est / erat ei floridus et formosus nimis. Ex quo maxia infamia fuit / et multa obprobria dicta sunt i eum / unus eī uocabit eū pellicez regina / alii scarbulū Nicomadis. Alius bithinicā regi nam. Cum aūt quidaz fatuus mōtē i maxima turba hoīz appellasset pōpeiū regem / salutauit cesarez reginaz. Sed ōt amorez mulierum fuit nimis pronus quarū multas illustres cognouit / et aliquot reginas / scapue cleopatram / cui qua ītez tot peciala dormiebat. Et cui donauit regnū egipti i premiuz sue libidinis cognouit / et uxoie pompei et matrē crassi / et filiā eius / z bn̄ recepit uicez i uxore sua pōpea / qua clodius rex senatorū cognouit i templo i habitu mulieris. Cuz aūt cesar oīa bella finita ageret suos triumphos / qui fuerūt quinqz i primo gallico / qui fuit gloriosior ceteris militez sequentes carrū trium phalem de consuetudine cātantes carmina localiter clamabāt gallia Cesar subegit Nicomedes cesarez tū. Et alij clamabant urbani seruate uxores uestras caluum adducimus / rd. Ad litteram ergo dicat Guido La gente che nō uien cō noi / s. que clamabat sodomaz offense deuz et nāz / dicao .s. eo peccato / p che Cesaro triumphando .s. de gallia / qia sentendosse chiamar regina quia more mulierum passus est stuprū contra se .s. a militibz suis. Et assi gnat cām quare ab recedentes sic clamabant. d. po se partendo gridando sodoma e riproverando a se .i. improperātes sibi ipsis / co may udito et autem stultitia uel dementando .q.d. q ardor uerecundie aug et eis ardoreż sonus / unde erubescentia est eis magna pars pene.

Nostro peccato fu hermafrodito
Ma p che nō seruamo humāe lege
Seguēdo como bestie lappetitto.
In obprobrio di noi p noi si legge
Quādo partia il nome di colei
Che sibesbo nellebestiate schegge.

Hic Guido manifestat sectā primā s q̄ua ipse erat / et uidetur dicē q̄ peccauerūt contra nāz agendo et patiendo hoc aūt dicat sub honesto et uelāie uerboū sicut iaz fecat de pdictis. Et sm̄aliter uidetur dicere q̄ peccauerunt grauius q̄ illi de alia secta / qr illi offenderūt nāz uno mō uel agendo tm̄ uel patiendo tm̄ / sed uō utroq; modo dicat ergo / nostro peccato fo hermofrodito / Ad quod nō q̄ hermofrodita uocatur a poetis ille qui habet utrūq; sexū .s. masculinū et femininū. Sed si magis i calefat i masculino censetur masculus / si i femino fēia / unde si utatur utroq; iubetur cremari p leges. mō hic hermofrodita appellatur trūcum ptue ille qui agit et patitur idebite / et talem uocat bestiales / unde dicat ma p che nō seruamo humana lege / que uult q̄ masculi agant et gignant / et mulieres patiātur cōcipiāt et pariant sequendo como bestie lappetito sine rone humana / per nuy si lege / obprobrio di nuy qm̄ pattea .s. ab alijs alterius secte / el nome di colei .s. pasiphe ut patuit supra / che se ibesbo faciens se iuuenca ligneā. Et plinius dicat q̄ semiramis adamauit equū usq; ad coytū / et forte sub noīe pasiphe poeta dat itelligi

omnes bestialiter coeuntes uel actiue uel pas
siue siat qui abutitur uxore q̄ meretrice
ut dicit Augustinus uel cognoscat cōs an
quinea quod nā abhorret. Unde narrat
Ides plinius q̄ equs cū ignare cognouisset
matrē papiduit se ab atto et audiui de
alio equo qui sibi casu dentibus se castra
uit.2

Or sai nostri atti e di che fimo rei
Se forse anome uuoi saper ch semo
Tepo none di dire e nō saprei.
Farotti ben di me uolere scemo
Sō Guido guinicelli e qia mi pūgo
Pbē dolermi prima chalostremo.
Hic Guido pdictus excludit exaiam se
si nō noīat alios et noīat se unde dicit
or sai nostri acti .s. q̄s sucaīimus et aī
oscailo clamamus e di che fimo rei .s. an
sceleris e se forte uoi saper a noīe p noīa
propria chi simo tempo nō e de dir qr
erat hora tarda diei et alia erat dicēda
e nō saprei et si tpus adesset qr maq̄
ē hic multitudo taliū quoīū paucos nō
uit ut patebit ī ultīa parte sequēti fi
zoti bene de mi uoler semo .i. diminu
tus qua uelles forte audire de plībus
et ego de me dicaz et ecce son Guido
guinicelli nobilis oīe sciā et eloquēta
e qia me pungo ī isto igne a rubigine
nigra p ben doler mi prima chalostre
mo .q. d. quia iuste penitui ante mor
tē ideo non fuz relegatus ī pede mō
tis ītor tardos.2

Quali nela trischia de liquigo
Si fer due figli a riueder la madre
tal mi facio ma nō attāto mīstīgo.
Quādio odo nomar si stesso il padre
Mio e di qualt mei miglior ch mai
Rime damor usar dola elegiadre.
Eseza udir e dir pesoso andai
Lōga fiata rimirādo luy
He plo foco ī la piu ma prestai.
Hic poeta ondit qualiter cognito Gui
done exhillaratus est nimis et uoluit
riuere ī eius p una cōparationes nobilissi
mas. Ad animi intelligentiā clarā nō pige
at memorie antiquas hystoriā quā seu
ose scribit statius quisto maiorū quaz
aulis attingā. Isiphile iō clara pietate
parentis et natorū qrā prole sz felix
fortitudine Iasonis et indigno exilio
aiz liberassēt patrez suū thoantē regez
liminoniz ab impio exadio quod cru
delis mulieres fecerāt unaiter ī unos
duos filios gemellos cōceptos ex Iasone
transmisit alienos ad patrez thoantem
ad insulā chii quē se occidisse simula
uerat constructo rogo. Postea cū mani
festo pio fluto suo Isiphile fugeret ī na
uicula a furore feminiz capta a piratis
data est liquigo regi nemeo, animis ifir
mitatī archemorii admissus ē aure ipius
mulieris eo tpore Adrastus rex argiuo
rū. Hoc regibus duxat exeratus cōtra The
bas, et quiz nimia siccitate defficientib
aquis ubiq̄ omis laborarent mortifera
sitī Isiphile pabus Adrasti relicto ī
pratis parvulo ītez flores ad mōstrādā
langiā fontez, qui solus ītez fontes nō
inuerat, animis aqua gratissima omēs
oportune recreati sunt et facta cōsitate
uelut si aī aqua bibissent ione bellū.
Sed dum Isiphiles narraret ptextus la
bores suos placido senī nārathone ter
zūpit casus īfelix. Hā serpes ītez herbas
ludentes archemorii mactauerat uenene
unde quo audito īfelix Isiphile non
uerba nō lacrīas sed oscula tīn tandez
nox fatigata dolore silua replent clamo
re miserabili uocans puerū dulcē Imagi
nez filiorū solamen patrie et regū subditū
et sue seruitutis honorez liquigis nō
na et furore accēsus mittebat ad illaz
ītersiendaz. Sed thideus capaneus
et alij protexerūt eam Intraz militēs
ancīzerant ad trua cū ferro et igne. Sz
sapiens senex Adrastus subito ītrans
fremente turba oīdens Isiphile salua
qua secū portauerat reuocauit eos ab
exadio. Sed uolente fato ex tāto dolore
et timore et letitia nata est et īopinata
spes. Haz duo filij Isiphiles qui ōtēdo
matrez uenerant Hemea nouitez, et
audito rumore de morte filij statij iue
runt aī liquigo ī eius fauorez, recogno
uerūt Isiphilē audiētes noīa berson
patriā et thoantez auū. et p media
hrma mentes ambo matrez iugaliter
amplexibus et oscullis fitigabāt. Illa nō
pūo sinebat ī saxuz quia nichil credere
poterat. Sed tandez recognoscens per
ba signa ipos silles Iasonī ei filios suos
gaudio cepit flere. Hūc ad litteram

diat poeta tal me feco gratulabūdū, qual se far dare figli .s. ochneus et thoas, a tri ueder la madre .s. Isiphilem nella trista de liquoo propter mortez filij sui Archemōi. Et nota bn quatuz hec nobilis cōparatio bn fiat ad propositu, siat eī filij Isiphilis re plen gaudio magno iudentes matez uiuē et euasisse a tāto pericolo quāto puus coguoscebant uenit i ōplexu et amplexus eius. Ita nūc poeta uocans Guidonez quez uocat patrē suuz euasisse a pericolo ifecti repletus gaudio uolebat uere i amplexus et oscula filij sonus uetasset, unde restringens cōponē diat, ma nō a tanto ifuoo quātū uli q nō fiut osculatus uel amplexus eī timore ignis et uult dicē nō tn credas q nō fiūt maior letica et festiuitas filyi uidē matres. Et assignat cām tante gratulationis dicens tales me fea quādo the odi nomar si stesso il padre mio .s. Guidonez quē uocat patrez suuz, rone etatis uirtutis et sāe, ede qualtri mei miglori loquitur humiliter che .i. qui maiorū, nō usurme damor dola oleqadri .q.d. poeta nō minuz si letatus fuiz de salute Guidoīs, qui fiut quasi gda pater mei, et aliorū diatorū meliorū me. Et sic multuz honorat ubi Guidonē hic aī alibi supradixerit, q expulit de nido ut rūq; quidonē. Et cōcludit. d. Et andai pensōso longa fiata .i. dui, senaa udir e dir .i. sine uerbo zimirando lui q fiecit fedatus tā turpi uicio et postea saluatus et tn nolui tardare ipm, uñ diat ne pui la man pssu p lo foco timens sui ardaz sile fiat bruncetto latino, qua sapiens debet abhorrere tale uicū, etiam i patre et preceptore.

Poi ch di riguardar pasciuto fui
Tutto mofersi prōto al suo seruigio
Cola formar che fa creder altrui.
Et egli ame .tu lasci tal uestigio
Q̄uo cho odo i me etāto chiaro
Che lethe nol puo torre ne far bigio.
Ma sele tue parole hor uer quirraro
Dimi che cagion p che dimostri
Hel dur e nel guardar auermi caro.
Et io alu, li dola dicti nostri

Che quāto durerā luso moderno
Farāno caro allor ācora uloro icostri.

Ista est Tertia et ultima pars qñalis i qua poeta cōmendat pfatuz Guidonez a nobilitate dicendi, et qrā huius iadentis, notat alios egregios iuentores tū qallicos q̄ italicos, dicq̄ continuas partes parti, poi chē di riguardar passiuo siu .i. satur quia satis puno lo cibus fuerat secus demuz satis pspexerant ad admiratione, tutto mosersi prōpto al suo seruire i dando sibi famaz, co laffermar i dando sibi famā, che fa creder altrui qr i sacro homo iuocat deuz i suū testez. Et subdit rnsionez Guidōis q diat i effectu, q nō oportet ipm ampliuz laborare i hoc, quia iam dedit sibi ppetuā famā, diat ergo. Et egli ami .s. quido rndit tu lassi i mē tal uestigio .i. signuz amoris, e tanto chiaro .i. gloriosum, ubi dedisti michi q̄am linquie licet ptuleris aliquos posteriores, che lete .i. oblimo nol po torre .i. auferre oīno ne far bigio .i. obscuruz qr memoria semper erit dē me donec liber tuus erit i fama et diat, p chel che odo. Audiuerat eī Guido ab aliquo spū qualiter dantes fecerat cōmendationez de eo ideo petit quido p de causa affectionis quā uidetur habere ad eum .d. ma sele tue parole or uer quirato .q.d. si uerum est q sis ita promptus ad seruitiū meuz e nol guardar uelut si nollet cognoscere me, q̄uez tn nūq̄ uidisti. Et subdit poeta respōsionez sua ad eū .d. Et io alu, supple respondi quidoni, li dola dicti nū, scripta i carmi, che farāno caui ancora i loro i costri .i. lētes .q.s. erunt i preco et laudabuntur quāto durara lu so moderno .i. q̄du delectabit dicere ri thimo quo delectantur moderni.

O frate disse quesli cho u cerno
Col dito a dito uno spirito iāci
Fu miglior fabro del parlar materno.
Versi damore e prose di romanzi
Souercho tutti.

Hic poeta introducat dictū Guidonē laudatū ab eo ad cōmendādū quendā spz modernū, quez preferat sibi et alijs i arte inueniendi. Ad cuius cognitionez uolo te scire q ulte magnus inuentor fuit quidā prouīcialis tempore Raymūdi berenguerij bonifacij prouincie, nōe Arnaldus cognomine quidez Daspniel ux quidez arialis prudēs et sagax qui inuenit multa et pulcra dicī

mulgaria a quo petrarcha fatebatur spote se accepisse modu et stilu cantilene de qua tuor ritbimis et nō a dante hic dū semi esset i paupertate fiat cantilenā pulcerimā quā misit p nūcium suū ad reges francie Anglie et alios prīcipes occidētis rogāl ut quēadmodū ipse cū pīona imitaret eos delectatione sta ipi ars forma sua imitarent eis cū utilitate Cuz aūt nūcius reportasset multā pecūaz dixit Arnaldus nūc uideo q deus nō uult me derelīquē. Et cōtinuo sumpto hītu monastico paratissime uite semp fuit Ad litteraz ergo dicit poeta disse ille Guido rn quisq qui est i sua etate mea ob sile uiaz chiamo mo terno .i. ōndo tibi col dir formiglior fabro .i. artifex et magister del parlar materno .i. mulgaro Et hic nō q gīus lingua proū cialis nō sit pulcra tn est difficilis et sīne ullus bone erant sta q dantes nūc potāt dicere de dicto Arnaldi illud qd olim uq fertur dixisse de scripto Ennio Et fiat penthesis et dicat e a ditto .i. digitto ōt in spiritu i ana que precedebat Et confirmat Guido quod dixit d. ille Arnaldo souerchio .i. superaut et excellit tutti uocali damor Haz uocalis mulgares principaliter fluenta sunt pp materiā amoris et prose di rimāa .i. mulgarū unde gallici oīa mulgaria appellarunt romāciā quod ē significz adhuc ydiomatis romāi quod imitatu coacta sunt .?

E lassa dir li stolti
Che quel de lemosi credon cauāzi.
A uoce piu ch al uer drizā li uolti
E cosi ferman i sua opinione
Prima ch arte o ragion p lor sascolti.
Cossi fer molti antichi di quittone
Di grido i grido pur lui dādo pgio
Fin ch lauīto il uer cō piu persone.

Hic Guido quirmicellus uolens ondare arnaldus ee cōmendabilioē ex i dignatoe uidet opiniones ignoratiuz preferentiuz quendaz aliū gallicū ipi Arnaldo unde dicat e lassa dir li stolti qui temere opinātur che credon chauāti quel de limosi .i. q quidā alius fuentor qui uocatus est Giraldus brunellus qui fuit de patria lemoscarus de qua diebus nostris fuerunt plures pontifices Cardinales et prelati magni eccl'am christi nimis lubrice trac tantes et bñ eis si pīgatur i ystoriome et ōndit quid moueat uulgus ad talez opinionem et dicat q nulla rō sed multoz+ bñ.d. illi stulti ignorātes, drizan li uolti .i. oculos q.d. respexerūt auoce piu chal uero .i. magis q̄ ueritati ideo dānantes tales dicat quse plus placent sua opinione et pertinaciter tenent et defendūt pma che arte o ragion p lor sascolti. Et hic nota bñ uerissimaz sniaz nostri poete qui tā uiste mordet uulgus ītanū Haz i omī possessione uidemus accidere q multi m+ ta falsa et uana dicūt et i terrogati a pīs si noverūt tales artem uel si hīnt aliquā rōnem p quā tā certe affirment dictū suū nescīunt aliud respondere nisi omīs sic di cunt et sic iudicāū multitudinis i peritie fiat sanius iudi Et excluso uno iuentore gallico qui p famā que est falsissima pre ferebatur Arnaldo nūc excludit unū italicū qui tā diu hīta famā ex opinione uulgi et mult dicere i effectu q sic opinio prorū aliū fiunt falsa i illo delemosi sta opinio tuscoruz i tpe Guidone donec ueritas per pitores fiut demonstrata unde.d. cossi fer molti antica scoler de quidone sste uocat fiut frater Guittonius de arecio bonas sniaz adiuerit sed debilez stilu sicut patet i telli gentia ex libro quez fecit ut uidi uñ dicat pur dando luy pregio .i. famā maḡ q̄ uno di grido i grido p multos tpus fin chel uero quod erat rei fortissima Lauuto illuz arnaldum cō piu persone qr multi sap ientes tandez incurrunt errorez cī arte et rōne .?

O se tu hai si ampio priuilegio
Che licato ti sia dandar al chiostro
Hel quale xp̄o abate del colegio.
Falli p me udir dun paternostro
Quāto bisogna a noi di q̄sto mōdo
Doue poter peccar none piu nro.
Poi forse p dar luogo altrui secondo
Che pso auia disparue p lo fondo
Come plaqua el pesce ādādo al fondo.

Hunc poeta ondit secundū quod ultimo petiit Guido et breuiter dicat q Guido iā erat cōtentus de fama quā dederat sibi poeta rogauit ut daret sibi breues ōnes qua breuis ōo penetrat celuz unde dicat repetens q̄m eius quido O se tu ai āpio

priuilegio .i. tam excellentez et singulare grāz
che hauto te sia landar cō carne ꝰ umente
al chiostro .i. ad templū celestis yr'm nel
quale christo ne abatte del colegio .s. trīū
phantis ecclesie fuli per mi tulso claustº
taz deuoto / un dir di paternostro .i. ōrōnē
dñicaz qua nulla est melior et perfectior
ut bñ expositū ē purgat+ carpº xiº. et bre
uiat hanc ōrōnez do le breuez .d. quāto
bisogna a uuy di qsto mūdo .s. purgatorio
.q.d. ꝰ usqz ad illā partaulaz / et ne nōs in
ducas ī tētationez / qua nō possimus am
pluus tentari nec ptari ideo diat / doue
poter peccar nō a pui nro et tū supra
t pallengato carplo spūs qui purgātur a
superbia dicāt hanc totā ōrōnez ītegraliter.
Et concludit poeta recessiz Guidonis .d.
poi ille guido disparue p lo foco / qr retr
hxit se rhaqis ītra ignez ubi erat Arnal
dus au dixit ualde tūc / come p laqua
sup disparet il pesso andādo al fondo
.s. taz finaliter et taz ato. Et ecce ꝙr for
se p dar loco altrui .s. Arnaldo quē totū
laudauerat secondo che pso hauea / qua
Arnaldus erat secūdus ī mediate .)

Io mi fei al mostrato ī anzi un poco
E dissi chal suo nome il mio dilstre
A parechiaua gracioso loco.
El comīcao liberamēte a dire
Tan mabelus uotre cortes deman
Chieu nō pous ne uoil uos coubrire
Jeu suu arnāth que plur euanzātam
Cōsitos uey la spassada folor
E uei giauisen lonor ch sper de uam.
Ara us preu p aychella uallor
Cheus quida al som de la scalina
Souegna uos ātēps de ma dollor.
Poi sascose nel foco che li affina.)
Hunc ultō poeta ondit ultimū suentorē
pdictuz au promittat famā .et ille petit
pcel diat ergo Io mi fea un poco rama
al mostrato .s. Arnaldo uolens defere
sibi honorem quia tūn fuerat ī laudatus
p Guidonez E dissi chal suo nome famoso
fine fama / digno il mio dilstre .i. auiditas
appparechiaua gracioso loco .s. scribendi
aliquid de eo cū reduss ad mūdū uiuē
tuz. Et subdit gratā responsionē eius
.d. el comīcao .s. ille Arnaldus libera
mente a dire ī suo ydiomate prouīcali
tā mabellus .i. tātuz placet ui / uotre cor
tes de man .i. nostra curialis petitio .q.d.
latine / tanto mabellus la uostra cortese
domāda che yeu nō possen ne uoglauos
cobrire .i. q nō possuz nec uolo uobis
celare uel tegere me et ideo dico eu suu
arnath che ꝰ pluor e uai zantam .i. ego sū
Arnaldus qui ploro et uado cantādō sic
et alij qui purgantur / cōsiros nei .i. cogitā
do uado / las passado folor .i. ptcritā stulti
ciaz siue folliam / e nei qiausen .i. uideo
gaudens / le ior que sperdauan .i. diem
que spo tantea / siaut si iā esset coram
me. Et fiat petitionē .d. aiuuos prece
.i. uos pcor et uiro p aquel ualor .i. per
illū ualorez .i. uirtutez / che uos guida
.i. qui ualor duxit uos al som de la scalina
.i. ad sūmū scale purgatorij / ī cuius fine
sumus positi et ato pitentiales ad cēlum
souēga uos atemps .i. ueniat uobis ī mēte
et recordamini mei suo tpre / dema do
lor .i. doloris mei roguādo dū pro me mo
diaū / siaut petuit Guīdo añ me .q.d. br
dicatis etiaz unū aliud pater noster pro
me ut breuietur pena ultius ignis. Et
concludit poeta et finit capitulū .d. poi
sascose ille Arnaldus nel foco chelli afi
na siaut auruz affinatur ī fornace. et ui
de q poeta noster usezuit hic usta uerba
prouīcialia ad decorez latinitatis / et ut
ostenderet se de omībus aliquid scuisse:.)

Come quando i ꝑmi
ragi uibra
La doue suo fattor lo
sangue sparse
Cadēdo ybero sotto laltra libra.
Elonde ī qange da nouo uarse
Si stuua il sole ondel giorno sequa
Come langel de dio lieto acparse.)

Postqz s'lupiori capitulo / poeta noster a
nono carpº huius libri hucusqz descripsit
uerū purgatoriū distinctū ī vn. cantos

ī quibus purgantur diuersimode vn pecca
capitalia. Hinc q prīa capitulo usq; ad fi
nem describit post purg^o, ī quo ponit pa
radisiz deliciarū, et figurat eccl'az dei
militātez. Et prīs capitulū xxbn. dumdit
ī quatuor ptes q̄ales. Jn prīa quarū poe
describit apparitionē unius angeli qui
purgat ipm ab ultīo uitio luxurie, et diu
tat ad trāseundū ad ortū p ignē cū aux
iliū. Jn 2a scribit translatiz sitiz ultra
ignez et suā bonā dispositionē ad regnia
ibi poi dentro al foco. Jn 3a describit unū
nobile somniū ibi poco pareā. Jn q^a et ul
tīa scribit uitiū exornationez et eius
recessiz ibi, E q̄a p lusp̄iendoz. Ad p̄mū
dico q poeta describit angeliz, sed prīo
ut procedat clarius ad rōnē tractatuz
describit horā tp̄ris p dispositionē solis
et sīmiliter nō tulit aliud dicē nisi q̄ ī
superiori hemispio, fiebat dies ī oriente
ī signo arietis, et ī inferiori fiebat nox ī
signo libre. quod demonstrat p hoc, q
sol ī ariete, q̄n primo ascēdit hemispiū
nostriz ī oriente libra descendit ī occā
dēte, qr est signū sibi oppositum. Hunc
ordina sic līam et expone, q̄ multi
male cōstruitur. Jl sol si stava .i. stabat
sibi, si come sup stat, q̄n iubra .i. quatt
i primi raqi ī ip̄o ortu silio. la doue el
silo factor. .i. christus uenit sol q fcat
ipm solem sensibilez, s parue il sangue
qua passus est ī yerl'm p hoc dat ad
liqi hemispiū nr̄z, cadendo hybero, q
ē fluuius occidentalis realis, hyspanie p quez
dat ītelligi partez occidentalez, sotto la
tra libra ī qua fit equinoctiū, e londe
s aquis riarse. s. entabus cōbustis, di no
uo, de mane. Jn q^a ange qui est fluuius
Jndie maximus, p quez dat ītelligi ptez
orientalem. Jdeo dicit, ondel giorno .i.
diei tenua, tenqua .i. declinabatur ad
occasum, como langelo de dio lieue de
ultima purgatione rhea, ciparse.

Fuor de la fiamma stava ī su la riva
E cantava beati mundo corde
Jn uoce assai piu ch la nr̄a uiua.
Poscia piu nō si ua se pria nō morde
A ie s'acte il foco ītrate ī esso
E al cātar di la nō siate sorde.
Ci disse come noi li fimo p̄sso
P er cho diuenni tal quandio

Lonteſi

Quale colui che nella foſſa e meſſo.

Hic poeta ondit quō angelus pronūciauerit
eum absolutū a uitio libidinis que diu
tenuerat eū constrictū. d. For di la fiāma
stava ille angelus, ī su la riua illius cor
nicis discoptē ab igne ubi consederat ante
eos, E cātauā beati mūdo corde. Et hic
nō q hec uox cōuenientissime fuat cōtra
īmūdiciā luxurie. Haz cā pudicitia sit ui
tus mētis remanet etiaz ī corpore uiolato
Ideo bñ aiunt Aug^o Lucretiā, quez ipse pu
niuit peccatū alienū, bñ dicit duo fuerāt
sed adulteriū unus admisit ergo, nē bātus
potuit dici poeta q erat mūdo corde, et
dicit q angelus cantabat ī uoce assai piu
uiua che la nr̄a qr nō undebatur humā
na sed diuina. Et subdit ītitationem
angeli ad translatiz .d. posca ce disse ille
angelus, como uuy li fōmo a presso, qua
cōtinuo ibamus, ipse stabat, piu nō stua
.i. ui nō potest, o āie sancte qua iam
dantes et stricus erimus puncti oīb uiis
et tendebat ad colū. V no^s ihū q erat pro
storta paulo post recedet ut patebit, se
pria el foco nō morde .i. assat paruū uos
ideo, ītrate ī esso et dicit nō siate al cā
tar di la .q.d. confortamini uiri fortes
et habete paciētiaz ī igne, qr ultra ignez
audietis alia uocez beñignaz recipientez
uos, que dicit, uenite benedicti &c. Et po^t
effectiz poeta ex parte sua .d. p che io di
uen tal quādo ib lintesi .s. quādo audiui
q oportebat me uiuus trāsire p ignez, qu
alle coluy che nella foſſa messo. Ꝙ.d. fac
tus sum ita teneritus q uidebar mortuus &.

Jn su le man cōmesse mi protesi

Guardādo il foco, e maginādo forte

humāi corpi qia uedut accesi.

hic poeta ondit quō se hūerit arcta uitiz
ignē. d. Jo me psi ī su le man cō esse ulti
dicere q implicauit manus cā manu, et
cōnexuit digitos ad inuicē, sicut solet fieri
homo ī magna tristicia, guardādo il foco
p quē ita cruciabant āie pre dolore, et
dicēbaz ītra me multo perius erit tibi q
cā corpore uiuus. Vnde dicit, e imaginau^o
forte humāi corpi qia uedut accesi. Ꝙ.d.
q tunc uenit sibi ī mentez, q aliqñ ui
derat hoīes cōburi ī mūdo sicut forte
sodomitas. Et hic nō br̄ lector, q quidā
uolentes philosophari ī rebus groſſis dicūt
hic q autor nō loquitur hic de igne p
dicto purgatorii, imo de igne elementari
ī spera sua quod m undetur ridiculū, qr

poeta ponit aerem supra suum ignē quod nō ē possibile p nāz ymo ut uidebit ī processu poa nūq̄ notabit talē ignē quia nichil facit ad suū propositum. Talis eī ignis nō lucet ī spera sua et nō urit debet ergo cōsiderare q poeta nr de necēitate habebat transire p ignem sm̄n etiā si fuisset sanctissimus sicut et oēs aīe exeuntes purgatoriū. Hā ut patuit p totum oēs aīe purgantur ī cornice q arcūdat montē p quaz poeta ymo uenerat usq ad ultimum cerchiū luxuriosorū eratz cinctū igne sdeo si uolebat nūc exire et ascendere ad cacumen mōtis nō poterat euadere qui trāsiret p ignē. Fingit autem bn se trn extimuisse quia nāliter ascendiz ignis ē terribile ualde et ipe ī spiali quia fuerat aliqn ascensus igne mulierū sentiebat remorsuz conscīe sdeo nūc bn posit purgaōnez qñalem oīuz uacuū fingit qp finaliter affinatur ī igne que est qdam pparatio et rectificatio ad ascendēdum ad celum bn postea lauabitur ī fluīe ut hēnt finali carpo pugny sicut et loco quā sciat sibi unq primo carpo fiunt quedā abstersio turpitudinis eternalis. Et cētera uīa fiunt quedā preparatio ad purgatorium.ī

Volserssi uerso me lebone sorte
E uirgilio mi disse .figliol mio
Qui potesser tormēto ma nō morte.
Ricordati ricordati ese io
Souresso gerion ti quidai saluo
Che ferro horra presso piu a dio:
Credi p certo che se dētro al aluo
Di questa fiamma stessi bē mille āni
Hō ti potrebe far dum capel caluo.

Hic poeta oñdit pulcerrimā pīuasionē uirgilij contra timores suum.d. le bone sorte .s. Virgilij et sanctus boy poete et oratoris qui pcedebant me e uirgilio qui erat principalis pater et prator meus mi disse figliol mio qui potesser tormento ma nō morte. q. d. iste ignis purgatorij uult et nō consumit et meliꝰ ē uiri q̄ mori. Et probat a minori q debeat bn spare ricordate ricordate dicat bn ad maiorē expressionez se io solus sine sanctus ti quidai saluo ne profundarem ī illo profundo quia te souresso gerion .i. sup dorso gerionis quo nullus est terribilius mōstrū nullus potentius ī inferno p oīa qñā sanctus quanto magis nūc te purgantez p oīa qñā uiuorū eruntz de

igne purgatorij Et confirmat ductū suum p experientiaz .d. Credi per certo che se stesso ben mille āni dentro al aluo .i. uentrez di questa fiāma quaz trn phorsesse nō ti potrebbe fare dun capillo caluo .i. priuatuz et diminuto et est propria locutio nā caluitiū cātur a calore nāli et hic loquitur de isto igne spāli Et hoc est quia uirtus eius nō operatur ī marmo sed ī sba sbali .ī

Ese tu forse credi dmo tiqamni
Fatti uer lei e fatti far credenza
Cole tuo mani alembo de tuo pāni.
Pon qui o mai pon qui ogni temenza
Volgiti ī qua e uieni oltre sicuro
Et io pur fermo e cōtra conscaenza.
Quādo mi uide star pur fermo e duro
turbato un poco disse or uedi figlio
tra biatrice e te e questo muro.

Hic Virgilius imitat poetā ad expientiā eius quod uētat .d. Ese tu forsi credi dmo tiqāni finqēdo hoc ad exortationez tui sciat aliqn fea fatti uer lei .s. flāmaz e fatti far crēde tuq sciat timētes uenenū facere solent sine preiudicio tuo cō le tue mani alēbo de tuo pāni quia sunt mathi naz si ponis extra mitatez quarnachie tue terri ibi igneꝰ nō perdet pilū ita nec cōrpus tuū. Et pcht uirgilius pon qui omay pon qui ogni temēzia et tanpe boniaz spem uolgite ī qua iā uirgilius parabat transire ignez e uieni oltra sicuro .s. frustra suadebat ideo dicat et io pur duro .i. durus ī proposito propter timores e cōtra conscaencia qr bn crēdebat uirgilius dicē uerum sed pena retrahebat eū. Et ultimo oñdit quō uirgilius tamq̄ bonus orator fecerit ualidissimū argumentū quo expugnauit dunciē eius vñ dicat qñ io me uidi star pur fermo e duro .i. flexibilis ad oīa iam dicta turbato un poco more sapientis disse aī aliquali īdignatione or uedi figlio tra beatrice e te ac questo muro. q. d. ītēr te et bētudinez est iste paruus murus ignis .q. d. uide bn fili si pro brevissima pena uelis nūc perdere tot labores et sudores quos talish p totū ītrnū et purgatoriū :.ȷ

Come al nome di tisbe apse il ciglio
Piramo ī su la morte e riguardolla

Allor chel gelso diuento uermiglio.
Cossi la mia durezza fatta solla
Mi uolsi al savio duca udêdo il nome
Che nella mête sempr̄ mi rāpolla.
Onde crollo La fronte e disse come
Volemci star di qua: ridi sorrise
Comal fanciul si fa ch̄ uīto al pome.

hic poeta oñdit quō uictus sit argumento uir-
gilij p̄ imā ioandissimā cōparationē. Ad
diuin⁹ cognitionē est breuiter dicendū. q̄ olī
i magna babilonia assiriorū fuit puella pl̄
cerima noīe tisbe iuuena piramo amoroso
Iuuenī cōtiguitate domus qui rōne uicinie
huerunt a teneris ānis familiaritez et blādā
cōuersationē ad inuicē. Inter quos crescente
etate creuit flāma amoris i tendentia cor-
pcordia. sed exigente etate adulta tisbe apē
tibus cepit teneri intra domū tā maiori sub
custodia quāto formosior erat quod molestē
ferentes utrīq; amore magno ineuerūt ri
mulaz i coī pariete i loco ābsconso p quaz
mutua uota. suspiria et supplicia amoīs
hinde pādebant tandez prohibēby illos
coplāri lege excogitauerūt locū ubi more
amātiz possent sine medio et āio et cor
pore quieti fieri idem. Itaq; dato ordine
ut de nocte clandestine egressi domum
et urbez cōuenirēt i nemore apud fontez
mianū sepulcro regis Hini. ubi alter pre
uenies alterū expectaret. Sed tisbe ardēn
tior prīa uenit ad locū et ibi solliate ex
pectans uisa leena que ueniebat ad aquā
ad extinquendū sitim trepide fugiens de
lapso paltolo latuit post sepulcrū leena
paluz inuentū ore et inquibus lacerans
maculauit sanguine Cenie quā paulorā
uocauerat. Et ecce priamus tardior deue
nit i silua et inuento pallio cruentato ce
dens tisbez deuoratā a fera. facta dolorosa
et magna querela. et amātissime iuuini
prebuit. et causaz mortis idigne ifixit. ola
dus pectoris sui. Hec mora. tisbe ne iu
deretur delusisse amātem. aut crudelior
expectantez rediebat ad fontez ubi pal pi
tantez adhuc piramū sub lume lune reco
gnouit. et ruens sup iacentez amplexibus
et lacrimis fugientez iā ānam reuocabat
sed uidens mortez pītem amplius uiuē
nō sustinuit. vnde amore et dolore uicen-
te extracto de uulnere ense sic uocāt⁹ pira-
mū eodez gladio se transfixit super eiz.
quid plus? Piramus ad nomē tisbes iam
fere clausos aperuit oculos. Et sic pariter
Piramus et Tisbe relictis corporibus strictis con
flatis simul descenderūt ad inferos. ubi nullos
spūs uelocius uolare. et affectuosius q̄relari
credideriz. Hinc uide quātiz exemplū duc-
amātiz habet magnā cōuenientiā cum
amore dantis et beatricis. Hā piramus &
tisbe de famosa babilonia Iuuenes capti sūt
amore mirabili ab ipsā puericia usq; ad
mortez sine effectu. Ita dantes et beatrix de
florentia florentia. et si tisbe amatū piramū
mortuū uoluit sequi p mortē. et dantes e
o⁹ mortuā amatiz uoluit sequi post mortē
et felicius cū illa fieri būt. Ad litterā ergo
dicat poeta Ego dantes. mi uolsi al savio
duca. ad uirgilium qui nūc ostendebat se
duriz. uidendo el nome dolce beatricis.
che nella mente sempre me rampolla
.i. repullulat et renouebat. la mia durezza
facta sola .i. molli. cossi come piramo. no
men est cōueniens piramus .i. ardens
amore. appresse il aglio clausiz. i. su la
morte al nome de tisbe et dicat. e uquisā
dola allora chel gelso .i. arbor que dicatur
moruls. diuento vermiglio. Et hic nō q̄
hec fiunt historia uera. et nō fabula. cui tñ
Ouidius addit poetice. q̄ sanguis istorum
deamens. ad radices mori ultime fecit po
ma illius rubea que prius erant alba. per
hoc dans figuraliter intelligi nām amoris
qui primo apparet albus. i. purus. demuz
efficatur rubeus p colorez et roborē. et ex
pandit flamina que celari nō potest. ul
timo efficatur niger .i. amarus et obscurus.
Ita q̄ sub dulcedine visus pomi latet am
aritudo uenenosa que apparet i fine. Et
cōcludit poeta q̄ virgilius prudenter sub
risit. d. vnde .s. inq; crollo la fronte ad
modiz idignātis. e disse come .i. quō et
istud uolentis stare di qua citra ignē. q. d.
resp̄nsione debemus ne stare contenti i pu
ris nālibus moraliter inuestigando uicia et
uirtutes et nō transire ad supnālia que
sunt ultra ignē latentia ideo dicat. Sn di
sorrise factus letus. como se fa a fanciullo
che uinto al pomo .i. que flectitur ubi oñ
debat se duriz et sequitur offerentez. quē
primo fugiebat: .)

POi dentro al foco i anci mi si
mise
Pregādo stacio che uenisse retro
Che pria pluga strada a duuise.
Comio fu dētro i un bogliēte uetro

Guato mi starei p rinfrischarmi
Tanto era iu loncēdio sēza metro.
Lo dolce padre mio per cōfortārmi
Pur di beatrice ragionādo andaua
Dicendo li occhi suoi qua ueder pārmi.

Ista est secunda pars qñalis huius capli
i qua poeta noster describit suum ifelicem
trānsitum p ignē trīn formidatum et prīo
tangit ordinēz.d. poi ille uirq; uidens me
redactum si misi dentro al fōco i āa ami
ut redderet me securum / pregando stando
che uenisse dreto et dantes esset medi
che pria .i. qui stando uadens primo
cū uirgilio / a diuisse .s. nos .s. uirgilium
ame qui sequebar primo utriusq; . Et
subdit qd statim sensit qd tamen erat dicēs
como fili dentro me sarei entrato i uno
bogliente uetro p rinfrischarmi .q.d. tacte
qd ferrum bulliens i fornace ardenti quod
est ignē caliduī uideretur frigidū recēs
et refrigerans aquā respectue / tanto
era iuī lo īcendio senza metro .i. men
sura et bene fingit hoc qd tam forte
ignis exigitur ad purgationez tante tur
pitudinis . Sed contra trīn īcendiū cōtinuo
subdit remediū uirgilij .d. lo dolce padre
mio cōpatiens calori meo humano / pur
de biatrice ragionādo andaua p cōfortar
mi .i. ut essem fortis et patiens maxīe
cū magnus dolor nō possit esse nimis
longus / dicendo qia uider parmi qnoc
hi suoi / quibus principaliter cōsistit
pulcritudo ipsius domine .2.

Guidauaci una uoce che cantaua
Dila .e noi attēti pur a lei
Uenimo fōr la oue si montaua.
Uenite benedicti patris mei
Sono dentro ad un lume ch iera
Tal ch mi uinse eguardar nō potei.
Lo sol sen ua / soggiunse e uien la sera
Nō uaristate / ma studiate il passo
Mētre che locadēte nō si annera.

Hic poeta ad aliud refrigerium tante īcē
dij describit uocez alterius angeli uocātis
et rīpientis eos lete .d. Guidauaci una
uoce .s. angelica / che contaua di la sicut
promiserat angelus primus supī / E nuy
attenti pur alley .s. uoa que uocabatur nō
minus diuina qz prima Uenimo fōr .s.
extra flāmaz / la oue se montaua .s. ad
unaz uiaz cauataz qua scalitur mōs. Et
hic notanter aduerte qd poeta p totū pur
gatoriū huc usqz uenit scilicet montis
et nūc primo intrat corpus ipīus montis
i quarmine eius. Et tanqit ipam uocez
dñi Uenite bñdicti patris mei quod
uerbum dicet dñus electis suis i die iudicij
siue nouissima / sono dentro ad uno lume
.s. Angelicum . angelus ei luminosus erat ibi
deputatus ad rēptionē aīarum purgatar
che quiera i ipō itroitu / tal che mē uinse
qr nimietate splendoris / equardar nō
potei / sicut ei p totum ifernum repertuntur
angeli boni ministri diuine clementie.
Et tanqit aliā uocez istius angeli clarū
simi .d. et ille angelus loquitur se amonēs
nos salubriter / Lo sol sen ua .s. certe dies
e uen la sera .i. et fit nox .q.d. moralit
uita breuis est et mors propīquat et
modicū restat de tēpore concesso / ideo
nō ut ristui more uani uiatoris / ma
studiati il passo .i. sed maturate gressū
nō facte moraz i primo limine orti
amenissimi / mentre che loccidente nō
sanera .i. ante qz noctescat .2

Dritta salia la via p entro il sasso
Uerso tal parte chio toglieua i raggi
Dinazi me del sol sol chera qua basso.
E di pochi scaglion leuāmo i saggi
Chi sol col car p lōbra ch si spēde
Sētimo dietro e io e li mei saggi.
E pria che tutte le sue parti īmense
Fosse orizonte fatto dumo aspetto
E notte hauesse tutte sue dispēse.
Ciascun di noi dun grado fea letto
Che la natura del mōte ca framise
La possa del salir piu el diletto.

Hunc poeta describit ipam uiā p quam
puenerūt ad sūmuz montis / unde uolo
te notare / qd poeta noster p montez figu
rat sbm uirtutis / mons iste est altus ad
celuz / et rotūdus a pedicapio asperī sūmo

amenus. Et oñs aũe saluandorũ stant uel ĩcedũt ultra montes petentes ipaz uirtutẽ duciss gradibus, sed numq̃ ĩueniunt ipam nisi ultimo transito isto igne. Ideo bene poeta noster describit uiã p quã intrauit montez dimissa comice p quã duo ambulauerat, ideo dicit dritta salia la uia p entro el sasso talus est recte uia uirtutis uersus tal parte. s. occidẽtez chio toglieua i raqi del sol chera qia basso i occasũ dinãzi a mi reuerberãte i faciẽ meã. Et tangit ipam delectationẽ solis. d. eleuamo i sasi di pochi scaglion. q.d. ascendimus paucos gradus passus p gradus illius scale recte chel sol. s. i 3ª die, sentimo coctar. i. col locari. Haz sol uidetur quezere quietẽ, qñ recedit a nobis ad antipodes, et io dicti sagi. i. alij duo poete sagaces hoc at sensimus, p lombra corporis mei que erat tunc ualde longa, che spense. i. extincta est et euanuit, dietro. s. post me. Et ondi quid fecerit aiz nõ possent ampliꝰ ascendere aduẽiente nocte, qr elegerunt sibi locũ ad quietem vñ dicit ecclsiam de muy dun grado fece lecto. i. quo quiescerent p noctẽ, pria che i tutte le soue parte ĩmense. i. maximus, o qriqonte qui est circulus finitor uisus qui diuidit hemisperiũ supius ab ĩferiori de quo nunc loquitur poeta, fosse fatto dum aspecto. i. colorus obscuri e nocte hauesse tutte sue dispense. i. dispensationes. q.d. ante q̃ esset nox plena ubiqz, quia post occasũ solis adhuc remanet aliqua pars aeris aliqualiter luminosa. q.d. adhuc durante luce prouidimus de loco accõmodo ad pausandũ i nocte. Et hic nõ q̃ hec poeta dat intelligi q̃ disposuit se ad meditationẽ nocturnaz cũ duobus poetis, altero magis nãli, altero magis morali. aũ parauit describere mãz altaz et subtilem ut ꝯto patebit. Et ecce quia locauerunt se, che. i. quia la nã del monte p quez nõ potest iri de nocte, a anfranse di salir. i. potentiã et delectationem ascendendi ulterius pro tunc.

Quali si fẽmo ruminãdo manse
le capre state rapide e proterue
Soura le cime auãti che siã prãse.
Taute alõbra mẽtre chi sol ferue
Guardate dal pastor chi su la riga
Fossato se elor di possa serue.
Equale il mãdriã ch fuori alberga
Lõgol peatio suo queto per notta
Guardãdo p che fiera nollo spga.
Tali eramo tutti e tre allotta
Jo come capra et a come pastori
Fasciati quica e quidi dalta grotta.

Hic poeta ponit dispositionẽ sua et suorũ ducaz p uniã cõparationẽ subtilissimã. Ad cuius intelligentiaz est notandũ q̃ poeta nr proprissime assimilat se capre et duces suos pastoribus, sicut eã uidemus de facto capra leuitate corporis et acumine uisus tendit ad alta cacumina montiuz et rapit apices arborũ ut uiroultorũ, et qñ ẽ abata pastor reducat eaz ad umbrã, ubi ipsa quiescẽdo ruminat et discutit illaz sub cura et custodia suorũ pastorum. s. uirgilij et stacij qui ducebant et diuigebãt eã, et stetit p totã noctẽ tacitus sine uerbis i loco et tpre solitario apto ad speculationes sue noue materie que erit multo altior pcedenti. Hunc ordinat litterã et construe sic tutti tri allotti Vno stacius et ego dicti tunc eramo tali redi sup̃ quasi le capre state rabide et proterue. i. rapaces et temerarie sopra le cime dãnanti tales dicit, e cosi fẽmon sibi uolẽti che siã prã se. i. ante q̃ sint abate quia tũc sunt multi auide et uoraces se fẽmo se smãse. i. mãsuete, ruminãdo. i. reuocãdo cibuz a stomaco ad quitur capre dico tacite alõbra mentre chel sol ferue. i. circa meridiẽ ardente sole, guardate dal pastor chen su la uiga poggiato sie. q.d. qui quiescat quia centibus illis. Vnde dicit. E lor di possa serue que satis laborauerunt saliendo saxa, equal il mandrian. i. pastor, che fori alberga. i. capestribus pnbitta. i. denocte uigilat queto longo el peatio prope ꝯgrẽ sluiz sic dicituz a peatibus. di q̃ubus pastor sepe hꝫ aliquot capras, quardãdo p che fera siait lupus nõ lospargia. i. dispergat demuz declarat aliquaz partẽ cõparationis reddens singula singulis ut facilius lector possit adaptare cõparationẽ nõ bñ claraz dñ dicit. So como capra. i. audax et promptus uolẽs transcẽdere carmen moꝝ, et sup excellere pceptorẽ meũ uirgiliũ, et illius imitatores stacium. Et ei. s. uirg et stac cõ pastori taꝯ duo magni pastores, ut pz p uirgilii libro bucoliczuz. Et uult dicere tuno uerbo, dixi q̃ nos tres eramus, sicut capre et pastor. Sed uolo q̃ intelligas q̃ comparatio caprarũ respiat me, cõparatio uõ pastoris respiat ambos poetas. Et dicit fasciati quica e quidi dalta grotta, qr ina illa erat

tuta ex utraq; parte clausa. Ita q; nō poterat claudere v̄ cadere sicut i cornice que erat ap ta ab una pte. ita q; tendens ad uirtutē pōt adhuc cadere si tendit uersus extremitatem sed postq; pruenit ad locū felicitatis nō potest amplius cadere :)

Poco parer poteā li del di
fori
Ma p quel poco uedea io le stelle
Di lor solere e piu chiare emaiori .
Si ruminādo e si mirādo i quelle
Mi prese il sōno . il sōno che souente
Ana chel fatto sia sa le nouelle.

Ista est Tertia pars ofalis huius capitulī i qua poeta noster describit somniū quod fecat i tali loco et tpe sed primo describit tempus quo obdormiuit ut sic ordinatus deueīat ad somniū et multa dicere q̄ facta erat nox qua cēlū erat iā stellatus dī dic poco del ciel parea li di fori .q.d. ex illa ma zecta poteā uidere modicū de cēlo sicut si aliquis esset i puteo et respiceret cēlū no uideret nisi paruā partē eius, ma p quel poco uedea io le stelle chiare e māgior di lor soler stelle uidebantur clariores sibi et maiores solito quia erat uicinior cēlo et i loco puro a nubibus distātia eī loca fāt stellas uideri minimas qui sunt i se maxīe vnde subdit il sōno mi prese si ruminādo i mente mea , e si mirādo i quelle .s. stellis ad quas parabas cito peruenīre il somno dico che souente .i. sepe , say le nouelle ante che fatto sia .q̄r poeta i isto somnio fecat uenire somniū super re ārta et pcogitata cū defloraret ex altis apibi apibus pulcior ex quibus cōtexeret nouā materiam .)

Hel hora credo che del oriente
Prima ragio nel monte citharea
Che di foco damor par sēp ardēte.
Giouene ebella i sogno mi parea
Dōna uedere andar p una landa
Cogliendo fiori.

Hunc poeta describit ipm somniū , i quo fi gt se uidisse mulierez pulcrā et pudicam cāternē .d. Ad itelligentiā aūt huiꝰ nobilissīe fictionis que cōiter male exponitur est primo sciēdū q̄ poeta describit hic occulte p̄clarissimā comitissaz matildā . deo pro exigēna rei aliqua cōpendiose dicā exordiens ab ipo ortu . fuit ergo quidā nobilis princeps de phibusdē i comitatu Lucensi ortu studēs sui nois q̄ aliaz ampliare longobardoꝝ iō fines i quibus multas ciuitates terras et castella potenter ac quisiuit huius filius Artho castrū canosse i expugnabile condidit i comitatu regino ubi postea matildis sepe morā fecat et mīta magnifice. ex athone natus est Tebaldus cui tutaz paternaz imitator . Cui papa cōcessit ciuitatē ferarie . Ex Tebaldo natus est dict Bonifacius cui pater reliquit dominiū et thesaurū magnū . hic bonifacius claruit magnis mutuis cui strenuus sapiens , i ōibus prouidus liberalis , qui ex beatrice uxore probissima genuit matildini . et mor tuus ānō dnī M°L°p° sepultus i Mantue post quē egregia comitissa beatrix uixit ānis xxv . et mortua iacet pisis Matildis fuit illustris cōtissa succedens parentibus cui maioꝝ claritates superant i fēmineo se xu uirtutes et mores uiriles gerens facta est famosissima multis i regnis asp precipue multos iter quos quidā illius nuptias petiezunt . Matildis aūt magnaia matrem ecclām semp idefesse defēdit cōtra henricū quartū qui impie uexabat papā , et salma pessimū fecat creato quodā antipapa quiber to quod duranit xxiiij ānis . Hec mors sup nieīens ipm potuit a pfidia reuocare , propt quod Matildis magnis fluctibus agitata aūs semp tenuit i cōcussiz . Eo siquidem tempore Mantua nobilis et potens ciuitas facta sibi rebellis se reddidit Impatori , et diu i cōtumacia stetit feraria etiaz defecat sed cito rediit . Et post multa gesta uictrix cōi tissa tandez Mantuā post xxiiij ānos ma gnis uiribus reduxit ad obedientiā suā . liz aūt Matildis rebus bellis magnifice i ten derat magnis tū obsequijs zeqēnis et fide pie uocabat . multa donans pauperibus . Mo hasteria nobila fecat que magnis dictauit opibus zeliqui singulare romane ecclesie zegnū appulie i uasserant et uastabant cā panias . Fertur aūt comitissa huiusse uirum qne germanū que a se sequestrauit , quia nō poterat cognoscere eam ut dicitur p̄ asp paradisi et nobili idignatione passa noluit decetero sibia uiro . Alij tū scribunt , q̄ ex ui ro genuit filiū , sed propter dolorem partus numq̄ uoluit postea uiro admiscēri . fuit cō tissa potens i principatu huīt sub dicione sua , Mantuā parmā , Regiū , Mutinā ferra riā . fuit etiā litterata . et magnā librorum huīt copiā . fuit corpore decora , facie hilaris

peamia liberalis / linquã italicã germãicaz et gallicã bñ nouit / tãndez deuotẽ spm̃ red didit deo suo ãno qñ xp̃i . M̃ cc xlv°. etatis sue ãno lxviij°. sñp̃ante henrico quito / sed ente pascali papa 2°. et sepulta est ĩ nobili monasterio apud faduã longe a mãtua decẽ miliarijs ĩ sepulcro grandi / ex allab astro . Reliquit ãt sibi hẽdem eccl'az ro manaz / cã amplũ patrimoniũz possideret his breuiter et sucantes collectas. Hunc cõ sidera lector si poeta noster eleqantissime introducat ustã Matildam / q ducit ipm̃ p paradisiũz delicijarũ / et oñdit eccl'az dei mi litantẽ / ĩ auxilũ seruicij et honorẽ tã maq fice militauit ĩ uita et ĩ morte petrũ pri apez huius eccl'e sicut hẽdẽ. Hunc ẽ ad lẽz descendendũ quã ordina sic / mi parea ueder ĩ sogno dõna que fuit sñpiosã ual de qionene qr etaz ĩ senectute iuuenilitez exerãut corpus et aiũz / et qua fuit semper actiua opa memorãda faciens tã spualiter q̃ sp̃ualiter . e bella forma corporis et uirtu tẽ . ãi andar p una landa .i. plasiez am enã talis est una uirtutis ĩ fine coqliendo iflori .i. opa floruida . Et describit horaz qua huũt ustaz uezã uisionem .s. auzorã diei . Et uult dicere sñialiter qm̃ nũc erat illa hora quã primo descripsit ĩ pricipio purqatorij qua .s. uenus / qr hic erat orientalis appa rebat splendidissima ante ortũ solis / unde dixit ibi lo bello pianeto che ad amar cõ forta faceva tutto ridere oriente ut ego cre do nel hora de citharea uenus sic dicta ab ĩsula / ubi pcipue celebrabatur citharea dico / che de foco damor par semp̃ ardente qua dicitur uenus mater amoris / et plat omez delectationem.)

Et cantando dicea

Sapia qualũque il mio nome dimandi
Chio mi sõ lia e uo mouẽdo ĩtorno
le belle mãi a farmi una girlanda.
E piacerami alo specchio qui madorno
Ma mia suora Rachel mai nõ si smaga
Dal suo miraglio e siede tutto giorno.
Ele de suo belli ochij ueder uaga
Comio del adornãmi colle mani
Lei lo uedere e me lo uzare apaga.

hic poeta describit cãtuz huius famose mu lieris / que se magnifice mãifestauit nomĩe et operibus suis / unde dicat . Et cantãdo dicea dicta dña / sapia qualũcha il mio nome di mandi chio mi son lia .i. uita activa / unde aduerte q multi falluntur hic credentes q po eta loquatur simpliciter de lya sed ẽ motus loquendi .q.d. cum sint altera lya ut q̃a exempli si una seta sollicita dicat de se ipa ego sum martha . Et si mulier peccatrix et pẽitens dicat ego sum Maqdalena . fuerũt due uxores Jacob / quarũ prima fuit lya que figurat uitaz activaz . Haz lya fuit turpa oculis q̃a uita sepe uidet minus recte / quia im pedit aura tpalis . Rachel uõ tota pulcra quia respicit diuina / deo poeta primo ĩducit lyam sub noĩe Matildis ĩ fine purqatorij / qr uultus moralis ĩ opatione cõsistit . Rachel uõ ĩducit ĩ fine paradisi ubi cõtemplatur deum. Et tamqt usta dña officiũ suũ dicens / e uo ĩ torno le belle mani hoc uerum est hystorice quia uere Matildis exercuit manus suas ĩ uilia arma tractando dona donãdo / et omia opa magnifica faciendo . a farmi una girlãda .s. famã . et qliam qua sibi fecit primo ĩ terra demus ĩ celo . Et subdit finaliz sui laboris .d. equi madorno usus floribus / p piacermi alo specchio .i. ĩ deo ĩ quo tamq̃z ĩ speculo relucet omne creatuz .q.d. hic facio opa uirtuosa / ut possiz puenire ad creatorez cõtemplãdũ quez tũ soror mea me feliciorez iã contem platur / unde dicat / ma mia sore rachel for mosior / may nõ si smaga .i. disturbatur / dal suo miraglio .i. speculo / e sede tutto giorno .i. quescat ĩ speculatione ubi ego ambulo et manus exerceo / unde declarauit se dicat q̃lla .s. Rachel / e uaga di ueder uoy belli ochij .i. delectatur ĩ speculatione et otemplatione dei / unde concludit / lor ueder .i. speculari / appa qa lei .i. quietat Rachellez sorore / e lo parar .i. agere / appaga mi .s. lyaz que est matildis ut patebit ĩ processu :.)

A Gia per li splendori antelucani
Che tanto a lpelegrin surgon piu grati
Quãto tornãdo albergã piu lontani
Le tenebre fugiã da tutti lati
El sono mio cõ esse ondio leuami
Vegiẽdo i gran maestri gia leuati.

Ista est 2a uarta et ultra pars generalis ĩ qua poeta noster oñdit qualiter uirgilius post hominiz bñ conformauerit et recesserit ab eo

dato sibi consilio salutari. Et primo quidem
ondit qualiter facta est dies et ipse euigila
uit a somno.d. E qui le tenebre .s. noctis fu
giam da tutti i lati .q.d. ex oi parte fiebat
dies el sono mio .s. fugiebat eo esse .s. te
nebris p lisplendori ante lucem .s. aurore
que lucet ante diem et dicat e che .i. qui
splendores singon tanto pu grati ai pelle
grini i aliena terra quanto albergan me
lontan tornado .s. i patria qñ ei perequi
nantes reuertuntur domu et appropin
quant patrie uident libentius lucē diei
proxiaz et sic poeta fingat cooperationem
trahte de se ad peregrinu .ipse ei uelut
peregrinus reuertens i patriaz sua que
celiz est ia appropiquans illi lete uide
bat diem fieri ut terminaret ato diem
desideriu et ganduz suu. Ideo dicat bñ
io leuami a somno uicedo igra magistri
unqliuz et staciu qia lefiate holetes aiane
mubrem ad prosequendu .2.

Quel dolce pome che p tanta rami
Cercādo ua la cura de mortali
Oggi porra i pace le tue fami.
Virgilio iuerso me queste cotali
Parole uso e mai nō furon strene
Che fusser di piacer aqste yquali.
tāto uoler sopra uoler mi uene
Del esser su che adogni passo poi
Al uolo mi sentia crescer le pene.
Hic poeta ondit quō unqlius accendit
desideriu suu proponens sibi desideriu
pmiuz expectaniz et tanto labore quesi
tum .d. unqlio uso uerso mi queste cotal
parole .s. qsel dolce pome .i. suimuz bōiz
che p tanti rami .i. multiplicatu studioiu
ut dicat beatus cercando ua la cura di
mortali ut imortales fiant, porta i pace
le toe fame .i. ponat i quiete desideria
tua hoqi qua hodie uidebis beatricem
tua et totaz cuia militantez si coas astē
des s. celum .Et subdit effectuz unqlius
qua repletus gaudio factus est ardentior
et audtior uide dicat, e may nō foron
strene .i. munera que mūere appellatur
Vnde olim romani Impatores dabāt strenas
militibus ut sepe pz apud suetoniu Ideo
bñ poete nō qui taz strenue militauerat
debebatur strena, che fosse equal di pia
cere aquelle .s. strenus qual nūc unq

promittebat Vnde dicat tanto noler mi
uene sopra noler .i. ultra primuz uelle
magnuz quod habebaz del esser sicha
ogni passo poi mi sentia cresser le pene
.i. spem et ganduz, al uolo .i. ad uelocē
assensum.

Come la scala tutta sotto noi
Fu corsa, e fummo s sul grado
superno
In me ficco Virgilio li occhi suoi.
E disse il tēporal foco el eterno
Veduto figlio e se uenuto i parte
Douio p me piu oltre nō discerno.
Tratto to qui e com ingegno e
cō arte
Lo tuo piacer omay prender
per duce
Fuor se del erte uie fuor se delante.
Hunc poeta pōit qualiter unq recessu
rus ab eo iformauerit eū et dixerit Vale
Vnde dicat Virgilio ficco i mi occhi soi
.i. firmauit rōnez et intellectuz nālem i
me ut essem bene pparatus et dispositus
ad uidenda ea que ipse uidere nō po
terat come la scala .i. ulla ua cauata
i monte facta ad gradus, tō corsa tutta
sotto a nuy e fermo s sul grado supmo
Vnde aduerte q hic est supmus terre
et primus ingressus i paradisuz delicia.
Ideo unq nō potest amplius ascendere.
Et subdit oionem eius ad se .d. e disse
more patrno, o figliolo hay uidute me
mostrāte il tēporal foco .s. purgatoriu
e leterno .s. infernu .q.d. tu uidisti infernuz
et purgatoriū totuz, e sie uenuto i parte
ouio p mi piu ultra nō discerno quia
que restant uidenda requiriūt oculos
piniores, et oculi una hitarentur i eus
fuffiat tibi q sicat totū posse meū dō
dicat, tracto qui usq ad lumē paduā
cō ingegno e cō arte .s. rōnibus et priualioi
bus qñe possint hri p autem acquisitaz
ingenio humano ergo, o may pretidi
p duce lo to piacer .i. uolūtate que est
i potentia intellectus. Hā appetitus sensi
tiuus est rectificatus aī rōne, et potest
amodo ambulare sine ~~int~~ labore suspone

vnde dicat sor sei de lacte me sor sei de
lacte .q.d. translisti p omīs uias difficiles
altas et angustas per eternū et purga
torū huius tā cognitionē uitioū et vi
ciorū i primo regno mortiorū et pur
gatione eorū i tho. tine me itrabis tecū.

Vedul sole che i fronte ti reluce
Vedi lerbetta e flori eli arbosselli
Che qui la terra sol da se produce.
Mentre che uegnan lieti liochi belli
Che lacrimādo ate uenir mi fēno
Seder ti puoi e puoi ādar tra elli.
Hon aspetar mio dir pui ne mio cēno
Libero dritto e sano e tutto arbitrio
E fallo fora nō far a suo senno
Per chio te sopra te corono e mitrio.

Hic Vuguliuus recapitulat a poeta ne despet
si remanet sine duce probat q nō possit
errare vnde dicat Vidi il sole .i. q̄e deli
chon fronte te reluce .i. qui iam oritur
et allegorice uult dicere raduus ducet
te et terra nō est siluestris uel sterilis
ymo amena et fertilis unde dicat uidi
lerbetta e flori elli arbosselli .Et debet ymа
ginari q uirgilius oīdebat tōraz digito
che quella terra .i. paradisus terrestris, sol
da si produce sine cultura hoīs, ideo se
der ti po i herba et sedendo expectare
mentre che uegnan lieti eqliochi belli
.i. beatrical pro quibus inducendis auctus ē
itrare igne quē tm tremebat che lagri
mādo dati uenir mi fēno, quia beatrix
monet, dī lacrimis uirgilius ad sicca
rendū dantem et plane patuit et plene
2o ca° sequenti et dicat e poi .i. post hduchī
beatrical potes andar tra elli iter flores
et arbores et cōcludit nō aspectare pui
mio udir ne mio cēno qr hō est opus
qr tuo libero arbitrio e dritto rectificāz
animō e sano fora a fallo .i. foret fallum
et nimis magnus error, nō far a suo
sēno .i. ad uoluntatez arbitrij. Et reliqt
uiz i māibus sui consilij .d. p chio te so
pra te corono e mitro .q.d. facio te supra
te regem et dominum : .q.

A go qua di cercar dē
tro e dintorno
La diuina foresta spessa

e uiua
Caliochi tēpaua il nouo giorno.
Senza pui aspettar lasaar la riua
Prēdendo la cāpagna lēto lento
Su plo suol che dogni pte ulua.

Posto ī p̄cedenti capīlo poeta noster tracta
uit et determinauit qualiter puenerit ad
apicem mōtis ubi pōit paradisiz delicar.
Hinc ōnter ī isto capīlo xxvmo describit
ipm paradisum. Et pns capitulū potest
dupl ī quatuor partes principales, In pa
quarū describit ipm locuz quātuz ad ui
redines herbarū et arborū et uentū et
aues et aquā. In 2a describit unā illustrē
dnāz quā repit sibi coi pei restricti. In 3a
monet quōdam illi dne de aua et uento
que prō respondet sibi de uento fluctē
tibus ibi sonare ibi laqua dissio, In 4a et
ultīa ducta dna respondet de aqua ibi
irrigante terraz, et addit magnā nobili
tatez huius loci ibi laqua che uidi. Ad
primū ueiens dico q poeta noster descri
bit ortū delicarū multiplicater. Sed aī
q̄ ueiam uolo primo te notare q totum
istud capīm est figurale et allegoricū alr
pro magna parte esset uanū aut fm p
ilaz ergō ortum tā floridū tā amenum
poeta proponit nobis figuraliter statum
felicez hoīs poti ī perfectione uanitis
quātuz possibile est ī hac uita miserie, īo
bene ponit ipm ī loco altissimo oīuz pro
pīquo cōlo remoto ab oībus altercatiōib
sine oī molestia cū oī delectatione, dīc
ergo cōtinuāt se uirgo qa .i. ego tā auid
ex uerbis uirgilij, di cercar la diuina fore
sta .i. paradisum deliciarum, ubi deus po
suit primū hoīem perfectū qui est locus
remotus a terra hītabili sub equinoctiali
ut aliqui uolunt, quibus poeta cōsentit
licet alij ponāt ipm ī parte orientali, sed
ubicūq sit siue loquamur historice siue
allegorice, locus est cōtinuus ad quē pau
a peruenit spesse propter frequentiam
arboū utrōtuz, cuius qr nūq aret et
dicat dentro .i. locus meditaraneus et itimo
.i. ī ipso, a liochi tēpaua .i. tēperate res
piacebam, il nouo giorno .i. diē q̄m, qui
de nouo oriebatur, Et subdit suum ī gressū
ī istud uiridarium .d. lassay la riua .i. ex
tremā ubi erā, senza pui aspetar .q.d.
nē potui expectare aduentum beatrical
sedendo sic uirgilius pdixerat michi,
prendendo la cāpagna ubi primo uene
ram p scalam rectaz, lento lento, hoc

diat qua cū quodā tmore et reuerētia ītra
bat loaī sacriz ignotū uel lente īcedebat
ut plus delectaretur uel ī hoc īmut difficul
tatez none et alte materie quaz ītrabat siu
ꝑ lo solo .i. terzenū herbosū che dogni parte
olīua .i. redolebat qua loaīs est cōsitus
omnī genere arborū .i. uirtutū ex quib⁹ resul
tat magnus dolor.ꝛ

Vna aura dolce senza mutamento
hauere īse mi ferīa per la fronte
Hō di pui colpo che soaue uento.
Fai le fronde tremolando pronte
Tutte quāte piegauano a la parte
Vla ꝑma ombra gitta il sēto monte.
Hō ꝓ daloro esser dirito sparte
Tāto che li augeleti ꝑ le cime
Lascaasser doperir ogni lor arte.

Hic poeta describit uentū leuez qui spirat ibi. d. una aura dolce senza hauer īsi mutamento et īmutabilis quod contigit propter motū illius supiorīs aeris uniformes ut dr̄ postea mi ferīa p la fronte quia motus aeris ab oriente hoc faciebat nō de pui colpo .i. maioris impetus, che soauento qualis est zephirus noster qui suauiter adduat nobis flores et frondes tēpore ueris et hoc manifestat p signū .d. pai tui le fronde illius siluę, tremolādo tutte prompte quāto ꝓgrediano quia sequebātur motū spōte .a la parte. s. ueris ad occidentem o il sancto monte .s. purgatorij, gitta la prima ombra .s. ī mane. Et hic nota qd poeta māliter ꝑ hoc dat itelligi, qd ī tali statu uirtutis licet spiret uentus aliquis .i. aliquis leuis perturbatio que parū flectit nō tū frangit et prosternit arborem nec impedit uiros uirtuosos a suo placido officio uel exercitio. Ideo bn̄ subdit frondes dicp nō p o sparte .i. dispartite, dalor esser dirito quia arbor nāliter tendit recte uersus cē lum. tanto che īntellecta ꝑ le ame lassasse doperir ogni lor arte .s. gaudiū et cantus. Et hic nota qd ꝑ aues recte dat itelligi uiros sapientes et uirtuosos qui uolant ad ꝑa ces uirtutū, et cantāt laudes deo aī letitia.ꝛ

Ma ch̄ piena letaa lore prime
Catando riceueno itrā le foglie

Che teneuā bordone ele suo time.
Tal qual di ramo ī ramo si raccoglie
Fla pineta īsu liato di chiassi
Quādo eolo scirocco fuor discioglie.

Hic poeta describit cātus illarū auiū et br̄ dicit qd aues cantabant hm motū illi⁹ uēti qui percutiebat frondes arborū et resonātiam faciebat sicut uentus orientalis flat ī pineta apud Rauēnaz, et est propriissima cōparatio. Silua eī Rauēne ī se habet pinus arbores odoriferas, sicut ista que pinus producunt fructus fortissimos protectos multiplia cortice nō timentes uiz uel tēpestates sicut et uirtutes. et sicut uentus uesconi ab oriente spirat ī illa silua uta ī ista dicat ergo ma cātando ille aues lor prime .s. diēi tuc surgentis qn̄ uni religiosi cantāt primā, uocat ano illū uentū ītra le fogle che teneano bordone .i. firmū alle sue time .i. cantui bordone dico, tal qual si raccolie di ramo ī ramo arborū excelsarum, p la pineta, que est silua magna plena pinis ī qua poeta noster se notauerat ultra resona tiam uenti aī deambularet speculando p littus maris adriaci unde dicat ī su illitto de dassi. Ad quod est sciendū qd classis fuit tenua ex Rauēnam ī littore maris apud quā, Iustinianus Imperator diatim fecisse eccl'am sancti Apollinaris. Leoprād dus autem rex longobardorū aī obsedit set Rauēnam suasit⁹ classem opidū atq; destruxit. Ibi fuit olim portus Rauene ubi Aug⁹ tenuit magnā classem, ad defensionē maris Adriatici, Alia tenuit apud Neapoli ad defensionē maris tireni, et hoc accidit quādo eolo rex uentorū, dissoglie fuor scirocco .i. emittit eū uentis. Et est notandū qd poete fingūt qd eolus licet uentos ī potestate sua, quos ī spelunca tenet sclusos, et illos emittit et reuocat ad arbitriū suum. Vnde homerus ī odissea fingit qd eolus dedit uentos sclusos ī utribus ulixi. et uirg qui multū imitatur homerū fingit p eneydos, qd eolus relaxauit eos uentos ex carcere ad excitādas tempestates contra eneam. Veritas aut est, qd eolus fuit rex siculus qui fuit ī mari sicilo, quarū una ut scribit plinius ī nāli hystoria uocata est lipparis, alippara reqē qui successit eolo, Inter hanc et sicilia est insula mul tāz, que nocturnas emittat flāmas tenta strōgilie dustamis a lippare p miliare scilnās ad ortus solis ī qua regnauit eolus que dr̄t alippara soluz ī claviore flāma ainus summo tāle dicatur pnostere, qui uenta simt flatum p triduum. vñ dictus est

uentos paruisse Eolo. Alie quatuor sūt minoris fame de quibus etiā loquitur Macrobius capella. Iustinus uō dicit. q eolus extinctis ciclopibus regnū sicilie occupauit. zc.

Gia mauea transportato i lētu passi
Dentro ala selua antica tāto chio
Nō potea riueder ōdio mi trassi.
Et ecco piu andar mi tolse un rio
Che uer sinistra cō suo piacol onde
Piegaua lerba chē sua ripa uscio.
Tutte laque che son di q̄ piu mōde
Parieno hauer īse mistura alcuna
Verso di q̄lla che nulla nasconde.
Auegna che se moua brima brima
Sotto lōbra ꝑpetua che mai
Raggiar nō lascia sole iui ne luna.

Hic poeta describit aquaz ipsum amenissimuz ortuz. et primo cōtinuat se dicit. q cū esset satis elongatus a ripa repit fluuiuz itezuꝑ tem suū iter rectuz. Vnde dicit. Lenta passi. q.d. licet īcederem lente qia mauea trap assato. i. transportauerā me cū magna dilectatione q nō ꝑpendera. dentro ala selua antiqa qua nulla est antiquior. qr ibi poīa fuerūt primi parentes. tanto chio nō potea uedere onde mentrassi qn a ripa recessi a ripa. Et ecco uno rio profundus et actus latitudinis trium passuū. ut postea dicetur. hic aūt erat fluuius letheus. q riuigat ultū ortū. ex una parte. nā ex alia est fluuius oppositus. ita q riuigat aliā partē. mi tolse. i. mādar piu. i. procedere ulterius piter icepti. Ideo dīa quaz inueniet statiz ducet euz p ripā fluuis donec merget euz i aquā. et transportabit euz ultra. Et subdit excellentem pulcritudinē ipsius aque p cōparationē clarā. d. tutte laque che son di qua i nostro mūdo pui monde sian aque tutti apd papiaz. et aqua bonda ap veronā. parean hauer īsi mixtura alcuna. i. turbulentiam uerso di quella i cōparatione ad aquā lethean. et bene dicit poeta. q sit tam sincera et limpida. quia aqua mūdana nō lauat nisi sordes corporū. Ista ito sordes animaz che nulla nascōde. quia parua festuca posset uideri i fundo eius. Et tū hoc uidetur mirabile cū sit tota coperta bn dicit

auegna che se moua bruna sotto lumbra
perpetua uult dicere q tanta est ibi densitas arborū. q ex cōnexione ramorū radij solis uel lune penetrare nō possunt. Vnde dicit che may raggiar nō lascia sole ui ne luna. et p ons nec die nec nocte potest esse ibi lux maxima. nec ibi est calor uel frigus. sed cōtinua tempies. Ista ei aqua īducit oblivionem peccatorum. ꝛc.

Q Oi pie ristetti e cogliochi passai
Dila dal fiumicello p mirare
La gran uariation de freschi mai.
Ela ma parue si comeqli apare
Subitamēte cosa che dessua
P meraquilia tutto altro pensare.
Vna dōna soletta che si qua
Cātando e scegliēdo fior da fiore
Onde era pinta tutta la sua ua.

Ista est secūda pars qūdus i qua poeta nostr describit mirabilez dīaz quā repit ibi cātā tem et flores colligentem. Et ad intelligendā plene ista nobilez partē uolo primo te notare q auctor nūc ordit se uidere de facto illaz dīaz quā sirpius fingerat se uidisse i somno i eodem libro et actu hec ergo comitissa Matildis que deuota filia petri pro matre eccla semp de hoc habuit triumphauit. Ista ergo pp excellentiā sue uirtutis iducunt hic ut doceat et ostendat aīas purgatas ascensuras ad celu posse transire p eccl'am dei militātes mediante balneatione duarū aquarū que hic uidentur. sic alto ponitur i introytu purgatorij ad ꝑparandū aīas ad ascensus montis pp lotionem facien. zc. Ad litteram ergo dicit. con pei ristetti. i. firmaui me i ripa fluuis e passai cogliochi di la dal fiumicello. s. letheū quez ita uocauit ouidius. p mirar ai misi. la gran uariation di freschi mai. i. uirentiū ramorū qui erant diuersi i colore odore et sapore fructuū. et talis locus bn conuenit locato. Vnde dicit. eli me ap parue una dōna soletta. i. solitaria. et uē ista dīa nō huit socia i italia ia tempore multo. ymo nec uirū sibi silem i uirtute che segia cantando. quid cantaret audiuit i caplō ꝑcedenti quia delectatur i bn opā do. e segliendo fior da fior. i. ascernendo

florentiora opera uirtutū ad faciēdū suū ser-
tū ut decebat supra i sonio nro poete vnde
.i. ex quibus floribus tutta la sua via era
pincta .i. eius uita erat ornata. Et decla
rat dictus p sile. d. si come lappare i ter-
dū subitamēte cosa mirabile che desua
p meraviglia tutto altro pensero. q.d. ta
tate nūc accidit michi siat peregrino
transeunti p solitudinē uirentū florum
et arborū ex i spato appinet pulcerrima
uirgo que statim retrahit uisū ad illum
dimissa aspectione silue.

De bella dōna chai raqi damore
ti scaldi si uo creder ai sembiāti
Che soglion esser testimōi del core.
Vegnati i uoglia di trahera auanti
Dissio alei uerso questa riuera
tāto chio possa itender ch tu cāti.

Hunc poeta ponit ōnes suā ad ustam
eqiegiā dnāz, et primo quidez fingit exor
dū sū petiōne. d. dissio alei illi dne
de dicto despectuu est. q.d. rogo te bel
la dōna sic cōmendat eaz pulcritudine
quaz maxime affectant mulieres, cha
i raqi damor te scaldi. q.d. que uide
ris amorata iam debere esse placida
se uoi creder ai sembiāti. s. signis exte
rioribus, che soglion essere testimoni del
cor maxime i facto amoris, quia amor
celari nō potest, uegnati i uoglia de'
trahere auanti quia ego ulterius uel
re nō possim uerso questa riuera .i.
riuū tanto .i. tā prope erat ei ipsa dna
satis alonge chio possa itendere che tu
canti. q.d. ut sentiaz delectationes tuaz.
Et hic nō q poeta merito tm affectat
appropiquare ad ustā dnāz, quia facta
purgatione uitioū optabat accedere ad
oparionez uirtutis que repūtatur i ista
dna. Nota etiā lector q appulcros rith
mos poeta nō fabricauit i tā pulcra
mā, ex quo apparet esse aliud quod
festine dixit quidā i cōmendationez
sui, dicebat ei q q nō dantes prīo pabat
se ad condendū taz nobile poema, omis
rithmi poete pūtarunt se conspectu
eius tamq pulcērime domicelle sim
pliciter robantes single ut dignarentur
admittere illas i operā tāto, at ille cepit
uocare nūc istas nūc illam, et unāquāq
sordine sm exigētiaz mē collocare libro
tandez ad felix cōplementuz pducto
nulla remanserat sub hoc carrali dicto
uolens ōndere q uidetur impossibile ex
torquere rithmū danti.

Tu mi fai rimembrar doue equalieri
Proserpina nel tēpo che perdette
La madre lei e ella primauera.

Hinc poeta cōfirmat dictū suū extollēs
excellentiā ustus dne qua assilat dee hu
ti multas et magnas uirtutes i ope suo.
Et ad deliqētiam ustus luttere et cōpa
tionis fortis, est primo sciendū q ceres
ut aliqui scripserūt fuit uetustissima
sicalonitz zeqma que mirabili ingenio p
excogitauit cultura terre cū bobus dor
tis et aratro, que ob tā singlare mum
credita est imortalis, q diuinis honoribz
sublimata. Hec ait Ceres dr hūisse uni
cā filiā proserpinā quā a plutone rap
tam mater diu quesiuit accensis fa
cibus et post longos labores illā raptā
recepauit cū pacto pro sex mēsibz esset
apud stipos et totidez apud infros. Inue
nit aūt i sicilia uixta montez ethnaz.
hanc rez Ouidius uerborū prodigus mi
tis late describit i maiori. Et claudia
nus placidus poeta de hoc fingit tractatū
i libro minori quez nō compleuit. huius
fictionis duplex Alegoria inuenitur
una, quaz subtiliter inuestigat M. Acco
bus. Scribit ei ceres nō esse aliud
q terrā, unde sic dictū est qd ceres ref.
p proserpinaz nō uoluit significari fru
ctuz, que dicitur sic q propē serpens
qua propiquus terre mouetur q ce
res plmete p plutonez nō terrā siue
corpus terre. Q nō proserpina dicitur
filia terre nō est aliud nisi q luna
plus continet i se de nā terre, et plus
accedit nature eius q̄z ceteri plē qr
est obscurior et grauior, unde potest
dici sex plānis, sicut terra sex elemētor
hanc aūt rapit pluto dus inferoz ione
tumoris terre luna nobis absconditur
ea aūt querit ceres ei fruibus quia
si i nimio estatis feruore terra maxīe
repent humores lune, quo feruor ille
temperari possit, et unde ona fructus
siu recapiat augumentū, et hoc i nocte
quia tunc .s. humor plus habundat
i aere ex uicinitate ipius lune. In
die ei nichil administrat humoris sub
ditis, uel si quid calore solis exsiccat
q aūt sol manifestauit p splendorē
que repit a sole, q aūt dicitur p di
midiuz anni morari cū plutone, et
p dimidiū apud superos nichil aliud
est nisi q luna p sex mensez est i hemisp10

ifernon et nō uidetur p tondem uō ī
ſtipion et nobiſ apparet. Aly uō p pro-
ſerpinā uolunt ītelligi āmonāz quē ad
tempuſ latet ad tp̄uſ apparet et q̄rit
cāſ fīabuſ quia nō niſi ī magno calo
re hētur et ūenitur ī ſialia fētiliſſīa
fruqz ap̄ ignē et aquā .i. calorem et
humorez. S ed prima allegorica uidetur
melior. Hinc ad litteraz dicat poeta
ad matildez. Tu mi fay umebrare .i.
recordari. doue q̄ apud locuz poſuiſ-
ſi ſialia. equal era proſerpina ī etate
ī forma et actu. nel tempo. ſ. ueriſ. che
la madre dicta ceres perdette lei rap-
tuz a plutone. et ella proſerpina poſt
prima uera. quia ītrauit locū tenebraz.
Et ſic nō quātū cōparatio eſt propria
Nā proſerpina pulcerima ſuenta eſt ī
prato floruo. tolligens diuerſa generā
floruz uixta mōtez qui ex ſimilitate
emittit ignem apud laaz luculliſſuz.
ſta Mathildis p oīa ſuenta eſt ī mō
tem purgatorij propīqua ſoli et riuo
purriſſimo colligens flores ꝛc. Vt ergo
concludā uno uerbo poeta uult dicē
tu uideriſ michi una dea pulcra hōeſta
qualiſ eſt diana dea caſtitatiſ. que
eſt quedā regina mundi.

Come ſi uolge cole piāte ſtrette
A terra e ī terra ſe dōna ch balli
E piede ī ama piede apena mette.
Volſeſſi ſu uermigli et ſu li gialli
Floretti uerſo me nō altrimenti
Che ūgine che ſi ochi honeſti aualli.
Et fece i prieghi mei eſſer cōtenti
Si appreſſando ſe chel dolce ſono
Venia a me cō ſuoi ītendimenti.

hic poeta ondit qualiter Mathildis p
ſuaſa oīone eius exaudiuit eī p com
paratiōez pulcrā et clarā vī dicat
volſeſſi illa dña uerſo mi ubi primo
reſpiciebat ſuos flores. ſu i floretta uer-
migli eſu igialij qui ſunt ibi duūſoꝝ
colorum nō altramente ymo ſimiliter
che uirgine che ſi ochij honeſti aualli
.i. ſi mei ad terraz. quia erat pulcra
et pudica licet eſſet ſamorata a ſili
como dōna che balli ſuueīſ pulcra ſic
ifta. ſe uolge cō le piante ſtrette atra
et ītra ſe apte et humiliter. e pedi ī ama
a pedi apena mette quia uix uidetur tā
gere terraz et ſtat ſicut dña Magnaā
que delectatur ludere et audire itroſ ua
lentes et ſapientes licet nō ſint pulchri
vnde dicat. e ſta i preghi mei eſſer cōtenti
ſi appreſiandoſi .i. itātiz chel dolce ſono
ſiu cāntuſ uenia ami coi tendetti ſoy
hoc eſt q̄ poteraz ītelligere ipm propter
propīquitatem.

Tosto chio fu La doue lerbe ſono
Bagnate qia da londe del bel fiume
Di leuar liochi ſuoi mi fece dono.
Nō credo che ſplendeſſe tāto lume
Sotto le aglia / a uener traffitta
Dal figlio ſuor di tutto ſuo coſtume.
Ella ridea / dalaltra riua dritta
Tratādo pur colori co le ſuo mani
Che laltra terra ſenza ſeme gitta.

hic poeta oīndit maiorez q̄m ſuus libe
ralis dñe. quia nō contenta uenīſſe deppe
dignata eſt leuare oculoſ ſuoſ plenoſ
amoruſ. et tunc uiſa eſt ſibi pulcrior
vnde dicat et ulla dña mi fece dono .i.
q̄m di leuar liochi ſoi quibz pluſ pla
cet michi. tosto che fu .i. ſtatiz cā fuit ī
ripa. La doue lerbe ſon bagnate q̄a da
londe del bel fiume .ſ. lethei. et ſic̄p exal
tat pulcritudinez ſuus dñe multiplicans
cōparationeſ pulcras. Ad declarationē ſuus
cōparatioīs eſt ſciendū q̄ Ouidius fingit ī
decimo maioruſ. q̄ cā cupido filiuſ uene
riſ oſculabatur matrez ſagitta una exiliēſ
de pharetra pauſſit eaz ī p̄ pharetra pectore
ex quo unuſ accenſa amore uiſo adone
formoſiſſimo ſuuene filio ardenter
adamauit ullaz quez finaliter lāatiz ab
apro Venus cōſueuit ī florez. Modo ad pro
poſitum ut uideaſ quantū cōparatio ſit
decens. poeta uult dicere. q̄ habuit uenuſ
que dr̄ mater amoruſ. eſt de ſe ſemper
pulcra et amāſ tā pauſſa ſagitta filia ui
ſa eſt ſibi pulcrior et amabilior. ſta nō
iſta dña capta amore poete qui placuit
ſibi nō minuſ q̄ adoniſ ueneri. q̄ mag⁹
labore p ſilua tendebat ad acquiſitionē
unicuiz. uiſa eſt ſibi ſicut pulcrior et amā
tior q̄ eſſet primo. dicat ergo poeta nō
credo. che tanto lume .i. tanta claritaz
ſplendeſſe ſotto le aglie .ſ. oculuſ. Auēneie
traficta eaz ſagitta aurea. dal figlio .ſ.

cupidine fuor di tutto suo costume qr ultra
solitū transfixit cor eius plusq̄ soleat alios
uulnerare / et bñ dicit quia multo luminosior
est amor uirtutis honeste q̄ ueneree uolup
tatis quātūcūq; sua pulcerrima uideatur.
Et subdit actus dicte dñe. d. ella. s. matil
dis / ridea quia delectatur i ope uirtutis
da laltra sulla dritta ex opposito mei ut
possem recte uidere studium eius / trahēdo
piu colori .i. diuersorū colorū flores / de
le roe mani che .i. quos flores / lalta terra
qua nulla est altior / senza seme gitta .i.
producat. /

Tre passi ci facea il fiume lontani

Ma hellespunto la oue passo xerse

Ancora freno alcuni orgogli hūani.

Piu odio da leandro nō sofferse

P mareggiar ītra sesto e abido

Che gl da me pche allor nō siaperse.

Hic poeta ondit īmensam auiditatem sua
transeundi ad ista dñas gratiosas p pulcē
rima cōparationes / et dicit breuiter / q̄ ar
tius uinus aque ipediens ipm ire ad ista
amorosas dñas ita factus est nūc sibi odi
osus / sicut antiquus ramus mirus factus
est odiosus leandro prohibens sibi accessū
ad amatā suā. Ad quod est sciendū / q̄
hellespontus est quoddā brachiū maris
angustū p tria uel duo miliaria / quod
hodie appellantur brachiū sci georgij ab
una ecclesia nō longe a constantinopoli / di
uidens Asiam ab Europa / sm antiq; uno lit
tore .s. ex parte Asie est ciuitas uocata /
abidos / sm alterū uō exparte Europe est ciu
tas dicta sestos. de ciuitate ait abidena
fuit iuuenis nōie leander / qui nimis ī eo
fulte adamauit puellā nōie hero hītemē
ī sesto / ad quā sepe solebat ī tempore noc
tis transire natando / tandē semel seme
te tempestate submersus iectus ē ad lit⁹
quo uiso īfelix hero mortua est p dolore.
Est ulterius sciendū / q̄ poeta ad decorem
sui tractatus īuenit aliud factū magis
memorabile ibi. Hā xerses potētissimus
rex persarū cū exercitu mirabili / et infinita
classe transiuit ī greciā facto ponte ex
nauibus. Sed ī breui uictus fugiēs tre
pide retransiuit helespontū cū nauicula
piscatoria. Nūc ad lītām dicit poeta / il fiu
me .s. letheus / ce facea lontani tre passi
si fuisset ita leue corpore sicut erat āio
poterat transire ad eam uolādo uel natā
do p tres passus sicut Leander p tria miliaria

la oue passo xerse filius darij xerses dico
ancor freno a tutti orgogli humāi. Et
hic nō q uere hic xerses ait ppetuus exē
plum hūs refrenare superbiam potentū
regnātium / sicut ei scribit Iustin⁹ mirabile
spectaculū. videre aūt latentē paruo na
uigio quē paulo ante uix omē mare cur
rebat / et oīs terra tremebat / sed qui uide
batur calcare sydera uelut lepus / uel ut
mus pauidus uictus uilissime parua
scapha sine mūmo remo redijt ī asiā
dispersa multitudine tanduta prout dicit
plenius paradisi capitulo vij⁰. nō sofferse
se pui odio da leandro p mareggiar .i.
fluctuare fortiter / fra Sesto et abido duas
antiquissimas ciuitates / de quibus fit
frequens mentio apud omēs autores.
Vnde et liuius refert mirabile factum
de abideīs qui ex desperatione pro liber
tate sua trucidauerunt se ipsos / ne
uenirent ī manus philippi regis macē
donū qui bellum gerebat aduersus romanos / che
quel .s. flumen letheū / da me subsci
nuit oduū p chalor nō saperse ad dan
dā michi uiaz. Et hic nota q bñ com
paratio facit ad propositum si consideret
partes eius cōparando leandrum danti he
ro matildi stretum mare huic stricto
flumini amorem leandri ad dñas suam
amori dantis ad dñas ista oduū leandri
ad mare odio dantis ad flumen sed dā
tes fuit prudentior leandro quia non
desecit se ad aquas sicut ille / imo expec
tauit uisq; quo matildis traheret eū ad
aliam ripam. /

Voi sete nuoui e forse p chio rido

Comīcio ella ī questo luogo eletto

Alumana nā per suo nido.

Marauiglādo tenni alquanto sospetto

Ma lucē rende il psalmo delectash

Che puote dissenebriar uīro ītellecto.

Ese chi se dinazi e mi precash

Di saltro uuoli udir chio uēni pista

Ad ogna tua qstion tāto che basti.

Hic poeta ponit ōionem matildis ad se
que excludit admirationem ab āio poe
tarum quā uidebātur ēxisse ex eius risi
cantu et gaudio / et uidetur sm aliter dre
nō debere de hoc mirari / q̄ mea delecta
tio nō prouenit a uanitate sicut ī mulieribꝫ

lugubri amorum

Juuebus amorans ī mūdo mortali / sed ab honestate uirtutis eī nō soluz est bonū sed honestū / sed utile et delectabile hīta / dicat ergo poeta ella . s. dīna tā leta / comencio .s. dicere / noi . s. uos tres poete sita nouu et nouitas rei parit admirationez . q. d. nos estis ignari huius rei forsi alam sosp etto tenuit / marauiglādo qr creditis ep sis philocapta ut tu dicebas / pauloām rh p chio rido eī ziuis nō indeatur laudabi lis ī muliere pfecta et ī loco perfecto / ī qsto loco e letto . i. deslmato et deputato al humana nā si sheruisset ī nocentia p suo mdo . i. hospicio siue hītaculo / et cōfir mat dictuz suū p dictū prophe qui dicit delectasti me dne ī factura tua et ī opib⁹ manuū tuaū exultabo bñ dicat mā il psalmo delectasti quia nullus est sicut sapiens . Sed ī psalmo qui sapit bonū est confiteri ī dño / est uerisimilis q sapit delectasti me rō / rende luce . i. fiat de clarationē / che pote disnebiar . i. illuīare et illucidare nostro ītellecto qui nō capit que et qualis delectatio mea potest etiā aliter exponi lrā ista et nō minus bene ut sit sensus ep accidentibz nup ad actuz uirtutis perfecte apicē opō uirtutis nō in detur ita delectabilis / sicut est ī rei ueritā te et sic indeatur hītiatis / suntatis . Q. aūt ista sit ītentio lrē indetur patē ex pcedē tibus qr dixit uos estis nouū ex pcedēnb⁹ et ex sequentibus quia aliqui textus hīt dilatasti et hic ē uerisimilis alterius psal mi ubi propha tendens ad perfectionem uirtutis / que ī paradiso deliciaū typice designatur dicat dilatasti dne gressus meos rō deide matildis ī spāli offert se nostro poete . d. etc che sey dmāda qui solebas hactenus sequi socios eme pgasti ubi dixisti ep faciem me propiquā pbi saltro uoli udir quia iā respondi ad quesita . chio uegni pllo ad ogni toa do manda tanto dce basti ad dēclarationē tuam .

LA qua dissio el suon dela foresta
Impiguā dētro ame nouella fede
Di cosa chio udi cōtraria a questa .
Ondella . io dicero come procede
Per sua Cagion cio che āmirar
ti face
E pugero la nebbia che ti fide .

Jsta est Tertia pars capituli ī qua poeta nr mouet quōnez uenti de quo cū indeatur ipossibile p nāz dicat ergo / dissio ulli dne laqua uixta quā sumus il son de la fore sta . i. uentus silue qui spirat et quatit arboes ispugna dentro ami nouella sete . i. nouā dilatatez sciendi di cosa chio udi . s. sup a stacio capo xxj° cōtraria aqsta ubi ei dixit stacius / qp nulla impressio ae zis fiebat a porta pūq⁹ supra / deo nc plus mirabatur de uento et laqua ī caq⁹ montis qp pauloām de zisti matildis . Et subdit rīsionē matildis que primo pro mittit solucionez dubij . d. vndella sup dix michi ut faceret me attentus / io dicero come cio che amirar te face . s. uentus et aqua procede p sua cagione nō nāli e purgato la nebia . i. dissoluāz nebulā ignorātie / che ti fede . i. fecit et peraūt meritez tuā ad mirationē . q. d. sicut uox prophete potest dissoluere et dilucidare tuus intellectum de una re mirabili / ita uox mea dilucidabit ipm de alia re no minus mirabili .

Lo sūmo bene che solo esso asse piace
Fe luom buono e abene e qsto loco
Diede p arra lui detterna pace .
Fsuo difalta qui dimoro poco
Fsuo difalta ī piāto e ī affanno
Cambio honesto riso e dolce gioco .

hic Matildis uolens dissoluere ipāz qui cōnez sapit parui alonge oūdens quare ad que fines factus est locus iste sine aliqua alte tione nāli / vnde dicat lo sūmo bene . s. de che solo esso assi piace quia solus deus se uidet se itelligit et cognoscit perfecte / fece lom . s. Adam et euaz bono simplicez et rectuz ī statu innocentie abene . i. ad finem bītitudinis / e dede questo loco . s. paradisi terrestrem / alu . s. ade et eue / p terra defna pace . i. pro parte celestis feliatatis . Et hic qp primi parentes satis magnā feliatatez habebant si nullā aliā etam⁹ etaz expecta rent ī isto loco ubi erat quies placida sine labore / sanitas sine langore / siccitas sine timore / letitia sine dolore / pax sine bello / libertas sine seruitute / et quod est super oīa uita sine morte / sed quanto feliciores ante peccatuz / deo dicat et ille homo / dimoro qui poco qr paucis horis stetit ī isto paradiso / ut dicetur paradisi capitulo xxix° p sua difalta . i. propter suuz defectuz / qnia p superbiā uoluit facere sicut deus et quod fuit grauius ipe hō

cambio honesto riso qualis erat risus matil
dis paulo ante e dolce gioco .i. delectatio
nes, & pianto et ī affānō a quo auspicatur
miserias suas, p sua defalca .i. defectus
qua sgratissimus nō fuit contentus tāto
bono sibi fine merito donato.)

P chel turbar che sotto da se fāno
L exaltation de laqua e de la terra
Che quāto posson diet° al calō uāno.
Al hō nō facesse alcuna guerra
Questo mōte salio uer lo ciel tānto
E liberone da sdi oue si serra.

Hic poeta ondit qualiter deus ut homo
placide frueretur bono sibi parato dedit
sibi locum sminez ab oi alteratione vnde
dicat, questo monte salio uer lo ciel tanto
quia quasi tangit celum, p chel turbare
.i. turbatio .s. terremotus uentus pruina
nix ros, et talia quorū ōnationes .i. che
.i. quā multiplices turbationes, le exaltā
cione de laqua et de la terra .i. uapores
qui exaltant ab aqua et terra nō uapo
res aque et terre sunt causa mālis oīum
istarū īpressionū. Hā uapores terre sicci
faciūt uentos, et uapores hūidi aque
fluui faciūt pluuias ninez rō, et causa ef
ficiens earum est corpus celeste vnde dic
che quanto passono dreto al calor uano
qr. s. sequuntur calores solis et aliar
stellarum attrahentis ipos uapores usq;
ad mediā regionē aeris sīmo sotto da
si .i. ītra altitudinez huius montis, quia
ab ītroytu uersi pungit supra nō fuit
ista, nō facesse alarma guerra al homo
hītatori istius loci sicut uidemus q ip
ressiones faciūt cōtinuū bellū et inex
orabile hoi hītanti ī nra terra hītabili
vn dicat e liberone .i. altitudo istius mō
tis liberauit hoiez et me et oīs tende
tes ad uirtutem p totū purgatorū ab
oi ptubatione tali, da sdi .i. ab ipsa
porta purgij alta, oue si sterra ipse mōs
ab angelo° clauigero. Et hic nō q ī ista
ptaila forti, poeta nō uult aliud dicere
nīsi aliter, nisi q iste locus factus est
tempatissimus et amenus ut hō nullis
ptubationibus īpeditus spū alibi delicijs
frueretur.)

Or p che ī caruito tutto quāto
L aere si uolge co la pma uolta
Se nō he rotto il cerchio dalcun cāto.
In qsta altezza che tutta e disciolta
Hel aere uno tal motto paiote
E fa sonar la selua per che folta.

Nunc Matildis ōnso qua uentus noster
uel aliqua alia peregrinatiō īpressionis
nō attingit locus istius quietus, nūc assi
gnat uentū cum usus uenta, et uidetur
uelle dicere ī effectu, q qua mōs iste sup
extendit carmen suum ī aere uno, qui
cōtinuo uoluit cū firmamento celi, & deo
talis motus aeris sit prouisus est causa sonī
siue uenti. Ad litteram ergo qr poeta
nr poterat dicere isti dnē, o bona feta
salus dixisti michi, qr uentus nr non
attingit istas altitudinē, sed hoc nō est
quod peto, ymo uellez scire cum usus
uenti hic de quo minor, ideo matildis
dicat, or il cerchio .i. circulus aeris unus
si uolge ratto .i. uelociter, qr qi nullā
habet resistentiā sicut noster aer īferior
da quel canto prope celum, p che ī cauto
.i. circulariter, tutto quāto l'aria si uolge
col a prima uolta .i. ait primo mobili
& deo tal motto .s. aeris, percotte ī questa
altezza .i. ī silua que est ita plana e, che
e tutta dissolta .i. aperta et nō clausa
alijs montibus, nela aere unno .i. puro
sine nubibus ullis, e fa sonar la silua
p che folta .i. arboribus plena, et sic
uidetur dicere breuiter q uentus qui ē
hic nō est aliud q motus aeris, quod
multi etā dixerunt de nūo uento īferiori.
Sed hic nota lector q poeta nr nō uide
tur ponere aliquod elementū ignis sic
aliqui phi antiqui qui dixerūt ignem
ondi ex cōfricatione aeris ad celum. vn
ponit hic aerem unum cōtinuari celo.
Aliqui uō moderni ponunt aerem unum
sup ignem, sicut brunetus latinus qui
nescitur phyam et Michael scottus q
fuit melior magus q nālis, ut dicat
Albertus. Sed credo q poeta loquitur
māliter, ut ondat hītationes montis
perfecti esse cōtiguas celo, sicut doctores
dicūt paradisum delicianū pertingere
usq ad globum lune ipbolice loquendo.)

E la pcessa prāta tanto puote
Che de la sua uirtute laura īpregna
E qua poi girādo ītorno scuote.
E laltra terra secondo che e degna

Pse e per suo ciel cõcepe e figlia
Di diuerse uirtu diuerse legna.
Hõ parebbe di la poi miraviglia
Vdito questo / qñ alcuna pianta
Senza seme palese uisapiglia.
Esaper dei / che la cõpagna santa
Oue tu se dogni semenza e piena
E frutto ha ĩ se che di la nõ schiãta.

Hic Matildis ondit fructus ibi uirtute ueh
.d. e la pianta .i. silua pcussa ab illo aere
siue uento / tanto pote .i. est tãte potentie
che de la soa urtu ipregna laere .i. aerez
e quella .s. aura uel aer sic ipregnatus
scote .i. cõmouet et conatut poy qñdo
itorno. Et isto mõ fit multiplicatiõ arbor
ibi bñ dicit el alta terra illius silue / cõce
pa e figlia .i. gignit et parit / diuersa legna
.i. uariã qñã arborũ de diuerse uirtu se
condo chẽ e degna .i. disposita passiue
p se sine scie / ep suo celo .i. hñ puritez
siu aeris et proximitatez celi. Et declar
at quod dixit hic de qñatione arboũ
p id quod accidit alñ ĩ nrũs arboribus
nãliter sed occulte. Hã aliqua arbor u
goriosa ĩpregnat aerẽ circũstante odore
sio / et aliquis uentus asportat illu aerẽ
ad terrã aptã ad cõcipiendũ et ibi nas
citur silis arbor / et ita alñ portat semẽ
arboris ad aliquã partez longiquã sicut
uidemus q̃ herdus arbor domestica re
pitur ĩ silua et arbor siluestris reputur
sorto / dicit ergo nõ parebbe poi mara
viglia de la .s. ĩ mũdo nõ / udito qsto
.s. q̃ terra p se conapiat sine scie / qñ
alcuna pianta .i. arbor nouella ui sa
piglia .i. pullulat ibi / senza seme palese
.i. manifesto q̃ patenter appareat / de
quo homes miratur ignorantes causas
sed audita cã nõ mirantur / et ita audi
ta tu cã nõ debes admirari si uentus
siue motus est cã generatiois arborum
et concludit quãtas ad hoc dãs unũ
notabile .d. e saper dei che la cãpagna
sancta .i. ista terra plana multo fẽh
lior est q̃ campãa romana / oue tu se
piena dogni semenza / qua .s. ĩ ea sũt
germa diũs arborũ .i. uirtutus et uirtu
osarũ cõpationũ / e ha fructo ĩ se che
nõ schiãta di la .i. qui nõ carpitur
et colliquatur ĩ mũdo nro ĩter tot turba
tiones? Veliaor cã est fructus laborãtis
sub uirtute q̃ sub fortuna:.)

A qua che udi nõ surge di uena
Che ristori uapor che gliel cõ
uerta
Come fiume cha quista e pde lena.
Ma esce di fontana salda e certa
Che tãto dal uoler di dio riprende
Quãtella uersa da due parti aperta.

Ista est quarta et ultima partiala qñalis
q̃ qua corrilla onso unde oritur uẽtus ĩ
ĩ paradiso deliciarũ nũc ointer respõdet
de aqua ondens q̃ ista aqua transcedit
nãz oũz aquarũ mundanaz ymo est ĩ
mutabilis et uariabilis unde dicit / laqua
che udi taz puraz et luadã sub oculis
tuis. Erat eĩ poeta time ĩ ripa lethei / nõ
singe di uena siait nõe aque ifernioes
p subterraneos meatus amazi siait eaz
ĩ corporibus nris sanguis effundit auena
ita a uenis terre riuus et flumẽ effũdit
che .i. quã uenã ristori uapori .i. resh
tuat uaporẽs et nubes / chel ael cõuerta
.i. aer resoluat ĩ pluuias / como fiume
che aspetta e pde lena .i. uires recipit
et ãmittit p incrementus et decrementus.
Et hic nõ q̃ cõiter fluia et fontes augẽ
tur ĩ pluuia / et minuũtur ĩ siccatute? fz
cã ĩdefficiente est ab ecclesiastico / qui ẽ pro
prius locus aquarũ / hoc ãt nõ accidit
ĩ fluiẽ isto unde dicit / ma esce ista aq̃
de fontana salda e certa que scaturit
de solida petra / nõ de spedi cauernosa
qualis repitur cõiter ĩ montib ĩ quibus
fiunt receptacula magna / ubi est thesa
urus et copia aquarũz multarũ unde
cõiter fluia a montibus oriũtur et dic
che .i. qui fons ripiende. .i. iterũ capit
tanto .s. aque / dal uoler de dio .i. diuina
uoluntate que est profundior occeano
magno. quãtella .i. quãtaz aqua / ista
.i. effundit / apta da doe parte que .s.
effiat duo diuersa fluia de quibus sta
tim subiat.)

Da questa parte cõ uertu discende
Che toglie altrui memoria del peccato
Dalaltra dogni bẽ fatto la rende.
Quia lethe cosi da laltro lato

Eunice si chiama e nō adopra
Se quīa e quīdi pria nō e quistato.
A tutti altri sapori q̄ste di sopra.

hic Matildis describit utrūq; fluuiū a uirtute mirabili et nōie cōuenti. Ista eī duo fluūa oppōita hnt diuersās operationes ad unū finē tendentes. A qua eī unūs pota fiat obliuiosus malū ptez itz, altera nō cōmemorat bonū et uiuificat uirtutes. dicit ergo, da q̄sta parte .s. sinistra ubi est lethe, descende .s. aqua cū uirtu .i. cī tanta uirtute et potentia, che co. olie altrui memoria del peccato da laltra pte .s. dextra ubi est Eunoe, la scende .s. ipāz memoriā, dogno bon facto. Et sic uide q̄ duo sunt necessaria hoī tēdenti ad felicitatez, p° ablatio mali, ita q̄ amplius nō ueniat eu ī mētez eius peccare, 2° memoria boni que nō pmittat ipm amplius peccare. Et notāt ipa fluūa .d. quīa .s. a sinistra si chiama lethe greece et latine ītrpretatur oblimio, cosi da laltro si chiama eunoe .s. dextro, siait dictuz ab eu quod ē bonuz et noūs qd' ē mens, q̄ bona mens .i. memoria bonoruz que bn̄ sequitur ad oblimionē ma lorū. Et tangit correlatiuā uirtutē amboz fluuiorū .d. e nō adopra .i. nō prestat salutez hoī, se pria nō equistato illud flumen quīdi e quīa, p° de letheo 2° de eunoe, qr nō suffiat abstinere a malo nisi fiat qd' bonū est. Ideo bn̄ dicit poeta, q̄ oriūtur ab eodem sēie siue fonte diuine gr̄e, q exit de petra uiua que est x̄ps. In quoruz uter poeta laudabitur, de utruq; aqua quistabit ut patebit. Et concludit bonitatem istius aque que nō hē paremd. esto .i. iste sapor aque, e de sopra tutti altri sapori .i. super excedit oēs sapores, quit hē ī se oēs sapores, ubi aqua nīa dr̄ pfecta, quia nullum hē saporem.

E aueqna chassai possa esser satia
La sete tua, p chio pui nō ti scuopra.

Darotti un corelaio Amor p gratia
He credo chi mio dir ti sie men caro
Se oltre promission teco si spacia.

hic ultimo ista alta dna addit una pōssi mā cōclusiones ad oēndendā felicitatem huius loci, et primo reddit eū attentum promittit suā gratā libertatem. dicit ergo Et aueqna che assay possa esser sacia la tio qlia tua .i. auditas screndi de aura et aq' hūus montis, per chio pui nō discopra. declarando et detegendo istam māz q̄ videbat sibi satis occulta, dirotti uno corolario. Corolariū appellatur ultra conclusio que datur post aliās quasi cōclusio cōclusionū, sic dicit corola .i. parua corona .q̄ coronaziū quia datur disputantibus p̄miuz. Ancor per q̄a quia ti nō sconiabis hoc, et ego tibi nō promisi ea. Et exaudiat se de ista discressione, quia hoc fiat pp cōplacentiā suam .d. ne credo che il mio dir te sia meno caro .q.d. imo siuz certus q̄ dictuz meuz erit tibi carius, se teco se spacia .i. extra uagabitur oltra promission, qr nō promisi tibi ī fine rūsuras de uento et aqua.

Quelli chāntq̄mēte poctaro
Leta de loro e suo stato felice
Forse ī parnaso esto loco sognaro.
Qui fu inocēte lumana radice
Qui p̄manera sēpre ogne frutto
Hectare e q̄sto di che caasam dice
Io mi uolsi a dietro allora tutto
A mei poeti e uidi che cō riso
Udito haueā lultimo construtto
Poi ala bella dōna tornai il uiso.

hic Matildis explicat ipm corolariū, et ult bn̄ dicere q̄ poete antiqui finxerūt olim illā etatem felicem quā auream uocauerūt uoluerūt itelligi statū felicē pfecte uirtutis q̄ signat ī isto loco, hō eī positus ī pfectione uirtutis est quodāmodo felix remotus ab alteratiōnibus quia nō subiatur passionibus. Unde ad ueram declarationē istius lr̄e uolo te attēte notare q̄ hanc etatez auream pulcre describit seneca et cōmendat ī una epla. Et alter seneca ī una tragedia, et omnes poete ante et post eos, sed tibi uel q̄ fuerit hec etas iudiciosa, nō curo si dicamo p omnes etates et nationes mūdi et ut ōmitta bar baros sine more sine lege nūq̄ apud qre cos sapientissimos, nūq̄ apud romanos optimos, imo ap̄ ebreos ait ores ueri dei ītemes ista etatem. Quod primi fratres ī orbe, quid primi ī rube, ī qua regione uel ī quo tp̄re fuit unq̄ gens que uiuerent ad innocentia et sobrietatē, sine auiditate sine cōcupiscentia sine labore sine ira uacās simplr deo suo. aut secula ista nē nisi forte ueru sit quod scribitur de bragmanis ī India quoruz uita uidetur uere felix, mal tn̄ misera ad se spontes ī scendū mittant. Crede ergo q̄ poete loquātur nō simpliat

sed ſm quid .ſ. q̄ talis etas fuit nūc i uno loco et tpre nūc i alio et respectiue fuit sub saturno i creta et sub augusto i italia sub quibus fuit magna pax Iudea et libertas et fuit uidetur intelligere uirgilius libro georgicorū ubi describens egregie ustū etatē d. hanc olī utā uetere colere sabini. Et concludit q̄ talis est uita uiri aulā nūc ad hāc dicit matildis quelli chāpagnone poetano .i. poetice descripse runt tā greca q̄ latini leta dil broilo .ſ. amena semper el suo esser felice forse sign nio .i. sōniauerūt et sōniū fuit uerum uel segnato ello loco / que oīdi ee felicē i parnāso .i. i parnāso monte ubi poete dicebantur sommiare unde dicit pius. Et sup extollit feliatatē huius uirginis. d. qui i illo paradiso / to innocente humana radice .ſ. Adam et Eua sed paucis horis. Et ut dicit Iosephus simplicitatē qua uiuebāt hoīes Caym statim peruenit ad malicia et rapina ē. Addit / qui prima uera esem pie et oīm fructo / hoc tū est impossibile p nāz i nostro mūdo ymo si esset tempe run peruenit finetus ideo poete mirabilr loquūtur ut dictū est / questo .ſ. riuus / e nettare dicho a dolcem dice quia dicit q̄ aqua erat tunc dulcior nectare nec tur ei ē quod multis .i. uinū conditū aromatibus de quo loquūtur oīs poete unde Ouidius Fluia iaz lactis iā fluia nectaris ibāt. Et concludit poeta effectū illius dicti .d. Iomi riuolsi i dietro allora a tutto mio poete .i. ad uirgilium et statium / quos pro meis spalitē habui / q̄ dicens tacite illud tangit uos amīquos poetas / e uido che in ello q̄ placuit eis sonus uerborū / udito haueam ultimo costructo .ſ. corolarium p̄dictū et dicit poy alla bella dōna torchay il uiso .ſ. ad matildis quez cantare cēpit sicut i sequenti cantu apparet :.

Cantando come dō
na Inamorata
Comīcio col fin di
lio parole
Beati quorū tecta sūt peccata.

Postq̄ i capitulo proxime p̄cedenti / poeta noster describit ortū amenissimū delicia quoad oīs sui partes / nūc inter cetera Capitulo describit figuraliter eccl̄iam dei militā tē quā sibi oīndit illa dīna actiua tota uirtuosa. Et istud cap̄m xxbmjo potest diuidi i quatuor partes ad b plus In p̄a quarū poeta describit actū istius dīne / et luxuria p̄cedentia exer citū militantis ecclesie In 2a describit mi rabilia insignia ipsius exercitus sequēta luxu ria ibi mentre. In 3a describit gl'osiz exercitū cū principibus suis ibi la dōna .In 4a et ultīa describit currū triūphalem cū duocentibz ipm ibi lo spacio. Ad primū dico q̄ poē describit actiz istius dīne et luxuria / et p̄o cōtinuāt māz sequentez p̄cedenti dicit. Cantando como dōna inamorata .i. amore uirtuose operationis illa contrista / ostinuo .i. continuauit col fine de sbe parole q̄ reiz i fle p̄cedentis capitulī matildis de loa feliate dixerat / chi fu innocente humana radice .i. nūc cantādo alacriter dixit / beati quorū tecta sunt peccata / ista uerba prophetica que sunt beati quorū remisse sunt iniqui tates et quorū tecta sunt peccata / dixit i cōmendatione poete cuius oīa peccata purgata erant / qi dicens tacite / o te felicē qui i uita meruisti peruenire ad huc sta tum feliatatis ubi uidebis delicias istius loa sub figura .?

Come nīphe chessi qiuar sole
Fle saluatiche ombre desiando
Qual di ueder qual di fugir lo sole.
Allor si mosse cōtra il fiume ādādo
Su p la riua e io pari di lei
Piaol passo cō piaol seguitando.

hic poeta describit itessim ultus dīne / per una nobilem cōparationez que br stat i hoc q̄ matildis et ipe nūc incedebant p siluā solitarie sed dulcissimode / unde dicit eal lor si mosse illa dīna que prius stetterat ad loquendū cū poeta andando contra il fiume .i. contra cursiz fluīs uersus ortū eius / sū per la riua di la .ſ. ulteriorez / et io pari da lei .i. me moui et recessi p ripaz ulteriorem / seguitando piaol passo ultus dīne cō piaolos. meo .sta q̄ ibamus pari passu uniformiter a sibi / come nīphe .i. dee fontū / che seguiar il sole .i. que ibant so litarie / p le saluatiche umbre .i. p umbras siluarū et locas diuersus aquarū sed di uerse / qual .i. aliqua / discendo de uider il sole quia multis stetit ad umbram qual di fugir lo sole quia nimis stetit ad solem / et nō est dubiū q̄ aquarum aliqua appetit solem et aliqua non. Et

hic nō q poete fingunt diuersas ēe nīph
as .i. deas fontaū siue aquarū p quas intelli
guīt uarias uires et potentias dei et aquas
uires eaz uirtutis et proprietates aquaruz
sunt miraculose timtis et incredibiles ī
diuersis partibus ut scā et experientia
docet. Nota etiā q cōparatio est ualde
propria. Hās nīphes ut patet ex mlt̄ores
siquitant uiros honestos et sapientes. sō
bene siquitat hic istaz .d. honestā et sa
pientes et nostrū poetam. et sicut nīphe
.i. honeste dīne incedunt paruo passu. ita
nūc ista et ita ibant more nīphazum
p diuersa loca. sua ab una ripa. ista ab
alia et ita p siluas sub umbris inserta
aquas ꝛc.

Hō erā cento tra suoi passi e mei
Q̄n leripe īqualmēte dier uolta
ꝑ modo cha leuāte mi rendei.
He āche fu cosi nostra uita molta
Q̄uādo la dōna tutta amesi torse
Dicēdo frate mio guarda e ascolta.

hic poeta describit accidens factū ibi. d.
nō eram cento trai soi passi ei mei. q. d.
nō multuz ambulauerimus ita tūte
q̄n le ripe illius riui īqualmente der
uolta quia detorserunt se īcogitanter
ī oppositum. p modo cha leuante mi re
dei. q. d. ubi ꝑmo ibam uersus occi
dentem. nūc conuersus sum ī orientem
et ubi ibamus prīo ad hanc nunc ad
illam. hoc aūt siquitat ut disponat loci
multe statū uetustū. nā militās eccla
tendit uersus orientē q̄ uoluīt dicē
uetera transiuerūt et noua facta sunt.
Et subdit quō factus est dispositus et at
tentus ad uidendū et spectandū sequ
entia .d. ne amco fō cosi nostra uita
molta .q. d. nec adhuc fecerimus post
passus post reuolutiones factas. q̄n la
dōna .s. matildis. tutta ami si torse
dicendo frate mio guarda et ascolta
quia uidebis et audies mirabiliora.

Et ecco un lustro subito trascorse
Da tutte parti p la gran foresta
Tal che del balenar mi mise īforse.
Ma pchel balenar come uien resta
E quel durādo piu e piu splēdeua

Hel mio pēsar dicea dh cosa e q̄sta.

Hūc poeta incipit describere eccl'az dei
militantem. Ad quod oportet primo no
tare. q theologi distinguunt duplicem
eccl'am. quarū prima appellāt mili
tantem que ī hoc seculo recte militat
et ē cōtinuo certaūe contra conātes sb
uertere eam. alteram uō uocāt triūpham
tem. que ī celo letatur de uictorijs
suis. Modo poeta nr̄ accessurus ī breui
ad uidēdū eccl'az triūphātem. nūc me
rito primo siquitat ipaz militātez. et po
incipit a luciferijs pōdentibus militaz
cētum. et oīdentibus uiā oībus uenie
tibus et dicit. q̄ subditus splendor in
modū fulguris acies oculorū eius diat.
Et ecce un lustro .i. lumen Cxpi candelabris primo apparens subito. transcorse de tutte parte p la grā foresta .i.
spatiosam siluaz que tota est capax lu
minis. et dicit tal .i. tā subitaū et tremi
bile. che mi misi ī forsi .i. dubiū. de
balnear .i. fulgoris. q. d. credidi q̄ ful
gur esset. q̄ sōlet tonitrua sed subito
et ato ppendit q̄ nō erat illud unde
dicit. ma pche balnear .i. coruscatio
corne uen resta .i. cessat ī instanti q̄r
uolenter erispit calidū ex nube fluida
e quel .s. lustrū. durādo piu e piu ꝑpi
endea quia ueiebat a celo empireo nō
ab aere mobili. sdeo nel mio pensar
ī mente mea quia nō audebaz petere
ab illa dōna. dicea che cosa e questa. q.
d. q̄ mirabilis et stupenda. sciuid aūt
lumen procedebat a septez candelabris
ardentibus que sunt septē dona spūs
scī. sdeo bene replet totaz siluaz .i.
statiz oīuz uirtuosorū et illustrat uide
ecc'am.

Et una melodia dolce correua
ꝑ laere luminoso. onde bon zelo
Mi fe rispnder laudimēto deua.
Chela dolce ubidia la terra el celo
Feia sola. e pur teste formata
Hō sofferse di star sotto alcū uelo.
Sottol qual se deuota fossi stata
haurei q̄ue ineffabile delitie
Sētte ꝑma e piu longa fiata.

hic describit cātuz suauem q̄ resōbatur
illā lucez mirabilez. d. Et una melodia

dolce corrca p laere luñoso Et hic nota q̃ iste cãtus procedebat ab his qui erãt i ex
ercitu .s. a prophis et apostolis doctor
bus martyrus et aliis sanctis qr qrã
spũ illuiante cantarent dulater et sa
lubriter Alij scripturis, alij rõnibus alij
pdicatiõibus, alij bonis exemplis. Et
subdit poeta iadenter q̃ uidens tãtã
claritatẽ, et audiens tantã suauitatẽ
motus est ad iquirẽdum ꝺ̃ prima miẽs
que pepit nobis perpetuã ifelicitatẽ
et ai tãta filicitate fruerẽtur. Ham
fallacia hostis decepta uirũ heu nimis
credulũ i sua sniã traxit, dixit ergo
poeta vn bon zelo .i. amor caritatis nõ
qrã detractionis siait coĩter fiunt ho
mines i ifamiã feiaz, mi fe prẽder
lardimẽto de eius cõpatiẽs humane
miẽ aũ ista fiunt cũ, et õndit mul
tiplr eius temeritatez agrauãs delictũ
ex multis qrãsstãq; p̃ quia erat feia
et p̃ ois debebat mithus esse audax
pp ifirmitatez sexus, 2º erat sola, naz
rõcetas que plstat auxiliũ cõsiliũ et
fauorez, solet facere hoiez audatiores
3º quia sllr nup formata, nã experientia
solet prestare audatiaz hoi .q. erat fẽa
manu diuina, dicit ergo, che feia sola
sine alia feia i stelligas, nã habebat uix
dau, e pur tutte formata plasmata
sine istrumẽtis nẽ, nõ sofferse distar
sotto alam uelo .i. honestate uel requ
la, la oue ubidia la terra il celo .i.
oĩs creatura. Et i hoc tmqit aliaz oĩõ
nem ꝺ̃ eius. Hã sllitudo subiectorũ
uel magna pars plimit ꝺ̃ dñus ul
plimũ crimen remanet multũ, sed
quia unica mulier pstiterit ꝺ̃ factore
et bñfactorem suũ, ideo iuste lata
est sntia i agentez et consentientez. Si
ergo ista mulier i tanta perfectione
creata noluit obedire pcepto altissi
mi, quõ ergo feia ab hoie qñata ẽt
obediens ratio sit. Et subdit quid
consequitur ex obedientia .d. sotto
qual .s. uelo se deuota fosse stata nõ
temeraria appetens prohibita, hau
ria sentita prima quelle i effabile
dolcie, de quibus dictus est i pcede
ti carpo, e poi lunga fiata .i. p̃ tot
seaula.2

E ntrio mandaua tra
tante primitie
De leterno piacer tutto sospeso

E disioso ancora a piu letitie.
Dinãa anoi tal qual un foco acẽso
Ci si fe laere sotto i uerdi zami
E dolce suon p̃ cãto era qui entẽso.

Ista est seconda pars qñalis i qua poeta
nr descriptis luminaribus describit i signis
pcedentia exercitus militãtis eccle. Et
p̃ qdẽ tãgit unus signus i dicãs aduentus
illoꝝ signorũ. Signus aut fiunt, q̃ illud
lumen subito fictus est zubicãdus et
flãmeus, hoc aũt significabat, q̃ appro
piquabant septem cãdelabra zutalãta
nidentia, dicit ergo, mẽtrio mãdaua
.i. iterũ duũ uba tutto sospeso .i. cogita
bundus abstractus, tra tante primitie
de leterno piacere primicias uocat lu
men et melodias que erãt quedã pre
ambula eternorũ donorũ uenientiũ, e
dessoso ex spẽie illius lũis et cãtus qr
expectabaz uidere aliquibus utrisq; pro
cederet, et ecce Laire si fece dinãa amy
.s. poetis et Matildi, sotto i uerdi rami
arborũ ubi uirentiũ, tal qual uno foco
accenso, erat idem lumen cũ p̃. sed
magis propiquus et sllr, el dolce suono
.i. melodia pdicta, erat qia iterũ p̃ tanto
uult dicere q̃ pp lõginquitatez appa
runt illã melodiaz ẽ cãtatiuz. Et nõ
q̃ bñ assillat illũ splẽdore ió, qr ueie
bat a spũ scõ qui ubiq; figuratẽ i igne.2

O sacre sancte uergeni, se fẽmi
Sreddi o uiqlie mai p uoi sofersi
Caqiõ mi sprona dnio nice ue dnãi.
Or cõuien che eliconа p me uersi
Curame mai nõ col suo coro
Sorti cose a pẽsar metter i uersi.

Hic poeta descriptus altã mãz fiat, ꝺ̃uocationez suã ad musas ꝺ̃ploranꝫ sb
sidiũ et fauorem earũ, quia semp stu
duit ipas honorare, ideo debẽt dignari
adiuuare ipm, dicit ergo, O sacre sancte
uirgine .i. o diuine muse, que fuistis ho
mines sacros et sonoros et sanctos, siat
bñ õndit tullius i oĩõne pro Archia p̃
ceptore suo, cuius nõ sopriona .i. inget
et stimulat me qr sum i arduo forte
chio merce ui chiamo .i. ꝺ̃plore bisogna
qrãz uirtutẽ, se may sofersi, si pro qr fiu
the fredo o uiqlie, naz hec incomoda et

multa alia tuli p uim pro scā poetica acqui
renda et suscitanda q̄ mortua erat tpre meo
or cōuen .i. mō expedit che ciascuna fonte
pernasi de cui aqua diceatur portare poete
p mi uersi .i. uersus faciat .q.d. nūc opōez
q̄ hauriaz de fonte poetico ad faciēda carma
de mā diuina / Et qua nouez sūt muse
quarum nota et officia plene scripsi primo
capl'o huius purgatorij / ideo notatz ponit
una cui uirtus maxīe faciat ad pntez mātz
unde dicat / Euranīa que latine sonat celestis
manum cōlo suo colo .i. ai cōsortio aliaz octo
sororum et ecce qr̄ forte cosa a pensar met
tor i uersi .q. d. difficile est scribere tales
mātz i metro i quo iquiritur plus artis
et laboris q̄ i prosa / ut dictum est xxxiij.° capitulo

Poco piu oltre sette alberi doro
Falsaua nel parere il luogo tratto
Del mezo chera ancor tra noi e loro.

Nūc poeta facta nobili inuocatione aggre
ditur ualenter nobilez mātz describendo ipa
candelabra / quorū lumen precesserat / dicat q°
poco piu oltra .i. paulo post illud lumen
sette arbori doro auree erāt arboreis propt
pfectionez et splendorē fulgentissimuz fal
saua .i. falso ondebat michi i apparentia
quia i rei ueritate nō erāt arboreis sed cā
delabra effundentia lumē ispellens totam
silua / a longo tratto del mezo .i. magnū
spacū aeriz medij chera ancor tra noiy
e loro et uidens q̄ i constructu debeāt sape
a longo tracto / quia longus tractus et distā
tia faciebat candelabra uideri arboreis. Et
nō q̄ ista erant vij. candelabra i quibus
uidebātur septez flāme iposite que figurāt
vij dona spūs scti / que opponūtur septem
uitijs tpālibus principalibus / quorū donoz
primū est pietas ñ inuidia / sm timorem cōtra
superbiā / 2m scē ñ iraꝝ / 3m fortitudinem ñ acci
diaz / 4m cōsiliū ñ auariciā / 5extū scientia cōtra
luxuriā / septimū sapie ñ gulaz.)

Ma qñ fui si presso di lor fatto
Ch'l obietto comun ch'l senso igana
Nō perdea p distātia alcū suo atto.
La uirtu che ha ragion discorso amana
Si come equerā cādelabri apprese
E nelle uoca del cātare Osanna.

hic poeta ondit q̄ sicut distātia faceat sibi
cā errorē / ita propinquitas faciat ipm unde
neutatē .s. candelabra et cāturiz / dicat ergo
ma la uirtu cha ragion discorso amana .i.
uirtus uisiua que trāsmittat intellectui ad aiaz
spez rei uise / et sic p parat distantiā rōni
ad intelligēduz / ne la uirtu .s. discretiua apse
.i. apphendit / si como elli eran cādelabri
uere et recte apphendit / Osanna nella
uoce del cātar .q.d. intellexi i uocabulo ca
nentiuz q̄ cantabant osanna .i. salui fica
quod semp clamat eccla militās per
omnes suas actiones vz salutez omniz / qñ fui
si presso di lor fatto qr uedebāt contra
me / che lo obiecto comun .s. figura / che l
senso iqāna nō perdea alcū suo atto / qr
nō decapiebat p distantia .s. longā. Et
hic nō q̄ quilibet sensuū hz suū obiectū
sicut uisus colorē / auditus sonū / odoratus
odorabile / tactus tāgibile / gustus saporē
et hz cōe sicut nūs et figura cognoscitur
p tactuz .nō etiā q̄ uisuz humanus non
pōt a longe cognoscere et discernē quali
tatem et quātitatez obiecti sicut patet
i stella que uidetur nobis parua / iqu
antitate aiz trū sit maior tota terra / ista i
terzeūs uidemus q̄ si hō sit i altissima tūri
uidetur parua ut arboreis / ista i proposito usta
candelabra erāt i se maxia / tamē uidebā
tur parua ut arboreis.)

Di sopra fiameggiaua il bello arnese
Piu chiaro assai che luna p sereno
Di mezza notte nel suo mezo mese.
Io mi uolsi damiration pieno
Al buon uirgilio / et esso mi rispuose
Cō uista carca di stupor nō meno.
Indi rendei laspetto alalte cose
Ch'i mouieno i contro noi si tardi
Ch'ogni nouo sposo

hic poeta ondit q̄ uere cognouit cādela
bra / ondit q̄ cognouit qualiter ab eis pro
cedebat lumen illud unde dicat / il bel
arnese .i. pulcer ornatus candelabroruz
a quo manat oē pulcru / fiameggiaua
di sopra .i. sup se ardebat et emittebat
flāmas facientes i moe splēdoreꝝ i mōz
ignis. Et declarat arnesi claritatē per
nobilē cōparationē de se manifestā. d. piu
chiaro assai illud arnesiū / che luna de
sereno de meza notte e nel suo mezo
mese .q.d. aiz est locāda et plena et
lucet. Et nō q̄ cōparatio ē pulcra et

propria/ qꝑ fiant luna recipit lumen ſole/ ita iſta luſaria ab eterno ſole et fiant luna lucet clare ī ſereno/ ita iſta luſaria ī aere pulcro et claro luna etiã maxīe lucet ī pleniluno et ita luſaria maxīe lucēt poſitis ī iſto excelſo monte. Et ſubdit quo ꝓpurpore cõuenit ſe ad inuicē/ fiant erat ſolutus facere ſup admirãdis. d. Io mi zi uolſi de mirabil plieno ex nouitate rei albon uirgilio ut declararet michi quid ſibi uellent iſta uocabula aurea ſz frustra/ vnde dicat eſſo mi riſpuoſe cõ uiſta carca di ſtupore nõ meno q̃ ego qui. d. qꝑ uirgilius ſtrixit ſe et uiſus ẽ dicere multa facere minus ītelligo ſtud q̃ tu et qr bñ ſapia mũdi ex principiis nãlibꝫ nõ potuit uidere iſta diuina occulta. Et ſic additus eſt ſtupor ſtupori bñ addit ī di rẽdoy laſpetto alalte coſe .ſ. ad cel cũ delabrã qñ ablato celo pñtantur ī iſto alto monte et dicat che ſe mouean ī cõtra a nuy ſi tardi qr nõ niſi tarde ueniunt ad uiſuz .i. ad cognitionez hoꝝ/ che ſono monte da nouelle ſpoſe.

LA donna me ſgrido ꝑ che
pur ardi
Si nello affetto de le mie luci
E cio ch uien di retto alor nõ quãdi.
Tien udio allor comalor dua
Veire apſſo uerſo di biancho
E tal cãdor di qua qia mai nõ ſua.

Iſta eſt Tertia pars qñãliſ ī qua poeta deſcribit qñalem exercitũ eccle/ qui aiz prĩcipibuꝫ ſuis ſequebatur iſta luſaria cũ ſignis ꝓcedentib/ et prio ondit ãliter illa dñã ne ipe amitteret tpus circa iuuẽ ſuitauerit ad alia uidenda/ dicat ergo la dõna .ſ. matildis me ſgrido ꝑ che pur ardi .i. ardenter tñ flãmatus/ ſi nello affetto de le mie luce .i. zelucẽtiuz luſariuz/ e cio che uene alor nõ guardi .q.d. et nõ conſideras effectuz illariuz lucã .ſ. multitudines magnã ſanctorũ ſpũz/ qui cõ ſtituit corpuſ ecclie militãt. Et ꝯinuo ondit quid uidet. d. uidio gente uẽire .i. ſequi ſh erãt xxmiꝫ ſeſorũ/ a preſſo .i. poſt dicta candelabra/ alor. i. tunc cõno alor duci qr candelabra ꝓcedẽtia ducebant et diuiqebant gentez iſtã ſic ſubtiliter ondituꝝ ī prĩcipio ſequentiꝫ capitula gentis dico/ uiſuto di biãco talis hũus bñ cõuenit tali genti ad ĩdicandã puritatem et miſericordiã eorũ et dicat ad ondendã pfectionez et tal candor. i. ſilis albedo qia mai nõ fuit .i. fuit/ di qua ī nõo mũdo et ideo dicat qr niſi ī uita apparuit tanta claritas ī eis fiant poſt bãtificationem.

LA aqua ſprendeua dal ſiniſtro fianco
E rẽdea ame la mia ſiniſtra coſta
Sio riguardaua ĩlei come ſpechio anco.
Quãdio dala mia ruua ebbi tal poſta
Che ſolo il fiume mi faceſſi diſtãte
Fueder meglio apaſſi diedi ſoſta.

Hic poeta uolens deſcendere ad pfectionẽ uisionis primo ꝓmittit puritatẽ aque ex pauſtioe liuis et uidetur uelle dicere qꝺ cũ uideret tãtaz claritatez et puritatẽ luſariuz et cãdorez ultra hoc uidebat etiã claritatez et puritatẽ aque que repſentabat imaginẽ ei ī modũ ſpeculi ſi aliqñ ſeclinabat uiſuz ad aquã/ dicat ergo laqua .ſ. riuus ſprendea .i. ꝓcedebat/ e rẽdeami .i. repſentabat mi/ la mia ſiniſtra coſta .i. latus/ dal ſiniſtro fianco .ſ. meo .q.d. repſentabat me ī illa propria forma qua erã/ qr ibã ad ſiniſtrã/ aqua dico/ como ſpechio anco ſiple reddit/ ſio riguardaua ī lei .i. ſi et qñ deſiderabam oculuz ī ipaz aquaz. Et ſb dit quo ſe diſpoſuit ad uidẽdũ perfectius et uult dicere bñ ī effectu/ qꝺ dum appropiquaſſet plus ad cãdelabra fixerunt oculos ſuos ad uidendũ/ dicat ergo/ dedi ſoſta .i. requieui et uocauit ſecuſtuz ꝑ uider meglio .i. proximitatez ea que uidebã minus bẽne ꝑ diſtantiaz/ qñ io ebbe tal poſta dela mia ruua .ſ. ſiniſtrã ꝑ quã ibaz ſolo chel fiume me faceſſi diſtante ab illis uidentibꝫ uult dicẽ qꝺ cũ ipſe ꝛet tarde et cãdelabra uenirent ī oppoſituz tardius eo tãdez factus ita propiquus illis q̃ nichil erat mediũ niſi lumen fixerunt ſe.

E udi le flãmelle andar dauante
Laſciãdo dietro aſſe laire depinto
E di tratti penelli hauean ſembiãte.
Dicheli ſopra rimanea diſtinto
Di ſette liſte tutte ī que colori
Onde fa larco il ſole/ e delia il cãto.

Quesh ostẽdalli ĩ dietro erã maggiori
Ch la mia uista e quãto a mio auiso
Diece passi distauan qui di fiori.
Dic poeta oñdit quid uiderit factus sic dis
positus et dicat q̃ uidit mirabilẽ cõpara
tionez eorũ cãdelabrorũ que ĩ transitu
suo totũ aerez relisquerat adornatũ uarijs
coloribus bñ dicat eleuati le fiãmelle .i.
candelabra flãmãtia andãr dauante
.i. transiue añ me et ultra me qr ego sta
bã et gtr cãdelabra ibant lasciendo die
tro asi lane depicto .i. bñ. candidis splẽ
doribus ĩ cornetrũ modũ procedẽbz a
celo aspũ sẽto et specificat formã eorũ
.d. et hauea ille aer pictus sembiãti
di penelli tractu a pictoribus et ecce quõ
sichelli .s. aer zimanea distincto supra
usq; ad celũ, di sette liste .i. lineal linee
iste sunt radij q̃rũz spũs sẽti exõnãt
immensitatẽ celestie nobilibus coloribus
quales sunt illi quos facit sol ĩ suo arai
et luna ĩ suo cerchio bñ dicat tutte ille
liste ĩ quici coloru qualibz et tã uarijs
bñ .i. ex quibus coloribus il sol fa larco
.s. iridem de quo dictũ est supra xxb
cap̃o pinq̃j e delm .i. de luna sic dicta
e de lisula d ancto .i. fiat arailũ cõtra
se p modicaz distantiã qui arailus uo
catur Kallo de quo dicitur paradisi c°
Et sic potest perpẽdere q̃ proprie poẽ
assil'it ista bz lineamẽta duobz magnis
luminaribus celi .s. soli et lune uno põtat
assil'au bz planetis Et subdit excellen
tiã istorũ lineamentorũ .d. quisi ostẽn
dali .i. iste bz. linee de dietro qua se
quebãtur post cãdelabra ĩ aere que bñ
docat ostendalia Oñdalia eã appellã
tur ĩ misdo signa Impatoris que oñd
untur qñ uadit ĩ expeditionẽ Et ista
sũt signa sitimi Impatoris qui ueẽbat
aĩ suo exercitu erã maggiori cha la mia
uista .i. q̃ maiori possit attingere qui
ptingebant usq; ad celũ supriũ e q̃
di fiori .s. cãdelabra distauan .s. arme
diece passi .q.d. mediaz quãto a mio
auiso .i. uixta extimationẽ meaz.
Sotto cosi bel aelo comio diuiso
ventiquatro signori a due a due
Coronati uenian di flor dallisо.
Tutti cãtauan benedicta tue
He le figlie dadamo e benedette
Sieno ĩ eterno le beleze tue.
Hunc poeta describit pręa pes hui militie
sp̃uali et dicat ĩsima q̃ uẽẽbãt xxmj°
coronati. Ad cui' dellig̃endũ ẽ bñ tẽdũ
q̃ ish sunt figuraliter xxmj° libri legis
antiq̃e sm̃ Jeronimũ ĩ pręapio libri
regis qui sũt q̃ xxmj° lr̃e quẽadmo
di ex elementis oĩs uox humana com
pẽhenditur sic ishi libri q̃ lr̃is et exor
dijs t doctrina sc̃ta tenera et
adhuc lactenti uita structuretur dicat q̃
poeta describens ishoi quãtũz ad hũz
et actũ ishquatro signori qui dictãt
et dant hoibus leges et pcepta bñ uiuẽ
di uenim a diu a diu qr rationaliter cõ
uenit ster se coronati di fiori de lisо
.i. lilio quod figurat fidem hi sũt xxmj
seniores quos Johãnes scripsit ĩ apocali
psi se iudisse adorãtes agnũ et offerẽ
tes coronas suas sotto cosi° bello aelo .i.
sub aere tã colorato et adornato comio
diuiso .i. q̃ ego diuiso ĩ bz. liquas listas
mirabiles Et subdit q̃ omnes exaltabant
sacrã scripturã .d. tutte cãtauan bñdic
ta tu .s. beatrix ne la figlia de Adam
.i. ĩ mulieribus quia tu dña diuina
ille famule humane ideo dicat e bene
dette siano ĩ eterno le belleze toe.
Posaa che ifiori e laltre fresche herbette
Arispetto di me da laltra sponda
Libere fior da qlle genti ellette.
Si come luce luce ĩ ael seconda
Venero a psso lor quatro animali
Coronati dasam di uerde fronda.
Ognuno era pennuto di sei ali
le pẽne piene dochi e lochi dargo
Se fussen uitu sareber cotali.
hic poeta quia figuraturat uetus testa
mentũ quod ĩ libris xxmj° otinetur sic
intendit describere nouũ quod ordinat
p libros quosq; Et primo quadez destri
bit quatior euãgelistas. Et ad intelligẽ
tiã huius lr̃e est sciendũ q̃ Ezechiel pro
phẽtat se iudisse quatuor animalia, quorum
unũ ultus erat facies hoĩs alterius leoĩs
alterius bouis alterius aquile, hanc
uisionez exponit Gregorius p euãgelis
tas prima et ita loquitur hic poeta
noster. Matheus ei capit ab humana
gñatione, ideo habet faciez hoĩs, Lucas

nō ht facez nubili · quia cepit a sacrificio.
Joh. āmes ht facez aquile · quia cepit ad
diuinitatez uerbi · ideo more aquile sfixit
caulos s celū solem. Hunc ordinā litterazꝫ
sic · Quatro āīalī .s. Euāgeliste · coronati
aasam di uerde fronde quia erāt uirē
toresꝫ et florentioresꝫ q̄ illi retoresꝫ qr su
miozesꝫ unde fidesꝫ plus uigebat i eis
uenero a pso lor .i. post illoꝝ xxiiij⁰ aīlī
come luce seconda luce .i. sequitur luce
s cael. Et est propria cōparatio · quia sicut
celo una stella oritur post aliaz ad ulu
minādū mūdū tpre nocts · sta p⁰ libri
antiqui luserūt s mūdo tpre tenebrarū
postea uenerūt maioresꝫ luces s tpre qre
.s. libri euāgelistarū · ideo dico uenerunt
pozta chi fiori e laltre fresche herbette ·
quibus erat plena terra sancta ubi fluoro
liberi da quelle gente .i. liberata ab illis
xxiiij⁰ azimpeto de mi ō facez meaz
da laltra sponda .i. ulteriori ripa · qr ista
tota militia transibat p ripā mathidis
pro hoc nō uult aliud dicere · nisi aī illi
retoresꝫ scriptoresꝫ ueteris legis siait mo
yses · Et describit hec āīalia quātuz ad
hītuz .d. octauo ora pēnulto de sey ale
quia altre uolauerūt · le pēne piene de
chi quia oīa agnite uidetur · quod pul
chre declarat .d. eqliochi dazqō · quia
hēbat centū caulos · screber cetrali .i. stelle
ubi · si fosser uiui siait erāt cauli ulteriori
āīaluz · siut etiaz anqui pastor magnus
plenus caulis · de quo dicetur s capitulo
xxxiiij⁰ et quidā uolūt q̄ phyce siguat
celuz · quod ht i se diuersa lūa stellaruz
et sic uidetur dicere q̄ āīalia ista hēbāt
caulos celestes et sidereos.

A descriuer lor forme piu nō spāgo
Rime lector chaltra spesa mi strige
tāto cha q̄sta nō posso esser largo.
Ma leggi hezechiel che li dipinge
Come li uide da la fredda parte
Venir cō uēto · e cō nube e cō igne.
E quali troueraī nele sue carte
tali erā quiui · saluo cha le pēne
Giouani e meco e dalui si di ptē.

Hic poeta excusat se si nimis parce describit tam stupenda āīalia · et ouertēs se ad lectoreꝫ .d. O lector nō spergo piu
time · uersus rithimos · a descriuer lor
forma .i. figuras uarias siant esset cōdecens.
Et ecce quare · chaltra spesse uolte mi cōtrā
qe .s. alia ras describēda ex debito tonsō · cha
questa nō possū plus expendere ad satisfac
tionez ipius debiti · qr ht statu describere
duoz totius militie · ideo nō uult langues ce
i seruus ne sit paraus i dño · Et si forte lec
tor uellet plus audire de mā remittit
eū ad octauū autoreꝫ .d. ma leggi Ezechiel
.s. prophām · che le depogne .i. describit p⁰
capitulo · come le uide uēnir da le fredde
parte .s. a septentrione aiz uento e nube
e cō igne · Unde ezechiel dicit ibi · uidi et
ecce ispiritus turbinis ueniebat ab aquilone
et nubes magna et ignis inuoluēs et splē
dor i circuitu ei⁹ rē. Et subdit quō con
ueīt aī Ezechiele preter q̄ i uno .d. etali
erāt qui .i. apparebant i ista silua · quali
troueraī ne le sue carte .i. i suo libro · et ecce
quō discōuenit ab ezechiele saluo che le
pēne .i. quātuz ad alas q̄ sunt sex · qiouāni
e meco .i. cōuenit meaī s apocalipsi q⁹ cō
e dalui si disparte .i. discordat ab ezechiele
qui ponit tm quatuor alas ad s cuiētuz
p quatuor mūdi partes uolauerūt · erāt
etiaz facies eoꝝ cōiuncte p unitatem
caritatis et concordiā ueritatis.

LO spacio dentro allor quatro
cōtene
Un cāro i su due rote triūphale
Ch al collo dun grifon tirato uene.
Esso tendeua i su luna e laltra ale
tra la mezana e le tre e tre liste
Si cha nulla fendēdo faceua male.
Tāto salliā che nō eran uiste
le membra doro haueā quāto era uccello
E biāche laltre di uermiglie miste.

Ista est quarta et ultima pars q̄ualis i q̄
poeta describit auiū triūphalem aī duce
triūphante ubius militātis ecclesie · Et ad
intelligentiā uius littere · uolo te prīo no
tare · q̄ poeta nimis eleqātez et peregrinā
fictionez facit hic. Siguat aī sub specie
auiuis hūis duas totius ipm corpus eccle
que uertitur sub duabus totis .s. ueteri
et nouo testō · et sub specie Grifi trahētis
auiū siguat ipm xp̄m et bn̄. Grifus et

pauta est fera hñs corpus leonimū pēs aues hñs alas et facē aquile et sicut griffus canit p terrā et uolat p aeres forias et terribilis ut leo nobilis et altus ut aquila rapiens et prosternens hostes sicut griffus equū. Et sic hoc aīal nō est notū p experimenta philosophorū uel rōnes nāles sed solus per scripturas sca recte xp̄us. Et sicut griffus i mōtib⁹ altis remotus ab hoīb⁹ et habitatione hoīm custodit aurū et gēmas sic xp̄us i sto mōte altissimo remoto ab habitatione hoīm custodit sca p̄dos sua localia. Ad lr̄am ergo dicit poeta lo spacio dentro alor quatro .s. aīalia quia quatuor euāgelistē papue munit sca aīa vn carro trium phale i su doe rote que etiā possūt dici due uite actiua uel cōtemplatiua uł duo populi .s. ebrayal et gentilis chal collo duno griffone qui habet caput aquile tracto uene gr xp̄us est qui trahit eccl'am ad se. Et subdit actū griffi .d. et esso .s. griffus tendeat su uersus celū lima el altro ale iter septem listas unū dicit tra la meciana el altre ele tre liste quod est dicere i tres et tres lineas media remanente iter utrāq alā sic q griffus i medio duarū alarū cōtinebat lineas mediaz et hēbat ab uno latere tres lineas et ab alio tres alias. Et dicit aliqui q iste vn linee list te vn. sacramēta eccle. Et dicit secha nulla .s. liste, fūndēdo .i. secundo male facta qr nullus sacrm cōfundebat erant aūt iste vn. linee reuerberationes candelabrorū que processerūt et tāgit utrāq nām xp̄i i uno corpore .d. tāto salluan che nō erān uiste qr nec oculus corporalis nec intellectualis e bian che laltre quātus ad carnes humanā puā et dicit de uermiglio miste quia sāguē rubricata i ipsa passione.

Hō che roma di carro cosli bello
Ralegrasse Africano ouer Auguisto
Ma quel del sol saria pouer cō ąllo.
Quel del sol che suśado fu cōbusto
Floration de la terra deuota
Qn̄ fu gioue arcamamente giusto.

Hunc poeta uolens exaltare supēnētiaz annus et duas triūphalis, dicit qr nō potuit inuenire cōparationem dignā tm iter gloriosissimos duces, triūphales notat duos plus accedentes ad propositū quorū alter tem. p. piclitantes mirabiliter reparauit, alter ipsa felicissime ordinauit et sic uide quātum cōparatio sit cōuenientissima. Sapiēs est uir uisibilissimus hoīm propter cuius uitas et uir tutes creditus est filius dei a juuentute uisitans templū et Octauianus propter eius feliciatē dedit pacē mūdo que fuerūt i uita alta prouidentia reformauit qui hūanus est pro deo i uita et post morte i uita alta prouidentia quo tpre et sub au⁹ tpio nat⁹ est xp̄us redemptor mūdi qui attulit ue rā pacem et uitia expulit. Ipse etiā aug ustus ut dicit suetoīus huīt a natiuitate i pectore et uētre notas i mōz et formā et numerū celestis muse quod fuit eudes siq⁹ q oīes hūantes i terris regerentur ab eo sicut oēs nauigantes requirūtur ab ursa hoc aūt excellentissime cōuenit xp̄o. Ad lr̄az ergo dicit poeta, nō che roma .q.d. nō è uerū q roma realegrasse Africano itellige de africa maiore p excellentiaz au⁹ triūph⁹ ex africa fuit gloriosissimus oīum ut ait liuius ouero auguisto dictus Octauianus q nō tm auxit imperiū quātus xp̄us eccl'am qui auguistus tres triūphos addixit i triduo ut dicit suetonius ideo. Et quia ex⁹ humanū nō sufficit oīdit etiā celeste nō sufficere .d. ma quel del sol .i. annus solaris qui dr trahi a quatuor equis sicut olī annus triūphalis, seria poco cō ello comparatus illi annui licet habeat tm duas totas. Et subuagatur alludens fabule fe tonti que iā posita et expoita fuit sup de qua dicit plato timeo, q nō fuit fabula sed uera res sub qua tanquam nā le tendit res dicit ergo quel del sole .q. d. annus dico che sia detto qr excellit moz solutus calorū fu cōbusto .i. fulminatus a Jone aī ipō fulgente p oration di la terra deuota, unde Ouidius introducit terraz que ardens pouigit querelā ad Jouē q pto brūiasse suus populus ebat i diqui supplicā et meruit exaudiri unde dicit quando fo Jouie archamamente justo hoc dicit qr Jupiter fulminauit fulgentes sine tonitrū sine nubibus, quod est impossibile p nāz ut dicit Albertus nā cōpescunt ignibus ignes.

Tre dōne i giro da la destra rota
Venir dāzando lima tāto rossa
Che a pena fora dētro al foco nota.
L altra era come se le carni e lossa
Fossero fatte di smiraldo fatte
La terza pareā neue testè mossa.
Chor parem da la biācha tratte
hor da la rossa, e dei cālto da ql̄la

L altre togliem lâdare e tarde e tratte.
hic poeta quia descripsit septē candelabra et septē flāmas p̄cedentia arcuū nūc describit .bn. unumquemq; comitātes ipm arcuū nā post .bn. dona et septē sacramēta .bn. sequitur septē uirtutes . Et primo quidē describit tres excellentiores quātuz ad hāc .d. tres dōne uirtutes theologicæ / ueīan dando .i. faciendo fulciz et gaudiuz eorū sponsō ecclesie . i quo more strepud ātium de la dextra rotā ex parte nouū testi qr tpē nouū testamēti fuerūt note iste tres dnē . Et ecce luna tāto rossa .s. caritas cha pena fōra nota .i. esset cognita dentro dal foco quia caritas accendit et īflāmat homiēz ad amorez dei et proximi p̄ q̄ alii quū ignis h̄ aūt fecat Curialū fortem ītor telā et ensēs et ita de multis laltra .s. spes era como se la carne e ossa fossero state fatte di smeraldo qui est lapis uiridis coloris et significat uirtutē spei laltra .s. fides parea neue teste .i. modo nossa .q.d. erat altissima pp maxīaz puritatem fidei . Et subdit alterna uices illaris dnāzuz .d. et or parean da libeci tratte .s. a fide tripudiādo p quod figurat q alīs spes et caritas trahitur a fide et qr plus est fides q aīa ex qua sustinḡt et creatur spes et caritas et or dolorosa .i. a caritate . Caritis eī qui est amor dei at et uebit i aūz hoīs fidē et spem . Et dicat q ista primapissa dabat norma et formā ambulādi alīs .d. et al canto di questa .i. aporte uibee / laltra .s. alba et uiridis togliam laldar e tarde e tratte . quia sm̄i q̄ quis habet de caritate habet de fide et spe .

Da la sinistra quatro facien festa
In purpura uestite dietro al modo
Duna di lor chauea tre ochi i testa.
hic poeta describit reliquas ab hītu et actu .d. da la sinistra .s. ueteri testō / quatro . s. uirtutes cardinales / facean festa sik corizātes / qr uirtutes morales uigiezunt i antiquis et ueteri testamento ut ōnstum est prīo capitulo huiꝰ pinquatoriꝭ sue dico uestite de porpura quia olim scuebātur p̄cipes / et ute p̄cipātur sup uirtutes morales ad quas ceteræ reducūtur / et harū quatuor ung est p̄cipalissima / et regit ceteras / unde est magis uirtus itellectualis q̄ moralis ut multi philosophi dicat ergo dietro al mō duna di lor .s. prudentiē / che hauea tri ochi i testa qr respiat p̄ta p̄nta et futura / et est regina oūz / qr nulla uirtus pot hri sine prudētia / bn̄ potest hri sine aliis .i

A pisso tutto il p trattado nodo
Vidi due uechi i habito dispari
Ma pari i atto e honestato e sodo.
Hic poeta describit alios seniores q sequebātur ad custodiā arcuus . Et ad hūc 3tiā intelligentiā que multis est occulta / est primo sciendū q aliqui dicāt / q ish duo senes .s. Enoch et helyas posita i paradiso de liaanū iā p tot secula / et manserūt usq; ad diem iudicij ideo bn̄ dicātur senes / q̄ ista expositio nimis est alonge / quia ish non sunt deputati ad custodiā . Alij dicunt q sunt Moyses et Aron . Hec ishid ualet qr ish fuerūt duces hebreoꝝ testō . Alij dicūt q sunt paulus et lucas qui dr fuisse prō medicus tpalis . demū spūalis aūzuz / nec ish bn̄ dicunt . nā lucā iḡ nūcupatus est inter euāgelistas inter quos erat arcuus / sed michi uidetur q ish sunt duo p̄cipes apostoloz .s. petrus et paulus / quoꝝ paulus figurat aī ense / qr armatur profunda scripturāzuz uel quia uulnerat et fecit pungendo / fere pādo mordendo . s petrū uō repsentat i hītu media . quia hūit sanare uulnera aūzuz soluendo et parcendo / et pō armauit se ipm . Hunc ad 3tiam poeta describit ulos spūs quo ad hītum et actū .d. A pisso tutto il p tratto nodo .i. post passuz difficilem quez tanta arte descripsit quia unus i hītu media / alter militari vidi due uechi i habitu dispari .i. dissimiles quia unus i habitu media / alter militari / mapari i atto quia ambo apli nūcupati xpi p̄ficiles fidei qui ad unū finē militauerūt / ideo bene dicat / et honesto e sodo quia maturo et grauis .

L un si mostraua alcun di famigliari
Di quel sūmo ypocrite che natura
Ali aūali fe fi chella ha piu cari .
Mostraua laltro la contraria cura
Comuna spada lucida e accuta
Tal ch di qua da noi me fe paura.
hic poeta describit spāliter utrūq; horū .d. lun .s. petrus si mostraua alcun di famiglari .i. medicorū / de quello sūmo ypocrate q fuit antiquus pitissimus medicus / ut dictū est sēni capo vio che .i. quez nā fu alīs aūalibus .s. hoībus / che la piu accuo .q.d. nā prudit salutē hoīuz de auxilio medicop

propter quē oīa facta sunt .l. altro .c. paulus mostrava la cōtrarīa arma .i. arterm cōtrariaz medico / cō una spada lucida et acuta quā bñ exercuit ꝑ claritate fidei / tal che dequa dai nuo mi fē pauza .c. arma barbaiz / qua rigidus indebatur pro defensione animꝰ / bñ padis capº xxxiº . beatrix loquens de paulo dicit ad petrum / che mise teco zbma nel bon sto .2

Poi vidi quatro i humile pannta
E di retro da tutta un vechio solo
Venir dormēdo cola faccia acuta.

Hic poeta describit br quatuor doctorez ſ hītu humili .d. poy vidi quatro i humili panta qr si paulus fecerat michi timorez aī ense / ssi fecerit michi spē aī pēna declarādo michi dicta pauli et aliarum scripturarū / horū primus ē Augustinus i disputatione excellentiss mus maleus hereticorum .s. calcidus / heronimus excellens i hystoriis / qui oīa nouisse videtur . Tertius ambrosius potens ꝑ dictatione / quartus Gregoriꝰ i moralitate de oībus vbi dicetur plenius i paradiso . Et ultō poeta notat unum senez quez fingit ēsse dormitez / quē multi dicūt esse johannem euāgelistam / qui obdormiuit supra pectus dñi . Sed hoc nō videtur cōuenies / tuz qr positus post doctores / quos tāto tpe ꝓcessit / tū qr positus est ibi supra / tū quia juuenis / sed credo q loquatur de beato Bernardo vnde sicut posuit supra mathildz modernā ꝓ vita actiua i paradiso deliciarū i fine purgatorij . sta posit Bernardū modernū ꝓ vita cōtemplatiua i fine paradisi . Ssh ergo maxie cōuenit que huc dicat poēa quia fuit senex uenerabilis et doctor magnus / ideo statuz posit eū post doctores / dicit ergo / e dietro da tutti post doctores / vidi uenir un vechio solo qr bernardus fuit valde solitarius / dormiendo qr cōtemplatiuus nimis / cō la faccia acuta qr fuit audax multuz ō macrosc ut patebit paradisi penultimo capīo / alij etiā uolunt q loquat de thoma de aquino / sed nō ita bene bñ cōuenit quia juuenis fuit / nec dicit sicut quidaz / quō posit hic beatū dū quē ponit i paradiso / et etiā i paradiso posit petrū paulū et johānē . hic ergo posit eccl Ecclesia militāte / sbriuō ī briūphante .2

E qsti sette col primaio stuolo
Erano hītuati ma di gigli
Dītorno al capo nō facēā brolo.
Ana di rose e daltri fior simiglij
Ghirlata hauria poco lōtano aspetto
Che tutta ardessor di sopra da cigli.
E qñ il carro a me fu arrimpetto
Vn tuon fendio / e quelle gēti degne
Parvero hauer lādar piu sterdetto
Fermādossi iui co le prme insegne.

Hic poeta ponit cōuenientiā et differētiaz hītus vtorū ad primos .d. quisti sette .s. quatuor doctores / et petrus paulus et bernardus / erano hītuati vestibus albis / col primo stuolo .i. exercitu xxiiiiº seniorū tū differebāt i corona / vnde dicit / ma nō facean brolo .i. ghirlandā / di gigli sicut primi faciebant ma de rose .s. rubeis / e daltri fiori iimiglij / hoc innuit q fuerūt ardentiores i caritate q primi / vnde dicit / aspetto poco lontano .i. visus propinquus qui nō excederet p distantiaz sicut supp accipiendo cādelabra pro arboribus / haueria quinato .i. furare potuisset et fumare che tutti ardessero ab illo vbore / de sopra da cigli .s. i capite vbi erat corona . Et subdit quō exercitus sa fumarit claudens cap^m vñ dicit / Et un ton .i. terribilis sonus / quia fuit vox diuina fendio ab oībus / e quelle āte degne tāta beatitudine / parvero hauer ītardito .i. uetiti / landare piu .i. magis ultra fermādosse iui arestādo se / cōn le prme insegne .s. luminibus que oīdebant inaz oīby / qñ ami so ripetto ō facez meaz et p hoc notat ate / q deus facit sibi tātaz grām q ipse videret ista ut describeret aliis videnda & cognoscenda .2

Vsando il septētrion
del primo cielo
Che ne occaso may
seppe ne orto

He daltra nebia che di colpa uelo.
Che faceа li aalsamo accorto
Di suo douer comel piu basso face
Qual timon gira p uenire a põto.
Sermo sasisse la gente ueracе
Venuta prima tal grifone et esso
Al cauo uolse se come a sua pace.

Postq̃ i pcedenti capitulo poeta noster descripsit figuraliter eccl'am dei militantez mic hucsenter i isto xxxo capo introducat beatricem que docet utrãq ecclam ut p militãtez ppareat eã ad triũphãtem. Et pns capitulũ põt br̃ diuidi i quatuor partes qñales. In pa quarũ cõmisal se ad pcedentia ondit qualiter exeratus iste victoriosus posuerit cãpus. In 2a describit ipaz beatricẽ i hitu et actu. d. Io uidi qa. In 3a ponit ĩcrepationez illius ad se. et ĩcrepationis effectũ ibi, quasi a miraglio. In qa et ultima beatrix fuat magna cõmẽdationez de dante ut euidentius arguat eius rectorem eius ibi, ella pur fẽma. Ad primũ uersus dico q poeta ondit quid exeratus sup scriptus prio fuit castramentatus p unã cõparationez subtilissimaz et propussimaz. Sed deo est hic ĩsistendus spaliter q textus iste obscurus et male expositus a plimis. Sed deo añ q ueniaz ad lam sententiaz ãnucleabo. Sequitur nõ lector q poeta i effectu nõ uult aliud dicere nisi q fuit cõstellatio septẽtrionalis, que dr̃ arctus constans cxbn. stellis ubi est tramõtana diriqit omes nauigantes i mudo nõ i una sua ad portum suũ. Sta recte a silꝫ usta bn. candelabra que sunt septez dona spus scã tãqle sus cõstellatio diriqebãt omes eorũtes circa ustã aquã. et eorũ seqbantur eorũ motus et status. Modo ad propositus dicit poeta q tota militia firmauit se firmatus illius cãdelabri que tãq signa pcedebant. Huic exponẽ et construe sic br̃z que est ĩtricata et ĩcepebi, La gente ueracе que leuata supra fallacis mudi docet oẽz ueritatem sicut patet i libris biblie, uenuta prima ch'el i grifone .i. que precessit arcuz tractus a Grifone sq fisse ferma .i. arestauit se firmiter ut pdictus est i fine pcedentis capli et esso .s. grifo qui est christus uolesse al cauo, fixitãs se ibi come a sua pace custodiens eccl'am contra oĩa bella, hoc ãt fẽc qens usta tunc redi supra, qñ il septentrion qui constat cxbn. Candelabris ardentibꝫ, sicut cõstellatio uisa constat cxxbn. stellis lucẽtibus, del primo ciel .s. empireo, qr ueñt ĩmediate adeo ubi nr̃ septẽtrio est i bn° cælo .s. firmamento et hic simple unũ uerbũ sasisse. Et dicat che .i. qui septẽtrio spus sc̃ ne mai sappe occaso ni orto quia nũq̃ huũt prima pus neq; finez, et nũq̃ occultatur uidẽtibus, sed est ppetue apparitous sicut et arcturus nũ poli nec sup sanit uelo daltra nebia che di colpa, sensus est q nulla nubes uel nebula potest cupere nobis cõspectũ ustius septẽtrionis ad mõz quo cupit nobis uisum celorũ et stellarũ ñ sola ailpa peccati, quia ignorãtia peccati est quoddã uelus ĩter deum et hoiez, et tã ogit iimitez et offũ huius septentrionis .a. che facea li ĩ ulla silua aalsam accorto di lor douere .i. debitu quia .s. docet unũ quenq; quid facere debeat et diriqit i finez suũ more nũ septentrionis, q̃n dicat, comel piu basso .s. septentrio noster ubi est tramontana, face .i. fiat accortiz quel gira timon .i. quicuq; qubnat nauẽ i mari mõo, p uenire a porto, subaudit ergo dr̃e q septẽtrio superior bn. cãdelabrorũz ardentiũ diriqit omnes militãtes i usta eccl'a, ad portũ salutis, sic ĩferior i bn. stellis lucentibus diriqit omes nauiqãtes i mõo mari ĩferioꝛ ad portũ quietis.

E un di loro quasi del ciel messo
Veni sponsa de libano cãtando
Grido tre uolte, e tutti li altri a pso.

Hunc poeta describit solẽne festũ et qualiter celebratũ sup arcuz et grifũ. Et po quidez introducat unũ senez cãtantez laudes ipius ecclesie. Et ad ĩtelligentiã hr̃e debes scire q hic erat salamon, qui in aliqs fecit librũ qui titulatur cantica cãticorũ i quo sub tipo describit status eccle introducens sponsuz et sponsaz .i. xpm et eccl'am ad loquendũ mutuo, ideo poeta merito introducat salamonẽ hic festãtez .d. Et un di loro de nũo illorũ seniorũz .s. salamon quasi dal ciel messo, quia salamon huũt sapiam a dno et maxima dona qrasi, et tã tãq hõ nimis enormit creauit, ideo dixit q̃ grido cãtando tre uolte ueni sponsa de libano, sunt uerba scripta i predicto libro cantiorũ, sunt uerba sponsi .i. christi qui dicat ad sponsaz

T Eccl'am ueni sponsa mea odorifera . Libanus est mons arabie ubi nascitur thus quod etiã dr Olibanũ sicut patet p bernardũ q pulcre scribit sup ihũ libros . Et cæteri cõsimiliter dicti salamõis vnde dicit . e tutti qlialtri . s. seniores apsso clamauerũt cantando.?

Quali ibeata al nouissimo bando
Surgeram psti ognun di sua cadina
La rimeshita uoce aleuiando
Cotali i su la diuina basterna
Si leuar cento ad uocẽ tanti seni
Ministri e messagieri di uita etna.

Hic poeta õnso q salamon aĩ suũ seniorib decẽ tunt laudes sponse introducat multitudinẽ angelorũ decẽtantũ laudes sponsi p unã cõparationẽ clarã et propriã . d . q ihũ angeli subito surrexerunt de biga ad cãtus salamõis sicut bõi resurgent de sepultura ad sonum angeli dicit ergo Cento . s . angeli et ponit finitus pro infinito ministri e messagieri de uita etterna . quia angeli sunt missi a deo famulãte ei scleuar ad uocẽ cantũ seniũ . s . salamõis quia fuit senex etate et sapia . i su la diuina basterna . i . supra illũ sanctũ arcũ ecclesie dei . Est ei basterna uehiculũ ut ueus qi sic dicta uesterna qr uestibus mollibus sternit et a duobs animalibus trahitur sicut nobiles mulieres ducũtur et sic unde q Methaphora sit propria qr ista biga ducitur i unã q pe regrinatur i ista uita et trahitur ab animali duplici nãli . et est multiplicater adornata i qua defertur nobilissima dña . s . beatrix ministri dico cotali quali i beati surgeram presto subito ognuno quilibet de sua cauerna . i . sepultura al nouissimo bando . i . ultiã die iudicij qñ angelus proclamabit surgite mortui etc . Alleluyãdo . i . qi gaudio cãtando Alleluya quod nomen hebraycũ sonat . sm unã expositionẽ . saluũ me fac dñe . quod bñ cõpetit ipsi . et dicit la uoce iuueshita . s . a corpore . q . d . resũpsi organis corporalibus uti op nũc erit pfectior . Et sic unde qñ cõparatio sit propria ex oi parte de btã ab ad angelos de basterna ad eã uernã de uoce angeli ad uocẽ salamõis.?

Tutta diceuan bñdictus qui uenis
E flor gitãdo e di sopra e dintorno
Manibus odate lilia pleniis.

Hic poeta describit ipm cantũ Angelorũ supra laudẽ sue sponse et dicit br̃ q dicebãt illud quod dictũ fuit sibi i die palmarũ a filijs yrrael portãtibus et cãtantibus i eius honorem unde dicit . Tutta diceuan bñdictus q ueni i noie dñi etc et dicit equitãdo fiori illi angeli repente dicebãt odate lia plenis manibus . Ad qu̇ lr̃e intelligentiã debes scire q sicut unq fingit virg eneydos Eneas ductus ad infernũ p sibillã repit i loco ameno uirorũ illustriũ anchisen pr̃em suũ qui inter alios oñdit sibi aĩam uirorũ illustriũ romanorũ q debebãt descendere i qñe suo iter quas oñdit aĩas q̃liorum marcelli nepotis Augusti ex sorore qui adolescentulus mire indolis oĩbus gratus et dilectus acerba morte raptus est i ipo flore etatis . modo ad propositũ . Anchises facit magnã cõmendationẽ sup marcellũ et uolens facere filiũ dixit . Tu marcellus eris maĩbus date lilia pleis . q . d . date in de floribus i magna copia ut respergã Juuenes ihũ . In hoc aũt uirg applaudit Augusto q nimis dilexerat puerũ ihũ . bñ nõ potuit cõtinere lacrimas aĩ uirg i recitatione pueri set ad ihũ pertinuit . mãtre etiã pueri nũq uoluit sperere cõsolationẽ usq ad mortẽ . Sta nũc i proposito dicit poeta q nũc Angeli aĩ cãtabãt et jubilo clamabant pertotel flores quibus exornaret aĩam . Et hic nõ lector q quida sapiẽtes aliter exponunt liã ultã . dicũt ei q ista solẽnitas magna facta est hic propter cõuersionẽ mitõis unde exponũt illud bñdictus q uenis tu dabes . sed michi uidetur q lr̃a hẽat altiores intellectũ sm q iã exposui . Et ã poeta uolens facẽ uerationes et rue thoricationẽ beatrici tocat sibi promisse et tãdiu expectate fiat pparationes ad hoc idoneũ magnũ senẽ qui cuitat ecclam . d . ueni sponsa de libano . Et cõtinuo ad uocẽ eius surrexerũt angeli de arcu iacẽt flores inter quos erit beatrix ipa q̃ p quescebat i gremio ihũ anguis et nõ appariebat sed exiuit i lucẽ p manus istorũ sicut optime declarat littera sequens :.?

IO uidi qua nel comiciar del giorno
La parte orietal tutta rosata
E laltro ciel di bel sereno adorno.
E la faccia del sol nascer ombrata
Si che p temperãza di uapori

Lochio la sostenea lunga fiata.

Ista est secunda pars huius capli. i qua poeta describit beatricez prio apparetez sibi p una cõparatione nobilez solis orientis, que dr stare i hoc, q beatrix nuc uisa est sibi apparere debiliter ibi iter nubes florũ sic alii sol uisus est sibi orpei i mũdo mo ita q poterat illos sublimere pmittit ergo aũz primo. d. lonidi qa nel comiciat del giorno .i. i prĩcipio diei la parte orientale .i. celi, tutta rosatta .i. rubeaz a uaporibus el altro cel ab oriente di bel sereno ador no sine nubibus clarũ, e la faccia del sol sup. uidi, nascer umbrata a nubibs tenu ultime siche lochio la sostenea lõga fiata p tẽperãza di uapori quod alr facere nõ potuisset, qr uapores tẽpant potẽtiã lucis splaziz. Ista nuc uidit beatricez. Et sic uide quãtuz cõparatio est propria. beatrix ei est tãq̃ sol illuians ultuz auzũ. Et siait oculus humanus nõ pot sustinere splendorez solis nisi p mediũ uaporũ, sta ĩtellectus huãnus nõ pot uidere splẽdorẽ beatricis nisi p mechiz uborũ floriz, siait statiz sequitur.?

Cosi dentro una nuuola di fiori

Che de le mani ãgelice saliua

E ricadeua i qui dentro e di fuori.

Sotto candido uel cinto dauliua

Dõna ma parue sotto uerde mãto

Vestita di color di fiamma uiua.

Hic poeta applicatis dictã positionez ad p positiz describit tpaz apparitionẽ beatricis i suo hãtu et dicit br̃ q mulier uelata ue lo albo aĩ corona oliue et desup seduta ti nica rubea et clamide uiridi apparuit si bi iter illos flores, unde dicit q dõna .s. beatrix supemines ceteris ma parue cosi siait dictiz est de ortu solis dentro una nuuola di fiori qr tãta erat multitudo q fiacebãt qĩ nubez che saliuan da le man angeliche dictoriz angeloriz e ricadeua qui dentro iter auzũ et di fuori ca ca auziz. Et hic nõ q ista nubes florum figuraliter est congregatio librorũ facta ex scriptis dictis a multis doctorũ et scriptoriz qui hũerunt ĩtellectuz angelicos uere missi a deo ad dãdã scriptiã hoibs, ideo br̃ finxit q beatrix apparuit iter illos flores, p dõna dico ancta de olimo .i. hñs caput auctiz corona oliue, que ponitur pro sapia. Est ei arbor dedita minerue sic dr ifra sopra el cãdido uelo qua i capite uelato habebat coronaz et p uelũ albũ ĩtelli ge pura fidẽ que stat sub uelaĩe. Hã fidem iapit ubi rõnis deficat argumẽtaz sotto uer de manto p hoc ĩtelligo spem sub qua ui get sacra scia uestita di color di fiamma uiua p hoc ĩtelligo caritatez que est uiuatior et ardentior ideo repõ ĩteruis. Et respice q au tor i p̃cedenti caplo repsentauit dictas tres uirtutes diuinas sub p̃dictis tribus coloribs.2

Elo spirito mio che qia cotanto
Tempo era stato che ala sua p̃senza
Hõ era di stupor tremãdo afranto.
Senza de luochi hauer piu conoscenza
Poculta uertu che da lei mosse
Dantico amor senti la qrã potenza.

Nũc poeta ondit quõ deuenerit i cognitionẽ beatricis. Sed ad plenioz cognitionez eoriũ q dicãtur hic et i capitulo sequenti de ista bea tricẽ uolo te scire q ai quidã filius postuma uus honorabilis ciuis florentie de more fiacis celebre cõuiuiuz Kalendis maij cõuocatis ui anis aĩ dñabus eoriũ dantes tũc puerulus nouẽ ãnoriz sequitur prem suũ Aldigerũ q erat unus de nũo cõuiuarũ uidit aĩãm iter alias puellas puellã filiã p̃fati filia, aĩ no men erat beatrix etatis octo ãnoriũ mire pulcritudinis sed maioris honestatis que subito ĩtrauit cor eius uta q nũq̃ postea re cessit ab eo donec illa uixit siue ex cõformi tate cõplexionis et moris siue ex singulari fluctu celi et aĩ etate cõtinuo multiplicate siit amorose flãme ex quo dãtes totus de ditus illi quoq̃ uret poebat credens i oculis eius unde sitimã felicitatẽ pro qua lac mas uigilias et infinitis tulit penas. tñ hic amor hõestissimus semp fuit et nũq̃ appuit signũ libidinosi actus t amãte uel amato hoc aũt fuit certissimũ pronosticũ et augu riũ futuri amoris quẽ habebat erat ad mã qnã beatricẽ sacriz ad quã erat pronus a pnã, ex his potest uidere q poeta aliqua dicit hystorice aliqua allegorice de beatrice sua, Hinc ad hñiz dicit poeta e lo spirito mio .s. specialio mea, che qia cotanto tẽpo qnã fuere p decẽniz ut dicatur postea era stato co la sua pntia aĩ desiderio rendendi eaz nõ era afranco de stupore .i. remotus ab admiratione unde subdit q ista pma pa uula uisio penetrauit acute pcordia eius .d. senti la gran potentia dantico amor ish mulieris. Amor ei est res potentissima pre apue antiquat, p occulta uirtu che da lei

mosse .i. ab ea processit / et uere occulta
uirtus et digna admiratione magna fuit
q puer primo cōspectu puelle / huiq̄ usse
subito ita capietur et ligabitur . Ista ergo
catulla amoris numq̄ cōmouit mētez eius
sena a hauer pui cognosceba .i. q̄us nō
uideret ipaz ulterius . occulos suos radiā
tibus sub uelo / ita q recordatus suz oc
lorū illorū uagoriz .i

T Osto che nela uista mi peraiosse
L Alta uertu che qa manea traffitto
P Rima chio fuor di puericia fosse.
V Olsemi a la sinistra cō rispitto
C Ol qual i fantolin corre ala māma
Q n̄ ha paura o qn̄ eglie afflutto.
P dicer a uirgilio men che drāma
D i sanque mi rimase ch nō tremi
C Onosco i segni de lantica fiāma .

hic poeta ondit quō positus est ī magna
agonia / et reatuit ad uirgiliū . siat sēp
solebat ī audius p cōparationē ualde cla
zam / bn̄ pro cōmunatione repetēs quod
dixerat dicit tosto che laltra uertu .i. q̄z
ato potentia amoris quā iaz uocauit oc
cultaz / che qa manea transficta q olim
uulnerauerat me sius telis aureis / prima
che fuora di puericia fosse . q. d. dum
essez adhuc puer mi posse nela uista
.i. ī oculos ī quibus sapit nus amoris time
statiz / uolse mi a sinistra / ubi credebaz
uirgiliuz esse / cō rispetto .i. aī respectu
col qual il fantolin corre ala mamma
.i. matrez uel nutricez / quādo ha paura
o qn̄ eglie afflutto . s. alia passione siait
amore alicuius rei / p dicer a uirgilio
men che drāma q. d. mīmiz . Est eiz
drāma pauula par ponderis quo uo
cabulo multū utuntur medici / di sa
que me rimaso chel nō tremi / quia
amor ī duat tremorez unde dicit / eo
nosco i segni de lāntica fiāma . s. amoris
hoc aūt dicit uirgilius de didone . q. d.
dantes nō ita didō arsit amore uiro
Enea .)

M a uirgilio nanea lasciati scemi
D i se uirgilio dolcissimo padre
V irgilio aai p mia salute diemi.

hic poeta dicit suū refugiū fuisse uanū / qr
uirgilius recesserat de quo multū cōqueri
et dolet . Et hic aduerte q multa mirantur
de eo q dantes ita nude tangit recessum
uirgilij a se q nō perpendit q nō dixit
ualde nec facit uerbiz . Sed poeta noster
hoc nō fingit sine misterio magno / p hoc
ei relinquit tacite lectori cōsideraduz q
ad primū conspectuz ulsus mulieris alte
ipse fuit turpore passus / sed uirgilius
ueritus statiz animum a face ulsus mulie
ris potentis quā uiderat fugere ite
mans angelorū . i. theologoriz et refug
ad eternū ad studiū iter philos et poe
tas et noluisset dicere libenter dāt amō
relinquo te maiby ulsorū qui loquūtur ai
deo / sed timor nō permisit / dicit ergo poe
ma uirgilio nanea lasciati semi dice . s.
me et staciuz xpianiz / qui et ipse tē
debat ad celū et dicit uirgilio dolcissimo
.i. uidebatur sibi amarissimuz dimittere
tāta poetaz qui fecerat sibi uiaz / et re
petit ad auxilium maioris doloris uir
gilio a ui de me p mia salute / qr cō
pulsi me regenduz et ducenduz sibi
ut patuit prio et secundo carpo īferni .)

H e quātunque p deo lantica madre
V alse ale quāze nette di rugiada
C he lagrimādo nō tornassor adre.
D ante p che uirgilio sene uada
H ō piāger meo nō piāger mesmi
C he piāger tu cōmen per altra spada.

hic poeta post querelā tangit plāctuz
suuz / et uult breuiter dicere q tota fe
liatas illius loa nō potuit obstitere
ne prorumpit ī lacrimas / tāta fuit uis
doloris / dicit ergo / ne quātunqz .i. q cū
deliciis / p deo lantica madre .i. per
didit euā / ualse ale quāzie .i. proficiat
genis meis / nette de rosada / quia uir
gilius lauerat sibi faciem ī maritima
alga uel dic genis nō madidis rore q
nō cadit ibi . q. d. ubi nulla pōt esse
alteratio / ubi nō potest pluere ego plo
rauī / ideo dicit / che lagrimādo nōn
torna essere atte . i. atte uel obstare
siait accidit ī planctu . Et nō miretur
lector si dantes dimisit uirgiliū aiz
planctu et lacrimis qui dederat opā
a puericia sm illud Augustini primo
de Ciuitate dei circa principiū uirgi
lij . Ideo puer legit ut poeta magnus
oriz op p clarissimus atq optimus tamen

edubit/ ānis nūq̄ possit obliuione abole
ri rd. Et introducit beatricē idignātēz
sup planctu eius / que interpellatis eiz
nōīe proprio dicat O dante pche uir
gilio te ne uada loquitur tractē / nō piā
cer ancora quia nūdiz habes cauēaz
flendi che pianger te cōuene p laltra
spada quia pīoriz te aaitus et fortius
q. d. tractē qr nōn solū nimis uigilāt
colluisti sed simul me deflumsti siatt dic
pleīus ītra ? ℘

Quasi ammiraglio chen popa
e ī prora
Vie ancder lagēte che ministra
Fra li altri legni e aben far lincora.
In su la sponda del carro sinistra
Q̄n mi uolsi al suon del nome mio
Che di necessita qui si riquistra.
Vidi la dōna che prima appario
Velata sotto langelica festa /
Drizar luochi uer me di qua dario.

Ista est Tertia pars q̄rtalis ī qua poeta
describit īcrepationēz beatricis ad se / et
īcrepationis effectuz · Et prīo apparat
ipāz tāq̄ dnāz magne auctoritatis et
potātis p una nobilez cōparationē et
pulcrā et dicit q̄ uisa est sibi quasi
quidā admirat/ magne classis qui
discurrens p naiugia cōfortat bene
agentes / ptrosos uō et tardātes dure ī
crēpat ordina sic līāz et construe / uidi
la dōna .s. beatricē / che prima mappa
rio ītor flores sup̄ arnāz / uelata : s.
facien ut dictū ē / sotto langelica veste
.i. uelo albo qualis est uestis ānelorē
ī su la sponda sinistra del carro ex pte
ueteris testamenti ubi erant quatuor
uirgines / driaar q̄uochi uer mi / res
piarsi me torne / di qua dal rio .s. le
theū ubi erā / q̄n io me uolsi al son
del nome mio .s. dantis / che denecessi
ta si riquistra .i. īscribitur et sic uide
q̄ prudēter et caute poeta se excu
sat ne uideatur iactator et uanus.
Naz nō uidet de more phoz īscribe
noīa propria / opibus eorū nisi raro
et ex cā / vnde uirgilius Sumenis

uerecōde se notat / dant/ ergo dicat / sed
nō ex uanitate / sed ex necessitate hoc fecisse.
Necessitas āt hic uidetur quia beatrix
ex īdignatione et ira notat eū / sicut
solemus facere quādo irati minamur
iniuriā nobis uel ideo beatrix nom̄ exp̄s
sit qr sub isto noīe tacte uidetur tāgere
eū .q. dns uere es dantes / dans se ad
diuina qr ad phyam et poetriā / ymo q̄
et quitare uoluisti priusq̄ sacrā silvam
sic ergo ipam uidi / q̄ ammiraglio pfecti
classiū / che uene anēder lagente che
ministra .s. zemigel / p qualtri legni ex
suis prīapalez / ipopa et ī prora .i. p aiat
a ben far .i. fortiter nauigandiz dū tē
pus hnt uel pugnādiz diz cauēl exigit.
Et hic nō quātus cōparatio est propter
q̄m ista dna admirabilis more admira
ti discurrens p oīuz studiū / sicut p pro
phas euāgelistas / rc/ omēs ortatur ad bn
agendū et probiter pugnādum / ista mi
lītia / et nūc poeta phīgit qu tarde ue
nerat ad militādū / iaz̄ transacto medio
termino sue uite .ꝛ

Tutto chel uel che li cōdia di testa
Cerchiato de la fronde di minerua
Hō la lasciasse parer manifesta.
Regalmente nel atto ancor proterua
Continuo come colui che dice
El piu caldo parlar dentro rifrua.
Guardati ben / ben sem ben / sem beatrice
Come degnasti dascender al mōte :
Hō sapie tu che qui eluom felice.
hic poeta posita dispositione beatricis /
nūc q̄ntr ponit īcrepationez eius dez ꝺ
se .d. illa dna ancora proterua rigida
uel superba / nel atto regalmente q̄ua
ad mōz regine iratē tremenda cōtinuo
ad primum dictū supius come colui chi
dice poranī contra aliquez / el piu caldo
parlar dietro li sonna .i. sonuat ī finem
fortiora argumenta ad psuadendum
et ita beatrix hic capit a quibus dā cōio
ribus et communibus / tall ergo et tā rigida
uidebatur nūc beatrix / licet nō posset
bn uidere eā impediente uelo et rato Vn
dicat / tutto .i. q̄uis / chel uelo .s. albū / che
li cōdea di testa sup faciem / cerchiato
da le fronde de minerua .i. araldatiz /
corona oliue que est arbor cōsecrata minue

que est dea sapie multa rone primo quia
dant oleū supemmet oībus liquoribus Ista
sancta sapia supexcedit ceteras. 2o qr olim sē
per manet et ista sapia nūq̄ caret .3o quia
olim dr nō paas quod bn cōpetat ipsi
sapie .4o anīa ut scribit Olim difficilimū
erat sed longo tpe uuit et talis rectus
fuit et sapia⁹ uocta .5o quia mineua fuit
mulier carnea tuetrix multarū et bonarū
artū fuit sapia facit que hic ponitur
sub nōe beatrias, no lasaasse parer mā
fulta qr nō bn apparebat turbatio eius
et ecce quid pro dixit beatrix quando
mi bn se io son ben beatrice .q.d. bn fuit
illa quā aliqn nisus est amare et postea
uiliter defuit como dignath di cader al
monte prie et uirtutū ibi nūc fuerit
nō sapui tu che qui e loia felice .q.d. sare
debebas nec accedere huc poteras nisi
ego tibi grām perarassem.?

Liochi mei cader qui nel chiaro fōte
Ma uergiēdomi i esso lo trassi al herba
Tāta uergogna mi grauo la fronte.
Cossi la madre al figlio par superba
Comella parue ame pche damaro
Sente il sapor de la pietate acerba.

Hic poeta tangit effectū illius sacepationis
qr nō potuit tēnere fronte pmente pudo
re bn dicat liochi mei cader qui nel chiaro
fonte .i. flumē letheus ma uergiendome
i esso .i. uidendo me in speculo sic uerecundū, trassi
alcuna ne uideret me ita confusū, tanta
uergogna mi grauo la fronte. Et ondit
qualiter ira illius mulieris erat bona et
utilis licet nō sic uideretur pma fuge
qr nō ex odio sed amore iterso bn fac
cōparationē propriissimā, cossi la madre
al figlio par superba cū tū nō sit comella
parue a mi et nō erat p chel sapor de
la pietate acerba i pā ita, sente amaro
cū sit dulcissimus ab affectione i mensa.
Hā mater diligit filiū sup oia etā plus
q pater licet incalcatur super errore filius
unde maledicat ipm et inprecatur sibi
mala ut corrigat illū. Et ita nūc beatrix
arguit studiū de studio pto cū tū dilexit
eius singularissime trahendo ipm ad ipsam
speculationem.?

Ella si taque eli angeli cantaro
Di subito. In te dne speraui
Ma oltra pedes meos, nō passaro.

Hic poeta ponit remediū consolationis cōtra
confusiones suā. qua .s. angeli assipserūt
cum suā bn diat cōtinuatiue etiā .s. be
atrix si taquero eglī angeli si cātaro di su
bito ipo ne deb perirer illū psalmū, In
te dne speraui et meruo hoc fingit, quia
i isto psalmo tractatur de spe usq; ad cer
tā partē cuius unde diat Ma oltra pedes
meos nō passaro, uult dicere q angeli
ceperūt cantare psalmū qui sapit, In te
dne speraui nō confundar i eternū. Sed
nō cantauerūt nisi usq; ad deamū nec
sui ubi diat Statuisti i loco spacioso
pedes meos et ulterius nō processerunt
quia nō plus tractatur ibi de spe si in plo
catur ibi mia. Et hic nō q poeta noster
bene fingit huiusse angelos ubi propicios
quia de dei ueritate multi et magni doc
tores ad tēpus capti dulcedine poetarum
et oratorū neglexerūt sacrā scripturam
siat legitur de sancto hieronimo qui diu flagel
latus ab angelis interrogaretur quis esset ipse
respondente q christianus erat dicitur fuit
imo Ciceronianus es tu, et uere ad tpus
plus dilexit Tullius q christum.?

Si come neue tra le uiue traui
Per lo dosso ditalia si congela
Soffiata estretta da li uenti schiaui.
Poi liq̄fatta i se stessa trapela
Pur che la terra che pde ombra spiri
Si che par foco fonder la cādela.
Cossi fu senza lacrime e sospiri
Anzi il cātar di quel che nota sēpre
Dietro ale rote de li eterni giri.
Ma poi chio iteli ne le dola tēpre
Lor cōpartire ame par chesse detto
A uoler dōna p che si lo stempre.
Lo qiel che mera itorno al cor ristretto
Spiruto e aqua fessi e cō angoscia
De la bocha e di liochi usci del petto.

Hic poeta describit effectus intercessionis an
gelorum p unā cōparationē nālē et pul
cram, quā ponit multū diffuse, si effectus

breuiter est

breuiter est q cor i eo quod erat iglaciatum
ad uerba beatricis mollificatu est ad uerba
angelorū ad modū quo nix prīo i arboribus
primo cōgelatur ad uentos frigidos deinde
liquatur ad uentos calidos. Hunc ordinē
litterā sic et construe sic. Io fui qui cosi sēza
lacrime e sospiri .i. cū corde idurato et ipe
trato nimio dolore et pudore ancor cātāt
de quei .s. angelorū che notam sempre .i.
canunt dietro ale notte di eterni giri .i.
sim aromatū et proporcionē celorū, ma
loquel che mera dentro al cor ristretto .i.
occulta cōfusio que iglaciauerat cor meum
ēsse spiritu et aqua .i. suspiria et lacrime
cosi del petto .i. de corde quod est i pectore
cō angoscia de la bocha e de gliochi au
mquisita oris quia emisit suspiria et au
mquisita oculorū quia emisit lacrimas
poi chio itesi lor cōpartire ame .i. postōp
stetti oxi cōpassionē ipsorū angelorū erga
me, ne le dolce tempre .i. dulcedinis et
tēperatis cantibus eorū p che essi .s. āgeli
intesero ditto beatrice, dōna per che si
lo stempri .i. distempat ipsum dantē et oxat
pezzi tāti dime nō redi supra si cōmo ne
bie si cōgela .i. glaciatur tra le uiue trami
.i. arbores p lo dosso de stalia .i. p unde
mōtas apenini qui diuidit totā stalia im
p medium ab alpibus usq ad fretū sicilie
nix dico soffiata .i. pflata e stretta .i. cō
gelata da li uenti sētrionali .i. borealibus q
uecunt a septentrione et trāseūt p scalatio
nis regionē ubi fuit uere liquidi fiat
expirabit misi naualem poi liquefatta
.i. resoluta trapella .i. distillat a sili, si che
poco par fender la candela .q. d. sī cera
liquescat ad ignem tāti nix ad uentū austra
lem vn̄ dicat pur che la terza .s. austra
lis exīs sub equinoctiali che pende ībram
quia .s. sol nō faci umbrā ibi, quia dire
de respiat terzā illā spām .s. australē. Hē
cōsideza si ista cōparatio est propria p
omnes sui partes. naz vn̄ assīlat montez
ulti amenū apennino mōti alto ameno,
et arbores apennini sibi nato iter mōtē
apenini Nix alba et pura est ānā cuius h
depurata ab oī macula uentus boreas
qui est rigidus sed ramus est oro beatricis
aspa sed titulus penetrans ad cor uentus
auster calidus iducens pluuias ē cantus
angelorū iducens lacrimas et distillare
facit more nimis: .i

Volse le sue parole cosi poca:
Voi uigilate nello eterno die
Si che note ne sōno a uoi nō furi
Passo che faccia il secol p sue uie.
Onde la mia risposta e cō pui cura
Che mi tendea colui che di la piagne
P che sia colpa e duol duna misura.

Ista est quarta et ultima pars gnalis i qua poēta
ondit qualiter beatrix fecerit magnā cōmēda
tionem de eo cū maiori īcrepatiōne. E primo
ondit quō beatrix assignauerit cām sue īcre
pationis īterredentibus angelis pro eo vn̄ dicat
ella .s. beatrix pur ferma i rigiditate sua
stando i su la dextra cossa ista op uidetur tm
fisse a sinistra ad dexterā que est nomē tēsz.
Alia tm littera hē .i. su la dotta cossa .s. sini
stra nō mutata uolse le sue parole cosi
posta ale sue pie .i. ad angelos q pie cōpatie
bantur sibi, et ecce quid dixit nō uigilate
nel eterno die .i. i eternitate, si che notte i
sōno qui nō cadit i uobis nō furi a uoi .i.
nō cupit uobis latenter passo .i. momentiz
nel īstans, che faccia il secolo p sue uie p
deansus tporum .q.d. oīa sunt uobis mani
festa quia uidetis i deo ideo nō est opus
q dicaz uobis, manifesta errores et culpas
humanī hoīs, qr ita vn̄ scitis sicut ego, sed tm
narrabo ad confusionez eius unde dīc uede
.i. ideo la mia risposta ad uos, e cō pui cura
che mi tenda colui .i. magis q uos, che de la
piage ultra riuum et ecce causas, p che col
pa e duolo sia de una misura .i. ut dolor
equetur culpe, quia tanta debet esse pena
quāta fuit culpa.?

Hō pur p oura de le rote magne
Che drizan cadaun si me adalaī fine
Secōdo che le stelle son cōpagne.
Ma p largeza di gratie duune
Che si alta uapori hāno allor pioua
Che nostre uiste la nō uan uicine.
Questi fu tal ne la sua uita noua
Virtualmēte dogni bīto destro
Fatto haurebbe i lui mirabil proua.

Alla pur ferma i sui la detta
cossa
Del carro stādo ale sustanze pie

Ma tãto pu maligno e piu siluestro
Si fal terzen col mal seme e nõ colto
Quãto egli ha piu del bõ uigor treslº.

Hic beatrix dicunt arguit poetã et primo fãat magnã cõmendationez deco ondens bonã aptitudinẽ eius et dispositionez nõ solus adeo sed etiã a celo. Ordina sic lrãm dic beatrix respõdens angelus i confusionẽ poete, quesh .s. dantes, fo tale nela uita sona nouã .i. i pueritia, aliqui tñ diant i suo tractatu de uita nouã quẽ feat i Juuetute, sed certe istud est ridiculũ dicere qr autor erubescebat de eo i matura etate, uirtualmẽte .i. aptitudinaliter et potẽtialiter, chogno habito destro .i. sciã uel uirtus. Haz sciã est hitº ognis demirate ut dicat phus prio posteriorũ, et uirtus e hitus electiuus, ut dic pº ethicorũ, hauerebbe fatto i lui mirabile proua de le rote magne .i. ex conuellatione et influentia celorũ q sũt spe maxiẽ, che drizia caasam seme ad alcũ fine .i. omẽ quod producatur ad bonũ finez siait dicat pº paradisi, secondo che le stelle son cõpagne .i. cõiuncte sm cõiunctionez planetarũ et triplicitate eorũ, qr alicã cõpationez faat saturnus cũ Jouue, alicã aiz Marte, et ita de alijs et etiã idez planeti faat cõparationez i suo domiallo, aliaz i signo nõ suo, et quod plus est, ma pº largheza de qualle di me chãno si alta uãpori .i. profundos, alor proua .i. pluuiaz, che mẽ uiste uiste la notian uiane .i. speculationez intellectualez .i. nõ attẽquint ad profunditatez diuinarũ grãrũ. Et concludit ex hoc q ogni cessãte sibi ad damnũ qr abusus est pº unã cõparationẽ nobilissimã et claraz dns, ma il terzeno, qd est de se beõniz et domestiaz, se fa tanto pu maligno e piu siluestro cõmal seme e nõ colto .i. cultus nõ laboratus, qz to allo ha piu di buon uigor terzestro de humore pinqui. Et hic nõ q ypo e propria. Haz ingenii uigorosius recte nutriatur agro studii qui si omittatur mala doctrina et nõ excolatur uirtute faat malũ fructũ, qr melius sit facere malum.

Alcũ tẽpo il sostẽni col mio uolto
Mostrãdo luochi gioueneti a lui
Mecco il menaua i dritta ptẽ uolto.
Si tosto come i sui la soglia fui
Di mia secõda etate e mutai uita
Questi si tolse ame e diessi altrui.
Quãdio di carne assunto era salita
E bellezza e uirtu cresciuta mera
Fui io alui mẽ cara e mẽ gradita.
E uolse i passi soi pur mia nõ uera
Ymagine di bẽ seguendo falsse
Che nulla promessiõ rẽdeno intera.
He ipetrare spiration mi ualse
Cole quali e isogno e altrimenti
La rinocai si poco alui ne calsse.
Tanto qui cadde ch tutti argomẽti
Ala salute sua eran gia corti
Fuor che mostrarli le pdute gẽti.
Per qsto uisitai luscio de morti
E a coliui che la qua sui cõdotto
Li prieghi mei piãgẽdo fuxõ porti.
Alto fato di dio sarebbe rotto
Se lethe si passasse etal uiãda
Fosse gustata senza alcun scotto
Di pẽtimẽto che lacrime spãda.

Hic beatrix oñdit q poeta a pnapio cepit recte cõsuare et ambulare, sz alio declinauit a uia bona, uñ dicat Alcũ tẽpo .s. dũ fuit puer, il sostẽni col mio uolto ne errarer mostrãdo q luochi q io uenetti alui qr ipe erat puer et ego puella, mecco il menaua i dritta parte uolto. Et hic nota q ueritz dicat pia tpie pueritie dantes capitul amore beatrix ac mire idolus, et i eo appuerũt multa signa future uirtutis, sz adueniente pu bertate cepit crescere malicia cũ etate et deditus est uanitati unde dicat, si tosto como i sui la porta fui uel soglia di mia seconda etate .i. i sinico adolescentie e mutai uita quia nupsi, qsh si tolsi ami e desse altrui .s. alijs mulieribus. Alij tñ exponũt istaz lẽtaz nõ hystorice

ſed alegorice, et dicunt q̃ p̃ oculos Iuuenalis intelligit primã et leuez parte theologie, et tunc dicit dedit ſe aliis ſciis et̃ procedit ulterius beatrix q̃ dicatiz in narratione ſua .d. q̃n di anime a ſpiritu era ſalita de uita corporali ad uitaz ſpiritualez p̃ mortez in xxv̊o ãno, q̃n homo erat legittima etatez, e bellezia e uirtu mera cõſcauta quia aia ſeparata a corpore eſt liberior in nobilitate rationis et me moria ut pulcre dictũ eſt ſup̃ capitulo xxv̊. fo 10 alu .ſ. dãte, men cata e men graditta. Et hic nõ q̃ dicat ſcribit boccatius in ſuo libello de uita et moribꝰ dãtis beatrix q̃ in fine xxim̃o ãni rediuit ad q̃liaz p̃destinataz meritis ſuis au mõte dantes fuit diu in planctu lacrimis et merore adeo q̃ ſola morte uidebat poſſe finiri, ex quo factus eſt maalẽtus barbatus uelut hõ ſiluestris, tãdez exortatione ſuoꝝ duxit uxorẽ, et cepit ſe dare publicis officiis et honoribꝰ in ſua ze. pu. et ſi poterat itardiu uacabat poetis et eloquentie ad ſuprã q̃liaz. Et de hoc cõquitur beatrix .d. e uolle i palli ſoi per uia nõ uera .ſ. p̃ dona mudana, ſequendo falſe ymagine di bene .ſ. honoris dignitatis magiſtratus uel ſcie mudane aut poetice, nõ ſũt uera bona ſz ymaginaria, bñ dicit, che nulla promiſſion rẽdeno i terra Haz diuinitꝰ uidentur promittere ſuffitientiaz quaz p̃ſtare nõ poſſunt, et dignitates et zenerẽtiaz rel. Sibi ſcientie liberales uidẽtur promittere felicitatez quã tñ nõ poſſunt conferre, licet ꝑparent ad felicitatem uelut q̃dã organa et inſtrumẽta. Hã hic beatrix ad q̃nuãdũ exortẽ dãtis, oñdit obſtinatã duritiẽ ei̇ et taz uana uita .d. ne lem petrate ſprone .i. q̃re quas ſperauerã pro eo apud deum q̃uia rogabat pro eo aliz eſſet facta beatitudinalis .i. nichil profecerũt michi, cõle quas li reuocat .i. reuocare uolui. Et ſomno et altramenti .q. d. i ſomnio et i uigilia q̃ uere uir tanta ſcientiꝰ i dita do et ſtudendo poterat ꝑpendere finẽ nõ bonũ ſuarũ occupationiuz, ſicut olim ſcribit occaſionatus fuiſſe Tullio et boetio q̃mi ſcribit ſe quibꝰ rationibus rei. p. iã mortua et deplorata libitate cõſtricta fuit exilium et mortez indigne, ſi poco alui ne calſe .i. uita modica auferuit ſibi de me quez tãtaz aiã gerebã de eo, et ideo merito accidit ſibi quod querebat, nã tanto qui cade i uaritatez i ſima ubi debebat ſtare poterat dare ſe ſpeculatiõi altre ſuperiorꝰ et uerboꝝ bonoꝝ, che tutti argumenta erano accta .i. oña remedia erãt iã defectiua, ala ſalute ſua .ſ. recuperã de iã tã procedbat errando p̃ ſiluã, forche moſtraſſi le p̃dute q̃ze .q. d. ſaluo q̃ inclinare aiã ſuã ad cõſideradaz miſeriã et infelicitatez miſeroꝝ, uñ dicat p̃ queſto ob hanc caz, uiſitai luſo di morti .i. deſcẽdendi ad infernũ, eli preghi mia piagen̊ for porti a colui .ſ. uirgilio, che la qua fu conduttꝰ .i. q̃ reduxit eũ ad me, hoc tuz tactuz eſt 2o capo infrani et alibi ſepe. Et cõcludit ultiõ beatrix oñdens angelis ad illud quod dixerat ſupra, q̃r dña ſic diſtẽpauit eũ, et dicẽ ergo, o ſubſtãtie pie alto fatto de dio .i. p̃ſtitutiz decretuz uel iudiciuz diuinũ, ſcendbe rotto .i. mutatuz quod ee nõ pot, ſe lethe fi paſſaſſe, ab illo dante, etal uiuanda .i. taz dulcis poco aque lethee, foſſe guſtata ab eo ſenza alam ſcotto dispedimento .i. pñie et pene debite, che lagrime ſpãdi et cõtritione cordis aiz confeſſionẽ ouis. bñ ſtatiz beatrix cõuertat ſermonez ſuum ab angelis ad rpm dantez ſicut patet i ſequenti Capitulo :-2

A Tu che ſe di la dal fiume ſacro
Volgendo ſuo parlare ame ꝑ punta
Che pur ꝑ taglio mera paruto acro.
Ricomiãcio ſeguẽdo ſenza anta
Di di, ſe queſto e uero a tãta acauſa
Tua cõfeſſion cõuien eſſer cõgiũta.

In ſuperiori capitulo poeta noſter deſcripſit mordacez increpationẽ beatricis ad ſe i q̃ãli. Hunc ꝙnter in iſto capitulo xxxi̊o ponit increpationez eiuſdez mordationez i ſpiãli. Et pñs capl̃m pot diuidi i mj̃ ptes q̃ãles, In ꝑ quarũ beatrix cõpellit dãtez ad cõfitenduz ſuũ errorem et erroris cauſ. In 2a arguit et cõmittit eũ q̃ nõ debuit ſic errare̊ ibi. Tutta uia. In 3a poeta oñdit qualr peitens totus fuit i fluuio et aſſi q̃tus duabus ibi. E come. In q̃a et ultã oñdit quo pueneruit i perfectionez cognitionez beatricis ibi coſi cantãdo. Ad primũ uerſus dico q̃ beatrix requirit a poeta cõfeſſionẽ ſui erroris et cauſ. Et primo facit

cõtinuationẽ oñdit dispoſitionẽ beatricis ꝙ ſe. Ad quod notãdũ ꝙ ſicut patet ex p̃cedẽ ti capº dũ poeta deplorãſſet receſſũ uirgilij beatrix minata eſt ſibi ꝙ plorares p aliũ ſpatã quod factũ eſt qñ ipa rñdit angelus et tuc exeraut ſpatã .i. linquã celiz nũc nõ cepit exercere eã p pũctã quõd eſt durũ. bñ nota ultimũ ꝙ medius et tutus ẽ pugnãti ferue pũctiz ꝙ celiz teſte uegentio ſ. ſuõ dere militari primõ qr ferienſ punctũ hẽ icidere minus de armis. 2º qr incert minorẽ reſiſtẽ tiaz ſ. corpore. tertio quia aduerſarius nõ ita bñ utitur ictũ. qº quia ferienſ minus ſe dete git. ergo uide ꝙ pulcra ſit methaphora dicendõ ꝙ beatrix nũc cepit paitere pũctiz diat ergo et illa beatrix uolgendo il ſuo par lar amĩ p pũcta ſcrepãdo mẽ acrius che mezza parlito acco. ſ. latus acerbũ pur per taglio ricomiao. ſ. dicere ſequendo .i. cõti nuãndo dictiz ſuũ ab angelis ad dantẽ. d. e tu. ſ. dantes et debes dicere e et nõ o che ſie de la dal fiume ſacro. ſ. letheũ et optas tranſire atra ad me dindi ſe queſto e el uero de quo accuſaui te angelis qr tua cõ feſſion cõuen eſſere cõquiſita accuſa ut pro mereamur ad ſolutionem.

Era la mia uertu tanto confuſa
Che la uoce ſi moſſe e pria ſi ſpẽſe
Che da lorgani ſuoi foſſe diſchiuſa.
Poco ſofferſe poi diſſe che penſe:
Riſpõdi ame che le memorie truſte
In te nõ ſono ancor da lacqua offẽſe.

Hic poeta ponit effectũ penaonis beatricis. ſ. ſuã confuſionẽ. d. la mia uertu .i. potentia dixe. era tanto confuſa timore et pudore pre cedenti et pñti. che la uoce ſe moſſe pria rñdendo eſt ſpenſe .i. et mortua eſt qr de ſicut pria che da lorgani ſoy que ſunt labia lingua dentes pallatiz guttur et pulmo foſſi diſchiuſa .i. excluſa et expreſſa. Et ſb dit replicationes beatricis d. poco ſofferſe .i. expectauit poi diſſi che penſi .q.d. hic nõ ẽ opus cogitationiz quia nõ habes ñ dicere ſic reſpondi ami et ne dabes poſſit dicẽ ſicut oĩter dicũt hoĩes qñ increpantur ego nõ recordor diat beatrix hoc nõ accidit ſed ex obliuione bñ diat che le memorie truſte. ſ. preteritoꝝ maloꝝ que contriſtant aũiz recordãtis nõ ſon ancora offenſe da lacqua. ſ. lethea ĩ te .q.d. e nũdiz quiſtiti de fluuio obliuonis de quo paulo poſt quiſtare habes.

C õfuſione e paura ſi ſieme/ muſte
Mi piſer un tal ſi fuor de la bocha
Al qual ẽtẽder fur meſtier le muſte.
Come baleſtro frange qñ ſcocha
La tropa teſa la ſua corda e larco
E come ſtoga laſta il ſegno tocha.
Si ſcopiai io ſteſſo graue carco
Fuori ſcorgẽdo lacrime e ſoſpiri
E la uoce alento per lo ſuo uarco.

Hic poeta oñdit ſuã confuſionẽ quã tãdez ſcat ai difficultate et anxietate .d. cõfuſion e paura uerecaĩdie et pene ĩſieme miſte .i. ſimul ſoagte mi pinſero ĩtalſi .i. tam debile. for de la bocha al quale ẽtendere fo miſtero le uiſte .q.d. ꝙ oculi beatricis fierunt neceſſarij ad ẽtelligendũ ſicut ut facã cõparationez propriã uidemus ſepe de facto. ꝙ uirgo nouida tpẽ ſponſalioz ẽterrogata utrũ uelit taliz ĩ uiri confuſa timorẽ et pudore rñdet ita tã plane. ꝙ auris nõ poſſit iudicare de affirmationẽ eius niſi oculus uideret nutũ illius rñdẽ tis et declarat iſtũ actiz debiliter loqntis p pulcrã cõparationez ſagittantis que de ſe patet .d. ſi ſcopiai io ſotto eſſo graue car co .i. pondere cõfuſionis & timoris fo uiſ gorgando .i. ex guttire emittẽdo lacrime ē ſoſpiri Et ſic uide ꝙ ſatisfactiz ẽ uiſibꝫ prout beatrix pdixerat ĩ fine pceden ſ. capi. e lauoce dlento p ſuo uarco .i. trãſitu p medium aeris como baleſtro frange la corda e larco de tropo teſa qr ſtetit plus tenſa. qñ ſcocha e como laſta .i. ſagitta tocha il ſegno ĩ fuga nõ fiſſe. Et ſic uide ꝙ cõparatio eſt propria. nã uerbũ recte aſſimilatur ſagitte qr nocet irreuocabiliter Sicut aũt ſagitta lente uolat ai frãgitur arcus ĩ emiſſione et debiliter uenit quo tendit ita nũc uerbis autoris emiſſum a facto ore debiliter et tarde peruenit ad audientez expectantem.

O nde ella ame. p ẽtro i mei diſiri
Che ti menauan ad amar lo bene
Di la dal qual no ne ache ſalpiri.
Quay foſſe atrauerſate o quai catene
Trouaſti p che del paſſar tanci

Douessiti cossi spoliar la spene:
Equali ageuoleze o quali auanzi
He la scõte deli altri si mostraro
Pche douessi lor passeqiar anzi:
Doppo la tratta dum sospiro amaro
Apena hebbi la uocε che rispuose
Ele labra afatica la formaro.
Piãgendo dissi le presenti cose
Col falso lor piacer uolser mei passi
Tosto chel uostro uiso si nascose.

Hic poeta ponit qualiter beatrix petuerit de causa siu erroꝝ cuꝫ nulla fuit iusta que debuerit eã reuocare ab amore eius ad amorẽ aliorꝝ. Et pmo petit de cãis impedientibꝫ accessum ad eaꝫ et detrahentibꝫ ad accessiꝫ aliarũ dicẽ ergo vndella ami .s. beatrix petuit et diꝫ qual fessero atrauersãte o qual carhene tro uasti .q.d. que obstacula que ipedimẽta fue runt tui in tua p entro mei desiri .i. iter desiderii que hẽbas ad me ĩ puericia tua .qm̃ semp me sequebaris che ti mena uano ad amãr il bene .s. summuꝫ deuꝫ ad quod theologia duat hoĩes di qua dãl quale .s. bonũ nõ ne amco sapiri .i. nõ est aliud bonũ ad quod tendatur p che douessi ti coi spoliar la spene .i. abiectãe spem del passeqiar ĩ ama .i. procedendi ultrauis ĩ tua recta ĩ equaꝫ te duxerã .q.d. mille fossẽ .i. mille catene nõ debuissent itrũpere tuũ iter optimũ. Et hic nõ lector .q. beatrix arguit hic multũ subtiliter et fortiter uult enim dicere tacite siue iplicite licet sacra scriptura uideatur mlti difficilis et hre fortes passus qr cogit hoĩes credere que nõ sunt nota p nãm uel ad sensum et qr parit multa q̃ dura uidentur, tñ considerato fine optiõ qr sola dolcet summuꝫ bonũ et duat cognitionẽ dei debet uideri facilis, et oĩs labor pro ea acquirenda debet uideri leuis et eõ peht q̃ cõmoda traxerunt euꝫ ad amoreꝫ aliarũ .d. equali ageuoleze .i. facilitates o quali auanzi .i. quẽ progatiue .i. facie et pulcri tudine de le altre .s. aliarũ dnarũ .i. scilicet p che douessi anca .i. poaus passeqiar loro .i. sequi eas et sibi uult dicere sub ista peraone q licet sue scalares uideantur siue delectabiles tñ effectus earũ sepe est uanus qr nõ ad usũ uere uirtutis sed ad superbã qm̃ ymo quod uilius uidetur ad miseriã cupiditatis siue rõnis. d.

a pena ebbi la uoce che rispuose qr timor et pudor iualuerat ipa fẽiente punctũ dopo la tratta dumo sospiro amaro qr tangebat me ad uiuũ ele labre afatica la formaro. Et sic inde q̃ poeta satisfeat beatrix que dixerat sibi q̃ cõfessio erat sibi necessia Et ecce piãgendo dissi le pñte cose siait honoros dignitates q̃a et artes liberales et poetica que hñtur ad sensus et prões et nõ promittunt futura et insibilia siait beatrix. uolser mei passi .i. auerterunt gressus meos a uia uirã recta col falso lor piacer qr adulãtur hoĩ. Adulator eĩ est apparẽs aliquis sed beatrix pocus rigida incepat et minatur siait uerus amicus et dicto tosto chel uiso se nascose .s. aduciente puberitate, qm̃ defuit eaꝫ ut dictũ est Capo In ulla eĩ capit hõ dare se artibꝫ et scientijs.

Et ella se tacessi o se negassi
Cio che cõfessi nõ fora men nota
La colpa tua da tal Judice passi.
Ma quãdo scopia de la propia gota
La causa del peccato ĩ nostra corte
Reuolgessi cõtral taglio la rota.

hic poeta ondit q̃ beatrix audiens cõfessionez eius dixit sibi qr requisuerit ab eo cõfessionez et assignat cõfessiones caꝫ vn̄d. Et ella .s. beatrix tñdit la colpa tua nõ fora men nota .i. nõ esset magis patens et manifesta se tacessi o se negassi cio che negassi confessi. Et ecce qr̃ dã tal qui dicebat .i. satur ab eterno Judice. qui nõ hꝫ siait mediam uultus et Judex caꝫ et cõfessor terrenus secretas cõscias peccatorus. Et uult dicere beatrix deus sat tuã culpã et angeli sciunt et ego scio. Et quia forte poeta uidebatur dicturus quid ergo q̃ris ideo subdit ma la rota uolgessi ꝫ il taglio .q.d. cõtemplatur diuina ira ĩ nostra corte .s. celesti quãdo causa del peccato q̃ fit p confessiones scopria da la propria grotta .i. euspit ex proprio ore hoĩs contritione extendente. Est autẽ confessio legitima cora sacerdote peccatorũ declaratio Et ille nõ confitetur cora sacra scia que conformat et informat omis confessores terrenos. Et nõ q̃ frustra accidit ĩ mundo nõ. qr qñ homo confitetur sponte peccatũ ab humano Judice caus condẽnatur sed uberius dimittitur sibi a diuino Judice.

Tutta tua per che mo uergo-
gna porte
Del tuo errore e pche altra uolta
Vdẽdo le sirene sie piu forte.
Pon qui la rome del piãger e ascolta
Si udirai come î contraria parte
Muouer douieti mie carne sepolta.

Ista est secãda pars qñalis huius capitulj
q̃ qua beatrix arguit nũc ꝺ dantẽ et pro
salute eius cõuãcat eũ de errore suo ut red
dat eũ cautiꝫ î futurũ. Et primo facit
poetã attentũ ad dicẽda. d. tutta tua .i.
tuch oũis, pon qui il sermo del piangere qr
tpũs est medicine nõ querele, po ehe
mo uergogna porte del tuo errore, qm
recognoscetis ipm esse maiorẽ, e pche
sij piu forte pnullo tuo factui profundus
vdendo le serene que î cautos meqũtur
î medio tempestatiꝫ .i. artes liberales et
poetica parue que dulcedine cantus et
sua delectatione abducũ hoies a sacra
scriptura. vnde Sheronimus hoc experti
dicat demoniũ abusi sermo poeticus secu
larus sua rethoricorũ põpa uerborũ. Et
hic nõ q Sheronimus hoc dicat qr ad
tpũs amoratus pulcritudine dictorum
scẽaꝫ falsa diebat sacrã scripturã, auus
sermo uidebatur sibi saltus. vñ postea
cõuertat aiam ad diuina Smo poetarũ
factus est sibi quibus angelorũ sicut patet
ẽ epli's ~ alijs libris suis purpuratus flo
ribꝰ poetarũ et oratorũ. Vnde Ruffinus
obiat sibi Iste doctor nr qui fatetur se
abrenũciasse poetis, nesciat dicere uerbũ
qn dicat uirgilius meus et Oratius nr
sicut eũ poete scripsimt multa uana et
lasciua sicut de amore et silibus, qua
nõ solũ hoies fecerunt sed pagani, sicut
dicat petrarca î quada epla sua ad me
scribit tñ poetria eque vñ põt cadere î
bonã mentẽ que mãz describit honestaꝫ
sicut fecerũt Marcianus capella boetius
Rabanus Iuuenalis sedulius Arator et
alij multi. Et dicat et ascolta Sindrai
como mia carne sepolta postq̃ fui mor
tua, douerate mouer î cõtraria parte
s. ad deserendũ aliaꝫ et sequendũ me
et tũc tu dedisti te uanis honoribꝰ et am
oribus, et time sacra scia apud te mor
tua est et sepulta.)

Mai nõ ta pronto natura o arte
Piacer quãto le belle mẽbra î chio
Richiusa fui e che son î tra sparte.
E se il sõmo piacer tutti fallio
P la mia morte, qual cosa mortale
Douea poy trauer te nel suo dusio:

Hic beatrix probat q amor suus erat pre
ferendus amori ceterarũ rõne excellẽtie
sue, quã nulla alia põt attingẽ vñ dic
notã ꝺ arte .i. aliqua forma naturalis uꝫ
artificialis, sicut mulier pulcerrima uiuens
î carne uel picta uel sculpta q̃ maxime
solet allicẽ oculos hoũs. ꝺ may nõ ta pũc
to placer tñ simple, quãto le bello mẽbra
.i. quã richiusa fui quia resoluta î uita
e che son tra sparte qr resoluta î terraꝫ
spãs sunt et hic nõ q ista lra põt intelligi
hystorice pro muliere carnea que uisa
est sibi pulcerrima oũz et anagogice p
scia sacra pro pulcerrima oũz scripturis sicut
dicat Cassiodorus q oĩs rõ tũc dicatur q
pulcra membra sũt pulcri libri qui cõsti
tuũt corpus theologie et sũt spãs î tra
ubiq̃ locorũ quãto ergo fuit maior amor
tuus erga me tãto maior error vñ petit
aiã rdignatione qual cosa mortal .s. tẽ
poralis siue mulier siue dignitas siue
scia douea por trarre nel suo dusio .i. ꝺ
sideriũ et amores scil sõmo placer quod
de me hẽbas si te fallo p la mia morte
qñ facta sũt mortua et neglecta tibi.)

Ben ti douieu ꝓ lo primo strale
Dele cose falaci leuar suso
Diretro a me che nonera piu tale.
Hõ ta douea grauar le pẽne îquiso
Ad aspetar piu colpo o pargoletta
O alta nouita cõ si breue uso.
Huomo angeletto due otre aspetta
Ma denãçi da liochi di pẽnuta
Rete si spiega îdarno o si saetta.

Hic beatrix aggrauat delictũ poete qui
semel deceptus debebat respicere et nõ
pmittere se ampliꝰ decipi ꝺ ergo
procedens î sua increpatione, ben ti douea
leuar suso .i. erigere te a terrenis rebus
ad celestia alta ꝺ diretro a mi .i. ex me
neiendo post me que ascendera a carne

ad ſpm / che nō era pui tale qr ſtacta eraz
ſmoralis / aliqui tñ exponūt que nō eraz
ampliuſ talis q ſiu ꝓmuſ de vñ ſapiētib⁹
quā puto ridiculuz / p lo prime ſtrale .i.
ictū et paſſionē / dele coſe fallace / que
nō ſuant quod ꝓmittunt ut uaz dictuz ē
Et ita eō⁹ / amor aliazū mulieꝝ nō debebat
trahere te deorſum vñ dicat / O pargoletta
ſta ſiut ſuueaila unqo / de cuſtatē lucā
na au⁹ / more captuſ eſt aliqñ poſt mor
tez beatricis / et pōt ītalligi de ſcā poetica
que maxime pulcra et delectabilis cōpetit
ſuueabit / o altra uaſta .i. alia mulier uana
uel dignitaſ uana uel ſcā uana / cōſi
breue uſo qr paꝝ dinat q̄lia mūdana
et que uidetur durabilior / nō douea gra
uar le pēne ī quiſo .i. nō debebat depri
mere alaſ tuas ad ītriora ad ponēdum
ſpem ī illis / ad aſpetar piu colpi qr una
aduerſitaſ uel fallacia debuiſſet ſufficere
ad reddendū te cautiz / et ꝯſimat dictuz
ſuū exo auiſ / que parula nō ato ul ſtatz
uitat iſidiaſ / ſed auiſ matura ſic dicē qo
nouo uſoletto ī exptū quia hī paruaſ pēnaſ / ſporte due olie .ſ. paſſionеſ ante q
ſuguat uel euadat / maꝝ rette ſe prega
ī dāno ad capiēdū / e ſe ſaetta ad ītraſi
aendū / dināzi da q̄lochy de pēnta .i.
magnaꝝ auuz. Et hic nō q beatrix ſub
ſilitaſme auiſ reſpondet tacite quīdam
ne poeta poſſet dicere ad excuſationem
ſuā. ego puruſ et ſimplex ī talib⁹ hoc
cōcludit ipa / quia iā dantes erat legit
time etatis / qñ mortua eſt beatrix et
aſſillat eū au⁹ qr erat aptuſ natuſ ad uo
lādū ad alta ſicut poſtea apparuit /

Q uali iſtāciullu uergognādo mutta
Cō luochi a terra ſtānonſi aſcoltādo
E ſe ricognoſcēdo e ripentuti.
T al mi ſtaua io / et ella diſſe quādo
F udir ſe dolente / alzala barba
E prenderai piu doglia riguardādo.

Hic poeta ponit effectū huiuſ argumē
tationis qr .ſ. recepit uerecundiaz māgnaz
ſm q ſibi ꝓmiſerat beatrix ꝑ una cōm
paratione pulcrā et claꝝ .d. tal mi ſta
uo .ſ. mutuſ ai erubeſcentia reſpiciens
terraz / quali i fanciulli ſtāno ſi muti uer
gognādo de fallo ſuo / cō luochy a terra aſ
coltando ſcrepātem .i. priaz agentis de
cuore cōmiſſo cū pudore et dolore. Et
ſubdit poeta q beatrix ex hoc prouocauit
eaz ad multo maiorez uerecundia qr uide
ſ ſtare cū oculis deſyui ſterrā mādauit
ut leuaret faciem et deſpiceret eaz ut mag
confundoretur / dicat ergo / Et ella .ſ. beatrix
uolens addere afflictionē aflicto / diſſe
qñ pro qua uel poſtō / ſie dolente per
udir .i. ex ſolo audiri meaboriz meoriz
alaa la barba .q.d. leua uultū et uide pl
ceritudines meaz / e prendera piu doglia
.i. maiorez dolorez ultra pudorez rettuan
dando qua taīc cognoſcer turpitudinem
aliazuz .

Cō mon di riſiſtēga / ſi di barba
Robuſto cerro ouero a noſtral uēto
Ouero aquel dela terra di yarba.
Chio nō leuai al ſuo cōmādo ūmento
E qñ ꝑ la barba il uiſo chieſe
Ben conoui il uelen del argometo.

Hic poeta oñdit q difficiliter erexit oculos
ī facies beatricis ꝑ una cōparationē pulcrā
et ultra dīe q miona arbor facilius ſpoliat
foliis ſuis q ipſe erexerit oculos ī beatricē
dicat ergo / Robuſto cerro fortiſ querciſ / ſe
di barba .i. defoliatur / ouero al noſtral uāto
.i. aboꝛiea q ueīt a nō polo ſeptentrionali
o uero dā quel .ſ. uento auſtro qui ueīt a
polo meridionali qui uentus tranſit ꝑ affri
caz / vnde dicat de la terra de Jarba / Jarbas ci
fuit rex libie / tempore didonis / ut dicetur
paradiſi capo vmſo / Cōmen de reſiſtentia
.i. minori labore / chio nō leuai il mento
.i. ſuae / al ſuo cōmādo. Et ſic bene recepi
dolorem michi ꝓmiſſuz. Et hic nō q cum
paratio propria / querciſ ei arbor / et fortiſ
vñ cōueniet huic uino forti et ſermo beatri
cis vñ cōueniet uento boreali et auſtrali / qr
nūc ſerenat nūc turbat aerez / et ſicut
uiolentia boree uel auſtri nō facilit ſpo
liat arborem / ita nūc rigiditaſ ſimonis
beatricis mix cōpulit poetā attolere faciē
ita q facilius fuiſſet depilare barbā ſibi.
Et oñdit quid maxīe turbauerit eū .ſ.
uocabulum barbe .d. eben conobbi il uelen
de argumento .i. uenenatuz motuz / per
la barba .q.d. vñ ītellexi q uolebat dicē
ha ſenex delire qui eſt barbatus iam ꝑ
multoſ anoſ /

A Come la mia facia ſi diſteſe
Poſſaſi quelle ꝓme Creatture

D aloro aspersion lochio cõprese.
E le mie lui amor poco siane
V ider beatrice uolta ĩ su la fiera
C he e sola psona ĩ due nature.
S otto suo uelo e oltre la zniera
V incer pariemi pui se stessa antica
V incer che laltre qui qñla cera.

Ista est tertia pars qñalis huius capituli ĩ qua poeta oñdit quo pẽitens et confessus fuerit lothus ĩ letheo et traditus uirtutibus. Et po quidez oñdit qualiter angeli dederũt sibi locum uidendi beatricem quia cessauerũt ab opere suo. dicat ergo. E quelle prime ce atrice .s. angeli qui primo rogauerũt p eo possibili ab aspsione florũ sub quez nube beatrix latebat ut dictũ est pcedenti capo e lochio cõprehense da lor appision .i. ap paritione como la mia faccia si distese nullus faciez beatricis. Et tangit quõ uide uit eam .d. e le mie luce .i. mee oculi amor poco siante licet angeli reddidissent sibi tales audacie et spei aĩ amore suo uieder beatrice uolta ĩ su la fiera .s. ofitiz che solo una persona .s. xp̃us ĩ due nature humana et diuina. Et describit beatricẽ quã talẽ uidit ab excellentia pulcritudinis sue. Et sñialiter uult dicere q beatrix nc oñdit magis excellere se ipam ĩ pulcritu dine antiqua q excelleret alias dñas dum uiueret ĩ mũdo quãto ergo ĩ uita excel lebat pulcritudinez illã antiquã construe ergo sic illa beatrix pareami uiuere pui se stesse antica .i. erat hinc tuita ariz oliz erat ĩ mũdo uisto quãdella cera .i. erat hic tuita sotto suo uelo .q.d. licet esset latens sub illo uelo albo et oltra la zniera .i. q̃us esset ultra flumen ĩ alta ripa.

D i peter si mi puose un lorica
C he di tutte altre cose ąl mi torse
P iu nel suo amor piu mi si fe nemica.
E ãta riconoscenzia il cuor mi morse
C hio caddi uinto. equale allora fẽmi
S alsi colei che la casion mi porse.

Hic poeta ponit effectũ uisionis beatricis que fuit tante uirtutis et sñr efficatie et subito conuertit amorez quez hebat ad alias dicti dele odiũ dicat ergo lorica del pentire .i. sh mulus peĩtudinis mi pinse .i. ita penetra uit cor meũ. su .i. ĩ ula ripa mea che ąl .i. quicũq; rel di tutte altre pui mi torse .i. traxit nel suo amor propter pulcritu dinez pui me se fe inimicat et p ons, tãta riconoscenza .i. recognitio erroris mi mor se il cuore .i. remordit cõscias meaz chio caddi uinto .i. cõuictus ronibus suis cecidi ad terram. Haz uisa tanta excellentia pul critudinis cognoui q ueraũ dixerat. Et dic q nõ potest describere tantã cõsternatione diat sua qr perdidit sensũ et intellectũ dic ergo equal alor fẽmi .i. q alienatus fuisi colea .i. beatrix scat sibi hoc nẽ ego che mi porse la casion q fierem talis.

E q̃n il cuor di fuor uinti rẽdemi
L a dõna chio hauea trouata sola
S opra me udi e dicea tẽmi tẽmi.
E tratto mauea nel fiume nel fino agola
E tirãdossi me dietro sene qua
S ouresso lacqua lieue come scola.

Q ñ fui pesso ala beata riua
A spges me si dolcemente udissi
C h nol so zmẽbrar nõ chio lo scriua.

Hic poeta ondit quõ post debitaz dictã pe nitudinẽ ipse fuit mersus et totus ĩ flue diat ergo. E quãdo il cuor zendemi uinti di fori .s. sensibilia .q.d. postq̃ uinute cordis zcarpaui sensus perditos qr nichil plus uidebaz uel sciebaz udi sopra mi la dõna .s. mathildiz cortissim chio hauea trouata sola ĩ introytu uisus paradisi cãtantẽ et colligentẽ flores ut sup̃ patuit e dicea tẽmi p hoc pñsupponit q mathildis cepat eaz et trahens ĩ aquã dicebat tene me tene me ne mergaris. Et subdit modu trahendi et eundi ulsus dnẽ .d. tratto mauea il fiume .s. letheaz e tirãdome se dietro sequa souresso laqua aĩ planctus ita q nõ mer gebatur quod declarat p sñtudinẽ pprią .s. lieue come scola. Est eĩ scola pront hic accipitur genus nauigij longuz leue aptaz ad bella naualia, et talis fuit hec mulier longa leuis apta ad bella. Et describi bit orationez que cantata fuit ĩ ista lectione sua q multuz cõpleuit mẽ .d. e quãdo fui psso ala beata riua .i. ad alteraz ripaz ubi erat tota multitudo q sancta ascendit. audisse i. auditũ fuit cantari ab angelis et bãs q

erant illic illud dictū prophe .s. Aspergēs me
dnē ysopo et mūdabor et lauabis me et su
per niues dealbabor q̄ uerba quātus quātūāt
nūc poete ī isto casu quilibet uidere potest.
Et dicat si dolcemēte quia illa erat uox
diuina nō humana chio nolso rimembrar
.i. recordare nō chio lascriua .i. neduz q
nūc describam remanēsit ad tuā nostrāz.

La bella dōna ne le braccia apressi
Abracciomi la testa e mi somerse
Oue cōuēne chio lacqua īghiottissi.
Indi mi tolse e bagnato mofferse
Dentro ala danza de le quatro belle
E aasaima del braccio mi coperse.

Hic poeta ondit qualiter fuit potatus aqua
obliuionis et assignatus uirtutibus dicat ergo
la bella dōna .s. mathildis .appresse .i. appē
sunt se nelle brazia facies eiz digniū orā
et amore suo familiariter / abracciomi la testa
ubi uiget memoria e me somerse usqz ad
os oue cōuene che laqua īchiottisse .i. imbi
bēz de aqua illa. Et ondit īdi mi tolse .s.
mathildis postea extraxit me de aqua e
mi offerso bagnato .i. lotū et mūdatuz ī illa
aqua purissima ab oī prauitate uitiorūz
dentro ala danza .i. tripudiū et festum
de le quatro belle .s. uirtutū moraliū que
erant a rota sinistra et dicat e aasaima
del bracio mi coperse qui recepit me ī ūi
am et seruitorem suuz.

Hor sen qui nīphe / e nel ael semo stelle
Pria che beatrice discēdesse al mōdo
Fimo ordinate ale p sue ancelle.
Merenti aliochi suoi ma nel giocōdo
Lume che dētro aggiuocarmo ī suoi
Le tre di la che mirā pui profondo.

Hic describit ordinez quā catabat ille qua
tuor pulcre que dicēbāt nuy siam qui
nīphe .i. dee fontuz ī ista silua .q.d. sim⁹
peregrinātes ī ista eccla militāte / e nel
ael sian stelle illuminātes mūduz / bñ
poeta finxit se uidere istas quatuor stel
las lucentes ī principio purgatorij / et fin
xit ab Iuuao p̄destinate Vnde dic̄ pria
che beatrice descendesse al mūdo .s. ante
incarnationez uerbi dei / fimo ordinate ale
p sue ancile .q.d. fuimus ī ogñe honōz ab
antiquo p multa secula ante christū ī im
perfecte quia expectabamus alias tres theo
logie Vnde dicit meneren tu .i. ducemus
te tecū ea / et bñ dicat quia pars theologie
est de rebus humanis sicut de uirtutibus et
moribus. Sed alia pars diuinior est de
diuinis Vnde dicit ma letre di la .i. alie
tres pulcriores / che miran piu profondo
qua uident occulta diuinitatis aquila
ramo ituor .s. oculos suos nel gioandō lu
me .s. oculorū eius q nūc uidere nō potes
qua hē oculos uelatos / che dentro .i. qud
lumen est intra oculos et nūduz puenit
ad tuos.

Cossi cantando cominciaro .e
poy
Al petto del grifon seco menarmi
Oue beatrice uolta staua anoi.
Disser fa le che le uiste nō respiarmi
Posto tamen dinazi ali smiraldi
Onde amor gia ti trasse le sue armi.

Ista est Quarta et ultīa pars q̄ualis ī qua
poeta noster describit quō placuerit ī pfec
tionem cognitionē beatricis et primo ondit
quō ille quatuor tūmanserūt eū uersus bea
tricez et ītutanerunt ad ipaz uidēdaz dicat
ergo cōtinuatiue / Cossi cantādo ille dnē
cōmīciaro simple dicere siant uz dictuz est
e poi menarmi seco al petto del grifon q
stabat reuolutus ad arcuz trāq ad suā pa
tem ut iā dictum est sup̄ oue beatrice
stauā uolta a nuy et tū nō poteramus
bñ uidere eiz pp uelū ideo ondit exortatio
nez ullaz ad accipiēduz bñ ullā cū se ondet
.d. dissero fa che nō ti sparmi le uiste .i. nc
itente et exacte uirtutez uestruz qr posto
tū dinā ale smeralde .i. añ oculos pcio
sos beatricis Vnde .i. a quibus amor .s.
cupido filiuus uenerit / qia te trasse nelle
sue arme .i. oliz īmisit sua tela ītē qr pars
sit te utraqz sagitta primo aurea ī puritia
qñ primo amoratus es de ea / dein plū
bea qñ desertus eam.

Mille disiri pui che fiama caldi
Strinsermi liochi aliochi relucenti
Che pur sopral grifone stauan saldi.

Come i lo specchio il sol nō altrimēti
La doppia fera dētro ui ragiana
Or cō altri / or cō altri zegimenti.
Pensa lector sio mi mermaraniqliana
Qñ uedea la cosa i se star quieta
E nelidolo suo si trasmutaua.
Hic poeta ponit effectū exortacionis dictaꝝ dñarū qr. s. statiꝰ ardentissime defixit in tantū ocalos smiragdinos lucentes dñi dc mille desiu .i. desideria uidendi / caldi pur che flāma quia nullus ignis ardens fiat flāma amoris / strixer mi hochij .s. meos a qhochij relucenta .s. beatrias / che stauan saldi .i. firmi / pur sopral grifon et nō respiacbant me / naz speculatio theologie maxīe respiat xpm. Et subdit quid uiderit illud oculi p nobiles cōparationē dñi / la doppia fiera .s. grifus qui ē agla et leo .i. deus et homo / ꝰ zaquaua p reflectione dentro .s. ira oculos beatricis / non altramente .i. similiter / il sol i specchio simple radiat et propussima cōparatio de sole ad christum qui est sol iustitie / et de oculi beatrias ad speculū quia oculus est de nā speculi / et dicit or cō altri zegimenti .i. uarijs et diuersis cōparationibus qr nē humanis nē diuinis uel nē ualutē q uidebatur mirabile oculi sui / cō apostrophat lectorem / ad considerationes ea mirabilis .d. o lector pensa sio mi truqliana i mente / quādo uidea la cosa .s. grifonez / star quieta in si quia nō mirabatur / e si transmutaua ne lidolo suo apparentez oculi beatrias. Et enim Idoluz forma apparens i aqua uel speculo ex reuerberatione i obiectum. Hanc ydos grece latine forma dicebat ei transmutatio i speculo / quia uidemus in sacra scriptura q xpus alibi hēbat actus humanos .s. ai fingebat / alibi diuinos siait ai patuit quiqz milia hominū ꝛc.

Mētre che piena di sirpore / e lieta
La mia qustaua di quel abo
Che sacādo di se di se asseta.
Se dimostrādo del piu altro tribo
Heli atti laltre tre si fero auanti
Danzādo aloro angelico carribo.
Hic poeta describit tres cessiones aliaz trium unqmi ad beatricē ut oīdat se pleniꝰ aī cō suo. Et primo apparat eaꝰ ad orandū oīdens earū excellentiā / dicit ergo. le altre tre .s. dñe / demostrādosi de piu alto tribo qr indebatur de nobiliori dñe qr alie sunt humane iste uō diuine / ne qhanti quātuz ad cōparationē earū / quā tō ei tribuꝰ iude de qua fuit dauid / et de qua descēdit xpuꝰ fuit altior alijs tanto iste taꝰ sunt altiores illiꝰ quatuor se fero auāti .i. traxerūt se añ cōspectuz beatriaꝰ / danzādo alor angelico carribo .i. ad gratulationez et cantionez angelicaz ipāruz / uel ad cātuz angelorū / ita q cōsirmabāt motuz suū uocis sue / uel uoca angelorū siant solent facere tripudiātes uel cantātes simul / mentre che lāa mia piena di surpore electa spectaculo taz admirāde zei / qustaua de quel abo .i. tū dula contēplatione / che santiando disse asseta di se qua quāto magis reflatur mens hoīz tali uita tāto maꝑ caelat fames et sitis eius. Et bñ dicit q delectacio nouez musarū nulla est i cōparatione ad ustas dñas nouē honorātes autum triūphales / erant ei septes uirtutes matthei et beatrias /

Volqi beatrice uolqi hochi santa
E ra la suo cāzone al tuo fedele
Che p uedere ha mossi passi tāti.
Ꝑ qrā fa noi qrata che disuele
Alui la bocha tua / si che discerna
La seconda belleza che tu cele.
Hic beatrix explicat formā cantilene ipāruz dñarū .d. la sua cantion ullaruz triū / era o beatrice uolqi hochi santa hoc dicebant qr beatrix tenebat tantuz ocalos fixos sup Grifū / et nō uidebat dignari respicē dantē al tuo fidele q est ai aīas inutilis et nō firmame siait tu dixisti unqmo / et qui est fidelis xpianus / et pro fide laborauit plus q imoz aliquis poeta / che p uedere ha mossi passi tanta. Et hic nō q ullud est ueruꝰ tam hystorice q allegorice / qm hic poeta uz conceperit uocedere ad qliam ubi erat usta beatrix .i. describere illud qliosum opus sentiens se satis habere hre phye et poetrie / unde parisius uz factus paup et exul / et magno studio et studio quesiuit theologiā / demū uz mēte descendit ad ifernū / et Inde ascendit ad purgatoriū / in cuius

ſūmitate cepit eā ī paradiſo iſto delicuarū
ideo bñ potuit tot et tantoſ laboreſ corpoꝛis
et aī meꝛetuꝛ amō quietez felicitatez et
petuit peꝛ qꝛā fāme gratiā .q. d. ex gratia
ſpīali ſuppſicamuſ tibi qꝛ etiā miſeꝛiz
noſ coluit / che diſmelli .i. detegaſ / la miſta
tua a luu ſtaut eī patuit ſuꝑ beatrix eꝛat
uelata uelo albo ſupꝛa uultuꝫ et cincta
corona oliue aꝛci capꝛit ideo rogāt eam
fideſ ſpeſ et caꝛitaſ ut detegat uultuꝫ ſuū
uti ut dana patet pleūtudō et ſplendoꝛ
ſtaci ſiue .i. profūditaſ ſtare ſcꝛipture /
unde dicat / ſiche diſcerna .i. diſcerneꝛe
poſſit / la ſeconda bellezia che tu cele .i.
detegis ſub uelo . Et hic nō q beatrix habet
duplicē pulcritudinez / nā prīo tractat de
zebus humanis .ſ. de uoſſ et uirtutib / et
iſtaz primā pulcritudinez iā udit poeta
deſcꝛibendo ſſenū et purgatoꝛiū 2o tractat
de diuinis et altiſſimis ſicut de deo et an-
gelis / et iſtā pulcritudinē haz ſtatiz oñdit
hic beatrix cōfuſo quā paulo poſt uide-
bit ſpialiter et gradatiz ſemper creſcēte
ī paradiſo .ꝛ

O iſplendor di uiua luce eterna
Chi palido ſi fece ſotto lombra
Si di parnaſo obeue ī ſua caſtna.
Che nō pareſſe hauer la mēte īgōbra
Tentādo a render te qual tu pareſti
La doue armonizando il cel ta dōbra
Qñ nelaere apcato ta ſoluieſti.

Hic ultiō poeta oñdit qualiter beatrix mo
ta fabuit illaꝛiū dñaziz / oñdit ſibi pulcri
tudinē oꝛis ſui .ſ. diuinitatē . Et uolens
oñdere excellentiā iſtius pulcritudiniſ fa
cit pulcā exclamationez cū admiratione
ad exaltandiz ſe ſi nō ſtat hic diſcretio
nez huiuſ pulcritudiniſ admiꝛāde / et
dicat ſpīaliter q nullus ſiut unq̄ tā ſtu
diosus poeta et acutuſ qui nō uideꝛet
rudis et ignauus ſi plumaꝛet deſcꝛibere
pulcritudinē quā hīc meꝛuit uidere
hic dicē ergo / O iſplendor diuina luce et
na .i. o beatrix qui es quedaz raduſ di
uine lucis qui tota iſta militia ꝛadiatur
chi .i. quis tm̄q̄ poeta magnus / ſi fece
ſi pallido ꝑ mīmo ſtudio / quod maxīe
macꝛat coꝛpus poetaꝝ ut patet apud
perſiū et multoſ / ſotto lombra de pnaſo
qui eſt monſ poetaꝝ / ubi coꝛonabantuꝛ
poete / e bene piu ī ſua caſtna .i. qui
poeta pluſ hauſit de fōte parnaſi q
dictuſ eſt elicon / de quo dixit ſuꝑ aꝛiſtio
cinet muſas / che nō pareſſe hauer la mēte
īqōbra .i. ipeditam temptando a rendere
.i. ꝛefeꝛre et repꝛeſentare te beatriz / qual
tu pauſti ī pulcritudine ſtaci / la doue .i.
illo loco / uel cielo tadōbra ſub nube /
floꝝ armōiciādo cū eius dua armonia
quā ſeāuit angeli cātando ut iā ſuꝑ pa
tiut / qñ ta ſoluiſti .i. detexiſti ſtaci tuam
que pius eꝛat ligata uita / nel aꝛco apcto
.i. puro luminoſo : ꝛ

Anto eram liochi miei
fiſſi e attenti
A diſbramarſi la decente
ſete
Che li altri ſenſi meran tutti ſpenti.
Et elli quīa e quīdi hauea parete
Di nō calere coſſi lo ſancto uſo
Aſſe traeli cō lamica rete.
Qñ per forza mi fu uolto il uiſo
Ver la ſiniſtra mia da q̄lle dee
P chio udi da loro im troppo fiſo.

Poſtq̄z ī proximo p̄cedenti capitulo poeta
noſtꝛ oñdit plenaz et pfectā pulcritudi
nem beatriaſ. Hīc oñtēt ī p̄nti capitulo
xxxiio deſcꝛibit ꝛeuerſionez militātiſ eccle
ī p̄riaz . Et totū iſtud capl̄m poteſt breuiter
diuidi ī quatuoꝛ p̄tes oñdeſ. In p̄ma
quaꝛū deſcꝛibit diſpoſitionē illiuſ exerci
tuſ. In 2a deſcꝛibit fundamētaz eccleſie
ibi fuſſi ī tre uoli. In 3a ꝛeddita illi exer-
citui ad celiz ibi ſo no liteſi. In q4 et ultīa
deſcꝛibit ſub figuꝛa notabiles p̄ſecutiōes
quaſ paſſa iuſtā militāſ eccleſia ibi qui
ſeꝛai th. Ad primū ergo dico q poeta deſ
cꝛibit diſpoſitionez iſtius exercitus / et po
p cōtinuatione p̄mittit ſuā magnā atte
tionem ad beatriez / et ī effectu nō uult
aliud dicere niſi q eꝛat tm̄ firmatuſ et tā
uidet ocuſ beatriaſ q nullā aliaz rem
poterat audire uel uidere / dicat ergo / quo
chij miei p̄ſpicaceſ / eram tāto fiſſi eꝛat
tenta ī reſpiciendo ocuſ beatriaſ / a diſ
biamarſi la decente ſete .i. ad ſedandam

nunditatem decem ānoꝝ .et uere desiderium
uidēdi beatricꝫ erat decēnale ī mō. ccc. qm̄
poeta ſchoauit hoc opus quia per decē ānos
am̄ beatrix mortua erat . ideo tāta erat nunc
ſitis eius qp ī decēnio nō fuiſſet extīcta .che
qualtri ſenſi .ſ. aly a uiſu et etiā uiſus ceterꝫ
rerum , merum tuta ſpenta .i. mortua inutiles
qr michil aliud uidebat audiebat uel ſentie
bat . Et tangit quō .d. Et eſſi .ſ. oculi mei
quia e quidā a dextra et a ſiniſtra haueam
parete .i. obſtaculuꝫ da nō calere .i. auraudi
de aliqua re bñ nō poterat uiſuꝫ flectere
ī aliquaꝫ partez , uta erat ligatus bñ diat ,
coſi lo ſcto uiſo .i. honeſta tuaeſ iſtius muli
eius ſancte tractu aſi .i. traxit eos ad ſe cō
lantica rete .i. delectatione amoris , quā ant
quitus habebat ſea uel memoria antiqui
amoris , qui dū extīctus nūc reaccenſus eſt
licet aūt eſſet ſic diſpoſitus tñ uolentꝫ coac
tus eſt uoltere uiſuꝫ ſiniſtrorſuꝫ bñ diat
qſi p forza rei audite mi fo uolto il uiſo a
dextra ubi erat uer la ſiniſtra mia da qlle
dee .ſ. fide ſpe et caritate que ſūt uirtutes
diuine p chio audi da loro .i. ab ipſis dicētib
unde tropo fixo uoluerunt dicere iſte treꝫ
qp dantes nimis fixe reſpiciebat beatricem
ſed conſiliū ſibi datū ſuperius ab ulis primis
quatuor qui dixerunt fa che nō ſi parmi
uolebāt ergo iſte treſ qp poeta remouerat uiſū
a beatrice ut uideret exercitū redeūtez ut ſtatū
ſequitur .ꝛ

E la diſpoſition che a ueder ee
He uochi pur teſte dal ſol poſſi
Senza la uiſta al quāto eſſer mi fee .
Ma poi che al poco il uiſo riformoſſi
E dico al poco p riſpetto al molto
Senſibile onde a forza mi rimoſſi .
Vidi ſul braco deſtro eſſer riuolto
Lo glorioſo exercito e tornarſi
Col ſole e cole ſette fiāme al uolto .
hic poeta deſcribit diſpoſitones ſuā qualis
erat ad alia uidenda aī remouiſſet oculos
a beatrice et ſuialiter uult dicere qp ſtatī q
reſpexit aliquātulū ſolez remanet ibi ebeta
tus uta qp nō poteſt uidere alia ſenſibilia mi
nora donec paulatiz reformatur uta a ſimili
oculus poete qui reſpexerat beatricē nō po
terat uidere alias perſonas ullius exercitus n
poſtea reformatione facta , dicat ergo fingens
cōparationē nobilez et claraꝫ , e la diſpoſitiō
.ſ. taliſ cha uidere e .i. quale eſt uidere ne
gliochi pur teſte .i. tñ nūc per
coſſi dal ſole .i. a lūē ſolari al quāto mi fe
essere ſenza la uiſta .i. qī excecauit me ma
poi chal poco .ſ. ſenſibile .i. ad ſplendorem
aliaruꝫ ſbarꝫ .i uiſo .ſ. meus , riformoſſi
qua illa obūbratio ſoliſ receſſit et corrigit
dictū ſuū p colorez qui dē correcto .d. e
dico al poco nō quia lumē aliarū ſbarum
eſſet ibi modicū ſed p riſpecto al molto ſen
ſibile .i. ad magnū ſplendorez beatricis
unde .i. aquo mi rimoſſi a foraa qr copul
ſus ab illis dñabus remoui uiſuꝫ a beatrice
ut pdicitur et bñ diat qua licet lumen
aliarū ſbarꝫ que erat ibi eſſet magnum
tñ uidebatur parum z̄ maximi luminis
beatrial qua ipſe eſt que dat ītellectu
humano omē lumen dei angelorū uirtutū
donoruꝫ zc̄ ymo chriſtus reluīcet nobis ī
carne ſacre ſcripture , ſiait ergo deformatus
Vidi lo glioſo exercito ſuoi militātuꝫ ri
uolto ſub bracio dextro qr ad dextrā ptez
ſe reuoluerant , e tornarſi uerſus orientem
col ſole .ſ. uero ſenſibili al uolto .i. aī ſuaē
e cō le ſette fiāme .i. aī ſeptez luminū cāde
labriuꝫ .ꝛ

Come ſotto li ſcudi per ſaluarſi
Volgieſſi ſchiera e ſe gira col regno
Prima che poſſa tutta īſe mutarſi .
Quella militia del celeſte regno
Che precedeua tutta trapaſſonne
Pria che piegaſſe el cārro il p° legno .
hic poeta deſcribit reuolutiones et reuerſio
nez ſuoꝝ exercituſ p unā cōparationem
propriā que breuiter ſtat ī hoc qp ſic ī mu
tatione exercituſ p unā cōparationē pro
priā uoluīſtur ſuſtinia , et tota dicit aīa
toti aī q̄ ultimi moueātur , ita nūc tota
militia ſua erat reuoluta cū luminaribꝫ
aī oꝫ cārus flecteretur dicat ergo , quella
militia .i. genſ militaris , del celeſte regno
au militat pro triūpho , che precedentia .i.
fuerat aī aiz luminaribus .ſ. xxiiij° coronati zc̄
tutta trapaſſone cantando aiuti tāq̄ poti
ſtiz piter ī ſe rotantes , pria chel cārro quē
trahebat griffus , piegaſſe il primo legno
.i. temones ad quādā ſilē ſtant uti fecerat
a ſilā , como ſchiera uolgieſſe ſtretta ſotto
ſcudi ſeruādo ordinez ſuoi , p ſaluarſi ne
ſcapiant detrimētiz , e ſe q̄ta et uoluit
ſe ī q̄rū , col regno .i. ſimul cū uexillo , pria
che poſſa tutta ſili mutarſi .i. aī q̄ poſſe
riores poſſint oēs eſſe reuolute , uerbi q̄ra

si aael uadens uersus occidens aliquo casu tantat se ad orientem ymo ad hūc exitū respicient uersus occidens. Et hic nō q̄ poeta dat intelligi p hoc q̄ omnes prophecie ~ legis ueteris tēpl exāt adimplete an̄ q̄z christus ꝓmitteret primitiuā eccl'am ideo dixit Consummatum est.)

Indi ale rote si tornar le donne
El grifon mosse il benedetto carro
Si che p o nulla pēna acolōne.
La bella dōna che mi trasse al uarco
E Stacio e io sequitauan la rota
Che fe lorbita sua cō minor arco.

Si passeggiādo lalta selua uota
Colpa di quella chal serpente crebbe
Teperauan i passi una angelica nota.

Hic poeta ondit quō arcus mouerit cāpū post exercitū qui iaz trānsiuerat et etiam se tāgit pparationes factā d. Indi .i. deide le dōne .s. vq̄ unquemes se tornar ale rote il suus arcus quatuor ad unā tres ad aliā q̄ primus recalcant et ducāt ad beatricē i fā tionez poete el grifon mosse il bñdetto carro .s. arcuz i quo erant angeli et beatrix Si che po nulla nulla pēna acolōne alarū suarū quia nichil de diuinitate mutatū est q̄uis mutaretur forma eccl'e. Et subdit qualit' ipse est sedatus arcū cū pauca. d. La bella dōna .s. mathildis cōtissa xp̄iana che me trasse al uarco p aquā fluminis ad se e stacio poeta christianus qui occulte fuerat xp̄ianus et io qr poterit xanis roborari poetice fidem sequitauā la rota .s. dextrā dd quā arcus se uoluit ut supra dr̄. et figurat q̄ eccl'a uoluitur sup̄ unū tēplm ideo bn̄ sch xp̄iani seq̄bantur illam totā, et specialiat ipāz rotā p signū .d. che fe lorbita sua .i. uelocius quod facit rota i ma cō minor arco .i. circulo q̄z fecerit superiora rota. Et hoc uidemus de facto, q̄ q̄nq̄q aliquis arcus reuoluitur rota interior facit minorē arcaliz q̄ exterior nūc aūt rota interior habet dextra i ista reuoluthone. hoc etiā patet allegorice qr nouū tēplm facit multo minus uolumen q̄ uetus uel quia p nouū tēplm facilius et decius ascenditur celū. Et subdit q̄ sm motū ambulātium resonabat mellodia angeloruz, tēperata i passi cōformādo piter et ꝓporcionabilit' se passeggiādo i nobis pauentibz. lalta silua qua nulla est altior qr propiqua celo uota .i. uacuata et priuata hītatoribus, colpa di quella .s. Eue chal serpente crebbe que credidit diabolo et sibi credidit uz dñi paulo ītra ponit querelā de Adam sed certe ad ailpā cōmuno redacta est pena. Has uterq; fructus est exil mis et paup oūz egenus subiectus morti uidet oīa dura auditu nedū tolerata et iter anxietates et anquisias longas ~ fessas malis terminauit uitā. Si ergo phibitio auxit cōcupiscentiā huius mulieris excelse q̄d mirū si nullius mortis mortal ceteras pōt continere quarū corpus molle aīus uilis ꝓpulsat i oēz turpitudines nec freno coherceri potest i domitaz ātal animus uir frequētius est i ailpa.)

Forse i tre uoli tanto spacio
prese
Disfrenata saetta quāto eramo
Rimossi quādo Beatrice scese.
Io senti mormorar a tutti adamo
Poi acerchiaro una piāta dispogliata
Di foglie e daltra fronde i qualuncha ramo.

Ista est secunda pars q̄nalis i qua poeta describit fundamētaz primitiue Ecclesie multa tangit. Et primo ondit quō beatrix descēdit de arcu dz appropiquaret ad arboreꝫ cui alligandus erat arcus qr remansiua erat ad custodiā arcus recedente quādo. et p continuatione tangit quātaz iniq̄ fecerāt, q̄n puenerūt ad arborem p unā cōparationez clarā .d. saeta disfrenata ad tractū presse forsi tanto spacio .i. transiunt trēs uie i tre uoli .i. i triplia tractu grauis, quāto eramus remossi .i. quātuz eramus facti longinqui a loco bn̄ moueramus .q.d. nos tres .s. Mathildis statius et ego leues inueramus forte p tres balistratas sequētes arcū q̄n beatrice scese .i. descendit de arcu prope arboreꝫ maximaz spoliatuz ideo subdit Io senti tutto mormorar Adamo sed arquētdo eius de obedientia pp quā arbor erat ita spoliata .q.d. Adā Adam ibi es qui huius causa tāti mali peccādo hic. vñ dicat poi cerchiano .i. circūdederūt una piā ta hec erat arbor scīe boni et mali, dispoglia ta di folie ad altra frōde cō suo ramo. Et sic inde q̄ista sunt prima duarum distrabatio nū de quibus dicetur ītra capitulo proximo que facta sunt ꝓ Adam.)

La coma sua che tāto si dilata

Pur / quãto pur e lu fora da lindi
He boschi lor per altezza amirati.

hic poeta describit alte ustã arbores ab altitudine sua p cõparationẽ pulcã altissimarũ arboriũ. Ad cuius intellig̃ciaz ẽ prio sciendũ / q̃ sicut scribit uirgilius 2o georgicoz / i parte Indie que est uxtã occeanũz ouẽ tale nascitur arbor tante altitudinis / q̃ nẽ la saqitta ualet attingere sumitatez eius licet sint ibi optimi saqittatores / et describit deinde uirgilius alias arbores alterius prouincie orientalis / s. medie que ẽ arbor similluma lauro i frondibus et odore / hãt tñ maiores dolorem odorẽ hec aũt arbor mirabilis producat pomũ optimũ ñ̃ ommẽ uiz uenenũ quod hãt saporez ualde amarũ / ñ tamen statim subito pueros / quibus crudelez nocuerãt dederũt uenenũ pestiferũ / et sic inde quãtuz arbor hec salubezima cõuenit aiz arbore tali / differt tñ i hoc q̃ Arbor paradisi p ñ̃uz mirabiliz arboriũ semp floresciat ascendendo / dicat ergo / La cõma sua / i. corona ramoriũ huius arboris / che tãto pur si dilata / i. ampliatur / quãto pur ascẽdit / i. ascendit sursum / fora admirata / i. esset ispecta cũ admiratione / da lindi / i. ab illis de India / ne iboschi loro p altezza / q̃.d. q̃ illa arbor que est arbor i India est breuis 2m illos. Et hic nõ q̃ hec est illa arbor aqua fluit exalã illa arbor de qua dictuz est i aralo quilostruz q̃ hãt partez superiorez ampliorem / qua recepit nutrimentuz a calo / ubi arbores nũe ñ̃piunt a terra. Nota etiã hic q̃ tulit seneca uirgilius magis uoluit delectare lectorez q̃z docere agricolam.

Beato se grifon che nõ discendi
Col becho desto legno dolce al gusto
Posta chel mal si torse il uẽtre q̃ndi.
Cosi ditorno al albero robusto
Gridaron li altri elatal binato
Si si conserua / il seme dogni giusto.
E uolto al temo che li hauea tirato
Trasselo al pie de la uedoua fresca
E quel di lei a lei lascio legato.

hic poeta q̃ dixerat q̃ omes culpauerant inobedientiã Ade / nũc ondit qualiter omnes comẽdauerunt obedientiã christi q̃ renouauit arborem quã Adam spoliauerat / dicẽs beato sey o grifon che nõ discendi / i. discũ pis / col becho / q̃.d. q̃ nõ gustal / desto legno tãe boni et mali / hoc dicit quia christus factus est obediens nisi p paucas horas / ideo bñ dicat / dolce al gusto / s. amarum uentri / bñ dicat / posta chel uentre mal si storze / i. amare torquetur et tormẽtatur quidi ab illo gustu uit iã patuit i p̃mis parentibus. Et tamqm uñ uenerit ut laid dictũ et confirmatõ dicti d. da qualtri / s. beati gridaron cosi sicut dictuz est i laudem grifi / dintorno al albero robusto magnũ et fortem / e latal binato / s. christus qui est duarũ naturarũ simple clarissimus si se conseruã ut seme dogni giusto / s. per pseueranciaz obedientiaz. Et tamqm dominũ qualiter hic usus / erat primũ fundamẽtaz ecclie / d. e uolto ille grifus altemo arcus / che li hauea tirato ad collũ suũ / trasselo al pe de la uedoa fresca / i. ad arborem uiduatam frondibus ut iaz dictuz est / e la sua quel. s. arcuũ / ligato da lei a lei qr. s. aiz ramo arboris alligauit arcuz arbori et ascendit i celum. Et hic nõ q̃ aliq̃ dicunt / q̃ dictũ lignũ hẽ notare crucez / tu uõ dic q̃ p hoc poeta notat q̃ xp̃us cũ obedientia alligauit ecclaz obedienti.

Come le nostre piãte / q̃n cascia
Giu la gran luce mischiata cõ q̃lla
Che zaggia dietro ala celeste lascia.
Tuzgide fussi / e poi si rinouella
Di suo color casciun pria chi sole
Guiga li soi corsieri sotto alt̃ stella.
Men ch̃ di rose / e piu che di uiole
Colore aprẽdo si nuoua la piãta
Che priã hauea le zamora si sole.

hic poeta describit effectũ mirabilẽ illius ligationis p unaz nobilez cõparationem et intendit sũmarie dicere q̃ ligato arcu ad planctã cõtinuo illa reuiuit et reflozuit i tpre ore / sicut nie arbores aduenientes uere reuiuiscunt floria et fronder / et oñe ornamẽtuz suũ que fuerũt primo spoliate p totũ tpus hyemis. Hunc expone et construe sic lãm que subtilis est et scape ibi / La piãta lignũ illud / che prima hauea le zamori si sole sine foliis et floribus / apprendo / i. appriendo se / si nouo / i. renouauit / cõlore medium mẽ che di rose e piu che di uiole. Et hic

nō fabulem fictionez poete p quā dat nobis
ītelligi q arbor que erat primo sic spoliata
fuit postea colorata quodā nouo colore mi-
nus rubente q̄ rose et plus q̄ uiole. Et hoc
p passionem xpi et eius obedientiaz. Siait
ea p peccatū primi parentis spoliata erat
planeta ulla obediente et nō saluabātur
aliqui q̄us usq; sic propter obedientiaz
xpi renouata fuerūt folia ī planeta illa
aiz zecō aliatiz fiunt genus humanū de-
tain nō tm̄ ita q zedificaretur ad primaz
q̄az .i. ad statū īnocentie siait erat prius
ideo bn̄ dicit q folia erant colorata nō ut
rose sed plus q̄z uiole siait ergo renoua
ta est planeta come le me pitture q̄n̄ alr
et oriter fassi tinqde .i. īflamatur īpiqāt
et parūt flores q̄n̄ le gran luce .i. sol
caschi .i. cadit siue descendit qui .s. ad tra
meschiata cō quella .i. quieta tiz luce arie
tis che ragia dietro ala celeste rascia .i. sq̄
pisas. Haz lasci est genus pisas. Aries ei
imediate sequitur signū pisaū, epoi aas
aima si uinchiella di sio colore sm̄ siiaz
e spem, pria chel sol quiqa li soi corseri
.i. equos tirrentes plāz alīqui equi barba
ri uel arabes, sotto altra stella .i. cōstellatio
nez. q.d. an̄ q̄ intret aliud signū .s. tau
riz qui sequitur arietem.

Io nolo inteli ne qui nō si
canta
Lymno che q̄lla gēte allor cātaro
He la nota sofferti tutta quanta.
Sio potessi ritrare como assonaro
Li ochi spietati udēdo di strinqa
Li ochi au pur ueghiar costo si caro.
Come pitor che com exēpli pīqa
Disignarei comio madormentai
Ma qual uuol sia ch lassonar bē siqa.
Fo transitōrio a quādio mi sueqiai
E dico chim splēdor mi squāao il uelo
Del sōno, e un chiamar siiqe ch fai:

Ista est tertia pars q̄nalis, ī qua poeta
describit reuelationes illius bn̄ exercitus
ad celestem p̄iaz. Et p̄mo ut p̄eparet se

ad tales māz, describit quō obdormiuit
ad delectationez som meraiy. Ad aiius
rei euidentiaz oportet p̄mō scire q hystis
que ante uocata fuerat Io fuit olim zeqā
clarissima egiptiorū, et postea stellifera
et uenerabilis dea. de aiius tp̄re et pare
tibus apud illustres autores, ilaue et ua
ne opiniones sunt. Sed ut Ouidio fauc
atur fuit filia ynaa primi zegis argiuoz
et sōror phoronei magni legiz latoiis
tp̄re Jacob. hoc ut oīiz poetaz figmēta
omittātur et hystoriā uerā et alegoriam
sequar fuit mulier forma decora īgeio
nobilis q̄ a Ioue magno adultero defloratā
uirginitate facta est meretrix. Jdeo bene
dr mutata ī uacā et tradita argo custo-
dienda rapti dr a meraio, qr hemo
dr taz argutus caulatus et astutus q
mulieres raleat custodire ab īsidiosis arb
bus meraiy qui uiget eloquēcia astutia
et oī q̄ne fictiue mulieris ideo bn̄ dicit
apposuisse assiiz sub cauda .i. stimuliz
libidinis, quo pūgente duc uaqa discurrit.
Est ei assiius apis que supposita caude
bouis fiiat illū arrere p multa miliaria
ideo bn̄ zel nō honestat colorata est sb
honesta fictione et uolatē fabule. hec iq̄
duc uaqata p orbem multis pausis pro
uiaiis tandez deuenit ī egiptum, ubi fera
greca sapiens docuit egiptios homines
imbecalles sup̄stitiōni aptos colere aqas
et ex fluqibz panez cōficere et quod Ion
qe nobilius fuit dedit nouū usuz lāeiz
illis propter que taz excellentia opa nō
ex q̄rtia hyeidem uenisse sed ex celo
cecidisse sibi credidcrunt unde et illi adh
uiuenta tribuerunt diuinos honores. Mō
ad propositiz uult dicere poeta siiat q
quis audiens meraiū pulsantez obdor
miuit nimia delectatione, ita ipe nimia
dulcedine cātus audita obdormiunt. Et ē
sic optā cōparatio de poeta nūo ad argui
quoiū utriqz sopitus est dulcedine mag.
Hinc ad lām poeta tangit ipm cātuz
.d. Io nō ītesi limno .i. laudez debitam
che quella gente q̄ remāserat ubi arca
auuiz, alor cantato p̄mimo gaudio, e
qui nō a si canta quia talis hymnus non
cantatur ī mūdo isto uel nō cantatur hic
.i. nō poetice describitur ī isto libro quia
nō possiz, p hoc notat poeta q iste
cantus fuit excellentissimus, quez nō
potuit itelligere, qr īmensiz gaudium
et festū celebrat ibi pro renouatione pla
nete. Haz si sepe gaudiū factus ē pro
purgatione unius solis hoīs .s. dantis
quanto magis nūc pro saluatione hu
mai q̄nis unde dicit, ne la nota sofferti
tutta quata qr .s. somnus rapiut me

Ista est tertia pars q̄nalis, ī qua poeta
describit reuelationes illius bn̄ exercitus
ad celestem p̄iaz. Et p̄mo ut p̄eparet se

ex nimia dulcedine sicut contigit Argo Unde
subdit q si posset describere modū obdormita
onis hoc faceret ex argi quod multū faciat
ad propositum ordina sic lr̄m et construe.
Ego designarei .i. describerem poetice como io
mā dormentai ad cantus como pictor che
pinge con exempli et est optima similitudo
de pictore ad poetas quorū uterq; intendit
repr̄sentare cō oculoy spietath .s. argi qui spie
tabat yo cōmissas sue custodie tenēt eā
sub arta custodia assomiato .i. replen sunt
somno udendo che si zinoha .s. a mezanio
pulsante fistulas et nazante quō fistula illa
facta fuāt de syringa uirgine q̄ mutata ē
i cannulā et repent' liochij dico a au pur
uegiar costo si caro quia Argus ex hoc p
didit lucem uite mactat' a mercurio et
uolūt aliqui q̄ mercurius sit sol et argus
celū annis oūd luna sol extinguit lūe suo.
Et subdit excusans se q̄ nō pōt scribere ob
dormicaonē et tamsit ad emulationē bn̄
diat ma qual uol sia .i. quicūq; poeta
magnus che bene finga lassonar .q.d. nul
lus bn̄ posset fingere ob dormitonez pero
transcurro et q̄n me suegiay duo āt fuerūt
exaltata ipm .s. lux magna et nox unde
diat edico dum splendor .s. recedentiz i
celuz mi squarao il uelo dal sonio .i. rupit
michi sonitus qui uelabat michi uisus et
un chiamar hec erat hec nox Mathildis di
cant' surge che fai .q.d. nō est amplius
tp̄us dormiendi quia tā multa illa sancta
reduxerat i celū post gryffiz. Et hic nō q
poeta more suo q̄n nult scribere aliqd pul
trus de nouo primo fingit se dormire de
muz i diluculo emulare.

Quali a ueder de fioretti del melo
Che del suo pome li angeli fa ghiotti
E perpetue nozze fa nel cielo.
Pietro e giouāni e Jacobo cōdotti
E uinti ritornaro ala parola
Dala qual foron maggior sōni rotti.
E uidoro scemata loro schuola
Cossi di moyse come delya
E al magistro suo cāgiata staola
Tal torna io.

Hic poeta ondit qualiter emulauerit et
quid uiderit p nobiles cōparationes et
uult similiter dicere q̄ sibi nūc accidit sic
discipuli christi tp̄re quo se transfiguravit.
Hinc excitatus a somno ai stupore uidit mu
tatas formā militātis ecclesie quia .s. tota mi
litia illius exercitus p̄cedentis redierat i
celū post xp̄m qui resūpserat suā uerā
figuram sicut discipuli exciti ai timore
uiderūt moysen et helyam disparuisse et
xp̄m resūpsisse primā figuram nūc unde
litterā & construe que est satis totus et sape
ibi so tornai tal i uigilias ābus recedentibz
remanente beatrice quali simple apostoli
redierunt .s. petrus giouāni e Jacobo fr̄
eius istos ei tres assumpsit xp̄us qui omē
meritū fidei consistit uel credēdo ai petro
uel sub plātando uiam ai Jacobo uel spādo
bonuz ai Johāne i quo est gratia cōducti
.s. a xp̄o i montez tabor qui est quarto mi
liario a Nazareth ubi christus transfiguravit
est cōtra eos sicut et hic transfiguratus est
i gryffiz i monte excelso a uider di fioreti
del melo .i. summi boni bn̄ diat quia u
derant florem beatitudinis postea uisum
fructuz .i. maiestatez diuinitatis et essentiaz
trinitatis i celo sicut et poeta uidit hic i
figura postea ipō i diuina essentia cō dic
che tay Inanoeli giotti del suo pomo qr
pascuntur fructuz beatitudinis e perpetue
uoce fa nel cielo quia uescūtur eternali
talibus epulis i celo nō aliter sicut i terra
quistauerūt i monte et dicit e uiti subito
splendore sicut nūc poeta tornaro ala
parola .s. xp̄i qui dixit eis surgite sicut
et nūc Mathildis dixit poete surge et dic
dala qual foron ghiotti maior sōni .s. sctor
patrum quos alī exaltauit dic deus uel
dic q̄ maior sonus .s. mortis alī fuit uoc
ad uerbū dn̄i sibi sicut ibi Lazaro et q̄bus
dā aliis. Et dic et uidero semata lor scola
.i. societatem cosi da moysè como de Elya
Addiuxerat ei christus legis latores moysen
et dei zelatores helyā dominus uiuentiz
i helya et mortuoz i moysè. Et al mae
stro suo .s. xp̄o mutata scola .i. uestē. Hā
illa transfiguratione resplenduerat facies
eius sicut sol et uestimēta eius fra
erāt sicut nix nō tñ assumens nouam
faciem uel figurā sed candor ille uestiū
procedebat a candore faciei ut ait Augu
stinus postea aūt uanuerat.

E uidi quella pia
Sovra me starsi che conducitrice
Fu de mie passi lūgo il fiume pria.
E tutto i dubio dissi ove beatrice:
Ondella . uedi lei sotto la fronda

Houa ſedere ī ſu la ſua radice.
Vedi la cõpagnia chela arconda
L'altri dopol grifon ſe uãno ſuſo
Cõ più dolze cãzone / epiu profunda.

hic poeta ondit qualiter reuerſus aſe uidẽt ecclam remanentem poſt diſceſſu xpi et exe-
atuſ .d. E udi quella pia .ſ. mathilduſ que
pie me recepat p ſiluaz exrãtem bñ diat
che ſo cõductrice pua da miei paſſi loqol
fiume .ſ. letheus / e tutto ī dubio qua non
udebã .ſ. beatricem / diſſi oue beatrice .q. uo
lenſ dicere recẽſſit forte ipa ī celiz aĩ alijs
et nõ duxit me ſeã / et tñ nõ poterat hoc
credere / qr toheuſ fuerat ſibi ꝓmiſſus et
pdam / ideo bñ diat ī dubio : Et ſubdit
reſponſiones Mathilduſ .d. bndella .ſ.
mathilduſ ſup dixit udi lei ſotto la frõde
quã de nouo ꝓduxerat arbor ut prediatur
nõ ua ſedere ī ſu la ſoua radice quia fuit
ata eſt ſup radicez talis arboris ſic renoua-
te. Et miniſtrat honorẽ ſibi de quo uinit
Et addit udi la compagnia .ſ. partes q̃
remanſit / che la arconda .ſ. ſeptez uirtut
et dona / ita q̃ ſta excelſa dña meli⁹ põt
dicere / quod ſuno / ſũt ī his ſeptez ſpũs
tꝑe nĩphe / qualtri .i. reliqua pars mul
tae / ſen uãno ſuſo .ſ. ad celiz / di po il gif
fon .ſ. xpm cõ più dolce canzone e più
profũda / q̃ eſſet cantio remanẽtiz et me-
ritо quia ãz chriſto recedebãt prophete
Euãgeliſte et doctoreſ -ꝛ

E ſe più fu lo ſuo parlar diffuſo
Hõſo po ch̃ qua ne hochi mera
Quella chadalt⁹ ītẽder mauea chiuſo.
Sola ſedo eſi ī ſu la terza uera
Come guardia laſcaata li del plauſtro
Che legar udi ala biforme fiera.
In cerchio ſi facẽtã di ſe daultro
Le ſette nĩphe / cõ quei lumi ī mano
Che ſon ſicurre daquilone e daultro.

hic poeta ondit qualiter redierit aĩ oclis
et ãio ad beatricem / et qualiter uiderit
eam / diat ergo cõmuniter / eſſe più ſo il
ſuo parlar diffuſo .i. et ſi plura dixit illa
Mathilduſ / nõ ſo qua alia dña maiorib⁹
pulcritudinis et boĩtatis me uocabat ñ
diat / ꝓ che quella .ſ. beatrix / cha daltro
ītender manea chiuſo .ſ. ad ſpeculãdũ aliud
de remanentibus ita q̃ nõ poterã amplius
audire de precedentibus / qia mera ne qlhochij
.i. ĩã cõtemplabat ipam q̃ que rem ãſerat loco
xpi / unde diat / ſolo e ſedeaſi illa beatrix ī
ſu la terra uera ubi eſt arbor ſcae boni et mali
como quardia laſaata illi de el plaustro .i.
animus qui remanſhat ibi. Et uere ſacra ſcrip
tura eſt illa que poſt xpm xpm cuſtodit
et cõſhiat ecclam ī terra / che ligar udi
.i. quez animi udi ligari ad arboreꝫ ut ſup
dr̃ ala f biforme fiera .i. xpo duarũ formarũ
.ſ. aquile et leonis .Et tangit nobilez comi
tiaz iſtius nobiliſſime domine q̃m .bn.
imaginet domicelle anallabãtur ſibi / bñ dic
leſẽtte nĩphe .i. uirtutes que ſunt tãq̃z dee
uagantes ī terris et ī celiſ / ſunt ſeptez ſtelle
lucentes ut alibi dictum eſt li facẽ dauſtro
di ſe ī cerchio quia ī modũ corone ordinaba-
bant et claudebant eã et diat / cõ quei lume
ī mano .i. aĩ illis ſeptem lũinaribꝰ que relin
querant ibi ī aere illa ſeptez cãdelabra ardẽ
tia / que ſunt ſeptez dona ſpũs ſc̃i / che ſon
ſecuri daquilon e daultro / quia nõ extinc
untur aliquo uento quia nõ aborea uel au-
ſtro qui ſunt magis uiolenti / q̃ zeffirus
uel arcturus / ſoluz ei ueluz aulpe nõ ſinit illa
lucere oculis nr̃is ut iam patuit : -ꝛ

Qvi ſarai tu poco tẽpo ſiluano
E ſarai meco ſenza fine cive
Di quella roma onde chriſto e ro
mano.
Fo ī pro del mõdo che mal uiue
Al cãro tiene or hochi / e q̃l che uedi
Ritornato di la fa che tu ſcriue.
Coſſi beatrice / e io ch̃ tutto ai piedi
De ſuoi comãdamẽti era diuoto
La mẽte e hochi oue la uolle diedi.

Iſta eſt Quarta et ultima pars hui⁹ penulti
mi capituli ī qua poeta deſcribit magnaz
deſolationez que ueñt ſuper arcũ triũphalẽ
qua chriſtus ligauerat ad arborem . Et prio
poñt oñez beatricis ad ſe quez inuitat ad au
dendũ quedã terribilia affligentia et nexẽ
tia multiplr arcũ / dicat ergo ſua ẽſ poeta
beñuolus et attentus ad dicendũ Tu ſeray
poco tẽpo ſeluano qui .i. hĩtator ſilue

dchaose / qua aus meaꝰ eius ī cælo / vñ dicat.
e seray meco ī eterna uita senza fine aue zoā
.i. superne patrie vnde xp̄o romano qr̄ est
Impator illius aurie. Et nō q̄ pocius fiat
mentionē de roma q̄z de Iezusalez Ih̄ quia
ī tp̄re gr̄e fuit patria ihesus arcius sedens
et sedus ponthiaz terra fere madida tota
sanguine martiruz. Et qua statz tāquintus
p̄decessores qui fuerūt romaī Impatores
contra ihesū arcuū. Roma enā fuit patria li
beratus / vñ ois liber hō appell abatur aius
zomanus ī ure aurii / vult ergo dicē beatrix
Tu qui nūc es aius terzene alto eius aius es
ne zome .q.d. qr tu es ita electus et p̄destī
natus ut iturus nemini ad hanc auitatem
p o tem or quiochij al carro / qua si xp̄s fu
dit sanguinez suuz pro eo / et successores
sui dum fuderunt suuz ī pro del mondo
.i. ad perfectaz istructionez mūdanorum
chel mal uiuer e tornato di la .s. ad mū
duz fā che scriui quel che uidi or tu bon
ī opere tuo ītendis facere alios bonos / et
cōtinuo ondit qualiter obediuerit sibi
.d. cōtinuatue / cosi beatrice simple dixit
michi / et io chera tutto duoto cō pier
di sor comandamenta psto ad omnez fi
mulatuz / dedi la mente e quiochij .i. oculoz
mentales / oue la tiole .s. ad arcuz.

Non scese mai cō si ueloce moto
Fuocho di spessa nube quādo pioue
Da quel confine ch̄ piu ua remoto.
Comio uidi calar luciel di ioue
P lalber qui zōpendo dela scorza
Hō che di fiori e dele foglie nuoue.
E fezi il cāro di tutta sua forza
Ondel piego / come naue ī fortuna
Vinta da londa / or da piogia or da ōza.

hic poeta incipit describere tribulationes ec
clesie / et primo quidez describit figuraliter
primaz grāles maximaz p̄secutionez quā
ondit p̄secutionē imiui aquile fulminātē
sub hac aut dat intelligi persecutiones im
patorum romanorū quibuz signū erat aq
la / multa ei post xp̄m p̄cauit sūt eccl'az
siait Hero dominatus / deaus / diocliā
nus / et alij decez ei fecerūt persecutiones
magne ad similitudinez decez plagarum
egipti / ut dicat Orosius / nec tñ putādū
ē eccl'am nō hūisset / uel nō hitoriā fuisse
alias ut dicat Augustinus de Ciuitate dei.

A d liāz ergo poeta tangit terribilez desce
sum unius aquile p cōparationē propinqui
maz fulminis. d. foco nō scese may di
spessa nube qñ pioue. ī hoc tangit qñā
tionez fulminis de qua dictū est aliās et
dicatur / da quel cōfine che piu ua zimoto
.i. a remotori parte medie zegionis ubi
fiunt tales impressiones / cō sit ueloce moto
.i. tā repentino ipetu fulmen ns̄ fulgurat
altaz potentiaz potentis superboriz q̄ fiat
tantas stragez / como uidi calar lucel
di gioue .i. descendere aquilaz que dī
Aius Iouis / ut dictū est nono capo hui⁹
purgatorij / et dicatur sexto paradisi / per
larbor aui alligatus est arcus / qui zompē
do di la scorzia q̄ erat durior nō che di
foia .i. nec duz de floribus nouis que
erāt teneriores / e dele foglie noue qua
nō solū christianos nouellos nup omnes
sol sed chaz iā firmatos ī fide p̄sumpsit / et
hec est 2ª duarum distrobationū / de quib⁹
dicatur ītra capitulo p̄ximo. deīde ab
arbore cōuertat unus sibi ō arcuū vñ
dicat / e fezi il carro .s. biqaz / cō tutta sua
forzia ut exterminaret eccl'az p̄mitiuaz
nouiter pullulātez / sed subuertere nō
potuit / ideo dicat / vndel ipe arcus
piego cō naue ī fortuna tp̄re tēpestatis
uiu⁹ da londa .i. fluctuatione maris
or di pogia or da ozia .i. nūc ab imo
latere nūnc ab alio / sunt ei duo flumes.
Et hic nō q̄ naucula petri alīs flectit⁹
sed nūq̄z mergitur vñ mille crudelita
tes Herodis qui faciebat omē triste iudi
uū de christianis ut refert cornelius
tacitus / poterāt unq̄ cōsistere illos de quo
mirabātur omes.

Poscia uidi auāti nela ama
Del triūphale uehiculo una uolpe
Che dogni pasto buon parea diquima.
Ma riprēdēdo lei di laide colpe
La dōna mia la uolse ī tanta fuita
Quāta sofferser lossa senza polpe.

Hic poeta descripta persecutione facta p
uiz nūc describit 2ª⁹ perfectionē siue p̄fe
ctionem ecclesie hereticorū. Cessante
ei p̄secutione p̄ncipū p cōstantinuz ce
perūt pullulare hereses multe et uane
quas cōplectitur sub una uulpe fraudu
lenta / dicat ergo. posca uidi una uolpe
.i. uersutā astutiā multoruz hereticoruz
siait sabelliarij et aliorū / auertense ne
la ama .i. uentres uel q̄bus / qr hereta

nō aquitar paciēter / siait prīapes cōtra
eccl'am sed occulte / del triūphale uehiculo .i. carrus militātis ecclesie / que triūpha
uerat iaz de Jmpatoribus / che pare a dig
nita .i. femelica uel uana / dogmi bono
pasto .i. omī bona doctrina / sed ōi prauo
dogmate pasta. Et subdit resistēdaz / quā
fiat sapiens et potes dna ō uulpez de
Jure et de facto .d. ma la mia dōna .i.
sācta scriptura au impio nūc erā dedi
tus / respondēdo lei .s. uulpem / delande col
pe .i. turpibus erroribus. Hā beatrix oppo
nit ad defensionez suaz qui erāt s'cutu
.i. magnos doctores ō magnos hereticos
siait Augustinus cōtra faustuz / et Jhero
nimus cōtra Jouinianū / qui posuerunt
enormes errores / siait ipse Jouinianus / q
uoluit uirginitatez nullā esse uirtutē ēq
Et ita cū argumentis fidei la uolse tūta
fata qua siquerāt a fiae eccle / quanto
tofferse ossia senza polpe qr macerauit
uulpez et spoliauit tamen / ita q remāsit
sola pellis extensa sup ossibus / et uult dre
q remāserunt ossa cōbulta carne / qr
eccl'a sanauerat hereticos / qñ uenit eos
cōtumaces ne effundāt uenenuz ī alios
credulos. ℣

Poscia p ĩdi ondera poi uenuta
La quoglia uidi scēder qui nelarca
Del carro e lasciar lei di se pēnuta.
E qual esce di cuor che si rimarca
Tal uoce usa del ciel / e cotal disse
O nauicella mia cō mal se carca.

Hic poeta tangit alia persecutiones factā
ab aquila Jmpiali / sed cōtrario mō / qr
quia prima uice spoliauerat eccl'az / nc
nō uelauit eā nudaz de proprio / p hoc
tangit dotationez quā fiat Augustinus
quā poeta poit pro magna pscutione ec
clesie que qñaliter ītegat platos Anania
que est fūdamentuz oīuz malorum / dicat
ergo. posia uidi la quoglia quā cōstantī
nus transportauit ī greciam ut cederet
pastori aplico / se cendēr p ĩdi .i. p arborē
indoia pria uenuta qui ne lasci .i. uen
trem del carro e lasciar lei dispenuta qr
deplumauit se et depauperauit ut uel
uult et dotaret eccl'am. Et probat poeta
q dotatio fuit magna persecutio eccle
quia tpre illius prodige donationis au
dita est uox de celis .s. hodie diffusius
est uenenuz ī eccl'a dei / dicat ergo / etal
uoce .i. tā amara et querula / usq del
celo audita a quodā sancto uiro / qual
este decor che se ramarca .i. qualis uox ex
ano hois dolentis qui queritur pro cōqut
e cotal. s. uox / disse o nauicella mia .i. ec
clesia que dr nauicula petri / cō mal se
carca .i. onusta malis moribus quas melius
esset abicere tpre tēpestatis q̄ simul pe
re cū illis. Et ipe poeta supra iā de hoc
fecat amarā querelaz ītermi capitulo xxbmo
ubi clamauit / ha cōstantin rd.

Poi parue ame che la tra saprisse
E rambo le rote / e uidi usarne im drago
Che p lo carro su la coda fisse.
E come uespa che ritrage lago
A se trahendo la coda maligna
E trasse del fondo / e gissen uago uago.

Hic poeta describit quartā pestez q̄ manus
nocumētus dedit eccle que detraxit ma
gnā partez xpiantatis uii et fraude / ita q
hic draco maximus plus mali fecat qz
aquila pdādo uel donādo / et q̄ uulpes
pianū seūando dogma / quia maiorem
sassinā fecat siait plene notatū est Jnferni
capitulo xxbmo. Sed ulterius est scaendū
pro maiori cognitione q heraclio xpianis
simo Jmpatore romanus quibanāte Jmpiū
āno dñi bcxxxiiio. Macometus christiane
fidei pfidus aduersator se dei prophā
mēnens orientales plagas / et maxime
labefecat / leges ei a diabolo dictatā minis
terio Sergii monaci potestate a potāte
et hereticā tradidit Saracenus Arabie
scriptā fiunt Macometus uir luxuriosus
bellicosus asserens se p q̄rām dei posse
regnare plus q̄ uiri xlta. hīs multas
uxores et concubinas / ideo tradidit leges
īmūdas suis arabibus quoiū erat gens
grossa / sine lege sine dño cognouit et
uxorez dñi sui mercatoris ditissimi quā
post mortem illius duxit ī uxorez tūdez
ī etate xl. āoruū extinctus est uenenō
fraude uxoriz. Ad litterā ergo poeta des
cribit istū sub figura draconis .d. poi
parue ami che la terra saprisse ut pne
ret istum draconez quez uere usa est
emittere ab īferno. Fiunt ei hō totus car
nalis tres trabe le rote .i. ter duas
rotas .s. uidelicet et nouus testm cōstituit
legē saracenis. Asserebat ei semissimā
ad declarandū legē Moysi Judeis / et
legem christi christianis / et ut male ītel
ligentes congeret et doceret et necaret
incredulos bñ dicat / e uidi usarne uno

draco draco dicatur serpens templi / et ille i
transit tẽpliz dñi fuit hic draco imense
magnitudinis maior serpente q romanus
nexãuit exeratũ / sub Marco regulo i affrica
fuit hic draco allatus qui uolauit ab oue
te i occidentaz vñ dicat / p che lo carro i fula
coda fisse caudã uenenataz qua ferat ma
gnaz ptẽ fideliũ / Et qr fixerat caudaz suã
sliz contra deum / subdit quõ retraxit eam
ad se p cõparationẽ uespe .d. e trasse del
fimdo ille arcus / la coda maligna .i. male
ignitaz ille draco / reprehendo asi como uespa
che ritrate lago .i. aculeus suus / et est cõparo
propria de uespa que est inimica apũ / et
nastrat fructũ dulcez eius / sicut macomet
xpi egressen uago uago .i. recessit ille draco.
Et hic nõ q macometus uagatus est postea
p orbem terrarũ quia suus malus artibus
Arabes suos medos psas egiptos Ethiopes
et usqz ad hyspaniaz suo errore seduxit Et
hẽ t ecclia dei tantus error factus est q ab
infantia ecclesie usqz ad eius senium .i. usqz
tpus antixpi nec maior fuit unq̃ i futura
uidetur abominatio desolatio uel manus
flagellũ ecclesie dei / sta q illud de mato
meto uerificatuz uidetur / quod de hysmae
le Genesis xvjo. Iste erit ferus homo manꝰ
eius ñ omiũ et manus eius ñ eiuz et merito
talis draco tante malitie et nequitie uenit
de Arabia . Haz semper ab antiquo Arabes
latroanãtes i sidiath sunt populo dei ut sepe
patet sacra scriptura . Et nũc beatrix am
suus christianus potterat dicere macometo et
suis ignorãtibus nobis Arabes uenistis i orbẽ. Nõ
enim q̃ quidã pth p hunc draconez uoluit
intelligi aliũ quez sepe Augustinus uocat
hypentem . Sed certe macometus fuit maior
serpens quidaz etiã p multos stelligunt
macometuz quod nullo modo hñt ueritatez /

Quel che rimase come di grammigna
Vmace terza dela piuma offerta
Forse co intencion sana e benigna /
Si ricoperse e fime ricoperta
E luna e laltra rota el temo tanto
Ch piu tiene un sospir la bocha apta.

Hic poeta onso q draco asportauit secum
i errorez magnã partez arcus. Hũc ondit
q pars que remansit fuit multũ uiciata
auiditate vnde reuertitur ad donationẽ
Constantini .d. quel che rimase .i. illa pars
arcus que nõ est secuta macometuz .s. ania
romana / ut papa Cardinalis q̃ remansit
i fide christi / si ricoperse da la piuma .i. sua
dicta dote offerta .s. a constantino / como tra
uimace que est de se fertilis simple cohopitur
di grama / gramen eius de facile germinat et
difficile emdicatur . Est ei cõparatio propria.
Quanto ei terra est naturaliter melior ai malo
seue uel nõ aliter efficatur peior / sicut dixit
supra ipa beatrix pro ipo poeta et dicat / forte
ai intencion sua e benigna / quia intentio sue
stri fuit bona forte ad defensionẽ arcus / et
recuperandũ sacrilegas rptas Intento etiã constã
tini fuit recta licet malus sequeret effectus
ut dr̃ paradisi capo. xxo. vñ subdit / e luna e
laltra rota fõne ricoperta illa dote il temo
simul ai rotis fuit ricoptus .q.d. tota eccla
locupleta est i tanto .i. tali de modiaĩ az
illa bona intentione / che piu tene un sospiro
la bocha aperta .q.d. pauco momento /

Trasformato cosi il dificio sancto
Mise fuor teste p le parti sue
Tre sopral temo / e una i cascam cãto.
Le prime eran cornute come bue
Ma le quatro un sol corno haueã p fronte
Simile mostro uisto mai nõ fue.

Hic poeta describit sub tribili figura malũ
effectuz huius dotationis / quia arcus factus
est uelut aial mõstruosuz hñs multa capi
ta et cornua dicat ergo il dificio sancto .i.
arcus hedificatus mãibus tot sanctorum
prophanum Euangelistarũ transformato
si quia ex pauperie hũa i diuitez cultuz
mise tor teste .i. vñ. peccata mortalia q̃
pullulare cepunt i eccla crescente dote p
le parte sonte et ecce tre sopral temo .i.
primapalibus platis regentibus arcuum /
Sta sunt tria uicia peccta et maĩ spualia
.s. superbia Inuidia et ira / et una i cas
cam tãto .i. q quatuor erãt i quatuor an
gulis arcus .i. i alis platis sedentibus i
arcu p totũ aquatuor plagis mundi
et ista erãt quatuor uicia minora et
magis corporalia Accidia auaricia Luxu
ria et Gula / et hoc ordine purgauit po
eta ista vñ. uitia / sicut patuit p totam
uerũ purgatoriũ . Et distinguit dicta
peccta capitalia per signũ de le prime
.s. tres / erant cornute como boe quia hẽ
bant duo capita scilicet superbia / sicut bouis
i domita qui fuat dual offensas .s. i deũ
et proximũ / male quatro hauea per
fronte uno solo corno qr fuaũt magis
offensaz i deum q̃ i proximũ / licet bia
offendãt utrũq̃z . Et sicut nata sunt
septem capita / sta ligata sunt septem

Lumina /

limina ab Ecclesia dei ideo concludit, simile mostro nō fo ancora iusto, quia si ydra herculis habuit septē capita, nō habuit decem cornua.

Scarca quasi rocha ī alto monte
Seder souresso una putana saolta
Ma parue cō le aglia intorno prōte.
Come p che noli fosse tolta
Vidi di costa alei dritto un gigāte
E basciauasi īsieme alcuna uolta.
Ma p che lochio arpido e uagāte
A me riuolse, quel feroce drudo
La fragello del capo ī fin le piāte.

Hunc poeta ultimo describit nouissimam persecutionem ecclesie quā uiderat tēpore suo, qua nulla uidetur fuisse turpior, quis maior .s. mortē Bonifacij de qua iā sepe dictū est. Introduxit aūt ecclā romanam sub noīe meretricis, sicut alias fecit, et regem Francie, sub noīe gigantis, dicit ergo ma putana scholta .i. lubrica dissoluta, hec est meretrix magna que sponte se subiicit priapibus, et uendit honorem suū, ma pur seder dourelle .s. arturū, cō le aglie prompto intorno propta ad fornicandū aiz procul ex omī parte, meretrix dico scarca quasi rocha ī alto monte propter altitudinē sedis aplice. Et quia de rei ueritate bonifacius tūc representabat se maxime secundū quia erat ī sua prīa magnificentia ītra suos ai .v. catholicos ad custodiā sui corporis, et subdit, e uidi un gigāte .s. regem Francie qui fuit magnus corpore et regno ut dictus est pulcer et fuit uere gigas totus terrenus, etiā īsurgēs ō deum more gigantis, di costa prope illā meretricem, e dritto alei .s. ex opposito como p che nō gli fosse tolta ne adhere ret alteri regi ut Impatori, sed esset sub custodia sua sicut fuerat dum ut dicit e basauasi īsieme alcuna uolta, et hoc fuit uerum de facto, quia ante discensionem alter faciebat alteri, et alī bonifacius faciebat gratias p philippo, sed postea philippus factus est sibi hostis acerrimus, ut subdit ma quel feroce drudo .i. audelus procul, la flagello .i. uerberauit prius q̄ uoleat fieri de meretrice, dal capo ī fina alle piāte sicut scriptū est supra capitulo xxiio huius purgatorij, perche illa meretrix, riuolse ami lochio arpido e uagante. q.d. q bonifacius noluit recipere ad gentem Italicā dimissa gallica quia nolebat amplius pati sanguinē philippi.

Poi di sospetto piena e dira crudo
Discaolsi il mostro e trassil p la selua
Tāto chel sol di lei mi fece scudo
Ala putana e ala nuoua belua.

Hic poeta subānectit aliud dānum quod paulo post fecit ipse philippus, quia ex magna fraude transportauit eccl̄az ultra montes ī galliā ubi postea transiuit de malo ī peius, sicut plene scripsi capitulo xxmo, dicit ergo, poi illa gigas, pieno de sospetto timens ne eccl̄a preueniret ā pluus ad manus alterius bonifacij, qui faceret uēdictam de eo, e dira crudo .i. crudelis ira, quia nolebat facere uēdictā de templarijs, dissolse il mōstro .i. arturū illū mōstruosum ab arbore au erat alligatus e trassel p la selua nō p ista siluā dicitur sam Iz quā descripsit ī principio ītrans, tanto chel sol di lei .s. siluā, mi fece scudo .q.d. quia iter me et montem interposita est siluā. Nam tā longe traxit arturū qr amplius uidere nō poterā, ala putana .s. bonifacium et cateros, et ala noua bellua .i. bestiā nouā .s. arturū qui factus e ānal monstruosum, quia traxit eū supra roda num ī galliam, data sibi alia meretrice .s. pastore Clemente:.

Cui uenerunt gentes
alternando
Or tre or quatro dolce
psalmodia
Le done iouenzano elagrimando.

Postq̄ ī supiori capitulo poeta noster descripsit multiplicater peccationes militantes ecclesie. Hinc q̄ritur ī isto xxxiio capitulo describit planctus quos fecerūt ille domīe cū beatrice de peccatione ultrā, quā īdigne patitur Eccla romana a regibus frācie. Et istud pīs ultimū capitulū quod nō habet minus artam paudentes sequitur ipm ī ordine dimidendi. Ht ergo quatuor partes

qñ̄ales / prima quarū̄ continet cōplāctus
dñ̄arus et suas p̄parationes et bonas dispo
tiones suā ad dicenda · Jn 2ª beatrix p̄a
dit per consolationes nō dictas scalturā
t̄ bretu ibi / sapi chel ualo · Jn 3ª arguit
negligentiā et ruditatem poete ītelli
gendo ros nisal ibi / dormi limogeno ·
Jn 4ª et ultīa poeta oñdit qualiter ipse
puenerit ad sūmas et ultimas p̄fectio
nes uirtutis ibi · e piu cōuisco · Ad p̄mū
ergo dico q̄ poeta describit cōploratus
illarū dñ̄arus · Et sciendū aliter multi dicere
q̄ ille dñe ex dolore ploranti ceperūt
decantare unū psalmū dauid q̄ scripsit
deus uenerūt gentes ī hereditatē tuā rd
Jn quo quidē psalmo / propheta deplo
rat desolationes terre sancte / quā hosti
za erat / et oñdit quō Jnuisa et īgrata
subiacent / flagellis hoīm · Et est oratio
ad deū q̄ cordā cōuertat a malo · Tangit
aūt ordines quo cantabāt / et tu ordinē
sic liām / le dōne · s. septem ungines
īcomīcare lagrimādo tuple clamate do
lore extorquente lacrimas / et dicere
dolce psalmodia · i. cātus psalmi dulcē
licet esset de materia amara · psalmus
aūt erat talis / deus uenerūt gentes et
mult dicere propheta / odeus gentes · i. gē
tales uel alienigine / siait sius e gipcus
Arabes uenerunt ī hereditatē tuā rc̄
et ita ī terrā sanctā et sic a sili ille dñe
uolebant dicere / siait deo uolente gen
tales ualerūt et oppressērūt terrā sanctā
propter peccata Judeorū / ita nūc deo
p̄mittente gallia deuastauerūt et usurpa
uerūt eccl̄iam sanctam dei pp peccata
romanorū · Et dicat / alternando · i. alter
natiue p unices / or tre · s. dñe ex una
parte / et quatro · s. dñe ex alia parte
Sta q̄ tres ītuentes dicebant primum
uersiculū · s. deus uenerunt gentes ī hē
ditatē tuā / et alie quatuor ex oppōsito
dicebant secūdū uersiculū · s. et polluē
uerūt templū sanctū tuū rc̄ siait a sili
quotidie cantāt mōiales symbolū ī
choro · et ita Cleua ·

E beatrice sospirosa e pia
Quelle ascoltaua si fatta ch̄ poco
Piu ala croce si cambio Maria.
Ma poi che laltre ūgini dier loco
Alei di dir leuata ritta ī pie
Rispuose colorata come foco.

Modicum et nō uidebitis me
Et iterū sorelle mie dilecte
Modicum et uos uidebitis me.

Hic poeta oñso qualiter se hūerūt dñe
ad tantas shragem eccl̄ie et pastorū eiº
nūc oñdit quōmō se hūerit ipa beatrix
ad cātus illarus dñarus que erāt ancille
sue / et primo tangit perturbationes eius
p cōparationes deuotissimā Marie · d.
E beatrice sospirosa e pia · i. dolens et
compatiens tante ydomitati / ascoltaua
quelle · s. dñas cātātes et plorantes sīl
si fatta · i. affectata dolore / che maria si
cambio poco piu ala croce xp̄us eius ī
ma crucis Jmolabat carnes / Maria nō
aūs / Ille patiebatur ī corpore et maria ī
corde / Jpsa ad sanguines filij sui opta
bat addere sanguines carnis sue / et
bñ dicat poco piu quia nullus fuit dolor
mulieris sicut dolor marie · Et tm cōparo
est valde propria / quia Maria uidit
christum capi et occidi ītez lationes
ita beatrix christū deū · s. boēthium ·
Et subdit dispositiones ipius ad dicen
d. ma leuata / ipa beatrix / tota ī pe q̄
primo sedebat super radice planctꝰ
poi che laltre ungine · i. bn. uirtutes der
loco · s. de cātando toto illo psalmo ut
alius / uisposte illis ungnibꝰ colorata como
foco · i. rubicunda ardens et uerecunda
de ludibrio facto de canu et recepte eaº
Et post oīonem beatricis que dixit eis
uerba que dixit xp̄us discipulis suis
bñ dicat · O sorelle mie dilecte et inde
q̄ uocat ungines ustas sorores suas ex
caritate que supra uocauerant se an
cillas eius ex humilitate et est aliquis
modus loquēdi / siait Magnificat do
minus uocat seruū ancillā · modicum
et nō uidebitis me · q. d. pauco tēpore
stabo sine uobis quia parū durabit
ista persecutio / et iterū ñdit / modicū
et nō uidebitis me · q. d. ato sequitur
uindicta / et eccl̄a erit libera a forna
tione et fornicatione / siait dicetur pa
ulo post / et postea sepe ī multis locis
et capitulis paradisi ·

Poi lei se misi ī anzi tutte e sette
E dopo se se solo cō tre passi mosse
Me ela dōna el cenno ch̄ ustette.
Cosi sen qua / e nō credo ch̄ fosse
Lo decimo suo passo ī terra posto

Q ñ colochi luochi mi paiosse.
E cõ trãquillo aspetto / uẽ piu tosto
Mi disse tãto che sio parlo teco
Ad ascoltarmi tu sie ben disposto.
Si como fui / comio donna secco
Dissemi / frate p che nõ tatenti
Adimãdarmi omai uenẽdo meco:
hic poeta oñdit qualiter beatrix post exortationes factam ad vñ. uxoriem dispouerit alios tres et ipm priapum ad diã da vnde dicat cõtinuatiue / se misit ianzi tuttre sette sicut magnifica dña pmittat sibi pulcras puellas ꝙñ accedatur ad locũ honestum / e mosse me di pose ut sequere tuz eam / solo azenando solo nutu oris nõ uerbo uocauit me post se de quo potissime anaz qerebat / el a dõna .s. matil diz que hẽbat custodiaz silue sicut beatrix dixit / el samo .s. stacaũ / che uistette recedente uirgilio . Haz stacaus post exiliũ tot secaloꝝ / nũc redibat ĩ priaz / et subdit quõ sinuauerit eaz spaliter ad loquendũ scilz .d. cõtinuatiue / cosi sen qlla quella illa beatrix cũ illis precedentibz et nobis sequentibz / e nõ credo ch lo decimo sio passo fosse ĩ terra posto .q.d. et modicuz annubilauerat postoꝝ recedebat a plancta iuxta quã primo sedebat / quãdo mi paiosse luochi .s. me os cõ luochi .s. suus .q.d. q beatrix sic ambulando iterũz et iterũ retroflexit se et nutu et uerbo ut redderet me attentiz vnde dicat / e mi disse cõ tranquillo aspetto .i. benigno uisu ubi primo indebitaz sedata et ĩflãmata / nũc facta erat placata uel ẽm aliã liãm / cõtra quello aspetto .i. ad cõtemplãdũz aspectuz primũz rigidũ nazzãdo michi iñdictum de breui / uieni piu tosto ibat ei poeta aliquãtulũz a longe post eam pro maiori reuerentia / tanto che tu sie ben disposto ad ascoltarmi / appropinquando michi / sio parlo teco si pro quid. Haz uolo aliqua dicere tibi ad consolationẽz tuã et aliorũz Celãtiuz statiuz ecclesie dei. Et addit poeta q beatrix indes eum adhuc timidũz et tacitũ uẽit ad pettẽdũz pstando sibi audaciaz vñ dic et illa beatrix / dissemi / sicomo fui comio donna seco .q.d. aiz essez factus propinquus sibi ita q possez bñ intelligere labia loquentis / nõ tñ ita q nem parlando sibi pp nimiaz reuerentiaz / frate uocat eũ frẽm / ut oñdat failiazuus agere secũ per che nõ tatenti depõito timore et pudore / adimãdarmi omay uenendo meco Sao eũ q ualde arpis petere si tanta offensa ddo facta ĩ uitanio suo preteribit diuĩpinitã: n

Come scolor che tropo reuerenti
Dinãzi a suo maqior pãlãdo sono
Che nõ traqon la uoce uiua a dẽti.
A uẽne ĩ me che sanza ĩtero suono
Incominciaa / madõna mia bisõgna
Voi conoscete / ecio ch adessa ebono.
Et ella ame da tẽma e dauerqogna
Voglio che tu omay ti disuiluppe
Siche nõ parlo piu comon ch sogna.
hic poeta oñdit qualiter paruulus a beatrice cõmissat se totũ arbitrio eius adhc primo timore et uibore diuãte p uiam cõparationez domestica et claruz. d. Auẽne .i. cõtingit / ami como i coloro stuple contingit / che sono tropo uerecundi dinãzi a suo maiori siant discipuli coram magistro / parlãdo che nõ tragono la uoce uiua ardenti / et ecce quõ / che incominciam stuple respondere et dicere senza ĩtero sono .i. cũ tremula uoce / madõna uoy conoscati mia bisogna .i. quid est necessariuz michi / ecio che adesso ebono et quid est utile necessitati mee. Et hic nõ bñ q loquitur poeta ualde sapiẽs et cãute. uult ei dicere o bona dña ego possez fortiter petere de hiatus que nõ liceret michi stare ita q peccato mea nõ esset honesta / ideo uos que cognoscatis quid sit michi bonũ scire sinẽ peccato ne mea pdicate michi. Et subdit peccationez meã ẽnsionez btrias que ut tenuis nõ patatur tantaz timiditatez eius .d. et ella ami stuple dixit / uolio omai chi te disuoluppi qr nimis diu inuolutus es sicut tacens appiut supra / da tema e da uergogna dicia meaz qñam meziush / et ẽmiliazitatez Mathildis socie mee et anallarũ me aũ que singule te ꝛpeunt ĩ amplexus subi siche nõ parli piu com homo che sogna .q.d. nõ sub figura nõ sub ymagine sicut hucusq factus / imo loquaz de rebz ueris / unde unde q nũq amplius poeta noster tamet supremus

uel facet somnū ī tota terza pte paradisi :.

SAppie chel uaso chel serpēte ruppe
Sū e nō e ma chi na colpa creda
Che uendetta di dio nō tēme sippe.

Ista est secunda pars ī qua nūc beatrix pdicit poete uīdictaz scelerū ī breui ad offensaz eccle et repetens illud quod dictuz est ī pcedēti Cº de draconē dixit Sapi .i. uolo te scire chel uaso .i. arcus chel serpente roppe qn fixit caudaz iter ambas rotas .q.d. Ecclesia quaz Macometus diuisit et sceleratz traxit ī errorem partē ita qp maior pars meliores uiat fu e nō e . Et hic nō bene qp nō nulli pitissimi itellexerūt istam lrām sic, quia ecclesia dei fuit eccla ante bonifaciū, sed tpre bōifa aj nō fuit, quia ut dicit nō fuit recte papa qr electus p fraudez, sed q̄us ista expositio uideatur subtilis nō est tāmē sana, ideo dicē dum est sic qp eccla fuit simpliciter, et nūc est fm qd, quia fuit prius libera nūc uero serua sed tyrānide gigantis, ideo statī sub uīdictaz d. maº chi na colpa creda che uendetta di dio nō tēme sippe. Et hic nota qp ista lra potest itelligi dupliciter .s. de bono facto fm primā expositionez, qui fraude adulterauit ecclam, et sic bōifacius bn luit penā dignā, quia rabida morte perdidit papatuz. pōt etiaz itelligi de philippo rege fm secundaz expositionez, qui fecit ecclam serua paalcēdo turpiter cū Clemente, et sic philippus etiaz ī breui luit penā sicut poeta describit paradisi capitulo xxmº. Hō etiā qī florentia solebat esse quedam opinio prauia fermā qp si quis potuerat co medere offam sup corpus itrafecti a se nūq̄ amplius fiebat uindicta de illo tali. Et hoc fecerūt multi famosi florētini sicut dnūs arcus donat+ modo ad propositū dicit beatrix, qp uīdicta dei nō timet sup pas .q.d. qp fraus uel malicia nō ualet cōtra deū qui est iustus iudex et iūdex iuriaz+ Hō etiā qp alij aliter exponūt illaz litteraz sunt et non est, et dicit qp eccla nō est ī antiqua dispositione sua sicut fuit ante macometuz et post donationem Constātini nā tūc arcus transportauit l' transformauit se. Sed ipa expositio uidetur nimis a lōge unde littera que statiz sequitur ondit qp loquatur de gigante.

Hō sera tutto tēpo senza reda
La quiqua che lasso le pēne al carro
E che diuēne mostro e poscia pda.
Chio uedo certamēte, e pō il narro
A darne tēpo qa stelle propinque
Scarc dogni ītoppo e dogni sbarro.
Hel quale un āquecēto diecī e āque
Messo di dio anadera la fina
Cō quel gigāte che cō lei delinque.

Hic Beatrix describit ī spīali illū qui faciat est uīdictaz de iniurijs eccle. Et ī ista littera q̄ multis uidetur fortissima, poeta nō uult aliud dicere sīāliter ī effectu nisi qp nō est post multū tpus ueīet ex alta prouidētia dei et bona īfluentia stellarū quida imp pīcepi romanus qui uirtute et felicitate sua reformabit mundū, restituendo eccliaz pristine libertati excomminādo reges strāe dicit ergo laquiqua .i. Imperiū romanum Haz pcē signifz erat itelligi signanter che lasso le pēne al carro sub cōstantino qui dotauit eccliam, p che .i. pp quā dotez ipe arcus, di uēne mostro cū vn. capitibus et x. cornibz e poscia preda facta a gigante nō fuit tutto tempo senza reda .i. sine successore Impatore sicut nūc est. Haz tpre bonifacij, nullus erat Impator nisi Albertus nocatius q nō uenit ad liberandaz Italiā de quo poeta cōquestus est vjº capº huius purgatorij. Et hic nō qp caute loquitur hic poeta, uult ei dicere tacite sicut unus Imperator roma nus dedit plurimas .i. diuitias ecclesie ex quibus nata est īfinita auaricia platoniz que est destructio mūdi, Ita quidaz alius Impator romanus eripiet sibi plurimas .i. temporalesi diuitias et dabit libertatē eccle Et declarat ipm pīcipez futurū sub uelāte uerborum .d. chio uegio certamente si astra nō mentiuntur, e però narro .s. tibi ut nos tes et scribas qua stelle propinque .i. constellationes que erāt de proximo, dicit alicui ī etate saturnali que reditura est sīc rediit tpre Augusti, stelle dico siccare dogni ītroppo .i. ocanitū, e dogni sbarro .i. atīsuetis amine .q.d. quarū īfluentie nichil poterit obuiare uel resistere, a darne tempo felix uel qual .s. tpre un anque cento diece e cīque .i. unus dux. d. semel positus apud Azusmehcol sīgt quīgentos .b. nō importat quīqz .x. decē et ille tres litere cōstituūt illud nomē dux messe de dio hic est ille ueltrus sapiens uirtus de quo tanta dixi primo capitulo īferni, anciderà la fina .s. meretricē magnā

ſalicet ꝑlacrones paſtorū eccleſie quorum uxor eſt lupa. Jn eis erſi uigeat auaritia, et ſic dicat Idem ī effectu ī ulto ultō capitulo purgatorij quod dixit ī prīo Jnferni cō quel qi ante .ſ. regem francie, che delinque co lēi .i. peccat ſcaī fornicando.

E forſe che la mia nāzaon bina
Q ual temi eſpige me ti ꝑſuade
P che allor modo lōtelletta actiua.
M a tolto fier li fate lemneiade
Che ſolueraño q̄ſto enigma forte
Sēza dāno di pecore o de biade.

Hic Beatrix exaſat ſe de obſcura deſcriptione quia ato uenit effectus qui declarabit eius dictū dubiū. Vnde dicat E forſe che la narzatione mia bina .i. obſcura me ti ꝑſuade .i. ꝑſuadet me tibi obſcure, qual temi e ſpinge. Ad quod itelligendū debes ſcire q̄ themis fuit oliz ſacerdotiſſa que dabat reſponſa ī monte pnaſo ualde obſcura, unde poſt illud diuidiuz partialare quod fuit oliz ī greca reſpondit deucalioī regi et pirre eius uxori conſulēti de prima repatione hoīuz pditoruī ex aqua q̄ ſacerēt oſſa parentis poſt terga ſua. hoc aūt rēſuz obſcuruz. deucalioī itꝛptatus eſt de lapidibus qui ſunt oſſa terre ꝛc, ſicut ſcribit Ouidius primo de transformatis. Spīx ſicut ſcribit ſtatius primo thebaydos fuit quoddā terribile mōſtruz .i. ut qui dā dicūt quidā mōſtruoſus latro ī monte apud thebas qui cuilibet trāſe unta proponebat unuz poblema occidebat ipm, ſi nō ſolueret nō poſſet ī terficeretur ab ipo. poblema aūt erat tale, dic michi q̄d ſit aīal quid prīo īcedit quatuor pedibus deīde duobus poſtea tribus et ultimo quatuor que uerba Edipus ītꝛpretatus eſt de hoīe et ſoluens quōdam ītꝛfecit mōſtruz. Modo ad propoſitum forte dictū meum nō mouet aūz tuū ad prophetā meaz qr nō eſt itelligibile et tū fuit itellectum et ueraciſſimuz per euentuz rei. ideo dicat p che. ipa narratio mea actiua .i. obſcurat et obtenebrat intelletto .ſ. tuū. alor modo .ſ. themis et ſpinge. Et hic nota q̄ cōparatio eſt ꝓpriſſima, ſicut ei oraculuz themidis erat ī ſe obſcurū et tū deucalion ipm declarauit et repauit genus humanum ita nūc reſponſuz beatricis erat obſcurum ī ſe. ſed princeps futurus ī breui declarauit ipm reformādo mūduz, ſicut enim poblema ſpinge erat dubiū et tū edipus declarauit ipm et ītꝛfecit mōſtruz. ita dicta beatricis nūc erat dubiū, et tamen prīceps futurus ipm declarabit deſtruēdo mōſtruz .ſ. capita et cornua cauus, que extirpabit et ſanabit Eccl'am, auferendo ſibi plumas. ideo bn ſubdit ma tolto fien le fate .i. conſtellationes de nayade .i. dēar+ dearum. Nayades eī ſunt dee fontiuz .q.d. ato nascetur dictus Jmpator romanus, che ſolueraño queſto enigma forte. E nigma q̄dē eſt oīo aut ipoſſibilis aut difficilis ad unuz aliquez certuz ītellectū ut dicat AR+ ī fine ſue poetrie. Jdeo bn poeta appellat iſtud dictuz difficile, et dicat Auerroys ibi, q̄ iſtd' frequēter īuenitur apud poetas Arabū. Et dicat ſenzia dāno di pecore o di biade, loquitur adhuc enigmatice, et uult dicē q̄ ato manifeſtabitur dictū ſuū p experiēciaz facta ī extis aīaliū, ita q̄ nō expediet inqrere fata ī extis aīaliuz ſicut gentiles oliz faciebāt q̄ imolabāt uictimas. Omniz et ponebāt fruges ītꝛ cornua tauri quez mactabant ī ſacrificio ad īueſtigandū quid' p̄diatur hic quia ato per ſe patebit.

Tu nota. e ſi como da me ſon porte
C oſſi q̄ſte parole ſegna a uuu
Del uuer che e un corzer ala morte.
E aggi amēte quādo tu lo ſcriui
Di nō celar qual ai uiſta la pianta
Che or due uolte dirubata qui.
Q ualūque zuba q̄lla o q̄lla ſchiāta
Cō beſtemia di fatto offende a dio
Che ſolo al uſo ſuo la creo ſācta.
P morder q̄lla ī pena e ī diſio
C iquemilia āni e piu laīa prima
Bramo colui chl morſo ī ſe pimio.

Hic poeta ponit preceptū beatricis ad ſe arcta p̄dicta tradenda memorie ad utilita tez uentuz. d. tu nota quia notanda ſunt. e ſegna .i. ſignes uel doceas q̄ſte parole prophetica p̄a uiu. et reſtringit dictuz ſuū. d. del uuer che e uno corzer ala morte que eſt uitioū corruptio. q.d. ſi neſtruū uuere pōt dia uuere et dicat como da mi ſon porte .ſ. tibi. q.d. tū ato refer hoīuſ de mūdo tuo uerba mea ī ea

forma que dicta sunt p me. q.d. Iste uti obscure fiat obscure dixi nec queras declarationes ame quā facere nolo. Et subdt q nō ptermittat ex obliuione offensas factas plante. d. et aqi amēte spialiter ister alia scribenda, qrādo tu lo storum ista uerba obscura, de nō celar .i. tacere qual hay uista la pianta .i. arborez scie, che or doe uolte dirobata quum prīo ab Adā 2° ab Aquila. Et hic nota q p hoc beatx nō uult aliud dicere nisi qm tu dātes narrabis horibus uī dictā quas deus pāt facere contra illū qrorum q temē attentarunt uiolare ecclesiam dei nābis pro optimo exemplo qualiter deus faciat altā uīdictam de primo patere q temē tēptarunt spoliare arborez diuinaz, q q factu erat arida p adā facta erat flo rida p xpm. et uta erit ato de eccla, q at hoc sit itentio poete statī declarat lia sequens, In qua beata beatrix dat cōclu siones qualem. d. q nō solū Adā z oīs uiolatoz arboris tantum idignatione dei unde dic, qualuca zubba quella .s. plāc tam, siait Adam primo. Aquila 2°, Gi gas nūc tertio, e quella schiāta .s. qui ar qui soluit animū a planctu, cō blasphema de facto offensa a dio. Hā qui offendit eccl'am offendit deū, che solo a luso suo nō ut seruiret regibus terre, lacteo setta sine ruga, hoc confirmat, quia primus offensor expectauit p tot milia ānorū redemptorez suū vn diat, laia prima .s. Ade, bramo colui .i. optauit et uocari ut christus, chel morso i se primo qr christus puniuit morsus Ade i se ipso cinque milia āni e piu .s. cLxxxxvmo plus, p morder quella quia Adaz mo mordit ipam plantam.

Dorme longnegno tuo se nō extima
P singular cagione esser excelsa
Lei tanto e si trauolta ne la cima.
E se stati nō fosser acqua de elsa
Li penser uani storno ala tuo mēte
El piacer loro un pramo ala gelsa.
P tāte arcōstāte solamente
La qustiua di dio nel sterdetto

Conoscereth lalber moralmēte.

Iste est Terra paus qñalis e qua beatrix qr uoluerat declarare poete amplius suaz propheciā. Hinc declarat quedā dicta de arbore ipa que indebatur obscura. Et primo arguit ipm de inditate et negli gentia qr nō uidebatur itelligere per se ex his que dicta sunt, qr arbor ista sit tantus alta et uta uersa, dicat ergo, sioe quo tuo quod alī uocasti altū, tōrmē .s. uidetur sopitum et hebetatū se non extima .i. cōiectauat lei .i. dictā arborem esse tanto excelsa .i. altā quātus dixi tibi supra capitulo proximo, ubi dixi q excedit altitudinez oīuz arboruz Indie, e si trauolta ne la cima, quia hī rami os annatos ad terraz p ōnuz nostrum arborū, p singulare cagione. Altitudo siquidez arboris huius signat q scīa dei est altissima i infinitū. Reuoluicio āt signat q nullus potest ascendere uel attingere ad illā altitudinez unde primi patentes qui uoluerūt scire plus et altius q esset eius permissus, qr ex al titudine scie iuerūt i ultraz uallez ignoz rantie. Et subdit cām ignorātie poete quia .s. uacauit alys scīs nauis que i. dimauerūt montez suā ne cognosceret ista diuina. Ordina sic lām, e cognos cereth la inchoa di dio nel iterdetto q. d. et cognoscere posset, q iuste deus uetuit. ascensus ullus arboris, et iuste puniut expoliatores eius. Haz iterdixit Ade ne comederet de fructu illius ad inuendum q manus obedientiū nō extarent ad tā tas excellentissimas .s. excellentiā, sic sup bus animosus qui uult sapere plusq opor tet, ideo dicat, e lalbero moralmente hec ei arbor signatur i tali modo ~ signa ō modū aliaz arborū pp cāz moraliz az supra assignatā. Alia aūt causa q uidetur magis naīs, assignata fuit su pra, qr .s. hec arbor hī radices i celo, ubi alie arbores hnt rc, p tante aias stantie solamente, quot uidisti et audi uisti. Haz circastancie multū faciunt ad cognitionez facta, sicli penser uani .i. si alie aue tue circa scās secularez a et honorez tpales, nō fosser state aq delsa storno ala tua mente .q.d. non iduxissent animū tuum siait aqua delse iduratur i petā .q. d. nisi mens tua esset sanctificata eo mō quo aqua helse. Ad quod clare idelligendū uolo te scire q siait scribit plinius i nāli hystoria, libro .xxx°. et seneca libro nāliuum quēcuiz nature et proprietatez aqz ualde uarie sunt et mirabiles s diuisi

partibus mūdi, sed ne uadā p ambages
longe a proposito, In italia ī multis locis
sunt aque que uertūtur ī lapides sicut
aqua fluuij sarni que a prīapio sic cor-
rigitur lapis durissimus ī breui, unde
scole loca de īdustria ponūt ibi sub aquā
tabulas aī uarijs formis et figuris, sup
quib⁹ fingat lapides aī eisdez ipressionib⁹. Est aūt hic flumius ī apulia, et nō
est Arnus ī tuscia ī agro florentino notē helsa, aū
aqua a prīapio cōuertitur ī petras et la-
pides pulcros ptat accōmodos domib⁹
iuxta Castellū quod dicitur Colle sicut
ī aqua sarni. Albertus aūt libro īnume-
rabilium dicit mirabilius de aqua fontis
gorge p oīa īmissa uertit ī lapidem
quod expertus est federicus Imperator
mittens arotecā sicaz aīus mechetas
uersa ī aquaz, uersa est ī lapidem, relicq
pte media remanēte ī materia prima
Tal. ergo bñ poeta dicit nisi tua uanitas
fuisset talis qualis aqua helse dicit,
el placer loro .i. nisi delectatio auarū
uanarum fuisset, bn piramo .i. alter pi-
ramus, al gelsa .i. ad arbores pomerij
aīus poma alba cōuertit ī rubea, qñ se
occidit manu propria amore Tisbes si-
cut plene scriptū est supra cap° xxbij°.
Et est optā similitudo, nā piramus
excecatus nimio amore Tisbes itendebat
et se, et dantes amoratus pulcritudiē
musarū ad tpus occidebat aīaz suaz.

Ma p che uoglio te nel itelletto
fatto di pietra e īpetrato tanto
Siche tabaglia il lume del mio detto.

Voglio anco, ese nō scritto almē dipīto
Che tenel porti dētro a te p quello
Che si recha il bordon di palma āto.

Eio, si come cera da sugiello
Che la figura īpressa nō trasmuta
Segnato e hor da uoi lo mio cerueello.

Hic beatrix assignat cām, qre uelit ipz
referre sea ad mūdū ea que sibi dīt
obscure, qm licet nō possit itelligere
clare, neqz declarare aliis saltez reportabat uerba nuda uelamina factaz do
nec ueīat effectus rei, et sic saltz por
tabit signū si nō rem, dicat ergo ma

uoglio ancor .i. adhuc, che te ne porti .i.
quod dixi obscure al men depinto .i. si
quatuz per uerboū difficultatez dentro
alla ī aīo, ese nō scritto .i. qui nō possit
portare cū claro itellectu, et ecce quare
ut fiaal more pegrinātiuz, qui uadūt
ultra mare, et reportant de palma ī sig-
nuz q̄ uisitauerūt terrā sanctaz ubi habīt
dāt palme, et ita tu qui trāsiuisti maria
et montes et uisitasti ultraz terrā, potes re-
ferre uerba mea ī signū q̄ fuīs ī loco scō
ubi audiuerūt miracula licet nō itellexerūt
illa, unde dicit per quel che se recita .i. pp
illud quod portatur a pegrino il bordon
ancto de palma, unde tales peregrini uo
cantur palmeri, et hoc uolo portes, p che
io uoglio ti facto de pietra nel itelletto .i.
nō intelligas de aqua helse et piramo
et īpetrato ancto .i. uideo te niquz ī in
tellectu, si chel lume del mio dicto tabaq-
lia .i. abluanat te ita q̄ materia nō est
disposita ad rīpiendū lumen meum.
Et subdit poeta suaz rōnes assens
se habere signū affixuz memorie iuxta
pceptionez eius d. Et io supple rōndi, al
mio cerueello ī quo est memoria et re-
miniscentia magna, e or signato da uoy
quia uerba habeō īpressa mēti, licet nō
itelligaz a mi, si como cera de sugiello
supple signatur, che nō trāsmuta la sig-
nata īpssa. Ita nec memoria trāsmutabat
formaz nōnuz uerboū īpressaz sibi, et
sic uides q̄ cōparatio est optima .2.

Ma p che tāto sovra mia uedutta
Vostra parola disiata vola
Che piu la pde quāto piu sa iuta:
P che conosco, disse quella scuola
Chai seguitata e uegi sovra doctrina
Come po seguitar la mia parola.
E uegi uostra uia da la diuina
Distar cotāto quāto si discorda
Da terra il ciel che piu alto festina.

Nunc poeta mouet quesitonez circa pre-
dicta, et petit cuz admiratione, q̄ non
itelligit uerba eius d. ma uostra parola
desiata .i. sermo uester dictus sub parabo
la quez diu desideraui audire et itelligē
p che tanto nella .i. transcendit, sopra
ma uedutta .i. cognitionez itellectualem
che pui la perde ipa cognitio mea ipm

uerbum et bñ dicat / quia quãto quis magis
conatur cognoscere diuina eloquia p̃ nãlia
tanto magis confunditur ignorantia . Et sb
dit ẽxãsionẽ beatricis ad istam petitionem
suã .d. dissẽ illa beatrix hoc ideo accidit tibi
p che conosca quella scola .s. poetarũ et phi
losophorum / chai seguitata zecedendo a me
ut bñ sequatur tibi / e uegi sotto la doctrina
.s. istãm poeticã et philosophiaz / como poi
seguitar la mia parola .i. meã loqui di
uinius / quod differt ab humano quãtus celũ
a tra / bnde dicat / e uegi uostra uia .i. proce
sus scie nãlis / rotando di star .i. differentem
esse da la diuina quãto dal ciel che pu alto
festina .i. primus mobile quod uelocius mo
uetur ꝑ sua reuolutione / se discorda da tra
.i. differt ꝑ qualitate quãtitate et motu .)

O ndio zispuosi lei nõ mi zicorda
Chio straniassi me giamai da uoi
Ne bone cõsciẽza che zimorda .
E se tu zicordar nõ te ne poi
Sorridẽdo zispuose / or tu zamenta
Come beuesti de lethe / ancoi :
E se dal fumo foco sargomenta
Coteste oblition chiaro cõchiude
Colpa ne la tua uolia altrone atẽta .
Veramẽte oramay sarãno nude
Le mie parole quãto conuerassi
Quelle sconuze ala tua uista rude .

hic poeta ponit responsionẽ suã ꝑ qua pro
sin excusatione uidetur negare quod tñ iam
confessus est supra .s. q̃ nimiũ defecerit beatri
cem ꝑ aliam / bnde dicit bndio zispuosi a
lei .s. beatrix / nõ mi zicorda chio straniassẽ
me giamay da uuy .q.d. ymo semper huĩ
theologiaz pro nobiliori scientia omnib⁹ alijs
ne ẽnẽ consĩa che zimorde .s. me . Est ẽ cõ
scientia lex intellectus nr̃i et dictamen rõnis
que iudicat et ligat ad faciendũ uel non
faciendum . Et sb̃dit poeta responsionem
beatricis zidentis dictũ suũ approbatis q
q deliquit bñ dicat / e zispose ulla beatrix /
sorridendo se tu zicordar nõ te ne poi / qua
recordatio nõ est de re bona / or tu zamenta
.i. recordare / como beuisti di lethe ancoi q̃m
mexius fluuius a mathildi ꝑ aquaz / cuius potio
tollit memoriaz peccatorum . Et arguit accid⁹
tibus q̃ obliuio peccati ꝓsupponit pec
catum .d. / ecõtesta obliuione q̃nãlis oĩz ma
lorũ / cõchiude chiaro colpa .i. peccatũ tuus
se ne la tua uoglia attenta altrone .s. ꝑ alios
scanciss / se dal fiume foco sargumẽta .i. ar
gumentus accidentibus / bnde inde
q̃ beatrix bene arguit sic lethe a memoria
delenit quod erat ꝑ culpa / si ergo delenit
hoc fiat ꝑ tulpa fiant dicimus / et ẽ fumus
est uel fiat ignis . Et ad cõfirmationẽ poete /
ĩ bonã spem⁹ beatrix promittit de cetero
se loquturam clare et nõ sub enigmate /
siait feat huc usq; nũc dixerit tibi / obscu
ra le mie parole or mai .s. ꝑ totũ para
disum loquendo de diuinis / serãno nude
.i. clara et aperta sine uelamine / et rei
tũgit dictum suum .d. quãto comitasse /
astẽptu quelle .s. uerba / ala tua nostra
nude .i. ĩtellectui grosso .q. d. sed capacita
tem humane mẽtis infirme .2

A Piu corrusco e con piu lẽti passi
Teneua il sol il cerchio di meriggie
Che qua e la come li aspetti fassi .
Q̃n saffisser si come saffige
Chi ua denãzi agẽte piscorta
Se troua nouitade ĩ suo uestigge .
Le sette dõne al fin dunombra smorta
Qual sotto foglie uerdi e rãmi nigri
Sopra i suo freddi rami lalpe porta .

Ista est Quarta et ultima pars q̃nalis huius
ultimi capituli ꝑ qua poeta oñdit qualiter
peruenerit ad ultimã cognitionẽ perfecte
uirtutis . Et primo ut procedat ordine
magno describit horã temporis / qua .s. sol
erat altus et ardens ĩ meridie / q̃ puenit
ad ultimũ terminum uirtutis / qua hora ille
dñe firmauerunt se / dicat ergo il sol .s. q̃s
dicat / pu corusco .i. splendidus sic accidit
ĩ meridie / e pu cõ lenti passi / quia tunc
uidetur tardius moueri / teneat il cerchio
di meregie .i. circulũ meridianum / de quo
plene dixi 2º capitulo huius purgatorij .
Et tangit nãz meredianũ .d. che fassi qua
e la comẽ qui aspetta hoc glosant aliqui ĩ
hoc emispherio / et ĩ illo ꝛ̃ male . Hã circulus
meridianus singitur esse ductus ꝛ̃ directe

p ambos polos et cenith capitis. Sta qꝫ q̄libꝫ
C iuitates et terre equaliter distantes ab ori
ente hñt suū meridianū. Et sic quot sūt
terre sequaliter distātes, tot sunt
meridiani ubiqꝫ fluuij siue i hoc siue i alio
hemispio. qñ le sette dōne que p̄cedebāt
beatricem, saffisero .i. firmauerūt se a sili
si como saffiqi chi ua dināzi agente per
iscorta. Sta eī septem uirgines p̄cedebant
tamq̄ duces p̄cientes aduentū ihu
impiose dñe, se troua nouitate .i. noūaz
gentem, o sūo uestigio relicta atali gente.
Sete aūt dñe ueneruīt tūc noua arborem
sub qua deambulabant duo fluūa ꝟbī diat
al fino de una ombra smorta .i. spessa a
sili, quale talpe porta .i. producat sotto
foglie uerdi e rami nigri sopra i ꝟdi uerdi
unū. Et hic nota qꝫ licet poeta noster hoc
audisset i multis partibus i alpibus tñ
hoc papie uiderat i montib apenini
prope florentiā i valle Arni desuper
ubi est ager pulcerrimus oīuz ītre fluuiul
os et Arretiū unde transiuit hannibal ut
scribit liuius.

Dinazi ad esse Eufrates e Tigri
Veder mi parue usar duna fontana
E quasi amica di partesi pigri

hic poeta describit ortū duoruz fluuioruz
quos iā descripsit supra quibus irrigatur
tota silua sancta .s. lethe et eunoe quos
dicat ex eodem fonte nasci sicut illa duo
fluūa Eufrates et tigris que similr dicūtur
nasci ex eodem fonte. Ad auius itelligētiā
est breuiter sciendū qꝫ Tigris et Eufrates
sicut testantur clarissimi autores Salustius
plinius et alij multi manāt ab uno monte
Armenie maioris et ex eodem fonte apte
meredies et tigris quod plus respicit septē
traones et decurrit usqꝫ ad babiloniam mag
naz syrie, sed nō intrat meūa. Eufrates
nō bñ ꝟcreditur Ciuitates. Ista aūt duo
fluūa hñtia unū capput ulteriz cōueniūt
i unuz ut dicat bocatius i quīto. licet aūt
i sacra scriptura dicātur oriri de paradiso
deliciarum, hoc potest esse de primo ortu
cognito, sed postea nobis apparet primo
i armenia. Ad liām ergo dicat poeta
parumme uedere dinanzi ad esse .s. añ ustas
dñas. Eufrate e tigre usar duna fontana
Et hic nō qꝫ hic poeta loquitur poetice .i.
moraliter quia fingit duo fluūa tantum
.s. lethez et Eunoe i isto paradiso deliciar
scriptura eī sancta ponit quatuor flumina
ubi .s. p̄dicta .s. Tigrim et Eufraten, et alia
duo .s. Nilū et Gangē, et dicat, eparte
si pigri quasi amia. Et est pulcra
methaphora, multi enī ītuere qꝫ hec duo flu
mina uidebantur male libenter recedere ab i
uicem, sicut recte duo amica qñ recedunt
unus ab altero unu ad loca longiqua. Hā
tamq̄ nati ex eodem utero amoris recedūt
pigriter et cū lacrimis nō reuisuri se nisi
post longū tp̄us.

O luce o gloria de la luce humana
Che acqua e questa che qui si dispiega
Da un p̄incipio e se da se lontana:
E cotal priego detto mi fu prega
Matelda che tal dicat e qui rispuose
Come fa chi da colpa si discarga.
La bella dōna, questo e altre cose
Dette li son p me e son sicura
Che la acqua di lethe nobel nascose.

Hunc poeta ponit suā oīonez ad beatricez
petens que sit aqua ista, unde stupefactus
nouitate rei mirabilis exclamat captans
benolentiā et dicens ad eā. O luce o gloria
de la gente humana .q.d. o beatrix sancta
luminosa et gloriosa que illustrat cognitione
diuinoruū autores tuos sicut Sheronimū Au
gustinū rc, che aqua e questa che si des
carga .i. solutur uel ꝟm altaz litteraz, se dis
pregua qui da uno principio ubi est thesau
rus et copia aquaruz īdeficiēdus, esa da si
lontana qua magno spacio elōgantur
ab iuicez ista fluūa et alteruū quidez tendit
uersus orientem, et alteruū uersus occidētez
Et subdit rōsionem beatricis q̄ cōmittit
unaz suaz alteri dñe que declarat ipsum
de re petita dicat ergo, dutto mi fo a beatri
ce p cotal priego .i. quia affectuose rogaue
ram ipsaz pregā mathelda dñaz q̄ segtur
me che tal dicā. Et hic nota lector qꝫ me
rito beatrix cōmittit istud negocium math
ildi tanq̄ sue negotiorū gestrici, que iaz
meserat poetaz i letheo, et nūc mergat
ipm i Eunoe, sicut eī mulier actiua mul
tis et uirtuti amatrix de qua iā toties
facta est mentio et cōmendatio magna.
Sed nūc hic ultimo expresse noīat eā de
qua nouissimus poeta petrarcha i quadaz
epla loquens de mulieribus sacris et claris
dicat Apud nos nuper nō exigua mathildis
cōitisse ptez Italie possedit et ipa Romani
Impij nō leuis emula, et que uiuli ano bella
tractauet ipiosa i filios hostes acerrima libe
ralissima p amicos animi perhibet fēineaz

Lauitatem / Romana ī primus testatur eccl'a
ergō bñ ista reponitur ministra sacrarum
rerum ecclesie. Et subdit rñsionem Mathildis
ad beatricem. d. ela bella dōna .s. Mathil
dis / uspuose qui .i. ad dictum beatricis / co
mo fa chi se desliga di colpa. Vult drē
q Mathildis respondit ad exaisationem
sui nō negligens uderetur quod turpis
simum esset ī dña Actiua / et dixit / que
sto quod petis de aqua / et altre cose / sic
de uento / dutte li son p̄mi sicut patuit
supra capitulo xxbm°, ubi ista dña sb
tiliter describit multa de nā et uirtute
huius loci. Et quia forte uidebatur posse
dicere q̄uis ista dixerit michi tñ quia
potasti me letheo nō memini / dicat ipa
è son sicura. q.d. scio firmiter / che laqua
di lethe nō glie nascosa / quia tollit me
moriaz maloz̄ tantuz nō bonorum.2

C beatrice / forse maior arra
Che spesse uolte la memoria prima
Fatta ala mente sua neqūochi osarra.
Ma uedi C urice che la diuina
Menalo adesso / e come tu se usa
La tramortita sua uirtu ruuina.
Come aīa gentil che nō fa scusa
Ma fa suo uoglia de la uoglia altruy
Tosto che p segno fuor duschiusa.
Cossi poi cha da essa preso fui
La bella dōna mosse si / e a Staicio
Bōnescamēte disse / uien cō luy.
Hic poeta ondit qualiter Beatrix exaisauerit
eū alia ratione / et p̄cepit q̄ mergeretur ī alio
nouo fluū / dicat ergo / C beatrice / simple dix
Mathildi / forsi maior arra et uidit postea
tot mirabilia magna / sicut uictoriz et exer
citū arzū triūphalem et ducez triūphātez
et talia multa / et ideo dicit / che spesse uol
te la memoria prima actualiter / facta la
mente sua .i. fecat memoriā dantis meglio
chy scina et quod habet ī memoria uidē
nō credit / sed de hoc nō plura / ma udi
C urice che di la diuina contra lethe / men
alo a esso o mathildis / e ramina .i. resu
scita remigora ut fiat susceptibilis sūmi
boni / la uita sua tramortita nō dicat
mortua / sed quia dormit ad tp̄us / como
tu sie usa. Nam officiū suū est reducere
memoriaz bonarū operationū / ergo uade
et laua ipm et pota ī hoc fecādo flumine
sicut fecisti ī primo. Et subdit qualiter
Mathildis cōtinuo fecat exaisationē mādati
p uiā nobilem cōparationē que breuiter
stat ī hoc q̄ mathildis fecat / sicut nobilis
anglia / q̄ nō ex natura uel fortuna uel le
ge / sed solūmō ex uero et sincero amore
quez habet ad regiā excelsaz libenter et
prompte sine ulla mora adīplet ullius uo
luntatē maxime q̄n sapitur sibi res ho
nestissima pro salute alterius / sicut erat ī
p̄nti proposito / dicat ergo. La bella dōna et
altre opa pulcra sunt / mossesi poi che fui
presso di essa così como aīa gentil nō
iudicat nō secundū / che nō fa scusa q̄r hab
pro q̄dā facere quod sapitur / vñ dicat
ma vñ sua uoglia da la uoglia altrui q̄r
confirmat aīaz sanz uoluntate precipientis
tosto che glie dischiusa .i. statiz aiz est sibi
aperta / p segno absqz eo q̄ faciat uerbū
sicut precepit uirgilius nō poete Inferni
capitulo xxmo / et dicat / E disse a staicio
ipsa mathildis dōnescamente more do
minātis / uien cō luy .s. aiz dante quem
iā socialiter p lunquz uiaz. Et nota q̄ ma
thildis lauit et potauit utrūqz ī flumie
Eunoe / quē patet p sequēta / et ē mōis
abreuiādi poeticus.2

S io hauessi lector piu longo spatio
Da scriuer / io pur cantare ī parte
Lo dolce ber che nomaurria satio.
Ma p che piene son tutte le carte
Ordite a questa cantica seconda
Nō mi lascia piu ir lo fren delarte.
Jo retornay da la sanctissima onda
Rifatto si come piante nouelle
Rynouelato di nouella fronda
Pur e disposto a salir ale stelle.2
Hic ultimo poeta cōcludens capitulum
et diuidens istū secundū librū / excusat
se si nō describit dulcedinē huius potus
quia ordo libri nō patitur / vnde apostro
phans dicat / O lector io pur cantoray poe
tice describerem / lo dolce bere qui me
briat aīam / che may nō me haueria
sacio qua quāto magis potatur / tanto
magis accendit potatorem ad bibēdum

salubriter fiat poco uini plus incitat
ad bibendū mortifere per hoc īnuit
q̄ est sūme delectabile operari uirtuose
hīm hoī hītum uirtutis cuius dispositiōis
nūc erat ipe poeta / sio haueste piu lon
go spacio de scribere .i. dilatādi mā
ma il fren de larte .i. ordo p̄cōceptus nō
mi lasaa piu ire .i. ulterius extendi / q̄
hic liber excederet alios Vñ dicat / p chę
pien son tutte le carte .s. scriptura / ordi
te p xxxiij capitula / a questa cantica
secunda .i. ad secūdū libriz . s. purgatoriu
ī quo satis cantau cantionē nimīj ab alio
decātatam / ideo aīz p̄paro ad nouum
altissimū cantuz Staab euolante ī cęluz
empireū / Vnde dicat / io uttornay da La
sanctissima onda que fiat hoīes sētis
simos / et fiat comparationez pulcrā . d.
ziffatto .i. renouatus mente / siccomo piā
te nouelle zinouellate di nouella fron
de / sicut dictuz est supra de planta sīe
boni / ad quā alligatus sicut arzus . Et nō
q; cōparatio est proprissima / sicut enz
planeta que steterat quasi arzida p totū
tempus hyemis aduemiente uere reuiui
scat et efficitur tota pulcra / sic aīa poete
que fuerat diu inutilis sine fructu / nunc
sapiente uere refloruit ad uerū fructū
Vñ dicat / puro .i. purgatus ab oī zubiqi
ne uiciorum / e dispostō a salire ale stellę
.i. ad cęlos . q . d . adeptus ab actione p̄fecta
uirtutum ascendere ad perfectā cōtempla
tionem cęlestium / Cuius participes nos
faciat / qui poetam ipm adhuc ī carne
uientem p tam arduam scalaz ad se
rapere dignatus est : . ⁊ Amen . ⁊

H actenus ipse suas uidi tolerantia penas
C rimina et afflictas medijs cruciatibꝫ almas
C ōanuisse tñ gentes nō roborat illas .
V enturi spes quippe boni pacisq; future
E st mons qui celsus uētos contēnit et imbres
I ma tenēt tenebre primis radicibus errant .
A t iuga p septem cīguntur ī ordine gyros
P urgat quisq; suos . summo ⁊ culmīe arzuū
M ulte aī sacro conspexi et mistica signa
M e nūc astra uocant sedes & regna beatū . ⁊
Deo GRĀS AMEN. Johānes . ⁊

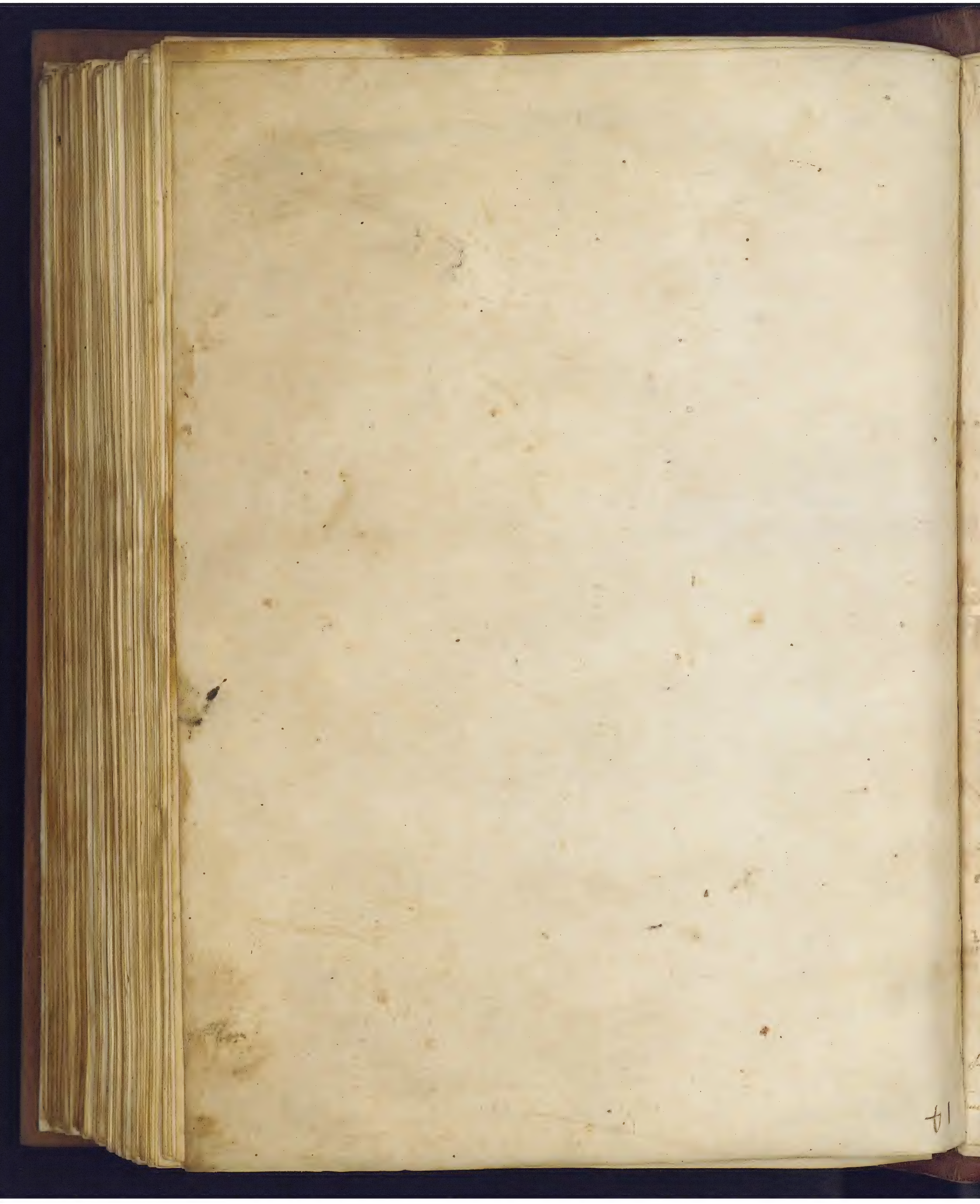

Decame dñi 1519. die 26 mẽsis decẽb cum

Redemptor. sõi xps & pacẽ dedit sic psecutus Resurrectionis locus est

Jndixit nobis pacem Nos pacis amore
Septemus pacis Vmbula chara bone.
Nam deus nobis pace pia tempora pbet
Sic Vos Jmpune tollite pace nefas.
Js dubiũ dixit nobis quod ipse resolui
Nam deus Jn Cunctis Vnica umbra dedit
Unicus est xps cui nomina tuta suppet
Cognomut. et nus Unicus extat amor.
Si s cognomut ita nominibus congrua eodem
Discrepat a nullo nomine nomen deest
Sunt elementa simul quamuis distemta fatis
Quatuor a diuo nomine facta uides
Attamen ipsa simul pstant Vires q firmat
Omnibus atq satis dant elementa Vices
Diuersis diuersa tu dant premia Rebus
Consonat et toto Tempore dulce sophos
Finito q simul nobis pstabitur anno
Fructus humus Vnu cetera q orta dabit
Jupiter hec Tanto nobis moderamine adauxit
Ut merito Cunctis sit Clemens Virgo.
Sunt elementa fovis Animalia cuncta Vigescant
Seq satis terre fugibus nota Viget.
Cuncta parat nobis elementa creata supne
Dissona sunt quamuis sint elementa tm.
Consona diuersis Verbis resonantia morem
Temporibus pacem Dant elementa suis.
His ita dispositis expetita pace fruemur
Pacem do Vobis Pax q rebelta manet
Jupiter Cunctis hominq sic pace fauebat
Principio pacem fundq prestat Item.

七1

Er correr miglior aqua alza le uele
Omai la nauicella del mio ingegno
Che lascia dietro asse mar sì crudele.

Vm poeta bonus et peritus sit ille qui describit et determinat in aquaq; rem secundus suam proprietatem et ueritatē ut scribit phūs ī sua poetria. Poeta dantus descripto pfecte īferno secūdum exigentiā rei ī quo agitur de statu iniquorū realiter et moraliter, uixta formā promissi ordinis describit purgatoriū ī quo agitur de statu recedentiū a uitijs. Ego uō exoneratus expositione libri primi uelut ipē ī parte laboris fueriz cū autore alacrius accedo ad declarationē secundi qui plus difficultatis uidetur habere ratione materie altioris et ignotioris. Et primo quidē totū istuz librum distinctū ī xxxiij capl'a ut per se patet duuido ī tres partes ītegrales. quarū pma uocō Antipurgatorii. 2a uō post purgatorii. 3a uō post purgatorii. Prima pars continet solū aliquos relegatos ex purgatorio pp tardatā penitētiam qui uadunt errando nec possunt ītrare purgatorium sed ad tpus sunt circūuagantes et ista pars durat usq; ad nonū capl'm. 2a pars. s. purgatorii continet ī se septem qñā peccatorū, qui purgantur a septem peccatis mortalibus ī 7 girōnibus, et ista durat a nono capl'o usq; ad fuginti sept̄. 3a pars. s. post purgatorii continet paradisum deliciarū ubi poeta describit Ecclīaz dei militantē et pmā beatricis apparitionem et durat a xxvo c. usq; ad finem. Primum capl'm phemiale tam nobile q̄ difficile hūs ī se parsius fortes, potest breuiter duuidi ī quior partes q̄nales. ī pma quarū poeta more suo ꝓponit et inuocat. In secūda describit tempus amenū quo īcepit hoc sacrū opus et īspectionē celi et uenerabilē custodem sc̄i loci qui facit eis aliquas penaones ibi. Dolce color. In tēa oñdit quō virgilius rīndet ad questa illi portario et querit introitū ab eo ibi. Lo duca mio. ī quarta et ultima oñdit quō custos pduasus concedit sibi ītressum et dat quedā precepta seruanda ibi. Martua. Alie uō sunt particule speciales quas assignabo uxī modū solutum discurrendo p singulas. Ad pmū iq; ueniēs duco op poeta pmo propoīt, propoīt siquidē materiā dicendorū circa quā aperit ītentionem suam et breuiter dicit op aīus eius disponitur et apparatur ad meliorē miz describēdaz q̄ facerit huiusq; ordinis litterā sic. La nauicella del mio ingegno. i. ingeniuz meū quod est tanq̄ nauicula et dicit diminutiue ratione honestatis et humilitatis, qua pueniit ad materiā humilem, naz ī c ī inferni faciens īuocationē suā dixit sua sibe. o alto īgegno, uel respexit metaphoram magis propriā, qua nauicula uelocius cūrit p aquā et nihil uelocius est ingenio quod pcurrit imiuezliz cito et multa explectitur. Nauicula etiam faciliuz penetrat aquā et ita ingeniū acutuz maz uel dicit nauicula qua postea nauigabit cū magna nau armata aquilm parradisi ubi dicat 2o c. Dietro al mio legno ch cantando uarca omai. i. deinceps. alzā le uele. i. erigat altam speculationez et hic nō op poeta noster ī toto poemate suo procūrit tres aquas, quarū pma est bassa et mortua s. īfernalis et istam nauigauit hucusq; ad littus cū remo. 2a est alta et uiua, et ī ista nūc īcepit erigere uellū. 3a ē altissima et profundissima. s. paradisi et ibi ītribit profundū pelagus. che lascia dietro asse mar sì crudele. i. ēaz amaq; maz qualis est īfernalis ubi uidit tot crudelia tormenta penarū amariora omni mari ut patuit p totum librū pcedentem et oñdit ad quid erigat uella dicens p cōrer miglior aqua. i. cuius describendi meliorem materiā et magis piā. et hic nō op prima aq̄ i. mā est bona sed nōe uitiose que ī se bona est, que etiā fiut bona pro poeta et sequentibus eius. 2a ē melior quia habet ī se uitutē ideſt misericordiā. 3a est optima, quia habet ī se summū bonū et perfectā felicitatem.

Q cantero di quel secōdo regno
Dou'e lumano spirito si purga
E di salir al ciel diuenta degno.

Hic autor aperit ītentionē suā circa materiam propositā dicens. E cantero. i. ego poeta dantus qui cātabo de primo regno īfelicitaz dānatorū, nunc cantabo ideſt poetice describā. Di quel so regno. s. purgatorio. i. de secūdo statu aīe, que recedens a uitijs c, ī purgatorio morili q̄ūcta corpori, et essentiali sēpata a corpore prout notum clarius, pmo c īferni, ideo bene se declarans

ΠΑΝΤΖΙΑΤΙΚΩΝ
III.